N.V. GOGOL

CLASICI UNIVERSALI

MANTAUA

POVESTIRI • NUVELE

POLIROM

N. V. Gogol

Mantaua

Povestiri. Nuvele

Traducere din limba rusă şi note de
Alexandru Cosmescu, Igor Creţu, Aureliu Busuioc şi Emil Iordache
Selecţia textelor şi tabel cronologic de Emil Iordache

Editura Polirom
2007

N.V. Gogol, *Sobranie socineii v semi tomah*,
Izdatel'stvo Hudojestvennaia Literatura, Moskva, 1976-1979
© 2007 by Editura POLIROM, pentru prezenta traducere

www.polirom.ro
Editura POLIROM
Iaşi, B-dul Carol I nr. 4; P.O. BOX 266, 700506
Bucureşti, Splaiul Unirii nr. 6, bl. B3A, sc. 1, et. 1,
sector 4, 040031, O.P. 53, C.P. 15-728
ISBN print 978-973-46-0853-9
ISBN ePub 978-973-46-2740-0
ISBN PDF 978-973-46-2741-7

Această carte în format digital (e-book) este protejată prin copyright şi este destinată exclusiv utilizării ei în scop privat pe dispozitivul de citire pe care a fost descărcată. Orice altă utilizare, incluzând împrumutul sau schimbul, reproducerea integrală sau parţială, multiplicarea, închirierea, punerea la dispoziţia publică, inclusiv prin internet sau prin reţele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informaţiei, altele decât cele pe care a fost descărcată, revânzarea sau comercializarea sub orice formă, precum şi alte fapte similare săvârşite fără permisiunea scrisă a deţinătorului copyrightului reprezintă o încălcare a legislaţiei cu privire la protecţia proprietăţii intelectuale şi se pedepsesc penal şi/sau civil în conformitate cu legile în vigoare.

Lectura digitală protejează mediul

Versiune digitală realizată de elefant.ro

Notă asupra ediţiei

Ediţia de faţă reproduce primele două volume ale ediţiei de opere Gogol, coordonată de Emil Iordache, cu excepţia celor două piese de teatru, *Căsătoria* şi *Revizorul*. Sînt incluse cele două volume de „povestiri ucrainene“, adică *Serile din cătunul de lîngă Dikanka* şi *Mirgorod*, precum şi nuvelele (*Nevski Prospekt*, *Nasul*, *Portretul*, *Mantaua*, *Caleaşca*, *Însemnările unui nebun* şi *Roma*). S-a încercat strîngerea într-un volum a integralei prozei scurte gogoliene: adresîndu-se în primul rînd publicului larg, prezenta ediţie nu include variante intermediare, „de lucru“, ci forma ultimă la care a ajuns scriitorul, uneori după intervenţii şi prelucrări masive ale textelor, chiar ulterior publicării.

Tabel cronologic

1805 Vasili Afanasievici Gogol-Ianovski (1777-1825) se căsătoreşte cu Maria Ivanovna Kosearovskaia (1791-1868). Cei doi se stabilesc la moşia soţului, Vasilievka, din Gubernia Poltava, avînd drept avere 400 de iobagi şi 1 000 de destine de pămînt.

1809, 20 martie — În satul Bolşie Sorocinţi, se naşte Nikolai Vasilievici Gogol. Înainte de apariţia lui pe lume, tînăra mamă mai născuse doi băieţi, care muriseră la vîrste foarte fragede. Rămînînd încă o dată însărcinată şi dorindu-şi copilul, Maria Ivanovna făcea dese drumuri la Dikanka, un orăşel din apropiere, unde se ruga icoanei Sf. Nicolae-Făcătorul de minuni şi jura că, dacă va avea un băiat, numele acestuia va fi Nikolai.

1810 Se naşte fratele Ivan, care va muri la vîrsta de numai 9 ani.

1818 Împreună cu fratele Ivan, este înscris la şcoala judeţeană de la Poltava. După cum rezultă din documentele şcolii, cei doi fraţi întîrziau şi lipseau des de la ore. Cu privire la performanţele lor şcolare, caracteristicile sînt scurte. Nikolai este „incapabil, slab, obraznic“, iar Ivan, „incapabil, slab şi cuminte“.

1819, vara — Moare Ivan. Vasili Afanasievici, care şi aşa intenţiona să-şi retragă de la şcoală copiii, este nevoit să caute o altă soluţie pentru ca Nikolai să poată fi admis la un liceu.

1820-1821 — Nikolai Gogol se pregăteşte în particular pentru admiterea la liceu cu un oarecare Gavriil Sorocinski, locuind în casa acestuia, tot la Poltava. Nici profesorul, nici elevul nu manifestă prea multă rîvnă în dobîndirea cunoştinţelor.

1821, 1 mai — Nikolai Gogol devine elev al proaspăt înfiinţatului gimnaziu din orăşelul Nejin (Gubernia Cernigov). Locuieşte mai întîi la neamţul Seldner, pînă cînd, în martie 1822, tatăl său reuşeşte să-l treacă în categoria elevilor ţinuţi pe socoteala statului, mutîndu-l la internatul liceului. Rezultatele la învăţătură sînt modeste, mai ales la limbile străine nu se descurcă. Bolnăvicios şi urît la înfăţişare, Gogol este obiectul predilect al zeflemelelor şi batjocurilor colegilor. Este poreclit „misteriosul pitic“, „nagîţ“, „gînd mort“.

1824 Este elev în clasa a V-a. Joacă mici roluri în spectacole de teatru, cărora le asigură şi scenografia. Într-o scrisoare, îi roagă pe părinţi să-i trimită *Evgheni Oneghin*, romanul în versuri al lui Puşkin.

1825 Moare Vasili Afanasievici, tatăl scriitorului (în a doua jumătate a lunii martie).

În iunie, Gogol trece în clasa a VII-a. Se numără printre autorii revistelor şi almanahurilor manuscrise ale liceului. Este începutul preocupărilor sale literare, cînd scrie mai ales versuri.

1826 La sfîrşitul lui iulie, trece în clasa a VIII-a. Începe alcătuirea caietului numit *Cartea de toate pentru toţi sau Enciclopedia la îndemînă*.

1827 Trece în clasa a IX-a, ultima. Este anul care datează idila în versuri *Hans Küchelgarten*.

1828 La 27 iulie 1828, absolvă gimnaziul (clasa a noua fiind ultima) cu dreptul la un rang de clasa a XIV-a (registrator de colegiu), ultimul din *Tabloul rangurilor*, act legislativ dat de Petru I şi aflat în vigoare de mai bine de un secol. Unii colegi cu rezultate mai bune la învăţătură au obţinut rangul al XII-lea. Pînă în decembrie se află la Vasilievka. La 13 decembrie, însoţit de un prieten, pleacă spre Petersburg, unde ajunge în ultimele zile ale anului.

1829 Încearcă, fără succes, să-şi găsească o slujbă în capitală. Face o tentativă de a-l vizita pe Puşkin, însă renunţă după ce află de la valeţi că poetul doarme, ostenit după o noapte pierdută la jocul de cărţi. În nr. 12 al revistei *Sîn Otecestva* [*Fiul patriei*], publică anonim poezia *Italia*. La 7 mai, primeşte aprobarea cenzurii pentru tipărirea poemului *Hans Küchelgarten* (scris, după spusele sale, încă din 1827). Apariţia acestei opere de tinereţe (semnată cu pseudonimul V. Alov), a cărei tipărire l-a costat 300 de ruble, este întîmpinată cu recenzii nefavorabile în revistele *Moskovskii telegraf* [*Telegraful Moscovei*] şi *Severnaia pcela* [*Albina Nordului*]. Deziluzionat de eşec, Gogol retrage din librării exemplarele nevîndute şi le arde, după care pleacă în străinătate, cu vaporul, vizitînd oraşele Lübeck, Travemünde şi Hamburg. Se întoarce în Petersburg abia pe la sfîrşitul lui septembrie. Începînd cu 15 septembrie, este angajat de probă la Departamentul gospodăriei statului şi a clădirilor publice.

1830 În ianuarie, traduce din franceză articolul *Despre comerţul ruşilor la sfîrşitul secolului al XVI-lea şi începutul secolului al XVII-lea*, care este acceptat, dar nu şi publicat de revista *Severnîi arhiv* [*Arhiva Nordului*]. Dă probe, fără succes, pentru a se angaja ca actor. În numărul pe februarie şi martie al revistei *Otecestvennîe zapiski* [*Însemnări din patrie*], fără semnătură, i se tipăreşte povestirea *Bisavriuk sau Seara în ajun de Sînt-Ivan Kupala*. La 27 martie, se angajează ca funcţionar la Departamentul domeniilor. În lunile mai şi iunie, frecventează Academia Artelor, unde studiază pictura. La 18 decembrie, cenzura aprobă tipărirea almanahului *Severnîe ţvetî na 1831 god* [*Florile Nordului pe anul 1831*], unde, cu semnătura „oooo“, Gogol publică un capitol din romanul istoric neterminat *Hatmanul*. Acum face cunoştinţă cu Jukovski şi cu Piotr A. Pletniov, poet şi critic literar, om influent, care îl va ajuta.

1831 La 1 ianuarie apare primul număr al revistei *Literaturnaia gazeta* [*Gazeta literară*], unde, cu pseudonimul P. Glecik, Gogol publică *Un capitol din nuvela malorusă „Mistreţul fioros“* şi, cu pseudonimul G. Ianov, articolul *Cîteva idei despre predarea geografiei la copii*. La 16 ianuarie, apare numărul 4 al aceleiaşi publicaţii, în care se tipăreşte articolul *Femeia*, prima scriere semnată cu numele de N. Gogol (în gimnaziu fusese cunoscut ca Gogol-Ianovski sau, pur şi simplu, Ianovski). Pletniov, care era inspector al Institutului patriotic (şcoală pentru fetele de ofiţeri, aflată sub patronajul reginei), reuşeşte să obţină aprobarea angajării lui Gogol la această instituţie ca profesor de istorie la clasele mici, cu leafa de 1 400 de ruble pe an (la Departament primea numai 750 de ruble). În plus, tot Pletniov îi aranjează lecţii particulare în cîteva case, pentru completarea bugetului. La 20 mai, la o serată dată de Pletniov, Gogol face cunoştinţă cu Puşkin, cu care continuă să se vadă şi peste vară, la Ţarskoe Selo, unde locuia Puşkin (Gogol locuind nu departe, la Pavlovsk). În septembrie, apare prima parte a *Serilor în cătunul de lîngă Dikanka*.

1832 La începutul lui martie, apare partea a doua a *Serilor în cătunul de lîngă Dikanka*. La sfîrşitul lui iunie, în drum spre Vasilievska, Gogol se opreşte pentru cîteva zile la Moscova, unde, printre alţii, face cunoştinţă cu scriitorul Serghei Aksakov. Vara şi-o petrece la Vasilievka. Pleacă la Petersburg pe la începutul lui octombrie, ajungînd în capitală pe la sfîrşitul lunii (după cîteva zile petrecute la Moscova). Cu el vin şi surorile cele mai mici, Elizaveta şi Anna, pe care le introduce, după multe discuţii, ca eleve la Institutul patriotic, iniţial oferindu-şi chiar leafa anuală pentru ca acestea că fie primite. (Regina va da, totuşi, dispoziţie ca leafa să nu i se reţină, „iar surorile sale să fie considerate eleve peste numărul prevăzut, ca o recompensă specială pentru el“.)

1833 Plănuieşte o lucrare de mari proporţii, în două sau trei volume, „de istorie şi geografie universală“, căreia îi şi găsise un titlu, *Pămîntul şi oamenii*, dar pe care n-o duce la bun sfîrşit. Începe o comedie, *Vladimir de gradul al treilea*, la care renunţă cu motivaţia că ar fi înmănuncheat atîta „răutate“, „rîs“ şi „sare“, încît n-ar fi putut obţine aprobarea cenzurii. (Din această piesă n-au rămas decît cîteva „petice“, după expresia autorului, prelucrate ulterior şi publicate cu titlurile *Litigiul, Anticamera* şi *Dimineaţa unui om ocupat*.) Începe să lucreze la *Povestiri din Petersburg* şi la *Logodnicii* (prima variantă a comediei *Căsătoria*). La 2 decembrie, îi citeşte lui Puşkin nuvela *Cum s-a certat Ivan Ivanovici cu Ivan Nikiforovici*. La sfîrşitul anului, începe o serie de demersuri insistente pentru a obţine catedra de istorie universală a Universităţii din Kiev, cu această intenţie scriind articolul *Asupra predării istoriei universale*.

1834 În numărul pe februarie al *Gazetei Ministerului Învăţămîntului* se tipăreşte articolul lui Gogol *Planul de predare a istoriei universale*. La 27 februarie, cenzura interzice tipărirea povestirii *Banduristul sîngeros*, prevăzută a apărea în revista *Biblioteka dlea citenia* [*Biblioteca pentru lectură*]. La 18 aprilie, cenzura aprobă apariţia părţii a doua a almanahului *Novosel'e* [*Casa nouă*], unde se tipăreşte, cu unele tăieturi, nuvela *Cum s-a certat Ivan Ivanovici cu Ivan Nikiforovici*. Din mai pînă în august, Gogol se află la Vasilievka, de aici întreprinzînd o călătorie în Crimeea, pentru un tratament cu nămol. În timpul concediului, i se comunică faptul că a fost numit profesor-adjunct la catedra de istorie universală a Universităţii din Petersburg. Îşi ia în primire postul, ţinînd cursul inaugural *Despre Evul Mediu* (publicat în *Gazeta Ministerului Învăţămîntului*). În octombrie, ţine un curs despre Al-Mamun, la care asistă Puşkin şi Jukovski.

1835 În ianuarie, apare volumul *Arabescuri*, care, pe lîngă nuvelele *Nevski Prospekt, Portretul, Însemnările unui nebun*, conţine şi 13 articole axate pe probleme de literatură, estetică, arhitectură, artă, istorie etc. În martie, apare *Mirgorod*, cu unele modificări (datorate cenzurii) în *Vii* şi *Cum s-a certat Ivan Ivanovici cu Ivan Nikiforovici.* Ambele volume sînt întîmpinate de Vissarion Belinski cu o scurtă recenzie binevoitoare în *Molva* [*Opinia*]. Concediul şi-l petrece la Vasilievka, după ce pe drum, la începutul lui mai, se oprise cîteva zile la Moscova, unde-i citise scriitorului Mihail Pogodin comedia *Căsătoria*. Şederea la Vasilievka este întreruptă de o nouă cură cu „nămol mineral“ în Crimeea şi de o vizită de cinci zile la Kiev. La 1 septembrie,

se întoarce la Petersburg. Într-o scrisoare din octombrie, adresată lui Puşkin, îi comunică acestuia că a început să lucreze la *Suflete moarte* şi îi cere un subiect „comic sau necomic, dar să fie o anecdotă pur rusească“. Acest subiect, pe care Puşkin nu întîrzie să i-l ofere, va reprezenta punctul de pornire al *Revizorului*, pe care la începutul lui decembrie Gogol îl avea deja scris, dar a continuat să-i aducă anumite îmbunătăţiri pînă aproape de premieră. La 31 decembrie, „ca urmare a transformării Universităţii din Sankt-Petersburg“, scriitorul este eliberat din funcţia de profesor-adjunct. Din mărturiile unor foşti studenţi (printre care s-a numărat şi Ivan Turgheniev), se poate deduce că Gogol nu prea avea chemare pentru cariera universitară.

1836 La 18 ianuarie, citeşte *Revizorul* acasă la Jukovski. La 13 martie, se obţine aprobarea cenzurii pentru tipărirea numărului 1 al revistei *Sovremennik* [*Contemporanul*], fondată de Puşkin; în acest prim număr Gogol publică nuvela *Caleaşca*, fragmentul dramatic *Dimineaţa unui funcţionar* (titlul este schimbat de cenzură în *Dimineaţa unui om ocupat*), articolul *Asupra mişcării literaturii din reviste în anii 1834 şi 1835* şi cîteva recenzii mărunte. Tot aici se tipăreşte recenzia lui Puşkin la ediţia a doua a *Serilor în cătunul de lîngă Dikanka*. La 19 aprilie, are loc premiera *Revizorului* la Petersburg şi, la 25 mai, premiera la Moscova. La 6 iunie, Gogol pleacă în străinătate: Germania, Elveţia, Franţa. În timpul călătoriei sale, apare nr. 3 al revistei *Sovremennik*, în care i se publică nuvela *Nasul*. Aflat la Paris, în decembrie, Gogol se întîlneşte cu Adam Mickiewicz.

1837 Găsindu-se încă la Paris, în ianuarie şi februarie, lucrează la *Suflete moarte*. Află despre moartea lui Puşkin, care îl zguduie profund, după cum rezultă din cîteva scrisori din această perioadă. De la sfîrşitul lui mai pînă la începutul lui iunie, locuieşte la Roma, apoi, în iulie, la Baden-Baden, unde, într-un cerc de prieteni, citeşte primele două capitole din *Suflete moarte*. Jukovski reuşeşte să obţină de la Nikolai I, pentru Gogol, un ajutor de 5 000 de ruble. Pînă la sfîrşitul anului, harta rătăcirilor scriitorului arată aproximativ astfel: Geneva-Milano-Florenţa-Roma. În tot acest timp lucrează la *Suflete moarte*.

1838 Din ianuarie pînă în iunie, locuieşte la Roma. În iulie şi august se află la Neapole, la începutul lui septembrie stă cîteva săptămîni la Paris. În a doua jumătate a lui octombrie se întorsese deja la Roma, primind aici vizita lui Jukovski, căruia îi slujeşte drept ghid prin „oraşul etern“.

1839 Pînă în iunie, Gogol se află în continuare la Roma. Apoi iarăşi nu-şi află locul, călătorind pe ruta: Viena-Hanau-Marienbad, la sfîrşitul lui august oprindu-se din nou la Viena, unde lucrează la o dramă din istoria cazacilor. La 22 septembrie părăseşte Viena cu destinaţia Moscova, unde soseşte la 26 septembrie, rămîne aici o lună de zile şi asistă la cîteva spectacole cu *Revizorul*, după care pleacă la Petersburg. Scopul acestei întoarceri în ţară este de a-şi introduce surorile (care absolveau Institutul patriotic) în societate şi de a le duce la Vasilievka. În capitală, într-un cerc de prieteni, citeşte primele patru capitole din *Suflete moarte* şi se întîlneşte de cîteva ori cu Belinski. La 17 decembrie, împreună cu cele două surori, părăseşte Petersburgul şi se opreşte iarăşi la Moscova.

1840 Începînd cu ultimele zile ale anului precedent, pînă în aprilie, în casele unor prieteni, cel mai adesea la scriitorul Serghei Aksakov, Gogol citeşte pe rînd primele şase capitole din *Suflete moarte, Nuvela italiană (Annunziata)* şi fragmentul dramatic *Litigiul*. La 9 mai, îşi sărbătoreşte ziua onomastică acasă la Aksakov, printre invitaţi fiind şi Mihail Lermontov, care îi citeşte lui Gogol fragmente din poemul *Mţîri*. La 18 mai, scriitorul pleacă iarăşi în străinătate, mai întîi la Viena şi apoi la Roma, unde, începînd cu sfîrşitul anului, pregăteşte pentru tipar primul volum din *Suflete moarte*.

1841 Pînă în august, rămîne la Roma. La sfîrşitul acestei luni, pleacă să se întîlnească cu Jukovski la Frankfurt. La mijlocul lui septembrie se găseşte la Hanau, după care se întoarce în ţară, unde prima parte a lui octombrie o petrece la Petersburg, mutîndu-se apoi la Moscova. Aici dă la copiat primul volum din *Suflete moarte* şi citeşte unor prieteni ultimele cinci capitole. La 7 decembrie, predă manuscrisul cenzorului moscovit I.M. Sneghiriov, dar, fiindu-i teamă de un răspuns nefavorabil, îl retrage după circa o săptămînă.

1842 La începutul lui ianuarie, prin Belinski, Gogol trimite manuscrisul *Suflete moarte* la Petersburg, unde obţine aprobarea cenzurii la 9 martie, cu excepţia *Poveştii căpitanului Kopeikin*, interzisă. Gogol o reface şi o trimite cenzurii petersburgheze la 10 aprilie, dată la care începuse deja tipărirea operei (tiraj 2 400 exemplare). Tot acum citeşte unor prieteni nuvela *Roma*, care este publicată în nr. 3 al revistei *Moskviteanin* [*Moscovitul*]. În aprilie, îi comunică lui Aksakov că intenţionează să facă o călătorie la Ierusalim. Plecînd în străinătate, se opreşte pentru cîteva zile la Petersburg, unde se întîlneşte cu Belinski. Din iunie pînă în prima jumătate a lui septembrie se află la Gastein, de unde trimite în ţară piesa *Jucătorii de cărţi* şi se interesează de ecourile produse de apariţia poemului *Suflete moarte*. După o scurtă oprire la Veneţia, ajunge la Roma, rămîne aici mai multă vreme, lucrînd la volumul al doilea al poemului *Suflete moarte*. La 9 decembrie, are loc premiera comediei *Căsătoria* la Petersburg. Deşi în această perioadă gloria sa atinge apogeul, starea dispoziţiei psihice şi fizice îi este din ce în ce mai precară. Pe fondul unor boli neînsemnate, apar oarecari semne de ipohondrie şi mizantropie. Are momente cînd i se pare că şi-a pierdut talentul. Dar cel mai adesea se află sub apăsarea unor stări de căinţă, stăpînindu-l frica de moarte şi de Judecata de Apoi, bigotismul, la care era predispus încă din copilărie, capătă accente din ce în ce mai puternice.

1843 Pînă la sfîrşitul lui aprilie, se află la Roma. În acest timp are loc premiera moscovită a comediilor *Căsătoria* şi *Jucătorii de cărţi* (Teatrul Mare, 5 februarie) şi primul spectacol cu *Jucătorii de cărţi* la Petersburg (26 aprilie). Începînd cu luna mai, Gogol călătoreşte iarăşi din loc în loc: Florenţa-Gastein-Baden (de aici merge la Karlsruhe, la Mickiewicz) – Düsseldorf, în a doua jumătate a lui noiembrie ajungînd la Nisa, unde rămîne cîteva luni.

1844 Pînă în aprilie, se află la Nisa, apoi se mută la Frankfurt, la Jukovski, de unde întreprinde cîteva călătorii la Mannheim, Bingen, Baden şi Ostende. În decembrie scrie în ţară, rugînd ca din vînzarea ediţiei *Operelor* sale să se creeze un fond pentru ajutorarea studenţilor săraci de la universităţile din Moscova şi Petersburg.

1845 La sfîrşitul lui ianuarie, se mută la Paris, pentru ca la sfîrşitul lui martie să revină la Frankfurt, la Jukovski. Încep să-l cuprindă spaimele morţii, ceea ce-i dă ideea scrierii cărţii *Pagini alese din corespondenţa cu prietenii*. La sfîrşitul lui iunie, arde prima variantă a celui de-al doilea volum din *Suflete moarte*. În iulie, face un tratament la Karlsbad (Karlovy-Vary), apoi pleacă, prin Praga, la Greiffenberg, pentru un tratament cu ape minerale. Pe ruta Berlin-Gastein-Praga-Salzburg-Veneţia-Bologna-Florenţa, se întoarce la Roma, rămînînd iarăşi mai multă vreme în „oraşul etern".

1846 Pînă la începutul lui mai, la Roma, Gogol lucrează la cel de-al doilea volum al poemului *Suflete moarte*. Prima traducere germană a volumului întîi, semnată de F. Lëbenstein, apare în ianuarie, la Leipzig. La mijlocul lui mai, se mută la Genova şi, într-o scrisoare, îşi exprimă părerea favorabilă asupra romanului lui Dostoievski, *Oameni sărmani*. După o escală la Paris, în iunie se găseşte iarăşi la tratament, la Greiffenberg. În august şi septembrie, lucrează la *Pagini alese din corespondenţa cu prietenii* şi scrie prefaţa la ediţia a doua a *Sufletelor moarte*. În octombrie, se află iarăşi la Frankfurt, găzduit de Jukovski, terminînd *Paginile alese* şi scriind *Deznodămîntul „Revizorului"* şi *Avertismentul* asupra acestei comedii. La 19 noiembrie se mută la Neapole.

1847 La 12 mai, apar *Paginile alese din corespondenţa cu prietenii*. Încă din timpul tipăririi, ajung pînă la Gogol ecouri despre părerile nefavorabile ale unor prieteni şi admiratori, mai mult sau mai puţin la curent cu conţinutul cărţii. Critica (Belinski, N.V. Pavlov, Greber, Galahov) a întîmpinat la modul negativ *Paginile*, acestea fiind apreciate numai într-un cerc restrîns de oameni cu predispoziţii religioase, printre care Gogol juca rolul principal, fiind privit ca „învăţător" (familiile Vielgorski, Smirnov, contele A.P. Tolstoi etc.). Din mai, scriitorul părăseşte Neapole, începînd iarăşi mai multe luni de călătorii: RomaFlorenţa-Genova-Marsilia-Frankfurt-Ems-Ostende-Neapole-Roma. La 15 iunie (stil nou), este datată celebra scrisoare a lui Belinski către Gogol, trimisă din Salzbrunn. Acest an marchează, de fapt, începutul crizei sufleteşti a lui Gogol, sentimentul său religios luînd o asemenea amploare, încît devine pur misticism.

1848 La 22 ianuarie, Gogol se află la Malta, de unde scrie în ţară despre mişcarea siciliană de eliberare. În februarie ajunge la Ierusalim, apoi merge la Beirut, Smirna şi Constantinopol. Între 16 şi 30 aprilie, este reţinut la Odessa în carantina pricinuită de o epidemie de holeră. Între 9 mai şi 24 august, locuieşte la Vasilievka, de unde călătoreşte la Kiev, Poltava şi Sorocinţi. În cea de-a doua jumătate a lui septembrie, scriitorul ajunge la Petersburg. De aici pleacă la Moscova, unde rămîne peste iarnă.

1849 Aflat la Moscova, în mai, Gogol resimte „grele tulburări nervoase" şi „amărăciune sufletească". La 7 august, îi comunică unui prieten scriitor, I.V. Kireevski, că volumul al doilea al *Sufletelor moarte* este scris în întregime, dar că pentru pregătirea acestuia în vederea tiparului mai are nevoie de circa un an. La 18 mai, îi citeşte lui Aksakov primul capitol din cel de-al doilea volum al *Sufletelor moarte*.

1850 În ianuarie, citeşte cîtorva prieteni primele două capitole din acelaşi volum. În februarie, starea sănătăţii sale se înrăutăţeşte pentru cîtva timp. În primăvara acestui an, prin intermediul prietenului Venevitinov şi al soţiei acestuia, Gogol o cere în căsătorie pe contesa Anna Vielgorskaia, care îl refuză. La sfîrşitul lui mai, îi citeşte lui Aksakov capitolul IV din volumul II al *Sufletelor moarte*. La 1 iulie, ajunge la Vasilievka, de unde se mută la Odessa, pentru a-şi petrece iarna. Din Odessa îi scrie lui Jukovski că lucrul la volumul al doilea al *Sufletelor moarte* „se apropie de sfîrşit".

1851 Pînă la 27 martie, Gogol se află la Odessa. Pleacă apoi la Vasilievka, unde rămîne pînă la 22 mai, cînd se mută la Moscova. La 2 septembrie îi scrie mamei sale: „Sărmanul meu cap! Doctorii spun că trebuie să-l las în pace... Roagă-te pentru mine, scumpă mamă. Îmi pun multe speranţe în rugăciunile tale calde, atît de dragi inimii mele. Greu, greu îmi e!". „Sufletul mi-e istovit de tot", îi comunică unui prieten, anunţîndu-l că merge să se roage la Lavra Troiţko-Serghievskaia. Spre sfîrşitul lui octombrie, deprimarea pare să fi trecut: are perioade de veselie, primeşte şi face vizite. La 20 octombrie, citeşte unor invitaţi *Revizorul* (printre cei prezenţi se afla şi Ivan Turgheniev, care avea să descrie mai tîrziu, în memoriile sale, acest eveniment).

1852 La 1 ianuarie, Gogol declară că volumul al doilea al *Sufletelor moarte* este gata. Starea sănătăţii i se înrăutăţeşte. La 4 februarie, s-a gîndit să înceapă un post mai lung şi, după spusele doctorului care l-a îngrijit în ultimele zile, „şi-a întrerupt lucrul la corectură, reducîndu-şi la extrem hrana şi somnul". La 7 februarie, se spovedeşte şi primeşte împărtăşania. Acelaşi doctor spune: „Împărtăşania nu l-a calmat: a rămas la fel de posomorît, în ziua aceea n-a vrut să mănînce nimic şi cînd, mai tîrziu, a mîncat o prescură, a început să-şi zică lacom, afurisit, nerăbdător şi s-a întristat foarte tare". La 10 februarie, scrie ultima scrisoare mamei. Refuză orice medicament şi posteşte în continuare. În noaptea de 11 spre 12 februarie, arde manuscrisul volumului al doilea al *Sufletelor moarte*. Moare la 21 februarie (4 martie – stil nou), la ora 8 dimineaţa. La 25 februarie, este înmormîntat la mănăstirea Danilovo.

Emil Iordache

Serile în cătunul de lîngă Dikanka

Povestiri editate de prisăcarul
Panko Roşcovanul

Partea întîi

Precuvîntare

„Ce năzdrăvănie o mai fi şi asta? *Serile în cătunul de lîngă Dikanka*? Cum adică *Serile*? Şi s-o zvîrle în lume un prisăcar! Har Domnului! Parcă nu destule gîşte au fost jumulite de pene şi nu destule cîrpe s-au irosit pe hîrtie? Puţină lume aleasă şi de tot neamul şi-a feştelit degetele cu cerneală? Şi să-l împingă păcatul tocmai pe un prisăcar să le calce celorlalţi pe urme? Nu-i vorbă, cu atîta hîrtie de tipar, cîtă se fabrică astăzi, nu te dumireşti chiar dintr-odată cam ce-ai putea înveli cu ea la o adică.“

Şi îmi spunea mie inima, încă de-acum o lună îmi spunea că mă pasc asemenea vorbe! Vezi bine, numai să-şi scoată săteanul nostru nasul din bîrlog şi să iasă-n lume – urgie, nu altceva! E ca şi cum te-ai nimeri, cum se mai întîmplă, la curtea unui mare pan: se strîng cu toţii roată în jurul tău şi se apucă să te ia peste picior. Şi încaltea de-ar fi nişte lachei mai acătării, da’ de unde! Un băieţandru zdrenţăros, de nu-ţi vine nici să te uiţi la el, un te-miri-cine care se mocoşeşte în fundul ogrăzii, pînă şi-acela se leagă de tine. Şi tropăie, şi te înghesuie care mai de care: „Încotro şi de ce? Cară-te de-aici, ţărane, şterge-o!..“ Vă spun că... Dar ce să mai zic! Mai degrabă fac două drumuri pe an pînă la Mirgorod, unde de vreo cinci ani nu m-au văzut la faţă nici grefierul judecătoriei, nici preacinstitul iereu, decît să mă arăt în lumea asta bună. Dar odată ce te-ai arătat, n-ai încotro: mort-copt, trebuie să dai seamă.

Pe la noi, dragii mei cititori (nu vă fie cu bănat că prisăcarul vi le toarnă ia aşa, fără fasoane, ca între cuscri ori cumetri), la noi în cătune, precum zic, s-a îndătinat aşa, din bătrîni, că, de cum se isprăvesc muncile cîmpului şi mujicul se suie pe cuptor la odihnă pentru toată iarna, iar prisăcarul nostru îşi adăposteşte albinele într-un beci întunecos, de cum nu mai zăreşti cocori în înalturi, nici pere în pom, atuncea, dară, de cum se înserează, undeva în capătul uliţei negreşit străluceşte o luminiţă, în

depărtare se aude zvon de veselie şi cîntec, zdrăngăneşte o balalaică, uneori şi o scripcă, vorbe şi zarvă... Sînt *şezătorile* noastre! Şi să vedeţi dumneavoastră, seamănă cu balurile domniilor voastre, dar nu întocmai. La bal vă duceţi să mai daţi din picioare şi mai căscaţi în dosul palmei; pe cînd la noi, dacă se-adună într-o casă cîte un stol de fete, n-o fac în dorul balului: care vine cu fusul, care cu daracul; mai întîi parcă îşi văd de treabă: fusul sfîrîie, fetele cîntă şi nici una nu trage cu ochiul pe de lături; dar, de cum tăbărăsc în casă flăcăii cu lăutarul, se stîrneşte zarvă şi hîrjoană, se încing cu toţii la joc şi pun la cale nişte şotii, de-ţi stă mintea-n loc.

Dar ţi-i mai mare dragul cînd se strîng cu toţii să se întreacă la cimilituri ori să-şi spună unul altuia cîte verzi şi uscate! Doamne, ce de poveşti înşiră! Cîte istorii bătrîneşti scot la iveală! Ce de străşnicii îndrugă, de te bagă în toţi sperieţii! Dar nicăieri, poate, nu s-au depănat atîtea istorii năstruşnice, ca la şezătorile din casa prisăcarului Panko Roşcovanul. Nu ştiu, zău, ce le-o fi căşunat mirenilor să mă poreclească uite-aşa, Panko Roşcovanul. Că şi părul mi-i acum mai mult sur decît roşcat. Dar, să-mi fie cu iertăciune, aşa-i pe la noi obiceiul: dacă-ţi pun oamenii o poreclă, se lipeşte de tine pentru vecii vecilor. Altădată, în ajun de sărbători, veneau adesea oaspeţi în sălaşul prisăcarului, se adunau în jurul mesei şi n-aveai decît să ciuleşti urechile şi să asculţi! Unde mai pui că nu erau oameni de rînd, mujici din cătunul nostru. Cîte unul putea face cinste şi unei gazde mai cu moţ decît un biet prisăcar. Uite, de pildă, îl cunoaşteţi pe Foma Grigorievici, dascălul bisericii din Dikanka? Ia, cap şi acela! Ce mai istorii ştia! Două dintre ele le găsiţi şi în cărţulia asta. Nu purta niciodată halat din şiac, cum obişnuiesc la ţară atîţia dascăli. Dar poftiţi cumva pe la dînsul şi-o să vedeţi că pînă şi în zi de lucru vă primeşte într-un surtuc de culoarea terciului rece de cartofi, cusut din nişte postav subţire, cumpărat de la Poltava cu aproape şase ruble arşinul. Despre cizmele lui, nimeni din tot cătunul n-ar îndrăzni să spună că miros a dohot. Ştie tot omul că le unge cu cea mai bună untură de gîscă, cu care destui mujici ar fi fost bunibucuroşi să-şi facă şi casa mai gustoasă. Nimeni nu l-a văzut vreodată să-şi şteargă nasul cu pulpana surtucului, cum fac unii de seama lui. Avea obiceiul să

scoată din sîn o băsmăluţă albă, grijuliu împăturită, cusută pe margini cu aţă roşie şi, făcîndu-şi trebuinţă, o împăturea la loc în douăsprezece şi o strecura în sîn. Cît despre un alt oaspete... Apoi acela avea atîta boierie într-însul că parcă se cerea să-l faci pe loc asesor ori jude hotarnic. Scotea un deget ia aşa, în faţă, şi cu ochii pe dînsul pornea a spune ca din carte nişte istorii iscusite şi înzorzonate de mai mare dragul! Stăteai cîteodată şi îl tot ascultai, pînă intrai la idei. Nu pricepeai o iotă, măcar să crăpi! Unde să fi deprins el asemenea cuvinţele? Foma Grigorievici i-a scornit într-un rînd o istorioară grozavă: cică un şcolar, isprăvindu-şi învăţătura la un dascăl, s-a întors acasă la taică-său tobă de latină, uitînd pînă şi limba noastră creştină. Nu scoatea o vorbă pînă nu-i potrivea un „us“ în coadă. Lopeţii îi spunea *lopatus*, muierii – *muierus*. Şi se nimereşte el odată să iasă la cîmp cu taică-său. Latinistul nostru vede o greblă şi-l întreabă pe taică-su: „Cum îi spuneţi voi la scula asta, tataie?“ Şi pînă să ia bine seama, calcă pe dinţii greblei, care saltă o dată în sus şi-l loveşte cu coada drept în mijlocul frunţii. „Greblă blestemată! zbieră şcolarul, fără să mai aştepte răspunsul tatălui. Că tare mai izbeşte, izbi-l-ar naiba din pod să-l izbească pe ta-su!“ Uite-aşa! Şi-a adus aminte cum îi spune, puişorul! Pilda asta nu prea i-a venit la socoteală celuilalt, iscusitului povestitor. S-a sculat binişor de la locul lui şi, fără a scoate o vorbă, s-a proptit în mijlocul odăii, cu picioarele răscrăcărate, şi-a plecat un pic capul înainte, şi-a băgat o mînă în caftanul de culoarea mazărei, a scos tabachera rotundă şi lăcuită, a dat un bobîrnac în mutra generalului busurman, zugrăvit pe căpăcel, şi, apucînd cu degetele o porţie zdravănă de tutun, frecat cu cenuşă şi leuştean, a abătut-o către nas cu mîna arcuită, a tras din zbor pe nară toată grămăjoara, fără să atingă degetul mare. Şi tot muteşte. După aceea a scos din alt buzunar o băsmăluţă de bumbac albăstrie şi cadrilată şi numai atunci a mormăit pe nas ceva ce aducea cu o zicală: „Ce stric eu orzul pe gîşte...“ „Miroase a gîlceavă“, mi-am zis în sinea mea, văzînd că degetele lui Foma Grigorievici umblau să-i dea cu tifla. Noroc de bătrîna mea că s-a priceput să pună pe masă şi tocmai la ţanc nişte plăcinte fierbinţi cu unt. Toţi s-au aşternut pe treabă. În loc să dea cu tifla, mîna lui Foma Grigorievici se întinse spre o plăcintă, iar

mesenii, după obicei, prinseră să laude vrednicia gospodinei. Mai aveam noi un povestitor (nu l-aş mai pomeni în fapt de noapte), dar acela te îmbia cu nişte grozăvenii, de ţi se făcea părul măciucă. Istorisirile astea nici în carte n-am vrut să le pun. Nu cumva să înfricoşez oamenii şi să fugă apoi de prisăcar, iartă-mă, Doamne, ca de dracul. Dacă o să dea Domnul să ajung pînă la anul, o să mai scot o carte, şi atunci o să înspăimînt lumea cu nişte arătări de pe lumea cealaltă şi cu nişte istorii care de care mai năstruşnice, petrecute odinioară pe plaiul nostru creştin. Se prea poate să aflaţi printre ele şi nişte basme de-ale prisăcarului, care le povestea nepoţilor. Numai domniile voastre de le-aţi asculta, că aş avea de unde culege pînă şi zece asemenea cărţulii, de n-ar fi pîrdalnica asta de lene.

Da, era cît pe ce să uit lucrul cel mai de căpetenie: dacă poftiţi pe la mine, apucaţi şleaul care duce drept la Dikanka. Numele tîrgului l-am trecut dinadins chiar pe întîia filă, ca să găsiţi mai lesne cătunul nostru. Cît despre Dikanka, trebuie că aţi auzit destule. Unde mai pui că şi ultima căsuţă de acolo e mult mai arătoasă decît coliba unui prisăcar. Despre livadă nici nu mai zic: mîndreţe ca aceea nu găsiţi dumneavoastră nici măcar la Petersburg! Cum ajungeţi la Dikanka, întrebaţi-l pe cel dintîi băieţaş care se nimereşte în cale, unul cu o cămăşuţă ponosită, care paşte gîştele: „Unde stă Panko Roşcovanul, prisăcarul?“ „Uite colo!“ o să vă răspundă el, arătîndu-vă cu degetul, şi, dacă o să doriţi, o să vă conducă pînă în cătun. Dar nu care cumva să umblaţi cu mîinile la spate ori să călcaţi aşa, ca din pod, că drumurile noastre de la ţară nu sînt chiar netede, precum cele de dinaintea palatelor domniilor voastre. Mai acum doi ani, venind de la Dikanka, Foma Grigorievici a nimerit într-o groapă cu tot cu brişca lui nouă şi cu iapa murgă, chit că mîna chiar dumnealui şi, peste ochii lui, îşi mai punea din cînd în cînd încă o pereche, de cumpărat.

Şi, dacă poftiţi pe la noi, o să vă ospătăm cu nişte pepeni galbeni cum n-aţi mai mîncat de cînd sînteţi pe lume; cît despre miere, zău, miere ca a mea n-aţi mai găsi prin vreun cătun. Închipuiţi-vă că, de îndată ce intri cu un fagure, prin toată odaia se răspîndeşte o mireasmă fără pereche pe lume. Şi-i limpede ca lacrima ori cum e cleştarul cel scump, din care se şlefuiesc

cerceii. Şi ce plăcinte o să vă pună înainte bătrîna mea! Ce plăcinte, de-aţi şti numai! Zahăr, nu alta! Şi untul ţi se prelinge uite-aşa pe buze! Chiar că te gîndeşti că nu-i mîncare pe care să nu se priceapă s-o gătească muierile astea! Aţi băut vreodată, boieri dumneavoastră, cvas de pere cu porumbele ori rachiu cu stafide şi prune? Ori vi s-a nimerit vreodată să mîncaţi păsat cu lapte? Doamne sfinte, ce de mîncăruri gustoase mai sînt pe lumea asta! Te înfrupţi din ele şi nu te mai saturi! Îţi vine să-ţi lingi degetele, nu alta!... Acum un an... Dar mi-i că prea m-am întins eu la vorbă!... Mai bine poftiţi dumneavoastră pe la noi şi cît mai degrabă. Şi-o să vă ospătăm, de-o să povestiţi oricui v-o ieşi în cale.

Prisăcarul Panko Roşcovanul

Pentru orice eventualitate, ca să nu mă pomeniţi de rău, scriu, în ordinea de la alfabet, cuvintele din cărţulia asta, care nu-s uşor de înţeles chiar pentru toată lumea[1]*.

bandură – instrument muzical, un fel de ghitară
ciumaci – cărăuşi din Malorusia, care aduc sare şi peşte din Crimeea
ducat – un fel de medalie, care se poartă la gît
hopak – dans malorus
gorliţa – dans malorus
jupan – un fel de caftan

Traducere de Igor Creţu

1* În original, urmează o listă de 72 de cuvinte, în marea lor majoritate ucrainenisme; fireşte, în traducerea românească, ele nu pot fi incluse (n.t.).

Iarmarocul din Sorocinţi

I

Mi-i urît să stau în casă!
Haide, scoate-mă de-aici,
Du-mă-n larma viforoasă,
Cu flăcăi ce chefuiesc
Şi fete ce dănţuiesc![2]

(Dintr-o străveche legendă)

Ce încîntătoare, ce minunate sînt zilele de vară în Malorusia[3]! Ce adîncă toropeală stăruie în acele ceasuri, cînd amiaza scapără fierbinte şi mută, iar necuprinsul ocean albastru, boltit cu voluptate peste glie, pare să fi aţipit, copleşit de atîta duioşie, strîngîndu-şi la piept iubita şi cuprinzînd-o în eterica lui îmbrăţişare. Nici urmă de nor. N-auzi un freamăt de voce în cîmpie. Nici un semn de viaţă. Numai sus, în înaltul cerului, tresaltă o ciocîrlie şi trilurile ei argintii zboară pe treptele de azur către iubita glie sau, arareori, se aude în stepă cîte-un ţipăt de pescăruş sau vocea zglobie a pitpalacului. Stejari cu fruntea în slavă stau leneşi şi nesimţitori, ca nişte hoinari rătăcind fără ţintă prin stepă şi loviturile orbitoare ale razelor de soare aprind noiane pitoreşti de frunze, aşternînd peste altele o umbră neagră ca noaptea, pe care numai o pală de vînt o spuzeşte cu aur. Smaraldele, topazele şi rubinele gîzelor diafane se cern peste pestriţele grădini de zarzavat, adumbrite de floarea zveltă a soarelui. Surele stoguri de fîn şi snopii aurii de grîu îşi înşiră tabăra în largul cîmpului şi se văd pînă hăt departe în nemărginirea lui. Crengile pletoase de cireşi, pruni, meri se încovoaie sub povara rodului. Cerul se priveşte în oglinda lucie a apei ţărmuite de maluri verzi şi falnic înălţate... Ce plin de voluptate şi vrajă e toiul verii în Malorusia!

Astfel scînteia minunat o zi fierbinte de august din anul una mie opt sute... opt sute... da, să tot fie la vreo treizeci de ani din ziua în care, de-a lungul a zece verste, drumeagul ce ducea către tîrguşorul Sorocinţi mişuna de lume pornită la iarmaroc de prin toate cătunele din preajmă şi de prin altele mai îndepărtate. De cu zori au prins a trece şiruri nesfîrşite de căruţe încărcate cu peşte şi sare. Munţi de oale înfăşurate în fîn, mergeau cătinel, urîndu-li-se în captivitatea şi întunericul lor. Doar ici-colo cîte o strachină sau o oală încondeiată de-ţi lua ochii se iţea trufaşă peste împletitura înaltă a carului, fermecînd privirile înduioşate ale celor iubitori de asemenea odoare. Mulţi trecători se uitau cu pizmă la înaltul olar, proprietarul acestor comori, care venea agale pe urma mărfii sale, învelind grijuliu pe fercheşii şi cochetele lui de lut cu fînul ce le era atît de nesuferit.

Un car răzleţ, încărcat cu saci, fuioare, valuri de pînză şi altă marfă casnică, venea domol, tras de doi boi trudiţi, urmat de stăpîn, un om îmbrăcat într-o cămaşă curată de pînză, cu nişte şalvari tot de pînză şi cam murdari. Îşi ştergea alene năduşeala ce-i şiroia pe faţa smolită, picurînd pînă şi din vîrful mustăţilor lungi, pudrate fără cruţare de acel bărbier nepoftit, care vine şi la o mîndreţe de femeie, şi la o pocitanie şi, de cîteva mii de ani, pudrează cu de-a sila toată seminţia omenească. Pe lîngă el, legată de codîrlă, venea o iapă cu o înfăţişare smerită care-i trăda vîrsta înaintată. Mulţi drumeţi, şi mai cu seamă flăcăii, cum ajungeau în dreptul gospodarului, îşi scoteau cuşmele, dar nu de hatîrul mustăţii lui înspicate şi nici a umbletului ţanţoş. Era destul să-ţi înalţi un pic privirile ca să pricepi deodată de unde venea atîta preţuire: în car se afla o codană drăgălaşă nevoie mare, cu obrăjorii bucălaţi, cu sprîncenele negre, arcuite frumos peste ochii căprui şi luminoşi, cu buzele trandafirii zîmbind sprinţar, cu panglici roşii şi albastre împletite în păr, care, împreună cu cosiţele ei lungi şi cu mănunchiul de flori de cîmp, îmbrăcau cu o bogată coroană fermecătorul ei căpşor. Părea că totul o încîntă, totul îi apărea într-o lumină nouă şi năstruşnică... şi frumoşii ei ochişori alergau fără astîmpăr încolo şi încoace. Şi cum să nu-i fugă ochii unei copile venite pentru prima oară la iarmaroc! O copilă de optsprezece primăveri, la primul ei iarmaroc!... Dar

nimeni din cei care treceau în căruţă sau pe jos nu bănuiau cît se căznise ea pînă să-l înduplece pe taică-său s-o ia cu el. Nu-i vorbă, ar fi luat-o el cu dragă inimă şi mai înainte, de n-ar fi fost la mijloc maştera, fire îndrăcită, care se deprinsese să-l strunească cu aceeaşi dibăcie cu care ţinea el în hăţuri mîrţoaga bătrînă, hărăzită acum vînzării, drept mulţumită pentru truda ei îndelungată. Îndrăcita nevastă... dar am uitat să vă spun că era şi ea de faţă, tronînd în vîrful carului. Purta o caţaveică de lînă verde, pe care, ca pe o blană de hermină, avea cusute nişte codiţe, numai de culoare roşie, o catrinţă bogată şi pestriţă ca o tablă de şah, precum şi o scufie de stambă înflorată, care dădea un aer de neobişnuită trufie feţei ei dolofane şi rumene, pe care se putea ghici ceva atît de neplăcut, atît de sălbatic, încît te făcea să-ţi întorci de îndată privirea îngrijorată către feţişoara zîmbitoare a copilei.

În faţa drumeţilor noştri prinse să se deschidă priveliştea rîului Psiol. Din depărtare adia o undă răcoroasă, care se făcea şi mai simţită după atîta arşiţă chinuitoare, nimicitoare. Prin funzişul verde-închis şi verde-pal al plopilor şi mestecenilor, risipiţi de-a valma prin luncă, sticliră nişte solzi de lumină rece şi frumoasa apă îşi dezveli scăpărînd sînul argintiu, pe care se revărsau îmbelşugate şuviţele verzi ale copacilor. Năzuroasă, ca o mîndră în ceasul plin de farmec, cînd oglinda ei credincioasă îi cuprinde cu neîntrecută vrajă fruntea semeaţă şi plină de orbitoare strălucire, umerii albi cum e crinul şi gîtul marmoreean, adumbrit de valul întunecat, ce rîureşte din creştetul ei suav, atunci cînd îşi aruncă ea cu dispreţ odoarele, spre a le înlocui cu altele şi toanele ei nu mai au sfîrşit – aproape în fiecare an apa îşi schimba împrejurimile, croindu-şi albie nouă şi tot îmbrăcîndu-se în alte privelişti, noi şi felurite. Şiraguri de mori săltau pe roţile lor grele valurile largi şi le trînteau cu putere, spărgîndu-le în pulbere şi umplînd de larmă împrejurimile. De la o vreme, carul cu drumeţii noştri ajunse la un pod şi apa se aşternu ca sticluită dinaintea lor, în toată frumuseţea şi măreţia ei. Cerul, pădurile verzi şi albastre, oamenii, carele cu oale, morile – toate stăteau răsturnate ori umblau cu capul în jos, fără să cadă în minunatul abis albastru. Cu ochii la falnica priveliştе, mîndruţa noastră se lăsă furată de gînduri, uitînd pînă şi de seminţele de floarea-soarelui pe care le ciugulise

cu sîrg în tot lungul drumului. Deodată, auzi pe cineva zicînd în preajmă: „Tii, ce fetişcană!“ Aruncîndu-şi ochii în jur, copila zări pe pod o ceată de flăcăi, între care unul mai fercheş, cu o svitcă[4] albă pe el şi cu o cuşmă brumărie de miel de Reşetilovka[5], stătea cu mîinile proptite în şolduri şi privea cu semeţie la trecători. Mîndruţa trase fără voie cu coada ochiului la faţa lui arsă de soare, dar nespus de plăcută, la ochii focoşi, care căutau parcă să o pătrundă pînă în străfundul sufletului, şi-şi plecă privirea la gîndul că poate tocmai el rostise cuvintele de mai adineaori.

— Ce bujor de fată! spuse flăcăul cu svitcă albă, fără să o slăbească din ochi. Mi-aş da tot avutul, numai să o sărut o dată. Dar uite şi Satana în faţă!

În jur se stîrniră hohote. Dar jumătatea din car, soaţa bărbatului care venea domol din urmă, nu se arătă prea încîntată de felul cum i se dădea bineţe: obrajii ei roşii se făcură foc şi pară şi o ploaie de cuvinţele din cele mai alese se prăvăli pe capul flăcăului buclucaş:

— Usca-ţi-s-ar limba-n gură, haimana netrebnică! Bată-l nevoia pe tat-tu cu oala-n cap! Vedea-l-aş întins pe gheaţă să-l văd, antihristul dracului! Pîrjoli-i-ar barba tartorii pe ceea lume!

— Ia, ce mai blestemă! zise flăcăul, holbîndu-şi ochii, buimăcit, chipurile, de povara atîtor oraţii neaşteptate. Şi cum de nu i se încurcă zgripţuroaicei limba cu asemenea vorbuliţe, că are o sută de ani.

— O sută de ani? îl îngînă frumoasa bătrîioară. Auzi, spurcăciunea! Du-te şi te spală mai întîi, spînzuratule! Nu-ţi cunosc mama, dar se vede pe tine ce poame ţi-s mă-ta şi tat-tu şi mătuşă-ta! Auzi, o sută de ani! Şi-i cu caş la gură...

Dar între timp carul începuse să coboare podul şi ultimele ei cuvinte n-au mai putut fi desluşite. Flăcăul, se pare, nu voia să se dea bătut cu una, cu două. Fără a mai sta mult pe gînduri, apucă un bulgăre de noroi şi-l azvîrli după ea. Nici nu se aştepta să nimerească atît de bine: scufia de stambă înflorată se umplu de mîl şi hohotele flăcăilor zurlii izbucniră cu îndoită putere. Dolofana sclifosită turbă de mînie, dar, carul fiind acum departe, necazul ei se abătu asupra nevinovatei fiice vitrege şi asupra bărbatului molîu, care, fiind păţit, se vede treaba, tăcea îndărătnic şi îndura cu stoicism

oraţiile războinice ale soaţei, care spumega de mînie. Şi totuşi, limba ei nu se astîmpăra, bălălăind fără istov în gură pînă drumeţii nostri ajunseră în mahalaua tîrgului şi traseră la un cazac, vechi cunoscut, cumătrul Ţîbulea[6]. Întîlnirea cumătrilor, care nu se mai văzuseră de un car de ani, alungă pentru un răstimp din minte neplăcuta păţanie, făcîndu-i să mai sfătuiască de-ale iarmarocului şi să-şi mai tragă sufletul după atîta cale.

II

Ce nu găseşti la iarmarocul acela,
Dumnezeule-Doamne!
Roţi, geamuri, dohot, tutun, curele, ceapă,
negustori de toată mîna...
Şi nici măcar cu treizeci de ruble
la chimir n-ai putea cumpăra
tot iarmarocul. [7]

(Dintr-o comedie malorusă)

Vi s-a întîmplat, de bună seamă, să auziţi prăbuşirea îndepărtată a unei cascade, cînd împrejurimile stîrnite sînt pline de vuiet şi un haos de uimitoare şi nedesluşite sunete se învolbură pe dinainte. Şi oare nu aceleaşi sentimente vă stăpînesc, de cum nimeriţi în clocotul unui iarmaroc sătesc, cînd mulţimea se îmbulzeşte, şerpuind ca un uriaş balaur prin piaţă şi pe ulicioarele strîmte, şi ţipă, rîde cu hohote şi tropoteşte? Zarvă, ocări, mugete, behăituri, totul se contopeşte într-un vuiet învălmăşit. Boi, saci, fîn, ţigani, oale, femei, turte dulci, cuşme – toate îţi iau ochii, pestriţe şi învălmăşite, îmbulzindu-se şi forfotind pe dinaintea ochilor. Glasurile se încalecă şi nimic nu răzbeşte din potopul vorbelor, nici un ţipăt nu răsună limpede. Prin tot iarmarocul nu se aud decît neguţătorii bătînd palma. Se frînge un car, hodorogesc nişte fiare, trosnesc nişte scînduri aruncate pe jos şi capul buimăcit nu mai ştie încotro să se întoarcă. Săteanul nostru cu fata lui cea sprîncenată se îmbulzea de mult prin gloată. Se apropia de un car, se uita la altul, întreba de preţ. Gîndurile lui însă se întorceau mereu la cei zece

saci cu grîu şi la iapa ce-o avea de vînzare. Cît despre fată, se citea pe chipul ei că nu-i făcea nici o plăcere să umble printre carele cu făină şi grîne. O trăgea inima către corturile de pînză, unde atîrnau la vedere podoabe de tot felul: panglici roşii, cercei, cruciuliţe de cositor, de aramă şi ducaţi. Dar pînă şi aici găsea la ce să privească: o umfla rîsul văzînd cum un ţigan şi un mujic băteau palma cu atîta înverşunare, că icneau amîndoi de durere; cum un ovrei beat îi trăgea picioare în spate unei muieri; cum nişte precupeţe puse pe gîlceavă se împroşcau cu ocări şi cu raci; cum un muscal îşi netezea cu o mînă bărbuţa ca de ţap, iar cu cealaltă... Dar deodată simţi că o trage cineva de mînecuţa cămăşii înflorate. Întoarse ochii şi-l zări pe flăcăul cu svitcă albă şi privire focoasă. Vinele îi zvîcniră şi inima i se zbătu năvalnic, ca niciodată pînă atunci, la bucurie ori durere. Părea deopotrivă şi uimită, şi bucuroasă şi nu mai ştia pe ce lume se află.

— Nu-ţi fie teamă, inimioara mea, nu-ţi fie teamă, îi zise el în şoaptă, prinzînd-o de mînă. Că nu-ţi port gînd rău!

„O fi precum zici, îşi spuse mîndruţa în sinea ei, dar nu ştiu ce se petrece cu mine... Aici nu-i lucru curat! Parcă îmi dau seama că nu se cade... şi totuşi n-am puterea să-mi iau mîna din strînsoarea lui.“

Săteanul întoarse capul şi se pregăti să-i spună fetei ceva, dar undeva aproape auzi pe cineva rostind cuvîntul „grîu“. Cuvîntul magic îl aduse de îndată lîngă doi negustori, care vorbeau în gura mare. El se puse să-i asculte cu atîta luareaminte, că pentru nimic în lume nu s-ar fi dat dus de lîngă dînşii. Dar iată ce vorbeau negustorii în privinţa grîului.

III

Mi-l văzuşi? *Flăcău, nu şagă*!
Pe lume sînt puţini ca el.
Suge rachiul ca pe bragă!

(Kotlearevski, *Eneida*[8])

— Ş-apoi gîndeşti, vecine, că nu mai facem vînzare cu grîul nostru? zicea un tîrgoveţ de pe aiurea, precum îl arăta înfăţişarea, îmbrăcat cu nişte

şalvari pestriţi, unsuroşi şi mînjiţi cu dohot, către celălalt, un bărbat cu svitcă albastră, cîrpită pe alocuri şi cu un ditamai cucui în frunte.

— Nici vorbă! Ştreangul mi-l pun de gît şi mă spînzur uite ici în pom, cum atîrnă în pod cîrnaţii în ajunul Crăciunului, dacă vindem măcar o baniţă.

— Ce tot îndrugi, vecine? Marfă de asta n-a mai adus nimeni, îl contrazise cel cu şalvari pestriţi.

„Asta s-o credeţi voi, îşi zise tatăl mîndruţei noastre, pîndind să nu scape nimic din spusele negustorilor. Eu unul ştiu că am zece saci puşi bine.“

— Vezi că unde-şi vîră coada ucigă-l toaca te umpli de procopseală, ca de pe urma unui muscal flămînd, zise cu subînţeles cucuiatul.

— Cum adică, ucigă-l toaca? făcu cel cu şalvari pestriţi.

— N-ai auzit ce vorbe umblă printre oameni? urmă cucuiatul, căutînd pieziş la celălalt, cu privirea lui posacă.

— Ce vorbe?

— Apoi uite care-i povestea! Cică asesorului nu i-ar mai tihni prilejul să-şi şteargă gura de şliboviţă boierească, a hotărît pentru iarmaroc o blestemăţie de loc, unde nu vinzi nici un grăunte, măcar să crăpi. Vezi colo, la poala dealului, o cocioabă veche şi dărăpănată? (Tatăl mîndruţei noastre se trase mai aproape şi încremeni în ascultare.) În cocioabă hălăduiesc mereu dracii şi încă n-a fost iarmaroc să nu se întîmple vreo poznă. Aseară tîrziu trecea pe acolo grămăticul de la cancelaria plăşii şi numai ce vede un porc că scoate rîtul prin lucarnă şi se porneşte a guiţa, de-l bagă în răcori pe bietul om! Acu’ să ştii că se arată iar *svitca roşie*!

— Care *svitcă roşie*?

La aceste vorbe ascultătorul nostru simţi că i se zburleşte părul în vîrful capului. Se uită înspăimîntat peste umăr şi o văzu pe fiică-sa cu flăcăul, stînd liniştiţi deoparte, îmbrăţişîndu-se şi îngînîndu-şi şoapte de dragoste, fără să se sinchisească de nici o svitcă de pe lume. Frica îi pieri pe dată şi vechea lui nepăsare puse iarăşi stăpînire pe dînsul.

— Apoi văd că eşti meşter la strîns în braţe, flăcăule! Că pe răposata mea Hvesca n-am apucat s-o strîng decît a patra zi după nuntă. Şi încă noroc de cumătru', că mi-a fost *vornicel* la nuntă şi m-a dumirit.

Flăcăul pricepu de îndată că tatăl mîndruţei lui e cam tare de cap şi se apucă să ticluiască un plan în minte ca să-l cîştige de partea lui.

— Om bun, văd că nu mă cunoşti. În schimb, eu te-am cunoscut îndată.

— Poate că m-ai cunoscut.

— Pe loc îţi spun şi numele şi porecla şi tot ce pofteşti. Solopi Cerevik[9] îţi zice.

— Solopi Cerevik, vezi bine.

— Ia uită-te bine, nu mă recunoşti?

— Nu, nu te cunosc! Nu-ţi fie cu supărare, dar am văzut la viaţa mea atîtea mutre, că unde naiba să le mai ţin minte pe toate!

— Păcat, să nu-ţi aduci aminte de feciorul lui Golopupenko[10]?

— N-oi fi cumva feciorul lui Ohrim?

— Păi cine altul? Că doar n-oi fi *ducă-se-pe-pustii*[11].

Prietenii noştri îşi lepădară cuşmele şi se porniră pe pupături. Feciorul lui Golopupenko însă, neavînd vreme de pierdut, hotărî să-l ia pe nepusă masă pe noul său prieten.

— Precum vezi, Solopi, eu şi fiica dumitale ne sîntem dragi unul altuia şi am dori să ne unim pe vecie soarta.

— Apoi de, Paraska, zise Cerevik, întorcîndu-se rîzător către fie-sa, mai întîi, păcatele mele, poate o fi venit vremea să vă uniţi şi, precum vine vorba, tot o iarbă să paşteţi împreună... Ei, ce facem? Batem palma? Şi, haide, ginere, cît eşti proaspăt, pune aldămaşul!

Şi toţi trei se pomeniră sub coviltirul unei ştiute crîşme din iamaroc, ţinută de o ovreică şi înţesată cu adevărate cohorte de clondire, şipuri şi damigene de tot soiul şi toate vîrstele.

— Te văd om înfipt! De-asta-mi eşti drag! zise Cerevik după ce prinse chef, văzînd cum viitorul lui ginere umple o bărdacă de-o jumătate de oca, o dă peste cap fără să se strîmbe cîtuşi de puţin şi o sfarmă de pămînt. Ce zici,

Paraskă? Aşa-i că ţi-am găsit mire vrednic? Ia uite, uite ce voiniceşte dă de duşcă!...

Şi tot făcînd haz şi clătinîndu-se, săteanul se îndepărtă cu fata spre carul lui, iar flăcăul nostru o apucă de-a lungul tarabelor bogate în mărfuri, unde vindeau negostori pînă şi din Gadiaci şi Mirgorod, cele două oraşe vestite ale guberniei Poltava, să aleagă o lulea de lemn cît mai arătoasă, cu ferecătură de aramă care să bată la ochi, un şal roşu cu flori şi o cuşmă, daruri de nuntă socrului şi celorlaţi, după obicei.

IV

Îţi place, omule, nu-ţi place,
De vrea nevasta, bună pace!
Pe voie fă-i îndată...[12]

(Kotlearevski)

— Apoi, măi nevastă, să ştii că i-am găsit mire fetei!

— Asta mai lipsea, să umblăm şi după mire! Nătărăule! Pesemne că scris ţi-a fost să rămîi beteag la minte cît ţi-o fi veacul! Unde s-a mai văzut, unde s-a mai auzit ca un om de treabă să umble după miri tocmai pe o vreme ca asta? Mai bine te-ai gîndi cum să vindem grîul. Îmi închipui ce podoabă trebuie să fie mirele! Un golan şi un tîrîie-brîu cum nu se mai află.

— Da' de unde! Să vezi ce mîndreţe de flăcău! Numai svitca lui face mai mult decît caţaveica ta verde cu tot cu ciuboţelele roşii la un loc. Şi ce falnic mai suge rachiul!... Naiba să mă ia cu tine cu tot, dacă am mai văzut un flăcău care să dea de duşcă o jumătate de oca, fără să se strîmbe nici atîtica.

— Păi cum să nu: beţiv şi haimana să fie, de-o teapă cu tine! Pun rămăşag că-i chiar haimanaua care s-a legat de noi la pod. Păcat că nu mi-a încăput încă pe mînă, că-l învăţam eu minte.

— Păi bine, Hivria, să zicem că-i acela. Da' de ce-i haimana?

— Asta-i bună! Auzi, cică de ce-i haimana? Ah, cap sec ce-mi eşti! Cică nu-i haimana! Unde-ţi erau ochii, nepricopsitule, cînd treceam pe lîngă

mori? Nevasta-i îndură ponoase chiar sub nasul tăvălit prin tabac şi lui nici că-i pasă.

— Orice-ai spune, nu văd nimica rău la el. E un flăcău şi jumătate! Singura lui vină e că ţi-a mînjit la iuţeală mutra cu balegă.

— Ei, păi nu mă laşi să spun şi eu măcar o vorbă? Cum adică? De cînd şi pînă cînd? N-ai vîndut încă nimic, dar ai şi tras la măsea...

Cerevik simţi şi el că s-a cam întrecut cu vorba şi-şi feri iute capul cu mîinile, bănuind că în furia ei soaţa nu va pregeta să-l înşface de chică cu ghearele ei conjugale.

„S-a dus totul de rîpă! Poftim şi nunta! îşi zise el, ferindu-se de soaţa care-l încolţea de aproape. Va trebui să stric ce-am pus la cale cu un om de treabă. Dumnezeule – Doamne! De ce ne osîndeşti pe noi, păcătoşii? Şi aşa-i destulă pacoste pe lumea asta, ce Ţi-a mai trebuit să faci şi neveste!“

V

Ce te pleci, copace,
Paltin subţirel!
Ce tînjeşti, cazace,
Cît eşti tinerel?[13]

(Cîntec malorus)

Flăcăul cu svitca albă stătea lîngă carul lui, privind cu ochii duşi la lumea ce lărmuia înăbuşit în preajmă. Soarele pleca ostenit din lume, după ce pălălăise în tihnă o amiază şi o dimineaţă întreagă. Ziua se potoli îmbujorată şi plină de farmec. Coamele coviltirelor şi corturilor albe sclipeau orbitor, învelite de-o pîlpîire uşoară, trandafirie. Sticla de geamuri ardea, clădită în stive. Ploştile şi paharele verzi de pe tejghelele crîşmăreselor se prefăceau în pară. Munţii de pepeni verzi, de pepeni galbeni şi dovleci păreau turnaţi din aur şi aramă înnegrită. Zarva se potolea încetul cu încetul şi limbile obosite ale precupeţilor, sătenilor şi ţiganilor umblau mai leneş şi mai domol. Undeva scăpăra o luminiţă şi un miros îmbietor de găluşte se răspîndea pe uliţele pe care forfota se potolea.

— De ce eşti amărît, Griţko? strigă un ţigan înalt şi ars de soare, bătîndu-l pe umăr pe flăcăul nostru. Haide, vinde-mi boii cu douăzeci!

— Numai la boi ţi-i gîndul. Aşa-i neamul vostru, umblaţi după chilipir şi-i amăgiţi pe oamenii de treabă.

— Tii, drace! Apoi ştiu că eşti pus pe harţag, nu glumă. Poate de necaz că ţi-ai legat singur mireasa de gît?

— Nu, nu sînt eu omul acela. Eu mă ţin de cuvînt. Ce-am făcut e bun făcut. Cît despre ghiujul de Cerevik, văd că nu are obraz nici de o para chioară: mai întîi mi-o juruieşte şi acum dă înapoi... Dar ce să mai ceri socoteală de la un tăntălău ca el! Aici unelteşte cotoroanţa pe care am făcut-o de rîs cu flăcăii la pod, de i-au mers fulgii! Hei, să fiu eu împărat sau mare boier, mai întîi i-aş spînzura pe toţi nătărăii care se lasă încălecaţi de muieri...

— Îmi laşi boii cu douăzeci dacă îl facem pe Cerevik să ne-o dea pe Paraska?

Griţko îl privi nedumerit. Chipul smolit al ţiganului avea ceva răutăcios, batjocoritor, josnic şi trufaş totodată. Cine-l vedea era de îndată gata să jure că în sufletul lui năzdrăvan clocotesc virtuţi măreţe, care nu cunosc pe pămînt decît o singură răsplată: spînzurătoarea. Gura, prăbuşită cu totul între nas şi bărbia ascuţită, veşnic luminată de un zîmbet batjocoritor, ochii mici, dar iuţi ca focul, faţa străfulgerată necontenit de schimbătoare uneltiri şi planuri, toate se cereau parcă anume potrivite în straiele ciudate pe care le purta. Un caftan de culoare cafenie, care părea gata să se destrame la cea mai mică atingere. O claie de plete negre, ce-i cădeau pînă pe umeri, nişte ghete trase de-a dreptul pe picioarele goale şi pîrjolite de soare. Şi toate parcă-i erau crescute pe el, parcă făceau parte din trupul lui.

— Nu cu douăzeci, ţi-i las şi cu cincisprezece, numai dacă nu mă minţi! răspunse flăcăul, măsurîndu-l cu o privire lungă.

— Cu cincisprezece? S-a făcut! Nu uita: cu cincisprezece! Uite şi cinci ruble arvună!

— Şi dacă minţi?

— Dacă mint, a ta să fie arvuna!
— Bun! Atunci batem palma!
— Batem palma!

VI

Aoleo, vine Roman
şi-mi moaie el oasele! *Şi nici*
mătăluţă, pane Homa, nu scapi
teafăr. [14]

(Dintr-o comedie malorusă)

— Pe-aici, Afanasie Ivanovici. Uite pîrleazul, saltă-ţi piciorul şi nu-ţi fie teamă, că tăntălăul meu e dus cu alde cumătrul să privegheze noaptea pe lîngă care: nu cumva să şterpelească ceva muscalii.

Astfel apriga soaţă a lui Cerevik îl îmbia drăgăstoasă pe feciorul popii, care se tot lipea de gard cu frica în spate. Nu după multă vreme, el se cocoţă pe gard şi rămase aşa îndelung, ca o arătare deşirată şi fioroasă, tot codindu-se şi cumpănind din ochi cam pe unde i-ar veni mai la îndemînă să sară. În cele din urmă, se prăvăli cu zgomot în buruieni.

— Asta mai lipsea! Nu te-ai vătămat, nu care cumva, ferească sfîntul, ţi-ai rupt gîtul? gînguri Hivria grijulie.

— Ssst! N-am păţit nimic, nepreţuita mea Havronia Nikiforovna! şopti tînguios feciorul popii, ridicîndu-se de jos. Afară doar cîtă vătămare mi-a adus urzica, buruiana asta şerpească, vorba părintelui protopop, răposatul.

— Atunci, poftim înăuntru, că nu-i nimeni acasă. Gîndeam că eşti bolnav de *guşter*[15] ori că te necăjesc nişte *colici*[16], de nu mai vii. Şi cu altele cum te mai lauzi? Aud că, cică, părinţelului dumitale i-au picat tocmai acum o mulţime de plocoane!

— O nimica toată, Havronia Nikiforovna. În tot postul, tataia n-a căpătat decît cincisprezece saci de grîu, patru de mălai, la vreo sută de colaci, iar găini să tot fie la vreo cincizeci şi ouăle mai mult clocite. Dar ploconul cu adevărat dulce, ca să zic aşa, îl aştept numai şi numai de la

dumneata, Havronia Nikiforovna! încheie feciorul popii, privind-o galeş şi dîndu-se mai aproape.

— Uite şi ploconul, Afanasie Ivanovici! făcu ea, punîndu-i dinainte mai multe străchini şi încheindu-şi cu prefăcută sfială bluza, ce se descheiase ca din întîmplare. Colţunaşi, găluşte din grîu, gogoşele, frecăţei!

— Pun prinsoare că le-au pregătit mîinile cele mai iscusite din tot neamul Evei! zise feciorul popii, apucîndu-se să înfulece frecăţeii şi trăgînd mai la îndemînă colţunaşii. Dar află, Havronia Nikiforovna, că inima mi-i dorită de altă mîncărică, mai dulce decît toate gogoşelele şi găluştişoarele din lume.

— Zău dacă ştiu ce mîncărică îţi mai pofteşte inima, Afanasie Ivanovici! îi răspunse mîndruţa cea dolofană, făcîndu-se că nu pricepe.

— Fireşte că dragostea dumitale, neasemuita mea Havronia Nikiforovna! rosti în şoaptă feciorul popii, apucînd cu mîna un colţunaş şi petrecîndu-şi-o pe cealaltă pe după mijlocul ei trupeş.

— Doamne, ce-ţi mai umblă prin cap, Afanasie Ivanovici! zise Havronia, plecîndu-şi cu sfială ochii. Te pomeneşti că ţi-o mai trece prin cap acum să mă şi săruţi!

— Cît despre asta, urmă feciorul popii, să-ţi spun ce-a fost cu mine odată pe cînd învăţam la seminar, ca să zic aşa! Mi-aduc aminte ca acum...

N-apucă el să rostească vorba, că afară se stîrni lătrat de cîini şi bătăi în noapte. Hivria ieşi într-un suflet să vadă ce-i şi se întoarse galbenă ca ceara.

— Sîntem pierduţi, Afanasie Ivanovici! Un buluc de oameni bate la poartă şi mă tem că am desluşit glasul cumătrului...

Feciorul popii simţi colţunaşii oprindu-i-se în gîtlej. Ochii i se bolovăniră ca înaintea unei arătări de pe altă lume.

— Suie colo! strigă înspăimîntată Hivria, arătîndu-i nişte scînduri petrecute pe după două stinghii, chiar sub tavan, pe care zăceau de-a valma felurite catrafuse de prin casă.

Primejdia îi dădu curaj eroului nostru. Mai venindu-şi în fire cît de cît, sări pe cuptor şi se căţără cu luare-aminte pe scînduri. Hivria se repezi speriată la poartă, căci bătăile se înteţeau, devenind tot mai stăruitoare.

VII

Ce de-a minuni pe-aici, jupîne![17]

(Dintr-o comedie malorusă)

O întîmplare ciudată stîrnise tot iarmarocul: umbla zvonul că undeva, printre mărfuri, se arătase *svitca roşie*. O bătrînă care vindea covrigi povestea că, cică, l-ar fi văzut pe Satana în chip de porc, muşluind printre care şi părînd să caute ceva. Vestea se lăţi iute prin toate ungherele iarmarocului, acum potolit. Toţi considerau că ar fi o nelegiuire să nu dea crezare, deşi femeia care vinde covrigi îşi avea taraba chiar lîngă cortul crîşmăriţei, de dimineaţa şi pînă seara făcuse temenele fără nici o trebuinţă şi, mergînd, împletea din picioare o cărare la fel de încovrigată ca marfa ei îmbietoare. La asta se adăugau, de-acum şi mai gogonate, veştile despre minunea ce i se arătase grămăticului de la cancelaria plăşii în cocioaba dărăpănată, astfel că la căderea nopţii oamenii se înghesuiau cu nădejde unii în alţii. Nimeni nu ştia de tihnă şi nu putea închide un ochi. Unii mai slabi de înger, care aveau unde-şi petrece noaptea, o apucară spre gazdele lor. Printre ei era şi Cerevik cu fiica şi cumătrul. Împreună cu nişte oaspeţi nepoftiţi, băteau la poartă, băgînd-o pe Hivria în toţi sperieţii. Cumătrul era cherchelit, după cum îţi puteai da seama văzîndu-l că a fost nevoit să dea două raite prin ogradă, pînă să nimerească în faţa casei. Oaspeţii, fiind şi ei cu chef, dădură buzna pe uşă înaintea gazdei, fără nici o sinchiseală. Soaţa lui Cerevik al nostru stătea ca pe ace, în timp ce nou-veniţii cotrobăiau prin toate ungherele.

— Ce-i cu tine, cumătră? strigă cumătrul din prag. Tot te mai scutură frigurile?

— Da, nu mă lasă, răspunse Hivria, privind îngrijorată la scîndurile de sub tavan.

— Ia adă plosca din car, măi nevastă! porunci cumătrul către soaţa lui, venită odată cu el. Să cinstim cu oamenii. Că nişte blestemate de muieri ne-au tras nişte sperieturi de mai mare ruşinea! Zău, fraţilor, dacă n-am venit noi degeaba încoace! urmă el, trăgînd un gît dintr-o ulcică. Uite, pun la

bătaie cuşma asta nouă, dacă nu ne-au tras pe sfoară muierile. Şi chiar Satana să fi fost! Şi ce dacă? Scuipă-l naibii, drept în cap! Să poftească numai să se arate uite aici, dinaintea mea, şi să fiu porc de cîine dacă nu-i dau cu tifla chiar sub nas!

— Da' de ce-ai albit aşa la faţă? strigă unul dintre oaspeţi, care îi întrecea cu un cap pe toţi ceilalţi şi o făcea mereu pe viteazul.

— Eu?... Ferit-a sfîntul! N-ai visat cumva?

Oaspeţii zîmbiră. Pe faţa voinicosului guraliv se ivi un zîmbet mulţumit.

— Cum să albească el la faţă, cînd i-au înflorit obrajii ca nişte maci? Parcă nu-i Ţîbulea, ci sfeclă[18], dacă nu chiar *svitca roşie,* care a speriat lumea.

Plosca făcu ocolul mesei şi îi mai înveseli pe oaspeţi. Şi atunci Cerevik al nostru, a cărui fire iscoditoare nu mai avea linişte, de cînd cu *svitca roşie*, se dădu pe lîngă cumătrul.

— Hai, cumetre, fii bun şi-mi spune şi mie odată istoria asta cu afurisita de *svitcă.*

— Apoi, vezi, cumetre, că nu s-ar cădea să vă spun povestea asta pe înnoptate. Decît, ştiu eu, poate doar aşa, să-ţi fac pe voie ţie şi oaspeţilor (adăugă el, întorcîndu-se către cei de faţă), care, bag de seamă, ard de nerăbdare să afle şi ei istoria asta năstruşnică. Ascultaţi dar!

Se scărpină pe după umeri, se şterse de poală, îşi puse mîinile pe masă şi începu:

— Cîndva odată, nu mai ştiu pentru care vină, un drac a fost izgonit din iad.

— Ia stai, cumetre, îl întrerupse Cerevik. Cum să izgoneşti dracul din iad? Unde s-a mai pomenit una ca asta?

— Apoi, de, cumetre, ce să-i faci? L-au izgonit uite aşa, cum alungă săteanul cîinele din casă. Poate că, mai ştii, îi venise chef să facă o faptă bun! Iar codaţii i-au arătat uşa. Şi l-a lovit pe bietul diavol un dor de iadul lui, că-i venea să se spînzure. Ce să facă? De necaz s-a apucat să tragă la măsea. S-a oploşit în cocioaba dărăpănată de sub deal, pe lîngă care nu trece

nici un om de treabă, pînă nu-şi face sfînta cruce, şi s-a pus pe nişte chefuri, de nu se putea lua cu el la întrecere nici un flăcău. De dimineaţa şi pînă seara, numai la crîşmă îi era masul!...

Aici neînduplecatul Cerevik îl întrerupse iar:

— Ce Dumnezeu îndrugi, cumetre? Cum să intre dracul în crîşmă? Că, slavă Domnului, are gheare şi coarne.

— Vezi că avea cuşmă şi mănuşi. Cum să-l cunoşti? Şi a tot ţinut-o el aşa într-o petrecere, pînă a rămas fără o leţcaie. O vreme, crîşmarul i-a dat şi pe veresie, apoi n-a mai vrut. Atunci dracul şi-a lăsat zălog svitca roşie, la aproape un sfert din preţul ei, jidovului care ţinea pe atunci crîşma la iarmarocul din Sorocinţi. I-a lăsat-o zălog şi i-a zis: „Bagă de samă, jidane, peste un an mă întorc după svitcă. Păzeşte-o bine!“ Şi a pierit, de parcă l-ar fi înghiţit pămîntul. Jidovul căută svitca pe toate feţele şi o văzu că-i din postav bun, cum nu găseşti nici la Mirgorod! Roşie ca focul şi ardea de-ţi lua ochii, nu altceva! De la o vreme, i s-a urît jidovului să tot aştepte. Se scărpină el pe la perciuni şi ia şi-l jecmăneşte pe un boier, care tocmai se nimerise să tragă pe acolo, luîndu-i pe ea aproape cinci galbeni. Cît despre soroc, jidovul uitase de-a binelea. Dar odată pe amurgite vine unul şi-i spune: „Hai, jidane, dă-mi svitca!“ La început, jidovul nu l-a cunoscut, dar, uitîndu-se la el mai binişor, s-a prefăcut că nici nu l-ar fi văzut vreodată la ochi. „Care svitcă? N-am nici o svitcă! Habar n-am de svitca ta!“ Acela se duce. Numai că la căderea serii, cînd jidovul, încuiat în chichineaţa lui, şi-a socotit bănetul de prin sipete şi s-a pus să se închine în legea lui, trăgîndu-şi pe cap o prostire, aude deodată un zgomot. Se uită el şi vede pe la toate ferestrele nişte rîturi de porci...

Şi chiar atunci se auzi aievea un sunet înfundat, ce aducea a grohăit de porc. Toţi se făcură galbeni ca ceara la faţă... Fruntea povestitorului se făcu lac de sudoare.

— Ce să fie? întrebă înfricoşat Cerevik.

— Nimic!... răspunse cumătrul, tremurînd ca varga.

— Ia! sări cineva dintre oaspeţi.

— Ai spus ceva?...

— Nu!

— Parcă a guiţat cineva!

— Dumnezeu ştie de ce ne-am stîrnit aşa! Că doar nu-i nimeni!

Toţi cătară cu spaimă împrejur şi începură să cotrobăiască prin unghere. Hivria părea mai mult moartă decît vie.

— Muieri ce sînteţi! rosti ea cu glas tare. Şi încă vă zice cazaci şi bărbaţi în virtute. Mai bine v-ar sta cu fusul şi furca în mînă! Mai ştii, poate cineva s-o fi... asta, Doamne iartă-mă... Ori o fi trosnit sub unul laviţa şi voi v-aţi stîrnit ca năucii.

La aceste cuvinte voinicii noştri se cam fîstîciră şi le mai veni inima la loc. Cumătrul mai trase o duşcă şi-şi urmă povestea:

— Jidovul a încremenit de frică. Porcii însă dădură buzna prin ferestre, săltînd pe nişte picioare lungi precum cataligele, şi-l aduseră numaidecît în simţiri cu nişte harapnice împletite în trei curele, făcîndu-l să ţopăie pînă mai sus de grinda asta. Atunci jidovul le-a căzut la picioare şi le-a mărturisit totul... Dar nu era lesne să dai de svitcă. Pe boier îl jefuise un ţigan la drumul mare, iar ţiganul, la rîndul lui, vînduse svitca unei precupeţe. Femeia a adus-o iarăşi la iarmaroc, dar de atunci n-a mai găsit nici un muşteriu la marfa ei. S-a crucit ea aşa cît s-a crucit, pînă cînd, în cele din urmă, a priceput că svitca era de vină. Nu degeaba simţea ea că parcă o înăbuşea ceva cînd o îmbrăca. Fără a mai sta mult pe gînduri, precupeaţa a aruncat-o în foc, dar veşmîntul naibii nu voia să ardă! „Apoi să ştii că-i darul necuratului!“ Precupeaţa făcu ce făcu şi o strecură în carul unui ţăran, venit cu nişte untdelemn de vînzare. Bucuria prostului! Numai că de atunci oamenii nu-l mai întrebau de untdelemn. „Să ştii că nu-i lucru curat cu svitca asta!“ Şi zicînd aşa, apucă toporul şi îmbucătăţi svitca. Şi ce să vadă? Bucăţile s-au împreunat şi svitca i s-a înfăţişat la loc întreagă şi nevătămată. Săteanul şi-a făcut cruce, a mai îmbucătăţit o dată cu toporul svitca, a împrăştiat zdrenţele peste tot şi pe-aici ţi-i drumul! Numai că de atunci, an de an, şi tocmai în toiul iarmarocului, necuratul umblă tot tîrgul în chip de porc şi tot grohăie şi adună bucăţi din svitca lui. Cică acum îi mai lipseşte doar mîneca stîngă. De atunci oamenii se feresc de locul cu pricina şi de

vreo zece ani de zile nu s-a mai ţinut acolo nici un fel de iarmaroc. Şi l-a împins naiba pe asesor tocmai acum să fa...

A doua parte a cuvîntului muri pe buzele povestitorului.

Fereastra bufni cu zgomot, geamurile zăngăniră, zburînd în ţăndări şi un cap fioros de porc răsări deodată în privelişte, rostogolindu-şi ochii, de parcă ar fi întrebat: „Ce faceţi aici, oameni buni?“.

VIII

Ca un cîine de pripas,
Dîrdîind precum Cain,
Îi picură tabac din nas.[19]

(Kotlearevski, *Eneida*)

Spaima îi încătuşă pe toţi cei de faţă. Cumătrul încremeni ca o stană de piatră, cu gura căscată şi cu ochii holbaţi, de parcă se pregătea să împuşte. Degetele răsfirate rămaseră fără clintire în aer. Înfricoşat la culme, vlăjganul cel voinicos sări cît colo şi se lovi cu capul de o grindă. Scîndurile se desprinseră şi feciorul popii se prăbuşi cu zgomot şi trosnet la pămînt. „Aoleu! Aoleu! Aoleu!“ striga deznădăjduit cineva, trîntindu-se îngrozit pe-o laviţă şi bălăbănind din mîini şi picioare. „Ajutor!“ zbiera un altul, vîrîndu-se sub un cojoc. Cumătrul, pe care cea de-a doua sperietură îl mai scosese din înţepeneală, se tîrî dîrdîind sub poala nevestei. Voinicosul vlăjgan se băgă pe gura îngustă a cuptorului şi trase după el capacul. Cît despre Cerevik, acesta îşi îndesă o oală pe cap în locul cuşmei, se repezi pe uşă ca opărit cu uncrop şi-o apucă razna pe uliţe, fugind ca un zănatic, de nu mai simţea sub el pămîntul. Şi numai ajuns la capătul puterilor, îşi mai potoli sufletul. Inima îi ţăcănea ca scocul morii. Sudoarea îi curgea şiroaie. Rupt de oboseală, era cît pe ce să se prăbuşească, cînd, deodată, i se păru că cineva se luase după el... Simţi că i se opreşte răsuflarea... „Dracul! Dracul!“ răcni el pierzîndu-se cu firea, începu să fugă de trei ori mai repede, dar peste puţină vreme căzu mototol la pămînt. „Dracul! Dracul!“ strigă un glas la spatele lui şi eroul nostru mai apucă să audă pe cineva dînd buzna

zgomotos peste el. Şi cum auzi aşa, îşi pierdu cunoştinţa şi rămase întins, fără grai, în mijlocul drumului, fioros ca un mort găzduit în strîmtoarea sicriului.

IX

Din faţă,-ar fi el cum ar fi,
Din spate – ce mai! – dracul gol![20]

(Dintr-o poveste)

— Auzi, Vlas, zise unul din mulţimea ce dormea în uliţă, cineva în preajmă l-a pomenit pe dracul!

— Şi ce dacă? mormăi un ţigan tolănit alături, întinzîndu-se ca după somn. Pomenească-i măcar tot neamul, pe rudă şi sămînţă, ce-mi pasă mie?

— Bine, dar striga de parcă-l strîngea de gît cineva!

— Cîte nu îndrugă omul prin somn!

— O fi, dar n-ar strica să vedem ce-i. Ia scapără amnarul!

Celălalt ţigan se ridică bodogănind, scăpără de două ori din amnar, luminîndu-şi faţa ca în sclipirea unor fulgere, suflă în iască şi porni înainte, luminînd calea cu opaiţul în mînă, obişnuita lumină malorusă, întocmită dintr-un ciob de oală umplut cu seu de berbec.

— Ia stai! Aici zace cineva. Adă lumina încoace.

Mai veniră şi alţi oameni să vadă ce-i.

— Cine zace acolo, Vlas?

— Par să fie doi: unul deasupra, altul dedesubt. Nu mă pricep care dintre ei să fie dracul!

— Cine-i deasupra?

— O muiere!

— Atunci ce-l mai cauţi pe dracul, cînd îl ai în faţă!

Un hohot năvalnic trezi aproape întreaga uliţă.

— O muiere călare pe bărbat! Muierea asta ştie să călărească, se vede treaba! zise unul din mulţimea ce se îmbulzea în preajmă.

— Ia priviţi, fraţilor! făcu un altul, culegînd de pe jos un hîrb din oala din care numai o jumătate se mai ţinea teafără pe capul lui Cerevik. Ia te uită ce mai cuşmă poartă voinicul nostru!

Zarva şi hohotele se înteţiră, aducîndu-i în simţiri pe răposaţii noştri. Copleşiţi încă de spaimă, Solopi şi nevastă-sa rămaseră să stea aşa îndelung, căutînd cu ochi spăimoşi şi nemişcaţi la feţele tuciurii ale ţiganilor, care, în lumina înşelătoare şi tremurătoare, păreau un sobor sălbatic de gnomi, înveliţi, în aburul greu al subpămîntului, revărsat în bezna nopţii.

X

Piei, du-te pe pustii, plăsmuire diavolească![21]

(Dintr-o comedie malorusă)

O adiere răcoroasă plutea pe deasupra Sorocinţilor treziţi din somn. Clăbuci de somn se înălţau din toate hornurile în întîmpinarea soarelui-răsare. Iarmarocul prindea viaţă. Oile behăiau, caii nechezau, gîgîitul gîştelor şi al precupeţelor umplea iarăşi locul de mas şi zvonurile fioroase despre *svitca roşie*, care stîrniseră atîta spaimă în ceasul tainic al înserării, se mistuiră odată cu zorii.

Tot căscînd şi întinzîndu-se, Cerevik picotea în şopronul cu acoperiş de paie al cumătrului, printre boi, saci cu făină şi grîu, şi nu părea deloc încîntat să se despartă de vise, cînd deodată auzi un glas, care-i era la fel de bine cunoscut precum sălaşul lenei sale, binecuvîntatul cuptor de acasă ori crîşma unei rubedenii, ce se găsea la numai zece paşi de pragul lui.

— Scoală, scoală! îi bîrîia la ureche drăgăstoasa nevestică, zgîlţîindu-l de mînă din răsputeri.

Drept răspuns, Cerevik îşi umfla obrajii şi depăna din mîini, de parcă bătea toba.

— Zărghitule! strigă ea, ferindu-se de pumnul lui, care era cît pe ce să o plesnească peste obraz.

În cele din urmă, Cerevik se ridică, se frecă la ochi şi aruncă o privire împrejur.

— Să mă bată Dumnezeu, porumbiţa mea, dacă n-am visat că ţi-era mutra o darabană şi eu sunam pe ea deşteptarea, pus fiind de rîturile cele porceşti, care, precum zice cumătrul...

— Ia nu mai vorbi şi tu în dodii! Mai bine dă-i zor şi scoate iapa la vînzare. Că ne facem de poveste: am venit la iarmaroc şi încă n-am vîndut nici un fuior de cînepă...

— Ba bine că nu, nevastă, făcu Solopi, or să ne rîdă oamenii.

— Hai, du-te şi-ţi cată de treabă! Că şi-aşa rîde lumea de tine!

— Vezi că nu m-am spălat încă, urmă Cerevik, căscînd şi scărpinîndu-se pe spinare, căutînd să mai cîştige răgaz pentru lenea lui.

— Ţi-ai găsit şi prilej! De spălat îţi arde ţie? De cînd şi pînă cînd? Uite, ia ştergarul ăsta şi-ţi şterge mutra...

Şi zicînd aşa, apucă o cîrpă făcută ghem, aruncînd-o însă pe dată cît colo, cuprinsă de spaimă: era *o mînecă roşie de svitcă*!

— Du-te şi vezi-ţi de treabă, adăugă ea, ţinîndu-şi firea, văzînd că bărbatului i se înmuiaseră picioarele şi-i clănţăneau dinţii în gură.

— De-acu' s-a zis, nu mai fac nici o vînzare! bodogăni el pe sub nas, dezlegînd iapa şi apucînd-o spre inima tîrgului. Nu degeaba, cînd m-am pornit la pîrdalnicul ista de iarmaroc, simţeam aşa ca o povară pe inimă, de parcă-mi aruncase cineva un hoit de vacă în spate, iar boii au apucat-o singuri în două rînduri către casă. Unde mai pui că ne-am şi pornit noi cam într-o luni, dacă nu mă înşel. De aici mi se trage toată pacostea!... Şi nu se astîmpără diavolul! De ce să nu poarte *svitca* şi fără o mînecă! El însă nu, se leagă de oameni! De-aş fi, bunăoară, eu în locul naibii – ptiu, ferească sfîntul! – parcă aş colinda noaptea după nişte zdrenţe, afurisite fie ele!

Aici filozofarea lui Cerevik al nostru fu curmată fără veste de un glas gros şi răstit. În faţa lui stătea ţiganul cel deşirat.

— Ce vinzi, om bun?

Vînzătorul tăcu, măsurîndu-l din creştet pînă în tălpi, apoi zise cu un aer nepăsător, fără a se opri şi fără a lepăda căpăstrul din mînă:

— Păi nu vezi?

— Cureluşe? întrebă ţiganul privind căpăstrul din mîna lui.

— Mai ştii, s-ar putea, numai dacă iapa seamănă a cureluşă.

— Ce naiba, omule, nu cumva ai hrănit-o cu paie?

— Cu paie?

Şi zicînd aşa, Cerevik trase de căpăstru, ca să-şi poarte iapa şi să-l prindă cu minciuna pe neruşinatul care-i ponegrea marfa. Dar, cu neobişnuită uşurinţă, mîna i se lovi de bărbie. Şi ce să vadă: ţinea în palmă un capăt de căpăstru, iar de capătul celălalt era legată – Doamne, părul i se ridicase în vîrful capului! – o bucată dintr-o *mînecă de svitcă roşie*! Cerevik scuipă la vederea ploconului neaşteptat şi, crucindu-se şi bălăbănindu-şi mîinile, o luă la picior mai abitir decît un flăcău, mistuindu-se în mulţime.

XI

Pentru grîul ce-am avut,
Tot pe mine m-ai bătut. [22]

(Proverb)

— Pune mîna pe el! Pune mîna pe el! strigau nişte flăcăi în capătul strîmt al uliţei, şi Cerevik se simţi deodată înhăţat de nişte mîini zdravene.

— Legaţi-l! El a furat iapa omului!

— Pentru Dumnezeu! Ce-am făcut de mă legaţi?

— Mai întrebi încă? De ce-ai furat iapa săteanului aceluia, Cerevik?

— Ce, aţi căpiat, măi băieţi? Unde s-a mai pomenit să se lăcomească omul la bunul lui?

— Nu mai umbla cu şoalda, că nu ne duci de nas! De ce fugeai mîncînd pămîntul, de parcă te gonea Satana din urmă?

— Cum să nu fug, dacă uite, veşmîntul Satanei...

— Stai, nene, că nu ne prosteşti tu cu balivernele tale. Las' că te învaţă minte asesorul să nu mai prosteşti lumea cu asemenea drăcovenii.

— Ţine-l, ţine-l, se auzi un strigăt în alt capăt de uliţă. Uite, uite fugarul!

Şi dinaintea lui Cerevik răsări deodată cumătrul său într-un hal fără de hal, cu mîinile legate la spate şi păzit de cîţiva flăcăi.

— Ei, comedie! zise unul dintre ei. Să vezi numai ce îndrugă hoţomanul! Dar se cunoaşte pe mutra lui ce poamă e. Noi îl întrebăm de ce fuge ca un zănatic, el zice că şi-a vîrît mîna în buzunar, chipurile după tabac, numai că în locul tutunului a scos o bucată din *svitca* dracului, iar cînd a ţîşnit din ea o văpaie roşie, a luat-o la sănătoasa, de-i sfîrîiau călcîiele!

— Ei, apoi să ştii că-s două păsărele din acelaşi cuib! Legaţi-i împreună!

XII

„Oameni buni, cu ce sînt eu de vină?
Zice nevoiaşul amărît.
Ce mă canoniţi şi voi atît?
Pentru ce păcat?“ Şi-a prins a plînge
Şi cu jale mîinile a-şi frînge.[23]

(Artemovski-Gulak, *Panul şi cîinele*)

— Poate totuşi ai şterpelit ceva, cumetre, întrebă Cerevik, zăcînd alături de cumătrul lui sub acoperişul de paie al unui şopron.

— Şi tu mă bănuieşti, cumetre? Să mi se usuce, uite, mîinile şi picioarele, dacă am pus eu mîna vreodată pe lucru străin, afară numai de nişte colţunaşi cu brînză furaţi de la maică-mea, şi-aceia demult, cînd n-aveam decît zece ani.

— Şi ce atîta osîndă pe capul nostru, cumetre? De tine încă-i bine. Încaltea te bănuiesc că ai furat de la altul. Dar ce să zic eu, sireacul, cînd mă ponegresc că mi-am furat singur iapa? Pesemne că aşa ne-a fost scris, cumetre, să nu avem parte de noroc în viaţă!

— Vai de noi, orfani năpăstuiţi!

Şi amîndoi cumetrii începură să plîngă cu sughiţuri.

— Ce-ai păţit, Solopi? întrebă Griţko, intrînd în şură. Cine te-a legat?

— A! Golopupenko, Golopupenko! strigă bucuros Solopi. Uite, cumetre, flăcăul de care ţi-am vorbit! Vrednic, nevoie mare! Să mă

trăsnească Dumnezeu, uite aici pe loc, dacă n-a deşertat el de faţă cu mine o bărdacă mai cît căpăţîna ta de mare, fără să se strîmbe o dată măcar.

— Şi de ce-ai nedreptăţit, cumetre, un flăcău de ispravă ca el?

— Uite, vezi, urmă Cerevik, întorcîndu-se către Griţko, m-a pedepsit Dumnezeu, se vede treaba, pentru că ţi-am greşit. Iartă-mă, om bun! Din partea mea aş fi fost bun-bucuros să-ţi fac pe voie... Dar ce pot eu, cînd baba are pe dracul în ea!

— Eu nu-ţi port pică, Solopi. Uite, dacă vrei, te slobozesc numaidecît! Şi, zicînd aşa, le făcu din ochi flăcăilor, care-i străjuiau şi care acum săriră să-i dezlege. În schimb, să fii şi tu om de cuvînt şi să faci nunta! Şi dacă o fi să nuntim, îi tragem un *hopac* să nu ne mai simţim picioarele un an de zile.

— *Bun, iaca bun*[24]! zise Solopi, bătînd din palme. Şi m-a prins un curaj, de parcă mi-au răpit muscalii baba! Dar ce mai încolo-încoace, se cade ori nu, facem nunta chiar azi şi s-auzim de bine!

— Bagă de seamă, Solopi, peste un ceas sînt la tine. Iar acum du-te acasă, că te aşteaptă muşteriii pentru iapă şi grîu!

— Cum, s-a găsit iapa?

— S-a găsit.

Cerevik înţepeni locului de bucurie, petrecîndu-l pe Griţko cu o privire lungă.

— Ce zici, Griţko, aşa-i că am pus lucrurile pe roate? îl întrebă ţiganul cel înalt pe flăcăul care se grăbea. Acu' boii sînt ai mei, nu?

— Ai tăi, ai tăi!

XIII

Maică, nu boci cu jele,
Pune-ţi roşii ciuboţele,
Calcă-n paşi
Pe vrăjmaşi,
Potcoavele
Să zăngănească,
Potrivnicii
Să amuţească! [25]

(Strigătură de nuntă)

Rezemîndu-şi în cot bărbia drăgălaşă, Paraska stătea singurică în casă, dusă pe gînduri. O mulţime de visări îi învăluiau căpşorul bălai. Cînd şi cînd, buzele ei rumene mijeau a zîmbet şi o undă de bucurie îi sălta atunci sprîncenele ei negre, dar apoi un nor de tristeţe îi umbrea ochii căprui şi luminoşi. „Şi dacă nu i se vor împlini vorbele? murmură ea cu un fel de îndoială. Şi dacă n-au să mă dea după el? Dar dacă... Nu, nu, cu neputinţă! Maştera face tot ce pofteşte. Atunci de ce să nu fac şi eu ce-mi pofteşte inima? Că mi-s şi eu îndărătnică, la o adică. Ce chipeş e! Cum îi mai ard ochii negri! Ce dulce îmi spune el: *Parasia, porumbiţa mea*[26]! Şi ce bine-l prinde svitca albă! I-ar trebui doar un brîu mai înflorat!... Dar lasă că-i ţes eu unul, atunci cînd ne mutăm la casă nouă. Şi cînd mă gîndesc, urmă ea, scoţînd din sîn o oglinjoară, cumpărată la iarmaroc şi îmbrăcată în hîrtie roşie, şi privindu-se cu tainică mulţumire, cu ce bucurie am să dau atunci ochii cu ea! N-am să mă ploconesc în faţa ei, măcar să plesnească! Ajunge, mamă vitregă, cît ţi-ai bătut fata! Mai degrabă răsară nisip din piatră şi stejarul îndoaie-se ca salcia peste apă, decît să mă închin eu dinaintea ta! A, era să uit... Ia să-mi pun scufia, chit că-i a vitregei, încaltea să văd cum îmi vine!“ Cu oglinjoara în mînă, fata se ridică şi, plecîndu-şi către ea capul, văzu dinaintea ochilor tavanul, cu scîndurile de pe care se prăvălise cu puţin în urmă feciorul popii, şi blidarul ticsit cu străchini. „Ce-i cu mine, zău, parcă-s o copiliţă! strigă ea rîzînd. Nu mă încumet să fac barem un pas“. Şi

porni să bată din călcîie tropoţel, apoi din ce în ce mai înfocat. În cele din urmă, mîna stîngă i se lăsă în joc, proptindu-se în şold, şi fata porni să joace, sunînd din potcoave, ţinînd înainte oglinjoara şi îngînînd cîntecul ei cel mai drag:

Frunză verde brebenoc,
Haide te înclină!
Bădiţă cu ochi de foc,
Lîngă mine vină!

Frunză verde brebenoc,
Mai jos te înclină!
Bădiţă cu ochi de foc,
Mai aproape-mi vină! [27]

Tocmai atunci intră Cerevik şi rămase cu ochii la fata care juca dinaintea oglinjoarei. O vreme privi aşa, făcînd haz de toana năstruşnică a fetei, care, cu gîndul departe, părea că nu mai vede nimic pe lumea asta. Dar, cînd mai auzi şi melodia cunoscută a cîntecului, simţi că-l furnică ceva prin vine. Cerevik îşi propti cu ifos mîinile în şolduri, păşi în faţă şi porni să joace cu genunchii îndoiţi, uitînd de toate. Hohotul de rîs al cumătrului îi făcu pe amîndoi să tresară.

— Frumos, n-am ce zice! Tatăl şi fata nuntesc singuri! Hai, fuga, că vă aşteaptă mirele!

Auzind aşa, Paraska se făcu mai roşie decît panglica ce-i încingea creştetul, iar tatăl ei, cu firea lui nepăsătoare dintotdeauna, îşi aduse în cele din urmă aminte cu ce gînd a venit.

— Hai, copilă, mai repejor! De bucurie că am vîndut iapa, zise el, cătînd cu frică împrejur, Hivria s-a repezit să-şi cumpere catrinţe şi alte

găteli, aşa că, pînă se întoarce ea, trebuie să fie totul gata!

Nu apucă Paraska să păşească pragul, că se şi pomeni în braţele flăcăului cu svitca albă, care o aştepta în uliţă cu alai mare.

— Binecuvîntează, Doamne! grăi Cerevik, împreunîndu-le mîinile. Să trăiască împreună, ca florile în cunună!

Deodată se stîrni zarvă în mijlocul mulţimii adunate:

— Mai degrabă crăp, decît să îngădui una ca asta! striga consoarta lui Solopi, dar mulţimea o tot înghiontea înapoi rîzînd.

— Astîmpără-te, astîmpără-te, nevastă! spuse cu sînge rece Cerevik, văzînd că doi zdrahoni de ţigani o ţineau zdravăn de mîini. Ce-am făcut e bun făcut! Nu-mi place să-mi schimb hotărîrea!

— Ba nu! N-are să fie pe voia ta! zbiera Hivria, dar nimeni nu o mai asculta. Jucînd, mai multe perechi de fete şi flăcăi ţesură o horă în jurul perechii tinere, alcătuind astfel un zid de nepătruns.

Orice privitor ar fi încercat un sentiment ciudat şi de neînţeles văzînd cum, de la prima lovitură de arcuş a lăutarului cu svitcă de aba şi mustăţi lungi şi răsucite, toată mulţimea, cu sau fără voie, alcătui o singură suflare şi o singură armonie. Oameni posaci, pe feţele cărora părea că de un veac nu mai fluturase nici un zîmbet, acum tropăiau de zor şi săltau din umeri. Totul se pornise val-vîrtej. Toţi jucau. Dar un sentiment şi mai ciudat, şi mai de nepătruns s-ar fi trezit în adîncul sufletului lui văzînd băbuţele, pe ai căror obraji veştejiţi se vădea răceala mormîntului, cum se înghesuiau şi ele printre oamenii tineri, vii şi surîzătoare! Făpturi nesimţitoare! Lipsite pînă şi de copilăreasca voie bună, fără o scînteie de înţelegere, numai ameţeala băuturii le însufleţea, aşa cum păpuşile mecanice prind viaţă în mîna meşterului, făcîndu-le să-şi legene domol capetele ameţite şi să joace de-a valma cu gloata veselă, fără să arunce măcar o privire spre tînăra pereche.

Zarva, hohotele şi cîntecele se auzeau din ce în ce mai încet. Arcuşul murea, slăbind şi pierzîndu-şi sunetele în pustia văzduhului. Mai fremăta undeva un ropot, aducînd cu vuietul unei mări îndepărtate, şi curînd peste toate se aşternură pustiul şi tăcerea adîncă.

Ci oare nu tot astfel îşi ia zborul dintre noi şi bucuria, acest minunat şi nestatornic oaspete al nostru, şi în van cîte un sunet stingher mai încearcă să freamăte a veselie? În propriul său ecou, el simte tristeţea şi pustiul, luînd aminte la ele cu mirare. Ci oare nu tot astfel se împrăştie rînd pe rînd în lumea largă prietenii zglobii ai tinereţii zvăpăiate şi furtunoase, lăsîndu-l singur în cele din urmă pe cel care le-a fost cîndva ca un frate? Urît îi e celui părăsit! Iar inima i se face grea şi tristă, iar el n-are cu ce-i aduce mîngîiere.

Traducere de Igor Creţu

2 *Mi-i urît să stau în casă...* – în original, în limba ucraineană.
3 *Malorusia* – în original: *Malorossia* = Rusia Mică (rus.), denumirea oficială a Ucrainei în epoca ţaristă.
4 *Svitcă* – haină lungă, din postav de casă.
5 *Reşetilovka* – localitate cu crescătorii celebre de miei de rasă Astrahan.
6 *Ţîbulea* – antroponim avînd aceeaşi grafie cu substantivul comun *ţîbulea* = ceapă (ucr.). *N.B.* Precizarea este valabilă pentru toate cazurile similare.
7 *Ce nu găseşti la iarmarocul acela...* – în original, în limba ucraineană. Mottourile la capitolele II, VI, VII şi X sînt luate din comediile lui Vasili Afanasievici Gogol-Ianovski, *Prostănacul sau şiretenia femeii păcălite de soldat* şi *Oaia-cîine* (aceasta din urmă nu s-a păstrat).
8 *Mi-l văzuşi*?... – în original, în limba ucraineană. Mottourile la capitolele III, IV şi VIII sînt luate din *Eneida pe dos*, poem eroi-comic al scriitorului I.P. Kotlearevski (1769-1838), considerat unul dintre întemeietorii literaturii şi dramaturgiei în limba ucraineană.
9 *Cerevik* – papuc (ucr.).
10 *Golopupenko* – de la: *golîi pup* = buric gol (rus. şi ucr.).
11 *...ducă-se-pe-pustii* – în original, în limba ucraineană: *lîsi didko* (ad. lit. *dracul pleşuv*).
12 *Îţi place, omule, nu-ţi place...* – în original, în limba ucraineană.
13 *Ce te pleci, copace...* – în original, în limba ucraineană.
14 *Aoleu, vine Roman...* – în original, în limba ucraineană.
15 *...guşter ...* – în original, în limba ucraineană.
16 *...colici...* – în original, în limba ucraineană.
17 *Ce de-a minuni...* – în original, în limba ucraineană.
18 *...sfeclă* – în original, în limba ucraineană: *bureak*.
19 *Ca un cîine de pripas...* – în original, în limba ucraineană.
20 *Din faţă...* – în original, în limba ucraineană.
21 *Piei...* – în original, în limba ucraineană.

22 *Pentru grîul ce-am avut...* – în original, în limba ucraineană.
23 *Oameni buni...* – în original, în limba ucraineană. Mottoul este preluat din povestea *Panul şi cîinele* a lui Petro Artemovski-Gulak (1790-1865), cunoscut scriitor ucrainean.
24 *Bun, iaca bun* – în original, în limba ucraineană.
25 *Maică, nu boci cu jale...* – în original, în limba ucraineană.
26 *Parasia, porumbiţa mea* – în original, în limba ucraineană.
27 *Frunză verde brebenoc...* – în original, în limba ucraineană.

Seara în ajunul lui Ivan Kupala[28]

*O istorie adevărată povestită de dascălul bisericii din ****

Foma Grigorievici avea o deprindere deosebită în felul ei: nu-ţi povestea a doua oară aceeaşi istorie, măcar să-l pici cu ceară. Şi chiar de se întîmpla să-l îndupleci, negreşit atunci ţi-o primenea şi ţi-o înflorea, că n-o mai puteai recunoaşte. Odată, unul dintre domnii aceia, cărora noi, oameni din popor, nici nu mai ştim cum să le spunem, scriitoraşi parcă nu, că mai degrabă-s de-o teapă cu geambaşii de pe la iarmaroace, înşfacă, cerşesc, şterpelesc tot ce le vine la îndemînă şi scot o dată pe lună, de nu chiar pe săptămînă, cîte o cărţulie nu mai cuprinzătoare decît un abecedar, odată, zic, unul dintre domnii aceia l-a luat cu binişorul, şi Foma Grigorievici i-a înşirat povestea cu pricina, ca mai apoi să uite cu desăvîrşire de asta. Dar se brodeşte odată şi pică tocmai de la Poltava boiernaşul cu caftan de culoarea mazării – despre care ştiţi că v-am mai povestit şi în una dintre istoriile pe care bănuiesc că aţi şi citit-o – şi aduce cu el o cărţulie, o deschide pe la jumătate şi ne-o arată nouă. Foma Grigorievici era pe cale să-şi încalece pe nas ochelarii, dar, lămurindu-se că a uitat să şi-i prindă cu aţă şi să-i lipească cu ceară, mi-a trecut-o mie. Şi cum ştiu o boabă de carte, iar ochelari nu port, mă apuc să citesc. N-am prididit să întorc nici două file şi numai ce-l văd că mă opreşte, apucîndu-mă de mînă:

— Ia stai! Spune-mi ce citeşti, mai întîi de toate!

La drept vorbind, întrebarea m-a pus în încurcătură.

— Cum adică, Foma Grigorievici? Povestea dumitale, vorbă cu vorbă, întocmai aşa cum ai şi spus-o.

— De unde ai mai scos-o c-am spus eu aşa?

— Păi bine, uite scrie colea, negru pe alb: *auzită de la cutare dascăl*.

— Scuipă-l în scăfîrlie pe cine-a tipărit-o! *Minte, cîinele de muscal*[29]. Păi aşa i-am zis-o eu? *Să ştii că-i lipseşte naibii o doagă*[30]! Staţi să v-o povestesc eu acuşica.

Ne-am dat cu toţii mai către masă şi el prinse a spune:

Bunicul meu (fie-i ţărîna uşoară şi aibă parte pe cea lume numai de colaci de grîu şi plăcinte cu mac tăvălite prin miere!) se pricepea de minune să povestească. Şi dacă pornea a spune, aş tot fi stat să-l ascult cîtu-i ziulica de mare. Unde să se pună cu el flăcăii din zilele noastre, care-ţi îndrugă la *moşi-pe-groşi*[31] şi ţi le îngaimă aşa, de parcă de trei zile n-au pus nimic în gură. Numai să-i auzi, că-ţi vine să-ţi înşfaci cuşma şi să o iei la sănătoasa. Uite, ca acum mi-aduc aminte. Într-o seară lungă de iarnă, pe un ger cumplit, care căptuşise de-a binelea ochiul gemuleţului nostru, răposata maică-mea bătrîna, pe atunci încă în viaţă, stătea cu furca înainte şi depăna cu mîna firul, clătinînd leagănul cu piciorul şi îngînînd un cîntec, care-mi sună în minte şi astăzi. Opaiţul lumina sălaşul, pîlpîind şi tresărind, parcă speriat de ceva. Fusul sfîrîia, iar noi, copiii, înghesuiţi unul într-altul, luam aminte la glasul bunicului, care, de bătrîn ce era, de cinci ani şi mai bine îşi făcea veacul pe cuptor. Ne fermecau însă nu atît uimitoarele poveşti bătrîneşti, cu cazaci zaporojeni porniţi în năvăliri, cu leşi, cu isprăvile de vitejie ale lui Potcoavă[32], Poltora Kojuha[33] şi Sagaidacinîi[34], cît mai ales poveştile bătrîneşti cu nişte drăcovenii, care te umpleau de sperieţi şi-ţi zbîrleau părul în cap. Cîteodată intra în noi o spaimă, că în faptul serii toate ne păreau Dumnezeu ştie ce pocitanii fioroase. Iar de-ţi venea cumva să ieşi noaptea din casă, pe loc ţi se năzărea o arătare de pe altă lume, cuibărită în aşternutul tău. Şi să nu ajung să vă mai înşir o dată povestea asta, dacă nu mi s-a întîmplat să iau drept un diavol încolăcit pînă şi svitca mea, pusă la căpătîi. Dar vrednic de laudă era mai cu seamă că moşneagul nu minţise niciodată în viaţa lui şi toate erau întocmai precum le spunea el. Una din năstruşnicele lui istorii ţin să v-o împărtăşesc şi dumneavoastră. Ştiu că s-or găsi destui scîrţari căpoşi, dintre aceia care întocmesc hîrtii pe la judeţ şi se

descurcă pînă şi în legi, dar să le cadă în mînă un Ceaslov obişnuit, nu pricep o boabă, în schimb ştiu să-şi rînjească cu neruşinare dinţii la orice prilej. Cum dai să spui ceva, pe loc îi şi umflă rîsul. Necredinţa bîntuie lumea! Ce mai încolo-încoace! Uite, să nu bănuiţi, dar să mă bată Dumnezeu şi Maica Domnului, dacă umblu cu minciuna: odată le pomenesc eu de nişte vidme şi ce gîndiţi? Se iscă un zănatic, care nu crede în vidme! Şi, slavă Domnului, am tot văzut la viaţa mea oameni de altă credinţă, cărora le venea mai lesne să-l prostească pe popă la spovedanie[35], decît săteanului nostru să tragă un pic de tabac pe nas. Dar pînă şi aceia îşi făceau cruce de frica vidmelor. Visar-ar ei să viseze... nu mai spun ce, că nu-mi arde nici să pomenesc de ei.

Apoi că nimeni n-ar fi cunoscut satul nostru, aşa cum arăta el cu mai bine de o sută de ani în urmă, zicea bunicul meu răposatul! Un sătuc prizărit ca vai de lume! Vreo zece sălaşe neunse, neînvelite stăteau de izbelişte, răzleţite în mijlocul cîmpului. Nici tu gard, nici tu şură ca lumea, unde să ţii vitele ori carul. Şi unde mai pui că aşa trăiau bogătanii. Dar să vezi calicimea noastră, săraca: o groapă săpată în pămînt le era sălaşul! Numai după fum te pricepeai că vieţuieşte un om în preajmă. Vreţi să aflaţi de ce o duceau ei aşa? Erau adică săraci şi nu prea: că pe-atunci căzăceau cu toţii pe întrecute şi se încărcau prin străinătăţi cu destulă pradă. Dar mai cu seamă pentru că o casă durată nu-şi avea rostul. Lume peste lume cutreiera pe atunci plaiurile: crîmleni şi leşi, şi lituanieni! Mai năvăleau şi de-ai noştri în bulucuri de pradă şi ne jefuiau. Cîte nu se întîmplau.

Prin sătucul acela se arăta adesea un om ori mai degrabă un diavol cu chip de om. Nimeni nu ştia de unde vine şi ce caută. Bea şi chefuia şi deodată i se pierdea urma, de parcă-l înghiţea pămîntul. Şi iar se isca aşa ca din senin şi se pornea să vînture uliţele satului, de care azi nu-i nici pomeneală şi care se găsea la cel mult o sută de paşi de tîrguşorul Dikanka. Se însoţea cu cazacii care i se întîmplau în cale şi se porneau cu toţii pe hohote, pe cîntece, banii curgeau gîrlă, rachiul şiroaie...

Aţinea calea mîndruţelor şi le copleşea cu tot felul de daruri, panglici, cercei, salbe – o sumedenie! Ce-i drept, mîndruţele se cam codeau, luînd

acele plocoane, de teamă să nu fie o mînă necurată la mijloc. Mătuşa dreaptă a bunicului meu, care ţinea pe atunci o crîşmă la şleaul ce duce spre Opoşnea, precum îi spune astăzi, unde petrecea adesea Basavriuk (aşa-i zicea diavolului acela cu chip de om), se jura că pentru nimic în lume nu s-ar fi învoit să-i primească plocoanele. Dar să nu iei – iar nu se putea: numai să-şi încrunte o dată sprînceana zbîrlită şi să-ţi arunce pe sub ea o căutătură piezişă, că te băga în toate răcorile, de-ţi venea să o iei la sănătoasa Dumnezeu ştie unde. Iar cumva de le primeai, peste noapte te pomeneai cu vreun încornorat tovarăş de-al lui, cu cel-din-baltă, şi începea să te strîngă de gît, dacă purtai salbă la gît, să te muşte de deget, dacă erai cu inel, ori să te tragă de cozi, dacă aveai o panglică împletită prin ele. Decît cu aşa podoabe, mai bine lipsă! Dar să vezi, păcatele, că nu mai puteai scăpa de ele: aruncai bunăoară inelul ori salba, dar podoaba naibii nu se ducea la fund şi-ţi pica iarăşi plocon în palmă.

Satul avea o biserică cu hramul Sfîntului Pantelimon, dacă nu mă înşel. Şi trăia pe lîngă ea sfinţia sa părintele Afanasi, uşoară fie-i ţărîna! Băgînd el de seamă că Basavriuk nu dă pe la biserică, s-a gîndit să-l pîndească şi să-i dea canon să se pocăiască. Ţi-ai găsit! Abia a scăpat cu fuga. „Ascultă, *părinţele*[36], răbufni acela drept răspuns, vezi-ţi de treabă şi nu te băga unde nu-ţi fierbe oala, că altfel acuşi îţi îndes gîtlejul cu colivă fierbinte!“. Te pui cu pîrdalnicul? Văzînd aşa, părintele Afanasi se mulţumi doar să vestească lumea că cine se înhăitează cu Basavriuk va fi pus în rînd cu catolicii şi luat drept potrivnic al bisericii lui Hristos şi al întregii seminţii omeneşti.

Era în sat un cazac poreclit Korj[37] şi avea cazacul un argat, căruia oamenii îi spuneau Piotr Bezrodnîi[38], poate unde nu ştia nimeni nimic de tatăl şi mama lui. Ce-i drept, epitropul bisericii zicea că, cică, amîndoi ar fi pierit de ciumă la un an după naşterea lui. Dar mătuşa bunicului meu nici nu voia să ştie de una ca asta şi ţinea morţiş să-l căpătuiască cu neamuri, chit că-i era de tot atîta trebuinţă, precum a cincea roată la căruţa săteanului. O ţinea una şi bună că taică-său sălăşluia şi acum pe undeva prin plaiul Zaporojiei, că fusese în plaiul turcului, că trecuse prin multe primejdii şi ca prin minune scăpase cu fuga, înveşmîntat cu straiele unui eunuc.

Sprîncenatelor fete şi nevestelor tinerele prea puţin le păsa de neamurile lui. Ziceau numai că, de-ar fi el în caftan nou, încins cu un brîu roşu şi în cap cu o cuşmă neagră de miel fercheşă, cu fundul albastru şi de-ar mai avea la şold un iatagan turcesc, un gîrbaci într-o mînă şi o lulea înzorzonată în alta, i-ar fi băgat în cofă pe toţi flăcăii din sat. Din păcate, bietul Petrus nu avea decît o svitcă sură, cu găuri mai multe decît galbenii pe care cîte un jidov îi poartă în buzunar. Şi asta încă n-ar fi fost nimic, dar îl păştea şi altă năpastă, şi mai şi: bătrînul Korj avea o frumuseţe de fată, cum n-aţi mai pomenit vreodată pe lume. Mătuşa bunicului meu, răposatul, zicea – iar femeile, nu vă fie cu supărare, s-ar pupa mai degrabă cu dracul, precum ştiţi prea bine, decît să laude frumuseţea vreunei surate –, zicea că obrăjorii durdulii ai fetei erau fragezi şi rumeni ca floarea trandafirie a macului, scăldată în rouă, cînd arde, desfăcîndu-şi mîndră petalele, şi se dichiseşte dinaintea soarelui-răsare. Că sprîncenele ei erau ca două găitane negre, de felul celora pe care fetele noastre le cumpără pentru cruciuliţe şi salbe de la muscalii coropcari, arcuite frumos, parcă anume spre a se oglindi în ochii limpezi. Că guriţa ei, la care priveau cu jind flăcăii, părea plăsmuită anume spre a slobozi triluri de privighetoare. Că pletele ei, negre ca pana corbului şi moi ca inul tînăr (pe atunci fetele nu-şi împleteau încă părul în cosiţe subţirele, prinse cu panglici frumoase şi viu colorate) cădeau răsucite în zulufi pe contăşul ei cusut cu fir. Hei, să nu mai ajung a cînta în biserică „aleluia“, de nu aş săruta-o uite-aici, pe loc, cu toată ninsoarea ce-mi viscoleşte bătrînul codru din creştet şi cu toate că baba îmi stă ca un junghi în coastă. Ei, şi dacă un băiat şi o fată vieţuiesc alături... vă închipuiţi cum vine povestea. Adesea, cînd se îngîna ziua cu noaptea, se puteau vedea urmele lăsate de potcoavele ciuboţelelor ei roşii pe locul unde Pidorka se drăgostea cu Petrus al ei. Se prea poate că n-ar fi prins Korj de veste, dar odată – fără doar şi poate, necuratul şi-a băgat coada – nu ştiu ce-l apucă pe Petrus chiar în tindă şi, nici una, nici două, o sărută cu foc pe căzăciţă drept pe buzele ei rumeioare. Şi tot vicleanul – arăta-i-s-ar prin somn porcului de cîine sfînta cruce! – n-are de lucru şi-l pune pe ghiujul acela bătrîn de deschide tocmai atunci uşa casei. A înlemnit cazacul în prag cu gura căscată şi s-a apucat de

uşă. Blestematul de sărut parcă îl năucise de-a binelea. I-a sunat în urechi mai abitir decît bătaia în perete a pisălogului, cu care mujicul nostru aruncă dracul din casă, în lipsa unei puşti cu cremene.

Venindu-şi în fire, apucă din perete nagaica să-i tăbăcească spinarea lui Petrus, dar tocmai atunci se ivi fără veste Ivas, un băieţel de şase ani, frăţiorul Pidorkăi, se repezi la el, îi cuprinse picioarele cu mîinile şi strigă înspăimîntat: „Tătuţă, tătuţă! Nu-l bate!“. Ce era el să facă? Inima părintelui nu-i de piatră. A atîrnat la loc nagaica şi l-a scos binişor pe flăcău afară. „Să nu te mai prind în pragul meu şi nici măcar pe sub ferestre, Petrus, că altfel, zău, rămîi fără mustaţa neagră! Şi să nu-mi zici mie Terenti Korj, dacă şi moţul cela, uite-aşa încolăcit de două ori pe la ureche cum este, n-are să-şi ia ziua bună de la scăfîrlia ta!“ Şi, zicînd aşa, îi dădu un dupac uşurel pe după ceafă, de-l făcu să zboare ca din puşcă pe uşă afară. Atîta le-a fost sărutul! S-au întristat puişorii noştri. Unde mai pui că s-au pornit şi vorbe prin sat, cum că s-a înnădit la Korj acasă un leah plin de fireturi, cu mustăţi, cu sabie şi pinteni, cu buzunarele zornăind precum clopoţelul de la săculeţul cu care Taras, pălămarul nostru, colindă zilnic prin biserică. Şi-i la mintea omului de ce umblă şi-i dau tîrcoale flăcăii unui gospodar cu copilă sprîncenată. Şi-l ia odată Pidorka pe Ivas în braţe, vărsînd şiroaie de lacrimi: „Ivas, frăţiorul meu drag, aleargă la Petrus, scumpul meu Ivas, zboară ca săgeata zvîrlită din arc şi-i spune toate precum sînt! Spune-i că i-aş fi drăgostit ochii căprui, i-aş fi sărutat feţişoara albă, dar n-a fost să fie. Multe ştergare am udat cu lacrimile mele amare! Grea mi-e inima şi, de-atîta jale, nu mai văd lumea înaintea ochilor! Pînă şi tata mi-i duşman: mă dă cu de-a sila după un leah pe care nu-l am drag. Spune-i că şi nunta-i pe cale, dar la nunta mea n-au să dea glas cavalul şi cobza. Dascălii au să cînte în locul lor. Şi n-am să ies la joc cu mirele: au să mă scoată pe năsălie. Neagră mi-o fi casa cioplită din lemn de paltin şi, în loc de horn, o cruce-mi va sta deasupra!“.

Ţintuit locului, Petrus asculta ca împietrit vorbele Pidorkăi, gîngurite de nevinovatul copilaş. „Nenorocitul de mine! Şi eu care rîvneam să purced la Crîm ori în hotarul turcului, să dobîndesc aur în luptă şi să mă întorc

înavuţit la tine, mîndra mea. Dar n-a fost să fie. Un ochi vrăjmaş ne-a deochiat pesemne. Se apropie şi nunta mea, peştişorul meu drag. Dar la nunta mea n-au să cînte dascălii. Corbul negru are să-mi croncăne la creştet, în loc de popă. Cîmpia netedă mi-o fi casă. Norul vînăt mi-o sta drept streaşină. Vulturul mi-o ciuguli ochii căprui, ploile mi-or spăla osemintele căzăceşti, iar viforniţele mi le-or zvînta. Dar ce-s eu şi cui să mă plîng? De vrea Dumnezeu aşa, aşa să fie! Mă duc la pierzanie!“ spuse el şi-o apucă întins spre crîşmă.

Mătuşa bunicului meu, răposatul, s-a cam minunat în sinea ei, cînd l-a văzut pe flăcău în crîşmă, ba încă în ceasul cînd omul de treabă se grăbeşte la slujba de dimineaţă, şi s-a zgîit la el buimacă, văzînd că cere o bărdacă de basamac cît o jumătate de vadră. Dar în van căuta sărmanul să-şi înece astfel necazul. Rachiul îl pişca de limbă ca urzica şi la gust îi părea mai amar decît pelinul. Flăcăul trînti cît colo bărdaca. „Nu mai jeli atîta, cazace!“ tună un glas în preajmă. Petrus se întoarse şi îl zări pe Basavriuk! Brr, ce mutră fioroasă! Părul hălăciugă, ochii de bou! „Ştiu eu ce-ţi trebuie: uite colea!“ Şi cu un rînjet drăcesc făcu să zornăiască punga ce-i atîrna la brîu. Petrus tresări. „He-he-he! Ce foc adună! zbieră el, întorcînd galbenii în palmă. He-he-he! Şi cum mai sună! Şi cînd te gîndeşti că nu-ţi cer decît o trebuşoară pentru un morman întreg de zuruitori.“ „Diavole! strigă Petrus. Dă-i încoace şi fac tot ce-mi ceri!“ Bătură palma. „Bagă de seamă, Petrus, ai venit tocmai la vreme: mîine-i Ivan Kupala. Numai o dată pe an, în noaptea asta, înfloreşte feriga. Nu scăpa prilejul! Te aştept la miezul nopţii în Rîpa Ursului.“

Cred că nici găinile nu aşteaptă cu atîta înfrigurare să iasă gospodina cu grăunţele, cum aştepta Petrus lăsatul serii. Căuta mereu de nu se mai lungea odată umbra copacului, de nu se mai rumenea soarele coborît aproape de păîmnt şi se perpelea din ce în ce mai amarnic. Ce încet se scurgea vremea! Ziua părea să nu mai aibă un capăt. Uite că nu se mai vede nici soarele. Mai rumeneşte doar o geană de zare şi se potoleşte la rîndul ei. O undă de răcoare învăluie cîmpul. Treptattreptat amurgeşte, apoi se întunecă de-a binelea. În sfîrşit, flăcăul purcede la drum, cu inima zvîcnind să-i sară din

piept şi se lăsă tiptil prin hăţiş într-un ponor adînc, ce-i zicea Rîpa Ursului. Basavriuk îl aştepta. Era un întuneric să-ţi bagi degetele-n ochi, nu alta. Străbătînd nişte smîrcuri, ţinîndu-se de mîini, agăţîndu-se de tufele dese de porumbar şi poticnindu-se la tot pasul, iată că ajung la un luminiş. Petrus îşi roti ochii împrejur. Niciodată nu se mai întîmplase să-i calce pe acolo piciorul. Se opri şi Basavriuk.

— Vezi colo în faţă trei movile? Multe şi felurite flori cresc pe ele. Dar nu care cumva să te împingă păcatul să rupi vreuna! Numai cînd ai să vezi că înfloreşte feriga, înşfac-o şi nu te mai uita înapoi, orice ţi s-ar năzări.

Petrus dădu să-l întrebe... dar mai ia-l de unde nu-i. Atunci se apropie de cele trei movile... Dar unde erau florile? Nu se vedea nici una. Bălării sălbatice şi mohorîte umpleau locul, covîrşind totul cu pleata lor deasă. Însă iată că scăpără în zare o geană de fulger şi sub ochii lui răsări un întreg răzor plin de flori, cele mai ciudate din cîte văzuse vreodată, iar printre ele se desluşeau şi frunze obişnuite de ferigă. Cu mîinile rezemate în şolduri, Petrus stătea nehotărît dinaintea lor, cu gîndul în cumpănă.

— Ce-i aici de mirare? De cîte ori pe zi mi se nimereşte buruiana asta în cale? Unde-i minunea? Nu cumva şi-a rîs de mine împieliţatul?

Şi iată că vede un bobocel de floare rumenindu-se şi fremătînd, de parcă ar fi fost viu. Adevărată minune! Se mişcă şi creşte, şi se rumeneşte ca un tăciune aprins. Scapără o steluţă, se aude un trosnet uşor şi floarea se desface precum o flacără dinaintea ochilor lui, luminîndu-şi suratele din preajmă.

„Acum!“ îşi zise Petrus şi întinse mîna. Cînd, ce să vadă: sute de mîini păroase se întindeau şi ele către floare de undeva din urmă şi cineva alerga de colo-colo la spatele lui. Flăcăul îşi miji ochii, trase de lujer şi se trezi cu floarea în mînă. Totul se potoli. Deodată apăru Basavriuk, stînd pe o buturugă, vînăt ca un mort. Nu i se clintea un deget măcar. Ochii nemişcaţi priveau spre ceva văzut numai de el. Gura pe jumătate deschisă nu scotea nici un sunet. Împrejur, nici un foşnet. Brr, ce spaimă!... Dar iată că se porni un şuier şi, la auzul lui, Petrus simţi că-i îngheaţă sîngele în vine. I se păru că iarba prinde viaţă, că florile stau la sfat, glăsuind între ele ca nişte

clopoţei de argint. Copacii hăuliră, stîrnind un hohot de ocări... Faţa lui Basavriuk se însufleţi deodată şi ochii îi scăpărară. „Mult ai mai zăbovit, cotoroanţă! mormăi el printre dinţi. Ia seama, Petrus! Ai să vezi îndată o zînă de femeie! Caută să-i faci pe voie, altfel e vai de tine!“ Desfăcu cu o bîtă, ce-i apăruse în mînă, o tufă de porumbar şi în faţa lor răsări o căsuţă, cum se spune, cocoţată pe labe de găină. Basavriuk bătu în ea cu pumnul, făcînd să se clatine peretele. Un cîine mare şi negru se năpusti afară urlînd, se prefăcu în pisică şi le sări în faţă. „Astîmpără-te, astîmpără-te, drăcoaică bătrînă!“ zise Basavriuk, mai adăugînd şi un cuvinţel atît de piperat, că, la auzul lui, un om de treabă şi-ar astupa urechile. Cînd, ce să vadă: în locul pisicii, dinaintea lor stătea o hîrcă bătrînă şi cocîrjată, cu faţa zbîrcită ca de măr copt în cuptor. Nasul şi bărbia i se împreunau precum un cleşte pentru spart nuci. „Halal zînă!“ îşi zise Petrus în sinea lui, simţind că parcă îl furnică ceva prin spate.Vidma îi smulse floarea din mînă şi începu să boscorodească îndelung din gură, menind ceva deasupra ei şi stropind-o cu apă. Din gură îi ţîşniră scîntei şi colţurile buzelor făcură spume. „Arunc-o!“ zise ea, întinzîndu-i floarea. Petrus o aruncă şi să vezi minune! Floarea nu căzu pe dată, ci stărui îndelung prin beznă ca o minge de foc şi, precum o luntre, plutea prin văzduh. În cele din urmă prinse a se lăsa uşor, tot mai jos, pînă căzu aşa departe, că abia se mai desluşi ca o steluţă cît un bob de mac. „Aici!“ hîrîi înfundat babornița, iar Basavriuk îi întinse o cazma, zicîndu-i: „Sapă aici, Petrus. Ai să găseşti atît aur, cît n-aţi visat vreodată nici tu, nici Korj.“ Petrus scuipă în palme, puse mîna pe cazma, o înfipse cu piciorul şi răsturnă pămîntul o dată, încă şi încă... pînă dădu de ceva tare!.. Cazmaua sună şi nu mai intră în pămînt. Ochii flăcăului începură să desluşească din ce în ce mai lămurit un sipet ferecat. Dădu să-l scoată, dar sub mîna lui sipetul se scufundă tot mai adînc în pămînt. Îndărătul lui se stîrni un chicotit, ce aducea mai curînd cu un şuierat de şarpe. „Nu, nu pui tu mîna pe aur, pînă nu verşi sînge de om!“ îi zise vidma aducîndu-i în faţă un copilaş de vreo şase anişori, învelit cu un cearşaf alb, şi-i făcu semn să-i reteze capul. Cum să-i tai aşa din senin capul, şi cui, unui copil nevinovat! Ieşindu-şi din fire, flăcăul smulse cearşaful din creştetul copilului şi ce

credeţi? În faţa lui stătea Ivas. Stătea bietul copil cu mîinile împreunate la piept şi cu căpşorul în pămînt... Turbînd de mînie, Petrus se năpusti asupra vidmei şi abătu cuţitul să lovească...

— Dar ce mi-ai făgăduit în schimbul fetei? tună glasul lui Basavriuk, lovindu-l ca un glonţ în spate. Hîrca bătu din picior şi din pămînt ţîşni o flacără albastră. Măruntaiele pămîntului se luminară, făcîndu-se străvezii precum cleştarul, şi tot ce se ascundea în adîncuri se vedea acum ca în palmă. Galbeni, pietre scumpe în lăzi şi ceaune stăteau grămadă chiar în locul în care se găseau ei. Ochii i se aprinseră... mintea i se tulbură... Flăcăul înhăţă bezmetic cuţitul şi sîngele nevinovat îi stropi ochii... Hohote drăceşti izbucniră de pretutindeni. Dihănii fioroase ţupăiau în cîrduri, dinaintea lui. Hîrca se încleştase ca lupul în leşul fără cap şi-i sorbea hulpav sîngele... Toate se învălmăşiră în capul flăcăului. Adunîndu-şi puterile, cîte mai avea, o luă la fugă. Toate în cale erau spoite cu roşu. Copacii scăldaţi în sînge păreau că ard şi se vaită. Cerul încins se clătina deasupra lui... Văpăi aprinse îi scăpărau pe dinaintea ochilor. Sfîrşit de puteri, dădu buzna în cocioaba lui şi să prăbuşi la pămînt ca secerat, în puterea unui somn de moarte.

Două zile şi două nopţi dormi Petrus somn neîntors. După care, trezindu-se a treia zi, privi buimac de jur împrejur prin odaie, dar zadarnic se munci el să-şi aducă aminte ce şi cum, mintea îi era aidoma buzunarului unei zgripţuroaice bătrîne, din care nici un pitac n-ai avea chip a stoarce. Se sculă în capul oaselor şi auzi deodată că-i zăngăne ceva la picioare. Se uită, şi ce să-i vadă ochii: doi saci cu aur! Doar văzîndu-i îşi aminti el, dar tot mai mult ca prin vis, cum a căutat nu ştiu ce comoară şi ce spaimă a tras în pădure... Însă cu ce preţ, cum de s-a căpătuit cu asemenea comoară, nici în ruptul capului nu putea înţelege.

Văzu şi Korj sacii şi pe loc se îmbună: „Ce flăcău de ispravă-i Petrus al nostru! Şi-apoi nu l-am iubit eu dintotdeauna? Nu l-am alintat eu tot timpul, ca pe un fecior al meu?“. Şi se puse ghiujul pe tăiat piroane, încît mai-mai să-l podidească lacrimile pe băiat. Pidorka s-a apucat să-i povestească despre Ivas, că l-ar fi furat, cică, nişte ţigani, dar el nici măcar cum arăta la

faţă mititelul nu-şi mai putea aduce aminte, pînă într-atîta îl năucise afurisita de zgripţuroaică! Multă zăbavă n-aveau de ce face. Leahului i-au dat cu tifla şi s-au pregătit de nuntă: au copt pîinea, au cusut ştergarele şi basmalele, au scos din pivniţă un butoi de rachiu; i-au pus la masă pe miri; au tăiat colacul de nuntă; au izbucnit bandurile, ţambalele, naiurile şi cobzele şi s-a pornit petrecerea...

Ehei, unde să fie pe potriva nunţilor din vremea veche nunţile noastre de acum! Cînd se punea ea cîteodată mătuşa bunicului pe povestit, numai cască-ţi gura şi ciuleşte-ţi urechile! Cum îşi puneau fetele panglici galbene, deasupra cărora îşi legau cununiţă de aur, cum se găteau ele în cămăşi subţiri-subţirele, înflorate la cusături cu fir de arnici roşii şi presărate cu flori mărunte de argint; cum se încălţau în ciuboţele de safian, cu potcoave înalte de fier, şi-apoi cum porneau a ropoti gorliţa, ba falnic şi lin ca nişte păuniţe, ba într-un vîrtej năvalnic ca vijelia, de te lua ameţeala privind. Şi-apoi cum le mai ţineau isonul nevestele tinerele, pe cap cu marame ţesute din borangic aurit, cu o mică tăietură la ceafă, şi ea aurită, cu două corniţe din pielicică de miel, una în faţă, alta îndărăt, cu contăşe albastre din cel mai bun postav, cu găitane roşii, plutind vajnic în tactul jocului. Şi-apoi cum flăcăii, în cuşme înalte, căzăceşti, în contăşe de postav subţire, strînse în cingători înflorate cu argint, cu lulelele în dinţi, se împrăştiau în faţa lor, păşind mărunt pămîntul şi săltînd apoi năstruşnic. Pînă şi pe Korj nu l-a mai putut răbda inima, tot privind la flăcăi şi la copile, să nu-şi aducă şi el aminte de tinereţile sale. Cu bandura în mîini, trăgînd din lulea şi ţinîndu-şi totodată isonul din gură, ba mai şi cumpănind un pocal pe cap, se porni moşneagul a juca în pirostrii, în răcnetele de veselie ale chefliilor. Cîte le veneau în cap oamenilor la chef! Se apucau, bunăoară, să se împopoţoneze aşa de pocit, c-apoi, măiculiţă Doamne, nici nu mai semănau a oameni! Unde să se potrivească cu ele travestirile de acuma de la nunţile noastre! Că ce mare scofală dacă o fac pe ţiganii ori pe muscalii! Ei, dar înainte vreme, cînd se apuca vreunul să se îmbrace în ovrei, iar altul în drac, şi cînd începeau mai întîi să se sărute, iar mai apoi să se tragă de chică, aibă-vă Domnul în paza lui!, te umfla un rîs, de te ţineai cu mîinile de pîntece, iar

de se îmbrăcau în haine turceşti şi tătăreşti, apoi ardeau pe ei hainele ca jarul... D-apoi şi cînd începeau a-şi face de cap şi a se ţine de ghiduşii, ia atunci nevoie, îţi venea să-ţi iei lumea în cap, nu altceva! Şi iaca cu mătuşa asta a răpostului meu bunic, care a fost şi ea la nunta aceea, s-a întîmplat atunci mare poznă: era îmbrăcată într-o rochie lungă, tătărească şi cinstea cu cana în mîini lumea adunată. Şi unde îl pune pe unul păcatul să o stropească din spate cu rachiu; iar altul, tot bun de şotii, se vede, într-o clipă a scăpărat amnarul şi cît ai clipi din ochi i-a şi dat foc... A izbucnit o flacără, şi unde nu a pornit biata mătuşică a-şi arunca de spaimă toate straiele de pe ea, aşa, în văzul tuturor... şi cînd s-a stîrnit un hohot, un hohot şi o hărmălaie, drept ca la iarmaroc! Într-un cuvînt, nici bătrînii nu mai ţineau minte, de cînd se ştiau ei, asemenea nuntă veselă.

Şi s-a pus pe un trai Petrus al nostru cu Pidorka lui, ca un boier şi o boieroaică, nu altceva... De toate aveau din belşug, şi toate luceau şi străluceau în casa lor... dar oamenii cu frica lui Dumnezeu clătinau din cap, privind la traiul lor. „Nu te-o duce la bine dracul, spuneau toţi într-un glas. De unde, dacă nu de la cel ce-l duce-n ispită pe bietul creştin, i se trage lui bogăţia asta? De unde să fi luat el atîta amar de aur? Şi de unde taman în ziua aceea, cînd s-a îmbogăţit el, Basavriuk parcă a intrat în pămînt?“ Ei, iaca spuneţi şi dumneavoastră, cîte numai nu socoteşte gura lumii! Şi chiar cu adevărat, nici o lună nu a trecut, că Petrus al nostru ajunsese de nu-l mai putea cunoaşte nimeni. Şi de ce oare să fi ajuns el în halul ăsta, numai unul Dumnezeu ştia. Iaca, sta omul locului şi nici cu cleştele nu-i mai puteai scoate o vorbă din gură. Sta şi se tot gîndea şi parcă voia să-şi aducă aminte de ceva. Cînd izbutea uneori Pidorka să-l facă să deschidă gura, parcă mai uita el, şi începea vorba cu dînsa, şi chiar se înveselea; dar de-l ducea păcatul să dea cu ochii iar de saci, unde nu striga o dată: „Ia stai, ia stai, c-am uitat!“ Şi iar cădea pe gînduri şi iar se muncea să-şi aducă aminte. Uneori, cînd şedea el multă vreme locului, i se năzărea că iaca, iaca, îşi aduce aminte... şi iar pierea totul. Se făcea că şade în crîşmă, că-i aduce crîşmarul rachiu şi că tare-l mai arde rachiul acela, îi e silă de el. Apoi se făcea că se apropie cineva şi îl bate pe umăr... dar mai încolo toate se

pierdeau în ceaţă. Porneau a-i curge sudorile şiroaie pe faţă şi, sleit de puteri, se aşeza iar la loc.

Şi ce nu-i făcea Pidorka: şi cu babe doftoroaie îl căuta, şi de speriat îl descînta, şi cînepă îi fierbea.[39]* Nimic nu-i ajuta. Aşa trecu vara. Mulţi cazaci îşi isprăveau de cosit grînele, alţii mai cu harţag, şi la isprăvi ostăşeşti de-acum porniseră. Cîrdurile de raţe se mai buluceau încă deasupra bălţilor, dar de nagîţi nici pomeneală nu era. Cîmpiile se acoperiseră de rugina toamnei. Căpiţele de fin împestriţau ogoarele, ba ici, ba colo, ca nişte cuşme căzăceşti. Se întîlneau pe drumuri şi care încărcate cu vreascuri şi lemne. Pămîntul se învîrtoşa şi, pe alocuri, începuse a îngheţa. De-acum şi neaua prinsese a se cerne din cer, şi crengile pomilor se îmbrăcau în chiciură, ca într-o blăniţă de iepure. Iată că şi sticletele cel cu pieptar roşu, ca un nobil polonez din cei fercheşi, prinsese a ieşi în zilele geroase să-şi caute semincioare pe sub bulgării de zăpadă, iar copiii se jucau mînîndu-şi pe gheaţă, cu nişte nuiele cît toate zilele, titirezii[40], în vreme ce taţii lor stăteau tolăniţi pe cuptor, ieşind doar din vreme în vreme, cu luleaua aprinsă în dinţi să mai tragă o sudalmă gerului creştinesc ori să mai ia o gură de aer şi să îmblătească în tindă grînele mucede. Apoi trecu şi iarna; începu să se topească zăpada şi *ştiuca sparse gheaţa cu coada*, dar Petrus tot nu se mai schimba şi, pe măsură ce trecea vremea, tot mai tare se posomora. Şedea el ca înlănţuit în mijlocul casei, punîndu-şi sacii cu aur la picioare. Se sălbăticise, îi crescuseră pletele şi barba, se făcuse groaznic la înfăţişare; şi se tot gîndea mereu la unul şi acelaşi lucru şi se străduia să-şi aducă aminte de acel ceva şi se mînia şi se înciuda, că nu-şi poate aminti. De multe ori se ridica sălbăticit din locul lui, dădea din mîini şi-şi pironea ochii în ceva, de parcă ar fi vrut să rostească un cuvînt demult uitat, apoi iar se oprea nemişcat... Turbarea îl cuprindea, ca un smintit îşi rodea şi-şi muşca pumnii şi, în furia lui, îşi smulgea părul din cap, pînă cînd, potolindu-se, cădea iar pe gînduri, pentru ca apoi iar să se muncească a-şi aduce aminte – şi iar turbare, şi iar zbucium... Ce năpastă de la Dumnezeu să mai fie şi asta? Nu mai avea trai Pidorka. La început se temea chiar să rămînă singură cu el în casă; pe urmă se deprinse săraca cu durerea ei, dar de acum nimeni nu o

mai putea cunoaşte pe Pidorka cea de altădată: nici bujorii din obraji, nici zîmbetul de mai înainte. Se mohorîse, se scofîlcise, seninul din ochi ei limpezi se întunecase din pricina lacrimilor vărsate. Odată îşi făcu nu mai ştiu cine milă de ea şi o sfătui să se ducă la baba vrăjitoare care-şi avea sălaşul în Rîpa Ursului şi căreia îi mersese vestea că se pricepe să lecuiască toate bolile de pe lume. Se hotărî Pidorka să o încerce şi pe asta; din vorbă în vorbă, o înduplecă pe babă să vină cu ea. Era spre seară, chiar în ajunul lui Ivan Kupala. Petrus zăcea fără simţire pe laviţă şi nici nu luă seamă la noua musafiră. De la o vreme, însă, se ridică încet, încet, în coate şi aruncă o căutătură către babă, după care pe loc prinse a tremura tot, de parcă şi-ar fi văzut moartea cu ochii; i se făcu părul măciucă... şi izbucni într-un hohot de rîs, de-i îngheţă Pidorkăi inima în piept de spaimă. „Mi-am adus aminte, mi-am adus aminte!“ răcni el cu o nemaipomenită veselie şi, văzînd toporul, zvrrrr! cu el spre babă, cît de tare putu. Toporul se înfipse de două degete în uşa de stejar. Baba pieri ca o nălucă şi în locul ei răsări în casă un băieţel de vreo şapte ani, cu o cămăşuţă albă, avînd capul acoperit cu o prostire... Prostirea căzu. „Ivas!“ strigă Pidorka şi se repezi spre el: dar vedenia se umplu de sînge din cap şi pînă-n picioare, împrăştiind prin toată odaia o lumină roşie... Îngrozită, Pidorka dădu fuga în tindă, dar, mai venindu-şi în fire, se năpusti îndărăt, cu gîndul să-i sară în ajutor copilului; zadarnic! Uşa se închisese atît de tare în urma ei, că nu mai era în stare să o deschidă. Au venit fuga oamenii; au prins să bată-n uşă; apoi au smuls-o din ţîţîni; nici ţipenie de om. Toată casa era plină de fum şi numai la mijloc, unde zăcuse pînă atunci Petrus, se vedea o grămăjoară de cenuşă, care încă mai fumega. S-au repezit oamenii la saci: numai nişte cioburi de oale rămăseseră în locul galbenilor. Văzînd asemenea faptă peste fire, s-au oprit cazacii ca pironiţi pe loc, cu ochii holbaţi şi gura căscată, neîndrăznind nici mustăţile să şi le mişte...

Ce-a mai fost pe urmă nu mai ţin minte. Pidorka a făcut legămînt să se ducă la călugărie, şi-a strîns toate lucruşoarele care-i rămăseseră după taică-său şi cîteva zile mai apoi a plecat cu adevărat din sat. Încotro să fi plecat nu ştia nimeni să spună. Babele din sat, întotdeauna îndatoritoare, spuneau

că trebuie să fi dispărut şi ea pe urmele lui Petrus, dar odată un cazac venit de la Kiev povesti lumii cum că a văzut acolo la lavră[41] o călugăriţă uscată ca un schelet, rugîndu-se neîncetat, în care consătenii, după toate semnele, o cunoscură pe Pidorka; mai povestea cazacul acela că încă nimeni nu a auzit un cuvînt măcar din gura ei; că a venit acolo pe jos şi a adus pentru icoana Maicii Domnului o ferecătură bătută cu asemenea nestemate, de luau ochii oamenilor cînd căutau la strălucirea lor.

Staţi puţin, rogu-vă, că povestea nu s-a sfîrşit cu asta. Taman în ziua cînd l-a luat necuratul pe Petrus, s-a arătat din nou Basavriuk; numai că fugea pe rupte lumea de cum da ochii cu el, ştiind prea bine de acuma ce fel de dihanie mai este şi asta: nimeni altul decît Satana, care a luat chip de om pentru a pune mîna pe comori. Şi cum comorile nu se lăsau luate de mîini necurate, iaca de aceea îi ademeneşte el pe voinici. În acelaşi an şi-au părăsit cu toţii bordeiele şi s-au strămutat în alt sat. Dar nici acolo nu mai aveau pace de răul lui Basavriuk. Mătuşa răposatului bunic al meu spunea că tocmai pe ea avea el mai multă ciudă, pentru că şi-a lăsat în plata Domnului crîşma de pe şleaul Opoşneil şi încerca să-şi verse tot năduful pe dînsa. Odată se adunaseră la crîşmă fruntaşii satului şi stăteau, cum s-ar spune, la sfat, între ei, în jurul unei mese, la mijlocul căreia se răsfăţa un berbec fript, despre care păcat mi-aş face dacă aş spune că a fost cam mititel şi pricăjit. Au tot pălăvrăgit ei despre una-alta, pînă a venit vorba despre tot felul de năzdrăvănii şi minuni. Şi-apoi cînd a venit vorba la de-alde astea, numai ce li se năzăreşte lor deodată, şi dacă i s-ar fi năzărit numai unuia, calea-valea, dar aici e aici, anume că tuturor li s-a năzărit că berbecul îşi înalţă capul, ochii lui cei păcătoşi prind viaţă şi se luminează, iar nişte mustăţi negre, ţepoase, care-i creşteau văzînd cu ochii, clipesc cu înţeles spre cei de faţă. Pe dată toţi au cunoscut în capul de berbec mutra lui Basavriuk; mătuşa bunicului meu chiar se gîndea de-acuma că uite-acuşi i-o şi cere o bărdacă de rachiu... Au pus mîna cinstiţii fruntaşi pe cuşme şi au rupt-o la fugă care încotro. Altădată însuşi epitropul bisericii, căruia îi cam plăcea să se drăgostească din cînd în cînd între patru ochi cu ulcica lui cea veche, n-a dovedit să-i vadă nici de două ori fundul, cînd a băgat de seamă

că ulcica i se ploconeşte pînă la brîu. Dracu' să te ia! a strigat el şi a început a-şi face la cruci cu ghiotura!... Dar în clipa ce-a urmat şi cu soaţa lui s-a întîmplat o năzdrăvănie: abia începuse ea a frămînta nişte aluat în copaia cea mare, că deodată copaia zdup! jos pe podele. „Stai, stai!“ Dar ţi-ai găsit! S-a pornit copaia să ţopăie vajnic prin toată casa... Rîdeţi domniile voastre, rîdeţi, dar numai de rîs nu le ardea atunci strămoşilor. Şi măcar că părintele Afanasi a umblat apoi prin tot satul cu apă sfinţită, izgonindu-l cu mătăuzul pe necurat de pe toate uliţele, mătuşa răposatului meu bunic multă vreme tot se mai plîngea că, îndată ce se lasă seara, cineva îi tot ciocăneşte în acoperiş şi zgreapţănă pereţii.

Dar ce mai vorbă! Uite, s-ar părea că aici, pe locul unde-i aşezat satul nostru, s-au liniştit toate, însă pînă nu demult răposatul tatăl meu spunea, ba chiar şi eu mai ţin minte, că pe lîngă crîşma cea ruinată, pe care necuratul multă vreme după aceea a tot dres-o pe socoteala sa, nu putea trece picior de om de treabă. Din hornul afumat izbucnea în valuri fumul şi, înălţîndu-se sus-sus, de-ţi cădea cuşma din cap uitîndu-te după el, se risipea în tăciuni aprinşi peste tot cîmpul, iar dracul – nu i-aş mai pomeni numele cîinosului! – scîncea aşa de jalnic în cocioaba lui, că pînă şi ciorile, înspăimîntate, se înălţau stoluri-stoluri din pădurea de stejar din apropiere şi, croncănind sălbatic, zburau năuce prin văzduh.

Traducere de Igor Creţu şi Alexandru Cosmescu

28 *Ivan Kupala* – sărbătoarea din 24 iunie, adică Sfîntul Ioan Botezătorul. *Kupala* – de la *kupat'* = a scălda (rus.). Conform credinţelor populare, începînd cu această zi este permis scăldatul, deoarece Sfîntul Ivan alungă din apă duhurile rele.

29 *Minte, cîinele de muscal* – în original, în limba ucraineană.

30 *Să ştiţi că-i lipseşte naibii o doagă* – în original, în limba ucraineană.

31 *Îţi îndrugă la moşi-pe-groşi* – în original, în limba ucraineană (ad. lit.: *a-l duce de nas pe muscal*), expresie tradusă de autor în subsolul paginii: „adică a minţi“.

32 *Potcoavă* – este vorba de Ioan Potcoavă, fost pentru scurt timp (noiembrie-decembrie 1577) domn al Moldovei, executat de poloni, la Liov, în 1578.

33 *Poltora Kojuha* – poreclă a lui Karp, hatman al cazacilor între 1638 şi 1642; de la: *poltora* = unu şi jumătate şi *kojuh* = cojoc (ucr.).

34 *Sagaidacinîi* – supranume al hatmanului Piotr Koneşevici, care, între 1616 şi 1621, a condus mai multe campanii ale cazacilor zaporojeni împotriva turcilor; de la *sagaidak* = tolbă pentru săgeţi (ucr.).
35 *...să-l prostească pe popă la spovedanie* – în original, o expresie idiomatică ucraineană (ad lit.: *a-l duce pe popă cu dîrmonul*), tradusă de Gogol în subsolul paginii prin „a minţi la spovedanie“.
36 *...părinţele* – în original, în limba ucraineană.
37 *Korj* – lipie, prăjitură uscată (ucr.).
38 *Bezrodnîi* – fără familie, fără neamuri, al nimănui (rus.).
39* Descîntecul de sperietoare se face la noi atunci cînd vrei să afli care-i cauza spaimei; topeşti cositor sau ceară şi le torni în apă şi picăturile, cînd se întăresc, iau asemănarea a ceea ce l-a înspăimîntat pe bolnav; după asta, trece toată sperietura. Cînepă se fierbe pentru greaţă şi dureri de pîntece. Pentru asta aprinzi un smoc de cînepă, o arunci într-o cană, pe care o răstorni cu gura în jos într-o strachină plină cu apă şi aşezată pe burta bolnavului; apoi, după descîntece, i se dă să bea o linguriţă din apa aceea (n.a).
40 *...titirezi* – în original: *kubari* = mingi de lemn, cu un picior pe care se învîrtesc (rus.).
41 *...lavră* – denumire onorifică, dată unor mănăstiri celebre; la Kiev este *Lavra Pecerskaia*, în traducere liberă: mănăstirea cu peşteri.

O noapte de mai sau înecata

Dracu' ştie cum adică! *Se pune*
un creştin de treabă şi, chit că
se căzneşte şi asudă ca un ogar
pe urma iepurelui, nu face nici
o ispravă. Dar cum se bagă necuratul
şi-şi vîntură codiţa,
îţi pică toate de-a gata, parcă
din cer, nu alta![42]

I. Hanna

Un cîntec răsunător se revărsa în valuri pe uliţele satului *** . Era în acel răgaz, cînd flăcăii şi fetele, osteniţi după munca şi grijile zilei, se strîngeau cu zarvă, făcînd roată în lumina limpede a înserării, spre a-şi spune voia bună în viers de cîntec pururi înfrăţit cu jalea. Dus pe gînduri ca întotdeauna, amurgul cuprindea visător zarea sinilie, prefăcînd totul în umbre şi depărtări. Se lăsa întunericul, dar cîntecele nu mai conteneau. Răzleţindu-se de ceata celor ce cîntau, venea pe drum cu bandura în mînă un tînăr cazac, Levko, feciorul vornicului din sat. Avea cazacul pe cap o cuşmă de miel de Reşetilovka. Şi venea cazacul pe uliţă, zdrăngănind din strune şi săltîndu-şi paşii în tactul melodiei. Iată dar că se opreşte molcom dinaintea unei case împrejmuite cu vişini mărunţi. A cui o fi casa? A cui uşa? Zăbovind o clipă, flăcăul prinse a zice din strune şi din gură:

Zarea se-alină, seara-i senină,
Vino, mîndruţă, şi dorul mi-alină!...[43]

— Pesemne că mîndruţa mea cu ochi senini doarme adînc! zise cazacul, isprăvindu-şi cîntecul şi apropiindu-se de fereastră. Galia, Galia! Chiar dormi sau nu vrei să ieşi ca să mă vezi? Te temi cumva să nu ne zărească ochi străini? Ori te fereşti de răcoare, că nu-ţi arăţi feţişoara albă? Nu-ţi fie teamă, nu e nimeni în preajmă. Şi seara e caldă. Şi chiar de s-ar ivi cineva, te-aş înveli în svitca mea, te-aş încinge cu brîul meu, te-aş cuprinde în braţe şi te-aş feri de ochii lumii. Şi chiar să adie o boare răcoroasă, te-aş strînge la inima mea, te-aş încălzi cu săruturi, ţi-aş îmbrăca în cuşma mea picioruşele albe. Inimioara mea, puicuţa mea dulce, odorul meu. Arată-te o clipă doar! Strecoară-ţi prin ferestruică măcar mînuţa ta cea albă... Nu, nu dormi, trufaşă copilă! rosti el mai tare cu glasul unui om care se ruşinează că s-a lăsat umilit pentru o clipă. Îţi place să rîzi de mine, rămîi dar sănătoasă!

Flăcăul se întoarse, îşi dădu cuşma pe-o sprînceană şi se îndepărtă semeţ de fereastră, petrecîndu-şi lin degetele pe strunele bandurei. Şi chiar atunci clanţa de lemn a uşii se răsuci, uşa se deschise scîrţîind, o copilă în faptul celei de-a şaptesprezecea primăveri păşi pragul, învelită în umbrele înserării şi, cu mîna pe clanţă, căută cu teamă împrejur. Prin lumina plăpîndă a nopţii ochii ei senini ardeau galeş, ca două steluţe; salba roşie de mărgean licărea şi ea. Pînă şi roşeaţa sfioasă, aprinsă în obrajii ei nu scăpă ochilor de şoim ai flăcăului.

— Că repezit mai eşti! murmură ea. Te-ai şi supărat! Şi ţi-a venit să mă cauţi tocmai acum! Atîta amar de lume forfoteşte pe uliţe... Tremur toată...

— O, nu mai tremura, călina mea rumenă! Lipeşte-te mai strîns de mine! îi spuse flăcăul şi, repezind îndărăt bandura atîrnată la gît de-o curea lungă, cuprinse în braţe fata şi se lăsă cu ea alături în pragul casei. Ştii prea bine că, de nu te văd măcar un ceas, mă sfîrşesc de dorul tău.

— Ştii la ce mă gîndesc eu? îl întrerupse fata, cufundîndu-şi în ochii lui privirea visătoare. Parcă îmi spune ceva la ureche că de acum încolo n-o să ne putem întîlni prea des. Lumea-i rea pe la voi, fetele se uită cu pizmă, iar flăcăii... De la o vreme, bag de seamă că nici mama nu mă mai slăbeşte din ochi. Drept să-ţi spun, prin străini mă simţeam mai bine.

Şi, la aceste cuvinte, o umbră de tristeţe trecu pe chipul ei.

— Abia de două luni te-ai întors în satul tău şi ai şi început să tînjeşti! Ţi s-a urît cumva şi de mine?

— O, nu, făcu ea surîzînd, de tine nu mi se urăşte! Mi-eşti drag, cazace, dragă sprînceana ta cea neagră! Dragi mi-s ochii tăi căprui, că numai de te uiţi la mine şi inima îmi bate de bucurie şi voie bună. Drag îmi eşti şi cînd îmi faci semn galeş cu mustăcioara ta neagră. Şi drag mi-i să te-ascult cînd treci pe uliţă, zicînd din gură şi din strune.

— O, draga mea Galia! strigă flăcăul şi o cuprinse şi mai strîns la piept, sărutînd-o.

— Nu, stai binişor, Levko! Mai întîi spune-mi, ai vorbit cu taică-tău?

— Ce? întrebă el ca trezit din vis. Da, că vreau să mă însor şi tu vrei să te măriţi cu mine, i-am spus. Dar acest „i-am spus“ suna cam trist pe buzele lui.

— Şi?

— Parcă te poţi înţelege cu el? Se face că n-aude, ghiujul, ba încă mă mai şi ocărăşte că umblu brambura, mă ţin de şotii şi-mi fac de cap cu flăcăii pe uliţe. Dar nu fi tristă, Galia, scumpa mea! Ai cuvîntul meu de cazac că-l înduplec pînă la urmă.

— Numai să spui o vorbă, Levko, şi totul se face pe voia ta. O ştiu după mine: mai nu te-aş asculta cîteodată, dar cum spui tu o vorbă, mă şi trezesc că fac tot ce pofteşti. Ia te uită, ia te uită! urmă ea lăsîndu-şi capul pe umerii lui şi înălţînd ochii în slavă, către necuprinsa şi calda albăstrime a cerului ucrainean, învelit pe la poale de ramurile pletoase al vişinilor înşiraţi înaintea lor. Vezi? Colo departe au clipocit cîteva steluţe: una, două, trei, patru, cinci... Aşa-i că-s îngerii Domnului din cer, ce-au deschis ferestruicile căsuţelor lor luminoase şi se uită la noi? Da, Levko? Ei privesc din cer către pămîntul nostru, nu-i aşa? Dacă oamenii, precum păsările, ar avea aripi, m-aş înălţa pînă sus în slavă!.. Brr, mă trec fiorii! Pe la noi nu sînt stejari care să ajungă pînă în cer. Dar se zice că undeva, pe un tărîm îndepărtat, este un arbore cu vîrful fremătînd tocmai în cer, pe care Dumnezeu pogoară pe pămînt în noaptea Învierii.

— Ba nu, Galia. Dumnezeu are o scară lungă de la cer pînă la pămînt. Sfinţii arhangheli o pun în ajunul Duminicii Mari. Abia îşi lasă Domnul piciorul pe prima treaptă şi toate duhurile rele se duc, de parcă le suflă vîntul şi se prăbuşesc de-a valma în Tartar. Şi de Înviere picior de duh necurat nu rămîne pe pămînt!

— Ce lin joacă apa, ca un prunc în leagăn! urmă Hanna, arătînd către iazul străjuit de pădurea de arţari şi jelit de sălciile plîngătoare, ce-şi înmuiau pletele în undă. Ca un unchiaş bicisnic, cuprindea el în recea-i îmbrăţişare bolta înaltă şi neagră şi podidea cu sărutări de gheaţă stelele ce pîlpîiau molcom în văzduhul cald, noptatic şi păreau că presimt ivirea lui Crai-nou, care urma să răsară curînd în toată strălucirea lui. Pe deal, la poala pădurii, o casă veche de bîrne pirotea cu obloanele trase. Pe acoperiş îi creşteau muşchiul şi iarba. Meri pletoşi se îndesau pe dinaintea ferestrelor. Cufundată în umbra neagră, casa arăta mohorîtă şi sălbatică. Tufişuri de aluniş i se aşterneau sub ziduri şi se rostogoleau către iaz.

— Ţin minte ca prin vis, spuse Hanna, fără a-şi lua ochii de la el, că demult, odată, pe cînd eram o copiliţă şi trăiam la mama, povesteau oamenii tot felul de străşnicii despre casa asta. Levko, tu trebuie să ştii povestea ei! Spune-mi-o şi mie!...

— Las-o în plata Domnului, odorul meu! Cîte nu îndrugă muierile şi prostimea! Ai să-ţi pierzi tihna şi nici somnul n-o să se mai lipească de tine.

— Ba spune, spune povestea, bădiţă drag şi sprîncenat! îi zise ea, îmbrăţişîndu-l şi lipindu-şi faţa de obrazul lui. Nu, tu nu mă iubeşti, ai altă mîndruţă, se vede treaba. Nu mă sperii, zău, nu mă sperii. Am să dorm în tihnă toată noaptea. Dar să ştii că n-am să închid un ochi dacă nu-mi povesteşti. Am să mă tot frămînt cu gîndul în fel şi chip... Spune povestea, Levko!...

— Bine zice lumea că fetele au în ele un drăcuşor, care le aţîţă firea iscoditoare. Ei bine, ascultă dar. În casa asta trăia pe vremuri un sotnic. Şi avea sotnicul o fată, o duducă cu ochii limpezi şi pielea feţei albă, ca a ta de albă. Nevasta sotnicului murise de mulţi ani şi el îşi pusese în gînd să-şi ia o altă soţie. „Ai să mă mai dezmierzi tu oare, tătuţă, dacă o fi să te însori?“

„Am să te dezmierd, copila mea, am să te strîng la piept cu şi mai multă dragoste! Am să te răsfăţ, copilă, am să-ţi dăruiesc cercei şi mai frumoşi, salbe şi mai mîndre!“ Iată că şi-a adus sotnicul soaţă tînără în casa lui nouă. Frumoasă era soaţa lui tînără. Rumenă şi albă era soaţa lui tînără. Dar o privi atît de crîncen pe fiica ei vitregă, încît fata scăpă un ţipăt, văzîndu-i cătătura. O zi întreagă nu scoase o vorbă urîcioasa maşteră. Veni şi noaptea. Sotnicul se duse în iatac cu soţioara lui tînără. Intră şi alba duducă în odaia ei şi trase ivărul la uşă. Cuprinsă de mîhnire, începu să plîngă. Deodată, ce să vadă? O pisică neagră şi fioroasă se furişa către ea. Blana ardea pe ea şi labele ei cu gheare de fier sunau pe podea. Fata sări înfricoşată pe laviţă, pisica după ea. Atunci copila săltă pe vatră, pisica aşijderea şi odată se repede la fată şi începe s-o strîngă de gît. Ea scoase un strigăt, o înşfăcă şi o zvîrli jos. Dihania fioroasă porni iar tiptil. Inima fetei se umplu de amărăciune. Pe perete, într-un cui, era sabia tatălui ei. Puse mîna pe sabie şi hîrşti! cu ea de podea, o labă cu gheare de fier sări cît colo şi pisica se mistui miorlăind într-un ungher întunecat. A doua zi, soaţa tînără nu mai ieşi din iatac. Abia a treia zi se arătă la faţă şi avea o mînă legată. Biata duducă pricepu atunci că maştera era strigoaică şi că ei îi retezase mîna. În a patra zi, sotnicul îi porunci fetei să care apă, să deretice prin casă ca o fată de ţăran şi să nu mai calce prin odăile boiereşti! Greu îi venea sărmanei fete, dar, neavînd încotro, se supuse poruncii lui. În a cincea zi, sotnicul îşi alungă desculţă fiica din casă şi nu-i dădu nici măcar un codru de pîine pentru drum. Abia atunci duduca începu să plîngă cu hohote, îngropîndu-şi în palme feţişoara albă şi zicîndu-i: „Ţi-ai răpus, tătuţă, fata, precum ţi-a răpus strigoaica sufletul păcătos! Dumnezeu să te ierte. Cît despre mine, sărmana, sortit mi-i pesemne să nu mai văd lumina zilei!“... Şi uite colo, vezi... Levko se întoarse către Hanna şi-i arătă casa cu degetul. Uite, vezi malul acela înalt de după casă? De pe malul acela s-a aruncat duduca şi acolo şi-a găsit sfîrşitul...

— Şi strigoaica? îl întrerupse cu inima strînsă Hanna, privindu-l cu ochii înecaţi în lacrimi.

— Strigoaica? Babele îndrugă că de atunci încoace toate fetele, care s-au înecat în rîu, ies noaptea în grădina boierească şi se încălzesc la lumina lunii. Peste ele mai mare este fata sotnicului. Într-o noapte, copila a dat în preajma iazului peste maşteră, s-a repezit la ea şi, scoţînd un ţipăt, a tras-o la fund. Dar strigoaica vicleană a luat sub apă chipul unei înecate, scăpînd astfel de nuielile verzi de trestie, cu care se pregăteau să o croiască înecatele. Cîte nu vorbesc muierile, dacă ne-am potrivi lor! Cică duduca adună în fiecare noapte fetele înecate şi se uită cu luare-aminte la fiecare, s-o recunoască pe strigoaică. Dar nici pînă astăzi nu i-a dat de urmă. Iar dacă i se nimereşte un om în cale, îl pune s-o ghicească, ameninţîndu-l că, de unde nu, îl îneacă în iaz. Uite aşa povestesc bătrînii, draga mea Galia!... Boierul, care stăpîneşte acum prin partea locului, vrea să clădească aici o velniţă şi pentru asta a trimis încoace un răchier... Dar aud vorbă. Se întorc ai noştri de la cîntări! Cu bine, Galia! Fie-ţi somnul lin şi scoate-ţi din cap basmele astea băbeşti.

Şi zicînd aşa, o strînse cu foc la piept, o sărută şi se duse.

— Cu bine, Levko! zise Hanna, privind cu ochi pierduţi în zarea pădurii negre.

O uriaşă lună de foc prinse să se desprindă falnică din pămînt. Nu apucă să se arate decît pe jumătate, dar întreaga lume se şi umplu de o lumină sărbătorească. Iazul scăpără în undă. Umbra copacilor se lămurea acum bine pe verdeaţa întunecată.

— Cu bine, Hanna! auzi fata un glas în spatele ei şi cineva o sărută.

— Te-ai şi întors? făcu ea aruncînd o privire peste umăr. Dar văzînd un flăcău străin, îi întoarse spatele.

— Cu bine, Hanna! se auzi iar şi din nou o sărută careva pe obraz.

— Ah, m-a mai procopsit pîrdalnicul cu încă unul! spuse ea, mîniată.

— Cu bine, Hanna mea cea scumpă!

— Poftim şi al treilea!

— Cu bine, cu bine, cu bine, Hanna! Şi săruturile porniră a curge de pretutindeni cu nemiluita.

— Sînt o droaie! strigă Hanna, smucindu-se din braţele flăcăilor, care se îmbulzeau să o sărute pe întrecute. Cum nu li se urăşte de atîtea sărutări! Ca mîine, zău, nici pe uliţă nu o să fie chip să te arăţi de răul lor!

Cu aceste cuvinte, fata trînti uşa după ea şi nu se mai auzi decît scrîşnetul de fier al zăvorului tras.

II. Vornicul satului

Ştiţi ce-i noaptea ucraineană? Oh, nu ştiţi ce-i noaptea ucraineană! Ia luaţi bine aminte la ea! Luna cată de sus, din mijlocul cerului. Bolta necuprinsă s-a aşternut şi mai largă, depănîndu-se fără capăt. Arde şi e numai suflare vie. O lumină argintie învăluie pămîntul. Văzduhul e plin de vrajă şi adie deopotrivă cu zăduf şi răcoare, rostogolind un noian de miresme. Dumnezeiască noapte! Fermecătoare noapte! Pădurile stau mute în neclintirea lor, pline de har şi de întuneric, aruncînd umbre pînă departe. Iazurile sînt line şi molcome. Livezile cuprind mohorîte răcoarea neagră a apelor între pereţii lor noptatici şi verzi. Desişuri neprihănite de mălini şi cireşi şi-au întins înfiorate rădăcinile în unda rece a izvoarelor şi doar din cînd în cînd mai îngînă din frunze, parcă a ciudă şi mînie, în clipa cînd vîntul nopţii, chipeş şi fluşturatic, se strecoară fără veste şi le fură o sărutare. Toată preajma doarme. Iar în slavă, totul e plin de însufleţire, de vrajă şi măreţie. Şi sufletul ţi-e o nemărginire, o minunăţie şi stoluri de năluciri argintii izvorăsc armonios în adîncul lui. Dumnezeiască noapte! Fermecătoare noapte! Şi iată că deodată totul prinde viaţă: şi pădurile, şi iazurile, şi stepele. Se revarsă cascada maiestuoasă de triluri ale privighetorii ucrainene şi pare că pînă şi luna s-a oprit în culmea cerului să o asculte... Pe deal satul piroteşte ca în puterea unui somn de vrajă. Mănunchiurile de căscioare par şi mai albe, şi mai frumoase în lumina lunii. Pereţii lor scunzi se desluşesc şi mai orbitor prin beznă. Cînturile s-au potolit. Liniştea domneşte pretutindeni. Oamenii evlavioşi au adormit cu toţii. Doar pe-alocuri mai pîlpîie cîte o luminiţă, în cîte-o ferestruică. Rare-s pragurile, în dreptul cărora cîte-o familie luată cu treburile îşi sfîrşeşte cina tîrzie.

— Nu, hopakul nu se joacă aşa! Mă miram şi eu de ce mă poticnesc întruna! Cum adică zice cumătrul!. Ia să vedem: hop-trala! Hop-trala! Hop, hop, hop! Astfel vorbea de unul singur un sătean între două vîrste şi băut zdravăn, jucînd în drum. Zău că nu se joacă aşa hopakul! Ce să umblu eu cu minciuna! Zău că nu! Ia: hop-trala, hop-trala! Hop, hop, hop!

— A căpiat omul! Şi să fi fost flăcău încaltea, dar aşa, cogeamite porc bătrîn, joacă noaptea-n uliţă, să-l rîdă copiii! strigă o femeie în vîrstă, trecînd pe alături cu un braţ de paie. Du-te, omule, acasă, că de cînd te doreşte somnul!

— Şi-am să mă duc! zise săteanul oprindu-se locului. Şi-am să mă duc! N-am să mă uit în gura lui, cît îi el de vornic în sat. Ce crede el, *bată-l focul să-l bată*[44], că dacă-i vornic, cap în sat, şi dacă împroaşcă oamenii cu apă în toiul gerului[45], nu-i mai ajungi cu prăjina la nas? Cică-i cap în sat! Şi ce dacă? Şi eu sînt cap de capul meu. Să mă bată Dumnezeu, uite na! Dumnezeu să mă bată, dacă nu sînt şi eu de capul meu! Iaca aşa şi nu altcumva... urmă el, apropiindu-se de cea dintîi casă care i se ivi în cale şi, oprindu-se în dreptul geamului, bîjbîi cu mîna pe sticla lunecoasă, căutînd să apuce clanţa de lemn.

— Deschide, muiere! Mai iute, n-auzi? Cazacului i s-a făcut a somn!

— Ce cauţi, Kalenik, la casa altuia? strigară rîzînd din urmă nişte fete, care veneau de la joc. Să-ţi arătăm casa ta?

— Arătaţi-mi-o, leliţe inimoase!

— Leliţe? făcu una. Auziţi, fetelor, ce delicat vorbeşte Kalenik! Pentru una ca asta face să-i arătăm casa... Ba nu, stai, joacă mai întîi!

— Să joc?... Tii, că năzdrăvane mai sînteţi voi, fetelor! îngînă Kalenik rîzînd, ameninţîndu-le cu degetul şi tot dînd îndărăt, pentru că nu-l puteau ţine picioarele în loc. Da' mă lăsaţi să vă sărut? Vă sărut pe toate, fetelor, pe toate vă sărut!... Şi se luă după ele, împleticindu-se pe două cărări.

Fetele ţipară şi se buluciră într-o parte. Apoi, Kalenik dovedindu-se a nu fi prea iute de picior, mai prinseră la inimă şi trecură în fugă drumul.

— Uite-ţi casa! strigară ele, îndreptîndu-l către una mai arătoasă, unde stătea vornicul satului, şi pe-aici ţi-i drumul. Kalenik o apucă supus către

acea casă, ocărîndu-l din nou cum îi venea la gură pe vornic...

Dar cine-i oare capul satului, care a stîrnit atîtea păreri şi vorbe nu tocmai măgulitoare pe seama lui? O, capul satului e un om de vază! Pînă ajunge Kalenik la capătul drumului, apucăm şi noi fără doar şi poate a spune cîte ceva despre domnia sa, vornicul. Întreg satul, cum dă cu ochii de el, duce mîna la cuşmă. Iar fetele, cele mai tinerele, îi dau *bineţe*[46]. Care dintre flăcăi n-ar vrea să fie vornic! Toate tabacherele întocmite din coajă de tei îi stau la îndemînă şi cogeamite mujicul îşi scoate cuşma dinaintea lui şi aşteaptă cu supuşenie pînă el îşi scufundă degetele butucănoase în tutun. La adunările obştii satului, chit că puterea lui se bizuie numai pe cîţiva, vornicul iese întotdeauna biruitor şi scoate mai întotdeauna pe cine-i abate lui să dreagă şi să netezească drumul ori să sape şanţuri. Capul satului e ursuz, crunt la înfăţişare şi zgîrcit la vorbă. Cîndva, demult, pe cînd mărita împărătească Ekaterina[47], fie-i ţărîna uşoară!, făcuse o călătorie în Crîm, se nimerise şi el printre călăuze. Două zile încheiate s-a aflat în slujbă, cîştigîndu-şi astfel hatîrul de a sta pe capră alături de vizitiul ţarinei. Şi de atunci avea obiceiul să-şi pună fruntea în piept, cu fală şi cu tîlc, să-şi netezească mustăţile lungi, lăsate pe oală şi răsucite, şi să arunce şoimeşte cîte o ochire pe sub sprîncene. Şi de atunci încoace, cum apuca prilejul, vornicul aducea numaidecît vorba despre ţarină, pe care i-a fost dat să o însoţească în cale, urcat pe capra rădvanului împărătesc. Cîteodată, mai face pe surdul, mai cu seamă cînd i se întîmplă să audă ceva ce nu-i prea vine la socoteală. Vornicul nu suferă să se dichisească: poartă una şi aceeaşi svitcă de postav negru de casă, se încinge cu un brîu pestriţ de lînă şi nimeni nu l-a văzut vreodată în alt veşmînt, decît numai atunci cînd o însoţea pe ţarină spre Crîm şi purta un jupan albastru căzăcesc. Dar cine îşi mai amintea în tot satul de acele vremuri! Cît despre jupan, vornicul îl păstrează şi acum într-o ladă cu lacăt. Vornicul e văduv. Dar cu el mai stă şi o cumnată, care-i găteşte de prînz şi cină, spală laviţele, văruieşte, îi ţese cămăşile şi-i gospodină la casă. Umblă vorba prin sat că nu i-ar fi deloc rudă cumnata asta. Dar, precum am văzut, dumnealui are mulţi duşmani, care se bucură de orice prilej ca să-l poată ponegri în tot felul. S-ar putea însă ca vorbele să se

fi iscat şi din pricină că prea se arăta ea nemulţumită cînd vornicul se abătea pe la secerătoarele ce împînzeau lanul ori pe la vreun cazac cu fată mare în casă. Vornicul e chior, dar ochiul lui sihastru e aprig şi bate departe, cînd vine vorba de vreo ţărăncuţă mai cu vino-încoace. Însă nu şi-l pironeşte asupra feţişoarei ei drăgălaşe, pînă nu se încredinţează că nu-i prin preajmă cumnata să-l vadă. Iată că am depănat cam tot ce-ar fi de spus despre vornic. Cît despre Kalenik, n-a ajuns încă nici la jumătate de cale şi tot umblă aşa, cinstindu-l pe vornic cu vorbuliţe din cele mai alese, aşa cum îi veneau pe limba lui leneşă şi împleticită.

III. Un potrivnic neaşteptat. Complotul

— Nu, băieţi, nu mai vreau! Destul cu petrecerea! Nu vi-i lehamite de atîta zbînţuială? Şi aşa ne-a mers vestea că am fi nişte zurbagii de Doamne fereşte. Hai mai bine la culcare! Astfel le spunea Levko zvăpăiaţilor lui tovarăşi, care-l îndemnau la noi isprăvi. Cu bine, fraţilor! Noapte bună! zise şi se depărtă cu paşi zoriţi de lîngă ei.

„O fi dormind oare Hanna cea cu ochii senini?“ se întrebă el, ajungînd în preajma casei cu vişini, pe care o cunoaştem. Nişte şoapte destrămară tăcerea. Levko se opri. Printre copaci i se păru că vede o cămaşă albă... „Ce să fie?“ se întrebă el şi, dîndu-se tiptil mai aproape, se piti după un copac. În bătaia lunii, o fată stătea cu faţa spre el... Era Hanna! Dar cine să fie omul acela înalt, întors cu spatele? Zadarnic îl scruta el cu privirea, întunericul i-l tăinuia, cuprinzîndu-l din tălpi în creştet. Doar pe faţă îi cădea o lumină slabă, însă la cel dintîi pas ce ar fi căutat să-l facă, Levko se putea trăda. Lipindu-se de trunchiul copacului, flăcăul hotărî să rămînă locului. Fata îi rosti desluşit numele.

— Levko? Levko nu-i decît un ţînc cu caş la gură! spuse omul înalt, cu glas scăzut şi răguşit. Numai să-l prind o dată la tine şi-i pun mîna în chică...

— Mult aş da să ştiu care coţcar se făleşte că-mi pune mîna în chică! rosti în şoaptă Levko şi-şi întinse gîtul, căutînd să nu scape nici o vorbă.

Dar necunoscutul urmă aşa de încet, că flăcăul nu mai putu desluşi nimic.

— Ruşine să-ţi fie! zise Hanna drept răspuns. Umbli cu minciuni şi mă vicleneşti. Tu nu mă iubeşti. Niciodată n-ai să mă faci să cred că mă iubeşti cu adevărat.

— Văd eu, urmă omul cel înalt, că Levko te-a încîntat cu flecăreala lui şi ţi-a sucit capul. (Aici i se păru flăcăului nostru că glasul nu-i era chiar străin şi că-l mai auzise cîndva.) Lasă că-l învăţ eu minte! urmă necunoscutul pe acelaşi ton. Şi-o fi închipuind că nu ştiu nimic de hîrjoanele lui! Îl fac eu să-mi simtă pumnul, fecior de lele!

Auzind aşa, Levko nu-şi mai putu stăpîni mînia. Din trei sărituri ajunse în dreptul străinului şi-şi abătu pumnul să-l doboare, cu toată înfăţişarea lui voinică. Dar tocmai atunci lumina căzu bine pe chipul acestuia şi Levko încremeni, văzîndu-l înainte pe taică-său. Flăcăul nu găsi nimic mai bun de făcut decît să clatine din cap şi să fluiere a mirare printre dinţi. Alături se auzi un foşnet: Hanna se repezise în casă, trîntind uşa după ea.

— Cu bine, Hanna! strigă între timp un flăcău, furişîndu-se pe lîngă vornic şi cuprinzîndu-l în braţe, dar sări ca ars înapoi, întîmpinînd nişte mustăţi ţepoase.

— Cu bine, mîndruţa mea! strigă un altul, dar zbură cît colo, îmbrîncit cu putere de vornic.

— Cu bine, cu bine, Hanna! mai strigară şi alţi flăcăi, atîrnîndu-se de gîtul lui.

— Ştergeţi-o de-aici, blestemaţilor! strigă capul satului, luptîndu-se cu ei şi bătînd din picior. Mă luaţi drept Hanna? Vedea-v-aş eu în ştreang în rînd cu taţii voştri, plozii dracului! Se bagă ca musca la miere! Staţi că vă dau eu Hanna!..

— Vornicul, vornicul! E vornicul! strigară flăcăii, apucînd care încotro.

— Halal să-ţi fie, taică! zise Levko, dezmeticindu-se şi uitîndu-se în urma vornicului ce se depărta blestemînd. De asemenea isprăvi te ţii? Frumos! Mă miram eu de ce face pe surdul, cînd aduc vorba de ce mă doare pe mine. Stai tu, ghiujule, că te dezvăţ eu de năravi. N-ai să te mai aţii pe la ferestrele fetelor şi n-ai să mai vînezi miresele altora! Hei, flăcăi! Ia veniţi

încoace! strigă el, chemîndu-i cu mîna pe flăcăii care se buluceau iarăşi. Încoace! Vă trimiteam la culcare, dar m-am răzgîndit şi sînt gata să petrec cu voi şi pînă dimineaţa!

— Asta-i altă vorbă! rosti unul lat în spete şi trupeş, care avea faima celui mai petrecăreţ şi mai buclucaş flăcău din sat. Mor de urît, cînd nu petrecem cu saţ şi nu ne facem mendrele. Parcă îmi lipseşte ceva. Parcă mi-am prăpădit cuşma ori luleaua. Parcă nici nu mai sînt cazac în toată firea.

— Vă prindeţi să-l scoatem din sărite pe vornic, dar aşa ca să turbeze?

— Pe vornic?

— Da, pe vornic. Ce crede el? Ne strînge-n chingi, de parcă-i cine ştie ce hatman. Nu-i destul că ne mînă ca pe argaţii lui, dar se mai ţine şi de fetele noastre. Pun prinsoare că nu-i fată ochioasă în sat, pe lîngă care să nu dea tîrcoale dumnealui.

— Ai dreptate! strigară flăcăii de-a valma.

— Drept cine ne socoate el, flăcăi! Drept argaţii lui? Nu sîntem şi noi de un neam cu el? Nu sîntem, dragă Doamne, cazaci slobozi şi noi? Hai, flăcăi, să-i băgăm minţile în cap, să priceapă şi el odată că sîntem cazaci slobozi.

— Îl învăţăm noi minte! strigară flăcăii. Şi, dacă-i pe-aşa, apoi să nu scape nici grămăticul!

— Nu scapă nici grămăticul! Şi s-a nimerit tocmai la ţanc să ticluiesc o bunătate de cîntec despre vornicul nostru. Veniţi cu mine să-l învăţaţi şi voi, urmă Levko, lovind cu mîna strunele bandurei. Şi ascultaţi aici: puneţi nişte ţoale pe voi, care ce nimereşte!

— Petrece, neam de cazac! zise vlăjganul, pocnind din călcîie şi bătînd din palme. Zi-i din plin şi-n toată voia! Cum începi a zburda, îţi pare că învie vremuri de mult apuse. Inima ţi se bucură în voie şi sufletul îţi pare în rai. Ei, flăcăi, pe zbenguială!...

Şi gloata flăcăilor porni chiuind pe uliţe. La zarva lor, babele cu frica lui Dumnezeu ridicau ferestruicile şi murmurau, închinîndu-se cu mîini toropite de somn: „Na, s-au pus flăcăii pe zburdat!“.

IV. Flăcăii zburdă

Numai în capătul uliţei se mai vedea lumină la o casă. Acolo stă vornicul. Şi-a isprăvit de mult cina şi s-ar fi dus de mult la culcare, vezi bine, de nu i-ar fi picat ca musafir răchierul venit să dureze o velniţă pentru boierul care-avea şi el un petic de moşie printre ogoarele cazacilor slobozi. În capul mesei, sub icoane, stătea oaspetele, un omuleţ mărunţel şi grăsuţ, cu doi ochi mici, veşnic rîzători, în care puteai citi cu cîtă plăcere trăgea el din luleaua scurtă, tot scuipînd fără istov şi îndesînd cu degetul tutunul scrumuit, ce nărăvea să iasă din găvanul pipei. Nori de fum se adunau de zor deasupra lui, învelindu-l într-o pîclă vineţie. Părea un horn gros de velniţă, căruia i s-a urît pe acoperiş şi, venindu-i chef să se plimbe, a venit la vornic şi s-a aşezat cu toată cinstea în capul mesei. Prin perdeaua fumului i se întrezărea sub nas o mustăcioară scurtă şi deasă, părînd mai degrabă un şoricel, pe care răchierul l-a prins între dinţi, încălcînd astfel monopolul motanului din hambar. Vornicul, fiind acasă la el, era numai în cămaşă şi şalvari de pînză. Precum scăpăta soarele către amurg, ochiul lui de vultur clipocea pe cale să asfinţească. În coada mesei trăgea din lulea un străjer din paza satului, care, din stimă pentru stăpînul casei, nu-şi scosese svitca.

— Şi degrabă crezi că ai să isprăveşti velniţa? zise capul satului către răchier, făcînd o cruce către gura deschisă să caşte.

— Pe la toamnă, dacă o vrea şi Dumnezeu, îi dăm cep. Mă prind pe ce pofteşti, că de Pocroave pan vornicul are să împletească din picioare pe uliţă nişte găitane nemţeşti de toată frumuseţea.

La aceste cuvinte ochişorii răchierului se topiră fără urmă, lăsînd în loc nişte creţuri întinse pînă pe la urechi. Trunchiul lui se cutremură de rîs şi buzele sloboziră o clipă luleaua fumegîndă.

— Dea Domnul, zise vornicul satului cu o părere de zîmbet pe faţă. Acum încă, slavă Domnului, velniţele nu-s prea multe. Dar pe vremuri, cînd o însoţeam pe ţarină pe şleaul Pereiaslavului, răposatul Bezborodko[48]...

— Ei, cuscre, ai găsit şi tu vreme de pomină! Pe atunci de la Kremenciug şi pînă la Romnî nu găseai nici două velniţe. Pe cînd acum... Ai

uitat ce-au născocit procleţii ceia de nemţi? Cică degrabă n-au să mai încălzească cazanul cu lemne, ca toţi creştinii de treabă, ci cu nu ştiu ce drăcovenie de abur. Şi zicînd aşa, răchierul privi dus pe gînduri la tăblia mesei şi la mîinile lui aşezate deasupra. Auzi, cu abur! Cum vine asta, unul Dumnezeu ştie!

— Că proşti mai sînt şi nemţii, zău! zise vornicul. Ce-aş mai pune eu biciul pe dînşii, potăi afurisite! Unde s-a mai auzit să fierbi ceva cu puterea aburului? Că n-ai mai duce nici o lingură de borş la gură, să nu-ţi faci gura friptură în locul unui purceluş de lapte...

— Şi zi, cuscre, intră în vorbă cumnata, care stătea pe vatră cu picioarele încrucişate sub ea, ai de gînd s-o duci aşa, fără de nevastă, cît ţi-o fi aici sorocul?

— Ce să fac cu ea? De era încaltea ceva mai acătării.

— Ce, nu-i frumoasă? întrebă vornicul aţintindu-l cu ochiul.

— Frumoasă? Da' de unde! *Bătrînă ca naiba*[49]! Şi are mutra zbîrcită ca o pungă deşartă.

Şi făptura mărunţică a răchierului fu zguduită de o nouă dezlănţuire de rîs. În acest timp, cineva bîjbîi pe la uşă şi o deschise. Un ţăran intră fără a-şi mai scoate cuşma şi se opri în mijlocul casei, părînd a sta în cumpănă, cu gura căscată şi cu ochii în pod. Era Kalenik, cunoscutul nostru.

— Bine că m-am văzut acasă! zise el, lăsîndu-se pe laviţa de lîngă uşă, fără să se sinchisească cîtuşi de puţin de cei de faţă. Ca să vezi cum mi-a lungit drumul, diavolul împieliţat! Cît nu umblam, tot nu îi dădeam de capăt! Parcă mi-a zdrobit cineva picioarele. Ia adă, muiere, cojocul, adă-l încoace să-l aştern sub mine. Pe cuptor la tine nu mai vin, zău: mă dor picioarele! Adă-l, trebuie să fie pe undeva pe sub icoane. Numai bagă de seamă să nu răstorni cumva ulcica cu tutun pisat. Ori mai bine lasă, lasă-l acolo! Mă tem că ai şi apucat să te îmbeţi. Lasă că mă duc eu după el.

Kalenik se opinti să se ridice, dar o putere de nebiruit îl trînti iarăşi pe laviţă.

— Cum îţi place? zise capul satului. Intră ca la el acasă şi dă porunci! Să-l dăm afară cu binişorul!...

— Lasă-l, cuscre, să-şi mai vină în fire! zise răchierul, apucîndu-l de braţ. Că-i om de nădejde. De-ar fi mulţi ca el, velniţa noastră ar merge ca pe roate...

Dar nu de inimă bună vorbea el aşa. Răchierul credea în toate eresurile şi socotea că, dacă alungi din casă omul, odată ce ţi s-a aşezat pe laviţă, îţi găseşti beleaua.

— Ce ţi-i cu bătrîneţile astea!... mormăi Kalenik, întinzîndu-se pe laviţă. Şi să fi fost beat încaltea, dar nici pomeneală de una ca asta! Zău că nu-s beat! De ce-aş umbla cu minciuna? Uite vornicului, cîtu-i el de cap al satului, mi-s gata să-i spun de la obraz că nu-s beat. Şi ce dacă-i capul satului? Mare scofală, dare-ar crăparea-n el! Mă doare-n cot de el, jigodia! Călca-l-ar roata carului să-l calce, chiorul dracului! Ce împroaşcă pe ger oamenii...

— Oho! Se vede porcu-n casă şi pune laba pe masă, zise capul satului, ridicîndu-se de la locul lui. Dar tocmai atunci un pietroi zdravăn făcu ţăndări geamul şi îi căzu la picioare. Capul satului se opri în loc. De l-aş şti eu pe spînzuratul care aruncă, zise el, ridicînd de jos pietroiul, l-aş dezvăţa să mai azvîrle! Auzi blestemăţie! urmă el, căutînd la piatră cu ochiul arzînd de mînie. Sta-i-ar în gît să-i stea piatra asta...

— Taci! Taci! Ferit-a sfîntul, cuscre! îi luă răchierul vorba din gură, făcîndu-se galben la faţă. Ferească-te Dumnezeu pe astă şi pe cea lume să-i meneşti cuiva asemenea ocară!

— Te-ai găsit şi tu să-l ocroteşti! Ducă-se pe pustii!...

— Nu vorbi aşa, cuscre! Nu ştii, pesemne, ce a păţit soacra mea, răposata?

— Soacra?

— Da, soacră-mea! Ne punem noi odată la cină, ia aşa, pe înserate, poate ceva mai devreme, de faţă fiind soacra mea, răposata, răposatul socru-meu, argatul, argata, precum şi cinci plozi, toţi în păr. Soacra turnă nişte găluşte din tingire în strachină, să se mai răcească. Toţi eram flămînzi după munca zilei, şi n-am mai stat să aşteptăm. Le-am înşirat pe nişte ţepuşe lungi de lemn şi ne-am apucat să mîncăm. Şi numai iată că se iveşte ca din

senin un om, Dumnezeu ştie de ce neam o fi fost el acolo, şi ne roagă să-l îngăduim şi pe el la masă. Cum să nu hrăneşti un om flămînd? I-am dat, carevasăzică, şi lui o ţepuşă. Numai că oaspetele înghiţea găluştile ca vaca fînul. Pînă au apucat ai casei să mănînce cîte una şi să se întindă după alta, fundul străchinii rămăsese neted ca o duşumea boierească. Soacra mai umple o dată strachina, gîndind că oaspetele şi-o fi pus burta la cale şi n-are să mai înfulece aşa. Aş, de unde! Le înghiţi şi mai avan, pînă a mai golit o strachină. „Sta-ţi-ar în gît să-ţi stea găluştele!“ îşi zise hămesita soacră. Şi odată omul se îneacă şi cade lat. Ne-am repezit la el, dar era tîrziu. Omul nu mai sufla. Se înecase.

— Aşa-i trebuie, hapsînul dracului! zise vornicul.

— Aşa parcă şi nu tocmai. De atunci soacra nu a mai avut tihnă. Cum venea noaptea, se înfăţişa şi mortul. Încăleca, pîrdalnicul, pe hogeag, şi stătea aşa cu găluşca în gură. Ziua erau toate bune, mortul nicăieri. Dar cum se întunericea, pe loc încăleca hogeagul, dihania.

— Cu găluşca în dinţi?

— Cu găluşca în dinţi.

— Iaca poznă! Am mai auzit eu una ca asta încă pe vremea răposatei ţarine...

Vornicul amuţi deodată. Afară se iscă zarvă. Cineva juca, tropăind pe sub fereastră. Mai întîi sunară lin strunele unei banduri, însoţite apoi de un glas. Strunele prinseră tărie, cîteva voci porniră a le ţine isonul şi cîntecul porni vijelios:

Ascultaţi, flăcăi, de zor,
Lumea ce-a pornit să zică:
Capul satului, că-i chior,
I-a sărit şi-o doagă, cică!
Drege-i capul, măi dogar,
Strîns în cerc de fier mi-l trage!
Dă-i cu maiul, măi dogar,

Pîn' s-aşază iar în doage!

Chior cum e şi bătrîncios,
Sur şi hodorog ca dracul,
Tot mai umblă pofticios
După fete... Prost, săracul!
Tînăr vrei să te arăţi!
N-auzi scîndura că-ţi sună?
Ce te-aş prinde de mustăţi
Şi ţi-aş da la ceafă una!

— Măiastră cîntare, cuscre! zise răchierul, cu capul uşor înclinat pe-un umăr, către vornicul care rămăsese năucit de atîta sfruntare. Măiastră foarte! Numai că-l pomeneşte pe vornic cu nişte cuvinţele nu tocmai delicate... Apoi îşi puse iar mîinile pe masă şi se pregăti să asculte cu o privire plină de dulceaţă, înduioşată, căci afară se auzeau hohote de rîs şi strigăte: „Mai zi-i! Mai zi-i!". Dar un ochi ager ar fi desluşit îndată că nu uimirea îl ţinea pe vornic priponit locului. Numai un motan bătrîn şi încercat lasă astfel un şoricel nepriceput să zburde pe la coada lui, cumpănind între timp cum să facă să-i taie calea spre gaură. Ochiul sihastru al vornicului mai era aţintit spre fereastră, în timp ce apucase să-i facă semn străjerului şi stătea gata cu mîna pe clanţa de lemn a uşii, cînd deodată se auzi un ţipăt în uliţă... Răchierul, care pe lîngă alte însuşiri alese mai avea şi o fire iscoditoare, îşi îndopă la iuţeală luleaua cu tutun şi dădu fuga în uliţă... dar şolticii se şi împrăştiaseră.

„Nu, nu scapi tu de mine!" strigă capul satului, trăgînd de mînă o mogîldeaţă înfofolită într-un cojoc negru de oaie, întors pe dos. Fără să piardă vremea, răchierul se repezi să vadă de aproape faţa buclucaşului, dar se trase cu frică îndărăt, dînd cu ochii de o barbă lungă şi o mutră mînjită crîncen. „Nu, nu scapi tu de mine!" strigă capul satului, trăgîndu-şi de-a

dreptul în tindă prizonierul, care-l urma senin şi fără cea mai mică împotrivire, de parcă intra la el acasă.

— Karpo, ia deschide cămara! zise capul satului către străjer. Să-l băgăm la răcoare! Pe urmă, îl trezim pe grămătic, adunăm străjerii, punem mîna pe zurbagii, cîţi or fi ei, şi pe loc îi şi judecăm!

Străjerul zdrăngăni la lacătul mic din tindă şi deschise cămara. Între timp, prizonierul, profitînd de întunericul din tindă, se smuci cu o putere neobişnuită, încercînd să-i scape din strînsoare.

— Încotro? strigă capul satului, înşfăcîndu-l cu şi mai multă putere de guler.

— Dă-mi drumul, că-s eu! se auzi un glas subţire.

— Degeaba, nu-ţi merge, frăţioare! N-ai decît să guiţezi cît vrei, dar n-ai să mă faci să cred că eşti muiere! Şi îi făcu atît de tare vînt în cămara întunecoasă, încît bietul prizonier gemu, căzînd pe duşumea. După aceea, vornicul, însoţit de străjer, o porni spre casa grămăticului. În urma lor, fumegînd ca un vapor, venea răchierul.

Îngînduraţi şi cu capetele proptite în piept, mergeau toţi trei şi deodată, la o cotitură întunecoasă, ţipară în cor din pricina unei lovituri puternice în frunte, la care le răspunse un ţipăt asemănător cu al lor. Capul satului, mijindu-şi ochiul, îl văzu mirat pe grămătic, însoţit de doi străjeri.

— Păi la tine veneam, pan grămătice.

— Iar eu la Înălţimea Ta, pan vornice.

— S-au pornit minunile, pan grămătice.

— Mari minuni, pan vornice.

— Ce să fie?

— Flăcăii îşi fac de cap! Umblă în cete pe uliţe şi se ţin de prostii. Pe Înălţimea Ta te pomenesc cu nişte cuvinţele... că mi-e şi ruşine să spun: pînă şi un muscal beat s-ar teme să le slobozească de pe limbă. (Înşirînd toate astea, sfrijitul de grămătic, care purta şalvari de aţică şi jiletcă de culoarea drojdiei de vin, îşi lungea la fiecare vorbă gîtul către vornic, trăgîndu-şi-l de îndată în vechea poziţie.) Abia de-am apucat să trag un pui de somn, că afurisiţii de derbedei m-au ridicat din pat, cu bocănitul şi cîntecele lor

neobrăzate! M-am gîndit să le bag bine minţile în cap, dar, pînă să-mi trag pe mine şalvarii şi jiletca, s-au împrăştiat ca potîrnichile. Dar capul răutăţilor n-a scăpat de noi. Cîntă acum în casa unde-i ţinem pe cei puşi la popreală. Ardea sufletul în mine, dorind să afle cine-i pasărea, dar mutra îi e mînjită cu funingine, ca a unui drac, care, în covălia iadului, face piroane pentru păcătoşi.

— Şi cum e îmbrăcat, pan grămătice?

— Cu un cojoc negru, întors pe dos, pan vornice. Puiul de lele!

— Nu cumva minţi, pan grămătice? Ce-ai zice dacă derbedeul, de care-mi zici, şade la mine în cămară?

— Nu, pan vornice, nu-ţi fie cu supărare, dar mi-i că domnia ta vorbeşte cu păcat.

— Adă lumină, să-l vedem la faţă.

Aduseră lumină, descuiară uşa şi vornicul scoase un strigăt de uimire, văzînd-o în faţă pe cumnată-sa.

— Te poftesc să-mi spui, tăbărî cumnata asupra lui, dacă nu cumva ţi-ai pierdut şi mintea cea de pe urmă? Aveai în capul tău chior măcar un grăunte de minte, cînd mi-ai dat brînci în cămara asta întunecoasă? Încă bine că nu m-ai izbit cu capul de cîrlig. Păi nu-ţi strigam eu cine sînt? M-a înhăţat cu labele lui de fier şi-mi tot dădea brînci, ursul afurisit! Da-ţi-ar naiba să-ţi dea brînci pe ceea lume!...

Ultimele cuvinte le spuse de dincolo de uşă, de afară, unde o împingea pesemne nevoia.

— Da, acu’ văd că tu eşti, zise capul satului dezmeticindu-se. Mare coţcar şi haimanaua asta, aşa-i pan grămătice?

— Mare, pan vornice.

— N-ar fi vremea să-i muştruluim pe şoltici şi să le băgăm minţile în cap?

— Ba-i tocmai vremea, pan vornice.

— Prostovanii îşi închipuie că... Ce naiba? Parc-am auzit ţipătul cumnatei în uliţă... Şi-au vîrît în cap nătărăii că cică-s de-un sînge cu mine, că cică-s şi eu cazac de rînd ca ei!... Tusea uşoară ce-i însoţi vorbele şi

ochirea aruncată pe sub sprîncene lăsară să se înţeleagă că urma ceva de toată însemnătatea. În una mie... Mare bucluc am cu anii ăştia, că nu-mi vin pe limbă, să mă omori, nu alta! Ei, în anul acela, care-o fi el acolo, ispravnicul de pe atunci, unul *Ledacii*[50], primise poruncă să caute printre cazaci pe cel mai ager la minte. Oho! făcu vornicul, ridicînd un deget în sus. Pe cel mai ager dintre toţi, spre a putea sluji drept călăuză împărătesei. Eu atunci...

— Ce să mai vorbim, pan vornice! Cine nu ştie istoria asta! Cunoaştem prea bine cum te-ai învrednicit de acest hatîr împărătesc. Recunoaşte însă că dreptatea e de partea mea şi că ţi-ai luat oleacă de păcat pe suflet, zicînd că, cică, ai pus mîna pe haimanaua aceea cu cojocul pe dos!

— Cît despre diavolul cu cojocul pe dos, să mi-l puneţi în fiare şi să-l pedepsiţi cu străşnicie, spre a le fi pildă şi altora. Să ştie de frica stăpînirii! Cine m-a pus vornic în sat, dacă nu tocmai ţarul? Încolo, au să ne încapă ei pe mînă şi ceilalţi. De cînd îi pîndesc eu pe spînzuraţii ăştia blestemaţi! Mi-au băgat odată în grădină o turmă de porci, de mi-au prăpădit varza şi castraveţii. Şi altă dată n-au vrut, leprele naibii, să-mi îmblătească secara. Îi ţin eu la răboj... Dar ducă-se ei la pîrdalnicul, eu trebuie să aflu negreşit cine-i coţcarul cu cojocul pe dos.

— Şireată pasăre trebuie să fie! zise răchierul, ai cărui obraji se tot încărcau cu fum ca un tun de cetate, şi buzele lui, slobozind ciubucul scurt, aruncau trîmbe de fum ca o fîntînă ţîşnitoare. Unul ca el ne-ar prinde bine la velniţă. Ori şi mai bine i-ar sta spînzurat într-un vîrf de stejar, ca policandrul în tavanul bisericii.

Răchierului propria glumă nu-i păru deloc proastă şi, fără a mai aştepta vreo îngăduinţă, o şi răsplăti cu rîsul lui dogit.

Între timp se apropiară cu toţii de o căscioară tupilată, ce stătea cam într-o rînă, şi curiozitatea drumeţilor spori şi mai abitir. Se îmbulziră cu toţii la uşă. Grămăticul scoase o cheie, clănţăni cu ea pe la gaura lacătului, pînă se încredinţă că-i cheia de la lada de-acasă. Nerăbdarea tuturor creştea. Grămăticul băgă mîna în buzunar, cotrobăind zadarnic şi blestemînd de mama focului. „Este!“ strigă el în cele din urmă, îndoindu-se din şale şi

scoţînd cheia din fundul buzunarului de necuprins, cu care erau înzestraţi şalvarii lui de aţică. La auzul acelui cuvînt, inimile eroilor noştri se contopiră într-una singură, şi inima asta uriaşă începu să bată cu atîta putere, că nici zăngănitul lacătului nu reuşea să-i astupe bătăile învălmăşite. Uşa se deschise şi... Capul satului se făcu galben ca ceara. Răchierul simţi că-l trec fiorii şi că părul lui rîvneşte s-o apuce razna către cer. Faţa grămăticului era pecetluită de groază. Străjerii stăteau ca pironiţi, neputincioşi să-şi închidă gurile căscate laolaltă: dinaintea lor era cumnata vornicului!

Buimăcită şi ea nu mai puţin, cumnata se mai dezmetici întrucîtva şi făcu un pas către dînşii.

— Stai, răcni sălbatic vornicul şi-i trînti uşa în nas. Asta-i Satana, jupîni dumneavoastră! urmă el. Un foc! Un foc, mai iute! N-am să mă uit că-i casa statului! Daţi-i foc, daţi-i foc Satanei, să nu se aleagă de ea nici oasele!

Cumnata ţipă înfricoşată, auzind de după uşă ce soartă crîncenă i se pregătea.

— Ce v-a găsit, fraţilor! zise răchierul. Slavă Domnului, văd că părul vi-i nins, dar încă tot n-aţi prins la minte! Strigoaica n-o să-ţi ardă aşa cu una, cu două! Numai focul de lulea o răzbeşte. Stai că pun eu treaba la cale!

Şi zicînd aşa, deşertă spuza fierbinte din găvanul lulelei peste un şomoiog de paie şi suflă să aprindă focul. Deznădejdea îi dădu curaj sărmanei cumnate. Femeia prinse să-i roage fierbinte, căutînd să-i înduplece.

— Ia staţi, fraţilor! spuse grămăticul. De ce să ne luăm noi degeaba un păcat pe suflet? De unde ştim noi, poate că nu-i Satana. Dacă nevoia asta ori ce-o fi ea acolo se prinde să-şi facă semnul crucii, să ştiţi, fraţilor, că nu-i Satana!

— Păzea, Satană! făcu pisarul, lipindu-şi buzele de crăpătura uşii. Dacă nu te clinteşti, deschidem uşa.

Deschiseră uşa.

— Fă-ţi cruce! zise capul satului, aruncînd o privire peste umăr, de parcă îşi căuta o cale pe unde să dea bir cu fugiţii.

Cumnata îşi făcu cruce.

— Ce naiba! Să ştii că-i cumnată-mea!

— Care pîrdalnic te-a băgat, cumătră, în chiţimia asta?

Cumnata le povesti printre suspine că nişte flăcăi au înşfăcat-o în uliţă şi, cu toată împotrivirea ei, au băgat-o prin fereastra încăpătoare a casei, bătînd pe dinafară oblonul cu cuie. Grămăticul căută şi văzu că balamalele fuseseră smulse, iar oblonul era înţepenit numai pe deasupra cu un drug de lemn.

— Bună treabă, Satană chioară! ţipă femeia, tăbărînd asupra vornicului, care se trase un pas îndărăt, fără a înceta să se zgîiască la ea cu ochiul lui sihastru. Ştiu eu ce-ţi umblă ţie prin cap: te bucurai că ai prilejul să mă arzi de vie, ca să te aţii slobod după fete, să nu te vadă nimeni cum îţi faci tu mendrele, moşneag cu părul alb ce eşti! Crezi că nu ştiu ce vorbă ai avut aseară cu Hanna? Lasă că ştiu tot. Pe mine nu mă prosteşti, căpăţînă seacă ce eşti! Rabd eu destul, nu-i vorbă, dar mi-i să nu te căieşti pînă la urmă...

Şi zicînd aşa, îi arătă pumnul şi ieşi ca o furtună. Vornicul rămase înlemnit. „Să ştii că-i lucrul dracului!“ îşi zise el, scărpinîndu-se zdravăn în creştet.

— L-am prins! strigară străjerii, intrînd pe uşă.

— Pe cine? îi întrebă vornicul.

— Pe diavolul cu cojocul pe dos.

— Ia fă-te-ncoace! strigă capul satului, înşfăcîndu-l de mînă pe cel căzut în prinsoare. Ce, aţi căpiat? L-aţi adus pe Kalenik beţivul.

— Ei, drăcia dracului! Şi era în mîinile noastre, pan vornice. Flăcăii au tăbărît pe noi în uliţă, au prins a juca împrejurul nostru, tot zgîlţîindu-ne, scoţînd limba şi căutînd să ni-l smulgă din mîini... Naiba să-i ia!... Şi cum, Doamne, în locul împieliţatului, ne-a picat cioroiul ăsta, nu mă taie capul!

— Poruncă din voinţa mea şi a tot satul: tîlharul să fie prins şi cu el deopotrivă toţi cîţi s-or nimeri în uliţă şi aduşi pe sus încoace spre a mă răfui cu ei!...

— S-avem iertare, pan vornice, strigară unii, plecîndu-se pînă la pămînt. Să fi văzut ce mutre! Să ne bată Dumnezeu, dar de cînd ne-am născut şi botezat, n-am mai pomenit asemenea rîtane spurcate. Şi dacă ne găsim beleaua cu ei? Dacă ne bagă în toate răcorile, aşa că nici o babă să nu ne mai descînte de sperieţi?

— Vă dau eu descîntec! Ce-i asta? Nu vă supuneţi poruncii mele? Le ţineţi partea zurbagiilor? Vă răsculaţi? Cum adică?... Cum?... Uneltiţi? Staţi că-i dau de veste ispravnicului! Să-mi porniţi îndată! M-auziţi voi, îndată! Fuga! Să-mi zburaţi ca pasărea! Să vă... Să mă...

Toţi se împrăştiaseră, fugind care încotro.

V. Înecata

Nepăsător la toate, fără să se sinchisească cîtuşi de puţin de potera pornită pe urmele lui, omul care stîrnise tot tărăboiul se apropia agale de vechea casă de pe malul iazului. Nu mai e nevoie să vă spun, firește, că omul acela era Levko. Cojocul negru îi era descheiat. Cuşma şi-o ţinea în mînă. Sudoarea curgea şiroaie pe el. Pădurea de arţari se înălţa neagră şi falnică şi doar la poala ei bătută de lună se prefira un pospai subţire de pulbere argintie. Dinspre iazul încremenit adia răcoare. Drumeţul trudit se opri pe mal să se odihnească. Domnea o linişte desăvîrşită. Numai undeva adînc în desişul pădurii, se auzea cîntecul unei privighetori. Un somn covîrşitor punea stăpînire pe el, închizîndu-i ochii. Mădularele moleşite erau pe cale să se cufunde în toropeală, capul i se lăsa în piept... „Te pomeneşti că mai şi adorm aici!“ îşi spuse el, ridicîndu-se de jos şi frecîndu-se la ochi. Flăcăul îşi plimbă privirea împrejur şi noaptea i se păru acum şi mai falnică. O lumină năucitoare şi plină de vrajă se înteţea cu strălucirea lunii. Niciodată nu i se mai întîmplase să vadă o asemenea privelişte. O negură argintie căzuse în cuprinsuri. Mireasma merilor înfloriţi şi a florilor de noapte se răsfira peste tot plaiul. Flăcăul privi cu uimire la apele neclintite ale iazului. Vechiul conac boieresc se oglindea răsturnat în undă, limpede şi pătruns de o falnică seninătate. În locul obloanelor mohorîte cătau voioase ferestrele şi uşile de sticlă. Prin geamurile curate

licăreau lucrurile aurărite dinăuntru. Deodată, flăcăului i se năzări că se deschide o fereastră. Ţinîndu-şi răsuflarea, neclintit, neluîndu-şi ochii de pe oglinda iazului, lui Levko i se părea că s-a mutat în adîncul lui şi vede mai întîi un braţ alb, răsărind în pervaz, apoi un căpşor prietenos de fată, cu ochii scînteind molcom prin vălureala pletelor bălaie, iese la iveală şi se reazemă în cot. Clătinînd uşor din cap, ea îşi flutură mîna, zîmbeşte... Inima flăcăului zvîcni pripit... Apa începu să tremure în valuri şi fereastra se închise. Flăcăul se depărtă cătinel de iaz şi-şi plimbă privirea asupra casei: obloanele mohorîte stăteau deschise, geamurile străluceau în bătaia lunii. „Să te mai bizui pe gura lumii, îşi zise el în sinea lui. Casa-i nou-nouţă. Vopseaua proaspătă, de parcă-i aşternută astăzi. Aici locuieşte cineva.“ Şi, ca o umbră, flăcăul veni mai aproape, dar înăuntru domnea tăcerea. Mirificele privighetori se îngînau tare şi sunător cu triluri măiestre, iar cînd părea că amuţesc de preaplinul aleanului şi duioşiei, le luau locul greierii cu forfota din ţîrîitul lor, ori vuietul unei păsări de baltă, bătînd cu pliscul ei lunecos pe oglinda lucie a apei. O dulce tihnă şi un freamăt blînd simţi flăcăul în inima lui. Potrivindu-şi bandura, Levko începu să cînte din strune şi din gură:

Lună, tu, şi tu, steluţă,
Cîtu-i noaptea deasă,
Luminaţi din plin căsuţa
Unde-mi stă frumoasa![51]

Fereastra se deschise lin şi acelaşi căpşor, pe care-l văzuse oglindit în apa iazului, răsări în pervaz, luînd aminte la cîntec. Gene lungi îi acopereau ochii pe jumătate. Era albă ca varul, ca pînza, ca lumina lunii, dar atît de mîndră şi frumoasă! Şi deodată începu să rîdă!... Levko tresări...

— Cîntă-mi, cazace tînăr! îl rugă ea, plecîndu-şi capul pe-un umăr şi pogorîndu-şi de-a binelea peste ochi genele dese.

— Ce să-ţi cînt, frumoasă duducă?

Lacrimi domoale se prelinseră pe faţa ei albă.

— Flăcăule, îi zise ea, şi ceva nespus de mişcător se desprindea din vorbele ei. Flăcăule, află-mi-o pe maşteră! Am să-ţi dau în schimb tot ce-ţi cere inima! Am să te răsplătesc din plin şi cu prisosinţă! Am mînecuţe cusute cu fir de mătase, şiraguri de mărgean, salbe. Am să-ţi dăruiesc un brîu bătut cu mărgăritare. Am aur... Numai află-mi-o, flăcăule, pe maşteră! E o cumplită vrăjitoare, care mi-a făcut multe zile amare pe lume. Mă oropsea şi mă punea să muncesc din greu ca o ţărancă de rînd. Priveşte-mă: ea mi-a răpit bujorii din obraji cu farmecele ei necurate. Uită-te la gîtul meu alb: nu se şterg, nu se şterg şi n-au să se şteargă în veci urmele vineţii ce mi-au lăsat ghearele ei de fier. Uită-te la picioarele mele albe: cît au umblat ele, şi nu pe covoare, ci tot pe nisip încins, pe pămînt jilav, prin mărăcini ţepoşi. Şi ochii, priveşte-mi ochii ce nu mai văd de atîtea lacrimi vărsate... Află-mi-o, flăcăule, află-mi-o pe maică-mea vitregă!..

Glasul ei, care părea că se va înălţa, conteni deodată. Lacrimile curgeau şiroaie pe faţa ei albă. Un simţămînt de adîncă milă şi tristeţe strînse inima flăcăului.

— Sînt gata să fac totul pentru tine, duduca mea! îi zise el înduioşat. Dar cum şi unde să o găsesc?

— Uite, uite, e aici! spuse iute fata. Joacă hora printre fetele mele şi se încălzeşte la lumina lunii. Dar e isteaţă şi vicleană. Se ascunde sub chipul unei înecate. Eu însă ştiu bine că e undeva pe aici, o simt în preajmă, căci mă tot apasă ceva şi-mi taie răsuflarea. De răul ei nu mai pot înota în voie şi sprinten ca peştele. Află-mi-o, flăcăule!

Levko privi către mal: prin negura subţire şi argintie, pluteau uşoare ca nişte umbre un stol de fete în cămăşi albe, asemeni unei pajişti presărate cu lăcrămioare. Salbe de aur, şiraguri de mărgele şi galbeni scînteiau la gîtul lor. Dar toate erau palide şi făptura lor părea urzită din nori diafani şi străvezii în lumina argintie a lunii. Fetele veneau, horind, tot mai aproape. Li se desluşeau acum pînă şi glasurile.

— Hai să ne jucăm de-a gaia, de-a gaia! şoptiră cu toatele, ca trestişul de pe maluri, înfiorat în ceasul blînd al amurgului de buzele sprinţare ale vîntului.

— Cine să fie gaia?

Traseră la sorţi şi o fată ieşi din mulţime. Levko se apucă să o iscodească cu privirea. La faţă, strai şi în toate era aidoma cu celelalte surate ale ei. Se vedea însă că nu o trăgea inima să facă pe gaia. Stolul fetelor se întinse şirag şi căută să scape cu fuga de năvala duşmanului prădalnic.

— Nu mai vreau să fiu gaie! zise fata, sfîrşită de oboseală. Nu mă lasă inima să prind puişorii sărmanei mame!

„Nu eşti tu strigoaica!“ îşi zise Levko.

— Atunci cine-o face pe gaia?

Fetele se pregătiră să mai tragă o dată la sorţi.

— Eu am să fiu gaia! dădu una de veste din mijlocul lor.

Levko o privi scrutător. Ea alerga sprintenă şi aprig pe urma stolului, repezindu-se în toate părţile să-şi înhaţe prada. Levko băgă atunci de seamă că făptura ei nu era chiar atît de străvezie şi că înăuntru i se întrezărea ceva negru. Deodată izbucni un ţipăt: gaia tăbărî asupra unei fete din stol şi o înhăţă cu mîinile. Flăcăului i se păru că-i ieşiseră nişte gheare şi că pe faţa ei scăpă un fulger de bucurie răutăcioasă.

— Iată vrăjitoarea! zise el, arătînd-o cu degetul şi întorcîndu-şi privirea asupra casei.

Duduca rîse bucuroasă, în timp ce fetele o apucară ţipînd şi o tîrîră după ele pe fata care o făcuse pe gaia.

— Cum să te răsplătesc, flăcăule? Ştiu că nu rîvneşti aur. O iubeşti pe Hanna. Dar taică-tău, neînduratul, vă stă împotrivă. Află că de azi încolo n-o să-ţi mai stea în cale. Ţine răvaşul acesta: e pentru el...

Mîna ei albă se întinse către Levko. Faţa copilei se lumină, strălucind de o minunată bucurie. Cu inima zvîcnind să-i sară din piept, flăcăul apucă înfrigurat răvaşul şi... se trezi.

VI. Deşteptarea

— Nu cumva am dormit? îşi zise Levko, ridicîndu-se de pe dîmb. Toate erau atît de vii, de parcă se petreceau aievea!... Minune, mare minune! mai îngînă el o dată, aruncînd o privire împrejur.

Luna se oprise deasupra lui în vîrful cerului, arătînd că era miezul nopţii. Pretutindeni domnea liniştea. O boare răcoroasă adia dinspre iaz. Pe mal, căsuţa şubredă se desluşea mohorîtă, cu obloanele trase. Muşchiul şi buruienile sălbatice spuneau că de mult nu mai sălăşluia aici o făptură omenească. Flăcăul îşi descleştă pumnul, pe care îl ţinuse strîns în timpul somnului, şi scoase un strigăt de uimire, simţind în palmă un răvaş. „Tii, să fi ştiut eu carte!“ îşi zise el, întorcîndu-l pe o faţă şi pe alta. Şi chiar atunci auzi în urma lui un zgomot.

— Puneţi mîna pe el! Ce vă codiţi? Nu vă fie frică! Sîntem zece. Pun prinsoare că-i om, nu drac!

Aşa striga vornicul satului către însoţitorii lui, şi Levko se pomeni deodată înşfăcat de mai multe mîini, între care unele tremurau de frică. Ia leapădă, jupîne, obrăzarul acela fioros de pe tine! Ajunge cît ţi-ai bătut joc de oameni! rosti capul satului, înşfăcîndu-l de guler, dar rămase împietrit, holbînd asupra lui ochiul cel sihastru. Levko, feciorul meu! strigă vornicul, trăgîndu-se înapoi uluit şi lăsînd să-i cadă neputincioase mîinile de-a lungul trupului. Tu-mi erai, fecior de lele! Ca să vezi, plodul naibii! Mă tot întrebam eu cine să fie hoţomanul acela cu cojocul pe dos, care se ţine de năzdrăvănii! Tu-mi erai, carevasăzică, acriturǎ crudă în gura lui taică-tu, tu haiduceşti pe uliţe şi ticluieşti cîntece deşănţate!... Apoi, bine, Levko, cum vine asta? Te mănîncă spinarea? Ia să mi-l legaţi de îndată!

— Stai, tătucă! Am un răvaş pentru tine, îi spuse Levko.

— Nu ne arde nouă de răvaşe, puişorule! Legaţi-l!

— Stai, pan vornice! zise grămăticul, despăturind răvaşul. Aici e mîna ispravnicului!

— A ispravnicului?

— A ispravnicului? se minunară şi străjerii.

„A ispravnicului? Mare minune! Nu mai înţeleg nimic!“ îşi zise Levko.

— Citeşte, citeşte! zise vornicul. Ce scrie ispravnicul?

— Ia s-auzim! făcu răchierul cu luleaua între dinţi şi scăpărînd din amnar.

Grămăticul îşi drese glasul şi prinse să citească:

— „Poruncă pentru vornicul satului, Evtuh Makohonenko[52]. Precum am ştire, moşneag nătîng ce eşti, în loc să aduni birul neplătit şi să păzeşti rînduiala satului, o faci pe nebunul şi umbli cu mîrşăvii...“

— Ce Dumnezeu! îi luă vornicul vorba din gură. Nu aud nimic!

Grămăticul o luă de la capăt:

— „Poruncă pentru vornicul satului, Evtuh Makohonenko. Precum am ştire, moşneag nă...“

— Stai! Stai! Destul! strigă vornicul. Chit că nu aud nimic, da’ văd eu că aici nu-i nimic de seamă. Citeşte mai departe!

— „Drept care îţi trimit poruncă să-l însori îndată pe feciorul tău, Levko Makohonenko, cu Hanna Petrîcenkova, fiică de cazac din satul vostru, să rînduieşti să se dreagă podurile de pe şleau şi să nu mai dai fără ştirea mea cai de corvoadă slujbaşilor, chiar de-ar veni tocmai de la isprăvnicie. Dacă poftesc în sat şi găsesc porunca mea neîmplinită, să ştii că răspunzi tu unul dinaintea mea. Ispravnic, locotenent în retragere, *Kozma Derkaci-Drişpanovski*“[53].

— Ca să vezi!, zise vornicul, ce rămăsese cu gura căscată. Auziţi, auziţi? Vornicul răspunde de toate, drept pentru care vă poftesc să-mi daţi cu toţii ascultare, fără nici un murmur! Altfel, s-avem iertare... Cît despre tine, urmă el, întorcîndu-se către Levko, te însor, supunîndu-mă poruncii ispravnicului, deşi mi-e de-a mirării cum o fi ajuns pînă la el vestea! Dar mai întîi să ştii că-ţi scutur cojocul cu cravaşa! O ştii tu, cea care-i spînzurată acasă sub icoane! Mîine-i fac safteaua pe spinarea ta... De unde ai răvaşul?

Uimit şi el nu mai puţin de întorsătura pe care o luaseră lucrurile, Levko avusese totuşi prevederea să ticluiască de cu vreme în minte un răspuns, care să tăinuiască adevărata istorie a răvaşului.

— Am plecat aseară la oraş şi l-am întîlnit pe ispravnic. Tocmai cobora din brişcă. Aflînd că sînt din satul nostru, mi-a înmînat răvaşul, taică, cu poruncă să-ţi spun prin viu grai că la întoarcere se opreşte pe la noi să prînzească.

— Ţi-a spus el aşa?

— Mi-a spus.

— Aţi auzit? zise ţanţoş capul satului, întorcîndu-se către însoţitorii săi. Ispravnicul, el însuşi, vine la noi, adică la mine, să prînzească. Oho! Vornicul ridică un deget în sus şi-şi potrivi capul în aşa fel, de parcă trăgea cu urechea la ceva. Ispravnicul, auziţi voi, ispravnicul, el însuşi pofteşte la mine la masă! Spune, pan grămătice, şi tu, cuscre, aşa-i că nu-i deloc proastă cinstea ce mi se face? Ce ziceţi voi?

— Pe cît mi-aduc eu aminte, adeveri şi grămăticul, nici un vornic nu s-a învrednicit de asemenea cinste, să vină ispravnicul să ia masa la el.

— Vornicii nu sînt nici ei chiar toţi de-o teapă! rosti cu înfumurare capul satului. Gura i se strîmbă şi el scoase din guşă un hîrîit de rîs, gros şi răguşit, ce aducea mai curînd cu un tunet îndepărtat. Cum socoţi, pan grămătice, nu s-ar cuveni adică, în cinstea unui asemenea înalt oaspete, să rînduim de la fiecare casă cîte un plocon acolo, un pui de găină, nişte pînză ori ce s-o mai găsi?... Ce zici?

— S-ar cuveni, pan vornice.

— Şi pe cînd nunta, taică? întrebă Levko.

— Nunta? Ce nuntă ţi-aş face eu!.. Ei, doar de hatîrul înaltului oaspete... Vă cunună popa chiar mîine. Să fiţi voi ai naibii! Să vadă şi ispravnicul ce înseamnă buna orînduială în sat! Şi acum, băieţi, la culcare! Împrăştiaţi-vă pe la casele voastre! Istoria asta mi-a adus aminte de vremea cînd eu...

La aceste cuvinte, zvîrli ca de obicei pe sub sprîncene o privire falnică şi plină de subînţelesuri.

— Să vezi că pomeneşte iar de ţarină! îşi zise Levko şi, cu paşi repezi şi voioşi, porni către binecunoscuta casă, împrejmuită cu vişini mărunţi. „Primească-te Domnul în împărăţia cerurilor, bună şi frumoasă duducă, zise

flăcăul în sinea lui. Fie-ţi zîmbetul pururi în grădina raiului, printre sfinţii îngeri! Nu voi sufla nimănui o vorbă despre minunea ce mi s-a întîmplat astă-noapte. Ai să afli numai tu, Galia. Numai tu ai să mă crezi şi ai să te rogi pentru odihna sufletului sărmanei fete căreia i-a fost dat să se înece în iaz!“

Flăcăul se apropie de casă. Lumina lunii bătea prin fereastra deschisă peste făptura adormită a Hannei. Copila dormea cu capul pe braţ. Obrajii îi ardeau potolit, iar buzele fremătau, îngînînd numele lui, al lui Levko. „Dormi, frumoasa mea, fie ca tot ce este mai frumos în lume să ţi se arate în vis! Dar oricît de frumos ai visa, tot mai frumoasă va fi clipa cînd ne vom trezi!“ Flăcăul făcu asupra ei semnul crucii, închise fereastra şi se depărtă încet. În puţină vreme, somnul învălui întreg satul. Doar luna mai plutea pe nesfîrşitele întinderi pustii ale falnicului cer ucrainean, măiastră şi strălucitoare ca întotdeauna. Aşijderea, tăria era plină de o suflare vie şi falnică, iar noaptea, dumnezeiasca noapte, se stingea în toată măreţia sa. La fel de frumos era pămîntul în strălucirea lui măiastră, argintie. Dar nu mai era nimeni să se bucure de farmecul lor, totul era cufundat în somn. Numai din cînd în cînd cîte un lătrat de cîine mai tulbura tăcerea şi doar Kalenik, beţivul, a mai rătăcit multă vreme pe uliţe, căutîndu-şi casa.

Traducere de Igor Creţu

42 *Dracu’ştie cum adică...* – în original, în limba ucraineană.
43 *Zarea se-alină...* – în original, în limba ucraineană.
44 *...bată-l focul să-l bată* – în original, în limba ucraineană (ad lit.: *arăta-i-s-ar dracul lui taică-său*).
45 *... împroaşcă oamenii cu apă în toiul gerului* – este vorba de pedeapsa aplicată ţăranilor care nu-şi plăteau dările.
46 *...bineţe* – în original, în limba ucraineană.
47 *Ekaterina* – este vorba de împărăteasa Ekaterina a II-a (1729-1796) şi de călătoria acesteia în Crimeea (1787).
48 *Bezborodko* (Aleksandr Andreevici, 1747-1799) – secretar al Ekaterinei a II-a, care a însoţit-o în Crimeea.
49 *Bătrînă ca naiba* – în original, în limba ucraineană.
50 *Ledacii* – trîndav, destrăbălat (ucr.).

51 *Lună, tu*... – în original, în limba ucraineană.
52 *Makohonenko* – de la *makohin* = pisălog, pilug (ucr.).
53 *Derkaci* – cristei (ucr.).

Hrisovul pierdut

Întîmplare adevărată, istorisită
*de dascălul bisericii din ****

Vasăzică, vreţi să vă mai povestesc şi despre bunicul? au mai fost cîndva pe lume! Şi cum îţi mai creşte inima ascultînd despre una-alta, fapte săvîrşite pe lumea asta de-atîta vreme, că pînă şi numărătoarea anilor li s-a pierdut. Iar dacă-n ele se mai amestecă şi vreo rubedenie, un bunic sau străbunic, atunci să-mi pierd eu glasul taman la acatistul marii muceniţe Varvara, dacă nu ţi se va părea aievea că tu le săvîrşeşti pe toate, de parcă ai fi intrat în sufletul străbunicului ori sufletul acela al străbunicului îşi face de cap în tine... Nu, zău, că nu mai pot de răul fetelor şi nevestelor tinere de pe la noi; ia încearcă numai să ieşi în calea lor, că unde nu mi ţi se apucă îndată de rugăminţi: „Foma Grigorievici, Foma Grigorievici! *Ia hai şi spune o poveste din acelea spăimoase*! *Ia hai, ia hai*!..“[54] – tara-ta-ta, ta-ta, şi unde nu pornesc a meliţa din gură, de te năucesc... Şi nu că ţi-ar fi greu să le povesteşti, dar ia cătaţi ce se întîmplă cu ele pe urmă, cînd vine vorba să se ducă la culcare. Le ştiu eu că tremură toate sub plapumă, de parcă le-ar scutura frigurile şi ar fi bucuroase să-şi vîre capul sub cojoc. Şi apoi numai să zgrepţăne pe undeva un guzgan, ori să dea el cumva cu piciorul de cociorvă în întuneric, Doamne fereşte! Le-a şi căzut inima în călcîie. Dar a doua zi de dimineaţă nici că le mai pasă; se leagă iar de capul tău: spune-le o poveste din acelea cu grozăvii şi gata. Ei, bun, şi-acu’ ce să vă povestesc? Că parcă nu-mi vine nici una în minte... Doar să vă povestesc cum au jucat odată popa-prostu’ vidmele cu răposatul bunicu-meu. Numai că vă rog dinainte, boieri dumneavoastră, să nu-mi luaţi vorba din gură, c-apoi iese o încurcală de nu i-oi mai da de capăt. Răposatul bunicul, se cuvine să vă spun, a fost la vremea lui un om şi jumătate, adevărat cazac. Carte ştia cu tot dichisul. Şi cînd mi ţi se apuca el vreodată la o sărbătoare să cînte

Apostolul, o făcea atît de bine, că acum, auzindu-l, s-ar ascunde de ruşine chiar şi cîte-un fecior de popă. Ei, şi-apoi iarăşi mai ştiţi dumneaoastră că, pe vremurile acelea, de-ai fi strîns la un loc ştiutorii de carte din întregul Baturin, ce să mai stăm şi să vorbim, pe toţi i-ai fi putut număra pe degetele de la o mînă. Aşa că nici nu-i de mirare că oricine îi ieşea în cale i se închina pînă la pămînt.

Şi uite că odată îi vine în cap hatmanului să-i trimită ţarinei nu ştiu ce hrisov. Grămăticul de pe-atunci, care-i mort acum, unul... na că şi-a băgat dracul coada, i-am uitat şi porecla... *Viskreak*[55]? Ba nu Viskreak. *Motuzocika*[56]? Nici Motuzocika. *Golopuţek*[57]? Nici Golopuţek... Atîta mai ţin minte că avea nu ştiu ce poreclă năstruşnică. Îl cheamă el pe bunicul şi-i spune că, iaca, însuşi luminăţia sa hatmanul îl trimite olăcar cu un hrisov la ţarină. Bunicul era un om căruia nu-i plăcea vorba lungă: a cusut el hrisovul în căptuşeala cuşmei, şi-a scos calul, şi-a sărutat nevasta şi pe cei doi purceluşi ai săi, cum le zicea el, din care unul îi vine tată drept unuia dintre noi, nu mai zic căruia; ei, şi-apoi cînd a dat el o dată pinteni calului, s-a stîrnit din urma lui aşa o colbăraie, de parcă cincisprezece băieţi s-ar fi apucat să joace poarca drept în mijlocul drumului. A doua zi de dimineaţă, nici nu apucaseră a cînta a patra oară cocoşii, că bunicul era de-acum la Konotop. Taman în vremea aceea se nimerise acolo zi de iarmaroc; atîta lume se revărsase pe uliţi, că te dureau ochii să te uiţi. Dar cum erau zorii zilei, mai moţăiau încă toţi, întinşi pe pămînt. Lîngă o vacă se tolănise un flăcău chefliu, cu nasul roşu, precum pieptul botgrosului; mai încolo sforăia, şezînd în capul oaselor, o precupeaţă, înconjurată de amnare, sineală, alice şi covrigi: sub o telegă dormea un ţigan; într-o căruţă cu peşte, un ciumac şi chiar în mijlocul drumului se crăcănase un muscal bărbos, cu brîuri şi mănuşi... ei, într-un cuvînt, o adunătură de tot felul de oameni, după cum e obiceiul pe la iarmaroace. Bunicul s-a oprit să mai privească. În vremea asta umbrarele de pînză au început încetul cu încetul a se trezi la viaţă: ovreicuţele prinseră a-şi zdrăngăni clondirele; fumul s-a pornit a răbufni ba ici, ba colo şi s-a împrăştiat prin toată tabăra miros de cofeturi calde. Bunicul şi-a adus aminte că nu şi-a pregătit pentru drum nici

aprinzătoare, nici tutun, şi s-a pornit a umbla prin iarmaroc. Dar n-a apucat el să facă nici douăzeci de paşi, că i-a ieşit în cale un zaporojan, un chefliu din cei nărăviţi. Se cunoştea după faţa lui! În şalvari roşii ca focul, în jupan albastru şi brîu cu culori vii, la şold sabie şi lulea cu lănţug de aramă, spînzurînd pînă la călcîie – într-un cuvînt, zaporojan şi pace! Ce mai soi de oameni şi ăştia! Numai ce-l vezi pe cîte unul că se îndreaptă din spete, îşi răsuceşte voinicește mustăţile, pocneşte din călcîie de-i scapără potcoavele şi ca fusul în mîinile unei femei i se învîrtesc picioarele! Val-vîrtej îşi poartă degetele pe strunele balalaicei! Şi-apoi odată-l vezi că-şi lasă şi bandura şi tot, îşi pune mîinile în şolduri şi începe să joace lăsîndu-se pe vine! Iar cînd mi-ţi mai dă el un glas de cîntec, pînă şi sufletul îi zburdă!.. Nu, a trecut vremea aceea, nu se mai văd acum asemenea zaporojeni! Ei, şi s-au întîlnit. Spune unul o vorbă, spune altul nouă, mă rog, s-au împrietenit la toartă. Şi-apoi unde au încins un chef, ca la nuntă înainte de postul mare, de-a uitat bunicul şi de drum, şi de toate. Numai că pînă la urmă li s-a urît, se vede, să tot spargă la ulcele şi să zvîrle cu bani în oameni, şi-apoi nici iarmarocul nu era să ţină un veac! Şi s-au vorbit prietenii cei noi să nu se despartă şi să ţină calea mai departe împreună. Era seara tîrziu, cînd au ieşit ei la drum deschis. Soarele se dusese la odihnă; ici-colo mai ardea pe cer văpaia asfinţitului. Cîmpul era vîrstat de ogoare, ca fotele de sărbătoare ale mîndruţelor noastre sprîncenate. Şi cum mergeau ei pe drum, numai ce îl prinde pe zaporojan un chef cumplit de vorbă. Bunicul şi alt chefliu, care se pripăşise şi el pe lîngă dînşii, se întrebau dacă nu cumva o fi intrat un drac în el. Şi de unde oare le mai scornea? Istoriile şi poveştile lui erau aşa de năstruşnice, că bunicul se ţinea de pîntece şi mai să moară de rîs, nu alta! Dar cu cît urmau calea mai departe, cu atît se lăsa mai negru întunericul; şi odată cu el îşi pierdea şirul şi vorba voinicul. Pînă la urmă, povestitorul nostru amuţi pe loc şi tresărea la cel mai mic foşnet.

— Ehe-hei, fîrtate, d-apoi, precum te vedem noi, ai intrat în sperieţi, nu şagă. Parcă atîta aştepţi, să ajungi mai repede acasă şi ţuşti, pe cuptor!

— De voi n-am de ce mă ascunde, le răspunse el, întorcîndu-se deodată şi privindu-i în ochi. Aflaţi că sufletul meu e vîndut necuratului.

— Mare lucru! Cine n-a avut de-a face în veacul său cu necuratul? De-aceea, cît mai ai vreme, petrece, frate, de să-ţi meargă colbul, cum se spune.

— Eh, băieţi, aş petrece eu, numai că în noaptea asta mi-a venit şi mie, sireacul, sorocul! Ei, fîrtaţilor, spuse el, apucîndu-i de mîini, nu mă lăsaţi! Vegheaţi-mă o noapte, în schimb o viaţă întreagă n-oi uita binele pe care mi-l faceţi!

Cum să nu-l ajuţi pe un om aflat la asemenea ananghie? Bunicul a spus de-a dreptul că mai degrabă ar lăsa să i se taie moţul din creştet decît să îngăduie dracului să amuşine cu botul lui cel spurcat un suflet de creştin.

Ar fi mers ei poate şi mai departe, cazacii noştri, dacă noaptea n-ar fi învelit tot cerul ca într-un zăbranic negru şi dacă nu s-ar fi lăsat peste tot cîmpul un întuneric ca atunci cînd îţi bagi capul sub un cojoc de oaie. Numai în depărtare licărea o luminiţă şi caii, simţind popasul aproape, se grăbeau, ciulind urechile şi sfredelind bezna cu ochii. Luminiţa părea că le vine în întîmpinare şi în faţa ochilor cazacilor a răsărit deodată un han prăvălit într-o rînă, precum o muiere care vine de la o cumetrie veselă, care s-a poticnit, a căzut şi a adormit în drum. În vremurile acelea hanurile nu erau cele pe care le ştiţi domniile voastre. Un om cumsecade nu numai că nu avea loc să se întoarcă şi să-i tragă o gorliţă ori un hopak, dar nici măcar unde să-şi pună capul n-avea, cînd i se urca vinul la cap şi picioarele începeau să-i umble pe trei cărări. Ograda era plină de căruţe de-ale ciumacilor; pretutindeni, pe sub coviltire, în iesle, în tindă, toţi muşteriii sforăiau ca motanii, care ghemuit colac, care întins cît era de lung. Numai hangiul sta singur la lumina opaiţului şi tot cresta la linii pe răboj, socotind cîte cincizeci şi cîte litre au zvîntat ciumacii. Bunicul, cerînd o treime de găleată pentru el şi tovarăşii lui de drum, s-a îndreptat spre şură. S-au culcat toţi trei alături. Numai că n-a apucat el să se întoarcă pe cealaltă coastă, că a şi văzut că fîrtaţii lui dorm buştean. Trezindu-l pe cel de-al treilea cazac, care se pripăşise pe lîngă ei, bunelul i-a amintit de făgăduiala dată tovarăşului. Acesta s-a ridicat într-un cot, s-a frecat la ochi şi a adormit din nou. Ce-i mai rămînea bunicului să facă, decît să rămîie barem el de pază? Ca să-şi alunge cumva somnul, a dat o dată ocol tuturor căruţelor, s-a dus să

vadă şi ce mai fac caii, şi-a aprins luleaua, a venit înapoi şi s-a aşezat iar lîngă ai săi. Domnea o linişte de s-ar fi auzit şi musca bîzîind. Şi iată că i se năzăreşte deodată bunicului că de lîngă căruţa vecină îşi scoate coarnele nu ştiu ce arătare sură... Dar chiar în aceeaşi clipă l-a lovit un somn, de a fost nevoit să-şi frece ochii cu pumnul şi să şi-i spele cu rachiul care mai rămăsese. Însă, cum i se limpezeau ochii, vedenia pierea. În sfîrşit, după o bucată de vreme, arătarea iar se iţeşte de după căruţă... Bunicul şi-a holbat ochii cît a putut, dar blestemata de toropeală îneca totul ca într-o ceaţă; mîinile i-au înţepenit, capul i s-a plecat într-o parte şi un somn adînc l-a furat, de parcă s-a cufundat în somnul morţii. Lung somn a dormit bunicul şi a sărit în picioare de-abia cînd a început să-l frigă soarele drept în creştetul ras. S-a întins de vreo două ori şi s-a scărpinat pe spinare, apoi a băgat de seamă că nu mai erau primprejur tot atîtea căruţe cîte fuseseră de cu seară. Căruţaşii, se vede treaba, porniseră la drum pînă să se crape de zi. A aruncat o căutătură spre ai săi. Cazacul dormea, dar de zaporojan nici urmă. Să întrebe, n-avea cine să ştie; numai contăşul îi rămăsese pe locul unde dormise. Bunicul s-a pus pe gînduri. S-a dus să vadă caii. Cînd colo, i-ai de unde nu-s: nici al lui nu mai era, nici al zaporojanului! Ce să mai însemne şi trebuşoara asta? Să zicem că pe zaporojan l-a luat necuratul; dar cine a luat caii? Tot chibzuind, bunicul şi-a dat cu presupusul că, de bună seamă, dracul venise pe jos şi, cum pînă la iadul lui era cam depărtişor, s-a apucat şi i-a furat calul. „Ei, s-a gîndit bunicul, n-ai ce-i face, m-oi porni pe jos; cine ştie, poate mi s-o nimeri în drum vreun geambaş venind de la iarmaroc şi mi-oi cumpăra eu cumva alt cal.“ Şi, cînd să pună mîna pe cuşmă, uite că nici cuşma nu mai este! A plesnit din palme răposatul meu bunic, cînd şi-a amintit că încă din ajun şi-a schimbat cuşma cu zaporojanul, aşa, din şagă. Şi-apoi cine altul să i-o şterpelească, dacă nu tot necuratul! Iaca na şi olăcar împărătesc! Iaca na cum i-a dus el ţarinei hrisovul! Şi s-a pornit bunicul să-l pomenească pe dracul cu nişte cuvinţele, de, cred eu, nu o dată a strănutat el atunci în iadul lui. Dar numai cu sudalme nu faci treabă; iar ceafa, oricît o scărpina bunicul, tăcea mîlc. Ce-i de făcut? S-a apucat să ceară sfat la lume: a adunat el pe toţi cîţi erau de faţă

în hanul acela, şi ciumaci, şi călători de rînd, şi a început a le spune că iaca, aşa şi pe dincolo, la ce nevoie a intrat. Ciumacii au cugetat o vreme, sprijinindu-şi bărbiile în codirişti, apoi au dat din cap şi au spus că nu au mai auzit de una ca asta în lumea lui Dumnezeu, adică să şterpelească dracul vreun hrisov scris de-un hatman. Iar alţii au mai adăugat că, dacă dracul ori muscalul ţi-or fura ceva, apoi nu-ţi mai rămîne decît să le pui la amîndoi sare pe coadă. Numai hangiul şedea tăcut într-un ungher. Bunicul s-a şi dus la el. De vreme ce tace omul, înseamnă că multă minte trebuie să aibă. Numai că hangiul era zgîrcit la vorbă şi, dacă n-ar fi vîrît bunicul mîna în buzunar după vreo cinci zloţi, zadarnic ar mai fi încercat a sta în faţa lui.

— Las' că te învăţ eu cum să găseşti hrisovul, a spus el, trăgîndu-l deoparte. Bunicului parcă i s-a luat o piatră de pe inimă. După ochi te cunosc că eşti cazac, nu muiere. Ţine-te bine! Nu departe de han, drumul face o cotitură la dreapta, spre pădure. Cum va amurgi bine afară, gata să-mi fii şi tu. În pădure trăiesc nişte ţigani, care ies din vizuinile acelea ale lor să bată fierul în cîte-o noapte cînd numai vidmele de mai mai zboară pe cociorvele lor. Ce fac ei cu adevărat nu-i treaba ta să ştii. Multă ciocăneală va răsuna prin pădure, dar tu să nu te porneşti în partea de unde vei auzi ciocănind; iar cînd s-o face în faţa ta o cărare mititică, în dreptul unui copac ars, să apuci pe cărarea aceea şi să tot mergi drept înainte... Ai să dai într-un mărăciniş şi ai să te umpli de zgîrieturi, apoi un aluniş ţi-o îngrădi drumul, dar să nu caţi la asta şi să tot mergi înainte; şi cînd vei ajunge la un pîrîiaş, numai atunci te poţi opri. Acolo ai să-l găseşti pe cel de-l cauţi, dar nu uita să-ţi umpli buzunarele cu cele de cuviinţă şi pentru care-s şi făcute buzunarele... Doar ştii şi tu că bunătatea asta le place şi oamenilor, şi diavolilor. Spunînd acestea, hangiul a intrat în cămăruţa lui şi n-a mai vrut să scoată nici un cuvînt.

Răposatul bunicul meu nu era el dintre oamenii prea slabi de înger; se întîmpla ca, întîlnindu-se cu lupul, să-l apuce drept de coadă; şi, dacă mi-ţi trecea el vreodată cu pumnul printre cazaci, căzeau cu toţii la pămînt în faţa lui, mai ceva ca perele din pom. Dar, cu toate astea, tot l-au cam trecut răcorile cînd a intrat la vreme de noapte în hăţişul pădurii. Măcar o steluţă

să fi luminat pe cer. Dar era un întuneric şi o pustietate ca într-o hrubă de vinuri; se auzea numai cum hăt departe, deasupra capului, hăulea rece vîntul prin frunziş, iar copacii, ca nişte capete bete de cazaci, se clătinau, şopotind din frunze o bălmăjeală beată. Începu să bîntuie un val de frig, că şi-a amintit bunicul pînă şi de cojocul lui cel de oaie, şi-apoi unde s-a pornit să vuiască pădurea, ca şi cum ca o sută de ciocane ar fi bătut odată fierul, de-i ţiuiau bunicului urechile. Apoi, ca la o scăpărare de fulger, s-a luminat drumeagul, care şerpuia printre tufărişuri. Iată şi copacul cel ars, iată şi mărăcinişul! Întocmai cum i s-a spus; nu, nu l-a amăgit hangiul. Numai că nu-i prea mare plăcerea să-ţi faci drum printre tufişurile ghimpoase! De cînd mama îl făcuse, nu mai apucase bunicul să se înţepe aşa de crîncen cu blestemaţii de spini; la fiecare pas îi venea să ţipe! Încetul cu încetul, a ieşit într-un luminiş şi, cît putea să vadă prin întuneric, copacii erau mai rari şi din ce în ce mai groşi, cum nu mai văzuse bunicul nici în partea cealaltă a Lehiei. De la o vreme, vezi bine, s-a arătat printre copaci şi pîrîul negru, cu luciri de oţel. Multă vreme a aşteptat pe mal bunicul, tot furînd cu coada ochiului cînd la dreapta, cînd la stînga. Pe celălalt mal ardea un foc ce părea gata-gata să se stingă, care iar pornea să pîlpîie, răsfrîngîndu-se în apa care se zbuciuma aidoma unui leah picat în laba cazacilor. Iaca şi podeţul. „Ei, dar pe-aici doar teleguţa dracului ar mai putea trece!“ Dar bunicul nu s-a pierdut cu firea, a păşit cu îndrăzneală pe podeţ şi, într-un răstimp cît altul abia ar fi apucat să-şi scoată punga de tutun, el a şi fost pe celălalt mal. De-abia aici a băgat de seamă că pe lîngă foc şedeau nişte oameni, care aveau aşa nişte boturi de dihănii, că în altă vreme numai Dumnezeu ştie cît ar fi dat bunicul să scape de asemenea cunoştinţe. Însă acum nu mai avea încotro. Intrase în horă şi trebuia să joace! Şi le-a făcut bunicul o plecăciune pînă la pămînt. „Doamne-ajută, oameni buni!“ Măcar unul să fi dat din cap. Da’ de unde! Şedeau, tăceau şi tot puneau găteje pe foc. Văzînd un loc slobod, bunicul n-a mai stat să facă multe nazuri şi s-a aşezat şi el. Tac dihăniile, tace şi bunicul. Multă vreme au şezut ei aşa cu toţii, tăcînd. Bunicului i s-a şi urît pînă la urmă şi hai să se caute prin buzunare; a scos luleaua, şi-a făcut ochii roată în jur. Nimeni nu se uita la el... „De-acu’,

boieri dumneavoastră, fiţi aşa de buni şi spuneţi-mi cum să fac eu ca, cum s-ar zice (bunicul nu era de ieri, de-alaltăieri pe lumea asta şi ştia cum să întoarcă vorba, aşa că, la o adică, nici în faţa ţarului nu s-ar fi făcut de rîs)... ca, cum s-ar spune, nici de mine să nu uit, dar nici pe domniile voastre să nu vă supăr; lulea am eu, dar cu ce s-o aprind – n-am *nici pe dracu'*."[58] Nici la vorba asta nu i-a întors nimeni cuvîntul; numai una dintre arătările acelea cu bot de dihanie a repezit un tăciune drept în fruntea bunelului, că, dacă nu s-ar fi tras într-o parte, vezi bine, şi-ar fi luat rămas-bun pentru vecie de la unul din ochii săi!... Văzînd că-şi pierde vremea de pomană, şi-a luat inima în dinţi şi, fără să se gîndească dacă spurcăciunile îl ascultă sau nu, le-a povestit cum stă treaba. Dihăniile au ciulit urechile şi au întins mîinile. Bunicul a înţeles: a strîns în pumn toţi banii care-i avea cu el şi i-a aruncat în mijlocul lor, ca unor cîini. Dar n-a apucat el bine să arunce banii, că toate i s-au învălmăşit în faţa ochilor, pămîntul s-a cutremurat şi – mai tîrziu nici el nu putea spune cum – s-a trezit taman în fundul iadului. Măiculiţă Doamne! s-a minunat bunelul, privind împrejur. Ce grozăvenie! Dihănii peste dihănii. Şi vidme cîtă frunză şi iarbă, mai multe decît fulgii care se întîmplă uneori să cadă de Crăciun; erau gătite şi sulemenite, ca nişte cuconiţe venite la iarmaroc. Şi toate, cîte erau ele acolo, dănţuiau, ca bete, un fel de ţonţoroi drăcesc. Şi-au stîrnit o colbăraie, de Doamne fereşte! L-ar fi luat tremuriciul pe orice suflet de creştin numai văzînd cît de năprasnic ţopăia seminţia asta a lui Scaraoţchi. Dar pe bunicul, cu toată spaima, l-a umflat rîsul cînd a văzut cum tot dădeau din coadă dracii aceia cu boturi de cîine şi picioare nemţeşti şi cum se fandoseau pe lîngă vidme, mai dihai ca nişte flăcăi pe lîngă nişte codane frumuşele; iar lăutarii îşi umflau obrajii şi băteau apoi cu pumnii în ei ca într-o dairea şi şuierau din nas ca din goarnă. Cum l-au văzut pe bunicul, au şi dat cu toţii năvală spre el. Rîturi de porc, boturi de cîine, de ţap, de cal, clonţuri de dropie – toate se întindeau spre el şi se-nghesuiau să-l sărute. A scuipat bunicul de scîrba ce l-a apucat! Pînă la urmă, l-au înşfăcat şi l-au pus la o masă lungă, lungă cam cît drumul de la Konotop pînă la Baturin. „Ei, asta nu-i rău deloc, s-a gîndit bunicul, cînd a văzut pe masă friptură de porc, cîrnaţi, ceapă mărunţită cu varză şi o

mulţime de dulciuri de tot felul, se vede treaba că spurcăciunile astea nu ţin posturile.“ Bunicul, nu vă strică să ştiţi, nu scăpa niciodată prilejul cînd era vorba să bage ceva în gură. Aşa că, fără să mai facă vorbă lungă, şi-a tras în faţă o strachină cu slănină tăiată felii şi cu afumătură de porc, a înşfăcat o furculiţă nu cu mult mai mică decît ţepoiul cu care ia ţăranul fînul, a înfipt-o în cea mai arătoasă bucată, a pus-o pe o coajă de pîine şi na! c-a vîrît-o în altă gură! Chiar lîngă urechile lui se-auzea botul nu ştiu cui cum clefăie şi scrîşneşte din dinţi, de se-aude hăt încolo, peste toată masa. Bunicul nu s-a pierdut cu firea; a apucat altă bucată şi era cît pe ce să o ducă la gură, numai că nici asta nu i-a lunecat pe gît. A treia oară iar a dat pe alături. Şi-a ieşit din pepeni bunicul; a uitat şi de spaimă, a uitat şi în labele cui încăpuse. A sărit cu gura la vidme:

— Şi-adică cum, bre irozilor, v-aţi pus în gînd să vă rîdeţi de mine? Dacă nu-mi daţi îndată înapoi cuşma mea de cazac, apoi catolic să fiu dacă nu vă sucesc rîturile la ceafă!

Dar nici n-a apucat el să-şi sfîrşească vorba, că toate dihăniile şi-au rînjit dinţii şi s-au pus pe rîs, de a îngheţat şi sufletul bunicului.

— Bine! a guiţat una dintre vidme, pe care bunelul o socotea drept căpetenia dihăniilor, pentru că mutra ei mai că nu era cea mai arătoasă dintre toate. Ţi-om da cuşma înapoi, dar nu mai înainte de a juca cu noi de trei ori popa-prostu’!

I-auzi vorbă. Să se pună el, ditamai cazacul, la jucat cărţi cu muierile! S-a îndărătnicit bunicul, s-a îndărătnicit, dar pînă la urmă s-a aşezat. Au adus cărţile, nişte cărţi unsuroase, cu care pe la noi doar fetele de popă de-şi mai ghicesc ursiţii.

— Ia ascultă! a lătrat vidma a doua oară. De-ai cîştiga măcar o singură dată, a ta-i cuşma; dar dacă ai să rămîi popa-prost’ de trei ori, apoi, fără supărare, nu numai că n-ai să-ţi mai vezi cuşma, dar poate că nici lumina soarelui n-ai s-o mai vezi vreodată!..

— Dă, dă cărţile, cotoroanţo! Fie ce-o fi...

Şi iată că s-au împărţit cărţile. Le-a luat bunicul pe-ale lui şi nici să se uite la ele nu-i venea, aşa de păcătoase erau: măcar un atu de rîsul curcilor

n-avea! Dintre culori, cea mai mare era un zece, de perechi nici pomeneală; iar vidma îl tot strîmtora cinci-odată. S-a văzut nevoit să rămînă de popaprostu'! De cum s-a întîmplat asta, din toate părţile lighioanele s-au pus pe nechezat, pe hămăit, pe guiţat: „Popaprostu'! Popa-prostu'! Popa-prostu'! Popa-prostu'!".

— Dar-ar crăparea-n voi, seminţie drăcească ce-mi sînteţi! a răcnit bunicul, astupîndu-şi urechile cu degetele.

„Eh, s-a gîndit el, vidma le-a măsluit la împărţeală; acum fac eu cărţile cu mîna mea." Le-a împărţit, a dat pe faţă atuul. S-a uitat în cărţi: potrivite de minune la culoare, are şi atuuri. La început treaba a mers cum nu se poate mai bine; numai că odată îi întinde vidma un cinci-odată, de rigi! Iar bunicul avea numai atuuri în mînă; fără să mai stea mult pe gînduri, trosc, mi ţi le taie odată pe toate.

— He, he! Apoi una ca asta nu-i de obrazul unui cazac! Cu ce tai, neică?

— Cum adică cu ce? Cu atuuri!

— Poate că pe la voi s-or fi chemînd atuuri, dar la noi nu!

Se uită bunicul şi vede că, într-adevăr, erau de altă culoare. Ei drăcie! A rămas şi a doua oară de prost, iar drăcimea s-a pus iarăşi pe guiţat: „Popa-prostu'! Popaprostu'!". Şi-aşa mai răcneau, de se cutremura masa şi săltau cărţile pe ea. Bunicul s-a înfierbîntat: a dat cărţile şi a treia oară, cea de pe urmă. Şi iar a prins a-i merge bine. Vidma îi trînteşte din nou cinci-odată; bunicul le taie şi ia din teanc o mînă numai de atuuri.

— Atu! a răcnit el şi a trîntit cartea atît de năprasnic pe masă, încît a îndoit-o; zgripţuroaica, fără a spune un cuvînt, a tăiat-o cu un optar de culoare.

— Da' cu ce tai tu, diavol bătrîn?

Vidma a ridicat cartea: dedesubt era un şase, dar nu de atu.

— Ia te uită, drăcia dracului! Şi de ciudă a trîntit din răsputeri un pumn în masă.

Norocul lui era că vidma avea cărţi rele; iar bunicului, ca un făcut, i se nimeriseră numai perechi. S-a întins să mai ia cărţi din teanc şi s-a acrit şi

sufletul într-însul: aşa o pacoste de cărţi îi intra, că nici nu ştia ce să mai facă. A mers mai mult la noroc, cu un păcătos de şase: vidma l-a luat. „Iaca, na-ţi-o bună! Ce-o mai fi şi asta? Ehe, de bună seamă că-i ceva necurat la mijloc!“ Bunicul a vîrît binişor cărţile sub masă şi a făcut deasupra lor semnul crucii; şi ca să vezi, se pomeneşte cu asul, riga şi valetul de atu în mînă şi vede că, în loc de şase, îi dăduse vidmei dama.

— Eh, că prost am mai fost! Regele de atu! Ce! L-ai luat? Ha? Mîţă leşinată!... Da’ asul nu-l vrei? Asul! Valetul!...

A trecut un tunet prin tot iadul; pe vrăjitoare a apucat-o tremuriciul şi, dracul ştie de unde, uite şi cuşma bunicului: mi ţi-l pocneşte deodată drept în faţă.

— Nu, numai atîta nu-i destul! a strigat bunicul, prinzînd curaj şi punîndu-şi cuşma pe cap. Dacă chiar în clipa asta nu mi-o răsări dinainte şi calul meu cel voinicesc, apoi să mă trăsnească pe mine chiar în locul ăsta necurat, dacă nu fac sfînta cruce peste voi toţi! De-acum era gata să ridice mîna, cînd au zornăit deodată în faţa lui nişte oase de cal.

— Iaca, na-ţi calul!

A prins a plînge sărmanul bunicul, privind la oasele alea, ca un copil fără minte. Mare jale l-a prins după bătrînul lui tovarăş!

— Apoi daţi-mi încaltea alt cal, numai să ies din bîrlogul ăsta al vostru!

Un drac a plesnit din harapnic. Un cal focos s-a smucit sub bunicul şi l-a înălţat ca pe o pasăre, drept în sus.

Dar pe la mijlocul drumului tot l-au trecut toate spaimele pe bunicul, cînd calul, fără să mai asculte nici de strigăte, nici de dîrlogi, a început a-l purta peste nişte prăpăstii cum numai în iad ai cum să vezi! Ehe, cîte-a tras el atunci, sărmanul, de te treceau fiorii cînd povestea! De la o vreme a cutezat bunicul iar să arunce o căutătură în jos şi s-a speriat şi mai tare; ce prăpastie! Ce hău fără fund! Dar dobitocului drăcesc nici că-i păsa: drept peste hăul acela se avînta! A dat bunicul să se ţină, dar de unde să se poată una ca asta! S-a prăvălit ca un bolovan în prăpastie, printre copaci şi buturugi şi, cînd s-a izbit o dată de pămînt, i s-a părut că i-a ieşit şi sufletul dintr-însul! Oricum, nu mai ţinea minte ce s-a întîmplat atunci cu el... Cînd

şi-a venit puţin în fire şi a deschis ochii, ce să vadă? De-acum se luminase de-a binelea, în faţa lui se întindeau nişte locuri cunoscute, iar el zăcea chiar pe acoperişul casei sale!

S-a crucit bunicul cînd a coborît. Ia drăcie! Cîte minuni se mai pot întîmpla cu omul! S-a uitat la mîini şi a văzut că-s pline de sînge; s-a uitat în butoiul cu apă: şi faţa-i e plină de sînge. S-a spălat el binişor, să nu-i sperie pe copii şi a intrat tiptil în casă. Aici, altă dandana: copiii se buluceau cu spatele spre el şi arătau înspăimîntaţi cu degetul, spunîndu-i: „*Ia te uită, ia te uită, cum ţopăie mama ca o nebună*!“[59] Şi într-adevăr, muierea şedea adormită în faţa furcii, ţinea în mînă fusul şi, aşa adormită, sălta în sus pe laviţă. Bunicul a luat-o uşurel de mînă şi a trezit-o: „Bine te-am găsit, nevastă! Da’ ce ai, eşti bolnavă?“ Ea s-a uitat lung la el, holbîndu-şi ochii şi, recunoscîndu-l în sfîrşit pe bunicul, a prins a-i povesti cum a visat că umblă cuptorul prin casă, gonind cu lopata oalele, ciuberele şi dracul mai ştie ce alte hîrburi. „Ehe, i-a spus bunicul, tu ai visat, dar eu am păţit-o aievea... Ar trebui, văd eu, să ne sfinţim casa; numai că eu acum n-am vreme de stat la sfat!“ Spunînd acestea şi mai odihnindu-se puţin, bunicul şi-a făcut rost de un cal şi după asta nu s-a mai oprit nici zi, nici noapte, pînă nu a ajuns unde trebuia şi a pus hrisovul în însăşi mîna ţarinei. Acolo a văzut bunicul atîtea minunăţii, că i-au ajuns să povestească pentru multă vreme: cum l-au dus dregătorii prin nişte palate aşa de înalte, că de-ai pune zece case una peste alta şi nici atunci n-ai putea ajunge în podul odăilor celora. Cum s-a uitat el într-o odaie, nu-i; în alta, nu-i; într-o a treia, nici într-a treia; chiar într-a patra şi tot nu era; abia într-a cincea, uite-o, cu coroana de aur, în svitcă cenuşie nou-nouţă, în ciuboţele roşii şi mîncînd nişte găluşte de aur! Cum a poruncit ea să i se umple cuşma cu *albăstrele*[60], cum... ei, dar parcă mai poţi să-ţi aduci aminte de toate! Numai despre buclucul pe care-l avusese cu dracii bunicul uitase cu totul şi, dacă se întîmpla să-i aducă aminte careva de el, tăcea, de parcă nici nu era vorba de el şi numai după mare trudă şi rugăminţi se îndura el să le povestească pe toate, după cum au fost. Şi, pesemne, ca pedeapsă pentru că nu zorise cu sfinţitul casei după acea întîmplare, în fiecare an, taman în ziua cînd pătimise pentru prima dată, o

apuca pe nevastă-sa aceeaşi bazaconie, adică îi venea să dănţuiască şi gata. Ori cu ce s-ar fi îndeletnicit, picioarele tot pe a lor o ştiau şi o tot trăgeau ca să pornească a juca în pirostrii, uite-aşa şi iar aşa!

Traducere de Alexandru Cosmescu

54 *Ia hai şi spune...* – în original, în limba ucraineană.
55 *Viskreak* – de la: *viskrebati* = a răzui, a răşpălui (ucr.).
56 *Motuzocika* – sforicică, frînghiuţă (ucr. dim.).
57 *Golopuţek* – puţă goală (ucr.).
58 *...nici pe dracu'* – în original, în limba ucraineană, cu explicaţia autorului la subsolul paginii: „n-am".
59 *Ia te uită...* – în original, în limba ucraineană.
60 *...albăstrele* – bancnote a cinci ruble, de culoare albastră.

Partea a doua

Precuvîntare

Mai poftim şi-a doua sau, mai bine zis, ultima cărţulie! N-aş prea fi vrut, tare n-aş prea fi vrut s-o mai scot la iveală şi pe asta. Că trebuie să mai aibă omul şi un pic de obraz. Şi nu de alta, dar a început lumea prin cătun să-şi cam rîdă de mine: „Uite, cică, s-a prostit moşneagul, umblă la bătrîneţe cu jucărioare de copii!“ Şi chiar aşa, de mult ar fi trebuit să mă astîmpăr. Cred că domniile voastre, stimaţi cititori, vă închipuiţi că umblu cu prefăcătoria, că adicătelea numai o fac pe bătrînul. Ehei, ce să te mai prefaci cînd n-ai nici un dinte în gură! Acum, dacă mi se mai nimereşte o bucăţică moale între gingii, o mai molfăi eu care cumva, dar cînd vine vorba de una tare, trebuie să-mi pun pofta-n cui. Şi, iaca aşa, poftiţi încă o cărţulie! Numai să nu mă ocărîţi! Nu-i bine să-l ocărăşti pe om la despărţire, mai ales cînd bunul Dumnezeu ştie dacă ai să-l mai vezi vreodată. În cărţulia asta, aveţi să ascultaţi povestitori care vă sînt aproape toţi necunoscuţi, afară poate de Foma Grigorievici. Cît despre prăpăditul acela de boiernaş, care le vorbea atîta de năstruşnic, încît mulţi hîtri, chiar dintre rusnaci, nu-l puteau înţelege, de mult i s-a pierdut şi urma. După ce s-a certat cu toată lumea, nici n-a mai dat pe la noi. Cum adică, chiar să nu vă fi povestit eu pînă acum întîmplarea asta? Ascultaţi, că mare comedie a mai fost. Anul trecut, aşa, cam înspre vară, chiar de ziua numelui meu, pare-mi-se, mi-au venit nişte oaspeţi (trebuie să vă spun, iubiţi cititori, că toţi consătenii mei, Dumnezeu să le dea sănătate!, nu uită de mine, moşneagul, la o zi ca asta. De-acum calc pe al cincizecilea an de cînd îmi ţin minte ziua numelui. Însă, cîţi ani oi fi avînd de toţi, asta n-am putea să vă spunem nici eu, nici baba mea. Să tot fie la vreo şaptezeci. Preotul nostru din Dikanka, părintele Harlampi, ştia cînd m-am născut, dar păcat că-s de-acum cincizeci de ani de cînd s-a dus şi el pe cealaltă lume.) Şi, cum spuneam, îmi veniseră oaspeţi alde Zahar Krilovici Ciuhopupenko[61], Stepan Ivanovici Kurocika[62],

Taras Ivanovici Smacinenki[63] şi consilierul comunal Harlampi Kirilovici Hlosta[64]; mai venise şi... na, că i-am uitat numele... Osip... Osip... Măiculiţă Doamne, d-apoi îl ştie tot Mirgorodul! Unul care, cînd vorbeşte, totdeauna îşi trosneşte mai întîi un deget şi-şi propteşte mîinile în şolduri... Ei, îl las în plata Domnului! Mi-oi aduce aminte altă dată. Venise şi boiernaşul acela din Poltava, pe care-l cunoaşteţi dumneavoastră. Pe Foma Grigorievici nu-l mai pun la socoteală, că-i de-al casei. Ei, şi ne-am întins la vorbă cu toţii (şi iar trebuie să vă spun că noi nu vorbim niciodată despre fleacuri şi ţinem ca, vorba aceea, desfătarea să fie şi cu folos), aşadar ne-am întins noi la vorbă şi ne dădeam cu părerea despre muratul merelor. Bătrîna mea apucase de-acuma să spună că merele trebuie mai întîi binişor spălate, apoi înmuiate în cvas, pe urmă... „Ba pe naiba! a întrerupt-o cel din Poltava, vîrîndu-şi o mînă între nasturii caftanului de culoarea mazării şi plimbîndu-se vajnic prin odaie. Aşa nu iese nici o brînză! Mai întîi de toate trebuie presărate cu ienupăr, iar mai apoi...“ Ei bine, vă întreb pe domniile voastre, aţi mai auzit vreodată să se presare merele cu ienupăr? Mă rog, mai pun oamenii frunze de coacăză, vulturică ori trifoi; dar să pui ienupăr... nu, n-am mai auzit de una ca asta. Şi cred că mai bine decît bătrîna mea nu-i om să ştie toate astea. Spuneţi şi dumneavoastră! Aşa că l-am tras mai la o parte, ca pe un om de treabă, şi i-am spus cu binişorul: „Ascultă, Makar Nazarovici, zău, nu te face de rîsul lumii! Că eşti doar om de ispravă, ziceai că ai stat o dată chiar cu guvernatorul la masă? Păi, dacă ai spune una ca asta şi acolo, te-ai face de ruşine în faţa tuturora!“. Şi ce credeţi că mi-a răspuns dumnealui la toate astea? Nimic! Doar cît a scuipat o dată pe podea, şi-a luat cuşma şi-a ieşit. Şi măcar să-şi ia rămas-bun de la careva, măcar să facă din cap către cineva; n-am auzit decît cum a tras la poartă teleguţa, sunînd din clopoţei. S-a suit şi dus a fost. Cu atît mai bine! N-avem noi nevoie de asemenea oaspeţi! Să vă spun eu, iubiţi cititori, nu-i nimic mai rău pe lume decît boierimea asta. Dacă unchiul unuia a fost ispravnic, nu-i mai ajungi nici cu prăjina pe la nas. Parcă isprăvnicia-i rangul cel mai mare din cîte se află pe lume. Har Domnului, sînt şi dregătorii mai mari decît isprăvnicia. Aşa că, precum ziceam, tare nu-mi place boierimea asta. Iaca, bunăoară, Foma Grigorievici.

S-ar părea că nu-i un om de cine ştie ce viţă veche, dar, de stai să te uiţi la el, îi citeşti un fel de măreţie pe chip, chiar cînd trage pe nas tutun din cel obişnuit! Ei, dar cînd ţi-o cînta el în strană la biserică, te mişcă pînă la lacrimi! Îţi vine să te topeşti, nu altceva... Pe cînd celălalt... Ei, să-l lăsăm în plata Domnului! Crede că fără poveştile lui n-om putea-o scoate la capăt. Ba uite că tot s-au strîns de-o cărţulie.

După cîte ţin eu minte, vă făgăduisem să pun în cărţulie şi o poveste de-a mea. Şi chiar eram cît pe ce să fac şi o asemenea năzbîtie, dar am văzut că pentru povestea mea ar trebui cel puţin vreo trei cărţulii cît asta. M-am gîndit mai apoi s-o tipăresc deosebit, dar iarăşi m-am răzgîndit. Doar vă ştiu eu: o să vă faceţi rîs de moşneag. Nu, nu vreau! Cu bine! Multă vreme şi poate că chiar niciodată nu ne-om mai vedea. Şi-apoi ce? Parcă nu ştiu eu că dumneavoastră, cititorilor, vă e totuna de mai sînt ori nu pe lumea asta? O trece un an, o mai trece altul şi nimeni dintre domniile voastre nu şi-o mai aduce aminte şi nu l-o mai pomeni barem cu un cuvinţel de bine pe bătrînul prisăcar Panko Roşcovanul.

Se află în cărticica asta multe cuvinte ce nu-s chiar pe înţelesul tuturor. Aici sînt însemnate aproape toate [65]*.

Gorliţa – dans
Korj – turtă nedospită
Svitcă – un fel de caftan scurt în poale
Ciumaci – maloruşi ce cară sare şi peşte, de obicei din Crimeea

Traducere de Alexandru Cosmescu

61 *Ciuhopupenko* – de la: *ciuha* = caftan şi *pup* = buric (ucr.).
62 *Kurocika* – găină (rud. dim.).
63 *Smacinenki* – de la: smacinîi = gustos (ucr.).
64 *Hlosta* – de la: *hlost* = bătaie, chelfăneală (ucr.).
65* Nota de la *Precuvîntarea* părţii întîi este valabilă şi aici. Lista autorului cuprinde 57 de cuvinte (n.t.).

Noaptea din ajunul Crăciunului

Trecu şi ultima zi dinaintea Crăciunului. Se lăsă o noapte senină de iarnă. Mijiră stelele şi luna urcă maiestuoasă în slavă, revărsîndu-şi lumina în cuprinsuri, ca tot omul să colinde[66]* cu voie bună şi să-l slăvească pe Hristos. Gerul era mai aprig ca dimineaţa, dar stăruia o linişte, că pînă şi scîrţîitul omătului de sub paşi se auzea cale de o poştă. Pe sub ferestre nu se arătase încă nici o ceată de flăcăi. Numai luna arunca prin geamuri cîte o ocheadă, îndemnîndu-le pe fetele frumos gătite să iasă cu zorul afară pe zăpada scîrţîitoare. Dar iată că din hogeagul unei case izbucniră vălătuci de fum, învolburîndu-se către cer, şi, odată cu fumul, o vrăjitoare se înălţă în văzduh călare pe o mătură.

Dacă ar fi trecut atunci prin sat consilierul comunal din Sorocinţi, care umblă prin cătune cu o sanie trasă de cîte trei cai luaţi de corvoadă de pe la oameni, dacă ar fi trecut el cum îl ştim, avînd pe cap căciulă de ulan, adică una cu margine din blăniţă de miel, înfofolit în şuba lui albastră, căptuşită tot cu blăniţă neagră de miel şi ţinînd în mînă gîrbaciul drăcos împletit, cu care-şi îndeamnă de obicei surugiul, apoi consilierul comunal din Sorocinţi ar fi prins negreşit de veste, căci lui nu-i scapă nici o vrăjitoare din lume. Dumnealui ştie dinainte cîţi purcei fată scroafa fiecărei neveste din sat, cîte valuri de pînză zac prin scrinuri, ce straie şi ciuveie de prin casă lasă zălog duminica la crîşmă cutare şi cutare sătean. Dar vezi că n-a trecut pe-acolo consilierul comunal din Sorocinţi şi apoi nici n-avea de ce să treacă, fiindcă el are comuna lui şi nu-l doare capul de alţii. Între timp, vrăjitoarea apucase să se înalţe atît de sus, că abia se mai zărea pe cer ca o pată mică şi neagră. Dar pe unde se arăta pata aceea, stelele dispăreau una cîte una. În curînd vrăjitoarea îşi umplu cu ele o mînecă întreagă. Mai scînteiau în înalturi trei-patru stele răzleţe. Deodată, din cealaltă zare, se ivi altă pată, începu să

crească, să se lăţească şi curînd nu mai era cîtuşi de puţin doar o pată. Un om cu vederea scurtă, chiar dacă, în loc de ochelari, şi-ar fi pus pe nas roţile de la brişca ispravnicului, tot n-ar fi desluşit prea bine ce să fie. Din faţă, părea neamţ[67]* în toată legea. Avea un botişor subţire, ce muşluia în toate părţile fără astîmpăr, cu sfîrlă rotundă, cum au toţi porcii de pe la noi. Picioarele îi erau atît de subţiri, că, dacă le-ar fi avut vornicul din satul Iareski, şi le-ar fi frînt numaidecît la cel dintîi cazacioc. Însă din spate era leit un avocat de gubernie, pentru că îi spînzura o coadă ascuţită şi lungă, precum pulpanele uniformelor din zilele noastre. Poate doar bărbuţa de ţap de sub bot, corniţele din creştet şi toată făptura lui, nu mai albă decît a unui hornar, îl dădeau de gol, arătînd că nu era nici neamţ, nici avocat de gubernie, ci un drac împieliţat, care mai avea o singură noapte de vînturat pe lumea albă şi de dus oamenii în ispită. A doua zi, odată cu dangătele clopotelor pentru slujba de dimineaţă, avea să-şi ia tălpăşiţa cu coada între picioare, sfîrîindu-i călcîiele pînă în bîrlogul lui.

Între timp, dracul se apropie tiptil de lună, ba chiar întinse mîna să o apuce, dar şi-o trase înapoi ca fript, îşi supse degetele, bîţîi din picior, se repezi din altă parte şi iarăşi sări înapoi, smucindu-şi în pripă mîna. Totuşi, deşi dăduse greş din nou, vicleanul nu se lăsă bătut. Se repezi, înhăţă luna cu amîndouă mîinile odată şi prinse a o vîntura în palme, tot suflînd şi strîmbîndu-se, ca săteanul care apucă un tăciune să-şi aprindă luleaua. În cele din urmă o vîrî zorit în buzunar şi o tuli iarăşi, de parcă nu s-ar fi întîmplat nimic.

La Dikanka, nimeni n-a băgat de seamă cum s-a făcut de a furat diavolul luna. Ce-i drept, grămăticul de la cancelaria plăşii, ieşind în patru labe din crîşmă, a văzut că luna dănţuia pe cer aşa nitam-nisam şi povestea prin sat, jurîndu-se pe toţi sfinţii că spune adevărul gol-goluţ. Însă oamenii clătinau neîncrezători din cap şi-l luau peste picior. Dar ce-l împinse oare pe necurat la o blestemăţie ca asta? Să vă spun eu: dracul aflase că Ciub[68], un cazac înstărit, fusese poftit de către dascăl la colivă, unde aveau să fie capul satului, o cimotie de-a dascălului, cîntăreţ în corul arhieresc, care purta surtuc albastru şi lua orice notă, cît de joasă, apoi un cazac, Sverbîguz[69], şi

încă cineva. Pe lîngă colivă îi mai aşteptau şi niscaiva băutură, un rachiu dres cu şofran, şi tot felul de bucate. Cu acest prilej fiică-sa, o fată frumoasă de nu-şi afla pereche în sat, rămînea singură acasă şi negreşit avea să pice la vremea asta şi fierarul, un munte de voinic, dintre cei care dau cu barba în lună, care îi făcea dracului mai mult sînge rău decît toate predicile părintelui Kondrat. În răgazurile pe care le mai avea şi el, fierarul zugrăvea una-alta şi avea faima celui mai iscusit zugrav din tot cuprinsul. Pînă şi sotnicul L...ko, pe atunci încă în viaţă, îl poftise tocmai la Poltava să-i vopsească zăplazul dimprejurul casei. Toate străchinile din care-şi sorbeau borşul cazacii din Dikanka erau înflorate de fierar. Om cu frica lui Dumnezeu fiind, zugrăvea adesea chipuri de sfinţi. Şi astăzi se mai află la biserica din T... icoana evanghelistului Luca, meşteşugită de mîna lui. Dar culmea măiestriei lui era un tablou, zugrăvit pe peretele din dreapta amvonului, care-l înfăţişa pe Sfîntul Petru cu cheile în mînă, la Judecata de Apoi, izgonindu-l pe duhul necurat din iad. Dracul, îngrozit, umbla bezmetic, simţindu-şi sfîrşitul aproape, în timp ce păcătoşii, osîndiţii de altădată, îl goneau şi-l pocneau cu bice, ciomege, cu ce le venea la îndemînă. Şi, în timp ce pictorul trudise la acel tablou, aşternîndu-l pe o tăblie mare de lemn, dracul se străduise cît putuse şi-i punea beţe în roate, ba lovindu-l pe nevăzute cu cotul pe sub mînă, ba suflînd asupra tabloului cenuşă din vatra fierăriei. Dar, în pofida tuturor vicleşugurilor, lucrul ajunse la bun sfîrşit, tăblia fusese adusă în biserică şi potrivită în peretele amvonului. De atunci dracul îi purta fierarului sîmbetele.

O singură noapte mai avea el să cutreiere prin lumea albă. Dar pînă şi în noaptea asta dracul uneltea să se răfuiască cu fierarul. Iată de ce hotărîse să fure luna, bizuindu-se pe lenea bătrînului Ciub, care nu se dădea prea lesne urnit, mai ales că nici casa dascălului nu era chiar aproape: drumul ţine prin marginea satului, pe la mori, prin dreptul cimitirului, mai dînd ocol şi unei rîpe. Pe o noapte cu lună, votca şi rachiul dres cu şofran l-ar fi putut momi pe Ciub. Dar pe o beznă ca aceea, nu-l mai dădeai jos de pe cuptor, să-l pici cu ceară, iar să-l scoţi din casă – nici atîta. Cît despre fierar, care de

la o vreme era la cuţite cu Ciub, nu s-ar fi încumetat pentru nimic în lume, cu toată voinicia lui, să poftească la fiica bătrînului, ştiindu-l acasă.

Şi aşa, de îndată ce dracul ascunse luna în buzunar, peste lume se lăsă o beznă atît de adîncă, că nici pînă la crîşmă n-ar fi nimerit oricine, necum pînă la dascăl acasă. Pomenindu-se fără veste în întuneric, vrăjitoarea scoase un strigăt. Dracul atunci începu a-i da tîrcoale, o cuprinse de braţ şi porni a-i înşira la ureche tot ce se înşiră de obicei neamului femeiesc cu un asemenea prilej. Năstruşnic întocmită mai este şi lumea asta! Orice fiinţă trăitoare pe pămînt nărăveşte să se ia după alţii şi care mai de care caută să se maimuţărească. Odinioară, la Mirgorod, numai judecătorul şi primarul umblau iarna în cojoace îmbrăcate în postav, pe cînd slujbaşii mai mărunţi purtau cojoacele cum erau ele, fără postav. Acum însă şi consilierul comunal, şi judele hotarnic poartă şube noi din pielicele de Reşetilovka, îmbrăcate cu postav. Conţopistul şi grămăticul de la cancelaria plăşii şi-au luat mai anţărţ pînză de kitaika[70] albastră cu cîte şase grivne[71] arşinul. Pentru vară, pălămarul şi-a cusut nişte şalvari de nanchin şi o jiletcă de garus[72] vărgat. Într-un cuvînt, toţi rîvnesc să se pună în rînd cu lumea! Cînd au să-şi mai dezbrace oamenii haina asta a deşertăciunii? Pun prinsoare: multora le va fi de-a mirării văzînd că nici dracul nu-i mai breaz. Şi încaltea nu ţi-ar fi ciudă dacă ar fi cît de cît chipeş, dar aşa, are o mutră că nici nu-ţi vine să te uiţi la el. E spurcăciunea spurcăciunilor, cum zice Foma Grigorievici, şi încă-i mai arde de hîrjoană amoroasă! Dar pe cer şi sub cer se făcuse atît de întuneric, încît nu se mai putu vedea ce s-a petrecut mai departe între diavol şi vrăjitoare.

— Şi zici, cumetre, că n-ai dat încă pe la casa nouă a dascălului? zise cazacul Ciub, ieşind pe uşa casei sale, către un sătean lung şi deşirat, îmbrăcat cu un cojoc scurt şi avînd o barbă ţepoasă, mărturie că de două săptămîni şi mai bine nu se atinsese de ea cu frîntura de coasă, sculă cu care sătenii, neavînd brici, se bărbieresc de obicei. Ne aşteaptă un chef de mai

mare dragul! urmă Ciub, cu gura pînă la urechi. Numai nu cumva să întîrziem.

Şi zicînd aşa, Ciub îşi potrivi brîul, care-i încingea zdravăn cojocul, îşi îndesă mai cu nădejde cuşma peste urechi, strînse în mînă gîrbaciul, spaima şi urgia dulăilor care se dau la om, dar, privind nu ştiu cum în sus, se opri deodată locului...

— Ce drăcie o mai fi şi asta? Ia vezi, Panas, ia vezi!...

— Ce-i? întrebă cumătrul, înălţîndu-şi la rîndul lui capul.

— Mai întrebi încă? Nu-i luna!

— Mare năzdrăvănie! Uite că nu-i.

— Auzi, cică, nu-i, bombăni Ciub, oarecum înciudat de veşnica nepăsare a cumătrului. Că ţie ce-ţi pasă!

— Păi eu ce să fac?

— Şi trebuia să-şi vîre diavolul coada, urmă Ciub, ştergîndu-şi mustăţile cu mîneca. Nu i-ar mai tihni jigodiei să-şi soarbă păhăruţul de votcă dimineaţa!... Zău, parcă-i batjocură... Cît am stat în casă, înadins mă uitam pe fereastră şi era o minune de noapte senină. Zăpada licărea în bătaia lunii. Se vedea ca ziua. Dar cum am ieşit pe uşă, na, întuneric de să-ţi dai cu degetul în ochi, nu alta!

Ciub bombăni şi blestemă aşa încă mult timp, dar totodată chibzuia în sinea lui ce hotărîre să ia. Murea de poftă să mai stea la taclale cu dascălul, unde pesemne că erau de faţă şi capul satului, şi cîntăreţul cu vocea lui de bas, şi dohotarul Mikita, care o dată la două săptămîni făcea un drum pînă la tîrgul din Poltava şi ştia nişte şotii, de se ţineau mirenii de pîntece, ascultîndu-l. Ciub părea că şi vede pe dinaintea ochilor rachiul rînduit pe masă. Toate erau ispititoare, nu-i vorbă, dar întunericul nopţii trezea în el lenea cea atît de dragă cazacului. Ce bine ar fi să stea acum pe vatră cu picioarele strînse sub el, să pufăiască domol din lulea şi să asculte, în picotirea dulce ce-avea să-l apuce, colindele şi cîntecele flăcăilor şi fetelor care se îmbulzeau în cete vesele pe sub ferestre. Să fi fost singur, alegea, fireşte, ultima cale, dar, în doi fiind, nu-i mai era nici urît, nici frică să umble noaptea pe întuneric. Unde mai pui că nici nu dorea să-l creadă

lumea leneş ori fricos. Punînd capăt blestemelor, cazacul se întoarse iar către cumătru:

— Şi zi aşa, cumetre, nu-i luna?

— Nu-i.

— Mare minune, zău aşa! Ia dă să trag nişte tabac, cumetre. Bun tabac! De unde-l ai?

— Pe dracu' bun! răspunse cumătrul, închizînd tabachera din lemn de mesteacăn, crestată cu înfloriturі. Nu-i bun să strănute nici măcar o găină bătrînă.

— După cîte mi-aduc aminte, îşi urmă Ciub firul gîndului, răposatul Zozulea[73], crîşmarul, a adus odată nişte tabac tocmai de pe la Nejin. Ia, bun tabac şi acela! Uite ce beznă s-a întins pe-afară!

— Apoi să rămînem acasă, rosti cumătrul, apucînd clanţa uşii.

De nu rostea cumătrul acele vorbe, nu încape îndoială că Ciub se hotăra să rămînă. Aşa însă părea că-l îmboldea cineva să facă pe dos.

— Ba să mergem, cumetre! Nu se poate, trebuie să mergem!

Şi cum zise, pe loc se şi căi. Nu-i ardea defel să umble pe-o asemenea noapte, dar se mîngîia cu gîndul că o face de bună voie, fără să-l silească cineva.

Cumătrul nu se arătă cîtuşi de puţin supărat, ca omul căruia puţin îi pasă, fie că rămîne ori pleacă de acasă, şi, aruncînd o privire împrejur, îşi scărpină umerii cu vîrful codiriştii şi purcese la drum, întovărăşit de cumătrul său.

Se vedem acum ce face frumoasa lui fiică, rămînînd singură acasă. Oksana nu împlinise nici şaptesprezece anişori, dar îi mersese vestea în lumea largă, de o partea şi de alta a Dikankăi. Flăcăii spuneau într-un glas că mai mîndră fată n-a pomenit şi nu va pomeni vreodată satul. Oksana ştia şi auzea tot ce se spunea pe seama ei şi făcea nazuri, ca fată frumoasă ce se afla. Să fi purtat rochie de oraş în loc de catrinţă şi poale, toate suratele nu i-ar fi ajuns nici la degetul cel mic. Flăcăii se ţineau alai în urma ei, dar,

pierzîndu-şi răbdarea, se lăsau păgubaşi, căutîndu-şi altele mai puţin răsfăţate. Singur fierarul, încăpăţînat din fire, mai umbla după ea şi-i trăgea clopotele, deşi fata nu se arăta cu el mai drăgăstoasă decît cu alţii.

Tatăl ei plecase de mult, iar fata tot se mai gătea în faţa unei oglinjoare cu ramă de cositor, alintîndu-se şi nemaiurîndu-i-se să se tot privească. „Ce le-a venit oamenilor să mă laude că-s frumoasă! zicea ea cu gîndul dus, numai spre a se afla în vorbă. Minciuni, nu-s frumoasă nici atîtica.“ Dar în apele oglinjoarei, feţişoara ei plină de viaţă şi frăgezime, tînără, cu ochii negri, focoşi şi cu un zîmbet neînchipuit de dulce, care-ţi mistuia în dogoare inima, spunea cu totul altceva. „Oare sprîncenele şi ochii mei negri să fie chiar atît de frumoşi, că nu mai au pereche în lume? urmă mîndruţa, fără a lăsa din mînă oglinjoara. Şi ce-o fi avînd bun năsucul meu repezit în vînt? Şi obrazul? Şi buzele? Şi parcă-s frumoase cosiţele mele negre? Brr! Ţi-e teamă să te uiţi la ele în faptul serii. Parcă-s nişte şerpi lungi, încolăciţi în jurul capului meu. Acum văd bine că nu-s frumoasă cîtuşi de puţin! Şi îndepărtînd niţeluş oglinjoara strigă: Ba sînt frumoasă! Ah, cît sînt de frumoasă! O minune de fată! Ferice de omul care mă va lua de nevastă! O să mă soarbă cu ochii! O să uite pe ce lume se află! O să mă înăbuşe în sărutări.“

— Ce odor de fată! şopti fierarul, intrînd tiptil pe uşă. Şi nici n-ai zice că-i încrezută din cale-afară! De un ceas se tot uită în oglindă şi nu se mai satură. Ba încă se mai şi laudă în gura mare!

„Da, nu sînteţi voi vrednici de mine, flăcăilor! Ia uitaţi-vă ce lin mi-e umbletul, urmă drăgălaşa cochetă. Cămaşa mi-i înflorată cu fir roşu de mătase. Şi ce de panglici mi-am pus în creştet! Şi unde mai vedeţi voi asemenea fireturi bogate? Şi toate mi le-a cumpărat tata, să mă dea după cel mai vrednic flăcău din cîţi sînt pe lume!“

Fata se întoarse zîmbind şi dădu cu ochii de fierar. Scoase un ţipăt şi se opri mînioasă înaintea lui. Fierarul îşi pierdu cumpătul. Greu e să înşiri tot ce vedea în acele clipe pe feţişoara oacheşă a încîntătoarei copilei: era pe ea şi asprime, şi, prin asprime, un fel de luare în rîs a fierarului buimăcit şi o undă de necaz, ce-i rumenea uşor obrajii. Şi toate împreună alcătuiau un

farmec de negrăit, că tot ce-ţi mai rămînea de făcut în acea clipă era să o cuprinzi şi să o săruţi de un milion de ori.

— Ce cauţi aici? Astfel începu Oksana. Vrei să-ţi fac vînt cu lopata pe uşă afară? Sînteţi voi toţi meşteri să ne daţi tîrcoale. Cum lipseşte tata de acasă, cum aţi şi mirosit! O, vă ştiu prea bine! Ei, ce se aude cu sipetul meu? L-ai isprăvit?

— Îl isprăvesc, inimioara mea, după sărbători îl dau gata. De-ai şti cît am lucrat la el: n-am ieşit din fierărie două nopţi. În schimb, nici o fată de popă nu mai are un sipet ca al tău. Şi l-am ferecat frumos, cum n-am ferecat nici şareta sotnicului din Poltava, la care-am lucrat. Şi să vezi ce-am să-l mai zugrăvesc! Altul ca el n-ai să mai găseşti, chiar dacă ai cutreiera tot ţinutul cu picioarele tale albe! Va fi împodobit numai cu flori albastre şi roşii, împrăştiate peste tot! Să ardă ca jăraticul! Numai nu fi supărată pe mine! Lasă-mă încaltea să-ţi vorbesc, să te privesc!

— N-ai decît! Cine te opreşte?

Fata se lăsă pe laviţă, mai aruncă o ochire în oglindă şi se apucă să-şi potrivească în creştet cosiţele. Îşi privi gîtul, cămaşa nouă, cusută cu fir de mătase, şi o subţire adiere de mulţumire i se iscă pe buze, pe obrajii fragezi, răsfrîngîndu-i-se şi în priviri.

— Lasă-mă să stau lîngă tine! zise fierarul.

— Stai, făcu Oksana, păstrînd aceeaşi boare de mulţumire pe buze şi în priviri.

— Lasă-mă să te sărut, Oksana mea mîndră şi fără pereche pe lume! îngînă fierarul şi, luîndu-şi inima în dinţi, o cuprinse cu gînd să-i fure un sărut. Oksana îşi feri obrăjorii şi-l împinse de lîngă ea.

— Ce mai pofteşti încă? Nu-ţi ajunge mierea, mai vrei şi lingură? Fugi de-aici, că ai nişte mîini mai grele ca fierul. Şi duhneşti a fum. Mi-i că m-am mînjit toată cu funingine.

Şi cum zise asta, îşi aduse iarăşi în faţă oglinjoara şi se apucă să se dichisească.

„Nu mă iubeşte, îşi zise fierarul, lăsîndu-şi capul în piept. Se joacă cu mine, iar eu stau ca prostul şi nu-mi pot lua ochii de la ea. Şi aş tot sta aşa

dinaintea ei şi nu mi-aş mai dezlipi ochii o viaţă întreagă! Mîndră copilă! Ce n-aş da să ştiu ce-i în inima ei şi pe cine îl are ea drag! Dar nu se sinchiseşte ea de nimeni! Se uită cu drag numai la ea însăşi şi mă canoneşte pe mine, sărmanul. De-atîta amărăciune, nici nu mai văd decît întuneric dinaintea ochilor. Şi mi-i aşa de dragă, cum nu i-a fost şi nu-i va fi nimănui vreodată.“

— E adevărat că maică-ta-i vrăjitoare? întrebă Oksana şi izbucni în rîs. Fierarul simţi şi el o învăluire de rîs cuprinzîndu-i întreaga fiinţă. La acel rîs răspunse pînă şi inima lui odată cu venele în freamăt lin, dar în aceeaşi vreme îl cuprinse şi necazul că nu poate săruta feţişoara ei ce rîdea atît de drăgălaş.

— Ce-mi pasă de maică-mea? Tu-mi eşti şi mamă, şi tată, şi tot ce am mai scump pe lume. De m-ar chema ţarul şi mi-ar spune: „Fierare Vakula, cere-mi ce-i mai de preţ în împărăţia mea şi-ţi dau tot ce-ţi pofteşte inima! Pun să ţi se dureze o fierărie numai din aur, în care să baţi fierul cu ciocane de argint“, i-aş răspunde ţarului: „Nu-mi trebuie mie nici pietre scumpe, nici toată împărăţia ta! Dă-mi-o numai şi numai pe Oksana!“.

— Aşa-mi eşti, carevasăzică! Numai să ştii că nici taică-meu nu stă cu mîinile în sîn. Să vezi că se însoară cu maică-ta, zise Oksana, cu un zîmbet viclean. Dar ce-o fi cu fetele, de nu mai vin?... Ce să fie, de mult trebuia să pornim a colinda prin sat. Mi s-a urît să tot aştept.

— Lasă-le în plata Domnului, frumoasa mea!

— Ba nici nu mă gîndesc! Au să vină, fireşte, şi flăcăii cu ele. Şi au să stîrnească nişte şotii! Să vezi ce-or să înşire la istorii de mai mare hazul!

— Şi ţi-e mai bine cu ei?

— Mai bine decît cu tine. A, uite că bate cineva. Să ştii că-s fetele cu flăcăii.

„Ce să mai aştept? îşi zise fierarul în sinea lui. Îşi rîde de mine. În ochii ei nu fac nici cît o potcoavă mîncată de rugină. Iar dacă-i pe aşa, n-am să las pe nimeni să-şi bată joc de mine. Numai să bag de seamă cine-i place mai tare şi-l învăţ eu minte...“

Îi curmară firul gîndului o bătaie în uşă şi un glas sunînd aspru în gerul de afară:

— Deschide!

— Stai că deschid eu, zise flăcăul şi ieşi cătrănit în tindă, hotărît să-i înmoaie oasele întîiului om care i s-ar nimeri în cale.

Gerul se înăspri şi în cer să lăsă un frig aşa de aprig, încît dracul se porni a ţopăi de pe o copită pe alta şi a-şi sufla în pumni, ca să-şi mai dezmorţească mîinile. Nu era de mirare că îngheţase, deprins fiind să se vînture din zori şi pînă în zori în iad, unde, precum ştim, nu-i tocmai frig ca pe la noi în toiul iernii; acolo, avînd pe cap o tichie, ca un adevărat bucătar-şef, îi părpălea la foc pe păcătoşi cu aceeaşi rîvnă, cu care cîte-o gospodină prăjeşte cîrnăciorii pentru masa de Crăciun.

Vrăjitoarea simţi şi ea că o răzbeşte frigul, cu toate straiele groase de pe ea. Văzînd aşa, îşi ridică mîinile deasupra capului, repezi un picior în lături, ca unul care să dă cu patinele, şi, fără a-şi mişca măcar un mădular, se lăsă din slavă ca pe gheţuş şi se pomeni drept în gura hornului.

Dracul apucă aceeaşi cale. Dar fiind o jivină mai sprintenă decît oricare filfizon înciorăpat, nu-i de mirării că, chiar la gura hornului, nimeri de-a dreptul în cîrca ibovnicei şi împreună se pomeniră în vatra largă a cuptorului, printre oale.

Călătoarea împinse binişor tabla de la gura sobei, să vadă dacă nu cumva Vakula i-a adus în casă niscaiva oaspeţi, dar, încredinţîndu-se că înăuntru nu se mai afla nimeni, afară doar de nişte saci lepădaţi în mijlocul casei, ieşi din cuptor, aruncă de pe ea cojocul gros, îşi potrivi straiele şi pas de mai spune că tot ea zburase mai adineaori pe mătură!

Mama fierarului Vakula număra la vreo patruzeci de ani, nu mai mult. Nu era nici frumoasă, nici urîtă. Nici nu-i prea lesne să fii frumoasă la anii ei. Dar aşa se mai pricepea să-i farmece pînă şi pe cei mai cumpătaţi cazaci din sat (care, dacă tot veni vorba, nu se prea sinchiseau de frumuseţe), că se cam înnădiseră să vină pe la ea şi capul satului, şi dascălul Osip Nikiforovici, şi cazaci ca alde Ciub ori Kasian Sverbîguz. Şi spre cinstea ei fie spus, se pricepea să le intre tuturor în voie şi o făcea cu atîta măiestrie,

că nimănui nu-i trecea prin minte că ar putea avea un potrivnic într-ale dragostei. Dacă un sătean cu frica lui Dumnezeu ori un jupîn, precum îşi spun între ei cazacii, îmbrăcat în sumanul lui cu glugă, ori la crîşmă, pornea duminica spre biserică sau, dacă era vreme urîtă, spre crîşmă, cum să nu se abată şi pe la Soloha, să se înfrupte din colţunaşii ei cu unt şi cu smîntînă şi să mai zăbovească la căldurică, tăifăsuind cu gospodina vorbăreaţă şi primitoare? Şi jupînul făcea anume un înconjur zdravăn, pînă să ajungă la crîşmă, zicînd că, cică, face un popas în cale. Iar de se arăta Soloha la biserică în zi de sărbătoare, cu o catrinţă viu colorată şi cu fotă din *kitaikă* pe dedesubt, pe deasupra cărora îşi punea o fustă albastră, cusută la spate cu mustăţi aurii, şi se oprea drept lîngă strana din dreapta, dacălul dădea negreşit în tuse şi-şi mijea fără voie ochii înspre ea. Capul satului îşi netezea mustăţile, îşi răsucea moţul pe după ureche şi-i spunea vecinului: „Tii, ce mai muiere! Un drac de muiere, nu alta!“.

Soloha i se ploconea fiecăruia şi fiecăruia i se părea că femeia numai lui îi dă bineţe. Dar unul care şi-ar fi băgat nasul unde nu-i fierbe oala şi-ar fi dat seama că Soloha se arată mai binevoitoare faţă de cazacul Ciub. Ciub era văduv. Opt stoguri de paie îi stăteau veşnic în bătătură. Două perechi de boi zdraveni îşi scoteau boturile peste împletitura staulului şi mugeau în drum ori de cîte ori se întîmpla să treacă pe acolo vreo cumătră vacă ori vreun cogeamite moş taur. Un ţap bărbos se căţăra tocmai pînă în vîrful casei şi behăia cu glas răstit, ca de primar, zădărînd curcile care se preumblau prin curte, ori dînd dosul, de cum îşi zărea duşmanii, adică pe plozii care-şi băteau joc de barba lui. Ciub avea sipete pline cu valuri de pînză, cu jupane şi contăşe împodobite cu găitane de aur: răposatei lui neveste îi plăceau podoabele. În grădină, pe lîngă straturi de mac, varză şi floarea-soarelui, mai semăna în fiecare an şi două postate de tutun. Şi Soloha găsea că n-ar strica să şi le alipească la gospodărie, chibzuind de cu vreme cum ar face să le rostuiască mai bine cînd vor trece în mîinile ei, aşa că arăta o îndoită bunăvoinţă faţă de bătrînul Ciub. De teamă ca nu cumva feciorul ei, Vakula, să i-o ia înainte, s-o încînte pe fata cazacului şi să pună gabja pe toate bunurile, după care ei să nu-i mai îngăduie nici un amestec,

Soloha făcu ceea ce fac de obicei toate cumetriţele pe la vîrsta de patruzeci de ani: începu să bage zîzanie între Ciub şi fierar. Poate că tocmai vicleşugurile şi isteţimea minţii ei erau de vină că, ici-colo, babele prinseră a scoate vorbe, mai cu seamă pe la petreceri, cînd se cam întreceau cu băutura, spunînd că Soloha ar fi vrăjitoare; că cică un flăcău, Kizeakolupenko[74], ar fi văzut că are la spate coadă nu mai mare decît un fus de muiere; că într-o joi, cu două săptămîni înainte, ar fi trecut în fugă drumul, prefăcută în pisică neagră; că o scroafă ar fi dat buzna peste preoteasă, a trîmbiţat o dată cocoşeşte şi ar fi luat-o la fugă îndărăt, tuflindu-şi pe cap cuşma părintelui Kondrat.

Şi se brodi odată să vină Tîmiş Korosteavîi[75], văcarul, tocmai cînd babele sporovăiau mai cu foc. Fără a mai sta pe gînduri, se apucă şi le povesti cum într-o vară, în ajun de Sîn-Petru, culcîndu-se în staul cu nişte paie sub cap, a văzut cu ochii lui cum vrăjitoarea, cu părul vîlvoi şi numai în cămaşă, mulgea vacile. Iar el nu se putea clinti din loc, ţintuit fiind de farmecele ei. Vrăjitoarea a muls vacile, apoi a venit la el şi l-a uns pe buze cu nu ştiu ce scîrnăvie, de-a tot scuipat omul o zi întreagă. Dar era greu de crezut una ca asta, întrucît numai consilierul comunal din Sorocinţi le poate vedea pe vrăjitoare. Astfel că toţi cazacii mai de frunte dădeau din mînă a lehamite, auzind asemenea aiureli. „Spun minciuni, muierile afurisite!“ – era răspunsul lor obişnuit.

De cum ieşi din cuptor şi-şi potrivi straiele, Soloha se apucă să deretice şi să facă rînduială prin casă, ca o gospodină bună ce se afla. Doar de saci nu se atinse: „Vakula i-a adus, Vakula să-i scoată!“. Însă dracul, tocmai cînd era să intre pe horn, întorsese capul din întîmplare şi-i zărise pe Ciub şi pe cumătrul lui, mergînd la braţ, la o depărtare bunicică de casă. Cît ai clipi din ochi, o zbughi iar pe horn afară, se repezi înaintea lor şi se apucă să spulbere din toate părţile mormanele de zăpadă îngheţată. A stîrnit o viforniţă ca aceea. Văzduhul se făcu alb. Zăpada forfotea înainte şi înapoi, împînzind calea şi nărăvind să astupe ochii, gura şi urechile drumeţilor noştri. Dracul zbură iar pe horn, deplin încredinţat fiind că Ciub se va întoarce acasă în tovărăşia cumătrului său, va da peste fierar şi-i va trage un

perdaf zdravăn, încît să nu mai poată lua multă vreme pensula în mînă spre a-l poci cu mîzgălelile lui nesuferite.

Într-adevăr, de cum se stîrni viscolul şi vîntul se porni să-i sufle drept în ochi, Ciub se arătă plin de căinţă şi, îndesîndu-şi mai cu nădejde cuşma în cap, începu să împartă sudalme de-a valma, cinstindu-se cu ele şi pe el însuşi, şi pe diavol, şi pe cumătru. De altminteri, toată ciuda lui nu era decît prefăcătorie. Ciub nu mai putea de bucurie că se pornise viscolul. Pînă la dascăl mai avea de străbătut un drum de opt ori mai lung decît pînă la el acasă. Drumeţii noştri făcură deci cale întoarsă. Vîntul le bătea acum din ceafă, dar nu vedeau nimic prin zăpada spulberată.

— Ia stai, cumetre! Pare-mi-se că am luat-o razna, zise de la o vreme Ciub, făcînd cîţiva paşi într-o parte. Nu văd nici o casă prin preajmă. Tii, ce mai viscoleşte! Încearcă dincolo, cumetre, poate nimereşti drumul. Eu mă apuc să caut dincoace. Şi ne-a împins duhul rău să ne pornim pe asemenea viscol! Cum dai de drum, nu uita să mă strigi. Măi, ce nămete de zăpadă ne-a azvîrlit în ochi Satana!

Drumul, însă, nu se vedea nicăieri. Cumătrul se abătu într-o parte şi, dibuind încolo şi încoace prin zăpadă cu ciubotele lui înalte, nimeri drept la crîşmă. Bucuros de asemenea noroc, uită de toate şi, scuturînd de pe el omătul, pătrunse în tindă, fără a se mai sinchisi de cumătrul său rămas în uliţă. Între timp, părîndu-i-se că a dat de drum, Ciub se opri şi începu a striga din răsputeri, dar, văzînd că nu-i răspunde nimeni, se hotărî să pornească de unul singur. Peste puţin se pomeni dinaintea casei lui. Troienele se înălţau în bătătură şi pe acoperiş. Plesnind din palme, să şi le mai dezmorţească, Ciub bătu la uşă şi cu glas poruncitor îi strigă fiicei să deschidă.

— Ce cauţi aici? strigă crunt fierarul, ieşind.

Recunoscîndu-i glasul, Ciub se trase înapoi. „Să ştii că nu-i casa mea, îşi zise cazacul, fierarul n-are ce să caute la mine. Dar, dacă nu mă înşel, casa nu-i nici a fierarului. A cui să fie atunci? Na-ţi-o bună! Păi, să nu

cunosc eu casa lui Levcenko, şchiopul, care nu demult şi-a luat nevastă tînără! Numai casa lui seamănă cu a mea. Mă miram şi eu că am ajuns aşa degrabă. Dar stai, Levcenko-i acum la dascăl, asta o ştiu. Atunci, ce caută aici fierarul?... He-he-he! Să ştii că umblă la nevasta lui tînără. Aşa, carevasăzică! Bun!... Acum mi s-au lămurit toate.“

— Cine eşti şi ce cauţi pe la uşile oamenilor? rosti fierarul şi mai crîncen, dîndu-se şi mai aproape.

„Nu, n-am chef să mă cunoască, îşi zise Ciub. Te pomeneşti că mai şi dă în mine, stîrpitura naibii!“ Şi rosti cu glas schimbat:

— Eu mi-s, om bun! Am venit să vă colind cu voie bună la fereastră.

— Cară-te dracului cu colinda ta cu tot! strigă Vakula mînios. Ce mai aştepţi? Şterge-o îndată, m-auzi tu?

Ciub găsea şi el că ar fi mai cuminte să plece, dar nu se putea împăca cu gîndul că trebuie să asculte de porunca fierarului. Părea că un duh rău îl îmboldea pe sub coaste şi-l făcea să-l înfrunte.

— Şi la urma urmei, ce zbieri aşa la mine? rosti el cu acelaşi glas. Vreau să colind şi pace bună!

— A, nu vrei să înţelegi de cuvînt!... După aceste vorbe, Ciub simţi o lovitură dureroasă în umăr.

— Păi tu sari la bătaie, precum văd eu! zise cazacul trăgîndu-se îndărăt.

— Cară-te de-aici, cară-te! strigă fierarul, mai răsplătindu-l cu un pumn.

— Ce te-a apucat, omule? rosti Ciub cu un glas, în care se simţeau laolaltă şi durerea, şi necazul, şi frica. Păi tu chiar dai, nu glumeşti, dai cu tot dinadinsul!

— Cară-te, cară-te! mai strigă o dată fierarul şi trînti uşa.

— Ia uite ce îndrăzneală l-a apucat! bombăni Ciub, rămînînd singur în uliţă. Încearcă numai să te-apropii, dacă-ţi dă mîna! Ia te uită la el! Haram de capul tău! Crezi că nu-ţi vin eu de hac? Lasă, puişorule, că mă duc întins la ispravnic. Te învăţ eu minte, cît eşti tu de fierar şi zugrav! Dar ia să vedem ce-o fi cu spinarea şi cu umerii mei; mi-e că m-am ales şi cu vînătăi. M-a cotonogit rău, vrăjmaşul! Păcat că-i frig şi nu-mi vine să-mi lepăd

cojocul. Stai tu, fierarul dracului, că ai să-mi joci pe săturate, stîlci-te-ar pîrdalnicul să te stîlcească cu covălia ta cu tot! Auzi, spînzuratul naibii! Dar ia stai! Odată ce-i el aici, Soloha o fi singurică acasă. Hmm... Şi nu-i chiar departe. Ce-ar fi să mă abat pe la ea? Pe vreme ca asta nu dă nimeni peste noi. Poate că-i rost şi de vorba ceea... Tii, că rău m-a mai cotonogit afurisitul de fierar!

Şi scărpinîndu-şi spinarea, Ciub apucă în altă parte. Plăcerea ce-l aştepta în tovărăşia Solohei îi mai alină sufleţelul şi-l făcu nesimţitor pînă şi la gerul ce trosnea pe toate uliţele şi pe care nici şuierul viscolului nu putea să-l înăbuşe. Pe faţa lui, cu barba şi mustăţile săpunite de spulber, cu mai multă iscusinţă decît mîna unui bărbier care-şi apucă tiranic jertfa de nas, fremăta din cînd în cînd o mijire de zîmbet molcuţ şi dulce. Şi de nu bătea ninsoarea în cruciş şi-n curmeziş, Ciub ar fi fost văzut încă multă vreme oprindu-se din cale, scărpinîndu-şi spatele şi rostind: „Că tare m-a mai cotonogit afurisitul de fierar!“ şi văzîndu-şi iarăşi de drum.

În vreme ce filfizonul berbant cu coadă şi bărbuţă de ţap zbura pe horn afară şi înapoi, punga, ce-i atîrna la şold şi în care pitise luna furată, se agăţă pe undeva în vatră, se desfăcu, şi luna, folosind prilejul, zbură afară pe gura hornului de pe casa Solohei şi se înălţă lin în slavă. Se făcu lumină. Viscolul conteni fără veste. Pe cîmpul larg, argintiu prinseră a licări stele de cleştar. Gerul parcă se mai domoli. Cu traistele pe umeri, flăcăi şi fete se iviră pîlcuri-pîlcuri pe uliţă. Se iscară cîntecele şi aproape că nu era casă pe la care să nu se îndese colindătorii.

Mîndru mai străluceşte luna! Negrăit de bine e să te îmbulzeşti pe-o asemenea noapte, printre stolurile de fete pornite pe haz şi cîntece şi printre flăcăi puşi pe toate ghiduşiile şi poznele, la care te îndeamnă o vreme noptatică, atît de rîzătoare şi plină de voie bună. Cojocul gros îţi ţine de cald. Obrajii ţi se aprind în arsura gerului şi însuşi necuratul te împinge la tot felul de năzbîtii.

Stolul de fete, purtînd sacii cu care colindau, năvăli în casa lui Ciub şi făcu roată în jurul Oksanei. Zarva, rîsetele, istoriile lor îl buimăciră pe fierar. Toate se întreceau în a-i spune frumoasei vreo noutate, îşi deşertau sacii şi se lăudau cu turtele, cîrnaţii şi colţunaşii căpătaţi cu prisosinţă de pe urma colindelor. Oksana părea în culmea fericirii, flecărea cu fetele şi hohotea fără istov. Fierarul privea cu un fel de ciudă şi pizmă la voioşia lor şi blestema de astă dată colindele, cu toate că şi el se dădea în vînt după ele.

— Tii, Odarka! zise sprinţara şi frumoasa copilă către una dintre fete. Te văd în conduri noi! Ah, cît sînt de frumoşi! Şi-s înfloriţi cu fir de aur! Ferice de tine, Odarka. Ţie are cine să-ţi cumpere tot ce-ţi pofteşte inima! Pe cînd mie n-are cine-mi aduce conduraşi atît de frumoşi!

— Nu fi tristă, scumpa mea Oksana! intră în vorbă fierarul. Îţi aduc eu nişte conduraşi cum nu poartă nici cucoanele.

— Tu? făcu Oksana, aruncîndu-i o privire trufaşă. Aş vrea să văd unde-ai să găseşti nişte conduraşi pentru piciorul meu. Doar dacă-mi aduci din cei de care poartă ţarina.

— Auzi la ce rîvneşte ea! strigă stolul de fete, rîzînd cu hohote.

— Da, urmă cu mîndrie frumoasa, să-mi fiţi martore cu toatele: dacă Vakula, fierarul, îmi aduce o pereche de conduraşi din cei care poartă ţarina, mă leg că mă mărit pe loc cu el.

Fetele plecară, luînd-o cu ele pe năzuroasa mîndruţă.

— Rîzi tu, rîzi! zise fierarul ieşind la rîndul lui. Că şi eu rîd de mine! Mă tot gîndesc şi nu mai ştiu pe unde mi-am rătăcit minţile. Ea nu mă iubeşte. Şi ce dacă? Ce Dumnezeu? Că doar nu-i numai Oksana pe lume! Slavă Domnului, sînt destule fete mîndre în sat. Şi-apoi, ce atîta Oksana? Gospodină bună nu mai iese din ea, că nu se pricepe decît la podoabe. Nu, zău, prea mult m-am lăsat prostit.

Dar tocmai cînd se pregătea să ia o hotărîre, duhul rău îi aducea dinainte chipul Oksanei, care-i spunea, rîzînd batjocoritor: „Adu-mi, fierarule, conduraşii ţarinei, şi mă mărit cu tine!“. Totul în el prindea să se frămînte şi în minte îi stăruia numai Oksana.

Cetele de colindători, flăcăii de capul lor, fetele aşijderea, zoreau de pe o uliţă pe alta. Însă fierarul mergea fără să vadă nimic în jurul lui şi fără să ia parte la veselia ce-i era cîndva atît de dragă.

Între timp dracul se gudura de mai mare dragul pe lîngă Soloha. Îi tot pupa mîna cu nişte sclifoseli, cum ştia a face numai consilierul comunal cînd venea la fata popii. Se apuca de inimă, ofta adînc şi în cele din urmă îi spuse pe şleau că, dacă nu se îndură şi nu-i potoleşte focul, răsplătindu-l după cuviinţă, face orice: se aruncă în apă, iar sufletul şi-l trimite drept în para iadului. Soloha nu era chiar aşa de nemilostivă, iar dracul, pe lîngă toate, mai era şi tovarăşul ei de breaslă. Plăcîndu-i să umble cu alai în urma ei, se întîmpla arareori să rămînă singurică. În seara asta totuşi, nu aştepta pe nimeni, întrucît fruntaşii satului erau poftiţi la colivă de către dascăl. Lucrurile însă se petreceau altfel: abia apucă dracul să-i destăinuie la ce rîvneşte, că de afară se auzi deodată glasul de om voinic al vornicului. Soloha se repezi să deschidă, iar în vremea asta dracul sprinţăroi se băgă în unul din sacii ce zăceau pe jos.

Scuturînd zăpada de pe glugă şi primind din mîinile Solohei un pahar cu rachiu, capul satului îl dădu de duşcă şi îi povesti apoi că l-a apucat viscolul şi s-a hotărît să nu se mai ducă la dascăl. Şi mai văzînd şi lumină în ferestrele ei, s-a abătut din cale, cu gînd să petreacă noaptea împreună.

Nu isprăvi el bine vorba, că se auzi o altă bătaie în uşă, însoţită de glasul dacălului.

— Ascunde-mă pe undeva, şopti capul satului. N-am chef să dau tocmai acum ochii cu dascălul.

Soloha căută îndelung, unde ar fi putut ascunde un asemenea munte de om. În cele din urmă, alese cel mai mare sac, dintre cei umpluţi cu cărbuni. Deşertă cărbunii într-un ciubăr şi cogeamite vornicul se vîrî în sac cu tot cu mustăţi, căpăţînă şi cuşmă.

Dascălul intră pufnind pe nări şi frecîndu-şi mîinile. Îi zise că nu i-a venit nimeni şi că se bucură din toată inima că are prilejul să mai petreacă

un pic cu ea, în ciuda viscolului ce bîntuie afară. Şi acestea fiind spuse, se dădu mai aproape, îşi drese glasul, zîmbi a rîde, atinse cu degetele sale lungi braţul ei gol şi durduliu şi rosti cu viclenie şi mulţumire de sine:

— Ce să fie asta, încîntătoare Soloha? După care se dădu un pic îndărăt.

— Păi ce să fie? O mînă, Osip Nikiforovici! răspunse Soloha.

— Hm! O mînă, adică! He! He! He! rosti dascălul, mulţumit peste fire de mersul lucrurilor, şi făcu vreo cîţiva paşi prin odaie.

— Şi asta ce să fie, nepreţuita mea Soloha? urmă el cu aceeaşi viclenie şi mulţumire de sine, dîndu-se mai aproape, apucînd-o uşurel cu mîna de gît şi trăgîndu-se iarăşi îndărăt, precum făcuse mai adineaori.

— Parcă nu vezi matale şi singur, Osip Nikiforovici! răspunse Soloha. Gît, ce să fie? Şi la gît, o salbă.

— Hm! Şi la gît o salbă, adică! He! He! He! Şi dascălul porni iar prin odaie, frecîndu-şi mîinile.

— Şi asta ce să fie oare, neasemuita mea Soloha?...

Cine mai ştie pe unde şi-ar fi plimbat de astă dată dascălul degetele sale lungi, de nu se auzea tocmai atunci o bătaie în uşă şi glasul cazacului Ciub.

— Ah, Doamne, om străin! strigă înfricoşat dascălul. Ce mă fac, dacă dă aici peste mine, faţă bisericească?... Află părintele Kondrat!...

Dar frica lui avea şi un alt temei: se temea să nu prindă cumva de veste jumătatea lui, care cu mîna ei nemiloasă îi subţiase şi cu alte prilejuri coada lui, groasă odinioară.

— Pentru Dumnezeu, neprihănită Soloha, făcu el, tremurînd ca varga. Că bunătatea ta precum zice scriptura de la Luca citire, capitolul treispre... trei... Bate, zău că bate cineva! Of, ascunde-mă unde ştii tu mai bine!

Soloha mai deşertă un sac în ciubăr şi dascălul, puţintel la trup cum era, se băgă înăuntru şi se ghemui chiar la fund, astfel că deasupra mai puteai turna la vreo jumătate de sac cu cărbuni.

— Bună vremea, Soloha! zise Ciub, intrînd pe uşă. Nu mă aşteptai, nu? Aşa-i că nu mă aşteptai? Nu cumva am venit pe nepusă masă? urmă Ciub cu un aer vesel şi cu subînţelesuri, văzînd că mintea lui greoaie se căznea să

scoată o vorbă de duh, năstruşnică şi piperată. Poate te drăgosteai cu cineva?... Poate că l-ai ascuns cine ştie unde, ai? Şi, încîntat de isteţimea lui, Ciub se porni să rîdă, bucurîndu-se foarte în sinea lui că numai el unul se înfrupta din dărnicia Solohei. Ei, Soloha, ia fă-te încoace cu nişte rachiu! Mă tem că mi-a îngheţat gîtlejul pe blestemăţia asta de ger... Şi ne-a trimis Dumnezeu asemenea urgie taman în noaptea de Ajun! Şi unde s-a stîrnit odată viforniţa... Uite că mi-au îngheţat mîinile şi nu mai pot desface cojocul!

— Deschide, se auzi un glas în uliţă, urmat de o bătaie în uşă.

— Bate cineva? întrebă Ciub, oprindu-se locului.

— Deschide! strigă glasul mai aprig

— Fierarul! zise Ciub, cu mîna pe cuşmă. Ascultă, Soloha, fă ce ştii, numai ascunde-mă. Pentru nimic în lume nu vreau să mă vadă stîrpitura asta blestemată, sări-i-ar sub ochi să-i sară nişte băşici, ia aşa cît stogurile, sămînţa naibii!

La rîndul ei Soloha, înspăimîntată şi ea, se zbuciuma năucă prin toată casa şi, în buimăceala ei, îi făcu semn lui Ciub să se bage în sacul unde stătea ascuns dascălul. Sărmanul dascăl nici nu îndrăznea să crîcnească sub povara grea a cazacului ce i se lăsase de-a dreptul pe creştet, cuprinzîndu-i tîmplele cu cizmele îngheţate bocnă.

Fierarul intră fără să scoată o vorbă şi se trînti pe laviţă, cu cuşma pe cap. Se vedea bine că nu era în apele lui.

Tocmai cînd Soloha se pregătea să închidă uşa în urma lui, se auzi iarăşi cineva bătînd să i se deschidă. Era cazacul Sverbîguz. O namilă ca el nu ar fi încăput în sac, cu atît mai mult că nu era cu putinţă să găseşti un sac pe măsura lui. Era mai mătăhălos chiar decît capul satului şi mai deşirat decît cumătrul lui, Ciub. De aceea Soloha îl scoase în grădină să asculte acolo tot ce avea el să-i împărtăşească.

Fierarul se uita cu ochi pierduţi prin unghere, luînd aminte în răstimpuri la colindele ce se auzeau undeva departe. În cele din urmă, privirea îi căzu asupra sacilor: „Ce caută aici sacii? Trebuia să-i scot de

mult. M-a tîmpit de tot dragostea asta prostească. Mîine-i sărbătoare, iar casa mi-e plină de felurite ciurucuri. Le duc în fierărie!“.

Zicîndu-şi aşa, fierarul se puse pe vine lîngă saci, îi legă strîns la gură şi se pregăti să şi-i arunce pe umeri. Dar se vede că îi umblau gîndurile aiurea, altfel l-ar fi auzit pe Ciub gemînd, cînd sfoara de la gura sacului i-a răsucit părul din cap, la fel cum nici sughiţul destul de tare al trupeşului vornic nu ar fi putut să-i scape.

— Oare n-o să-mi iasă odată din minte Oksana asta nevrednică? zise fierarul. Mă străduiesc să nu mă gîndesc la ea şi parcă dinadins nu mă pot gîndi decît la ea şi la nimic altceva. Şi de ce oare te năvăleşte gîndul împotriva firii tale? Ce naiba, sacii ăştia-s parcă mai grei ca altădată! Pesemne că mai au în ei ceva pe lîngă cărbuni. Prostul de mine! Am şi uitat că toate îmi par mai grele ca oricînd. Înainte îndoiam şi dezdoiam cu o singură mînă pitaci de aramă şi potcoave de cal, pe cînd acum nu sînt în stare să ridic nici măcar un sac cu cărbuni. Acuşi mă doboară şi vîntul. Ba nu, strigă el, după o clipă de tăcere, mai prinzînd inimă, eu nu-s muiere! N-am să îngădui nimănui să-şi rîdă de mine! Chiar zece saci de-ar fi, şi tot îi ridic!

Şi zicînd aşa, opinti voiniceşte pe umeri sacii, pe care nu i-ar fi putut duce nici doi bărbaţi zdraveni.

— Să-l iau şi pe cel de colo, urmă el, săltînd şi săculeţul, pe fundul căruia se încolăcise dracul. Aici îmi pare că mi-am pus sculele. Şi ieşi, îngînînd un cîntec:

Nu ţi-i casa cu nevasta...[76]

Larma şi cîntecele se înteţeau pe uliţe. Cetele se îmbulzeau, sporind cu altele de prin satele învecinate. Flăcăii zburdau în toată voia şi-şi făceau de cap. Adesea, printre colinde se auzea un cîntec vesel, ticluit acolo pe loc de

vreun tînăr cazac. Cîte unul din ceată, în loc de colindă, arunca în gura mare o urătură:

Noi cu urătura
Şi voi cu friptura!
O roată de cîrnaţi
Ne daţi ori nu ne daţi?[77]

Şi poznaşul era răsplătit cu hohote de rîs. Se sălta cîte o ferestruică şi mîna uscată a vreunei băbuţe, rămasă singurică acasă cu cumpătatul ei bărbat, se strecura afară cu cîte un cîrnat ori o plăcintă. Flăcăii şi fetele desfăceau pe întrecute sacii să culeagă plocoanele. Ici, flăcăii tăbărau de jur împrejur şi împresurau un stol de fete: larmă, ţipete, care zvîrlea cu un bulgăre de zăpadă, care trăgea de un sac încărcat cu de toate. Colo, fetele tăbărau pe un flăcău, îi puneau o piedică şi flăcăul zbura la pămînt cu tot cu sac. Păreau cît se poate de dornici să se tot veselească aşa cît era noaptea de lungă. Şi se nimerise parcă anume o minunăţie de noapte senină, iar licărul zăpezii făcea lumina lunii să pară şi mai albă.

Fierarul se opri cu sacii în spate. I se păru că desluşeşte în mijlocul unui stol de fete glasul şi chicotitul subţirel al Oksanei. Sîngele îi zvîcni în vine. Flăcăul trînti sacii jos aşa de aprig, că dascălul, aflat la fund, icni, izbindu-se de pămînt, iar capul satului porni a sughiţa în gura mare. Cu sacul cel mic pe umăr, fierarul se luă cu o ceată de flăcăi pe urma stolului de fete, printre care i se păruse că desluşeşte glasul Oksanei.

„Ea e, fireşte! Stă ca o crăiasă şi-şi scapără ochii negri! Un flăcău chipeş îi tot zice ceva şăgalnic, pesemne, şi o face să rîdă. Dar aşa rîde ea întotdeauna.“

Fără să-şi dea prea bine seama ce face, fierarul se strecură în gloată şi se pomeni fără veste lîngă ea.

— A, Vakula, aici îmi erai! Bine-ai venit! îi zise frumoasa cu acelaşi zîmbet zeflemitor, care-l scotea pe fierar din minţi. Ei, ai colindat destul? Tii, ce săculeţ de nimica! Şi mi-ai găsit cumva conduraşi din cei de care poartă ţarina? Adă-mi conduraşii şi mă mărit cu tine! Apoi se pierdu rîzînd în mulţime.

Fierarul rămase ţintit locului. „Nu, mi-i peste putinţă... Nu mai pot îndura una ca asta... rosti el, în cele din urmă. Dar, Doamne sfinte, de ce-i ea aşa a naibii de frumoasă? Şi privirea şi vorba şi toată făptura ei au ceva care mă pîrjoleşte şi mă mistuie... Nu, nu mai am putere să pătimesc atîta! Trebuie să le pun capăt la toate: piei suflete, mă duc să mă arunc într-o copcă, să-mi piară numele!“

Şi cu paşi apăsaţi ajunse din urmă gloata, se apropie de Oksana şi-i spuse dîrz:

— Cu bine, Oksana! Caută-ţi mire pe placul tău şi năuceşte pe cine pofteşti! Cît despre mine, află că nu mă mai vezi pe astă lume!

Frumoasa păru uimită, dădu să spună ceva, dar fierarul dădu din mîini a lehamite şi fugi de lîngă ea.

— Încotro, Vakula? strigară flăcăii către fierarul care trecea în fugă pe lîngă dînşii.

— Cu bine, fraţilor! le strigă el drept răspuns. Dea Domnul să ne vedem pe cea lume, că pe asta nu mai avem a petrece împreună! Rămîneţi sănătoşi şi nu mă pomeniţi în nume de rău! Să-i spuneţi popii să facă un parastas întru pomenirea sufletului meu păcătos. Luat cu cele lumeşti, m-a ajuns păcatul şi n-am mai zugrăvit lumînările pentru icoanele Făcătorului de Minuni şi a Maicii Domnului. Tot avutul din scrinul meu îl hărăzesc bisericii! Cu bine!

Şi zicînd aşa, fierarul o apucă iarăşi la fugă cu sacul în spate.

— Să ştii că şi-a ieşit din minţi! ziseră flăcăii.

— Suflet pierdut! bolborosi o băbuţă cucernică, trecînd pe lîngă el. Mă duc să dau de veste că s-a spînzurat fierarul!

Între timp, Vakula, lăsînd în urmă cîteva uliţe, se opri să-şi mai tragă sufletul. „La urma urmei, unde fug eu aşa? se întrebă el. Că doar nu piere

lumea dintr-atîta. Mai am o cale: mă duc la zaporojanul Puzatîi Paţiuk[78]. Zice lumea că se are bine cu toţi dracii şi-ţi pune la cale tot ce pofteşti. Ia să mă duc, că sufletul tot n-am cum să mi-l mîntuiesc!“

Auzind aşa, dracul, care stătuse pînă atunci cumincior pe fundul sacului, începu să ţopăie de bucurie. Crezînd că-l clintise din greşeală cu mîna, fierarul trînti un pumn zdravăn peste sac, îl zgîlţîi pe umăr şi apucă spre Puzatîi Paţiuk.

Puzatîi Paţiuk fusese cîndva, ce-i drept, cazac zaporojan, dar ce păţise – îl fugăriseră cazacii ori fugise el din Zaporojie – nu mai ştia nimeni. Să tot fi fost vreo zece, dacă nu chiar cincisprezece ani cu totul, de cînd se pripăşise la Dikanka. Dintru-întîi îşi vedea de trai ca un zaporojan sadea: nu lucra nimic, dormea trei sferturi din zi, înfuleca el unul cît şase cosaşi laolaltă şi deşerta dintr-o suflare cîte o vadră aproape plină. Ce-i drept, avea unde pune, căci, fiind puţintel la stat, în părţi era destul de cuprinzător. Unde mai pui că purta şi nişte şalvari aşa de largi, că nu lăsau să i se vadă picioarele, oricît ar fi întins el pasul. Părea mai curînd un poloboc de povarnă, mişcîndu-se pe uliţă. Poate de la asta i se trăgea porecla de Pîntecosul. La numai cîteva zile de la sosirea lui, se lăsase veste prin sat că, cică, ar fi vraci. Dacă cineva se întîmpla să zacă de vreo boală, trimitea îndată după Paţiuk. Şi era destul ca Paţiuk să bolborosească un descîntec şi parcă-i lua boala cu mîna. De se întîmpla ca vreun june cazac flămînd să se înece cu un os de peşte, Paţiuk îi trîntea cu atîta dibăcie un pumn în spate, că osul pe loc îşi găsea făgaşul de cuviinţă, fără a vătăma cîtuşi de puţin gîtlejul jupînului. De la o vreme însă se arăta tot mai rar prin sat. Poate era şi lenea de vină ori poate cu anii îi venea tot mai greu să răzbată pe uşă. Astfel, la o adică, mirenii veneau ei la el.

Fierarul deschise uşa cu inima cît un purice şi-l văzu pe Paţiuk aşezat turceşte pe podea, avînd dinainte o putină, pe care se afla o strachină cu găluşte. Strachina stătea parcă anume pusă în dreptul gurii lui. Fără să mişte un deget, cu capul înclinat un pic către strachină, Paţiuk sorbea din zeamă, apucînd în răstimpuri cu dinţii şi cîte o găluşcă.

„Să ştii că-i mai leneş chiar şi decît Ciub, îşi zise Vakula în sinea lui. Acela încaltea mănîncă cu lingura, pe cînd jupînul nu se îndură nici mîna să şi-o ridice!“

Paţiuk îi dădea zor cu găluştele şi părea că nici nu-l vede pe fierar, care, de cum îi trecu pragul, se ploconi adînc în faţa lui.

— Am venit să-mi faci un bine, Paţiuk! zise Vakula, mai trăgîndu-i o plecăciune.

Dar Paţiuk îşi săltă capul şi îşi văzu iarăşi de găluşte.

— Nu-ţi fie cu supărare şi nu bănui, zise fierarul, luîndu-şi inima în dinţi, dar umblă vorba că, cică, eşti oleacă de cimotie cu dracul.

Şi cum zise, o şi sfecli la gîndul că prea i le spusese el aşa, de la obraz, fără să-şi înmoaie cîtuşi de puţin tăria vorbelor. Încredinţat fiind că Paţiuk o să înşface putina să i-o arunce în cap cu tot cu strachină, se feri şi-şi astupă obrajii cu mîneca să nu-l stropească zeama fierbinte.

Paţiuk abia îl învrednici cu o privire şi se apucă iar să înfulece. Mai prinzînd la inimă, flăcăul se încumetă şi-i zise iarăşi:

— Am venit la tine, Paţiuk, procopsească-te Dumnezeu cu de toate din belşug şi pîine pe măsură! Fierarul ştia să strecoare la nevoie şi cîte un cuvinţel din cele la modă, auzite de el pe cînd zugrăvea gardul sotnicului din Poltava. Mi s-a urît cu zilele şi nu am leac de scăpare pe lumea asta! Ce-o fi o fi, dar am ajuns să cer sprijin pînă şi dracului! Ce zici, Paţiuk? stărui fierarul, văzîndu-l că tace. Ce să fac?

— Să te duci la dracu’, odată ce de el ai nevoie! răspunse Paţiuk, fără să-şi ridice ochii şi înfulecînd la găluşte.

— Pentru asta m-am şi înfăţişat la tine, răspunse fierarul cu încă o temenea adîncă, că cine altul mai ştie drumul la el?

Paţiuk tăcea molcom şi înfuleca găluştele rămase pe fundul strachinei.

— Îndură-te de mine, om bun, nu mă lăsa! stărui fierarul. Şi la o adică... s-or găsi şi nişte costiţe de porc ori cîrnaţi, ori făină de hrişcă să zicem, ori postav, crupe, ori ce-o mai fi pe acolo, mă rog, ca între oameni... despre partea mea să ştii că nu mă scumpesc. Numai învaţă-mă cum să fac să nimeresc în calea lui!

— Cine-l duce pe dracul în cîrcă n-are mult de umblat pînă la el! mormăi Paţiuk cu nepăsare şi fără să se clintească din loc.

Vakula căscă ochii la el de parcă i-ar fi stat scris în frunte tîlcul vorbelor. „Ce spune?“ întreba muteşte faţa lui, în timp ce gura deschisă stătea gata să înghită, ca pe-o găluşcă, întîiul cuvînt rostit de Paţiuk. Dar Paţiuk tăcea.

Deodată Vakula băgă de seamă că dinaintea lui Paţiuk nu mai erau nici găluştele, nici putina. Pe podea se vedeau acum în locul lor două străchini de lemn: una cu colţunaşi, alta cu smîntînă. Gîndurile şi privirile lui se aţintiră acum, fără voie, asupra bucatelor. „Ia să văd, îşi zise el, cum mănîncă Paţiuk colţunaşii. De înclinat nu cred să se încline să-i înfulece ca pe găluşte, şi-apoi nici n-are cum, că mai întîi trebuie să înmoaie colţunaşii în smîntînă.“

Nu-şi isprăvi el bine gîndul, că Paţiuk căscă gura, se uită o dată la colţunaşi şi căscă gura şi mai tare. Şi iată că un colţunaş sări afară din strachină, se dădu de-a rotogolul prin smîntînă, mai întîi pe-o faţă, mai apoi pe alta, sări în sus şi-i nimeri drept în gură. Paţiuk îl înghiţi frumuşel şi căscă iarăşi gura, şi alt colţunaş luă aceeaşi cale. Omul nu avea altă treabă decît să mestece şi să înghită.

— Năzdrăvănie curată! îşi zise fierarul cu gura căscată de uimire şi se trezi la rîndul lui cu un colţunaş ce i se vîra între buze, mînjindu-i-le cu smîntînă. Fierarul scuipă colţunaşul şi-şi şterse buzele, cugetînd că multe minunăţii se petrec pe lumea asta, că la iscusite născociri îl împinge pe om puterea necuratului şi încredinţîndu-se astfel şi mai vîrtos că numai Paţiuk îl poate ajuta. „Ia să-i mai fac o plecăciune ca să-mi tîlcuiască aşa, mai pe îndelete... Dar ce naiba! Azi e *zi de post* şi el mănîncă colţunaşi de frupt! Şi eu stau ca un nerod şi mă umplu de păcate! Îndărăt!“ Şi evlaviosul fierar se năpusti afară din casă.

Numai că, ghemuit în sac şi bucurîndu-se de chilipirul ce-i picase în labe, dracul nu se îndura, firește, să-l scape aşa printre degete. Abia lăsă fierarul sacul jos, că dracul ţîşni afară şi-i sări în cîrcă.

Fierarul simţi că-l ia cu răcori pe spinare. Înfricoşat şi galben la faţă, flăcăul nu ştia ce hotărîre să ia. Dădu să-şi facă semnul crucii, dar necuratul îşi înclină botul de cîine şi-i şopti la urechea dreaptă:

— Îţi sînt prieten şi-s gata să fac totul pentru tine! Îţi dau bani cît îţi pofteşte inima! chiţcăi el la urechea stîngă. Oksana o să fie chiar azi a noastră, îi şuşoti el, întorcîndu-şi iarăşi botul către urechea dreaptă a flăcăului.

Fierarul stătea în cumpănă.

— Bine, zise el în cele din urmă. Pentru o plată ca asta sînt al tău!

Dracul plesni din palme şi, nemaiîncăpîndu-şi în piele de bucurie, se apucă să joace ţonţoroiul pe grumazul fierarului. „Mi-a picat fierarul în labe! îşi zise el. Stai că-ţi plătesc eu de astă dată, puişorule, pentru toată mîzgăleala şi ocara ce ai adus-o drăcimii noastre! Ce-au să zică fîrtaţii cînd or afla că cel mai cucernic om din tot satul e în mîinile mele?“ Rîse de bucurie la gîndul că va pune în cofă tot neamul codaţilor şi că diavolul şchiop, socotit cel mai isteţ dintre ei, va turba de ciudă, nu alta.

— Ei, Vakula, chiţcăi dracul, fără a coborî din cîrca lui, de parcă se temea să nu-i scape prada. Ştii doar că nimic nu se face fără învoială scrisă.

— Prea bine, zise fierarul. După cîte ştiu, legea voastră cere să te iscăleşti cu sînge. Stai că scot numaidecît un cui din buzunar! Fierarul duse o mînă la spate şi înhăţă dracul de coadă.

— Măi, că poznaş mai eşti! strigă dracul rîzînd. Ei, hai, destul, lasă şaga!

— Stai, puişorule! strigă şi fierarul. Ce zici despre una ca asta? Şi, zicînd aceste vorbe, flăcăul făcu semnul crucii şi dracul se îmblînzi pe loc, ca un mieluşel. Stai! făcu fierarul trăgîndu-l de coadă şi trîntindu-l jos. Stai că te învăţ să-i împingi în păcat pe oamenii de treabă şi pe creştinii vrednici! Şi tot ţinîndu-l de coadă, îi sări el în cîrcă şi-şi ridică mîna, pregătindu-se a face semnul crucii.

— Îndură-te de mine, Vakula, scînci jalnic dracul. Sînt gata să fac tot ce-mi ceri, numai cruţă-mă şi nu mă nenoroci cu semnul acela cumplit!

— Hm, auzi cum mai cîntă neamţul naibii! Acum ştiu bine ce am de făcut. Du-mă în spate, m-auzi tu, să mă duci în zbor ca o pasăre!

— Încotro? întrebă dracul amărît.

— La Petersburg, la ţarină!

Şi fierarul amuţi de frică, simţind că se înalţă în văzduh.

Oksana rămase chibzuind îndelung la vorbele ciudate ale fierarului. Undeva în adîncul inimii înţelese că fusese prea crudă cu el. Şi dacă-l bate vreun gînd rău? „Dacă, amărît cum e, îndrăgeşte pe alta şi prinde s-o laude, zicînd că-i cea mai frumoasă codană din sat, ca să-mi facă mie în ciudă! Ba nu, numai pe mine mă iubeşte. Doar sînt atît de frumoasă! N-o să mă schimbe cu alta pentru nimic în lume! O fi spus-o în şagă, se preface numai. Uite, n-o să treacă nici zece minute şi o să vină iarăşi să mă vadă. Ce-i drept, sînt prea nemiloasă cu dînsul!“ Şi frumoasa noastră fluşturatică se apucă îndată să facă haz cu suratele sale.

— Ia staţi! făcu una dintre ele. Fierarul şi-a uitat sacii! A colindat omul zdravăn, nu ca noi! Pesemne că i-au aruncat ditamai ciozvîrte de berbec. Iar cîrnaţi şi pite trebuie să fie o sumedenie. Huzur! Să te tot înfrupţi cît or ţine sărbătorile!

— Sacii fierarului? întrebă Oksana. Ia să-i ducem la mine acasă şi să vedem cu ce i-a burduşit.

Rîzînd, se-nvoiră.

— Dar nu-i putem ridica! strigară toate odată, opintindu-se să urnească sacii din loc.

— Ia staţi! zise Oksana. Hai să dăm fuga după o săniuţă! Îi cărăm cu săniuţa!

Şi fetele se repeziră să găsească pe undeva o săniuţă.

Prizonierilor li se urîse de moarte în strîmtoarea sacilor, măcar că dascălul făcuse cu degetul o gaură măricică într-unul. Dacă n-ar fi fost atîta lume în preajmă, poate găsea el prilejul să scape. Dar nu-i venea să iasă din sac în văzul tuturor, de teamă ca oamenii să nu-şi rîdă de el... Şi dascălul se

hotărî să mai aştepte, icnind înfundat sub ciubotele necuviincioase ale lui Ciub. De altfel nici Ciub nu rîvnea mai puţin să se vadă slobod, simţind sub picioare ceva pe care nu-i venea defel la îndemînă să şadă. Însă, auzind hotărîrea luată de fiică-sa, se potoli şi nu se mai gîndi să iasă, făcîndu-şi socoteala că pînă acasă ar avea de mers o cale de cel puţin o sută de paşi, dacă nu şi două. Unde mai pui că, dacă ieşi, trebuie să-ţi rînduieşti straiele, să-ţi închei cojocul, să te încingi cu brîul. Trudă nu glumă! Unde mai pui că îşi uitase cuşma la Soloha. Mai bine să-l care fetele cu săniuţa. Dar lucrurile luară o întorsătură neaşteptată. În timp ce fetele alergau după săniuţă, cumătrul cel deşirat ieşi din crîşmă, amărît ca vai de el. Crîşmăriţa nu se învoise nici în ruptul capului să-i dea pe datorie. Văzînd aşa, cumătrul se hotărîse să aştepte pe vreun jupîn cazac cu frica lui Dumnezeu, care să-l cinstească. Dar, ca în ciudă, jupînii cazaci rămăseseră cu toţii pe-acasă şi mîncau colivă în sînul familiei, ca nişte creştini de treabă ce se aflau. Aşa că, tot cugetînd la năravurile stricate ale oamenilor şi la inima de piatră a crîşmăriţei ovreice, cumătrul dădu peste saci şi se opri uluit.

— Ia te uită ce saci a lepădat cineva în drum! rosti el, trăgînd cu ochiul în toate părţile. Trebuie să fie şi nişte hartane de porc pe acolo. Ce noroc pe omul care a adunat atîtea bunătăţi din colindat! Ce grozăvie de saci! Să zicem că-s burduşiţi numai cu turte şi scovergi de hrişcă şi tot îi *bun*[79]. Fie şi numai lipii, tot la *ţanc*[80]: pentru o lipie, ovreica îţi pune o cinzeacă de rachiu. Ia să-i şterpelesc, cît nu mă vede nimeni. Şi se opinti să aburce în spate sacul cu Ciub şi dascălul, dar simţi că e peste puterile lui. Nu, n-am să-l pot duce de unul singur, mormăi cumătrul, dar uite că parcă anume s-a potrivit să vină Şapuvalenko[81], ţesătorul. Bună vremea, Ostap!

— Bună, zise ţesătorul, oprindu-se locului.

— Încotro?

— Ia aşa, în dorul lelii.

— Fii bun, omule, şi mă ajută să duc sacii! I-o fi lepădat vreun colindător în mijlocul drumului. Bunătăţile le împărţim pe din două.

— Saci zici? Şi cu ce-or fi plini, cu plăcinte ori colăcei?

— Cu de toate, gîndesc eu.

Şi, scoţînd în pripă două prăjini dintr-un gard, aşezară sacul deasupra şi-l luară pe umeri.

— Unde să-l ducem? La crîşmă? întrebă ţesătorul.

— La crîşmă, ziceam şi eu, dar mi-e să nu bănuiască jidanca blestemată că l-am şterpelit. Şi-apoi tocmai de la crîşmă vin. Mai bine îl cărăm la mine acasă. Nevasta mi-i dusă în sat, aşa că ne putem vedea de treabă în toată tihna.

— Ştii bine că-i plecată de-acasă? întrebă prevăzător ţesătorul.

— Slavă Domnului, încă nu mi-am ieşit chiar cu totul din minţi, zise cumătrul. Nu m-ar pune nici dracul să dau ochii cu ea! Are să umble în bobote cu muierile pînă spre ziuă.

— Care-i acolo? strigă nevasta cumătrului, auzind zgomot în tindă, unde cei doi prieteni se foiau cu sacul, şi deschise uşa.

Cumătrul rămase ca trăsnit.

— Na-ţi-o bună! făcu ţesătorul şi mîinile-i căzură neputincioase de-a lungul trupului.

Nevasta cumătrului era o comoară de femeie, cum sînt destule pe lumea asta. Ca şi bărbatul ei, nu prea dădea pe acasă şi se aţinea cît e ziulica de mare pe la cumetrele şi băbuţele mai procopsite, tămîindu-le şi înfruptîndu-se cu mare poftă din bucatele lor. Cu bărbatu-său se încăiera numai dimineaţa, cînd avea şi ea prilejul să-l vadă. Casa le era de două ori mai veche decît şalvarii grămăticului de la cancelaria plăşii. Acoperişul pleşuvise, rămînînd pe alocuri fără un fir de paie. Se mai vedea doar o închipuire de gard, întrucît orice sătean, plecînd de acasă, nu-şi mai lua băţ să alunge potăile, ci se lăsa în nădejdea cumătrului, din gardul căruia smulgea cîte unul după plac. Vatra n-avea parte de foc şi cîte trei zile la rîndul. Tot ce căpăta de la oameni drăgăstoasa soţioară ascundea bine ca să nu afle bărbatul şi adesea îi mai lua cu de-a sila şi chilipirurile lui, dacă nu apucase să le bea la crîşmă. Cu tot sîngele rece de care dădea dovadă întotdeauna, nici cumătrul nu se dădu bătut cu una, cu două, astfel că de obicei pleca de acasă cu nişte vînătăi zdravene pe sub ochi, în timp ce

dulcea lui nevestică dădea fuga pe la băbuţele satului, oftînd şi plîngîndu-li-se de nemernicia soţului şi bătăile pe care le îndura de la el.

Acum vă puteţi fireşte închipui buimăceala ţesătorului şi a cumătrului, puşi pe neaşteptate în faţa unei asemenea apariţii. Lepădînd sacul, amîndoi făcură pavăză cu trupurile şi-l acoperiră cu poalele. Dar era prea tîrziu. Deşi bătrîni şi slăbiţi, ochii nevestei cumătrului dibăciseră totuşi sacul.

— Îmi pare bine! zise ea cu bucuria unui uliu. Îmi pare bine că aţi colindat din gros! Aşa fac oamenii de treabă. Dar nu, mai degrabă bănuiesc că l-aţi şterpelit de la cineva. Arată sacul! Se-aude? Arată numaidecît sacul să-l văd şi eu!

— Arate-ţi-l dragul pleşuv, nu noi! zise ţanţoş cumătrul.

— Ce te bagi? zise ţesătorul. Noi am colindat, nu tu!

— Ba ai să mi-l arăţi, beţiv netrebnic! ţipă nevasta, dîndu-i lunganului de cumătru un pumn în bărbie şi croindu-şi cale către sac.

Dar ţesătorul şi cumătrul o înfruntară cu bărbăţie şi o făcură să dea înapoi. Nu apucară ei să-şi vină în fire, că nevasta tăbărî în tindă cu o cociorvă în mînă. Iute ca prîsnelul, îşi croi bărbatul peste mîini, pe ţesător îl mirui pe spinare şi se pomeni lîngă sac.

— De ce-am lăsat-o? zise ţesătorul dezmeticindu-se.

— Auzi, cică noi! Zi mai bine că tu ai lăsat-o! îi răspunse cu sînge rece cumătrul.

— Trebuie să fie de fier cociorva voastră! zise ţesătorul după un răgaz de tăcere, scărpinîndu-şi spinarea. Că şi muierea mea a cumpărat una mai an de la iarmaroc şi a dat pe ea douăzeci şi cinci de copeici, da’ oricum, nu doare aşa...

Între timp, nevasta triumfătoare puse jos un opaiţ, dezlegă sacul şi aruncă o privire înăuntru. Dar pesemne că ochii ei, care dibuiseră cu atîta agerime sacul, de astă dată o dăduseră de sminteală.

— Ia te uită, un porc întreg! strigă ea, bătînd încîntată din palme.

— Un porc, auzi, un porc întreg! zise ţesătorul dîndu-i coate cumătrului. Şi numai tu eşti de vină!

— Ce să-i faci! rosti cumătrul, ridicînd din umeri.

— Ei, asta-i! Ce stăm cu mîinile în sîn? Să-i luăm sacul! Hai, încolţeşte-o!

— În lături, fereşte! Porcu-i al nostru! strigă ţesătorul, înaintînd către ea.

— Fugi de-aici, muierea dracului! Că nu-i prada ta! zise cumătrul, dîndu-se şi el mai aproape.

Nevasta puse iar mîna pe cociorvă, dar în vremea asta Ciub ieşi din sac şi se opri în mijlocul tindei, întinzîndu-şi mădularele, ca omul care tocmai s-a trezit dintr-un somn adînc.

Nevasta cumătrului scoase un ţipăt, plesnindu-se cu mîinile peste poale. Toţi cei de faţă rămaseră cu gurile căscate.

— Auzi, toanta, cine-i porc! Nu-i porc, zise cumătrul, holbîndu-şi ochii.

— Uite ce huidumă de om! Cum o fi nimerit el în sac? zise ţesătorul, trăgîndu-se înfricoşat înapoi. Zi ce-ai zice, măcar să crăpi, dar aici nu-i lucru curat la mijloc. Că doar nu-i din cei care se pot strecura pe fereastră!

— Să ştii că-i cumătrul! strigă cumătrul, uitîndu-se mai bine.

— Păi cine altul? zise Ciub, zîmbind pe sub mustăţi. Aşa-i că v-am făcut bucata? Şi voi cît pe ce să mă înfulecaţi ca pe un porc, ai? Dar fiţi pe pace, pot să vă şi bucur: în sac este ceva şi, de nu-i cumva porc, apoi un godăcel ori altă lighioană tot trebuie să fie pe fundul lui. Că sub mine se tot foia ceva fără astîmpăr.

Ţesătorul şi cumătrul tăbărîră asupra sacului. Gospodina se încleştă şi ea de cealaltă parte, cît pe ce să se încaiere iarăşi, dacă dascălul, văzînd că nu mai are încotro, n-ar fi ieşit şi el la lumină.

Nevasta cumătrului înţepeni locului şi scăpă din mînă piciorul dascălului, de care trăgea să-l scoată din sac.

— Încă unul! strigă înspăimîntat ţesătorul. Dracu’ ştie ce se petrece pe lumea asta... Mi-am pierdut capul... Auzi, să arunce în sac oameni şi nu cîrnaţi, nu lipii!

— Uite-l şi pe dascăl! făcu Ciub, minunîndu-se şi mai vîrtos decît ceilalţi. Asta-i bună! Bravo, Soloha! De cap să-ţi fie! Auzi, să vîre omul în

sac!... Mă miram eu de ce sînt atîţia saci în casă... Acu' m-am lămurit: ţinea cîte doi inşi în fiecare sac. Şi eu care credeam că numai eu adică... Ia, mare poamă şi Soloha asta!

Fetele s-au cam mirat la întoarcere, văzînd că lipseşte un sac. „Nu-i nimic, ne e prea destul şi unul", gînguri Oksana. Şi, apucînd toate de sac, îl aburcară în săniuţă.

Capul satului hotărî să tacă, zicîndu-şi că, dacă le strigă să dezlege sacul şi să-l slobozească, proastele de fete vor fugi care încotro, crezînd că-i dracul înăuntru, iar el ar putea rămîne astfel pînă dimineaţă în drum.

Între timp, fetele, luîndu-se de mîni, porniră ca vijelia cu săniuţa pe zăpada scîrţîitoare. Multe dintre ele săreau pe săniuţă, altele se cocoţau chiar pe capul vornicului. El însă se hotărî să îndure tot. În cele din urmă, ajunseră la Oksana acasă, dădură de perete uşa tindei şi odăii şi tîrîră sacul în odaie, rîzînd cu hohote.

— Ia să vedem ce-i înăuntru! strigară ele, repezindu-se de-a valma să-l dezlege.

Şi tocmai atunci sughiţul ce-l tot necăjea de cînd se afla în sac îl apucă atît de crîncen, încît vornicul se porni a sughiţa şi a tuşi de mama focului.

— Vai, e cineva în sac! strigară fetele cu spaimă şi se repeziră pe uşă afară.

— Ce naiba v-a apucat? Ce v-aţi stîrnit ca nişte zănatice? întrebă Ciub intrînd pe uşă.

— Ah, taică! bîigui Oksana. E cineva în sac!

— În sac? Unde-aţi găsit sacul?

— L-a lepădat fierarul în mijlocul drumului, strigară fetele toate odată.

„Păi nu spuneam eu..." îşi zise Ciub.

— Şi ce v-aţi înfricoşat aşa? Ia să vedem. Ei, om bun ori cum ţi-o fi spunînd acolo, ia poftim afară să te vedem şi noi!

Vornicul ieşi din sac.

— Ah! ţipară fetele.

„Şi capul satului tot pe acolo se-aţine, se vede treaba, îşi zise Ciub, măsurîndu-l buimăcit cu privirea din creştet şi pînă în tălpi. Ia te uită!... He!...“ Şi nu mai putu îngăima nimic altceva.

Vornicul părea şi el nu mai puţin stînjenit şi nu ştia ce să spună.

— E ger afară, nu? zise el către Ciub.

— Da, pişcă un geruleţ, îi răspunse Ciub. Dar să-mi spui, mă rog ţie, cu ce-ţi ungi cizmele, cu untură ori cu dohot?

De fapt inima îi dădea ghes să-l întrebe cum de-a ajuns în sac tocmai el, ditamai capul satului, dar îl luase gura pe dinainte şi întrebase cu totul alta.

— Cu dohot, zise vornicul, aşa-i mai bine. Ei, rămîi, Ciub, sănătos! Şi ieşi din casă, îndesîndu-şi cuşma pe cap.

— Auzi, prostul de mine, să-l întreb cu ce-şi unge ciubotele! zise Ciub cu ochii la uşa pe care ieşise vornicul. Bat-o s-o bată pe Soloha! Să bage în sac un munte de om ca el!... A dracului muiere! Şi eu, prostul de mine... Dar pe unde o fi pîrdalnicul cela de sac?

— L-am zvîrlit colo în ungher, zise Oksana. Era gol.

— Ba lasă că ştiu eu tertipurile astea! Ia adă-l încoace! Trebuie să mai fie unul înăuntru! Scuturaţi-l bine... Cum, nu-i nimeni?... Ca să vezi, ce scorpie de muiere! Şi cînd te uiţi la ea, zici că-i sfîntă, că de cînd e lumea şi pămîntul n-a pus în gură nimic de frupt.

Dar să-l lăsăm pe Ciub să-şi verse în tihnă tot necazul şi să ne întoarcem la fierarul nostru, mai ales că-i tîrziu, a trecut de ora opt.

La început Vakula o cam băgase pe mînecă, pomenindu-se înălţat fără veste pînă sus în slavă, de unde nu mai putea desluşi nimic din cîte se aflau sub el pe faţa pămîntului. Ca o muscă în zbor, trecu chiar pe sub lună şi, de nu se ferea niţel, o agăţa cu cuşma. De la o vreme mai prinse la inimă şi se apucă să-şi rîdă de drac. Făcea haz la culme văzînd cum diavolul prindea a strănuta şi tuşi de mama focului, cînd el îşi scotea de la gît cruciuliţa de chiparos şi o întindea spre drac. Apoi îşi ridica dinadins mîna să se scarpine

în cap, iar dracul, bănuind că face semnul crucii, îşi iuţea zborul. Toate erau luminoase în înalturi. O negură argintie învăluia văzduhul limpede. Se vedeau clar toate. Se arătă pînă şi un vrăjitor trecînd val-vîrtej pe alături, cocoţat într-o oală. Se desluşeau stelele adunate în stol şi jucîndu-se de-a puia-gaia. Undeva departe un roi de duhuri se învolbura precum un nor. Un drac care ţopăia în preajma lunii îşi scoase cuşma la vederea fierarului ce săgeta cerul călare. Din direcţia opusă trecu pe alături o mătură, cu care, se vede treaba, zburase mai adineaori o vrăjitoare cu rostul ei... Şi multe alte spurcăciuni le mai fu dat să întîlnească în cale. La vederea fierarului, se opreau cu toţii să-l privească, urmîndu-şi mai apoi fiecare calea şi interesul. Fierarul zbură întruna pînă cînd dinaintea lui scăpără deodată Petersburgul scăldat în lumină. (Se nimerise tocmai o iluminaţie cu nu ştiu ce prilej.) Zburînd peste bariera oraşului, dracul se prefăcu în cal şi fierarul se pomeni în mijlocul străzii, călare pe un bidiviu aprig.

Doamne, ce de tropote, ce zarvă şi strălucire! De-o parte şi de alta a străzii se îngrămădesc zidurile caselor cu cîte patru caturi. Copite şi roţi tropoteau şi sunau, împrăştiind în toate patru părţile ecouri precum nişte bubuituri de tunet. La fiece pas creşteau ca din pămînt casele. Zburau faetoanele, se cutremurau podurile. Răcneau vizitiii şi surugiii călări pe caii înaintaşi. Şuiera zăpada spulberată sub miile de sănii ce treceau de pretutindeni ca nălucile. Trecătorii se fereau, lipindu-se pe sub pereţii caselor împodobite cu o mulţime de lampioane şi umbrele lor uriaşe alunecau de-a lungul zidurilor, atingînd cu creştetul streşinile şi hornurile. Vakula privea uluit în jurul lui. I se părea că toate clădirile îl aţintesc cu ochi nenumăraţi de foc. Vedea atîta puzderie de boieri şi şube de blană îmbrăcate în postav, încît nici nu mai ştia dinaintea cui să-şi scoată cuşma. „Doamne, ce de boierime! îşi zise fierarul. Să ştii că toţi care trec în şubă pe uliţă trebuie să fie numaidecît consilieri! Iar cei care se plimbă în minunăţiile astea de brişte sticluite trebuie să fie primari, nu mai încape îndoială, dacă nu ceva şi mai şi!“ Dracul însă îi curmă firul gîndului, întrebîndu-l: „Să te duc de-a dreptul la ţarină?“ „Nu, mă tem, îşi zise fierarul. Undeva pe aici trebuie să fi poposit nişte zaporojeni care au trecut

astă-toamnă prin Dikanka. Veneau de la Seci cu nişte jalbe pentru împărătească. N-ar strica să mă sfătuiesc mai întîi cu ei.“

— Ia poftim, Satană, în buzunar la mine, şi mă du întins la zaporojeni.

Dracul pe loc începu să scadă văzînd cu ochii, pînă se făcu atît de mic, încît încăpu fără nici un efort în buzunarul fierarului. Cît ai clipi din ochi, Vakula se pomeni dinaintea unei clădiri falnice, urcă pe negîndite o scară, deschise o uşă şi se trase înapoi, orbit de strălucirea unei camere bogat împodobite. Dar inima îi veni la loc, dînd cu ochii de zaporojenii care trecuseră prin Dikanka şi care şedeau acum turceşte pe canapele de mătase, strîngînd sub ei ciubotele unse cu dohot şi fumînd tutun din cel tare, care îi mai spune şi mahorcă.

— Bună vremea, boieri dumneavoastră! Dumnezeu să vă ajute! Uite unde-a fost dat să ne întîlnim! zise fierarul dîndu-se mai aproape şi făcînd o plecăciune pînă la pămînt.

— Cine-i omul? îl întrebă unul dintre ei, care şedea chiar în dreptul fierarului, pe un altul mai din fund.

— Nu m-aţi recunoscut? întrebă fierarul. Sînt Vakulafierarul. Astă-toamnă aţi trecut prin Dikanka şi ne-aţi fost musafiri aproape două zile, dea-v-ar Domnul sănătate şi viaţă multă! Eu v-am pus şină nouă la roata din faţă a căruţei domniilor voastre!

— A! făcu acelaşi zaporojan. E chiar fierarul care-i trage nişte zugrăveli de mai mare dragul. Noroc, fîrtate! Ce Dumnezeu te aduce pe la noi?

— Ia aşa, m-a prins un dor de ducă... Cică...

— Şi cum îţi place, fîrtate, capitala? Aşa-i că-i vajnică? zise cu fală zaporojanul, ţinînd să arate că ştie a vorbi şi ruseşte.

Fierarul nu voia nici el să se facă de ruşine ori să se arate mai prejos, mai cu seamă că la rîndul lui ştia limba cărturărească, precum aţi avut prilejul să vă încredinţaţi mai sus.

— Vrednică gubernie, nimic de zis! răspunse el nepăsător. Ditamai casele. Şi spînzură pe ele nişte zugrăveli din cale-afară de vajnice. Multe

case-s împestriţate la extrem cu buchii suflate-n aur. Ce mai încolo-încoace, proporţie de mai mare minunea!

Vorba curgătoare a fierarului le făcu zaporojenilor o impresie cît se poate de bună.

— Mai vorbim noi şi altă dată, fîrtate, mai pe îndelete. Acum însă ne grăbim la împărătească.

— La împărătească? Atunci fiţi buni, boieri dumneavoastră, luaţi-mă şi pe mine!

— Pe tine? zise zaporojanul, cu aerul unui unchiaş în faţa nepoţelului său de vreo patru anişori, care-l roagă să-l aburce pe un cal mare, din cei adevăraţi. Ce să cauţi tu acolo? Nu, nu se poate! făcu trufaş zaporojanul. Noi avem, frate, nişte treburi de pus la cale cu împărăteasa.

— Luaţi-mă cu voi, stărui fierarul. Înduplecă-i! îi şopti el dracului, dînd un ghiont peste buzunar.

Nu apucă el bine să spună aşa, că un alt zaporojan rosti:

— Apoi, fraţilor, chiar aşa, de ce să nu-l luăm?

— Să-l luăm, fireşte! făcură şi alţii.

— Atunci ia şi-ţi pune nişte straie de-ale noastre.

Abia dovedi fierarul să-şi tragă pe el un jupan verde, că uşa se deschise fără veste şi un bărbat cu galoane intră în cameră şi îi vesti că-i vremea să plece.

Şi iarăşi se minună fierarul, legănat într-o caleaşcă uriaşă, în timp ce de o parte şi de alta a străzii casele cu cîte patru caturi fugeau îndărăt, iar caldarîmul duduia, părînd că se aşterne el însuşi de-a fuga sub copitele cailor.

„Doamne, ce de lumină! îşi zise în sinea lui fierarul. Pe la noi nici în toiul zilei nu-i atîta lumină.“

Caleştile opriră la scara palatului. Zaporojenii se dădură jos, pătrunseră pe uşa unei tinde măreţe şi urcară o scară ce scînteia de lumină.

— Ce odor de scară! murmură fierarul. Nu te înduri nici să calci măcar. Şi ce de podoabe! Şi mai zice lumea că, cică, basmele spun minciuni! Ba pe

naiba! Doamne sfinte, ce mai parmaclîc! Ce meşteşug! Numai fier cît au pus aici trebuie să fie la vreo cincizeci de ruble pe puţin!

Ajunşi în capul scării, zaporojenii trecură în cea dintîi sală. Fierarul îi urmă sfios, cu frică la tot pasul să nu alunece cumva pe parchet. Străbătură trei săli de-a rîndul şi fierarul nu mai contenea să se minuneze. Ajuns în cea de-a patra, stătu fără voie în faţa unui tablou din perete, înfăţişînd-o pe Maica Precista cu Pruncul în braţe. „Ce zugrăveală! Ce lucrătură măiastră! îşi dădu el cu părerea. Să zici că vorbeşte! Să zici că-i vie, nu alta! Şi Pruncul sfînt uite cum şi-a împreunat mînuţele şi zîmbeşte, sărmanul! Şi vopselele! Ce vopsele, Doamne! Ocru bănuiesc că nu-i aici nici de-o copeică, numai verde şi băcan. Şi albastrul, ia, ce mai luciu are! Falnică plăsmuire! Grundul trebuie că-i dat cu ţincvais. Dar, oricît ar fi de măiestrite zugrăvelile, clampa asta de aramă e şi mai vrednică de mirare, urmă el, apropiindu-se de uşă şi pipăindu-i încuietoarea. Ce lucrătură! Pesemne că le-au făurit nişte meşteşugari nemţi şi au luat un preţ bun pe ele...“

Poate că fierarul nostru ar mai fi stat încă mult aşa să tot cugete, de nu-l îmboldea pe sub coate un lacheu cu livrea galonată, să nu rămînă în urma celorlalţi. Zaporojenii mai străbătură două săli şi se opriră. Aici li se spuse să aştepte. Prin sală se îmbulzeau cîţiva generali cu uniforme cu fir de aur. Zaporojenii se ploconiră în toate părţile şi se opriră, îngrămădindu-se unii în alţii.

Peste scurt timp intră un bărbat falnic la stat şi spătos, în uniformă de hatman, cu cizme galbene, urmat de o întreagă suită. Avea părul zburlit, era cam şpanchi de-un ochi, pe faţă i se putea citi un aer de trufaşă măreţie şi fiece mişcare îl trăda pe omul deprins să poruncească. Generalii, toţi cîţi se preumblau destul de făloşi în tunicile lor pline de fireturi, prinseră a forfoti în jurul lui, ploconindu-se adînc şi părînd a-i pîndi fiecare cuvînt şi gest, gata să se avînte spre a-i îndeplini orice poruncă. Hatmanul însă trecu nepăsător pe alături, moţăind doar uşurel din cap şi se apropie de zaporojeni.

Zaporojenii se înclinară cu toţii pînă la pămînt.

— Toţi sînteţi de faţă? întrebă el tărăgănat şi cam pe nas.

— *Apoi sîntem, tătucă*[82]! răspunseră zaporojenii, făcînd încă o plecăciune.

— Nu uitaţi să vorbiţi precum v-am învăţat!

— Nu uităm, tătucă.

— O fi ţarul? întrebă fierarul pe unul dintre zaporojeni.

— Ţi-ai găsit şi tu, ţarul! Ba-i chiar Potiomkin[83], răspunse celălalt.

Din odaia învecinată răzbătură nişte glasuri şi fierarul făcu ochii mari, nemaiştiind încotro să-i întoarcă de mulţimea cucoanelor care umplură sala, toate în rochii de atlaz cu trenă lungă, însoţite de curteni îmbrăcaţi cu caftane cusute cu fir de aur şi avînd părul strîns la ceafă, în copci. De atîta strălucire, care-i lua ochii, fierarul nu mai vedea nimic. Zaporojenii căzură cu toţii la pămînt şi strigară într-un glas:

— *Îndură-te, maică*[84]!

Fără să vadă ceva, fierarul se aşternu şi el cu sîrg la pămînt împreună cu ceilalţi.

— Sculaţi-vă! sună deasupra lor un glas poruncitor şi plăcut totodată. Cîţiva curteni se învălmăşiră, împingîndu-i pe zaporojeni.

— Nu ne sculăm, maică, nu ne sculăm! Murim mai bine, dar nu ne clintim din loc! strigau zaporojenii.

Potiomkin îşi muşcă buzele. În cele din urmă se apropie chiar el de un zaporojan şi, cu ton de poruncă, îi şopti ceva la ureche. Zaporojenii se ridicară.

Şi abia atunci se încumetă fierarul să-şi înalţe privirea. În faţa lui stătea o femeie nu chiar înaltă la stat şi cam trupeşă, pudrată, cu ochi albaştri, zîmbind cu acea măreţie atotcuceritoare ce nu putea aparţine decît unei suverane.

— Excelenţa Sa mi-a promis că-mi va face cunoştinţă cu poporul meu, pe care nu l-am văzut niciodată pînă astăzi, zise doamna cu ochi albaştri, privindu-i curioasă pe zaporojeni. Sînteţi mulţumiţi de găzduire? urmă ea, venind mai aproape.

— *Apoi, mulţămiţi, maică*[85]! Merindea ne ajunge, chit că berbecii din partea locului nu sînt nici pe departe ca ai noştri din Zaporojie. Încolo se

poate trăi care cumva...

Potiomkin se încruntă, văzînd că zaporojenii vorbesc altfel decît îi învăţase el.

Un zaporojan ieşi semeţ înainte:

— Fii milostivă cu noi, maică! De ce urgiseşti poporul tău credincios? Cu ce ţi-am greşit? Am dat cîndva mîna cu tătarul spurcat? Am uneltit noi cu turcul împotriva măriei tale? Te-am vîndut noi cu gîndul ori cu fapta? Atunci de ce atîta nemilă din partea Domniei Tale? Mai întîi auzeam că porunceşti să se înalţe cetăţi împotriva noastră. Pe urmă că pofteşti să ne preschimbi în carabinieri. Acum ne pasc alte urgii. Cu ce-i de vină oastea zaporojană? Că a înlesnit oştilor tale să treacă Perekopul şi le-a ajutat gheneralilor tăi să-i hăcuiască pe crîmleni?...

Potiomkin tăcea nepăsător, lustruindu-şi cu o periuţă inelele cu briliante, de care-i erau pline degetele.

— Şi ce-aţi venit să cereţi de la mine? întrebă cu îngăduinţă Ecaterina.

Zaporojenii schimbară între ei o privire plină de tîlc.

„Acu-i acu'! Măria Sa întreabă ce poftim!“ îşi zise fierarul în sinea lui şi i se aruncă deodată la picioare.

— Preamărită doamnă, îndură-te de mine şi nu mă osîndi. Spune-mi, rogu-te, milostivă crăiasă, din ce ţi-s lucraţi conduraşii ce-i porţi în picioare? Nu cred să fie în toate hotarele lumii un ciubotar mai iscusit ca acela! Măre Doamne, de-ar fi să poarte şi nevastă-mea asemenea conduraşi!

Împărăteasa începu să rîdă. Curtenii, şi ei. Potiomkin se încruntă şi zîmbi totodată. Zaporojenii începură să-i dea ghionturi pe sub coaste, gîndind că şi-a ieşit din minţi fierarul.

— Ridică-te! îi zise blînd împărăteasa. Dacă ţii atîta să-i capeţi, nimic mai lesne! Să-i aduceţi pe dată o pereche de conduraşi din cei mai scumpi, înfloraţi cu fir de aur! Nu, zău, să ştiţi că-mi place nespus simplitatea aceasta! Iată un subiect demn de pana dumitale sprintenă! adăugă ea, îndreptîndu-şi privirea către un bărbat între două vîrste, cu faţa rotunjoară, cam palidă, al cărui caftan modest, împodobit cu nişte nasturi mari de sidef, îl trădau că nu face parte din tagma curtenilor.

— Măria Ta e prea bună cu mine. Aici s-ar cere pana unui La Fontaine, răspunse cu o plecăciune omul cu nasturi de sidef.

— Drept să-ţi spun, *Brigadierul*[86] dumitale îmi place la nebunie pînă astăzi. Dumneata citeşti admirabil! De altfel, urmă împărăteasa, întorcîndu-se către zaporojeni, după cîte ştiu eu, nimeni dintre voi nu se însoară la Seci.

— *Ba cum să nu, maică*[87]! Ştii prea bine şi singură că omul nu poate fără muiere, îi răspunse acelaşi zaporojan, cu care fierarul stătuse de vorbă. Şi fierarul se minună, auzind că zaporojanul, care părea a şti atît de bine limba cărturărească, vorbea parcă dinadins cu ţarina în limba cea mai necioplită, căreia i se spune de obicei grai mojicesc. „Mare şiret! îşi zise Vakula. Pesemne ştie el ce face.“

— Că doar nu sîntem călugări, urmă zaporojanul, ci oameni cu păcate. Ne trage şi pe noi inima, ca pe tot creştinul, să ne îndulcim cu de frupt. Sîntem destui care avem neveste, numai nu la Seci. Sînt unii cu neveste prin ţara leşească. Sînt care au neveste în Ucraina. Iar unii au pînă şi în plaiul turcului.

În vremea aceasta i se aduseră fierarului conduraşii.

— Doamne, ce podoabe! strigă el fericit, înşfăcînd conduraşii. Preamărită împărăteasă! Cu asemenea conduraşi în picioare, ba încă şi pe *gheţuş*[88] cînd te dai cu ele, apoi ce picioruşe trebuie să ai, Măria Ta! Mă bate gîndul că numai de zahăr curat trebuie să fie şi alta nimica.

Împărăteasa, care avea într-adevăr picioruşele cele mai frumoase şi mai zvelte, nu-şi putu stăpîni un zîmbet, auzind un asemenea compliment de pe buzele naive ale fierarului, care, cu toată faţa lui oacheşă, arăta chipeş în veşmîntul zaporojan.

Bucuros de atîta bunăvoinţă, fierarul se pregăti să o întrebe pe îndelete despre multe: dacă e adevărat că ţarii mănîncă numai miere şi slănină şi cîte altele. Dar simţind că zaporojenii îi tot dau coate, hotărî să tacă. Iar cînd împărăteasa se întoarse către bătrînii din Seci întrebîndu-i de trai şi datini, fierarul se trase înapoi, se înclină, şoptind către buzunar: „Scoate-mă mai iute de aici!“. Şi cît ai clipi din ochi, se pomeni dincolo de barieră.

— S-a înecat, pe crucea mea, s-a înecat! Iaca, să nu mă urnesc din loc, dacă nu s-a înecat! turuia dolofana nevastă a ţesătorului, stînd în mijlocul uliţei cu un pîlc de neveste bulucit în jurul ei.

— Mă ştiţi cumva de mincinoasă? Am furat vaca din ocolul cuiva? Am deochiat eu pe cineva de nu mai am nici o crezare? zbiera bălălăind din mîini o muiere cu nasul vînăt şi cu o svitcă de cazac pe ea. Uite, să mi se usuce gîtlejul după apă, dacă baba Pereperciha[89] n-a văzut cu ochii ei cum s-a spînzurat fierarul!

— S-a spînzurat fierarul? Na-ţi-o bună! zise capul satului, ieşind de la Ciub şi se opri din cale, dîndu-se mai aproape să tragă cu urechea la vorbele lor.

— Spune mai bine să ţi se usuce gîtlejul după rachiu, baborniţă beţivă ce eşti! răspunse ţesătorul. Numai o nebună ca tine ar sta să se spînzure! Fierarul s-a înecat! S-a dus pe copcă! Ştiu bine, precum te ştiu că-mi vii de la crîşmă.

— Auzi, neobrăzata, cu ce-mi scoate ochii! o înfruntă mînioasă muierea cu nasul vînăt. Tacă-ţi gura, spurcăciune! Parcă nu ştiu eu că dascălul umblă la tine în toată seara?

— Care dascăl? La cine umblă dascălul? Ce tot bîigui acolo?

— Dascălul, zici? îngînă dăscăliţa, care era şi ea de faţă, înfofolită într-un cojoc din blană de iepure, îmbrăcat în kitaikă albastră, şi-şi făcu loc prin îmbulzeală. Stai să-ţi arăt eu dascăl! Care l-a pomenit pe dascăl?

— Uite la cine umblă dascălul! zise muierea cu nasul vînăt, arătînd către ţesătoare.

— A, tu-mi erai căţeaua, zise dăscăliţa tăbărînd asupra ei. Tu eşti farmazoana care-i tulburi minţile şi-l adăpi cu buruieni să vină la tine?

— Fugi încolo, Satană! zise ţesătoarea, împotrivindu-se.

— Vrăjitoare blestemată! Să nu mai apuci să-ţi vezi plozii, spurcăciune! Ptiu!... Şi dăscăliţa o scuipă drept în ochi.

Ţesătoarea scuipă la rîndul ei, dar nimeri drept în bărbia nerasă a capului satului, care se furişase în preajmă să audă mai bine.

— Ptiu, muiere nevrednică! strigă capul satului, ştergîndu-şi faţa cu poala cojocului şi ridicînd gîrbaciul. Văzînd aşa, nevestele se risipiră care încotro, blestemînd în gura mare. Auzi mîrşăvie! făcu el, ştergîndu-se fără istov. Şi-adică s-a înecat fierarul. Doamne, şi ce falnic zugrav mai era! Ce cuţite trainice, ce mai seceri şi pluguri ieşeau din mîna lui dibace! Şi ce cruce de voinic mai era! Da, urmă el dus pe gînduri, puţini ca dînsul la noi în sat. Am băgat de seamă, încă pe cînd şedeam în pîrdalnicul acela de sac, că fierarul nu era în toate apele. Uite aşa, a fost omul şi nu mai este! Şi eu, care gîndeam să-i aduc la potcovit iapa mea bălţată!...

Şi pătruns de asemenea gînduri creştineşti, capul satului apucă domol către casă.

Oksana se tulbură cînd vestea ajunse la urechile ei. Nu prea dădea ea crezare nici ochilor Perepercihăi, nici vorbelor ce umblau printre neveste, ştiindu-l pe fierar drept om cu frica lui Dumnezeu, care nu s-ar încumeta să-şi ducă sufletul la pierzanie. Totuşi, dacă plecase cumva cu gîndul să nu se mai întoarcă în sat niciodată? Unde o să mai găsească ea un flăcău aşa de vrednic precum e fierarul? Şi cum o mai iubea el! Şi-i îndura toanele mai abitir ca orice alt flăcău din sat! Frumoasa se zvîrcoli sub plapumă toată noaptea, tot răsucindu-se pe o parte şi pe alta, dar somnul fugea de ea. Ba îşi despuia în frămîntări tot farmecul goliciunii ei fecioreşti, pe care întunericul nopţii îl ascundea pînă şi de ea însăşi şi se dojenea aproape în gura mare, ba amuţea şi încerca să nu se mai gîndească la nimic şi nu-şi putea înfrîna gîndurile. Ardea toată, iar în revărsatul zorilor se pomeni îndrăgostită pînă peste urechi de fierar.

Ciub nu arătă nici bucurie şi nici tristeţe, aflînd de soarta lui Vakula. Nu se gîndea decît la Soloha, căreia nu-i putea ierta viclenia şi pe care nici prin somn nu mai contenea să o blesteme.

Sosi şi dimineaţa. Biserica se umplu de lume încă înainte de revărsatul zorilor. Femeile înaintate în ani, cu marame albe pe cap şi cu svitci albe de postav se închinau cucernic chiar din pragul bisericii. Nevestele de cazaci,

în polci verzi şi galbene, cîte unele chiar în caţaveici albastre, avînd brodate la spate mustăţi răsucite din găitane de fir, stăteau înaintea lor. Fetele, purtînd împletită în creştete o adevărată prăvălie de panglici, la gît cu salbe, cruciuliţe şi ducaţi, căutau să se strecoare cît mai aproape de iconostas. Dar cel mai în faţă stăteau jupînii cazaci şi sătenii de rînd, mustăcioşi şi moţaţi, cu grumaji groşi şi bărbii proaspăt rase, cei mai mulţi în sumane cu glugi, de sub care se iţea cîte o svitcă albă ori albastră. Pretutindeni, pe toate feţele, se întrezărea acelaşi aer de sărbătoare. Capul satului se lingea pe buze, pornit cu gîndul la cîrnăciorii din care avea să se înfrupte. Fetele se şi visau *dîndu-se pe gheţuş*[90] cu flăcăii. Băbuţele îngînau la rugăciuni mai cu rîvnă ca oricînd. Cazacul Sverbîguz bătea la mătănii de răsuna biserica. Numai Oksana stătea pierdută, cu un gînd să se roage şi cu altul nu. Inima ei era plină de atîtea simţăminte învălmăşite, unul mai supărător şi mai dureros decît altul, încît pe faţa ei nu se putea citi decît o adîncă tulburare. Ochii îi înotau în lacrimi. Suratele ei nu ghiceau ce-o doare şi nu bănuiau că de vină era fierarul. Dar nu numai Oksana era cu gîndul la fierar. Toţi mirenii simţeau că sărbătorii îi lipsea ceva ca să aducă a sărbătoare. Şi, ca un făcut, dascălul răguşise în urma călătoriei lui în sac şi hîrîia cu glas aproape stins. Ce-i drept, cîntăreţul venit în ospeţie lua basul de mai mare dragul, dar ar fi fost mult mai bine să fie de faţă şi fierarul, care, de cum începeau „Tatăl nostru“ ori „Îngerul a strigat“, urca în strană şi pornea a ţine isonul întocmai cum auzise el la Poltava. Pe lîngă asta, o mai făcea şi pe clopotarul. Slujba de dimineaţă se sfîrşi şi după ea şi liturghia. Dar, la drept vorbind, unde să fi dispărut fierarul?

Drumul de întoarcere dracul îl străbătu şi mai iute în răstimpul ce mai rămăsese din noapte. Într-o clipă Vakula se pomeni lîngă casa lui. Şi chiar atunci porniră să trîmbiţeze cocoşii. „Încotro? strigă fierarul, înşfăcîndu-l de coadă pe dracul care se pregătea s-o şteargă. Stai, fîrtate, că încă nu ţi-am mulţumit. Uite şi mulţumita!“ Şi apucînd o vargă, îl şfichiui de trei ori atît de usturător, că bietul drac ţîşni din mîinile lui ca un ţăran de-abia chelfănit

de consilierul comunal. Şi iată că, în loc să-i păcălească, să-i ducă în ispită şi să-i prostească pe alţii, vrăjmaşul seminţiei omeneşti se pomeni el însuşi tras pe sfoară. Apoi Vakula intră în tindă, se îngropă în fîn şi dormi dus pînă spre amiază. Cînd se trezi, se sperie văzînd soarele atît de sus: „Am scăpat şi slujba de dimineaţă, şi liturghia!“. Şi cuviosul fierar căzu pradă mîhnirii, socotind că Dumnezeu i-a trimis înadins somnul, drept pedeapsă că a vrut să-şi ducă sufletul la pierzanie, neîngăduindu-i astfel să se ducă la biserică în această zi de mare sărbătoare. Se mîngîie însă la gîndul că săptămîna viitoare se va spovedi popii şi va bate zilnic cîte cincizeci de mătănii vreme de un an. Cu aceste gînduri intră în casă, dar nu găsi pe nimeni. Se vede treaba că Soloha nu se întorsese încă. Flăcăul scoase cu grijă conduraşii din sîn şi iarăşi se minună de lucrătura lor preţioasă şi de năstruşnicele întîmplări prin care trecuse peste noapte. Fierarul să spălă, se dichisi cum putu mai bine, îşi puse veşmîntul primit de la zaporojeni, scoase din scrin o cuşmă nou-nouţă din pielicele de Reşetilovka, cu fundul albastru, pe care o cumpărase de la Poltava şi nu o purtase niciodată pînă atunci. Mai scoase şi un brîu nou, înflorit cu toate culorile, le puse pe amîndouă într-o basma, împreună cu o nagaică, şi porni întins la Ciub.

Văzîndu-l pe fierar în prag, Ciub căscă ochii mari şi nu ştia de ce să se mire mai vîrtos: că fierarul înviase din morţi, că se încumetase să vină la el ori că se înfăţişase sub chipul unui zaporojan sadea. Dar mirarea lui nu mai cunoscu margini, văzîndu-l pe Vakula că desface legătura şi-i pune dinainte o cuşmă nou-nouţă, un brîu cum nu mai văzuse satul, după care îi cade la picioare, rugîndu-l fierbinte:

— Îndură-te, taică, nu te mînia pe mine! Uite nagaica: dă în mine cît îţi pofteşte inima. Mă plec voinţei tale şi mă căiesc întru totul. Dă în mine, numai nu te mînia! Că doar te-ai avut cîndva fîrtat bun cu taică-meu răposatul, ai mîncat pîine şi sare cu el, aţi cinstit împreună.

Ciub privea cu tăinuită bucurie cum îi zăcea acum la picioare fierarul, pe care nu cuteza nimeni din sat să-l înfrunte, fiindcă îndoia cu o singură mînă pitacii şi potcoavele ca şi cum ar fi nişte foi pentru clătite. Ca să nu-şi

ştirbească şi mai mult din fală, Ciub apucă nagaica şi-l lovi de trei ori pe spinare.

— Ei, hai, ajungă-ţi, scoală! Altădată să asculţi de cei bătrîni! Să uităm ce-a fost între noi! Şi acum spune: ce te-aduce la mine?

— Să mi-o dai pe Oksana de nevastă, taică!

Ciub cumpăni o vreme în minte, îşi plimbă ochii de la cuşmă la brîu; cuşma era o minunăţie şi nici brîul nu părea mai prejos. Îşi mai aduse aminte de vicleana Soloha şi zise cu toată hotărîrea:

— *Bine*[91], trimite peţitorii!

— Ah! strigă Oksana intrînd şi dînd cu ochii de fierar, ţintuindu-l cu o privire plină de uimire şi bucurie.

— Ia te uită ce conduraşi ţi-am adus eu! îi zise Vakula. Din cei de care poartă ţarina.

— Nu, nu-mi trebuie conduraşi! făcu ea, dînd din mîini şi neluîndu-şi ochii de la el. Că şi fără conduraşi, eu... Şi se rumeni în obraji, fără a-şi mai întregi spusele.

Fierarul veni lîngă ea şi o luă de mînă. Mîndruţa îşi plecă ochii cu sfială. Niciodată nu mai fusese atît de frumoasă. Încîntat, fierarul o sărută lin şi fata se îmbujoră şi mai tare şi se făcu şi mai frumoasă.

Trecînd odată prin Dikanka, răposatul arhiereu, fie-i ţărîna uşoară, lăudă aşezarea tîrgului şi, străbătînd uliţa, îl puse pe vizitiu să oprească înaintea unei case noi.

— A cui o fi casa asta zugrăvită aşa de frumos? întrebă Preasfinţia Sa pe o femeie frumoasă care stătea lîngă uşă cu un prunc în braţe.

— A fierarului Vakula! îi răspunse, plecîndu-şi fruntea Oksana, căci ea era.

— Frumos! Măiastră lucrătură! zise Preasfinţitul, plimbîndu-şi privirea asupra uşilor şi ferestrelor. Ferestrele erau date de jur împrejur cu vopsea roşie. Pretutindeni pe tăbliile uşilor erau zugrăviţi cazaci încălăraţi şi cu lulele între dinţi.

Dar Preasfinţitul îl lăudă şi mai abitir, aflînd că şi-a ispăşit canonul dat de biserică şi a zugrăvit fără nici o plată toată strana stîngă cu vopsea verde şi flori roşii. Şi asta încă nu era tot: pe peretele din stînga, cum intri în biserică, Vakula l-a zugrăvit pe dracul în iad, şi avea dracul o mutră aşa de pocită, că fiecine scuipa cu scîrbă, de se nimerea să treacă pe alături. La rîndul lor, nevestele, dacă vedeau că le plînge pruncul în braţe, îl aduceau dinaintea acelei plăsmuiri şi-i spuneau: „*Ia te uită ce mai scîrnă stă zugrăvită acolo*!“[92] Şi pruncul îşi înghiţea lacrimile, se uita ponciş la tablou şi se strîngea la sînul mamei.

Traducere de Igor Creţu

66* A colinda înseamnă, la noi, a cînta în ajunul Crăciunului, la ferestre, nişte cîntece care se numesc colinde. Cel care colindă capătă întotdeauna, de la stăpînul sau stăpîna casei, cîrnaţi, pîine sau un ban de aramă, fiecare dînd ce are. Se spune că a fost cîndva un idol Koleada, care era luat drept Dumnezeu, şi că de la el se trag colindele. Cine să mai ştie? Nu sîntem noi, oamenii simpli, în măsură să ne dăm cu părerea. Anul trecut, părintele Osip a vrut să nu mai dea voie să se colinde prin cătune, spunînd că prin asta oamenii îi fac pe plac Satanei. Totuşi, dacă e să spunem adevărul, în colinde, Koleada nu este pomenit nici cu un cuvinţel. Adesea se cîntă despre naşterea lui Hristos, iar la sfîrşit se urează sănătate gospodarului, gospodinei, copiilor şi întregii case. *Nota prisăcarului* (n.a.).

67* Neamţ i se spune la noi oricui vine din altă ţară, fie el francez, supus chesaro-crăiesc sau suedez (n.a.).

68 *Ciub* – moţ, ciuf (ucr. şi rus.).

69 *Sverbîguz* – de la *sverbiti* = a avea mîncărimi şi *guzka* = tîrtiţă (ucr.).

70 *...kitaika* – pînză simplă din bumbac, de culoare albastră, roşie şi verde, care se producea odinioară la Moscova şi Kazan.

71 *...grivnă* – monedă de argint de valoare variabilă de-a lungul vremii (în secolul trecut era egală cu 10 copeici).

72 *...garus* – pînză din bumbac, asemănătoare la pipăit cu stofa de lînă.

73 *Zozulea* – cuc (rus. reg.).

74 *Kizeakolupenko* – de la *kizeak* = baligă, găinaţ şi *lupiti* = a cloci (ucr.).

75 *Korosteavîi* – de la: *korosta* = rîie (ucr. şi rus.).

76 *Nu ţi-i casa cu nevasta...* – în original, în limba ucraineană.

77 *Noi cu urătura...* – în original, în limba ucraineană.

78 *Puzatîi Paţiuk* – de la: *puzatîi* = pîntecos şi *paţiuk* = şobolan (ucr.).

79 *...bun* – în original, în limba ucraineană.

80 *...ţanc* – în original, în limba ucraineană.

81 *Şapuvalenko* – de la: *şapoval* = piuar, postăvar (ucr.).

82 *Apoi sîntem, tătucă*! – în original, în limba ucraineană.

83 *Potiomkin*, Grigori Aleksandrovici (1739-1791) – prinţ, general, favorit al Ekaterinei a II-a, care, practic, a condus ţara o bună bucată de vreme.
84 *Îndură-te, maică* – în original, în limba ucraineană.
85 *Apoi, mulţămiţi, maică*! – în original, în limba ucraineană.
86 *Brigadierul* – comedie de D.I. Fonvizin (1745-1792), care a lucrat un timp în Colegiul afacerilor externe al Ekaterinei.
87 *Ba cum să nu, maică* – în original, în limba ucraineană.
88 *...pe gheţuş* – în original, în limba ucraineană.
89 *Pereperciha* – de la: *pereperceat'* = a pune prea mult piper (rus.).
90 *...dîndu-se pe gheţuş* – în original, în limba ucraineană.
91 *Bine* – în original, în limba ucraineană.
92 *Ia te uită ce mai scîrnă stă zugrăvită acolo*! – în original, în limba ucraineană.

Fioroasa răzbunare

I

Vuieşte şi răsună, cît e de întins, capătul Kievului: esaulul[93] Gorobeţ[94] îi face nuntă feciorului său. Mulţime de oaspeţi au venit la nuntă, căci tare le mai plăcea oamenilor din vechime să mănînce bine, să bea bine şi să se veselească şi mai bine. A venit pe roibul său şi Mikitka zaporojanul de-a dreptul de la o beţie de pomină încinsă pe cîmpul Pereşleaului, unde şapte zile şi şapte nopţi la rînd i-a adăpat cu vin din cel roşu pe şleahticii[95] craiului. A venit şi fratele de cruce al esaulului, Danilo Burulbaş[96], de pe celălalt mal al Niprului, unde între două dealuri îşi are moşioara. A venit cu tînăra soţie Katerina şi cu pruncul lor de un an. Se minunau oaspeţii de faţa albă a Katerinei, de sprîncenele ei negre-negre, cum e catifeaua cea nemţească, de pieptarul ei bogat şi de fusta de mătase albastră, de ciuboţelele cu potcoave de argint: dar şi mai mult se mirau cu toţii că n-a venit împreună cu bătrînul ei tată. Numai de un an trăia el în ţinutul de partea cealaltă a Niprului, iar alţi douăzeci şi unu de ani pribegise fără veste, întorcîndu-se abia după ce fiica lui se măritase şi născuse un fecior. Eh, de bună seamă că ar fi povestit multe minunăţii bătrînul. Şi-apoi cum să nu le povestească, dacă a umblat atîta amar de vreme prin lumea largă, pe unde toate nu-s ca la noi: şi oamenii-s altfel şi bisericile nu-s creştineşti... Dar n-a venit bătrînul.

De la o vreme au prins slugile a le aduce oaspeţilor rachiu fiert în mirodenii, cu stafide şi prune, iar pe o tavă întinsă li s-a înfăţişat şi colacul de nuntă. Muzicanţii s-au apucat să înfulece coaja de dedesubt, coaptă laolaltă cu o mulţime de bani de aramă şi, domolindu-se pe-o vreme, şi-au pus lîngă ei ţambalele, viorile şi dairalele. În vremea aceasta nevestele tinere şi fetele, fluturîndu-şi băsmăluţele înflorate, s-au întărîtat din nou la joc, iar flăcăii, proptindu-şi mîinile în şolduri şi privind cu mîndrie în jur,

erau gata-gata să se avînte în întîmpinarea lor – cînd deodată bătrînul esaul a scos pe braţe două icoane să-i binecuvînteze pe miri. Icoanele le avea el de la un preacuvios schimnic, pe nume Varfolomei. Nu-i bogată lucrătura lor, nu ard în ea argintul şi aurul, dar nu-i putere necurată care să îndrăznească a se atinge de cel care le ţine în casa lui. Înălţînd icoanele, esaulul se pregătea să rostească scurta rugăciune, după cuviinţă... cînd deodată au strigat speriaţi copiii care se jucau prin ţărînă, iar în urma lor s-a învălmăşit toată lumea adunată, arătînd înspăimîntaţi cu toţii spre un cazac care sta în mijlocul lor. Cine era nimeni nu ştia. Le plăcuse însă, căci jucase pînă acum un cazacioc din cele voiniceşti şi, cu tot felul de snoave, stîrnise hazul gloatei ce-l înconjura. Dar cînd a înălţat esaulul icoanele, i s-a schimonosit deodată toată faţa: nasul i-a crescut şi s-a întors într-o parte, în locul ochilor căprui i-au fulgerat deodată nişte ochi verzi, buzele i s-au învineţit, bărbia i-a tremurat şi s-a ascuţit ca o suliţă, din gură îi ieşise un colţ rînjit, în spate i s-a ridicat un gheb şi s-a prefăcut cazacul în moşneag.

— El e, el e! au răsunat strigăte din mijlocul mulţimii şi oamenii s-au bulucit strîns.

— Vrăjitorul, s-a arătat din nou vrăjitorul! strigau mamele, luîndu-şi în braţe copiii.

Atunci a păşit cu mare fală şi destoinicie esaulul şi a rostit cu glas răsunător, întinzînd spre el icoanele:

— Piei, Satană, că n-ai ce căuta aici! Mîrîind şi scrîşnind din dinţi, ca un lup, pocitania a dispărut.

Şi s-au pornit, s-au pornit, vuind ca marea în furtună, tîlcuiri şi vorbe printre oaspeţi.

— Ce vrăjitor a fost acesta? întreba tineretul neumblat prin lume.

— Semn rău! spuneau bătrînii, clătinîndu-şi capetele. Şi peste tot, în larga bătătură a esaulului, au început să se adune oamenii grămadă şi să înşire la istorii despre vrăjitorul cel năzdrăvan, dar aproape toţi vorbeau în dodii, căci adevărul cel adevărat cine ştia a-l spune?

Aşa că, după ce s-a scos în bătătură un butoi cu mied şi cu nişte vedre de vin din cel grecesc, s-au pus în jurul lui şi s-au înveselit iar cu toţii.

Muzicanţii au răbufnit; fetele, nevestele cele tinere şi cazacii cei aprigi, în jupane colorate, s-au avîntat la joc. Pînă şi moşnegăraia de cîte nouăzeci şi o sută de ani, îmbătîndu-se, s-a pornit la joc amintindu-şi de anii tinereţilor. Pînă noaptea tîrziu a ţinut ospăţul şi au petrecut nuntaşii, cum nu se mai petrece în zilele noastre. Apoi au început să se împrăştie oaspeţii, dar prea puţini dintre ei au plecat la casele lor: mulţi au rămas să înnopteze la esaul în curtea largă; şi încă mai mulţi cazaci s-au culcat ei singuri, nerugaţi, pe sub laviţe, pe podele, lîngă grajduri, pe sub acareturi; unde s-a prăvălit la pămînt, cu capul înceţoşat de beţie, acolo zace cazacul şi sforăie, să-l audă tot Kievul.

II

O lumină blîndă se revărsa peste toată lumea: s-a arătat luna de după dealuri. Bogat şi alb zăbranic de pînză de Damasc a aşternut ea peste malul stîncos al Niprului şi umbrele s-au tras adînc în hăţişul pinilor.

Pe mijlocul Niprului coboară la vale o luntre. În faţă şed doi flăcăiandri: cuşmele negre căzăceşti li-s plecate voiniceşte pe-o sprînceană şi pe sub vîsle zboară stropii în toate părţile, ca scînteile de sub amnar.

Dar de ce nu cîntă cazacii? Nu vorbesc nici cum umblă de-acum prin Ucraina preoţii catolici şi botează căzăcimea în legea lor: nici cum s-a luptat două zile hoarda la Lacul Sărat[97]. Cum să cînte, cum să vorbească despre fapte voiniceşti? Jupînul lor, Danilo, a căzut pe gînduri, şi mîneca jupanului cărămiziu s-a lăsat din luntre, plutind pe apă; iar jupîneasa lor, Katerina, îşi leagănă uşor pruncul şi nu-şi ia ochii de la el, în vreme ce pe pieptarul ei bogat sar stropi mărunţi de apă, ca un colb mărunt şi sur.

Ţi se bucură inima, uitîndu-te din mijlocul Niprului la dealurile înalte, la păşunile întinse şi la pădurile verzi! Dar dealurile astea nu-s dealuri, căci n-au talpă, iar sub ele şi pe deasupra lor se bolteşte cerul. Pădurile de pe colnice nu-s păduri, ci mi-s viţe pe capul pletos al unui duh al pădurilor. Sub el i se scaldă în ape barba, iar sub barbă şi pe deasupra pletelor se bolteşte cerul. Păşunilea acelea nu-s păşuni, ci mi-s brîu verde, care a încins

la mijloc cerul rotund şi, prin jumătatea lui de sus şi prin jumătatea lui de jos, se plimbă luna.

Nu se uita în jur pan Danilo, ci se uita la tînăra-i soţie.

— Ce-i cu tine, tînăra mea soţioară, Katerina, bulgăraş de aur, de ce mi te-ai întristat?

— Nu m-am întristat, pane Danilo! Dar m-au speriat poveştile înspăimîntătoare despre vrăjitor. Se spune că-i din născare atîta de fioros... şi nici un copil n-a vrut vreodată să se joace cu el. Ascultă, pan Danilo, ce alte înfricoşătoare poveşti se mai spun: că, cică, lui i se părea că toată lumea rîde de el. De se întîmpla să se întîlnească într-o noapte întunecoasă cu vreun om, îndată i se părea că-şi deschide gura şi-şi rînjeşte dinţii la el. Şi a doua zi omul acela era găsit mort. M-am şi minunat, dar m-am şi înspăimîntat tot ascultînd poveştile astea, spuse Katerina, scoţîndu-şi basmaua şi ştergînd cu ea feţişoara pruncului adormit în braţele ei. Pe basma înflorise ea cu mătase roşie fel de fel de frunze şi poame.

Pan Danilo nu-i răspunse, ci prinse a scruta întunericul, unde, departe, dincolo de pădure, se întrezărea creasta neagră a unui val de pămînt, iar dincolo de val se înălţa un vechi castel. Între sprîncene i se săpară deodată trei cute adînci; mîna stîngă netezi mustăţile voiniceşti.

— Nu-i aşa de temut că-i vrăjitor, răspunse el, cît e de temut că e oaspete nepoftit. Ce vînt l-o fi adus pe meleagurile noastre? Tot aud eu că leşii vor să zidească nu ştiu ce cetate, ca să ne taie nouă drumul spre zaporojeni. Şi dacă e adevărat... una cu pămîntul voi face cuibul ăsta diavolesc, numai să se adeverească cît de cît zvonul că el le-ar fi tăinuitorul. I-oi da foc bătrînului vrăjitor, că nici ciorilor nu le-o mai rămîne ce să ciugulească din el! Şi mai cred eu că nu poate să nu aibă el aur şi tot felul de avuţii. Uite unde trăieşte diavolul! Dacă are aur... Uite acum vom trece pe lîngă nişte cruci. Aici e ţintirimul! Aici putrezesc spurcaţii lui strămoşi. Se spune că toţi erau gata să se vîndă pe bani Satanei, cu tot cu sufletul şi jupanele lor zdrenţăroase. Şi, dacă într-adevăr are aur, chiar că nu văd vreo pricină de zăbavă... că doar nu totdeauna se poate dobîndi aur la război...

— Ştiu eu ce pui la cale. Şi nu-mi prevesteşte nimic bun întîlnirea cu el. Şi-apoi răsufli atît de greu, priveşti atît de crîncen, atît de posomorît ţi-ai încruntat sprînceana!...

— Tu să taci, muiere! spuse cu mînie Danilo. Cine se ia după capul vostru ajunge şi el o muiere. Băiete, dă-mi foc la lulea! porunci el, întorcîndu-se spre unul dintre vîslaşi, care, scuturîndu-şi din lulea cenuşa fierbinte, o turnă în luleaua stăpînului său. Mă sperie cu vrăjitorul! urmă pan Danilo. Cazacul, slavă Domnului, nu se teme nici de draci, nici de popii papistaşi. Tare ne-ar mai fi priit dacă ne-am fi apucat să mai ascultăm şi de neveste. Nu-i aşa, băieţi? Nevasta noastră e luleaua şi o sabie ascuţită pe lîngă ea!

Katerina amuţi, plecîndu-şi privirea în apa somnolentă; iar vîntul vălurea apele şi tot Niprul se scălda în argint, ca părul lupului noaptea.

Luntrea coti, ţinîndu-se tot pe lîngă malul împădurit. Pe mal se vedea ţintirimul: crucile putrede se înghesuiau grămadă. Nici tufe de călină nu creşteau printre ele, nici iarba nu înverzea, numai luna le încălzea din înălţimile cereşti.

— Nu auziţi nişte strigăte, băieţi? Cheamă cineva într-ajutor! zise pan Danilo, răsucindu-se spre luntraşii săi.

— Ba le auzim şi par că din partea aceea vin, spuseră într-un glas flăcăii, arătînd spre ţintirim.

Dar totul se liniştise. Luntrea începuse să dea ocol unei limbi de pămînt, care intra adînc spre largul apei, cînd deodată oamenii scăpară vîslele şi înlemniră, holbîndu-şi ochii. Se opri şi pan Danilo: spaima le îngheţă cazacilor sîngele în vine.

O cruce de pe un mormînt se clătină şi din groapă se ridică încet mortul. Barba-i cobora pînă la brîu; pe degete-i crescuseră gheare lungi, mai lungi chiar decît degetele. El îşi înălţă încet mîinile. Faţa toată îi tremura şi se schimonosea. Groaznic era, se vede, chinul ce-l îndura. „Mă înăbuş! Mă înăbuş!“ gemu el cu glas sălbatic, neomenesc, de parcă-i zgîria cineva inima cu un cuţit. Şi deodată mortul pieri sub pămînt. Se clătină altă cruce şi ieşi alt mort, şi mai fioros, şi mai înalt decît cel dintîi; barba-i cobora pînă la

genunchi şi încă mai lungi îi erau ghearele. Strigă şi mai înfiorător: „Mă înăbuş!“ şi se mistui sub pămînt. Se clătină a treia cruce, se ridică al treilea mort. Se părea că numai oasele i s-au ridicat sus deasupra pămîntului. Barba-i cobora pînă la călcîie, degetele cu gheare lungi se înfigeau în pămînt. Îşi înălţă înspăimîntător mîinile, de parcă ar fi vrut să apuce luna cu ele, şi răcni de parcă-i tăia cineva cu ferăstrăul oasele îngălbenite.

Pruncul, adormit în braţele Katerinei, ţipă şi se trezi. Scoase un ţipăt şi jupîneasa. Vîslaşii îşi scăpară cuşmele în apă. Pînă şi însuşi jupînul tresări.

Dar deodată pieriră toate, de parcă nici n-ar fi fost; multă vreme însă nu putură flăcăii să pună mîna pe vîsle.

Burulbaş privi cu grijă la tînăra-i soţie, care-şi legăna înspăimîntată pruncul, o strînse la inima lui şi o sărută pe frunte.

— Nu te teme, Katerina! Uite, nu-i nimeni! spuse el, arătînd de jurîmprejur. Ehe, vicleanul ăsta de vrăjitor vrea să-i înspăimînte pe oameni, pentru ca nimeni să nu se încumete să vină pînă la cuibul lui cel necurat. Numai că nu şi-a găsit omul! Doar muierile de le-o putea el sperla cu de-alde astea! Ia dă-mi mie în braţe fecioraşul! Spunînd aceste vorbe, pan Danilo îşi înălţă în braţe feciorul şi-l sărută. Ce-i, Ivane, nu te temi de vrăjitor? Zi aşa: „Nu, tătucă, eu mi-s cazac.“ Ei, hai, hai, nu mai plînge! Ajungem degrabă acasă! Ajungem acasă şi mămica te-o hrăni cu caşă, te-o culca în leagăn şi ţi-o cînta:

Nani, nani, nani!
Fătul mamii, nani!
Creşte mare, năzdrăvan!
Fă-te un cazac şoiman,
Bagă spaima în duşman!

Ascultă, Katerină, pare-se că tatăl tău nu prea vrea să trăiască în bună înţelegere cu noi. S-a întors de pe unde-a umblat posomorît, aspru, de parcă îl tot mînie cineva... Dacă-i nemulţumit de ce-a găsit, n-avea decît să nu se mai întoarcă. N-a vrut să bea pentru viaţa slobodă a cazacilor! Nu şi-a

legănat în braţe nepoţelul! La început am vrut eu să-i spun tot ce aveam pe inimă, dar parcă mă tot opreşte ceva şi mi se rupe firul vorbei, ori de cîte ori dau să vorbesc cu el. Nu, nu-i inimă de cazac în el! Inimile de cazaci se întîlnesc oriunde ar fi, se smulg din piept să se întîmpine! Ce-i, fîrtaţilor, am ajuns la mal? Bun! Cît despre cuşme, am să vă dau altele noi! Ţie, Steţko, ţi-oi da-o pe cea căptuşită cu catifea şi fir de aur. Am scos-o cu tot cu cap de la un tătar. Tot tărhatul lui mi-a rămas mie; numai sufletului i-am dat drumul să se ducă! Ei, hai, trage la mal! Iată-ne, Ivan, c-am şi ajuns. Da' tu ce tot te ţii de plîns? Ia-l, Katerină!

Coborîră cu toţii. De după deal se arătă un acoperiş de paie; aceea e casa bătrînească a lui pan Danilo. După ea vine încă un deal, apoi cîmp deschis, şi mai încolo poţi să dai ocol o sută de verste jurîmprejur şi tot n-ai să întîlneşti picior de om.

III

Casa lui pan Danilo se afla aşezată între două dealuri, pe-o vale îngustă, care cobora spre Nipru. Nu-s înalte acareturile lui, casa e la înfăţişare ca a unui cazac de rînd şi are numai o odaie; dar au unde să încapă în ea şi el, şi nevasta lui, şi bătrîna slujnică, şi zece voinici, toţi unul şi unul. De jurîmprejur se întind pe pereţi poliţe din lemn de stejar, pe care se află aşezate una într-alta tot felul de talgere şi străchini. Sînt printre ele şi cupe de argint, şi pocale suflate cu aur, primite în dar ori dobîndite în războaie. Mai jos de poliţe atîrnă pe pereţi scumpe muschete, săbii, flinte şi suliţi. De voie ori de nevoie au trecut ele din mîna tătarilor, turcilor şi leşilor în mîna lui pan Danilo şi nu puţine ştirbituri au. Privind la ştirbiturile acestea, Danilo îşi amintea ca aievea de hărţuielile sale. Jos, de-a lungul pereţilor, se află înşirate laviţe de stejar, neted geluite. În faţa vetrei, agăţat de nişte frînghii legate de un inel prins în tavan, e leagănul. În toată odaia duşumeaua de pămînt e netezită şi dată cu lut. Pe laviţe dorm pan Danilo cu nevasta. Pe cuptor doarme slujnica. În leagăn, gîngureşte şi se joacă pruncul. Pe jos, claie peste grămadă, înnoptează voinicii. Dar cazacului îi place mai mult să doarmă pe pămîntul gol sub cerul liber. Lui nu-i trebuie

perne de puf. Îşi pune sub cap un braţ de fîn proaspăt şi se întinde în voie şi pe iarbă. Lui îi place ca, trezindu-se în toiul nopţii, să se uite la cerul presărat cu stele şi să se înfioare de răceala nopţii, care-i împrospătează oscioarele. Întinzîndu-se şi bolborosind prin somn, îşi aprinde luleaua şi se înfăşoară mai strîns în cojocul gros.

Tîrziu, se trezi Burulbaş, după petrecerea din ajun; şi trezindu-se, se aşează în ungher pe laviţă şi prinse a ascuţi sabia cea nouă, turcească, cu care făcuse schimb cu cineva; iar jupîneasa Katerina se apucă să înflorească cu fir de aur un ştergar de mătase. Deodată intră tatăl Katerinei, mînios, încruntat, cu luleaua lui cea de peste mări şi ţări în dinţi, se apropie de fiică-sa şi prinse a cerceta cu asprime că de ce s-a întors atît de tîrziu acasă.

— Despre de-alde astea, tată socrule, nu pe ea întreab-o, ci pe mine! Nu femeia, ci bărbatul răspunde de treburile sale. Aşa-i obiceiul pe la noi, nu-ţi fie cu supărare! rosti Danilo, fără să-şi întrerupă lucrul. Poate că prin pămînturile cele păgîne o fi şi altfel, nu ştiu.

Sîngele izbucni în faţa aspră a socrului şi ochii îi luciră fioros.

— Cine dacă nu părintele are a căuta de fiica sa? mormăi el ca pentru sine. Ei, să te întreb atunci pe tine: pe unde-ai umblat cît e noaptea de lungă?

— A, asta-i altă vorbă, tatăsocrule! La asta ţi-oi răspunde că eu am trecut de mult de vîrsta cînd te ţin muierile în scutece. Ştiu a umbla călare... Ştiu a ţine în mînă o sabie ascuţită. Şi mai ştiu cîte ceva... Ştiu şi a nu da socoteală nimănui de cele ce le făptuiesc.

— Văd eu, Danilo, văd şi ştiu că ai chef de sfadă. Cine se ascunde, acela de bună seamă că umblă cu gînduri necurate.

— Crede ce vrei, spuse Danilo, am şi eu cap pe umeri. Slavă Domnului, încă n-am fost amestecat într-o faptă necinstită; eu am fost întotdeauna pentru credinţa creştină şi pentru ţară; nu ca hoinarii aceia, care Dumnezeu ştie pe unde-şi sticlesc ochii, cînd dreptcredincioşii luptă pe viaţă şi pe moarte, iar mai apoi dau buzna să secere grînele semănate de alţii. Nici măcar a uniaţi[98] nu seamănă: nu dau niciodată pe la biserică. Ar trebui întrebaţi unii dintre aceştia cam pe unde tot bat drumurile.

— Alelei, cazace! Ştii tu... cam rău ţintaş mi-s eu; chiar şi de la o sută de stînjeni îţi străpunge inima glonţul meu. Şi să tai cu sabia nu-s prea mare meşter: rămîn din om bucăţele mai mărunte decît crupele din care se fierbe caşa.

— Mă rog, îs gata, spuse pan Danilo, tăind cruciş cu sabia văzduhul, de parcă ştiuse el pentru ce o ascuţise.

— Danilo, ţipă cu spaimă Katerina, apucîndu-l de mînă şi agăţîndu-se de el. Vino-ţi în fire, bezmeticule, uită-te asupra cui ridici mîna! Tătucă, ţi-a albit părul ca omătul, dar te-ai aprins ca un flăcăiandru fără minte!

— Femeie! strigă ameninţător pan Danilo. Ştii că nu-mi place să te-amesteci. Vezi-ţi de treburile tale muiereşti.

Săbiile zăngăniră fioros; fierul muşcă din fier şi ţîşniră scîntei mărunte ca firele de praf, împroşcîndu-i pe cazaci. Katerina fugi plîngînd într-un ungher despărţit cu o perdea de restul camerei şi se aruncă în aşternut, astupîndu-şi urechile, să n-audă zăngănitul săbiilor. Dar nu erau aşa de bicisnici cazacii să poată cineva astupa zgomotul săbiilor lor. Inima sărmanei femei era gata să se rupă. Simţea cum îi trece prin tot trupul zgomotul năprasnic. „Nu, nu mai pot răbda... Poate că de-acum sîngele roşu curge izvor din trupul lui cel alb. Poate că îşi dă de pe acum sufletul dragul meu; iar eu stau aici!“ Şi albă ca varul, abia mai răsuflînd, ea intră în odaie.

Deopotrivă de năprasnic se luptau cazacii. Nici unul nu-l putea dovedi pe celălalt. De da năvală tatăl Katerinei, se trăgea îndărăt pan Danilo. De da năvală pan Danilo, se trăgea îndărăt bătrînul tată şi iar o luau de la început. Clocoteau amîndoi. Şi-au făcut vînt... uh! Săbiile au zăngănit... şi lamele au zburat în lături, frînte.

— Mulţumescu-ţi Ţie, Doamne! spuse Katerina şi ţipă iar, văzînd că amîndoi cazacii pun mîna pe muschete, că îndreaptă cremenea, saltă cocoaşele.

Trase pan Danilo, dar dădu greş. Ţinti tatăl... El e bătrîn; ochii lui nu mai sînt atît de ageri, ca ai tînărului, dar mîna lui nu tremură. Porni împuşcătura... Se împletici pan Danilo şi se pătă de sînge purpuriu mîneca stîngă a jupanului căzăcesc.

— Nu, strigă el, nu mi-oi vinde atît de ieftin pielea! Nu mîna stîngă, ci dreapta-i stăpînă. Pe perete e pistolul meu cel turcesc; încă niciodată nu m-a trădat. Coboară din perete, bătrînul meu tovarăş! Ajută-ţi prietenul! Şi Danilo întinse mîna.

— Danilo, strigă cu deznădejde Katerina, apucîndu-i mîinile şi aruncîndu-i-se la picioare, nu pentru mine te rog! Sfîrşitul meu e numai unul: nevrednică e femeia care mai trăieşte după bărbatul ei. Niprul, Niprul cel rece îmi va fi mormîntul... Dar cată la feciorul tău, Danilo, cată la feciorul tău! Cine l-o mai ocroti pe sărmanul prunc? Cine l-o ajuta? Cine l-o învăţa să zboare călare pe fugarul cel negru ca pana corbului, să lupte pentru voie şi lege, să bea şi să petreacă, cum i-a fost dat cazacului? Pieri, fecioraşul meu, pieri! Tatăl tău nu vrea să ştie de tine! Uită-te cum îşi întoarce faţa de la tine. O! Acum te văd eu! Fiară eşti, nu om! Ai inima lupului şi sufletul şarpelui. Credeam eu, sărmana de mine, că este o picătură de milă în tine, că în trupul tău de piatră arde un simţămînt omenesc. Amarnic m-am înşelat. Ah, ce-ai să te mai bucuri! Oasele tale vor începe să dănţuiască în sicriu de bucurie cînd vor auzi cum leşii nelegiuiţi ţi-au aruncat feciorul în flăcări, cum feciorul tău ţipa sub cuţit şi în apă clocotită! O, te ştiu eu! Ai fi bucuros să te scoli din groapă şi să aţîţi cu cuşma flacăra care va arde sub el!

— Taci, Katerină! Vino încoace, sufleţelul meu, Ivan, vino să te sărut! Nu, copilul meu, nimeni nu se va atinge de nici un fir din părul tău. Tu vei creşte spre slava ţării strămoşeşti; ca un vifor vei zbura tu în fruntea cazacilor, în cuşmă cu fund de catifea pe cap, cu sabia ascuţită în mînă. Dă mîna, tată! Să uităm cele ce-au fost între noi. De ţi-am greşit cu ceva, iartă-mă. Dar de ce nu-mi dai mîna? spuse Danilo către tatăl Katerinei, care sta nemişcat, fără a se citi pe faţa lui nici mînie, nici împăcare.

— Tată, strigă Katerina, îmbrăţişîndu-l şi sărutîndu-l, nu fi neîndurător, iartă-l pe Danilo, că nu te va mai amărî!

— Numai de dragul tău îl iert, fiica mea! zise el şi o sărută cu o strălucire ciudată în ochi. Katerina tresări: urîcioase i se părură şi sărutul şi strălucirea ciudată din ochii lui. Se aplecă peste masă, ajutîndu-şi soţul să-şi

lege mîna rănită, în vreme ce pan Danilo sta şi chibzuia că rău şi nu după legea căzăcească a făcut cerînd iertare, fără a fi fost cu nimic vinovat.

IV

Se lumină de ziuă, dar era o zi fără soare: cerul sta posomorît şi o ploaie măruntă burniţa peste cîmpuri, peste păduri, peste albia neagră a Niprului. Se trezi fără bucurie jupîneasa Katerina: ochii îi erau plînşi, şi ea toată era plină de îndoieli şi nelinişti.

— Bărbăţelul meu drag, bărbăţelul meu scump, ce vis ciudat am avut!

— Ce vis, draga mea Katerina?

— Ciudat vis, zău aşa, şi atît de viu, de parcă era aievea; se făcea că tatăl meu e taman pocitania aceea pe care am văzut-o noi în bătătura esaulului. Dar te rog să nu crezi în visul ăsta. Cîte prostii nu i se năzăresc omului? Se făcea că stam în faţa lui, tremurînd toată de spaimă şi fiecare cuvînt al lui îmi făcea sîngele să îngheţe în vine. De-ai fi auzit ce spunea...

— Dar ce spunea, Katerina mea, bulgăraş de aur?

— Iată ce spunea: „Uită-te la mine, Katerina, cît sînt de frumos! Degeaba spun oamenii că-s pocit. Şi să ştii că ţi-oi fi şi bărbat iubitor. Uită-te cum îmi scapără privirea!“. În clipa aceea şi-a îndreptat spre mine ochii lui de foc, iar eu am ţipat şi m-am trezit.

— Da, visele spun de multe ori adevărul. Ştii că dincolo de deal domneşte iar neliniştea? Pare-se că iar au început leşii să ne dea tîrcoale. Gorobeţ mi-a trimis veste să fiu cu ochii în patru. Numai că degeaba îşi face griji; eu şi fără asta nu mă culc pe o ureche. Flăcăii mei au clădit astă-noapte douăsprezece întărituri în pădure. Pe pospoliteni[99] i-om ospăta cu plumb. Cît despre şleahtici, să vezi ce-or mai dănţui cînd i-om altoi cu parii!

— Dar tata ştie despre asta?

— Îmi stă în gît taică-tu. Nici pînă azi nu pot ghici ce fel de om este. Se vede că multe păcate o fi făcut prin pămînturile cele străine. Că altă pricină nu poate fi la mijloc: trăieşte cu noi de aproape o lună şi măcar o dată să fi chefuit şi el ca un cazac cumsecade! N-a vrut să bea nici măcar mied! Auzi, Katerină, n-a vrut să bea nici măcar din miedul pe care l-am smuls cu mare

greutate de la ovreii din Brest. Ei, băiete! strigă pan Danilo. Dă fuga în beci, fîrtate, şi adu-mi mied din cel ovreiesc! Nici măcar horincă nu bea! Ia, pacoste şi asta! Şi tare mi se pare mie, jupîniţă Katerină, că nici în Domnul nostru Hristos nu crede! Ei, ce zici de una ca asta?

— Doamne, Dumnezeule, ce tot spui, pane Danilo!

— Apoi chiar că-i ciudat lucru, jupîniţă! urmă Danilo, primind ulcica din mîna cazacului. Pînă şi păgînii de catolici se dau în vînt după rachiu, numai turcii nu beau. Ei, ia spune, Steţko, mult mied ai dat de duşcă în beci?

— L-am încercat numai, pane!

— Minţi, dulăule! Ia te uită cum au dat năvală muştele la mustăţile tale! După ochi te cunosc că ai dat de duşcă pe puţin o jumătate de vadră. Eh, cazacii, cazacii! Ce mai soi de oameni şi ăştia! Pînă şi cămaşa de pe ei sînt gata s-o dea ortacilor, numai băutura s-o înghită singuri! Pare-se, jupîniţă Katerină, că nu m-am mai îmbătat cam de multişor, aşa-i?

— Ia auzi-l... Dar ieri?!

— Nu te teme, nu te teme, mai mult de-o ulcică n-oi bea! A, iacătă-l şi pe egumenul cel turcesc că intră pe uşă! spuse el printre dinţi, văzîndu-l pe socru-său aplecîndu-se să intre.

— Dar ce-i asta, copila mea? spuse tatăl, scoţîndu-şi cuşma din cap şi îndreptîndu-şi cingătoarea, de care atîrna sabia încrustată cu pietre scumpe. Soarele-i de mult sus, iar tu mîncarea n-ai gătit-o?

— E gata masa, tată, uite c-o punem îndată! Scoate oala cu găluşte! spuse jupîniţa către bătrîna slujnică, care ştergea blidele de lemn. Adică stai, mai bine o scot eu, urmă ea, iar tu cheamă-i pe flăcăi.

Se aşezară cu toţii roată pe jos: tatăl în dreptul colţului cu icoanele, avînd în stînga sa pe pan Danilo, iar în dreapta pe jupîniţa Katerina, şi cei zece voinici de credinţă, în jupane albastre şi galbene.

— Tare nu-mi plac găluştele astea! spuse tatăl punînd jos lingura, după ce luase cîteva îmbucături. N-au nici un gust!

„Ştiu eu că ţi-o fi plăcînd mai mult supa ovreiască cu tăiţei“, gîndi în sinea lui Danilo.

— Dar ia zi, taicăsocrule, urmă el cu glas tare, de ce spui mătăluţă că n-au nici un gust găluştele? Or fi rău făcute, oare? Mira-m-aş! Katerina mea face nişte găluşte cum nici hatmanul nu mănîncă prea adesea! Şi nu-ţi mai fie chiar atîta scîrbă de ele. Asta-i mîncare creştinească. Toţi preacuvioşii şi sfinţii părinţi au mîncat găluşte.

Tatăl nu răspunse; tăcu şi jupîn Danilo. Se aduse la masă friptură de porc cu varză şi cu prune.

— Nu-mi place carnea de porc! spuse tatăl Katerinei, scormonind varza cu lingura.

— Dar de ce nu-ţi place carnea de porc? se zborşi Danilo. Numai turcii şi ovreii nu mănîncă deloc carne de porc.

Şi mai crunt se întunecă bătrînul la faţă.

Numai tăieţei cu lapte mîncă bătrînul tată, şi tot sorbea un fel de apă neagră din şipul pe care şi-l scotea din sîn. După masă adormi Danilo somn adînc şi se trezi doar cam pe înserate. Se trezi şi se puse să scrie un răvaş către oastea căzăcească; iar jupîniţa Katerina începu să legene cu piciorul leagănul, şezînd pe marginea vetrei. Şade pan Danilo şi priveşte cînd la rîndurile răvaşului, cînd la fereastră, şi se vede pe fereastră cum strălucesc dealurile şi Niprul. Iar dincolo de Nipru se întinde sineala pădurilor. Clipesc în cerul nopţii stele; dar nu cerul înalt şi nu pădurea albastră îi desfată ochii lui pan Danilo; el caută la limba de pămînt, care înaintează spre mijlocul apelor şi pe care se înalţă zidurile negre ale vechiului castel. I s-a părut că parcă a licărit o luminiţă la una dintre ferestruicile înguste ale castelului. Dar totul a pierit. De bună seamă că i s-a năzărit. Se aude doar cum vuieşte surd în vale Niprul şi cum din trei părţi îi bat în mal apele. El nu se răzvrăteşte. Ca un bătrîn, bombăneşte şi cîrteşte; nimic nu-i e pe plac; toate s-au schimbat în jurul lui; aşa că se duşmăneşte în taină şi cu dealurile, şi cu pădurile, şi cu zăvoaiele de pe maluri şi-şi poartă jalbele împotriva lor spre apele Mării Negre.

Iată că s-a arătat o luntre în largul Niprului şi la castel parcă iarăşi a licărit o luminiţă. Danilo şuieră încetişor şi flăcăul lui de credinţă dădu fuga numaidecît.

— Ia-ţi grabnic, Steţko, sabia cea ascuţită, ia-ţi flinta şi vino după mine!

— Pleci? întrebă jupîniţa Katerina.

— Plec, nevastă. Trebuie să cercetez toate locurile dimprejur, să văd de-i totul în bună rînduială.

— Da, dar mi-e teamă să rămîn singură. Pic de somn. Ce mă fac dacă oi visa iarăşi acelaşi vis? Şi nici măcar nu ştiu de-a fost vis, atît părea de aievea.

— Dar rămîne baba cu tine; iar în tindă şi-n bătătură dorm cazacii!

— Baba doarme de pe acuma, iar în cazaci parcă n-aş avea încredere. Ascultă, pan Danilo, mai bine încuie-mă în odaie, iar cheia ia-o cu tine. Aşa n-o să-mi fie chiar atît de teamă. Iar cazacii să se culce chiar în dreptul uşii.

— Fie şi aşa! spuse Danilo, ştergîndu-şi flinta de praf şi turnînd pulbere în tigăiţă.

Credinciosul Steţko îl aştepta cu tot harnaşamentul căzăcesc pe el. Danilo îşi puse pe cap cuşma din blană de miel, închise ferestruica, trase zăvoarele la uşă, puse lacătul şi ieşi încetişor în bătătură, trecînd printre cazacii săi adormiţi şi apucînd-o spre dealuri.

Cerul se limpezise aproape de tot. Abia-abia sufla un vîntişor proaspăt dinspre Nipru. Dacă nu s-ar fi auzit de departe tînguitul pescăruşului, s-ar fi părut că au amuţit toate. Dar iată că li s-a nălucit un foşnet... Burulbaş şi credinciosul slujitor se ascunseră pe tăcute în dosul unui mărăciniş, care ascundea una din întăriturile clădite din trunchiuri de copac. Un om în jupan roşu, cu două pistoale, cu sabia la şold, cobora din deal.

— Uite-l pe taicasocru! şopti Danilo, privindu-l pe după tufiş. Încotro şi de ce s-o fi pornit el la vremea asta? Steţko! Nu căsca gura şi fii cu ochii în patru, să vezi pe ce drum apucă pan tatasocru. Omul în jupan roşu coborî pînă la mal şi coti spre limba de pămînt, care înainta spre mijlocul apei. A! Uite încotro o ia! spuse pan Danilo. Să ştii, Steţko, că s-a băgat chiar în scorbura vrăjitorului.

— Da, de bună seamă că nu altundeva, pan Danilo. Altminteri l-am fi văzut de cealaltă parte. Dar s-a făcut nevăzut chiar lîngă castel.

— Ascultă, să ieşim şi s-o apucăm pe urmele lui, că nu-i lucru curat la mijloc. Nu, Katerina, ţi-am spus eu că taică-tu nu-i om cumsecade; că, de n-ar fi aşa, nu s-ar purta în toate ca un păgîn.

Şi iată-i pe pan Danilo şi pe flăcăul lui de credinţă pătrunzînd pe acea limbă de pămînt. Iată că nici nu se mai văd. I-a înghiţit hăţişul des, care înconjoară castelul. S-a aprins iar o lumină la ferestruica de sus. Cazacii se opriră jos, chibzuind cum să pătrundă înăuntru. Nici porţi, nici uşi nu se vedeau. Din curte, de bună seamă, trebuia să fie un loc de trecere, dar cum să ajungă acolo? De departe se auzeau nişte cîini fugind de colo-colo şi zdrăngănindu-şi lanţurile.

— Ce mai stau pe gînduri? spuse pan Danilo, văzînd în faţa ferestrei un stejar înalt. Tu rămîi aici, fîrtate, iar eu m-oi căţăra în copac şi din el m-oi uita drept pe fereastră.

Şi îndată îşi descinse pan Danilo brîul, îşi lepădă sabia, ca să nu zăngănească, şi, apucîndu-se de o creangă, se aburcă. Ferestruica era încă luminată. Aşezîndu-se pe-o cracă, chiar lîngă fereastră, pan Danilo îmbrăţişă cu mîna copacul, ţinîndu-se strîns, şi-şi aruncă privirea pe geam: în odaie nu ardea nici o lumînare, dar era lumină. Pe pereţi se vedeau nişte semne ciudate. Atîrnau tot felul de arme, dar şi ele erau tot atît de ciudate; asemenea arme nu poartă nici turcii, nici crîmlenii, nici leşii, nici creştinii, nici viteazul popor al şvezilor. Pe sub tavan zburau încolo şi încoace lilieci şi umbra lor fîlfîia pe pereţi, pe uşi, pe podea. Iată că s-a deschis fără zgomot o uşă. A intrat un om în jupan roşu şi s-a apropiat grăbit de masa aşternută cu o faţă albă. El e, socrul. Pan Danilo se lăsă un pic mai jos şi se strînse mai tare de copac.

Dar celălalt n-avea cînd să privească de se uită ori nu cineva prin fereastră. Mohorît şi mînios, smulse faţa de masă. În aceeaşi clipă o dulce lumină albăstrie umplu odaia. Dar nici palidele valuri aurii de lumină, care dăinuiseră pînă atunci în odaie, nu se destrămară, ci continuau să plutească, precum într-o mare albastră, în uşoare straturi, aidoma vrîstelor ce străbat marmura. Socrul puse pe masă o oală şi începu să arunce în ea nişte ierburi.

Cînd pan Danilo se uită mai bine, nu-l mai văzu îmbrăcat în jupanul cel roşu; în locul lui se iviră nişte şalvari largi, cum poartă turcii; la brîu, pistoale; pe cap, o cuşmă ciudată, pe care erau însăilate tot felul de cuvinte străine, nici ruseşti, nici leşeşti. Se uită la faţa lui şi faţa începuse să se schimbe: nasul se lungi şi se încîrligă deasupra buzelor, gura i se întinse într-o clipă pînă la urechi, dintre buze îi ţîşni un colţ, încovoindu-se într-o parte şi iată că se întrupă iar în faţa lui pan Danilo vrăjitorul care se arătase la nunta de la Kiev. „Drept ţi-a fost visul, Katerină!“ se gîndi în sinea lui Burulbaş.

Vrăjitorul porni să dea ocol mesei, semnele de pe pereţi începuseră să se schimbe şi ele cu mare repeziciune, iar liliecii porniră să zboare şi mai avan în sus şi în jos, înainte şi îndărăt. Lumina albăstruie se tot rărea din ce în ce, pînă se stinse de tot. În odaie se răspîndi acum o gingaşă lumină trandafirie. Se părea că lumina asta minunată se revărsa cu un clinchet uşor, umplînd toate ungherele, dar deodată se stinse şi ea şi odaia se cufundă în beznă. Se auzea numai un vuiet, ca atunci cînd vîntul, în ceasul liniştit al amurgului, învîrtejindu-se pe deasupra oglinzii apelor, apleacă şi mai mult spre luciul lor sălciile argintii. Şi i se păru lui pan Danilo că în odaie străluceşte luna, umblă stelele, vălureşte cerul şi chiar îi adie în faţă răceala nopţii. Şi i se mai năluci lui pan Danilo (în clipa aceea chiar se trase de mustăţi să se încredinţeze că nu visează) că de-acuma nu cerul, ci iatacul lui de-acasă se vede în odaie: pe pereţi atîrnă săbiile lui tătăreşti şi turceşti, iată şi poliţele, iar pe poliţe străchinile şi oalele; uite pe masă pînă şi sarea, uite leagănul... numai în loc de icoane privesc la el nişte feţe fioroase; pe vatră... Dar o ceaţă deasă a acoperit totul şi iar s-au cufundat toate în întuneric, şi lumina trandafirie a umplut iar odaia cu un clinchet minunat, şi iar stă vrăjitorul nemişcat în turbanul lui năstruşnic. Clinchetele s-au îndesit, devenind tot mai răsunătoare, gingaşa lumină a sporit şi ceva alb ca un nor s-a ridicat în mijlocul odăii; şi i se păru lui pan Danilo că norul acela nu-i nor, ci o femeie. Numai din ce-i ea făcută? Din văzduh oare să fie ţesută? Cum de stă ea fără să atingă pămîntul şi fără nici un sprijin şi cum de se întrezăresc prin ea lumina cea trandafirie şi semnele de pe pereţi? Şi iat-o că

şi-a clătinat căpşorul străveziu; lucesc stins ochii ei de un albastru pal; pletele cîrlionţate îi cad pe umeri ca o ceaţă luminoasă; buzele îi sînt pale-sîngerii, de parcă pe cerul alb-străveziu al dimineţii s-ar revărsa abia văzută lumina purpurie a răsăritului; se întrevăd sprîncenele întunecate... Ah! Păi asta-i Katerina! Danilo simţi că înţepeneşte; dădu să strige, dar buzele îi fremătau fără să scoată un sunet.

Vrăjitorul sta nemişcat în acelaşi loc.

— Unde-ai fost? întrebă el şi femeia din faţa lui se cutremură.

— O! De ce m-ai chemat? gemu ea încet. Eram atît de fericită! Am fost prin locurile unde m-am născut şi unde mi-am trăit primii cincisprezece ani. O, cît de bine-i acolo! Ce verde şi înmiresmată e lunca unde mă jucam în copilărie: şi floricelele de cîmp sînt aceleaşi, şi casa noastră, şi grădina! O, cum m-a îmbrăţişat buna mea mamă! Cîtă dragoste era în ochii ei! Mă alinta, îmi săruta gura şi obrajii, îmi pieptăna cu pieptenele ei cel des cosiţa bălaie... Tată! exclamă ea, ţintuindu-l pe vrăjitor cu ochii stinşi. De ce-ai înjunghiat-o pe mama?

Vrăjitorul o ameninţă cu degetul.

— Te-am rugat eu să vorbeşti despre asta? întrebă el iar năluca se cutremură. Unde-i acum stăpîna ta?

— Stăpîna mea? Katerina doarme acum şi eu m-am bucurat de asta, mi-am luat zborul şi am pornit departe. De mult voiam s-o văd pe mama. Şi m-am făcut deodată iar de cincisprezece ani. Şi m-am făcut uşoară ca o păsărică. De ce m-ai chemat?

— Tu ţii minte tot ce ţi-am spus ieri? întrebă vrăjitorul atît de încet, că abia se putea auzi şoapta lui.

— Ţin minte, ţin minte; dar ce n-aş da, numai să pot uita! Sărmana Katerina! Multe nu ştie din cele ştiute de sufletul ei.

„Aha, e sufletul Katerinei“, se gîndi pan Danilo; dar tot nu îndrăzni încă să facă vreo mişcare.

— Căieşte-te, tată! Nu te înfricoşează că după fiecare omor pe care-l săvîrşeşti morţii se ridică din groapă?

— Iar începi vechea poveste! o întrerupse amenințător vrăjitorul. Voi face cum vreau eu şi pe tine te voi sili să faci ce poftesc eu. Katerina are să mă iubească!...

— O, eşti o fiară, nu tatăl meu! gemu ea. Nu va fi după voia ta! E adevărat, cu farmecele tale necurate, ai puterea să-i chemi sufletul şi să-l chinuieşti, dar numai unul Dumnezeu poate să o silească să facă ce pofteşte el. Nu, cît mă voi afla eu în trupul ei, niciodată nu se va hotărî Katerina la o faptă urîtă lui Dumnezeu. Tată, se apropie Judecata de Apoi! Chiar de nu mi-ai fi tată, tot nu m-ai putea sili să-mi calc jurămîntul faţă de dragul şi credinciosul meu bărbat. Şi chiar de nu mi-ar fi credincios şi drag, nici atunci nu l-aş înşela, pentru că nu-s pe placul lui Dumnezeu sufletele necredincioase şi care-şi calcă jurămîntul.

În clipa asta ea îşi aţinti ochii stinşi spre ferestruica sub care şedea pan Danilo şi rămase încremenită...

— Unde te uiţi? Pe cine vezi acolo? strigă vrăjitorul.

Aeriana Katerina începu să tremure. Dar pan Danilo era acum de mult pe pămînt şi se îndrepta împreună cu credinciosul său Steţko spre dealurile sale. „Mi-e teamă, mi-e teamă!“ tot repeta el în sinea sa, simţind un fel de sfiiciune în neînfricata-i inimă de cazac; curînd intră în ograda sa, unde cazacii dormeau acelaşi somn adînc, afară de unul, care stătea de strajă şi trăgea din lulea. Cerul era presărat cu stele.

V

— Ce bine-ai făcut că m-ai trezit! spuse Katerina, frecîndu-şi ochii cu mîneca înflorată a cămăşii şi privind din cap pînă-n picioare pe bărbatul ei. Ce groaznic vis am avut! Cît de greu îmi răsuflă pieptul! Uh!.. Mi se părea că mor...

— Nu cumva ăsta-i visul pe care l-ai visat? Şi începu Burulbaş să-i povestească soţiei sale tot ce văzuse el.

— Cum de-ai aflat tu asta, soţiorul meu? îl întrebă, uimindu-se, Katerina. Dar nu, multe din cele ce povesteşti tu nu le ştiu. Nu, n-am visat

ca tata s-o fi ucis pe mama mea. Nici morţii nu i-am văzut. Nu, Danilo, altfel povesteşti tu. Ah, cît e de groaznic tatăl meu!

— Şi nici nu-i de mirare că multe nu le-ai văzut. Tu nu ştii nici a zecea parte din cele ştiute de sufletul tău. Ştii că taică-tu e un antihrist? Chiar anul trecut, cînd, împreună cu leşii (pe atunci mai dădeam mîna cu neamul acesta de necredincioşi), mă pregăteam să dau năvală asupra crîmlenilor, îmi spunea egumenul mănăstirii Sf. Fraţi – şi trebuie să ştii, nevastă, că-i om sfînt –, îmi spunea că antihristul are puterea să cheme sufletul oricărui om: deci, cînd doarme omul, sufletul îi umblă în voie şi zboară împreună cu arhanghelii prin cerul lui Dumnezeu. De la întîia privire nu mi-a fost mie pe plac chipul tatălui tău. De-aş fi ştiut că ai un tată ca el, nu m-aş fi însurat cu tine, te-aş fi alungat din faţa mea şi nu mi-aş fi luat păcat pe suflet, înrudindu-mă cu seminţia antihristului.

— Danilo, spuse Katerina, acoperindu-şi faţa cu mîinile şi plîngînd în hohote. Vinovată-s oare cu ceva faţă de tine? Înşelatu-te-am eu pe tine, dragă bărbăţelule? Cu ce oare mi-am atras mînia ta? Oare nu ţi-am slujit cu credinţă? Ţi-am spus oare cuvînt împotrivă, cînd te întorceai cu chef de la vreo petrecere cu fîrtaţii tăi? Nu ţi-am născut feciorul sprîncenat?...

— Nu plînge, Katerina, căci te cunosc acum ce suflet ai şi nu te voi alunga pentru nimic în lume. Toate păcatele cad asupra tatălui tău.

— Nu, nu spune că-i tatăl meu! Omul acela nu mi-e tată. Martor mi-e Dumnezeu că mă lepăd de el, mă lepăd de tatăl meu. E un antihrist, un apostat! Piară, înece-se, nu i-oi întinde mînă de scăpare. Usucă-se de ierburi rele, nici apă nu i-aş da să bea. Tu-mi eşti tată! Tu!

VI

Într-o hrubă adîncă la pan Danilo, închis cu trei rînduri de lacăte, stă vrăjitorul ferecat în lanţuri grele, iar departe, deasupra Niprului, arde castelul lui diavolesc şi valurile ca sîngele vuiesc şi se învălmăşesc de-a lungul străvechilor ziduri. Dar nu pentru farmece şi nu pentru fapte împotriva lui Dumnezeu stă vrăjitorul în hruba adîncă. Pentru acestea Dumnezeu are să-l judece. A fost pus la popreală pentru trădare ascunsă,

pentru că s-a înţeles cu duşmanii ortodoxului pământ rusesc ca să vîndă catolicilor poporul ucrainean şi să dea foc bisericilor creştineşti. Mohorît e vrăjitorul: gînduri negre ca noaptea trec prin capul lui. Numai o singură zi i-a mai rămas să trăiască, iar mîine va trebui să-şi ia rămas-bun de la lumea asta. Mîine îl aşteaptă osînda. Şi nu uşoară osîndă îl aşteaptă: încă milostivi vor fi juzii săi dacă l-or fierbe de viu într-un cazan ori i-or jupui pielea cea păcătoasă. Mohorît e vrăjitorul şi-şi ţine fruntea plecată. Poate că se căieşte el în ceasul din urmă, numai că păcatele lui nu-s din cele ce le iartă Dumnezeu. Sus în faţa lui e o fereastră îngustă, îngrădită de împletitura gratiilor de fier. Zăngănind din lanţuri, el se apropie de fereastră, nădăjduind că, poate, va trece pe-aproape fiica lui. Ea-i blîndă şi nu ţine minte răul, ca o porumbiţă; poate s-o îndura de tatăl ei... Dar nu se vede nimeni. Jos se întinde drumul. Nimeni nu trece pe el. Mai în vale se vînzoleşte în maluri Niprul; dar de nimeni nu-i pasă lui: el vuieşte şi înlănţuitul ascultă întristat vuietul neobosit.

Iată că s-a arătat cineva pe drum. Un cazac! A oftat din greu întemniţatul. Şi iar e pustiu în jur. Dar iată că, departe, cineva coboară dealul. Fîlfîie în vînt contăşul verde... Arde pe cap marama de aur... Ea e! El se lipi şi mai strîns de fereastră. Iat-o ajungînd aproape...

— Katerina! Fata mea! Milostiveşte-te, fie-ţi milă!...

Dar ea e mută, nu vrea să asculte, nici nu-şi întoarce privirea spre hrubă, dispare, nu se mai vede. Pustie-i toată lumea. Vuiesc tînguitor apele Niprului. Tristeţea îi apasă inima. Dar ştie vrăjitorul ce-i tristeţea?

Ziua se apropie de sfîrşit. De-acum a asfinţit soarele. De-acum nu se mai vede. A venit de-acum şi seara. S-a lăsat răcoare; mugeşte undeva un bou; vine de undeva zvon de rîsete, se întoarce pesemne lumea de la lucru şi se veseleşte; coboară pe Nipru o luntre... cui îi pasă de cel întemniţat! A lucit pe cer secera de argint a lunii. Iată că vine cineva din partea cealaltă de drum. E greu să-l desluşeşti în întuneric. E Katerina, care se întoarce.

— Fiica mea! Pentru numele lui Hristos! Nici puii cei sălbatici de lup n-ar putea să-şi sfîşie mama: fiica mea, aruncă măcar o privire spre nelegiuitul tău părinte! Ea nu-l ascultă şi merge mai departe. Fiica mea, de

dragul nefericitei tale mame!... Ea se opri. Vino să primeşti ultimul meu cuvînt!

— Ce vrei de la mine, apostatule? Nu spune că-ţi sînt fiică! Nu-i nici o înrudire între noi. Ce vrei de la mine de dragul nefericitei mele mame?

— Katerina! Sfîrşitul meu e aproape, ştiu că bărbatul tău vrea să mă lege de cozile cailor şi să le dea drumul să mă tîrască peste cîmpuri. Ori poate că a născocit o osîndă încă şi mai cumplită...

— Parcă este pe lume osîndă pentru păcatele tale? Aşteapt-o, nimeni nu va cere îndurare pentru tine.

— Katerina! Nu moartea mă înspăimîntă, ci chinurile de pe cealaltă lume... Tu eşti nevinovată, Katerina, sufletul tău va zbura în rai în preajma lui Dumnezeu, dar sufletul apostatului tău părinte va arde în focul cel de veci, şi niciodată nu se stinge focul acela: tot mai tare şi mai tare se încinge; şi nici o picătură de rouă nu cade acolo, nici vîntul nu adie...

— Nu-mi stă în putere să-ţi micşorez pedeapsa asta, spuse Katerina, întorcîndu-i spatele.

— Katerina, mai ascultă un cuvînt; tu poţi să-mi mîntuieşti sufletul. Nu ştii cît de bun şi îndurător e Dumnezeu. Ai auzit de apostolul Pavel, mare păcătos a fost, dar pe urmă s-a pocăit şi a ajuns sfînt.

— Ce pot face eu pentru mîntuirea sufletului tău? se îndîrji Katerina. Oare eu, femeie slabă, mă pot gîndi la asta?

— De-aş ieşi de-aici, m-aş putea lăsa de toate. M-aş pocăi: m-aş sihăstri undeva într-o peşteră, m-aş înveşmînta în şiac aspru, zi şi noapte m-aş ruga lui Dumnezeu. Nu numai de frupt, dar nici peşte n-aş mai lua în gură! Nici nu mi-aş aşterne cînd m-aş culca! M-aş tot ruga şi m-aş tot ruga! Şi dacă nici atunci Dumnezeu cel îndurător nu mi-o ierta măcar a suta parte din păcate, m-aş îngropa pînă la gît în pămînt ori m-aş zidi într-un perete de piatră, n-aş primi nici hrană, nici băutură şi aş muri: iar tot avutul meu l-aş da călugărilor, ca patruzeci de zile şi patruzeci de nopţi să se roage pentru iertarea sufletului meu.

A căzut pe gînduri Katerina.

— Chiar dacă aş deschide, tot n-aş putea să-ţi desfac lanţurile.

— Nu-mi pasă de lanţuri, îi răspunse el. Spui că mi-au ferecat mîinile şi picioarele? Nu, eu le-am înceţoşat ochii şi, în loc de mînă, le-am întins un băţ uscat. Iată-mă, priveşte, nu se mai vede nici un lanţ! spuse el, dîndu-se spre mijlocul hrubei. Eu nici de pereţii aceştia nu m-aş fi temut şi aş fi trecut prin ei, dar bărbatul tău nici nu ştie ce pereţi sînt aici. I-a zidit un cucernic schimnic şi nici o putere necurată nu poate scoate de-aici vreun întemniţat, fără a descuia tainiţa cu aceeaşi cheie cu care îşi încuia sfîntul chilia. O asemenea chilie îmi voi săpa şi eu în pămînt, păcătosul de mine, cînd voi ieşi la lumină.

— Ascultă, am să-ţi dau drumul, dar dacă mă minţi? spuse Katerina, oprindu-se în faţa uşii. Dacă în loc să te pocăieşti te vei face iar frate cu necuratul?

— Nu, Katerină, nu mi-a mai rămas mult de trăit. Şi fără de osîndă mi-e aproape sfîrşitul. Crezi că mă voi osîndi singur la chinurile cele veşnice?

Au scrîşnit lacătele.

— Rămîi cu bine! Aibă-te în paza sa Dumnezeu cel milostiv, copilul meu! spuse vrăjitorul, sărutînd-o.

— Nu te atinge de mine, făptură necurată! Şi pleacă mai repede! tot repeta Katerina, în vreme ce el de mult se făcuse nevăzut.

— I-am dat drumul, rosti ea, privind în neştire la pereţi. Ce-am să-i spun acum bărbatului meu? Sînt pierdută. Nu-mi mai rămîne decît să mă îngrop de vie în mormînt! Şi, izbucnind în hohote de plîns, femeia căzu pe buturuga pe care fusese înlănţuit întemniţatul. Dar am mîntuit în schimb un suflet, spuse ea în şoaptă. Am făcut un lucru plăcut lui Dumnezeu. Şi totuşi... bărbatul meu... Pentru întîia oară l-am înşelat. O, cît de greu, cît de groaznic va fi să-l mint în faţă. Vine cineva! El e! Soţul meu! strigă ea cu deznădejde şi se prăbuşi la pămînt, în nesimţire.

VII

— Eu sînt, dragă fetiţă! Eu sînt, inimioara mea! auzi Katerina, venindu-şi în fire, şi o văzu în faţa ei pe bătrîna slujnică. Băbuţa se aplecă, tot boscorodind şi, întinzîndu-şi deasupra ei mîna uscată, o stropi cu apă rece.

— Unde sînt? întrebă Katerina, ridicîndu-se şi privind în jur. În faţa mea vuieşte Niprul, în spate sînt dealurile... Unde m-ai dus, mătuşă?

— Nu te-am dus nicăieri, doar te-am scos, te-am scos pe braţe din hruba întunecoasă... Am încuiat la loc cu cheiţa lacătele, ca să nu te bănuiască pan Danilo.

— Dar unde-i cheia? întrebă Katerina, căutîndu-se la cingătoare. N-o văd.

— A dezlegat-o bărbatul tău, ca să intre să-l vadă pe vrăjitor, copila mea.

— Să-l vadă?... Mătuşă, sînt pierdută! strigă Katerina.

— Milostivească-se Domnul de noi, copila mea! Taci numai, copila mea, şi n-o să afle nimeni nimic!

— A fugit, blestematul de antihrist! Auzi tu, Katerină, a fugit! strigă pan Danilo, venind în fugă spre nevasta lui. Ochii îi aruncau flăcări; sabia îi zăngănea la şold.

Nevasta îngheţă de groază.

— I-a dat oare drumul cineva, soţiorul meu drag? întrebă ea tremurînd.

— I-a dat drumul, drept spui; dar numai necuratul putea să-i fi dat drumul. Uită-te, în locul lui e o buturugă ferecată în lanţuri. Eh, de ce-i lăsat de la Dumnezeu ca dracul să nu se teamă de laba căzăcească? Dacă vreunuia dintre cazacii mei numai i-a trecut prin gînd să-i dea drumul şi eu aş afla... nici nu ştiu ce osîndă i-aş mai putea născoci!

— Dar dacă mi-ar fi trecut mie prin gînd? rosti fără să vrea Katerina şi-şi curmă înspăimîntată vorba.

— Dacă ţie ţi-ar fi trecut prin cap una ca asta, nu mi-ai mai fi fost soţie. Te-aş fi cusut într-un sac şi te-aş fi aruncat în apă, drept în mijlocul Niprului!

Katerina simţi că i se taie picioarele şi i se zbîrleşte părul în cap de groază.

VIII

De două zile stau adunaţi leşii la crîşma dinspre hotar şi de două zile tot petrec. Şi cam multişori s-au strîns, nemernicii. De bună seamă că s-au pornit în pradă: unii au chiar şi muschete; zornăiesc pintenii; zăngănesc săbiile. Se veselesc şi se fudulesc panii, povestesc de fapte fără seamăn, îşi bat joc de legea ortodoxă, spun că ucrainenii sînt robii lor şi, tot răsucindu-şi cu fală mustăţile şi dîndu-şi cu semeţie capul pe spate, se lăfăiesc pe laviţe. Este şi un popă papistaş cu ei. Numai că şi preotul papistaş e de-o teapă cu ei: nici măcar la înfăţişare nu seamănă a popă creştinesc. Bea şi petrece cu ei şi spune măscări cu limba lui cea fără ruşine. Nu se lasă mai prejos de ei nici slujitorii: şi-au suflecat mînecile jupanelor zdrenţăroase şi umblă fuduili, de parcă ar fi, mări Doamne, buni de ceva. Joacă în cărţi şi se bat cu cărţile peste nas. Şi nişte neveste s-au înhăitat cu dînşii. Chiu, vai, bătaie!... Panii îşi fac de cap şi se ţin de şotii: îl trag de barbă pe ovreiul cu crîşma, zugrăvesc cruci pe fruntea lui păgînă; trag în muieri cu gloanţe oarbe şi dănţuiesc cracoviacul cu popa lor cel fără de ruşine. Asemenea dezmăţ n-au adus nici tătarii pe pămîntul rusesc. Se vede că de la Dumnezeu i-a fost dat să îndure ruşinea asta pentru păcatele lui cele grele! Şi în hărmălaie se aude cum vorbesc despre aşezarea de peste Nipru a lui pan Danilo, despre soţia lui cea prea frumoasă... Nu, nu cu gînd curat s-a adunat aici haita asta de tîlhari!

IX

Şade pan Danilo la masă în odaia sa, sprijinindu-se în cot, şi se gîndeşte. Iar jupîniţa Katerina stă pe vatră şi îngînă un cîntec.

— Ce să fie că m-a prins tristeţea, soţioara mea? spuse de la o vreme pan Danilo. Şi capul mă doare şi inima mi-i grea în piept. Ce să fie, oare, de mi-i atît de greu! Se vede că mi se apropie sfîrşitul.

„O, soţiorul meu iubit! Pleacă-ţi căpşorul la pieptul meu! De ce laşi să te copleşească gîndurile negre?“ cugetă în sinea ei Katerina, dar nu cuteză

să-şi rostească gîndul. O mustră cugetul pe ea, vinovata, să primească dezmierdările bărbatului.

— Ascultă, soţioara mea! cuvîntă către ea Danilo. Să nu-mi laşi de izbelişte feciorul, cînd eu n-oi mai fi. Nu-ţi va da Dumnezeu noroc pe lumea asta, nici pe cealaltă, de-l vei lăsa. Greu le-o fi oaselor mele să putrezească în pămîntul umed; dar încă şi mai greu îi va fi sufletului meu.

— Ce spui tu, soţiorul meu! Au, nu tu oare îţi rîdeai de noi, femeile cele slabe? Ai să mai trăieşti mulţi ani pe pămînt.

— Nu, Katerină, sufletul meu simte că moartea mi-i aproape. Parcă ţi se urăşte uneori să mai trăieşti pe lume. Grele vremuri vin. Eh, ţin eu minte alţi ani; nu s-or mai întoarce anii aceia! Mai trăia încă el, cinstea şi slava oastei noastre, bătrînul Konaşevici[100]! Ca acum îmi trec prin faţa ochilor pîlcurile căzăceşti! Vremuri de aur au fost acelea, Katerină! Sta bătrînul hatman călare pe un cal negru ca pana corbului şi strălucea în mîna lui buzduganul, iar în jurul lui se rînduiau căpeteniile, pe de lături se învolbura marea roşie a zaporojenilor. A cuvîntat către oaste hatmanul şi toţi au împietrit în ascultare. A lăcrimat moşneagul, cînd a început a-şi aduce aminte de trecutele isprăvi şi fapte de arme. Eh, de-ai şti tu, Katerină, cum ne-am mai tăiat noi atunci cu turcii! Şi acum se mai vede pe creştetul meu urma cea veche a tăişului de sabie. Patru gloanţe în patru locuri au trecut prin mine. Şi nici una dintre răni nu s-a tămăduit de tot. Cît aur n-am chivernisit noi atunci! Cu cuşmele adunau cazacii pietrele nestemate. Ce cai, Katerină, de-ai şti tu ce cai am luat noi pradă atunci! Eh, n-oi mai apuca eu a mai lupta vreodată aşa! Parcă nici bătrîn n-aş fi şi voinic sînt încă, dar paloşul căzăcesc îmi cade din mînă, trăiesc fără de rost şi nici eu nu mai ştiu pentru ce mai trăiesc. Nu-i rînduială în Ucraina, polcovnicii şi esaulii se mănîncă între ei precum cîinii. Nu-i o căpetenie peste toţi. Şleahta noastră a schimbat totul după rînduiala leşească, s-a lăsat dusă în ispita diavolească... şi-a vîndut sufletul, primind unia. Ovreimea jupoaie bietul popor. Eh, vremuri! Vremuri! Vremuri trecute! Unde aţi rămas voi, anii mei tineri?... Du-te, băiete, în beci şi adu-mi o ulcică de mied! Să beau pentru rînduiala veche şi pentru anii de mult trecuţi!

— Cum să-i primim pe oaspeţi, pane? Dinspre zăvoi vin leşii! dădu mare glas, intrînd în casă, Steţko.

— Ştiu eu de ce vin, cuvîntă Danilo, ridicîndu-se din loc. Înşeuaţi caii, credincioşi slujitori ai mei! Puneţi-le căpestrele! Scoateţi săbiile din teacă! Nu uitaţi nici plumbii. Oaspeţii trebuie întîmpinaţi cu cinste!

Dar nici nu apucară cazacii să-şi încalece caii şi să-şi încarce muschetele, că leşii acoperiră dealul, precum frunzele scuturate toamna din copaci.

— Ehe-he, ai cu cine te vedea acum! spuse Danilo, privind la panii cei graşi care veneau legănîndu-se cu fală pe caii lor cu harnaşamente de aur. Se vede că ne-a fost dat să mai petrecem o dată ca-n zilele bune! Fă-ţi dară cheful, cazace, pentru cea din urmă oară! Petreceţi, fîrtaţilor, acum ne-a venit şi nouă praznicul.

Şi s-a pornit peste dealuri chiolhanul! Şi s-a pornit cheful: fulgeră paloşele; zboară gloanţele; nechează şi tropotesc caii. De-atîtea răcnete ţi se învîrteşte capul; de fum orbeşte lumina ochilor. S-au învălmăşit toate grămadă. Dar cazacul simte unde-i prieten şi unde-i neprieten; de-o şuiera un glonţ, se prăvăleşte un călăreţ fălos din şa; de-o fulgera o sabie, se rostogoleşte la pămînt un cap, bolborosind cuvinte neînţelese.

Pîlpîie prin gloată fundul roşu al cuşmei lui pan Danilo; îţi ia ochii cingătoarea de aur de pe jupanul albastru; ca spulberul flutură coama fugarului cel negru ca pana corbului. Ca o pasăre se repede el, ba ici, ba colo, strigă şi-şi roteşte sabia de Damasc şi taie, despicînd în cruciş şi în curmeziş cu ea. Taie, cazace! Petrece, cazace! Fă-ţi cheful inimii, voinice, dar nu te lăcomi la harnaşamentele şi jupanele de aur; calcă în picioare aurul şi nestematele! Străpunge, cazace! Fă-ţi de cap, cazace! Dar aruncă o privire înapoi; leşii cei fără de cinste aprind de-acum casele şi mînă din urmă vitele speriate. Ca un vifor îşi întoarse pan Danilo calul şi cuşma cu fund roşu trece în zbor pe lîngă casă. Ca pleava se răreşte gloata în jurul lui.

Zi de vară pînă-n seară s-au tot tăiat în săbii leşii şi cazacii! Puţini au mai rămas şi unii, şi ceilalţi. Dar nu osteneşte pan Danilo: cu suliţa-i lungă, îi prăvale din şa pe vrăjmaşi, îi calcă pe pedestraşi în copitele calului sirep.

Şi uite că se curăţă bătătura, uite că au început s-o rupă la fugă leşii; uite că prind a scoate cazacii de pe morţi jupanele în fir de aur şi zalele bogate; uite că pan Danilo se pregăteşte a-i goni din urmă pe leşi şi caută-n jur să-şi cheme fîrtaţii... deodată a prins a clocoti de mînie: i s-a arătat în faţă tatăl Katerinei. Iată-l cum stă pe culmea dealului şi-şi îndreaptă spre el muscheta. Danilo şi-a avîntat calul drept spre el... Cazace, mergi la pieire!... Muscheta a trosnit şi vrăjitorul s-a făcut nevăzut după deal. Numai credinciosul Steţko a văzut cum a fluturat în goană veşmîntul roşu şi cuşma lui cea păgînească. S-a clătinat cazacul şi s-a prăvălit la pămînt. S-a aruncat credinciosul Steţko spre stăpînul său. Zace stăpînul său întins la pămînt şi ochii limpezi s-au închis. Gîlgîie din piept sîngele roşu. Dar tot şi-a simţit, pesemne, sluga credincioasă. Şi-a ridicat încet pleoapele şi i-au lucit ochii: „Rămîi cu bine, Steţko! Spune-i Katerinei să nu-şi părăsească feciorul! Nu-l părăsiţi nici voi, credincioşi slujitori ai mei!“. Şi a amuţit. A zburat sufletul cazacului din trupul de curtean. I s-au învineţit buzele. Doarme cazacul somn fără trezire.

A hohotit în plîns sluga credincioasă şi a fluturat din mînă spre Katerina: „Vino încoace, jupîniţă, vino: şi-a încheiat petrecerea stăpînul tău. Zace beat pe pămîntul umed. De-acum lungă vreme i-i dat să nu se mai trezească!“.

A plesnit din palme Katerina şi a căzut ca un snop pe trupul mortului. „Soţiorul meu, tu zaci oare cu ochii închişi? Ridică-te, şoimul meu cel drag, mîna de mi-o-ntinde! Ridică-te! Mai uită-te o dată la Katerina ta, şopteşte-mi o vorbă măcar!... Dar tu taci, taci, stăpînul meu drag! Eşti vînăt de-acum, ca marea cea neagră. Inima ta nu mai bate! De ce eşti aşa de rece, stăpînul meu! Pesemne că nu-s fierbinţi lacrimile mele, de n-au putere să te încălzească. Pesemne e prea stins bocetul meu, de nu te pot trezi cu el! Cine va mai purta de-acum în luptă pîlcurile tale? Cine va mai zbura de-acum pe calul tău ca pana corbului? Cine va mai chema cu glas de tunet, fluturîndu-şi sabia în faţa cazacilor? Cazacilor, fraţilor! Unde-s cinstea şi slava voastră? Cu ochii închişi, zace cinstea şi slava voastră, zace pe pămîntul umed. Îngropaţi-mă dară şi pe mine, îngropaţi-mă la un loc cu el! Aruncaţi

ţărînă peste ochii mei! Apăsaţi cu scînduri pieptul meu cel alb, căci nu mai am nevoie de frumuseţea mea!“

Plînge Katerina de se omoară, iar în zare se ridică nori de praf: vine în goana mare esaulul Gorobeţ să le sară în ajutor.

X

Minunat este Niprul în crug de vreme liniştită, cînd îşi poartă în voia lui, tihnit, printre codri şi colnice, potopul nesfîrşit de ape; nici un zvîcnet nu-i tulbură unda, nici un şopot n-o înfioară. Stai să-l priveşti şi nu ştii dacă tot acest întins de ape curge sau stă pe loc şi ţi se năzare că-i turnat din sticlă şi că o albastră cale de oglindă, fără măsură şi lăţime, fără capăt şi lungime fîlfîie şi şerpuieşte prin lumea verde. Drag îi e atunci şi soarelui fierbinte să se privească în ea din înalturi şi să-şi cufunde razele în răcoarea apelor. Drag le e şi pădurarilor de pe maluri să se oglindească în ele. Mîndrele cu plete verzi! Se înghesuie cu florile de cîmp, năzuind spre ape, şi se apleacă, privindu-se în ele, şi parcă nu se mai satură să se tot privească şi să se încînte de chipul ce le străluceşte din unde, şi-i rîd şi-i dau bineţe, fluturînd din crengi. Dar spre mijloc de Nipru nici măcar nu încearcă să privească; nimănui altcuiva decît soarelui şi cerului albastru nu-i e dat să-l vadă. Rar vreo pasăre să se avînte pînă spre mijlocul Niprului. E falnicul! Nu-i rîu pe lume să i se-asemene. Minunat e Niprul şi-n nopţile calde de vară, cînd toate cad în adormire, şi om, şi pasăre, şi fiară; şi numai unul Dumnezeu rămîne să cuprindă cu privirea întreg cerul şi pămîntul, cu fală scuturîndu-şi asupră-le odăjdiile. Şi se desprind de pe odăjdii stelele. Şi stelele ard şi luminează lumea şi toate îşi dăruiesc licărul apei Niprului. Pe toate le ţine Niprul la sînul lui neguros. Nici una nu-i poate scăpa; numai dacă i se stinge urma-n ceruri, se poate despărţi o stea de el. Pădurile negre, presărate de corbii adormiţi pe ramuri, şi dealurile din vremuri străvechi despicate, boltindu-se asupră-i, năzuie să-l acopere măcar cu lunga lor umbră. Zadarnic, însă! Nimic pe lume nu-l poate acoperi. Albastru, albastru se revarsă el domol în larg, şi-n miez de noapte, ca şi-n miez de zi, îl poţi vedea de la depărtarea pe care o poate cuprinde ochiul omului. Alintîndu-se

şi lipindu-se de maluri, înfiorat de răceala nopţii, trimite în tot lungul său unduioasa cărare de argint, care şi luceşte, şi străluceşte precum lama unei săbii de Damasc; iar el, albastru, adoarme iar. Minunat e şi atunci Niprul şi nu-i pe lume fluviu să-i semene! Iar cînd se pornesc pe ceruri nămeţi de nori vineţii, cînd se pleacă pînă la pămînt pădurile şi se poticnesc din rădăcini stejarii, iar fulgerele, frîngîndu-se printre nori, luminează într-o clipă întreaga lume – atunci e crîncen Niprul! Vuiesc, izbindu-se în dealuri, movilele de apă şi cad înapoi cu sclipete, gemînd, şi plîng şi hohotesc în zare. Tot aşa plînge de se omoară bătrîna mamă de cazac, petrecîndu-şi la oaste feciorul. Chefuit şi vesel călăreşte el pe fugarul său ca pana corbului, cu mîinile proptite-n şolduri şi plecîndu-şi voiniceşte cuşma pe-o sprînceană; iar ea aleargă în urma lui, bocind, şi tot dă să se agaţe de scară, şi tot caută să prindă dîrlogii, şi-şi frînge mîinile, jelindu-l, şi varsă lacrimi fierbinţi.

Sălbatice şi negre se văd printre valurile răzvrătite buturugile luate de ape şi stîncile de pe maluri. Şi se izbeşte de mal o luntre, ridicîndu-se pe creasta valurilor şi căzînd iar în golul dintre ele. Ce cazac a îndrăznit să pornească la drum acum, cînd s-a mîniat bătrînul Nipru? Se vede că nu ştie el că bătrînul Nipru îi înghite pe oameni ca pe muşte.

Luntrea a tras la mal şi din ea a coborît vrăjitorul. Mohorît e vrăjitorul: amarnic l-a lovit parastasul săvîrşit de cazaci la căpătîiul panului lor ucis. Scump au plătit leşii: patruzeci şi patru de pani, cu tot cu zalele şi jupanele lor, şi treizeci şi trei de slugi tăiate în bucăţi: iar toţi ceilalţi, cu tot cu cai, au luat calea robiei şi-i mînă cazacii să-i vîndă tătarilor.

Păşind printre buturugile arse, vrăjitorul coborî treptele de piatră care duceau adînc sub pămînt, unde-şi avea el săpat bordeiul. Intră încetişor, fără a scîrţîi uşa, puse pe masă o oală şi începu să arunce în ea cu mîinile sale cele lungi nişte ierburi tainice; apoi luă altă ulcică, cioplită dintr-un lemn necunoscut, o umplu cu apă şi prinse a turna apa peste ierburi, tot mişcîndu-şi buzele şi murmurînd descîntece. Şi iată că iar s-a revărsat în odaie lumina cea trandafirie; şi groaznică era în clipa asta faţa lui. Părea de sînge toată şi numai creţurile adînci aşterneau pe ea umbre negre. Iar ochii parcă îi erau

de flăcări. Păcătosul cel mîrşav! Şi barba i-a încărunţit demult, şi faţa i-au brăzdat-o zbîrciturile, şi-ntreg trupul ca iasca i s-a uscat, dar tot mai săvîrşeşte fapta cea urîtă lui Dumnezeu. În mijlocul odăii s-a înălţat norul cel alb şi ceva ce aducea a bucurie i-a licărit pe faţă. Dar de ce a rămas el deodată nemişcat, cu gura căscată, fără a îndrăzni să se clintească din loc, şi de ce i s-a zburlit tot părul din cap? În norul din faţa lui s-a desluşit un chip straniu. Nepoftit, nechemat, i-a venit acesta în ospeţie. Şi se desluşea din ce în ce mai bine şi-l pironea cu ochii. Trăsăturile, sprîncenele, ochii, buzele, toate îi sînt necunoscute. Niciodată în viaţa lui nu mai văzuse el acest chip. Şi parcă n-ar fi fost nimic înspăimîntător pe faţa aceea, dar o groază de nespus îl cuprinse pe bătrînul vrăjitor. Iar ciudatul chip necunoscut îl privea prin nor tot atît de neclintit. Şi iată că s-a destrămat şi norul, dar trăsăturile necunoscute se arătau şi mai desluşit şi ochii scrutători îl priveau neîncetat. Vrăjitorul se făcu alb ca varul. Răcni cu glas sălbatic şi răsturnă oala... Vedenia pieri.

XI

— Linişteşte-te, draga mea surioară! îi spunea bătrînul esaul Gorobeţ. Visele spun arareori adevărul.

— Culcă-te, surioară! îi spunea tînăra lui noră. Las' că ţi-om chema o babă vrăjitoare, căreia nu-i putere să-i poată sta împotrivă, şi ţi-o descînta de speriat.

— Nu te teme de nimic! îi spunea şi feciorul esaulului, apucîndu-se de sabie. Nimeni n-are să-ţi facă nici un rău.

Dar mohorîtă şi cu ochii tulburi privea la toţi Katerina şi nu găsea cuvinte să răspundă. „Eu însămi, eu cu mîna mea mi-am adus pieirea. Eu i-am dat drumul.“ În sfîrşit, rosti:

— Nu mai am linişte din pricina lui! Iaca au trecut zece zile de cînd sînt la voi la Kiev, dar nici cu o picătură nu mi s-a alinat amarul. Credeam că mi-oi putea măcar creşte în tihnă feciorul pentru răzbunare... Groaznic, groaznic mi s-a arătat el în vis! Ferească-vă Dumnezeu să-l vedeţi şi voi! Şi acum îmi bate inima. „Am să-ţi înjunghii copilul, Katerină, a strigat el, dacă

n-ai să te măriţi cu mine...“ Şi hohotind de plîns, femeia se tot repezea spre leagăn, iar pruncul, speriat, îşi întindea mînuţele şi ţipa.

Tuna şi fulgera de mînie feciorul esaulului la auzul acestor vorbe. Se trecuse cu firea şi însuşi esaulul Gorobeţ:

— Lasă-l numai să încerce, blestematul de antihrist, las’ să-ncerce numai a veni încoace: va vedea el de mai este putere în bătrîna mea mînă de cazac! Martor mi-e Dumnezeu, spunea el, înălţîndu-şi spre cer ochii, oare n-am zburat eu să-i dau o mînă de ajutor fratelui Danilo? Dar aşa a fost voia Lui cea sfîntă! L-am găsit zăcînd pe aşternutul rece, aşternut pe care a rămas să zacă multă, multă căzăcime. Dar n-a fost falnic parastasul lui? Am lăsat măcar un leah să ne scape viu? Linişteşte-te dară, copila mea! Nimeni nu va îndrăzni să-ţi facă rău, cît om fi pe lîngă tine eu ori feciorul meu.

Încheindu-şi vorba, bătrînul esaul se apropie de leagăn şi pruncul, zărindu-i preafrumoasa lulea încrustată cu argint, care-i atîrna la cingătoare, şi punga cu amnarul strălucitor, întinse spre el mîinile şi prinse a rîde.

— Lui taică-său are să-i semene, se-nveseli bătrînul esaul, desprinzîndu-şi luleaua şi dîndu-i-o pruncului. Nici nu s-a ridicat încă din leagăn, dar se şi gîndeşte să tragă din lulea!

Oftă Katerina şi prinse a legăna pruncul. Se vorbiră să doarmă cu toţii împreună şi nu peste mult timp adormiră cu toţii. Adormi şi Katerina.

În bătătură şi în casă se aşternu liniştea; numai cazacii rămaşi de strajă nu dormeau. Deodată, ţipînd, Katerina se trezi şi în urma ei se treziră cu toţii.

— L-a ucis, l-a înjunghiat! strigă ea şi se repezi spre leagăn.

Toţi se buluciră în jurul leagănului şi încremeniră de groază, văzînd că pruncul zace fără viaţă. Nimeni nu putu rosti nici un cuvînt, neştiind ce să mai creadă la vederea cumplitului omor.

XII

Departe de ţinutul Ucrainei, după ce treci de Lehia, lăsînd în urmă şi marele oraş Lemberg[101], se înşiruie în zare tot culmi înalte de munţi. Culme după culme, ca nişte verigi ale unui lanţ de piatră, încing ele din dreapta şi

din stînga pămîntul, încătuşîndu-l asemeni unui brîu de cremene, ca să nu-l înece marea cea furtunoasă şi fără de astîmpăr. Se întind lanţurile acestea de piatră pînă spre Valahia şi spre ţinutul Sedmigradului[102] şi s-au aşezat uriaşe, în chip de potcoavă, între neamurile Galiţiei şi Ungariei. Nu-s pe la noi asemenea munţi. Ochiul nu îndrăzneşte să-i cuprindă, iar pe culmea unora din ei nici n-a călcat picior de om. Ciudată le e şi înfăţişarea: oare nu marea cea fără de astîmpăr a răbufnit în vreme de furtună peste malurile-i largi, repezindu-şi spre cer valuri hîde, şi ele, împietrind, au rămas nemişcate în văzduh? Oare nu s-au rupt din ceruri norii grei şi s-au aşternut vălmăşag pe pămînt? Căci şi munţii au aceeaşi culoare sură şi numai crestele albe le strălucesc şi scînteiază la soare. Pînă să ajungi la munţii Carpaţilor mai auzi vorbă rusească, şi dincolo de munţi, pe alocuri, parcă se mai aude cîte o vorbă cunoscută; dar mai încolo şi credinţa e alta, şi vorba e alta. Acolo trăieşte neamul destul de numeros al ungurilor, nu mai puţin meşter decît căzăcimea la călărie, mînuirea sabiei şi băutură; iar pentru un harnaşament de cal şi caftane scumpe nu se zgîrcesc ungurii să scoată galbenii din buzunar. Printre munţi se aştern lacuri întinse. Ca sticla stau ele de nemişcate şi ca o oglindă răsfrîng în apele lor culmile cele goale ale munţilor şi poalele lor verzi.

Dar cine umblă călare pe un bidiviu ca pana corbului, în miez de noapte, chiar dacă lucesc sau nu stelele pe cer? Ce voinic atît de mare la stat, că parcă n-ar fi om, călăreşte printre munţi, peste lacuri, răsfrîngîndu-se cu calul lui cel năzdrăvan în undele lor nemişcate şi aşternîndu-şi umbra nesfîrşită peste munţi? Lucesc zalele. Pe umăr poartă o lance; zăngăneşte la oblînc sabia; chivăra îi e trasă pe ochi; i se văd negre mustăţile; ochii îi sînt închişi, genele plecate; doarme voinicul. Aşa, adormit, ţine el dîrlogii, iar în urma lui stă pe acelaşi cal scutierul, un copilandru, adormit şi el, ţinîndu-se prin somn de voinic. Cine să fie şi încotro îşi ţine calea? N-are cine să ştie. Nu de o zi, nu de două umblă el prin munţi. De se luminează de zi şi răsare soarele, nimeni nu-l mai vede; numai uneori iau seama muntenii cum că lunecă prin munţi o umbră uriaşă, prin care nu se zăresc cerul senin sau norii. Dar, de îndată ce se lasă noaptea cu întunericul, iarăşi poate fi văzut,

iarăşi îi răsfrîng lacurile chipul şi din urmă, tremurînd, vine umbra lui în goana calului. Peste mulţi munţi a trecut el pînă a ajuns la Crivan. Munte mai înalt nu se află în Carpaţi. Ca un împărat se ridică el deasupra celorlalţi. Aici s-au oprit calul şi călăreţul şi s-a cufundat voinicul într-un somn şi mai adînc, iar norii au coborît, acoperindu-l.

XIII

— Ssst... Mai încet, mătuşă! Nu bocăni aşa, că-mi trezeşti copilaşul. Multă vreme mi-a plîns fecioraşul, acum doarme. Eu mă duc pînă-n pădure, mătuşă! Dar de ce te uiţi aşa la mine? Mă înspăimînţi: din ochii tăi ţîşnesc nişte cleşti de fier... Brr, cît sînt de lungi! Şi ard ca focul! De bună seamă că eşti vrăjitoare, piei din ochii mei! Ai să-mi furi feciorul! Cît e de nătîng esaulul ăsta: crede că-s bucuroasă să trăiesc aici, la Kiev. Ba nu, aici mi-s bărbatul şi feciorul, dar cine va îngriji de casă? Am ieşit aşa de încet că nici pisica, nici cîinele nu m-au simţit. Vrei, mătuşă, să te faci iar tînără? Nu-i deloc greu: trebuie numai să dănţuieşti. Uite, cum dănţuiesc eu... Şi, îndrugînd aceste vorbe fără cap şi coadă, Katerina s-a şi avîntat în joc, privind cu ochi smintiţi în toate părţile şi proptindu-şi mîinile în şolduri. Chiuia şi tropotea din picioare, bătînd fără tact şi măsură din potcoavele de argint. Cosiţele negre, despletite săltau pe gîtul ei alb. Ca o pasăre zbura ea, fără oprire, fluturînd din mîini şi clătinînd din cap, de se părea că ori se va prăvăli sleită de puteri la pămînt ori îşi va lua zborul din lumea asta.

Plină de mîhnire sta bătrîna doică şi lacrimi fierbinţi îi umpleau zbîrciturile de pe obraz; şi ca o piatră grea să lăsa pe inimile slujitorilor de credinţă, cînd priveau cum stăpîna lor se zbate sleită de puteri şi tropăie pe loc din picioare, crezînd că dănţuieşte gorliţa.

— Păi eu am o salbă la gît, flăcăi! spuse ea, oprindu-se în sfîrşit. Voi n-aveţi!... Unde mi-i bărbatul? strigă ea deodată, smulgîndu-şi de la cingătoare pumnalul turcesc. O! Altfel de cuţit îmi trebuie mie. Lacrimile îi împînziră ochii şi o grea mîhnire îi umplu faţa. Inima tatălui meu e adînc ascunsă în piept şi cuţitul acesta nu are cum ajunge pînă la ea. Inima lui e făurită din fier. I-a făurit-o o vrăjitoare la focul iadului. Dar de ce nu vine

tatăl meu? Oare nu ştie că-i de-acum vremea să-l străpung? Se vede că vrea să vin tot eu la el... Şi fără a-şi sfîrşi vorba, izbucni iar într-un hohot smintit: Aha, mi-am adus aminte de o istorie hazlie. Mi-am adus aminte cum îl îngropau pe bărbatul meu. Numai că l-au îngropat de viu... Ce-mi mai venea să rîd... Ascultaţi! Ascultaţi! Să vă povestesc cum a fost!... Dar în loc de poveste prinse a cînta:

Se-aşterne carul drumului,
Cu leşul căzăcelului
Tăiat de fierul sabiei.
În dreapta-i e jungherul,
Muiat în sînge-i fierul.
Şuvoaie curge sîngele,
Pe-un mal de rîu e-o salcie
Şi-un corb pe ram tot croncăne.
Măicuţa-şi plînge fătul.
Nu plînge, măiculiţă!
Ţi s-a-nsurat feciorul
C-o mîndră jupîniţă
Trăieşte-n cîmp, sub glie,
N-au uşi şi nici ferestre,
S-a cam sfîrşit povestea.
Au jucat un rac şi-un peşte...
Arză-l focul de nu mă iubeşte![103]

Aşa se amestecau acum toate cîntecele ei. A trecut o zi, apoi încă una, de cînd s-a întors în casa ei, dar de Kiev nici nu vrea să audă, nu se închină, fuge de oameni şi, de dimineaţa pînă-n noapte, rătăceşte prin pădurile întunecoase. Mărăcinii îi zgîrie faţa şi umerii albi; vîntul îi răsfiră cosiţele despletite; frunzele veştede foşnesc sub paşii ei, dar ea nu ţine seama de

nimic. La ceasul cînd se lasă amurgul, cînd încă n-au ieşit stelele şi nu arde luna, te cuprinde teama să mai umbli în pădure: printre copaci se caţără şi se zbînţuie printre crengi pruncii care au murit nebotezaţi, gem, hohotesc, se dau de-a rostogolul pe drumuri şi prin tufele de urzică. Din valurile Niprului ies, ţinîndu-se de mînă, fecioarele ce şi-au curmat zilele; de pe capetele verzi pletele le curg pe umeri, de pe şuviţele lungi, curgînd în ţărînă, apa şiroieşte şi alcătuieşte un fel de cămaşă de sticlă, prin care se întrezăreşte trupul fecioarei; pe buze îi flutură un zîmbet ciudat, obrajii îi ard, ochii ademenesc sufletul... ea arde de iubire, te-ar ucide în săruturi... Fugi, creştine! Buzele ei sînt de gheaţă, culcuşul ei sînt apele reci; te-ar ucide în mîngîieri şi te-ar trage la fundul rîului. Dar Katerina nu se uită la nimic în juru-i şi nu se teme, nebuna, de rusalce, ci tot aleargă în noapte cu cuţitul în mînă şi îl tot caută pe tatăl ei.

În zori de dimineaţă iată că vine un oaspete chipeş la înfăţişare, îmbrăcat în jupan roşu, şi întrebă de pan Danilo. A ascultat el cele povestite, şi-a şters cu mîneca ochii plînşi şi a strîns din umeri. El, cică, a luptat cot la cot cu răposatul Burulbaş; împreună s-au tăiat ei cu crîmlenii şi cu turcii; nu credea că astfel îi va fi sfîrşitul lui pan Danilo. Mai povesteşte oaspetele multe altele şi doreşte s-o vadă pe jupîniţa Katerina.

La început, Katerina nu asculta nimic din cele ce-i tot spunea oaspetele; mai apoi începu a-i asculta vorba, de parcă ar fi fost cu mintea întreagă. Şi se porni oaspetele a-i povesti cum se avusese el cu Danilo ca fraţii; cum s-au ascuns de crîmleni odată sub un stăvilar... Katerina îl asculta şi nu-l scăpa din ochi. „Să ştii că-şi vine în fire! se gîndeau flăcăii, privind la ea. Oaspetele acesta are să o tămăduiască! Uite cum îl ascultă, de parcă ar fi în toate minţile!“

În vremea aceasta oaspetele începuse să povestească cum odată pan Danilo şi-a deschis inima în faţa lui şi i-a spus: „Ascultă, frate Koprian: dacă, din voia lui Dumnezeu, m-oi duce din lumea asta, ia-o la tine pe soţia mea şi lasă să-ţi fie ţie nevastă...“.

Cumplit îl pironi în clipa aceasta Katerina cu ochii ei smintiţi. „A, ţipă ea, el e! Tatăl meu!“ Şi se năpusti la el cu cuţitul.

Multă vreme se luptă el, străduindu-se să-i smulgă cuţitul. În sfîrşit îl smulse, îl înălţă şi iată că se săvîrşi groaznica faptă: tatăl îşi ucise fiica nebună.

Cazacii, care rămaseră încremeniţi, dădură să se arunce asupra lui; dar vrăjitorul sări într-o clipită în şa şi se făcu nevăzut.

XIV

Iată că s-a arătat în preajma Kievului o minune nemaipomenită. Toţi panii şi hatmanii se adunau să se crucească de minunea asta, căci deodată, din locul acela, a început să se vadă pînă hăt-departe în toate părţile, mai pînă-n capătul lumii. S-a arătat albăstriu în depărtare Limanul, iar dincolo de Liman şi Marea Neagră. Apoi oamenii umblaţi prin lume au recunoscut şi Crîmul, după muntele ce se ridica din mare, şi Sivaşul cel mlăştinos. Iar pe stînga se vedea ţinutul Galiţiei.

— Dar acolo ce-i? îi tot întreba pe bătrîni mulţimea adunată, arătînd spre nişte culmi sure şi albe, care abureau departe în înaltul cerului, aducînd mai mult a nori.

— Aceia-s Munţii Carpaţi! spuneau bătrînii. Sînt printre ei şi unii pe care de veacuri nu se mai topeşte omătul, iar norii se agaţă de ei şi acolo li-e masul.

Şi nu peste mult timp s-a petrecut o nouă minune: norii s-au dat la o parte din faţa celui mai înalt munte şi pe culmea lui s-a arătat, în toate straiele de cavaler, un om călare şi cu ochii închişi. Şi aşa de bine se vedea, de parcă s-ar fi aflat la un pas de toată lumea adunată.

În clipa asta, prin mulţimea care se minuna înspăimîntată, îşi făcu loc un om, sări pe cal şi privind crîncen în lături, de parcă ar fi vrut să vadă dacă nu-l urmăreşte cineva, îşi porni în mare goană calul. Acesta era vrăjitorul. Oare de ce s-o fi speriat într-un asemenea hal? Avea de ce: privind cu groază la cavalerul ciudat, cunoscuse în el acelaşi chip, care i se arătase atunci nechemat, pe cînd îşi făcea vrăjile. Nici el nu putea înţelege de ce este atît de tulburat şi, privind cu spaimă în jur, tot călări aşa, într-o goană, pînă cînd îl prinse seara şi se arătară pe cer stelele. Numai atunci îşi

întoarse calul spre casă, poate ca să-l întrebe pe necuratul ce să însemne această minune. Dar, cînd dădu să sară peste un pîrîiaş îngust, care-i tăia cu un braţ calea, calul i se opri deodată din goană, îşi întoarse botul spre el şi, minunăţie, prinse a rîde, dinţii albi îi străluciră înspăimîntător în întunericul-beznă. I se făcu părul măciucă în cap vrăjitorului. Răcni sălbatic şi hohoti de plîns, ca înnebunit, mînîndu-şi calul drept spre Kiev. I se părea că totul şi toate gonesc pe urma lui să-l prindă; copacii, încingîndu-se într-un lanţ de nestrăbătut, păreau vii, clătinau din bărbile lor negre şi-şi întindeau crengile lungi, dînd să-l gîtuie; stelele păreau că aleargă şi ele în faţa lui, arătîndu-l tuturor pe păcătos; şi i se părea că însuşi drumul gonea pe urmele lui. Deznădăjduit, zbura tot într-o goană spre Kiev, spre locurile sfinte.

XV

Singur sta în peştera lui, în faţa candelei, schimnicul şi nu-şi lua privirea din cartea sfîntă. Mulţi ani trecuseră de cînd se sihăstrise el în peştera sa. Pînă şi sicriu din scînduri îşi făcuse şi se culca noaptea în el în loc de pat. Îşi închise sfîntul stareţ cartea şi începu să se roage... Deodată în chilia lui dădu buzna un om ciudat şi fioros la înfăţişare. Se minună dintru început sfîntul schimnic şi se trase îndărăt din faţa lui, căci omul tremura ca frunza plopului şi ochii îi priveau sălbatic. O văpaie cumplită şi sperioasă îi ieşea pe ochi. Ţi se cutremura sufletul văzîndu-i faţa, atît era de pocită.

— Roagă-te, roagă-te! Roagă-te! strigă el cu deznădejde. Roagă-te pentru un suflet dat pierzaniei! Apoi se trînti la pămînt.

Sfîntul schimnic îşi făcu semnul crucii, luă cartea, o deschise şi, îngrozit, se trase îndărăt, scăpînd cartea din mîini.

— Nu, păcătosule fără de seamăn! Nu poate fi îndurare pentru tine! Pleacă de aici! Nu mă pot ruga pentru tine!

— Nu? răcni ca ieşit din minţi păcătosul.

— Uită-te şi tu: slovele sfinte din carte sîngerează. N-a mai fost pe lume păcătos ca tine!

— Părinte, îţi rîzi de mine!

— Pleacă, păcătosule! Nu-mi rîd de tine. Teama mă cuprinde. Rău e de omul din preajma ta!

— Ba nu! Nu! Îţi rîzi de mine! Te văd!... Uite cum ţi s-a rînjit gura!... Îşi arăţi şiragurile albe ale dinţilor tăi bătrîni!

Şi, ca turbat, se repezi şi-l ucise pe sfîntul schimnic.

În clipa aceea, se auzi un geamăt greu şi geamătul pluti peste cîmpuri şi păduri. De după pădure se înălţară nişte mîini slabe şi uscate, cu gheare lungi; se înălţară tremurînd şi pieriră.

De-acum nimic, nici măcar groază nu mai simţea vrăjitorul. Vedea totul ca printr-o ceaţă. Îi ţiuiau urechile, îi vuia capul, parcă năucit de beţie, şi un păienjeniş negru parcă acoperea toate cîte la vedea în faţa ochilor. Sărind pe cal, o porni spre Kanev, năzuind să ţină de acolo calea prin Cerkasî, drept spre Crîm, la tătari, fără să ştie nici el de ce. Şi iată că merse o zi, încă una, dar Kanevul tot nu se mai vedea. Drumul acesta trebuia să fie; de mult ar fi fost vremea să ajungă, dar Kanevul tot nu se mai arăta. Au strălucit în depărtare turle de biserici. Dar nu e Kanevul, e Şumskul. S-a minunat vrăjitorul, văzînd că a apucat-o în cu totul altă parte. Şi-a întors capul îndărăt spre Kiev şi peste o zi s-a arătat iar un oraş; dar nu era Kievul, ci Galiciul, oraş aflat şi mai departe de Kiev decît Şumskul, de unde nu mai e mult pînă la unguri. Fără să mai ştie ce să facă, şi-a întors capul iarăşi îndărăt, dar simţi din nou că merge în direcţia opusă şi tot înainte. Nici un om din lume n-ar fi putut spune ce era în sufletul vrăjitorului, dar, dacă s-ar fi uitat şi ar fi văzut ce se petrecea în acel suflet, şi-ar fi pierdut somnul cu totul şi n-ar mai fi rîs niciodată. Nu era în sufletul lui nici răutate, nici groază şi nici ură sălbatică. Nu-i cuvînt pe lume care să numească starea aceea. Îl ardea, fierbea totul în el, ar fi vrut să calce întreaga lume sub copitele calului, să înşface tot pămîntul de la Kiev şi pînă la Galici, cu oameni cu tot, şi să-l înece în Marea Neagră. Dar nu de răutate ar fi vrut el să săvîrşească fapta asta; nu, nici el nu ştia de ce. Se cutremură din tot trupul vrăjitorul cînd văzu aproape, aproape de tot munţii Carpaţilor, cu înaltul Crivan, care avea pe creştet un nor sur ţinîndu-i loc de cuşmă. Iar calul gonea înainte şi tropotea de-acum prin munţi. Apoi s-au răzbunat

deodată norii şi drept în faţa lui se arătă înfiorător de falnic un călăreţ. Zadarnic se străduia vrăjitorul să se oprească; în van strîngea zăbala; fugarul necheza sălbatic şi gonea drept spre cavaler, fluturîndu-şi coama. În clipa aceea vrăjitorul simţi că totul se năruie în el, că neclintitul călăreţ s-a mişcat, deschizîndu-şi deodată ochii, că l-a zărit venind spre el şi a prins a rîde. Ca un tunet s-a împrăştiat peste munţi rîsul acela sălbatic şi s-a izbit ca un ecou de inima vrăjitorului, cutremurînd tot ce era înăuntrul lui. I se păru vrăjitorului că o matahală a intrat în măruntaiele lui, calcă acolo totul în picioare şi-i bate cu nişte ciocane în inimă, în vine... aşa de groaznic vuia în el rîsul acela!

Cu mîna-i fioroasă, călăreţul l-a înşfăcat pe vrăjitor şi l-a înălţat în văzduh. Într-o clipă vrăjitorul îşi dădu sufletul şi imediat după moarte deschise ochii. Dar era de-acum mort şi privea ca un mort. Atît de înfricoşător nu priveşte nici un om viu, nici unul înviat din morţi. S-a uitat împrejur cu ochii lui neînsufleţiţi şi a văzut cum din Kiev, din ţinutul Galiţiei şi din Carpaţi s-au sculat din morminte mulţi morţi ce semănau leit cu el la înfăţişare.

Palizi, palizi, unul mai înalt decît altul, unul mai ciolănos decît altul, s-au îmbulzit în jurul călăreţului, care ţinea în mînă înfiorătoarea sa pradă. A mai rîs o dată călăreţul şi a aruncat-o în prăpastie. Şi toţi morţii au sărit în prăpastie, au înhăţat leşul şi şi-au înfipt în el dinţii. Atunci încă unul, mai înalt şi mai groaznic decît toţi, a vrut să se ridice din pămînt, dar nu a putut, nu era în puterea lui să o facă, atît de mare crescuse el în pămînt: iar de s-ar fi ridicat, ar fi năruit şi Carpaţii, şi Pămîntul Sedmigradului, şi Pămîntul Turcului. Puţin numai s-a clintit el din loc şi, din zbaterea asta a lui, s-a pornit un cutremur peste tot pămîntul. Şi multe case s-au năruit pretutindeni. Şi multă omenire a pierit sub dărîmături.

Deseori se aude un şuier prin Carpaţi, de parcă o mie de mori bat apa cu roţile lor. Vine şuierul acesta din prăpastia fără fund, pe care nimănui nu i-a fost dat să o vadă, fiindcă se tem oamenii să treacă pe alături. Acolo morţii rod leşul vrăjitorului. Şi nu rareori s-a întîmplat să se cutremure pămîntul de la un capăt la altul al lumii; se întîmplă asta, spun oamenii cei

învăţaţi, pentru că undeva, în apropierea mării, este un munte din care izbucnesc flăcări şi curg rîuri de foc. Dar bătrînii, care trăiesc pe pămîntul Ungariei şi al Galiţiei, ştiu mai bine şi spun că pricina-i mortul cel mare-mare, lungit din cale-afară sub pămînt, care vrea să se ridice şi face astfel să se cutremure pămîntul.

XVI

În oraşul Gluhov s-a adunat mulţime de oameni în jurul unui moşneag bandurist şi de un ceas tot asculta cum cîntă orbul din bandură. Încă nu se mai văzuse bandurist să cînte asemenea minunate cîntece. S-a pornit mai întîi a cînta despre hatmanii cei de demult, despre Sagaidacinîi şi Hmelniţki. Alte vremuri erau acelea: căzăcimea era în culmea slavei; călca în copitele cailor pe neprieteni şi nimeni nu îndrăznea să-şi facă rîs de ea. Cînta moşneagul şi cîntece vesele şi căta cu ochii lui la lume, de parcă nu i-ar fi fost moartă lumina lor, iar degetele, cu oscioarele prinse de ele, zburau ca musca pe strune, de se părea că singure strunele cîntă; iar în jurul lui nici bătrînii cu capetele plecate, nici tinerii cu ochii ridicaţi spre moşneag nu îndrăzneau să şoptească între ei.

— Ia staţi, spuse moşneagul, să vă cînt acum un cîntec despre o faptă din vremea de demult.

Lumea se înghesui şi mai strîns, iar orbul porni să cînte:

„Pe lîngă pan Stepan[104], craiul Sedmigradului, care crai al Sedmigradului era şi rege al leşilor, trăiau doi cazaci: Ivan şi Petro. Trăiau ei ca fraţii. «Ivane, orice am dobîndi împărţim totul pe din două. De se veseleşte unul, veselească-se şi celălalt, de are unul vreun amar, să fie al amîndurora; de cade vreunul în robie, celălalt vinde totul să-l răscumpere, iar de nu se poate, să se dea şi el în robie.» Şi chiar aşa, tot ce le cădea în mînă cazacilor, toate împărţeau pe din două: de furau pe vite străine ori cai să fi fost, toate le împărţeau frăţeşte.

* * *

Pornise război regele Stepan cu turcul. De trei săptămîni se tot războia el cu turcul şi tot nu-l putea alunga. Şi avea turcul un paşă, care numai cu zece ieniceri putea tăia un polc întreg. Şi iată că a dat veste regele Stepan că, de se va găsi un voinic care-l va aduce la el pe paşa acela, viu sau mort, îi va da viteazului simbrie cîtă dă el oştirii întregi. «Haide, frate, să-l prindem pe paşă!» i-a spus Ivan lui Petro. Şi s-au pornit cazacii, unul într-o parte, altul în alta.

* * *

N-avem cum şti dacă Petro l-ar fi prins sau nu pe paşă, dar iată-l pe Ivan tîrîndu-l cu arcanul de gît drept la rege. «Să-mi trăieşti, voinice!» a zis regele Stepan şi a poruncit să i se dea simbrie cîtă capătă toată oştirea; şi a mai poruncit să i se dea pămînt unde va vrea el, să i se dea vite cîte îi va pofti inima. Cum a primit Ivan simbria de la rege, în aceeaşi zi a şi împărţit-o frăţeşte cu Petro. S-a ales Petro cu jumătate din simbria regelui, dar îi mînca inima pizma pentru cinstea ce i-a arătat-o regele lui Ivan şi şi-a ascuns adînc în suflet setea de răzbunare, care colcăia în el.

* * *

S-au pornit amîndoi cazacii să ia în stăpînire pămîntul dăruit de rege dincolo de Carpaţi. Iar Ivan-cazacul şi-a luat feciorul în şa, legîndu-l de trupul său. Amurgise bine, dar ei tot mai ţineau calea către ţinta lor. Pruncul adormise, picotea de somn şi Ivan. Nu dormi, cazace, drumurile prin munţi sînt cu primejdie!... Dar avea cazacul un cal care, oriunde ţi-ar găsi el drumul, nu s-ar poticni şi nu ar luneca. Printre munţii aceia este o prăpastie, iar fundul ei nimeni nu l-a văzut; cît e de la pămînt la cer, atît e pînă-n fundul prăpastiei acelea. Şi chiar pe marginea prăpastiei trece drumul, atît de îngust, că doi oameni ar mai putea ei trece care cumva, dar trei – nici pomeneală. Calul a prins a păşi cu fereală pe marginea prăpastiei, purtîndu-şi în spate stăpînul adormit. Petro călărea alături, tremura tot şi-şi ţinea suflarea de bucurie. A tras cu coada ochiului în jur, apoi l-a îmbrîncit pe fratele său de cruce în hăul cel fără fund. Şi calul cu cazacul şi pruncul s-au prăvălit în prăpastie.

* * *

Dar s-a agăţat cazacul de un ciot şi numai calul s-a dus la fund. A prins a se căţăra iar în sus, cu feciorul în spate; cît pe ce era de-acum să iasă, cînd şi-a ridicat ochii şi l-a zărit pe Petro, plecîndu-şi lancea să-l zvîrle iar înapoi. «Doamne-Dumnezeule milostiv, mai bine nu mi-aş fi ridicat ochii decît să-mi văd fratele că-şi pleacă lancea să mă prăvale. Frate bun, străpunge-mă cu lancea, dacă aşa mi-a fost mie scris, dar ia-mi feciorul! Cu ce-i vinovat pruncul fără de prihană să piară de asemenea moarte năpraznică?» A rîs Petro, l-a împins cu lancea şi cazacul cu pruncul în spate s-a prăvălit în prăpastie. Şi-a luat Petro singur tot avutul şi s-a pus pe trai ca un paşă. Herghelii ca ale lui Petro nu mai avea nimeni. Oi şi berbeci nimeni nu mai avea atîţia. Dar i-a venit vremea şi a murit Petro.

* * *

Cum a murit Petro, a chemat Dumnezeu sufletele celor doi fraţi, Petro şi Ivan, la judecată. «Mare e păcatul omului acesta! a spus Dumnezeu. Ivane! Nu-i pot găsi osîndă, alege-i tu osînda!» Multă vreme s-a gîndit Ivan, tot chibzuind ce osîndă să-i aleagă şi, în sfîrşit, a spus: «Mult rău mi-a făcut omul acesta: şi-a vîndut fratele, ca Iuda, şi m-a lipsit de urmaşi pe pămînt, astfel că mi s-a stins cinstita seminţie. Iar omul fără de seminţie cinstită şi fără urmaşi e ca sămînţa de grîu aruncată degeaba în ţărînă. Dacă nu răsare nimic, nici nimeni nu va afla vreodată că sămînţa a fost aruncată.

* * *

Fă, dară, Doamne, ca toţi urmaşii lui să n-aibă parte de noroc pe pămînt! Fă ca ultimul vlăstar din neamul lui să fie nelegiuit cum n-a mai fost pe lume! Şi fiecare nelegiuire a lui să nu le dea pace în morminte moşilor şi strămoşilor lui şi să-i facă să se ridice din groapă, îndurînd un chin nemaivăzut pe lume! Iar Iuda de Petro să nu fie în stare să se ridice şi, din pricina asta, să îndure un chin şi mai cumplit. Şi ca un turbat, să mănînce ţărînă şi să se chircească de durere sub pămînt!

* * *

Şi cînd va veni ceasul de măsură a relelor acelui om, ridică-mă, Doamne, din prăpastia aceea, călare, suie-mă pe cel mai înalt munte şi fă ca el să vină la mine, iar eu, de pe muntele acela, o să-l arunc în cea mai adîncă prăpastie şi toţi moşii şi strămoşii lui, oriunde ar fi trăit ei în viaţa lor, să se adune din toate colţurile lumii şi să-l roadă pentru toate chinurile ce le-au îndurat din pricina lui, să-l roadă veşnic, iar eu să mă bucur văzîndu-i chinurile! Iar Iuda de Petro să nu se poată ridica din pămînt, să ardă de dorinţa de a-l roade şi el, dar să se muşte singur şi, pe măsură ce se muşcă, oasele să-i crească şi mai mult, pentru ca astfel durerea să-i fie şi mai mare. Chinul acesta va fi cel mai cumplit, pentru că nu-i chin mai mare pentru un om decît să vrea să se răzbune şi să nu se poată răzbuna.»

* * *

«Groaznică e osînda ce-ai născocit-o, omule! a spus Dumnezeu. Facă-se toate după cum ai spus tu, dar şi tu să rămîi veşnic acolo pe calul tău şi să n-ai parte de împărăţia cerurilor cîtă vreme ai să stai pe calul tău!» Şi toate s-au întîmplat aşa cum a fost spus: şi pînă astăzi mai stă în Carpaţi pe cal călăreţul cel mai presus de fire şi priveşte cum, în hăul fără de fund, o mulţime de morţi rup cu dinţii dintr-un leş şi simte cum mortul cel mare de sub pămînt tot creşte şi-şi roade în groaznice chinuri oasele, cutremurînd înfricoşător tot pămîntul...“.

De-acum orbul şi-a sfîrşit cîntecul; de-acum a prins din nou să-şi poarte degetele pe strune; de-acum s-a pornit să cînte snoave hazlii cu Homa şi Erioma, cu Stkliar Stokoza... dar toţi, cu mic cu mare, nu şi-au venit încă în fire şi multă vreme au tot stat, plecîndu-şi capetele, cu gîndul dus la acea faptă de urgie, petrecută în vechime.

Traducere de Alexandru Cosmescu

93 ...*esaul* – comandat de detaşament în oastea căzăcească.

94 *Gorobeţ* – vrăbioi (ucr.).

95 *şleahtic* – nobil polonez.

96 *Burulbaş* – în primele variante ale nuvelei, personajul se numea *Bulbaşka*, ceea ce indică o oarecare asemănare caracterologică cu Taras Bulba.

97 *Lacul Sărat* – se au în vedere campania zaporojenilor asupra tătarilor din Crimeea, înfăptuită în anul 1620 sub conducerea hatmanului Sagaidacinîi, şi bătălia de pe malul Sivaşului („Lacul-Sărat“).
98 *...uniaţi* – ortodocşii care au acceptat unirea bisericii lor cu cea catolică (Conciliul de la Brest, 1594).
99 *...pospoliteni* – ostaşi au regatului unit al Poloniei şi Lituaniei.
100 *Konaşevici* – numele real al hatmanului poreclit Sagaidacinîi.
101 *Lemberg* – vechea denumire a oraşului Lvov.
102 *Sedmigrad* – vechea denumire poloneză şi cehă a Ardealului, provenită din Siebenbürger = şapte cetăţi (germ.).
103 *Se-aşterne carul drumului...* – în original, în limba ucraineană.
104 *Stepan* – este vorba de Ştefan Bathory, care între 1576 şi 1876 a fost şi rege al Poloniei.

Ivan Feodorovici Şponka şi mătuşica lui

Cu istoria asta s-a întîmplat o istorie: ne-a povestit-o Stepan Ivanovici Kurocika, cînd a venit odată de la Gadeaci. Trebuie să ştiţi că despre ţinerea mea de minte nici nu se poate spune cît e de slabă: ori îmi spui ceva, ori nu-mi spui, tot una-i. Parcă ai turna apă în ciur. Cunoscîndu-mi prea bine meteahna, l-am rugat să-mi scrie într-un caiet povestea istorisită. El, să-i dea Dumnezeu sănătate, că mi-a vrut întotdeauna binele, s-a apucat şi a scris-o. Iar eu am pus caietul în sertarul de la măsuţa cea mică; cred că o ştiţi dumneavoastră care: cea din colţ, cum intri pe uşă... Ei, vedeţi?! Am şi uitat că nu aţi fost niciodată pe la mine! Băbuţa mea, cu care mai bine de treizeci de anişori ducem casa împreună, n-a învăţat niciodată carte; ei, uite-aşa, n-a învăţat şi pace bună. Aşa că bag eu de seamă că-mi coace băbuţa nişte plăcinte învelite în nu ştiu ce hîrtie. Şi-apoi face ea, dacă vreţi să ştiţi, iubiţi cititori, nişte plăcinte de-o minune; mai bune plăcinte n-o să mîncaţi nicăieri pe lumea asta. Şi cum m-am uitat eu la coaja de dedesubt a unei plăcinte, văd nişte cuvinte scrise pe ea! Parcă ştia de mult inima mea, aşa că mă duc la măsuţă – din caiet nici jumătate nu mai rămăsese! Celelalte file mi le luase baba pentru plăcinte. Şi ce era să-i fac? Că doar nu era să mă bat cu ea la bătrîneţe.

Anul trecut mi s-a întîmplat să trec o dată prin Gadeaci. Încă înainte de a ajunge în oraş, mi-am făcut înadins un nod la batistă, ca să nu uit să-l rog pe Stepan Ivanovici de trebuşoara asta cu povestea. Dar şi asta mi s-a părut prea puţin; m-am jurat că, de-oi strănuta vreodată în oraş, să-mi aduc numaidecît aminte de el. Dar toate au fost degeaba. Am trecut prin oraş, am strănutat, mi-am şi suflat nasul în batistă, dar de uitat tot am uitat; şi mi-am adus aminte de-abia cînd lăsasem bariera în urmă cu vreo şase verste. N-am avut ce face şi a trebuit să o tipăresc uite-aşa, fără sfîrşit. De altfel, dacă cineva vrea cu tot dinadinsul să ştie ce se spune mai departe în povestea

asta, n-are decît să facă un drum la Gadeaci şi să-l roage pe Stepan Ivanovici. Iar el i-o va povesti cu plăcere, chiar de-ar trebui s-o ia din nou de la început şi pînă la sfîrşit. Şi nici nu stă prea departe: lîngă biserica de piatră. Drept lîngă biserica asta se face o ulicioară şi, cum coteşti pe ulicioara asta, a doua ori a treia poartă e a lui. Ori şi mai simplu: cînd aveţi să vedeţi într-o bătătură o prăjină lungă cu un cocoş de tablă în vîrf şi va ieşi o femeie grasă într-o fustă verde (nu strică să vă spun că Stepan Ivanovici e holtei), apoi să ştiţi că aceea-i bătătura lui. De altfel, îl puteţi întîlni şi la piaţă, unde în fiece dimineaţă înainte de ceasurile nouă, alege nişte verdeţuri pentru masă şi stă de vorbă cu părintele Antip ori cu vreun precupeţ ovrei. O să ştiţi îndată că-i el, pentru că numai el poartă pantaloni de stambă colorată şi surtuc galben kitaikă. Şi încă un semn de recunoaştere: cînd umblă, dă întotdeauna din mîini. Pînă şi răposatul Denis Petrovici, consilierul comunal, văzîndu-l de departe, ne spunea: „Uite, uite, vine moara de vînt!“.

I. Ivan Feodorovici Şponka

S-au împlinit patru ani de zile de cînd Ivan Feodorovici Şponka[105] şi-a dat demisia din armată şi s-a retras în cătunul lui, Vîtrebionki[106]. Trebuie să vă spun că, pe vremea cînd încă i se mai spunea Vaniuşa şi învăţa la şcoala din Gadeaci, era un şcolar tare cuminte şi sîrguincios. Profesorul de gramatică rusă, Nikifor Timofeevici Deepriceastie[107], avea tot temeiul să spună că, dacă toţi băieţii ar fi atît de silitori cum e Şponka, zău dacă ar mai trebui să-şi aducă în clasă rigla din lemn de arţar, cu care pînă şi lui i se lehămetise să-i tot bată la palmă pe leneşi şi pe poznaşi. Şi caietele lui Ivan Feodorovici erau întotdeauna curăţele, liniate pagină cu pagină şi fără nici o pată cît de mică. Stătea întotdeauna cuminte, cu mîinile la piept şi cu ochii ţintă la profesor, niciodată nu prindea cu acul hîrtioare pe spinarea tovarăşilor care şedeau în faţa lui, nu scrijelea cu cuţitaşul băncile şi nici nu se juca de-a „dă-o tava“[108] în clasă pînă la venirea profesorului. Iar cînd avea cineva nevoie de un cuţitaş să-şi cureţe pana, lui i se adresa de îndată, ştiind că are întotdeauna cuţitaşul la îndemînă... Şi Ivan Feodorovici, pe

atunci doar Vaniuşa, îl scotea dintr-o teacă de piele, legată de cheutoarea surtucelului său cenuşiu, şi-l ruga pe colegul său numai să nu răzuiască pana cu tăişul, încredinţîndu-l că pentru asta cuţitaşul are muchie. Curînd, această bună purtare atrase pînă şi atenţia profesorului de latină, care băga spaima în toată clasa fie şi numai cînd i se auzea tusea pe coridor, chiar înainte de a apărea în cadrul uşii cu mantaua lui de molton şi cu faţa ciupită de vărsat. Acest fioros profesor, care-şi ţinea orele avînd întotdeauna pe catedră două mănunchiuri de nuiele şi ţinînd în genunchi jumătate din şcolari, l-a făcut pe Ivan Feodorovici controlor, deşi în clasă erau o mulţime de băieţi mult mai capabili decît el.

Nu pot trece aici cu vederea o întîmplare care a avut o mare înrîurire asupra întregii sale vieţi. Unul dintre şcolarii daţi în seama lui, pentru a-şi îmbuna controlorul şi a-l face să-l treacă pe listă cu *scit*[109], măcar că habar n-avea de lecţie, a adus în clasă o clătită tăvălită în unt şi înfăşurată în hîrtie. Oricît de nepărtinitor se ţinea Ivan Feodorovici, era flămînd în momentul acela şi nu s-a putut împotrivi ispitei: a luat clătita, şi-a pus drept pavăză o carte şi a început să mănînce. Şi atît era de ocupat cu această îndeletnicire, încît nici n-a băgat de seamă că în clasă s-a făcut deodată o linişte de mormînt. Şi-a venit cu groază în fire de-abia cînd o mînă fioroasă, ieşind la iveală dintr-o manta de molton, l-a înhăţat de ureche şi la tîrît în mijlocul clasei. „Dă încoace clătita! N-auzi? Dă-o încoace, nemernicule!“ a tunat cumplitul profesor, a apucat cu vîrful degetelor clătita tăvălită în unt şi a aruncat-o pe fereastră, stropşindu-se ca nu cumva s-o ridice vreunul dintre şcolarii care se zbenguiau prin curte. Pe urmă l-a bătut tare dureros la palmă pe Ivan Feodorovici. Şi pe drept cuvînt: mîinile-s vinovate, deoarece ele au luat şi nu altă parte a trupului. Cum-necum, dar sfiala, care şi-aşa nu-l părăsea niciodată, s-a înteţit de atunci şi mai tare. Se prea poate ca tocmai întîmplarea cu pricina să fi fost motivul pentru care domnia sa nu s-a arătat niciodată doritor să intre în vreo slujbă civilă, văzînd din experienţă că nu întotdeauna, la o adică, izbuteşti să ştergi urmele.

Avea domnia sa aproape cincisprezece ani cînd a trecut în clasa a doua, unde, în loc de catehismul pe scurt şi de cele patru reguli aritmetice, s-a

apucat de catehismul cel mare, de cartea cu îndatoririle omului şi de fracţii. Dar, văzînd că, cu cît mai adînc intri în pădure, cu atît de mai multe lemne dai şi primind vestea că tătîne-său şi-a dat obştescul sfîrşit, a mai stat la şcoală încă doi ani, iar mai apoi, cu învoiala mamei, s-a înrolat în Regimentul P. de infanterie.

Regimentul P. de infanterie era de un cu totul alt soi decît multe regimente de infanterie şi, cu toate că cel mai adesea se afla cantonat prin sate, nu era de lepădat şi nu se lăsa mai prejos decît altele, fie chiar şi dintre cele de cavalerie. Mai toţi ofiţerii beau ravac şi erau la fel de iscusiţi ca husarii atunci cînd era vorba de tras ovreii de perciuni; cîţiva ştiau chiar să dănţuiască mazurca şi colonelul nu pierdea niciodată prilejul să amintească amănuntul acesta, discutîndu-l pe la petreceri. „În regimentul meu, spunea el, bătîndu-se uşurel pe burtă după fiecare cuvînt, mulţi dănţuiesc mazurca; foarte mulţi; ba chiar extrem de mulţi.“ Pentru a arăta şi mai bine cititorului înaltul grad de civilizaţie atins de Regimentul P. de infanterie, vom adăuga că doi dintre ofiţeri erau aprigi jucători de cărţi, aşa de aprigi, încît erau în stare să-şi piardă la stos tunica, şapca, mantaua, dragonul sabiei, chiar şi izmenele, ceea ce nici printre cavalerişti nu se întîmplă chiar în fiecare zi.

Însă nici legăturile cu astfel de tovarăşi n-au micşorat cîtuşi de puţin sfiiciunea lui Ivan Feodorovici. Şi cum el nu bea ravac, preferînd un păhăruţ de votcă înainte de mesele de prînz şi de seară, nu dănţuia mazurca şi nu juca nici cărţi, era firesc să rămînă mai totdeauna singur. Aşa stînd lucrurile, în vreme ce ceilalţi camarazi ai săi cutreierau satele în căruţe rechiziţionate de la oameni, vizitîndu-i pe mai toţi micii moşieri din ţinut, el, rămas acasă, îşi găsea îndeletniciri potrivite numai unui suflet blajin şi bun ca al lui: ba îşi mai lustruia nasturii, ba mai citea din gromovnic, ba mai punea nişte capcane de şoareci prin ungherele odăii, ba, în sfîrşit, dezbrăcîndu-şi tunica, se trîntea în pat. În schimb, nu era om mai de ispravă decît domnia sa în tot regimentul. Îşi instruia atît de bine plutonul, încît comandantul de companie îl da tot timpul pildă. Şi aşa, în scurtă vreme, la unsprezece ani după primirea gradului de stegar, a fost înaintat la cel de sublocotenent.

În răstimpul acesta primise vestea că i-a murit mama; iar mătuşica, sora dreaptă a mămucăi, pe care el o ştia numai fiindcă îi aducea în copilărie şi îi trimitea chiar şi la Gadeaci pere uscate şi turtă dulce nemaipomenit de gustoasă, făcută de mîna ei (era certată cu mămuca, de aceea Ivan Feodorovici nu o mai văzuse mai pe urmă), aşadar mătuşica se apucase, în marea ei bunătate, să cîrmuiască mica lui moşioară, cîrmuire despre care îi dăduse de ştire, la vremea cuvenită, printr-o scrisoare. Ivan Feodorovici, pe deplin încredinţat că mătuşica ştie ce face, şi-a văzut mai departe de slujbă. Altul în locul lui, primind un asemenea grad, s-ar fi îngîmfat; dar el nu ştia ce-i trufia, aşa că, chiar ajungînd sublocotenent, rămăsese acelaşi Ivan Feodorovici, ca pe vremea cînd nu era decît stegar. La vreo patru ani după evenimentul acesta atît de însemnat în viaţa sa, pe cînd tocmai se pregătea să se mute cu tot cu regimentul din gubernia Moghiliov în Rusia, hop că primeşte o scrisoare cu următorul conţinut:

„Preascumpul meu nepot,
Ivan Feodorovici!

Îţi trimit nişte rufărie: cinci perechi de ciorapi de aţă şi patru cămăşi de pînză subţire; şi mai vreau să vorbesc cu tine despre un lucru: dat fiind că ai ajuns a avea asemenea înalte graduri, încît, cum cred că înţelegi şi tu, te poţi opri la ele, ba mai fiind şi la anii cînd e vremea să te mai ocupi şi cu gospodăria, aş zice că nu mai ai de ce sluji în armată. Sînt şi eu de acuma bătrînă, aşa că nu mă mai simt în putere să grijesc de toate cele în gopodăria sa; de altfel, am şi multe altele a ţi le spune personal. Vino, Vaniuşa! În aşteptarea marii plăceri de a te vedea, rămîn a ta mătuşă mult iubitoare,

Vasilisa Ţupcevska[110]

Să vezi ce mai napi grozavi au mai crescut în grădina noastră! Seamănă mai curînd a cartofi, decît a napi!“.

La o săptămînă după primirea răvaşului acestuia, Ivan Feodorovici răspunse astfel:

„Stimată doamnă mătuşică,
Vasilisa Kaşporovna!

Îţi foarte mulţumesc pentru rufăria trimisă. Mai ales ciorapii mi se învechiseră în asemenea hal, încît de patru ori a trebuit să mi-i cîrpească vistavoiul, din care pricină se şi strîmtaseră pînă peste poate. În ce priveşte părerea dumitale despre slujba mea, o împărtăşesc întru totul şi de trei zile mi-am înaintat demisia. Aşa că, de cum mi se dă drumul, pe loc mă şi urnesc în cale. Cît despre dorinţa dumitale de mai înainte, cu privire la sămînţa de grîu arnăut de Siberia, nu am putut-o îndeplini: în toată gubernia Moghiliov nu se găseşte aşa ceva. Iar porcii se hrănesc prin părţile acestea mai mult cu bragă, adăugîndu-i-se şi puţintică bere stătută.
Cu deplină stimă, stimată doamnă mătuşică, rămîn al dumitale nepot,

Ivan Şponka“.

În cele din urmă, Ivan Feodorovici fu trecut în rezervă cu gradul de locotenent, tocmi cu patruzeci de ruble un ovrei ca să-l ducă de la Moghiliov la Gadeaci şi se sui în căruţa acestuia, într-o vreme cînd copacii se îmbrăcaseră în frunziş tînăr, cînd peste tot pămîntul răsărise colţul ierbii şi toate cîmpiile adiau a primăvară.

II. Drumul

Pe drum nu i se întîmplă lui Ivan Feodorovici nimic deosebit, deşi călătoria ţinu două săptămîni şi mai bine. Poate că ar fi ajuns mai curînd, dar ovreiul, habotnic, sărbătorea sîmbăta şi, punîndu-şi cerga pe cap, se ruga de dimineaţă pînă seara. De altfel, Ivan Feodorovici, după cum am mai avut prilejul să vă spun, era un om care nu se lăsa copleşit de plictiseală. În

asemenea cazuri, desfăcea geamantanul, îşi scotea la iveală rufele, le cerceta binişor, dacă-s spălate cumsecade, dacă-s călcate cum trebuie, sufla cu băgare de seamă firele de puf de pe noua tunică, cusută fără epoleţi, şi iar le rînduia cu cea mai mare băgare de seamă. Cărţile, îndeobşte fie spus, nu-i prea plăceau; şi, dacă se uita uneori prin gromovnic, o făcea numai pentru că îi plăcea să întîlnească desluşiri demult cunoscute şi citite în multe şi repetate rînduri. Aşa se duce orăşeanul în fiecare zi la club, nu pentru a auzi vreo noutate, ci doar pentru a-şi întîlni prietenii, cu care de cînd lumea s-a deprins să pălăvrăgească acolo. Aşa citeşte cîte un funcţionar, cu mare încîntare anuarul de cîteva ori pe an şi nu pentru cine ştie ce interese diplomatice, ci numai pentru a se mai desfăta la vederea numelor tipărite acolo. „Aha! Ivan Gavrilovici cutare! repetă el ca pentru sine. Aha! Uite-mă şi pe mine! Hmm!..“ Şi data următoare îl reciteşte iar cu aceleaşi exclamaţii.

După două săptămîni de călătorie Ivan Feodorovici se văzu, în sfîrşit, ajuns într-un sătuc aşezat la vreo sută de verste de Gadeaci. Era într-o vineri. Soarele asfinţise de mult cînd trase el cu căruţa şi cu ovreiul la un han.

Era un han, care nu se deosebea prin nimic de altele de prin micile sătucuri din împrejurimi. În ele, de obicei, călătorul este îmbiat din toată inima cu fîn şi la ovăz, de parcă ar fi cal de poştă. Dar, dacă i-ar trăsni cumva prin cap să ceară gustarea de dimineaţă, cum cer de obicei gustarea de dimineaţă oamenii de treabă, s-ar vedea nevoit a-şi păstra întreaga poftă de mîncare pînă la alt prilej. Ivan Feodorovici cunoştea această stare de lucruri şi se aprovizionase din vreme cu două legături de covrigi şi cu nişte salam, aşa că, cerînd un păhărel de votcă, de care nu dusese lipsă nici în han, îşi începu cina, aşezîndu-se pe laviţa din faţa mesei de stejar, trainic înfiptă în lutul bătătorit de pe jos.

Între timp se auzi afară un huruit de trăsură. Scîrţîiră porţile; dar trăsura multă vreme nu intră în curte. Un glas tunător o ocăra pe băbuţa care ţinea cîrciuma. „Ei bine, am să intru, auzi Ivan Feodorovici, dar, de mă pişcă vreo ploşniţă, una singură de m-o pişca în şandramaua asta a ta, să ştii că te

snopesc în bătaie. Zău că te snopesc în bătaie, zgipţuroaică bătrînă! Şi nici pentru fîn nu ţi-oi da nimica!“

Peste un minut uşa se deschise şi intră sau, mai bine spus, răzbătu cu greu prin uşă un om gras, cu surtuc verde. Capul îi era înfipt de nădejde într-un gît scurt, care părea şi mai gros din pricina bărbiei în două caturi. Se părea că şi ca înfăţişare face parte dintre oamenii care nu şi-au bătut niciodată capul cu fleacuri şi cărora toată viaţa le-au mers de minune treburile.

— Cu tot respectul, stimate domn! rosti el, văzîndu-l pe Ivan Feodorovici.

Ivan Feodorovici se înclină în tăcere.

— Îngăduită fie-mi o întrebare: cu cine am cinstea să vorbesc? urmă călătorul cel gras.

Chestionat astfel, Ivan Feodorovici se ridică fără voie de la locul lui şi luă poziţie de drepţi, cum făcea de obicei cînd îl întreba ceva colonelul.

— Locotenent în retragere Ivan Feodorovici Şponka, răspunse el.

— Şi încă o cutezanţă, iertată fie-mi: încotro ţineţi calea?

— Mă întorc la moşioara mea, Vîtrebionki.

— Vîtrebionki! exclamă nou-venitul. Daţi-mi voie, stimate domn, daţi-mi voie! bolborosi el, venind spre Ivan Feodorovici şi dînd din mîini, de parcă i-ar fi aţinut cineva calea ori şi-ar fi făcut drum cu coatele prin mulţime, după care, ajungînd la el, îl luă pe Ivan Feodorovici în braţe şi-l sărută mai întîi pe obrazul drept, apoi pe cel stîng şi apoi iar pe cel drept. Lui Ivan Feodorovici îi plăcu grozav pupatul, pentru că buzele lui simţiră ca nişte perniţe moi obrajii dolofani ai necunoscutului.

— Daţi-mi voie, stimate domn, să mă recomand! urmă grăsanul. Sînt moşier de prin părţile Gadeacilor şi vecin cu dumneavoastră. Trăiesc la numai cinci verste de Vîtrebionki al dumneavoastră, în satul Hortîşce[111], iar numele meu e Grigori Grigorievici Storcenko[112]. Neapărat, stimate domn, neapărat vă aştept în ospeţie la Hortîşce, altfel nici nu vreau să vă mai cunosc. Acum, ce-i drept, mă grăbesc cu o treabă... Dar ce-i asta? întrebă el cu glas blînd pe lacheul său, un băiat în contăş căzăcesc, cu coatele cîrpite,

care intrase şi, cu un aer năuc, rînduia pe jos tot felul de boccele şi de lăzi. Ce-i asta? Ce? Şi glasul lui Grigori Grigorievici deveni pe nesimţite din ce în ce mai ameninţător. Aici ţi-am poruncit să le pui pe toate astea, stimate? Aici ţi-am spus să le pui pe toate astea, nemernicule? Nu ţi-am spus să pui mai întîi la încălzit găina, pungaşule? Marş! răcni el, bătînd din picior. Stai, pocitanie! Unde-i caseta cu clondire? Ivan Feodorovici, spuse el, turnînd lichior într-un păhăruţ, luaţi, vă rog! E de leac!

— Zău că nu pot... am avut adineaori prilejul... se bîlbîi Ivan Feodorovici.

— Nici să nu vă aud, stimate domn! ridică glasul moşierul. Nici să nu vă aud! Nu mă mişc de-aici pînă nu sorbiţi...

Ivan Feodorovici, văzînd că n-are încotro, bău cu destulă plăcere.

— Iar asta-i găină, stimate domn, urmă grăsanul, tăind-o cu cuţitul în lădiţa de lemn. Trebuie să vă spun că bucătăresei mele, Iavdoha, îi cam place să tragă la măsea şi uneori mă lasă, cum vedeţi, cu bucatele uscate iască... Hei, băiete! strigă el, întorcîndu-se spre flăcăiaşul în contăş căzăcesc, care adusese o saltea şi nişte perne. Aşterne-mi pe jos, în mijlocul casei! Şi caută să pui mai mult fîn sub pernă! Şi smulge-mi din daracul babei şi un smoc de cîlţi să-mi astup urechile la noapte! Trebuie să vă spun, stimate domn, că am obiceiul să-mi astup urechile noaptea după o întîmplare blestemată, cînd, într-o crîşmă rusească, mi-a intrat odată în urechea stîngă un gîndac. La blestemaţii de rusnaci, după cum am aflat eu mai tîrziu, pînă şi-n borş dai de gîndaci. Nici nu se poate povesti ce-am păţit eu atunci; aşa mă gîdila în ureche, aşa mă gîdila... de-mi venea să mă caţăr pe pereţi, nu altceva! Mi-a ajutat, abia după ce m-am întors în locurile noastre, o babă. Şi cu ce credeţi? Numai cu descîntecul! Ehe, ce mai ziceţi acum, stimate domn, de toţi şnapanii ăştia de doctori? Eu cred că numai ne amăgesc şi ne prostesc cu toţii. Uite, cîte o babă din astea ştie de douăzeci de ori mai multe decît toţi doctorii la un loc.

— Chiar aşa, binevoiţi să spuneţi adevărul gol-goluţ. Uneori, cîte o babă dintr-astea... începu Ivan Feodorovici şi amuţi, parcă nevenindu-i pe limbă o vorbă potrivită.

Nu strică să mă amestec şi eu aici, adăugînd că domnia sa nu prea era darnic la vorbă. Să fi fost şi sfiiciunea de vină ori să fi fost la origine şi dorinţa dumisale de a se exprima cît mai ales, nu ştiu.

— Scutură, bre, bine fînul! îşi tot dăscălea în vremea asta Grigori Grigorievici lacheul. Pe-aici fînu-i aşa de parşiv, că una-două dai de vreascuri în el. Şi-acum daţi-mi voie, stimate domn, să vă doresc noapte bună! Mîine nu ne mai vedem: eu trebuie să plec de cu zori, iar ovreiul dumneavoastră o să vă ţină-n loc, pentru că-i sîmbătă. Aşa fiind, n-aveţi de ce vă scula prea devreme. Noapte bună, deci, şi nu uitaţi de rugămintea mea: nici nu mai vreau să vă cunosc, dacă nu veniţi în satul Hortîşce.

Acestea fiind spuse, valetul lui Grigori Grigorievici trase de pe el surtucul şi cizmele, îi ţinu halatul iar Grigori Grigorievici se trînti în aşternut, încît ai fi zis că o saltea uriaşă s-a aşternut peste altă saltea.

— Hei, băiete! Unde eşti, nemernicule? Vino încoace şi potriveşte-mi plapuma! Hei, băiete, mai pune-mi nişte fîn sub căpătăi! Caii i-ai adăpat? Mai pune fîn! Uite aici, sub coasta asta! Uf, îndreaptă odată plapuma cum se cuvine, nemernicule! Iac-aşa! Încă niţeluş!... Oh!...

Grigori Grigorievici mai oftă de vreo două ori şi-apoi se porni să şuiere atît de cumplit pe nas, de răsuna odaia, sforăind din cînd în cînd atît de tare, încît baba, care moţăia pe vatră, sărea ca arsă din somn şi se uita buimacă în toate părţile, dar, nevăzînd nimic, se liniştea şi adormea la loc.

A doua zi dimineaţă, cînd se trezi Ivan Feodorovici, moşierul cel gras nu mai era. Asta a şi fost, de altfel, singura întîmplare mai deosebită, petrecută în drumul lui; iar a treia zi după întîmplarea cu pricina a ajuns în sătucul său.

Şi cînd a văzut el cum se arată moara de vînt, bătînd din aripi, şi cînd, pe măsură ce-şi mîna ovreiul mîrţoaga la deal, s-au arătat din vale şi şirurile de sălcii, a simţit cum începe să-i bată inima. Printre sălcii s-a iţit, sclipind, iazul, aburind o adiere răcoroasă de vînt şi ape. Uite-aici se scălda el cîndva, se bălăcea cu alţi copilaşi, cufundaţi pînă la gît în apă şi umblînd după raci. Căruţa urcă iezetura şi Ivan Feodorovici văzu aceeaşi căsuţă veche, bătrînească, acoperită cu stuf, pe care-o ştia de cînd lumea. Aceiaşi

meri şi cireşi, în care se căţăra pe furiş. Şi cum a intrat în curte, au şi dat năvală din toate părţile tot neamul de cîini: roşcaţi, negri, suri, gălbui. Unii săreau, hămăind pe sub picioarele cailor; alţii alergau din urmă, luînd seama că osia e unsă cu grăsime; unul, stînd lîngă bucătărie şi acoperind cu laba un os, urla cît îl ţineau băierile gîtului; altul lătra la ei de departe şi tot da fuga ba încolo, ba încoace, dînd din coadă, de parcă ar fi spus: „Uitaţi-vă, creştinilor, ce tinerel şi frumuşel sînt!“ Au dat fuga să vadă ce-i şi nişte băieţei în cămăşuţe murdare. O scroafă, care se plimba prin ogradă cu cei şaisprezece purceluşi ai ei, şi-a ridicat, cu un aer cercetător, rîtul şi a grohăit mai tare decît de obicei. În bătătură erau aşternute pe pămînt o mulţime de ţoale cu grîu, mălai şi orz, să se usuce la soare. Pe acoperiş se uscau tot aşa tot felul de ierburi: cicoare, vulturică şi altele.

Şi atît era de ocupat Ivan Feodorovici să privească la toate astea, încît şi-a venit în fire doar cînd cîinele cel roşcat l-a înhăţat de pulpă pe ovreiul care cobora de pe capră. Slugile, adică bucătăreasa, o muiere şi două fete în fuste de lînă, au venit într-un suflet şi, după cele dintîi exclamaţii: *„D-apoi ista-i conaşu’ nostru*!“[113], i-au dat de ştire că mătuşica sădeşte grîuşor în grădină, împreună cu slujnica Palaşka şi cu vizitiul Omelko, care mai îndeplineşte şi slujba de grădinar şi paznic. Dar mătuşica însăşi, care zărise încă de departe căruţa cu coviltir de rogojină, era de-acum aici. Şi Ivan Feodorovici a rămas uluit cînd a văzut-o că aproape pe braţe îl ridică dumneaei din căruţă. Nici nu-i venea a crede ochilor că-i chiar mătuşică-sa, care i se plîngea în scrisori de bătrîneţe şi de boală.

III. Mătuşica

Mătuşica Vasilisa Kaşporovna avea la vremea aceea aproape cincizeci de ani. Măritată nu fusese niciodată şi spunea că n-ar schimba pentru nimic în lume starea dumisale de domnişoară. De altminteri, din cîte ţin eu minte, nici n-o peţise nimeni vreodată, ceea ce ar fi de explicat prin faptul că toţi bărbaţii simţeau în preajma ei un fel de sfiiciune şi nu-şi puteau lua nicidecum curajul să-i facă vreo declaraţie de dragoste. „Prea-i plină de cerbicie Vasilisa Kaşporovna!“ spuneau flăcăii şi aveau deplină dreptate,

pentru că Vasilisa Kaşporovna ţi-l făcea mieluşel pe oricine. Din morarul cel beţiv, care nu era bun de nimic, ea, trăgîndu-l în fiecare zi de ciuf cu mîna sa cea plină de bărbăţie şi fără a mai recurge la alte mijloace, ştia să-l facă aur, nu om. Era de o statură aproape urieşească şi tot pe atît de trupeşă şi voinică. Se părea că natura a săvîrşit o greşeală de neiertat, făcînd-o să poarte capot cafeniu cu volănaşe în zilele de lucru şi şal roşu de caşmir în Duminica Paştilor şi de ziua numelui ei, cînd de fapt i-ar fi stat mai bine cu mustăţi de dragon şi cu botfori cu tureatca înaltă. În schimb, îndeletnicirile i se potriveau pe deplin cu înfăţişarea: umbla singură cu luntrea, vîslind mai abitir ca pescarii; vîna sălbăticiuni; stătea lipcă pe capul cosaşilor; ştia ca pe degete numărul pepenilor galbeni şi verzi din bostănărie; lua cîte cinci copeici vamă pentru orice căruţă care trecea pe moşia ei; se căţăra în copaci şi scutura pere; îşi bătea vasalii leneşi cu pumnul ei cît maiul şi celor destoinici le întindea păhărelul de votcă cu aceeaşi teribilă mînă. Aproape în una şi aceeaşi clipită suduia, vopsea lînă, dădea fuga la bucătărie, făcea cvas, fierbea dulceaţă de mere, trebăluia neîncetat şi prididing peste tot şi în toate. Urmarea acestui fapt era că mica moşioară a lui Ivan Feodorovici, cu numai optsprezece suflete la ultimul recensămînt, înflorea în toată puterea cuvîntului. Pe deasupra, îşi iubea nespus nepotul şi-i strîngea cu grijă fiecare copeică.

Odată venit acasă, viaţa lui Ivan Feodorovici se schimbă din temelii şi o apucă pe cu totul alt făgaş. S-ar fi zis că natura îl crease anume ca să chivernisească o moşie cu optsprezece suflete de oameni. Pînă şi mătuşica băgă de seamă că domnia sa promite să fie bun stăpîn, deşi, printre altele fie spus, nu-i dădea voie să se amestece în toate rînduielile gospodăriei. „*Iote ce tînăr e băiatul*![114] spunea ea de obicei, cu toate că Ivan Feodorovici avea aproape patruzeci de ani. De unde să le mai ştie pe toate!“

Totuşi, nici el nu se dădea dus de lîngă secerători şi cosaşi cînd pleca la cîmp, îndeletnicire ce era o desfătare de negrăit pentru sufletul lui blajin. Zvîcnetul zecilor de coase strălucitoare; fîşîitul ierbii căzînd în poloage rînduite; cîntecul tărăgănat al secerătoarelor, sunînd ba vesel, ca o întîlnire între prieteni, ba trist, ca o despărţire; seara liniştită, curată, şi ce seară! Cît

e de proaspăt şi de răcoros văzduhul! Cît sînt atunci de vii toate în jur: stepa ba se împurpurează, ba se înălbăstreşte, unduind sub pîlpîirea florilor; prepeliţe, dropii, pescăruşi, greieri, mii de gîze şuieră, zumzăie, zbîrnîie şi strigă toate în cor; şi nici o clipă nu se lasă tăcerea; iar soarele asfinţeşte şi se ascunde. Ah! Cît e de răcoare şi de bine! Ba ici, ba colo, se aprind focurile în cîmp, se pun ceaunele şi în jurul lor se aşază cosaşii. Se înalţă aburi de găluşte. Se lasă vioriu amurgul... Greu ar fi de spus ce se petrecea atunci în sufletul lui Ivan Feodorovici. Alăturîndu-li-se cosaşilor, nici nu lua din găluştele lor, uitînd cît de tare îi plac şi rămînea ţintuit locului, urmărind cu ochii vreun pescăruş care se pierdea în ceruri ori numărînd căpiţele de grîne cosite ce împestriţau cîmpul.

În scurtă vreme lui Ivan Feodorovici i se duse în lung şi în lat vestea de mare gospodar. Mătuşica nu mai putea de bucurie pentru nepotul ei şi nu scăpa niciodată prilejul să se fălească cu el. Într-o bună zi, cam spre sfîrşitul secerişului, adică spre sfîrşitul lunii lui iulie, Vasilisa Kaşporovna îl luă de mînă pe Ivan Feodorovici şi îi spuse cu un aer tainic că are a vorbi cu el despre un lucru, care de multă vreme o tot roade şi nu-i mai iese din minte.

— Tu, iubite Ivan Feodorovici, începu ea, ştii prea bine că moşioara ta numără optsprezece suflete. Aşa spune recensămîntul; încă, dacă ai sta să numeri bine-bine, s-ar aduna ele şi mai multe, s-ar putea să fie chiar douăzeci şi patru. Dar nu-i vorba de asta. Ştii tu şi păduricea de dincolo de livada noastră. Nu se poate să nu ştii şi păşunea cea largă de după păduricea asta: trebuie să aibă ceva-ceva mai puţin de douăzeci de desetine[115]; dar iarba se face acolo atîta, încît în fiece an s-ar putea vinde mai mult de o sută de ruble, mai ales dacă, precum se aude, s-ar muta la Gadeaci un regiment de cavalerie.

— Păi ştiu, cum nu, mătuşică, ştiu: foarte bună iarbă.

— Ştiu şi eu că-i foarte bună; dar ştii tu că tot pămîntul acela e de drept al tău? Da, da! Ce te-ai holbat aşa la mine?! Ascultă, Ivan Feodorovici! Îl mai ţii minte pe Stepan Kuzmici? Adică ce spun eu, cum să-l ţii minte! Erai pe atunci aşa de mititel, că nici numele nu i-l puteai rosti. Şi de unde să fi putut! Ţin minte cînd am venit odată, de Lăsata Secului, înainte de Postul

Crăciunului, şi am vrut să te iau în braţe, iar tu mai că nu mi-ai murdărit toată rochia; noroc că am apucat să te dau la vreme mămucă-tii, Matriona. Aşa purceluş erai pe-atunci!... Dar nu-i vorba de asta. Tot pămîntul de dincolo de cătunul nostru şi chiar satul Hortîşce au fost ale lui Stepan Kuzmici. Iar el, cuvine-se să-ţi spun, cînd tu încă nici nu erai pe lume, începuse să tot vină pe la maică-ta; ce-i drept, venea doar cînd ştia că nu-i pe-acasă taică-tău. Dar asta n-o spun ca s-o ponegresc pe maică-ta. Fie-i ţărîna uşoară, cu toate că răposata a fost întotdeauna nedreaptă cu mine! Dar nu-i vorba de asta. Cum a fost, cum n-a fost, numai că Stepan Kuzmici a lăsat scris că-ţi face danie moşia de care ţi-am spus. Însă răposata maică-ta, fie vorba între noi, a fost cam trăsnită, săraca. Doar dracul, iartă-mă Doamne de vorbă rea, mai putea s-o priceapă. Aşa că unde o fi vîrît înscrisul acela de danie numai unul Dumnezeu ştie. Zice-aş eu că mai curînd o fi încăput tot în mîna holteiului aceluia bătrîn, Grigori Grigorovici Storcenko. Da, potlogarul cel burduhos s-a procopsit cu toată moşia. Gata mi-s să fac rămăşag pe orişice că el a dosit înscrisul.

— Dă-mi voie să te-ntreb, mătuşică: n-o fi vorba cumva de acel Storcenko, cu care am făcut eu cunoştinţă la han?

Şi Ivan Feodorovici îi povesti întîlnirea de la han.

— Cine-l mai ştie! răspunse mătuşica după o clipă de gîndire. Poate că nici nu-i un netrebnic. Numai de vreo jumătate de an s-a aşezat prin părţile astea ale noastre, aşa că într-atîta răgaz de vreme nu ai cum cunoaşte omul. Iar de bătrînă, de mamă-sa, am auzit că-i femeie cu scaun la cap şi se spune că-i şi mare meşteră la murat castraveţi. Şi covoare tare frumoase ştiu a ţese fetele ei. Iar dacă spui că te-a întîmpinat atîta de frumos hoţomanul acela, mă rog, n-ai decît să dai curs poftirii ce ţi-a făcut-o! Cine ştie, poate că s-o fi trezit cugetul cel bun în pungaşul de bătrîn şi s-a hotărît să dea înapoi ce-a jecmănit. Poftim, poţi să mergi şi cu droşca, numai că blestemaţii de copii i-au smuls toate cuiele de la spate. Ar trebui să-i dai poruncă lui Omelko să bată mai bine pielea pe unde s-a desprins.

— Ba de ce, mătuşică? Iau căruţa cu care te duci dumneata cîteodată la vînătoare.

Cu asta încheiară discuţia.

IV. Prînzul

Era către vremea prînzului cînd intră Ivan Feodorovici în satul Hortîşce şi se cam sfii un pic, văzînd încă de departe conacul boieresc, o casă lungă, care nu avea acoperiş de stuf, precum casele celor mai mulţi moşieri din împrejurimi, ci din şindrilă. Cele două hambare din curte aveau şi ele acoperişuri tot de şindrilă, iar porţile erau de stejar. Se pomenise bietul Ivan Feodorovici în situaţia unui filfizon sosit la bal cu mare ifos şi care vede deodată că toată lumea e mult mai fercheşă decît el şi mai cu dichis îmbrăcată. Îşi opri, deci, din respect căruţa lîngă hambar şi se apropie pe jos de scară.

— A! Ivan Feodorovici! strigă Grigori Grigorievici, văzîndu-l. Grăsanul umbla prin curte numai în surtuc, fără cravată, jiletcă şi bretele. Dar pînă şi această sumară îmbrăcăminte părea prea grea pentru trupul lui mătăhălos. Curgeau sudorile şiroaie pe el. Parcă spuneaţi că, de îndată ce vă vedeţi cu mătuşica, veniţi şi cînd colo n-aţi venit!

După aceste gingaşe cuvinte, buzele lui Ivan Feodorovici întîlniră aceleaşi binecunoscute pernuţe.

— Am fost ocupat cu gospodăria... La drept vorbind, am venit şi-acum numai pentru o clipă, tot cu treabă...

— Pentru o clipă? Nici prin gînd să nu vă treacă una ca asta. Hei, băiete! strigă grasul amfitrion şi acelaşi băiat în contăş căzăcesc veni fuga din bucătărie. Spune-i lui Kasian să zăvorască îndată porţile, auzi, să le zăvorască bine! Iar caii boierului să-i deshami acum, în clipa asta! Vă rog, poftiţi în casă, c-aici în curte e un zăduf de pot să storc şi cămaşa de pe mine.

Intrînd în casă, Ivan Feodorovici, cu toată sfiiciunea sa, hotărî să nu-şi piardă vremea în zadar şi să atace cu hotărîre.

— Mătuşica a avut onoarea... mi-a spus că actul de danie lăsat de răposatul Stepan Kuzmici...

E greu de spus ce mină acră luă, la auzul acestor cuvinte, imensa faţă rotofeie a lui Grigori Grigorievici.

— Zău că nu aud nimic! răspunse el. Trebuie să vă spun că mi-a intrat odată în urechea stîngă un gîndac. Blestemaţii de rusnaci au umplut lumea cu gîndacii lor. Nu-i pană să poată descrie ce-am îndurat eu atunci. Mă gîdila şi iar mă gîdila... şi numai o bătrînă mi-a putut ajuta, cu cel mai simplu mijloc...

— Am vrut să spun, îndrăzni să-l întrerupă Ivan Feodorovici, văzînd că Grigori Grigorievici încearcă să abată cu tot dinadinsul discuţia pe alt făgaş, că în testamentul răposatului Stepan Kuzmici se pomeneşte, ca să zic aşa, de un înscris de danie... potrivit căruia, mie mi s-ar cuveni...

— A, văd eu, mătuşica dumneavoastră a şi apucat să mă ponegrească. E o minciună! Zău aşa! Nici un fel de danie n-a făcut unchiu-meu. Cu toate că, ce-i drept, parcă se pomeneşte în testament de nu ştiu ce danie! Dar unde-i? Nimeni nu s-a înfăţişat cu ea! Cum vedeţi, v-o spun şi pe asta, ca să vă convingeţi că vă doresc numai binele. Zău că-i o minciună!

Ivan Feodorovici tăcu, gîndindu-se în sinea sa că poate chiar într-adevăr mătuşicăi numai i s-or fi năzărit toate cîte i le înşirase.

— Aha, iat-o şi pe mamaia cu surioarele! spuse Grigori Grigorievici. Vasăzică, e gata masa. Să mergem! Şi spunînd acestea, îl trase de mînă pe Ivan Feodorovici într-o odaie în care se găseau pe masă votcă şi gustări.

Tocmai atunci îşi făcură apariţia o bătrînă scundicică, leit o cafetieră cu scufie, şi împreună cu ea două domnişoare, una bălăioară, alta ocheşică.

Ivan Feodorovici, ca un cavaler binecrescut, sărută mai întîi mîna bătrînei, iar apoi mînuţele celor două domnişoare.

— Dumnealui, măicuţă, e vecinul nostru, Ivan Feodorovici Şponka! îl prezentă Grigori Grigorievici.

Bătrîna se uită ţintă la Ivan Feodorovici sau numai păru că se uită. De altfel, se citea în privirea ei o nesfîrşită bunătate. Parcă ardea de dorinţa să-l întrebe pe Ivan Feodorovici: ia spune mătăluţă, cam cîţi castraveţi murezi pentru iarnă?

— Votca v-aţi băut-o? întrebă bătrînica.

— Ei zău, nu te-ai trezit de-a binelea din somn, mamaie, o dojeni Grigori Grigorievici. Cine îşi întreabă oaspeţii dacă au băut ori nu? Fă bine de ne cinsteşte, iar dacă am băut ori nu – asta-i treaba noastră! Ivan Feodorovici, poftiţi, vă rog, votculiţă dreasă cu ţintaură sau secărică marca „Trohimov“! Care vă place mai mult? Ivan Ivanovici, dar tu ce invitaţie mai aştepţi? urmă Grigori Grigorievici, întorcîndu-se, şi Ivan Feodorovici îl văzu apropiindu-se de votcă pe sus-numitul Ivan Ivanovici, un bătrînel îmbrăcat într-un surtuc cu poale lungi şi cu un imens guler tare, care îi acoperea toată ceafa, încît capul îi stătea ca într-o droşcă.

Ivan Ivanovici îşi frecă mîinile, cercetă cu luare aminte păhărelul, îl umplu, îl privi în zare, apoi îşi turnă deodată tot păhărelul în gură, dar nu-l înghiţi, ci-şi clăti bine gura cu votca şi numai după aceea o înghiţi. Apoi, gustînd o bucată de pîine cu ghebe murate, se întoarse spre Ivan Feodorovici.

— Nu cumva am onoarea să vorbesc cu Ivan Feodorovici, adică cu domnul Şponka?

— Întocmai, vă rog, răspunse Ivan Feodorovici.

— Aţi binevoit să vă schimbaţi tare mult de cînd nu v-am mai văzut! Nici nu-i de mirare, urmă Ivan Ivanovici, vă ţin minte de pe cînd eraţi atîtica! La vorba asta, bătrînelul arătă cu palma la vreo şchioapă de pămînt. Răposatul dumneavoastră tătucă, fie-i ţărîna uşoară, a fost un om rar. Pepeni galbeni şi verzi ca la el nu mai găseşti azi nicăieri. Iacă şi-aici, urmă el, trăgîndu-l mai la o parte, or să pună pe masă nişte pepeni galbeni. Dar parcă-s pepeni galbeni? Nici nu-ţi vine să te uiţi la ei! Credeţi-mă, stimate domn, avea tătucul dumneavoastră nişte pepeni verzi, rosti el cu un aer tainic, desfăcîndu-şi în lături braţele, de parcă ar fi vrut să cuprindă cu ele un copac gros, iaca pe-atîta, zău aşa!

— Poftiţi la masă! spuse Grigori Grigorievici, luîndu-l pe Ivan Feodorovici de braţ.

Intrară cu toţii în sufragerie, Grigori Grigorievici se aşeză la locul lui obişnuit, în capul mesei, legîndu-şi la gît un uriaş şervet, care pe loc îl făcu să semene cu unul dintre eroii zugrăviţi pe firmele bărbierilor. Roşind, Ivan

Feodorovici se aşează şi el pe scaunul ce-i fusese arătat, în faţa celor două domnişoare; iar Ivan Ivanovici nu întîrzie să-şi facă loc lîngă el, bucurîndu-se foarte că are cui să-şi arate toate întinsele sale cunoştinţe.

— Rău aţi făcut că aţi luat tîrtiţa, Ivan Feodorovici! Asta-i curcă! spuse bătrîna, adresîndu-i-se lui Ivan Feodorovici, căruia îi întinsese talgerul valetul, un ţăran în frac cenuşiu şi cu un petic negru. Luaţi mai bine spinarea!

— Mamaie! Nu te pune nimeni să te amesteci! se zborşi Grigori Grigorievici. Fii pe pace, ştie musafirul ce să-şi ia! Ivan Feodorovici, luaţi o aripioară, uite pe aceea de colo, şi pipota! E-e, de ce-aţi luat atît de puţin? Luaţi şi un copan. Ce-ai căscat gura, măi, ăsta cu talgerul! Roagă-te, bre, de oaspete! Pune-te-n genunchi, nemernicule! Şi-acu' spune: „Ivan Feodorovici, luaţi un copan!".

— Ivan Feodorovici, luaţi un copan! urlă valetul cu talgerul, căzînd în genunchi.

— Hm, curcă-i, cică, asta! spuse cu jumătate de glas Ivan Ivanovici, întorcîndu-se spre vecinul său şi strîmbînd din nas. Parcă aşa trebuie să fie curcile. Ehe, de-aţi vedea curcile mele! Crede-ţi-mă, într-una din ele e mai multă grăsime decît în zece dintr-astea. Zău, credeţi-mă, domnul meu, ţi-e greaţă să te uiţi la ele, cînd le vezi prin ogradă, atîta-s de grase!...

— Minţi, Ivan Ivanovici! îl întrerupse Grigori Grigorievici, după ce trăsese cu urechea la spusele lui.

— Şi iaca, n-ai să crezi cînd ţi-oi spune, urmă Ivan Ivanovici, adresîndu-se tot vecinului său şi prefăcîndu-se că nici nu aude cuvintele lui Grigori Grigorievici, dar anul trecut, cînd le trimiteam la Gadeaci, mi se dădeau cîte cincizeci de copeici pe bucată. Şi încă nici nu voiam să iau.

— Îţi spun că minţi, Ivan Ivanovici! rosti Grigori Grigorievici, apăsînd pe fiecare silabă, şi de astă dată mult mai tare, pentru a fi auzit cît mai bine.

Dar Ivan Ivanovici, dîndu-şi aerul că toate astea nu-l privesc de fel, urmă tot aşa, numai că mult mai încet:

— Chiar aşa, domnul meu, nu voiam să iau. Nici un moşier din Gadeaci nu are...

— Ivan Ivanovici! Zău că eşti un prost şi jumătate, spuse cu glas răsunător Grigori Grigorievici. Nu-ţi dai seama că Ivan Feodorovici ştie de zeci de ori mai bine ca tine toate astea şi nu crede nici o iotă din tot ce-ndrugi?

La auzul unor asemenea vorbe, Ivan Ivanovici se supără pînă peste poate. Lăsă baltă orice discuţie şi se apucă să înfulece din curcă, fără a mai lua în seamă că nu era aşa de grasă ca acelea la care ţi-e şi greaţă să te uiţi.

Zăngănitul cuţitelor, lingurilor şi farfuriilor ţinu o vreme loc de conversaţie, dar nici el nu putu acoperi triumfalul sunet ce-l scotea Grigori Grigorievici, tot sugînd măduva dintr-un os de berbec.

— Dar citit-aţi dumneavoastră, întrebă după un răstimp Ivan Ivanovici, iţindu-şi capul din droşca sa şi aţintindu-şi căutătura spre Ivan Feodorovici, cartea *Călătoria lui Korobeinikov spre locurile sfinte*?[116] Cuvenit e a spune că de mult nu am mai cunoscut o asemenea desfătare a sufletului şi inimii! În zilele noastre nu mai scoate nimeni cărţi dintr-acestea. Mare păcat că nu m-am uitat în ce an a fost tipărită.

Ivan Feodorovici, auzind că-i vorba despre o carte, începu să-şi cărăbănească harnic o nouă porţie de sos în farfurie.

— Şi iară cu adevărat uimitor este, domnul meu, cînd te gîndeşti că un simplu tîrgoveţ s-a învrednicit a străbate toate locurile astea. Peste trei mii de verste, domnul meu! Peste trei mii de verste! Doar unul Dumnezeu putea să-i ajute a se duce pînă-n Palestina şi Ierusalim.

— Adică spuneţi că, începu Ivan Feodorovici, care auzise multe despre Ierusalim de la vistavoiul său, spuneţi că a fost la Ierusalim?

— Despre ce tot vorbiţi acolo, Ivan Feodorovici? întrebă din capul mesei Grigori Grigorievici.

— Tocmai ziceam că am avut prilejul să observ că ce ţări depărtate mai sînt pe lume! spuse Ivan Feodorovici, mulţumit pînă în adîncul inimii că a putut duce pînă la capăt o frază atît de lungă şi de grea.

— Nu-l credeţi, Ivan Feodorovici! exclamă Grigori Grigorievici, care nu auzise bine. Numai minciuni spune!

Cu asta, masa luă sfîrşit. Grigori Grigorievici se retrase, cum îi era obiceiul, în odaia sa să tragă un puişor de somn, iar oaspeţii porniră în urma bătrînei gazde şi a domnişoarelor spre salonaşul unde lăsaseră votca, atunci cînd se duseră să prînzească, pe măsuţa care se acoperise între timp ca prin farmec cu tot felul de farfurioare cu dulceţuri şi talgere cu vişine, cu felii de pepeni galbeni şi verzi.

Absenţa lui Grigori Grigorievici se simţi în toate. Stăpîna casei căpătase chef de vorbă şi le destăinui fără să fi fost rugată o mulţime de secrete cu privire la făcutul şerbetului şi la punerea prunelor la uscat. Chiar şi domnişoarele prinseseră glas; dar bălăioara, care părea cu vreo şase ani mai tînără decît sora sa şi, după înfăţişare, avea în jurul a vreo douăzeci şi cinci de ani, se ţinea mai tăcută.

Însă cel mai mult dintre toţi vorbea şi acţiona acum Ivan Ivanovici. Încredinţat fiind că nimeni nu-l va mai întrerupe şi nu-l va mai face de rîs, vorbea şi despre castraveţi, şi despre semănatul cartofului, şi ce oameni cu scaun la cap au fost cei din vechime – nici gînd să se poată măsura cu ei cei de azi! – şi că, pe zi ce trece, tot mai multă minte prinde lumea şi născoceşte fel de fel de lucruri chisnovate, aşa că... Într-un cuvînt, era unul dintre oamenii cărora le place să poarte dicuţii care să te ungă la inimă, oricînd gata să vorbească despre tot ce se poate vorbi. Dacă se vorbea despre lucruri importante şi evlavioase, Ivan Ivanovici tot clătina uşurel din cap, oftînd după fiecare cuvînt, iar cînd se revenea la cele gospodăreşti, îşi iţea capul din droşcă şi se deda la asemenea adînc grăitoare expresii ale feţei, încît numai privindu-l îţi puteai da imediat seama şi cum trebuie făcut din pere, şi cît sînt de mari pepenii galbeni despre care povesteşte, şi cît sînt de grase gîştele, care mişună prin ograda lui.

În sfîrşit, cu mare trudă şi abia spre seară, izbuti Ivan Feodorovici să-şi ia rămas-bun. Şi cu toată firea sa ascultătoare şi cu toate că gazdele încercară aproape cu de-a sila a-l face să înnopteze la ele, el rămase nestrămutat în hotărîrea sa de a pleca, şi plecă.

V. Un nou plan de-al mătuşicăi

— Ei, ce-ai făcut? L-ai făcut pe ticălosul de moşneag să-ţi dea înscrisul? Încă de la poartă îl întîmpină cu întrebarea aceasta mătuşica pe Ivan Feodorovici. Îl tot aşteptase în pridvor, dar, văzîndu-l, n-o răbdase inima să nu-i dea buzna în cale.

— Nu, mătuşică! declară Ivan Feodorovici, coborînd din căruţă. Grigori Grigorievici nu are nici un fel de înscris.

— Şi tu l-ai crezut! Minte, afurisitul! Cîndva, zău dacă n-oi intra în păcat cu el, zău dacă nu mi ţi-l bat măr! Uite, cu mîinile astea ale mele! Las' că i-oi mai da eu cep la slănină! De altminteri, are să trebuiască să vorbim mai întîi cu judele; poate cu judecata să-l silim s-o dea... Dar nu-i vorba acum de asta. Ia zi, a fost bun prînzul?

— Foarte... chiar foarte, mătuşică.

— Şi ce mîncăruri au fost la masă? Ia povesteşte-mi. Băbuţa, o ştiu eu, e meşteră într-ale bucătăriei.

— Întîi şi întîi papanaşi cu smîntînă, mătuşico. Pe urmă ostropel de porumbei, umpluţi cu...

— Dar curcă cu prune? întrebă mătuşica, mare meşteră ea însăşi la gătitul acestei mîncări.

— A fost şi curcă!... Tare-s frumoase domnişoarele, surioarele lui Grigori Grigorievici, mai ales cea bălăioară!

— A! făcu mătuşica şi se uită ţintă la Ivan Feodorovici, care, roşind, îşi plecă privirea în pămînt. Un nou gînd îi fulgeră într-o clipă prin minte mătuşicăi. Ei, şi mai departe? îl întrebă ea curioasă. Ce sprîncene are?

Nu strică să vă spun că mătuşica întotdeauna considerase că suprema frumuseţe a femeii sînt sprîncenele.

— Sprîncenele, mătuşico, îi sînt leit cum povesteai matale că ai avut în tinereţe. Şi pe toată faţa are nişte pistrui mărunţei.

— A! mai spuse o dată mătuşica, măgulită de observaţia lui Ivan Feodorovici, căruia nici prin gînd nu-i trecuse să-i facă prin asta un compliment. Şi ce rochie avea? Cu toate că, la drept vorbind, mira-m-aş să se mai găsească pe undeva stofă trainică, cum ar fi, să zicem, asta, din care-

i făcut capotul meu. Dar nu de asta-i vorba. Ei, şi ai vorbit cu ea măcar ceva?

— Adică cum?... Eu?... Drept cine mă iei, mătuşico?... Nu cumva îţi închipui şi că...

— Şi de ce nu? Ce-ar fi rău în treaba asta? Aşa a lăsat Dumnezeu! Poate că vă e scris să vă luaţi.

— Nu ştiu, zău, mătuşică, cum de poţi spune una ca asta. Asta dovedeşte că nu mă cunoşti defel...

— Ei, hai, ţi-a şi sărit ţandăra! spuse mătuşica, în vreme ce cugeta în gîndul ei: *„E încă un ţînc*![117]. Ce ştie el! Ar mai trebui puşi faţă-n faţă, să se mai vadă, să se mai cunoască!“

Acestea fiind spuse, mătuşica îl lăsă pe Ivan Feodorovici şi se duse să vadă ce mai e pe la bucătărie. Dar de atunci nici nu se mai putu gîndi la altceva, decît cum să-şi vadă mai curînd însurat nepotul, iar pe ea dădăcindu-i pruncii. În cap i se învălmăşeau numai pregătiri de nuntă şi, cu toate că muncea parcă şi mai avan ca înainte, se vedea că nici pe departe nu-i mai sporesc treburile ca odinioară, ba chiar au început să-i meargă mai mult rău decît bine. Deseori, făcînd vreo prăjitură, căci trebuie să vă spunem că tot ea le făcea şi acum, neîncredinţînd asemenea delicată îndeletnicire bucătăresei, rămînea cu prăjitura uitată-n mînă, cu gîndul dus la micuţul ei viitor nepoţel, închipuindu-şi-l cum i-o cere şi-şi întindea în neştire spre el mîna cu cea mai bună bucăţică, iar cîinele din curte, folosindu-se de prilej, înhăţa bucăţica cea gustoasă şi, cu clefăitul lui răsunător, o făcea să-şi vină în fire, ispravă pentru care mînca bătaie totdeauna cu cociorva. Se lăsase mătuşica pînă şi de cele mai dragi îndeletniciri ale sale; nu se mai ducea nici măcar la vînătoare, mai ales de cînd împuşcase odată o cioară în loc de potîrniche, ceea ce nu i se mai întîmplase niciodată pînă atunci.

În sfîrşit, la vreo patru zile după toată tărăşenia, lumea de la curte văzu cu uimire droşca scoasă din şură şi proţăpită drept în mijlocul bătăturii. Vizitiul Omelko, care mai era grădinar şi paznic, ciocănea încă din zori de zi cu ciocanul, ţintuind la loc pielea jupuită şi gonind fără încetare cîinii,

care lingeau roţile. Socot de datoria mea să comunic cititorilor faptul, destul de important, cred, că droşca asta aparţinuse cîndva strămoşului nostru Adam, fiind chiar aceea în care-şi făcea el plimbările. Aşa că, dacă cineva v-o arăta altă droşcă, spunînd că-i a lui Adam, să ştiţi că minte cu sfruntare, iar droşca nu poate fi decît o imitaţie grosolană. Nimeni n-are habar cum de a scăpat după dezlănţuirea potopului. Sîntem nevoiţi să credem că pe arca lui Noe trebuie să fi existat vreo şură anume pentru ea. Tare păcat că n-o pot descrie cititorilor în toată frumuseţea ei. Însă e de-ajuns de elocvent şi amănuntul că Vasilisa Kaşporovna era foarte mulţumită de arhitectura droştii sale şi-şi exprima întotdeauna părerea de rău că au ieşit din modă rădvanele din vechime. Însăşi construcţia droştii, într-o rînă, în aşa fel încît partea dreaptă era mai înaltă decît cea stîngă, îi plăcea tare mult, pentru că dintr-o parte, spunea ea, pot urca cei mai mici de statură, iar din cealaltă cei înalţi. De altfel, înăuntrul droştii puteau să încapă vreo cinci dintre cei mici de statură şi vreo trei dintre cei ca mătuşica.

Aproape de amiază, Omelko, scoţînd-o la capăt cu droşca, mînă afară şi cei trei cai doar cu puţin mai tineri decît brişca şi se apucă să-i lege cu o funie de măreaţa trăsură boierească. Ivan Feodorovici şi mătuşica, el din partea stîngă, ea din partea dreaptă, se căţărară în brişcă, după care, împreună, se urniră din loc. Ţăranii care li se nimereau în cale, văzînd un faeton aşa de bogat (mătuşica umbla foarte rar în el), se opreau cu respect, îşi scoteau căciulile şi se închinau pînă la pămînt. Două ceasuri mai apoi droşca trase la scara – cred că nu mai e nevoie să spun a cui: în faţa casei lui Storcenko. Grigori Grigorievici nu era acasă, aşa că onorurile rămaseră pe seama bătrînei şi a domnişoarelor, care ieşiră să-şi primească oaspeţii în sufragerie. Mătuşica se apropie cu pas falnic, duse cu mare îndemînare un picior înainte şi rosti răsunător:

— Prea bucuroasă sînt, doamna mea, de prilejul ce-l am pentru a vă exprima personal stima ce v-o port. Şi, odată cu respectul, daţi-mi voie să vă mai mulţămesc pentru ospitalitatea ce-aţi acordat nepotului meu Ivan Feodorovici, care o laudă foarte. Minunată hrişcă aveţi, doamnă! Am văzut

apropiindu-mă de sat. Dar daţi-mi voie să întreb: cîte căpiţe strîngeţi la fiecare desetină?

După asta urmară îmbrăţişările şi sărutările de cuviinţă. Şi cînd se aşezară în sfîrşit cu toţii în salonaş, bătrîna gazdă începu:

— În ce priveşte hrişca nu vă pot spune nimic precis, chestiunea asta fiind de resortul lui Grigori Grigorievici. Eu de mult nu mă mai ocup cu dintr-acestea. Şi nici n-aş putea, bătrînă cum mă vedeţi! Pe vremuri, ţin minte, se întîmpla să ajungă hrişca prin părţile astea ale noastre mai pînă la brîu; acum numai Dumnezeu ştie ce s-o mai fi petrecînd pe lumea asta. Cu toate că, zice-se, toate-s acu' mai cu moţ ca odată. Aici bătrîna suspină şi un om cu spirit de observaţie ar fi desluşit oftatul trecutului veac al optsprezecelea.

— Am auzit, doamna mea, că fetele dumneavoastră ştiu a ţese singure nişte covoare minunate, spuse Vasilisa Kaşporovna, atingînd-o pe bătrînică la cea mai simţitoare strună. Căci pe loc se învioră şi începu să înşire cîte şi mai cîte despre cum trebuie vopsit tortul şi cum trebuie pregătit pentru toate astea firul. De la covoare, vorba trecu la muratul castraveţilor şi uscatul perelor. Într-un cuvînt, nu se scurse nici un ceas, că cele două doamne se întinseră la vorbă între ele, de parcă se cunoşteau de un veac, iar de la o vreme Vasilisa Kaşporovna începu să vorbească cu un glas atît de scăzut, încît Ivan Feodorovici, cu toate sforţările sale, nu mai desluşea nimic din vorba lor.

— Şi-acum poate doriţi să le şi vedeţi? spuse de la o vreme bătrîna gazdă, ridicîndu-se.

După ea se ridicară şi duducile, se ridică şi Vasilisa Kaşporovna, pornind cu toate spre odăile fetelor. Din mers, însă, mătuşica îi făcu semn lui Ivan Feodorovici să rămînă pe loc şi-i spuse ceva în şoaptă bătrînei.

— Maşenka! spuse bătrîna, întorcîndu-se spre duduca cea bălaie. Tu rămîi cu oaspetele şi vezi de vorbeşte cu dumnealui, nu-l lăsa să se plictisească!

Duduca cea bălaie rămase în salonaş şi se aşează pe divan. Rămase şi Ivan Feodorovici, şezînd ca pe ace pe scaunul său, roşu şi cu privirea în

pământ. Dar duduca părea să nu observe nimic din toate astea: stătea cuminţică pe divan, ba rotindu-şi privirea pe pereţi, ba oprindu-şi-o la fereastră, ba purtîndu-şi ochişorii după pisica sperioasă care alerga pe sub scaune.

Mai venindu-şi puţintel în fire, Ivan Feodorovici dădu să spună ceva, dar parcă i se zburătăciseră deodată toate cuvintele din cap, parcă le lăsase în droşcă ori le deşirase pe drum. Nu-i venea în minte nici un gînd măcar.

Tăcerea se prelungi aproape un sfert de ceas. Duduiţa şedea tot aşa. În sfîrşit, Ivan Feodorovici îşi luă inima în dinţi.

— Ce multe muşte-s vara, duduiţă! îngînă cu glas tremurător.

— Extraordinar de multe! răspunse duduiţa. Frate-meu înadins a făcut o plesnitoare dintr-un papuc vechi de-al mămucăi; dar cu toate astea au mai rămas o sumedenie.

Aici conversaţia se întrerupse iar şi Ivan Feodorovici, oricît se strădui, nu mai putu găsi cu nici un chip ceva de spus.

În sfîrşit, gazda cu mătuşica şi cu domnişoara cea oacheşă se întoarseră. Mai schimbînd cîteva fraze, Vasilisa Kaşporovna îşi luă rămas-bun de la bătrînică şi domnişoare, cu toate insistenţele lor de a o face să mai rămînă şi peste noapte, după care bătrînica şi duducile ieşiră pe scară să-şi petreacă oaspeţii. Şi multă vreme făcură încă plecăciuni mătuşicăi şi nepotului, care priveau în urmă din droşcă.

— Ei, Ivan Feodorovici! Despre ce-ai vorbit în doi cu domnişoara? îl întrebă pe drum mătuşica.

— Tare cuminte şi la locul ei e Maria Grigorievna! îi răspunse Ivan Feodorovici.

— Ascultă, Ivan Feodorovici! Am vorbit foarte serios cu tine. Că doar, slavă Domnului, calci pe al treizeci şi optulea an. Gradul ţi-e, de asemenea, măricel. Ar fi vremea să te mai gîndeşti şi la copii! Aşa că-ţi trebuie numaidecît o nevastă...

— Ce tot spui mătuşică! strigă cu spaimă Ivan Feodorovici. Cum adică, nevastă! Nu-u, mătuşică, îndură-te, zău... Vrei să mor de ruşine?... N-am mai fost încă niciodată însurat... Nici nu ştiu ce să fac cu ea!

— Ai să afli, Ivan Feodorovici, făcu zîmbind mătuşica şi se gîndi în sinea ei: „*Ce mai*! *Copil, şi gata*![118] Nimica nu ştie!“. Da, Ivan Feodorovici! urmă ea cu glas tare. Mai bună nevastă decît Maria Grigorievna nici că-i de găsit. Şi afară de asta ţi-a şi plăcut foarte, după cîte te-am văzut. Află că în privinţa asta ne-am şi vorbit cu bătrîna, care s-a arătat foarte bucuroasă să te vadă ginerele ei; ce-i drept, încă nu se ştie ce-o să spună păcătosul acela de Grigorievici. Dar spună ce-o spune, nici c-o să ne pese, şi-apoi las’ doar să-ncerce coţcarul să nu ne dea zestrea, pe loc mi ţi-l tîrîm la judecată.

Tot vorbind ei aşa, se pomeniră ajunşi; bătrînele mîrţoage prinseră viaţă, simţind grajdul aproape.

— Ascultă, Omelko! Lasă mai întîi să se odihnească caii, nu-i duce îndată la adăpat! Că ăştia-s cai înfierbîntaţi nu şagă. Ei, Ivan Feodorovici, urmă mătuşica, coborînd, te sfătuiesc să te gîndeşti bine la treaba asta. Tu gîndeşte-te, iar eu o să dau o fugă pînă la bucătărie, c-am uitat să-i spun Solohăi să gătească cina în astă seară, dar ea, uşernica, cred că nici habar n-a avut de treaba asta.

Însă Ivan Feodorovici rămase ca lovit de trăsnet. Mă rog, o fi ea Maria Grigorievna o duduiţă cît se poate de drăgălaşă; dar să se însoare!... Să trăieşti cu nevasta!... E ceva de neînţeles! Să nu mai fii singur în odaia ta, să trebuiască să fii mereu şi pretutindeni în doi!... Faţa îi asuda din ce în ce mai mult, pe măsură ce se cufunda tot mai adînc în cugetări.

Se culcă mai devreme decît de obicei, dar, oricît se străduia el, nu putea adormi nicicum. În sfîrşit, somnul mult dorit, somnul ce vindecă toate zbuciumurile, veni, dar ce vise îi aduse! Vise atît de încîlcite nu mai avusese niciodată. Ba visa că toate în jurul lui mugesc şi se învîrtesc, iar el fuge de-i sfîrîie călcîiele... Iată-l ajuns la capătul puterilor... Şi deodată îl înhăţă cineva de ureche. „Au! Cine-i?“ „Sînt eu, nevasta ta!“ îi vorbi cu zgomot nu ştiu ce glas. Şi se trezea brusc. Ba se făcea că e însurat şi că toate în căsuţa lor îi sînt negrăit de străine şi de ciudate: în odaia lui, în loc de patul obişnuit, e unul dublu. Pe scaun îşi vede nevasta. Năucit, nu ştie cum să se apropie, ce să vorbească cu ea, pînă cînd observă deodată că nevasta asta a lui are faţa de gîscă. Se întoarce din întîmplare într-o parte şi vede altă

nevastă, şi tot cu faţa de gîscă. Dă să se întoarcă în cealaltă parte, poftim şi a treia nevastă. În spate, încă una. Înnebunit de spaimă, o rupe la fugă prin grădină, dar în grădină e zăduf. Îşi scoate pălăria şi ce să vadă: şi în pălărie e o nevastă. Îl trec toate năduşelile. Vîră mîna în buzunar după batistă – şi în buzunar e o nevastă; îşi scoate cîlţii din ureche – fireşte că e şi acolo o nevastă... Apoi visă că sare într-un picior; iar mătuşica, uitîndu-se la el, îi spune cu un aer plin de importanţă: „Da, trebuie să ţopăi, fiindcă acum eşti om însurat“. Se repede spre ea, dar mătuşica nu mai e mătuşica, ci o clopotniţă şi-l trage cineva de o frînghie în clopotniţă. „Cine eşti şi ce-i cu frînghia asta de care mă tragi?“ întrebă plîngăreţ Ivan Feodorovici. „Sînt eu, nevasta ta, şi te trag de frînghie pentru că eşti clopot.“ „Nu, nu-s clopot, sînt Ivan Feodorovici!“ striga el. „Ba eşti clopot“ spune, trecînd pe alături, colonelul Regimentului P. infanterie. Ba visa că nevastă-sa nici nu e om, ci o bucată de postav; visa că vine la Moghiliov şi intră în prăvălia unui negustor. „Ce fel de postav poruncîţi? îl întreabă negustorul. Luaţi nevastă, asta-i stofa cea mai la modă! Foarte trainică! Numai din ea îşi coase azi surtuce toată lumea.“ Negustorul măsoară şi taie nevasta. Ivan Feodorovici o ia subsuoară şi se duce cu ea la un ovrei croitor. „Nu, spune ovreiul, ăsta-i material prost! Nimeni nu-ţi coase din el surtuc...“

Şi Ivan Feodorovici se trezea înspăimîntat şi năucit din visele astea, scăldat în sudori reci.

Dimineaţă, cum se dădu jos din pat, se şi repezi la gromovnic, la sfîrşitul căreia librarul, om de treabă, din rara sa bunătate şi dezinteres, pusese şi o tîlcuire pe scurt a viselor. Dar nu găsi nimic care să semene cît de cît cu ce visase el.

Iar în vremea asta în capul mătuşicăi se cocea un plan cu totul nou, pe care-l veţi afla în capitolul următor [119]*.

Traducere de Alexandru Cosmescu

105 *Şponka* – stinghie (rus. şi ucr.).
106 *Vîtrebionki* – fleacuri (ucr.).

107 *Deepriceastie* – gerunziu (rus.).
108 *„dă-o tava“* – în original, ad lit.: *baba înghesuită*, cu următoarea explicaţie a autorului în lista de cuvinte care însoţeşte partea a doua a *Serilor...*: „joc al elevilor în clasă: stînd în bancă, se împing tare, pînă cînd o jumătate o dă jos pe cealaltă“.
109 *scit* – ştie (lat.).
110 *Ţupcevska* – de la *ţupkii* = robust, puternic (ucr.).
111 *Hortîşce* – de la *hort* = ogar (ucr.).
112 *Storcenko* – de la *sterceaka* = de-a tumba, de-a berbeleacul (ucr.).
113 *D-apoi ista-i conaşu' nostru*! – în original, în limba ucraineană.
114 *Iote ce tînăr e băiatul*! – în original, în limba ucraineană.
115 *...desetină* – măsură agrară rusească, egală cu 1,09 ha.
116 *Călătoria lui Korobeinikov spre locurile sfinte* – carte a diaconului din Moscova, Trifon Korobeinikov, participant la soliile spre Ţarigrad şi Athos (1582) şi Ţarigrad şi Palestina (1593-1594). Titlul întreg al cărţii: *Călătoria lui Trifon Korobeinikov şi cum a mers el la Ierusalim şi multe locuri sfinte a văzut*.
117 *E încă un ţînc* – în original, în limba ucraineană.
118 *Ce mai*! *Copil, şi gata*! – în original, în limba ucraineană.
119* Autorul nu a mai continuat povestirea (n.t.).

Locul vrăjit

Întîmplare adevărată, istorisită
*de dascălul bisericii din ****

Zău că mi s-a urît de cînd tot stau şi povestesc! D-apoi ce credeţi dumneavoastră? Chiar mi s-a făcut lehamite: înşiră-te, poveste, deşiră-te, poveste, şi să nu mai am chip de scăpare odată! Ei bine, vă mai spun una, dar să ştiţi că-i şi ultima! Carevasăzică, spuneaţi dumneavoastră că la o adică omul ar fi în stare s-o scoată la capăt cu ucigă-l toaca. Ei, mă rog, dacă stai şi te gîndeşti, se întîmplă cîte şi mai cîte pe lumea asta... Dar să nu spuneţi vorbă mare. Că, dacă vrea el, necuratul, să-ţi sucească minţile, apoi tot ţi le suceşte, zău aşa! Iaca, uitaţi-vă şi dumneavoastră: noi am fost de toţi patru la tata. Eu eram încă un prostălău pe atunci. Să tot fi avut vreo unsprezece ani; adică ce spun eu, nu unsprezece; ţin minte ca acuma că, într-un rînd, cînd m-am apucat a alerga în patru labe şi a hămăi, tata a strigat către mine, clătinînd din cap: „Alelei, Foma, Foma! Eşti de-acum bun de însurat, da' tot mai zburzi ca un mînz!“ Bunicul – aibă parte de sughiţ uşor pe lumea cealaltă! – mai trăia şi el pe atunci, era încă destul de verde. Se întîmpla cîteodată să se apuce...

Ei, dar ce mai stau eu să vă povestesc? Unul de un ceas îşi tot scoate din vatră un cărbune să-şi aprindă luleaua, altul cine ştie de ce a dat fuga după casă... Ce-i asta, la urma urmei? Şi mai înţeleg, dacă ar fi fost să vă ţin de vorbă cu de-a sila, dar nu, tot domniile voastre m-aţi îndesat cu rugăminţile! Dacă-i pe ascultate, ascultaţi!

Într-un început de primăvară, tătuca s-a călătorit prin părţile Crimeii, la vîndut tutun. Nu mai ţin minte cîte care a încărcat, ori două, ori trei. Tutunul era bun la preţ pe-atunci. L-a luat cu el tătuca şi pe frăţiorul meu cel de trei anişori să-l înveţe de mic la cărăuşie. Am rămas acasă numai noi ăştilalţi: bunicul, mama, eu, un frate şi încă unul. Trebuie să vă mai spun că taman în

vremea aceea se apucase bunicul să răsădească o bostănărie chiar lîngă drumul mare şi se aşezase şi el acolo într-o colibă, luîndu-ne şi pe noi cu el, să alungăm vrăbiile şi coţofenele din bostănărie. Nu s-ar zice că nouă nu ne venea la socoteală. Cînd ne puneam cîteodată pe mîncat, apoi atîţia castraveţi, pepeni galbeni, napi, ceapă şi mazăre înfulecam într-o zi, încît zău dacă nu-ţi venea să crezi că-ţi cîntă cocoşii cucurigu în pîntece! Ei, şi-apoi mai era şi cu cîştig trebuşoara asta. Pe drumul mare trecea lume peste lume şi fiecare poftea să-şi bucure pîntecele cu un pepene verde sau galben. Iar de prin satele dimprejur veneau mulţi ca să le dăm ce-avem noi în bostănărie, aducîndu-ne în schimb găini, ouă, curci. Trai, neneacă!

Dar mai drag decît orice îi era bunicului că nu era zi să nu treacă pe drum măcar vreo cincizeci de care de-ale ciumacilor. Şi cum ştiţi şi dumneavoastră, ăştia-s oameni umblaţi prin lume: cînd s-or pune ei pe povestit, apoi numai ciuleşte-ţi urechile! Iar trebuşoara asta era pentru bunicul ce mi-s flămîndului găluştele. Şi dacă se mai întîmpla să se întîlnească şi cu prieteni de-ai lui vechi (că nu era om să nu-l ştie pe bunicul), apoi puteţi să vă închipuiţi şi domniile voastre ce mai sfat şi taclale porneau moşnegii: dă-i şi dă-i, era atunci şi-atunci, cutare s-a-ntîmplat şi cutare... Ce mai, îşi dădeau drumul la gură! Numai Dumnezeu ştie ce tărăşenii vechi povesteau.

Odată, drept să vă spun, parcă ieri ar fi fost, tocmai sta să asfinţească soarele, iar bunicul se pornise prin bostănărie să ridice de pe harbuji frunzele cu care îi acoperă ziua să nu se răscoacă.

— Ia te uită, Ostap! fac eu către frate-meu. Ne vin iar oaspeţi: uite nişte ciumaci pe drum!

— Unde-s ciumacii? s-a bucurat bunicul, crestînd un pepene galben din cei mai mari, ca nu cumva să punem gabja pe el noi, băieţii.

Pe drum veneau în şir şase care, iar în funtea alaiului păşea un ciumac mai bătrîior, cu mustaţa atinsă de cărunteţe. Cînd a ajuns la vreo zece paşi de noi, s-a oprit.

— Noroc, Maksime! Iaca unde a dat Dumnezeu să ne întîlnim!

Bunicul l-a privit pe sub sprîncene.

— A! Noroc, noroc! Ce vînt bun vă aduce? Şi Boleacika[120] e cu tine? Noroc, noroc, frate! Ei, drace! D-apoi v-aţi adunat toţi în păr: şi Krutotrîşcenko[121], şi Pecerîţia[122]! Şi Koveliok! Şi Steţko! Asta-i bună! A, ha, ha! ho, ho!... Şi s-au pus pe pupat.

Au dejugat boii, le-au dat drumul să pască, carele le-au lăsat în drum, iar ei s-au aşezat cu toţii roată în faţa colibei şi şi-au aprins lulelele. Ei, dar unde să le mai ardă lor acuşica de lulele? De-atîtea snoave şi poveşti nici măcar cîte una n-au apucat a fuma după pofta inimii! După ce-au ospătat ei, bunicul i-a pus fiecăruia în faţă cîte un pepene galben. Şi l-a luat fiecare pe-al său, l-a curăţat frumuşel cu cuţitaşul (doar erau cu toţii oameni trecuţi prin ciur şi prin dîrmon şi ştiau ei cum se mănîncă pe lumea asta; ba, la o adică, mă rog, şi la o masă boierească îi ţinea cureaua să se aşeze oricînd), iar, după ce l-au curăţat frumuşel, i-au făcut o gaură cu degetul, au băut zeama din el, apoi au prins a-şi tăia cîte o bucăţică şi a o pune în gură.

— D-apoi, voi, măi băieţi, spune de la o vreme bunicul, ce-aţi rămas cu gurile căscate? Jucaţi, împieliţaţilor! Ostap, unde ţi-i fluierul? Ia trage-i un cazacioc! Şi tu, Foma, ia pune-ţi mîinile în şolduri! Iaca-aşa! Hei, hop!

Ehe, eram pe-atunci un băiat iute ca prîsnelul, nu un biet ghiuj, cum mă vedeţi. Acum nu m-aş mai apuca de una ca asta, că picioarele mele, săracele, numai a se împletici mai ştiu. Multă vreme s-a uitat la noi bunicul, şezînd cu ciumacii. Eu am luat seama că nici lui picioarele nu-i puteau sta locului, de parcă-l tot îmboldea cineva.

— Ia, oi vedea, Foma, a spus Ostap, dacă dracu’ ista bătrîn nu s-o pune şi el pe dănţuit!

Şi ce credeţi? Nici n-a apucat el să-şi sfîrşească vorba, că nu l-a mai răbdat inima pe moşneag! I-a venit cheful să se sumeţească şi el în faţa ciumacilor.

— Tii! Măi prăpădiţilor! Aşa se dănţuieşte? Uite cum se dănţuieşte! a dat el glas, ridicîndu-se în picioare, întinzînd mîinile şi pocnind din călcîie.

Şi-apoi, ce-i drept nu-i minciună, chiar că ştia moşneagul rostul danţului: juca, de nici nevestei hatmanului nu i-ar fi fost ruşine cu el! Aşa că ne-am dat noi mai la o parte şi s-a pornit ghiujul să ţopăie, de nu-l mai

încăpea tot locul cel neted de lîngă răzoarele de castraveţi! Numai cînd a ajuns la jumătate şi a vrut să-şi dea drumul şi mai dihai, năzuind să-şi facă vînt drept cu picioarele-n sus, uite că nu i se ridică picioarele şi pace! Ia nevoie! Şi-a făcut vînt din nou bunicul, a ajuns pînă la jumătate – şi iar degeaba, nu-i ieşea şi gata! I se înţepeniseră picioarele, de parcă erau de lemn. „Tii, loc diavolesc! Tii, făcătura Satanei! Ian cată, măi, cum îşi vîră coada, irodul şi vrăjmaşul!“

Ei, dar cum să se facă el de rîs în faţa ciumacilor? Se porni din nou, tropotind mărunt, mărunţel, de-ţi era mai mare dragul să te uiţi, dar cînd să treacă de jumătate – ioc şi pace!

— A, Satana dracului! Sta-ţi-ar în gît un zămos din cei putrezi! La ce n-ai plesnit de cînd erai de ţîţă, fecior de căţea ce eşti! Iote cum m-ai făcut tu să trag cu obrazul la bătrîneţe!...

Dar cum a spus el vorba asta, parcă a rîs nu ştiu cine în spatele lui. Iar cînd să se uite el în jur: nici tu bostănărie, nici tu cărăuşi, nimic! În spate, în faţă, în lături – numai cîmpul gol!

— Eee! Ptiu... Na-ţi-o bună!

S-a uitat el mai bine şi a văzut că locul parcă nu-i era chiar aşa de străin: într-o coastă se vedea pădurea, iar de după pădure se iţea nu ştiu ce prăjină lungă, care părea să se proptească-n cer. Ia drăcie: d-apoi asta-i hulubăria din grădina popii! Din cealaltă parte mai se vedea ceva alb în întuneric; a luat seama mai bine: era hambarul grămăticului de la cancelaria plăşii. Ia te unde pînă unde îl tîrîse necuratul! După ce a orbecăit el o vreme, a dat de un drumeag. Lună nu era, în locul ei clipea o pată albă printre nori. „S-or stîrni mîine vîntoasele!“ s-a gîndit bunicul. Şi, deodată, ce să-i vadă ochii? Mai într-o parte de drum, pe un mormînt, a licărit o luminiţă.

— Ian cată, măi! Bunicul s-a oprit; şi-a proptit mînile în şolduri şi a holbat ochii: luminiţa s-a stins; apoi în depărtare şi puţin mai în lături s-a aprins alta. O comoară! strigă bunicul. Pun rămăşag pe orişice, dacă nu-i o comoară! Şi era gata să scuipe-n palme şi să se pună pe săpat, dar a luat seama că nu are la el nici hîrleţ, nici lopată. Eh, păcat! Da’ cine ştie, poate

că-i de-ajuns să ridic numai stratul de iarbă şi am şi dat peste drăguliţa de ea! N-ai ce-i face, să însemn încaltea locul, ca să nu-l uit pe urmă!

Şi iată, smulgînd el o cracă mare cît toate zilele, frîntă pesemne de vijelie, o trînti pe mormîntul acela, unde se aprinsese luminiţa, şi se porni pe drumeag. Pădurea tînără de stejar a început să se rărească; s-a arătat un gard. „Ei, iaca! N-am spus eu, s-a gîndit bunelul, că asta-i bătătura popii? Iaca şi gardul lui! Acum nici o verstă nu mi-a mai rămas pînă la bostănărie.“

Dar cu toate astea tot tîrzior a ajuns el acasă şi nici găluştele n-a vrut să şi le mănînce. Trezindu-l pe frate-meu, Ostap, l-a întrebat numai dacă au plecat de mult ciumacii şi s-a şi înfofolit în cojoc. Iar cînd acela a dat să întrebe:

— Dar pe unde te-au mai purtat azi dracii, bunicule?

— Nu întreba, a spus el, înfofolindu-se şi mai tare, nu întreba, Ostap, c-ai să îmbătrîneşti înainte de vreme! Şi pe loc s-a pus să-i tragă nişte aghioase, că pînă şi vrăbiile, care tocmai dăduseră să se aşeze în bostănărie, s-au ridicat în văzduh de spaimă. Ei, dar unde să-i mai ardă lui de somn? Se prefăcea, că era mare coţcar, odihni-l-ar Dumnezeu pe unde-o mai fi fiind acum, bestia aceea de moşneag! Şi ştia el cum să facă şi să dreagă, ca să iasă bine, iar tu să rămîi mofluz.

Aşa că, dis-de-dimineaţă, de cum s-a crăpat de zi, bunicul şi-a îmbrăcat minteanul, s-a încins, a luat subsuoară hîrleţul şi lopata, şi-a pus în cap cuşma, a băut o ulcică de cvas de pîine, şi-a şters buzele cu poala straiului şi a pornit-o drept spre grădina popii. Uite c-au rămas în urmă gardul şi pădurea de stejar, iar printre copaci s-a arătat un drumeag. Pare-se că-i chiar acela. A ajuns bunicul în cîmp: locul era taman cel din ziua trecută; uite şi hulubăria, proţăpită-n cer, numai hambarul nu se vede. „Nu, nu-i aici locul. Acela, carevasăzică, trebuie să fie mai departe; trebuie să mă întorc la hambar!“ S-a întors el şi a pornit pe alt drum. Acum se vedea hambarul, dar pierise hulubăria! Iar s-a întors mai aproape de hulubărie, dar nu se mai vedea hambarul. Şi, colac peste pupăză, se pornise o burniţă măruntă. Dă el fuga din nou spre hambar, nu se vede hulubăria; spre hulubărie, piere hambarul.

— Tii, măi Sarsailă, blestematule, să n-ai parte să-ţi vezi copiii!

Iar ploaia se pornise în vremea asta a turna cu găleata.

Şi bunicul îşi descalţă ciubotele cele noi şi, învelindu-le într-o basma, să nu se scorojească din pricina ploii, porneşte la fugă, drept ca un buiestraş din cei boiereşti, nu altceva. A intrat în colibă ud pînă la piele, s-a învelit cu cojocul şi a început a bodogăni printre dinţi şi a-l dezmierda pe dracul cu nişte cuvinţele de nu le mai auzisem eu de cînd mama mă făcuse. Drept să vă spun, de bună seamă că mi-ar fi crăpat obrazul de ruşine dacă le-aş fi auzit la lumina zilei!

Dimineaţă, cînd mă trezesc şi mă uit, bunicul umbla prin bostănărie, de parcă nu avea nici o grijă, acoperind ca de obicei harbujii cu frunze mari de brusture. La masă, însă, iar l-a prins pe moşneag mîncărimea de limbă şi a început a-l speria pe frate-meu mai mic că, dacă o veni careva să ne aducă găini o să i-l dea pe frate-meu în locul harbujilor; după ce-a ospătat, şi-a făcut singur un fluier de lemn şi a început să cînte din el; iar nouă ne-a dat să ne jucăm cu un pepene galben strîmb, încolăcit în trei, leit ca un şarpe, căruia el îi zicea turcesc. Acum nu se mai văd nicăieri zămoşi dintr-ăştia. Ce-i drept, sămînţa lor pare-se că se aducea de undeva de departe.

Spre seară, după ce a mîncat, s-a pornit bunicul cu hîrleţul să sape un răzor nou pentru dovleci tîrzii. Cînd a trecut pe lîngă locul cu pricina, nu l-a răbdat inima să nu spună printre dinţi: „Loc blestemat!“. A ajuns la mijloc, acolo unde nu putuse să dănţuiască alaltăieri, şi a lovit o dată, din răsputeri, cu hîrleţul în pămînt. Şi, cînd se uită, ce să-i vadă ochii? În jurul lui era iarăşi cîmpul acela: dintr-o parte se vedea hulubăria, iar din cealaltă parte hambarul. „Bine că mi-a dat prin cap să iau cu mine hîrleţul. Iaca şi drumeagul! Iaca, şi mormîntul e tot acolo! Iaca şi craca! Ia-ia, arde şi luminiţa! Numai să nu dau iar greş cumva.“

A dat fuga uşurel, ridicîndu-şi hîrleţul, de parcă pregătindu-se să lovească în numele Tatălui vreun porc furişat în bostănăria lui, şi s-a oprit în faţa mormîntului. Luminiţa s-a stins; pe mormînt zăcea o piatră, năpădită toată de iarbă. „Piatra asta trebuie ridicată!“ s-a dumirit bunicul şi a început s-o sape de jurîmprejur. Era mare, blestemata de piatră! Iată însă că,

potrivindu-se bine cu picioarele în pămînt, a hurducat-o într-o parte şi a împins-o în lături de pe mormînt. „Buf!“ s-a dus de-a rostogolul la vale. „Du-te, învîrtindu-te! Acum va merge mai cu spor şi lucrul.“

Aici bunelul s-a oprit, a scos punga, şi-a turnat în palmă o grămăjoară de tutun şi era gata-gata să-l ducă la nas, cînd deodată, deasupra capului lui numai ce aude un „hapciu!“ de s-au clătinat copacii şi s-a trezit bunicul cu toată faţa împroşcată.

— Măcar întoarce-te într-o parte, dacă-ţi vine să strănuţi! a bodogănit bunicul, ştergîndu-şi ochii. A căutat în jur – nimeni. Cum văd eu, nu-i prea place dracului tutunul! a urmat el, punîndu-şi punga la loc în brîu şi apucînd tîrnăcopul. D-apoi că şi mare prost mai este, tutun ca ăsta neam de neamul lui n-a mai văzut!

A început să sape: pămîntul era moale, hîrleţul intra ca-n brînză. Şi uite c-a zăngănit ceva. A dat el pămîntul la o parte şi a văzut un ceaun.

— A, drăguţule, iaca unde-mi erai! a strigat bunelul, vîrînd sub ceaun hîrleţul.

— A, drăguţule, iaca unde-mi erai! a cîrîit un clonţ de pasăre, ciocănind în ceaun.

A sărit bunicul ca ars şi a scăpat din mîini hîrleţul.

— A, drăguţule, iaca unde-mi erai! a behăit un cap de berbec într-un vîrf de copac.

— A, drăguţule, iaca unde-mi erai! a mormăit un urs, iţindu-şi botul de după copac.

Pe bunicul l-au trecut fiorii.

— D-apoi aici ţi-i şi frică să spui un cuvînt! a bălmăjit el.

— Aici ţi-i şi frică să spui un cuvînt! a cîrîit clonţul de pasăre.

— Ţi-i şi frică să spui un cuvînt! a mormăit ursul.

— Hm!... a spus bunicul, speriat.

— Hm! a cîrîit clonţul.

— Hm! a behăit berbecul.

— Hm! a mormăit ursul.

Bunicul a căutat în jur înspăimîntat: Doamne-Dumnezeule, ce noapte! Nici stele, nici lună; de jurîmprejur se întindeau numai rîpe; sub picioare i se căscase un hău fără fund; deasupra capului i se ridicase un munte şi părea că-i gata-gata să se prăvălească peste el! Şi i s-a mai părut bunicului că de după muntele acela se iţeşte nu ştiu ce dihanie: Brr, brr, ce nas! Cît nişte foale de fierărie! Nările – cît să încapă o vadră de apă în fiecare! Buzele – cît nouă fîntîni, zău aşa! Şi-a holbat ochii roşii, ba încă şi limba a scos-o şi-i face din mînă!

— Du-te dracului! a spus bunicul, luîndu-şi mîinile de pe ceaun. Na, ia-ţi comoara, pocitania dracului! Şi era cît pe ce s-o rupă la fugă, dar şi-a luat seama, văzînd că toate s-au făcut deodată iar ca mai înainte. Vasăzică, numai mă sperie ucigă-l toaca!

S-a apucat iar de ceaun – nu, e prea greu! Ce-i de făcut? Doar n-o să-l lase aici. Şi iată că, adunîndu-şi toate puterile, s-a apucat de el cu amîndouă mîinile.

— Hei-rup, hei-rup! Încă o dată şi încă o dată! Şi l-a scos! Uff! Ia acum aş trage oleacă de tutun pe nas!

A scos punga; dar, înainte de a-şi turna tutunul în palmă, s-a uitat bine să vadă de nu-i nimeni în preajmă: pare-se că nu-i; dar iată că i se năzare deodată că o buturugă a prins să pufnească şi să bolborosească, i-au crescut nişte urechi, nişte ochi roşii parcă s-ar umple de sînge, nările i s-au umflat, nasul i s-a încreţit şi uite-l că acuşi-acuşi e gata să strănute. „Nu, de data asta nu ţi-ai găsit prostul cu mine! s-a gîndit bunicul ascunzînd la loc punga. Iar m-ar scuipa Satana în ochi!“ A înşfăcat ceaunul şi a rupt-o la fugă cît îl ţineau picioarele; deodată a simţit cum a prins cineva a-l croi din spate peste picioare cu nişte nuiele... „Vă-le-leu!“ răcnea bunicul întruna, fugind de-i scăpărau călcîiele; şi numai cînd a ajuns la grădina popii şi-a mai tras puţintel sufletul.

„Unde oare să se fi dus bunicul?“ ne întrebam noi între timp, aşteptîndu-l de vreo trei ceasuri. De mult venise mama din cătun şi adusese cu ea o oală de găluşte fierbinţi. Ne-am pus singuri la masă. După masă mama a spălat oala şi tocmai căuta cu ochii unde ar putea vărsa lăturile,

pentru că în jur erau numai straturi de legume, cînd vede deodată că se îndreaptă spre ea o putinică. Era cam întuneric, nu-i vorbă, şi ea s-a gîndit că vreun zbînţuit de băietan s-a ascuns pesemne în dosul ei şi o împinge.

— Iaca bine s-a nimerit, să vărs aici zoile! a spus ea şi a vărsat înăuntru lăturile fierbinţi.

— Văleu! a răcnit un glas gros.

Cînd ne uităm, era bunicul. Ei, de unde era să ştim! Zău, crezuserăm cu toţii că era o putină. Drept să vă spun, o fi şi oleacă de păcat, dar chiar ne venea să rîdem, văzînd capul cărunt al bunicului scăldat în zoi şi încununat cu coji de pepeni galbeni şi verzi.

— Tii, zăluda dracului! a spus bunicul, ştergîndu-şi capul cu poala. M-a opărit ca pe porc înainte de Crăciun. Ei, băieţi, veţi avea de-acum de covrigi! În jupane aurite îmi veţi umbla, împieliţaţilor! Ia uitaţi-vă, uitaţi-vă ce v-am adus! a spus bunelul destupînd ceaunul.

Şi ce credeţi dumneavoastră că era acolo? Ei, gîndiţi-vă măcar puţintel. Aur? Apoi aici e aici, că numai aur nu era: ia nişte gunoi şi nişte scîrnă... de mi-i şi ruşine să vă spun ce era. A scuipat bunicul, a aruncat ceaunul, ba încă şi mîinile a trebuit să şi le spele bine-bine după aceea.

Şi de atunci ne-a legat cu jurămînt bunicul să nu-l credem niciodată pe cuvînt pe dracul.

— Nici să nu vă gîndiţi! ne spunea el deseori. Orice ar spune el, vrăjmaşul Domnului nostru Iisus Hristos, să ştiţi că minte, cîinele! Adevăr nu găseşti la el nici de-o copeică!

Şi se întîmpla că, de îndată ce auzea moşneagul că nu-i pace în cutare loc, îndată striga către noi:

— Ia hai, băieţi, hai şi l-om cinsti cu nişte cruci! Dă-i aşa! Tot aşa! Şi începea să-şi facă cruci peste cruci. Iar locul acela blestemat, unde nu putuse juca atunci, l-a împrejmuit cu un gard, dînd poruncă să aruncăm acolo tot ce nu era de trebuinţă, tot gunoiul şi buruienile pe care le scoteam din bostănărie.

Uite cum necuratul îi suceşte minţile omului! Pămîntul acela îl ştiu bine: după întîmplarea de atunci, l-au arendat de la tătuca nişte cazaci

megieşi de-ai noştri, tot pentru bostănărie. Bun pământ mai era! Şi rodea de minune totdeauna; dar pe locul acela vrăjit n-a rodit niciodată nimic bun. Şi parcă-l semănau oamenii cum se cuvine, dar răsărea asemenea pacoste, de nici nu te mai tăia capul să te pricepi ce-i: nici harbuz, nici bostan, nici castravete, ci ia aşa, mai curînd un fel de... naiba ştie ce-o fi!

Traducere de Alexandru Cosmescu

120 *Boleacika* – rană, bubă (ucr.), cuvînt tradus de Gogol (în lista de cuvinte a primei părţi a *Serilor...*) prin „scrofuloză“.
121 *Krutotrîşcenko* – de la: *krutîi* = abrupt, brusc şi *treşceati* = a pîrîi, a pocni (ucr.).
122 *Pecerîţia* – ciupercă, burete (ucr.).

Mirgorod

Povestiri ce slujesc drept urmare
la *Serile în cătunul de lîngă Dikanka*

Mirgorodul e un orăşel ce cu bună ştiinţă a fost durat astfel, nu prea mare, pe malul rîului Horol.

Are o fabrică de frînghii, una de cărămidă, patru mori de apă şi patruzeci şi cinci de vînt.

(Geografia lui Zeablovski[123])

Deşi covrigii ce se coc la Mirgorod sînt din făină neagră, i-am găsit totuşi destul de buni la gust.

(Din însemnările unui călător)

123 *Zeablovski*, Evdokim Filippovici (1763-1846) – profesor universitar de statistică, autor al unor valoroase lucrări de statistică şi geografie descriptivă. Citat din lucrarea *Geografia imperiului rus* (1831).

Partea întîi

Moşieri de altădată

Tare-mi place viaţa simplă pe care-o duc, în sătucurile lor răzleţite şi însingurate, boiernaşii, cărora în Malorusia li se zice de obicei moşieri de altădată, care pot fi asemuiţi cu nişte căscioare vechi şi dărăpănate, dar pline de pitoresc, ce te farmecă pentru că-s pestriţe şi întru totul deosebite de vreuna din cele nou-nouţe şi lucrate fără cusur, ai cărei pereţi nu i-au spălat încă ploile, al cărui acoperiş nu l-au năpădit încă mucegaiurile, iar cerdacul nu i s-a cojit încă şi nu-şi arată de sub tencuială roşul cărămizilor. Îmi place uneori să cobor pentru o clipă în sfera acestei vieţi atît de solitare, unde nici o dorinţă nu se zburătăceşte peste zăplazul ce împrejmuieşte ogrăjoarele, nu trece peste gardul de nuiele al livezii pline de meri şi pruni ori dincolo de căscioarele sătenilor, care împresoară livada şi ele, lăsate toate într-o rînă şi umbrite de sălcii, soc şi peri. Viaţa modeştilor stăpîni ai locului e atît de tihnită, într-atîta e de tihnită, zic, încît pentru o clipă cazi ca în uitare şi-ţi vine să crezi că toate patimile, poftele şi plăsmuirile zbuciumate ale duhului celui rău ce bîntuie lumea nu-s decît închipuire şi că tu le-ai văzut doar în cine ştie ce scăpărare de vis, poate. Văd de-aici o căscioară scundicică, cu cerdacul sprijinit pe stîlpi mititei de lemn înnegrit, aţinîndu-se de jurîmprejur, astfel ca la vreme de furtună şi grindină să poţi închide obloanele fără să te ude ploaia. În spatele casei, mălini înmiresmaţi şi-apoi, rînduiţi şirag, mărunţi pomi roditori, potopiţi de purpura vişinelor şi de marea safirie a prunelor, aburite de brumă plumburie; arţarul rămuros, la umbra căruia e aşternut un covor ca să te poţi odihni pe el; iar în faţa casei, ograda întinsă, cotropită toată de iarbă mărunţică şi verde, cu cărăruile bătătorite prin ea, de la hambar la bucătărie şi de la bucătărie pînă la odăile boiereşti; o gîscă cu gîtul lung bea apă împreună cu boboceii albi şi gingaşi, cum e puful; gardul cu legături de pere şi de mere uscate spînzurînd de uluci şi cu covoare puse la zvîntat alături; carul de zămoşi de lîngă hambar;

boul scos din jug, tolănit leneş pe lîngă el – toate astea îmi umplu şi acum sufletul de un farmec nespus, poate pentru că nu mai sînt în văzul meu şi pentru că tuturor mai cu drag ne sînt cele de care ne-a fost dat să ne despărţim. Oricum ar fi, de cîte ori mă apropiam altădată cu brişca de pridvorul unei asemenea căsuţe, simţeam cum îmi pogoară în suflet o stare de uimitoare tihnă şi plăcere; caii ne aduceau în tropot vesel pînă lîngă scară, vizitiul cobora frumuşel de pe capră şi prindea a-şi umple luleaua, de parcă ar fi tras la propria-i casă; pînă şi lătratul ce-l porneau dulăii cei flegmatici, ca şi potăile de curte mai mărunţele, suna cît se poate de plăcut auzului meu. Însă mai cu seamă plăcuţi mi-erau stăpînii înşişi, stăpînii acestor modeste colţişoare de lume, bătrîneii şi bătrînelele care-ţi ieşeau atît de grijulii în întîmpinare. Le văd parcă şi acum feţele, uneori, prin zarvă şi gloată, printre fracurile la modă, şi atunci mă cuprinde o uşoară toropeală şi mi se năluceşte trecutul. E întipărită întotdeauna atîta bunătate pe chipurile acestea, atîta căldură şi sinceritate, încît fără voie renunţi, fie şi pentru o scurtă vreme, la orice nesăbuite visări şi te întorci cu toate simţurile tale către această viaţă simplă, bucolică.

Nici acum nu-i pot uita pe doi bătrînei din veacul ce s-a trecut, care – vai! – nu mai sînt de mult pe lume, dar sufletul mi se umple şi pînă astăzi de jale şi simt o ciudată strîngere de inimă, cînd mă închipui sosind cîndva la aşezarea lor de altădată şi nu voi vedea decît o îngrămădire de case în ruină, heleşteul lăsat în paragină şi doar o rîpă plină de bălării pe locul unde era căscioara cea singuratică. Ce tristeţe! Simt că mă covîrşeşte dinainte tristeţea! Dar hai să trecem la istorisirea ce avem a spune.

Afanasi Ivanovici Tovstogub[124] şi soţia sa Pulheria Ivanovna Tovstogubiha[125], după cum îi spuneau ţăranii din împrejurimi, erau cei doi bătrînei despre care pornisem a povesti. Dacă aş fi pictor şi mi-aş propune să-i zugrăvesc pe-o pînză pe Filemon şi Baucis[126], niciodată nu mi-aş alege alt model în afară de ei. Afanasi Ivanovici avea şaizeci de ani, Pulheria Ivanovna cincizeci şi cinci. Afanasi Ivanovici era înalt la stat, purta mereu acelaşi cojocel de miel, acoperit cu stofă de lînă, se cocîrjea şezînd pe scaun şi avea veşnic o umbră de surîs pe buze, fie că-ţi povestea el ceva, fie că

doar sta să te asculte. Pulheria Ivanovna era un piculeţ mai sobră, nu rîdea aproape niciodată; dar pe faţa şi în ochii ei se vădeau atîta bunătate, atîta dorinţă de a te ospăta cu tot ce-aveau ei mai bun la casa lor, încît, dacă pe o asemenea faţă blajină ar fi licărit un surîs, acesta ţi s-ar fi părut peste măsură de dulceag. Uşoarele zbîrcituri de pe feţele lor erau atît de plăcute, încît un pictor le-ar fi furat numaidecît. Se părea că toată viaţa le-ai fi putut-o citi din ele, acea limpede şi tihnită viaţă, pe care o duceau vechile familii naţionale, simple, inimoase şi bogate totodată, dintotdeauna deosebite de maloruşii josnici, care se smulg cu greu din starea lor de dohotari ori de negustoraşi, umplînd ca lăcustele dregătoriile şi instituţiile de tot soiul, îşi jupoaie pînă şi de ultima copeică propriii compatrioţi, împînzesc Petersburgul în calitate de delatori, pînă-şi chivernisesc în sfîrşit capitalul rîvnit şi-şi adaugă cu pompă un „v“ la coada numelui lor, ce se termină în „o“. Nu, ei, ca şi toate celelalte familii vechi, cu rădăcini adînci în pămîntul Malorusiei, nu semănau deloc cu aceste infame şi jalnice creaturi.

Şi nici la dragostea ce şi-o purtau n-aveai cum să priveşti fără adîncă înduioşare. Niciodată nu-şi spuneau unul altuia „tu“, ci întotdeauna numai „mata“; mata, Afanasi Ivanovici; mata, Pulheria Ivanovna. „Mata ai desfundat scaunul, Afanasi Ivanovici?“ „Mă rog, nu te supăra, Pulheria Ivanovna, eu.“ N-aveau copii şi de aceea toată duioşia fiecăruia se revărsa asupra celuilalt. Cîndva, în anii tinereţii, Afanasi Ivanovici slujise într-un regiment de cavalerie alcătuit din vînători şi ajunsese chiar maior-secund, dar tare demult fuseseră acestea toate, demult se trecuseră, că pînă şi Afanasi Ivanovici nu-şi mai amintea. Se însurase Afanasi Ivanovici la treizeci de ani, falnic bărbat fiind pe-atunci şi purtînd dolman cu găitane; ba se învrednicise chiar a o fura cu destulă dibăcie pe Pulheria Ivanovna, pe care rubedeniile nu voiseră s-o dea după el; dar şi peripeţia asta de-abia dacă şi-o mai amintea şi, în orice caz, nu vorbea niciodată de ea.

Toate aceste întîmplări vechi şi neobişnuite făcuseră loc unei vieţi liniştite şi retrase, se preschimbaseră în acele visări pirotinde şi atît de armonioase totodată, pe care le încercaţi dumneavoastră stînd la ţară într-un pridvor ce dă într-o grădină, în timp ce o minunată ploaie s-a pornit să

duduie în frunzişul pomilor, să forfote-n murmur de pîraie, coborîndu-vă o dulce amorţeală în toate mădularele, pentru ca între timp să se ivească tiptil de după copaci şi curcubeul, aşternîndu-se în chip de boltă pe o jumătate de cer şi străluminîndu-l lăptos în cele şapte culori ale sale; ori cînd vă legănaţi în uşoară ameţire într-o caleaşcă ce înoată printre tufărişurile verzi ale stepei, iar pitpalacul îşi spune deasupra cîntarea, în vreme ce jos iarba înmiresmată, la un loc cu spicele de grîne şi florile de cîmp, pătrunde pe uşiţele caleştii, atingîndu-vă plăcut mîinile şi obrajii.

Afanasi Afanasievici îşi asculta întotdeauna cu plăcere oaspeţii sosiţi să-l vadă, mai strecurînd şi el din cînd în cînd cîte-un cuvînt, dar asta mai mult ca să-i îndemne pe ei la vorbă. Nu făcea parte dintre acei bătrîni care nu mai contenesc să tot laude cele de altădată şi să tot caute cusur celor de acum. Dimpotrivă, descusîndu-te, arăta cel mai viu interes şi căldură faţă de toate întîmplările vieţii tale, dorind să afle totul, bune şi rele, cum vor de obicei să afle toţi bătrînii cumsecade, deşi, la ei, curiozitatea aceasta aduce întrucîtva cu cea a copilului, care, în timp ce stă de vorbă cu tine, îţi cercetează pecetea de la ceas. Şi, în asemenea clipe, faţa lui era numai bunătate.

Odăile căsuţei în care-şi duceau viaţa bătrîneii noştri erau mici şi scunde, ca ale mai tuturor moşierilor de altădată. În fiecare odaie se afla cîte o sobă uriaşă, ocupînd aproape o treime din încăpere. Astfel se făcea că odăile erau toate grozav de călduroase, cădura fiindu-le îndeosebi dragă atît lui Afanasi Ivanovici, cît şi Pulheriei Ivanovna. Toate gurile sobelor dădeau în tinda înfundată mai întotdeauna pînă în tavan cu paiele care, în Malorusia, ţin de obicei locul lemnelor de foc. Pîrîitul şi văpaia paielor aprinse fac ca tinda să fie deosebit de plăcută în cîte-o seară de iarnă, cînd tinerii zburdalnici, după ce-au rebegit dînd tîrcoale vreunei fetişcane oacheşe, dau fuga înăuntru, tropăind şi bătînd din palme. Pereţii odăiţelor erau împodobiţi cu cîteva tablouri şi poze în rame subţiri, cum doar pe vremuri se făceau. Nu mă îndoiesc că pînă şi stăpînii trebuie să fi uitat de mult ce înfăţişau, aşa că, dacă cineva ar fi scos cîteva din casă, de bună seamă că ei nici nu le-ar fi observat lipsa. Erau două portrete mari, pictate

în ulei. Unul înfăţişa nu se ştie ce arhiereu, celălalt pe Petru al III-lea[127]. Pătat de muşte, te mai privea din rama lui subţire şi chipul ducesei de La Valière[128]. Cît despre sumedenia de poze mai mărunţele, din jurul ferestrelor şi de deasupra uşilor, deprinşi cum sîntem a le lua mai curînd drept nişte pete împrăştiate pe pereţi, nici nu mai stăteai să desluşeşti cam ce-ar putea să reprezinte. Aproape în toate odăile pardoseala era de lut, dar lipită cu atîta grijă şi păstrată atît de curat, cum nu cred să se păstreze vreun parchet de casă bogată, măturat alene de cîte un domn somnoros în livrea.

Odaia Pulheriei Ivanovna era ticsită de fel de fel de cufere, lăzi, lădiţe şi cufăraşe. Spînzura pe pereţi o sumedenie de boccele şi săculeţe cu seminţe de flori, de legume, de harbuji. Altă sumedenie de lîneturi de toate felurile, adunate în fuioare, ca şi fel de fel de peticele de pe la cîte rochii fuseseră cusute de-a lungul unei jumătăţi de veac, se aflau burduşite prin toate ungherele, în cufăraşe şi între cufăraşe. Pulheria Ivanovna era mare gospodină şi aduna tot ce se poate, deşi nu ştia nici ea uneori la ce-or fi să-i folosească mai apoi.

Dar cel mai de mirare şi frumos lucru în casa asta era cîntecul uşilor. De cum se făcea dimineaţă, cîntecul uşilor răsuna prin toată casa. N-aş şti să spun din ce pricină cîntau: ori că balamalele, de-atîta rugină adunată pe ele, or fi fost cu vina, ori că însuşi meşterul care le făcuse cîndva o fi ascuns în ele cine ştie ce secret, dar, cum ziceam, cel mai de mirare şi frumos lucru era că fiece uşă îşi avea glăsciorul ei aparte: cea care da în iatac îi zicea pe glăsciorul cel mai subţirel; uşa din sufragerie horăia cu glas de bas; îndeosebi cea din tindă, însă, scotea un sunet atît de ciudat, zdrăngănind şi gemînd parcă totodată, încît, de stăteai să iei aminte bine, desluşeai cît se poate de limpede pînă la urmă, în geamătul acesta: „Văleu, tare-am mai îngheţat!“. Ştiu că unora nu le mai place sunetul acesta; dar mie mi-e foarte drag şi, de se întîmplă uneori să aud vreun scîrţîit de uşă pe-aici, pe loc mă şi văd la ţară, într-o odăiţă scundă, luminată de un sfîrc de lumînare ce pîlpîie într-un sfeşnic vechi, îmi miroase a cină pusă de-acum pe masă, a noapte întunecoasă de mai privind din grădină către tine, prin fereastra larg deschisă, şi către masa semănată cu tacîmuri, parcă aud triluri de

privighetoare, răsunînd prin toată casa, prin grădină, pînă departe înspre rîu, foşnet de crengi dătătoare de spaime şi... Doamne, ce lung şirag de amintiri mă potopeşte atunci!

Scaunele din odaie erau de lemn, masive, aşa cum sînt de obicei scaunele din bătrîni, cu spătar înalt, sculptat, nedate cu nici un fel de lacuri ori vopsele, ci lăsate toate la culoarea ce-o avuseseră de la început, de la natură, a lemnului; nici măcar tapiţate cu stofă nu erau, asemănîndu-se întrucîtva, astfel, cu jilţurile pe care şi pînă azi îşi fac şederea arhiereii. Mescioarele în trei colţuri de prin unghere, cele în patru colţuri din dreptul divanului şi oglinzii prinse într-o ramă subţirică de aur, cu chenar de frunze sculptate în juru-i şi cu apele semănate de punctele negre ale muştelor, precum şi covorul din dreptul divanului, ţesut cu păsări aducînd a flori şi flori aducînd a păsări – iată aproape întregul mobilier al nepretenţioasei căscioare, în care-şi duceau viaţa bătrîneii mei.

Odaia slujnicelor era ticsită cu fete tinerele şi mai puţin tinerele, îmbrăcate în fuste vărgate, pe care Pulheria Ivanovna le punea uneori să coase cine ştie ce flecuşteţe ori să cureţe poame, dar care cea mai mare parte a timpului şi-o petreceau învîrtindu-se prin bucătărie sau dormind. Pulheria Ivanovna socotea că fetele sînt de mare trebuinţă la casa ei şi veghea cu străşnicie la buna lor moralitate. Însă, spre nespusa ei mirare, nu treceau cîteva luni fără a se pomeni că ba una, ba alta dintre fetele ei se lăţea la mijloc; cu atît mai de-a mirării părea asta, cu cît în casă aproape că nu erau bărbaţi holtei, afară doar de fecioraşul din încăperile boiereşti, un băietan înveşmîntat într-o jumătate de frac cenuşiu, veşnic desculţ, care, dacă nu-l găseai mîncînd, apoi negreşit că dormea. Pulheria Ivanovna o mustra de obicei pe făptaşă şi o pedepsea cu asprime, ca pe viitor să nu se mai întîmple una ca asta. Pe geamurile ferestrelor zumzăiau necontenit roiuri nenumărate de muşte, al căror zumzet era acoperit de glasul gros al cîte unui bondar, uneori mai adăugîndu-se la bîzîitul lui şi viespile, cu ţiuitul lor pătrunzător; însă, de cum se aduceau lumînările, toată hoarda de gîze se retrăgea la culcare, întunecînd tavanul ca un nor negru.

Afanasi Ivanovici se ocupa prea puţin de gospodărie, deşi, de altminteri, tot îşi mai făcea cîteodată drum pînă la cosaşi şi secerători şi tot mai stătea să-i privească, chiar cu destulă luare-aminte, cum lucrează; toată povara cîrmuirii gospodăriei rămînea deci pe umerii Pulheriei Ivanovna. Iar gospodăritul ei consta în a tot descuia şi a tot încuia cămara, pentru a pune mereu la murat, la uscat ori la fiert toate felurile de fructe şi ierburi. Casa ei semăna întru totul cu un laborator de chimie. Sub mărul din curte veşnic nu se mai stingea focul, şi nici că s-ar fi pomenit vreodată a clinti cineva de pe pirostrii cazanul ori ligheanul de aramă, în care forfoteau necontenit dulceţurile, jeleurile ori magiunurile, care cu miere, care cu zahăr, care nu mai ţin minte cu ce drese. Sub alt pom, veşnic nu mai contenea şi vizitiul a fierbe, într-un cazan de aramă, rachiu dres cu frunză de piersică, cu floare de mălin, cu ţintaură, cu sîmburi de vişine, către sfîrşitul acestui proces ajungînd să nu-şi mai poată întoarce limba-n gură şi să îndruge asemenea năzbîtii, încît biata Pulheria Ivanovna, neputînd înţelege nimic, îl trimitea la bucătărie să se culce. Pentru că Pulheria Ivanovna, pe lîngă ce socotea ea că va fi de folos, se îngrijea să aibă întotdeauna pregătit şi cîte ceva în plus, ca să fie, toate aceste fleacuri se fierbeau, se murau şi se uscau în cantităţi atît de mari, încît ar fi potopit cu totul ograda, dacă o bună parte din ele n-ar fi fost înfulecată de către slujnicele casei, care, furişîndu-se-n cămară, se îndopau acolo atît de cumplit, că pe urmă toată ziulica gemeau şi se plîngeau de dureri de burtă.

Cu ale plugăritului, ca şi cu celelalte multe alte daraveli, care nu ţineau de curtea ei, Pulheria Ivanovna nu se prea putea îndeletnici. Vătaful, în înţelegere cu starostele, fura de rupea pămîntul. Îşi făcuseră obicei să intre în pădurile boierilor de parcă ar fi fost ale lor, făceau sănii cu duiumul şi le vindeau la iarmarocul din apropiere; afară de asta, toţi stejarii cei groşi, buni pentru clăditul morilor, îi vindeau cazacilor de prin vecini. Numai o singură dată s-a arătat Pulheria Ivanovna doritoare să-şi cerceteze pădurile. Pentru asta au fost înhămaţi caii la droşca cu nişte foale de piele mari cît toate zilele, care, de cum a scuturat din hăţuri vizitiul şi s-au urnit din loc bidiviii care apucaseră să slujească şi în garda civică, a umplut văzduhul cu

sunete ciudate, deoarece se-auzeau de-a valma şi un flaut, şi o dairea, şi o tobă; fiece cîrligel şi cuişor din fierăria ei zdrăngăneau atît de tare, încît s-a auzit hăt pînă la moară că a ieşit cucoana din curte, deşi pînă acolo era o cale de nu mai puţin două verste. Pulheria Ivanovna nu putea să nu vadă groaznica pustiire a pădurii şi lipsa acelor stejari, pe care încă din copilărie îi ştiuse bătrîni de-o sută de ani.

— Cum se face, Nicipor, i-a spus ea vătafului aflat şi el alături, că ţi s-au rărit aşa de tare stejarii? Vezi să nu ţi se răreasc̆ă şi perii din cap.

— De ce s-au rărit? i-a întors vorba vătaful. Apoi dacă s-au prăpădit! De tot s-au prăpădit: pe care l-a doborît trăsnetul, pe care l-au ros viermii – s-au prăpădit, cucoană, zic, s-au prăpădit.

Pulheria Ivanovna s-a arătat pe deplin satisfăcută de răspunsul lui, după care, întoarsă acasă, a dat doar poruncă să se întărească straja din livadă, lîngă vişinii altoiţi şi perii cei mari de iarnă.

Aceşti atît de destoinici gospodari, vechilul şi starostele, găseau că e cu totul de prisos să care toată făina în hambarele boiereşti, zicîndu-şi că şi jumătate le-ajunge; în sfîrşit, şi jumătatea pe care o aduceau era mucegăită ori umedă, după ce trecuse pe la iarmaroc şi n-o cumpărase nimeni. Dar oricît furau vechilul şi starostele, oricît de hulpav înfulecau toţi ai curţii, începînd cu chelăreasa şi sfîrşind cu porcii care nimiceau puzderie de prune şi de mere şi adeseori împingeau singuri cu rîtul în pom, ca să scuture din el ploaia de fructe, oricît le ciuguleau vrăbiile şi ciorile, oricît le duceau slugile plocon cumetrilor de prin alte sate, pe deasupra mai şterpelind din cămări şi pînzeturi şi caiere vechi, lucruri care luau calea izvorului a toată suflarea omenească, adică a crîşmei, oricît furau oaspeţii, vizitiii şi lacheii flegmatici, blagoslovitul pămînt rodea de toate într-atît de îmbelşugat, iar lui Afanasi Ivanovici şi Pulheriei Ivanovna într-atît de puţin le trebuia, încît toate aceste jafuri de groază păreau să treacă cu totul nebăgate în seamă pentru gospodăria lor.

Celor doi bătrîni, după vechea datină a moşierilor de altădată, le plăcea tare mult să mănînce. De cum se lumina de ziuă (se sculau întotdeauna foarte devreme amîndoi) şi de cum uşile îşi porneau concertul, spunîndu-şi

cîntecul fiecare în legea ei, se şi aflau aşezaţi la masă, bîndu-şi cafeaua. Sfîrşindu-şi de băut cafeaua, Afanasi Ivanovici ieşea în tindă şi, fluturîndu-şi batista, rostea: „Huş, huş, gîştelor din pridvor!“. Afară, de obicei, dădea cu ochii de vătaf. Şi tot după obicei intra cu el în vorbă, îl descosea cu cea mai mare amănunţime despre toate muncile ce urmau a se face şi îi transmitea nişte observaţii şi porunci care ar fi uimit pe oricine prin neobişnuita cunoaştere a propriei gospodării, încît un vătaf mai nou nici n-ar fi cutezat a gîndi că s-ar putea fura de la un stăpîn cu ochiul atît de ager. Însă vătaful era vulpe bătrînă: ştia cum se cuvine să răspundă şi, mai ales, cum să-şi facă mendrele.

După asta Afanasi Ivanovici se întorcea în casă şi, apropiindu-se de Pulheria Ivanovna, spunea:

— Ei, ce zici, Pulheria Ivanovna, n-ar fi timpul să luăm o gustărică?

— Cam ce-am putea gusta, Afanasi Ivanovici? Nişte pîiniţă prăjită cu slăninuţă? Ori nişte plăcinţele cu mac? Sau, poate, nişte rîşcove murate?

— Mă rog, fie şi rîşcove ori plăcinţele, răspundea Afanasi Ivanovici. Şi ca prin farmec pe faţa de masă apăreau plăcinţelele şi rîşcovele.

Cu un ceas înainte de prînz, Afanasi Ivanovici lua din nou o gustărică, bînd o înghiţitură de votcă dintr-un vechi potir de argint, urmată de ciupercuţe, peştişori uscaţi şi altele asemeni. După care, la ceasurile doisprezece, se aşezau să prînzească. Afară de talere şi sosiere se mai înghesuiau pe masă sumedenie de oale de lut cu capacele lipite pe deasupra, ca nu cumva să se irosească gustul sau mireasma vreunei mîncări iscusite, rod al bucătăriei de altădată. La prînz se vorbea de obicei despre lucruri aflate în cea mai strînsă legătură cu bucatele.

— Parcă mi s-ar părea, spunea de obicei Afanasi Ivanovici, că-i cam afumată caşa. Matale nu ţi se pare, Pulheria Ivanovna?

— Nu, Afanasi Ivanovici, ia pune mătăluţă ceva mai mult untişor, şi-atunci n-o să ţi se mai pară afumată, ori poftim de ia din sosul acesta cu ciuperci şi toarnă-l deasupra.

— Mă rog, răspundea Afanasi Ivanovici, întinzînd farfuria, ia să încercăm şi-om vedea cum e.

După prînz, Afanasi Ivanovici se odihnea un ceas, după care Pulheria Ivanovna îi aducea harbuz tăiat felii şi spunea:

— Ia poftim de gustă mata, Afanasi Ivanovici, să vezi ce harbuz bun.

— Apoi nu te uita mata, Pulheria Ivanovna, că-i roşu la mijloc, îi întorcea vorba Afanasi Ivanovici, luînd un felioi zdravăn, se întîmplă şi roşu să fie, dar rău la gust.

Însă harbuzul dispărea într-o clipită. După asta, Afanasi Ivanovici mai mînca vreo cîteva pere şi-o pornea la plimbare prin livadă împreună cu Pulheria Ivanovna. Reîntoarsă acasă, Pulheria Ivanovna se ducea pe la treburile dumisale, iar el se aşeza sub umbrarul ce da spre ogradă şi pornea să se uite cum se tot deschide şi se închide cămara, ba arătîndu-şi, ba ascunzîndu-şi măruntaiele, iar slujnicele, călcîndu-se pe picioare, ba cară, ba scot de-acolo fel de fel de drăcii, care-n lădiţe de lemn, care-n site, în covăţele şi-n alte recipiente bune de păstrat fructele. Ceva mai tîrziu, Afanasi Ivanovici trimitea după Pulheria Ivanovna ori se ducea el însuşi la ea şi-i spunea:

— Ce-aş putea să îmbuc, Pulheria Ivanovna?

— Hm, ce să-ţi dau? răspundea Pulheria Ivanovna. Poate să mă duc să spun să-ţi aducă nişte colţunaşi cu poame? Am poruncit într-adins să lase din ei pentru mata.

— Mă rog, buni ar fi şi colţunaşii, zicea Afanasi Ivanovici.

— Ori ţi-o fi poftă de-o chisăliţă?

— Mă rog, bună şi-aceasta, răspundea Afanasi Ivanovici. După care se aduceau într-o clipită toate şi tot într-o clipită se şi mîncau.

Înainte de cină, Afanasi Ivanovici mai gusta iar cîte ceva. La nouă şi jumătate se-aşezau la cină. După cină se duceau îndată la culcare, şi o linişte adîncă se înstăpînea peste acest colţişor de lume, atît de harnic şi atît de tihnit totodată. În odaia unde dormeau Afanasi Ivanovici şi Pulheria Ivanovna era atît de cald, încît rar om să fi fost în stare să zăbovească în ea mai mult de cîteva ore. Afanasi Ivanovici, însă, pentru a-i fi şi mai cald, se culca pe cuptor, deşi căldura îl silea să se scoale şi să se plimbe prin odaie.

Uneori, tot umblînd de colo-colo, Afanasi Ivanovici începea să geamă. Atunci, Pulheria Ivanovna întreba:

— Da’ ce ai de gemi aşa, Afanasi Ivanovici?

— Dumnezeu ştie ce-oi fi avînd, Pulheria Ivanovna. Ia aşa, parcă m-ar durea olecuţă burta, răspundea Afanasi Ivanovici.

— N-ar fi mai bine să îmbuci mata ceva, Afanasi Ivanovici?

— Nu ştiu, Pulheria Ivanovna, dac-ar fi mai bine! De altminteri, ce-ai putea să-mi dai?

— Puţin lapte acru ori nişte fierturică rară cu pere uscate, zice-aş eu.

— Mă rog, mai mult de-o cercare, poate, dă-mi să gust, răspundea Afanasi Ivanovici.

Năucă de somn, o slujnică pornea să scotocească prin dulapuri şi Afanasi Ivanovici mînca o farfurioară; după care, de obicei, zicea:

— Acu’ parcă m-a mai lăsat oleacă.

Uneori, dacă era senin afară, iar în casă destul de cald, Afanasi Ivanovici, înveselindu-se, simţea plăcerea să-şi rîdă niţeluş de Pulheria Ivanovna, vorbind despre alte lucruri decît de obicei.

— Ce-ar fi, Pulheria Ivanovna, începea el, dacă ar fi să ni se-aprindă cumva casa? Ce ne-am face?

— Ferească Dumnezeu de una ca asta! răspundea Pulheria Ivanovna, făcîndu-şi cruce.

— Ei, să zicem că ne-a ars casa, unde ne-am muta atunci?

— Dumnezeu ştie ce vorbe mai spui, Afanasi Ivanovici! Cum să ne ardă casa? N-ar îngădui bunul Dumnezeu aşa ceva.

— Bine, dar dacă ar arde?

— Ei, dacă ar arde, ne-am muta în bucătărie. Mata te-ai aşeza pentru o vreme în odăiţa unde şade acum chelăreasa.

— Dar dacă ar arde şi bucătăria?

— Alta acum! O să ne păzească Dumnezeu de asemenea năpastă, încît să ne ardă dintr-o dată şi casa, şi bucătăria! Atunci, în cămară, pînă ar fi să se dureze casa nouă.

— Dar dac-ar arde şi cămara?

— Numai Dumnezeu ştie ce spui! Eu una nici nu vreau să mai ascult! E păcat să vorbeşti aşa, vezi să nu te bată Dumnezeu pentru asemenea cuvinte!

Şi Afanasi Ivanovici, mulţumit că a glumit niţel pe seama Pulheriei Ivanovna, zîmbea, stînd pe scaunul lui.

Însă mai vrednici de luare aminte decît oricînd mi se păreau cei doi bătrînei ai mei atunci cînd aveau musafiri. Atunci, toate în casa lor luau altă înfăţişare. S-ar putea spune că aceşti oameni buni la suflet trăiau doar pentru oaspeţii lor. Tot ce-aveau mai bun la casă era scos la iveală. Se întreceau parcă să te trateze cu tot ce le producea gospodăria. Dar mai cu seamă îmi plăcea că în toată această bunăvoinţă a lor nu era nici urmă de servilism ori dulcegărie. Căldura şi ospitalitatea le erau întipărite atît de blînd pe chipuri şi le şedeau atît de bine, că fără să vrei cedai tuturor rugăminţilor lor, care nu erau decît urmarea simplităţii curate, senine a sufletelor bune şi lipsite de prefăcătorie. Dragostea asta de oameni e cu totul altceva faţă de felul cum te primeşte şi ospătează un conţopist care a ajuns om cu ajutorul tău şi de aceea spune că eşti binefăcătorul lui şi ţi se tîrăşte la picioare. Oaspetele nu era lăsat cu nici un chip să plece acasă în aceeaşi zi: trebuia neapărat să rămînă şi peste noapte în casa lor.

— Cum se poate să porneşti mata atît de tîrziu la un drum atît de lung? spunea întotdeauna Pulheria Ivanovna. (Oaspetele locuia de obicei la trei sau patru verste depărtare.)

— Fireşte, spunea şi Afanasi Ivanovici, nici nu ştii ce se poate întîmpla: ţi-aţin calea tîlharii ori cine ştie ce oameni haini.

— Ferească-ne Domnul de tîlhari! spunea Pulheria Ivanovna. La ce bun asemenea vorbe în prag de noapte? Tîlhari ori netîlhari, dar s-a întunecat afară şi nu se cade să pleci la drum. Ba şi vizitiul dumitale, mi ţi-l ştiu eu, atîta-i de mocoşit şi de mititel, că-l dă jos orice mîrţoagă. Şi-apoi de bună seamă că s-o fi cherchelit şi-o fi dormind pe undeva.

Şi oaspetele trebuia negreşit să rămînă; însă, de altfel, o seară ca asta, în odăiţa scundă şi caldă, vorba prietenoasă, blîndă şi adormitoare a gazdelor, aburul mîncărurilor de pe masă, întotdeauna săţioase şi gătite cu

meşteşug, îl răsplăteau din plin. Ca aievea îl mai văd pe Afanasi Ivanovici, cocîrjat pe scaun, cu veşnicul lui zîmbet pe buze, ascultîndu-l pe musafir cu luare-aminte şi chiar cu desfătare! Adesea vorba ajungea şi la politică. Atunci oaspetele, care şi el ieşea arareori din satul său, îşi lua pe dată un aer cît se poate de important şi tainic şi îşi dădea cu prepusul, zicînd că franţuzul şi englezul s-au înţeles în secret ca să-l asmută iar pe Bonaparte asupra Rusiei, sau pur şi simplu povestind despre războiul gata-gata să izbucnească, şi Afanasi Ivanovici rostea adesea, fără să se uite, chipurile, la Pulheria Ivanovna:

— Mă gîndesc să mă duc şi eu la război. De ce nu m-aş duce?

— Hop şi dumnealui! îi lua vorba din gură Pulheria Ivanovna. Să nu-l crezi, rogu-te, spunea ea către oaspete. Bătrîn cum e, unde să se mai ducă? Cel dintîi soldat o să-l împuşte! Zău dacă nu-l împuşcă! Ia aşa, o să mi ţi-l ia la ochi şi-o să tragă în el.

— Ei şi? răspundea Afanasi Ivanovici. O să trag şi eu în el.

— Ascultă numai ce spune! se înverşuna iar Pulheria Ivanovna. Cum să se ducă el la război? Pînă şi pistoalele i-au ruginit de cînd tot zac în cămară. Numai să le vezi! Pînă să tragi o dată, se fac ţăndări dacă ia foc pulberea-n ele. Şi-ar beteji mîinile şi faţa şi-ar calici-o, de-ar rămîne nenorocit pe vecii vecilor!

— Nu-i nimic, răspundea Afanasi Ivanovici, o să-mi cumpăr alte arme. O să-mi iau o sabie ori o lance căzăcească.

— Astea-s scorneli. Aşa-i trăsneşte cîte o dată ceva prin cap şi nu se lasă pînă nu spune, se înciuda Pulheria Ivanovna. Şi doar ştiu eu că glumeşte, însă tot mă ia cu fiori cînd îl ascult. Spune nişte bazaconii, că mă ia cu frică.

Iar Afanasi Ivanovici, mulţumit că a speriat-o niţeluş pe Pulheria Ivanovna, rîdea, cocîrjat pe scaunul lui.

Pulheria Ivanovna mă distra cel mai mult cînd îşi îmbia musafirul la o gustare.

— Asta de-aici, spunea ea, scoţînd dopul cîte unei carafe, e votcă aromită cu fire de coada-şoricelului şi frunze de salvie. Foarte de ajutor e la

durerea de spate şi de şale. Ceastălaltă-i făcută cu ţintaură: dacă-ţi ţiuie urechile sau de-ţi iese cumva vreo pecingine pe obraz, te tămăduieşte numaidecît. Iar asta-i fiartă cu sîmburi de piersică; poftim de ia mata un păhăruţ să vezi ce bine miroase. Dacă, atunci cînd te scoli din pat, te loveşti cumva de-un colţ de dulap ori masă şi-ţi iese un cucui în frunte, n-ai decît să bei un singur păhăruţ înainte de masă şi-ţi trece pe loc, de parcă nici n-ai fi avut nimica.

După asta, şi celelalte carafe se învredniceau de asemenea lămuriri, aproape fiecare avînd puteri tămăduitoare. După ce-şi încărca astfel oaspetele cu toată spiţeria sa, Pulheria Ivanovna îl purta apoi către sumedenia de farfurii.

— Uite, astea-s ciupercuţe cu cimbrişor! Cestelalte-s cu cuişoare şi nuci! M-a învăţat să le murez o turcoaică, pe vremea cînd aveam aici turci prinşi în război. Tare bună femeie turcoaica aceea şi nu se cunoştea defel că-i de credinţă turcească. În mai toate se ţinea ca una de-ale noastre; numai carne de porc nu mînca: zicea că, cică, ar fi scrisă oprelişte în legea lor... Astea de-aici sînt ciuperci cu frunze de coacăze şi nucşoară! Cele de colo-s ciuperci mari de cîmp: mai întîi le-am fiert în oţet şi nu ştiu cum mi-or fi ieşit. Secretul l-am aflat de la părintele Ivan. Într-o putinică aşterni mai întîi la fund nişte frunze de stejar, le presari pe urmă cu piper negru şi silistră, mai avînd apoi a adăuga şi floare din aceea ce creşte pe tufele de vulturică şi, cică, florile astea numai cu codiţa-n sus trebuie puse. Acum trecem la plăcinţele! Astea-s cu brînză, astelalte cu mac! Poftim colo şi cele ce-i plac tare mult lui Afanasi Ivanovici, cu varză şi cu terci de hrişcă.

— Da, adăuga Afanasi Ivanovici, tare-mi plac, că-s molcuţe şi un pic acrişoare.

Pulheria Ivanovna era foarte mulţumită cînd aveau musafiri. Buna mea bătrînică! Se dăruia cu totul oaspeţilor. Îmi plăcea să le trec pragul şi, cu toate că mă îndopam îngrozitor, ca şi toţi ceilalţi oaspeţi ai lor, ceea ce era vătămător pentru sănătatea mea, eram întotdeauna bucuros să pornesc spre ei. De altminteri, mă bate gîndul că aerul Malorusiei o fi avînd o însuşire aparte, care ajută la digestie, pentru că, de s-ar încumeta cineva de-aici să se

îndoape într-un asemenea hal, nu încape îndoială că nu în patul lui ar sta întins, ci pe masă.

Bătrîneii mei, bunii de ei! Dar povestirea mea se apropie de un eveniment cît se poate de trist, care a schimbat pentru totdeauna întreaga viaţă a acestui atît de paşnic colţişor de lume. Evenimentul vi se va părea cu atît mai uimitor, cu cît s-a iscat dintr-o întîmplare cu totul neînsemnată. Dar aşa e-n firea lucrurilor: cauze infime au dat întotdeauna naştere unor mari evenimente şi dimpotrivă mari iniţiative au avut adeseori urmări infime. Un cuceritor, bunăoară, adună toate puterile ţării sale, luptă ani în şir, căpeteniile oştilor sale se acoperă de glorie, pentru a se sfîrşi apoi aceste toate doar cu dobîndirea unui petic de pămînt pe care n-ai unde să pui nişte cartofi. Iar alteori, dimpotrivă, doi cîrnăţari din oraşe diferite se încaieră dintr-un fleac de tot nimicul şi cearta lor se întinde, cuprinzînd pînă la urmă cele două oraşe, apoi satele şi cătunele, ba chiar şi ţara întreagă. Dar să lăsăm deoparte toate consideraţiunile astea: nu se potrivesc cu istoria noastră. Şi-apoi, mie nu-mi plac consideraţiunile cînd rămîn numai consideraţiuni.

Avea Pulheria Ivanovna o pisicuţă sură, care mai tot timpul îi stătea încolăcită ghem la picioare. Pulheria Ivanovna o mîngîia uneori şi o gîdila cu degetul pe gîtul pe care pisicuţa răsfăţată şi-l întindea cît era de lung. Nu s-ar putea spune că Pulheria Ivanovna ţinea prea mult la pisică, dar se ataşase oarecum de ea, deprinzîndu-se a o vedea mereu pe lîngă sine. Afanasi Ivanovici, însă, făcea adesea haz de slăbiciunea ei.

— Nu ştiu, zău, Pulheria Ivanovna, ce vei fi găsit mata la pisica asta. La ce-i bună? Altceva era să fi avut un cîine: un cîine poţi să-l iei la vînătoare, dar cu pisica ce să faci?

— Ia mai taci, mata, Afanasi Ivanovici, răspundea Pulheria Ivanovna. Îţi place să vorbeşti aşa, degeaba. Cîinele-i jivină spurcată, face murdărie peste tot, strică, sparge, pe cînd pisica-i o vietate blîndă, nu face rău nimănui.

De altfel, prea puţin îi păsa lui Afanasi Ivanovici de cîini ori pisici; vorbea şi el mai mult aşa, ca să facă puţintel haz de Pulheria Ivanovna.

Dincolo de livadă se întindea o pădure mare, cruţată de vătaful atît de întreprinzător, poate pentru că bocănitul topoarelor ar fi ajuns la urechea Pulheriei Ivanovna. Pădurea era o sihlă deasă, de nepătruns, lăsată în paragină şi trunchiurile copacilor bătrîni erau ascunse privirii de alunişul ce le făcea să semene nu nişte labe pintenate de porumbei. În desişul acestei păduri mişuna o mulţime de motani sălbatici. Iar motanii aceştia sălbatici de prin păduri nu trebuie confundaţi cu berbanţii care aleargă pe acoperişurile caselor. Trăind în oraşe, ei, cu tot năravul lor dîrz, sînt mult mai civilizaţi decît locuitorii pădurilor, care, dimpotrivă, în cea mai mare parte sînt ursuzi şi sălbatici; umblă veşnic lihniţi de foame şi slabi, pînă şi mieunatul le e cu totul altfel: gros şi nemlădiat. Uneori îşi sapă cu ghearele drum pe sub pămînt drept pînă în cămări, la furat slănină, ba şi pe la bucătării îşi fac apariţia, ţîşnind pe nepusă masă prin fereastra deschisă, cînd oblicesc că bucătarul s-a dus pînă colo-n buruiene. Şi îndeobşte nici un fel de simţăminte înalte nu le sînt cunoscute; se hrănesc numai din jafuri şi gîtuie puişori de vrabie chiar în cuiburile lor. S-au tot mirosit mult timp motanii aceştia, prin gaura de sub hambar, cu pisicuţa blîndă a Pulheriei Ivanovna, pînă cînd tot au ademenit-o, aşa cum ademeneşte o ceată de soldaţi vreo ţărăncuţă proastă. Pulheria Ivanovna şi-a dat seama de dispariţia pisicuţei, a trimis slujnicele s-o caute, dar pisicuţa nu s-a mai găsit. Au trecut aşa trei zile; s-a întristat Pulheria Ivanovna, dar pînă la urmă a uitat de ea. Într-o bună zi, însă, pe cînd se întorcea ea de la revizia ce o făcuse grădinii, ca să-i aducă lui Afanasi Ivanovici castraveţi proaspăt culeşi de mîna ei, i-a răzbit în auz mieunatul cel mai jalnic cu putinţă. Pe loc, mai mult din instinct, a rostit: „Pis-pis!“ – şi numai ce se-arată din buruieni, jigărită şi slabă, pisicuţa ei cea sură; se vedea prea bine că de cîteva zile nu mai avusese parte de nici un fel de hrană. Pulheria Ivanovna o chema întruna, dar pisica stătea în faţa ei, mieunînd şi necutezînd să se apropie; se vedea că tare se mai sălbăticise de cînd plecase de-acasă. Pulheria Ivanovna porni din loc, chemînd-o mereu după ea, iar pisicuţa se împletici temătoare în urmă-i, pînă ajunseră la gard. Şi doar aici, revăzînd locurile atît de bine cunoscute, mai prinse la inimă, după care se încumetă să intre şi în odaie. Pulheria

Ivanovna dădu de îndată poruncă să i se dea carne şi lăptic, după care, aşezată în faţa ei, privi cu încîntare cît de hulpav înghite sărmana-i favorită bucăţică după bucăţică, sorbind şi laptele. Fugara sură se umflă văzînd cu ochii, pînă cînd, săturîndu-se, începu să mănînce mai puţin lacom. Pulheria Ivanovna întinse mîna să o mîngîie, dar se vede că nerecunoscătoarea prea se înhăitase cu tîlharii de motani sau că-şi împuiase capul cu regulile romantice că mai bine-i cu drăguţul în sărăcie, decît cu urîtul în palate, iar cotoii erau goi-puşcă; mă rog, oricum o fi fost, dar pisica o zbughi pe fereastra deschisă şi nimeni dintre cei de la curte n-o putu prinde.

Căzu pe gînduri bătrînica. „Să ştii că asta mi-a fost moartea, a venit moartea după mine!“ îşi spuse ea şi nimic nu o mai putu abate de la gîndul acesta. Toată ziulica umblă mohorîtă. Degeaba glumea Afanasi Ivanovici şi încerca să afle de ce s-o fi întristat ea aşa deodată; Pulheria Ivanovna nu răspundea nimic ori răspundea în aşa fel, încît Afanasi Ivanovici nu se putea nicicum împăca cu răspunsurile ei. A doua zi era vizibil slăbită.

— Ce-i cu mata, Pulheria Ivanovna? Nu cumva te-ai îmbolnăvit?

— Nu, nu-s bolnavă, Afanasi Ivanovici! Vreau să-ţi aduc spre ştiinţă o împrejurare cu totul deosebită: ştiu că vara asta am să mor; moartea mi-a şi dat semn, venind după mine!

Buzele lui Afanasi Ivanovici se schimonosiră de durere. Totuşi, căută să-şi biruie junghiul de tristeţe din suflet, zîmbi şi spuse:

— Numai Dumnezeu ştie ce tot îndrugi, Pulheria Ivanovna! Se vede că, în loc de decoctul ce-l bei adeseori, ai băut rachiu de piersici.

— Nu, Afanasi Ivanovici, n-am băut rachiu de piersici, îi răspunse Pulheria Ivanovna.

Îl prinse jalea pe Afanasi Ivanovici că şi-a rîs astfel de Pulheria Ivanovna şi-o lacrimă îi răsări pe geană.

— Aşa că, Afanasi Ivanovici, să-mi îndeplineşti voia, urmă Pulheria Ivanovna. Cînd oi muri, lîngă gardul bisericii să mă-ngropi. Să mă îmbrăcaţi în rochia cenuşie, cea cu floricele mărunţele pe cîmp cafeniu. Să nu mă-ngropaţi în rochia de atlaz cu dungi zmeurii: că moartei la ce-i mai trebuie rochie? Ce să facă cu ea? Pe cînd matale poate să-ţi mai fie de

trebuinţă: să-ţi coşi din ea un halat de gală, pentru caz de musafiri, ca să te poţi arăta şi să-i primeşti cum se cuvine.

— Dumnezeu ştie ce spui Pulheria Ivanovna! zise Afanasi Ivanovici. Moartea-i departe, iar mata mă sperii de pe-acuma cu asemenea cuvinte.

— Ba nu, Afanasi Ivanovici, ştiu eu de pe-acuma cînd are să-mi vie moartea. Şi rogu-te să nu te întristezi din pricina mea: că-s de-acu' bătrînă, mi-am trăit traiul. Şi-apoi şi mata eşti bătrîn, o să ne revedem curînd pe lumea cealaltă.

Dar Afanasi Ivanovici plîngea cu sughiţuri, ca un copil.

— E păcat să plîngi, Afanasi Ivanovici! Nu păcătui şi nu mînia pe Domnul cu tristeţea matale. Nu-mi pare rău că mor. De-un singur lucru-mi pare rău (un suspin adînc îi curmă o clipă vorba): îmi pare rău că nu ştiu în grija cui te las, cine are să caute de mata cînd oi muri. Că eşti ca un copilaş din cei mititei: se cuvine ca să te iubească acela care te are-n grijă.

Şi o milă atît de adîncă, atît de zdrobitoare, izvorîtă din străfundul inimii, răsări pe faţa ei, încît nu ştiu cine-ar fi putut-o privi cu nepăsare în clipa aceea.

— Cată bine la ce-ţi spun, Iavdoha, îi spunea chelăresei, pe care o chema anume pentru asemenea porunci, după ce-oi muri eu, să ai grijă de boier, să-l păzeşti ca pe ochii din cap, ca pe un copil de-al tău. Vezi să se gătească la bucătărie ceea ce-i place lui. Rufăria şi straiele să-i fie tot timpul curate, pentru ca, de-o fi să vină oaspeţi, să-l poţi găti cum se cuvine, că ştii tu cum le iese el uneori în întîmpinare, în halatul cel vechi, pentru că şi-acum uită el adesea cînd e sărbătoare şi cînd e zi de lucru. Nu-l scăpa din ochi, Iavdoha, iar eu o să mă rog pentru tine pe lumea cealaltă şi Dumnezeu o să te răsplătească. Nu uita, Iavdoha; eşti bătrînă şi nu mai ai mult de trăit, nu-ţi lua păcat pe suflet. Iar, dacă n-ai să grijeşti cum se cuvine de el, n-ai să ai noroc pe lume. Cu gura mea o să-l rog pe Domnul să nu-ţi dea moarte uşoară. Şi tu vei fi nenorocită, şi copiii tăi nenorociţi or să fie, şi tot neamul tău n-o să aibă întru nimic binecuvîntare de la Dumnezeu.

Biata bătrînică! Pe-atunci nu se gîndea nici la marea clipă ce-o aştepta, nici la suflet, nici la Viaţa de Apoi; îi era ei gîndul doar la bietul ei tovarăş

de viaţă, alături de care trăise şi pe care acum îl lăsa singurel şi neajutorat. Cu neasemuită grijă a rînduit totul, încît, atunci cînd ea nu va mai fi, Afanasi Ivanovici să nu-i simtă cu nimic lipsa. Atît de adînc era încredinţată de sfîrşitu-i apropiat şi la o stare atît de potrivită îşi adusese sufletul, încît peste cîteva zile căzu într-adevăr la pat şi nu mai putu primi nici un fel de hrană. Afanasi Ivanovici era acum numai grijă şi nu făcea un pas de la căpătîiul ei. „Poate vei fi vrînd, totuşi, să guşti măcar ceva, Pulheria Ivanovna?“ repeta el întruna, privind cu nelinişte în ochii ei. Dar Pulheria Ivanovna nu răspundea nimic. În cele din urmă, după o îndelungată tăcere, parcă tot vru să spună ceva, mişcă din buze şi îşi dădu sufletul.

Afanasi Ivanovici rămase cu totul năucit. Totul i se părea crud şi lipsit de noimă, încît nici nu putea să plîngă. O privea cu ochii tulburi, de parcă nicicum nu putea înţelege ce Vasăzică un mort.

Răposata a fost întinsă pe masă, îmbrăcată cu rochia ce ea însăşi o alesese, cu mîinile încrucişate pe piept şi cu o lumînare de ceară între ele, iar el privea toate astea fără simţire. Mulţime de lume, de toată mîna, umplu curtea, mulţime de oaspeţi sosi din împrejurimi la înmormîntare, se întinseră în bătătură mese lungi şi cu de toate: colivă, rachiuri, copturi; oaspeţii vorbeau, plîngeau, o priveau pe răposată, îi lăudau virtuţile, priveau şi la Afanasi Ivanovici, dar el avea aceeaşi stranie căutătură. În sfîrşit, se porniră cei cu răposata, dădu năvală şi cealaltă lume pe urma lor, porni şi el; preoţi şi odăjdii, soare, copii de ţîţă în braţele mamelor, ciocîrlii cîntînd, copii numai în cămăşuţe alergînd şi zbenguindu-se pe drum. În sfîrşit, sicriul fu depus lîngă groapă, iar lui i se spuse să se apropie şi s-o sărute pentru ultima dată pe răposată; se apropie el, o sărută, în ochi i se arătară lacrimi, dar tot fără de nici o simţire îi fură lacrimile acestea. Sicriul fu coborît, preotul luă un hîrleţ şi presără el cel dintîi o mînă de ţărînă-n groapă; sub cerul senin şi fără urmă de nor, dascălul şi cei doi ţîrcovnici cîntară în cor tărăgănat şi gros „veşnica pomenire“, argaţii puseră mîna pe lopeţi şi iată că groapa a fost astupată şi nu se mai cunoaşte de sub stratul de pămînt, cînd deodată el şi-a făcut loc în faţă; toţi s-au dat deoparte şi l-au lăsat să treacă, vrînd să ştie ce doreşte. Dar el înălţă doar ochii, privi tulbure

şi spuse: „Aţi şi îngropat-o de-acuma! De ce?!“. Se opri şi nu-şi mai sfîrşi vorba.

Dar cînd s-a întors acasă, cînd a văzut odaia pustie, cînd a băgat de seamă că pînă şi scaunul pe care şedea întotdeauna Pulheria Ivanovna fusese luat de-acolo, a izbucnit în hohote de plîns şi a plîns tare, a plîns crîncen, neîmpăcat şi lacrimile au curs ca un rîu din ochii lui stinşi.

Cinci ani s-au fost scurs de-atunci. Care durere n-o lecuieşte timpul? Ce patimă rămîne întreagă în bătălia inegală, care se duce împotriva ei? Am cunoscut odată un om încă în toată floarea tinereţii şi a puterii, cu sufletul plin de nobleţe şi virtute, l-am cunoscut îndrăgostit, iubind gingaş, cu patimă, cu turbare, neînfricat şi sfielnic totodată şi, aproape sub ochii mei, fiinţa iubită de el, ca un înger de frumoasă şi de gingaşă, a fost secerată de nesăţioasa moarte. Niciodată nu mi-a fost dat să văd izbucniri atît de cumplite ale suferinţei sufleteşti, o jale atît de năprasnică, de mistuitoare, o disperare atît de sfîşietoare, ca acelea care-l bîntuiau pe nefericitul tînăr. Niciodată n-am crezut că un om poate să-şi făurească în suflet un asemenea iad, în care să nu mai rămînă nici o urmă, nici o închipuire din ceea ce ar trebui să semene cît de cît a speranţă... Toţi se străduiau să nu-l scape o clipă din ochi, să ascundă de el orice armă sau unealtă cu care ar fi putut să-şi ia zilele. Peste două săptămîni şi-a biruit în sfîrşit durerea: a prins să rîdă şi să glumească; i s-a redat libertatea şi primul lucru pentru care şi-a folosit libertatea a fost cumpărarea unui pistol. Într-o zi, părinţii lui s-au speriat îngrozitor, auzind o împuşcătură. Au dat fuga în camera lui şi l-au găsit zăcînd pe jos cu ţeasta zdrobită. Un doctor, care s-a nimerit să fie atunci în casa lor, a cărui artă era cît se poate de faimoasă, a constatat că mai pîlpîie în el unele semne de viaţă, că rana nu e chiar mortală şi, spre uimirea tuturor, l-a vindecat. Acum era supravegheat şi mai strict. Nici chiar la masă nu i se punea cuţit dinainte şi se înlătura orice lucru cu care s-ar fi putut lovi; dar curînd el găsi un nou prilej şi se aruncă sub roţile unei trăsuri ce trecea în mare viteză. Se alese cu o mînă ruptă şi un picior zdrobit, dar a fost din nou vindecat. La un an după aceea l-am văzut într-un salon plin de lume: şedea la o masă, acoperind o carte, şi spunea voios: „petit-ouvert“, în

vreme ce, în spatele lui, sprijinindu-se de spătarul scaunului, stătea tînăra-i soţie şi se juca cu fisele lui.

Trecînd de la moartea Pulheriei Ivanovna cei cinci ani mai sus pomeniţi şi aflîndu-mă iar o dată prin acele locuri, m-am pornit spre sătucul lui Afanasi Ivanovici, cu gînd să-i fac o vizită bătrînului meu vecin, la care odinioară petreceam cu mare bucurie cîte o zi şi mă îndopam întotdeauna cu minunatele bucate ale primitoarei gazde. Cînd m-am apropiat de curtea lor, casa mi s-a părut de două ori mai bătrînă decît înainte, iar căscioarele sătenilor lăsate cu totul într-o rînă, ca şi stăpînii lor, de bună seamă; uluca şi gardul de nuiele împletite din bătătură erau risipite şi am văzut-o cu ochii mei pe bucătăreasă smulgînd din el beţe pentru foc, deşi doar doi paşi ar mai fi trebuit să facă pînă la mormanul de vreascuri de alături. Am tras întristat la scară: aceiaşi dulăi şi aceleaşi potăi mai mărunţele, orbi acum sau şontorogi, s-au pornit să hămăie, înălţîndu-şi cozile stufoase şi năpădite de scaieţi. Mi-a ieşit în întîmpinare un bătrîn. El era! L-am recunoscut din prima clipă; dar era parcă de două ori mai gîrbovit decît îl ştiusem. M-a recunoscut şi el şi m-a salutat cu acelaşi zîmbet, pe care i-l ştiam atît de bine. Am intrat după el în casă; toate păreau ca pe vremuri; dar în toate am remarcat o ciudată neorînduială, se simţea că lipseşte ceva; într-un cuvînt, m-au lovit acele stranii simţăminte ce pun stăpînire pe noi atunci cînd intrăm pentru prima oară în casa unui văduv, pe care odinioară l-am cunoscut nedespărţit de tovarăşa lui de viaţă. Aceste simţăminte sînt asemănătoare cu acelea ce ne încearcă văzînd un om rămas fără un picior, pe care dintotdeauna l-am ştiut teafăr şi sănătos. În toate se simţea lipsa Pulheriei Ivanovna, care fusese atît de grijulie: unul dintre cuţitele puse pe masă nu avea mîner; mîncărurile nu mai erau pregătite cu vechea măiestrie. De gospodărie nici n-am vrut să mai întreb, mă temeam pînă şi să mă uit prin acareturi.

Cînd ne-am aşezat la masă, slujnica i-a legat la gît un şerveţel lui Afanasi Ivanovici şi foarte bine a făcut, pentru că altfel şi-ar fi pătat tot halatul cu sos. Mă străduiam să-l distrez cumva, tot povestindu-i fel de fel de noutăţi; el mă asculta cu acelaşi zîmbet, dar în răstimpuri privirea îi era

absolut absentă şi gîndurile dispăreau cu totul din ea, nu că i-ar fi rătăcit pe undeva. Adesea, ridicîndu-şi lingura cu caşă, nu la gură o ducea, ci la nas; în loc să-şi înfigă furculiţa într-o bucată de pui, ciocănea cu ea în carafă, şi-atunci slujnica, luîndu-l de mînă, i-o îndrepta spre pui. Aşteptam uneori minute-n şir pînă să ni se aducă următorul fel. Pînă şi Afanasi Ivanovici îşi dădea seama de asta şi spunea: „Ce-or fi făcînd oare, de zăbovesc atîta cu mîncarea?“. Iar eu vedeam prea bine prin crăpătura uşii, că feciorul care ne servea la masă nici n-avea de gînd să-şi facă treaba, ci dormea dus, cu capul sprijinit pe laviţă.

„Asta-i mîncarea, spuse Afanasi Ivanovici, cînd ni s-au adus papanaşi cu smîntînă, asta-i mîncarea din aceea, urmă el şi am simţit că glasul începuse să-i tremure şi o lacrimă se pregătea să izvorască din ochii lui ca plumbul, iar el se străduia din răsputeri să şi-o oprească, asta-i mîncarea care-i plăcea ră... ră... răpo... răposa...“ şi dintr-o dată porniră lacrimile. Mîna îi căzu pe farfurie, farfuria se răsturnă, zbură cît colo şi se sparse, sosul îl împroşcă din cap pînă-n picioare; iar el rămase nesimţitor, cu lingura uitată-n mîna tot aşa de ţeapănă, iar lacrimile, pîrîu, îi curgeau şiroaie pe şervetul legat la gît.

„Doamne! îmi ziceam eu privind la el. Au trecut cinci ani de zile, care ar fi putut nimici orice durere, iată un bătrîn de-acum nesimţitor, un bătrîn pe care, parcă, în toată viaţa lui, nu l-a tulburat nici un simţămînt puternic al inimii, a cărui întreagă viaţa, s-ar zice, s-a mărginit doar la şederea pe scaunul acesta înalt, la mîncatul de peştişori uscaţi şi pere, la depănarea unor povestiri pline de bunătate... – şi deodată ce îndelungată, ce fierbinte îndurerare! Pasiunea sau obişnuinţa este simţămîntul care ne domină cel mai mult? Ori toate năvalnicele elanuri, tot viforul dorinţelor şi clocotitoarelor noastre patimi nu sînt decît urmarea vîrstei noastre de înflorire şi numai din această pricină par adînci şi covîrşitoare?“ Oricum ar fi, dar în clipa aceea toate patimile noastre mi se păreau nişte copilării în faţa acestei obişnuinţe îndelungate, încete, aproape lipsite de simţire. De cîteva ori a încercat să rostească numele răposatei, dar, ajuns doar la jumătatea cuvîntului, faţa i se crispa spasmodic şi plînsul lui ca de copil mă

lovea drept în inimă. Nu, nu erau lacrimi din cele ce atît de lesne le varsă bătrînii, înfăţişîndu-ne starea jalnică şi nenorocirea la care au ajuns; nu erau nici lacrimi pe care le scapă bătrînii la un pahar de punci. Nu! Erau lacrimi din cele ce-ţi curg fără oprelişte, de la sine, adunate din durerea usturătoare ce dăinuie încă într-o inimă de mult răcită.

N-a mai trăit mult după aceea. Nu demult am auzit de moartea lui. Ciudat însă că împrejurările în care şi-a dat obştescul sfîrşit s-au asemănat întrucîtva cu cele în care s-a fost săvîrşit Pulheria Ivanovna. Într-o zi s-a gîndit Afanasi Ivanovici să iasă puţintel la plimbare prin grădină. Şi pe cînd mergea el încetişor pe cărare, cu nepăsarea lui dintotdeauna şi golit de orice gînd, i s-a întîmplat ceva neobişnuit. A auzit deodată în urma lui că cineva-i rosteşte foarte desluşit numele: „Afanasi Ivanovici!“ Bătrînul a întors capul, nu era absolut nimeni prin preajmă; s-a uitat prin toate părţile, a căutat prin tufişuri – nicăieri, nimeni. Ziua era liniştită, soarele strălucea. A rămas o clipă pe gînduri: faţa i s-a înviorat pentru o clipă, după care a spus, în sfîrşit: „Să ştii că-i Pulheria Ivanovna, ea mă cheamă!“.

Fără îndoială că vi s-a întîmplat şi dumneavoastră să auziţi un glas strigîndu-vă pe nume. În popor se zice că sufletului i s-a făcut dor de om şi îl cheamă, că după asta urmează negreşit moartea. Mărturisesc că pe mine m-a îngrozit întotdeauna această chemare. Ţin minte că în copilărie o auzeam adeseori: deodată, în spatele meu, cineva îmi rostea desluşit numele. De obicei, ziua era cît se poate de senină şi însorită; nu mişca nici o frunză pe crengile pomilor din livadă, domnea o tăcere ca de mormînt şi nici un greiere nu ţîrîia; pustie era grădina, nici ţipenie primprejur, dar vă mărturisesc că nici noaptea cea mai neagră şi furtunoasă, cu tot iadul dezlănţuirilor ei, dacă m-ar fi ajuns la un mijloc de codru de nepătruns, nu m-ar fi înspăimîntat atît de mult ca liniştea asta atît de fioroasă, în miezul unei zile fără un nor pe cer. De obicei, o rupeam atunci la fugă din grădină, gîfîind şi îngrozit la culme, şi nu mă mai opream pînă nu-mi ieşea vreun om în cale, la a cărui vedere se risipea acel groaznic pustiu din suflet.

Afanasi Ivanovici s-a supus deci pe deplin credinţei ce i se strecurase-n suflet, cum că-l cheamă Pulheria Ivanovna; s-a supus ca un copil ascultător

şi a început să se usuce pe picioare, să tuşească şi să se topească pînă se stinse în sfîrşit precum o lumînare din care n-a mai rămas nimic din ce i-ar mai putea ţine biata flăcăruie. „Să mă puneţi lîngă Pulheria Ivanovna“ – atîta a mai spus înainte de a-şi da sufletul.

Dorinţa i-a fost îndeplinită, a fost îngropat lîngă biserică, alături de mormîntul Pulheriei Ivanovna. La înmormîntare au venit mai puţini oaspeţi de vază, dar lume de rînd şi cerşetori au fost tot atît de mulţi. Căsuţa boierească a rămas cu desăvîrşire pustie. Întreprinzătorul vătaf împreună cu starostele au cărăbănit la ei acasă toate lucrurile vechi şi calabalîcul rămas, pe care nu apucase să le fure chelăreasa. Curînd s-a înfăţişat, nu se ştie de unde, o rubedenie îndepărtată, moştenitorul moşiei, un locotenent ce slujise într-un regiment pe care nu mi-l mai amintesc, un reformator nemaipomenit. I-a sărit îndată în ochi starea jalnică şi paragina în care se afla gospodăria şi şi-a pus în gînd să stîrpească tot răul din rădăcină, să îndrepte şi să pună desăvîrşită ordine în toate. A cumpărat şase admirabile secere englezeşti, pe fiecare casă a bătut în cuie cîte-un număr şi pînă la urmă a orînduit totul atît de bine, că peste şase luni moşia a fost pusă sub tutelă. Înţeleapta tutelă (alcătuită dintr-un fost consilier şi locotenent-major cu tunica ieşită de soare) a făcut să dispară în scurtă vreme toate găinile şi toate ouăle. Căscioarele ţărăneşti, care şi-aşa zăceau toate într-o rînă, s-au năruit cu desăvîrşire; mujicii s-au beţivănit, ajungînd a se mai număra în cea mai mare parte doar pe listele fugarilor. Cît despre adevăratul proprietar, care, de altfel, trăia în destulă pace cu tutorii săi şi bea cu ei punci, venea foarte rar prin sat şi zăbovea foarte puţin aici. Pînă acum mai colindă toate iarmaroacele Malorusiei; se informează pînă la cel mai mic amănunt asupra preţului la care se vînd cu ridicata felurite mărfuri, cum ar fi: făina, fuioarele de cînepă, mierea şi toate celelalte, dar nu cumpără decît flecuşteţe, cum ar fi: nişte bucăţele de cremene, vreun cui pentru curăţat luleaua şi cam tot ceea ce, cu ridicata, nu depăşeşte preţul de o rublă.

Traducere de Alexandru Cosmescu

124 *Tovstogub* – de la *tovstii* = gras şi *guba* = buză (ucr.).
125 *Tovstogubiha* – joc de cuvinte; numele poate proveni şi de la cel al soţului, dar şi de la *gubuti* = a nenoroci (ucr.).
126 *Filemon* şi *Baucis* – bătrîni din Frigia (în mitologia greacă), soţ şi soţie, care, găzduindu-i pe Zeus şi pe Hermes, cer ca răsplată să nu fie despărţiţi niciodată. Murind în aceeaşi zi, au fost prefăcuţi în doi copaci.
127 *Petru al III-lea* (1728-1762) – ţarul Rusiei, din ianuarie pînă în iunie 1762, ucis din porunca soţiei sale, Ekaterina a II-a, care i-a urmat la tron.
128 *Ducesa de La Valière* (1644-1710) – amanta discretă a lui Ludovic al XIV-lea, retrasă la mănăstire în anul 1675. Memoriile ei au fost publicate postum, în 1764, sub titlul *Réflexions sur la miséricorde de Dieu*.

Taras Bulba

— Ia întoarce-te-n călcîie, fiule! Ptiu, că tare caraghios mai eşti! Ce-i cu anteriele astea popeşti pe voi? Chiar aşa umblaţi toţi la Academie[129]? Astfel îi întîmpină bătrînul Bulba[130] pe cei doi feciori ai săi, care-şi făcuseră învăţătura la Bursa[131] din Kiev şi se întorseseră acasă la tatăl lor.

Feciorii lui de-abia descălecaseră. Erau flăcăi zdraveni, care mai căutau încă pe sub sprîncene, ca nişte seminarişti abia sloboziţi în lume ce erau. Pe obrajii teferi şi sănătoşi le răsărise cel dintîi puf, de care nu se atinsese încă briciul. Erau foarte stingheriţi amîndoi de primirea ce le-o făcea tatăl lor şi înţepeniseră locului, cu ochii în pămînt.

— Staţi aşa, staţi! Să vă văd cîtu-mi-ţi sînteţi de frumuşei, urmă bătrînul, tot sucindu-i şi răsucindu-i, şi ce mai svitci[132]* pe voi! Halal svitci! De cînd lumea nu s-au mai văzut asemenea svitci. Dar ia să-ncerce careva s-o rupă la fugă! Mi-e că s-ar încurca în poale şi-ar cădea cu nasu-n pămînt.

— Nu rîde, taică, nu rîde! spuse, în sfîrşit, cel mai mare dintre ei.

— Ia te uită la el ce fudul e! Adică de ce n-aş rîde?

— Fiindcă, dacă-ţi rîzi de mine, zău că te iau la chelfăneală, cît îmi eşti de tată!

— Ah, fir-ai să-mi fii, puişor de lele! Cum aşa, pe tat-tu, mă? zise Taras Bulba, trăgîndu-se uimit cîţiva paşi îndărăt.

— Chiar şi pe taică-meu! Cînd mă batjocoreşte cineva, nu i-o iert nimănui şi nu mă mai uit că mi-i tată.

— Şi cum vrei să te baţi cu mine? Nu cumva în pumni?

— În ce-o fi.

— Hai dară în pumni să ne luăm! zise Taras Bulba, suflecîndu-şi mînecile. Să te văd ce fel de om eşti cînd e vorba de pumni.

Şi amîndoi, tatăl şi feciorul, în loc să-şi dea bineţe după lunga despărţire, se apucară să-şi care unul altuia pumni în coaste, în şale şi în piept, ba trăgîndu-se îndărăt şi măsurîndu-se din ochi, ba dînd iar năvală înainte.

— Ia uitaţi-vă, oameni buni! S-a smintit bătrînul! A căpiat de-a binelea! se căină, palidă la obraz, buna lor măicuţă, care stătea în prag, înaltă şi uscăţică, fără a fi apucat să-şi strîngă la piept preaiubiţii feciori. Îi vin acasă copiii şi, măcar că de un an şi mai bine nu i-a mai văzut, poftim ce-i dă prin cap dumnealui: să se ia în pumni cu dînşii!

— Oho, se bate bine! spuse Bulba, oprindu-se. Zău că se bate bine! urmă el, gîfîind. Mai bine să nu-ţi pui mintea cu el. Halal cazac are să fie! Ei, bun sosit, fecioraşule! Fă-te-ncoa' să ne pupăm! Şi tatăl cu feciorul se îmbrăţişară, sărutîndu-se. Bine-aşa, fecioraşule! Aşa să mi-i tăbăceşti pe toţi, cum m-ai snopit pe mine-acum! Nimeni să nu-ţi treacă pe dinainte. Dar veşmîntul de pe tine să ştii că tot caraghios e! Sfoara asta ce rost o mai fi avînd? Iar tu, măi gogomane, ce stai cu mîinile în jos? întrebă el, întorcîndu-se către mezin. Ce stai, pui de căţea, şi nu dai cu pumnii în mine?

— Asta mai lipsea! dădu iar glas mama, care între timp izbutise să-şi strîngă mezinul la piept. Ce-ţi trăsneşte prin cap? Cum să ridice mîna fiul asupra tatălui său! Şi-apoi de asta îi arde lui acuma? A făcut copilaşul atîta amar de cale, s-o fi sleit de puteri (copilaşul avea douăzeci de ani şi mai bine şi era înalt cam cît o prăjină). Acu' s-ar cuveni să se odihnească şi să-mbuce ceva, iar dumnealui îl sileşte să sară la bătaie!

— Ehei, văd că eşti fecioraşul mamei! se întărîtă Bulba. N-asculta de maică-ta, copile! E muiere, ce ştie ea! Giugiuleli vă trebuie vouă? Stepa goală şi un cal sub voi, asta-i giugiuleala voastră, auzitu-m-aţi? Iară sabia asta o vedeţi? Asta vă e maica! Iar toate celelalte, cu care vă îmbuibă capul, nu-s decît pleavă! Academia, cărticelele, bucoavnele şi filozofia sînt farafastîcuri[133], de n-aş strica nici un scuipat pe ele!... Aici Bulba îşi întări spusele cu un cuvînt care nu se poate tipări. Mai bine ia să vă trimit eu chiar de săptămîna viitoare la Zaporojie[134]. Acolo învăţătura are să vă fie chiar

învăţătură! Acolo-i şcoala voastră. Numai acolo o să mai prindeţi şi voi la minte.

— Adică să nu stea acasă decît o săptămînă? se văită cu lacrimi în ochi bătrîna lor mamă. N-or s-apuce, bieţii de ei, nici să petreacă în voie, nici casa părintească n-or s-o vadă ca lumea, nici eu n-o să am cînd să-mi satur ochii de dînşii!

— Ajungă-ţi, babă, cu bocitul! Nu la voia muierilor e rostul cazacului. Tu ţi i-ai cuibări sub fustă pe amîndoi şi i-ai ţine aşa, cum stau ouăle sub cloşcă. Hai, du-te şi pune pe masă tot ce-avem. Şi vezi să nu ne pui cumva dinainte gogoşi, turtă dulce, prăjituri cu mac şi alte dulciuri de-ale tale; un berbec fript pe de-a-ntregul, o capră friptă şi mied din cel de patruzeci de ani vechime! Şi rachiu cît mai mult, dar nu din cel cu dresuri de-ale tale, cu stafide ori cu alte născoceli, ci rachiu curat şi-înspumat, să sfîrîie şi să joace-n pahare ca turbat.

Acestea fiind spuse, Bulba îşi duse feciorii în odaia cea mare, de unde o zbughiră într-o clipită două slujnicuţe frumoase, cu salbe de galbeni la gît, care tocmai sfîrşiseră de dereticat. Se speriaseră, cum se vede, de sosirea cuconaşilor celor iuţi de fire ori nu voiseră decît să rămînă credincioase obiceiului muieresc, adică să scoată un ţipăt şi să fugă cînd dau cu ochii de un bărbat, iar apoi, de-atîta ruşine, să-şi acopere mult timp ochii cu mîneca. Odaia se afla împodobită după gustul acelor vremi, din care ne-a mai rămas cîte-o urmă vie numai în cîntecele şi baladele populare care, nici ele, nu se mai cîntă astăzi în Ucraina, cum le cîntau odată bătrînii orbi şi bărboşi, însoţindu-şi zicerea cu zdrăngănit lin de bandură, la mijloc de lume adunată roată, după gustul acelei cumplite vremi, cînd începură în Ucraina încăierările şi bătăliile din pricina unirii bisericilor. Odaia era curată lună, dată cu lut din cel pestriţ la culoare. Pe pereţi atîrnau săbii, nagaice, laţuri pentru păsări, năvoade şi puşti, un corn pentru pulbere, lucrat cu mare iscusinţă, o zăbală de aur şi piedici pentru cai, bătute în argint. Ferestrele erau mici, cu gemuleţe rotunde de sticlă afumată, cum se mai văd astăzi doar pe la bisericile vechi, şi prin care n-aveai chip a privi decît săltîndu-le sticla. În jurul ferestrelor şi uşilor chenare roşii. În fiecare colţ se aflau

rînduite pe poliţe ulcioare, şipuri şi ploşti de sticlă verde şi albastră, cupe lucrate în argint, precum şi năstrape aurite şi de cea mai felurită lucrătură: veneţiană, turcească, cercheză, intrate în casa lui Bulba pe căi aşijderea felurite, la a treia şi a patra mînă chiar, lucru, de altminteri, cît se poate de obişnuit în acele vremuri de isprăvi vitejeşti. Laviţele din lemn de ulm ce dădeau ocol odăii, masa întinsă la loc de cinste sub icoane, cuptorul lat cu ale sale prichiciuri, firide şi cotloane, căptuşit cu teracotă smălţuită – toate acestea le erau prea bine cunoscute celor doi voinici ai noştri, care veneau în fiecare an acasă pe jos, pentru că nu-şi aveau caii lor încă şi pentru că îndeobşte şcolarilor nu le era îngăduit să călărească. N-aveau decît moţul lung, de care îi putea trage orice cazac purtător de arme. Doar acum, la sfîrşitul învăţăturii, Bulba le-a trimis doi armăsari tineri din herghelia lui.

Cu prilejul întoarcerii feciorilor, Bulba porunci să fie poftiţi la el toţi sotnicii şi celelalte căpetenii din polcul său, fireşte, cei care se vor fi nimerit să fie acasă, iar cînd veniră doi dintre ei şi esaulul Dmitro Tovcaci[135], vechi fîrtat de-al său, Bulba le înfăţişă pe feciorii săi, zicînd: „Ia uitaţi-vă ce mai voinici! Curînd îi trimit pe amîndoi la Seci“[136]. Oaspeţii rostiră urări pentru Bulba şi pentru cei doi tineri, spunîndu-le că bine fac şi că nu se află mai bună învăţătură pentru un tînăr decît Seci din Zaporojie.

— Acum, panilor-fîrtaţilor, ia aşezaţi-vă care şi pe unde şi-a ochit un loc mai potrivit în jurul mesei. Ei, feciori, mai întîi de toate să bem nişte rachiu! îşi înălţă glasul Bulba. Doamne, binecuvîntează! Să fiţi sănătoşi feciorilor: şi tu, Ostap, şi tu, Andrii! Şi mai dea Domnul să fiţi amîndoi întotdeauna cu noroc în bătălie! Pe busurmani să mi-i bateţi, şi pe turci să mi-i bateţi, şi tătărimea să mi-o bateţi; iară cînd şi leşii vor încerca să ne calce-n picioare credinţa, şi pe leşi să-i bateţi! Ei hai, întindă-şi fiecare paharul! Ce ziceţi, aşa-i că-i bun rachiul? Da’ cum s-ar spune „rachiu“ pe latineşte? Apăi de, copile, că proşti au mai fost latinii ceia: nici nu ştiau, pîrdalnicii, că se află pe lume asemenea băutură. Oare cum i-o fi zicînd şi celui de scria în vers latinesc? Nu prea-s tare în ale cărturăriei, aşa că n-am de unde şti. Nu cumva îl chema Horaţiu?

„Ia te uită la taica! cugeta în sinea sa Ostap, cel mai mare dintre fraţi. Toate le ştie, cîinele ăsta bătrîn, numai că o face pe prostul.“

— Cred că arhimandritul nu v-a lăsat nici măcar să mirosiţi rachiul, urmă Taras. Ia spuneţi drept, feciori, nu-i aşa că v-au mai croit zdravăn pe-acolo, cu vergi tinere de mesteacăn şi de vişin, pe cele spinări şi pe cîte mădulare mai are în jos de spinare cazacul? Ori, poate, atîta de deştepţi fiind voi, v-au mai făcut parte şi cu harapnicul? Şi poate nu numai sîmbetele, ci şi miercurile şi joile le-aţi gustat papara?

— Ia să nu ne mai aducem aminte, taică, de ce-a fost, răspunse cu sînge rece Ostap. Ce-a fost a trecut!

— Ia să-ncerce acuma careva! adăugă şi Andrii. Ia să se-ndemne acum vreunul să se lege de mine... De mi-ar cădea acum în mînă un pui de tătar, ar vedea el ce-i aceea sabia căzăcească!

— Bine-ai zis, fiule! Zău că bine-ai zis! Dacă-i pe-aşa merg, merg şi eu cu voi! Zău că merg! La ce dracu’ să mai zăbovesc pe-aici? Să stau la semănat de hrişcă, să văd de treburile casei, de oi, de porci, ori să mă muieresc şi eu alături de nevastă? Ba ducă-se învîrtindu-se toate: cazac sînt şi altceva nici nu poftesc să fiu! Şi ce dacă nu-i vreme de război? Merg şi eu la Zaporojie, să-mi fac de cap. Merg, zău! Şi tot aprinzîndu-se, ajunse să se mînie foarte bătrînul Bulba; se sculă de la masă şi, sumeţindu-se, bătu din picior în podele. Chiar mîine pornim! Ce să mai amînăm? Care vrăjmaş să dea peste noi aici? La ce ne trebuie nouă casa asta? Şi cestelalte toate? Şi oalele astea, la ce? Şi spunînd aşa, prinse a sfărîma şi zvîrli cît colo oalele şi ulcelele de pe masă.

Biata bătrînă, de mult deprinsă cu asemenea isprăvi ale soţului ei, şedea pe laviţă, privind cu întristare. O vorbă nu cuteza să spună; dar, auzind hotărîrea atît de cumplită pentru ea, nu-şi putu stăpîni lacrimile; se uită la copiii de care era ameninţată să se despartă curînd şi nimeni n-ar fi în stare să descrie toată puterea mutei ei dureri, ce atît de crîncen fremăta, parcă, în ochii ei şi-n buzele-i strîns încleştate.

Cumplit de îndărătnic era din fire Bulba. Era una dintre acele firi, care puteau să ia naştere doar în acel crîncen veac al XV-lea şi în acel colţ al

Europei, pe jumătate nomad, cînd întreaga parte de miazăzi a vechii Rusii, părăsită de cnejii ei, fusese toată pustiită şi pîrjolită de năvălirile nestăvilite ale jefuitorilor mongoli; cînd, lipsit de acoperiş şi adăpost, omul devenise aprig; cînd pe locuri mistuite de foc îşi dura el sălaşul, printre crunţi vecini şi veşnice primejdii, deprinzîndu-se a le privi drept în ochi şi dezvăţîndu-se a se mai teme de ceva pe lumea asta; cînd se aprindea de voinicească vîlvătaie sufletul slavilor, dintotdeauna paşnic, dînd naştere căzăcimii – această dezlănţuită revărsare a firii şi apucăturilor ruseşti – şi cînd, de-a lungul oricărui fir de apă şi alături de orice vad, pe netezişul malurilor, oriunde se afla un petic cît de cît bun de locuit, se aşezau cazacii, al căror număr nu-l ştia nimenea, încît cutezătorii lor fraţi răspundeau cu drept cuvînt sultanului doritor să ştie cîţi sînt: „Cine ştie? Că-s împînziţi cît e stepa de mare: cîte muşuroaie pe cîmp, atîta moţuri în vînt!“[137]. Ei erau într-adevăr o neobişnuită întruchipare a firii ruseşti, scăpărată din pieptul norodului de amnarul năpastelor. În locul feudelor de altădată, în locul micilor tîrguri, cu crescători de cîini şi şoimi pentru vînătoare, în locul cnejilor mărunţi, învrăjbiţi între ei şi trecîndu-şi din mînă în mînă tîrgurile acestea, răsăreau aprige aşezări, kurene şi ocoliţe[138], unite între ele de primejdia ce le ameninţa deopotrivă, ca şi de ura ce dimpreună le ridica împotriva prădalnicilor necreştini. Cunoscut ne este acum din istorie tuturor cum acest veşnic zbucium al lor şi această necontenită luptă au mîntuit Europa de năvălirile năprasnice ce ameninţau s-o nimicească. Regii poloni, pomenindu-se stăpîni peste toate aceste întinse pămînturi, în locul cnejilor de dinainte, deşi îndepărtaţi şi slabi cum se aflau, au înţeles totuşi ce însemnătate au cazacii şi ce foloase ar putea trage de pe urma stării lor de veşnici luptători şi străjeri la hotare. Îi măguleau, deci, în tot felul şi sprijineau această pornire a lor. Sub depărtata lor ocîrmuire, hatmanii, aleşi chiar din rîndurile cazacilor, prefăceau ocoliţele şi kurenele în polcuri şi cete bine orînduite. Nu era o oaste regulată, strînsă la un loc, pe care s-o vadă oricine. Dar, de se întîmpla vreun război sau vreo bejenie, în cel mult opt zile, fiecare cazac se înfăţişa la locul cuvenit, călare şi cu tot tacîmul de arme, căpătînd drept plată de la rege doar un galben, şi în două săptămîni se

strîngea o oaste, pe care nici un fel de recrutare nu ar fi fost în stare s-o adune. Iar cum lua sfîrşit războiul, oşteanul pleca iar pe lunci şi pe ogoare, la vadurile Niprului, se apuca iar de pescuit, făcea negoţ, făcea bere şi era cazac slobod. Pe bună dreptate, în acele vremi, străinii se minunau de însuşirile lui neobişnuite. Nu era meşteşug pe care să nu-l ştie cazacul: să fiarbă rachiu, să întocmească un car, să-şi facă singur pulbere de puşcă, s-o facă pe fierarul sau lăcătuşul, iar pe deasupra se pricepea să şi petreacă de mama focului, bînd şi chefuind cum numai rusul e-n stare; într-un cuvînt, la toate îl ţinea osul. În afară de cazacii înregistraţi[139], care se socoteau datori să se înfăţişeze la vreme de război, oricînd, dacă se ivea vreo mare trebuinţă, puteai să aduni gloate întregi de călăreţi, care de-abia aşteptau s-o facă pe oştenii: era de-ajuns ca esaulii să colinde tîrgurile, satele şi cătunele şi, căţărîndu-se pe vreo căruţă, să dea mare glas: „Alelei, răchierilor şi berarilor, ajungă-vă cîtă băutură aţi făcut, cît somn aţi tras pe cuptor şi cîte muşte aţi hrănit din osînza voastră! Mergeţi de vă umpleţi de slavă vitejească şi cinstire! Hei, voi, plugari, semănători de hrişcă, oieri şi voi, care vă ţineţi de muieri, ajungă-vă cît aţi umblat în urma plugului şi cîtă voinicie aţi irosit giugiulind muierile! A venit vremea să dobîndiţi slava de cazac!“. Şi vorbele acestea cădeau precum scînteile pe lemn uscat. Plugarul îşi frîngea plugul, răchierii şi berarii îşi azvîrleau cît colo poloboacele şi spărgeau butoaiele, meşterul şi negustorul dădeau dracului şi meserie, şi dugheană, făceau zob toate oalele din casă. După care întreaga suflare căzăcească sărea în şa. Într-un cuvînt, firea rusească lua aici un avînt voinicesc, de nestăvilit în toată fala ei.

Taras era unul dintre vechii polcovnici băştinaşi: părea făcut anume pentru o viaţă zbuciumată de lupte, era nărăvaş şi fără prefăcătorie în toate apucăturile sale. Pe-atunci înrîurirea Poloniei începuse să se facă simţită în rîndurile boierimii ruse. Mulţi deprinseseră obiceiuri leşeşti, trăiau în mare bogăţie, înconjuraţi de slugi în veşminte strălucitoare, cu şoimi, gonaşi, sindrofii şi curte. Nu erau după inima lui Taras toate acestea. Lui îi plăcea viaţa simplă, căzăcească şi se certase cu toţi fîrtaţii care se dădeau cu Varşovia, spunînd că-s iobagi ai panilor poloni. Veşnic fără de astîmpăr, el

se socotea un apărător îndreptăţit al ortodoxiei. Intra samavolnic în orice sat în care oamenii i se jeluiau de asuprirea arendaşilor şi de dările cele noi. Singur, în fruntea cazacilor săi, se răfuia cu asupritorii şi îşi luase drept literă de lege că sînt trei pricini pe lume cînd trebuie să pui mîna pe sabie, şi anume: cînd ispravnicii n-au dat cuvenita cinstire căpeteniilor satelor şi nu şi-au scos căciula din cap în faţa lor, cînd şi-a făcut cineva rîs de credinţa ortodoxă şi n-a cinstit cum se cuvine datina strămoşească şi, în sfîrşit, cînd duşmanii erau busurmani şi turci, împotriva cărora socotea că e îngăduit oricînd să ridici arma, întru slava creştinătăţii.

Acum, se desfăta dinainte cu gîndul că se va arăta curînd cu cei doi feciori ai săi la Seci şi va spune: „Poftim, priviţi ce floare de voinici v-am adus!“; cum îi va înfăţişa tuturor vechilor săi fîrtaţi căliţi în bătălii; cum le va vedea cele dintîi fapte bărbăteşti într-ale armelor şi meşteşugul chefuitului, căci şi această îndeletnicire o socotea drept una dintre cele mai de seamă virtuţi ale oşteanului. La început se gîndise să-i trimită singuri. Dar, cînd văzuse cît sînt de proaspeţi la obraz, cît sînt de frumoşi şi falnici la înfăţişare, se învolburase în el întreg duhul său de oştean şi hotărîse să meargă şi el a doua zi cu ei, deşi nu-l împingea la asta decît voinţa lui îndărătnică. Porni să se vînzolească şi să dea porunci, să aleagă caii şi tot tarhatul pentru cei doi tineri feciori ai săi, dădea fuga pe la grajduri şi hambare, hotăra ce slugi vor porni cu ei mîine. Esaulului Tovcaci îi trecu toată puterea asupra polcului, lăsîndu-i şi poruncă straşnică să se înfăţişeze neîntîrziat cu tot polcul de cum îi va trimite el veste de la Seci. Cu toate că era cherchelit bine şi-i fumega încă în cap băutura, nu uita nimic. Porunci chiar să se adape caii şi să li se toarne în iesle grîul cel mai bun, cu bobul maşcat, după care se întoarse în casă, ostenit de griji şi de alergătură.

— Ei, copii, e vremea să ne ducem la culcare, iar mîine om face ce-o da Dumnezeu. Da’ ia nu ne mai aşterne patul! N-avem nevoie de pat. O să dormim afară.

Noaptea de-abia îmbrăţişase cerul, însă Bulba se culca întotdeauna devreme. Se tolăni pe un covor şi se acoperi cu un cojoc de oaie, căci aerul nopţii era destul de răcoros, iar lui Bulba îi plăcea să se învelească mai gros

cînd era acasă. Curînd, prinse să sforăie, urmat de întreaga curte; toată suflarea, care-şi găsise culcuş prin felurite unghere ale ogrăzii, porni să sforăie şi să tragă la aghioase; înaintea tuturor adormi, fireşte, paznicul, căci el se îmbătase mai tare decît toţi cu prilejul sosirii conaşilor.

Numai biata mamă nu dormea. Se ghemuise la căpătîiul dragilor ei feciori, culcaţi amîndoi alături, le pieptăna chicile tinere şi zburlite, udîndu-le cu lacrimi îmbelşugate; şi-i privea, toată numai ochi, numai simţire toată, şi nu se mai sătura uitîndu-se la ei. Îi hrănise la sînul ei, îi crescuse, îi alintase şi iată că acum îi era dat să-i vadă o scurtă clipită. „Fecioraşii mei, dragii mei fecioraşi! Ce-o să fie cu voi? Ce vă aşteaptă?“ murmura ea şi lacrimile i se opreau în zbîrciturile ce-i brăzdau faţa atît de frumoasă altădată. Într-adevăr, era vrednică de plîns, ca oricare femeie din acel aprig veac. Odinioară, femeia nu apuca decît o clipă de iubire, doar cea dintîi aprindere a patimii, în focul celei dintîi porniri a tinereţii, şi asprul ei soţ o părăsea de dragul sabiei, al fîrtaţilor şi al băuturii. Îşi vedea bărbatul doar două-trei zile pe an şi apoi, cîţiva ani în şir, nu primea nici o veste de la el. Dar şi cînd se vedea cu el, cînd îşi duceau traiul împreună, trai se chema acela? Îndura ocări, pînă şi bătăi; se vedea dezmierdată doar din milă cîteodată; era un fel de făptură ciudată în toată adunătura aceasta de oşteni holtei, asupra cărora petrecăreaţa Zaporojie îşi punea semnul aspru. Tinereţea lipsită de bucurii îi trecuse şi obrajii ei cei proaspeţi, ca şi sînii ei cei minunaţi se ofiliseră fără de dezmierdare, acoperindu-se de timpuriu cu zbîrcituri. Toată dragostea, toată simţirea, tot ce fusese pătimaş şi gingaş în femeie se prefăcuseră doar în simţire de mamă. Asemeni unei femeiuşti de pescăruş, se rotea deasupra copiilor ei şi era fierbinte, plină de foc şi de patimă. Fecioraşii, fecioraşii ei dragi sînt luaţi de lîngă ea ca să nu-i mai vadă niciodată! Cine ştie, poate că în cea dintîi încăierare un tătar le va reteza capetele şi ea nu va şti nici măcar unde le zac aruncate trupurile, ciugulite la margine de drum de păsările răpitoare, în timp ce ea, maica lor, pentru fiecare picătură de sînge de-a lor şi-ar da făptura întreagă. Hohotind de plîns, se uita în ochii lor, cărora somnul atotputernic prindea a le închide pleoapele, şi se gîndea în sinea ei: „Poate că, trezindu-se, Bulba o să amîne

plecarea cu vreo două zilişoare. Poate, numai pentru că a băut a hotărît o plecare atît de grabnică“.

De mult prinsese luna a-şi străluci din înaltul cerului lumina asupra ogrăzii ce gemea de oameni adormiţi, asupra pîlcului de sălcii şi a buruienilor înalte, ce potopeau uluca din jurul curţii. Iar ea tot mai şedea la căpătîiul dragilor ei feciori, neslăbindu-i o clipă din ochi şi fără să se gîndească la somn. De mult, simţind zorile, se culcaseră în iarbă caii şi nu mai rumegau; frunzişul din creştetul sălciilor pornise să şopotească şi, încetul cu încetul, foşnetul acesta coborî ca un pîrîiaş, pînă jos. Femeia rămase aşa pînă la răsăritul soarelui, fără să simtă osteneală şi dorind în sinea ei ca noaptea să ţină cît mai mult. Din stepă se auzi nechezatul răsunător al unui mînz; dungi roşii de lumină scăpărară pe cer.

Bulba se trezi deodată din somn şi sări în picioare. Ţinea prea bine minte ce poruncise de cu seară.

— Ei, copii, ajungă-vă somnul! Haide, că e vremea! Adăpaţi caii! Da’ bătrîna pe unde mai e? (Aşa-i zicea el de obicei neveste-sii.) Dă-i zor, bătrîno, cu de-ale gurii, c-avem cale lungă-n faţă!

Sărmana bătrînă, lipsită astfel de ultima-i nădejde, se duse cu paşi tîrşiţi spre bucătărie. Şi în vreme ce pregătea ea acolo, în două cu lacrimi, tot ce se cuvenea mesei de dimineaţă, Bulba împărţea porunci, se învîrtea prin grajd şi alegea cu mîna lui cele mai frumoase straie pentru copiii săi. Ca prin farmec, cei doi seminarişti îşi schimbară întru totul înfăţişarea: în locul ciubotelor murdare, traseră în picioare altele de safian roşu, cu potcoave de argint; peste şalvarii largi cît Marea Neagră şi strînşi în mii de falduri şi de cute, încinseră amîndoi şnur de aur, de care aveau agăţate cureluşele lungi, cu canafuri şi alte zorzoane, pentru lulele. Cazacele de culoarea purpurei, din postav strălucitor ca focul, se încingeau şi ele cu brîu de fir; la brîu îşi înfipseră amîndoi pistoale turceşti, ferecate; sabia le zăngănea la şold. Părea că feţele lor, încă prea puţin arse de soare, sînt acum mai frumoase şi mai albe; mustăcioarele negre şi abia mijite păreau a scoate şi mai mult în lumină albul pielii, tinereţea lor plină de sănătate şi putere; arătau tare bine,

avînd pe cap cuşmele negre de miel cu fundul aurit. Cînd îi văzu, bătrîna mamă nu putu să scoată o vorbă şi pe loc îi secară lacrimile.

— Ei, feciori, toate-s gata! N-avem la ce mai zăbovi! rosti, în sfîrşit, Bulba. Acum, după obiceiul creştinesc, avem doar a ne aşeza oleacă, înainte de a porni în cale.

Se aşezară cu toţii, pînă şi slugile care sprijineau cu sfială canaturile uşilor.

— Acu', maică, blagosloveşte-ţi copiii! cuvîntă Bulba. Roagă-te lui Dumnezeu să lupte întotdeauna vitejeşte, să-şi apere cinstea de cavaleri, să fie oricînd pavăză credinţei în Hristos, iar, de nu vor face aşa, mai bine să piară, să li se şteargă şi urma de pe faţa pămîntului! Copii, apropiaţi-vă de mama voastră, că ruga de mamă te apără şi pe apă, şi pe pămînt.

Mama, slabă ca orice mamă, îi îmbrăţişă, scoase două iconiţe şi, plîngînd cu hohote, le atîrnă de gîtul fiilor ei.

— Păzească-vă... Maica Domnului... nu uitaţi, fecioraşi, pe maica voastră... măcar cîte-o veste trimiteţi din cînd în cînd...

Şi-i amuţi graiul.

— Ei, să mergem, copii! făcu Bulba.

La scara cerdacului îi aşteptau, înşeuaţi, caii. Bulba sări în spinarea Dracului său, care se scutură cu zadarnică turbare, simţind povara celor douăzeci de puduri, cît cîntărea Taras, nespus de mare şi de gros cum era.

Cînd văzu mama că i-au încălecat şi feciorii, se repezi la mezin, în trăsăturile feţei căruia se vădea mai multă gingăşie parcă; i se agăţă de scară, căzu cu fruntea pe şaua lui şi, cu ochii plini de deznădejde îl cuprinse încleştat, nevrînd să-i mai dea drumul. Doi cazaci zdraveni o luară de subsuori şi o duseră în casă. Dar, cînd alaiul ieşi pe porţi, ea, cu sprinteneala unei capre sălbatice, cu totul neaşteptată la anii ei, dădu iar fuga dincolo de poartă, cu o putere cine ştie de unde luată opri calul şi-şi îmbrăţişă unul din feciori cu un fel de pornire nebună, buimacă; slujitorii o duseră iasăşi în casă.

Cei doi tineri cazaci călăreau cu sufletul greu, abia stăpînindu-şi lacrimile, de teama tatălui lor, care era şi el tulburat întrucîtva, deşi se

străduia să nu-şi arate slăbiciunea. Ziua era fără soare; iarba se aşternea verde în juru-le; ciripeau, fiecare în legea ei, păsăruicile. Merseră cît merseră şi aruncară o privire în urmă: cătunul lor parcă intrase în pămînt; doar cele două hornuri ale căscioarei se mai vedeau în zare, precum şi creştetele copacilor, pe ale căror crengi se căţăraseră cîndva ca veveriţele; de jurîmprejur şi în faţă se aşternea lunca ce ducea pînă departe şi îi făcea să-şi amintească toată povestea vieţii lor, de la anii cînd se mai tăvăleau prin iarba înrourată pînă la anii cînd tot în iarbă ei aşteptau cine ştie ce căzăciţă sprîncenată, ce se zburătăcea sperioasă, abia atingînd pămîntul cu picioruşele-i dalbe şi iuţi. Şi iată că doar cumpăna fîntînii a rămas să dăinuie singuratică pe cer, cu roata de car agăţată în vîrf, apoi şesul străbătut păru să se fi preschimbat într-o spinare de deal, acoperind priveliştea depărtării lăsate în urmă. Rămîneţi cu bine şi copilărie, şi jocuri, şi toate, toate!

II

Toţi trei călăreţii înaintau în tăcere. Bătrînul Taras cugeta la vremuri de mult trecute: i se perindau prin faţa ochilor tinereţea, anii de demult, pe care întotdeauna şi-i plînge cazacul doritor să-i fie întreaga viaţă doar o veşnică tinereţe. Se gîndea pe cine are să mai întîlnească la Seci dintre vechii săi fîrtaţi. Le făcea socoteala celor morţi şi celor care mai trăiau. O lacrimă se rotunji uşor în geana sa şi capul cărunt i se lăsă mohorît pe piept.

Alte gînduri îi bîntuiau pe flăcăi. Dar trebuie să spunem ceva mai mult despre feciorii lui. Cînd împliniseră cîte doisprezece ani, fuseseră daţi pe rînd la Academia din Kiev, pentru că toţi dregătorii de vază din acele timpuri socoteau că trebuie să-şi trimită copiii la învăţătură, deşi toată învăţătura urma să fie uitată cu desăvîrşire mai apoi. Ca toţii copiii trimişi la bursă[140], erau şi ei ca două sălbăticiuni crescute în libertate, şi abia acolo se mai ciopleau puţintel, căpătînd acea şlefuială ce-i făcea să semene unii cu alţii. Cel mai mare, Ostap, îşi începuse noua viaţă fugind de la şcoală încă din cel dintîi an de învăţătură. Fusese trimis înapoi, bătut cumplit şi pus cu de-a sila la carte. De vreo patru ori şi-a îngropat în pămînt ceaslovul, şi tot

de vreo patru ori, după ce a fost ciomăgit neomeneşte, i s-a cumpărat altul nou. Însă nu încape îndoială că ar fi fugit şi a cincea oară, dacă taică-său nu i-ar fi promis solemn că-l va ţine douăzeci de ani încheiaţi slujitor la o mănăstire şi dacă nu s-ar fi jurat dinainte că el, Ostap, nu va vedea în vecii vecilor Zaporojie, de nu-şi va băga în cap toate ştiinţele ce se învaţă la Academie. Ciudat era că aceste vorbe le rostea Taras Bulba, care ocăra tot ce se cheamă învăţătură şi, aşa cum am văzut, îşi sfătuia copiii să nu-şi mai bată capul cu ea. De atunci Ostap se apucase cu nespusă rîvnă de slovenirea urîcioaselor cărţi, ajungînd în scurt timp printre cei mai buni la învăţătură. Pe atunci învăţătura se deosebea teribil de viaţă: fineţurile scolastice, grămăticeşti, retoriceşti şi loghiceşti n-aveau nici o legătură cu vremurile, nu se aplicau şi nu se repetau nicicum într-ale vieţii. Cei care le învăţau nu-şi puteau folosi la nimic cunoştinţele, fie ele şi mai puţin scolastice. Înşişi învăţaţii de atunci erau mai neştiutori decît oricine, pentru că n-aveau nimic din ceea ce se cheamă experienţa vieţii. Se mai adăuga la aceasta şi orînduirea republicană a bursei, cu sumedenia ei de flăcăi zdraveni şi sănătoşi, care, adunaţi la un loc, nu puteau să nu se apuce de isprăvi cu totul străine de învăţătura ce-o primeau. Hrana proastă, însoţită şi de desele pedepse cu înfometarea, ca şi nenumăratele cerinţe care se trezesc într-un tînăr teafăr, zdravăn şi sănătos, toate astea, deci, unindu-se, năşteau în ei un neastîmpăr, care sporea pe urmă la Zaporojie. Bursa flămîndă bîntuia uliţele Kievului, silind pe toată lumea să fie cu ochii în patru. De cum vedeau arătîndu-se vreun bursac, precupeţele de prin pieţe îşi acopereau întotdeauna cu amîndouă mîinile plăcintele, covrigii şi seminţele de dovleac, asemeni vulturiţelor care-şi ocrotesc puii. Pînă şi consulul ce se cuvenea, prin înseşi îndatoririle sale, să-şi vegheze fîrtaţii daţi în grija lui, avea nişte buzunare atît de înspăimîntătoare la şalvari, încît ar fi încăput în ele întreaga dugheană a unei precupeţe mai neatente. Bursacii alcătuiau o lume cu totul aparte: în cele mai înalte cercuri ale nobililor polonezi şi ruşi n-aveau intrare. Însuşi voievodul Adam Kisel[141], în ciuda protecţiei pe care o acorda Academiei, nu-i îngăduia în lumea bună pe bursaci şi poruncea să fie ţinuţi din scurt la şcoală. De altminteri, porunca lui era cu totul de prisos,

pentru că rectorul şi monahii-profesori nu cruţau defel vergile şi bicele şi adesea lictorii, din porunca lor, îşi chelfăneau cu asemenea cruzime consulii, încît aceştia îşi scărpinau şalvarii săptămîni în şir. Multora nici nu le păsa şi bătaia li se părea doar un pic mai usturătoare decît o votcă ardeiată; alţii însă, sătui pînă peste cap de necontenitele burduşeli, fugeau la Zaporojie, dacă nimereau drumul şi nu-i prindea nimeni pînă acolo. Ostap Bulba, cu toate că începuse să înveţe cu sîrguinţă logica şi chiar teologia, nu izbutea nicicum să scape de vergile nemiloase. Fireşte că pînă la urmă toate acestea trebuiau să-i înăsprească firea şi să-i dea acea tărie ce-l deosebeşte întotdeauna pe cazac. Ostap era socotit întotdeauna un tovarăş de nădejde. Arareori se afla el căpetenie la isprăvi cutezătoare, cum erau furtişagurile de prin livezi şi grădini străine, dar nu se dădea niciodată în lături şi era printre primii care se puneau sub steagul vreunui bursac întreprinzător şi niciodată, cu nici un preţ, nu-şi trăda fîrtaţii. Nici un fel de gîrbace şi de vergi nu-l puteau sili să facă una ca asta. Era surd la orice alte porniri, în afară de fapte de arme şi de beţivă petrecere; şi doar la ele era cu gîndul. Era cu sufletul deschis către toţi cei de-o seamă cu el. Era şi bun, în măsura în care putea exista bunătate în vremea aceea. Fusese mişcat pînă în adîncul sufletului de lacrimile bătrînei sale mame şi numai asta îl făcea să fie tulburat acum şi să-şi plece îngîndurat fruntea-n piept.

Fratele mai mic, Andrii, avea o simţire întrucîtva mai vie şi mai adîncă. Învăţa mai cu plăcere şi fără opintirea pe care trebuie s-o înfrunte o fire puternică şi nărăvaşă. Era şi mai ingenios decît frate-său; mult mai des se afla căpetenie la cîte o ispravă destul de primejdioasă, dar, cu ajutorul născocirilor minţii sale, tot izbutea să scape uneori de pedeapsă, în vreme ce frate-său Ostap, lăsîndu-se păgubaş de orice nădejde de scăpare, îşi lepăda svitca şi se culca pe podea, fără să se gîndească la faptul că ar putea cere îndurare. Fierbea şi el de dorul faptelor de vitejie, dar sufletul îi rămînea deschis şi altor simţiri. Nevoia de iubire se învolbură vie în el de cum trecu de optsprezece ani. Femeia prinse a i se arăta tot mai des în visele sale fierbinţi; ascultînd filozoficeştile dispute, doar pe ea o vedea în fiece clipă, proaspătă, oacheşă, gingaşă. Necontenit dăinuiau în ochii lui sînii ei

scăpărători şi tari, braţul ei gingaş şi dezgolit în toată frumuseţea lui; pînă şi rochia ce se lipea strîns de trupul ei feciorelnic şi puternic totodată trezea în visele lui o voluptate de nespus. Ascundea cu grijă faţă de colegi toate aceste elanuri pătimaşe ale sufletului său, căci în acel veac se socotea ceva de ruşine şi de necinste pentru un cazac dacă se gîndea la femeie şi iubire înainte de a fi gustat din dulceaţa luptei. Oricum, în ultimii ani tot mai rar se aflase în fruntea vreunei cete şi tot mai adesea rătăcea singuratic prin cine ştie ce colţ retras al Kievului, potopit de livezile de vişini, printre căscioarele scunde ce cătau îmbietoare spre uliţă. Uneori se încumeta să treacă şi pe strada boierimii, unde-i astăzi oraşul vechi, locuit pe atunci de nobilii maloruşi şi polonezi, ale căror case erau întrucîtva mai fanteziste. Odată, cum căsca gura la ele, fu cît pe ce să dea peste el trăsura unui pan polonez şi surugiul de pe capră, o matahală cu nişte mustăţi fioroase, îl croi destul de zdravăn cu biciuşca. Tînărul bursac se aprinse de mînie: cu îndrăzneală nebună, puse mîna lui vînjoasă pe roata din spate şi opri harabaua în loc. Dar surugiul, speriat de răfuiala ce-l aştepta, dădu bice, caii se avîntară şi Andrii, care, spre norocul lui, apucase să-şi ia mîna de pe roată, căzu la pămînt cît era de lung, cu nasul drept în glod. Se auzi rîsul cel mai cristalin şi încîntător din lume. Andrii îşi ridică privirea şi zări la o fereastră o frumuseţe de fată, cum nu mai văzuse de cînd se ştia pe lume: ochii îi erau negri şi obrajii albi precum zăpada rumenită în fapt de dimineaţă de bujorii soarelui. Rîdea din tot sufletul şi rîsul dădea o putere strălucitoare orbitoarei ei frumuseţi. Andrii rămase năucit. O privea pierdut, ştergîndu-şi, fără să ştie ce face, noroiul de pe faţă, pe care-l întindea şi mai abitir. Cine să fie frumoasa? Ar fi vrut să afle de la slugile care, bogat înveşmîntate, făcuseră roată la poartă în jurul unui tînăr bandurist. Dar slugile se stricară de rîs văzîndu-i mutra şi nu-l învredniciră cu vreun răspuns. În cele din urmă află totuşi că frumoasa era fiica voievodului din Kovno, sosit vremelnic la Kiev. Chiar în noaptea următoare, cu îndrăzneala de care numai bursacii erau în stare, sări uluca ce înconjura livada, se căţără în copacul ce-şi întindea crengile pînă aproape de acoperişul casei, sări pe acoperiş şi coborî pe horn drept în iatacul frumoasei, care tocmai şedea în

faţa unei lumînări şi îşi scotea din urechi cerceii de aur. Cînd se trezi faţă-n faţă cu un necunoscut, frumoasa poloneză se sperie atît de tare, încît nu putu scoate nici măcar o vorbă; dar cînd băgă de seamă că bursacul stă cu ochii în pămînt şi, de sfială, nu cutează să mişte un deget, cînd recunoscu în el pe tînărul din ajun, căzut în văzul ei pe uliţă, o umflă iar rîsul. De altfel, Andrii nu avea nimic fioros în trăsăturile sale, era chiar foarte frumos la înfăţişare. Ea rîse din tot sufletul şi multă vreme îşi făcu de joacă cu el. Ca orice leahă, era fluşturatică din fire, dar ochii ei pătrunzător de limpezi şi minunaţi aruncau priviri lungi ca veşnicia. Bursacul nu era în stare nici să-şi mişte o mînă şi se simţea ca legat într-un sac, pe cînd fiica voievodului se apropie îndrăzneaţă de el, îi puse pe frunte diadema ei strălucitoare, îi agăţă de buze cerceii şi-i aruncă pe umeri pelerina străvezie, de muselină, cu festoane cusute în fir de aur. Îl gătea şi făcea cu el mii de prostioare, cu îndrăzneala unui copil care nu ştie ce-i opreliştea, îndrăzneală pe care o au polonezele zburdalnice şi care îl făcea pe bietul bursac să se simtă şi mai fîstîcit. Era caraghios, stînd aşa cu gura căscată şi privind pierdut în ochii ce-l orbeau. O bătaie în uşă o sperie pe fată. Îi porunci să se ascundă sub pat şi, după ce trecu primejdia, îşi chemă slujnica, o tătăroaică robită în război, dîndu-i de grijă să-l scoată pe nevăzute în livadă şi să-i facă vînt peste gard. Dar de data asta avu mai puţin noroc bursacul nostru: cînd să sară peste gard, un străjer trezit din somn îl croi zdravăn peste picioare, iar slugile adunate-n pripă îl burduşiră bine şi în uliţă, pînă cînd picioarele lui sprintenele îl scăpară în sfîrşit. După asta era cam cu primejdie să mai treacă prin faţa casei ei, căci voievodul avea sumedenie de slugi. Doar o dată tot o mai întîlni el, la capela catolică, îl băgă şi ea de seamă şi îi zîmbi cu mare plăcere, ca unui vechi cunoscut. Apoi o mai văzu încă o dată, în treacăt, după care voievodul de la Kovno plecă din oraş şi, în locul frumoasei poloneze cu ochi negri, rămase să privească pe fereastră o faţă străină şi grasă. Iată la ce se gîndea acum Andrii, cu capul lăsat în piept şi ochii pironiţi în coama calului.

Între timp, stepa îi primise în îmbrăţişările ei verzi şi ierburile înalte le deschideau calea, închizîndu-se apoi de îndată în urma lor, încît doar

cuşmele negre ale cazacilor mai rămîneau să se zărească printre vîrfurile înspicate.

— Ehe-hei! Ce-i cu voi flăcăi, de-aţi amuţit? spuse într-un tîrziu Bulba, tresărind din îngîndurarea sa. Faceţi mai rău ca monahii! Ei, hai, daţi necuratului orice gînd! Într-o clipită să vă văd cu luleaua-n dinţi! Tragem cîteva fumuri şi-apoi dăm pinteni cailor şi-o luăm în zbor, de nici pasărea să nu ne mai ajungă!

Şi cazacii, aplecîndu-se pe gîtul cailor, se pierdură în iarbă. Nici cuşmele negre nu li se mai zăreau; doar unduirea ierbii, şerpuind în urmă-le, mai arăta repezita lor goană.

Soarele se înălţase de mult pe cerul curat şi scălda acum întreaga stepă cu lumina lui caldă, dătătoare de viaţă. Se risipi într-o clipă tot ce apăsase ca o tulburare somnoroasă sufletele cazacilor, inimile lor se scuturară ca nişte păsări.

Pe măsură ce înaintau, stepa se făcea tot mai frumoasă. Pe-atunci, întreaga parte de miazăzi, toată întinderea Novorossiei[142] de azi, pînă către Marea Neagră, era o pustietate verde şi necălcată de picior de om. Niciodată nu trecuse plugul peste nemărginitele valuri de ierburi sălbatice. Numai caii, care se-ascundeau în ele ca într-o pădure, le vînzoleau sub copite. În toată firea nimic nu putea fi mai frumos. Toată faţa pămîntului părea un uriaş ocean verde-auriu, stropit cu mii şi mii de flori. Printre firele subţiri şi înalte de iarbă scăpărau albăstrelele cînd viorii, cînd liliachii la culoare; smocurile de drobiţă îşi săltau în sus vîrfurile piramidale; florile de trifoi, albe, păreau nişte umbreluţe deschise; cîte-un spic de grîu, numai Dumnezeu ştie de unde adus, mustăcea şi el în desiş. La rădăcinile subţiri ale ierburilor mişunau potîrnichi cu gîturile întinse. Răsuna văzduhul de ciripitul a mii şi mii de păsări. Nemişcaţi pe cer, ereţii, cu aripile larg desfăcute, pluteau cu ochii aţintiţi în ierburi. Ţipătul cîte unui cîrd de gîşte sălbatice, care pornise ca un nor pe cer, răspundea în cine ştie ce îndepărtat heleşteu. Se zburătăcea lin din iarbă vreun pescăruş, tot vîslind în sus şi scăldîndu-se apoi în voie prin albastrele valuri ale văzduhului. Uite-l că s-a pierdut în tării, mai dăinuind doar ca un punct negru. Uite-l apoi răsturnîndu-se şi dînd din aripi

drept în crugul soarelui. Eh, lua-v-ar dracu', stepe, că frumoase mai sînteţi!...

Călătorii noştri nu se opreau din drum decît ca să prînzească, şi atunci cei zece cazaci ce-i însoţeau descălecau, dezlegau de la oblînc ploştile din lemn pline cu rachiu şi tărtăcuţele ce slujeau drept talgere. Mîncau doar pîine cu slănină ori cîte-o lipie şi nu beau decît cîte-o ceaşcă, numai cît să prindă putere, căci Taras Bulba nu îngăduia beţiile la drum. Apoi călăreau pînă la căderea nopţii. Seara, stepa se schimba cu desăvîrşire. Tot întinsul ei pestriţ se scălda în cele de pe urmă raze ale soarelui, întunecîndu-se apoi încetîncet, încît se vedea cum umbra alerga pe deasupra ierbii, înnegrindu-i verdele: adierile deveneau mai grele, fiece fir de floare, fiece fir de iarbă împrăştia ambra sa, încît întreaga stepă aburea de miresme. Pe cerul albastru-întunecat, un uriaş penel părea să aştearnă largi fîşii de aur trandafiriu; norii străvezii şi uşori îşi destrămau arareori scama în văzduh şi un vîntişor proaspăt şi răcoritor ca valurile mării abia de unduia creştetele ierburilor, mîngîind lin obrazul trecătorului. Toată muzica ce a răsunat peste zi se stingea şi făcea loc alteia. Popîndăi tărcaţi ieşeau din găurile lor şi, aşezaţi pe labele dinapoi, făceau să răsune stepa de chiţcăitul lor. Tot mai auzit se făcea şi ţîrîitul greierilor. Uneori, dinspre cine ştie ce lac singuratic, răzbătea un ţipăt de lebădă, spintecînd ca o lamă de argint văzduhul. Călătorii noştri, poposiţi la mijloc de stepă, îşi alegeau loc de mas peste noapte şi aţîţau focul, agăţînd deasupra lui ceaunul în care îşi fierbeau kulişul[143]; aburul se înălţa în fuioare strîmbe. Sfîrşind cina, cazacii se întindeau să doarmă, lăsîndu-şi caii împiedicaţi să pască. Îşi puneau svitcile sub ei. Stelele nopţii îi priveau drept în ochi. Prindeau cu urechea orice ţîrîit, şuier şi zumzet al lumii aceleia de gîngănii, care foiau fără de număr prin iarbă, şi toată această lărmuială se limpezea parcă în văzduhul proaspăt şi le îngîna un cîntec de leagăn. Iar de se scula careva dintre ei în miez de noapte şi sta să se uite, vedea stepa semănată în tot întinsul ei de scăpărarea licuricilor. Uneori, cerul nopţii îl străluminau din loc în loc depărtatele vîlvătăi ale stufărişului ce ardea prin zăvoaie şi la mal de ape, şi atunci cîte-un negru cîrd de lebede, ce zbura spre miazănoapte, se străluminа şi el

deodată în scăpărare trandafiriu-argintie, părînd un şir de băsmăluţe roşii plutind pe cerul întunecat.

Călătorii noştri înaintau fără nici un fel de peripeţii. Nu dădeau de copaci, îi înconjura aceeaşi stepă nemărginită, necuprinsă, minunată. Cînd şi cînd se zăreau în depărtare vîrfurile pădurii ce acoperea malurile Niprului. Şi doar o dată le arătă Taras feciorilor un punct negru în depărtare, prin vălurarea ierbii, spunînd: „Ia uitaţi-vă colo, copii, un tătar călare!“ Căpşorul mititel şi mustăcios îşi aţinti de departe ochii înguşti spre ei, adulmecă văzduhul ca un cîine de vînătoare şi, precum o ciută, se făcu nevăzut, văzîndu-i pe cazaci că sînt nu mai puţin de treisprezece la număr. „Ei hai, copii, ia-ncercaţi de-l ajungeţi din urmă pe tătar!... Ba nici să nu încercaţi, că-n vecii vecilor nu-l mai ajungeţi: are cal mai iute decît e Dracul meu.“ Totuşi, Bulba prinse a fi mai cu grijă, temător de vreo capcană. Ajungînd la un rîuleţ pe nume Tatarka, ce se vărsa în Nipru, coborîră cu tot cu cai în apă şi se lăsară multă vreme duşi la vale de şuvoi, ca să-şi piardă urmele; numai după aceea urcară iar pe mal şi-şi urmară calea.

După trei zile de la această întîmplare erau aproape de locul unde voiau să ajungă. Văzduhul se răcori deodată; cazacii simţiră în nări apropierea Niprului. Uite-l scăpărînd în depărtare şi desprinzîndu-se de orizont ca o dungă întunecată. Trimitea răsuflet rece de valuri înspre ei, aşternîndu-se tot mai aproape şi mai aproape, pînă cînd sfîrşi prin a cuprinde jumătate din întreg pămîntul. Era acel loc, unde Niprul, strîmtorat pînă atunci între praguri, îşi cucerea în sfîrşit dreptul la libertate şi vuia asemenea mării, revărsîndu-se cît avea chef; era locul unde ostroavele, semănate la mijlocul lui, îl sileau şi ele să-şi iasă şi mai mult din maluri, iar valurile lui se aşterneau nestăvilite peste pămînturi, neîntîlnind în calea lor nici stînci, nici dealuri. Cazacii coborîră de pe cai, urcară pe un pod plutitor şi după trei ceasuri ajunseră în sfîrşit la malurile ostrovului Hortiţa, unde se afla atunci Seci, care-şi schimba atît de des locul.

Mulţime de lume se sfădea pe mal cu plutaşii. Cazacii îşi înşeuară iar caii. Taras se sumeţi, îşi strînse mai bine brîul şi-şi trecu falnic mîna peste mustăţi. Cei doi feciori ai săi se cercetară şi ei din cap pînă-n picioare, cam

îngrijoraţi, dar cu tainică plăcere totuşi, şi toţi dimpreună intrară în mahalaua ce se afla la o jumătate de verstă de Seci. La intrare îi asurziră cele cincizeci de baroase ce bubuiau în cele douăzeci şi cinci de covălii, săpate în pămînt şi acoperite cu brazde de iarbă. Dubălari voinici, aşezaţi sub umbrarele pridvoarelor de-a dreptul în uliţă, frămîntau între palmele lor vîrtoase piei întregi de bou. Negustorii, aşezaţi şi ei în umbra taberelor, vindeau cremene, amnare şi iarbă de puşcă. Un armean desfăşurase la vedere şaluri scumpe. Un tătar întorcea deasupra focului frigărui din carne de berbec învelită în aluat. Un jidov cu gîtul întins dăduse cep unui butoi cu rachiu. Dar cel dintîi om peste care dădură era un zaporojan care se întinsese să doarmă drept în mijlocul drumului, cu mîinile şi picioarele larg desfăcute. Taras Bulba nu putu să nu se oprească şi să nu-şi desfete privirile.

— Tii, ce s-a mai răscrăcănat! Parcă tot drumul al lui e! Ptiu, drace, că trupeş mai e! zise el, oprindu-şi calul în loc.

Într-adevăr, tabloul era destul de îndrăzneţ: un cazac tolănit, precum un leu, în mijlocul drumul. Moţul lui dat pe spate cuprindea jumătate de arşin de pămînt. Şalvarii din postav scump de culoarea purpurei şi-i mînjise cu catran, ca să-şi arate deplinul dispreţ pentru ei. Săturîndu-se de privit, Bulba îşi făcu drum mai departe prin ulicioara strîmtă şi plină de meşteri, care-şi făceau meseria la vedere, pe unde mişuna fel de fel de lume, de toate neamurile, ce umplea ca un stup mahalaua aceasta de la Seci, făcînd-o să semene mai curînd a iarmaroc, unde se îmbrăca şi se hrănea întreaga tabără, care nu se pricepea decît să chefuiască şi să tragă focuri de armă.

În sfîrşit, lăsară în urmă mahalaua şi zăriră în faţa lor cîteva kurene împrăştiate, acoperite care cu brazde de iarbă, care cu bucăţi de pîslă, după obiceiul tătăresc. Unele erau împrejmuite cu tunuri. Nu se zărea însă nicăieri vreun gard sau vreo căscioară scundă, cu umbrare proptite pe stîlpi, cum văzuseră în mahalaua ce-o lăsaseră în urmă. Un val nu prea înalt de pămînt şi-un parapet de trunchiuri prăvălite, pe care nu stătea nimeni de strajă, arătau cumplita nepăsare ce domnea pe-aici. Cîţiva zaporojeni zdraveni, tolăniţi cu lulelele în dinţi drept în mijlocul drumului, îi priviră cu

destulă nepăsare, fără să se clintească din loc. Taras trecu grijuliu cu feciorii printre ei, rostind: „Bună ziua, boieri dumneavoastră!“ „Bună ziua, vă dorim şi dumneavoastră!“ răspunseră zaporojenii. Pe întreg cuprinsul cîmpului, furnicau cete pitoreşti de norod. Chipurile lor arse de soare arătau că sînt cu toţii căliţi în bătălii şi trecuţi prin toate greutăţile. Aşadar, asta-i Seci! Aşadar, aici e cuibul din care-şi iau zborul toţi acei bărbaţi mîndri şi tari, precum leii! Iată de unde se revarsă libertatea şi căzăcimea peste tot largul Ucrainei!

Călătorii intrară într-o piaţă largă, unde se aduna de obicei rada[144]. Pe un butoi mare, răsturnat, şedea un zaporojan dezbrăcat de cămaşa, pe care şi-o ţinea în mînă, cosîndu-şi fără grabă găurile. Apoi iar le îngrădi calea o gloată întreagă de lăutari, în mijlocul căreia dănţuia de mama focului un zaporojan tînăr; îşi tuflise cuşma pe-o ureche, ca să fie cît mai al naibii, flutura din mîini şi nu făcea decît să strige: „Zi-i mai cu foc, lăutare! Şi ţie, Foma, să nu-ţi pară rău de rachiul pe care-l dai creştinilor ortodocşi!“. Iar Foma cel chior îi umplea fiecărui doritor o cană cît toate zilele. Pe lîngă zaporojanul cel tînăr, alţi patru mai bătrîni ţopăiau mărunţel din picioare, săltînd apoi ca viforul, aproape pînă-n capul lăutarilor şi deodată, lăsîndu-se pe vine, se-apucau de frămîntat glia bătătorită cu potcoavele lor de argint. Pămîntul vuia surd pînă hăt departe şi răsuna văzduhul de hopakul şi trepakul ţăcănite de cizmele potcovite. Însă mai ales unul chiuia şi zbura în joc mai avan ca toţi ceilalţi. Moţul îi zbura în vînt şi pieptul vînjos îi era dezgolit; avea pe el, tras pe mîneci, un cojoc gros, de iarnă, iar sudoarea şiroia de pe el. „Leapădă măcar cojocul! spuse, în cele din urmă, Bulba. Nu vezi că te-ai încins?“ „Nu se poate!“ strigă zaporojanul. „De ce?“ „Nu se poate, c-aşa mi-i mie năravul: de cum lepăd o haină de pe mine, îndată o beau.“ Într-adevăr, de mult nu mai avea voinicul nici cuşmă pe cap, nici brîu la caftan, nici basma înflorată, toate se duseseră unde se cuvine. Gloata creştea, tot alţi şi alţi voinici se prindeau în joc şi sălta sufletul în tine la văzul acelui joc, cum nu se mai află altul mai slobod şi mai turbat pe întreg întinsul lumii, şi care, după numele voinicilor ce l-au izvodit, se cheamă cazacioc.

— Eh, de n-aş fi călare! strigă Taras. Zău m-aş fi pornit şi eu la joc!

Între timp însă prinseseră a se arăta prin mulţime şi alte preacinstite şi cuvioase feţe de bătrîni cărunţi şi cu faimă pretutindeni în Seci, care nu o dată fuseseră aleşi căpetenii, datorită faptelor lor vitejeşti. Curînd Taras începu a-şi recunoaşte printre ei o mulţime de fîrtaţi. Ostap şi Andrii le ascultau bineţele: „A, tu eşti Peceriţa[145]! Noroc, Kozolup[146]!“ „Ce vînt te-aduce, Taras?“ „Dar tu de unde mai vii, Doloto[147]?“ „Bună, Kirdeaga[148]! Bună, Gustîi[149]! Nu credeam să te mai văz şi pe tine, Remen[150]!“ Şi voinicii, adunaţi de prin toată lumea cea hoinară a Rusiei răsăritene, prindeau a se săruta între ei; şi-apoi porneau gîrlă întrebările: „Dar de Kasian ce se mai aude? De Borodavka[151]? De Koloper[152]? De Pidsîşok[153]?“ Şi auzea drept răspuns Taras Bulba că pe Borodavka l-au spînzurat duşmanii la Tolopan, că pe Koloper l-au jupuit de viu la Kizikirmen, iar lui Pidsîşok i-au murat căpăţîna, i-au pus-o la butoi şi au trimis-o plocon tocmai în Ţarigrad. Îşi plecă fruntea bătrînul Bulba şi murmură cu îngîndurare: „Că buni cazaci au mai fost!“

III

De aproape o săptămînă vieţuia Taras Bulba cu feciorii săi la Seci. Ostap şi Andrii nu prea învăţau meşteşugul armelor. Celor de la Seci nu le plăcea să se obosească cu grelele îndeletniciri ostăşeşti, socotindu-le pierdere de vreme. Tineretul creştea şi-şi sporea ştiinţa de-a dreptul în vălmăşagul luptelor care, din această pricină, aproape că nu mai conteneau. Cazacii socoteau că ar fi prea mare plictiseală să-şi folosească răgazurile studiind cine ştie ce disciplină, poate în afară de tragerea la ţintă şi, arareori, de alergări călare şi de goana după sălbăticiuni prin stepe şi zăvoaie; în tot restul timpului se ţineau de chiolhane, socotite drept semn de pornire spre libertate al sufletului lor. Toată tabăra de la Seci era un fel de petrecere neîntreruptă, un bal început cu mare tam-tam, dar care nu-şi mai afla sfîrşitul. Unii se mai ţineau de cîte o meserie, alţii aveau dughene şi făceau negoţ, dar cei mai mulţi chefuiau de dimineaţa pînă seara, dacă le mai zornăia ceva prin buzunare şi bunurile dobîndite nu se strămutaseră încă în

mîinile neguţătorilor şi crîşmarilor. Petrecerea asta a tuturor era ca un fel de vrajă. Dar ei nu alcătuiau o adunătură de beţivi care-şi îneacă amarul, petrecerea lor era o dezlănţuire de turbată veselie. Oricine venea aici uita tot şi se lepăda de toată viaţa sa de pînă atunci. S-ar putea spune că-şi dădea dracului trecutul şi, scăpat de griji, se simţea liber alături de fîrtaţii săi, care erau cheflii ca şi el şi nu mai aveau nici rubedenii, nici casă, nici familie, adică nimic în afară de cerul necuprins şi de veşnica desfătare a sufletului. De aici venea acea veselie nebună, care nu s-ar fi putut isca din nici un alt izvor. Poveştile şi palavrele în mijlocul gloatei tolănite leneş de-a dreptul pe pămînt erau adesea atît de hazoase şi înfăţişau cu atîta farmec viaţa adevărată, încît trebuia să ai înfăţişare de zaporojan get-beget, să-ţi poţi păstra nepăsarea şi să rămîi cu chipul neclintit, fără să-ţi mişti măcar mustaţa, trăsătură care şi pînă azi îl deosebeşte pe rusul de miazăzi de ceilalţi fraţi ai săi. Veselia lor era beţivă şi zgomotoasă, dar n-avea în ea nimic de cîrciumă întunecată, unde omul încearcă să uite de necazuri, dedîndu-se unei veselii prefăcute şi mohorîte. Nu, aici era ca o şcoală, în care toţi sînt prieteni şi tovarăşi, cu singura deosebire că, în loc să urmărească beţişorul şi trăncăneala banală a profesorului, ei porneau cîte o năvală pe cîte cinci mii de cai odată; în locul pajiştii unde şcolarii bat mingea, ei aveau hotarele nepăzite, lăsate de izbelişte, la care rîvnea tătarul, iţindu-şi capul iute, iar turcul privea nemişcat, crunt, de sub turbanul său verde. Deosebirea era că, în loc să fie adunaţi şi ţinuţi cu de-a sila la şcoală, ei îşi părăsiseră de bunăvoie tatăl şi mama, fugind din casa părintească; se aflau aici şi oameni cărora li se legase ştreangul la gît şi care, în locul chipului palid al morţii, au văzut viaţa, şi încă o viaţă cît se poate de clocotitoare; aici erau şi dintre aceia, care, datorită obiceiului lor de oameni cumsecade, nu puteau păstra măcar o copeică în buzunar, dar şi alţii, pentru care pînă atunci un galben însemnase toată bogăţia lumii şi cărora, din grija arendaşilor jidovi, le puteai întoarce buzunarele pe dos fără nici o teamă că ar putea cădea ceva din ele. Aici erau şi bursacii care nu putuseră îndura vergile de la Academie şi fugiseră înainte de a apuca să înveţe măcar o buche; dar dimpreună cu ei se aflau aici şi alţii, care ştiau de Horaţiu, de

Cicero şi de Republica Romană. Erau aici mulţi dintre ofiţerii care aveau să-şi cîştige mai apoi faima în oştile crăieşti; de asemenea, şi o sumedenie de luptători trecuţi prin ciur şi prin dîrmon, care nutreau nobila convingere că e totuna unde lupţi, numai să lupţi, pentru că unui om cumsecade nu-i şade bine să nu lupte. Mulţi erau şi dintr-aceia care veniseră la Seci doar pentru a spune mai apoi că au fost la Seci şi că sînt de-acum oşteni căliţi. Dar cine nu era aici! Această republică ciudată era o necesitate a veacului. Oricine-şi dorea viaţă ostăşească, cupe de aur, postavuri bogate, ducaţi şi reali îşi putea găsea oricînd aici de lucru. Numai iubitorii de femei n-ar fi putut găsi nimic la Seci, pentru că nici măcar în mahalale nu cuteza să se arate vreo femeie.

Lui Ostap şi lui Andrii li se părea nespus de ciudat că, de cînd se aflau ei aici, venea puzderie de lume, dar nici gînd să-i întrebe careva pe oamenii aceştia de unde-s şi cum îi cheamă. Veneau de parcă s-ar fi întors la propria lor casă, de unde plecaseră doar cu un ceas mai înainte. Nou-venitul se înfăţişa la hatmanul oştirii, care-i spunea de obicei:

— Noroc! Ia zi: în Hristos crezi?

— Cred! răspundea nou-venitul.

— Da’ în Sfînta Treime crezi?

— Cred!

— Te duci şi la biserică?

— Mă duc!

— Ia fă-ţi cruce!

Nou-venitul îşi făcea cruce.

— Bine, îi spunea hatmanul, acu’ du-te la ce kuren ştii.

Cu asta lua sfîrşit toată ceremonia. Întreaga tabără se ruga într-o singură biserică, pe care se arăta gata să o apere pînă la ultima picătură de sînge, deşi nimeni nu voia să audă de posturi ori cine ştie ce altă înfrînare a trupului. Numai mînaţi de marea lor lăcomie cutezau să trăiască şi să facă negoţ în mahalaua de aici jidovii, armenii şi tătarii, pentru că zaporojenilor nu le plăcea să se tocmească şi plăteau cîţi bani le scotea mîna din buzunar. De altfel, soarta acestor neguţători lacomi după cîştig era foarte jalnică.

Viaţa lor semăna cu aceea a unor oameni care şi-au făcut casele la poalele Vezuviului, pentru că zaporojenii, de cum isprăveau banii, le spărgeau dughenele şi luau marfa fără să plătească. Tabăra de la Seci era alcătuită din mai bine de şaizeci de kurene, care semănau cu tot atîtea republici neatîrnate sau mai bine cu o şcoală şi o bursă unde copiii au toate de-a gata. Nimenea nu-şi chivernisea nimic şi nici nu ţinea ceva la el. Toate erau date pe mîna hatmanului de kuren, care din pricina asta era numit „tătucu“. Pe mîna lui erau banii, veşmintele, merindea toată, salamata[154] şi lemnele de foc; tot lui cazacii îi dădeau spre păstrare banii lor. Deseori se luau la ceartă kurenele între ele. În asemenea cazuri, nu întîrzia mult nici bătaia. Kurenele umpleau piaţa şi-şi cărau la pumni, pînă cînd biruia unul dintre ele, după care se puneau pe chef. Astfel era tabăra de la Seci, cea cu atîtea ademeneli pentru tinerii cazaci.

Ostap şi Andrii se aruncară cu tot focul tinereţii în această mare dezlănţuită, uitînd într-o clipă de casa părintească, de bursă, de tot ce le tulburase sufletele pînă atunci şi se dăruiră pe deplin acestei vieţi noi. Toate-i încîntau aici: obiceiurile slobode ale taberei, răfuielile nemeşteşugite şi legiuirile, care li se păreau uneori prea aspre într-o republică ce trăia după bunul ei plac. Dacă vreun cazac se-apuca de furtişaguri, dacă şterpelea un fleac de tot nimicul, fapta lui era socotită o ruşine pentru întreaga căzăcime: cel care şi-a pierdut cinstea era legat la stîlpul înfierării, alături se punea un ciomag şi toţi cei care treceau pe-acolo aveau datoria să-l lovească, pînă ce omul îşi dădea suflarea. Un datornic rău de plată era prins în lanţuri de un tun, unde stătea pînă cînd se îndura careva dintre fîrtaţi să-l răscumpere şi să plătească datoria în locul lui. Dar cel mai cumplit îl tulburase pe Andrii fioroasa caznă pentru moarte de om. Chiar sub ochii lui, cazacii au săpat odată o groapă în care l-au băgat de viu pe ucigaş, iar peste el au coborît sicriul în care se afla trupul celui ucis, după care i-au astupat cu pămînt pe amîndoi. Mult timp după aceea i s-a părut lui Andrii că vede aievea cumplitul ritual al pedepsei şi i s-a tot năzărit omul îngropat de viu, la un loc cu groaznicul sicriu.

Curînd amîndoi tinerii cazaci începură să fie bine văzuţi în tabără. Deseori, împreună cu alţi fîrtaţi din kurenul lor, iar uneori cu întregul kuren şi cu cele învecinate, porneau prin stepă să dea cu puşca în păsările de tot soiul şi în cerbii şi caprele fără de număr, sau îşi făceau cale pînă la lacurile, rîurile şi rîuleţele care, prin tragere la sorţi, erau date în stăpînirea fiecărui kuren, unde aruncau mrejele şi năvoadele şi scoteau buluc de peşte pentru hrana fîrtaţilor. Deşi respectivele îndeletniciri nu erau din cele la care este pus cazacul la încercare, curînd ajunseră să fie socotiţi printre tinerii oşteni cei mai de frunte, datorită voiniciei şi îndemînării lor în toate. Trăgeau la ţintă repede şi fără greş, iar Niprul îl treceau înot împotriva şuvoiului, isprăvi pentru care orice nou-venit era primit cu mare pompă să stea alături de cazacii hîrşiţi.

Dar bătrînul Taras le pregătea altă îndeletnicire. Nu era pe placul lui această trîndavă viaţă, el năzuia la fapte adevărate. Şi tot chibzuia cum să facă să ridice tabăra de la Seci la vreo ispravă voinicească, unde fiecare oştean să poată lupta în voie. În sfîrşit, într-o bună zi, veni el la hatmanul oştirii şi-i spuse de-a dreptul:

— Ce zici, hatmane, n-ar fi timpul să petreacă un pic zaporojenii noştri?

— N-avem unde petrece, răspunse hatmanul, scoţîndu-şi din gură luleaua scurtă şi scuipînd într-o parte.

— Cum adică n-avem unde? Putem să ne urnim înspre turcime ori înspre tătărime.

— Nu se poate să ne urnim nici înspre turcime, nici înspre tătărime, zise hatmanul, punîndu-şi netulburat luleaua între dinţi.

— Cum să nu se poată?

— Uite-aşa. I-am făgăduit sultanului pace.

— Păi sultanu-i busurman: şi Dumnezeu, şi *Sfînta Scriptură* ne poruncesc să-i batem pe busurmani.

— N-avem dreptul. De nu ne-am fi jurat pe credinţa noastră, poate că s-ar mai fi putut cumva; dar aşa nu, nu se poate.

— Cum să nu se poată? Şi ce tot spui tu că n-avem dreptul? Eu am doi feciori, tineri amîndoi, şi nici unul, nici celălalt n-au fost încă la război, iar tu îi tot dai cu „n-avem dreptul“.

— Aşa, nu se cuvine.

— Dar să se irosească în zadar puterea căzăcească se cuvine? Să piară omul ca un cîine fără să fi făcut o faptă bună, încît nici moşia strămoşească, nici creştinătatea să nu aibă vreun folos de pe urma lui? Păi, atunci la ce mai trăim, la ce dracu’ mai trăim, spune-mi! Că doar eşti om isteţ la minte şi nu degeaba te-am ales noi hatman. La ce să trăim? Spune-mi!

Hatmanul nu-i răspunse la întrebare. Era un cazac îndărătnic. Tăcu ce tăcu şi-apoi spuse:

— Şi totuşi război n-are să fie.

— Aşa zici tu că n-are să fie? mai întrebă o dată Taras.

— Nu.

— Şi să nu mai gîndim la asta, zici?

— Da, nici să nu vă mai gîndiţi.

„Ei, lasă tu, căpăţînosul dracului! îşi spuse Bulba în sinea sa. Las’ c-am să-ţi arăt eu ţie!“ Şi pe loc hotărî să se răzbune pe hatman.

Vorbindu-se cu unul şi cu altul, le dădu bătrînul Bulba de băut cazacilor, după care, cîţiva dintre ei, chercheliţi bine, dădură năvală drept în piaţa unde erau legate de stîlp paucele, în care de obicei se bătea cînd căzăcimea trebuia chemată la sfat. Negăsind însă beţele, pe care le ţinea în păstrare toboşarul, cazacii înhăţară cîte-o despicătură de lemn şi prinseră a bate în pauce. La auzul bătăilor sosi în fuga mare toboşarul, un bărbat înalt şi cu un singur ochi, umflat şi acela de somn.

— Care cutează să bată-n pauce? răcni el.

— Tacă-ţi gura! Pune mîna pe beţe şi bate tu în ele, că aşa-i porunca noastră! îi răspunseră fruntaşii ameţiţi de băutură.

Toboşarul scoase îndată din buzunar beţele, pe care le luase cu el, ştiind prea bine cum sfîrşesc întîmplările de acest fel. Paucele prinseră să răsune şi în curînd zaporojenii se arătară cete-cete în piaţă, lărmuind ca bondarii. Se strînseră toţi roată, iar după a treia bătaie se înfăţişară în sfîrşit şi

căpeteniile: hatmanul ţinînd în mînă buzduganul, semnul puterii sale, judele cu pecetea oştirii, grămăticul cu călimara şi esaulul cu toiagul. Hatmanul şi celelalte căpetenii îşi scoaseră cuşmele din cap şi se ploconiră în toate cele patru părţi către cazacii care stăteau falnici, cu mîinile-n şolduri.

— Ce înseamnă adunarea asta? Ce poftiţi, cazaci dumneavoastră? spuse hatmanul. Un val de strigăte şi de sudalme îi curmă vorbirea.

— Pune jos buzduganul! Pune-l jos îndată, demone! Nu te mai vrem! îi strigau din gloată cazacii.

Unele dintre kurenele treze ar fi vrut, parcă, să se împotrivească; dar pînă la urmă şi kurenele treze, ca şi cele bete, se luară la pumni. Ţipetele şi larma se întinseră în toată piaţa.

Hatmanul ar fi vrut să mai cuvînte, dar, ştiind prea bine că gloata furioasă şi nărăvaşă ar putea să-l omoare în bătaie, după cum se întîmpla aproape întotdeauna în asemenea împrejurări, se ploconi încă o dată pînă la pămînt, puse jos buzduganul şi se pierdu în mulţime.

— Porunciţi, cazaci dumneavoastră, să punem şi noi jos semnele puterii noastre? întrebară judele, grămăticul şi esaulul, pregătindu-se şi ei să lepede de îndată călimara, pecetea şi toiagul.

— Ba nu, voi puteţi rămîne! strigă mulţimea. Doar pe hatman am vrut să-l alungăm, pentru că-i muiere, iar nouă ne trebuie un bărbat adevărat în capul oştirii.

— Şi pe cine alegeţi acum hatman? întrebară căpeteniile.

— Pe Kukubenko[155] îl alegem! strigă o parte dintre cazaci.

— Ba nu-l vrem pe Kukubenko! se îndîrji cealaltă parte. E cu caş la gură încă, nu i-a venit vremea!

— Să-l punem pe Şilo[156] hatman! strigară unii. Să-l punem pe Şilo în capul oştirii!

— Băgaţi-vi-l pe Şilo undeva[157]! striga gloata suduind. Ce cazac mai e şi ăsta, cînd fură, puiul de căţea, mai rău ca un tătar? Ducă-se la dracu-n praznic, beţivanul!

— Pe Borodatîi[158], să-l numim pe Borodatîi hatman!

— Ba nu-l vrem pe Borodatîi! Ducă-se şi el la mama dracului!

— Hai să strigăm numele lui Kirdeaga! şopti Taras Bulba cîtorva fîrtaţi.

— Kirdeaga! Kirdeaga! strigă mulţimea. Borodatîi! Borodatîi! Kirdeaga! Kirdeaga! Şilo! Ba la naiba cu Şilo! Kirdeaga!

Toţi candidaţii, auzindu-şi numele, ieşiră îndată din mulţime, ca să nu creadă cineva că au ajutat şi ei cumva la alegerea lor.

— Kirdeaga! Kirdeaga! se-auzea tot mai tare. Borodatîi!

Se apucară să-şi sprijine preferinţele cu pumnii şi Kirdeaga ieşi biruitor.

— Duceţi-vă după Kirdeaga! tună mulţimea.

Vreo zece cazaci se desprinseră pe dată din mulţime; unii dintre ei abia se mai ţineau pe picioare, pînă într-asemenea hal de beţie ajunseseră, şi se duseră la Kirdeaga să-l înştiinţeze cum că a fost ales hatman.

Kirdeaga, deşi bătrîn, era un cazac şi înţelept, aşa că plecase de mult din piaţă şi şedea în kurenul său, ca şi cum habar nu avea de cele ce se întîmplau.

— Ce poftesc domniile voastre? întrebă el.

— Hai, te-am ales hatman!...

— Vai de mine şi de mine, cazaci dumneavoastră! făcu Kirdeaga. Unde să mă aflu eu vrednic de asemenea cinste? Cum să mă puneţi hatman? Parcă m-ajunge mintea pentru asemenea dregătorie? Oare în toată oştirea să nu se fi găsit altul mai bun?

— Hai odată, dacă-ţi spunem! dădură mare glas zaporojenii. Doi dintre ei îl luară de subsuori şi, oricît se împotrivi el, îl tîrîră pînă la urmă în piaţă, mai cu sudalme, mai cu ghionturi, mai cu genunchi traşi în spate şi cu tot felul de învăţături: Nu mai da îndărăt, afurisitule! Primeşte, cîine, dacă ţi s-a făcut o asemenea cinste!

Astfel fu adus Kirdeaga în mijlocul cazacilor.

— Ce ziceţi, cazaci dumneavoastră? întrebară cei de-l aduseră. Vă învoiţi ca acest cazac să ne fie hatman?

— Ne-nvoim cu toţii! răcni mulţimea şi multă vreme vui tot cîmpul de strigarea aceasta.

Una dintre căpetenii luă buzduganul şi i-l întinse hatmanului de-abia ales. Kirdeaga, după cum cerea obiceiul, nu-l primi de la început. Căpetenia i-l întinse încă o dată, dar Kirdeaga nu-l primi nici acum, luîndu-l în mînă de-abia cînd îi fu întins a treia oară. Un chiot de încuviinţare răsună din mulţime şi cîmpul vui iarăşi pînă departe. Atunci patru din cei mai bătrîni cazaci, cu mustăţile şi moţurile cărunte (ce-i drept, chiar aşa de bătrîni nu erau ei, pentru că nimeni dintre zaporojeni nu apuca să moară de moarte bună), ieşiră în faţă şi, luînd fiecare o mînă de pămînt, înmuiat din pricina unei ploi de-abia potolite, care prefăcuse în glod toată ţărîna din tabără, îi puseră pămîntul pe cap. Ţărîna jilavă i se scurse pe obraji şi pe mustăţi, mînjindu-i toată faţa. Dar Kirdeaga nici nu se clintea din loc şi mulţumea frumos cazacilor pentru cinstea ce i-o făceau.

Aşa luă sfîrşit zgomotoasa alegere, care nu se ştie cît le fusese altora pe plac, dar pe Bulba tare îl mai bucurase, căci se răzbunase astfel pe vechiul hatman şi, pe de altă parte, Kirdeaga era vechi tovarăş de-al său şi umblaseră împreună în toate năvalele date pe uscat şi pe mare, împărţind pe din două toate asprimile şi greutăţile vieţii ostăşeşti. Mulţimea se împrăştie repede, pornind să sărbătorească alegerea şi începu o petrecere cum Ostap şi Andrii nu mai văzuseră de cînd se ştiau pe lume. Cazacii sparseră îndată cîrciumile, de unde luară cu japca miedul, rachiul şi berea, iar cîrciumarii erau bucuroşi că măcar scăpaseră teferi. Toată noaptea răsunară strigăte şi cîntece de slăvire a faptelor de arme. Şi luna, răsărită pe cer, încă multă vreme văzu cete de lăutari ce colindau pe uliţe cu bandurile, lăutele şi balalaicele lor rotunde, amestecîndu-se cu cîntăreţii bisericeşti care erau ţinuţi la Seci pentru a cînta la biserică şi a lăuda faptele vitejeşti ale zaporojenilor. Într-un tîrziu, beţia şi osteneala biruiră pînă şi capetele cele mai zdravene. Şi se vedea cum ba ici, ba colo se năruia la pămînt cîte-un cazac. Fîrtat cu fîrtat, mişcaţi şi chiar lăcrimînd, se îmbrăţişau şi se prăvăleau apoi amîndoi ca nişte buşteni în mijlocul drumului. Mai încolo, o ceată întreagă şi-a găsit loc de mas; altundeva, unul a tot ales un culcuş mai moale şi s-a întins pînă la urmă pe-o buturugă. Ultimul dintre cazaci, mai tare ca toţi ceilalţi, încă mai îndruga vorbe fără şir; în sfîrşit, îl cosi şi pe el

puterea rachiului, doborîndu-l la pămînt. Astfel a adormit întreaga tabără de la Seci.

IV

Iar a doua zi, Taras Bulba se şi sfătuia cu noul hatman cum să-i ridice pe zaporojeni la vreo faptă de arme. Hatmanul era un cazac deştept şi viclean, îşi cunoştea zaporojenii ca pe degete şi mai întîi spuse: „Nu se poate să ne călcăm jurămîntul, nicidecum nu se poate“. Dar apoi, după un răgaz de tăcere, adăugă: „Ba nu-i mare lucru, se poate; n-o să ne călcăm nici jurămîntul, dar născocim noi ceva. Numai că ar trebui adunată lumea; însă nu din porunca mea, ci din voia ei să se-adune. Ştii dumneata cum se fac asemenea treburi. Apoi om veni şi noi fuga cu căpeteniile în piaţă, chipurile că nu ştim nimic“.

Nici un ceas nu trecu după vorba asta a lor, că se şi auziră bubuind paucele. Se găsiseră într-o clipă cazacii de trebuinţă, ameţiţi de băutură şi neştiutori. Mii şi mii de cuşme dădură cît ai clipi năvală în piaţă. Se stîrni mare zarvă: „Care?... Cum?... De ce?... Pentru ce se sună adunarea?“ Nu răspundea nimeni. Într-un tîrziu, ba într-un colţ, ba într-altul, se porni vorbă: „Geaba ni se mai iroseşte puterea căzăcească: nu-i şi nu-i război!... Şi cum altfel dacă ni s-au lenevit căpeteniile şi s-au îngrăşat ca bivolii!... Nu-i dreptate pe lumea asta!“ Alţi cazaci, care ascultaseră la început în tăcere, porniră şi ei a spune: „Chiar că nu-i nici o dreptate pe lumea asta!“ Căpeteniile păreau uimite de vorbele acestea. În sfîrşit, hatmanul ieşi în faţă şi spuse:

— Îngăduiţi, zaporojeni dumneavoastră, să vă zic o vorbă!

— Zi-i!

— Carevasăzică, vorba vine – şi domniile voastre ştiţi, poate, mai bine decît mine – vorba vine, zic, că mulţi zaporojeni s-au făcut datornici crîşmarilor jidovi şi fîrtaţilor pînă-ntr-atîta că nici la dracu’ n-ar mai găsi crezare. Şi iarăşi mai vine vorba că sînt mulţi flăcăi tineri printre noi, care n-au văzut vreodată cu ochii lor ce-i războiul, or, ştiţi şi domniile voastre că,

fără de război, oşteanul tînăr nu face nici două parale. Ce fel de zaporojan mai e şi acela care nu s-a bătut niciodată cu busurmanul?

„Zice bine“, gîndi Bulba.

— Dar să nu credeţi, domniile voastre, că asta am spus-o pentru a încălca pacea, ferit-a Dumnezeu! Zic şi eu doar aşa, de-o vorbă. Şi-apoi lăcaşul Domnului ce-l avem aici la noi e şi păcat să spunem în ce hal se află! Sînt atîţia ani de cînd, din mila lui Dumnezeu, dăinuie Seci pe lume şi noi nu numai că n-am fost în stare să-l facem să semene a biserică, dar nici măcar icoanelor nu le-am făcut ferecătură cum se cuvine. Unul să se fi gîndit să le îmbrace în argint! N-au primit sfintele icoane decît ce le-au lăsat cu danie de moarte unii cazaci. Şi-apoi tare sărăcuţe au fost şi daniile acelea, căci cazacii, încă în viaţă fiind, şi-au băut mai tot ce-au avut. Aşadar, vorba asta o spun nu pentru a începe războiul cu busurmanii, căci i-am făgăduit sultanului pace, şi păcat mare ne-am lua pe suflet, pentru că chiar pe legea noastră am jurat.

„Ce tot o încurcă atîta?“ se întrebă Bulba în sinea lui.

— Precum vedeţi, cazaci dumneavoastră, nu e chip să pornim război. Cinstea noastră de oşteni nu ne-o îngăduie. Însă, cu mintea mea cea proastă, uite ce-aş spune: să-i lăsăm doar pe cazacii tineri să plece cu bărcile şi să cotrobăiască puţintel pe malurile Anatoliei. Cum credeţi domniile voastre?

— Du-ne pe toţi, du-ne! strigă mulţimea din toate părţile. Pentru credinţă sîntem gata să ne punem capetele sub sabie!

Hatmanul se înspăimîntă; n-avea de gînd să ridice întreaga Zaporojie şi nici nu credea că ar fi drept să rupă pacea.

— Îmi îngăduiţi domniile voastre să mai spun o vorbă?

— Ba ajungă-ţi! strigară zaporojenii. Tot n-ai să spui ceva mai bun decît pînă acum!

— Dacă e pe-aşa, aşa să fie. Că eu nu-s decît sluga voinţei domniilor voastre. E lucru cunoscut, ba şi din Scriptură se ştie că glasul norodului e glasul Domnului. Nimeni nu poate scorni ceva mai înţelept decît cele puse la cale de norod. Vreau numai să spun că, după cum ştiţi şi domniile voastre, sultanul n-are să lase nepedepsită plăcerea ce-şi vor face voinicii

noştri. Iar noi, între timp, am fi pregătiţi, am avea puteri proaspete şi nu ne-am teme de nimeni. Iar, dacă am pleca cu toţii, ne-ar călca tătarii; ei, cîinii turcilor, nu se-arată la faţă şi nu îndrăznesc să vină la casa omului, dar te muşcă pe la spate, şi muşcă rău! Şi-apoi, dacă-i să vorbim cu chibzuială, nici bărci n-avem destule, nici pulbere n-avem măcinată atîta cîtă ne-ar trebui ca să putem porni cu toţii. Dar, mă rog, facem cum credeţi, că eu sînt bucuros să fiu sluga voinţei domniilor voastre.

Şi vicleanul hatman tăcu. Cetele de oameni se porniră să-şi dea cu părerea şi hatmanii de kurene ţinută sfat; noroc că nu erau prea mulţi cazaci beţi şi de aceea zaporojenii hotărîră să asculte de sfatul înţelept al căpeteniei.

Pe loc fură trimişi cîţiva oameni pe celălalt mal al Niprului, unde, în ascunzişuri afundate sub apă şi în stufărişuri, se afla ascunsă vistieria oştirii şi o parte din armele dobîndite de la duşmani. Alţii dădură fuga la bărci să le cerceteze şi să le pregătească de drum. Într-o clipă malul se făcu negru de lume. Cîţiva dulgheri veniră cu topoarele în mîini. Zaporojeni vîrstnici, arşi de soare şi laţi în umeri, unii cu mustăţile încărunţite, alţii avîndu-le ca pana corbului, cu şalvarii suflecaţi, stăteau în apă pînă la genunchi şi trăgeau de pe mal bărcile legate cu frînghii zdravene. Alţii cărau bîrne uscate, pregătite din vreme, şi feluriţi copaci. Ici o barcă era căptuşită cu scînduri, dincolo, răsturnîndu-le cu fundul în sus, cazacii le călăfătuiau şi le dădeau cu smoală; în alt loc, oamenii legau de o parte şi de alta a bărcilor, după obiceiul căzăcesc, mănunchiuri lungi de stuf, să nu le răstoarne valurile mării; mai departe, cît ţinea ţărmul ardeau focuri, deasupra cărora, în cazane de aramă, fierbea smoala trebuincioasă la călăfătuit. Cei vîrstnici şi umblaţi prin lume îi învăţau pe cei tineri. Împrejurimile răsunau de strigăte şi de zarva muncii; malul viu se unduia şi se mişca.

În vremea aceasta se apropia un mare pod plutitor. De pe el, o mulţime de oameni începu să facă semne cu mîna încă de departe. Erau nişte cazaci cu svitcile zdrenţuite. Straiele în neorînduială – mulţi n-aveau pe ei decît cămaşa şi luleaua scurtă între dinţi – arătau că ei tocmai scăpaseră de cine ştie ce năpastă sau că trăseseră un chef atît de amarnic, încît îşi băuseră tot

ce aveau pe ei. Printre ei îşi făcu loc şi ieşi în faţă un cazac îndesat şi spătos, cam de vreo cincizeci de ani. Striga şi flutura din mîini mai tare decît toţi, dar nu se putea face auzit din pricina bocăniturilor şi a strigătelor celor care lucrau.

— Cu ce veşti veniţi? întrebă hatmanul, cînd podul trase la mal.

Cazacii se opriră din lucru şi, înălţînd topoarele şi dălţile, încremeniră în aşteptare.

— Cu veşti proaste! strigă de pe pod cazacul cel îndesat.

— Care anume?

— Îngăduiţi, zaporojeni dumneavoastră, să vă spun o vorbă?

— Zi-i!

— N-ar fi mai bine să adunaţi sfatul?

— Zi-i, c-aici sîntem cu toţii.

Lumea se îngrămădi în apropiere.

— Oare n-aţi auzit nimic din cîte se-ntîmplă în răsăritul Ucrainei?

— Ce se-ntîmplă? întrebă unul dintre hatmanii de kuren.

— Ehei! Se vede treaba că tătarii v-au astupat urechile cu cîlţi de n-aţi auzit nimic!...

— Spune odată, ce se-ntîmplă acolo?

— Apoi se-ntîmplă ceva ce nu s-a mai văzut de cînd ne-am născut şi ne-am botezat.

— Da’ spune odată, pui de căţea! strigă unul din mulţime, pierzîndu-şi răbdarea.

— Apoi am ajuns o vreme, că nici sfintele biserici nu mai sînt ale noastre.

— Cum adică nu-s ale noastre?

— Apoi c-aşa, acu-s la jidovi arendate. De nu-i plăteşti mai întîi jidovului, nici liturghia nu-i chip să se facă.

— Ce tot îndrugi, omule?

— Şi dacă jidovul cîinos nu-şi pune mai întîi cu mîna-i necurată semnul pe sfînta pască, nici pasca nu-i chip s-o sfinţeşti.

— Minte, cazaci dumneavoastră! Unde s-a mai pomenit ca jidovii cei necuraţi să-şi pună semnul lor pe sfînta pască?

— Ba ascultaţi!... O să vă spun altele şi mai şi: şi popii papistaşi umblă acum prin toată Ucraina în docarele lor. Şi nu-i mare nenorocire că umblă în docare, dar la docare, în loc de cai, înhamă creştini ortodocşi. Ascultaţi! O să vă spun şi alte grozăvii: zice-se că şi jidoavcele, cică, nu din postav îşi cos acum fustele, ci din odăjdiile preoţeşti. Uite ce se întîmplă acum în Ucraina, cinstite feţe! Iar domniile voastre şedeţi aici la Zaporojie şi petreceţi! Se vede treaba că tătarii v-au înspăimîntat atît de tare, că nici ochi şi nici urechi nu mai aveţi şi nu ştiţi nimic din cîte se petrec pe lume.

— Ia stai! Ia stai! îi curmă vorba hatmanul, care pînă atunci stătuse cu ochii în pămînt, asemeni celorlalţi zaporojeni, care niciodată, la astfel de treburi însemnate, nu se lăsau mînaţi de cea dintîi pornire, ci tăceau şi strîngeau încetul cu încetul groaznica putere a mîniei. Stai, să spun şi eu o vorbă! Dar voi, dar-ar toţi dracii în tatăl vostru, voi ce-aţi făcut? N-aveaţi şi voi sabie la şold? Cum de-aţi îngăduit o astfel de nelegiuire?

— Eh, cum de-am îngăduit o astfel de nelegiuire! Să vă fi văzut pe voi cu cincizeci de mii de leşi în faţă! Şi-apoi, ce să ne mai ascundem, s-au găsit şi printre ai noştri cîini care au trecut la credinţa lor.

— Da’ hatmanul vostru, da’ polcovnicii ce-au făcut?

— Au făcut polcovnicii o treabă... de să nu mai dea Dumnezeu nimănui.

— Cum aşa?

— Apoi aşa, că zace hatmanul nostru colo-n tîrgul Varşoviei, fript de viu într-un bou de aramă, iar mîinile şi capetele polcovnicilor le poartă leşii pe la iarmaroace să le vadă tot norodul. Uite ce-au făcut polcovnicii!

Toată mulţimea începu a fremăta. Mai întîi pe întregul ţărm trecu un val de tăcere, tălăzuind ca văzduhul înainte de furtună, apoi mulţimea îşi recăpătă graiul şi tot malul porni să lărmuiască.

— Cum, jidovii să ţină în arendă bisericile creştineşti? Să înhame popii papistaşi creştini ortodocşi la docarele lor? Să îngăduim pe pămîntul rusesc asemenea chinuri iscate de cei care s-au lepădat de credinţă? Să-i lăsăm să

se răfuiască astfel cu polcovnicii noştri şi cu hatmanul? Nu, aşa ceva n-are să se întîmple!

Cuvinte de felul acesta răsunau din toate părţile. Dădură mare glas zaporojenii şi simţiră întreaga lor putere. Acum nu mai era vorba de vînzoleala unei mulţimi uşuratice, ci se îndîrjeau firile cele aspre şi tari, care nu se aprind cu uşurinţă, dar, odată aprinse, păstrau mult timp şi cu îndărătnicie văpaia din suflet.

— Să spînzurăm toată jidovimea! tună un glas din mulţime. Să nu mai coase fuste pentru jidancele lor din odăjdiile preoţeşti! Să nu-şi mai pună semnele pe sfînta pască! Să-i înecăm în Nipru pe toţi păgînii!

Cuvintele acestea, rostite de cineva din mulţime, trecură ca fulgerul prin toate capetele şi gloata se năpusti în mahala, cu gînd să-i măcelărească pe toţi jidovii.

Bieţii fii ai lui Israel, care şi aşa erau destul de slabi de înger, îşi pierdură cu desăvîrşire cumpătul şi se ascunseră care pe unde apucă: prin butoaie goale, prin guri de cuptoare, pînă şi pe sub fustele muierilor lor, dar cazacii îi găseau pretutindeni.

— Prealuminaţi pani! strigă un jidov deşirat şi lung ca o prăjină, iţindu-şi din mijlocul semenilor săi faţa schimonosită de spaimă. Prealuminaţi pani! Doar un cuvînt îngăduiţi-ne să spunem, un singur cuvînt! O să vă zicem ceva ce n-aţi mai auzit vreodată domniile voastre, un lucru de o însemnătate cum nici nu se mai poate de mare!

— Fie, lăsaţi-i să spună, rosti Bulba, căruia întotdeauna îi plăcea să-l asculte pe împricinat.

— Prealuminaţi pani! zise jidovul. Pani ca domniile voastre nu s-au mai văzut pe lume niciodată. Zău aşa, niciodată. Asemenea pani buni la suflet, frumoşi şi viteji încă n-au mai fost pe lumea asta!... Glasul i se pierdea şi tremura de spaimă. Nici că se poate să gîndim ceva rău despre zaporojeni! Arendaşii din Ucraina nu-s de-ai noştri! Zău că nu-s de-ai noştri! Nu-s jidovi, dracu' mai ştie ce-s! Nu-s buni decît să-i scuipi şi să te lepezi de ei. Iaca, şi dumnealor tot aşa spun. Nu-i aşa, Şlioma? Ia zi şi tu, Şmil, nu-i aşa?

— Zău că-i aşa! răspunseră din gloată Şlioma şi Şmil, amîndoi cu tichiile sfîşiate şi albi la faţă ca varul.

— Noi nu ne-am înhăitat vreodată cu duşmanul, urmă jidovul cel deşirat. Iar de catolici nici nu vrem să auzim: vedea-l-ar cu toţii pe dracu-n vis! Noi sîntem ca fraţii cu zaporojenii...

— Cum? Adică zaporojenii vi-s fraţi! răcni un glas din mulţime. Asta n-o mai pupaţi voi, jidovi afurisiţi! În Nipru cu ei, cazaci dumneavoastră! Pe toţi să-i înecăm, spurcaţii!

Ca un semnal răsunară cuvintele acestea. Mulţimea îi înşfăcă pe jidovi şi prinse a-i arunca în valuri. Răsunau de pretutindeni vaiete, dar neînduplecaţii zaporojeni nu făceau decît să rîdă la vederea picioarelor ce fluturau prin văzduh, care în papuci, care numai în ciorapi. Sărmanul orator, care abătuse singur năpasta asupra sa, se smuci, lăsînd caftanul în mîinile celor care-l înhăţaseră, şi, rămas doar într-o cămeşoaie strîmtă şi pestriţă, căzu la picioarele lui Bulba, rugîndu-l cu glas jalnic:

— Preamărite şi luminate stăpîne! L-am cunoscut şi pe fratele domniei tale, pe răposatul Doroş. A fost fala şi mîndria întregii oştiri. Eu i-am dat cei opt sute de ţechini, cînd a fost să se răscumpere din robia turcilor.

— L-ai cunoscut pe frăţîne-meu? întrebă Taras.

— L-am cunoscut, zău că l-am cunoscut! A fost un pan cu suflet mare.

— Şi cum te cheamă?

— Iankel.

— Bine, spuse Taras. Apoi, mai chibzuind o clipă, se întoarse către cazaci şi le zise: Pe jidovul ăsta îl putem spînzura oricînd, dacă aşa va fi de trebuinţă, dar acum daţi-mi-l mie. Şi zicînd aşa, Taras îl duse pînă la căruţele străjuite de cazacii lui. Ei hai, bagă-te sub căruţă şi nici nu te clinti. Iar voi, fraţilor, să nu cumva să mi-l faceţi scăpat!

Acestea fiind săvîrşite, Taras o porni spre piaţă, pentru că acolo începuse de mult să se adune întreaga suflare căzăcească. Într-o clipă, toţi părăsiră malul unde pregăteau bărcile, căci urmau să dea năvală pe uscat, nu pe mare, şi nu de bărci, ci de cai şi de căruţe aveau acum nevoie. De-acum toţi voiau să pornească la luptă, şi tineri, şi bătrîni; în urma sfatului ţinut de

căpetenii, de hatmanii de kurene şi de hatmanul oştirii şi din voinţa întregii oşti zaporojene hotărîră să pornească asupra Lehiei, ca să se răzbune pentru tot răul şi batjocura aduse credinţei şi slavei căzăceşti, să strîngă pradă bogată din tîrguri, să treacă prin foc satele şi holdele, împînzindu-şi faima pînă departe, în toată întinderea stepei. Toată lumea se încingea şi-şi lua armele. Hatmanul crescu în ochii oştirii cu un cap. Nu mai slujea sfios vînturaticele toane ale unei gloate nărăvaşe, ci era acum singurul stăpîn, cu putere deplină. Era un despot care nu ştia decît să poruncească. Toţi oştenii nărăvaşi şi petrecăreţi stăteau acum aliniaţi, cu capetele adînc plecate şi fără a cuteza să ridice ochii cînd el împărţea poruncile; iar hatmanul le împărţea domol, fără să ridice glasul şi fără grabă, cum îi şade bine unui cazac bătrîn şi adînc cunoscător al meşteşugului, care a dus nu o dată la îndeplinire isprăvi puse la cale cu chibzuinţă.

— Luaţi seama, luaţi bine seama cu toţii! zicea el. Dregeţi căruţele şi găleţile cu catran, încercaţi-vă armele. Nu luaţi cu voi prea multe straie: cîte o cămaşă şi cîte două perechi de şalvari de fiecare, precum şi cîte un ceaun de salamata şi altul de păsat, atîta să aibă fiecare! Toate cîte vă trebuie or să fie în căruţe! Şi fiecare cazac să aibă cîte doi cai. Şi să mai luăm cu noi două sute de perechi de boi, căci la trecerea prin vaduri şi prin smîrcuri avem nevoie de boi. Şi mai ales vă poftesc, cazaci dumneavoastră, să păstraţi în toate buna rînduială. Căci ştiu că se află printre domniile voastre şi din aceia care, cum ne va milui Dumnezeu cu vreo pradă, pe loc se vor porni să sfîşie mătăsurile şi catifelele scumpe, ca să-şi facă obiele din ele. Lepădaţi-vă de asemenea năravuri diavoleşti, zvîrliţi departe cele fuste, luaţi doar arme de se vor nimeri mai de soi, precum şi galbeni ori arginţi, că nu vă iau loc mult şi-s buni orişicînd. Şi vă mai spun dinainte, cazaci dumneavoastră, că, de se va îmbăta careva pe drum, eu însumi, fără judecată, voi porunci să fie legat în ştreang ca un cîine şi tîrît în urma căruţelor, chiar de-ar fi cel mai viteaz cazac din toată oastea. Ca pe un cîine pe loc îl vom împuşca şi-l vom lăsa fără de îngropăciune, să-i ciugulească păsările stîrvul, căci beţivul la vreme de război nu-i vrednic de îngropăciune creştinească. Voi, tinerilor, ascultaţi în toate de cei bătrîni! De glonţul ori

sabia vă va zgîria căpăţîna ori vreun alt mădular, nu luaţi prea tare în seamă un asemenea fleac. Luaţi o încărcătură de pulbere, turnaţi-o într-o cană de rachiu, amestecaţi-o bine, daţi-o de duşcă şi într-o clipă are să vă treacă şi nici n-or să vă scuture frigurile; iar pe rană, dacă nu-i prea mare, puneţi pămînt, după ce l-aţi frămîntat mai înainte cu scuipat în palmă, şi rana o să vi se usuce. Şi-acum la treabă, la treabă, flăcăi, dar fără grabă, binişor şi cu chibzuinţă!

Aşa vorbi hatmanul şi, cum îşi sfîrşi cuvîntul, toţi cazacii se apucară fără zăbavă de treabă. Întreaga tabără de la Seci se trezi din beţie şi n-ai mai fi putut vedea măcar un cazac beat, de parcă nici n-ar fi ştiut vreodată cazacii ce-i beţia... Unii dregeau cercurile roţilor şi schimbau osiile de la căruţe; alţii cărau la căruţe saci cu merinde şi armele, aduceau caii şi boii. Răsunau în toate părţile tropote de cai, focuri de arme puse la încercare, zăngănit de săbii, muget de vite, scîrţîit de care, vorbe, strigăte şi îndemnuri. Şi curînd se aşternu tabăra cazacilor cît era cîmpul de întins. Mult ar fi avut de alergat cel care-ar fi poftit să treacă în fugă de la un capăt la celălalt. În bisericuţa de lemn preotul ţinu o slujbă, stropindu-i pe toţi cu apă sfinţită şi întinzîndu-le crucea s-o sărute. Cînd tabăra se urni din loc şi ieşi din Seci, toţi zaporojenii îşi întoarseră capetele, privind încă o dată în urmă.

— Rămîi cu bine, măicuţă! rostiră ei cu toţii într-un glas. Apără-te Dumnezeu de toate năpastele!

Străbătînd mahalaua, Taras Bulba văzu că jidovul său, Iankel, apucase între timp să-şi înjghebeze o tarabă şi se pusese pe vîndut cremene, pulbere, pungi şi alte mărunţişuri trebuincioase la drum, chiar colaci şi pîine. „Al naibii jidov!“ se gîndi în sinea sa Taras şi, mînîndu-şi calul către el, îi spuse:

— Ce stai aici, nătărăule? Vrei să te împuşte cazacii ca pe-o vrăbiuţă?

Iankel se dădu mai aproape de el şi, făcînd semn cu amîndouă mîinile, de parcă cine ştie ce lucru tainic avea a-i spune, şopti:

— Numai să taci, domnia ta, să nu spui nimănui: află că printre carele cazacilor am şi eu carul meu; duc fel de fel de lucruri de trebuinţă cazacilor,

iar pe drum o să fac rost de merinde şi-o să le vînd pe un preţ de nimica, cum n-a mai vîndut vreodată vreun jidov. Zău aşa, aşa, zău.

Uimit de agera fire a jidovului, Taras Bulba ridică din umeri şi-şi îndemnă calul spre convoi.

V

Curînd toată partea de miazăzi şi de asfinţit a Lehiei ajunse pradă spaimei. Roia de zvonuri tot cuprinsul: „Zaporojenii!... S-au arătat zaporojenii!...“ Oricine era în stare să-şi pună viaţa la adăpost şi-o punea. Toată suflarea se ridica în pripă şi pornea în bejenie, după obiceiul acelui veac lipsit de rînduială şi de grijă pentru ziua de mîine, cînd omul nu-şi dura nici cetăţi, nici castele, ci-şi încropea o căscioară vremelnică, acoperită cu paie. Se gîndea: „Ce să mai irosesc muncă şi bani pe casă, cînd tot or s-o facă una cu pămîntul tătarii, la cea dintîi năvălire!“ Toate se învălmăşiră: unii îşi schimbau boii şi plugul pe un cal şi o puşcă şi porneau să-şi găsească polcurile; alţii se-ascundeau, mînînd din urmă vitele şi luînd cu ei tot ce se putea lua. Ici-colo se întîlneau pe drumuri dintre aceia care îşi întîmpinau oaspeţii cu arma în mînă, însă cei mai mulţi fugeau din vreme. Toţi ştiau că e greu să te pui împotriva acelei gloate neostoite şi veşnic gata de luptă, cunoscută sub numele de oastea zaporojană, care, sub părelnica ei neorînduială nărăvaşă, avea o alcătuire bine chibzuită pentru vremurile de bătălie. Călăreţii înaintau fără să-şi împovăreze şi să-şi înfierbînte caii, pedestraşii treji păşeau întins în urma carelor, întreaga tabără umbla la drum doar noaptea, iar ziua se odihnea, alegîndu-şi loc de popas coclaurile pustii, departe de sate, precum şi pădurile, care mai erau încă destule în acele vremuri. Înaintea oastei mişunau iscoade şi olăcari, care cercetau unde, ce şi cum. Şi adeseori cazacii se arătau în locurile unde erau aşteptaţi cel mai puţin şi atunci toată suflarea îşi lua rămas-bun de la viaţă. Satele erau mistuite de foc; vitele şi caii, pe care oastea nu-i lua cu ea, erau ucişi pe loc. Se părea că zaporojenii se ţin mai mult de petrecere decît de război. Astăzi ni s-ar ridica părul măciucă văzînd grozăviile ce le săvîrşeau ei în acel veac pe jumătate sălbatic. Prunci căsăpiţi, femei cu sînii tăiaţi, oameni cu pielea

jupuită pînă la genunchi şi lăsaţi mai apoi să-şi vadă de drum, într-un cuvînt, cazacii îşi plăteau cu prisosinţă vechile datorii. Prelatul unei mănăstiri, aflînd de apropierea lor, le trimise în întîmpinare doi călugări, care să le spună că nu se poartă cum se cuvine, că între zaporojeni şi ocîrmuire s-a făcut o înţelegere, pe care ei o încalcă, nesocotindu-şi totodată îndatoririle faţă de crai şi obijduind poporul.

— Spune-i episcopului din partea mea şi a tuturor zaporojenilor, răspunse hatmanul oştirii, să nu se teamă de nimic. Căci, pînă una-alta, cazacii de-abia îşi aprind lulelele şi trag din ele.

Şi curînd măreaţa mănăstire fu mistuită de flăcări nimicitoare şi uriaşele ei ferestre gotice cătau posomorîte printre vîlvătăile dezlănţuite. Mulţimi fugare de călugări, jidovi şi femei înţesară pe dată tîrgurile, unde puteau trage cît de cît nădejdea că-i vor apăra garnizoana ori locuitorii organizaţi în cete de luptători. Ajutoarele trimise cu întîrziere de către ocîrmuire, alcătuite din pîlcuri cu oameni puţini, fie că nu-i puteau găsi pe zaporojeni, fie că se speriau şi dădeau bir cu fugiţii de la prima întîlnire, îndepărtîndu-se pe caii cei iuţi. Se întîmpla însă că mulţi comandanţi ai oştii crăieşti, biruitori în bătălii trecute, se hotărau să-şi unească puterile şi să se pună drept stavilă înaintării zaporojenilor. Mai cu seamă în asemenea împrejurări arătau ce pot tinerii noştri cazaci, cărora nu le erau pe plac nici jafurile, nici lăcomia şi nici duşmanul neputincios, ci ardeau de dorinţa de a se făli în faţa bătrînilor, încăierîndu-se cu cîte un leah ager şi trufaş, călare pe un bidiviu mîndru, cu mînecile dolmanului fluturînd în vînt. Ucenicia îi umplea de desfătare. Îşi dobîndiseră o mulţime de dichisuri pentru cai, săbii şi puşti scumpe. Într-o singură lună se schimbară cu totul, de-acum erau bărbaţi adevăraţi, nu doi pui, cărora de-abia le cresc primele pene. Feţelor lor, în care pînă mai ieri se întrevedea o blîndeţe tinerească, căpătară acum o pecete de asprime şi putere. Şi-i creştea inima bătrînului Taras văzînd că amîndoi feciorii săi se află printre cei mai destoinici. Lui Ostap părea că încă din naştere îi fuseseră ursite calea luptei şi priceperea anevoioasă de a săvîrşi fapte de arme. Niciodată nu se pierdea cu firea şi nu se înfricoşa, ci, cu un sînge rece aproape nefiresc pentru cei douăzeci şi doi de ani ai săi,

putea să cumpănească într-o clipă întreaga primejdie şi să vadă cum stau lucrurile, pentru ca să găsească de îndată mijlocul de a se feri de primejdie şi, ferindu-se, s-o înfrîngă mai apoi fără greş. Mişcările lui începuseră să vădească o siguranţă trecută prin multe încercări şi nu puteai să nu întrezăreşti în ele semnul că va fi o căpetenie cîndva. Statura lui dovedea tărie, virtuţile lui de oştean căpătaseră de-acum larga putere a însuşirilor pe care le are un leu.

— O, ce polcovnic o să fie cu vremea! spunea bătrînul Taras. Ehe, bun polcovnic are să mai fie, pînă şi pe taică-său o să-l întreacă!

Andrii se cufundase şi el cu totul în muzica fermecătoare a gloanţelor şi săbiilor. Nu ştia ce înseamnă să chibzuieşti, să socoteşti şi să măsori dinainte puterile tale şi pe ale duşmanului. O încîntare şi o desfătare turbată vedea el în luptă; un fel de beţie îl cuprindea în clipele în care omului i se înfierbîntau minţile, cînd totul i se învălmăşea în faţa ochilor, cînd zburau capetele retezete şi caii cădeau cu vuiet la pămînt, iar el se rotea ca năuc prin şuierul gloanţelor, prin lucirile de săbii şi lovea în dreapta şi în stînga, fără să simtă cînd era şi el lovit. Nu o dată se minunase taică-său şi de Andrii, văzîndu-l cum, mînat doar de înflăcărarea lui nestăvilită, se avîntă la fapte pe care nu le-ar fi făcut niciodată un oştean cu sînge rece şi chibzuinţă, şi cum, purtat doar de elanul său, săvîrşea minuni ce nu puteau să nu-i uluiască pînă şi pe cei bătrîni şi căliţi în lupte. Se minuna bătrînul Taras şi spunea:

— Şi ăsta-i oştean destoinic, numai de nu mi l-ar răpune duşmanul! Nu-i ca Ostap, dar e bun şi el, bun oştean, bun!

Oştirea se hotărî să meargă asupra oraşului Dubno, unde se zicea că vistieria e plină şi că-s mulţi tîrgoveţi bogaţi. Într-o zi şi jumătate drumul fu străbătut şi zaporojenii se arătară în faţa oraşului. Locuitorii luară hotărîrea să se apere pînă-n pînzele albe şi mai bine să moară pe maidanuri şi uliţi, în pragul caselor lor, decît să-i lase pe duşmani să le calce pragurile. Un val înalt de pămînt împresura oraşul; acolo unde valul era mai scund, se iţea cîte-un zid de piatră sau cîte o casă ce slujea drept întăritură sau cîte-un gard din lemn de stejar. Garnizoana era puternică şi simţea toată

însemnătatea menirii ei. Zaporojenii, în prima fierbinţeală, dădură să se caţere pe val, dar fură întîmpinaţi cu foc puternic de mitralii. Orăşenii şi tîrgoveţii nu voiau nici ei, pesemne, să stea degeaba şi se îngrămădiseră pe val. În ochii lor se citea o dîrză înverşunare; pînă şi femeile luau parte la apărarea oraşului; peste capetele zaporojenilor se revărsă o ploaie de pietre, butoaie, oale cu apă clocotită, iar la urmă şi saci cu nisip ce le orbeau ochii. Nu prea le plăcea zaporojenilor să aibă de-a face cu cetăţile, nefiind prea meşteri la asedii. Hatmanul dădu poruncă de retragere şi spuse:

— Nu-i nimic, fraţi fîrtaţi, dăm înapoi. Dar tătar păgîn să fiu, nu creştin cum mă aflu, dac-om lăsa măcar un om să iasă din oraş! N-au decît să crape de foame, cîinii!

Oastea, retrăgîndu-se, împresură oraşul şi, neavînd altceva de făcut, se apucă să pustiiască împrejurimile, punînd foc satelor şi căpiţelor de grîne rămase pe cîmp, dînd drumul hergheliilor de cai în holdele încă nesecerate, ce parcă într-adins îşi legănau spicele grele ale rodului neobişnuit de bogat care răsplătise în acel an pe plugari. Orăşenii priveau îngroziţi cum li se prăpădeşte hrana. Între timp, după ce împrejmuiră oraşul cu două rînduri de căruţe, zaporojenii se rostuiră pe kurene, întocmai ca în tabăra lor de la Seci, fumîndu-şi lulelele, schimbînd între ei armele dobîndite, jucînd capra şi privind cu ucigătoare nepăsare spre oraş. Noaptea aprindeau focuri. Bucătarii tuturor kurenelor fierbeau terciul în uriaşe cazane de aramă. Toată noaptea, lîngă focuri străji neadormite rămîneau de veghe. Dar curînd zaporojenilor începu să li se urască de atîta trîndăvie şi trezie, neîntrerupte de nici o faptă de arme. Hatmanul oştirii porunci chiar să li se dubleze cazacilor porţia de băutură, cum se făcea uneori chiar şi la vreme de război, cînd oamenii stăteau pe loc şi nu aveau de săvîrşit cine ştie ce ispravă grea. Însă tinerilor şi mai ales feciorilor lui Taras Bulba nu le plăcea această viaţă. Mai ales lui Andrii îi era urît.

— Minte nechibzuită ce eşti, îl dăscălea Taras. Rabdă, cazace, că fi-vei hatman odată! Căci oştean vrednic nu-i acela care nu-şi pierde firea într-o luptă grea, ci mai cu seamă cel căruia nu i se urăşte nici cînd n-are ce face, care rabdă totul şi, orice i-ai face, el tot pe-a lui o ţine.

Dar cum să se potrivească aprinderea tinereţii cu zăbava bătrîneţii! Altcum le e firea şi cu altfel de ochi privesc la unul şi acelaşi lucru.

Între timp, apucase a veni şi polcul lui Taras, adus de la Tovkaci; mai erau cu el doi esauli, grămăticul şi celelalte căpetenii, numărînd cu toţii la un loc mai mult de patru mii de cazaci. Se aflau printre ei şi destui voluntari, ridicaţi doar din bună voia lor, fără nici o altă chemare, de cum auziseră despre ce e vorba. Esaulii le aduseseră celor doi feciori ai lui Taras binecuvîntarea de la bătrîna lor mamă şi cîte o iconiţă din lemn de chiparos de la mănăstirea Mejigorski[159] din Kiev. Fraţii îşi prinseră la gît sfintele iconiţe şi fără voie se îngîndurară, aducîndu-şi aminte de bătrîna mamă. Ce le-o fi prorocind oare binecuvîntarea ei? O fi semn de biruinţă asupra duşmanului şi de voioasă întoarcere acasă cu pradă şi slavă, vrednică a fi pomenită veşnic în cîntecele banduriştilor ori?... Dar necunoscut rămîne viitorul şi se aşterne în faţa omului asemeni negurii ce se înalţă toamna din smîrcuri. Năuce se poartă prin negura asta, bătînd din aripi, păsările, fără a se vedea între ele – porumbiţa nevăzîndu-l pe uliu şi uliul nevăzînd-o pe porumbiţă – şi nici una dintre păsări nu ştie cît de departe zboară de pieirea ei...

Ostap apucase între timp să se întoarcă la ale sale şi se dusese de mult la kurene. Andrii însă, fără să ştie nici el de ce, simţea un fel de apăsare pe inimă. De mult îşi sfîrşiseră cazacii cina, de mult se stinsese înserarea şi minunata noapte de iulie îmbrăţişase văzduhul, dar el tot nu se mai întorcea la kurene să se culce şi tot privea cu nesaţ priveliştea ce se aşternea în juru-i. Pe boltă fremătau nenumărate stele cu vie şi tăioasă lucire. Cîmpul se întindea pînă hăt departe, semănat cu carele de care atîrnau găleţi stropite cu catran, iar în care erau grămădite fel de fel de bunuri şi merinde luate de la duşmani. Pe lîngă care, sub ele ca şi în preajma lor, se vedeau pretutindeni zaporojeni tolăniţi pe iarbă. Dormeau cu toţii în cele mai pitoreşti poziţii: care punîndu-şi sub cap vreo boccea, care căciula, care alegîndu-şi de căpătîi genunchiul ori coastele vreunui ortac. Sabia, sîneaţa şi luleaua cu tot tacîmul ei de paftale, scobelniţe şi amnare şi le avea fiecare lîngă el. Boii mari şi greoi zăceau şi ei la pămînt, cu picioarele îndoite sub pîntece, ca

nişte mari grămezi albicioase, iar de departe i-ai fi putut lua drept nişte bolovani împrăştiaţi ici şi colo pe netezişul şesului. Din toate părţile urca de-acum din iarbă spre înalturi sforăitul gros al oştirii adormite, căruia îi răspundea din cîmpie nechezatul răsunător al armăsarilor, furioşi din pricină că aveau picioarele împiedicate. Iar pe lîngă toate aceste frumuseţi, se adăuga nopţii de iulie o altă fioroasă şi măreaţă privelişte: erau vîlvătăile de pojaruri ce sfîrşeau de mistuit împrejurimile. Într-un loc, vîlvătaia se aşternea pe cer liniştită şi măreaţă; în altul, întîlnind ceva ce abia acum prindea a-şi nutri văpaia, izbucnea deodată ca o trombă, şuierînd şi năzuind în sus pînă aproape de stele, în vreme ce şuviţele desprinse din ea se stingeau hăt departe, în străfundul cerului. Dincoace, o mănăstire neagră, arsă, precum un posomorît călugăr cartezian[160], se înălţa, arătîndu-şi măreţia sa posacă în fiecare lucire a flăcării. Mai încolo se vedea arzînd livada mănăstirii. Părea că se aude sfîrîitul pomilor învălătuciţi de fum şi, cînd flacăra se repezea în sus, scotea deodată la iveală, într-o lumină fosforescentă, trandafirie, ciorchine de prune coapte sau de pere galbene, descoperind printre ele leşul negru al vreunui biet jidov sau călugăr, spînzurat de un perete sau de o creangă uscată, care pierea în flăcări odată cu clădirea. Deasupra limbilor de foc roiau în depărtare stoluri de păsări, asemeni unor nori de mici cruciuliţe negre pe zarea întunecată. Oraşul împresurat părea că doarme. Şi turlele, şi acoperişurile, şi gardurile, şi casele sale fulgerau tihnit în pîlpîirile de foc din zare. Andrii dădu ocol taberei. Focurile lîngă care şedeau străjile erau gata-gata să se stingă, iar străjile dormeau, după ce se îmbuibaseră cu hulpavă poftă căzăcească din terciul cu slănină şi din găluşte. Se cam minună Andrii de această nepăsare, gîndind în sinea sa: „Bine că nu-i prin preajmă un duşman puternic şi n-avem de ce ne teme“. În cele din urmă, îşi alese şi el un car, se căţără pe boccele şi se întinse pe spate, cu mîinile sub cap; dar mult timp nu putu adormi, tot scrutînd cu privirea cerul ce se boltea deasupra lui; văzduhul era curat şi străveziu. Desişul de stele ce alcătuieşte Calea Laptelui, încingînd ca un brîu tot cerul, scăpăra de lumină. Din cînd în cînd, Andrii cădea într-

un fel de toropeală, răstimp în care o ceaţă uşoară părea să se aşeze între el şi cer, după care iar se lumina bolta, vădindu-se privirii.

Cum sta aşa, lui Andrii i se păru deodată că zăreşte un chip ciudat de om. Crezînd la început că nu e decît o nălucire de vis, care se va destrăma îndată, deschise ochii mari şi văzu că într-adevăr s-a aplecat deasupra lui o faţă uscăţivă şi istovită, care-l priveşte drept în ochi. De sub năframa neagră care acoperea capul acelei făpturi atîrnau nişte şuviţe de păr lung şi negru ca tăciunele, nepieptănate şi încîlcite. Ciudata strălucire a ochilor şi negreala ca de mort a obrajilor cu pometii ascuţiţi, împinşi în afară îl făceau să creadă că are mai degrabă o stafie dinainte. Fără voie, Andrii încleştă mîna pe sîneaţă şi rosti cu voce gîtuită:

— Cine eşti? De eşti duh necurat, piei din ochii mei! Iar de eşti om viu, să ştii că nu ţi-ai ales bine timpul de glume. Te dobor dintr-un foc!

Drept răspuns, vedenia îşi duse un deget la buze, parcă rugîndu-l să tacă. Andrii îşi descleştă mîna de pe sîneaţă şi scrută mai cu luare aminte chipul din faţa sa. După părul cel lung, după gîtul şi pieptul pe jumătate dezgolit, se dumeri că are în faţă o femeie. Dar nu era de prin partea locului. Toată faţa îi era neagră, mîncată de suferinţă; pometii îi avea ososi şi laţi, ieşind mult în afară din obrajii scofîlciţi; ochii înguşti i se alungeau pieziş spre tîmple şi, pe măsură ce îi scruta mai cu luare aminte trăsăturile, cu atît mai mult i se părea că desluşeşte ceva foarte cunoscut în ele. Pînă la urmă nu mai putu răbda şi o întrebă:

— Cine eşti? Mi se pare mie sau te-am cunoscut, te-am văzut undeva?

— Acum doi ani, la Kiev.

— Acum doi ani... la Kiev... repetă Andrii, străduindu-se să depene în minte tot ce i se păstrase în amintire din trecuta-i viaţă de bursac. Se mai uită o dată ţintă la ea şi strigă pe neaşteptate în gura mare: Eşti tătăroaica! Slujnica duducăi, fata voievodului!...

— Ssst! făcu tătăroaica, împreunîndu-şi a rugă mîinile, tremurînd din tot trupul şi întorcînd totodată capul, să vadă de nu s-a trezit cineva la auzul strigătului lui Andrii.

— Şi cum, de ce eşti aici! întrebă în şoaptă gîfîită Andrii şi vocea i se frîngea mereu din pricina adîncii tulburări ce-l stăpînea. Unde ţi-i duduca? Mai trăieşte?

— E aici, în oraş.

— În oraş? rosti el, abia stăpînindu-se să nu strige din nou şi simţind cum parcă i s-a adunat tot sîngele în inimă. De ce e în oraş?

— Pentru că şi boierul cel bătrîn tot în oraş e. De un an şi jumătate e voievod aici, la Dubno.

— Şi ce face, e măritată? Ei hai, spune odată! Că tare anapoda mai eşti! Ce face acum?...

— De două zile n-a mai mîncat nimic.

— Cum aşa?...

— În oraş, nimeni nu mai are de mult nici măcar o bucăţică de pîine, doar pămînt de mai mîncăm cu toţii.

Andrii rămase încremenit.

— Duduca te-a văzut de pe meterez, cînd ai dat năvală cu zaporojenii. Mi-a spus: „Du-te de-i spune cavalerului: dacă mă mai ţine minte, să vină! Iar de nu mă mai ţine minte, barem o bucată de pîine să-ţi dea pentru bătrîna de maică-mea, pentru că nu vreau s-o văd murind sub ochii mei. Mai bine să mor eu mai întîi şi-apoi ea. Să cazi la picioarele lui şi să-i îmbrăţişezi genunchii. Are şi el o mamă bătrînă. De dragul ei să-ţi dea o bucată de pîine!“

Multe simţăminte se deşteptară şi se aprinseră în pieptul tînăr al cazacului!

— Dar cum ai ajuns aici? Pe unde ai venit?

— Pe sub pămînt.

— Este vreo trecere pe sub pămînt?

— Este.

— Unde?

— Dar n-o să mă trădezi, voinice?

— Jur pe sfînta cruce!

— Dacă te cobori în viroagă şi treci pîrîul, acolo e, în stufărişuri.

— Şi duce pînă-n oraş?

— Drept în mănăstirea oraşului.

— Hai, mergem chiar acum!

— Dar, pentru numele lui Hristos şi al Sfintei Maria, ia o bucată de pîine!

— Bine, iau şi pîine. Stai aici, lîngă car, ori mai bine culcă-te în el. N-o să te vadă nimeni, cazacii dorm cu toţii. Mă întorc îndată.

Şi Andrii porni spre carele unde se păstra merindea kurenului său. Inima i se zbătea în piept. Tot trecutul, tot ce pînă acum fusese înăbuşit în el de viaţa căzăcească ce-o ducea, de viaţa aspră şi plină de lupte, năvăli la suprafaţă, potopind într-o clipită prezentul. Şi iar îi răsări în faţa ochilor, ca ţîşnind din întunecate vîltori de mare, mîndrul chip al femeii de odinioară. Îi scăpărară iarăşi în amintire mîinile ei neasemuit de frumoase, ochii, buzele surîzătoare, părul des, de culoarea castanei, revărsîndu-se cîrlionţat pe sîni, şi tot trupul ei feciorelnic, mlădios, armonios. Nu, toate acestea nu s-au stins, n-au pierit în pieptul lui, ci s-au dat doar în lături, pentru a face vremelnic loc altor năvalnice simţăminte; dar adesea, foarte adesea au tulburat ele somnul tînărului cazac. Şi de multe ori, trezindu-se, rămînea îndelung cu ochii deschişi, neştiind să tîlcuiască pricina acestei stări.

Andrii mergea înainte, iar inima îi bătea din ce în ce mai tare numai la gîndul că o va revedea, îi tremurau genunchii tineri. Ajuns la care, uitase cu desăvîrşire de ce-a venit: îşi duse mîna la frunte şi se frecă multă vreme, străduindu-se să-şi aducă aminte ce trebuia să facă. Deodată, tresări din tot trupul, străfulgerat la gîndul că ea moare de foame. Se repezi şi înşfăcă din car cîteva mari pîini negre, potrivindu-şi-le subsuoară. Dar, pe dată se gîndi că hrana asta, numai bună pentru un zaporojan zdravăn şi fără nazuri, trebuie să fie grosolană şi nepotrivită pentru gingăşia unei fete. Tot cumpănind, îşi aduse aminte că în ajun hatmanul oştirii îi mustrase pe bucătari că irosiseră pentru salamata atîta făină de hrişcă, încît din ea s-ar fi putut face trei rînduri de terci. Pe deplin încredinţat că va găsi în cazane destulă salamata, luă din car ceaunul de drum al lui taică-său şi o porni spre bucătarul kurenului lor, care dormea lîngă cele două cazane de cîte zece

vedre fiecare, sub care cenuşa încă nu se răcise. Nu mică-i fu uimirea cînd văzu că amîndouă cazanele erau goale. Ca să mănînci toată salamata ar fi trebuit să ai puteri neomeneşti, mai ales că în kurenul lor erau mai puţini cazaci decît în celelalte. Aruncă o privire prin cazanele celorlalte kurene: nimic nicăieri. Fără voie îi trecu prin minte zicala: „Zaporojenii-s precum copiii: puţin au, puţin mănîncă, iar cînd au mai mult, tot nu lasă nimic“. Dar ce era de făcut? Parcă văzuse el pe undeva, într-unul din carele polcului lor, un sac cu pîine albă, pe care-l găsiseră cînd prădaseră brutăria mănăstirii. Merse drept la carul lui taică-său, însă sacul nu mai era acolo: şi-l pusese sub cap Ostap, care se întinsese cît era de lung în iarbă şi sforăia de răsuna toată cîmpia. Andrii înşfăcă cu o mînă sacul şi trase de el cu atîta putere, încît Ostap se izbi cu capul de pămînt şi, buimac de somn, se ridică în capul oaselor, dar cu ochii tot închişi, răcnind: „Prindeţi-l, prindeţi-l pe afurisitul de leah! Şi ţineţi calul, ţineţi calul!“ „Taci, că te omor!“ strigă înspăimîntat Andrii, gata să-i dea cu sacul în cap. Dar şi fără asta Ostap încetase să mai ţipe, se potolise şi pornise iar să sforăie, încît răsuflarea lui cutremura iarba pe care era întins. Andrii privi cu teamă în jur ca să vadă dacă nu cumva aiureala lui Ostap mai trezise şi alţi cazaci. Şi într-adevăr, un cap moţat se înălţase din kurenul vecin şi, după ce cercetă din ochi împrejurimile, se lăsă curînd la pămînt. Mai aşteptînd un răstimp, Andrii porni cu sacul spre carul său. Tătăroaica zăcea cu faţa-n sus, abia suflînd de spaimă.

— Scoală şi hai să mergem! Doarme toată lumea, nu te teme! Măcar eşti în stare să cari una din pîinile acestea, dacă nu le-oi putea aburca pe toate în spate?

Spunînd acestea, Andrii săltă în spinare sacii, mai şterpeli din mers un sac cu mei dintr-alt car, luă în mîini pînă şi pîinile ce voise să le dea tătăroaicei şi, cocîrjat sub povară, o porni cu îndrăzneală printre rîndurile de zaporojeni adormiţi.

— Andrii! se stropşi către el bătrînul Bulba, cînd îl văzu trecînd pe alături.

Inima lui Andrii încremeni în piept. Se opri şi, tremurînd ca varga, bîigui:

— Ce-i?

— Văd o muiere cu tine! Eh, ce-am să te mai chelfănesc cînd m-oi scula! Ai să dai de dracu' cu muierile astea! Şi, sfîrşindu-şi vorba, bătrînul îşi propti capul în cot, cercetînd-o cu luare-aminte pe tătăroaica înfăşurată în şal.

Andrii stătea mai mult mort decît viu şi nu cuteza să-şi ridice ochii spre tătîne-său. Doar după un răstimp, cînd, în sfîrşit, se încumetă să-i arunce o căutătură, văzu că bătrînul Bulba dormea cu capul culcat pe palmă.

Andrii îşi făcu cruce. Într-o clipă îi pieri din inimă spaima, chiar mai repede decît i-o încleştase. Iar cînd se întoarse să vadă ce face tătăroaica, o zări stînd dreaptă, asemeni unei statui de granit, înfăşurată toată în şal, în vreme ce răsfrîngerile de foc din zare îi luminau doar ochii tulburi ca de mort. O trase de mînecă şi porniră amîndoi înainte, tot aruncînd priviri temătoare în urmă, pînă cînd ajunseră în sfîrşit la o vîlcea adîncă, ba chiar un fel de rîpă, pe fundul căreia şerpuia leneş un fir de apă, năpădit de rogoz şi curmat din loc în loc de muşuroaie. Coborînd în vîlcea, nu mai puteau fi văzuţi de pe cîmpul pe care se întindea tabăra zaporojană. Cel puţin cînd Andrii aruncă o căutătură îndărăt, văzu povîrnişul ca un fel de zid, mai înalt de un stat de om, ce-i ferea de orice privire. Pe creasta malului se legănau în suflarea vîntului cîteva fire de iarbă, iar peste ele urca pe boltă luna, în chip de seceră răsturnată şi poleită toată în aur strălucitor. Un vîntişor ce adia dinspre stepă părea a le da de ştire că nu a mai rămas mult pînă-n zori. Dar nu se auzea de nicăieri cîntatul îndepărtat al cocoşilor, căci nici în oraş, nici în împrejurimile pustiite nu mai rămăsese de mult picior de cocoş. Pe o punte alcătuită dintr-o bîrnă trecură pîrîul, ajungînd pe celălalt mal, care părea mult mai înalt decît cel lăsat în urmă şi alcătuia un fel de costişă de prăpastie. Aici părea că se află locul cel mai de nădejde pentru apărarea cetăţii, căci valul de pămînt era mai scund şi nici garnizoana nu se zărea de după el. În schimb, ceva mai departe se înălţa zidul gros al mănăstirii. Malul abrupt era acoperit cu totul de buruieni, iar fîşia îngustă de pămînt ce-l despărţea de pîrîu era năpădită de stufăriş înalt de un stat de om. Pe creasta malului se vedeau rămăşiţele unui gard, care cîndva împrejmuise

pesemne o veche grădină. În faţa gardului creşteau foi late de brusture, dindărătul cărora se iţeau fire de lobodă şi scaieţi ţepoşi, iar dintre ele cel mai sus se înălţau tipsiile de floarea-soarelui. Ajunsă aici, tătăroaica se descălţă şi merse mai departe în picioarele goale, ferindu-şi cu grijă rochia, pentru că locul era mocirlos şi chiftea de apă. Străbătînd păpurişul, se opriră amîndoi în faţa unei grămezi de vreascuri şi de mănunchiuri de crengi uscate, din cele folosite pentru întărirea vreunui mal de şanţ. Dînd în lături vreascurile, găsiră o deschizătură ce nu părea mai mare decît o gură de cuptor. Tătăroaica, plecîndu-şi capul, intră cea dintîi; în urma ei, Andrii, gîrbovindu-se cît putu, ca să încapă cu toţi sacii săi, îşi făcu loc şi el prin spărtură şi curînd se pomeniră amîndoi într-un întuneric de nepătruns.

129 *Academie* – Academia teologică din Kiev.
130 *Bulba* – tubercul, cartof (ucr.).
131 Bursa – Seminarul teologic cu internat sau numai internatul seminarului; în popor, Academia teologică kieveană era, de asemenea, numită bursă; elevii bursei se numeau bursaci.
132* Haină de purtat pe deasupra, la ruşii din sud (n.a.).
133 ...*farfastîcuri* – în original: *ka zna şcio*, denumiri slavoneşti ale unor buchii.
134 *Zaporojie* – ţinut ucrainean, pe cursul inferior al Niprului, alcătuit din insulele de după pragurile fluviului.
135 *Tovcaci* – pisălog, pilug (ucr.).
136 *Seci* – tabără mobilă a cazacilor zaporojeni.
137 ...*cîte muşuroaie pe cîmp, atîtea moţuri în vînt* – în original, în limba ucraineană, cu traducerea autorului între paranteze.
138 ...*kurene şi ocoliţe* – aşezări căzăceşti, întărite pentru apărarea împotriva năvălirilor duşmane; prin extensie, aşa se numeau şi formaţiunile militare date de respectivele aşezări.
139 *cazacii înregistraţi* – cazaci trecuţi în registrele armatei polone.
140 ...*orînduirea republicană a bursei* – „funcţiile“ pe care le aveau elevii în cadrul bursei erau stabilite după modelul celor din vechea republică romană: senatori, consuli, lictori, cenzori (aceştia aveau în grijă supravegherea ordinii şi disciplinei).
141 *Adam Kisel* – voievod (guvernator) al Kievului pe la mijlocul secolului al XVII-lea.
142 *Novorossia* – Rusia Nouă, teritorii alipite la Imperiul Rus.
143 *culiş* – terci cu slănină (ucr.).
144 *rada* – sfatul militar al Secii zaporojene.
145 *Peceriţa* – ciupercă de gunoi (rus.).
146 *Kozolup* – de la *koza* = capră şi *lupiti* = a jupui (ucr.).
147 *Doloto* – daltă (ucr. şi rus.).
148 *Kirdeaga* – loitră (ucr.).

149 *Gustîi* – des, stufos (ucr. şi rus.).
150 *Remen* – curea (rus.).
151 *Borodavka* – neg (ucr. şi rus.).
152 *Koloper* – de la *kolo*: pe lîngă, pe alături şi *pereti* = a merge, a înainta orbeşte (ucr.).
153 *Pidsîşok* – uscătură (ucr.).
154 ...*salamata* – terci de pîine şi usturoi pisat, cîteodată şi cu fasole (ucr.).
155 *Kukubenko* – de la *kukubnîi* = păstrător, grijuliu (ucr.).
156 *Şilo* – suvac, sulă (ucr. şi rus.).
157 *Băgaţi-vi-l pe Şilo undeva* – joc de cuvinte, bazat pe semnificaţia substantivului comun *şilo*.
158 *Borodatîi* – bărbos (ucr. şi rus.).
159 *Mejigorski* – mănăstire din Kiev, considerată locaşul sfînt al zaporojenilor; a fost demolată în deceniul al IV-lea al secolului nostru.
160 ...*cartezian* – călugăr catolic, membru al unui ordin întemeiat în 1086 în Franţa.

VI

Andrii înainta cu greu prin coridorul întunecat şi îngust, urmînd-o pe tătăroaică şi cărînd în spinare sacii cu pîine.

— Curînd dăm de lumină, spuse călăuza. Îndată ajungem la locul unde am lăsat un opaiţ.

Şi, într-adevăr, pereţii de pămînt prinseră a se lumina treptat. Cei doi ajunseră într-un loc mai larg, unde părea să fie o capelă; în tot cazul, de perete era lipită o masă scundă, închipuind un fel de altar, deasupra căreia se vedea icoana Madonei catolice, cu chipul aproape şters şi decolorat de vreme. Candela mică de argint, atîrnată în faţa ei, arunca un licăr abia văzut asupră-i. Tătăroaica se aplecă şi ridică opaiţul ce-l lăsase aici. Era un opaiţ cu picior înalt şi subţire de aramă, avînd legat de el cu lănţişoare tot tacîmul: cleştişoare, acul de potrivit flacăra şi căpăcelul ce slujea la stinsul ei. Tătăroaica îl aprinse de la candelă. Lumina spori şi, cum mergeau ei amîndoi, ba puternic luminaţi de flacără, ba aşternînd pe pereţi umbre negre ca de cărbune, păreau să amintească de tablourile lui Gerardo della Notti[161]. Faţa frumoasă a tînărului oştean, plesnind de sănătate şi prospeţime, contrasta izbitor cu obrazul atît de istovit şi palid al călăuzei sale. Trecerea se lărgi puţintel, încît Andrii îşi putu îndrepta umerii de la o vreme. Privea cu nesfîrşită curiozitate pereţii de pămînt, care-i aminteau de peşterile Kievului[162]. Ca şi în peşterile de la Kiev, se vedeau şi aici firide săpate în pereţi, adăpostind în ele coşciuge; din loc în loc se vedeau şi grămezi de oseminte omeneşti, zăcînd neacoperite, înmuiate de umezeală şi prefăcute în scrum. Pesemne că şi aici se adăpostiseră sfinţi şi se ascunseseră de furtunile, amărăciunile şi ispitele lumeşti. Locul era atît de umed, încît uneori călcau de-a dreptul prin baltă. Andrii trebuia să se oprească deseori, ca să îngăduie călăuzei sale să se odihnească măcar cît de cît, căci osteneala părea s-o doboare din picioare aproape la fiecare pas. Bucăţica de pîine pe care o mîncase nu făcuse decît să-i stîrnească dureri şi mai cumplite în stomacul ce nu mai era deprins cu mîncarea şi adesea tătăroaica se oprea şi stătea neclintită minute în şir.

În cele din urmă văzură în faţa lor o mică uşă de fier. „Slavă Domnului, am ajuns“, îngînă cu voce stinsă tătăroaica şi dădu să ridice mîna ca să bată, dar nu mai avea vlagă în ea. Andrii izbi în locul ei uşa cu putere; răsună un vuiet prelung ce arăta că uşa dădea într-o încăpere foarte mare. Vuietul se schimbă apoi, lovindu-se pesemne de nişte bolţi înalte. După vreo două minute se auziră zăngănind nişte chei şi parcă cineva cobora o scară. În sfîrşit, uşa se deschise; îi întîmpină un monah, proptit de o scăriţă îngustă, cu cheile într-o mînă şi cu o lumînare în cealaltă. Andrii tresări fără voie la vederea acestui călugăr catolic, ce stîrnea atîta ură şi dispreţ în inimile cazacilor, încît se purteau cu ei mai neomeneşte decît chiar cu jidovii. Călugărul se trase şi el un pas îndărăt, văzînd un cazac zaporojan, dar un cuvînt şoptit repede de tătăroaică păru să-l liniştească. Închise uşa după ei şi le lumină calea, petrecîndu-i sus pe trepte, pînă se pomeniră cu toţii sub bolţile înalte şi întunecate ale bisericii mănăstirii. În faţa unuia dintre altarele împodobite cu sfeşnice şi lumînări înalte stătea în genunchi un preot, rugîndu-se în şoaptă. De-a dreapta şi de-a stînga lui, tot în genunchi, cu cădelniţele în mîini, se aflau doi tineri cîntăreţi la strană, în odăjdii trandafirii, peste care purtau pieptare de dantele. Preotul cerea de la Cel-de-Sus o minune: mîntuirea oraşului, tărie pentru sufletele căzute în deznădejde, răbdare pentru cei din cetate, alungarea ispititorului, care le şopteşte la ureche cîrtire şi plîngere nevrednică împotriva nenorocirilor pămînteşti. Cîteva femei, semănînd a stafii, îngenunchează şi ele, lăsîndu-şi într-o deplină sleire capetele pe spătarele scaunelor şi ale băncilor negre din faţa lor; cîţiva bărbaţi stăteau şi ei întristaţi în genunchi, sprijiniţi de coloanele şi pilaştrii ce susţineau bolţile lăturalnice. Fereastra cu geamuri colorate de deasupra altarului lăsă deodată să pătrundă înăuntru rumeneala zorilor, care, strecurată prin gemuleţele albastre, galbene şi de alte culori, făcu să se aştearnă pe duşumele pete de lumină, care împrăştiară brusc întunericul din biserică. Întregul altar, în firida lui îndepărtată, se arătă în toată strălucirea lui; fumul cădelniţelor se opri în văzduh, asemeni unui nor străbătut de curcubeu. Din colţul său întunecat, Andrii privea cu uimire minunea săvîrşită de lumină. Între timp, vuietul majestuos al orgii umplu

deodată toată biserica. Se înteţea tot mai mult, creştea în putere, prefăcîndu-se în bubuituri grele ca de tunet, pînă cînd se revărsă într-o cerească melodie, purtîndu-se sus pe sub bolţi şi amintind un gingaş cor de fete, pentru ca apoi să se preschimbe iarăşi într-un muget adînc şi tunător, după care amuţi. Multă vreme încă îi mai tremurară pe sub bolţi ecourile. Şi Andrii, cu gura căscată de uimire, se minuna în sinea lui de muzica aceea măreaţă.

Apoi simţi că-l trage cineva de poala caftanului. „Să mergem!“ îi şopti tătăroaica. Străbătură biserica nevăzuţi de nimeni şi ieşiră în piaţa din faţa ei. Zorile rumeniseră de mult cerul şi-n toate se prevestea răsăritul soarelui. Piaţa, de formă pătrată, era cu desăvîrşire pustie; numai la mijlocul ei mai rămăseseră tarabele de lemn, care arătau că, poate, doar cu o săptămînă în urmă precupeţii încă mai vindeau de-ale gurii. Uliţa, nepietruită ca toate uliţele acelor vremi, se înfăţişa doar ca o largă fîşie de noroi uscat. În jurul pieţei se înălţau case de piatră şi de lut, cu un singur cat, ai căror pereţi lăsau să se vadă stîlpii înalţi, legaţi între ei prin grinzi de lemn bătute în curmeziş, cum era pe-atunci obiceiul tîrgoveţilor de a-şi clădi locuinţele, obicei care mai dăinuie şi astăzi în unele oraşe din Lituania şi Polonia. Toate aveau acoperişuri din cale-afară de înalte, cu sumedenie de lucarne şi răsuflători. Într-o parte a pieţei, chiar lîngă biserică, mai înalte decît toate, era o clădire deosebită de celelalte, probabil judecătoria sau altă instituţie administrativă a oraşului. Avea două caturi şi deasupra ei, pus pe două arcade, se înălţa un turnuleţ, în care se afla un străjer; în acoperiş era zidit un cadran mare de orologiu. Piaţa părea moartă, dar pînă la urechea lui Andrii răzbătu un geamăt slab. Privind cu luareaminte, zări de cealaltă parte a pieţei doi-trei oameni ce zăceau aproape fără mişcare pe pămîntul gol. Cazacul îşi pironi privirea asupra lor ca să se dumirească dacă oamenii aceia sînt numai adormiţi sau morţi de-a binelea, dar în aceeaşi clipă se împiedică de ceva. Era o femeie moartă, o evreică pesemne. Părea să fi fost încă tînără, deşi faţa ei scofîlcită şi schimonosită nu lăsa să i se ghicească vîrsta. Pe cap avea o năframă roşie de mătase, iar peste urechi îi treceau două şiraguri de mărgăritare ori de mărgele; doi-trei zulufi lungi şi

cîrlionţaţi cădeau de sub ele pe gîtul uscat şi cu vinele umflate. Lîngă ea zăcea un copilaş, care înşfăcase cu amîndouă mînuţele sînul ei sleit şi tot trăgea mînios de el, neputînd da nicicum de lapte; nu mai plîngea şi nu mai ţipa şi numai după pîntecelul ce i se tot înălţa şi cobora îţi puteai da seama că n-a murit încă sau că, în tot cazul, e pe cale să-şi dea ultima suflare. Drumeţii noştri lăsară în urmă piaţa, dar fură iar opriţi de un om smintit care, văzînd încărcătura preţioasă a lui Andrii, se năpusti ca un tigru la el, răcnind: „Pîine!“ Dar puterile nu-i erau nici pe departe pe măsura turbării: Andrii îi dădu un brînci, doborîndu-l la pămînt. Cuprins de milă, însă, îi aruncă o pîine, la care omul se repezi ca un cîine turbat, muşcînd din ea şi înfulecînd lacom, după care îşi dădu pe loc suflarea, chiar sub ochii lor, în scuturături groaznice, căci se dezobişnuise de mult de mîncare. Aproape la fiecare pas rămîneau îngroziţi de victimile înspăimîntătoare ale înfometării. Părea că, nemaiputînd îndura chinurile în casele lor, mulţi tîrgoveţi dăduseră înadins năvală în uliţă, nădăjduind că li se va dărui de sus ceva care să le întărească puterile. La poarta unei case şedea o băbuţă, despre care n-ai fi putut spune dacă doarme, a murit ori a căzut într-un fel de toropeală: oricum, nu auzea şi nu vedea nimic şi zăcea aşa, cu capul aplecat în piept, în deplină neclintire. De acoperişul altei case spînzura în laţ un trup uscat, întins strună. Sărmanul om nu mai putuse îndura chinurile foamei şi se hotărîse să-şi grăbească sfîrşitul, punîndu-şi singur capăt zilelor.

La vederea acestor cumplite mărturii ale foametei, Andrii nu se putu stăpîni şi o întrebă pe tătăroaică:

— Oare chiar să nu fi găsit nimic ca să-şi păsuiască sfîrşitul? Cînd omul ajunge la cel din urmă hotar, nu mai are ce face şi trebuie să caute chiar şi hrana de care pînă atunci i-a fost scîrbă. Chiar şi vieţuitoarele oprite de lege pot fi mîncate.

— Păi pe toate le-am mîncat, toate dobitoacele, îi răspunse tătăroaica. Nici cal, nici cîine, nici măcar un şoarece n-ai să mai găseşti în tot oraşul. Noi n-am avut aici niciodată merinde de prisos, toate se aduceau din satele vecine.

— Şi-atunci cum, pierind de o moarte atît de cumplită, tot vă mai îndărătniciţi să apăraţi oraşul?

— Poate că voievodul l-ar fi închinat, dar ieri-dimineaţă polcovnicul din Bugeac i-a trimis un răvaş, adus de un şoim, în care îl îndeamnă să nu supunem oraşul, că ne vine el într-ajutor cu polcul, numai că mai aşteaptă un polcovnic, să vină împreună. Îi aşteptăm din clipă-n clipă... Dar uite casa. Am ajuns.

Andrii zărise de departe o casă ce nu semăna nici ea celorlalte şi părea să fi fost durată de cine ştie ce arhitect italian. Era tocmită din cărămidă subţire şi frumoasă, avînd două caturi. Ferestrele de la catul de jos se îmbucau adînc în înaltele lor pervazuri de granit, în vreme ce catul de sus se înfăţişa ca un şir de arcade mici ce alcătuiau o galerie; pe grilajele dintre arcade erau prinse steme, iar colţurile casei aveau şi ele steme. O scară largă, de cărămidă vopsită, cobora pînă în piaţă. De o parte şi de alta a scării stăteau doi străjeri, care, într-o picturală şi pitorească simetrie, se ţineau cu cîte o mînă de halebarde, iar cu cealaltă îşi sprijineau frunţile plecate, semănînd astfel mai mult a sculpturi decît a făpturi vii. Nu dormeau şi nici nu piroteau, dar păreau cu desăvîrşire nesimţitori la toate: nici măcar nu se uitară la cei care urcară acum treptele. În capul scărilor, Andrii şi tătăroaica văzură un oştean înarmat pînă-n dinţi şi bogat înveşmîntat, care ţinea în mîini o carte de rugăciuni. Oşteanul dădu să-şi ridice spre ei căutătura ostenită, dar, la un cuvînt al tătăroaicei, îşi coborî iar ochii pe filele cărţii. Cei doi intrară în prima odaie, destul de largă, care slujea poate drept sală de primire ori poate numai drept tindă. Odaia era ticsită de oameni, şezînd în fel şi chip pe lîngă pereţi: soldaţi, slugi, îngrijitori de cîini, cupari şi alţi oameni de casă, trebuincioşi pentru a arăta însemnătatea oricărui dregător leah, fie el oştean sau moşier. Mai plutea încă prin aer un miros înecăcios de lumînare stinsă de curînd. Alte două lumînări mai ardeau în cele două sfeşnice uriaşe, aproape cît un stat de om, ce se înălţau în mijlocul încăperii, cu toate că de mult lumina dimineţii răzbise prin fereastra mare şi zăbrelită. Andrii dădu să intre pe uşa mare, de stejar, împodobită cu stemă şi cu alte înfloriturі sculptate, dar tătăroaica îl trase de mînecă şi-i arătă o uşă mică

dintr-un perete lăturalnic. Prin uşa aceea, pătrunseră într-un coridor şi de-acolo în altă odaie, pe care Andrii se apucă să o cerceteze cu luareaminte. Lumina ce-şi croia drum prin crăpătura dintre obloane scotea cîte ceva din întuneric: o perdea de culoarea zmeurei, cornişa aurită şi un tablou de pe un perete. Tătăroaica îi făcu semn lui Andrii să rămînă pe loc, după care deschise o uşă ce dădea în altă odaie, lăsînd să se vadă o clipă un alt licăr de lumină. Andrii auzi o şoaptă şi apoi susurul unui glas ce făcu să i se cutremure toată fiinţa. Prin uşa întredeschisă zări o clipă silueta zveltă a unei femei, cu părul strîns într-o coadă lungă şi grea, ce-i cădea pe mîna înălţată. Tătăroaica se întoarse şi-i spuse să intre. Păşi înainte buimac, fără să-şi dea seama cum a intrat şi cum s-a închis uşa în urma lui. În odaie ardeau două lumînări; pîlpîia şi o candelă în faţa unei icoane; sub icoană se afla o masă înaltă, cu trepte, după obiceiul catolic, ca să poţi îngenunchea în timpul rugăciunii. Dar altceva căutau ochii lui. Îşi întoarse privirea în altă parte şi zări o femeie, ce părea a se fi oprit, împietrită deodată în timpul unei repezi mişcări. Parcă întreaga ei făptură dăduse să se avînte spre el şi se oprise apoi deodată. Rămase şi el uluit în faţa ei. Nu astfel îşi închipuise el că o va vedea: femeia aceasta nu era ea, n-avea nimic din cea pe care o cunoscuse cîndva, nu mai semăna deloc cu ea, dar acum i se părea de două ori mai frumoasă şi mai minunată. Atunci avea în ea ceva neterminat, nedesăvîrşit încă, pe cînd acum părea o operă de artă, căreia pictorul i-a dat şi ultima trăsătură de penel. Cea de odinioară era o fată minunată şi fluşturatică; cea de acum era o femeie în toată strălucirea frumuseţii împlinite. Un simţămînt întru totul împlinit se citea în ochii înălţaţi spre el, nu crîmpeie, nu făgăduiala unui simţămînt, ci simţămîntul întreg. Lacrimile nu apucaseră să i se usuce şi îi învăluiau privirile într-o umezeală strălucitoare, care-i pătrunse voinicului pînă în suflet. Pieptul, gîtul şi umerii ei atinseseră acum fermecatele hotare ce-s hărăzite frumuseţii împlinite cu desăvîrşire; părul, ce se răsfira înainte în zulufi uşori pe faţa ei, acum era strîns într-o coadă bogată, pe jumătate împletită, în timp ce cealaltă jumătate i se revărsa de-a lungul braţului, risipindu-i-se pe sîni în şuviţe subţiri, lungi şi unduioase. Părea că toate trăsăturile i s-au schimbat,

de la cea dintîi pînă la cea din urmă. Degeaba se străduia el să regăsească măcar una dintre cele ce-i stăruiau în amintire, nu şi nu! Paloarea atît de mare a feţei nu-i ştirbea cu nimic fermecata frumuseţe, ci, dimpotrivă, părea să-i adauge o năvalnică şi atotbiruitoare însufleţire. Iar Andrii îşi simţi sufletul copleşit de o spaimă pioasă şi rămase neclintit în faţa ei. Părea şi ea uluită de înfăţişarea cazacului, care i se arăta în toată frumuseţea şi puterea lui tinerească şi i se părea că, pînă şi în nemişcarea sa, bărbatul acesta nu-şi poate ascunde libertatea nestingherită a mişcărilor; ochii îi străluceau de o hotărîre de nezdruncinat, sprîncenele catifelate i se arcuiau vultureşte spre tîmple, obrajii arşi de soare erau îmbujoraţi de tot focul patimii lui neprihănite şi ca mătasea îi strălucea mustăcioara tînără şi neagră.

— Nu, nu stă în puterile mele să-ţi arăt măcar cît de cît recunoştinţa mea, mărinimosule oştean, spuse ea cu voce argintie, tremurătoare. Unul Dumnezeu ar putea să te răsplătească, nu o biată femeie slabă ca mine...

Îşi lăsă ochii în pămînt: asemeni unor fermecate petale de nea coborîră peste ei pleoapele, împodobite de lungile săgeţi ale genelor. Se plecă uşor şi minunatul ei chip şi o gingaşă roşeaţă îl umbri de jos. Andrii nu ştia ce i-ar putea răspunde. Ar fi vrut să-i spună tot ce avea pe suflet, să-i spună cu acelaşi foc ce-i clocotea în suflet, dar nu putea. Ceva parcă îi pecetluia buzele, îi lua graiul şi simţea că unul ca el, care a învăţat la bursă şi s-a deprins cu viaţa rătăcitoare de oştean, nu poate răspunde la asemenea cuvinte şi îl cuprinse ura faţă de firea sa de cazac.

În clipa aceea intră în odaie tătăroaica. Apucase să taie felii pîinea adusă de oştean şi o aducea acum pe o tipsie de aur, pe care o puse în faţa stăpînei. Frumoasa domniţă se uită la tătăroaică, apoi la pîine, după care îşi înălţă ochii spre Andrii şi multe se puteau citi în ochii ei. Această privire înduioşată, care vădea toată slăbiciunea şi neputinţa de a-şi arăta simţămintele ce-o stăpîneau, îi era mai pe înţeles lui Andrii decît orice cuvinte. Îşi simţi dintr-odată sufletul uşor, de parcă întreaga fiinţă i se descătuşase. Toate pornirile şi simţămintele, pe care pînă atunci parcă i le strunise cineva într-un frîu apăsător, se pomeniseră deodată slobode şi în

voie şi năzuiau să se reverse într-un nestăvilit potop de cuvinte, dar frumoasa domniţă se întoarse către tătăroaică, întrebînd-o îngrijorată:

— Dar mama? I-ai dus pîine şi ei?

— Doarme.

— Dar tatei?

— I-am dus. A spus că o să vină chiar el să-i mulţumească oşteanului.

Fata luă o felie de pîine şi o duse la gură. Andrii privea cu negrăită voluptate cum rupe ea feliile cu degetele-i albe şi mănîncă; deodată îşi aminti de omul înnebunit de foame, care îşi dăduse sufletul chiar sub ochii lui, după ce înghiţise o bucată de pîine. Îngălbeni la faţă şi, apucînd-o de mînă, strigă:

— Destul! Nu mai mînca! N-ai mai pus nimic în gură de-atîta vreme, încît pîinea ţi-ar putea fi otravă.

Ea îşi coborî de îndată mîna, puse pîinea pe tipsie şi îl privi în ochi, ca un copil ascultător. Şi de-ar fi cineva în stare să descrie... dar nici dalta, nici penelul, nici cuvîntul cel înalt şi viguros nu pot să înfăţişeze nici ceea ce licăreşte uneori în privirile unei fete, nici duiosul simţămînt care-l cuprinde pe cel care cată în privirea ei.

— Regină! strigă Andrii, covîrşit de prisosul inimii, al sufletului şi al tuturor celorlalte porniri. Ce-ţi lipseşte? Ce pofteşti? Porunceşte-mi! Dă-mi poruncă să săvîrşesc fapta cea mai grea cu putinţă şi eu o să alerg într-un suflet s-o duc la îndeplinire! Spune-mi să fac ceea ce nu poate face nici un om, iar eu o să fac, chiar dacă ar fi să pier. Da, chiar dacă ar fi să pier, să pier! Jur pe sfînta cruce că pieirea de dragul tău e-atît de dulce pentru mine... de nici nu se poate spune! Am trei cătune, iar jumătate din herghelиile tatălui meu sînt ale mele. Tot ce mama i-a adus de zestre tatei, chiar şi tot ce ascunde de el – totul e al meu. Arme ca ale mele n-are nimeni din cazacii noştri: doar pentru mînerul sabiei mi s-ar da cea mai frumoasă dintre herghelii şi trei mii de oi. Dar pe toate le-aş lepăda, le-aş azvîrli cît colo, le-aş arde sau le-aş arunca în apă, dacă mi-ai şopti o vorbă sau dacă ţi-ai mişca subţirea şi neagra sprînceană! Însă ştiu că vorbesc în dodii şi înşir nerozii nepotrivite aici şi acum, ştiu că unul ca mine, crescut la bursă şi la

Zaporojie, nu-i în stare să vorbească aşa cum s-ar cuveni, într-un loc în care vin regii, prinţii şi floarea cavalerilor de la curte. Văd că Dumnezeu te-a făcut altfel decît pe noi, văd că nu se pot asemui cu tine toate celelalte neveste şi fiice de boieri. Nici nu sîntem vrednici să-ţi fim robi, numai îngerii din ceruri pot să te slujească.

Cu uimire din ce în ce mai mare, numai ochi şi urechi, fără să scoată o vorbă, asculta fata cuvintele acestea deschise, izvorîte din inimă, în care, ca într-o oglindă, se vedea un suflet tînăr şi plin de putere. Şi în fiecare vorbă nemeşteşugită, răsărită din adîncul inimii, clocotea această putere. Şi copila îşi întinse spre el minunatul chip, îşi aruncă pe spate pletele sîcîitoare, îşi întredeschise buzele şi rămase aşa multă vreme, sorbindu-l din ochi. Apoi dădu să spună ceva, dar se opri pe dată, amintindu-şi că oşteanul acesta are altă menire, că în spatele lui, gata de cruntă răzbunare, se află tatăl, fraţii şi întreaga lui ţară, că fioroşi sînt zaporojenii care-au împresurat oraşul şi că la cumplită moarte sînt osîndiţi ea, locuitorii şi oraşul însuşi... Şi ochii i se umplură deodată de lacrimi; luă iute o batistă înflorată cu fir de mătase, şi-o aruncă pe faţă şi batista se umezi în cîteva clipe; stătu mult timp aşa, cu minunatul ei cap dat pe spate, muşcîndu-şi încîntătoarea buză de jos cu dinţii albi ca zăpada, de parcă ar fi simţit deodată o muşcătură veninoasă de şarpe, fără să-şi ia batista de pe faţă pentru ca el să nu-i vadă durerea copleşitoare.

— Spune-mi măcar o vorbă! bîigui el, apucînd-o de mîna albă ca atlazul. La această atingere, un foc scînteietor îi trecu prin vine. Cazacul strîngea mîna ce zăcea fără viaţă în palma lui.

Dar ea tăcea, nemişcată şi cu faţa ascunsă în batistă.

— De ce eşti atît de tristă? Spune-mi, de ce eşti atît de tristă?

Atunci fata aruncă batista, îşi feri într-o parte pletele lungi ce-i cădeau peste ochi şi îşi revărsă durerea în cuvinte tînguioase, pe care le murmura cu voce stinsă, asemeni vîntului ce se iscă în serile liniştite, cînd unduieşte prin hăţişurile de trestie: foşneşte lin mai întîi, apoi prinde putere şi porneşte a hăuli în vaier prelung; şi primeşte în auz răsunetele acestea călătorul, cuprins de neînţeleasă întristare şi nu mai ia el aminte nici la înserarea ce se

stinge în juru-i, nici la cîntecele pline de voioşie ale oamenilor ce se întorc de la munca cîmpului, nici la huruitul îndepărtat al vreunei căruţe în trecere pe drum.

— Oare nu-s vrednică să le fie oamenilor milă veşnic de mine? Oare nu-i nenorocită mama care m-a adus pe lume? Oare n-am parte de ursita cea mai amară? Oare tu, cruntă soartă, nu eşti călăul meu neîndurător? Pe toţi mi i-ai adus la picioare: pe cei mai aleşi curteni din toată şleahta, pe cei mai bogaţi pani, conţi şi baroni străini, toată floarea cavalerimii noastre. Toţi mă puteau iubi fără oprelişte şi oricare dintre ei ar fi socotit că-i o mare fericire iubirea mea. Doar un semn cu mîna să fi făcut, şi fiecare dintre ei, chiar cel mai frumos la chip şi de neamul cel mai ales, mi-ar fi devenit soţ. Dar tu, soartă nemiloasă, de nici unul dintre ei nu mi-ai legat inima, ci, ocolindu-i pe cei mai buni viteji ai pămîntului nostru, mi-ai legat-o de un străin, de un duşman. Oare de ce, Preacurată Maică a Domnului, pentru ce păcate, pentru ce crunte fapte mă prigoneşti cu atîta necruţare şi neîndurare? În belşug şi bogăţie mi-am trăit zilele pînă acum; bucatele cele mai bune, cele mai scumpe şi cele mai dulci vinuri mi-au fost hrană şi băutură. La ce bun? Ca să am acum parte de cea mai cruntă moarte, la care nu e osîndit nici cel din urmă cerşetor al regatului? Şi nu e de-ajuns că mă aşteaptă o soartă atît de înspăimîntătoare, nu e de-ajuns că, înainte de a mă sfîrşi, va trebui să văd cum mor în chinuri cumplite tatăl şi mama mea, pentru salvarea cărora mi-aş da viaţa de douăzeci de ori – toate astea nu-s de-ajuns, am fost sortită ca înaintea sfîrşitului meu să aud nişte vorbe şi să văd o iubire cum nu se mai află pe lume. A trebuit ca voinicul acesta, cu vorbele sale, să-mi sfîşie inima, pentru ca amara mea soartă să fie şi mai amară, pentru ca să-mi pară şi mai rău de tînăra mea viaţă, pentru ca moartea să mi se pară şi mai cumplită şi, murind, să te hulesc şi mai mult, crunta mea soartă, şi pe Tine – iartă-mi păcatul –, Sfîntă Maică a Domnului!

Şi, după ce tăcu, un simţămînt de deznădejde nemărginită se oglindi pe chipul ei; fiece trăsătură de pe chipul ei vădea durere şi totul, de la fruntea întristată şi de la ochii dureros aplecaţi pînă la lacrimile încremenite şi uscate pe obrajii ei încinşi, totul părea a spune: „Nu-i fericire pe acest chip“.

— Nu s-a mai pomenit pe lume şi e cu neputinţă, spuse Andrii, ca cea mai frumoasă şi mai bună dintre femei să aibă parte de o soartă atît de amară, cînd ea e născută pentru ca în faţa ei, ca în faţa unei icoane sfinte, să îngenuncheze tot ce-i mai ales în lume. Nu, n-ai să mori! Nu tu vei muri! Jur pe mama care m-a născut şi pe tot ce mi-e drag pe lume că nu vei muri! Iar dacă se va întîmpla ca prin nimic, nici prin putere, nici prin rugă, nici prin vitejie, să nu putem îndepărta amarnica soartă, atunci vom muri împreună; şi mai întîi voi muri eu, în faţa ta, aici, voi muri la genunchii tăi minunaţi şi doar mort mă vor despărţi de tine!

— Nu încerca să te amăgeşti singur, voinice, nici pe mine nu mă amăgi, spuse ea, clătinîndu-şi încet capul minunat. Spre marea mea nenorocire, ştiu prea bine că n-ai dreptul să mă iubeşti. Şi mai ştiu care e datoria şi legea ta: te cheamă tatăl tău, fîrtaţii şi glia ta, iar noi îţi sîntem duşmani.

— Ce mi-e mie tata, ce mi-s fîrtaţii şi glia? zise Andrii, scuturînd din cap şi îndreptîndu-şi strună făptura aidoma plopului negru ce creşte pe malul unui rîu. Dacă-i pe-aşa, uite ce voi spune: nu am pe nimeni pe lume! Pe nimeni, pe nimeni! repetă el cu glasul şi cu mişcarea mîinii cu care un cazac înverşunat şi dîrz arată că e gata să facă o faptă nemaipomenită, pe care altul n-ar putea-o săvîrşi. Cine a spus că patria mea e Ucraina? Cine mi-a dat-o drept patrie? Patria e acel lucru pe care îl caută sufletul nostru, care-i e cel mai drag omului. Patria mea eşti tu! Iată care mi-e patria! Şi voi purta patria aceasta în inima mea cît va fi veacul să-mi fie şi ia să încerce careva dintre cazaci să mi-o smulgă de-acolo! Şi tot ce am pe lume o să vînd, o să dau, o să calc în picioare pentru această patrie!

Ea încremeni pentru o clipă, aidoma unei splendide statui, privind drept în ochii lui, apoi izbucni în plîns şi, cu avîntul de care e în stare numai mărinimoasa nechibzuinţă a femeii create doar pentru minunatele elanuri ale inimii, i se aruncă la piept, cuprinzîndu-i gîtul cu braţele ei încîntătoare, albe ca neaua, şi izbucni iar în plîns. În acest timp de afară se auziră strigăte nedesluşite, însoţite de răpăiala tobelor şi a paucelor. Dar Andrii nu le auzea. Nu simţea decît răsuflarea caldă şi înmiresmată a buzelor ei minunate, şiroaiele de lacrimi pe care ochii ei le revărsau pe obrazul lui şi

pletele ei îmbălsămate, care-l înfăşurau în mătasea lor neagră şi strălucitoare.

Deodată intră în fugă tătăroaica, cu strigăte de bucurie.

— Sîntem izbăviţi, sîntem izbăviţi! striga ea în neştire. Au intrat ai noştri în oraş, aducînd cu ei pîine, mei, făină şi zaporojeni legaţi.

Dar nici unul dintre ei nu auzi ce fel de „ai noştri“ au intrat în oraş, ce-au adus cu ei şi ce zaporojeni au legat. Plin de nepămînteană bucurie, Andrii săruta buzele înmiresmate ce-i atingeau obrazul şi nici ele nu rămîneau datoare: îi răspundeau în acelaşi chip. Şi în sărutul care îi contopea pe amîndoi, făcînd din ei o singură fiinţă, ei simţiră ceea ce doar o dată îi e dat omului să simtă în viaţă.

Şi pierdut a fost cazacul! Pierdut pentru toată căzăcimea! Niciodată nu va mai vedea nici Zaporojie, nici cătunele părinteşti, nici biserica Domnului! Şi nici Ucraina nu-şi va mai vedea vreodată pe cel mai viteaz dintre copiii, ridicat ca s-o apere. Îşi va smulge bătrînul Taras un smoc întreg de păr cărunt din moţul său şi va blestema ziua şi ceasul în care, spre ruşinea lui, a zămislit un asemenea fecior.

VII

În tabăra zaporojeană era mare vînzoleală şi zarvă. La început nimeni nu putea spune lămurit cum s-a întîmplat că oştile au intrat în oraş. De-abia mai tîrziu ieşi la iveală că tot kurenul Pereiaslavski, care străjuia poarta lăturalnică a oraşului, se îmbătase criţă; prin urmare, nu mai era de-a mirării că jumătate din oamenii lui au fost măcelăriţi, iar cealaltă jumătate, legaţi cobză, mai înainte chiar de a-şi fi putut da seama despre ce era vorba. Pînă a apuca kurenele învecinate, trezite din somn de larma încăierării, să pună mîna pe arme, oastea intrase pe poartă şi ultimele rînduri se apărară cu focuri de armă, nelăsîndu-i să se apropie pe zaporojenii buimaci şi treji doar pe jumătate, care se repeziseră în neorînduială asupra lor. Hatmanul dădu poruncă să se adune toată oştirea şi, după ce toţi făcură roată împrejurul lui şi se liniştiră, luîndu-şi cuşmele de pe cap, spuse:

— Aşadar, iată ce-a fost să se întîmple în noaptea asta, cinstiţi fîrtaţi. Iată la ce duce beţia! Iată ce ruşine ne-a făcut duşmanul! Se vede că, dacă v-am îngăduit porţii de băutură de două ori mai mari, domniile voastre sînteţi gata să vă aghesmuiţi pînă-ntr-atîta, că duşmanul oştirii lui Hristos nu numai că vă dezbracă de şalvari, dar vă scuipă şi în obraz, fără ca voi să-l simţiţi măcar.

Cazacii stăteau cu ochii în pămînt, ştiindu-şi vina. Îl înfruntă numai Kukubenko, hatmanul kurenului Nezamaikovski:

— Ba stai, tătucă! zise el. Cu toate că după lege nu se cade să spui ceva cînd vorbeşte hatmanul în faţa oştirii sale, dacă lucrurile au stat altfel, asta trebuie s-o spunem. Nu-i întru totul cu dreptate mustrarea pe care o faci întregii oşti a lui Hristos. Cazacii ar fi fost vinovaţi şi vrednici de moarte dacă s-ar fi îmbătat la drum, în luptă sau la vreo faptă anevoioasă şi grea. Dar noi şedeam fără nici o treabă, învîrtindu-ne degeaba prin faţa oraşului. Nici în post nu eram, nici altă creştinească înfrînare nu ne ţinea în popreală: de-atîta trîndăvie, cum să nu se-apuce omul de băut? Nu-i nici un păcat în asta. Mai bine să le arătăm noi leşilor ce înseamnă să dai năvală peste oameni fără de vină. I-am mai bătut noi şi înainte vreme, dar acum o să-i batem atît de bine, că n-or să mai ajungă cu ciolanele întregi acasă.

Cuvîntarea hatmanului de kuren le plăcu cazacilor. Îşi înălţară capetele ce păruseră pînă atunci abătute de tot şi mulţi înclinară a încuviinţare din frunţi, zicînd: „Bine-a spus Kukubenko!“ Iar Taras Bulba, care stătea în preajma hatmanului oştirii, rosti:

— Ce zici, hatmane, aşa-i că drept a vorbit Kukubenko? Ce-ai de zis la asta?

— Ce-am de zis? Iată ce-am de zis: fericit părintele ce-a zămislit un asemenea fiu! Că nu-i mare înţelepciune să rosteşti cuvînt de dojană, ci-i mai înţelept să spui o vorbă, care, fără să ia în bătaie de joc năpasta omului, să-l îmbărbăteze, să-i dea avînt, precum pintenii îmboldesc calul împrospătat la adăpătoare. Eu însumi aveam de gînd să vă spun o vorbă de mîngîiere, dar Kukubenko mi-a luat-o înainte.

„Bine-a spus şi hatmanul!“ trecu o şoaptă şi prin rîndurile zaporojenilor. „Bun cuvînt!“ repetară şi alţii. Pînă şi cei mai cărunţi dintre zaporojeni, care se ţineau deoparte ca un stol de porumbei albi, clătinară din cap şi clipociră din mustăţi, murmurînd încetişor: „A fost o vorbă înţeleaptă!“

— Ascultaţi dar, cazaci dumneavoastră! urmă hatmanul oştirii. Să cucerim cetatea, să ne căţărăm şi să săpăm pe sub ziduri, cum fac meşterii de prin alte locuri ori nemţii, lua-i-ar naiba, nu se cade şi nu-i treabă căzăcească. Dacă-i să chibzuim mai bine, duşmanul a intrat în oraş cu prea puţine merinde, căci nici căruţe n-a avut prea multe. Lumea din oraş e înfometată, aşa că o să înfulece totul dintr-o suflare. Cît despre tainul pentru cai, ştiu eu... poate vreun sfînt de-al lor le-o arunca nişte fîn din cer drept în colţii furcilor... Dar şi pe asta tot bunul Dumnezeu o ştie. Aşijderea, popii lor mai mult la vorbă-s tari, nu la treabă. Pentru una sau pentru alta, pînă la urmă tot vor ieşi din oraş. Împărţiţi-vă aşadar în trei cete, păziţi drumurile din faţa celor trei porţi. În faţa porţilor mari, cinci kurene, în faţa celorlalte cîte trei. Kurenele Diadkivski şi Korsunski să stea la pîndă! Domnia sa Taras cu polcul să stea de asemeni la pîndă! Kurenele Tîtarevski şi Tîmoşevski să rămînă în dreapta convoiului de căruţe, pînă cînd o să fie nevoie de ele! Iar kurenele Şcerbinovski şi Steblikivski de sus să stea în stînga! Din rîndurile oştirii să iasă înainte tinerii cei mai colţoşi, ca să zădărască duşmanul! Că leahul, găunos la minte cum e, n-o să poată îndura batjocura şi, poate, chiar astăzi o să-i vedem pe toţi ieşind pe poartă. Hatmanii de kurene să ia seama fiecare la kurenul lui: care are lipsă de oameni să şi-l întregească cu rămăşiţele kurenului Pereiaslavski. Şi la tot ce mai e nevoie să ia seama hatmanii! Să se dea fiecărui cazac cîte o ceaşcă de rachiu să se dreagă şi cîte o pîine să îmbuce. Numai că, zic eu, mai toţi sînteţi sătui de ieri căci, ca să spunem drept, aţi înfulecat atîta crăpelniţă, încît mă mir că n-a crăpat nici unul peste noapte. Şi încă o poruncă: dacă s-o găsi careva, vreun crîşmar ori vreun jidov, să vîndă vreunui cazac măcar o ulcică de rachiu, apoi să ştie cîinele că drept în frunte am să-i bat în piroane

o ureche de porc şi-am să-l spînzur cu picioarele în sus! Şi-acum la treabă, fîrtaţi cazaci! La treabă!

Astfel rîndui hatmanul şi toţi cazacii, cu cuşmele în mîini, îi făcură o plecăciune adîncă, după care se îndreptară spre căruţele şi taberele lor şi numai după ce se îndepărtară binişor îşi puseră cuşmele pe cap. Începură cu toţii să se pregătească: îşi încercară tăişul săbiilor şi paloşelor, turnară pulberea din saci în cornuri, puseră căruţele în rînduială şi aleseră caii.

Taras porni spre polcul său, tot gîndindu-se şi neputîndu-se dumiri nicidecum pe unde ar putea fi Andrii: să-l fi luat rob din somn leşii, cetluindu-l împreună cu ceilalţi? Ba nu, că nu-i Andrii omul să se lase prins de viu. Printre cazacii ucişi, aşijderea nu era de văzut. Se îngîndură rău Taras şi nici nu auzi că de mult îl tot striga cineva pe nume.

— Care mă strigi? rosti el, dezmeticindu-se în sfîrşit.

Şi-l văzu în faţa sa pe Iankel.

— Pan polcovnice, pan polcovnice! spuse jidovul cu glas pripit şi gîfîit, de parcă îi aducea într-adevăr o veste mare. Am fost în oraş, pan polcovnice!

Taras se uită la el şi se miră că jidovul a avut vreme să pătrundă în oraş.

— Ce drac te-a mai purtat pe-acolo?

— Uite că spun îndată, porni să povestească Iankel. Cum am auzit în zori larma şi-au început cazacii să puşte, pe loc mi-am înhăţat caftanul şi, fără a-l mai îmbrăca, am rupt-o la fugă într-acolo; abia pe drum l-am tras pe mîneci, căci voiam să aflu cît mai degrabă ce-i cu larma şi de ce puşcă cazacii chiar din zori de zi. Am ajuns la poartă chiar cînd intrau în oraş ultimii oşteni. Şi cînd mă uit eu, îl văd în fruntea unei cete pe însuşi pan Galeandovici, stegarul. Domnia sa mi-e binecunoscut, căci de trei ani îmi datorează o sută de galbeni. M-am luat după el, chipurile ca să-i cer datoria şi am intrat astfel cu ei în tîrg.

— Chiar adică, ai intrat în oraş, ba încă şi datoria voiai s-o capeţi? îl întrebă Bulba. Şi n-a poruncit să fii spînzurat pe loc, ca un cîine?

— Ba chiar aşa, zău, chiar c-a vrut să mă spînzure, răspunse jidovul. Îmi şi puseseră slugile domniei sale ştreangul la gît, însă eu l-am rugat pe

pan stegar să mă cruţe, spunînd c-am să aştept cu datoria cît o pofti domnia sa, ba mai făgăduindu-i şi alţi bani cu împrumut, doar să m-ajute să-mi strîng datoriile de la ceilalţi cavaleri; căci pan stegarul, drept să-ţi spun domniei tale, n-are nici un galben în pungă. Măcar că-i stăpîn peste nu ştiu cîte cătune şi moşii şi că are patru castele şi pămînt în stepă pînă hătdeparte spre Şklov, dar gologani, ca şi cazacii, nici de leac nu are. Ba şi-acum, dacă nu i-ar fi dat bani pentru arme jidovii din Breslau, n-ar fi avut cu ce porni la război. Nici la adunarea nobililor leşi tot din pricina asta nu s-a putut duce...

— Şi ce-ai făcut în oraş? Pe-ai noştri i-ai văzut?

— Păi cum! Că sînt o mulţime de-ai noştri pe-acolo: Iţic, Rahum, Samuilo, Haivaloh, evreul arendaş...

— Ducă-se dracului cîinii ăştia! strigă Taras cu mînie. Ce-mi tot dai cu neamul tău ovreiesc! Eu de zaporojenii noştri te întreb.

— Pe zaporojenii noştri nu i-am văzut. Numai pe pan Andrii l-am văzut.

— L-ai văzut pe Andrii? strigă Bulba. Şi unde spui că l-ai văzut? La beci? La groapă? Batjocorit? Legat?

— Cine-ar fi cutezat să-l lege pe pan Andrii? Acum domnia sa e un cavaler aşa de mare... Zău[163] că era cît pe ce să nu-l cunosc! Cu epoleţii numai aur, cu mînecile numai aur, cu platoşa numai aur, cu cuşma numai aur, cu cingătoarea numai aur, peste tot numai cu aur şi aur. Precum se arată soarele primăvara, cînd piuie şi cîntă orice păsărică şi adie mireasmă orice fir de iarbă, tot aşa şi el numai în aur străluceşte. Voievodul i-a dat şi cal de călărie, cel mai bun cal, două sute de galbeni numai calul face.

Bulba încremeni.

— Şi de ce s-a îmbrăcat în veşmînt străin?

— Pentru că-i mai frumos, de asta s-a îmbrăcat... Umblă călare alături de alţii, îi învaţă el pe dînşii, îl învaţă ei pe dînsul. Ca un pan leah dintre cei mai bogaţi!

— Şi cine l-a silit să facă asta?

— Păi nu spun că l-ar fi silit cineva. Oare nu ştii domnia ta că el a trecut la leşi de bunăvoie?

— Cine-a trecut?

— Păi... pan Andrii.

— Unde-a trecut?

— A trecut de partea leşilor, acu-i de-al lor cu totul.

— Minţi, spurcăciune!

— Păi, se poate să mint? Prost sînt să mint? Spre năpasta mea să mint? Parcă nu ştiu eu, ca jidov ce sînt, că m-ai spînzura ca pe un cîine, de-aş cuteza să mint în faţa domniei tale?

— Vasăzică, spui că şi-a vîndut ţara şi legea?

— Eu nu spun c-ar fi vîndut ceva: am spus numai că a trecut la ei.

— Minţi, jidovul dracului! Nu s-a mai pomenit asemenea lucru pe pămîntul creştinesc! Le-ai încurcat, cîine!

— Ba să crească iarba pe pragul casei mele, dacă am încurcat ceva! Să scuipe orişicine pe mormîntul tatălui meu, al mamei, al socrului meu şi al tatălui tatălui meu şi al tatălui mamei mele, dacă am încurcat ceva. Ba, dacă vrei domnia ta, am să-ţi spun chiar şi de ce a trecut la ei.

— De ce?

— Are voievodul o fată frumoasă coz. Sfinte Dumnezeule, tare-i frumoasă!

Aici jidovul se strădui cum putu el mai bine să zugrăvească frumuseţea fetei: îşi desfăcu braţele, îşi miji ochii şi-şi strîmbă gura într-o parte, de parcă ar fi înghiţit ceva gustos.

— Ei, şi ce-i cu ea?

— Păi, pentru ea le-a făcut pe toate şi-a trecut de partea lor. Că omul, dacă se îndrăgosteşte, e asemenea pingelei înmuiate în apă: cum vrei, aşa o îndoi.

Se îngîndură adînc Bulba. Îşi aminti ce mare e puterea femeii plăpînde, cîţi voinici a dus ea la pierzanie, îşi aminti cît de slab de înger era Andrii dinspre partea asta şi rămase mult timp aşa, pironit locului.

— Ascultă, pane, să ţi le povestesc pe toate, urmă jidovul. Cum am auzit eu larmă şi am văzut că oastea intră pe poarta cetăţii, am luat în grabă, ca să fie acolo, un şirag de mărgăritare, pentru că în oraş sînt fete frumoase

şi boieroaice de la curte şi, dacă-s fete frumoase şi boieroaice, mi-am spus eu în sinea mea, chiar dacă n-au ce mînca, mărgăritarele tot or să le cumpere. Şi cum mi-au dat drumul slugile stegarului, pe loc am şi dat fuga la curtea voievodului să vînd mărgăritarele şi acolo am descusut-o pe o slujnică tătăroaică. „Nunta o facem de îndată ce-i izgonim pe zaporojeni. Pan Andrii a făgăduit să-i alunge pe zaporojeni.“

— Şi nu l-ai omorît pe loc, pe puiul acela de drac? răcni Bulba.

— De ce să-l omor? A trecut la ei de bunăvoie. Cu ce-i vinovat omul? S-a dus unde-i este lui mai bine.

— Şi l-ai văzut cu ochii tăi?

— L-am văzut, zău că l-am văzut! Tare frumos oştean! Mai chipeş ca toţi ceilalţi. Să-i dea Dumnezeu sănătate, că numaidecît m-a cunoscut. Şi cînd m-am apropiat de el, mi-a şi spus...

— Ce ţi-a spus?

— A spus... mai întîi mi-a făcut semn cu degetul, iar pe urmă mi-a zis: „Iankel!“ Iar eu către el: „Pan Andrii!“ „Iankel, spune-le tatălui şi fratelui meu, spune-le cazacilor, spune-le zaporojenilor, tuturor să le spui că acum tata nu-mi mai e tată, fratele nu-mi mai e frate, fîrtaţii nu-mi mai sînt fîrtaţi şi că am să mă bat cu ei cu toţi. Cu ei toţi am să mă bat!“

— Minţi, iuda dracului! răcni Taras, scos din fire. Minţi, cîine! Tu şi pe Hristos l-ai răstignit, om blestemat de Dumnezeu! Am să te omor, satană! Fugi, că de nu, aici îţi rămîne capul! Şi spunînd asta, Taras îşi smulse sabia din teacă.

Înspăimîntat, jidovul o zbughi într-o fugă nebună, alergînd cît îl ţineau picioarele lui slabe şi uscate. Fugi mult şi bine fără să se uite în urmă, străbătînd într-un suflet tabăra căzăcească şi apoi hătdeparte în cîmpia goală, deşi Taras nu se luase după el, zicîndu-şi că nu-i lucru chibzuit să-ţi verşi mînia asupra primului întîlnit.

Acum îşi aduse aminte că l-a văzut noaptea trecută pe Andrii trecînd prin tabără cu o femeie şi îşi lăsă în piept capul cărunt; dar tot nu voia să creadă că s-a putut întîmpla o faptă atît de ruşinoasă şi că propriul lui fecior şi-a vîndut legea şi sufletul.

În cele din urmă, îşi duse polcul la locul de pîndă, ascunzîndu-se dincolo de singura pădure pe care cazacii n-o pîrjoliseră încă. Iar ceilalţi zaporojeni, pedeştri şi călări, înaintau pe cele trei drumuri ce duceau spre cele trei porţi. Una după alta veneau grămadă kurenele Umanki, Popovicesvki, Kanevski, Steblicevski, Nezamaikovski, Gurguziv, Tîtarevski, Tîmoşevski. Doar kurenul Pereiaslavski nu mai era. Straşnic chefuiseră cazacii din acest kuren şi sfîrşiseră de fumat tutunul ce le fusese hărăzit. Care se trezise cetluit în mîinile duşmanului, care nu se mai trezise defel, trecînd din somn în pămîntul umed, iar însuşi hatmanul Hlib[164], fără şalvari şi fără hainele de deasupra, se pomenise în tabăra leşilor.

Cei din oraş simţiră numaidecît că s-au urnit cazacii. Împînziră cu toţii meterezul şi cazacilor li se înfăţişă în faţa ochilor un tablou cît se poate de viu: înşiraţi, vitejii polonezi, unul mai falnic decît altul, stăteau pe meterez. Coifurile de aramă străluceau ca soarele, împodobite cu pene albe ca de lebădă. Alţii aveau pe cap cuşmuliţe uşoare, trandafirii şi albastre, teşite voiniceşte pe-o sprînceană şi caftane cu mîneci largi, cusute cu fir de aur sau împodobite cu şnururi; unii aveau săbiile şi puştile lucrate cu podoabe de mare preţ, plătite cu bani grei, alţii purtau multe zorzoane, în fel şi chip. În faţa tuturora stătea ţanţoş polcovnicul din Bugeac, cu o cuşmă roşie cusută cu fir de aur. Polcovnicul era o namilă de om, mai înalt şi mai gras decît toţi, încît caftanul larg şi scump de-abia îl încăpea. Pe partea cealaltă, aproape de poarta lăturalnică, mai era un polcovnic, mic de stat şi uscăţiv. Dar ochii lui mici şi ageri scăpărau vioi de sub sprîncenele stufoase, iar el se întorcea sprinten în toate părţile, arătînd cu mîna sa subţirică şi uscată şi dînd porunci; se vedea că, în pofida puţinătăţii trupului, era priceput în meşteşugul armelor. Nu departe de el stătea un stegar lung şi deşirat, cu mustăţi bogate, şi se părea că numai de roşeaţă nu duce lipsă faţa lui: panului îi plăcea, cum se vede, miedul cel tare şi chefurile pe cinste. Şi în spatele lui se vedeau mulţi şleahtici fel de fel, care înarmat pe galbenii lui, care din visteria craiului, care cu bani jidoveşti, după ce şi-au zălogit tot ce fusese de găsit prin castelele strămoşeşti. Nu puţini erau printre ei şi fel de fel de linge-blide, din cei care-şi fac veacul ca oameni de casă pe lîngă tot

felul de senatori, care-i mai lua cu ei şi pe la petreceri, ca să le fie alaiul şi strălucirea mai mari, iar ei nu se dădeau în lături să şterpelească de pe masă sau de prin dulapuri cupe de argint şi, chiar a doua zi după ce li s-a arătat atîta cinste, urcau pe capră şi mînau caii unui pan oarecare. Pestriţă lume se adunase. Cîte unii n-aveau bani nici măcar de băutură, dar la război se înţoliseră şi ei.

Rîndurile căzăceşti stăteau în tăcere în faţa zidurilor. Nici unul n-avea pe el aur, doar ici-colo strălucea cîte-o înfloritură pe vreun mîner de sabie sau pe un pat de sîneaţă. Nu le plăcea cazacilor să se gătească în veşminte bogate cînd ieşeau la luptă; purtau zale şi svitci din cele obişnuite şi pînă departe se zăreau fundurile negre şi roşii ale cuşmelor lor din pielicică de miel.

Doi cazaci ieşiră în faţa rîndurilor zaporojene: unul încă tînăr de tot, altul mai vîrstnic, dar amîndoi colţoşi la vorbe usturătoare şi destul de vrednici la faptă: Ohrim Naş[165] şi Mîkîta Golokopîtenko[166]. Îşi făcu loc în urma lor şi Demid Popovici, un cazac spătos, care de mult îşi tot face veacul la Seci, dar hălăduise şi la Adrianopol, îndurînd multe în viaţa lui: pînă şi în foc era cît pe ce să ardă odată şi se întorsese la Seci cu căpăţîna pîrlită şi mustăţile pîrjolite. Dar acum Popovici era teafăr, moţul îi crescuse la loc şi era destul de lung ca să-l înfăşoare după ureche, iar mustăţile-i erau întregi, dese şi negre ca smoala. Mai era şi bun de gură Popovici.

— Că falnice jupane văd că are oastea! Dar uite ce rămîne de aflat: o fi falnică şi puterea oştirii?

— O să vă arăt eu vouă! răcni de sus polcovnicul cel mare şi gros. Daţi încoace puştile şi caii, slugi nenorocite! Aţi văzut cum i-am legat cobză pe cazacii voştri? Ia tîrîţi-i colea pe meterez pe zaporojenii lor, să şi-i vadă!

Şi fură aduşi pe meterez zaporojenii cetluiţi cu funii. În faţa lor se afla Hlib, hatmanul de kuren, fără şalvari şi straiele de deasupra, aşa cum leşii îl înşfăcaseră la beţie. Şi-şi lăsă în pămînt capul hatmanul, ruşinat că-i tîrît despuiat în faţa fîrtaţilor şi că a ajuns în robie ca un cîine, luat prin somn. Într-o singură noapte albise de tot.

— Nu te-ntrista, Hlib! strigară cazacii de jos. Te scăpăm noi!

— Nu fi amărît, fîrtate! spuse şi hatmanul de kuren Borodatîi. Nu-i vina ta că te-au înşfăcat despuiat. Peste orice om poate da năpasta. Lor să le fie ruşine că te-au adus aşa, fără să-ţi acopere cuviincios goliciunea.

— Se vede treaba că sînteţi viteji cînd aveţi a face cu oameni care dorm! spuse, privind spre meterez, Golokopîtenko.

— Aşteptaţi voi, aşteptaţi, o să vă tăiem noi moţul la toţi! răspunseră cei de sus.

— Tare-aş mai vrea să văd cum o să ne taie moţul! zise Popovici, tot strunindu-şi calul în faţa lor. După care, privind spre ai săi, spuse: Mai ştii? Poate că adevărat grăiesc leşii. Dacă-i scoate burtosul de colo, bună pavăză are să le fie tuturor.

— Şi de ce crezi că are să le fie bună pavăză tuturor? întrebară cazacii, ştiind că, de bună seamă, Popovici şi-a pregătit o vorbă usturătoare.

— Păi, pentru că toată oastea se poate ascunde îndărătul lui şi numai dracu' l-ar mai putea atinge pe vreunul cu suliţa!

Rîseră toţi cazacii. Şi multă vreme tot clătinară ei din cap, spunînd: „Halal, Popovici! Cînd ţi-o trînti el una, apoi..." Dar nu mai apucară cazacii să spună ce s-ar întîmpla „apoi".

— Înapoi, daţi-vă îndărăt de sub ziduri! strigă hatmanul oştirii. Căci leşii păreau a nu mai putea îndura batjocura şi polcovnicul făcuse un semn cu mîna.

De-abia apucară cazacii să se îndepărteze de meterez, că leşii îi şi împroşcară cu mitralii. Sus pe val se stîrni mare mişcare, se arătă călare însuşi voievodul cel cărunt. Porţile se deschiseră şi oastea ieşi din cetate. În faţă, bine rînduiţi, înaintau în şiruri drepte, călări, husarii plini de fireturi. După ei veneau oştenii cu zale, apoi lăncierii cu platoşe, pe urmă toţi cei cu coifuri de aramă, iar în urma lor, ţinîndu-se răzleţ, călăreau cei mai de seamă dintre şleahtici, înveşmîntat fiecare în felul lui. Nu voiseră şleahticii cei mîndri să se amestece cu ceilalţi şi cei care nu aveau oşteni călăreau singuri, urmaţi de slugile lor. Urmară alte şiruri, după care ieşi stegarul; după alte şiruri, se arătă polcovnicul cel zdravăn; şi în urma întregii oşti ieşi polcovnicul cel mărunţel.

— Nu-i lăsaţi, nu-i lăsaţi să se rînduiască în şiruri! strigă hatmanul oştirii. Daţi năvală peste ei cu toate kurenele odată! Lăsaţi toate celelalte porţi! Kurenul Tîtarevski să atace dintr-o parte! Kurenul Deadkivski, din cealaltă parte! Kukubenko şi Palîvoda[167], luaţi-i din spate! Învălmăşiţi-i, învălmăşiţi-i şi răzleţiţi-i!

Şi loviră din toate părţile cazacii, răzleţindu-i şi învălmăşindu-i pe leşi şi ei înşişi învălmăşindu-se. Nu-i lăsară să tragă cu flintele, ajunseră îndată să lupte cu săbiile şi suliţele. Se îmbulziră şi fiecare avu prilejul să arate ce poate. Demid Popovici străpunse trei leşi de rînd şi pe doi dintre cei mai falnici şleahtici îi doborî de pe cai, spunînd: „Uite ce cai buni! De mult rîvneam să pun mîna pe asemenea cai!“. Şi mînă caii pînă departe în cîmp, strigînd către cazacii rămaşi deoparte să-i primească. Apoi iar răzbi în grămadă, la şleahticii pe care îi doborîse de pe cai, pe unul îl omorî, iar celuilalt îi aruncă arcanul de gît, îl legă de şa şi-l tîrî peste tot cîmpul, după ce-i luă mai întîi de la brîu sabia cu mînerul scump şi-i desprinse de la cingătoare punga doldora de galbeni. Kobita, un cazac vrednic şi tînăr încă, se încăieră şi el cu unul dintre cei mai aleşi viteji ai oastei leşeşti şi lungă vreme se bătură ei, pînă cînd ajunseră să se bată piept la piept. Cazacul aproape că-l biruise, îl lovise drept în coşul pieptului cu pumnalul său turcesc şi bine ascuţit, dar nu se pricepu să se ferească: îl plesni în tîmplă un glonţ fierbinte. Îl doborîse unul dintre panii cei mai de seamă, un cavaler frumos, de viţă veche. Ca un plop mlădios, zbura el pe calul lui şarg, năvălind încoace şi încolo şi arătase multă vitejie voinicească: pe doi zaporojeni îi despicase în două, pe Feodor Korj, un cazac bun, îl trîntise la pămînt cu tot cu cal, apoi împuşcase calul, iar pe cazac îl străpunsese cu vîrful suliţei, înfigînd-o prin leşul calului; multora le retezase capetele şi mîinile, iar lui Kobita îi trimisese un glonţ în tîmplă.

— Uite cu cine-aş vrea să-mi măsor puterile! strigă Kukubenko, hatmanul kurenului Nezamaikovski. Dădu frîu slobod calului, năvăli drept în spatele leahului şi slobozi un răcnet atît de cumplit, încît toţi cei din preajmă tresăriră, auzind un asemenea muget neomenesc. Leahul dădu să-şi întoarcă în loc calul, ca să fie faţă în faţă cu el, dar bidiviul nu i se supuse;

înspăimîntat de răcnetul fioros, dobitocul se smuci în lături şi focul slobozit de flinta lui Kukubenko îl ajunse din urmă pe leah. Drept între umeri răzbi fierbinţeala glonţului şi leahul se prăbuşi de pe cal. Dar nici acum nu se lăsă, încercînd să-şi lovească vrăjmaşul, însă braţul care mînuia sabia îi slăbise. Iar Kukubenko, înălţîndu-şi cu amîndouă mîinile paloşul greu, i-l abătu drept între buzele palide. Zdrobi paloşul doi din dinţii albi ca zahărul, despică în două limba, sfărîmă osul cefei şi se înfipse adînc în ţărînă, ţintuindu-i pentru vecie ţeasta în pămîntul jilav. Un şuvoi de sînge ţîşni în sus, roşu ca bobul călinului crescut pe-un mal de rîu, sînge ales, de curtean, care stropi caftanul galben, cusut cu fir de aur. Iar Kukubenko îl părăsi numaidecît şi, împreună cu fîrtaţii din kurenul lui, îşi făcu loc într-o altă grămadă de leşi.

— Ehei, de ce podoabe de preţ s-a lăsat păgubaş! spuse Borodatîi, hatmanul kurenului Umanski, lăsîndu-i pe ai săi şi mînîndu-şi calul spre locul unde zăcea şleahticul ucis de Kukubenko. Şapte şleahtici am ucis cu mîna mea, dar asemenea podoabe n-am văzut să aibă careva din ei.

Şi se lăcomi la pradă Borodatîi; se aplecă să scoată de pe leah gătelile scumpe; luă pumnalul turcesc cu teaca bătută în nestemate, îi dezlegă chimirul cu galbeni, îi luă de pe piept tolba cu rufărie subţire, cu argintărie şi cu o buclă de fecioară, grijuliu păstrată spre amintire. Şi nici nu simţi Borodatîi cum vine asupra lui din spate stegarul cu nasul roşu, pe care-l mai doborîse mai înainte din şa, lăsîndu-i ca amintire o crestătură de paloş de toată frumuseţea. Îşi luă avînt stegarul şi lovi cu sabia din răsputeri drept peste grumazul aplecat. Lăcomia nu i-a priit cazacului; zbură cît colo capul lui puternic şi căzu la pămînt trunchiul descăpăţînat, stropind cu sînge ţărîna pînă departe în jur. Şi porni spre înalturi dîrzul suflet căzăcesc, mohorît, mînios şi uimit totodată că atît de devreme i-a fost dat să-şi ia zborul dintr-un trup atît de vînjos. Dar stegarul nu mai avu cînd să înşface de moţ căpăţîna hatmanului ca să şi-o lege de şa, căci se şi arătă un răzbunător cumplit.

Aşa cum uliul, după ce a făcut multe rotocoale cu aripile lui puternice, pluteşte în tării şi se opreşte deodată în loc, întins strună, şi se repede ca

săgeata drept asupra bărbătuşului de prepeliţă ce s-a pornit să piuie chiar la marginea drumului, şi Ostap, fiul lui Taras, năvăli ca vijelia asupra stegarului şi-i prinse numaidecît arcanul de gît. Şi mai stacojie se făcu faţa cea roşie a stegarului cînd îi strînse gîtul laţul nemilos; dădu să pună mîna pe pistol, dar mîna chircită nu mai putu să îndrepte ţeava şi glonţul zbură aiurea peste cîmpie. Iar Ostap, fără zăbavă, dezlegă de la şaua stegarului şnurul de mătase pe care leahul îl purta cu sine ca să lege cu el duşmanii robiţi, îi cetlui mîinile şi picioarele, prinse capătul laţului de oblînc şi îl tîrî pe stegar peste tot cîmpul, făcînd mare strigare către toţi cazacii din kurenul Umanski să vină şi să-i dea hatmanului lor cea din urmă cinstire.

Iar cazacii, de cum auziră că Borodatîi, hatmanul kurenului lor, nu se mai află printre cei vii, părăsiră îndată cîmpul de bătaie şi veniră într-un suflet să-i ridice trupul; şi pe loc ţinură sfat pe cine să aleagă hatman. În sfîrşit, spuseră:

— Ce mai atîta sfat? Nimeni nu-i mai bun de hatman decît Ostap al lui Bulba. Ce-i drept, e mai tînăr ca noi toţi, dar minte are cît un oştean bătrîn.

Scoţîndu-şi cuşma, Ostap le mulţumi fîrtaţilor pentru cinstea pe care i-o făceau şi nu se mai împotrivi, zicînd că-i prea tînăr şi-i încă necopt la minte, pentru că vedea bine că lupta era în toi şi nimeni n-are chef de nazuri. Fără de zăbavă, îşi duse oamenii drept unde era vălmăşagul mai mare, arătîndu-le astfel tuturor că nu degeaba şi l-au ales hatman. Simţiră leşii că s-a îngroşat gluma şi se întoarseră, străbătînd cîmpia în fugă, ca să se-adune de cealaltă parte. Iar polcovnicul cel mărunţel făcu semn cu mîna către cele patru sotnii proaspete, ce stăteau deoparte lîngă poartă, şi de-acolo o ploaie de mitralii se abătu peste cetele de cazaci. Dar pe prea puţini îi nimeriră: izbiră mai cu seamă boii cazacilor, care priveau năuci bătălia. Boii mugiră înspăimîntaţi, se întoarseră spre tabăra cazacilor, zdobiră căruţele şi pe mulţi îi călcară în copite. Dar între timp Taras ieşi cu polcul său din locul unde stătuse la pîndă şi cazacii se repeziră, cu mare strigare, tăindu-le drumul. Şi iar se întoarse cu turbare întreaga cireadă, înspăimîntată de strigăt, şi se năpusti spre polcurile leşeşti, dînd peste cap călărimea, învălmăşindu-i şi risipindu-i pe toţi.

— O, vă mulţumim, boilor, strigară zaporojenii, ne-aţi slujit tot drumul, iar acum ne-aţi fost de folos şi în luptă! Apoi, cu puteri îndoite, se repeziră iar asupra vrăjmaşului.

Mulţi duşmani doborîră ei atunci. Şi mulţi arătară vrednicie: Metelîţea[168], Şilo, cei doi Pîsarenko[169], Vovtuzenko[170] şi cîţi alţii. Văzură leşii că-i de rău, înălţară steagul şi strigară să li se deschidă porţile cetăţii. Cu scrîşnet se dădură în lături porţile ferecate, primindu-i pe călăreţii istoviţi şi prăfuiţi, care se îngrămădeau ca oile la strungă. Mulţi zaporojeni dădură să se ia după ei, dar Ostap îi opri pe ai săi, spunînd: „Ţineţi-vă mai departe de ziduri, cît mai departe, cazaci dumneavoastră! Nu-i bine să vă apropiaţi“. Şi bine le-a zis, căci de sus orăşenii începură să rostogolească şi să arunce peste ei tot ce le cădea în mînă şi mulţi cazaci o păţiră. Tocmai atunci se apropia călare hatmanul oştirii, care îl lăudă pe Ostap: „Iaca un hatman nou-ales, dar îşi călăuzeşte kurenul ca unul vechi!“. Întoarse capul bătrînul Bulba să-l vadă pe hatmanul cel nou şi-l zări în fruntea kurenului Umanski pe Ostap al său, călare, cu cuşma pe-o sprînceană şi cu buzduganul de hatman în mînă. „Ia te uită!“ spuse bătrînul privindu-şi fiul şi bucurîndu-se, apoi le mulţumi cazacilor pentru cinstea ce i-au arătat-o feciorului lui.

Şi se traseră iar îndărăt cazacii, pregătindu-se să se întoarcă la tabere, cînd se arătară din nou pe meterez leşii, acum cu straiele zdrenţuite. Multe dintre caftanele lor scumpe erau însîngerate, iar frumoasele lor coifuri de aramă erau acoperite de praf.

— Ei, ne-aţi legat burduf? le strigară de jos zaporojenii.

— Las’ că v-arăt eu vouă! se răsti de sus, ca şi mai înainte, polcovnicul cel gras, fluturînd o funie.

Şi multă vreme încă oştenii prăfuiţi şi sleiţi de puteri se ameninţară unii pe alţii, iar cei mai buni de gură, de o parte şi de cealaltă, făcură schimburi de cuvinte usturătoare.

Pînă la urmă se împrăştiară cu toţii. Unii se întinseră să se odihnească, după osteneala luptei; alţii îşi presărau rănile cu ţărînă şi sfîrtecau batistele şi veşmintele scumpe, luate de la vrăjmaşii ucişi, ca să-şi lege rănile cu ele.

Alţii, mai puţin obosiţi, se apucară să strîngă morţii şi să le dea cea de pe urmă cinstire. Cu paloşele şi suliţele săpau morminte, cu căciulile şi cu poalele cărau pămîntul. Puseră după cuviinţă în morminte trupurile neînsufleţite ale fîrtaţilor, acoperindu-le cu pămînt proaspăt, ca să nu le ciugulească ochii corbii şi vulturii hrăpăreţi. Iar pe morţii leşilor îi legară cu zecile, cum se nimerea, de cozile cailor nărăvaşi, sloboziră apoi dobitoacele şi multă vreme după aceea fugăriră caii peste tot cîmpul, biciuindu-i. Caii înnebuniţi zburau peste brazde şi hîrtoape, peste rîpe şi pîraie, izbind de pămînt leşurile însîngerate şi prăfuite.

Apoi toate kurenele se aşezară roată ca să cineze şi multă vreme cazacii sporovăiră despre isprăvile şi faptele de vitejie săvîşite de fiecare, menite să fie povestite veşnic celor veniţi din alte coclauri de lume şi urmaşilor. Se culcară tîrziu de tot. Dar şi mai mult decît toţi rămase treaz bătrînul Taras, tot chibzuind ce-o fi să însemne că nu l-a văzut pe Andrii printre oştenii vrăjmaşi. Să se fi ruşinat oare Iuda să iasă împotriva alor săi ori să-l fi minţit jidovul şi flăcăul se află în robie? Dar pe loc îşi aminti cît de uşor se îndupleca inima lui Andrii la vorbe de muiere, se scîrbi şi făcu straşnic legămînt în sufletul său împotriva fetei de leah care i-a vrăjit feciorul. Şi n-ar fi pregetat să-şi ţină legămîntul: nu s-ar fi uitat la frumuseţea ei, ar fi înşfăcat-o de părul bogat şi ar fi tîrît-o în urma sa peste tot cîmpul, în văzul tuturor cazacilor. Şi s-ar fi zdrobit de pămînt, sîngerînd şi acoperindu-se de praf minunaţii ei sîni şi umeri, a căror strălucire nu putea fi asemuită decît cu zăpezile ce acoperă culmile munţilor şi nu se topesc niciodată. Bucăţi i-ar fi făcut trupul frumos şi plin de rotunjimi. Dar nu ştia Bulba ce-i pregăteşte Dumnezeu omului pentru a doua zi şi pînă la urmă somnul îl cufundă încetul cu încetul în uitarea lui.

Iar cazacii mai vorbiră multă vreme între ei şi noaptea întreagă străjerii rămaseră pe lîngă focuri, scrutînd cu privirea în toate patru părţile, fără să închidă ochii măcar o clipă.

VIII

Încă n-ajunsese soarele la jumătatea drumului său pe cer, că zaporojenii se şi adunaseră roată. Venise de la Seci veste că, în lipsa lor, dăduseră tătarii, prădaseră totul, dezgropaseră visteria oastei din ascunzătoarea ei de sub pămînt, uciseseră şi-i robiseră pe toţi zaporojenii rămaşi în tabără, după care, cu toate cirezile şi hergheliile luate, o porniseră drept spre Perekop. Doar un singur cazac, Maksim Goloduha[171], izbîndise să scape pe drum din mîinile tătarilor, înjunghiase un mîrzac[172], îi luase săculeţul cu ţechini şi, călare pe calul tătarului, îmbrăcat cu straiele tătarului, două nopţi şi o zi şi jumătate o ţinuse tot într-o fugă, gonit din urmă, pînă cînd omorîse calul, se urcase pe altul, îl omorîse şi pe acesta şi de-abia pe-al treilea cal ajunsese în tabăra zaporojenilor, despre care aflase pe drum că sînt la Dubno. Nu-l ţinură puterile decît să spună ce s-a întîmplat; dar de ce s-a întîmplat, dacă vor fi chefuit zaporojenii rămaşi la Seci, după năravul căzăcesc, şi vor fi căzuţi beţi în robie, cum vor fi aflat tătarii locul unde era îngropată visteria oştirii – astea nu le mai putu spune. Era sleit de puteri cazacul, se umflase tot şi avea faţa crăpată şi arsă de vînt; căzu ca secerat la pămînt şi se cufundă într-un somn adînc.

Cînd se întîmpla asemenea năpastă, zaporojenii aveau obiceiul să pornească îndată pe urmele făptaşilor, străduindu-se să-i ajungă din urmă pe drum, ca nu cumva cazacii să se pomenească vînduţi la tîrgurile de robi din Asia Mică, la Smirna ori pe Insula Creta, căci numai Dumnezeu ştie pe unde n-ajungeau a se iţi căpăţînile moţate ale zaporojenilor. Iată de ce se adunaseră. Şi stăteau toţi cu cuşmele pe cap, căci nu veniseră să li se poruncească, ci să ţină sfat, fiind acum toţi deopotrivă.

— Să zică mai întîi cei bătrîni ce avem de făcut! strigară unii din mulţime.

— Ba hatmanul oştirii să zică! spuseră alţii.

Şi hatmanul îşi luă cuşma de pe cap, nu ca mai-marele lor, ci ca tovarăş, le mulţumi cazacilor pentru cinstea ce i-o făceau şi spuse:

— Aici, printre noi, se află mulţi cazaci mai bătrîni şi mai înţelepţi decît mine, dar, dacă mi-aţi făcut cinstea asta, atunci iată care mi-e sfatul: să nu pierdem vremea, fîrtaţilor, şi să pornim pe urma tătarilor. Căci ştiţi şi domniile voastre ce fel de om e tătarul. N-o să stea să ne-aştepte cu prada, ci o s-o risipească într-o clipită, de n-o să-i mai aflăm nici urma. Aşadar, sfatul meu e să mergem. Aici ne-am făcut cheful de-acum. Leşii ştiu ce poate cazacul; pentru credinţa noastră, cît ne-a stat în puteri, ne-am răzbunat; iar din oraşul înfometat cu mare pradă n-o să ne alegem. Încă o dată vă zic: sfatul meu este să mergem.

— Să mergem! strigară toate kurenele.

Dar vorbele astea nu erau pe placul lui Taras Bulba. Peste ochi i se lăsară şi mai jos sprîncenele mohorîte, în care firele negre se amestecau cu cele albe, asemeni tufelor ce cresc pe un creştet înalt de munte, ale căror vîrfuri le-a năpădit, cu acele ei, chiciura gerului de miazănoapte.

— Ba nu, strîmb ţi-e sfatul, hatmane! spuse el. N-ai vorbit cu dreptate. Ai uitat pesemne că aici rămîn în robie fraţii noştri, pe care i-au prins leşii. Ai vrea, se vede treaba, să călcăm legea cea dintîi, legea sfîntă a frăţiei noastre şi să ne lăsăm de izbelişte fîrtaţii, ca leşii să-i jupoaie de vii, să-i ciopîrţească şi să ducă hălci din trupurile lor prin oraşe şi prin sate, aşa cum au făcut cu hatmanul şi cu cei mai de frunte viteji ai Ucrainei. Oare n-au batjocorit cu vîrf şi îndesat ceea ce avem noi mai sfînt? La urma urmei, ce sîntem noi? Asta vă întreb pe toţi. Ce fel de cazac e acela care îşi lasă la nevoie fîrtatul, părăsindu-l ca pe un cîine, ca să piară pe pămînt străin? Dacă am ajuns pînă aici, dacă nimănui nu-i mai pasă de cinstea căzăcească, dacă îngăduie ca oricine să-l scuipe în mustaţa-i căruntă şi să-l mustre cu vorbe de ocară, atunci, eu unul, nu vă fie cu bănat, nu pot îndura aşa ceva. Rămîn singur aici!

Toţi zaporojenii începură să dea semne de şovăire.

— Dar ai uitat, oare, polcovnice viteaz, îi întoarse vorba hatmanul oştirii, că şi în mîinile tătarilor sînt fraţi de-ai noştri şi că, dacă nu le sărim acum în ajutor, viaţa le va fi vîndută spre robie veşnică păgînilor, ceea ce-i

mai rău decît moartea cea mai înfricoşată? Ai uitat oare că în mîinile lor se află toată visteria dobîndită cu sînge creştinesc?

Căzură pe gînduri cazacii, nemaiştiind ce să spună. Nimeni dintre ei n-ar fi vrut să-şi cîştige faimă proastă. Şi atunci îşi făcu loc în faţa tuturor cel mai bătrîn cazac din toată oştirea zaporojană, pe nume Kasian Bovdiug. Era la mare cinste printre toţi ceilalţi; de două ori fusese ales hatman al oştirii, în lupte se dovedise a fi tare vrednic, dar îmbătrînise de mult şi nu mai plecase la fapte vitejeşti; nu se înghesuia să dea sfaturi cuiva, ci îi plăcea bătrînului oştean să stea tolănit într-o rînă, cînd făceau cazacii roată, şi să asculte poveşti despre fel de fel de întîmplări adevărate şi despre faptele de arme ale cazacilor. Niciodată nu se amesteca în vorbă, ci doar asculta şi îndesa cu degetul cenuşa din luleaua sa scurtă, pe care n-o lăsa o clipă din gură, rămînînd apoi multă vreme cu ochii puţin mijiţi, de nici nu mai ştiau cazacii dacă a aţipit ori tot mai ascultă. Cînd cazacii plecau cale lungă la vreo luptă, el rămînea acasă, dar de astă dată nu-l mai răbdase inima. Fluturase din mînă voiniceşte şi spusese:

— Eh, fie ce-o fi! Merg şi eu, poate tot i-oi mai fi de folos căzăcimii!

Toţi zaporojenii amuţiră cînd bătrînul se apucă să vorbească în faţa adunării, căci de mult nu-l mai auziseră rostind o vorbă şi toţi voiau să ştie ce are de spus Bovdiug.

— Mi-a venit şi mie rîndul să vă zic o vorbă, cazaci dumneavoastră! începu el. Feţii mei, ascultaţi un om bătrîn. Vorba hatmanului a fost înţeleaptă. Căpetenie fiind peste toată oştirea căzăcească, avînd datoria de a o apăra şi de a-i păstra avutul, nu putea spune nimic mai înţelept! Asta-i! Şi asta să-mi fie vorba cea dintîi! Iar acum ascultaţi ce zice cea de-a doua. Mare-i şi adevărul pe care l-a spus Taras-polcovnicul, să-i dea Dumnezeu viaţă lungă, iar Ucrainei cîţi mai mulţi polcovnici ca el! Cea dintîi datorie şi cea dintîi cinste pentru un cazac este să se dovedească bun tovarăş celorlalţi. De cînd trăiesc pe lume, n-am auzit, cazaci dumneavoastră, ca un cazac să-şi vîndă tovarăşul. Şi unii, şi ceilalţi tot fîrtaţi de-ai noştri sînt şi totuna-i dacă într-o parte sînt mai mulţi, iar în alta mai puţini – oricum ne sînt tovarăşi, la fel de dragi ne sînt cu toţii! Aşa că iaca ce vă zic: aceia

dintre cazaci, cărora li-s dragi tovarăşii robiţi de tătari, să se pornească după tătari, iar cei, cărora li-s dragi cei prinşi de leşi şi nu vor să se lase păgubaşi de fapta dreaptă începută aici să rămînă. Hatmanul oştirii are datoria să meargă cu acea jumătate de cazaci, care îi vor urmări pe tătari, iar cealaltă jumătate să-şi aleagă pe cineva care să-i ţină loc de hatman. Iar, dacă vreţi să daţi ascultare unui cap albit de ani, loc de hatman n-ar putea ţine mai bine altul decît Taras Bulba. Nu e printre noi unul mai viteaz ca el.

Aşa vorbi Bovdiug, apoi tăcu. Iar cazacii se bucurară că bătrînul le-a luminat astfel mintea, îşi aruncară cuşmele în sus şi strigară:

— Îţi mulţumim, tătucă! Ai tăcut ce-ai tot tăcut, pînă cînd iacătă ce mare vorbă spus-ai! Nu degeaba ziceai, cînd ne pregăteam să pornim la drum, că ai să fii de folos căzăcimii. Chiar aşa s-a întîmplat.

— Ei, vă învoiţi să facem aşa? întrebă atamanul.

— Ne învoim! strigară cazacii.

— Aşadar, încheiem sfatul?

— Încheiat să fie! strigară iar cazacii.

— Ascultaţi dară, feţii mei, porunca mea pentru oştire! spuse atamanul, făcînd un pas înainte şi punîndu-şi cuşma pe cap, în vreme ce toţi zaporojenii cîţi se aflau acolo îşi scoaseră cuşmele, rămînînd descoperiţi şi plecîndu-şi ochii în pămînt, cum se cuvenea la cazaci, cînd vorbea mai-marele lor.

— Despărţiţi-vă în două, cazaci dumneavoastră! Care vrea să meargă, la dreapta; care rămîne, la stînga! Hatmanul kurenului trece acolo unde-i cea mai mare parte a oamenilor lui. Dacă dintr-un kuren au rămas mai puţin de jumătate, să se alăture altor kurene!

Şi cazacii începură să treacă unii la dreapta, alţii la stînga. În partea unde se aduna cea mai mare parte a kurenului său, trecea şi hatmanul, iar partea mai mică, rămasă fără hatman, se alătura altor kurene; pînă la urmă cazacii se împărţiră în două părţi aproape egale. Doriră să rămînă: aproape întregul kuren Nezamaikovski, mai mult de jumătate din kurenul Popovicevski, tot kurenul Umanski, întregul kuren Kanevski, mai mult de jumătate din kurenul Steblikivski, precum şi mai mult de jumătate din

kurenul Tîmoşevski. Toţi ceilalţi voiau să meargă pe urmele tătarilor. Atît de o parte, cît şi de alta erau mulţi cazaci viteji şi zdraveni. Printre cei care se hotărîseră să meargă pe urmele tătarilor se aflau Cerevatîi[173], un cazac bătrîn şi de nădejde, Pokotîpole[174], Lemiş[175], Prokopovici Homa; Demid Popovici trecuse şi el de partea lor, căci era un cazac neastîmpărat şi nu putea sta multă vreme în acelaşi loc; îşi măsurase aici puterile cu leşii, acum avea poftă să şi le măsoare şi cu tătarii. Hatmanii kurenelor erau: Nostiugan[176], Pokrîşka[177], Nevîlîciki[178]. Şi mulţi alţi cazaci viteji şi cu faimă se mai găsiră doritori a-şi încerca paloşul şi braţul în luptă cu tătărimea. Dar nu puţini cazaci vrednici erau şi printre cei rămaşi: hatmanii de kurene Demîtrovici, Kukubenko, Vertîhvist[179], Balaban, Ostap al lui Bulba. Apoi şi alţi cazaci cu faimă şi voinici: Vovtuzenko, Cerevîcenko[180], Stepan Guska[181], Ohrim Guska, Mîkola Gustîi, Zadorojnîi[182], Metelîţia, Ivan Zakrutîguba[183], Mosi Şilo, Diogtearenko[184], Sîdorenko, Pîsarenko, apoi alt Pîsarenko, şi încă un Pîsarenko, precum şi mulţi, mulţi alţi cazaci vrednici. Cu toţii erau oşteni umblaţi; hălăduiseră pe ţărmurile Anatoliei, prin sărăturile şi stepele Crimeii şi pe malurile tuturor apelor mari şi mici ce se varsă în Nipru, ca şi prin toate zăvoaiele şi ostroavele lui; colindaseră Moldova, Valahia şi pămîntul turcului; străbătuseră în lung şi în lat toată Marea Neagră, în luntrile lor cu două cîrme; dăduseră năvală cu cîte cincizeci de luntri una lîngă alta asupra corăbiilor bogate şi mari, scufundaseră multe galere turceşti şi sumedenie de pulbere irosiseră la viaţa lor. Nu o dată sfîşiaseră catifele şi mătăsuri scumpe, ca să-şi facă obiele din ele. Nu o dată îşi îndesaseră chimirele cu ţechini de aur. Şi nimeni n-ar fi putut socoti vreodată bogăţiile pe care fiecare dintre ei le-a vînturat şi le-a băut, bogăţii care altora le-ar fi ajuns pentru o viaţă întreagă! Au irosit totul căzăceşte, dînd de băut tuturor şi tocmind lăutari ca să se veselească toată suflarea. Chiar şi acum mai toţi aveau lucruri scumpe, ceşti, potire şi brăţări de argint, dosite pe sub păpurişuri în ostroavele Niprului, ca să nu le poată găsi tătarul, de s-ar întîmpla să calce pe nepusă masă tabăra de la Seci; dar greu i-ar fi fost tătarului să le găsească, dacă pînă şi stăpînul lor începuse să uite în ce loc le-a îngropat. Aşa erau cazacii care hotărîseră să rămînă şi să

se răzbune pe leşi pentru tovarăşii lor robiţi şi pentru credinţa lui Hristos! Bătrînul cazac Bovdiug îşi arătase şi el dorinţa să rămînă cu ei: „Nu mai sînt la anii cînd aş putea să-i fugăresc pe tătari. Iar aici locu-i potrivit să-mi găsesc o moarte cu adevărat căzăcească. Demult m-am rugat Domnului ca, dacă o fi să-mi vină sfîrşitul, la război să-mi vină, pentru legea sfîntă şi creştinească. Şi uite că aşa s-a întîmplat. Un sfîrşit mai plin de slavă nici că poate să fie pentru un cazac bătrîn ca mine“.

După ce se despărţiră şi kurenele se înşiruiră faţă în faţă, hatmanul oştirii trecu printre rînduri şi întrebă:

— Ei, ce ziceţi, cazaci dumneavoastră, mulţumită-i fiecare parte de cealaltă?

— Toţi sîntem mulţumiţi, tătucă! răspunseră cazacii.

— Atunci sărutaţi-vă şi cereţi-vă iertare unii de la alţii, căci Dumnezeu ştie de ne vom mai vedea vreodată în această viaţă. Ascultaţi-vă hatmanul şi faceţi aşa cum vă porunceşte cinstea voastră de cazaci.

Şi toţi cazacii cîţi erau acolo se sărutară unii pe alţii. Mai întîi au început hatmanii care, trecîndu-şi mîna peste mustăţile lor cărunte, s-au sărutat în cruce şi s-au luat apoi de mîini, strîngîndu-şi-le cu putere. Ar fi vrut să se întrebe unul pe celălalt: „Ce zici, pane-fîrtate, ne vom mai vedea noi vreodată ori nu ne vom mai vedea?“. Dar nu întrebară şi capetele lor încărunţite se plecară sub povara gîndurilor. Iar ceilalţi cazaci, toţi pînă la unul, îşi luară rămas-bun, ştiind că şi unii, şi alţii vor avea multă muncă de săvîrşit; dar hotărîră să nu se despartă numaidecît, ci să aştepte întunericul nopţii, ca să vadă vrăjmaşul că s-a împuţinat oastea căzăcească. Apoi se duse fiecare la kurenul său ca să prînzească.

După masă, toţi cei care urmau să purceadă la drum s-au întins să se odihnească şi s-au cufundat într-un somn adînc şi lung, parcă simţind că, poate, acesta este ultimul somn de care se bucură într-o asemenea tihnă. Dormiră pînă la asfinţit; iar de cum apuse soarele şi se făcu întuneric cît de cît, se apucară să-şi ungă osiile de la care. După ce sfîrşiră pregătirile, trimiseră carele înainte, îşi mai fluturară o dată către fîrtaţii lor cuşmele şi o porniră încetişor în urma carelor. Călăreţii, fără să fluiere şi să strige la cai,

tropotiră uşor în urma pedestraşilor şi curînd se pierdură cu toţii în întuneric. Se mai auzea doar tropotul înfundat al copitelor şi scîrţîitul cîte unei roţi neîmbucate încă bine în osie sau prost unsă din pricina întunericului.

Cei rămaşi îşi fluturară încă mult timp mîinile în semn de drum-bun, deşi de departe nu se mai vedea nimic. Iar cînd se împrăştiară şi se întoarseră la kurenele lor, cînd văzură în lumina limpede a stelelor că jumătate dintre căruţe nu se mai află la locul lor şi că mulţi-mulţi dintre fîrtaţi au plecat la drum, fiecare simţi amărăciune în inimă şi, fără voie, se îngîndură, plecîndu-şi la pămînt capul năbădăios.

Taras vedea cît de tare s-au mohorît cazacii, vedea că tristeţea, care nu şade bine unui om viteaz, pune stăpînire încetişor pe minţile acestora, dar tăcea: voia să le dea răgaz să se deprindă cu tristeţea iscată de plecarea tovarăşilor şi se pregătea în sinea lui să-i trezească dintr-odată pe toţi slobozind un năprasnic chiot căzăcesc, pentru a face astfel să revină în sufletul fiecăruia, cu sporită putere, cheful de viaţă pe care, într-o asemenea măsură, nu-l are decît seminţia slavă, o seminţie largă la suflet şi năvalnică, cu care nu se pot asemui celelalte neamuri, aşa cum marea nu se poate asemui cu rîurile sărace în apă. Pe vreme de furtună, marea-i toată numai muget şi tunet, înălţîndu-şi şi rostogolindu-şi talazurile, cum n-ar fi în stare să facă rîurile neputincioase; iar dacă vremea-i liniştită şi nu bate vîntul, ea îşi aşterne mai limpede decît rîurile necuprinsa, sticloasa ei oglindă ce-i veşnică desfătare a ochilor.

Şi dădu Taras poruncă slugilor sale să descarce un car aflat mai la o parte. Era carul cel mai mare şi mai de nădejde alcătuit dintre toate celelalte care ale convoiului căzăcesc; roţile lui grele erau ferecate în cîte două cercuri de fier; încărcătura lui mătăhăloasă era acoperită cu cergi şi cu piei tari de bou, cetluite strîns cu funii smolite. În car erau înghesuite balerci şi butoiaşe cu vin vechi şi bun, ţinut de mulţi ani la păstrare în pivniţele lui Taras. Îl luase cu el pentru vreo sărbătorire mai deosebită, astfel încît, dacă vor avea parte de o clipă măreaţă, vrednică să rămînă spre pomenirea urmaşilor, toţi cazacii, pînă la cel din urmă, să poată bea din vinul cel rar,

pentru ca, în clipa aceea măreaţă, măreţ să fie şi simţământul din sufletul omului. De cum auziră porunca polcovnicului, slugile se repeziră la car şi retezară cu paloşul funiile tari, dădură la o parte pieile groase de bou, cergile şi descărcară balercile şi butoiaşele.

— Şi-acum luaţi-vă ce aveţi fiecare, spuse Bulba, luaţi căuş, căldare de adăpat calul, mănuşă ori cuşmă şi, la o adică, şi palmele căuş puteţi să vi le faceţi.

Şi cazacii, toţi cîţi erau acolo, întinseră care căuşul, care căldarea din care adăpa calul, care mănuşa, care cuşma, care palmele făcute căuş. Şi tuturor, păşind printre rînduri, le turnau slugile lui Taras vin din balerci şi butoiaşe. Însă Taras le porunci să nu bea nimeni pînă nu va face el semn să bea cu toţii odată. Se vedea că vrea să spună ceva. Ştia Taras că oricît de tare e vinul vechi şi oricît de mare e puterea lui întru întărirea sufletului omului, dacă-i mai adaugi şi o vorbă cuviincioasă, de două ori mai mare va fi şi puterea vinului, şi cea a sufletului.

— Vă cinstesc, pani-fîrtaţi, spuse Bulba, nu pentru că m-aţi făcut hatmanul vostru voi, oricît de mare ar fi cinstea ce mi-aţi arătat-o, şi nu pentru despărţirea de tovarăşii noştri. În alte vremuri, s-ar fi cuvenit s-o fac şi pentru una, şi pentru cealaltă. Dar acum trăim altfel de clipe. Ne aşteaptă isprăvi care cer de la noi multă sudoare, multă vitejie căzăcească! Să bem, aşadar, fraţilor, să bem cu toţii pentru sfînta şi dreapta noastră credinţă, ca să vină în sfîrşit ziua cînd ea se va întinde pretutindeni şi în întreaga lume va fi numai ea, credinţa sfîntă, iar busurmanii, cîţi sînt pe pămînt, se vor fi creştinat! Şi totodată să bem şi pentru Seci, ca să dăinuie în veci spre pieirea tuturor busurmanilor, ca în fiecare an să scoată-n lume voinici tot unul şi unul, care de care mai viteaz şi mai falnic. Şi odată cu asta să bem şi pentru slava noastră, pentru ca nepoţii noştri şi feciorii nepoţilor noştri să poată spune că au trăit cîndva pe lume oameni care nu şi-au făcut tovarăşii de ruşine şi nu i-au trădat. Aşadar, să bem pentru credinţă, pani-fîrtaţi, pentru credinţă!

— Pentru credinţă! strigară cu glasuri groase cazacii din primele rînduri.

— Pentru credinţă! strigară şi cei mai depărtaţi. Şi cu toţii, tineri şi bătrîni, băură pentru credinţă.

— Pentru Seci! spuse Taras, ridicîndu-şi mîna deasupra capului.

— Pentru Seci! strigară primele rînduri.

— Pentru Seci! rostiră încet bătrînii, mişcîndu-şi mustăţile cărunte. Iar cei tineri, scuturîndu-se precum şoimii, repetară:

— Pentru Seci!

Şi cîmpia auzi pînă departe cum Seci era pomenită de către cazaci.

— Iar acum, fraţilor, cea din urmă înghiţitură s-o sorbim pentru slavă şi pentru toţi creştinii cîţi trăiesc pe lume!

Şi toţi cazacii de pe cîmpie, pînă la cel din urmă, băură ultima înghiţitură pentru slavă şi pentru toţi creştinii cîţi trăiesc pe lume. Şi multă vreme repetară toate rîndurile şi toate kurenele:

— Pentru toţi creştinii cîţi trăiesc pe lume!

Căuşele erau de mult goale, dar cazacii tot mai stăteau cu mîinile ridicate. Deşi le străluceau ochii, înveseliţi de vin, gînduri grele le umblau prin minte. Nu la cîştig ori la pradă de război se gîndeau ei acum, nu la norocul care va da peste careva, chivernisindu-l cu galbeni, arme scumpe, caftane cusute cu fir de aur şi cai cerchezi. Erau îngînduraţi precum şoimii coborîţi pe culmile unor munţi înalţi şi plini de prăpăstii, de unde pot vedea pînă departe cum se aşterne marea cea necuprinsă, pe oglinda căreia, aidoma unor păsări mici, plutesc galere, corăbii şi fel de fel de alte vase, ale cărei maluri de-abia se zăresc, presărate fiind cu oraşe nu mai mari decît nişte gîze şi de păduri aplecate într-o rînă, precum nişte pajişti cu iarbă măruntă. Ca şoimii scrutau ei cîmpul ce-i împresura şi soarta întunecată ce-i aştepta în depărtare. Da, tot cîmpul acesta, cu drumurile şi pîrloagele sale, va fi acoperit de oseminte albe, va fi scăldat din belşug cu sîngele lor căzăcesc şi semănat cu sfărîmături de căruţe, cu săbii şi suliţe frînte. Pînă departe se vor rostogoli capetele moţate, cu smocurile de păr încîrligate şi năclăite de sînge şi cu mustăţile pleoştite. Şi vor veni în zbor şoimii şi vor ciuguli ochii cazacilor. Dar acest popas întru moarte, într-o tabără atît de largă şi de sobodă, e cel mai mare bine pe care şi-l poate dori omul! Nici o

înfăptuire mare nu va fi dată uitării şi slava căzăcească nu se va irosi asemeni unui grăunte de pulbere alunecat din ţeava puştii. Da, cîndva, un bandurist cu barba căruntă şi revărsată pe piept ori poate un om bătrîn, încă vînjos, dar cu părul nins, va spune despre ei, din sufletul său plin de har, un cuvînt apăsat, răsunător. Şi slava lor va umple întreaga lume şi toţi cîţi se vor naşte mai apoi îi vor pomeni în vorbele lor. Căci pînă departe va ajunge cuvîntul răsunător, asemeni dangătului clopotului de aramă, în care meşterul a turnat argint din cel curat şi scump, pentru ca zvonul lui minunat să se audă pînă departe, prin oraşe, bordeie, palate şi cătune, chemîndu-i pe toţi deopotrivă la sfînta rugăciune.

IX

În oraş nu se aflase că jumătate dintre zaporojeni porniseră pe urma tătarilor. Doar străjerii din turnul ocîrmuirii băgaseră de seamă că o parte dintre care s-au îndreptat spre pădure, dar se gîndiseră că zaporojenii căutau un loc de pîndă. La fel credea şi inginerul francez. Între timp prinseră a se adeveri spusele hatmanului oştirii şi iar se făcu simţită în oraş lipsa de merinde. După obiceiul trecutelor veacuri, oştile nu prea stătuseră să socotească de cîtă mîncare aveau nevoie. Încercară să iasă din cetate, dar o jumătate dintre îndrăzneţi fu pe loc măcelărită de cazaci, iar cealaltă jumătate se întoarse în oraş fără a se fi căpătuit cu ceva. Totuşi, jidovii se folosiră de incursiunea oştilor şi adulmecară totul: încotro şi de ce s-au pornit zaporojenii, şi cu ce căpetenii, şi care kurene, şi cîţi au fost la număr cei plecaţi şi cîţi au rămas pe loc, şi ce au de gînd să facă, într-un cuvînt, după nici cîteva minute în oraş se află tot ce era de aflat. Polcovnicii se înviorară şi se pregătiră de bătălie. Taras îşi dădu seama de asta după vînzoleala şi larma din oraş şi porni să-şi facă şi el pregătirile, dădu tot felul de sfaturi şi porunci, îşi împărţi kurenele în trei tabere şi le împrejmui cu căruţe în chip de cetăţui: era un fel de a lupta al zaporojenilor, care nu puteau fi biruiţi, dacă se aflau îndărătul acestor întărituri. Două kurene primiră poruncă să stea la pîndă. Pe o postată de cîmpie puse să împlînte ţăruşi ascuţiţi, săbii rupte şi frînturi de suliţi, urmînd ca la clipa potrivită să

mîne într-acolo călărimea duşmanului. După ce se făcu tot ce se cuvenea, le ţinu o cuvîntare cazacilor, dar nu pentru a-i îmbărbăta şi a-i înviora – ştia că şi fără asta sînt neînfricaţi –, ci numai pentru că simţea nevoia să le spună ce avea pe suflet.

— Vreau să vă spun, cazaci dumneavoastră, ce este frăţia noastră. Aţi auzit de la taţii şi bunicii voştri de ce cinste s-a bucurat pămîntul nostru în ochii tuturor: şi grecilor le-a dat de ştire cine-i, şi Ţarigradul l-a silit să-i plătească o mulţime de galbeni, şi oraşele erau bogate, aveam biserici falnice şi cnezi, cnezi de seminţie rusească, nu mai ştiu eu ce eretici din cei papistaşi. Toate ni le-au luat busurmanii, toate s-au dus de rîpă. N-am rămas decît noi, singuri-singurei, precum o văduvă, căreia i-a murit bărbatul zdravăn, şi nu ne-a mai rămas decît pămîntul nostru, orfan ca şi noi! Iaca aşa erau vremurile cînd ne-am întins mîna şi ne-am prins de fraţi! Iaca pe ce temei ne-am aşezat noi frăţia! Nu-i pe lume legătură mai sfîntă decît frăţia! Tatăl îşi iubeşte pruncul, mama îşi iubeşte pruncul, pruncul îşi iubeşte tatăl şi mama. Dar asta-i cu totul altceva, fraţilor, căci şi fiara îşi iubeşte puiul. Numai omul se poate înrudi nu prin sînge, ci cu sufletul. Fraţi au mai fost şi pe alte meleaguri, dar precum cei de pe pămîntul rusesc nu s-au mai pomenit. Mulţi dintre voi aţi ajuns prin ţări străine. Te uiţi şi vezi că şi cei de-acolo sînt oameni! Întîlneşti un om al lui Dumnezeu şi intri în vorbă cu el, ca şi cum ar fi de-al tău. Dar, cînd să-ţi deschizi inima în faţa lui, vezi că nu se poate, omul are minte, dar nu-i ca tine. Oamenii par la fel, dar nu-s! Nu, fraţilor, să iubească precum sufletul rusesc, să iubească nu cu mintea sau cu altceva, ci cu tot ce ţi-a dat Domnul, cu tot ce ai în tine, cu... Aici Taras îşi curmă cuvîntul, dădu din mînă, clătină din capul său cărunt, îşi tremură mustaţa şi spuse mai departe: Nu, nimeni nu-i în stare să iubească aşa! Ştiu că ticăloşia şi-a făcut cuib de la o vreme pe pămîntul nostru: cugetă unii doar cum să aibă mai multe stoguri de grîne, clăi de fîn şi herghelii, se îngrijesc să le fie pline şi cu cepul tăiat butoaiele cu mied din pivniţă. Împrumută naiba mai ştie ce obiceiuri busurmane, le e silă de graiul lor, om cu om nu vorbeşte, se vînd unii pe alţii, cum se vînd la tîrg vitele fără de suflet. Le e mai scumpă decît orice frăţie bunăvoinţa unui rege

străin, şi nici măcar a unui rege, ci spurcata bunăvoinţă a unui magnat leah, care-i pocneşte în mutră cu cizma lui galbenă. Dar pînă şi în cel din urmă ticălos, oricum ar fi el, oricît s-ar tăvăli el în slugărnicie, pînă şi-n acela, fraţilor, tot se mai află o fărîmă de simţire rusească. Şi se va deştepta cîndva, va bate mătănii, se va lua cu mîinile de cap, blestemîndu-şi în gura mare viaţa şi fiind gata să-şi răscumpere prin chinuri fapta ruşinoasă. Să ştie dară cu toţii ce înseamnă frăţia pe pămîntul rusesc! Şi dacă, ne e dat să murim, nimeni dintre ei nu va fi în stare să moară astfel!... Nimeni, nimeni! Pentru o asemenea moarte, nu-i potrivită firea lor de şoarece!

Aşa vorbi hatmanul şi după ce îşi sfîrşi cuvîntarea mai clătină încă multă vreme din capul încărunţit în isprăvi căzăceşti. Şi pe toţi cîţi erau acolo îi mişcară adînc vorbele lui, ajungîndu-le pînă-n străfundul inimii. Cei mai bătrîni din rînduri stăteau neclintiţi, plecîndu-şi în pămînt capetele argintate; lacrimile le umpleau ochii veştejiţi şi ei le ştergeau încetişor cu mîneca. Şi-apoi toţi, de parcă s-ar fi înţeles dinainte, au fluturat o dată din mîini şi au clătinat din capetele lor mult încercate. Se vedea că le amintise bătrînul Taras lucruri bune şi frumoase, pe care le păstrează în inima sa un om ce şi-a cîştigat înţelepciunea din amărăciune, din trudă, din faptă vitejească şi din toate vitregiile vieţii, iar unii dintre ei, chiar dacă nu cunoscuseră toate acestea, le ghiciseră cu sufletul lor tînăr şi curat ca mărgăritarul, spre veşnica bucurie a bătrînilor părinţi care le-au dat viaţă.

Între timp, începuse a ieşi din oraş oastea duşmană, în sunete de trompete şi pauce, iar panii călăreau cu mîinile în şolduri, înconjuraţi de slugi fără număr. Polcovnicul cel gras împărţea porunci. În rînduri dese, leşii porniră asupra taberelor căzăceşti, grozăvindu-se, aţintindu-şi spre ei archebuzele, scăpărînd din ochi şi lucindu-şi platoşele de aramă. De cum îi văzură cazacii că au ajuns în bătaia puştilor, pe dată traseră cu toţii din sîneţele lor de şapte coţi lungime şi nu mai conteniră cu împuşcăturile. Pînă departe, peste ogoare şi lanuri, răsunară bubuiturile, contopindu-se într-un vuiet neîntrerupt; tot cîmpul se umplu de fum, dar zaporojenii trăgeau întruna, fără a-şi da o clipă de răgaz; cei din urmă încărcau sîneţele şi le întindeau apoi celor din faţă, încît se da de ceasul morţii duşmanul,

neputînd pricepe cum de trag mereu cazacii, fără a sta o clipă să-şi încarce armele. Din pricina fumului ce învăluise amîndouă oştile, nu se vedea cum cade ba unul, ba altul; dar simţiră leşii că ploaia de gloanţe se înteţeşte şi că se îngroaşă gluma; şi cînd se dădură înapoi ca să iasă din fum şi să se poată vedea unii pe alţii la faţă, îşi dădură seama că lipsesc mulţi de-ai lor. Pe cînd din rîndurile cazacilor doar cîte doi-trei căzuseră din fiecare sotnie. Şi cazacii tot trăgeau din sîneţe, fără o clipă de răgaz între focuri. Pînă şi inginerul străin se minună de acest fel de a lupta, cu care nu se mai întîlnise niciodată, şi spuse în auzul tuturor: „Bravi viteji zaporojenii! Uite-aşa ar trebui să se bată şi alţii, prin alte ţări!“ Apoi îi sfătui pe leşi să întoarcă tunurile asupra taberelor căzăceşti. Tunurile mugiră cumplit din largile lor gîtlejuri de tuci; se cutremură şi răsună pînă departe pămîntul şi cîmpul se umplu de un nor de fum de două ori mai gros. Mirosul de pulbere se făcu simţit pînă şi în uliţele şi pieţele oraşelor mai apropiate şi mai îndepărtate. Dar ţintaşii ochiseră prea sus: ghiulelele fierbinţi ca focul făcură, în zborul lor, un arc prea înalt. Vîjîind cumplit, trecură pe deasupra capetelor întregii tabere şi se afundară departe în pămînt, răscolind şi înălţînd spre cer vîrtejuri negre de ţărînă. Văzînd atîta nepricepere, inginerul francez îşi puse mîinile în cap şi se apucă el însuşi să ţintească, nepăsător la ploaia de gloanţe trase de cazaci.

Încă de departe văzu Taras că va fi vai şi amar de kurenele Nezamaikovski şi Steblikivski şi răcni cu mare glas: „Ieşiţi repede dindărătul carelor şi săriţi pe cai!“ Dar cazacii n-ar fi apucat să facă nici una, nici cealaltă, dacă Ostap nu s-ar fi repezit în mijlocul tunarilor şi n-ar fi smuls fitilurile din mîinile a şase dintre ei; numai de la patru nu le putu smulge, căci leşii îl alungară îndărăt. În vremea asta, căpitanul cel străin luă el însuşi un fitil, ca să tragă cu unul dintre tunuri, care era atît de mare, cum nu mai văzuseră vreodată cazacii. Gura largă a tunului se căsca îngrozitor şi din ea ameninţau o mie de morţi. Şi, cînd bubui o dată urmat de celelalte trei, zguduind de patru ori pămîntul, care le răspunse cu patru ecouri înăbuşite, făcură prăpăd! După mulţi cazaci vor plînge bătrînele mame, bătîndu-se cu mîinile lor osoase în pieptul veşted. Şi multe văduve vor

rămîne în Gluhov, Nemirov, Cernigov şi în alte oraşe. În fiecare zi vor da fuga, bietele de ele, oprindu-i în piaţă pe trecători şi privindu-i în ochi pe fiecare, doar-doar vor cunoaşte în vreunul dintre ei pe omul care le-a fost cel mai drag pe lume. Dar prin oraş vor trece fel de fel de oşti şi niciodată în rîndul vreuneia dintre ele nu se va afla omul acela, cel mai drag din lume, pe care îl caută văduva.

Jumătate din kurenul Nezamaikovski parcă nici n-ar fi fost! Cum grindina culcă la pămînt un lan, unde fiecare spic se împăuna şi părea un ban de aur, tot aşa au fost nimiciţi şi culcaţi la pămînt cazacii.

Dar cum se repeziră atunci zaporojenii! Cum s-au avîntat în luptă! Cum s-a aprins hatmanul Kukubenko, văzînd că cea mai bună jumătate din kurenul său s-a prăpădit! Cu toţi oştenii ce-i rămăseseră, dădu pe dată năvală drept în mijlocul leşilor. Turbat de mînie, hăcui ca pe-o căpăţînă de varză pe cel dintîi ieşit în cale, sumedenie de leşi doborî din şa, străpungînd cu suliţa cal şi călăreţ dimpreună, răzbi pînă la tunari şi le smulse unul dintre tunuri. Pe urmă, văzînd că tot acolo trebăluieşte hatmanul kurenului Umanski, iar Stepan Guska aproape că a şi smuls tunul cel mare din mîna leşilor, îi lăsă pe ei să termine treaba şi îşi îndreptă cazacii spre un alt pîlc de duşmani. Pe unde treceau cei din kurenul Nezamaikovski se făcea uliţă largă, iar unde întorceau, gata şi-o ulicioară! Se răreau văzînd cu ochii rîndurile leşilor, care cădeau ca spicele! Iar în dreptul carelor lupta Vovtuzenko, avîndu-l înainte pe Cerevicenko, mai încolo pe Diogtearenko şi mai departe pe Vertîhvist-hatmanul. Doi şleahtici ridicase în suliţă Diogtearenko şi se repezise acum la al treilea, care nu se lăsa bătut. Sprinten şi tare era leahul, era împodobit cu armură bogată şi numai slugi adusese cincizeci la război. Îl lovi zdravăn pe Diogtearenko, îl trînti la pămînt şi, făcîndu-şi asupra lui vînt cu sabia, strigă: „Nici unul dintre voi, cîinilor, nu îndrăzneşte să-mi stea împotrivă!“

„Ba uite că îndrăzneşte careva!“ spuse Mosi Şilo, ieşind în faţă. Era un cazac voinic, nu o dată fusese hatman pe mare şi îndurase multe vitregii. Odată, el şi cazacii lui au fost prinşi de turci chiar lîngă Trebizonda; păgînii i-au robit şi i-au pus vîslaşi la galere, legîndu-i de mîini şi de picioare cu

lanţuri de fier, săptămîni întregi ţinîndu-i nemîncaţi, fără un pic de fiertură de mei, şi dîndu-le să bea doar apă sărată de mare. Pe toate le-au răbdat şi le-au îndurat bieţii robi, numai să nu-şi schimbe credinţa ortodoxă. Doar hatmanul Mosi Şilo nu a putut răbda: şi-a călcat în picioare sfînta lege, în jurul capului păcătos şi-a înfăşurat un turban spurcat, i-a cîştigat încrederea paşei, a ajuns chelar pe corabie şi mai-mare peste toţi robii. Tare s-au mai întristat sărmanii robi, ştiind că, dacă unul de-al lor îşi vinde legea şi trece de partea asupritorilor, mai greu şi mai amar va fi cu el decît cu oricare dintre păgîni. Aşa a şi fost. Pe toţi i-a pus Mosi Şilo în lanţuri noi, cîte trei în rînd, le-a strîns frînghiile nemiloase pînă le-au ajuns la oase, pe toţi îi pocnea peste ceafă şi-i ţinea numai în scatoalce. Iar cînd turcii, bucuroşi că şi-au găsit o astfel de slugă, s-au pus pe bairam şi, uitînd de legea lor, s-au îmbătat cu toţii, a adus Mosi Şilo toate cele şaizeci şi patru de chei, le-a împărţit robilor, ca să se descotorosească de lanţuri, să le arunce în mare laolaltă cu cătuşele, să pună mîna pe săbii şi să-i ciopîrţească pe turci. Multă pradă au luat atunci cazacii, s-au întors acasă plini de slavă şi vreme îndelungată banduriştii l-au preamărit pe Mosi Şilo. L-ar fi ales cazacii hatman al oştirii, dar era un om tare sucit. Descurca uneori cîte-o treabă pe care nici cel mai înţelept cazac n-ar fi putut-o duce pînă la capăt, iar alteori săvîrşea cîte-o nerozie, de-ţi sta mintea-n loc. A băut şi a irosit tot ce avea la sufletul lui, s-a împrumutat pe la toţi cazacii de la Seci, ba, colac peste pupăză, şi hoţ de rînd a ajuns: într-o noapte a şterpelit toate şeile şi hamurile unui kuren, zălogindu-le la un crîşmar. Pentru această faptă de ruşine a fost legat la stîlpul din piaţă şi alături a fost pus un ciomag, pentru ca fiecare, după puterea lui, să-i dea cîte o lovitură. Dar nu s-a găsit vreun zaporojan să ridice ciomagul asupra lui, căci ţineau minte cu toţii isprăvile lui din trecut. Un asemenea cazac era Mosi Şilo.

„Uite că sînt şi dintre aceia care să vă bată, cîinilor!“ spuse el, năpustindu-se asupra leahului. Şi cum s-au mai luat în săbii! Platoşele amîndurora s-au îndoit pe piept şi pe umeri. Leahul, vrăjmaşul, îi spintecă lui Şilo cămaşa de zale, crestîndu-i cu tăişul carnea vie, şi se împurpură cămaşa cazacului. Dar el nici nu se uită la asta, ci, avîntîndu-şi braţul vînjos

(şi greu mai era pumnul lui de voinic!), îl izbi năpraznic drept în cap. Zbură ţăndări coiful de aramă şi se clătină ameţit leahul, iar Şilo se apucă să-l taie în cruciş şi-n curmeziş cu sabia. Lasă-l, cazace, pe duşman, că oricum nu mai are zile, mai bine întoarce-te şi uită-te în urmă! Dar nu se întoarse la vreme cazacul şi una dintre slugile celui ucis îi înfipse cuţitul în gît. Se răsuci Şilo şi l-ar fi ajuns cu sabia pe îndrăzneţ, dacă leahul nu s-ar fi făcut nevăzut în fumul de sîneţe, ce pornise a bate din toate părţile. Se clătină Şilo în şa, simţindu-se rănit de moarte. Căzu, îşi puse mîna pe rană şi le spuse tovarăşilor săi: „Rămîneţi cu bine, cazaci dumneavoastră şi pani-fîrtaţi! Iar pămîntul rusesc cel ortodox trăiască veşnic şi-n veci cinstit să fie!“ Şi i se înnegurară ochii, sufletul îşi luă zborul din trupul aprig. În vremea asta, venea de-a călare Zadorojnii cu ai săi, Vetîhvist frîngea în cale rîndurile duşmane şi Balaban îşi croia cărare printre leşi.

— Ei, ce ziceţi, cinstiţi pani? strigă Taras, văzîndu-i pe hatmanii de kurene. Mai aveţi praf de puşcă în cornuri? N-a slăbit încă tăria voastră de cazaci? Nu se dau bătuţi cazacii?

— Mai avem, tătucă, praf de puşcă în cornuri. N-a slăbit încă tăria noastră de cazaci! Nu se dau încă bătuţi cazacii!

Şi izbiră iar cu putere cazacii, învălmăşind rîndurile duşmane. Polcovnicul cel mărunţel porunci toboşarilor să bată adunarea şi să înalţe cele opt flamuri zugrăvite, pentru a-şi strînge laolaltă ostaşii împrăştiaţi hătdeparte pe cîmpie. Toţi leşii se repeziră în fugă la flamuri, dar nu mai apucară să se aşeze în şiruri, căci Kukubenko, hatmanul kurenului Nezamaikovski, lovi cu ai săi drept la mijlocul duşmanilor şi răzbi pînă la polcovnicul cel burtos. Nu se încumetă polcovnicul să-l înfrunte şi, întorcîndu-şi calul, dădu bir cu fugiţii; iar Kukubenko îl goni departe peste cîmp, nelăsîndu-l să se alăture ostaşilor lui. Văzînd una ca asta, Stepan Guska se năpusti în întîmpinarea lui, cu arcanul într-o mînă şi aproape culcat pe gîtul calului, pînă cînd, prinzînd clipa potrivită, dintr-o singură încercare, îi şi aruncă de gît arcanul. Se împurpură polcovnicul la obraz şi se apucă cu amîndouă mîinile de funie, străduindu-se s-o rupă, dar, cu o lovitură zdravănă, cazacul îi înfipse suliţa drept în burtă. Rămase

polcovnicul acolo, ţintuit la pămînt. Dar nici Guska n-avu o soartă mai bună! Pînă să ia seama cazacii, îl şi văzură pe Stepan Guska înălţat în patru suliţi. Doar atît mai apucă să spună sărmanul: „Piară toţi duşmanii, iar pămîntul rusesc să strălucească în vecii vecilor“. Şi pe loc îşi dădu sufletul.

Se uitară cazacii în jur şi, într-o parte, îl văzură pe Metelîţia, bătînd darabana cu buzduganul în coifurile leşilor; din cealaltă parte, îi înghesuie hatmanul Nevîlîciki cu ai săi; Zakrutîguba îi împinge pe duşmani de lîngă care şi se bate cu ei; la celălalt capăt al şirului de care, cel de-al treilea Pîsarenko alungase cît colo o ceată întreagă de leşi. Mai încolo, cazacii s-au luat în piept cu duşmanii şi se bat chiar în vîrful carelor.

— Ei, ce ziceţi, cinstiţi pani? strigă Taras, trecînd în fruntea tuturor. Mai aveţi praf de puşcă în cornuri? N-a slăbit încă tăria voastră de cazaci? Nu se dau bătuţi cazacii?

— Mai avem, tătucă, praf de puşcă în cornuri. N-a slăbit încă tăria noastră de cazaci! Nu se dau încă bătuţi cazacii!

Dar tocmai atunci Bovdiug căzu dintr-un car. Drept sub inimă îl nimerise glonţul. Dar bătrînul îşi adună toată puterea sufletului şi rosti: „Nu-mi pare rău că mă despart acum de lume. Dea Domnul fiecăruia asemenea sfîrşit! Slăvit să fie pînă la sfîrşitul veacului pămîntul cel rusesc!“ Şi porni spre înalturi sufletul lui Bovdiug, ca să le povestească bătrînilor răposaţi mai demult cum ştiu să se bată oamenii pentru pămîntul rusesc şi mai ales cum se pricep ei să moară pe acest pămînt pentru sfînta credinţă.

Curînd după el se prăbuşi la pămînt hatmanul Balaban. Trei răni de moarte căpătase: una de suliţă, alta de glonţ şi a treia de paloş greu. Şi fusese unul dintre cazacii cei mai viteji: năvălise de multe ori ca hatman pe mare, dar cea mai strălucită ispravă o săvîrşise atunci cînd prădase ţărmurile Anatoliei. Mulţi ţechini au luat atunci cazacii cu japca, multe postavuri albe, multe pînzeturi scumpe şi tot felul de podoabe, dar drumul de întoarcere le-a fost cu vai şi amar, căci s-au pomenit, bieţii de ei, loviţi de ghiulelele turceşti. Cînd au pușcat turcii cu tunurile de pe corabie, jumătate dintre luntrile căzăceşti s-au învîrtit şi s-au răsturnat, mulţi cazaci s-au înecat, dar mănunchiurile de stuf legate de marginile luntrilor nu le-au lăsat

să se ducă la fund. Poruncindu-le cazacilor să vîslească din răsputeri cu toţii, Balaban s-a îndepărtat cu luntrile, le-a îndreptat în bătaia soarelui, făcîndu-se astfel nevăzut din ochii turcilor. Toată noaptea, cu căuşele şi cuşmele, au aruncat apa din luntri şi au astupat spărturile; apoi şi-au scos şalvarii, au făcut pînze din ei şi au pornit-o ca vîntul, lăsînd în urmă corabia cea iute a turcilor. Şi nu numai că s-au întors cu bine la Seci, dar au mai adus şi odăjdii cusute cu fir pentru arhimandritul mănăstirii Mejigorski din Kiev şi o ferecătură de argint pentru icoana Adormirii Maicii Domnului, ce se află la biserica din Zaporojie. Şi multă vreme după aceea au proslăvit banduriştii izbînda norocoasă a cazacilor. Balaban îşi lăsă acum capul în piept, simţind cum i se apropie chinul cel de pe urmă, şi rosti în şoaptă: „Precum văd eu, cazaci dumneavoastră, de frumoasă moarte am parte: şapte duşmani am tăiat, nouă cu suliţa am străpuns, mulţi sub copitele calului i-am strivit şi nu le mai ştiu numărul celor răpuşi de gloanţele mele. Înflorească, dară, veşnic pămîntul rusesc!“ Şi-i zbură din trup sufletul.

Alelei, cazaci, cazaci! Nu lăsaţi să vi se prăpădească floarea oştirii! Uite-l pe Kukubenko împresurat, doar şapte oameni i-au mai rămas din kurenul Nezamaikovski; hatmanul se apără cu ultimele puteri, cu straiele însîngerate. Însuşi Taras, văzîndu-l în primejdie, se grăbi să-i sară în ajutor. Dar prea tîrziu sosiră cazacii: înainte de a-i risipi pe duşmanii care-l strîngeau din toate părţile pe Kukubenko, o suliţă vrăjmaşă apucă să i se înfigă adînc sub inimă. Fără glas se lăsă el în braţele cazacilor şi un şuvoi de sînge tînăr îi ţîşni din piept, asemeni vinului scump, pe care nişte slugi neatente îl aduc din beci într-o ploscă de sticlă şi, alunecînd drept în prag, sparg plosca scumpă, vinul se varsă în ţărînă, iar stăpînul dă fuga într-acolo şi îşi pune mîinile în cap, pentru că îl păstrase pentru cel mai fericit prilej din viaţa lui: ziua cînd, la bătrîneţe, ar da Dumnezeu să-şi întîlnească un tovarăş al tinereţii sale, să bea amîndoi vinul şi să-şi aducă aminte de vremurile de odinioară, cînd oamenii se veseleau altfel, mai frumos... Îşi roti Kukubenko privirile în jur şi spuse: „Mulţumesc Domnului că mi-a hărăzit să mor sub ochii voştri, fraţilor! Fie ca urmaşii noştri să fie mai vrednici decît noi şi mîndru fie în veci pămîntul rusesc, cel îndrăgit de

Hristos!“ Şi îşi luă zborul tînăru-i suflet. Iar îngerii îl apucară de subsuori şi-l purtară spre ceruri. Bine îi va fi acolo. „Stai aici, Kukubenko, de-a dreapta Mea! îi va spune Hristos. Căci tu frăţia n-ai vîndut-o, fapte fără de cinste n-ai săvîrşit, n-ai lăsat omul la greu, iar biserica mea ai păstrat-o şi ai avut grijă de ea“. Moartea lui Kukubenko îi întristă pe toţi. Tare se mai răriseră rîndurile cazacilor şi mulţi dintre fraţii lor viteji nu se mai zăreau. Dar încă se ţineau bine, încă nu se dădeau bătuţi.

— Ei, ce ziceţi, cinstiţi pani? strigă Taras spre kurenele rămase. Mai aveţi praf de puşcă în cornuri? Nu vi s-au tocit săbiile? N-a slăbit încă tăria voastră de cazaci? Nu se dau bătuţi cazacii?

— Ne-ajunge praful de puşcă, tătucă! Săbiile ni-s încă bune, puterea încă nu ne-a slăbit şi cazacii nu se dau încă bătuţi!

Şi se năpustiră din nou cazacii, de parcă n-ar fi suferit pierderi. Doar trei hatmani de kurene mai rămăseseră în viaţă. Pretutindeni curgeau rîuri de sînge şi mormanele de leşuri căzăceşti şi leşeşti alcătuiau un fel de poduri înalte. Îşi înălţă Taras privirea către cer şi văzu că s-au şi arătat în tării şiruri de hultani. De bun ospăţ vor avea parte! Iar în vremea asta cîţiva leşi îl ridicară în suliţi pe Metelîţea, iar capul celui de-al doilea Pîsarenko, retezat, prinse a se rostogoli, clipocind din ochi. Se frînse şi se prăvăli la pămînt şi Ohrim Guska, sfîrtecat în patru. „Hai!“ spuse Taras şi îşi flutură basmaua. Înţelegîndu-i semnul, Ostap dădu năvală din locul unde se afla la pîndă şi izbi cu putere în călărime. Leşii nu-i putură ţine piept şi dădură înapoi, în vreme ce el îi mîna spre locul unde cazacii împlîntaseră în pămînt ţăruşii ascuţiţi şi frînturile de suliţi. Caii începură să se poticnească şi să se prăvălească la pămînt, iar leşii zburau de-a rostogolul din şa. Iar în vremea asta, cazacii din kurenul Korsunski, adăpostiţi îndărătul carelor, văzîndu-i ajunşi la o bătaie de puşcă, trăsniră cu toţii odată din sîneţe. Se pierdură cu firea leşii, se învălmăşiră, iar cazacii prinseră la inimă. „Uite că a noastră-i biruinţa!“ strigară din toate părţile zaporojenii, porniră să sune din trîmbiţe şi înălţară flamura izbînzii. Leşii zdrobiţi fugeau şi se ascundeau care încotro. „Ba nu, biruinţa încă nu-i a noastră!“ zise Taras, privind spre porţile oraşului, şi avea dreptate.

Porţile se dădură în lături şi din cetate ieşi ca vîntul polcul de husari, fala tuturor polcurilor de călărime. Toţi călăreţii aveau sub ei bidivii tătăreşti, toţi murgi. În fruntea tuturor zbura un voinic mai ager şi mai falnic decît toţi. Scăpate de sub coiful de aramă, pletele îi fluturau în vînt; la braţ îi fîlfîia o năframă scumpă, cusută de mîinile celei mai frumoase fecioare. Taras rămase ca trăsnit, văzînd că acesta era Andrii. Iar feciorul lui, încins de ardoarea luptei şi lacom să arate că merită darul legat la braţul său, se repezi asemeni unui tînăr ogar, mai frumos, mai iute şi mai ager decît toţi semenii săi de haită. Îl asmuţise vînătorul priceput şi el se năpustise orbeşte, încît nici nu mai atingea pămîntul cu labele, cu trupul aplecat într-o parte, scurmînd zăpada şi întrecînd de zece ori în iuţeala sa iepurele după care alerga. Se opri bătrînul Taras, privind cum îşi curăţă Andrii calea, măturînd tot ce-i sta împotrivă, tăind, despicînd şi împărţind lovituri în dreapta şi în stînga. Nu putu răbda Taras şi răcni către el: „Cum aşa?... Dai în ai tăi, în ai tăi dai, pui de lele?... În ai tăi?...“ Dar Andrii nu-şi dădea seama pe cine are în faţă, dacă-s ai lui sau ceilalţi, nu vedea nimic în faţa ochilor. Nu vedea decît zulufii, zulufii cei lungi-lungi, pieptul alb ca neaua, asemeni lebedei de pe lac, şi umerii, şi tot ce pentru nebune săruturi era zămislit.

„Hei, flăcăi! Numai momiţi-mi-l spre pădure, numai momiţi-mi-l!“ strigă Taras. Şi într-o clipă treizeci din cei mai iuţi cazaci se arătară gata să-l momească. Potrivindu-şi pe cap cuşmele înalte, îşi repeziră caii drept spre husari, tăindu-le drumul. Izbiră dintr-o parte rîndurile din faţă, le despărţiră de cele din spate, le dădură să guste tăişul săbiilor, iar Golokopîtenko, după ce lovi cu latul sabiei în spinarea lui Andrii, îşi întoarse pe loc calul şi, urmat de cazaci, o rupse la fugă din faţa leşilor, cît îl ţinură puterile. Ce se mai îndîrji Andrii! Cum îi mai clocotea sîngele în vine! Înfipse pintenii ascuţiţi în coastele calului şi porni în goană mare pe urmele cazacilor, fără să mai privească îndărăt, fără să bage de seamă că numai vreo douăzeci de oameni de-l mai urmează. Iar cazacii zburau ca vîntul pe caii lor, cotind drept înspre pădure. Andrii îşi îmboldi bidiviul şi era cît pe ce să-l ajungă pe Golokopîtenko, cînd deodată o mînă vînjoasă îi înhăţă calul de frîu. Se uită

Andrii şi îl văzu pe Taras! Se cutremură din tot trupul şi se făcu galben la faţă...

Aşa se întîmplă cu şcolarul, care, din nebăgare de seamă, îl loveşte cu pumnul pe colegul său, iar acesta, drept răspuns, îi trage una peste frunte cu rigla, făcîndu-l să se aprindă într-o clipă şi, ca turbat, să sară din bancă, repezindu-se pe urma lui, gata să-l sfîşie, dar dă deodată piept în piept cu profesorul care tocmai intră pe uşa clasei: cît ai clipi i se domoleşte avîntul turbat şi i se stinge neputincioasa mînie. Tot astfel, într-o singură clipă, pieri, de parcă nici n-ar fi fost, tot avîntul lui Andrii. Şi în faţa ochilor nu-l mai avea decît pe cumplitul său părinte.

— Ei, ce facem noi acum? întrebă Taras, privindu-l drept în ochi.

Dar Andrii nu ştia ce să-i răspundă şi stătea cu ochii în pămînt.

— Ia spune, fiule, ţi-au fost de ajutor leşii tăi?

Andrii tot mut rămase.

— Aşa, vasăzică? Să-ţi vinzi credinţa? Să-ţi vinzi fîrtaţii? Apoi, las' c-ai să vezi tu! Ia coboară de pe cal!

Ascultător ca un copil, Andrii descălecă şi rămase mai mult mort decît viu în faţa lui Taras.

— Stai şi nu te clinti! Eu te-am făcut, eu te omor! rosti Taras şi, îndepărtîndu-se un pas, îşi scoase sîneaţa de pe umăr.

Galben ca turta de ceară stătea Andrii în faţa lui; se vedea cum îi tresaltă uşor buzele, îngînînd un nume; dar nu numele gliei sale, şi nici al maicii ori al fraţilor săi, ci numele frumoasei poloneze îl rosteau buzele lui. Taras trase.

Ca un spic de grîu retezat de seceră, ca un berbecuţ tînăr care a simţit sub inimă fierul aducător de moarte, îşi lăsă capul în jos şi se prăvăli în iarbă fără să scoată un cuvînt.

Se opri locului tatăl ucigaş şi multă vreme privi trupul neînsufleţit. Şi mort tot frumos era; chipul lui plin de bărbăţie, care pînă nu demult strălucea de forţă şi de farmec pentru orice inimă de femeie, tot mai vădea o negrăită frumuseţe; sprîncenele negre, precum catifeaua de doliu, adumbreau albeaţa de moarte a chipului lui.

— Ce-i lipsea ca să fie cazac? murmură Taras. Înalt la stat, sprînceană neagră, chip de curtean get-beget, mînă tare în luptă! S-a prăpădit, a pierit fără slavă, ca un cîine mîrşav!

— Ce-ai făcut, tată? L-ai omorît? întrebă Ostap, care venise între timp, călare pe calul său.

Taras încuviinţă cu un semn al capului.

Ostap se uită lung în ochii mortului. I se făcu milă de fratele său şi spuse:

— Să-i săpăm mormînt cu cinste, tată, ca să nu-şi facă batjocură de el duşmanii şi nici păsările de pradă să nu-i sfîrtece trupul.

— Las' că are cine-i face îngropăciune! spuse Taras. Are cine-l plînge şi jeli.

Dar tot mai stătu în cumpănă un răstimp, întrebîndu-se dacă să-l zvîrle lupilor drept pradă ori să-i cruţe vitejia, pe care un om neînfricat se cade s-o cinstească la altul, oricine-ar fi el. Deodată văzu că vine în goană Golokopîtenko, strigînd către el:

— Mare năpastă, hatmane, s-au întărit leşii, le-au sosit puteri noi într-ajutor!...

Nu apucă să-şi sfîrşească vorba Golokopîtenko, că sosi şi Vovtuzenko:

— Mare năpastă, hatmane, le tot vin ajutoare!...

Nu sfîrşi bine Vovtuzenko, că veni în fugă şi Pîsarenko, care nici cal nu mai avea:

— Unde eşti, tătucă? Te caută cazacii. A murit hatmanul de kuren Nevîlîciki, Zadorojnîi e mort, Cerevîcenko şi el. Dar tot mai luptă cazacii, căci nu vor să moară fără să te vadă mai întîi cu ochii lor. Poftesc să le-arunci o privire înaintea clipei cînd se vor despărţi de viaţă.

— Pe cai, Ostap! strigă Taras, pornind în grabă ca să-şi vadă cazacii cît mai sînt vii, să mai privească o dată în ochii lor, iar ei să-l mai vadă o dată, înainte de moarte, pe hatmanul lor.

Dar n-apucară să iasă la loc larg, că vrăjmaşii împresurară pădurea din toate părţile şi printre copaci se arătară călăreţi cu săbii şi cu suliţi. „Ostap!... Nu te lăsa, Ostap!“ strigă Taras şi, cu sabia goală în mînă, porni

să-i lovească în fel şi chip pe toţi cei care i se nimereau în cale. Şase leşi dădură năvală asupra lui Ostap, însă rău ceas îşi aleseseră: zbură cît colo capul unuia, se poticni altul, venind de-a rostogolul, se pomeni cu o suliţă în coastă al treilea; mai dibaci fiind, al patrulea apucă a-şi feri capul de glonţul fierbinte, care nimeri în pieptul calului; turbat, dobitocul se ridică pe picioarele dindărăt şi se prăvăli la pămînt, strivindu-şi călăreţul sub el. „Bine, fiule!... Bine, Ostap! strigă Taras. Îndată vin şi eu după tine!...“ Dar nu mai pridídea să se apere de cei care veneau asupra lui. Şi tot tăia, şi tot împărţea Taras mîngîieri pe capetele duşmanilor, fără a-şi lua ochii de la Ostap, care, înaintea lui, iar se încleştase cu vreo opt leşi deodată. „Ostap!... Nu te lăsa, Ostap!...“ Dar iată că leşii îl dovedesc pe Ostap; iată că unul îi aruncă arcanul de gît, iată că-l leagă şi-l duc leşii pe Ostap. „Hei, Ostap, Ostap! strigă Taras, străduindu-se să ajungă la el şi tăind ca-n varză în dreapta şi în stînga. Hei, Ostap, Ostap!...“ Dar simţi deodată că-l izbeşte un bolovan în moalele capului. Toate se răsturnară şi se rostogoliră în faţa ochilor lui. Într-o clipită văzu, învălmăşite, capete, lănci, fum, limbi de pară, crengi cu frunze. Apoi se prăvăli la pămînt, ca un stejar retezat din rădăcină. Şi ochii i se înceţoşară.

X

— Tii, că mult am mai dormit! rosti Taras, trezit ca după o beţie grea şi străduindu-se să desluşească lucrurile dimprejur. O cumplită slăbiciune îi stăpînea mădularele. Ochii lui de-abia desluşeau pereţii şi ungherele unei odăi pe care n-o cunoştea. Pînă la urmă, îl văzu pe Tovkaci, care stătea lîngă el şi părea că ascultă cu luare-aminte fiecare icnet al răsuflării lui.

„Da, îşi spuse Tovkaci în sinea lui, bine că n-ai adormit pe veci!“ Dar nu-şi rosti gîndul cu voce tare, îl ameninţă cu degetul şi îi făcu semn să tacă.

— Da’ spune-mi odată, omule, unde mă aflu? se îndemnă iar la vorbă Taras, încordîndu-şi minţile împrăştiate şi străduindu-se să-şi aducă aminte de cele întîmplate.

— Taci! se stropşi la el fîrtatul. Ce mai vrei să ştii? Nu vezi că te-au hăcuit de tot? De două săptămîni călăresc cu tine în şa fără oprire şi tu, în

fierbinţeala ta, aiurezi şi îndrugi tot felul de prostii. Pentru întîia oară ai adormit şi tu liniştit. Taci, dacă nu vrei să-ţi faci singur rău.

Dar Taras se străduia din răsputeri să-şi adune gîndurile şi să-şi aducă aminte ce-a fost cu el.

— Păi, parcă leşii mă împresuraseră şi mai că nu mă înhăţaseră, nu-i aşa?

— Taci odată, afurisitule! strigă cu mînie Tovkaci, precum, scoasă din răbdări, strigă doica la un copil ştrengar. Te-ajută la ceva dacă afli cum ai scăpat? Bine că ai scăpat. S-au găsit oameni care nu te-au vîndut şi basta! Mai avem multe nopţi de fugă împreună. Crezi că faci doar cît un cazac de rînd? Ba bine că nu: au pus leşii preţ pe capul tău două mii de galbeni!

— Dar Ostap? strigă deodată Taras, chinuindu-se să se ridice şi aducîndu-şi în aceeaşi clipă aminte cum l-au înhăţat şi l-au legat sub ochii lui leşii pe Ostap şi că tot în prinsoarea lor, deci, trebuie să fie el şi-acuma.

Amarnică durere se abătu peste capul lui bătrîn. Îşi smulse oblojelile de pe toate rănile şi le azvîrli cît colo, dădu să spună ceva, dar nu putu îndruga decît nişte vorbe fără şir; fierbinţeala şi aiurările puseră din nou stăpînire pe el şi se apucă să bălmăjească în neştire cuvinte bezmetice.

Iar tovarăşul lui credincios stătea în faţa lui, suduind cu nemiluita şi mustrîndu-l fără cruţare. Pînă la urmă, îl înşfăcă de mîini şi de picioare, îl înfăşă ca pe un copil, îi potrivi la loc oblojelile, îl învălătuci într-o piele de bou şi-l puse într-un paner din coajă de tei, pe care-l legă de şaua calului şi o porni iar cu el în cale.

— Chiar şi mort, tot te duc acasă! N-o să îngădui ca leşii să-şi bată joc de tine, cazac get-beget, să-ţi sfîrtece trupul în bucăţi şi să le arunce în apă. Chiar de-o fi să-ţi ciugulească ochii vreun vultur, măcar să fie unul din stepa noastră şi nu un vultur de-al leşilor, zburătăcit de pe pămîntul lor. Chiar şi mort, tot te duc în Ucraina noastră!

Aşa zise tovarăşul cel credincios. Călări fără odihnă zi şi noapte şi, lipsit de simţire, îl duse la Seci, în Zaporojie. Aici se apucă de zor să-l tămăduiască, punîndu-i pe răni tot felul de ierburi şi oblojeli; găsi şi o ovreică pricepută, care o lună întreagă îi dădu să bea lui Taras fel de fel de

leacuri de-ale ei, pînă cînd bătrînul se mai întremă. Fie că leacurile l-au ajutat, fie că tăria lui de fier a biruit, însă într-o lună şi jumătate Taras se puse pe picioare; vătămăturile i se prinseră şi numai crestăturile de sabie mai arătau cît de adînc a fost rănit odată bătrînul cazac. Totuşi, nu era greu să vezi că era posomorît şi întristat. Trei zbîrcituri i s-au arătat pe frunte şi nu i s-au mai netezit niciodată. S-a uitat împrejurul lui şi a văzut că totul e altfel la Seci şi că toţi vechii lui tovarăşi au murit. Nu mai rămăsese nici unul dintre cei care s-au ridicat pentru dreptate, credinţă şi frăţie. Nu mai erau în viaţă nici cei care porniseră atunci cu hatmanul oştirii pe urma tătarilor: toţi pieriseră, toţi se prăpădiseră, care cu cinste în luptă, care de sete şi foame prin sărăturile Crimeii, care în robie, neputînd să îndure ruşinea. Pînă şi fostul hatman al oştirii se călătorise, ca şi toţi fîrtaţii lui. De mult se părăginise, năpădită de iarbă, puterea căzăcească atît de vie cîndva. Taras nu rămăsese decît cu amintirea unei petreceri, a unei petreceri înfocate, zgomotoase: toate vasele fuseseră făcute ţăndări, nu mai rămăsese nici un strop de vin, musafirii şi slugile şterpeliseră toate pocalurile şi năstrapele scumpe, iar stăpînul casei stătea îngîndurat şi se gîndea: „Mai bine n-ar fi fost petrecerea aceea“. Degeaba se străduiau cu toţii să-l înseninеze şi să-l înveselească pe Taras; degeaba banduriştii bărboşi şi cărunţi, venind cîte doi şi cîte trei, îi slăveau faptele de cazac. Posac şi fără chef privea totul, şi pe faţa lui înţepenită dăinuia aceeaşi amărăciune nestinsă, capul tot plecat în piept îi rămînea şi buzele lui şopteau: „Feciorul meu! Ostap al meu!“

Zaporojenii plecară din nou pe mare. Coborîră două sute de luntri pe Nipru în jos şi Asia Mică îi văzu cu capetele lor rase şi moţurile lungi, trecîndu-i prin foc şi sabie înfloritoarele-i maluri, văzu cum turbanele locuitorilor ei mahomedani sînt presărate, precum florile fără număr, pe cîmpiile scăldate-n sînge şi plutind pe lîngă maluri. Văzu destui şalvari zaporojeni mînjiţi cu dohot, văzu braţe musculoase cu biciuşti negre. Zaporojenii dădură iama în struguri şi pustiiră toate viile, lasără grămezi de băligar prin geamii, din scumpele şaluri persane îşi făcură obiele şi tot cu ele îşi încinseră svitcile murdare. Şi multă vreme după aceea s-au mai găsit

prin meleagurile Asiei Mici lulele scurte de-ale zaporojenilor. La întoarcere, pluteau voioşi, dar i-a ajuns din urmă o corabie turcească cu zece tunuri şi, scuipînd foc din toate odată, a împrăştiat luntrile lor şubrede ca pe nişte păsări. Din trei cazaci, unul se înecă în străfundurile mării, dar ceilalţi se strînseră din nou la un loc şi ajunseră la gurile Niprului cu douăsprezece butoiaşe doldora de ţechini. Dar nimic din toate acestea nu mai găsi ecou în inima lui Taras. Pleca prin cîmpuri şi viroage, la vînătoare, chipurile, dar nu slobozea vreo împuşcătură. Şi, punîndu-şi alături puşca, se aşeza plin de amărăciune pe malul mării. Şedea acolo mult timp, cu capul în piept şoptind întruna: „Ostap al meu! Ostap al meu!“ Dinaintea lui scăpăra şi-şi aşternea apele Marea Neagră; în cîte-un stufăriş îndepărtat ţipa un pescăruş; mustaţa lui albă se făcea ca argintul şi lacrimile îi picurau una după alta.

Pînă la urmă nu-l mai răbdă sufletul pe Taras. „Fie ce-o fi, mă duc să văd ce-i cu el, dacă-i viu sau mort, dacă-i în mormînt sau şi fără mormînt l-au lăsat! Trebuie să aflu cu orice preţ!“ Şi peste o săptămînă se înfăţişă în oraşul Uman, călare pe cal, înarmat cu lancie şi cu sabie şi purtînd la oblînc tot tacîmul de cuviinţă la drum; ceaunul cu salamata, praf de puşcă şi cartuşe, piedici pentru cal şi celelalte dichisuri. Sosit aici, îşi mînă calul drept spre o căscioară dărăpănată şi murdară, cu gemuleţele cît palma, ba încă aşa de afumate, încît nu se vedea nimic prin ele. Hogeagul era înfundat cu un ghem de cîrpe, iar pe acoperişul ciuruit se pripăşiseră parcă toate vrăbiile din preajmă. Fel de fel de gunoaie zăceau morman chiar în faţa uşii. La o fereastră se arătă un cap de ovreică, împopoţonat cu o scufie pe care mai dăinuiau încă nişte mărgăritare înnegrite.

— Acasă ţi-e bărbatul? întrebă Bulba, descălecînd de pe cal şi legîndu-l de cîrligul bătut chiar lîngă uşă.

— Acasă, răspunse ovreica şi se grăbi să iasă cu un mertic de grăunţe pentru cal şi-un pocal cu bere pentru călăreţ.

— Şi unde ţi-e jidovul?

— E în cămăruţa cealaltă, stă şi se roagă, spuse ovreica, ploconindu-se şi urîndu-i sănătate, în vreme ce Bulba ducea pocalul la buze.

— Rămîi aici, hrăneşte-mi şi adapă-mi calul, că mă duc să stau de vorbă cu el între patru ochi.

Ovreiul era vestitul Iankel, care se pripăşise aici ca arendaş şi crîşmar şi, încetul cu încetul, ajunsese să-i aibă la mînă pe toţi panii şi şleahticii de prin partea locului, storcîndu-le tot aşa, încetul cu încetul, aproape toţi banii şi făcîndu-şi cît se poate de simţită ovreiasca prezenţă în tot ţinutul. Cale de trei mile de jur împrejur nu se mai găsea casă în bună rînduială; toate se năruiau, se dărăpănau, se duceau pe băutură, de nu mai rămăseseră decît sărăcia şi zdrenţele prin ele; tot ţinutul era pustiit, ca după un foc mare sau o ciumă. Şi dacă Iankel ar mai fi trăit acolo zece ani, ar fi pustiit cu siguranţă întreg voievodatul. Taras intră în odaie. Avînd pe cap un giulgiu destul de murdar, Iankel se ruga, şi cînd, aşa cum cerea credinţa lui, se întoarse ca să scuipe pentru ultima dată, dădu cu ochii de Bulba, care se oprise în spatele lui. În aceeaşi clipă îi zbură gîndul la cele două mii de galbeni, puşi preţ pe capul cazacului, dar se ruşină îndată de lăcomia sa şi se strădui să-şi înăbuşe veşnica poftă de aur, care, ca un vierme, îi încolăcea sufletul de ovrei.

— Ascultă, Iankel! îi spuse Taras, în vreme ce ovreiul se pierdea în plecăciuni şi închidea grijuliu uşa, ca să nu-i vadă nimeni. Te-am scăpat de la moarte! Zaporojenii, precum cîinii, te-ar fi sfîşiat în bucăţi! Acum e rîndul tău să-mi faci un bine!

Faţa lui Iankel se încreţi întrucîtva.

— Ce bine? Dacă-i un bine care se poate face, mă rog, de ce să nu ţi-l fac!

— Nu-mi mai spune nimic. Du-mă la Varşovia.

— La Varşovia? Cum să te duc la Varşovia? bîigui Iankel. Sprîncenele şi umerii i se ridicau în sus de uimire.

— Nu-mi mai spune nimic. Du-mă la Varşovia. Fie ce-o fi, vreau să-l mai văd o dată şi măcar o vorbă să-i spun.

— Cui să-i spui o vorbă?

— Lui Ostap, fecioru-meu.

— Păi n-ai auzit, pane, că...

— Ştiu, ştiu tot: leşii au pus preţ două mii de galbeni pe capul meu. Ehe, ştiu ei, nerozii, preţul capului meu! Eu îţi dau cinci mii. Uite două mii chiar acum, spuse Bulba şi deşertă din pungă pe masă două mii de galbeni. Ceilalţi ţi-i dau cînd mă întorc.

Iankel înşfăcă pe dată un ştergar şi acoperi cu el galbenii.

— Vai, ce ban frumos! Vai, ce ban bun! spuse el tot învîrtind un galben printre degete, încercîndu-l şi cu dinţii pe deasupra. Cred că nici un ceas n-a mai trăit pe lume omul pe care l-ai lăsat fără galbenii ăştia atît de frumoşi. S-a dus, sărmanul, şi s-a înecat în rîu, de inimă rea că a rămas fără banii ăştia frumoşi!

— Nu te-aş fi rugat pe tine. Aş fi găsit eu şi singur, poate, calea Varşoviei. Dar mi-am zis că mă pot cunoaşte şi înşfăca pe drum blestemaţii de leşi, căci nu-s prea priceput în şiretlicuri. Pe cînd voi, jidovii, doar pentru ele aţi fost făcuţi. Pînă şi pe dracu' l-aţi trage pe sfoară! Vă pricepeţi la toate vicleniile. De asta am venit la tine! Şi-apoi nici la Varşovia n-aş izbîndi eu mare lucru de unul singur. Aşa că înhamă chiar acum caii la căruţă şi du-mă!

— Vei fi crezînd domnia ta că am să înham îndată iapa la căruţă şi „di, calule, di"? Crezi că te-aş putea duce aşa cum eşti, fără să te ascund?

— Ascunde-mă, dară, ascunde-mă cum ştii tu mai bine. Ce-ar fi să mă bagi într-un butoi deşert?

— Vai, vai! Crede oare, pan Taras, că-l pot ascunde într-un butoi deşert? Nu ştie pan Taras că oricine o să-şi închipuie că butoiu-i plin cu rachiu?

— Ei şi? N-au decît să-şi închipuie că-i plin cu rachiu!

— Cum? Să-şi închipuie că-i plin cu rachiu? întrebă ovreiul, luîndu-se cu amîndouă mîinile de perciuni şi înălţîndu-şi-le apoi în bagdadie.

— Da, ce te miri atîta?

— Apoi nu ştie pan Taras că Dumnezeu ne-a dăruit rachiul pe lume ca să-l poată gusta orişicine? În ţara leşilor toţi sînt lacomi şi pofticioşi. S-o găsi, neîndoielnic, vreun şleahtic în stare să alerge cinci verste după butoiul meu, să facă în el o găurică şi, cînd o să vadă că nu-i curge nimica, o să zică

de îndată: „Nu ţi-ar căra jidovul un butoi gol. Trebuie să fie ceva la mijloc. Puneţi mîna pe jidov, legaţi-l pe jidov, luaţi-i jidovului banii şi băgaţi-l pe jidov la puşcărie!“. Pentru că toate relele se sparg în capul jidovului. Pentru că toţi îl socotesc cîine pe jidov. Pentru că toţi îşi zic că, dacă-i jidov, nu-i om şi el.

— Atunci bagă-mă într-un car cu peşte!

— Nici asta nu se poate, pane. Zău că nu se poate. În toată Lehia oamenii sînt flămînzi precum cîinii. Mi-ar şterpeli peştele şi-ar da de domnia ta.

— Atunci du-mă călare pe dracu’, numai du-mă!

— Ia stai, ia stai, pane! făcu deodată ovreiul, suflecîndu-şi mînecile şi venind spre Taras cu degetele răşchirate. Uite cum o să facem. Acum se zidesc pretutindeni cetăţi şi castele, foieşte lumea de ingineri franţuji veniţi tocmai din Ţara Neamţului şi-s pline drumurile de care cu cărămidă şi piatră. Aşa că o să te culc pe domnia ta la fundul unui car şi-o să clădesc cărămizi deasupra. Cum te văd eu, eşti om voinic şi tare, nu ţi-o fi prea mare povara. Iar dedesubtul carului o să fac o gaură pe unde o să-ţi dau de mîncare.

— Fă cum vrei, numai du-mă!

Peste un ceas, din Uman ieşi o căruţă plină cu cărămizi, trasă de două mîrţoage. Pe una dintre mîrţoage se cocoţase Iankel şi perciunii lui lungi şi îmbîrligaţi fîlfîiau ori de cîte ori sălta pe spinarea gloabei, înalt şi deşirat cum era, aidoma stîlpilor înfipţi din verstă în verstă pe marginea drumului.

XI

Pe vremea cînd se petrecea întîmplarea povestită, la graniţele dintre ţări încă nu apăruseră vameşii şi plăieşii de hotare, care să bage spaima în oamenii întreprinzători, aşa că fiecare putea trece cu ce poftea. Chiar dacă se găsea cîte unul care să te caute şi să cerceteze ce duci, o făcea cel mai adesea pentru propria sa plăcere, mai ales dacă în căruţă se afla ceva ce-i ispitea ochiul şi dacă mîna lui avea destulă putere şi greutate. Dar nimeni nu era doritor de cărămidă şi căruţa intră fără nici o piedică pe poarta cea mare

a oraşului. Bulba, din cuşca sa strîmtă, nu putea să audă decît larma şi răcnetele cărăuşilor, căci de văzut n-avea cum să vadă nimic. Iar Iankel, tot săltînd pe căluţul lui scurt la trup şi plin de praf, făcu vreo cîteva ocoluri, pînă ajunse într-o ulicioară strîmtă şi întunecoasă, care purta denumirea de Glodoasa şi, pe deasupra, de Uliţa Jidovească, pentru că într-adevăr se aflau aici mai toţi jidovii din Varşovia. Această stradă semăna foarte bine cu măruntaiele unei curţi dosnice, scoase la iveală. Părea că soarele nu ajunge niciodată pînă aici. Căscioarele de lemn, pe de-a-ntregul înnegrite, cu nenumărate prăjini întinse de la o fereastră la alta, sporeau parcă şi mai mult întunericul. Doar din loc în loc se zărea printre ele pata roşie a unui perete de cărămidă, dar de cele mai multe ori şi aceasta era pe cale să se înnegrească de tot. Şi numai foarte rar cîte o bucată tencuită din partea de sus a zidului sclipea în lumina soarelui şi orbea dureros ochii. Aici, totul era alcătuit din contraste puternice: burlane, zdrenţe, coji de tot felul, cazane ciobite. Fiecare dintre locuitori arunca în stradă lucrurile de care nu mai avea nevoie, oferindu-le trecătorilor posibilitatea de a-şi desfăta toate simţurile cu aceste gunoaie. Trecînd pe-acolo, un călăreţ aproape că ar fi putut atinge cu mîna prăjinile întinse peste uliţă de la o casă la alta, pe care atîrnau ciorapi ovreieşti, izmene scurte sau gîşte afumate. La cîte o ferestruică veche se arăta uneori şi chipul drăgălaş al unei ovreicuţe împodobite cu un şirag de mărgele negre. Cete de ovreiaşi mititei, murdari, trenţăroşi şi cîrlionţaţi ţipau şi se tăvăleau prin noroi. Un jidov roşcovan şi cu pistrui pe toată faţa, care-l făceau să semene cu un pui de vrabie, se arătă la o fereastră şi îndată începu să vorbească cu Iankel în graiul lor păsăresc, după care Iankel trase într-o curte. Pe stradă trecea alt jidov, care se opri, intră şi el în discuţie, iar cînd, în sfîrşit, Bulba ieşi de sub cărămizi, văzu trei jidovi vorbind cu mare însufleţire.

Iankel se întoarse către el şi-i spuse că toate se vor face, că Ostap se află într-adevăr închis în temniţa oraşului şi că, deşi va fi greu să înduplece străjile, nădăjduieşte c-o să-i poată aranja o întîlnire.

Împreună cu cei trei ovrei, Bulba intră într-o odaie.

Jidovii începură din nou să vorbească între ei în limba lor de neînţeles. Taras îi privi pe fiecare în parte. Parcă îl cutremura ceva cu putere: pe faţa lui aspră şi nepăsătoare pîlpîi, mistuitoare, o flacără de nădejde, acea nădejde ce-i vine uneori omului ajuns în ultimul hal de disperare. Bătrîna lui inimă prinse să i se zbată tinereşte în piept.

— Ascultaţi-mă, jidovilor! spuse el, şi în cuvintele lui se făcu auzit ceva solemn. Voi sînteţi în stare să faceţi totul pe lumea asta, puteţi scoate un lucru şi de pe fundul mării! Şi o zicală spune că jidovul, dacă vrea să fure ceva, e în stare să şterpelească din propriul lui avut. Făceţi-l scăpat pe Ostap al meu! Daţi-i prilejul să fugă cumva din mîna diavolilor. Uite, i-am făgăduit omului ăstuia douăsprezece mii de galbeni, mai adaug încă douăsprezece. Vînd tot ce am, potire scumpe şi aur îngropat, pînă şi casa şi straiele de urmă. Şi fac cu voi înţelegere pe toată viaţa ca prada ce o voi dobîndi în războaie tot cu voi s-o împart pe din două.

— Vai, nu se poate, cinstite pane, nu se poate! spuse Iankel cu un suspin.

— Aşa e, nu se poate! spuse al doilea jidov.

Toţi trei jidovii se uitară unul la altul.

— Dar dacă am face o încercare? întrebă cel de-al treilea jidov, privind temător la ceilalţi. Poate dă Dumnezeu să izbîndim.

Şi tustrei jidovii începură să vorbească nemţeşte. Oricît îşi ascuţea auzul Bulba, nu pricepea o iotă din vorba lor. Nu desluşi decît un cuvînt, des repetat: „Mardohai“.

— Ascultă, pane! spuse Iankel către el. Trebuie să ne sfătuim cu un om cum n-a mai fost altul pe lumea asta! Brrr! E ca Solomon de înţelept. Şi dacă el nu poate face ceva, apoi nu-i om care să facă lucrul acela. Stai aici. Ţine cheia şi nu da drumul nimănui în casă!

Jidovii ieşiră.

Taras încuie uşa şi se apucă să privească pe ferestruică murdarul bulevard ovreiesc. Cei trei jidovi se opriseră în mijlocul uliţei şi începură să vorbească destul de însufleţit; curînd li se adăugă al patrulea, apoi şi-al cincilea jidov. Şi iar auzi Taras repetîndu-se cuvîntul „Mardohai,

Mardohai“. Jidovii aruncau neîncetat priviri înspre un capăt al uliţei. În sfîrşit, de după o casă dărăpănată se arătară un picior încălţat într-o botină jidovească şi faldurile unui caftan. „A, Mardohai, Mardohai!“ strigară într-un glas toţi jidovii. Un ovrei slăbănog, un pic mai scund decît Iankel, dar mult mai zbîrcit la faţă şi cu buza de sus nemaipomenit de mare, se apropie de ceata nerăbdătoare şi toţi jidovii se porniră a-i povesti care mai de care, în vreme ce Mardohai îşi aruncă de cîteva ori căutătura spre ferestre, astfel că Taras îşi dădu seama că despre el e vorba. Mardohai dădea din mîini, asculta, le lua vorba din gură celor care povesteau, scuipa des într-o parte şi, ridicîndu-şi poalele caftanului, îşi băga mîinile în buzunar şi scotea de acolo cine ştie ce flecuşteţe, lăsînd să i se vadă izmenele neînchipuit de trenţăroase. De la o vreme, jidovii stîrniră un asemenea tărăboi, încît pînă şi cel pe care-l puseseră de strajă se văzu nevoit să le facă semn să se potolească, iar Taras începu să se teamă să nu fie cumva dat de gol, dar se linişti, amintindu-şi că jidovii nu pot pune ceva la cale decît în stradă şi că limba lor n-o pricepe nici dracul.

Peste cîteva clipe jidovii intrară cu toţi în odaie. Mardohai se apropie de Taras, îl bătu pe umăr şi spuse: „Dacă noi şi Dumnezeu vrem să facem ceva, apoi totul va fi cum se cuvine“.

Taras se uită la acest Solomon, cum, cică, n-a mai fost altul pe lume şi simţi o licărire de nădejde. Într-adevăr, înfăţişarea lui trezea oarecare încredere: buza de sus era, nici mai mult, nici mai puţin, de toţi sperieţii şi, fără îndoială, grosimea ei fusese sporită şi de cauze ce nu ţineau de voinţa lui; barba acestui Solomon nu avea decît cincisprezece fire de păr, şi acelea numai pe partea stîngă. Faţa lui Solomon purta atîtea urme lăsate de bătăile primite pentru faptele lui de vitejie, încît de mult trebuie să le fi pierdut şi el socoteala, deprinzîndu-se să le ia drept pete avute din naştere.

Mardohai plecă împreună cu tovarăşii săi, pătrunşi cu toţii de înţelepciunea lui. Bulba rămase singur. Trecea printr-o stare ciudată şi neobişnuită pentru el: pentru întîia dată în viaţă se simţea neliniştit. Sufletul i se zbătea, ca şi cum ar fi fost cuprins de friguri. Nu mai era cel de altădată, neînduplecat, nestrămutat şi tare precum stejarul, era slab acum. Tresărea la

fiecare foşnet şi ori de cîte ori se mai arăta cîte un ovrei la capătul străzii. În această stare îşi petrecu toată ziua; nu mîncă, nu bău şi nu-şi dezlipi o clipă ochii de la ferestruică. În sfîrşit, seara tîrziu se întoarseră Mardohai şi Iankel. Inima lui Taras se opri în loc.

— Ei, aţi izbutit? întrebă el cu nerăbdarea unui cal nărăvaş.

Dar, mai înainte ca jidovii să-şi tragă sufletul şi să-i răspundă, Taras băgă de seamă că lui Mardohai îi lipseşte şi cel din urmă zuluf, care, aşa murdar şi neîngrijit cum fusese, mai înainte tot îi mai ieşea de sub scufie şi-i cădea în inele pe umăr. Se vedea că ovreiul vrea să spună ceva, dar îndruga nişte aiureli, din care Taras nu pricepea nimic. De altminteri, şi Iankel îşi ducea foarte des mîna la gură, de parcă era răcit.

— O, milostive pan! spuse Iankel. Acum chiar că nu se mai poate! Zău că nu se mai poate! Aşa-s de răi oamenii aceia, încît îţi vine să-i scuipi drept în creştet! Uite, o să-ţi spună şi Mardohai. Mardohai a făcut nişte lucruri pe care nici un om încă nu le-a mai făcut pe lumea asta. Dar Dumnezeu n-a vrut să fie cum vrem noi. Acolo sînt trei mii de oşteni, iar cazacilor o să li se facă mîine de petrecanie.

Taras se uită în ochii jidovilor, dar de-acum fără nerăbdare şi mînie.

— Dar, dacă pan Taras vrea să-şi vadă feciorul, apoi trebuie să meargă mîine de dimineaţă, înainte de răsăritul soarelui. Străjerii s-au învoit, iar una dintre căpeteniile lor ne-a făgăduit. Dar de n-ar mai avea parte de noroc pe lumea asta! *Oi, wei-s mir*[185]! Ce oameni hapsîni! Nici printre noi n-ai să găseşti asemenea soi de oameni: cîte cincizeci de galbeni i-am dat fiecăruia, iar căpeteniei...

— Bine. Du-mă la el! rosti cu hotărîre Taras şi toată tăria i se reîntoarse în suflet.

Se învoi să dea ascultare sfatului lui Iankel şi să se îmbrace în strai de nobil străin, sosit din ţara nemţească, mai ales că prevăzătorul ovrei făcuse rost din timp de veşmîntul acela. Între timp se înnoptase. Stăpînul casei, jidovul cel roşcovan şi cu pistrui, pe care l-am cunoscut deja, scoase de undeva o saltea calică, acoperită cu o rogojină, şi o aşternu pe laviţă, pentru Bulba. Iankel se culcă pe duşumea, pe-o saltea asemănătoare. Jidovul

roşcovan dădu pe gît un păhăruţ cu un fel de rachiu din buruieni, lepădă caftanul şi, rămas doar în ciorapi şi papuci, ceea ce-l făcea să semene întrucîtva cu un pui de găină, se băgă cu ovreica într-un fel de dulap. Cei doi plozi ai săi, ca doi căţeluşi de casă, se cuibăriră şi ei pe duşumea, lîngă dulap. Dar Taras nu dormi. Şedea lîngă masă, bătînd uşurel darabana pe tăblia ei şi tot pufăind din lulea, încît jidovul tot strănuta prin somn şi îşi trăgea plapuma peste cap. De-abia apucă cerul a miji de prima scăpărare de lumină, prevestitoare a zorilor, că Taras îl şi împunse pe Iankel cu vîrful piciorului.

— Scoală, jidove, şi dă-mi straiul acela de conte.

În cîteva clipe se îmbrăcă, îşi înnegri mustăţile şi sprîncenele, îşi puse pe creştet o mică tichie neagră şi nimeni, nici chiar cei mai buni prieteni ai lui dintre cazaci, nu l-ar mai fi putut cunoaşte acum. Nici nu i-ar fi dat mai mult de treizeci şi cinci de ani. Avea obrajii rumeni şi sănătoşi şi pînă şi urmele lăsate de sabie îi dădeau un aer poruncitor. Hainele, împodobite cu fir de aur, îl prindeau de minune.

Străzile încă mai dormeau. Nici o făptură mercantilă nu se arăta prin oraş, cărîndu-şi cutia în braţe. Bulba şi Iankel ajunseră la o clădire ce semăna cu un bîtlan culcat cu labele sub el. Era scundă şi lată, nemăsurat de întinsă şi înnegrită toată, şi numai într-o parte avea un fel de turn, ce se înălţa asemeni unui gît de barză, lung şi îngust, cu o închipuire de acoperiş în vîrf. Clădirea aceasta adăpostea o sumedenie de aşezăminte: aici erau şi cazărmile, şi închisoarea, chiar şi judecătoria oraşului. Drumeţii noştri intrară pe poartă şi se pomeniră într-un fel de sală largă, care aducea totodată cu un fel de curte acoperită. Vreo mie de oameni dormeau aici claie peste grămadă. Drept în faţa lor mai văzură şi o uşiţă scundă, străjuită de doi oşteni, care se aflau prinşi într-un fel de joacă: tot loveau ba unul, ba altul cu două degete în palma celuilalt. Nu-i prea băgară în seamă pe nou-veniţi şi întoarseră capetele spre ei doar cînd Iankel zise:

— Noi sîntem! Auziţi, pani dumneavoastră? Noi sîntem.

— Treceţi! spuse unul dintre străjeri, deschizînd cu o mînă uşa, în vreme ce şi-o întindea pe cealaltă către tovarăşul său, ca să-şi primească

bobîrnacele.

Pătrunseră amîndoi într-un coridor îngust şi întunecos, de unde ajunseră iar într-o sală aidoma celei dintîi, cu nişte mici ferestruici în bagdadie.

— Care-i acolo? strigară cîteva glasuri deodată şi Taras zări o ceată întreagă de oşteni înarmaţi pînă-n dinţi. Avem poruncă să nu dăm drumul nimănui.

— Păi noi sîntem! strigă Iankel. Zău că noi, prealuminaţi pani!

Dar nimeni nu stătu să-i asculte. Spre norocul lor, chiar în clipa aceea veni un grăsan, care părea să fie mai mare peste toţi, căci suduia mai cumplit decît ceilalţi.

— Noi sîntem, pane, ne cunoaşteţi doar, şi panul conte are să vă răsplătească.

— Daţi-le drumul, pe toţi dracii şi la mama naibii! Şi vedeţi să nu mai intre nimeni! Dar nu care cumva să scoată vreunul sabia sau să cufurească podeaua...

Dar drumeţii noştri nu mai stătură să asculte sfîrşitul acestei porunci pline de elocinţă.

— Noi sîntem... eu sînt... oameni de-ai noştri! tot repeta Iankel, ori de cîte ori întîlneau pe cineva în cale.

— Ce zici, se poate acum? îl întrebă el pe unul dintre străjeri, cînd se văzură în sfîrşit ajunşi la capătul coridorului.

— Se poate, răspunse oşteanul. Numai că nu ştiu dacă o să vă dea drumul să intraţi chiar în temniţă. Că nu mai este Jan de strajă. A venit altul în locul lui.

— Vai, vai! rosti în şoaptă jidovul. Rea treabă, cinstite pane!

— Ba du-mă mai departe! făcu cu înverşunare Taras.

Ovreiul se supuse.

La uşa unei încăperi subpămîntene, fără bagdadie, ai cărei pereţi lăturalnici erau piezişi şi se întîlneau, formînd un fel de creastă, dădură peste un oştean cu trei rînduri de mustăţi. Rîndul de deasupra se îndrepta

îndărăt, cel din mijloc mergea spre înainte, iar cel de dedesubt se pleoştea în jos, ceea ce îl făcea să semene foarte bine cu un motan.

Ovreiul se gîrbovi peste poate şi, înaintînd mai mult într-o coastă către el, zise:

— Luminăţia Voastră! Prealuminate pane!

— Mie îmi spui aşa, măi jidove?

— Da, Prealuminate pane!

— Hm... Păi nu-s decît un oştean de rînd! făcu mustăciosul şi ochii i se înveseliră.

— Zău dacă n-am crezut că sînteţi însuşi voievodul. Vai, vai, vai! făcu ovreiul clătinînd din cap şi răşchirîndu-şi degetele. Şi ce falnică înfăţişare! Curat polcovnic, zău aşa! Numai atîtica mai lipseşte ca să fiţi polcovnic! Ar trebui să încalece panul un armăsar iute ca musca şi să muştruluiască polcurile!

Oşteanul îşi potrivi rîndul de jos al mustăţilor, în vreme ce ochii i se înveseliră şi mai tare.

— Tii, ce mai bărbaţi oştenii ăştia! urmă jidovul. *Oi, wei-s mir*, ce mai frumuseţe de bărbaţi! Ce de mai şnuruleţe, ce de mai păftăluţe pe ei... Cum mai lucesc din toate cele, curat ca soarele. Iar codanele, cînd văd un oştean... vai, vai!...

Şi ovreiul clătină iar din cap.

Oşteanul îşi răsuci şi rîndul de sus al mustăţilor, slobozind printre dinţi unui sunet care aducea întrucîtva cu un nechezat de cal.

— L-aş ruga pe prealuminatul pan să ne facă un bine! zise ovreiul. Uite, dumnealui prinţul a venit de prin meleaguri străine şi vrea să-i vadă pe cazaci. De cînd e domnia sa pe lume n-a mai văzut şi tare-ar vrea să ştie ce soi de oameni or mai fi fiind şi cazacii.

Conţii şi baronii străini nu erau oaspeţi rari în cuprinsul Lehiei. Adesea soseau doar din dorinţa de a vedea acest colţ, pe jumătate asiatic, al Europei, căci socoteau că ţinuturile Moscovei şi Ucrainei se află chiar în Asia. De aceea oşteanul făcu o plecăciune destul de adîncă şi crezu de cuviinţă să spună şi de la el cîteva cuvinte.

— Nu ştiu, Luminăţia Voastră, de ce vreţi să-i vedeţi. Sînt cîini, nu oameni. Şi mai au şi o credinţă căreia nimeni nu-i dă cinstire.

— Ba minţi, pui de lele! îi întoarse vorba Bulba. Cîine eşti tu, nu ei! Cum cutezi să spui că nimeni nu dă cinstire credinţei noastre? Ba credinţei voastre eretice nu-i dă nimeni cinstire!

— Ehehei! spuse oşteanul. Acum văd eu, prietene, cine-mi eşti: eşti unul dintre aceia pe care-i păzesc eu aici! Ia stai să-mi chem încoace ortacii!

Taras îşi dădu seama că s-a purtat nesăbuit, dar încăpăţînarea şi ciuda îl împiedicară să se gîndească la o cale de a-şi drege greşeala. Din fericire, Iankel îi sări de îndată în ajutor:

— Prealuminate pane! Păi se poate ca domnia sa contele să fie cazac? Dacă ar fi fost cazac, de unde ar fi luat asemenea veşmînt şi înfăţişarea asta de conte?

— Fleacuri!... Şi oşteanul dădu să-şi deschidă gura cea cît toate zilele şi să strige.

— Vai de mine, măria ta! Taci! Căci ţi-om da atîta bănet, cît n-ai mai văzut de cînd eşti: doi galbeni de aur ţi-om da!

— Ehe! Doi galbeni! Pentru mine doi galbeni sînt un nimic: doi galbeni îi dau bărbierului numai ca să-mi radă o jumătate de barbă. O sută de galbeni dă-mi, jidove! Şi oşteanul îşi răsuci rîndul de sus al mustăţilor. Dacă nu-mi dai o sută de galbeni, strig chiar acum!

— De ce să-ţi dau atît de mulţi? rosti cu amărăciune jidovul, pălind la faţă şi desfăcînd săculeţul de piele. Dar era bucuros că n-avea mai mult în pungă şi că nici oşteanul nu ştia numărătoarea decît pînă la o sută. Pane, pane! Hai, hai mai repede! Vezi ce oameni răi sînt aici! spuse Iankel, luînd seama că oşteanul tot învîrtea banii în mînă, de parcă-i părea rău că nu ceruse mai mult.

— Apoi cum aşa, cătana dracului? spuse Bulba. Banii i-ai luat, dar văd că nici n-ai de gînd să ni-i arăţi pe cazaci! Nu, se cuvine să ni-i arăţi. Dacă ai luat banii, nu mai poţi da înapoi.

— Duceţi-vă, duceţi-vă dracului! Că de nu, acu’ dau de ştire şi pe loc o să vă... Vă zic să vă căraţi cît mai iute!

— Pane, pane! Să mergem, pane! Să mergem, zău! Dar-ar benga-n ei! Şi să aibă nişte vise, de să le vină să scuipe, strigă bietul Iankel.

Bulba se întoarse şi, plecîndu-şi capul în piept, porni încetişor, urmat de dojenile lui Iankel, pe care-l rodea amarul după galbenii duşi degeaba pe apa sîmbetei.

— La ce bun te-ai luat de el? Trebuia să-l laşi pe cîine să suduie! C-aşa-s soiul ăsta de oameni, nu pot să nu suduie. *Oi, wei-s mir*, ce pleaşcă le trimite Dumnezeu unora! O sută de galbeni numai pentru că ne-a alungat! Pe cînd pe bietul jidov şi de perciuni mi ţi-l trage fiecare, şi mutra i-o face de nici nu te mai poţi uita la el, şi nimeni nu-i dă o sută de galbeni. O, Doamne! Doamne milostive!

Dar Bulba se simţea şi mai înverşunat pentru că dăduse greş, ochii lui aruncau foc şi pară.

— Să mergem! rosti el deodată, parcă scuturîndu-se de o povară. Să mergem în piaţă. Vreau să văd cum or să-i pună la cazne.

— Vai de mine, pane! La ce să mergem? Că de-acum tot nu-i mai putem ajuta!

— Ba să mergem! spuse Bulba cu îndărătnicie şi ovreiul, oftînd, se luă după el, ca o dădacă după copil.

Piaţa unde urmau să fie puşi la cazne şi omorîţi cazacii nu era greu de găsit: într-acolo se îndrepta o mulţime de oameni. În acel crîncen veac, asta era una dintre priveliştile cele mai atrăgătoare nu numai pentru prostime, ci şi pentru înalta societate. O mulţime de babe dintre cele mai pioase, o mulţime de tinere fete şi femei dintre cele mai fricoase, care întreaga noapte după aceea visau doar leşuri însîngerate şi strigau prin somn atît de tare cum numai cîte un husar beat e în stare să strige, nu scăpau, totuşi, prilejul de a sta şi ele în priveală. „Ah, ce grozăvie!“ ţipau multe dintre ele, cuprinse de istericale, închizînd ochii şi întorcîndu-se cu spatele. Cu toate acestea, multă vreme nu se dădeau duse acasă. Cîte unul căsca gura cît o şură şi îşi întindea mîinile înainte, încît se vedea că s-ar căţăra pe capetele tuturor, doar-doar o vedea mai bine de acolo. Din adunătura de capete pipernicite, mici şi obişnuite, se înălţa faţa fălcoasă a cîte unui măcelar, care urmărea

întregul proces cu un aer de cunoscător şi schimba cîte o vorbă sau două cu un meşter armurier, căruia îi zicea „cumetre“ pentru că în zilele de sărbătoare se îmbătau amîndoi la aceeaşi crîşmă. Unii se încingeau la vorbă, alţii făceau chiar prinsoare, dar mai mulţi erau aici dintre aceia care la tot ce este şi se întîmplă pe lume privesc scobindu-se cu degetul în nas. În rîndul întîi, chiar lîngă mustăcioşii care alcătuiau garda civilă, stătea, în strai ostăşesc, un tînăr care era sau numai voia să pară a fi şleahtic şi-şi pusese pe el tot ce avea la sufletul lui, astfel că acasă nu-i rămăseseră decît o cămaşă ruptă şi nişte cizme vechi. La gît avea două lanţuri, unul peste altul, cu un fel de ducat atîrnat de ele. Stătea lîngă drăguţa lui, Juszysja, şi se uita mereu îndărăt, avînd grijă ca nu cumva să-i murdărească cineva rochia de mătase. O lămurea atît de amănunţit în toate, încît nu s-ar mai fi putut adăuga chiar nimic. „Uite, Juszysja, sufleţelule, îi spunea el, toată lumea pe care o vezi a venit să vadă cum or să fie schingiuiţi tîlharii. Iar cel de colo, sufleţelule, pe care-l vezi ţinînd în mînă securea şi celelalte unelte, acela e gîdele, şi-anume el are să-i omoare. Şi, în vreme ce o să-l tragă el pe roată şi o să-l pună la alte canoane, nelegiuitul o să fie încă viu. Dar, cînd gîdele o să-i taie capul, să ştii, sufleţelule, că o să moară numaidecît. Pînă atunci o să ţipe şi o să se mişte, dar, după ce-o să-i taie capul, n-o să mai poată nici să ţipe, nici să mănînce, nici să bea, căci atunci, sufleţelule, n-o să mai aibă cap“. Şi Juszysja asculta toate acestea cu mare spaimă şi luare-aminte. Acoperişurile caselor gemeau de lume. Pînă şi de la ferestruicile podurilor se iţeau mutre din cale-afară de ciudate, cu mustăţi şi cu un fel de scufii. În balcoane, sub baldachine, şedea aristocraţia. Mînuţa unei domniţe, surîzătoare şi strălucitoare, albă ca zahărul, se sprijinea de balustradă. Prealuminaţii pani, destul de trupeşi, priveau cu înfăţişare falnică. O slugă în haine bogate, cu mînecile umflate, le aducea tot felul de băuturi şi mîncăruri. Deseori cîte o ştrengăriţă cu ochii negri lua cu mînuţa ei albă prăjituri sau fructe şi le arunca în mulţime. Ceata de cavaleri flămînzi se grăbea să-şi întindă pălăriile şi un şleahtic mai înalt cu un cap decît ceilalţi, îmbrăcat cu un contăş roşu şi ponosit, cu fireturile de aur înnegrite, se ajuta de mîinile lui lungi, apuca primul prada, o săruta, o ducea la inimă şi apoi o băga în gură.

Un şoim, în colivia lui aurită, atîrnată de balcon, era şi el spectator: cu pliscul lăsat pe-o parte şi cu un picior înălţat, privea şi el cu luare-aminte la lumea adunată. Deodată mulţimea prinse a fremăta şi din toate părţile răsunară strigăte: „Uite că-i aduc... Îi aduc!... Cazacii!...“

Veneau cu capetele descoperite, cu moţurile lor lungi, cu obrajii năpădiţi de bărbi ţepoase. Veneau şi nici teamă, nici încruntare nu se citea pe chipurile lor, ci un fel mîndrie liniştită. Veşmintele lor din postav scump se ponosiseră şi fluturau acum pe ei ca nişte zdrenţe. Nu priveau şi nici nu făceau plecăciuni către mulţime. În fruntea tuturor păşea Ostap.

Ce-o fi simţit bătrînul Taras văzîndu-l pe Ostap al său? Ce s-o fi petrecut în inima sa? Îl privea din gloată şi-i sorbea din ochi fiecare mişcare. Cînd ajunseră la locul caznei, Ostap se opri. El era primul care urma să bea pînă la fund această cupă amară. Se uită spre ai săi, ridică mîna şi strigă:

— Dă, Doamne, ca toţi ereticii de aici să nu audă, ticăloşii, cum suferă creştinii! Să nu rostească nici unul dintre noi vreo vorbă!

Spunînd acestea se apropie de eşafod.

— Aşa, aşa, copile! murmură Bulba şi îşi plecă în pămînt capul cărunt.

Gîdele smulse zdrenţele de pe Ostap, mîinile şi picioarele îi fură cetluite în obezile anume făcute şi... Dar să nu-i mai tulburăm pe cititori cu descrierea chinurilor infernale, ce-ar face să li se ridice părul măciucă. Ele erau iscate de veacul acela necivilizat şi crîncen, cînd omul ducea doar viaţa sîngeroasă a isprăvilor ostăşeşti şi îşi călea în ele sufletul, nesimţind omul din el. Zadarnic unii, puţini la număr, excepţii ale veacului, se împotriveau acestor grozăvii. Zadarnic regele şi mulţi cavaleri cu mintea luminată arătau că această cruzime a execuţiilor nu poate decît să aţîţe dorinţa de răzbunare a neamului căzăcesc. Puterea regelui şi părerile înţelepte n-aveau nici un preţ în faţa neorînduielii şi a îndrăznelii obraznice a magnaţilor statului, care, prin lipsa lor de judecată, printr-o inexplicabilă neînţelegere a viitorului, prin vanitatea lor copilărească şi prin mîndria lor ieftină, preschimbaseră Seimul[186] într-o caricatură de guvernare. Ca un uriaş din poveste Ostap îndură toate chinurile şi caznele. Nici un strigăt, nici un

geamăt nu le fu dat să audă leşilor nici chiar atunci cînd călăii începură să-i sfărîme oasele de la mîini şi de la picioare, cînd, în liniştea ca de mormînt, groaznicul lor trosnet răsună pînă departe în mulţime, cînd domniţele îşi întoarseră ochii. Nimic din ce-ar fi putut să fie luat drept geamăt nu-i scăpă de pe buze şi pe chipul lui nu tresări nici măcar un muşchi. Taras stătea în mulţime cu capul plecat, dar în acelaşi timp ochii lui căutau cu mîndrie în sus şi buzele lui şopteau vorbe de încuviinţare: „Aşa, fiule, aşa!“

Dar, cînd îl duseră pe Ostap la cel din urmă chin de moarte, tăria lui parcă începu să se înmoaie. Şi se uită roată de jur împrejur: Doamne, numai chipuri străine şi necunoscute! Măcar de ar fi fost martor la moartea lui cineva dintre cei dragi! Nu plînsetele şi vaietele de femeie slabă ale mamei lui ar fi vrut să le audă, nici strigătele smintite ale unei neveste, care-şi smulge părul şi se bate cu pumnii în pieptul alb, ci ar fi vrut să vadă acum un bărbat tare, care, cu un cuvînt înţelept, să-l răcorească şi să-l mîngîie în ceasul cel din urmă. Puterile îl părăsiră şi, potopit de slăbiciune sufletească, strigă:

— Tată, unde eşti? Mă auzi tu oare?

— Te aud! răsună deodată în tăcerea de gheaţă şi toată mulţimea tresări ca la un semn.

O parte dintre oştenii călări se repezi să cerceteze gloata cu luare-aminte. Iankel se îngălbeni la faţă ca moartea şi, după ce se mai îndepărtară călăreţii, privi cu spaimă îndărăt, către Taras. Dar Taras nu mai era lîngă el, parcă-l înghiţise pămîntul.

XII

Dar pe Taras nu-l înghiţise pămîntul, se auzi curînd de el. O sută douăzeci de mii de cazaci se arătară la hotarele Ucrainei. De data asta nu mai alcătuiau un polc sau o ceată răzleaţă, pornită după pradă sau pe urmele tătarilor. Nu, se răzvrătise întreaga naţiune, căci poporul ajunsese la capătul răbdării şi se ridicase să se răzbune pentru batjocorirea drepturilor sale, pentru înjosirea datinilor, pentru pîngărirea credinţei strămoşeşti şi a legii sfinte, pentru profanarea bisericilor, pentru nelegiuirile panilor străini,

pentru asuprire, pentru unirea cu biserica catolică, pentru infama domnie a ovreimii pe pămîntul creştin, într-un cuvînt, pentru tot ce iscase şi aţîţase din timpuri străvechi ura neîmpăcată a cazacilor. În fruntea acestei oşti uriaşe se afla Ostraniţa[187], un hatman încă tînăr, dar neînfricat. Alături de el călărea bătrînul şi încercatul său tovarăş şi sfetnic, Gunea[188]. Opt polcovnici se aflau fiecare în fruntea cîte unui polc de douăsprezece mii de cazaci. Doi esauli de frunte şi marele purtător al bunciucului călăreau în urma hatmanului. Marele stegar însoţea flamura oştirii. Multe alte prapure şi steaguri fîlfîiau în depărtare, iar bunciucurile erau în grija purtătorilor lor. Oastea avea şi multe alte căpetenii: mai-marii peste convoaiele de căruţe, hatmanii de kurene, grămăticii, urmaţi de cetele pedestre şi călări. Cazacii porniţi de bunăvoie la luptă erau aproape tot atît de mulţi ca şi cei înregistraţi. Se strînseseră de pretutindeni: din Cighirin, din Pereiaslav, din Baturin, din Gluhov, din părţile de jos ale Niprului, ca şi din părţile de sus şi de prin ostroave. Cai fără număr şi nesfîrşite convoaie de căruţe străbăteau cîmpurile. Şi între toţi aceşti cazaci, între toate cele opt polcuri, cel mai de frunte şi mai ales era polcul călăuzit de Taras Bulba. Toate îl puneau mai presus de ceilalţi: vîrsta, viaţa de lupte, priceperea de a-şi conduce ostaşii şi ura lui fără seamăn faţă de duşmani. Pînă şi cazacilor li se păreau din cale-afară de năprasnice încrîncenarea şi cruzimea lui. Doar foc şi spînzurătoare hotăra capul lui cărunt şi, cînd se aduna oastea la sfat, el îndemna numai şi numai la căsăpire.

N-are rost să zugrăvim toate luptele, nici întreaga lor desfăşurare, de-a lungul căreia cazacii au arătat ce pot: toate acestea sînt înscrise în paginile letopiseţelor. Se ştie ce înseamnă, pe pămîntul rusesc, războiul izbucnit pentru credinţă: nu-i pe lume putere mai mare decît credinţa. De nebiruit şi înfricoşătoare este puterea aceasta, precum o stîncă, pe care nu mîna omului a aşezat-o în mijlocul mării clocotitoare, veşnic schimbătoare. Din străfundurile mării îşi avîntă ea spre ceruri pereţii de nebiruit, e făcută dintr-o singură piatră uriaşă. De pretutindeni poate fi văzută şi ea însăşi priveşte în ochi valurile ce trec pe-alături. Şi vai de corabia ce se izbeşte de ea! Praf şi pulbere se-alege din pînzele şi frînghiile ei, se preface în aşchii şi se

scufundă tot ce este pe puntea ei, iar văzduhul se cutremură de ţipetele jalnice ale celor care pier.

Paginile letopiseţelor zugrăvesc amănunţit cum fugeau garnizoanele leşeşti din oraşele eliberate, cum au fost spînzuraţi nemernicii arendaşi jidovi, cum, cu toată oastea sa numeroasă, Nicolae Potoţki, hatmanul coroanei, s-a dovedit neputincios în faţa acestei puteri de neînvins; cum zdrobit şi urmărit şi-a înecat floarea oştirii într-o gîrlă de tot nimicul; cum l-au împresurat temutele polcuri căzăceşti în orăşelul Polonnîi şi cum, ajuns la ananghie, hatmanul le-a făgăduit sub jurămînt că atît craiul, cît şi dregătorii statului vor îndeplini întru totul voia cazacilor şi le vor înapoia toate drepturile şi înlesnirile de odinioară. Dar cazacii nu erau dintr-aceia care să se încreadă în jurămintele leşeşti, căci le ştiau de mult preţul. Şi nicicînd nu s-ar mai fi fudulit Potoţki pe calul lui de şase mii de galbeni, încîntînd privirile doamnelor aristocrate şi trezind pizma nobilimii, n-ar mai fi făcut zarvă la întrunirile Seimului, oferind banchete fastuoase senatorilor, dacă nu l-ar fi salvat preoţimea rusă, care se afla în orăşel. Cînd au ieşit din orăşel toţi popii, în odăjdii strălucitoare, cusute cu fir de aur, purtînd cruci şi icoane, avîndu-l în frunte pe însuşi arhiereul, cu crucea în mînă şi cu mitra de vlădică pe cap, şi-au aplecat cazacii frunţile şi şi-au luat cuşmele în mîini. Nimănui nu i-ar fi făcut pe voie, nici chiar regelui, dar n-au cutezat să se pună împotriva bisericii lor creştineşti şi au făcut pe placul preoţimii lor. Hatmanul şi polcovnicii s-au învoit să-i dea cale slobodă lui Potoţki, după ce l-au pus să jure că nu va mai îngrădi bisericile creştine, că va da uitării vechea duşmănie şi nu va supăra cu nimic oştirea căzăcească. Un singur polcovnic nu vru să audă de o asemenea pace. Acesta era Taras. Îşi smulse un smoc de păr din cap şi strigă:

— Alei, hatmane şi voi, polcovnicilor! Nu faceţi treaba asta muierească! Nu le daţi crezare leşilor: or să vă vîndă, cîinii!

Iar cînd grămăticul înfăţişă învoiala şi hatmanul o întări cu puterea ce o avea, Taras îşi desprinse de la şold nepreţuitul său paloş turcesc, făcut din fierul cel mai de soi, îl frînse în două ca pe un băţ şi, aruncînd departe cele două bucăţi, una într-o parte şi alta în cealaltă parte, spuse:

— Rămîneţi dar cu bine! Precum cele două frînturi ale paloşului nu se vor mai uni ca să alcătuiască iarăşi unul întreg, tot aşa şi noi, fîrtaţilor, n-o să ne mai vedem vreodată pe lumea asta. Aşa că luaţi aminte la cuvîntul meu de rămasbun! (Aici vocea îi spori, urcă tot mai sus, căpătă o tărie de neînţeles şi pe toţi îi cutremurară profeticele lui cuvinte.) În clipa de dinaintea morţii o să vă aduceţi aminte de mine! Credeţi că v-aţi cumpărat liniştea şi pacea, credeţi că veţi huzuri de-acum? Ba de alt huzur veţi avea parte: îţi vor jupui pielea de pe cap, hatmane, o vor umple cu pleavă de hrişcă şi multă vreme o vor purta prin toate iarmaroacele! Şi nici voi, pani-fîrtaţi, n-o să vă păstraţi capul prea multă vreme pe umeri! O să pieriţi în hrube umede, zidiţi între pereţi de piatră, dacă n-au să vă fiarbă de vii pe toţi, ca pe nişte berbeci! Şi-acum vouă vă vorbesc, flăcăi! urmă el, întorcîndu-se cu faţa spre cazacii săi. Care dintre voi pofteşte să moară de bună moarte, nu pe cuptor sau după sobă, unde se cuibăresc muierile, nu beat pe sub un gard de crîşmă, ca orice netrebnic, ci să aibă parte de cinstită moarte căzăcească, cu toţii în acelaşi aşternut, precum mirele cu mireasa? Ori poate vreţi să vă întoarceţi acasă, să vă lepădaţi de credinţa voastră şi să-i tăbîrciţi în cîrcă pe popii leşeşti?

— Venim cu tine, pan polcovnice! Te urmăm! strigară toţi cazacii din polcul lui Taras, cărora numaidecît li se alăturară mulţi alţii.

— Apoi dacă mă urmaţi, haideţi dar după mine! spuse Taras. Îşi trase mai adînc cuşma pe ochi, aruncă o privire mînioasă spre cei care rămîneau şi, înălţîndu-se în şa, strigă spre ai săi: Nimeni nu ne va vorbi de rău! Să mergem, flăcăi, în ospeţie la catolici!

Apoi şfichiui calul cu gîrbaciul, porni, iar în urma lui se urni din loc un convoi de o sută de căruţe, însoţit de o mulţime de cazaci călări şi pedeştri. Răsucindu-se în şa, aruncă o privire ameninţătoare spre cei rămaşi şi mînie se citea în ochii lui. Nimeni nu cuteză să-i oprească. Polcul pleca sub ochii întregii oştiri, şi multă vreme Taras se tot răsucea în şa, ameninţînd în urmă.

Copleşiţi de gînduri rămaseră hatmanul şi polcovnicii şi multă vreme tăcură, apăsaţi de o grea presimţire. Şi prorocirea lui Taras n-a fost deşartă, toate s-au împlinit aşa cum a zis el. La scurt timp după mişeleasca faptă de

la Kanev, capul hatmanului şi ale multora dintre căpeteniile sale cele mai de vază au fost ridicate în ţeapă.

Dar Taras ce făcea? Taras îşi făcea cheful prin toată Lehia cu polcul său, trecuse prin foc optsprezece tîrguşoare, vreo patruzeci de biserici catolice şi se apropia de Cracovia. Mulţi şleahtici de tot felul răpusese şi prădase multe castele frumoase şi bogate; cazacii dăduseră cep butoaielor şi vărsară în ţărînă puhoaie de mieduri şi vinuri scumpe, vechi de sute de ani, păstrate cu grijă prin beciurile panilor; ciopîrţiseră şi arseseră postavuri şi veşminte, făcuseră ţăndări toate vasele şi tacîmurile găsite prin cămări. „Nimic să nu cruţaţi!“ – atît spunea Taras. Cazacii nu le cruţau nici pe domniţele sprîncenate, nici pe duducile bălăioare şi cu sînii albi; nici lîngă altare nu-şi aflau scăpare: Taras le ardea de vii, cu altare cu tot. Cîte braţe ca zăpada de albe nu s-au înălţat spre cer odată cu vîlvătăile, însoţite de chemări atît de jalnice, încît pînă şi pămîntul cel rece s-ar fi cutremurat şi iarba-n stepă s-ar fi ofilit de mila lor! Dar cazacii încrîncenaţi rămîneau surzi la toate acestea şi, pe străzi, ridicînd în suliţi pruncii domniţelor, îi aruncau şi pe ei în flăcări. „Asta să vă fie drept parastas pentru Ostap, leşi afurisiţi!“ – atît spunea Taras. Şi în fiecare tîrg şi sat săvîrşi asemenea praznice întru pomenirea lui Ostap, pînă cînd ocîrmuirea leşească înţelese că isprăvile lui Taras întrec cu mult măsura obişnuitelor răzbunări şi jafuri şi însuşi Potoţki primi poruncă să meargă cu cinci polcuri şi să-l prindă cu orice preţ pe Taras.

Vreme de şase zile goniră cazacii pe drumuri lăturalnice, fugind de cei care-i hăituiau. Caii de-abia mai puteau îndura goana turbată, care-i făcea scăpaţi pe cazaci. Dar de data asta Potoţki a fost la înălţimea poruncii primite; îi urmări neobosit pe cazaci şi îi ajunse din urmă pe malul Nistrului, unde Bulba se oprise pentru odihnă într-o cetate ruinată şi părăsită.

Pe-o creastă de deal, chiar lîngă apa Nistrului, îşi înălţa cetatea meterezul năruit în multe locuri şi rămăşiţele de ziduri. Piscul stîncos al malului, care părea gata-gata să se desprindă şi să se prăbuşească, era presărat cu sfărîmături de piatră şi de cărămidă. Aici îl înghesui pe Bulba

hatmanul coroanei Potoţki, tăindu-i din două părţi drumul înspre cîmpie. Patru zile au ţinut piept şi s-au bătut cazacii, întîmpinîndu-i cu o ploaie de pietre şi de cărămizi pe năvălitori. Dar li s-au sfîrşit merindele, oamenii au istovit şi de aceea Bulba a hotărît să-şi croiască drum printre rîndurile duşmanilor. Şi erau cît pe ce să spargă împresurarea şi poate că încă o dată i-ar fi slujit cu credinţă caii lor iuţi, însă Taras, din toiul goanei, se opri deodată şi strigă: „Staţi! Mi-a căzut luleaua plină cu tutun! N-am chef ca afurisiţii de leşi să se bucure fie şi de luleaua mea!“ Şi se aplecă din şa bătrînul hatman şi începu să-şi caute în iarbă luleaua plină cu tutun, care-i fusese tovarăşă nedespărţită pe mare şi pe uscat, în război şi acasă. Dar, pînă s-o găsească, o întreagă ceată de vrăjmaşi îl ajunse din urmă şi îl înşfăcă de umerii vînjoşi. Se smuci o dată din toate mădularele, scuturîndu-se voiniceşte, dar duşmanii nu se mai rostogoliră la pămînt, ca altădată. „Ehei, bătrîneţe, bătrîneţe!“ spuse bătrînul cazac şi izbucni în plîns. Dar nu bătrîneţea era de vină: o putere mai mare o covîrşea pe a lui. Ca la vreo treizeci de leşi i se agăţaseră de mîini şi de picioare. „Am prins cioara! strigau leşii. Acum nu ne mai rămîne decît să vedem cum să-l cinstim mai bine pe cîinele ăsta.“ Şi, cu încuviinţarea hatmanului lor, hotărîră să-l ardă de viu în văzul tuturor. Chiar în acel loc se afla un arbore golaş, cu creştetul sfărîmat de trăsnet. Îl legară cu lanţuri de fier de trunchiul arborelui şi, pironindu-i mîinile în cuie, îl înălţară cît putură de sus, ca să poată fi văzut de pretudindeni, apoi se apucară să clădească un rug chiar la rădăcina copacului. Dar nu la rug se uita Taras şi nici la foc. Se uita, dragul de el, în partea unde cazacii se apărau cu focuri de flintă: de la înălţimea la care se afla, vedea totul ca în palmă.

— Flăcăi, puneţi mîna mai iute pe colnicul de dincolo de pădure. De colnic n-au cum să se apropie!

Dar vîntul nu-i duse strigătul pînă la ei.

— Or să se prăpădească, or să se prăpădească chiar degeaba! spuse el cu deznădejde şi aruncă o căutătură în vale, unde scăpăra în soare apa Nistrului.

O undă de bucurie sclipi în ochii lui, cînd zări în stufărişuri patru cîrme de luntri. Îşi adună toate puterile şi strigă din toţi bojocii:

— Spre mal, spre mal, flăcăi! Coborîţi pe drumeagul din stînga! Sînt nişte luntri trase la mal! Luaţi-le pe toate, să nu vă poată urmări!

De astă dată vîntul suflă din altă parte şi cazacii îi auziră toate vorbele. Însă pentru acest sfat primi numaidecît o lovitură de măciucă în cap, de i se învălmăşiră toate în faţa ochilor.

Cazacii se năpustiră în fuga cailor pe drumeagul ce ducea la vale, cu leşii pe urmele lor. Văd ei că drumeagul şerpuieşte şi face multe ocoluri. „Eh, fraţilor! Fie ce-o fi!“ spuseră ei într-un glas, se opriră locului o clipă, îşi înălţară nagaicele, şuierară şi caii lor tătăreşti, desprinzîndu-se de pămînt, se întinseră ca nişte şerpi în văzduh, zburară peste prăpastie şi se prăbuşiră drept în Nistru. Doar doi cazaci n-ajunseră pînă la apă şi se prăvăliră de sus pe pietre, pierind pe veci acolo, cu tot cu cai, fără să fi apucat să strige măcar. Ceilalţi se duseră înot, călări cum erau, pînă la luntri şi le dezlegară. Leşii se opriră la marginea prăpastiei, minunîndu-se de nemaipomenita ispravă a cazacilor şi tot cumpănind dacă să sară şi ei pe urma lor ori să nu sară. Numai un polcovnic tînăr, cu sînge fierbinte şi iute, fratele frumoasei poloneze care-l vrăjise pe sărmanul Andrii, nu stătu mult pe gînduri şi-şi năpusti calul din răsputeri pe urma cazacilor; dar se răsuci de trei ori în văzduh cu tot cu cal şi se prăbuşi peste vîrfurile de stîncă. Pietrele ascuţite de pe fundul prăpastiei îl sfîrtecară în bucăţi şi creierii lui amestecaţi cu sînge împroşcară tufişurile ce creşteau pe pereţii ei colţuroşi.

Cînd Taras Bulba se dezmetici după lovitura primită şi privi spre Nistru, cazacii erau de-acum în luntri şi vîsleau; o ploaie de gloanţe cădea de sus peste ei, dar gloanţele nu-i mai ajungeau. Şi străluciră de bucurie ochii bătrînului hatman.

— Cu bine, fraţilor! le strigă el de sus. Să vă aduceţi aminte de mine şi chiar în primăvara viitoare să veniţi din nou aici şi să trageţi un chef pe cinste! Ei, i-aţi prins, leşi afurisiţi? Credeţi că e pe lumea asta vreun lucru de care să se teamă cazacul? Staţi voi, staţi, că va veni o vreme şi-o să aflaţi voi atunci ce înseamnă credinţa rusească cea ortodoxă! Căci de pe-acum

popoarele mai îndepărtate şi mai apropiate simt că pământul rusesc îşi va ridica un ţar al lui şi nu va fi pe lume putere care să nu i se supună!...

Iar în vremea aceasta focul se înălţa de pe rug, cuprindea picioarele lui Bulba şi învăluia copacul... Dar se găsesc oare pe lumea asta ruguri, chinuri şi puteri în stare să biruie puterea rusească?

Mare e apa Nistrului şi multe-i sînt răstoacele, desişurile de trestii, pragurile de nisip şi bulboanele adînci. Străluceşte oglinda lui şi răsună de ţipătul ascuţit al lebedei, mîndrul bodîrlău alunecă sprinten pe ea, iar în stufărişuri şi zăvoaie mişună o mulţime de corle, de fluierari cu guşa roşie şi de alte păsări de tot felul. Cazacii înaintau cu spor în luntrile lor înguste cu două cîrme, dînd din vîsle toţi deodată, ocolind pragurile, stîrnind păsăretul şi vorbind despre hatmanul lor.

Traducere de Alexandru Cosmescu

161 *Gerardo della Notti* (pe numele real Gerhard von Honthorst) – pictor olandez din secolul al XVII-lea supranumit astfel de italieni, deoarece avea predilecţie pentru scene nocture.
162 *...peşterile Kievului* – este vorba de adîncile şi lungile firide subpămîntene de la Lavra Peciorskaia din Kiev, în care pustnicii călugări se izolau pentru rugi şi post; chiar denumirea celebrei mănăstiri kievene vine de la cuvînt vechi slavon *pecera*, care înseamnă *peşteră*.
163 *...zău* – în original, transcrierea rusă a unui cuvînt polonez: *delibóg*.
164 *Hlib* – pîine (ucr.).
165 *Naş* – al nostru (ucr. şi rus.).
166 *Golokopîtenko* – de la *golîi* = gol şi *kopîto* = copită (ucr. şi rud.).
167 *Palîvoda* – de la *paliti* = a pîrjoli şi *voda* = apă (ucr.).
168 *Metelîţe*a – vifor (ucr.).
169 *Pîsarenko* – de la *pîsar* = copist, furier (ucr.).
170 *Vovtuzenko* – de la *vovtuzistsea* = a zburda, a hoinări (ucr.).
171 *Goloduha* – foamete (rus.).
172 *...mîrzac* – căpetenie tătărească.
173 *Cerevatîi* – burtos, pîntecos, gravid (ucr.).
174 *Pokotîpole* – fluieră-vînt (ucr.).
175 *Lemiş* – brăzdar (ucr.).
176 *Nostiugan* – de la *nos*= nas şi *tiu* = pfui (rus.).
177 *Pokrîşka* – capac (ucr. şi rus.).
178 *Nevîlîciki* – mic, mărunţel (ucr.).
179 *Vertîhvist* – uşuratic, nesăbuit (ucr.).
180 *Cerevîcenko* – de la *cerevîcinik* = papucel (ucr.).

181 *Guska* – gîscă (ucr.).
182 *Zadorojnîi* – de la *za* = pentru şi *dorojnîi* = prevăzut pentru drumuri (rus. şi ucr.).
183 *Zakrutîguba* – de la *zakrutiti* = a răsuci şi *guba* = buză (ucr.).
184 *Diogtearenko* – de la *diogtear'* = păcurar, dohotar (rus. şi ucr.).
185 *Oi, wei-s mir* – vai de capul meu (idiş).
186 *Seim* – parlamentul polonez.
187 *Ostraniţa* – figură istorică reală, Steşan Ostraniţa (Ostreanin), unul dintre conducătorii răscoalei căzăceşti din 1638.
188 *Gunea* – de la *guneavîi* = fonfăit (ucr.); figură istorică reală, unul dintre conducătorii răscoalelor căzăceşti din prima jumătate a secolului al XVII-lea.

Partea a doua

Vii [189]*

Dimineaţa, de cum se auzea dangătul destul de răsunător al clopotului de la seminar, agăţat la poarta Mănăstirii Fraţilor, prin tot Kievul prindeau a-şi iuţi pasul cete de şcolari şi bursaci. Grămăticii, retorii, filozofii şi teologii[190], cu caietele subsuoară, se duceau spre clasele lor. Grămăticii erau încă mici de tot. Mergînd, se împingeau unii pe alţii şi se certau cu glăscioare subţirele de discantus. Aproape toţi aveau hainele rupte şi murdare, iar buzunarele le erau mereu pline cu tot felul de nimicuri: arşice, fluiere făcute din pene, plăcinte mîncate pe jumătate, ba uneori chiar şi pui de vrabie, dintre care cîte unul, ciripind din senin în liniştea neobişnuită a clasei, îi prilejuia patronului său lovituri zdravene cu linia la amîndouă mîinile, iar uneori şi o bătaie cu nuiaua de vişin. Retorii păşeau mai apăsat: hainele le erau adeseori cu desăvîrşire întregi, în schimb purtau mai întotdeauna pe faţă cîte o podoabă sub formă de figură retorică: ba un ochi vînăt şi umflat pînă la înălţimea frunţii, ba o băşică mare în loc de buză, ba cine ştie ce alte semne. Vorbeau şi se înjurau între ei cu glasuri mai groase, de tenor. Filozofii coborau cu o întreagă octavă mai jos; în buzunarele lor nu se afla nimic, decît doar ceva fire de tutun negru şi tare. Nu-şi făceau nici un fel de provizii şi înfulecau de îndată tot ce le pica în mînă. Uneori duhneau atît de tare a pipă şi a rachiu, încît cîte un meseriaş care trecea pe lîngă ei se oprea în loc şi adulmeca multă vreme aerul, ca un copoi.

De obicei, în vremea asta piaţa de-abia începea să prindă viaţă şi vînzătoarele de covrigi, gogoşi, seminţe de harbuz şi turtă dulce cu mac se întreceau în a-i trage de pulpană pe cei cu hainele făcute din postav sau din cine ştie ce pînză de bumbac.

— Conaşilor, conaşilor! Veniţi încoace! strigau ele din toate părţile. Hai la covrigi, la turtă dulce cu mac, la jimble, că-s bune! Zău că-s bune! Au

miere! Cu mîna mea le-am copt!

Alta striga, ţinînd sus o împletitură lungă din aluat:

— Iaca un ţurţure! Conaşilor, cumpăraţi ţurţuri!

— Nu cumpăraţi de la ea! Ia uitaţi-vă ce scîrboasă-i, are nasul scîrnav şi mîinile murdare!...

Însă precupeţele se fereau să-i îmbie pe filozofi şi pe teologi, fiindcă dumnealor le plăcea doar să guste şi luau pumni întregi din marfa lor.

Ajungînd la seminar, toată mulţimea asta se împrăştia prin clase, care erau nişte odăi scunde, dar încăpătoare, cu ferestre mici, cu uşi largi şi băncile murdare. Clasa se umplea dintr-odată de bîzîit pe felul de glasuri: monitorii îşi ascultau învăţăceii; discantusul răsunător al unui grămătic se potrivea de minune cu zăngănitul sticlei de la ochiurile mici ale geamurilor şi sticla îi răspundea pe acelaşi ton; într-un ungher îşi mormăia lecţia un retor, cu gură mare şi buze groase, ce ar fi trebuit să aparţină cel puţin filozofiei. Bîzîia cu voce de bas şi de departe nu se auzea decît: bu-bu-bu-bu... Ascultînd lecţia, monitorii trăgeau cu coada ochiului pe sub bancă, unde din buzunarul vreunui bursac dat lor în grijă se iţeau ba o jimblă, ba un colţunaş, ba o punguţă cu seminţe de dovleac.

Cînd se întîmpla ca această gloată de cărturari să ajungă ceva mai devreme la şcoală sau cînd ştiau că profesorii vor apărea mai tîrziu decît de obicei, atunci, cu încuviinţarea tuturor, punea la cale cîte o încăierare, şi la această încăierare trebuiau să ia parte toţi, chiar şi cenzorii, însărcinaţi cu supravegherea ordinii şi bunei purtări a tagmei şcolăreşti. În mod obişnuit, doi teologi hotărau cum se va desfăşura bătălia: clasă cu clasă ori împărţiţi în două tabere, bursa şi seminarul. Oricum, grămăticii începeau primii şi, de îndată ce interveneau retorii, dădeau bir cu fugiţii şi se căţărau pe locuri mai înalte, de unde urmăreau încăierarea. Apoi se arunca în luptă filozofia – cu mustăţile ei negre şi lungi –, după care, la urmă, dădea năvală teologia cu şalvarii ei înspăimîntători şi cu cefele peste măsură de groase. De obicei teologia sfîrşea prin a le înmuia oasele tuturor şi filozofia, scărpinîndu-şi coastele, era înghesuită în clasă, unde se trîntea în bănci, ca să-şi mai tragă sufletul. Intrînd la lecţie, profesorul, care luase cîndva parte şi el la

asemenea încăierări, îşi dădea seama într-o clipă, după feţele îmbujorate ale elevilor săi, că bătălia n-a fost rea deloc şi, în timp ce plesnea cu varga de vişin degetele retoricii, în altă clasă alt profesor umfla palmele filozofiei, lovindu-le cu nişte palete de lemn. Cît despre teologie, ea avea parte de o cu totul altă procedură: după cum se exprima un profesor de teologie, fiecare căpăta cîte o măsură de *mazăre maşcată,* care nu însemna altceva decît bătaia cu nişte gîrbace scurte de piele.

De zile mari sau de sărbători, atît seminariştii, cît şi bursacii umblau pe la case cu vicleimul. Uneori jucau şi cîte o comedie, şi atunci negreşit se umplea de slavă cîte un teolog, a cărui statură era întrecută doar cu puţin de clopotniţa Kievului şi care o înfăţişa pe Irodiada sau pe Pentefreia, soaţa dregătorului de la curtea faraonului din Egipt. Drept răsplată se alegeau cu o bucată de pînză, cu un sac de mei, cu o jumătate de gîscă friptă sau cu altele asemenea.

Întreagă liota asta de cărturari, atît seminarul, cît şi bursa, care-şi purtau un fel de pică ereditară, era peste măsură de nevoiaşă, veşnic flămîndă şi, pe deasupra, neînchipuit de mîncăcioasă. Aşa că era cu neputinţă să numeri cîte găluşte înfulecă la cină fiecare dintre ei şi de aceea donaţiile benevole ale gospodarilor mai înstăriţi nu puteau fi nicicum îndestulătoare. Atunci senatul, alcătuit din filozofi şi teologi, îi trimitea pe grămătici şi retori, sub conducerea cîte unui filozof, alăturîndu-li-se uneori chiar şi însuşi senatul, cu saci pe umeri, ca să pustiască grădinile oamenilor. Şi atunci bursa avea parte de terci din dovleac. Iar senatorii se îndopau cu harbuji şi zămoşi în aşa hal, că a doua zi monitorii ascultau cîte două lecţii deodată: una spusă cu gura, cealaltă chiorăită de pîntecele senatorilor. Bursa şi seminarul purtau un soi de surtuce, care ajungeau *pînă în zilele noastre*, termen tehnic ce însemna „pînă mai jos de călcîie“.

Pentru seminar, evenimentul cel mai important era vacanţa, care începea în luna iunie, cînd bursacii erau sloboziţi acasă. Atunci pe şleahul cel mare începeau să mişune grămăticii, filozofii şi teologii. Cei care n-aveau unde se duce trăgeau la unul dintre colegi. Filozofii şi teologii mergeau *pe condiţie*, adică se prindeau să înveţe sau să pregătească pentru

şcoală odraslele unor oameni cu dare de mînă şi pentru asta, în fiecare an, se alegeau cu o pereche de cizme, ba, uneori, şi cu stofă pentru un surtuc. Toată această hoardă umbla în grupuri mari, asemeni şatrelor, îşi fierbea terciul în cîmp şi tot acolo înnopta. Fiecare purta în spinare cîte un sac, în care avea o cămaşă şi o pereche de obiele. Mai ales teologii erau grijulii şi păstrători: ca să-şi cruţe cizmele, se descălţau de ele, le spînzurau într-un băţ şi le purtau pe umăr, mai cu seamă cînd se întîmpla să fie noroi. Îşi suflecau şalvarii pînă la genunchi şi lipăiau voiniceşte cu picioarele goale prin băltoace. De îndată ce se zărea vreun cătun, o coteau de pe drumul mare, puneau ochii pe o casă mai acătării şi, înşirîndu-se sub ferestre, începeau să cînte stihuri duhovniceşti. Gospodarul, un cazac bătrîn, îşi lăsa capul în palme şi îi asculta vreme îndelungată, apoi plîngea amarnic şi îi spunea nevestei: „Măi femeie, cred eu că înţelepte-s cîntecele pe care le zic şcolarii. Ia dă-le niscaiva slănină şi ce mai avem“. Şi o întreagă strachină cu colţunaşi se deşerta în sac. O halcă bună de slănină, cîteva lipii, ba alteori şi cîte o găină cu picioarele legate îşi găseau loc. Făcînd rost de asemenea provizii, grămăticii, retorii, filozofii şi teologii o porneau din nou la drum. Dar, pe măsură ce înaintau, ceata li se rărea. Se împrăştiau aproape toţi pe la casele lor şi îşi vedeau de drum doar aceia care-şi aveau cuibul părintesc mai departe.

Odată, în timpul unei astfel de călătorii, trei bursaci se abătură de la drumul mare, cu gîndul să facă rost de ceva merinde în primul cătun, pentru că dăduseră de mult de fundul sacului. Cei trei erau: teologul Haliava[191], filozoful Homa Brut[192] şi retorul Tiberiu Gorobeţ[193].

Teologul era un bărbat înalt, lat în spete şi avea un năravdin cale-afară de ciudat: fura tot ce-i stătea prin preajmă. Altminteri, era cît se poate de posac şi, cînd se îmbăta criţă, se ascundea prin buruieni şi seminarul îl găsea cu mare greutate.

Filozoful Homa Brut era vesel din fire. Îi plăcea foarte mult să stea tolănit şi să pufăie din lulea. Cînd se punea pe băut, tocmea negreşit lăutari şi juca trepakul[194]. Gusta adeseori din *mazărea maşcată*, dar cu o nepăsare curat filozofică, spunînd că ce ţi-e scris în frunte ţi-e pus.

Retorul Tiberiu Gorobeţ nu avea încă dreptul să poarte mustăţi, să bea rachiu şi să tragă din lulea. Purta doar un moţ şi de aceea pe atunci era încă necopt la minte. Dar, judecînd după cucuiele mari cu care se arăta deseori în clasă, se putea bănui că va ajunge un bun luptător. Teologul Haliava şi filozoful Homa îl trăgeau adesea de moţ, în semn de ocrotire, şi-l foloseau ca deputat.

Se înserase, cînd cei trei se abătuseră de la drumul mare. Soarele de-abia asfinţise şi în văzduh mai dăinuia zăduful zilei. Teologul şi filozoful păşeau tăcuţi, pufăind din lulele. Retorul Tiberiu Gorobeţ reteza cu toiagul pălăriile brusturilor de pe marginea drumului. Drumeagul îi purta printre pîlcurile răzleţe de stejar şi tufele de aluniş ce împînzeau imaşul. Măguri şi colnice verzi şi rotunde, semănînd a cupole de mănăstire, se înălţau adeseori pe şesul neted ca-n palmă. În vreo două locuri văzură lanuri de secară pîrguită, semn că în curînd trebuia să se ivească un sat. Dar se scurse mai bine de un ceas de cînd trecuseră pe lîngă lanuri şi tot nu dădeau de vreo aşezare omenească. Amurgul întunecase binişor cerul şi numai spre apus mai pîlpîia o geană de lumină purpurie.

— Ei, drace! spuse filozoful Homa Brut. După toate semnele, eram încredinţat că o să dăm de un cătun!

Teologul tăcu, îşi roti privirea de jurîmprejur, îşi puse iar luleaua între dinţi şi merseră cu toţii mai departe.

— Zău! spuse iar filozoful, oprindu-se. Parcă dracul şi-ar fi băgat coada, nu zăresc nimic!

— Poate dăm de un cătun mai încolo, zise teologul, fără să-şi scoată luleaua din gură.

Dar între timp se făcuse noapte, ba încă una destul de întunecată. Norii mici făceau bezna şi mai adîncă şi, judecînd după toate semnele, se puteau aştepta la o noapte şi fără stele, şi fără lună. Bursacii îşi dădură seama că rătăciseră de mult drumul şi că acum mergeau la întîmplare.

Pipăind cu picioarele prin beznă în toate părţile, filozoful spuse în cele din urmă, cu vocea întretăiată:

— Unde-o fi drumul?

Teologul tăcu o vreme, se gîndi, apoi murmură:

— Da, noaptea-i întunecoasă.

Retorul o luă într-o parte şi, tîrîndu-se pe brînci, încercă să dibuie drumul, dar mîinile lui dădeau doar peste vizuini de vulpe. Împrejurul lor se aşternea doar stepa, parcă necălcată de picior omenesc. O vreme drumeţii încercară să înainteze, dar pretutindeni locurile păreau neumblate. Filozoful încercă să strige, doar-doar l-o auzi cineva, dar glasul i se pierdu în noapte fără răspuns. Doar puţin mai apoi se auzi un vaier slab, semănînd cu un urlet de lup.

— Ei, ce-i de făcut? întrebă filozoful.

— Păi ce să facem? Rămînem şi dormim pe cîmp! zise teologul, băgîndu-şi mîna în buzunar ca să scoată amnarul şi să-şi aprindă iar luleaua. Dar filozoful nu se putea împăca cu gîndul acesta. Întotdeauna avea obiceiul să înfulece în preajma nopţii un codru de pîine cam de vreo jumătate de pud şi o halcă de slănină de trei-patru funturi, iar acum simţea în pîntece o singurătate de neîndurat. Pe deasupra, cu toată firea lui veselă, filozoful se cam temea de lupi.

— Nu, Haliava, nu se poate, zise el. Cum aşa, fără să-şi pună burta la cale, să se culce omul pe pămînt ca un cîine? Hai să mai încercăm, poate-om da peste o casă de om şi măcar o ulcică de rachiu om da de duşcă înainte de culcare.

Auzind cuvîntul „rachiu“, teologul scuipă în lături şi rosti:

— La drept vorbind, cam aşa-i, n-are nici un rost să rămînem în cîmp.

Bursacii porniră înainte şi, spre marea lor bucurie, auziră curînd în depărtare un lătrat de cîine. Ciulind urechile, ca să-şi dea seama din ce parte se aude, iuţiră pasul şi după o bucată de drum văzură o luminiţă.

— Un cătun! Zău că-i un cătun! spuse filozoful.

Nu se înşelase: peste cîtva timp văzură un cătun mic, alcătuit doar din două case, amîndouă într-o ogradă. Ferestrele erau luminate. Pe lîngă gard se înşirau vreo zece pruni. Uitîndu-se printre scîndurile porţii, bursacii văzură o curte plină cu care de-ale ciumacilor. Între timp, stelele prinseră să licărească ici-colo.

— Luaţi seama, fraţilor, nu vă daţi bătuţi! Fie ce-o fi, trebuie să ne găzduiască!

Cei trei bărbaţi învăţaţi bătură toţi odată în poartă şi strigară:

— Deschide!

Uşa uneia dintre cele două case scîrţîi şi peste o clipă bursacii văzură în faţa lor o bătrînă cu un cojoc aruncat peste cămaşa de noapte.

— Cine-i acolo? strigă ea tuşind înăbuşit.

— Primeşte-ne, mătuşă, să dormim la tine. Am rătăcit drumul. În stepă-i prăpăd, ca într-un pîntece gol!

— Ce soi de oameni sînteţi?

— Oameni buni: teologul Haliava, filozoful Brut şi retorul Gorobeţ.

— Nu se poate, zise bătrîna. E plină ograda de lume şi în casă doarme cîte unul pe fiecare palmă de loc. Unde să vă culc? Şi-apoi văd că sînteţi oameni mari şi voinici! Se dărîmă casa dacă intră-n ea asemenea vlăjgani! Las' că-i ştiu eu pe filozofii şi teologii ăştia! De-ai sta să găzduieşti nişte beţivani ca ei, rămîi îndată şi fără curte. Plecaţi, duceţi-vă! N-am loc pentru alde voi!

— Milostiveşte-te, mătuşă! Cum se poate ca nişte suflete de creştini să se prăpădească aşa, de-a surda? Culcă-ne unde-o fi! Şi, dacă facem cumva mai ştim noi ce, atunci să ni se usuce mîinile, să ni se întîmple ceea ce ştie bunul Dumnezeu! Iaca aşa!

Bătrîna parcă se mai înmuiase un pic.

— Bine, zise ea, cumpănind parcă ceva în mintea ei. Vă primesc. Numai că am să vă culc pe fiecare în altă parte, că n-aş avea inima liniştită, dacă v-aş şti dormind laolaltă.

— Faci cum vrei, noi nu ne punem împotrivă, răspunseră bursacii.

Poarta scîrţîi şi ei intrară în curte.

— Şi cam ce-ar fi, mătuşică, spuse filozoful, păşind în urma bătrînei, dacă ar fi să fie, cum se zice... zău că parcă mi-au umblat şoarecii prin burtă! De dimineaţă n-am pus o fărîmă-n gură.

— Ia te uită ce-i poftеşte inima! zise bătrîna. N-am nimic de mîncare, nici focul nu l-am aprins azi în vatră!

— Iar noi, urmă filozoful, pentru toate astea, mîine te-am fi răsplătit cum se cuvine, cu bani peşin! Da, continuă el încet, ai vedea tu pe naiba!

— Hai, ajungă-vă! Mulţumiţi-vă cu ce vă dă omul. Dracu' mi-a adus pe cap coconaşi gingaşi ca voi!

Aceste cuvinte îl aruncară într-o adevărată deprimare pe filozoful Homa. Dar în aceeaşi clipă nasul lui adulmecă un miros de peşte uscat. Trase cu coada ochiului la şalvarii teologului, care păşea alături, şi băgă de seamă că din buzunarul acestuia ieşea cogeamite coada de peşte. Teologul apucase să şterpelească un caras mare dintr-un car. Şi, deoarece nu-l sferetisise din lăcomie, ci doar din obişnuinţă, iar acum uitase cu totul de peşte şi îşi rotea ochii căutînd altceva de furat, avînd intenţia să nu ierte nici măcar o roată stricată, filozoful Homa îşi strecură mîna în buzunarul teologului ca într-al său şi-i găbji carasul.

Bătrîna îi despărţi pe seminarişti: pe retor îl băgă în casă, pe teolog îl încuie într-o cămară goală, iar pe filozof într-un staul de oi, gol şi acesta.

Rămas singur, filozoful înfulecă într-o clipă carasul, cercetă pereţii de nuiele ai staulului, izbi cu piciorul rîtul unui porc curios, trezit în cocina de alături, şi se răsuci pe cealaltă coastă, ca să doarmă tun. Deodată uşa scundă a staulului se deschise şi, aplecîndu-se, intră bătrîna.

— Ce-i, mătuşică, ce vrei? o întrebă filozoful.

Dar baba venea drept spre el cu braţele desfăcute.

„Ehe-hei! se gîndi filozoful. Nu, porumbiţo, ai cam îmbătrînit!“ Se feri, dar baba, fără ruşine, se apropie iarăşi de el.

— Ascultă, mătuşico! îi zise filozoful. Sîntem în post şi nu ştii ce fel de om sînt eu. Nu m-aş spurca nici pentru o mie de galbeni!

Baba însă, cu braţele desfăcute, fără să scoată o vorbă, tot încerca să-l prindă.

Filozofului i se făcu frică, mai ales cînd băgă de seamă că ochii babei sclipiră cu o lumină neobişnuită.

— Mătuşico, ce te-a apucat? Du-te cu Dumnezeu, du-te, mătuşico!

Dar bătrîna, tot tăcută, încerca să-l cuprindă în braţe.

Flăcăul sări în picioare cu gîndul să o ia la sănătoasa, dar bătrîna se proţăpi în uşă, îl ţintui cu ochi scăpărători, apoi prinse iar a se apropia de el.

Filozoful voi să-i dea brînci, dar văzu cu uimire că mîinile nu i se mai ridică şi picioarele nu i se mai mişcă; îngrozit, îşi dădu seama că nici glasul nu i se mai auzea: vorbele îi fluturau mute pe buze. Îşi auzea doar bătăile inimii. Văzu că bătrîna se apropie de el, îi pune mîinile cruciş, îi pleacă fruntea şi-i sare în spinare cu iuţeala unei pisici, îl loveşte cu o mătură în şale, iar el, tropăind ca un cal de călărie, porneşte la galop cu baba pe umeri. Totul se petrecuse cu atîta repeziciune, încît filozoful de-abia izbuti să se dezmeticească şi se apucă cu amîndouă mîinile de genunchi, ca să-şi oprească picioarele în loc. Dar picioarele, spre marea lui uimire, se ridicau împotriva voinţei lui şi făcea nişte sărituri mai ceva decît un armăsar cerchez. După ce lăsară în urma lor cătunul, iar în faţă li se deschise o vîlcea netedă şi o pădure neagră precum cărbunele se arătă într-o parte, de-abia atunci îşi spuse: „Ehe, păi e vrăjitoare!“

Lumina în înalturi secera răsturnată a lunii. Asemeni unui văl străveziu, sfioasa ei strălucire din miez de noapte se lăsa fumegoasă peste pămînt. Păduri, imaşuri, ceruri şi vîlceaua, toate păreau că dorm cu ochii deschişi. Măcar vreo boare de vînt de s-ar fi iscat. Răcoarea nopţii avea în ea ceva jilav şi cald totodată. Ca nişte comete, umbrele copacilor şi tufişurilor se aşterneau în clinuri ascuţite pe şesul uşor înclinat. Aşa arăta noaptea în care filozoful Homa Brut galopa, purtîndu-şi în spinare călăreţul de neînţeles. Îşi simţea inima potopită de un sentiment chinuitor, neplăcut şi dulce în acelaşi timp. Îşi aplecă privirea şi văzu că iarba, pe care o simţise sub tălpi, părea că acum creştea în nişte străfunzimi depărtate, că era acoperită de o apă cristalină, limpede ca un izvor de munte, că iarba era parcă un fund de mare strălucitoare ce se zărea clar prin noianul de cleştar. În tot cazul, vedea limpede că se oglindeşte în ea împreună cu baba care-l călărea. Vedea că acolo, în locul lunii, lumina un soare, auzea clinchetul unor clopoţei albaştri, ce-şi plecaseră căpşoarele. Văzu cum, de după o tufă de rogoz, se arătă o rusalcă, licări o spinare şi un picior rotund, cu carnea tare, făcut tot numai din strălucire şi fior. Rusalca se răsuci spre el şi, iată, faţa ei cu ochi

scăpărători şi chemători pătrunzîndu-i în suflet aidoma unui cîntec se apropie şi mai mult, ieşi din apă şi, tremurînd într-un rîs cristalin, se îndepărtă şi uite-o întinsă pe spate, iată-i sînii ca doi nouraşi fără luciu, de porţelan nesmălţuit, strălucindu-şi la soare rotunjimile albe, mlădioase şi gingaşe. Stropii fini de apă păreau mărgele presărate pe sînii aceştia. Freamătă toată şi rîde în apă...

Vede el sau nu vede toate acestea? Sînt aievea ori în vis? Şi ce-i acolo? O boare de vînt sau o muzică: sună, răsună, se unduieşte, se apropie şi i se înfige în suflet ca un tril chinuitor...

„Ce-i asta?“ se întreba filozoful Homa Brut, cu privirile aţintite în jos şi gonind de mama focului. Era leoarcă de sudoare. Îl încerca un sentiment diabolic şi dulce, îl sfredelea o plăcere chinuitoare şi înfricoşătoare totodată. Adeseori i se năzărea că nu mai are inimă şi atunci, înspăimîntat, îşi ducea mîna la piept. Sleit de puteri, năucit, începu să-şi amintească toate rugăciunile pe care le ştia. Murmură pe rînd toate descîntecele de duhuri rele şi deodată simţi o uşurare: pasul i se domoli şi luă seama că vrăjitoarea din cîrca lui îşi mai slăbise strînsoarea. Iarba deasă începu să-i atingă picioarele şi în ea nu se mai desluşea nimic neobişnuit. Secera luminoasă a lunii strălucea pe cer.

„Aşa-i bine!“ se gîndi în sinea lui filozoful Homa şi se apucă să-şi spună descîntecele aproape cu voce tare. În cele din urmă, cu iuţeala fulgerului, se descotorosi de babă şi, la rîndul lui, îi sări în cîrcă. Cu paşi mărunţi şi deşi, bătrîna o luă la goană atît de iute, încît călăreţul abia îşi mai putea trage sufletul. Pămîntul de sub ei de-abia se mai zărea. Deşi nu era lună plină, în lumina ei totul se vedea destul de bine. Văile erau netezi, dar, din pricina iuţelii, totul se învălmăşea neclar şi confuz în ochii filozofului. Flăcăul apucă un capăt de lemn ce i se nimeri în cale şi prinse să o croiască din răsputeri pe babă. Ea începu să scoată răcnete sălbatice, la început supărate şi ameninţătoare, apoi tot mai domoale, pînă se făcură plăcute auzului şi într-atît de limpezi şi jalnice, că sunau ca nişte clopoţei tainici de argint, pătrunzîndu-i sufletul cu clinchetul lor. Filozoful se trezi fulgerat de

un gînd: oare babă să fie vrăjitoarea? „Of, nu mai pot!“ spuse ea sleită de puteri şi se prăbuşi la pămînt.

Flăcăul sări în picioare şi o privi în ochi. Se arătase geana răsăritului şi în depărtare străluceau cupolele de aur ale bisericilor din Kiev. În faţa lui zăcea o mîndreţe de fată cu o cosiţă bogată, despletită acum, şi cu gene lungi ca nişte vîrfuri de săgeţi. Îşi aruncase în lături braţele albe şi goale şi gemea, înălţîndu-şi spre cer ochii plini de lacrimi.

Homa începu să tremure ca frunza: puseseră stăpînire pe el mila şi un fel de tulburare şi sfială, pe care nu le mai încercase pînă atunci. O luă la fugă cît îl ţineau puterile. Inima îi zvîcni neliniştită tot drumul şi el nu-şi putu lămuri nicicum simţămîntul nou şi ciudat ce-l cuprinsese. Nici nu se mai gîndi să-şi reia hălăduirea prin cătune şi se îndreptă spre Kiev, rumegînd întruna păţania aceasta de neînţeles.

În oraş aproape că nu mai erau seminarişti: se împrăştiaseră cu toţii prin cătune şi pe condiţie sau, pur şi simplu, fără nici o condiţie, pentru că prin satele maloruse poţi mînca oricînd găluşte, brînză, smîntînă şi colţunaşi cît pălăria de mari fără să plăteşti o para chioară. Clădirea mare şi încăpătoare a bursei era cu desăvîrşire pustie, dar oricît cotrobăi filozoful prin toate cotloanele, ba chiar şi prin găurile şi ascunzătorile din acoperiş, nu putu afla nicăieri nici o bucăţică de slănină, nici un codru de pîine uscată, bucate pe care, de obicei, le ascundeau bursacii.

Totuşi, filozoful află foarte curînd chipul în care-şi putea îndulci amarul: străbătu de trei ori piaţa fluierînd şi, ajuns la capătul ei, schimbă cîteva ochiade cu o văduvioară cu boneţică galbenă pe cap, ce vindea panglici, alice şi roţi de căruţă, şi în aceeaşi zi fu ospătat cu colţunaşi, găină friptă şi... într-un cuvînt, nici nu se pot înşirui bunătăţile puse dinaintea lui pe masă, într-o căsuţă de lut, înconjurată de o livadă de vişini. Seara fu văzut la cîrciumă: stătea întins pe laviţă, pufăia ca de obicei din pipă şi, în văzul tuturor, îi aruncă un galben ovreiului cîrciumar. Avea în faţă o ulcică plină. Privea mulţumit şi nepăsător la muşteriii care tot intrau şi ieşeau şi nu se mai gîndea deloc la întîmplarea neobişnuită prin care trecuse.

Între timp începu să se vorbească peste tot că fiica unuia dintre sotnicii cei mai bogaţi, al cărui cătun se afla cam la cincizeci de verste de Kiev, se întorsese într-o zi de la plimbare bătută crîncen, că de-abia se putuse tîrî pînă la casa părintească, că acum se afla pe patul de moarte şi, înainte de a-şi da duhul, dorea ca prohodul şi toate rugăciunile cuvenite să-i fie citite după tipic vreme de trei zile de unul dintre seminariştii din Kiev, de Homa Brut. Toate acestea filozoful le află de la rector, care îl chemă anume în odaia lui şi-i porunci să pornească de îndată la drum, deoarece sotnicul trimisese după el oameni şi o căruţă.

Filozoful tresări, încercînd un sentiment instinctiv, pe care nu şi-l putea explica. O presimţire neagră îi şoptea că-l aşteaptă o nenorocire. Fără să ştie nici el de ce, spuse de-a dreptul că nu se duce.

— Ascultă, *dominus* Homa! zise rectorul (care în unele împrejurări era foarte politicos cu cei de sub ascultarea sa). Nu te întreabă nici dracu' dacă vrei sau nu vrei să te duci. Nu-ţi spun decît că, dacă-ţi dai arama pe faţă şi faci pe nebunul, poruncesc să fii şfichiuit bine pe spinare şi pe alte cele cu nuiele tinere de measteacăn, aşa că nici la baie n-o mai fi nevoie să te duci.

Scărpinîndu-se uşurel după ureche, filozoful ieşi fără să scoată o vorbă, gîndind că la primul prilej îşi va pune toată nădejdea în picioare. Îngîndurat, porni să coboare scara pieptişă spre curtea împrejmuită cu plopi şi se opri o clipă, auzind destul de limpede vocea rectorului, care dădea ultimele porunci chelarului său şi altcuiva, probabil unuia dintre oamenii trimişi de sotnic.

— Mulţumeşte-i din partea mea boierului pentru crupe şi pentru ouă, zicea rectorul, şi mai spune-i că, de îndată ce-or fi gata cărţile despre care-mi scrie, i le trimit. Le-am şi dat copistului să le scrie. Da, şi să nu uiţi, drăguţule, să-i mai spui boierului că, după cum am eu ştire, la el în cătun se găseşte peşte bun, mai ales nisetru, aşa că n-ar face rău să-mi trimită şi mie cu vreun prilej: aici la piaţă peştele nici nu-i bun şi-i şi scump. Iar tu, Iavtuh, dă-le voinicilor cîte o ulcică de rachiu. Cît despre filozof, legaţi-l, că, de nu, o să spele putina!

„I-auzi, afurisitul! se gîndi filozoful. A mirosit cum stau lucrurile, lua-l-ar naiba de ţipar cu picioare lungi!“

Coborî în curte şi văzu o căruţă cu coviltir, pe care era cît pe ce s-o ia drept şură pentru snopi de grîne, aburcată pe roţi. Într-adevăr, era adîncă precum un cuptor de ars cărămidă. Era o căruţă obişnuită de Cracovia, din acelea cu care cîte cincizeci de ovrei odată călătoresc cu marfa lor prin toate oraşele, unde nasurile lor adulmecă vreun iarmaroc. Pe filozof îl aşteptau şase cazaci voinici şi zdraveni, cam trecuţi de ani. Svitcile lor din postav subţire şi împodobite cu canafuri arătau că stăpînul lor e om bogat şi de vază. Micile cicatrici spuneau că fuseseră cîndva la război şi nu fără slavă.

„Ce să-i faci? Ce ţi-e scris în frunte ţi-e pus!“ se gîndi filozoful şi spuse tare către cazaci:

— Ziua bună, fraţi-fîrtaţi!

— Sănătate, pane filozofule! răspunseră cîţiva cazaci.

— Vasăzică, cu domniile voastre am de mers la drum? Da, trăsurica-i nemaipomenită! urmă el urcînd scara harabalei. Dacă am tocmi nişte lăutari, am avea loc destul ca să-i tagem un joc.

— Da, trăsura-i măricică! spuse un cazac, căţărîndu-se pe capră, alături de vizitiul care avea capul legat, întrucît apucase să-şi lase cuşma la cîrciumă. Ceilalţi cinci împreună cu filozoful se aciuară în străfundul căruţei pe sacii ticsiţi cu cumpărăturile făcute în oraş.

— Tare-aş vrea să ştiu, zise filozoful, dacă, de-o pildă, ar fi să încărcăm căruţa asta cu marfă, să zicem cu sare ori cu cercuri de fier, cam de cîţi cai ar fi nevoie?

— Mda, făcu după o pauză cazacul de lîngă vizitiu, ar cam fi nevoie de mulţi cai.

După acest răspuns satisfăcător, se crezu îndreptăţit să nu mai scoată o vorbă tot drumul.

Tare-ar fi vrut filozoful să afle de-a fir a păr cine-i sotnicul, ce fire are, ce se vorbeşte despre fiică-sa, care s-a întors acasă într-un chip atît de neobişnuit, se afla pe patul de moarte, iar istoria ei s-a împletit acum cu soarta lui, cum e în casa sotnicului şi ce se întîmplă acolo. Îi întreba pe

cazaci, dar ei, pesemne, erau tot filozofi, pentru că drept răspuns tăceau şi pufăiau din lulele, întinşi pe saci. Doar unul dintre ei rosti o scurtă poruncă pentru surugiu: „Vezi, bătrîne Overko, gură-cască ce-mi eşti: cum ajungem la crîşma de pe drumul ce duce la Ciuhrailov, nu care cumva să uiţi să opreşti şi să ne trezeşti, pe mine şi pe ceilalţi, de s-o întîmpla să aţipim“. După aceea prinse să sforăie destul de tare. De altminteri, toate aceste poveţe erau de prisos, pentru că, de îndată ce trăsura uriaşă se apropie de cîrciuma de pe drumul Ciuhrailovului, strigară cu toţii într-un glas: „Stai!“ Pe deasupra, caii lui Overko erau învăţaţi să se oprească singuri la orice crîşmă. Cu tot zăduful zilei de iulie, coborîră toţi vioi din uriaşa trăsură şi intrară într-o odaie scundă şi murdară, unde ovreiul crîşmar, dînd semne de bucurie, sări în întîmpinarea vechilor său cunoscuţi. Ovreiul le aduse sub poale cîţiva cîrnaţi de porc şi, punîndu-i pe masă, îşi întoarse îndată ochii de la fructul acesta oprit de Talmud. În faţa fiecăruia apăru cîte o ceaşcă de lut. Filozoful Homa fu nevoit să ia şi el parte la acest chef al tuturor. Şi pentru că maloruşii, cînd benchetuiesc, încep negreşit să se pupe sau să plîngă, curînd toată odaia începu să răsune de pupături: „Hai, Spirid, şi ne-om pupa!“ „Vino, Doroş, să te strîng la piept!“

Unul dintre cazaci, mai bătrîn decît toţi ceilalţi şi cu mustaţa căruntă, îşi rezemă capul într-o mînă, prinse să se tînguiască şi să plîngă din toată inima că n-are nici mamă, nici tată, şi că a rămas singur-singurel pe lume. Altul era împăciuitor nevoie-mare şi îl mîngîia neîncetat cu vorba: „Ei hai, nu mai plînge, zău! Iaca, mare nevoie... Dumnezeu ştie ce şi cum...“ Altul, pe nume Doroş, era acum peste măsură de curios şi, întorcîndu-se către filozoful Homa, îl întreba fără încetare:

— Aş vrea să ştiu ce vă învaţă la bursă: tot cărţile pe care le citeşte dascălul la biserică sau altele?

— Nu întreba! zicea împăciuitorul, tărăgănînd cuvintele. Las’ să fie totul cum a fost orînduit. Numai bunul Dumnezeu ştie cum trebuie să fie. Dumnezeu ştie tot.

— Ba nu, vreau să ştiu, spunea Doroş. Vreau să aflu ce scrie în cărţile acelea. Poate că scrie cu totul altceva decît în ale dascălului!

— O, Doamne-Dumnezeule! făcea împăciuitorul. La ce bun să vorbim despre asta? Aşa-i lăsat de la Domnul. Iar ce-a dat Domnul, nu schimbă omul.

— Ba vreau să ştiu tot ce-i scris. Mă duc la bursă, zău că mă duc! Ori crezi că n-am să învăţ? Toate-am să le învăţ, toate!

— O, Doamne-Dumnezeule!... mai zise împăciuitorul şi îşi lăsă capul să cadă pe masă, pentru că nu mai avea deloc putere să-l ţină pe umeri.

Ceilalţi cazaci sporovăiau între ei despre pani şi se întrebau de ce luminează luna pe cer.

Văzîndu-şi însoţitorii cu capetele ameţite de băutură, filozoful Homa se gîndi să profite de situaţie şi să spele putina. Îi vorbi mai întîi cazacului cărunt, care tot ofta după mamă şi după tată:

— Şi ce-mi tot boceşti, moşule? Şi eu sînt orfan. Lăsaţi-mă să plec, băieţi! Ce nevoie aveţi de mine?

— Hai să-i dăm drumul, zău aşa! strigară cîţiva. Că-i orfan! Ducă-se unde-o vedea cu ochii!

— Doamne-Dumnezeule! îngăimă împăciuitorul, săltîndu-şi capul de pe masă. Daţi-i drumul! Ducă-se cu Dumnezeu!

Şi cazacii se şi pregăteau să-l călăuzească în cîmpul mare, dar cel care căuta să le afle pe toate îi opri, spunînd:

— Nu-l atingeţi: vreau să vorbesc cu el despre bursă. Am să intru şi eu la bursă...

De altfel nici nu-i de crezut că evadarea ar fi reuşit, pentru că, atunci cînd filozofului îi trecu prin minte să se ridice de la masă, îşi simţi picioarele ca de lemn şi uşile odăii i se părură atît de multe, încît ar fi fost de-a mirării dacă ar fi nimerit-o pe cea adevărată.

Doar pe înserat toată această ceată îşi aminti că trebuie să-şi vadă de drum. Urcaţi în trăsură, dădură bice cailor şi, tolănindu-se care pe unde apucă, prinseră a îngîna un cîntec, ale cărui vorbe şi înţeles cu greu le-ar fi putut pricepe cineva. Hurducaţi o bună bucată de noapte, după ce rătăciră drumul pe care-l ştiau pe de rost, coborîră în cele din urmă un deal repede şi ajunseră într-o vale netedă şi, de o parte şi de alta a drumului, filozoful văzu

o ulucă sau un gard de nuiele, nişte copaci pitici şi, îndărătul acestora, acoperişuri de case. Era satul cel mare de sub stăpînirea sotnicului. De mult trecuse de miezul nopţii. Cerul negru era ici-colo presărat de stele mici. Nici o casă nu era luminată. Intrară într-o curte, întîmpinaţi de lătratul cîinilor. Pe amîndouă marginile curţii se puteau vedea căsuţe şi şuri acoperite cu paie. Printre ele, chiar în dreptul porţii, una era mai mare şi părea să fie locuită de sotnic. Căruţa opri în faţa unei clădiri ce aducea a şură şi drumeţii noştri se duseră la culcare. Totuşi, filozoful dori să cunoască mai îndeaproape, pe dinafară, acareturile boiereşti, dar oricît îşi holbă ochii nu putu vedea nimic lămurit: în locul casei, văzu un urs, hornul i se năzări a fi rectorul în persoană. Dădu din mînă a pagubă şi plecă şi el să se culce.

Cînd se trezi, casa era toată în picioare: peste noapte murise duduca. Slugile alergau care încotro. Nişte bătrîne plîngeau. O grămadă de curioşi se iţea printre ulucile gardului, de parcă ar fi putut vedea ceva.

Neavînd ce face, filozoful se apucă să cerceteze locurile pe care nu le văzuse bine în timpul nopţii. Casa boierească era veche, destul de mică, aşa cum se construiau pe vremuri în Malorusia. Acoperişul era de paie. Frontonul îngust, ascuţit şi înalt, cu o ferestruică asemeni unui ochi holbat la cer, era zgrăvit cu flori albastre, galbene şi semilune roşii. Se sprijinea pe nişte stîlpi de stejar, rotunzi în jumătatea de sus şi ciopliţi cu şase muchii în cea de jos, avînd în vîrf o lucrătură cu înfloriturі. Sub fronton se afla un cerdac, cu bănci de lemn pe amîndouă părţi. Împrejurul casei streaşina era rezemată pe stîlpi asemănători cu cei ai frontonului, unii răsuciţi. În faţa casei creştea un păr cu coroana ascuţită în partea de sus, înalt, cu frunziş foşnitor. În curte se aflau cîteva hambare, aşezate pe două rînduri, închipuind în felul acesta o uliţă largă ce ducea spre casă. Chiar lîngă poartă, înaintea hambarelor stăteau una în faţa celeilalte două pivniţe, acoperite şi ele cu paie. Pereţii din faţă, triunghiulari, ai pivniţelor aveau cîte o uşiţă zugrăvită. Pe una dintre ele se vedea desenat un cazac călare pe un butoi, ţinînd deasupra capului o ulcică cu inscripţia: „O să beau tot!“ Pe cealaltă erau zugrăvite o ploscă, nişte carafe şi, pentru mai multă frumuseţe,

mai într-o margine, un cal cu copitele în sus, o lulea, o tamburină şi inscripţia: „Vinu-i plăcerea cazacului!“ În podul unei şuri, printr-un uriaş ochi de fereastră, se puteau zări o tobă şi cîteva trompete de aramă. La poartă stăteau două tunuri. Toate arătau că stăpînului îi plăcea veselia şi că ograda răsuna adesea de zarva petrecerilor. În afara curţii se vedeau două mori de vînt. În spatele casei se întindeau nişte livezi şi printre vîrfurile pomilor nu se zăreau decît cuşmele negre ale hornurilor, pentru că toate casele erau pitulate în hăţişul verde. Satul era aşezat pe o spinare lată şi dreaptă de deal. Un alt deal, prăpăstios, îşi curma povîrnişul chiar la marginea curţii şi acoperea vederea dinspre miazănoapte. Privit de jos, părea şi mai pieptiş, iar pe vîrful lui înalt se vedeau ici-colo nişte tulpini strîmbe de buruian, negre pe cerul senin. Goliciunea coastei lui lutoase îţi întrista sufletul. Povîrnişul era sfîrtecat de rîpe şi de hîrtoape săpate de ape. Pe creasta dealului, în două locuri, se înălţau două case. Deasupra uneia dintre ele îşi desfăcea ramurile un măr rotat, proptit la rădăcină de cîţiva ţăruşi şi de un muşuroi de ţărînă. Merele scuturate de vînt se rostogoleau pînă în curtea boierească. Din vîrful dealului şerpuia un drum care trecea pe lîngă curte şi intra în sat. Cînd filozoful măsură din ochi înspăimîntătorul povîrniş al dealului şi îşi aminti călătoria din ajun, îşi spuse că sau boierul avea cai nemaipomenit de deştepţi, sau cazacii erau tari de cap dacă, ameţiţi de băutură, se pricepuseră să nu se prăvălească în prăpastie cu picioarele-n sus, cu tot cu harabaua imensă şi bagajul din ea. Filozoful stătea pe locul cel mai înalt din curte şi, cînd se întoarse să privească în partea cealaltă, dinaintea ochilor lui se deschise o cu totul altă privelişte. Satul cobora dimpreună cu povîrnişul lin pînă departe în şes. Lunci necuprinse se aşterneau pînă departe. Verdeaţa lor se întuneca din ce în ce mai mult spre zare şi rînduri-rînduri de sate se vedeau, albastre, în zare, deşi pînă la ele să fi fost mai bine de douăzeci de verste. În dreapta luncilor se zăreau nişte dealuri, iar în stînga, departe-departe, ca o dungă abia vizibilă, cînd strălucitoare, cînd neagră, se vedea Niprul.

— Ehei, ce loc minunat! zise filozoful. Aici e de trai, să tot pescuieşti la Nipru sau prin iazuri, să tot umbli la vînătoare de ierunci şi sitari, cu arma

şi cu laţul! De altminteri, cred că mişună şi multe dropii prin fînaţurile astea. Şi fructele pot fi puse la uscat şi vîndute la oraş sau, şi mai bine, se poate face rachiu din ele, căci nici o votcă nu se poate asemui cu rachiul de fructe. Însă acum n-ar fi rău să chibzuiesc cum să-mi iau tălpăşiţa de aici.

Dincolo de gardul de nuiele zări o cărare năpădită pe de-a-ntregul de buruieni. Picioarele lui porniră singure pe ea. Nu se gîndea decît să se plimbe un pic, iar apoi s-o ia binişor printre case şi să ajungă în cîmp. Deodată însă simţi pe umăr o mînă destul de vînjoasă. În spatele lui era cazacul bătrîn, cel care în ajun plînsese de mama focului moartea tatei şi mamei lui şi se căinase că-i singur pe lume.

— Degeaba gîndeşti, pan filozofule, că poţi spăla putina din satul ăsta, zise el. Nu-i un loc pe care îl poţi părăsi cînd vrei. Şi-apoi drumurile de pe aici tare-s proaste pentru cei care le bat cu piciorul. Du-te mai bine la boier. Te-aşteaptă de mult în odaia mare.

— Hai! Mă rog... Vin cu plăcere, răspunse filozoful şi porni în urma cazacului.

Sotnicul, om ajuns la bătrîneţe, cu mustaţa căruntă şi faţa umbrită de o neagră tristeţe, şedea în odaia mare lîngă masă, cu capul lăsat în palme. Avea ca la vreo cincizeci de ani, dar deznădejdea şi paloarea de pe chipul lui arătau să sufletul i-a fost strivit şi năruit într-o clipă, dintr-o lovitură, şi că veselia lui şi viaţa zgomotoasă de altădată dispăruseră pentru totdeauna. Cînd Homa şi cazacul cel bătrîn intrară în odaie, îşi lăsă o mînă în jos şi răspunse plecăciunilor lor cu o uşoară înclinare din cap.

Homa şi cazacul rămaseră respectuoşi lîngă uşă.

— Cine eşti tu, om bun, de unde vii şi ce rang ai? întrebă sotnicul, nici cu asprime, nici cu blîndeţe.

— Sînt de la bursă, filozoful Homa Brut.

— Şi cine ţi-a fost tată?

— Nu ştiu, prealuminate pan.

— Dar mama?

— Nici pe mama n-o ştiu. La drept vorbind, dacă ar fi să judecăm drept, am avut eu şi mamă, fără îndoială. Dar cine a fost, de unde şi cînd a

trăit – Dumnezeu mi-e martor că nu ştiu.

Sotnicul tăcu şi păru să cadă o clipă pe gînduri.

— Cum ai cunoscut-o pe fie-mea?

— N-am cunoscut-o, prealuminate pane, zău că n-am cunoscut-o. De cînd trăiesc pe lume, n-am avut de-a face cu vreo duducă. Mă feresc de ele, ca să nu zic mai mult.

— Atunci de ce te-a ales pe tine şi nu pe altul ca să-i citească rugăciunile?

Filozoful strînse din umeri şi zise:

— Numai Dumnezeu ştie de ce. Vedeţi, uneori boierii vor cîte ceva, că nu le poate da de tîlc nici cel mai mare cărturar. Chiar şi proverbul zice: „Măi duşmane, dănţuieşte cum boierul porunceşte!“[195]

— Nu cumva minţi, pan filozofule?

— Să mă trăsnească uite-aici, pe locul ăsta, dacă mint!

— Doar cîteva clipe de-ar mai fi trăit, spuse sotnicul cu amărăciune, aş fi aflat tot. „Nimeni să nu citească la căpătîiul meu, ci, tată, trimite numaidecît pe cineva la seminarul din Kiev ca să-l aducă pe bursacul Homa Brut. Şi să se roage trei nopţi la rînd pentru sufletul meu păcătos. El ştie...“ Dar ce ştie – n-am mai auzit. Atîta a mai putut să zică porumbiţa mea şi a murit. Om bun, pesemne că eşti vestit pentru viaţa ta sfîntă şi pentru faptele tale plăcute lui Dumnezeu, iar fiică-mea o fi auzit de tine.

— Cine? Eu? spuse bursacul, dîndu-se uimit îndărăt. Eu şi viaţa sfîntă? întrebă el, privindu-l pe sotnic în ochi. Doamne fereşte, boierule! Ce tot zici! Păi eu, măcar că nu se cade s-o spun, am fost la o brutăreasă chiar în ajun de Joia Patimilor.

— Ei... nu degeaba o fi rînduit ea aşa. Chiar de azi trebuie să-ţi începi treaba.

— Despre asta, luminăţia voastră, aş spune că... ce-i drept, tot omul care se pricepe la sfînta scriptură poate într-o măsură să... numai că aici ar fi potrivit mai degrabă un diacon sau măcar un dascăl. Ei sînt oameni pricepuţi şi ştiu cum se face asta, pe cînd eu... Şi-apoi nici glasul nu mi-i cine ştie ce, iar cu mine dracu’ mai ştie ce-i. Arăt ca naiba.

— Orice-ai zice, eu o să îndeplinesc tot ce mi-a lăsat cu limbă de moarte porumbiţa mea, chiar de-ar fi să fac şi pe dracu-n patru. Şi dacă, începînd de astăzi, ai să-i citeşti moliftele după cuviinţă vreme de trei nopţi, am să te răsplătesc. Iar de nu, nici pe dracu' nu l-aş sfătui să mă supere.

Ultimele cuvinte sotnicul le rosti atît de apăsat, că filozoful le pricepu numaidecît însemnătatea.

— Urmează-mă! spuse sotnicul.

Ieşiră în tindă. Sotnicul deschise uşa odăii din faţa celei dintîi. Filozoful se opri o clipă să-şi sufle nasul, apoi trecu pragul, cuprins de o spaimă neînţeleasă. Pe toată duşumeaua era aşternută o pînză roşie. În colţul de sub icoane, pe o masă înaltă, se afla corpul neînsufleţit al fetei, acoperit cu o cuvertură de catifea albastră, cusută cu fir de aur şi împodobită cu ciucuri. Lumînări înalte de ceară ardeau la căpătîiul şi picioarele moartei, răspîndindu-şi lumina tulbure, care se pierdea în strălucirea soarelui. Filozoful nu putea vedea faţa moartei, pentru că nemîngîiatul părinte stătea la căpătîiul ei, cu spatele la uşă. Cuvintele auzite îl tulburară adînc:

— Nu-mi pare rău că tu, iubita mea copilă, ai părăsit pămîntul pe cînd erai în floarea anilor tăi, că te-ai dus înainte de vreme, întru amarul şi nemîngîierea mea. Îmi pare rău, porumbiţa mea, că nu-l cunosc pe cumplit meu duşman, care a fost pricina morţii tale. Şi, dacă aş şti cine s-a putut gîndi măcar să te atingă cu vorba sau să spună ceva urît despre tine, jur pe Dumnezeu că nu şi-ar mai vedea copiii, dacă-i bătrîn ca mine, sau nu şi-ar mai vedea nici mama, nici tata, dacă-i încă tînăr, iar trupul i l-aş arunca pradă păsărilor şi fiarelor stepei. Dar, vai mie, floricica mea de cîmp, prepeliţa mea cîntătoare, lumina ochilor mei, îmi voi purta povara restului vieţii, ştergîndu-mi cu poala hainei lacrimile dese ce-mi curg din ochii bătrîni, în timp ce duşmanul meu se va veseli şi-şi va rîde în taină de hodorogul de mine...

Se opri, căci durerea sfîşietoare i se revărsă într-un întreg potop de lacrimi.

Filozoful se simţi mişcat de tristeţea aceasta nemîngîiată. Tuşi şi scoase un fel de geamăt înfundat, ca să-şi dreagă măcar cît de cît glasul.

Sotnicul se întoarse spre el şi-i arătă locul de la căpătîiul moartei, în faţa unui mic analoghion, pe care se aflau nişte cărţi.

„Trei nopţi o scot eu cumva la capăt, se gîndi filozoful, în schimb panul o să-mi umple buzunarele cu galbeni curaţi.“

Se apropie de analoghion şi, după ce mai tuşi o dată, se apucă să citească, fără să privească pe de lături, dar nici la chipul moartei neîndrăznind să se uite. Se lăsă o tăcere adîncă. Filozoful băgă de seamă că sotnicul ieşise din odaie. Întoarse încet capul ca s-o vadă pe moartă şi...

Îi îngheţă sîngele în vine: în faţa lui se afla cea mai frumoasă dintre fetele care au trăit vreodată pe pămînt. Părea că niciodată trăsăturile unei feţe nu se mai îmbinaseră într-o frumuseţe atît de izbitoare şi totodată atît de armonioasă. Parcă era vie. Fruntea ei, albă ca neaua, ca argintul, părea împăienjenită de gînduri. Sprîncenele ei, o noapte neagră în mijlocul zilei, se arcuiau subţiri şi egale deasupra ochilor închişi, iar genele, asemeni unor săgeţi, cădeau pe jarul obrajilor rumeniţi de vîlvătăile unor tainice dorinţi. Gura ei de rubin părea gata să surîdă... Dar tot în ele, în aceste trăsături, filozoful vedea ceva teribil de pătrunzător. Simţea că sufletul său începe să geamă dureros, de parcă, în vîltoarea veseliei, în mijlocul unei mulţimi de oameni avîntaţi în joc, cineva ar porni să zică un cîntec despre poporul asuprit[196]. Rubinul buzelor ei părea să-şi freamăte sîngele chiar lîngă inima lui. Deodată, pe chipul moartei, i se năzări ceva îngrozitor de cunoscut.

— Vrăjitoarea! strigă el cu glasul schimbat de spaimă, îşi feri privirile, se făcu alb cu totul la faţă şi prinse a-şi citi rugăciunile.

Era chiar vrăjitoarea pe care o ucisese.

Spre asfinţit, răposata fu dusă la biserică. Filozoful sprijini şi el cu un umăr sicriul cernit şi simţi ceva rece ca gheaţa. Sotnicul păşea în faţă, purtînd cu mîna dreaptă lăcaşul strîmt al moartei. Bisericuţa de lemn, înnegrită de vreme şi năpădită de muşchi verde, cu trei turle conice, se înălţa tristă aproape de marginea satului. Se vedea că de mult timp nu se mai slujea liturghia. Înaintea fiecărei icoane ardea cîte o lumînare. Sicriul fu aşezat la mijloc, chiar faţă în faţă cu altarul. Bătrînul sotnic mai sărută o dată moarta, se închină pînă la pămînt şi plecă împreună cu cei care

purtaseră sicriul, nu înainte de a porunci să i se dea de mîncare filozofului şi, după cină, să fie adus la biserică. Ajunşi la bucătărie, cei care duseseră sicriul se apucară să-şi pună mîinile pe vatră, cum fac de obicei maloruşii care au văzut un mort.

Foamea, pe care între timp începuse s-o simtă, îl făcu pe filozof să uite o vreme de moartă. Curînd, cîte unul, toată curtea se adună la bucătărie. La conacul sotnicului, bucătăria era ca un fel de club, unde se strîngea toată suflarea din curte, pînă şi cîinii, care se apropiau de uşă dînd din coadă, după oase şi lături. Fiecare argat, oriunde ar fi fost trimis şi cu orice treabă, mai întîi trecea pe la bucătărie ca să se odihnească o clipă pe laviţă şi să pufăie din lulea. Toţi holteii de pe lîngă conac, care se fuduleau cu svitcile lor căzăceşti, zăceau aici aproape toată ziua, tolăniţi pe laviţă, sub laviţă, pe cuptor, într-un cuvînt peste tot unde găseau un loc potrivit pentru leneveală. Pe deasupra, fiecare îşi uita aici mereu sau cuşma, sau biciuşca cu care se apăra de cîinii străini, sau altceva de acelaşi fel. Dar cea mai numeroasă adunare avea loc în timpul cinei, cînd venea herghelegiul, după ce băga toţi caii în ţarc, şi văcarul, după ce aducea vacile la muls, şi toţi ceilalţi, care nu erau de văzut în timpul zilei. La cină flecăreala punea stăpînire chiar şi pe limbile cele mai tăcute. De obicei, se vorbea aici despre toate: despre şalvarii noi ai lui cutare, despre cîte se află în străfundul pămîntului şi despre cine a văzut lupul. Se aflau aici o mulţime de oameni buni de glumă, de care sînt destui printre maloruşi.

Filozoful se aşează alături de ceilalţi, care făcuseră o roată mare, afară, în faţa pragului bucătăriei. Curînd, o femeie cu bonetă roşie ieşi pe uşă, ducînd în amîndouă mîinile o oală cu găluşte fierbinţi, pe care o aşează în mijlocul celor care se pregăteau să cineze. Fiecare îşi scoase din buzunar lingura de lemn, iar cei care n-aveau puseră mîna pe cîte un chibrit. De îndată ce fălcile începură să se mişte mai încet şi foamea de lup a adunării se mai potoli, unii apucară capăt de vorbă. Firesc, discuţia trebuia să ajungă la răposată.

— Adevărat să fie, începu un cioban tînăr, care-şi împodobise şnurul de piele al lulelei cu o mulţime de nasturi şi alte nimicuri de aramă, încît şnurul

semăna cu o tarabă de mărunţişuri, adevărat să fie că duduca, fie-i ţărîna uşoară, s-a avut bine cu necuratul?

— Cine? Duduca? întrebă Doroş, pe care filozoful nostru îl cunoştea din ajun. Păi a fost vrăjitoare sadea! Pun mîna pe cruce că a fost vrăjitoare!

— Las-o baltă, Doroş! zise cel care în timpul călătoriei o făcuse pe împăciuitorul. Nu-i treaba noastră. Aib-o Dumnezeu în pază! Nu se cade să vorbim despre asta.

Dar Doroş n-avea deloc chef să tacă. Cu cîtva timp înainte, coborîse în pivniţă cu chelarul pentru o treabă foarte însemnată şi, după ce se aplecase de vreo două ori peste două sau trei butoaie, ieşise de acolo peste măsură de vesel şi pălăvrăgea acum întruna.

— Ce vrei? Să tac? spuse el. Păi m-a călărit. Zău că m-a călărit.

— Moşule, întrebă ciobanul cel împodobit cu nasturi, sînt semne după care poţi cunoaşte o vrăjitoare?

— Nu sînt, îi răspunse Doroş. N-o poţi cunoaşte nicidecum! Chiar de-ai citi toate psaltirile cîte se află, tot n-ai cum s-o cunoşti.

— Se poate, se poate, Doroş. Nu mai vorbi aşa, murmură împăciuitorul din ajun. Că nu degeaba Dumnezeu i-a dat fiecăruia cîte un obicei numai al lui. Oamenii cu ştiinţă de carte spun că vrăjitoarea are o coadă mică.

— Cînd muierea îmbătrîneşte ajunge vrăjitoare, spuse cu sînge rece un cazac cu părul cărunt.

— Lasă că nici voi nu sînteţi mai breji! îi întoarse vorba femeia de la bucătărie, care turna găluşte proaspete în strachina golită. Nişte porci graşi, iaca ce-mi sînteţi!

Cazacul bătrîn, pe nume Iavtuh şi poreclit Kovtun[197], îşi încreţi buzele şi zîmbi mulţumit, văzînd că vorbele lui o atinseseră pe bătrînă acolo unde o durea cel mai mult. Iar văcarul slobozi un hohot de rîs atît de gros, încît ai fi zis că doi tauri s-au proţăpit faţă-n faţă şi s-au pus pe mugit amîndoi odată.

Discuţia care se iscase trezi dorinţa nestăvilită a filozofului de a afla cu de-amănuntul tot ce se putea şti despre fiica moartă a sotnicului. Şi de aceea, voind să întoarcă vorba la subiectul de la început, îl întrebă pe cel care şedea alături de el:

— Aş vrea să întreb de ce întreaga cinstită adunare strînsă la cină socoate că duduca a fost vrăjitoare? A făcut vreun rău cuiva, a băgat în mormînt pe careva?

— S-au întîmplat de toate, zise unul dintre meseni, un om cu faţă netedă, foarte asemănătoare cu o lopată.

— Cine nu-şi aminteşte de Mikita, cel care grijea de cîini...

— Da' ce-a fost cu Mikita? îl iscodi filozoful.

— Staţi! O să povestesc eu despre Mikita, spuse Doroş.

— Ba eu o să povestesc despre Mikita, sări cu gura herghelegiul.

— Nu, eu am să povestesc despre Mikita, spuse Spirid.

— Aşa, aşa, să spună Spirid! strigară ceilalţi.

Spirid începu:

— Tu, pane Homa, filozofule, nu l-ai cunoscut pe Mikita. Ehei, rari oameni ca dînsul! Cunoştea fiecare cîine, de parcă i-ar fi fost tată. Mikola, cel care grijeşte acum de cîini şi şade al treilea de lîngă mine, nu-i ajunge nici la degetul cel mic. Ce-i drept, îşi cunoaşte şi el meseria, dar faţă de celălalt e o nimica toată, o găleată cu lături.

— Povesteşti frumos, tare frumos! spuse Doroş, dînd din cap a încuviinţare.

Spirid continuă:

— Zărea iepurele mai iute decît ai apuca să-ţi ştergi nasul după o priză de tabac. Şi unde fluiera o dată: „Şo, pe el, Haiducu'! Pe el, Sprinteno!" şi-şi slobozea calul la galop, de nu mai ştiai care pe care întrece: el pe cîini sau cîinii pe el. Dădea peste cap o litră de rachiu ca pe nimica toată! Tare bun era în meseria lui! Numai că de la o vreme trăgea întruna cu coada ochiului la duduca. Că o fi îndrăgit-o el, că i-o fi făcut ea farmece, Dumnezeu să-i ştie, numai că s-a prăpădit omul, a ajuns ca o muiere. Dracu' ştie ce s-a ales din el. Ptiu! Aş face o necuviinţă dacă aş zice.

— Bine, făcu Doroş.

— De cum se uita la el duduca, scăpa şi dîrlogii din mînă. Lui Haiducu' îi zicea Sprînceană, se poticnea şi nu mai ştia ce face. Şi iaca, intră într-o zi duduca în grajdul unde ţesela el calul. „Lasă-mă, Mikita, zice

ea, să-mi pun piciorul pe tine.“ Da’ el, prostovanul, încă se mai şi bucură: „Nu numai picioruşul, zice, poţi să mi te aburci şi-n cîrcă“. Duduca şi-a săltat piciorul şi el, cînd a văzut cîtu-i de gol, de plinuţ şi de alb, s-a prostit, de parcă o vrajă i-ar fi furat minţile. Prostălăul de el s-a aplecat din şale, a apucat-o cu amîndouă mîinile de picioarele despuiate şi a luat-o la galop ca un cal, străbătînd toată cîmpia. Dar pe unde au umblat n-a putut să spună. Atîta doar că s-a întors mai mult mort decît viu şi din ziua aceea s-a uscat cu totul, pînă s-a făcut ca o surcică. Şi odată, cînd s-au dus oamenii în grajd, au găsit în locul lui doar o grămăjoară de cenuşă şi o găleată goală. S-a mistuit de tot! S-a mistuit de la sine. Şi a fost un îngrijitor de cîini cum nu se mai poate găsi în toată lumea.

După ce Spirid îşi sfîrşi povestirea, prinseră cu toţii, care mai de care, să laude priceperea fostului îngrijitor de cîini.

— Da’ de Şepciha[198] n-ai auzit? îl întrebă Doroş pe Homa.

— Nu.

— Ehe-hei! Văd că nu-i cine ştie ce învăţătura de la bursa voastră. Atunci, ascultă! Avem noi aici în sat un cazac pe nume Şeptun[199]. Bun cazac! Uneori îi place să fure ori să spună minciuni fără nici o trebuinţă, dar... Bun cazac! Casa lui nu-i departe de aici. Într-o bună zi, cam pe vremea de-acum, cînd ne-am aşezat noi la mîncare, Şeptun şi nevastă-sa au sfîrşit cina şi s-au culcat. Şi cum vremea era frumoasă, Şepciha s-a culcat afară, iar Şeptun în casă, pe laviţă. Ba nu: Şepciha în casă, pe laviţă, iar Şeptun afară...

— Ba nu, pe laviţă, pe jos s-a culcat Şepciha, îi luă vorba din gură femeia care stătea în prag, cu capul rezemat într-o palmă.

Doroş cătă la ea cîteva clipe, îşi ţinti ochii în pămînt, apoi se uită iar la ea şi, după o scurtă tăcere, zise:

— Cînd oi scoate cămaşa de pe tine aşa, de faţă cu lumea, n-o să-ţi fie bine, zău aşa.

Ameninţarea îşi atinse ţelul, femeia tăcu şi nu-l mai întrerupse niciodată.

— Iar în leagănul atîrnat în mijlocul odăii era un copilaş de un an, iaca, nu ştiu, parte bărbătească să fi fost ori femeiască... Şepciha, culcată cum era, aude cîinele zgreapţănînd la uşă şi urlînd de să-ţi iei lumea-n cap. S-a speriat, căci muierile-s aşa de proaste că, dacă-n fapt de seară scoţi limba la ele de după uşă, li se face inima cît un purice. Totuşi, îşi zice: „Ia să-i dau afurisitei de javre una peste bot, poate s-o opri din urlat“. Pune mîna pe cociorvă şi se repede să deschidă uşa. Dar nu apucă să crape uşa bine, că javra i se strecoară printre picioare şi se duce drept la leagănul pruncului. Şepciha vede că nu mai e cîinele, ci duduca. Şi mai treacă-meargă dacă i s-ar fi înfăţişat duduca aşa cum o ştia! Da’ iaca lucru nemaipomenit: duduca era toată vînătă şi-i ardeau ochii ca doi tăciuni. A înşfăcat copilul, l-a muşcat de gît şi s-a apucat să-i sugă sîngele. Şepciha doar atîta a mai fost în stare să strige: „Văleu, necuratul!“ şi a dat să iasă val-vîrtej din casă. Dar uşa de la tindă era încuiată. Atunci s-a căţărat repede în pod. Stă proasta şi tremură şi numai ce vede că duduca urcă şi ea în pod. S-a repezit la muierea cea neghioabă şi-a început s-o muşte. De-abia dimineaţa Şeptun a dat-o jos din pod pe nevastă-sa, care era muşcată rău şi învineţită. Iar a doua zi a şi murit proasta de ea. Aşa că, iaca ce cumpene şi vrăji se mai întîmplă pe lume! Adică, poate să fi fost ea duducă de viţă boierească, dar, dacă a fost vrăjitoare, vrăjitoare a rămas.

După această povestire, Doroş cătă împrejur foarte mulţumit de sine, apoi îşi înfundă degetul în lulea, pregătindu-se s-o umple cu tutun. Istorisirile cu vrăjitoarea nu se mai sfîrşeau. Care mai de care se grăbea să povestească şi el ceva. În chip de căpiţă de fîn, vrăjitoarea îi venise unuia pînă în pragul casei; altuia îi furase cuşma sau luleaua; multor fete din sat le retezase cosiţele; altora le băuse cîte o găleată întreagă de sînge.

Într-un tîrziu, adunarea se dezmetici şi îşi dădu seama că s-a întrecut cu vorba şi că s-a înnoptat de-a binelea. Începură să se împrăştie pe la culcuşurile aflate fie la bucătărie, fie prin şuri, fie în curte.

— Haide, pane Homa! Acum e timpul să mergem şi noi la răposata! zise cazacul cel cărunt către filozof şi tuspatru împreună cu Doroş şi Spirid

o luară spre biserică, alungînd cîinii care se aflau pe uliţi în număr foarte mare şi muşcau întărîtaţi ciomegele.

Filozoful, cu toate că apucase să se întărească binişor cu o ulcică de rachiu, simţea că-l prinde un fel de tainică sfială, care se înteţea pe măsură ce se apropiau de biserică. Poveştile şi ciudatele istorisiri auzite îi aţîţau şi mai tare închipuirea. Bezna de printre garduri şi copaci începea să se mai rărească: locurile erau mai pustii. În sfîrşit, intrară în curtea mică a bisericii, înconjurată de un gard vechi, dincolo de care nu creştea nici un copăcel; de aici nu se zăreau decît cîmpia goală şi luncile înghiţite de întuneric. Cei trei cazaci şi Homa urcară treptele pieptişe ale lăcaşului şi intrară în biserică. Îl lăsară aici pe filozof, îi urară să ducă la bun sfîrşit ceea ce avea de făcut şi traseră zăvorul pe dinafară, aşa cum le poruncise sotnicul.

Filozoful rămase singur. Mai întîi căscă, se întinse, scuipă în palme şi abia mai apoi îşi roti ochii prin biserică. În mijloc se afla sicriul cernit. În dreptul icoanelor afumate pîlpîiau nişte lumînări. Flacăra lor lumina doar iconostasul şi, puţin de tot, mijlocul bisericii. Ungherele mai îndepărtate ale pridvorului erau cufundate în beznă. Iconostasul vechi şi înalt îşi arăta şubrezenia şi bătrîneţea. Înfloriturile lemnului sculptat mai sclipeau doar datorită scînteilor de lumină. Poleiala aurită căzuse într-un loc, în altul se înnegrise de tot. Chipurile sfinţilor, cu desăvîrşire întunecate, priveau cumva cu asprime. Filozoful se mai uită o dată în jur.

— Hm, îşi zise el, de ce m-aş teme aici? Oameni nu pot intra, cît despre morţi şi alţi venetici de pe lumea cealaltă, ştiu nişte rugăciuni, că, dacă le spun, nici c-un deget n-or să mă atingă! E bine! repetă şi dădu cu nepăsare din mînă. Să ne punem pe citit!

Apropiindu-se de strană, văzu cîteva legături de lumînări.

„Asta-i bine, se gîndi el, trebuie să fac lumină în biserică, încît să se vadă ca ziua. Eh, păcat că nu-mi pot aprinde şi luleaua în casa Domnului!“

Şi se apucă să lipească lumînările de ceară pe toate ieşiturile, analoghionurile şi icoanele, fără să le cruţe deloc, şi curînd întreaga biserică se umplu de lumină. Numai sus, sub boltă, întunericul spori şi mai mult şi chipurile întunecate priveau şi mai posomorît din vechile rame sculptate, pe

care poleiala aurită mai lucea din loc în loc. Se apropie de sicriu, privi cu sfială chipul moartei şi, tresărind întrucîtva, nu putu să nu facă ochii mici, atît de îngrozitoare şi de strălucitoare era frumuseţea ce-o vedea!

Se întoarse cu spatele şi vru să se îndepărteze, dar, împins de o curiozitate ciudată, de un sentiment ciudat, care se pune împotriva omului şi nu-l părăseşte mai ales în clipele de spaimă, nu-l răbdă inima să nu mai privească o dată chipul moartei, înainte de a se îndepărta, şi, simţind acelaşi fior, mai privi o dată. Într-adevăr, frumuseţea izbitoare a moartei părea înspăimîntătoare. Poate că nu l-ar fi îngrozit atîta, dacă ar fi fost ceva mai urîtă. Dar în trăsăturile ei nu era nimic palid, tulbure, mort. Chipul îi era viu şi filozofului i se părea că moarta îl priveşte cu ochii închişi. Chiar i se năzări că de sub geana ochiului drept i se prelinge o lacrimă, dar, cînd aceasta se opri pe obraz, văzu clar că era o picătură de sînge.

Se grăbi spre strană, deschise cartea şi, ca să-şi facă mai mult curaj, începu să citească în gura mare. Glasul lui înfioră pereţii de lemn ai bisericii, tăcuţi de mult şi surzi la toate. Singuratic, fără să-şi afle ecou, răsuna glasul lui de bas în liniştea moartă şi chiar celui care citea i se părea întrucîtva străin.

„De ce m-aş teme? se întreba el în sinea lui. Doar n-o să se scoale din sicriu, pentru că se teme de cuvîntul Domnului. Să zacă acolo! Şi-apoi ce cazac aş fi dacă m-aş înspăimînta? Asta-i, m-am cam întrecut cu băutura şi de asta parcă mi-ar fi teamă. Ia să trag nişte tutun pe nas. Grozav tutun! Bun tutun!“

Totuşi, de cîte ori întorcea filele, tot trăgea cu coada ochiului spre sicriu şi parcă fără voie ceva îi şoptea: „Iaca, acuşi se trezeşte! Acuşi se ridică! Acuşi se-arată din sicriu!“

Dar era o tăcere de moarte. Sicriul stătea nemişcat. Lumînările revărsau un adevărat potop de lumină. Înfricoşătoare e noaptea într-o biserică luminată, cu un mort înăuntru şi fără un suflet de om pe aproape!

Înălţîndu-şi vocea, filozoful începu să cînte pe felurite glasuri, dorind să-şi înăbuşe rămăşiţele de spaimă. Dar clipă de clipă se uita la sicriu, ca şi

cum, fără voie, îşi punea întrebarea: „Ce-ar fi dacă se ridică, dacă se trezeşte?“

Dar sicriul nu se mişca. Dacă s-ar fi auzit măcar un zgomot, măcar o vietate, măcar un greiere să fi ţîrîit într-un ungher... Însă nu se auzea decît sfîrîitul uşor al unei lumînări mai îndepărtate şi, din cînd în cînd, plescăitul slab al cîte unei picături de ceară pe podea.

„Ce-ar fi dacă se scoală?...“

Moarta îşi săltă puţin capul...

Filozoful îi aruncă o căutătură sălbatică şi se frecă la ochi. Dar fata nu mai era întinsă la locul ei, se ridicase în capul oaselor. El îşi feri privirea şi din nou, cu groază, şi-o aţinti spre sicriu. S-a ridicat... Merge cu ochii închişi prin biserică, îşi întinde mîinile întruna, parcă vrînd să prindă pe cineva.

Vine drept spre el. Cuprins de groază, filozoful trase un cerc în jurul său. Se sforţă şi începu să citească rugăciuni şi să rostească descîntecele învăţate de la un călugăr bătrîn, care văzuse la viaţa lui o sumedenie de vrăjitoare şi duhuri necurate.

Moarta se opri chiar aproape de marginea cercului. Dar se vedea că nu are putere să păşească dincolo de ea şi se făcuse toată vînătă ca un mort de cîteva zile. Homa nu avea tăria s-o privească. Era înfiorătoare. Clănţăni din dinţi şi îşi deschise ochii morţi. Dar, fără să vadă nimic, cuprinsă de o turbare care i se întipări pe faţa tremurătoare, porni în altă parte şi, desfăcîndu-şi braţele, îmbrăţişa cu ele fiecare stîlp, fiecare ieşitură, încercînd să-l prindă pe Homa. Pînă la urmă se opri, îl ameninţă cu degetul şi se întinse în sicriul ei.

Filozoful nu-şi putea veni nicidecum în fire şi se tot uita înspăimîntat la strîmtul lăcaş al vrăjitoarei. În sfîrşit, sicriul se smulse din loc şi începu să zboare şuierînd prin toată biserica, spintecînd văzduhul cruciş şi curmeziş. Filozoful îl văzu chiar deasupra capului său, dar totodată băgă de seamă că sicriul nu poate trece de cercul pe care îl desenase, aşa că îşi înteţi descîntecele. Sicriul se prăbuşi în mijlocul bisericii şi rămase nemişcat. Cadavrul se ridică iar din el şi era vînăt-verde. Dar deodată răsună de

departe cîntecul cocoşilor. Cadavrul se lăsă în sicriu şi trase cu zgomot capacul.

Inima filozofului bătea să-i spargă pieptul, iar sudoarea curgea şiroaie pe faţa lui. Însă, îmbărbătat de cîntecul cocoşilor, citi şi mai repede paginile rămase. La revărsatul zorilor veniră să-i ia locul dascălul şi Iavtuh, de data asta în calitate de staroste al bisericii.

Întors la îndepărtatul lui loc de odihnă, multă vreme filozoful nu putu închide ochii, dar pînă la urmă oboseala birui şi el dormi tun pînă la amiază. Cînd se trezi, toată întîmplarea de peste noapte i se păru un vis. Ca să mai prindă putere, i se dădu o litră de rachiu. În vremea prînzului limba i se dezlegă destul de repede, îşi dădu şi el cu părerea despre una, despre alta, înfulecă aproape singur un purceluş destul de bătrîior. Totuşi, împins de o presimţire pe care nici el nu şi-o putea lămuri, se ferea să vorbească despre întîmplarea din biserică şi la întrebările curioşilor răspundea: „Da, s-au petrecut felurite minunăţii“. Filozoful era din acel soi de oameni, care, dacă li se dă de mîncare pe săturate, se trezeşte în ei o filantropie neobişnuită. Tolănit cu luleaua între dinţi, îi privea pe toţi cu ochii nefiresc de dulci şi scuipa neîncetat în lături.

După masă filozoful era cu totul în apele lui. Apucă să cutreiere tot satul şi să facă cunoştinţă cu aproape toţi locuitorii. Din două case fusese chiar alungat. O nevastă frumuşică îl croi zdravăn cu lopata pe spinare, cînd lui i se năzări s-o pipăie ca să-şi dea seama din ce fel de pînză îi sînt făcute cămaşa şi fota. Dar odată cu apropierea serii filozoful devenea tot mai îngîndurat. Cînd mai rămăsese un ceas pînă la cină, aproape toată suflarea de la curte se adună ca să joace beţe, un fel de popice, la care în loc de bile se foloseau nişte reteveie, iar cel care învingea avea dreptul să se plimbe călare în cîrca celui învins. Jocul acesta devenea din ce în ce mai interesant pentru spectatori: adeseori văcarul, lătăreţ ca o clătită, îl încăleca pe porcar, un om slăbănog, sfrijit, alcătuit numai din zbîrcituri. Altădată văcarul îşi punea spinarea la bătaie şi Doroş, aburcîndu-se pe ea, spunea întotdeauna: „Ce taur zdravăn!“ Lîngă pragul bucătăriei şedeau privitorii mai de vază. Urmăreau jocul foarte serioşi, trăgînd din lulele chiar şi atunci cînd tineretul

rîdea din toată inima la vreo vorbă de duh rostită de văcar sau de Spirid. Zadarnic voi Homa să se amestece în joc: un gînd întunecat îi stătea înfipt ca un cui în cap. La cină, oricît căută el să se înveselească, spaima i se înteţea pe măsură ce întunericul cuprindea cerul.

— Hai, pane bursacule, e vremea să mergem! îi spuse cazacul cel cărunt, ridicîndu-se odată cu Doroş. Hai la treabă!

Îl duseră pe Homa la biserică întocmai ca şi data trecută. Iar îl lăsară singur şi iar traseră zăvorul pe dinafară. De cum plecară cazacii, sfiala prinse din nou a-şi face cuib în sufletul lui. Văzu iarăşi icoanele întunecate, ramele strălucitoare şi binecunoscutul sicriu cernit stînd în mijlocul bisericii într-o linişte şi o nemişcare ameninţătoare.

— Mda, rosti el, nu mă mai sperie minunea asta. Frica te ia numai de prima dată. Da! Numai prima oară ţi-e teamă un pic, a doua oară nu te mai temi. Pe urmă nu te mai temi deloc!

Urcă repede în strană, trase în jurul lui un cerc, zise cîteva descîntece şi se apucă să citească în gura mare, hotărît să nu-şi mai ridice ochii din carte şi să nu mai ia seama la nimic. Un ceas întreg citi el aşa şi începu să obosească şi să tuşească. Scoase punga din buzunar şi, înainte de a duce la nas o grămăjoară de tabac, privi cu sfială spre sicriu. Inima i se opri în loc.

Cadavrul stătea chiar în faţa lui, la marginea cercului, şi-l ţintuia cu ochii morţi, înverziţi. Homa se cutremură şi un fior de gheaţă îi străbătu mădularele. Îşi plecă ochii în carte, începu să-şi citească rugăciunile şi mai tare, se apucă să spună descîntecele şi auzi cum cadavrul clănţăni iar din dinţi şi îşi desfăcu braţele, vrînd să-l prindă. Dar, trăgînd cu coada ochiului, filozoful văzu că moarta îl căuta în alt loc decît în cel în care se afla şi îşi dădu seama că, pesemne, ea nu-l putea vedea. Strigoaica începu să mîrîie înăbuşit şi să-l ocărască cu vorbe înspăimîntătoare, molfăite de buzele ei moarte; vorbele ei bolboroseau răguşit, precum smoala dată în clocot. Filozoful n-ar fi putut să spună ce înţeles aveau, dar era în ele ceva înfricoşător. Înspăimîntat, bursacul pricepu că moarta rosteşte descîntece.

Vorbele ei făcură să se pornească un vînt prin biserică şi se auzi un vuiet, de parcă ar fi fîlfîit o mulţime de aripi. Auzi aripile izbindu-se în

sticla ferestrelor şi în cercevelele de fier, auzi gheare zgrepţănînd cu scrîşnet fierul şi i se păru că o putere urieşească izbea în uşă, căutînd să dea năvală înăuntru. Inima îi bătu nebuneşte în tot acest răstimp; cu ochii mijiţi, citea întruna rugăciunele şi murmura descîntece. În sfîrşit, în depărtare răsună cîntecul cocoşilor. Sleit de puteri, filozoful se opri şi-şi mai trase sufletul.

Cei veniţi să-i ia locul îl găsiră mai mult mort decît viu. Stătea sprijinit cu spatele de perete şi privea cu ochi holbaţi la cazacii care-l zgîlţîiau. Îl scoaseră din biserică aproape cu sila şi tot drumul spre casă trebuiră să-l sprijine. Ajuns la conac, se scutură din răsputeri şi porunci să i se aducă o litră de rachiu. După ce-o dădu de duşcă, îşi netezi părul şi zise:

— Multe porcării mai sînt pe lumea asta. Şi se întîmplă nişte spaime, de... Nu-şi mai sfîrşi vorba şi dădu a lehamite din mînă.

Auzind aceste cuvinte, cei care făcuseră roată în jurul lui îşi plecară capetele. Chiar şi un băieţandru, pe care toţi argaţii se simţeau în drept să-l pună la treabă în locul lor, cînd era vorba de rînit grajdul sau de cărat apă, pînă şi acest biet băiat rămase cu gura căscată.

În vremea asta trecu pe alături o muieruşcă destul de tinerică, într-o fotă strîmtă, care-i scotea la iveală făptura rotunjoară, cu carnea tare. Era ajutoarea bătrînei bucătărese, se ţinea cochetă nevoie-mare şi întotdeauna găsea flecuşteţe pe care să şi le prindă la scufie: ba un căpeţel de panglică, ba o garoafă, ba chiar şi o hîrtiuţă, dacă nu avea altceva.

— Ziua bună, Homa! zise ea, văzîndu-l pe filozof. Văleu, da’ ce-ai păţit? strigă femeia, plesnind din palme.

— Ce să păţesc, muiere proastă?

— Doamne-Dumnezeule! Păi ai albit cu totul!

— Ehei! Aşa-i cum spune! rosti Spirid, holbîndu-şi ochii la el. Chiar aşa, eşti sur ca Iavtuh al nostru!

Auzind una ca asta, filozoful se năpusti în bucătărie, unde zărise pe perete un ciob de oglindă, pătat de muşte, lîngă care erau agăţate flori de nu-mă-uita, brebenoc şi o ghirlandă de gălbinele, care arătau că oglinda era destinată toaletei elegantei cochete. Văzu cu groază că i se spusese adevărul: jumătate din păr îi încărunţise.

Îşi lăsă capul în piept filozoful Homa Brut şi începu să cugete.

— Mă duc la boier, zise el într-un tîrziu, îi povestesc tot şi îi spun că nu mai vreau să citesc. Şi să mă trimită de îndată la Kiev.

Cu aceste gînduri se îndreptă spre pragul casei boiereşti.

Sotnicul şedea aprope nemişcat în odaia mare. Tristeţea deznădăjduită, pe care filozoful i-o văzuse mai înainte, se păstrase pe chipul lui. Numai obrajii îi erau mult mai scofîlciţi. Se vedea că mînca puţin sau poate nici nu se atingea de mîncare. Neobişnuita paloare a feţei îl făcea să pară împietrit în nemişcarea lui.

— Ziua bună, sărmane, murmură el, cînd îl văzu pe Homa oprindu-se în prag cu cuşma în mînă. Cum îţi merg treburile? Toate-s bune?

— Bune-nebune, asta-i. Numai că se petrec nişte drăcii, că-ţi vine să-ţi iei cuşma şi s-o iei la sănătoasa încotro vezi cu ochii.

— Cum aşa?

— Păi fiica dumitale, pane... Dacă-i să judecăm drept, fără îndoială că-i de neam boieresc şi nimeni n-ar îndrăzni să spună altfel. Numai să nu-ţi fie cu supărare, aibă-i Dumnezeu sufletul în pază...

— Ce-i cu fiica mea?

— S-a avut bine cu satana. Aşa mă bagă-n sperieţi, că nici o citanie nu se mai pune la socoteală.

— Citeşte-i, citeşte! Că nu degeaba te-a chemat pe tine. De sufletul ei s-a îngrijit, porumbiţa mea, şi a vrut să alunge prin rugăciuni orice cuget necurat.

— Voia dumitale, pane, dar zău că nu mai pot!

— Citeşte-i, citeşte! urmă sotnicul pe acelaşi ton sfătos. Ţi-a mai rămas o noapte. Faci o faptă creştinească şi am să te răsplătesc.

— Orice răsplată mi-ai da... Faci cum vrei, pane, dar eu nu mai citesc! rosti Homa cu hotărîre.

— Ascultă, filozofule! zise sotnicul şi glasul i se făcu aspru şi ameninţător. Mie nu-mi plac scornelile astea. Poţi să le faci la bursa voastră. Dar la mine-i altfel: dacă pun laba pe tine, te snopesc mai dihai ca rectorul vostru. Ştii ce-i aceea o bătaie bună cu gîrbaciul de piele?

— Cum să nu ştiu! spuse filozoful, coborînd glasul. Oricine ştie ce-i bătaia cu gîrbaciul de piele. Dacă te-alegi cu multe şfichiuieli, nu-i chip să le înduri.

— Da. Numai că nu ştii cum se pricep flăcăii mei să chelfănească! zise sotnicul ameninţător, se ridică în picioare şi chipul lui căpătă o expresie poruncitoare şi crudă, care-i trăda firea nestăpînită, potolită doar pentru o vreme de durerea ce-l copleşise. Băieţii mei mai întîi te scarmănă pînă iese fum din tine, apoi te stropesc cu rachiu şi iar te iau la bătaie. Aşa că du-te, du-te! Fă-ţi treaba pînă la capăt! Dacă n-o faci, nu te mai scoli. Dacă o faci, ai o mie de galbeni!

„Ehei, amarnic om! se gîndi filozoful ieşind din odaie. Cu el nu-i de glumă! Dar stai un pic, prietene, cînd mi-oi lua eu picioarele la spinare, nici cu cîinii tăi n-ai să mă mai ajungi!“

Şi Homa îşi puse în gînd să-şi ia negreşit tălpăşiţa. Aşteptă doar ceasul de după-amiază, cînd toţi argaţii aveau obiceiul să se oploşească prin fînul de sub şoproane şi să tragă la aghioase, sforăind şi şuierînd, încît ograda boierească vuia ca o fabrică. În sfîrşit, ceasul acela veni. Chiar şi Iavtuh se întinse la soare, cu ochii mijiţi. Înspăimîntat şi tremurînd, filozoful se îndreptă tiptil spre livada boierească, de unde i se părea că-i mai lesne să fugă pe cîmp fără să-l vadă nimeni. Livada, ca de obicei, era foarte neîngrijită şi, prin urmare, se potrivea de minune oricărei strategii tainice. În afară de o singură cărare, bătătorită pentru o anume trebuinţă gospodărească, totul era năpădit de lăstărişuri de vişin, de soc, de brusturii care-şi înălţau pînă sus tulpinele lungi cu scaieţi ţepoşi şi trandafirii în vîrf. Hameiul se întindea ca o plasă deasupra acestei adunături pestriţe de pomi şi tufe şi alcătuia un fel de acoperiş ce se sprijinea pe gardul de nuiele, de pe care îşi cobora firele aidoma unor şerpi încolăciţi, amestecîndu-se cu clopoţeii sălbatici de cîmpie. Dincolo de gardul împletit ce servea drept hotar al livezii, se întindea o adevărată pădure de bălării, unde, după cum se părea, nimeni nu fusese curios să-şi arunce privirile şi coasa s-ar fi prefăcut în ţăndări dacă ar fi vrut să atingă cu tăişul ei tulpinile tari ca lemnul ale buruienelor.

Cînd filozoful vru să păşească peste gard, dinţii îi clănţăneau şi inima i se zbătea atît de tare, încît se sperie singur. Poalele lungii sale hlamide păreau agăţate de pămînt, de parcă cineva le-ar fi bătut în cuie. Cînd trecu de cealaltă parte a zăplazului, i se năzări că-i răsună în urechi şuieratul asurzitor al unui glas: „Încotro, încotro?“ Filozoful o tuli prin buruieni şi o rupse la fugă, împiedicîndu-se întruna de rădăcini bătrîne şi strivind cîrtiţe cu tălpile. Vedea că, ieşind din buruieni, n-ar fi avut decît să străbată cîmpul, dincolo de care începea un hăţiş des şi negru de porumbar, unde socotea că ar fi în afara oricărei primejdii şi, trecînd şi de acesta, urma, conform presupunerilor sale, să dea de drumul Kievului. Cîmpul îl străbătu cît ai clipi din ochi şi se pomeni în hăţişul des al porumbarului. Se strecură şi prin hăţiş, lăsînd pe fiecare spin, drept vamă, cîte o bucată din surtuc, apoi ajunse într-o mică vîlcea. O salcie plîngătoare aproape că atingea pămîntul cu crengile ei pletoase. Un izvoraş lucea limpede ca argintul. Filozoful se întinse pe iarbă ca să-şi potolească setea arzătoare.

— Bună apă! zise el, ştergîndu-se la gură. Aici ne-am putea odihni un pic.

— Ba nu, mai bine s-o luăm iar la fugă: nu-i mare lucru să ne urmărească cineva!

Cuvintele acestea răsunară chiar deasupra urechilor sale. Îşi ridică privirea: dinaintea lui se afla Iavtuh.

„Lua-te-ar dracu’, Iavtuh! se gîndi furios filozoful. Cum te-aş mai apuca acum de picioare... Cu o scurtătură de stejar ţi-aş ciomăgi mutra scîrboasă şi ţi-aş înmuia toate oasele.“

— Degeaba ai ocolit atîta, urmă Iavtuh. Mult mai bine era să alegi drumul pe care am venit eu: de-a dreptul pe lîngă grajd. Pe deasupra, păcat şi de surtuc. Bun postav. Cît ai dat pe arşin? Adică ştii, ne-am plimbat destul, e vremea să ne întoarcem acasă.

Scărpinîndu-se după ceafă, filozoful porni în urma lui Iavtuh. „De-acum o să mă pună pe jar blestemata de vrăjitoare! se gîndi el. Da’ ce-i cu mine, la urma urmei? De ce să mă tem, oare nu-s cazac? Am citit două nopţi, m-o ajuta Domnul s-o scot la capăt şi-n cea de-a treia. Se vede că

afurisita de vrăjitoare a făcut păcate cu ghiotura, dacă necuratul se ţine scai de ea!“

Aceste gînduri îl frămîntau cînd intrară în curtea panului. Simţindu-se îmbărbătat de cuvintele pe care şi le spusese singur în sinea lui, îl înduplecă pe Doroş, care se bucura de protecţia chelarului şi avea uneori acces la beciurile boiereşti, să care rachiu cu plosca şi amîndoi prietenii, aciuîndu-se lîngă o şură, secară aproape o jumătate de găleată, aşa că filozoful sări deodată în picioare şi începu să strige: „Lăutarii! Să vină musai lăutarii!“ şi, fără să-i mai aştepte, porni să joace trepacul în mijlocul curţii, pe un loc curăţat de buruieni. Jucă pînă pe la amiază, iar mulţimea adunată roată în jurul lui, cum se întîmplă de obicei cu asemenea prilejuri, scuipă în cele din urmă şi se împrăştie, spunînd: „Iote cît poate juca un om!“ Într-un sfîrşit, filozoful se culcă tot acolo şi doar un hîrdău mare cu apă rece îl putu trezi pentru cină. În timpul mesei vorbi despre ceea ce înseamnă să fii cazac şi că, dacă eşti cazac, nu trebuie să te temi de nimic pe lume.

— E timpul, zise Iavtuh. Hai!

„Puşchea pe limbă, vier afurisit!“ se gîndi filozoful şi, ridicîndu-se de la masă, zise:

— Hai!

Pe drum, filozoful se uita necontenit pe de lături şi căuta să vorbească cu cei care îl însoţeau. Dar Iavtuh tăcea. N-avea chef de vorbă nici Doroş. Era o noapte întunecoasă ca iadul. În depărtare urla o haită de lupi. Chiar şi lătratul cîinilor părea îngrozitor.

— Parcă altă lighioaie urlă, nu lupul, zise Doroş.

Iavtuh tăcu. Filozoful nu găsi ce să răspundă.

Ajunseră la biserică şi intrară sub bolţile ei vechi de lemn, care arătau cît de puţin se îngrijea stăpînul moşiei de Dumnezeu şi de propriul său suflet. Iavtuh şi Doroş plecară, ca de obicei, iar filozoful rămase singur. În jur, toate erau neschimbate, toate arătau la fel de ameninţător. Homa se opri o clipă. În mijlocul bisericii stătea la fel de nemişcat sicriul fioroasei vrăjitoare. „Nu mi-e teamă, zău că nu mi-e teamă!“ îşi zise el şi după ce, ca şi în nopţile trecute, trase un cerc în jurul lui, începu să spună toate

descîntecele pe care şi le aducea aminte. Liniştea era îngrozitoare. Lumînările pîlpîiau, umplînd biserica de lumină. Filozoful întoarse o filă, mai întoarse una şi îşi dădu seama că citeşte cu totul altceva decît scria în carte. Îşi făcu înspăimîntat semnul crucii şi începu să cînte. Asta îl mai îmbărbătă: citania mergea mai cu spor şi filele se perindau una după alta. Deodată... în liniştea aceea... capacul de fier al sicriului plesni cu zgomot şi moarta se ridică. Era mai înfiorătoare decît prima oară. Dinţii îi clănţăneau sinistru şi gura i se strîmbase sălbatic, bălmăjind descîntece. Un vîrtej se ridică prin biserică, icoanele se năruiră pe podele şi geamurile sparte căzură, făcute ţăndări. Uşa sări din ţîţîni şi o mulţime fără număr de monştri se năpusti în lăcaşul Domnului. Zgomotul înfricoşător al aripilor şi zgrepţănatul ghearelor lor umplură biserica. Nălucile zburau şi cotrobăiau în căutarea filozofului.

Pînă şi cei din urmă aburi de rachiu se risipiră din capul lui Homa. Îşi făcea cruce şi citea rugile la nimereală. Şi în acelaşi timp auzea cum puterea necurată se frămîntă în jurul lui, aproape atingîndu-l cu aripile şi cu cozile scîrboase ale lighioanelor sale. Nu îndrăznea să privească; vedea numai o pocitanie uriaşă, mare cît peretele, năpădită de părul ei încîlcit ca o pădure; prin hăţişul pletelor priveau cumplit doi ochi, cu sprîncenele puţin arcuite în sus. Deasupra lui se ţinea în văzduh ceva ca o băşică uriaşă, din mijlocul căreia se întindeau mii de cleşti şi ace veninoase de scorpion. Bulgări de pămînt jilav spînzurau de aceşti cleşti. Toate lighioanele cătau spre filozof, îl căutau şi nu-l puteau zări, înconjurat cum era de cercul lui magic.

— Aduceţi-l pe Vii! Duceţi-vă după Vii! răsună glasul răposatei.

Şi deodată în biserică se lăsă o mare linişte. Din depărtare se auziră lupi urlînd şi curînd răsunară nişte paşi grei, călcînd apăsat prin biserică. Filozoful trase cu coada ochiului şi văzu că dihăniile aduc un om zdravăn şi cu picioarele strîmbe. Era acoperit cu totul de o pojghiţă de pămînt. Mîinile şi picioarele lui, negre de ţărînă, păreau nişte rădăcini noduroase şi tari. Păşea greu, poticnindu-se întruna. Pleoapele lui erau lungi pînă la pămînt. Homa văzu cu groază că arătarea are faţa de fier. Duhurile îl aduseră de subsuori chiar în dreptul locului unde stătea filozoful.

— Ridicaţi-mi pleoapele, nu văd!, tună Vii cu un glas venit parcă din fundul pămîntului şi toate pocitaniile se repeziră să-i ridice pleoapele.

„Nu te uita!“ îi şopti filozofului un glas lăuntric. Dar nu se putu stăpîni şi privi.

— Iată-l! strigă Vii, arătînd spre el cu degetul lui de fier. Şi toate dihăniile din biserică tăbărîră asupra filozofului. El se prăvăli la pămînt fără suflare şi în aceeaşi clipă îşi dădu sufletul de spaimă.

Răsună cîntecul cocoşilor. Era al doilea, pe cel dintîi nu-l auziseră gnomii. Speriate, duhurile se bulucirăspre uşi şi ferestre, ca să zboare mai repede, dar nu mai apucară: au rămas încremenite acolo, în uşă şi în ferestre. Cînd veni la biserică, preotul se opri în loc văzînd o asemenea pîngărire a sfîntului lăcaş şi nu îndrăzni să slujească aici prohodul. Şi biserica rămase pe vecie cu pocitaniile împietrite în uşă şi la ferestre, mai apoi o năpădiră pădurea, rădăcinile, bălăriile, tufele de porumbar sălbatic şi acum nimeni n-ar mai putea găsi drumul spre ea.

Cînd vestea acelei întîmplări ajunse la Kiev şi teologul Haliava află, în sfîrşit, trista soartă a filozofului Homa, un ceas încheiat se lăsă pradă cugetărilor. Între timp se schimbaseră multe în viaţa lui. Norocul îi surîsese: sfîrşind învăţătura, ajunsese clopotarul celei mai înalte clopotniţe şi umbla aproape întotdeauna cu nasul spart, pentru că scara de lemn ce ducea spre clopote era cît se poate de rău făcută.

— Ai auzit ce-a păţit Homa? îl întrebă într-o zi Tiberiu Gorobeţ, care era de-acum filozof şi purta nişte tuleie de mustaţă.

— Aşa i-a hărăzit Dumnezeu, răspunse clopotarul Haliava. Hai la crîşmă să închinăm un păhăruţ întru odihna sufletului său!

Tînărul filozof, care, cu o înflăcărare de entuziast, începuse să profite de drepturile sale, încît şi şalvarii, şi surtucul, chiar şi cuşma duhneau pe el a spirt şi a tutun, se învoi în aceeaşi clipă.

— Homa a fost om de treabă! zise clopotarul, cînd crîşmarul cel şchiop le puse pe masă cea de-a treia ulcică. Om de seamă a fost. Şi s-a prăpădit dintr-o nimica toată.

— Ba eu ştiu ce l-a dus la pierzanie: frica! Dacă nu s-ar fi temut, vrăjitoarea nu i-ar fi putut face nimic. Nu trebuie decît să-ţi faci cruce şi să o scuipi drept pe coadă şi nu păţeşti nimic. Toate astea le ştiu de mult. Că doar la noi, la Kiev, toate precupeţele din piaţă sînt vrăjitoare.

Drept răspuns, clopotarul dădu din cap în semn de încuviinţare. Dar, luînd seama că limba lui nu e în stare să spună măcar o vorbă, se ridică cu grijă de la masă şi, clătinîndu-se, se duse să se ascundă cît mai departe în buruieni. Totuşi, în virtutea vechii sale deprinderi, nu uită să şterpelească o talpă veche de cizmă, ce zăcea uitată pe laviţă.

Traducere de Aureliu Busuioc

189* Vii este o colosală plăsmuire a imaginaţiei populare. Acesta este numele pe care maloruşii îl dau căpeteniei gnomilor, o creatură cu pleoapele lungi pînă la pămînt. Nuvela aceasta e în întregime o legendă populară. N-am vrut să schimb nimic din ea şi o povestesc aproape la fel de simplu cum am auzit-o (n.a.).

190 „grămătici“, „retori“, „filozofi“ şi „teologi“ – porecle ale bursacilor; elevii din clasele superioare („filozofii“ şi „teologii“) îi aveau în ascultarea lor pe cei din clasele inferioare („grămătici“ şi „retori“).

191 *Haliava* – carîmb, tureatcă (ucr.).

192 *Homa Brut* – exemplu concludent de umor al onomasticii gogoliene, rezultat din alipirea a două nume din spaţii lingvistice diferite: foarte realul şi neaoşul Homa şi Brut, forma rusească a latinescului Brutus.

193 *Tiberiu Gorobeţ* – situaţie asemănătoare cu cea de mai sus; *gorobeţ* = vrăbioi (ucr.).

194 *...trepak* – dans ucrainean şi rusesc.

195 *„Măi duşmane, dănţuieşte cum boierul porunceşte*!*“* – în original în limba ucraineană.

196 *...un cîntec despre poporul asuprit* – frază refăcută de ediţiile sovietice după cea din manuscris. În toate ediţiile tipărite în timpul vieţii lui Gogol, sfîrşitul frazei era „...un cîntec de înmormîntare“.

197 *Kovtun* – de la *kovtati*: a înfuleca (ucr.).

198 *Şepciha* – forma feminină de la *Şeptun*.

199 *Şeptun* – de la *şeptati* = a şopti, a şuşoti (ucr. şi rus.).

Cum s-a certat Ivan Ivanovici cu Ivan Nikiforovici

Capitolul I
Ivan Ivanovici şi Ivan Nikiforovici

Grozavă becheşă[200] are Ivan Ivanovici! Minunată! Şi din ce pielicele-i făcută! Ptiu, drace, ce mai pielicele! Brumării, parcă atinse de promoroacă! Pun rămăşag că nu mai găsiţi la nimeni asemenea pielicele! Pentru numele lui Dumnezeu, uitaţi-vă la ele, mai ales dacă Ivan Ivanovici stă de vorbă cu cineva, uitaţi-vă dintr-o parte: nu te mai saturi privindu-le! Nici că le-aş putea zugrăvi: sînt catifea, argint, foc! Doamne-Dumnezeule! Sfinte Nicolae, făcătorule de minuni, preacuviosule! De ce n-am şi eu o becheşă ca a lui? Şi-a făcut-o pe vremea cînd Agafia Fedoseevna încă nu călătorea la Kiev. O cunoaşteţi pe Agafia Fedoseevna? E chiar aceea care l-a muşcat pe asesor de ureche.

Minunat om, Ivan Ivanovici! Ce mai casă are în Mirgorod! Cu cerdac de jurîmprejur şi cu streaşina sprijinită pe stîlpi de stejar, iar în cerdac are bănci peste tot. Ivan Ivanovici, cînd zăpuşeala e prea mare, se dezbracă de becheşă şi de ce mai are pe dedesubt, rămîne numai în cămaşă şi se odihneşte în cerdac, uitîndu-se ca să vadă ce se mai petrece în curte şi pe uliţă. Ce mai meri şi peri are chiar sub ferestre! Dacă deschizi una, crengile năvălesc în odaie. Toate astea-s în faţa casei, dar dacă aţi vedea ce are în grădină! Are cîte şi mai cîte! Pruni, vişini, cireşi, zarzavaturi fel de fel, floarea-soarelui, castraveţi, pepeni galbeni, ba şi-un hambar şi-o fierărie.

Minunat om, Ivan Ivanovici! Tare-i mai plac pepenii galbeni. Nu mănîncă nimic cu mai mare plăcere. De îndată ce sfîrşeşte prînzul şi iese în cerdac numai cu cămaşa pe el, îi porunceşte Gapkăi să-i aducă doi pepeni galbeni. Şi apoi îi taie cu mîna lui, strînge seminţele într-o hîrtioară anume şi se pune pe mîncat. După aceea îi spune Gapkăi să-i aducă o călimară şi

tot aşa, cu mîna lui, scrie pe hîrtioara cu seminţe: „Acest zămos a fost mîncat în cutare zi“. Dacă se întîmplă să aibă un oaspete, adaugă: „A luat parte şi cutare“.

Răposatul judecător al Mirgorodului avea întotdeauna o bucurie cînd se uita la casa lui Ivan Ivanovici. Da, căscioara nu-i urîtă deloc. Mie îmi place că din toate părţile i s-au adăugat tinde şi tindişoare, astfel că, dacă o priveşti de departe, nu se văd decît acoperişuri clădite unele peste altele, ceea ce seamănă foarte bine cu o strachină plină cu clătite sau mai degrabă cu ciupercile care cresc pe copaci. De altminteri, toate acoperişurile sînt din stuf; o salcie, un stejar şi doi meri şi-au sprijinit de ele crengile pletoase. Printre copaci se întrezăresc sau chiar dau în uliţă nişte ferestre mici cu obloanele meşteşugit cioplite şi spoite.

Minunat om, Ivan Ivanovici! Îl cunoaşte pînă şi comisarul din Poltava! Cînd vine de la Horol, Doroş Tarasovici Puhivocika[201] trece negreşit pe la dînsul. Iar părintele protopop Piotr, care locuieşte la Koliberda, ori de cîte ori are vreo cinci oaspeţi în casă, spune întotdeuna că nu cunoaşte alt om care să-şi îndeplinească datoria de creştin şi să ştie să trăiască mai bine decît Ivan Ivanovici.

Doamne, cum mai zboară timpul! Încă de pe-atunci trecuseră mai bine de zece ani de cînd rămăsese văduv. Copii n-a avut. În schimb Gapka are copii, care zburdă adesea prin ogradă. Întotdeauna Ivan Ivanovici îi dă fiecăruia dintre ei un covrig, o felie de zămos sau o pară. Gapka ţine cheile de la cămări şi pivniţe; cît despre cheia de la cufărul cel mare din odaia lui, precum şi cea de la cămara din mijloc, Ivan Ivanovici le ţine la el şi nu-i place să dea cuiva drumul pe-acolo. Gapka e o fătucă zdravănă, poartă catrinţă, iar pulpele şi obrajii îi plesnesc de sănătate.

Şi ce om evlavios e Ivan Ivanovici! În fiecare zi de duminică se îmbracă cu becheşa şi se duce la biserică. După ce intră şi face plecăciuni în toate părţile, Ivan Ivanovici îşi face loc de obicei în strană şi ţine foarte bine isonul cu vocea lui de bas. Iar după ce se sfîrşeşte slujba, nu-l rabdă inima să nu treacă pe la toţi cerşetorii. Poate că nici n-ar vrea să se ocupe de o

treabă atît de plicticoasă, dacă nu l-ar împinge la asta bunătatea lui înnăscută.

— Ziua bună, sărmano! spune el de obicei, alegînd-o pe miloaga cea mai schiloadă, cu rochia zdrenţuită, toată numai petice. De pe unde eşti, amărîto?

— Eu, boierule, am venit dintr-un cătun. De trei zile n-am mîncat şi n-am băut nimic, chiar copiii mei m-au alungat din casă.

— Vai de capul tău! Şi de ce ai venit aici?

— Să cer pomană, boierule, poate s-o îndura careva să-mi dea măcar de-o bucată de pîine.

— Hm! Adică vrei pîine? întreabă de obicei Ivan Ivanovici.

— Cum să nu vreau! Mi-s flămîndă ca un cîine.

— Hm! răspunde de obicei Ivan Ivanovici. Poate şi nişte carne ai vrea?

— Mă mulţumesc cu ce mi-o da luminăţia voastră.

— Hm! Crezi că-i mai bună carnea decît pîinea?

— Nu mai stă flămîndul să aleagă. Tot ce-mi dai e bine primit.

Spunînd aceste cuvinte, bătrîna întinde de obicei mîna.

— Ei, acum du-te cu Domnul, spune Ivan Ivanovici. Du-te, ce mai stai? Că doar nu te bat! Apoi, punînd aceleaşi întrebări încă unui cerşetor, şi încă unuia, se întoarce în cele din urmă acasă sau trece pe la vecinul său Ivan Nikiforovici, ca să bea un păhărel de votcă. Dacă nu, se duce la judecător sau la ispravnic.

Tare-i mai place lui Ivan Ivanovici cînd îi face cineva un cadou ori cînd îl cinsteşte cu ceva bun. Se dă în vînt după aşa ceva.

Foarte de treabă om este şi Ivan Nikiforovici. Stă gard în gard cu Ivan Ivanovici. Sînt prieteni atît de buni, cum nu s-a mai văzut pe lume. Anton Prokofievici Pupopuz[202], care şi pînă acum mai umblă în surtucul lui cafeniu cu mîneci albastre şi prînzeşte în zilele de duminică la judecător, avea obiceiul să spună că pe Ivan Nikiforovici şi pe Ivan Ivanovici însuşi dracul i-a legat cu o sfoară. Unde se duce unul, hop şi celălalt.

Ivan Nikiforovici n-a fost însurat niciodată. Deşi unii zic că s-ar fi însurat, asta-i o minciună sfruntată. Îl cunosc foarte bine pe Ivan

Nikiforovici şi pot să vă spun că nici măcar prin gînd nu i-a trecut să se însoare. Oare de unde scorneşte lumea toate bîrfele astea? La fel, s-a zvonit odată că Ivan Nikiforovici s-ar fi născut cu o coadă dinapoi. Dar născocirea asta e atît de neghioabă şi totodată atît de lipsită de bună-cuviinţă, încît nici nu socot că-i nevoie s-o dezmint în faţa cultivaţilor mei cititori, care ştiu de bună seamă că doar vrăjitoarele, ba încă numai unele dintre ele, au coadă dinapoi şi că ele, de altminteri, ţin mai mult de partea femeiască decît de cea bărbătească.

Cu toată marea lor afecţiune, aceşti doi prieteni, cum rar s-au mai văzut, nu prea seamănă unul cu altul. Cel mai bine caracterele lor ies la iveală prin comparaţie. Ivan Ivanovici are neobişnuitul dar de a vorbi foarte plăcut. Doamne, cum vorbeşte! Plăcerea asta poate fi asemuită doar cu aceea pe care o simţi atunci cînd te caută cineva în cap sau cînd te mîngîie uşor cu degetul pe călcîi. Asculţi, asculţi şi-ţi cade capul în piept. Plăcut! Foarte plăcut! Ca somnul după o baie bună. Ivan Nikiforovici, dimpotrivă, mai mult tace, însă, dacă trînteşte una, apoi să te ţii: mai ceva ca briciul te taie. Ivan Ivanovici e uscăţiv şi înalt; Ivan Nikiforovici e ceva mai scund, în schimb se întinde în lăţime. Capul lui Ivan Ivanovici seamănă cu o ridiche cu coada-n jos; al lui Ivan Nikiforovici, cu o ridiche cu coada-n sus. Ivan Ivanovici nu se întinde în cerdac numai cu cămaşa pe el decît dupăamiaza; către seară se scoală, se îmbracă cu becheşa şi se duce undeva sau la prăvălia oraşului, unde-şi vinde făina, sau în cîmp, unde vînează prepeliţe cu laţul. Ivan Nikiforovici zace toată ziua întins în pridvor, punîndu-şi de obicei spinarea la soare, fireşte, dacă nu-i prea mare arşiţa, şi nu vrea să se ducă nicăieri. Dimineaţa, dacă are chef de-o preumblare, dă o raită prin ogradă, îşi cercetează gospodăria şi se întoarce iarăşi la odihnă. Pe vremuri, se mai întîmpla să mai treacă şi pe la Ivan Ivanovici. Ivan Ivanovici e un om din cale-afară de delicat, într-o discuţie cuviincioasă n-ar spune o vorbă urîtă şi se supără negreşit dacă o aude de la alţii. Ivan Nikiforovici nu se fereşte niciodată; atunci, de obicei, Ivan Ivanovici se ridică de la locul lui şi spune: „Ajunge, ajunge, Ivan Nikiforovici! Mai bine te-ai întinde la soare, decît să rosteşti asemenea vorbe neplăcute lui Dumnezeu“. Ivan Ivanovici

se face foc dacă găseşte o muscă în borş: atunci îşi iese din fire, trînteşte farfuria şi-l ocărăşte pe stăpînul casei. Lui Ivan Nikiforovici îi place foarte mult să se scalde şi, cînd se bagă în rîmnic pînă la gît, dă poruncă să i se aducă în apă şi măsuţa cu samovarul, bînd cu mare mulţumire ceai într-o asemenea răcoare. Ivan Ivanovici se bărbiereşte de două ori pe săptămînă, Ivan Nikiforovici, o singură dată. Ivan Ivanovici e grozav de curios. Doamne fereşte să începi a-i povesti ceva şi să nu-ţi duci la capăt istorisirea! Dacă-i nemulţumit de ceva, te lasă îndată să-ţi dai seama. Pe chipul lui Ivan Nikiforovici ghiceşti cu greu dacă-i mulţumit ori supărat; chiar dacă se bucură de ceva, nu lasă să se vadă. Ivan Ivanovici e cam fricos din fire. Ivan Nikiforovici, dimpotrivă, are nişte şalvari cu creţuri atît de largi, încît, dacă i-ai umfla, ar încăpea în ei toată curtea, cu hambarele şi acareturile. Ivan Ivanovici are ochii mari şi expresivi, de culoarea foii de tutun, şi gura îi aduce întrucîtva cu litera „V“. Ivan Nikiforovici are ochii mici, gălbui, pierduţi cu totul pe sub sprîncenele-i stufoase şi pe obrajii dolofani, iar nasul îi e ca o prună coaptă. Ivan Ivanovici, dacă te cinsteşte cu tutun, linge mai întîi capacul tabacherei, apoi îl pocneşte cu degetul şi, întinzîndu-ţi-o, îţi spune, dacă te cunoaşte: „Pot oare să mă încumet, domnul meu, să vă rog să-mi faceţi cinstea?“ Iar dacă nu te cunoaşte, zice: „Pot oare să mă încumet, domnul meu, neavînd onoarea a vă şti rangul, numele de botez şi cel după tată, să vă rog să-mi faceţi cinstea?“ Pe cînd Ivan Nikiforovici îţi pune în palmă punga şi te îmbie: „Serviţi-vă“. Atît Ivan Ivanovici, cît şi Ivan Nikiforovici nu pot suferi puricii şi de aceea nici unul dintre ei nu-l scapă vreodată pe jidovul-negustor, de la care cumpără, în felurite borcănaşe, elixir împotriva acestor gîngănii, fireşte, nu înainte de a-l ocărî binişor pentru că mărturiseşte credinţa evreiască.

De altfel, cu toate micile deosebiri, atît Ivan Ivanovici, cît şi Ivan Nikiforovici sînt nişte oameni minunaţi.

Capitolul II
Din care se poate afla ce-a rîvnit Ivan Ivanovici,

ce a vorbit cu Ivan Nikiforovici şi cum s-a sfîrşit vorba lor

Într-o dimineaţă, asta se întîmpla în luna lui iulie, Ivan Ivanovici stătea întins în cerdac. Soarele dogorea, văzduhul era uscat şi aluneca în unde sclipitoare. Ivan Ivanovici apucase să iasă din oraş, să treacă pe la cosaşi şi prin cătun, să-i descoase pe ţărani şi pe femei cu care se întîlnise, întrebîndu-i de unde vin, unde se duc şi de ce. Ostenise grozav şi se întinsese să se odihnească. Stînd aşa culcat, multă vreme scrută cu privirea cămările, curtea, şoproanele, găinile care mişunau prin bătătură, gîndindu-se în sinea lui: „DoamneDumnezeule, că bun gospodar mai sînt! Ce-mi lipseşte? Am păsări, acareturi, hambare, tot ce-i pofteşte omului inima, votcă aromită cu mirodenii, peri în livadă şi pruni, mac în grădină, varză, mazăre... Ce-mi mai lipseşte?... Tare-aş vrea să ştiu ce-mi mai lipseşte!“

Punîndu-şi această întrebare profundă, Ivan Ivanovici rămase pe gînduri; între timp ochii lui găsiră alte obiecte, săriră peste gard în curtea lui Ivan Nikiforovici şi fără voie începură să contemple o privelişte interesantă. O muiere slăbănoagă scotea, rînd pe rînd, fel de fel de haine vechi şi le întindea la aerisit pe o frînghie. Curînd un mundir vechi, cu manşetele tocite, îşi întinse mînecile în văzduh şi îmbrăţişă o bluză de brocart, în urma lui, cu gulerul mîncat de molii, îşi făcu apariţia un alt mundir, de curtean, ai cărui nasturi aveau stema pe ei; urmară nişte pantaloni albi, din stofă de lînă, pătaţi, în care, cîndva, încăpeau picioarele lui Ivan Nikiforovici, dar pe care acum şi i-ar fi putut trage cel mult pe degete. Imediat după aceea începură să fluture alţi pantaloni, ca un „U“ răsturnat. Apoi se ivi un beşmet[203] căzăcesc, albastru, pe care Ivan Nikiforovici şi-l cususe cu vreo douăzeci de ani în urmă, cînd se gîndise să intre în garda civică şi fusese cît pe ce să-şi lase mustaţă. În sfîrşit, i se alătură o sabie ce semăna cu săgeata unui turn, avîntată spre înălţimi. Apoi începu să-şi fîlfîie pulpanele ceva ce aducea a caftan verde ca iarba, cu nasturi de aramă cît un pitac. De sub pulpane, se iţi o jiletcă cu umerii din stofă cusută cu fir şi cu o tăietură adîncă în faţă. Curînd jiletca fu acoperită de o fustă veche a răposatei

bunici, cu nişte buzunare în care s-ar fi putut pune cîte un pepene verde. Toate acestea, învălmăşite, alcătuiau o priveliştе cît se poate de captivantă pentru Ivan Ivanovici, în vreme ce razele soarelui, scoţînd din loc în loc la iveală cîte o mînecă albastră sau verde, o manşetă roşie sau un petic de brocart auriu, sau jucîndu-se pe vîrful sabiei, făceau ca priveliştea să semene cu ceva neobişnuit, asemănător hîrzobului cu păpuşi, purtat prin cătune de şmecherii ambulanţi, mai ales cînd mulţimea se îmbulzeşte ca să-l vadă pe Irod-împărat cu coroana lui de aur sau pe Anton, care trage capra de frînghie; îndărătul hîrzobului zdrăngăne o scripcă; un ţigan pufneşte din buze, făcînd-o pe toba, soarele asfinţeşte şi, pe nesimţite, răcoarea proaspătă a nopţii sudice îmbrăţişează tot mai strîns umerii şi pieptul ţărăncuţelor durdulii.

Curînd, bătrîna ieşi icnind din cămară, cărînd în cîrcă o şa veche, cu scările rupte, ai cărei coburi de piele pentru pistoale erau ponosiţi, ca şi cioltarul, care cîndva fusese purpuriu, cusut cu fir de aur şi împodobit cu paftale de alamă.

„Neghioabă muiere! se gîndi Ivan Ivanovici. Nu-i mare lucru să-l atîrne şi pe Ivan Nikiforovici pe frînghie, ca să se aerisească.“

Şi într-adevăr nu greşi prea mult în presupunerile sale. Peste vreo cinci minute, ca o pînză pe catarg, se înălţară şi şalvarii de nanchin ai lui Ivan Nikiforovici, acoperind aproape o jumătate din ogradă. După aceea, femeia mai scoase o căciulă şi o puşcă.

„Asta ce-o mai fi? se întrebă Ivan Ivanovici. N-am văzut vreodată o puşcă la Ivan Nikiforovici. Cum adică? De împuşcat, nu împuşcă, dar ţine o armă în casă! La ce i-o fi trebuind? Şi-i grozavă, zău! De mult doream aşa ceva. Tare-aş vrea să fie a mea puşca asta. Îmi place să mă distrez făcîndu-mi de lucru cu puşca.“

— Hei, femeie! strigă Ivan Ivanovici, chemînd-o cu degetul.

Bătrîna veni lîngă gard.

— Ce-ai acolo, mătuşă?

— Păi, vezi şi matale. O puşcă.

— Ce fel de puşcă?

— Cine s-o mai ştie? Dacă ar fi a mea, poate aş şti din ce-i făcută. Dară îi a boierului.

Ivan Ivanovici se sculă şi începu să cerceteze pe toate părţile puşca, uitînd s-o ocărască pe babă că a scos-o la aerisit, cum făcuse şi cu sabia.

— Zic eu că-i de fier, mai spuse bătrîna.

— Hm! De fier! De ce să fie de fier? mormăi mai mult pentru sine Ivan Ivanovici. Şi de mult zici c-o are boierul?

— Poate c-o are de mult.

— Bun lucru! urmă Ivan Ivanovici. O să-l rog să mi-o dea mie. Ce să facă el cu puşca? Sau am să-i dau ceva în schimb. Mătuşă, acasă-i boierul?

— Acasă.

— Şi ce face? Stă culcat?

— Culcat.

— Bine. Vin acuşi la el.

Ivan Ivanovici se îmbrăcă, puse mîna pe un băţ noduros, ca să se apere de cîini, pentru că la Mirgorod mişună pe uliţi mai mulţi cîini decît oameni, şi ieşi pe poartă.

Deşi curtea lui Ivan Nikiforovici era alături şi putea ajunge trecînd peste gard, Ivan Ivanovici porni totuşi pe uliţă. Din uliţa asta trebuia s-o ia pe o ulicioară, care atîta era de îngustă, încît, dacă se întîmpla să se întîlnească aici două căruţe, fie chiar şi cu cîte un singur cal, nu puteau trece şi rămîneau locului, pînă cînd căruţaşii le înşfăcau de roţile de dinapoi şi le trăgeau pe una într-o parte, pe una în cealaltă, tîrîndu-le astfel din nou în uliţile spre care dădea ulicioara. Cît despre trecători, aceştia, pătrunzînd pe ulicioară, se împodobeau, în chip de flori, cu scaieţii ce creşteau de-o parte şi de alta, de-a lungul gardului. În această ulicioară răspundeau pe de o parte şura lui Ivan Ivanovici, iar, de cealaltă parte, hambarul, poarta şi porumbăria lui Ivan Nikiforovici.

Ivan Ivanovici ajunse la poartă şi trase cu zgomot zăvorul. Cîinii din curte începură să latre, dar curînd, văzînd o persoană cunoscută, haita de dulăi de toate culorile fugi înapoi, fluturîndu-şi cozile. Curtea era împestriţată de porumbei indieni, pe care Ivan Nikiforovici îi hrănea cu

mîna lui, de coji de pepeni galbeni şi verzi, aşa că Ivan Ivanovici o străbătu, ocolind ba un petic de zarzavat, ba o roată stricată, ba un cerc de butoi, ba un băieţaş trîntit pe jos în cămăşuţa lui murdară. Totul alcătuia o privelişte foarte pe placul pictorilor! Umbra de la hainele atîrnate pe frînghie cuprindea mai toată ograda, făcînd-o să pară cît de cît răcoroasă. Bătrîna îl întîmpină cu o plecăciune şi, căscînd gura, rămase locului. În faţa casei se răsfăţa un pridvor frumuşel, cu steaşina sprijinită pe doi stîlpi de stejar, slabă speranţă de apărare împotriva soarelui, care pe vremea asta în Malorusia nu ştie de glumă şi-l scaldă pe trecător din cap pînă-n picioare în valuri fierbinţi de sudoare. Din asta se poate vedea cît de mare era dorinţa lui Ivan Ivanovici de a căpăta acel lucru, de care avea mare nevoie, dacă se hotărîse să iasă din casă la ceasul acela, trădîndu-şi pînă şi obiceiul dintotdeauna de a se plimba numai seara.

Odaia în care intră Ivan Ivanovici era cu desăvîrşire cufundată în întuneric, pentru că obloanele erau trase şi o singură rază de soare, pătrunzînd prin găuricea făcută într-un oblon, căpăta toate culorile curcubeului şi, lovindu-se de peretele opus, desena pe el un peisaj pestriţ, alcătuit din acoperişuri de stuf, din copaci şi din hainele întinse pe frînghia din curte, numai că totul era cu fundul în sus. Din această pricină, întregii odăi i se transmitea un încîntător clarobscur.

— Doamne-ajută! spuse Ivan Ivanovici.

— A! Să trăieşti, Ivan Ivanovici! răspunse un glas dintr-un colţ de odaie. Abia atunci Ivan Ivanovici îl zări pe Ivan Nikiforovici tolănit pe un covor aşternut pe jos. Iartă-mă că stau în faţa dumitale cum m-a făcut mama.

Ivan Nikiforovici stătea întins fără să aibă nimic pe el, nici măcar cămaşa.

— Nu-i nimic. Ai dormit bine astă-noapte, Ivan Nikiforovici?

— Am dormit. Dar dumneata ai dormit bine, Ivan Ivanovici?

— Dormit.

— Vasăzică, de-abia acum te-ai sculat?

— Eu să mă fi sculat de-abia acum? Hristos să te aibă-n pază, Ivan Nikiforovici! Cum să dorm pînă la ora asta? Chiar acum m-am întors din cătun. Să vezi ce mai grîne-s în lanuri! O minunăţie! Şi ce mai fîn a crescut, înalt, moale, îmbelşugat!

— Gorpina! strigă Ivan Nikiforovici. Ia adu-i lui Ivan Ivanovici nişte votcă şi nişte plăcinte cu smîntînă.

— Frumoasă vreme astăzi.

— Ia n-o mai lăuda atîta, Ivan Ivanovici! Lua-o-ar dracu'! Nu mai ştiu unde să mă ascund de-atîta arşiţă.

— Nici că se putea să nu-l pomeneşti pe dracu'. Ehei, Ivan Nikiforovici! Ai să-ţi aduci dumneata aminte de vorba mea, dar prea tîrziu are să fie: ai să pătimeşti pe lumea cealaltă pentru asemenea vorbe neplăcute Domnului.

— Da' cu ce te-am supărat, Ivan Ivanovici? Doar nu m-am atins nici de tata, nici de mama dumitale. Nu ştiu cu ce te-am supărat.

— Hai, hai, ajungă-ţi, Ivan Nikiforovici!

— Zău că nu te-am jignit cu nimic, Ivan Ivanovici!

— Ciudat că nici pînă acum prepeliţele nu se lasă ademenite de piuitoare.

— Dumneata faci cum vrei, poţi să crezi ce vrei, dar eu nu te-am supărat cu nimic.

— Nu ştiu de ce nu se lasă ademenite, spuse Ivan Ivanovici, ca şi cum nu l-ar fi auzit pe Ivan Nikiforovici. N-o fi încă vremea lor, deşi ar cam fi, parcă.

— Şi zici că-s frumoase grînele?

— Minunate grîne, minunate!

Urmă o scurtă tăcere.

— Şi ce-ţi veni, Ivan Nikiforovici, să scoţi hainele afară? reluă, în sfîrşit, vorba Ivan Ivanovici.

— Păi afurisita asta de babă le-a lăsat să putrezească, şi-s aproape noi. Acum le aerisesc. Postavu-i subţire, de soi, n-ai decît să le întorci pe dos şi pot fi purtate iar.

— Mi-a plăcut un lucruşor acolo, Ivan Nikiforovici.

— Care?

— Spune-mi, te rog, la ce-ţi trebuie puşca pe care a-i pus-o pe frînghie la un loc cu hainele? Spunînd acestea, Ivan Ivanovici îl îmbie cu nişte tutun. Pot oare să mă încumet să te rog să-mi faci cinstea?

— Mulţumesc, cinsteşte-te singur! Eu o să trag dintr-al meu! Ivan Nikiforovici bîjbîi cu mîna prin jur pînă găsi punga. Vasăzică proasta de babă a atîrnat şi puşca tot acolo? Bun tabac face ovreiul din Sorocinţi! Nu ştiu cu ce l-o fi amestecînd, dar tare-i înmiresmat! Aduce niţel a calomfir. Ia şi mestecă un fir. Nu-i aşa că aduce a calomfir? Poftim, serveşte-te!

— Rogu-te, Ivan Nikiforovici, să-mi spui, că eu tot la puşcă mă întorc: ce-o să faci cu ea? Că doar nu ţi-e de trebuinţă.

— Cum să nu-mi fie de trebuinţă? Dacă o fi nevoie să trag vreodată?

— Aibă-te Dumnezeu în pază, Ivan Nikiforovici! Cînd să ai dumneata prilejul să tragi? Doar, poate, la Judecata de Apoi. După cît ştiu eu şi îşi mai amintesc şi alţii, dumneata n-ai omorît nici măcar o raţă[204]. De altminteri, nici firea pe care ţi-a dat-o Domnul Dumnezeul nostru nu-i potrivită cu împuşcăturile. Atît de falnic şi de trupeş fiind, cum să poţi umbla prin smîrcuri, cînd acea parte a îmbrăcămintei dumitale, căreia nu-i poţi spune pe nume într-o vorbire cuviincioasă, stă şi acum să se aerisească? Dacă ai umbla prin bălţi, cum ar mai fi? Nu, dumneata trebuie să ai parte de tihnă, de odihnă. (Aşa cum am pomenit mai sus, Ivan Ivanovici vorbea nespus de pitoresc atunci cînd voia să înduplece pe careva. Cum vorbea! Doamne, cum mai vorbea!) Da, dumneata trebuie să ai parte de fapte cuviincioase! Ascultă, dă-mi-o mie!

— Cum se poate! Puşca-i scumpă. Acum nu mai găseşti nicăieri o armă ca asta. Cînd aveam de gînd să intru în garda civică, am cumpărat-o de la un turcalete. Şi-acum, hodoronctronc, să ţi-o dau! Păi e un lucru de care am nevoie.

— La ce ai nevoie?

— Cum adică la ce? Dacă dau năvală tîlharii în casă... Cum să n-am nevoie de ea! Slavă ţie, Doamne! Acum sînt liniştit şi nu mă tem de nimeni.

Şi de ce? Ştiu că am puşca în cămară.

— Ce mai puşcă! Păi, Ivan Nikiforovici, are închizătorul stricat.

— Şi ce dacă-i stricat? Se poate drege. Trebuie doar uns cu nişte ulei de cînepă, ca să nu ruginească.

— Din spusele dumitale, Ivan Nikiforovici, nu văd să ai vreun simţământ prietenesc pentru mine. Nu vrei să faci nimic ca să-mi dai un semn de bunăvoinţă.

— Cum poţi spune, Ivan Ivanovici, că nu-ţi arăt nici un semn de bunăvoinţă? Cum de nu ţi-e ruşine! Boii dumitale pasc pe fînaţul meu şi eu nu m-am atins vreodată de ei. Cînd te duci la Poltava, întotdeauna îmi ceri căruţa, şi ce? S-a întîmplat vreodată să nu ţi-o dau? Copilaşii dumitale sar mereu gardul la mine în ogradă şi se joacă cu dulăii mei, iar eu nu zic nimic: las' să se joace, numai să nu pună mîna pe ceva! Las' să se joace, zic!

— Dacă nu vrei să mi-o dăruieşti, atunci hai să facem schimb.

— Şi ce-mi dai pentru ea? Punînd această întrebare, Ivan Nikiforovici se sprijini într-un cot şi aruncă o privire către Ivan Ivanovici.

— Îţi dau scroafa cea roşcată, pe care am îngrăşat-o în cocină. Grozavă scroafă! Să vezi dacă nu ţi-o făta la anul o mulţime de purceluşi.

— Nu ştiu, zău, cum poţi spune una ca asta, Ivan Ivanovici. La ce-mi trebuie scroafa dumitale? Doar dracului să-i fac pomenirea.

— Iar vorbeşti de dracu'! Nu poţi fără el! Zău, mare păcat îţi faci, Ivan Nikiforovici, mare păcat!

— Chiar aşa, Ivan Ivanovici, cum poţi să-mi dai pe-o puşcă dracu' mai ştie ce? O scroafă!

— Da' de ce să fie dracu' mai ştie ce, Ivan Ivanovici?

— Cum altfel? Mai bine-ai sta şi te-ai gîndi cumsecade. E vorba de-o puşcă, de-un lucru ştiut de toată lumea. Pe cînd o scroafă numai dracu' mai poate să ştie ce-i! Dacă asta ar spune-o altul, nu dumneata, aş lua-o ca pe o jignire.

— Şi ce-ai văzut dumneata rău la scroafa mea?

— Dar drept cine mă iei, la urma urmelor? Să dau pe-o scroafă...

— Ei hai, şezi binişor! Nu mai zic nimic... Rămîi cu puşca dumitale, n-are decît să-ţi putrezească şi să rugineascâ în cămară. Nu mai vreau să vorbesc de ea.

Urmă un răstimp de tăcere.

— Se zice vorba, începu Ivan Ivanovici, că trei regi i-au declarat război ţarului nostru.

— Da, mi-a spus şi mie Piotr Feodorovici. Ce război mai e şi ăsta? Şi din ce s-a iscat?

— Nimeni n-ar putea spune la sigur din ce s-a iscat, Ivan Nikiforovici. Eu socot că regii vor ca noi toţi să primim credinţa turcească.

— Ia te uită ce le-a putut trece prin minte nătărăilor! rosti Ivan Nikiforovici, săltîndu-şi capul.

— Vezi dumneata, pentru asta şi ţarul nostru le-a declarat război. Ba nu, zice, ia primiţi voi credinţa creştină!

— Ei, şi ce? Păi au să-i bată ai noştri, Ivan Ivanovici!

— Au să-i bată. Carevasăzică, Ivan Nikiforovici, nu vrei să faci schimb cu puşculiţa aceea?

— Uite ce mi se pare ciudat, Ivan Ivanovici: s-ar zice că eşti om învăţat, da' vorbeşti ca un neisprăvit! Să mă iei ca pe-un prost şi...

— Stai jos, stai jos! Las-o în plata Domnului! N-are decît să crape, eu nu mai spun nimic!

În clipa asta li se aduse gustarea.

Ivan Ivanovici dădu peste cap un păhărel şi gustă din plăcinta cu smîntînă.

— Ascultă, Ivan Nikiforovici. Îţi mai dau, pe lîngă scroafă, şi doi saci de ovăz, că n-ai semănat ovăz anul ăsta şi tot va trebui să cumperi.

— Zău, Ivan Ivanovici, ca să stea omul de vorbă cu dumneata, ar trebui să se îndoape mai întîi cu fasole. (Asta încă nu-i nimic, Ivan Nikiforovici dă drumul la vorbe şi mai usturătoare.) Unde s-a mai văzut să dea cineva o puşcă pe doi saci cu ovăz? Sînt sigur că becheşa nu ţi-ai pune-o la bătaie.

— Ivan Nikiforovici, ai uitat că-ţi mai dau şi scroafa.

— Nu mai spune! Doi saci de ovăz şi o scroafă pentru o puşcă?

— Da’ ce, e puţin?

— Pentru o puşcă?

— Pentru o puşcă, fireşte.

— Doi saci pentru o puşcă?

— Păi nu doi saci goi, ci cu ovăz. Şi de scroafă ai uitat?

— Pupă-te cu scroafa dumitale, iar dacă nu vrei, atunci pupă-te cu dracu’!

— Ehei, nu-ţi poate spune cineva o vorbă, că o şi iei razna! Ai să vezi că pe lumea cealaltă, pentru vorbele astea urîte lui Dumnezeu, ţi-or împăna limba cu ace înroşite în foc. După ce stă omul de vorbă cu dumneata, trebuie să se spele şi pe faţă, şi pe mîini, ba să se mai şi afume cu tămîie.

— Dă-mi voie, Ivan Ivanovici, puşca-i un lucru ales, o jucărie de mai mare dragul, ba şi o podoabă plăcută în odaie...

— Ivan Nikiforovici, te lauzi cu puşca dumitale *mai ceva ca proasta-n tîrg*! spuse înciudat Ivan Ivanovici, pentru că începuse să se supere de-a binelea.

— Iar dumneata, Ivan Ivanovici, eşti un *gînsac*[205] sadea.

Dacă Ivan Nikiforovici n-ar fi trîntit cuvîntul acesta, s-ar fi ciorovăit şi s-ar fi despărţit prieteni, ca întotdeauna, dar de astă dată lucrurile luară altă întorsătură. Ivan Ivanovici se făcu foc.

— Ce-ai zis, Ivan Nikiforovici? întrebă el, ridicînd glasul.

— Am zis că semeni cu un gînsac, Ivan Ivanovici!

— Cum de-ai cutezat, domnul meu, uitînd de bună-cuviinţă şi de respect pentru rangul şi numele unui om, să-l înjoseşti cu un cuvînt atît de denigrator?

— Ce-i denigrator în asta? Şi, la drept vorbind, ce tot dai aşa din mîini, Ivan Ivanovici?

— Repet: cum de-ai cutezat, călcînd orice bună-cuviinţă, să mă numeşti gînsac?

— Strănuta-ţi-aş drept în nas, Ivan Ivanovici! Ce tot cotcodăceşti atîta?

Ivan Ivanovici nu se mai putea stăpîni: buzele îi tremurau; gura lui, care avusese întotdeauna forma literei „V“, începuse acum să semene cu un

„O“; ochii îi clipeau de mamafocului, încît te băgau în sperieţi. Aşa ceva i se întîmpla foarte rar lui Ivan Ivanovici. Pentru una ca asta trebuia să-l superi tare de tot.

— Dacă-i pe-aşa, rosti Ivan Ivanovici, atunci ţi-o spun de la obraz că nici nu vreau să te mai cunosc!

— Mare scofală! Zău că n-o să plîng dintr-atîta lucru! răspunse Ivan Nikiforovici.

Minţea, zău că minţea! Îi părea foarte rău de cele întîmplate.

— N-o să-mi mai calce piciorul în casa dumitale.

— Ehe-he! spuse Ivan Nikiforovici, nemaiştiind nici el ce să spună de ciudă, şi, împotriva obişnuinţei sale, se ridică în picioare. Hei, babo, şi tu, băiete! La aceste cuvinte, de după uşă se arătară baba slăbănoagă şi un băiat mărunţel, încurcat în surtucul prea lung şi prea larg pe care îl purta. Luaţi-l de mînă pe Ivan Ivanovici şi daţi-l pe uşă afară!

— Cum? Pe mine, care am rang de nobil, să mă daţi afară? strigă Ivan Ivanovici, clocotind de demnitate şi indignare. Numai să îndrăzniţi! Ia încercaţi să vă apropiaţi de mine! Vă căsăpesc cu tot cu stăpînul vostru nerod! Nici corbii n-or să mai dea de urma voastră! (Cînd era zguduit de mari cutremure sufleteşti, Ivan Ivanovici vorbea deosebit de impunător.)

Întregul grup reprezenta un tablou de mare forţă: Ivan Nikiforovici, stînd în mijlocul odăii, în deplina sa frumuseţe şi fără nici o podoabă! Baba, cu gura căscată şi avînd întipărită pe faţă expresia cea mai neghioabă de nesfîrşită spaimă! Ivan Ivanovici, cu mîna înălţată, cum erau reprezentaţi cîndva tribunii romani! Era o clipă neobişnuită! Un spectacol superb! Şi din păcate numai unul dintre ei era spectator: băieţelul cu surtucul cît toate zilele, care stătea destul de liniştit şi se scobea cu degetul în nas.

În sfîrşit, Ivan Ivanovici îşi luă căciula.

— Foarte frumos te porţi, Ivan Nikiforovici! Admirabil! Asta am să ţi-o aduc aminte!

— Pleacă, Ivan Ivanovici, pleacă! Şi nu care cumva să-mi treci pe dinainte, că-ţi fac mutra zob!

— Uite-aşa îţi răspund la asta, Ivan Nikiforovici! zise Ivan Ivanovici, arătîndu-i o tiflă, apoi ieşi, trîntind uşa, care scîrţîi răguşit şi se deschise din nou.

Ivan Nikiforovici se arătă în prag şi vru să adauge ceva, dar Ivan Ivanovici nu mai întoarse capul şi ieşi la iuţeală din curte.

Capitolul III
Ce s-a întîmplat după cearta lui Ivan Ivanovici cu Ivan Nikiforovici

Aşadar, cei doi bărbaţi de ispravă, fala şi podoaba Mirgorodului, s-au certat! Şi pentru ce? Pentru un fleac, pentru un „gînsac“. N-au mai vrut să se vadă unul pe altul, au rupt toate legăturile, cu toate că pînă atunci se ştiuse că sînt prieteni nedespărţiţi. Mai înainte, Ivan Ivanovici şi Ivan Nikiforovici trimiteau în fiecare zi pe cîte cineva să întrebe de sănătate şi, din balcoanele lor, îşi spuneau nişte vorbe atît de plăcute, încît te ungeau la inimă. În zilele de duminică, Ivan Ivanovici, în becheşa lui din stofă bună, şi Ivan Nikiforovici, în cazaca sa galben-cafenie, o porneau spre biserică aproape braţ la braţ. Şi dacă Ivan Ivanovici, care are ochii grozav de ageri, zărea cel dintîi o băltoacă sau vreo murdărie pe uliţă, ceea ce se mai întîmplă uneori la Mirgorod, întotdeauna îi spunea lui Ivan Nikiforovici: „Fereşte-te, nu călca acolo, că nu-i bine“. La rîndul său, Ivan Nikiforovici, îi arăta cele mai mişcătoare semne de prietenie şi, oricît de departe ar fi stat de el, întotdeauna îi întindea lui Ivan Ivanovici punga cu tutun, spunînd: „Serveşte-te!“ Şi ce gospodării minunate aveau amîndoi!... Cînd am auzit de asta, am rămas ca trăsnit! Mult timp nici n-am vrut să cred. Doamne sfinte! Ivan Ivanovici să se certe cu Ivan Nikiforovici! Doi oameni atît de destoinici! Atunci ce mai este statornic pe lumea asta?

Întors acasă, Ivan Ivanovici se simţi multă vreme foarte tulburat. Altădată s-ar fi dus mai întîi în grajd, să vadă dacă iepşoara mănîncă fîn (are Ivan Ivanovici o iepşoară roaibă, cu steluţă albă-n frunte, un căluţ foarte bun), apoi ar fi dat cu mîna lui mîncare curcilor şi purceilor şi de-abia după aceea ar fi intrat în casă, unde face vase (e foarte iscusit la aşa ceva,

ciopleşte ca unul de meserie felurite lucruri din lemn) sau citeşte dintr-o carte tipărită la editura Liubi, Gari şi Popov[206] (titlul nu i-l mai ştie, pentru că slujnica a rupt demult jumătatea de sus a primei pagini, dîndu-i-o unui copil să se joace), dacă nu cumva se odihneşte în cerdac, la umbră. De astă dată, însă, nu se apucă de nici una dintre îndeletnicirile lui obişnuite. În loc de asta, dînd cu ochii de Gapka, o luă la rost, ocărînd-o că umblă de colo-colo fără treabă, cu toate că femeia căra crupe la bucătărie. Aruncă cu băţul în cocoşul care venise ca de obicei lîngă cerdac, după tainul cuvenit. Iar cînd dădu fuga la el un ţînc murdar, cu cămăşuţa zdrenţuită, şi începu să strige: „Tătuţă, tătuţă, dă-mi turtă dulce!“, atît de fioros se zborşi la el şi bătu din picior, că băieţelul, înspăimîntat, fugi Dumnezeu ştie încotro.

Pînă la urmă, îşi mai veni în fire şi se apucă de treburile sale dintotdeauna. Prînzi tîrziu şi abia spre seară se întinse la odihnă în cerdac. Borşul bun, din carne de porumbel, pe care i-l făcuse Gapka, îi alungă cu totul din minte întîmplarea de dimineaţă. Ivan Ivanovici se apucă iar să-şi cerceteze cu plăcere gospodăria. În sfîrşit, îşi opri privirea asupra ogrăzii vecine şi îşi zise: „Azi n-am fost pe la Ivan Nikiforovici, ia să mă duc acum“. Spunînd asta, Ivan Ivanovici îşi luă băţul, căciula şi ieşi în uliţă. Dar la cîţiva paşi de poartă îşi aminti cearta lor, scuipă şi făcu cale întoarsă. Aproape aceeaşi mişcare se petrecu şi în curtea lui Ivan Nikiforovici. Ivan Ivanovici o văzu pe băbuţă punînd piciorul pe gard, ca să sară în ograda lui, cînd răsună deodată glasul lui Ivan Nikiforovici: „Înapoi! Înapoi! Nu-i nevoie!“ Totuşi, lui Ivan Ivanovici i se făcu tare urît. S-ar fi putut prea bine ca aceşti bărbaţi destoinici să se împace chiar a doua zi, dacă o întîmplare deosebită din casa lui Ivan Nikiforovici n-ar fi spulberat orice speranţă şi n-ar fi turnat gaz pe focul duşmăniei, care era gata-gata să se stingă.

În seara aceleiaşi zile, la Ivan Nikiforovici sosi Agafia Fedoseevna. Agafia Fedoseevna nu-i era lui Ivan Nikiforovici nici rudă, nici cumnată, nici măcar cumătră. S-ar fi părut că n-avea de ce să-i calce pragul, mai ales că nici el nu se prea bucura de vizitele ei. Totuşi, venea şi rămînea la el săptămîni întregi, uneori şi mai mult. Atunci îi lua cheile şi punea mîna pe toate frîiele casei. Asta lui Ivan Nikiforovici nu-i plăcea deloc şi-i de-a

mirării că o asculta ca un copil. Cu toate că uneori încerca s-o înfrunte, Agafia Fedoseevna îi biruia întotdeauna cerbicia.

Eu unul mărturisesc că nu înţeleg de ce s-au orînduit astfel lucrurile, încît femeile ne duc de nas cu aceeaşi uşurinţă cu care mînuiesc un ceainic, pe care-l apucă de toartă. Ori mîinile li-s făcute astfel, ori nasurile noastre numai pentru asta-s bune. Şi cu toate că nasul lui Ivan Nikiforovici aducea întrucîtva cu o prună, Agafia Fedoseevna îl înşfăca de acest nas şi-l purta după ea ca pe un căţeluş. Cînd era ea în vizită la el, Ivan Nikiforovici, fără să vrea, îşi schimba modul obişnuit de viaţă: nu mai stătea atît de mult întins la soare şi, dacă o făcea, nu mai stătea gol-goluţ, ci se îmbrăca întotdeauna cu cămaşa şi şalvarii, deşi Agafia Fedoseevna nu avea absolut deloc această pretenţie. Nu era amatoare de fandoseli şi, cînd Ivan Ivanovici avea friguri, cu mîinile ei îl freca din cap pînă-n picioare cu terebentină şi oţet. Agafia Fedoseeva purta bonetă pe cap, trei negi pe nas şi un capot de culoarea cafelei, cu flori gălbui. La trup era ca o putină, din care pricină, dacă ai fi vrut să-i găseşti talia, nu ţi-ar fi fost mai uşor decît dacă ţi-ar fi trecut prin cap să-ţi vezi nasul fără oglindă. Picioruşele îi erau destul de scurte, plămădite după modelul a două pernuţe. Bîrfea, mînca sfeclă fiartă dimineaţa, suduia grozav de bine şi, în timpul acestor variate îndeletniciri, chipul ei nu-şi schimba nici o clipă expresia, pe care, de obicei, o pot arăta numai femeile.

De îndată ce sosi, toate începură să meargă pe dos.

— Tu, Ivan Nikiforovici, să nu te împaci cu el şi nici să nu-i ceri iertare. Vrea să te bage în mormînt! E-n stare s-o facă! Tu încă nu-l cunoşti.

Afurisita de muiere l-a boscorodit, l-a tot boscorodit şi l-a făcut pe Ivan Nikiforovici să nu mai vrea nici să audă de Ivan Ivanovici.

Toate lucrurile se schimbară: dacă vreun cîine al vecinului se strecura în curtea lui Ivan Nikiforovici, era bătut cu ce se nimerea; ţîncii care săreau gardul se întorceau urlînd, cu cămăşuţele suflecate şi cu urme de nuia pe spinare. Chiar şi baba, cînd Ivan Ivanovici vru s-o întrebe ceva, săvîrşi o necuviinţă atît de mare, încît lui Ivan Ivanovici, om din cale-afară de

delicat, nu-i mai rămase decît să scuipe şi să zică: „Ptiu, ce babă parşivă! E mai rea decît stăpînu-său!“

În sfîrşit, ca să pună vîrf tuturor insultelor, urîciosul vecin ridică în dreptul lui, acolo unde întotdeauna fusese locul de trecere a gardului, un coteţ pentru gîşte, parcă ţinînd morţiş să sporească batjocura. Acest coteţ dezgustător pentru Ivan Ivanovici fu clădit cu o repeziciune diabolică: într-o singură zi.

Asta stîrni în sufletul lui Ivan Ivanovici ciudă şi sete de răzbunare. Totuşi, nu-şi trădă amărăciunea, deşi coteţul ocupa chiar o parte din pămîntul său. Dar inima i se zbătea atît de tare, încît îi era din cale-afară de greu să păstreze un calm aparent.

Aşa îşi petrecu ziua aceea. Veni noaptea... Ah, de-aş fi pictor, ce minunat aş zugrăvi tot farmecul acelei nopţi! Aş înfăţişa pe pînză cum doarme întregul Mirgorod; cum stelele nenumărate îl privesc din neclintirea lor; cum tăcerea, pe care o poţi vedea cu ochii, răsună de hămăitul apropiat şi îndepărtat al cîinilor; cum trece iute pe lîngă ei un clopotar îndrăgostit şi sare un gard cu neînfricarea unui cavaler; cum, în lumina lunii, pereţii albi ai caselor se fac şi mai albi, iar umbra copacilor se aşterne şi mai neagră, cum florile şi iarba tăcută devin şi mai parfumate, iar greierii, neastîmpăraţii cavaleri ai nopţii, îşi ţîrîie în cor cîntarea din toate ungherele. Aş zugrăvi cum, într-una din căsuţele acestea de lut, întinsă în aşternutul ei singuratic, o orăşeancă sprîncenată, cu sînii tineri şi fremătători, visează la mustăţi şi pinteni de husar, iar lumina lunii rîde pe obrajii ei. Aş înfăţişa cum, pe drumul alb, fîlfîie umbra neagră a unui liliac ce coboară-n zbor pe albele hornuri ale caselor... Dar nu cred că aş fi în stare să-l zugrăvesc pe Ivan Ivanovici, ieşit în noaptea asta cu fierăstrăul. Cîte sentimente puternice se învălmăşeau pe chipul lui! Încet-încet, se furişă şi se băgă sub coteţul gîştelor. Cîinii lui Ivan Nikiforovici nu ştiau încă nimic despre cearta dintre ei şi de aceea, ca unui vechi prieten, îi permiseră să se apropie de coteţul care se sprijinea numai pe patru stîlpi de stejar; tîrîndu-se spre stîlpul cel mai apropiat, îşi potrivi fierăstrăul şi începu să-l taie. Hîrşîitul fierăstrăului îl silea să-şi întoarcă mereu capul, dar amintirea ofensei îi reda curajul. Tăie

cel dintîi stîlp şi se-apucă de-al doilea. Ochii îi ardeau şi nu mai vedeau nimic de frică. Deodată, Ivan Ivanovici scoase un ţipăt şi încremeni: i se năzărise că vede un mort. Dar îşi veni imediat în fire, văzînd că nu era decît un gînsac, care-şi întinde gîtul spre el. Ivan Ivanovici scuipă de ciudă şi îşi văzu mai departe de treabă. Şi cel de-al doilea stîlp fu tăiat. Coteţul începu să se clatine. Cînd se apucă de-al treilea, inima lui Ivan Ivanovici prinse să bată cu atîta putere, încît de vreo cîteva ori el se opri din lucru. Tăiase de-acum mai bine de jumătate, cînd coteţul şubrezit se clătină din toate încheieturile... De-abia apucă să sară îndărăt, că acesta se nărui cu trosnete şi pîrîituri. Înspăimîntat de moarte, îşi înhăţă fierăstrăul, dădu fuga acasă şi se trînti pe pat, neîncumetîndu-se să se uite măcar pe fereastră ca să vadă urmările îngrozitoarei sale fapte. I se năzărea că în curtea de-alături s-au adunat toţi ai casei: baba, Ivan Nikiforovici, băieţelul cu surtucul lui cît toate zilele şi că toţi, cu nişte drugi în mîini, sub comanda Agafiei Fedoseevna, vin să-i pustiască şi să-i dărîme casa.

Toată ziua următoare Ivan Ivanovici se simţi mai mult mort decît viu, de parcă l-ar fi scuturat frigurile. I se tot nălucea că urîciosul vecin se va răzbuna cel puţin punînd foc casei lui. De aceea îi porunci Gapkăi să cerceteze clipă de clipă gospodăria, ca să vadă dacă nu cumva a pus cineva paie uscate prin vreun ungher. În sfîrşit, ca să-l sperie pe Ivan Nikiforovici, se hotărî să i-o ia înainte şi să înainteze împotriva lui o plîngere la judecătoria judeţeană din Mirgorod. În ce consta aceasta se poate afla din capitolul următor.

Capitolul IV
Ce s-a întîmplat la sediul judecătoriei judeţene din Mirgorod

Încîntător oraş e Mirgorodul! Şi are clădiri fel de fel! Cu acoperişuri şi de paie, şi de stuf, chiar şi de şindrilă. O uliţă duce spre dreapta, alta spre stînga şi amîndouă sînt mărginite de minunate garduri împletite. Pe garduri hameiul îşi împleteşte vrejurile, în parii lor stau înfipte oale, dindărătul lor floarea-soarelui îşi iţeşte pălăriile rotunde, se văd măciulii roşii de mac şi

ici-colo dovleci pîntecoşi... Ce splendoare! Fiecare gard e împodobit întotdeauna cu lucruri care îl fac şi mai pitoresc: fie cu o catrinţă întinsă la soare, fie cu o cămaşă, fie cu o pereche de şalvari. La Mirgorod nu se întîmplă nici hoţii, nici potlogării, aşa că omul poate scoate pe gard tot ce-i trece prin cap. Dacă vă veţi apropia de piaţă, atunci, fără îndoială, vă veţi opri cîteva clipe ca să-i admiraţi priveliştea: în piaţă se lăbărţează o baltă, o baltă de mai mare dragul, cum nu veţi fi mai văzut vreodată domniile voastre! Se întinde pe aproape întreaga piaţă. O baltă superbă! Casele şi căscioarele, care de departe pot fi luate drept nişte căpiţe de fîn, o înconjoară din toate părţile, încîntate de frumuseţea ei.

Dar pe mine mă bate gîndul că nu există clădire mai frumoasă, decît cea a judecătoriei judeţene. Nu-mi pasă dacă-i durată din lemn de stejar sau de mesteacăn, însă are opt ferestre, domnii mei, opt ferestre! Opt ferestre una lîngă alta, toate cu vedere spre piaţă şi spre spaţiul acela acvatic, căruia ispravnicul îi spune „lac“! Numai judecătoria e vopsită în culoarea granitului. Celelalte clădiri din Mirgorod sînt pur şi simplu văruite. Are acoperişul în întregime din şindrilă, care ar fi putut să fie vopsit în roşu dacă slujbaşii judecătoriei, întîmplîndu-se, ca un făcut, să fie post, n-ar fi mîncat cu ceapă uleiul ce trebuia amestecat în spoială, astfel că acoperişul a rămas nevopsit. În piaţă dă un pridvor prin care mişună adesea găinile, deoarece în pridvor sînt împrăştiate mereu crupe sau alte firimituri comestibile, ceea ce, de altminteri, nu se întîmplă cu bună-ştiinţă, ci numai şi numai din lipsa de atenţie a celor care vin cu jalbe. Clădirea e împărţită în două jumătăţi: într-una se află *sediul*, în cealaltă, *arestul*. Jumătatea cu sediul are două încăperi curate şi văruite: prima serveşte drept sală de aşteptare pentru împricinaţi, iar în cea de-a doua se află o masă împodobită cu pete de cerneală şi cu prisma în trei colţuri[207]. Împrejurul mesei sînt patru jilţuri de stejar cu spătar înalt; pe lîngă pereţi se înşiruie nişte cufere ferecate, în care se păstrează maldărele de denunţuri adunate din tot judeţul. În ziua aceea, pe unul din cufere era o cizmă văcsuită. Judecarea pricinilor începuse de dimineaţă. Judecătorul, un om destul de trupeş, deşi întrucîtva mai subţirel decît Ivan Nikiforovici, cu o mină blajină, cu un halat unsuros, cu luleaua

între dinţi şi o ceaşcă de ceai dinainte, stătea de vorbă cu ajutorul său. Judecătorul avea buzele chiar sub nas, aşa că pe cea de sus putea să şi-o adulmece cît poftea. Această buză îi ţinea loc de tabacheră, pentru că tutunul trimis spre nas se împrăştia mai întotdeauna pe ea. Aşadar, judecătorul vorbea cu ajutorul lui. Ceva mai într-o parte, o slujnică desculţă ţinea în mîini tava cu ceştile.

La celălalt capăt al mesei, grefierul citea o hotărîre judecătorească, dar cu un glas atît de monoton şi melancolic, încît, ascultîndu-l, pînă şi împricinatul ar fi adormit. Fără îndoială că înaintea tuturor ar fi aţipit însuşi judecătorul, dacă n-ar fi apucat să intre într-o discuţie foarte interesantă.

— Într-adins am căutat să aflu, spunea judecătorul, sorbind ceaiul aproape rece, cum de cîntă atît de frumos. Am avut un mierloi grozav acum doi ani. Şi ce crezi? Într-o bună zi, s-a prostit de tot. A început să cînte Dumnezeu ştie ce. Pe urmă, din zi în zi, cînta tot mai rău, a început să cîrîie, să hîrîie, de să-l arunci pe fereastră, nu alta! Şi asta dintr-o nimica toată! Uite de la ce li se trage: lîngă guşă le creşte o umflătură mică, mai mică decît un bob de mazăre. Nu-i nevoie decît să-i spargi umflătura asta cu un vîrf de ac. Asta m-a învăţat Zafar Prokopievi şi, dacă vrei, îţi povestesc cum s-a întîmplat. Mă duc eu la el...

— Demian Demianovici, porunciţi să citesc alta? întrebă grefierul care terminase cu cititul de vreo cîteva minute.

— Ai şi isprăvit-o? Ca să vezi ce repede! Nici n-am auzit nimic! Da' unde-i? Dă-mi-o s-o iscălesc. Ce mai ai acolo?

— Pricina cazacului Bokitko, cel cu vaca furată.

— Bine, citeşte! Da, mă duc la el... Pot chiar să-ţi povestesc în amănunt cu ce m-a cinstit. La votcă, s-a servit un batog fără pereche! Da, nu era batog de-al nostru, zise judecătorul, plescăind din limbă şi zîmbind, timp în care nasul lui adulmeca tabachera obişnuită, nu era batogul cu care ne tratează băcănia din Mirgorod. Scrumbie n-am mîncat, pentru că, precum ştii şi dumneata, scrumbia mă arde la lingurică. Dar din icre am gustat, admirabile icre! Nimic de zis, Excelente. Apoi am băut votcă de piersici, fiartă cu ţintaură. Avea şi de şofran, dar, precum ştii, nu obişnuiesc din cea

cu şofran. Vezi dumneata, mai întîi e bine, cum se zice, să-ţi stîrneşti pofta de mîncare, şi-abia după aceea să-i pui capac... Oho! strigă deodată judecătorul, văzînd că intră Ivan Ivanovici. Pe cine mi-e dat să văd şi să aud...

— Doamne-ajută şi sănătate! rosti Ivan Ivanovici, făcînd temenele în toate părţile, cu acea bunăvoinţă de care numai el era în stare. Doamne, cum se pricepea să-i farmece pe toţi prin purtarea lui! N-am mai văzut la nimeni atîta fineţe. Era pătruns de simţămîntul propriei demnităţi şi de aceea socotea firească cinstea pe care i-o arăta toată lumea. Judecătorul îi dădu chiar el un scaun lui Ivan Ivanovici şi nasul lui culese tot tutunul de pe buza de sus, ceea ce era de-acum un semn de mare bucurie.

— Cu ce doriţi să vă tratăm, Ivan Ivanovici? întrebă el. Vreţi o ceaşcă de ceai?

— Nu, mulţumesc mult, răspunse Ivan Ivanovici, făcu o plecăciune şi se aşeză.

— Făceţi-mi plăcerea, măcar o ceşcuţă! repetă judecătorul.

— Nu, mulţumesc. Sînt foarte mişcat de ospitalitatea pe care mi-o arătaţi, răspunse Ivan Ivanovici, ridicîndu-se, făcînd o plecăciune şi aşezîndu-se la loc.

— O ceaşcă doar, repetă judecătorul.

— Nu, nu vă deranjaţi, Demian Demianovici!

Spunînd aceste cuvinte, Ivan Ivanovici iar se ridică, iar făcu o plecăciune şi iar se aşeză.

— O ceşculiţă?

— Mă rog, fie, o ceşculiţă! rosti Ivan Ivanovici şi întinse mîna spre tavă.

Doamne Dumnezeule! Ce genune de fineţe se poate ascunde într-un om! Nici că se poate povesti ce impresie plăcută pot face asemenea purtări!

— Nu mai doriţi o ceşcuţă?

— Mulţumesc cu plecăciune, răspunse Ivan Ivanovici, punînd ceaşca cu gura în jos pe tavă şi făcînd o plecăciune.

— Făceţi-mi cinstea asta, Ivan Ivanovici!

— Nu pot. Vă mulţumesc foarte mult, spuse Ivan Ivanovici, ridicîndu-se, făcînd o plecăciune şi aşezîndu-se.

— Ivan Ivanovici! În numele prieteniei noastre, o ceşcuţă!

— Nu, vă rămîn îndatorat pentru trataţie.

Spunînd aceasta, Ivan Ivanovici făcu o plecăciune şi se aşeză.

— Doar o ceşcuţă! O ceşculiţă!

Ivan Ivanovici întinse mîna spre tavă şi luă o ceaşcă.

Ptiu, drace! Cum de poate, cum de izbuteşte cîte-un om să se poarte cu atîta demnitate!

— Eu, Demian Demianovici, spuse Ivan Ivanovici, sorbind ultima înghiţitură, am venit la dumneavoastră într-o chestiune foarte trebuincioasă: vreau să înaintez o jalbă. La aceste cuvinte, Ivan Ivanovici puse ceaşca pe tavă şi scoase din buzunar o coală de hîrtie timbrată, scrisă de sus pînă jos. O jalbă împotriva unui duşman, a unui duşman de moarte.

— Împotriva cui?

— Împotriva lui Ivan Nikiforovici Dovgocihun[208].

Auzind una ca asta, judecătorul fu cît pe ce să cadă de pe scaun.

— Ce spuneţi! exclamă el, plesnind din palme. Ivan Ivanovici, dumneavoastră să fiţi cel care vorbeşte aşa?

— Vedeţi cu ochii dumneavoastră că eu sînt.

— Ocrotească-vă Domnul şi toţi sfinţii! Cum aşa? Ivan Ivanovici, aţi ajuns să-i fiţi duşman lui Ivan Nikiforovici? Gura dumneavoastră o spune? Ia mai ziceţi o dată! Nu cumva vi s-a ascuns cineva în spate şi vorbeşte în locul dumneavoastră?

— Ce-i de necrezut? Nu-l mai pot vedea în ochi! M-a insultat de moarte, mi-a jignit onoarea.

— Preasfîntă Treime! De-acum ce să-i mai spun măicuţei mele?! Că bătrîna, ori de cîte ori mă cert cu soră-mea, zice: „Voi, măi copilaşi, mai rău decît cîinii vă aveţi. Aţi putea lua pildă de la Ivan Ivanovici şi Ivan Nikiforovici. Aşa oameni apropiaţi mai zic şi eu! Prieteni adevăraţi! Ce mai oameni cumsecade!“ Şi-acum, poftim ce mai prieteni! Ia povestiţi-mi de la ce v-aţi luat! Cum s-a întîmplat?

— Asta-i o chestiune delicată, Demian Demianovici! E greu de povestit prin viu grai. Porunciţi mai bine să se citească plîngerea. Uitaţi, începeţi de pe partea asta, că aici e mai de bună-cuviinţă.

— Citeşte, Taras Tihonovici! spuse judecătorul, întorcîndu-se spre grefier.

Taras Tihonovici luă jalba şi, după ce-şi suflă nasul cu două degete, în felul în care obişnuiesc să şi-l sufle toţi grefierii de prin judecătoriile judeţene, începu să citească:

— „Plîngere din partea nobilului şi moşierului din judeţul Mirgorod Ivan sin Ivan Pererepenko[209]; iar despre ce-i plîngerea, urmează pe puncte:

1. Cunoscut întregii lumi prin faptele sale neplăcute lui Dumnezeu, care scîrbesc şi întrec orice măsură a nelegiuirii, nobilul Ivan sin Nikifor Dovgocihun, în anul curent, 1810, luna lui iulie, ziua a şaptea, mi-a adus o insultă de moarte, atît în ce priveşte cinstea mea personală, cît şi spre a lua în derîdere şi confuzie rangul şi numele meu. Sus numitul nobil, fiind el însuşi cît se poate de mîrşav la înfăţişare, are o fire care-l îndeamnă la înjurături, la felurită hulă împotriva lui Dumnezeu, precum şi la vorbe de ocară...“

Aici grefierul se opri puţin, ca să-şi sufle nasul din nou, iar judecătorul îşi împreună mîinile cu evlavie şi spuse doar atît:

— Ce pană sprintenă! Doamne-Dumnezeule! Cum scrie omul acesta!

Ivan Ivanovici rugă să se citească mai departe, aşa că Taras Tihonovici urmă:

— „Sus numitul nobil Ivan sin Nikifor Dovgocihun cînd m-am dus la el cu nişte oferte prieteneşti, m-a ofensat în public cu un nume jignitor şi de ocară pentru cinstea mea, şi anume mi-a spus *gînsac*, în vreme ce întregul judeţ Mirgorod ştie că niciodată nu mi s-a spus pe numele acestei orătănii infame şi că nici de-acum înainte n-am intenţia să-mi iau acest nume. Dovada obîrşiei mele nobile este metrica păstrată la biserica *Trei Ierarhi*, unde este înscrisă atît ziua mea de naştere, cît şi numele pe care l-am primit la botez. Iar *gînsacul*, după cum ştie oricine care are cît de cît habar de ştiinţe, nu poate fi înscris în metrică, deoarece *gînsacul* nu-i om, lucru pe

care îl cunosc cu siguranţă şi cei care n-au învăţat la seminar. Dar pomenitul nobil veninos, cunoscînd toate acestea, numai ca să aducă o jignire de moarte rangului şi cinstei mele, m-a batjocorit cu sus pomenitul cuvînt mişelesc.

2. Acelaşi nobil necuviincios şi neruşinat a atentat şi la proprietatea rămasă mie moştenire de la părintele meu, care a făcut parte din tagma preoţească, adică de la răposatul întru fericită pomenire Ivan sin Onisi Pererepenko, şi a făcut-o prin aceea că, împotriva tuturor legilor, a mutat, chiar în dreptul pridvorului meu, un coteţ pentru gîşte şi asta numai şi numai cu intenţia de a spori şi mai abitir jignirea adusă mie, căci sus pomenitul coteţ se afla într-un loc potrivit şi era încă destul de trainic. Dar mişeleasca intenţie a sus-numitului nobil n-a fost, fără îndoială, decît aceea de a mă sili să fiu martorul unor fapte necuviincioase, ştiindu-se că nici un om nu se duce la coteţ, mai ales la unul pentru gîşte, ca să facă ceva cuviincios. Şi odată cu această încălcare a legii, doi stîlpi din faţă mi-au cotropit o parte din pămîntul pe care încă din timpul vieţii mi l-a dat în proprietate părintele meu, răposatul întru fericită pomenire Ivan sin Onisi Pererepenko, începînd de la hambar şi mergînd în linie dreaptă pînă în locul unde femeile spală oalele.

3. Sus zugrăvitul nobil, care trezeşte felurită scîrbă fie şi numai prin numele lui de botez şi de familie, nutreşte în suflet duşmănoasa intenţie de a-mi da foc în propria mea casă. Semnele de netăgăduit ale acestui fapt sînt: în primul rînd, acest veninos nobil a început să iasă des din casă, ceea ce n-a făcut mai înainte, din cauza leneviei şi mîrşavului lui trup peste măsură de rotofei; în al doilea rînd, în odaia slugilor sale, care-i lipită de gardul ce împrejmuieşte propriul meu pămînt, primit de la părintele meu, răposatul întru fericită pomenire Ivan sin Onisi Pererepenko, arde lumina în fiece zi şi nu se stinge neobişnuit de multă vreme, iar asta-i o dovadă grăitoare, fiindcă pînă acum, din pricina cărpănoşeniei sale de om zgîrcit, poruncea să fie stinsă nu numai lumînarea de seu, ci pînă şi opaiţul.

De aceea, rog ca sus numitul nobil Ivan sin Nikifor Dovgocihun, vădit vinovat de punere de foc, de insultă a rangului, prenumelui şi numelui meu,

de prădalnică însuşire de proprietate, precum şi mai cu seamă de mişelească şi neîngăduită alăturare a poreclei de *gînsac* la numele meu, să fie osîndit la amendă, la plata cheltuielilor de judecată şi a pagubelor, după care, ca un răufăcător ce este, să fie încătuşat în lanţuri şi băgat la închisoarea oraşului, iar ca urmare a plîngerii mele să se dea o hotărîre neîntîrziată şi cu toată stricteţea cuvenită. A scris şi a ticluit jalba nobilul şi moşierul din Mirgorod, Ivan sin Ivan Pererepenko“.

După citirea plîngerii, judecătorul se apropie de Ivan Ivanovici, îl apucă de-un nasture şi îi vorbi cam aşa:

— Ce faceţi, Ivan Ivanovici? Temeţi-vă de Dumnezeu! Lăsaţi naibii jalba, ducă-se pe pustii! (Visa-l-ar pe satana!) Mai bine luaţi-vă de mîini cu Ivan Nikiforovici, pupaţi-vă, cumpăraţi nişte vin de Santurin sau Nicopole ori faceţi măcar un punci şi chemaţi-mă şi pe mine! Să-l bem împreună şi să uităm totul!

— Nu, Demian Demianovici! Asta nu-i o treabă uşoară, spuse Ivan Ivanovici, cu gravitatea care îl prindea întotdeauna atît de bine. Asta nu-i o treabă căreia să-i pui capăt printr-o învoială de împăcăciune. Rămîneţi cu bine! Rămîneţi cu bine şi dumneavoastră, domnilor! urmă el cu aceeaşi gravitate, răsucindu-se către toţi ceilalţi. Nădăjduiesc că plîngerii mele i se va da urmarea cuvenită. Şi plecă, lăsînd uimită întreaga instituţie.

Judecătorul şedea şi nu scotea o vorbă; grefierul trăgea tutun pe nas; conţopiştii răsturnaseră fundul de sticlă spartă, pe care-l foloseau drept călimară, şi judecătorul, cu gîndurile aiurea, întindea cu degetul băltoaca de cerneală pe masă.

— Ei, ce zici de asta, Dorofei Trofimovici? întrebă judecătorul după cîtva timp, adresîndu-i-se ajutorului său.

— N-am ce zice, îi răspunse ajutorul.

— Ca să vezi cîte se mai întîmplă pe lume! urmă judecătorul.

Dar nici n-apucă să rostească aceste cuvinte, că uşa trosni şi jumătatea de dinainte a lui Ivan Nikiforovici debarcă în sediu, iar cealaltă jumătate rămase în sala de aşteptare. Apariţia lui Ivan Nikiforovici, şi încă la judecătorie, păru atît de neobişnuită, încît judecătorul scoase un strigăt;

grefierul se opri din citit. Un conţopist, înveşmîntat într-un soi de redingotă din molton, luă pana în gură; altul înghiţi o muscă. Pînă şi invalidul care îndeplinea funcţia de curier şi pe cea de paznic, care pînă atunci stătuse lîngă uşă, scărpinîndu-se pe sub cămaşa murdară cu galoane pe umăr, chiar şi acest invalid rămase cu gura căscată şi călcă pe cineva pe picior.

— Ce vînt vă aduce? Ce şi cum? Sănătos, voinic, Ivan Nikiforovici?

Dar Ivan Nikiforovici era mai mult mort decît viu, pentru că rămăsese înţepenit în uşă şi nu mai putea face nici un pas, nici înainte, nici înapoi. Degeaba striga judecătorul înspre sala de aşteptare, poruncind ca vreunul dintre cei aflaţi acolo să-l împingă dindărăt pe Ivan Nikiforovici pînă în cealaltă odaie. În sala de alături nu era decît o singură femeie venită cu jalba, o bătrînă, care, cu toate opintirile mîinilor ei slăbănoage, nu putu face nimic. Atunci, un conţopist cu buze groase, umeri laţi, nas butucănos, ochii strîmbi de băutură şi rupt în coate, se apropie de jumătatea din faţă a lui Ivan Nikiforovici, îi încrucişă mîinile ca unui copil, îi făcu din ochi bătrînului invalid, care îşi proţăpi genunchiul în pîntecele lui Ivan Nikiforovici şi, în ciuda jalnicelor sale gemete, acesta se pomeni împins înapoi în sala de aşteptare. Apoi, trăgînd zăvoarele, deschiseră şi celălalt canat al uşii. Însă, din pricina opintelilor comune, conţopistul şi ajutorul său, invalidul, răsuflaseră din greu şi din gura lor se împrăştiase în cameră o duhoare atît de cumplită, încît sediul judecătoriei se prefăcuse pentru un timp în cîrciumă.

— Nu v-aţi stîlcit cumva, Ivan Nikiforovici? Am să-i spun mamei şi ea o să vă trimită o fiertură, cu care o să vă frecaţi şalele şi spinarea, şi pe loc o să vă treacă.

Dar Ivan Nikiforovici se prăbuşi pe un scaun şi, în afară de oftaturi prelungi, nu putea spune nimic. În sfîrşit, rosti cu voce slabă, de-abia auzită din pricina ostenelii:

— Nu doriţi? Şi scoţînd din buzunar punga cu tutun, adăugă: Poftim, serviţi-vă!

— Sînt foarte bucuros că vă văd, răspunse judecătorul. Dar tot nu-mi pot închipui ce v-a făcut să vă osteniţi, îndatorîndu-ne cu o surpriză atît de

plăcută.

— Am venit cu o plîngere... Atît fu în stare Ivan Nikiforovici să spună.

— Cu o plîngere? Ce fel de plîngere?

— Cu o jalbă... Aici răsuflarea sa greoaie îl sili să facă o pauză lungă. Of!... Cu o jalbă împotriva potlogarului de... Ivan Ivanovici Pererepenko.

— Doamne! Şi dumneavoastră! Şi ce buni prieteni eraţi, mai rar asemenea prietenie! O jalbă împotriva unui om atît de cumsecade!...

— Ba-i satana! rosti cu vocea întretăiată Ivan Nikiforovici.

Judecătorul îşi făcu cruce.

— Poftim jalba, citiţi-o.

— N-avem ce face, citeşte, Taras Tihonovici, spuse judecătorul, adresîndu-i-se grefierului cu o expresie de neplăcere, în timp ce nasul lui mirosi fără voie buza de sus, lucru pe care altădată îl făcea de obicei doar dacă era foarte mulţumit. Această atitudine abuzivă a nasului îl necăji şi mai tare pe judecător. Scoase batista şi mătură tot tutunul de pe buza de sus, ca să pedepsească impertinenţa nasului.

Secretarul îşi făcu mai întîi tabietul, care se cerea satisfăcut de fiecare dată cînd purcedea să citească ceva, adică îşi suflă nasul fără ajutorul batistei, după care începu în felul următor, cu glasul său dintotdeauna:

— „Cere nobilul din judeţul Mirgorod Ivan sin Nikifor Dovgocihun, iar ce anume – se va vedea din punctele ce urmează:

1. Din duşmănie urîciosă şi vădită rea-voinţă, Ivan sin Ivan Pererepenko, ce-şi zice nobil, îmi face fel de fel de mîrşăvii, pagube şi alte multe fapte duşmănoase şi îngrozitoare săvîrşeşte împotriva mea, iar în ziua de ieri, după miezul nopţii, ca hoţul şi tîlharul, cu topoare, fierăstraie, dălţi şi alte scule de dulgherie, s-a strecurat noaptea în curtea mea, precum şi în propriul meu coteţ, aflat tot aici, şi l-a hăcuit cu mîna lui în modul cel mai mişelesc. Pentru care faptă atît de nelegiuită şi de tîlhărească, eu, din partea mea, nu i-am iscat nici un prilej.

2. Tot sus-numitul nobil Pererepenko vrea să atenteze la însăşi viaţa mea şi înainte de data de 7 a lunii trecute, păstrînd în taină această intenţie, a venit la mine şi, cu prietenie şi vicleşug, a început să-mi ceară puşca ce se

afla în odaia mea, pentru care, cu zgîrcenia ce-i stă în fire, mi-a oferit multe lucruri nefolositoare, cum ar fi: o scroafă roşcată şi două măsuri de ovăz. Dar eu, ghicindu-i de îndată intenţia criminală, m-am străduit în chip şi fel să-l fac să se răzgîndească; însă sus-numitul pungaş şi mişel, Ivan sin Ivan Pererepenko, m-a înjurat ca un mujic şi de atunci îmi nutreşte o duşmănie neîmpăcată. Totodată, nobilul şi tîlharul turbat, Ivan sin Ivan Pererepenko are şi o obîrşie cît se poate de ticăloasă: soră-sa a fost o tîrfă cunoscută de o lume întreagă şi a plecat pe urma companiei de vînători, care a fost încartiruită la Mirgorod acum cinci ani, iar pe bărbatul ei l-a trecut în registrul de iobagi. La fel, mama şi tata lui au fost nişte nelegiuiţi, amîndoi fiind nişte beţivani de neînchipuit. Cît despre pomenitul nobil şi tîlhar Pererepenko, prin faptele sale de dobitoc şi vrednice de ocară, şi-a întrecut toate rubedeniile şi, făcînd-o pe evlaviosul, săvîrşeşte isprăvi menite să ducă în ispită: post nu ţine, căci în ajun de sfîntul Filip a cumpărat, apostatul, un berbec, iar a doua zi i-a şi poruncit slujnicii sale Gapka, cu care trăieşte fără cununie, să-l taie, zicînd că, chipurile, ar fi avut neîntîrziat nevoie de seu pentru opaiţe şi lumînări.

De aceea cer ca sus-numitul nobil, ca tîlhar, blasfemator şi pungaş ce este, prins acum cu hoţia şi cu jaful, să fie pus în lanţuri şi trimis la închisoarea oraşului sau la puşcăria ocîrmuirii, iar acolo, după cum se va găsi de cuviinţă, lipsindu-l de ranguri şi de titlul de nobleţe, să fie chelfănit cît se poate de bine şi trimis în Siberia la ocnă, să fie pus să plătească toate cheltuielile şi pagubele, iar ca urmare a cererii mele să se dea hotărîrea cuvenită. Cererea aceasta a fost iscălită de Ivan sin Nikifor Dovgocihun, nobil din judeţul Mirgorod“.

De îndată ce grefierul sfîrşi, Ivan Nikiforovici puse mîna pe căciulă şi făcu o plecăciune, cu intenţia de a pleca.

— Încotro, Ivan Nikiforovici? strigă în urma lui judecătorul. Mai şedeţi un pic! Beţi un ceai! Orîşka! Ce stai, toanto, şi arunci ocheade spre conţopişti? Du-te şi adu ceaiul!

Dar Ivan Nikiforovici, speriat că a ajuns atît de departe de casă şi că a trecut printr-o carantină atît de primejdioasă, izbutise între timp să treacă

prin uşă, spunînd:

— Nu vă deranjaţi, cu mare plăcere, dar... Şi închise uşa în urma sa, lăsîndu-i cu gura căscată pe toţi cei din judecătorie.

Nu mai era nimic de făcut. Amîndouă cererile fură primite şi cazul părea să capete o importanţă destul de mare, cînd o împrejurare neprevăzută făcu să-i sporească şi mai mult însemnătatea. După ce judecătorul, însoţit de ajutorul său şi de grefier, ieşi din sediu, iar conţopiştii se apucară să îndese într-un sac găinile, ouăle, coltucele de pîine, copturile, lipiile şi celelalte plocoane aduse de cei veniţi cu jalbele, o scroafă roşcată dădu buzna în încăpere şi, spre uimirea tuturor celor de faţă, nu puse rîtul pe o plăcintă ori o coajă de pîine, ci pe jalba lui Ivan Nikiforovici, aflată pe colţul mesei, cu foile spînzurînd în jos. Înhăţînd hîrtia, scroafa roşcată o zbughi afară atît de repede, încît nici unul dintre slujbaşii instituţiei n-o mai putu ajunge, în ciuda tuturor liniilor şi călimărilor aruncate după ea.

Acest incident ieşit din comun stîrni o învălmăşeală grozavă, deoarece nici măcar o copie nu se făcuse după jalba respectivă. Judecătorul, adică grefierul şi ajutorul, dezbătură multă vreme această împrejurare fără precedent; pînă la urmă, deciseră să facă o adresă către ispravnic despre toată această chestiune, întrucît anchetarea cazului cădea mai curînd în competenţa poliţiei civile. Adresa, purtînd numărul 389, a fost înaintată în aceeaşi zi şi a provocat o convorbire destul de interesantă, despre care cititorul poate afla din capitolul care urmează.

Capitolul V
În care se relatează convorbirea dintre două persoane de vază ale Mirgorodului

De îndată ce Ivan Ivanovici isprăvi cu treburile gospodăriei şi, ca de obicei, ieşi să se întindă puţin în cerdac, spre nespusa lui uimire, văzu ceva roşu la poartă. Era manşeta ispravnicului, care, ca şi gulerul, căpătase un asemenea lustru, încît pe la margini părea din piele lăcuită. Ivan Ivanovici îşi zise: „Nu-i rău că vine Piotr Feodorovici să mai stăm de vorbă“. Dar se

miră foarte tare, văzînd că ispravnicul păşeşte cu mare grabă şi dînd din mîini, ceea ce de obicei i se întîmpla extrem de rar. Mundirul ispravnicului rămăsese numai cu opt nasturi; al nouălea i se rupsese şi îi căzuse cu vreo doi mai înainte, la slujba de sfinţire a bisericii, şi jandarmii nu-l mai găsiseră, deşi ispravnicul, primind zilnic raportul vătăşeilor, întreba întotdeauna dacă nu s-a dat de urma nasturelui. Cei opt nasturi erau cusuţi în felul în care trag muierile bobii: unul la dreapta, altul la stînga. Piciorul stîng îi fusese străpuns de un glonţ în ultimul război şi de aceea ispravnicul, şchiopătînd, îl arunca atît de tare într-o parte, încît zădărnicea astfel mai toată truda piciorului drept. Cu cît mai iute îşi îmboldea pedestraşii, cu atît mai încet înainta. Şi de aceea, pînă să ajungă ispravnicul la cerdac, Ivan Ivanovici avu destul răgaz să-şi bată capul, încercînd să ghicească de ce acesta dădea aşa de repede din mîini. De fapt, avea motive s-o facă, întrucît se vedea de la o poştă că treaba părea deosebit de importantă, de vreme ce ispravnicul se încinsese cu sabia cea nouă.

— Ziua bună, Piotr Feodorovici! strigă Ivan Ivanovici, care, după cum s-a mai spus, era foarte curios din fire şi nu-şi mai putea stăpîni defel nerăbdarea, văzînd cum ispravnicul lua cu asalt scara, dar încă nu-şi înălţa privirea şi se certa cu pedestraşii săi, care nu puteau nicidecum să calce cîte-o treaptă dintr-o singură mişcare.

— Bună i-o urez şi eu să-i fie scumpului meu prieten şi binefăcător, Ivan Ivanovici! răspunse ispravnicul.

— Luaţi loc, vă rog. Precum văd, aţi obosit, fiindcă piciorul rănit vă încurcă...

— Piciorul meu! strigă ispravnicul, aruncîndu-i lui Ivan Ivanovici una dintre privirile cu care se uită un uriaş la un pigmeu sau un savant la un profesor de dans. Spunînd asta, îşi întinse piciorul şi izbi cu el în podea. Totuşi, vitejia îl costă scump, deoarece se clătină din tot trupul şi nasul lui ciuguli parmaclîcul. Însă înţeleptul păzitor al ordinii, ca să nu se facă de rîs, se îndreptă numaidecît şi îşi duse mîna la buzunar, de parcă, chipurile, nu făcuse decît să-şi caute tabachera. Vă aduc la cunoştinţă, scumpe prieten şi binefăcător, Ivan Ivanovici, că am săvîrşit la viaţa mea marşuri mai dihai ca

acesta. Zău că am săvîrşit, vorbesc serios. De pildă, în războiul din o mie opt sute şapte... Ehe, dacă v-aş povesti cum am sărit gardul unei nemţoaice drăgălaşe! La aceste cuvinte, ispravnicul închise un ochi şi schiţă un surîs al naibii de ştrengăresc.

— Şi pe unde aţi mai fost astăzi? îl întrebă Ivan Ivanovici, dorind să-l întrerupă pe ispravnic şi să aducă mai iute vorba despre motivul vizitei. Tare ar fi vrut să-l întrebe de-a dreptul ce anume are de gînd să-i spună, dar excelenta cunoaştere a bunelor maniere îi arăta toată lipsa de cuviinţă a unei asemenea întrebări, aşa că Ivan Ivanovici trebui să se stăpînească şi să aştepte ca enigma să se dezlege de la sine, deşi inima îi bătea neobişnuit de tare.

— Atunci daţi-mi voie să vă spun pe unde-am umblat astăzi, răspunse ispravnicul. Mai întîi, vă aduc la cunoştinţă că azi e o vreme minunată...

Auzind aceste ultime cuvinte, Ivan Ivanovici era cît pe ce să moară de ciudă.

— Dar daţi-mi voie, urmă ispravnicul. Am venit astăzi la dumneavoastră într-o chestiune foarte importantă. Aici, chipul şi ţinuta ispravnicului luară aceeaşi înfăţişare preocupată, ca şi atunci cînd asalta scara.

Ivan Ivanovici se învioră şi începu să tremure de parcă l-ar fi scuturat frigurile, dar nu înainte de a pune, cum avea el obiceiul, o întrebare:

— O chestiune importantă? Chiar aşa de importantă să fie?

— Păi să vedeţi şi dumneavoastră. Mai întîi şi mai întîi, scumpe prieten şi binefăcător, Ivan Ivanovici, îndrăznesc să vă aduc la cunoştinţă că... din partea mea, vedeţi dumneavoastră, n-am nimic de zis, însă prescripţiunile guvernului, prescripţiunile îmi impun să vă atrag atenţia că aţi încălcat regulile administrative!...

— Ce spuneţi, Piotr Feodorovici? Nu înţeleg nimic.

— Vai de mine, Ivan Ivanovici! Cum să nu înţelegeţi nimic? Propriul dumneavoastră dobitoc a şterpelit un document oficial foarte important şi, după una ca asta, spuneţi că nu înţelegeţi nimic!

— Care dobitoc?

— Propria dumneavoastră scroafă roşcată, permiteţi-mi să vă spun.

— Şi eu cu ce-s vinovat, mă rog? Dacă paznicul judecătoriei deschide uşile!

— Păi bine, Ivan Ivanovici, animalul e al dumneavoastră, aşa că, prin urmare, sînteţi vinovat.

— Vă mulţumesc cu plecăciune că mă puneţi pe aceeaşi treaptă cu scroafa.

— Asta chiar că n-am spus-o, Ivan Ivanovici! Zău că n-am spus-o! Judecaţi, rogu-vă, cu cugetul curat. Fără îndoială, ştiţi că, potrivit prescripţiunilor venite de sus, în oraş, ca şi pe străzile principale, e interzisă preumblarea dobitoacelor spurcate.

— Numai Dumnezeu ştie ce spuneţi! Mare lucru că a ieşit o scroafă pe uliţă!

— Daţi-mi voie, daţi-mi voie să vă atrag atenţia, Ivan Ivanovici, că aşa ceva nu se poate, nu se poate deloc. Ce să facem? Dacă aşa doreşte ocîrmuirea, noi trebuie să ne supunem. Nu zic, se mai întîmplă uneori să dea fuga pe uliţă, ba chiar şi prin piaţă, găini sau gîşte, băgaţi de seamă, zic de găini şi de gîşte, dar încă de anul trecut am dat poruncă scrisă ca porcii şi ţapii să nu fie lăsaţi să pătrundă în pieţele publice. Care poruncă am pus să se citească tot atunci, cu glas tare, la adunarea tuturor locuitorilor.

— Ba nu, Piotr Feodorovici, în asta nu văd altceva decît că încercaţi în fel şi chip să mă jigniţi.

— Ba, scump prieten şi binefăcător, nu puteţi spune că am încercat să vă jignesc. Ia aduceţi-vă aminte: anul trecut n-am zis nici „pîs“ cînd aţi ridicat acoperişul cu un arşin întreg mai sus decît scrie la lege. Dimpotrivă, m-am prefăcut că n-am băgat cîtuşi de puţin de seamă. Credeţi-mă, scumpe prietene, că nici acum, tot cîtuşi de puţin, ca să zic aşa... însă datoria, într-un cuvînt, obligaţia mea e să am grijă de curăţenie. Judecaţi şi singur, ce-ar fi dacă hodoronc-tronc pe uliţa mare...

— Ce să zic, grozave mai sînt uliţele cele mari ale domniei voastre! Fiecare femeie aruncă-n uliţă tot ce nu-i mai e de trebuinţă.

— Ba daţi-mi voie să vă atrag atenţia, Ivan Ivanovici, că acum dumneavoastră mă jigniţi! Ce-i drept, asta se mai întîmplă cîteodată, dar mai mult pe sub garduri, şuri ori cămări. Dar să dea buzna-n uliţa mare, în piaţă o scroafă gata să fete, asta-i ceva...

— Ce să fie, Piotr Feodorovici! Că doar şi scroafa-i o făptură a lui Dumnezeu!

— De acord cu dumneavoastră! O întreagă lume ştie că sînteţi om cu carte, priceput într-ale ştiinţelor, ştiutor de cîte şi mai cîte. Eu, fireşte, n-am studiat nici o ştiinţă, scrisul am început să-l deprind de-abia în cel de-al treizecelea an al vieţii mele. Căci, după cum ştiţi, am fost soldat de rînd.

— Hm! spuse Ivan Ivanovici.

— Da, continuă ispravnicul, în anul una mie opt sute unu mă aflam ca subofiţer în regimentul patruzeci şi doi de vînători, compania a patra. Comandant de companie ne era, dacă doriţi să ştiţi, căpitanul Eremeev. Cu aceste cuvinte, ispravnicul îşi băgă degetele în tabachera pe care Ivan Ivanovici o ţinea deschisă, fărîmiţînd tutunul.

Ivan Ivanovici îi răspunse:

— Hm!

— Dar datoria mea, urmă ispravnicul, este să mă supun poruncilor guvernului. Nu ştiţi, Ivan Ivanovici, că cel care sustrage un act oficial de la judecătorie este supus la pedeapsă penală, ca pentru orice altă nelegiuire?

— Asta o ştiu atît de bine, încît v-aş putea învăţa şi pe dumneavoastră. Aşa se spune despre oameni, de pildă, dacă dumneavoastră furaţi o hîrtie. Dar scroafa e un dobitoc, o creatură a lui Dumnezeu

— Aşa-i, dar legea zice: „cel vinovat de sustragere...“ Vă rog să fiţi atent: *cel vinovat*! Aici nu se indică nici genul, nici sexul, nici rangul, aşa că, prin urmare, şi un animal poate fi vinovat. Voia dumneavoastră, dar animalul, înainte de a se pronunţa sentinţa pentru executarea pedepsei, trebuie să fie înfăţişat la poliţie ca orice infractor care a încălcat legea.

— Ba nu, Piotr Feodorovici! îi replică cu sînge rece Ivan Ivanovici. Asta n-o să se întîmple!

— Cum doriţi, numai că eu trebuie să urmez prescripţiunile mai-marilor mei.

— Vreţi să băgaţi groaza-n mine? Se vede treaba că o să-l trimiteţi după scroafă pe soldatul cel ciung, nu-i aşa? O să-i poruncesc slujnicei să-l alunge cu vătraiul. O să-i rupă şi mîna cealaltă.

— Nu îndrăznesc să vă contrazic. Atunci, dacă nu vreţi s-o înfăţişaţi la poliţie, folosiţi-vă de ea cum doriţi: tăiaţi-o cînd vreţi, în preajma Crăciunului, şi faceţi din ea şunci afumate sau mîncaţi-o aşa. Numai că v-aş ruga, dacă o să faceţi cîrnaţi, să-mi trimiteţi şi mie o pereche din cei pe care Gapka îi pregăteşte cu atîta iscusinţă din sînge de porc şi untură. Agrafena Trofimovna a mea se dă în vînt după ei.

— Cîrnaţi? Mă rog, o să vă trimit o pereche.

— V-aş rămîne foarte îndatorat, scumpe prieten şi binefăcător. Acum daţi-mi voie să vă mai spun o vorbă: atît judecătorul, cît şi ceilalţi cunoscuţi ai noştri m-au însărcinat, ca să zic aşa, să vă împac cu prietenul dumneavoastră, Ivan Nikiforovici.

— Cum? Cu necioplitul acela? Eu? Să mă împac cu un mitocan? Niciodată! Nu, asta n-o să se întîmple! Ivan Ivanovici clocotea de o hotărîre nestrămutată.

— Mă rog, voia dumneavoastră, răspunse ispravnicul, cinstindu-şi cu tutun amîndouă nările. Nu îndrăznesc să vă dau sfaturi. Totuşi, daţi-mi voie să vă spun: acum sînteţi certaţi, dar cînd o să vă împăcaţi...

Însă Ivan Ivanovici începu să vorbească despre felul cum se prind prepeliţele cu laţul, ceea ce de obicei se întîmpla cînd dorea să pună capăt discuţiei.

Aşadar, fără să fi avut vreun succes, ispravnicul fu nevoit să-şi ia tălpăşiţa.

Capitolul VI
Din care cititorului nu-i va fi deloc greu să afle tot ce conţine

Oricît se străduiră cei de la judecătorie să muşamalizeze întîmplarea, chiar a doua zi întregul Mirgorod află că o scroafă a lui Ivan Ivanovici a şterpelit jalba lui Ivan Nikiforovici. Însuşi ispravnicul, din nebăgare de seamă, scăpă el cel dintîi o vorbă. Cînd cineva îi povesti lui Ivan Nikiforovici toată tărăşenia, acesta nu spuse nimic şi doar întrebă: „Nu cumva a fost cea roşcată?“

Dar Agafia Fedoseevna, care era de faţă, începu iar să-l boscorodească pe Ivan Nikiforovici.

— Ce-i cu tine, Ivan Nikiforovici? O să-şi rîdă lumea de tine ca de un nătăfleţ, dacă o să închizi ochii! După una ca asta, ce fel de nobil ai mai fi! Ai fi mai rău decît muierea care vinde zaharicalele ce-ţi plac atît de mult!

Şi-l înduplecă, pîrdalnica! Cine ştie pe unde, găsi un omuleţ de vîrstă mijlocie, negricios, cu faţa numai pete, cu un surtuc albastru-închis şi peticit la coate, care omuleţ era întru totul ca o călimară cancelărească pe două picioare! Cizmele şi le ungea cu dohot, purta cîte trei pene după ureche şi, în loc de călimară, o sticluţă legată cu un şnuruleţ de un nasture; mînca la o singură masă cîte nouă plăcinte, pe cea de-a zecea şi-o strecura în buzunar şi pe-o singură coală timbrată turna atîta cleveteală, încît nici un grefier n-o putea citi dintr-o răsuflare, fără a se opri ca să mai tuşească şi să strănute. Această stîrpitură prea puţin asemănătoare a om se tot moşmoni, se tot căzni scriind, pînă izbuti, în sfîrşit, să ticluiască următoarea jalbă:

„Către judecătoria judeţeană din Mirgorod, din partea lui Ivan sin Nikifor Dovgocihun, nobil.

Ca urmare a plîngerii ce trebuia înaintată din partea mea, Ivan sin Nikifor Dovgocihun, nobil, laolaltă cu cea a nobilului Ivan sin Ivan Pererepenko, faţă de care şi judecătoria judeţeană din Mirgorod şi-a mărturisit bunăvoinţa. Şi însăşi neobrăzata samavolnicie a scroafei roşcate, tăinuită fiind şi de-abia ajungînd la auzul meu de la persoane străine. Pentru aceasta, sus-numita îngăduire şi părtinire, ca faptă răuvoitoare, se cuvine

neapărat a fi supusă judecăţii; căci sus-numita scroafă este un animal prost şi cu atît mai puţin în stare să sustragă hîrtia. Din care reiese vădit că ades pomenita scroafă n-a făcut fapta de capul ei, ci instigată de însuşi potrivnicul meu, Ivan sin Ivan Pererepenko, care-şi zice nobil şi care a şi fost dat pe faţă ca săvîrşind jaf, atentat la viaţă şi sacrilegiu. Dar sus-numita judecătorie din Mirgorod, cu părtinirea ce-i stă în fire, şi-a dat în taină consimţămîntul persoanei sale; fără de care consimţămînt sus-numita scroafă nu ar fi fost admisă în nici un chip să sustragă actul; căci judecătoria din Mirogorod e prea bine înzestrată cu personal de serviciu, pentru care e de ajuns să-l pomenim pe soldatul nelipsit din sala de primire, care, deşi chior de-un ochi şi cu o mînă întrucîtva beteagă, are însuşiri întru totul potrivite pentru a alunga şi a lovi o scroafă cu ghioaga. Din care împrejurare se vede cu toată certitudinea părtinirea sus-numitei judecătorii din Mirgorod şi faptul indiscutabil că îşi împart cîştigul jidoveşte, reciproc şi dimpreună. Iar sus-numitul tîlhar şi nobil Ivan sin Ivan Pererepenko s-a aflat în infamă cîrdăşie cu ei. Drept care eu, nobilul Ivan sin Nikifor Dovgocihun, aduc la cuvenita cunoştinţă a judecătoriei judeţene din Mirgorod că, dacă sus-pomenita scroafă roşcată sau nobilul Pererepenko, aflat în înţelegere cu ea, nu vor fi puşi sub urmărire pentru recuperarea plîngerii mele şi nu se va da în temeiul ei o hotărîre dreaptă şi în favoarea mea, atunci eu, nobilul Ivan sin Nikifor Dovgocihun, mă voi vedea nevoit să mă adresez Curţii de Apel, reclamînd nelegiuita părtinire a sus-numitei judecătorii şi cerînd totodată mutarea acolo a pricinei în toată forma. Nobilul din judeţul Mirgorod, Ivan sin Nikifor Dovgocihun“.

Această plîngere îşi făcu efectul: judecătorul era fricos, ca mai toţi oamenii buni la suflet. Ceru sfatul grefierului. Dar grefierul scoase printre dinţi un „hm“ îndesat şi lăsă să-i răsară pe faţă acea mină indiferentă şi diabolic de echivocă, pe care numai Satana şi-o afişează, atunci cînd vede că vine în fugă şi-i cade la picioare o victimă. Mai rămînea o singură soluţie: să-i împace pe cei doi prieteni. Dar cum s-o facă, dacă toate tentativele de pînă atunci nu avuseseră nici un succes? Totuşi, hotărîră cu toţii să mai încerce o dată. Însă Ivan Ivanovici spuse de-a dreptul că nu

vrea, ba se mai şi supără foarte tare. Ivan Nikiforovici, în loc de răspuns, le întoarse spatele şi nu suflă o vorbă. Atunci procesul porni cu acea neobişnuită repeziciune, care de regulă aduce celebritatea judecătoriilor. Luară hîrtia, îi făcură pe margine cuvenita notă, îi puseră număr, o cusură la dosar şi o semnară, toate astea într-o zi, apoi puseră dosarul în dulap, unde rămase să zacă, să zacă şi iar să zacă, un an, doi, trei. O mulţime de fete apucară să se mărite; se făcu şi-o nouă stradă în Mirgorod; judecătorului îi căzură o măsea şi doi dinţi; prin curtea lui Ivan Ivanovici zburdau acum mai mulţi copii, despre care numai unul Dumnezeu putea şti de unde s-or fi luat! Ivan Nikiforovici, în ciuda lui Ivan Ivanovici, îşi clădi un nou coteţ pentru gîşte, ce-i drept, ceva mai departe de locul unde fusese primul, astupînd astfel cu totul vederea lui Ivan Ivanovici, aşa că cei doi bărbaţi destoinici nu se mai vedeau aproape niciodată la faţă. Iar dosarul cu pricina zăcea în perfectă ordine în dulapul, care se făcuse ca marmura din cauza petelor de cerneală.

Între timp avu loc un eveniment extrem de important pentru întregul Mirgorod.

Ispravnicul dădu o sindrofie! De unde să iau pensule şi vopsele ca să zugrăvesc şi ce pensule şi culori ar fi în stare să zugrăvească strălucita adunare şi splendoarea ospăţului? Luaţi un ceas, ridicaţi-i capacul uitaţi-vă la ceea ce se petrece înăuntru! Un talmeş-balmeş nemaipomenit, nu-i aşa? Iar acum închipuiţi-vă că aproape tot atîtea roţi, dacă nu şi mai multe, se înghesuiau în curtea ispravnicului. Ce de brişti şi căruţe! Una cu spatele lat şi faţa îngustă, alta cu spatele îngust şi faţa lată. Una era totodată şi brişcă, şi căruţă; alta nu era nici brişcă, nici căruţă; una semăna cu o claie uriaşă de fîn sau cu o tîrgoveaţă grăsană; alta cu un ovrei zburlit sau cu un schelet încă nedebarasat cu totul de piele; alta, din profil, era aidoma unei lulele de ciubuc; alta nu semăna cu nimic, reprezentînd o fiinţă bizară, cu totul diformă şi extrem de fantastică. Şi din mijlocul acestui haos de roţi şi capre se înălţa o închipuire de caretă, cu o fereastră ca de odaie, de-a curmezişul căreia se încrucişau nişte cercevele groase. Vizitii, în contăşe, cazace şi sumane sure, cu căciuli de oaie şi şepci de toate calibrele, cu lulele în mîini,

purtau prin curte caii deshămaţi. Ce mai sindrofie dădea ispravnicul! Daţi-mi voie să vi-i şi enumăr pe toţi cei prezenţi: Taras Tarasovici, Evpl Akinfovici, Evtihi Evtihievici, Ivan Ivanovici, nu Ivan Ivanovici al nostru, ci altul, Savva Gavrilovici, Ivan Ivanovici al nostru, Elevferi Elevferievici, Makar Nazarievici, Foma Grigorievici... Nu mai pot! Nu sînt în stare! Mîna îmi oboseşte de-atîta scris! Şi cîte doamne! Oacheşe şi blonde, lungi şi scurte, unele grase ca Ivan Nikiforovici, altele atît de subţirele, încît se părea că pe fiecare dintre ele o puteai ascunde în teaca de la sabia ispravnicului. Cîte bonete! Cîte rochii! Roşii, galbene, cafenii, verzi, albastre, noi, întoarse, croite din vechituri! Ce de basmale, panglici, poşeţele! Adio, sărmani ochi! După asemenea spectacol, nu veţi mai fi buni de nimic. Şi ce masă lungă s-a pus! Şi ce s-au mai întins cu toţii la vorbă, ce zarvă au mai pornit! Faţă de zarva aceasta e un nimic cea iscată de o moară, cu toate pietrele, pinioanele şi piuliţele ei! N-aş putea să vă spun precis despre ce vorbeau, dar trebuie să presupunem că discuţiile se învîrteau în jurul multor lucruri plăcute şi utile, cum ar fi: vremea, cîinii, grîul, bonetele, armăsarii. În sfîrşit, Ivan Ivanovici, nu Ivan Ivanovici al nostru, ci celălalt, care-i chior de-un ochi, spuse:

— Mi se pare foarte ciudat că ochiul meu cel drept (Ivan Ivanovici cel chior vorbea întotdeauna ironic despre propria sa persoană) nu-l vede pe Ivan Nikiforovici, pe domnul Dovgocihun.

— N-a vrut să vină! îi răspunse ispravnicul.

— Cum aşa?

— Păi, slavă Domnului, de-acum sînt doi ani de cînd s-au certat, adică Ivan Ivanovici cu Ivan Nikiforovici. Şi unde apare unul, celălalt n-ar veni nici în ruptul capului!

— Nu mai spuneţi! La aceste cuvinte, Ivan Ivanovici cel chior îşi înălţă ochii şi îşi împreună mîinile. De-acum, dacă oamenii cu ochii teferi nu mai pot trăi în bună înţelegere, eu cum să mai trăiesc în pace cu ochiul meu cel chior?!

La auzul acestor vorbe, toată lumea porni să rîdă cît o ţinea gura. Toţi îl iubeau foarte mult pe Ivan Ivanovici cel chior pentru că glumea întru totul

în spiritul gustului de acum. Pînă şi bărbatul înalt şi slăbănog, cu surtucul de molton şi cu un plasture pe nas, care şezuse pînă atunci într-un colţ şi nu-şi clintise vreun muşchi pe faţă nici cînd îi intrase o muscă în nas, chiar şi acest domn se ridică de la locul lui şi se apropie de cei care se îmbulzeau în jurul lui Ivan Ivanovici cel chior.

— Ascultaţi! spuse Ivan Ivanovici cel chior, văzîndu-se înconjurat de un grup măricel. Ascultaţi! În loc să vă zgîiţi la ochiul meu cel chior, haideţi cu toţii să-i împăcăm pe aceşti doi prieteni ai noştri! Să profităm de faptul că acum Ivan Ivanovici stă de vorbă cu muierile şi cu fetele, să trimitem pe ascuns pe cineva după Ivan Nikiforovici şi să-i punem faţă-n faţă.

Acceptară în unanimitate propunerea lui Ivan Ivanovici şi hotărîră să trimită de îndată pe cineva acasă la Ivan Nikiforovici, cu rugămintea să vină numaidecît la masa dată de ispravnic. Dar o chestiune foarte importantă îi puse pe toţi în mare încurcătură. Cui să-i încredinţeze această sarcină de mare răspundere? Mult timp discutară în contradictoriu, dîndu-şi cu părerea asupra persoanei celei mai capabile şi mai iscusite în domeniul diplomaţiei. În cele din urmă, hotărîră în unanimitate să i-o încredinţeze în întregime lui Anton Prokofievici Golopuz[210].

Dar mai întîi trebuie să-i fac cunoştinţă cititorului cu această persoană admirabilă. Anton Prokofievici era un om cît se poate de virtuos, în cel mai deplin înţeles al cuvîntului: dacă vreunul dintre oamenii de vază ai Mirgorodului îi dăruia o basma pentru pus la gît sau nişte rufărie, el mulţumea; dacă-i dădea cineva un bobîrnac uşurel peste nas, mulţumea de asemenea. Dacă îl întreba careva: „Anton Prokofievici, de ce surtucul dumitale e cafeniu, dar are mîneci albastre?“, el răspundea de regulă cam aşa: „Dumneata nici măcar unul ca acesta nu ai! Mai aşteaptă puţin să se învechească şi-o să fie tot de aceeaşi culoare!“ Şi într-adevăr: bătută de soare, stofa albastră începu să capete o nuanţă cafenie şi acum se potriveşte perfect cu restul surtucului! Dar ciudăţenia e că Anton Prokofievici are obiceiul să poarte hainele de stofă vara, iar pe cele de nanchin, iarna. Casă Anton Prokofievici nu are. A avut mai înainte o casă la marginea oraşului, dar a vîndut-o, iar cu banii luaţi şi-a cumpărat trei cai murgi şi-o mică

brişcă, cu care mergea în vizită pe la moşieri. Dar, întrucît avea multă bătaie de cap cu ei, mai trebuindu-i şi bani pentru ovăz, Anton Prokofievici i-a schimbat pe o vioară şi o slujnicuţă, mai căpătînd pe deasupra şi-o bancnotă de douăzeci şi cinci de ruble. Apoi Ivan Prokofievivi a vîndut vioara, iar pe fată a dat-o în schimbul unei pungi de safian, cusută cu fir de aur. Şi-acum pungă de tutun ca a lui nu mai are nimeni. Însă din cauza acestei satisfacţii nu mai are cu ce se călători prin sate şi este nevoit să rămînă în oraş şi să înnopteze prin diferite case, mai ales pe la nobilii care-i dau cu bucurie bobîrnace peste nas. Lui Ivan Prokofievici îi place să mănînce zdravăn şi joacă bine popa-prostu' şi moraru'.

Supunerea fiindu-i dintotdeauna în fire, el îşi luă căciula şi bastonul şi porni neîntîrziat la drum. Pe drum, însă, începu să socotească în ce fel l-ar putea convinge pe Ivan Nikiforovici să vină la sindrofie. Firea întrucîtva nărăvaşă a acestui bărbat, de altfel destoinic, îi făcea misiunea aproape imposibilă. Şi-apoi, la urma urmelor, cum să se hotărască să vină, cînd şi din pat se ridica cu mare greutate? Ei, să zicem că se ridică, dar cum să se ducă într-un loc, unde – asta, fără doar şi poate, o ştie – se află neîmpăcatul său duşman? Cu cît chibzuia mai adînc Anton Prokofievici, cu atît mai multe piedici descoperea. Ziua era înăbuşitoare; soarele ardea; sudorile îl năpădeau. Anton Prokofievici, deşi primea bobîrnace peste nas, era un om destul de iscusit în multe privinţe (doar la afacerile de schimb nu era chiar atît de norocos), ştia foarte bine cînd trebuia s-o facă pe prostul şi uneori nu-şi pierdea cumpătul în împrejurări şi daravele în care arareori e în stare să se descurce chiar şi un om deştept.

În timp ce mintea lui inventivă născocea mijlocul de a-l convinge pe Ivan Nikiforovici şi Ivan Prokopievici păşea curajos, cu gînd să înfrunte totul, o împrejurare neaşteptată îl zăpăci întrucîtva. Printre altele, nu strică să aducem la cunoştinţa cititorului că Anton Prokofievici avea o pereche de pantaloni cu ciudata calitate că, atunci cînd îi îmbrăca, întotdeauna îl muşcau cîinii de pulpe. Şi, spre ghinionul lui, în ziua aceea era îmbrăcat chiar cu pantalonii cu pricina. De aceea, nici nu apucă bine să se lase în voia gîndurilor, că o hămăială îngrozitoare, venită din toate părţile, îl asurzi.

Anton Prokofievici începu să ţipe atît de tare – nimeni nu se pricepea să ţipe mai straşnic ca el –, încît nu numai baba şi locuitorul surtucului incomensurabil dădură fuga spre el, ci pînă şi ţîncii din curtea lui Ivan Ivanovici ieşiră în uliţă, aşa că, deşi cîinii nu reuşiseră să-l muşte decît de un picior, acest incident îi reduse foarte mult curajul şi el se apropie cu un fel de sfiiciune de pridvor.

Capitolul VII
Şi ultimul

— A! Ziua bună! De ce-mi zădărăşti cîinii? spuse Ivan Nikiforovici, văzîndu-l pe Anton Prokofievici, pentru că nimeni nu vorbea cu Anton Prokofievici decît în glumă.

— Dar-ar moartea-n toţi! Cine-i zădărăşte? răspunse Anton Prokofievici.

— Minţi.

— Ba zău că nu! Piotr Feodorovici vă pofteşte la masă.

— Hm!

— Zău! Vă roagă atît de stăruitor, încît nici nu vă pot spune. Ce-o fi avînd, zice, Ivan Nikiforovici de se fereşte de mine ca de un duşman? Nu trece pe la mine să mai schimbăm vorbă, să mai şedem împreună.

Ivan Nikiforovici îşi mîngîie bărbia.

— Dacă Ivan Nikiforovici, zice, nu vine nici acum, zău că nu ştiu ce să mai cred: înseamnă că are cine ştie ce gînd ascuns împotriva mea! Fii bun, Anton Prokofievici, zice, de mi-l convinge dumneata pe Ivan Nikiforovici! Ei, ce spuneţi, Ivan Nikiforovici? Haideţi să mergem! S-a strîns o adunare de mai mare dragul!

Ivan Nikiforovici începu să cerceteze cu luare-aminte un cocoş, care, cocoţat pe cerdac, cînta de mama focului!

— Dacă aţi şti, Ivan Nikiforovici, urmă sîrguinciosul deputat, ce nisetru, ce icre proaspete i s-au trimis lui Piotr Feodorovici!

La auzul acestor cuvinte, Ivan Nikiforovici îşi întoarse capul şi începu să asculte atent.

Asta îl încurajă pe deputat.

— Haideţi mai repede, că şi Foma Grigorievici e acolo! Ce staţi? adăugă el, văzînd că Ivan Nikiforovici zace în aceeaşi poziţie. Ce ziceţi? Mergem ori nu mergem?

— Nu vreau.

Acest „nu vreau“ îl ului pe Anton Prokofievici. Ajunsese să creadă că atît de convingătoarea-i peroraţie l-a şi înduplecat pe acest bărbat, destoinic de altminteri, şi cînd colo se pomeneşte că aude un „nu vreau“ hotărît.

— Şi adică de ce nu vreţi? întrebă el aproape cu ciudă, ceea ce i se întîmpla extrem de rar, chiar şi atunci cînd i se punea pe creştet hîrtie aprinsă, distracţie preferată mai ales de judecător şi de ispravnic.

Ivan Nikiforovici trase pe nas o porţie de tabac.

— Cu voia dumneavoastră, Ivan Nikiforovici, nu ştiu ce vă opreşte.

— La ce m-aş duce? rosti, în sfîrşit, Ivan Nikiforovici. Acolo o să fie tîlharul! Aşa se exprima de obicei despre Ivan Ivanovici.

Sfinte Doamne! Şi parcă nu demult...

— Ba zău că n-o să fie! Jur pe Dumnezeu sfîntul că n-o să fie! Să mă trăsnească aici, pe loc! spuse Anton Prokofievici, care era gata să jure şi de zece ori pe oră. Haideţi odată, Ivan Nikiforovici!

— Nu cumva minţi, Anton Prokofievici? E acolo, nu?

— Zău, zău că nu-i! Să nu mă scol din locul ăsta, dacă-i acolo! Judecaţi şi dumneavoastră: de ce-aş minţi? Să mi se usuce mîinile şi picioarele!... Ce, nici acum nu mă credeţi? Na, să crăp aici, în faţa dumneavoastră! Să n-aibă parte nici taică-meu, nici maică-mea de împărăţia cerurilor! Nici eu să n-am parte! Tot nu mă credeţi?

Primind aceste asigurări, Ivan Nikiforovici se linişti cu totul şi îi porunci valetului cu surtuc incomensurabil să-i aducă şalvarii şi cazaca de nanchin.

Presupun că ar fi cu totul de prisos să descriu felul în care Ivan Nikiforovici şi-a tras şalvarii pe el, cum i s-a legat la gît apoi cravata şi, în sfîrşit, cum i s-a ţinut cazaca de nanchin ca s-o îmbrace, aceasta mai şi plesnind la subsuoara stîngă. E de ajuns să spun că, în tot acest timp, a fost

calm şi cuviincios şi n-a răspuns nici un cuvînt la propunerea lui Anton Prokofievici de a schimba pe ceva punga sa de tutun.

În vremea asta, întreaga adunare aştepta cu nerăbdare clipa hotărîtoare, cînd îşi va face apariţia Ivan Nikiforovici şi se va împlini, în sfîrşit, dorinţa tuturor ca aceşti doi destoinici bărbaţi să se împace; mulţi erau aproape siguri că Ivan Nikiforovici n-o să vină. Ispravnicul fusese cît pe ce să pună rămăşag cu Ivan Ivanovici cel chior că n-o să vină şi renunţase numai pentru că Ivan Ivanovici cel chior îi ceru să-şi pună la bătaie piciorul olog în schimbul ochiului său chior, ceea ce pe ispravnic îl supără foarte tare, făcînd adunarea să rîdă pe furiş. Nimeni nu se aşeza la masă, deşi trecuse de mult de ora unu, oră la care tot omul din Mirgorod prînzeşte, chiar şi la ocazii mai deosebite.

De îndată ce Anton Prokofievici se arătă în pragul uşii, fu înconjurat de toţi cei prezenţi. La toate întrebările răspunse printr-un strigăt hotărît: „Nu vine!“ Dar de cum rosti răspunsul şi tocmai în clipa cînd o ploaie de dojeni, ocări şi, poate, de bobîrnace era gata să se prăvălească pe capul lui pentru neîndeplinirea misiunii de ambasador, uşa se deschise brusc şi Ivan Nikiforovici intră.

Dacă s-ar fi arătat însuşi Satana sau vreun mort, tot n-ar fi reuşit să stîrnească o uimire atît de mare asupra întregii adunări, precum neaşteptata intrare a lui Ivan Nikiforovici. Iar Anton Prokofievici, ţinîndu-se cu mîinile de burtă, nu mai putea de rîs şi de bucurie că şi-a bătut joc de toţi într-un asemenea hal.

Oricum, era aproape incredibil pentru toată lumea că, într-un timp atît de scurt, Ivan Nikiforovici izbutise să se îmbrace aşa cum i se cade unui nobil. Ivan Ivanovici lipsea în vremea asta, ieşise cine ştie de ce. Dezmeticindu-se din uimire, prinseră cu toţii a se interesa de sănătatea lui Ivan Nikiforovici şi a-şi exprima satisfacţia că-l văd şi mai împlinit la trup. Ivan Nikiforovici se sărută cu fiecare, spunînd: „Vă rămîn foarte îndatorat“.

Între timp mirosul borşului se răspîndi prin încăpere şi gîdilă plăcut nările oaspeţilor înfometaţi. Năvăliră cu toţii în sufragerie. Una după alta, vorbăreţe şi tăcute, slabe şi grase, doamnele trecură în frunte şi masa cea

lungă deveni multicoloră. Nu voi descrie toate mîncărurile de pe masă! Nu voi sufla o vorbă nici despre papanaşii cu smîntînă, nici despre ciorba de potroace, nici despre curcanul cu prune şi stafide, nici despre acel fel de mîncare, care semăna foarte bine cu nişte cizme muiate în cvas, nici despre acel sos care-i cîntecul de lebădă al unui bucătar din vechime, sos care se servea în văpăi de spirt aprins, care le amuzau, dar le şi speriau pe doamne. Nu voi povesti despre mîncărurile acestea, pentru că mai degrabă îmi place să le mănînc decît să mă întind la vorbă descriindu-le.

Lui Ivan Ivanovici îi plăcu foarte mult peştele gătit cu hrean. Se cufundă cu totul în această îndeletnicire utilă şi hrănitoare. Alegînd cele mai subţiri oscioare ale peştelui, le puse pe farfurie şi, cumva subit, aruncă o privire de partea cealaltă a mesei. Creatorule din ceruri, ce ciudăţenie! În faţa lui şedea Ivan Nikiforovici!

Chiar în aceeaşi clipă se uită şi Ivan Nikiforovici!... Nu!... Nu pot!... Daţi-mi o altă pană! A mea e searbădă, moartă, cu vîrful prea subţire pentru acest tablou! Cu uimirea oglindită pe ele, chipurile lor se făcură parcă de piatră. Fiecare dintre ei văzu un chip de mult cunoscut, de care, pare-se, era fără voie gata să se apropie ca de un prieten neaşteptat şi să-i întindă punga cu tutun spunînd: „cinsteşte-te“ sau: „pot îndrăzni să te rog să-mi faci cinste?“ – dar totodată acelaşi chip era înspăimîntător, ca o prevestire rea! Sudoarea curgea şiroaie pe obrajii lui Ivan Ivanovici, ca şi pe cei ai lui Ivan Nikiforovici.

Cei prezenţi, toţi cei aflaţi la masă, amuţiră de încordare şi nu-şi mai luau ochii de la cei doi foşti prieteni. Doamnele, care pînă atunci fuseseră ocupate cu o conversaţie destul de interesantă despre felul cum se îndoapă claponii, îşi întrerupseră brusc sporovăiala. Totul amuţi în jur! Era o scenă vrednică de penelul unui mare pictor!

În sfîrşit, Ivan Ivanovici îşi scoase batista şi începu să-şi sufle nasul; Ivan Nikiforovici îşi roti privirea şi şi-o opri asupra uşii deschise. Ispravnicul îi surprinse imediat gestul şi le porunci servitorilor să zăvorască uşa. Atunci fiecare dintre cei doi prieteni începu să mănînce şi nu se mai uită la celălalt.

De îndată ce masa se sfîrşi, cei doi foşti prieteni săriră de la locurile lor şi începură să-şi caute căciulile, cu gînd să şteargă putina. Atunci ispravnicul făcu cu ochiul şi Ivan Ivanovici – nu Ivan Ivanovici al nostru, ci celălalt, chior de-un ochi – se furişă în spatele lui Ivan Nikiforovici, iar ispravnicul se puse în spatele lui Ivan Ivanovici şi începură amîndoi a-i împinge dindărăt, pentru a-i pune faţă în faţă şi a nu-i lăsa să scape pînă nu vor da mîna unul cu celălalt. Ivan Ivanovici cel chior îl împinse pe Ivan Nikiforovici cam pieziş înspre locul unde se afla Ivan Ivanovici; însă ispravnicul luă o direcţie cam anapoda, deoarece nu-şi putea stăpîni pedestraşii îndărătnici, care, de data aceasta, nu se supuneau nici unei comenzi şi, ca în ciudă, se repeziră foarte departe şi în partea diametral opusă (ceea ce, poate, se întîmpla din cauza faptului că la masă se serviseră extrem de multe şi variate băuturi), încît Ivan Ivanovici se prăbuşi peste o doamnă cu rochie roşie, care, din curiozitate, se băgase chiar la mijloc. Un semn ca acesta nu prevestea nimic bun. Totuşi, judecătorul, pentru a îndrepta lucrurile, luă locul ispravnicului şi, trăgînd pe nas tot tutunul de pe buza de sus, îl îmbrînci pe Ivan Ivanovici în cealaltă parte. La Mirgorod acesta e mijlocul obişnuit de împăcare. Seamănă întrucîtva a jocul cu mingea. De cum judecătorul îi făcu vînt lui Ivan Ivanovici, Ivan Ivanovici cel chior se opinti din răsputeri şi-l îmbrînci şi el pe Ivan Nikiforovici, de pe care sudorile curgeau ca apa de ploaie de pe un acoperiş. Deşi cei doi prieteni se împotriveau cît puteau, pînă la urmă se pomeniră totuşi faţă în faţă, pentru că amîndouă părţile aflate în acţiune primiră întăriri serioase din partea altor musafiri.

Apoi cei prezenţi îi înconjurară din toate părţile şi nu le dădură drumul pînă nu se hotărîră să-şi întindă mîinile.

— Dumnezeu să vă aibă-n pază, Ivan Nikiforovici şi Ivan Ivanovici! Ia spuneţi cu mîna pe inimă de la ce v-aţi certat? De la nişte fleacuri, nu-i aşa? Chiar nu vă e ruşine în faţa oamenilor şi-a lui Dumnezeu?

— Nu ştiu, spuse Ivan Nikiforovici, gîfîind de oboseală (se vedea că nu avea nimic împotriva împăcării), nu ştiu ce rău i-am făcut lui Ivan Ivanovici, de mi-a dărîmat coteţul şi şi-a pus în gînd să-mi facă felul.

— Nu-s vinovat de nici un gînd rău, spuse Ivan Ivanovici. Jur în faţa lui Dumnezeu şi-a dumneavoastră, preacinstită nobilime, că nu i-am făcut nimic duşmanului meu. De ce mă defăimează şi-mi face de ocară rangul şi numele?

— Păi, Ivan Ivanovici, cum te-am făcut eu de ocară? întrebă Ivan Nikiforovici.

O clipă de explicaţii să mai fi urmat şi vechea duşmănie ar fi fost gata-gata să se stingă. Ivan Nikiforovici îşi şi dusese mîna la buzunar ca să scoată punga cu tutun şi să spună: „Cinsteşte-te“.

— Păi nu-i o ocară, răspunse Ivan Ivanovici, fără să-şi ridice ochii, că dumneata, stimate domn, mi-ai insultat rangul şi numele cu un cuvînt pe care buna-cuviinţă nu mă lasă să-l rostesc aici?

— Dă-mi voie, Ivan Ivanovici, să-ţi spun prieteneşte (vorbind aşa, Ivan Nikiforovici atinse cu degetul un nasture al lui Ivan Ivanovici, în semn de cea mai deplină bunăvoinţă) că te-ai supărat pentru naiba mai ştie ce, pentru că ţi-am spus *gînsac*...

Ivan Nikiforovici îşi dădu seama că a făcut o prostie rostind acest cuvînt. Dar era prea tîrziu: cuvîntul fusese rostit.

Totul se duse dracului!

Dacă, fără martori, auzind cuvîntul acesta, Ivan Ivanovici îşi ieşise din fire şi se mîniase într-un hal, că să nu dea Domnul să mai vedeţi un om pînă-ntr-atîta de înfuriat, judecaţi şi domniile voastre, dragi cititori, ce putea să urmeze acum, cînd acest cuvînt ucigător fusese rostit în prezenţa atîtor oameni, printre care se aflau şi numeroase doamne, faţă de care lui Ivan Ivanovici îi plăcea să fie deosebit de decent. Dacă Ivan Nikiforovici ar fi procedat altfel, dacă ar fi spus *pasăre* şi nu *gînsac*, lucrurile s-ar mai fi putut drege cumva.

Dar aşa, totul se sfîrşi!

Îi aruncă lui Ivan Ivanovici o privire, şi ce privire! Dacă acestei priviri i-ar fi fost încredinţată puterea executivă, praf şi pulbere l-ar fi făcut pe Ivan Nikiforovici. Oaspeţii înţeleseră de îndată această privire şi se grăbiră să-i despartă. Şi omul acesta, un model de blîndeţe, care nu lăsa să treacă pe

lîngă el nici o cerşetoare fără s-o întrebe ce şi cum, se năpusti pe uşă afară turbat de mînie. Iată ce furtuni puternice stîrnesc patimile!

O lună întreagă nu se mai auzi nimic despre Ivan Ivanovici. Se zăvorî în casa sa. Cufărul cel de taină fu descuiat şi din el ce credeţi că fu scos la iveală? Carboave! Da, carboave străvechi, din moşi-strămoşi! Şi carboavele acelea trecură în mîinile pătate de cerneală ale conţopiştilor. Dosarul fu mutat la Curtea de Apel. Şi de-abia după ce primi îmbucurătoarea veste că a doua zi pricina va fi rezolvată, Ivan Ivanovici aruncă o privire la lumina zilei şi îşi făcu curaj să iasă din casă. Dar vai! De atunci, timp de zece ani, Curtea de Apel îl anunţa zilnic că pricina va lua sfîrşit a doua zi!

Acum vreo cinci ani eram în trecere prin oraşul Mirgorod. Rea vreme îmi găsisem pentru călătorie. Era o toamnă cu zile urîte şi triste, cu noroi şi ceaţă. Un soi de verdeaţă nenaturală, creaţia ploilor plictisitoare, acoperea cu plasa ei rară cîmpiile şi semănăturile, cărora li se potrivea aşa cum unui moşneag îi stau bine poznele, iar unei babe, trandafirii. Pe atunci timpul de afară mă apăsa cumplit: mi-era urît, cînd zilele erau urîte. Cu toate acestea, apropiindu-mă de Mirgorod, am simţit că inima îmi bate tare în piept. Doamne, cîte amintiri! De doisprezece ani de zile nu mai văzusem Mirgorodul. Odinioară trăiseră aici, uniţi într-o emoţionantă prietenie, doi oameni unici în felul lor, doi prieteni cum nu se mai află pe lume. Şi cîţi oameni de vază muriseră! Judecătorul Demian Demianovici părăsise lumea asta, Ivan Ivanovici cel chior dăduse şi el ortul popii. Am apucat-o pe strada mare; peste tot se înălţau prăjini cu cîte-un smoc de paie legat în vîrf: se făcea nu ştiu ce nouă sistematizare! Cîteva case fuseseră demolate. Mai stîrceau întristător rămăşiţe de zăplaz şi garduri.

Se nimerise o zi de sărbătoare; i-am poruncit vizitiului să tragă căruţa cu coviltir în faţa bisericii şi am intrat atît de încet, încît nimeni n-a întors capul spre mine. Ce-i drept, nici n-ar fi avut cine. Biserica era pustie. Nu erau decît cîţiva oameni. Se vedea că pînă şi cei mai evlavioşi se temuseră de noroi. În lumina mohorîtă, lumînările erau ciudat de neplăcute. Pridvoarele întunecoase erau triste; ferestrele lunguieţe, cu gemuleţe

rotunde, se scăldau în lacrimi de ploaie. M-am întors în pridvor şi m-am apropiat de un bătrîn respectabil, cu părul cărunt:

— Daţi-mi voie să vă-ntreb, Ivan Nikiforovici mai trăieşte?

În clipa aceea, candela din faţa icoanei pîlpîi mai viu şi lumina căzu chiar pe chipul celui cu care stăteam de vorbă. Ce uimit am mai fost, cînd, uitîndu-mă mai bine, am întrezărit nişte trăsături cunoscute! Era Ivan Nikiforovici în carne şi oase! Dar cît de mult se schimbase!

— *S*ănătos, voinic, Ivan Nikiforovici? Da' ce-ai mai îmbătrînit!

— Da, am îmbătrînit. Am venit azi de la Poltava, îmi răspunse Ivan Nikiforovici.

— Nu mai spuneţi! V-aţi pornit la Poltava pe o vreme ca asta?

— Da' ce era să fac! Pricina aceea...

Auzindu-l, am oftat fără să vreau. Ivan Nikiforovici îmi băgă de seamă oftatul şi spuse:

— Fii pe pace, am ştiri sigure că pricina se va rezolva săptămîna viitoare în favoarea mea.

Am strîns din umeri şi am pornit să aflu ce mai e cu Ivan Ivanovici.

— Ivan Ivanovici e şi el aicea, îmi spuse cineva. Uite-l colo, în stranã.

Am zărit atunci o siluetă slăbănoagă. Acesta să fie Ivan Ivanovici? Faţa-i era numai zbîrcituri, părul cu desăvîrşire alb; dar becheşa era aceeaşi. După cele dintîi cuvinte de salut, Ivan Ivanovici mi se adresă cu acel surîs voios, care întotdeauna îi şedea bine pe faţa ca o pîlnie, spunîndu-mi:

— Să-ţi dau o veste bună?

— Ce veste? îl întrebai eu.

— Mîine se rezolvă negreşit pricina mea. Ştiu sigur de la Curtea de Apel.

Am oftat şi mai adînc şi m-am grăbit să-mi iau cît mai repede rămas-bun, deoarece călătoream cu o treabă foarte importantă. M-am urcam în căruţă. Gloabele costelive, cunoscute la Mirgorod sub denumirea de cai pentru curieri, se opintiră în hamuri şi copitele li se afundară în mîzga cenuşie, stîrnind o clefăială neplăcută urechii. Turna cu găleata peste rogojina sub care se adăpostea ovreiul de pe capră. Umezeala îmi pătrunse

pînă la oase. Bariera tristă, cu ghereta şi invalidul care-şi cîrpăcea acolo mantaua cenuşie, lunecă încet prin faţa ochilor mei. Apoi începu să se aştearnă aceeaşi privelişte, cu acelaşi cîmp pe alocuri scormonit şi negru, pe alocuri înverzit, cu stănci şi ciori ude, cu ploaia monotonă, cu cerul plîngăreţ şi fără o de geană de lumină. – Mare plictiseală pe lumea asta, domnilor!

Traducere de Alexandru Cosmescu

200 ...*becheşă* – haină lungă, cu creţuri în talie (rus.).
201 *Puhivocika* – de la *puh* = puf (rus. şi ucr.).
202 *Pupopuz* – de la *pup* = buric şi *puzo* = burtă (ucr. şi rus.).
203 ...*beşmet* – scurtă vătuită (rus.).
204 ...*raţă* – în original, în limba ucraineană, cu traducerea autorului în subsolul paginii.
205 ...*gînsac* – în original, în limba ucraineană, cu traducerea autorului în subsolul paginii.
206 ...*editura Liubi, Gari şi Popov* – acest amestec de nume străine şi neaoşe nu este, de această dată, invenţia lui Gogol; editura a existat cu adevărat la Moscova, în secolul al XVIII-lea.
207 ...*prisma în trei colţuri* – în original: *zerţalo* = prismă cu trei feţe, pe care erau zugrăvite pajura şi trei porunci de căpătîi ale lui Petru I, obiect care se găsea în toate încăperile administraţiei de stat.
208 *Dovgocihun* – de la *dovgo* = îndelung şi *cihat'* = a strănuta (ucr.).
209 *Pererepenko* – de la *pere* = prefix cu sensul (aici) de întărire a acţiunii verbale şi *repet* = ţipăt prelung (ucr.).
210 *Golopuz* – de la *golîi* = gol şi *puzo* = burtă (ucr. şi rus.); după cum se observă din descrierea celebrului surtuc cafeniu cu mîneci albastre, este acelaşi personaj ca la nota 3, fiind vorba, probabil, de o scăpare sau de o ghiduşie a autorului.

Nuvele

Nevski Prospekt

Nimic nu-i nimic mai frumos, cel puţin la Petersburg, decît Nevski Prospekt; pentru capitală, el înseamnă totul. Prin ce nu străluceşte această stradă, cea mai frumoasă dintre frumoasele metropolei noastre! Ştiu că nici unul dintre locuitorii ei, care alcătuiesc palida tagmă de slujbaşi, n-ar da-o în schimbul tuturor bogăţiilor. Nu numai cel care are douăzeci şi cinci de ani, mustăţi minunate şi o redingotă extraordinar de bine cusută, dar chiar şi cel cu fire albe în barbă, cu ţeasta netedă ca o tipsie de argint, pînă şi el este încîntat de Nevski Prospekt. Dar doamnele! O, doamnelor le place şi mai mult Nevski Prospekt! De fapt, cui nu-i place? De îndată ce ajungi pe Nevski Prospekt, începe să-ţi miroase a plimbare. Chiar dacă ai de făcut ceva absolut necesar, după numai cîţiva paşi pe Nevski Prospekt, uiţi de orice treabă. Aici e singurul loc în care oamenii nu-şi fac apariţia din necesitate, spre care nu-i împinge nevoia sau interesul mercantil, care stăpîneşte întregul Petersburg. Se pare că omul pe care-l întîlneşti aici este mai puţin egoist decît cei pe care-i vezi pe Morskaia, Gorohovaia, Liteinaia, Meşceanskaia şi pe alte străzi, unde lăcomia, interesul şi nevoia se exprimă pe chipurile celor care merg pe jos sau zboară în carete şi trăsuri. Nevski Prospekt este comunicarea totală a Petersburgului. Un locuitor al cartierelor Petersburg sau Vîborg, care nu şi-a vizitat de cîţiva ani prietenul din Peski sau de la Bariera Moscovei, poate fi sigur că-l va întîlni aici. Nici un anuar de adrese, nici un birou de informaţii nu-ţi va oferi informaţii atît de sigure ca Nevski Prospekt. Atotputernicul Nevski Prospekt! Singura distracţie a Petersburgului sărac în petreceri! Ce bine îi sînt măturate trotuarele şi – Doamne! – cîte picioare şi-au lăsat urmele pe ele! Şi cizma greoaie, murdară, a unui soldat lăsat la vatră, sub apăsarea căreia parcă plesneşte şi granitul, şi pantofiorul miniatural, ca fumul, al unei doamne tinere, care îşi întoarce căpşorul spre vitrinele strălucitoare ale unui magazin, precum floarea-soarelui către astrul ceresc, şi sabia zăngănitoare a unui

sublocotenent plin de speranţe, care lasă pe el o zgîrîietură adîncă, totul îşi revarsă aici vigoarea forţei sau vigoarea slăbiciunii. Ce fantasmagorie rapidă se săvîrşeşte pe el în decursul unei singure zile! Cîte transformări suferă într-o zi şi o noapte! Să începem cu primele ore ale dimineţii, cînd întregul Petersburg miroase a pîini fierbinţi, de-abia scoase din cuptor, şi se umple de femei bătrîne, îmbrăcate în rochii rupte şi paltoane ponosite, care iau cu asalt bisericile şi aţin calea trecătorilor miloşi. Atunci Nevski Prospekt este pustiu: trupeşii proprietari ai magazinelor şi tejghetarii încă mai dorm în cămăşile lor de olandă sau îşi spală obrazul simandicos şi beau cafea; cerşetorii se adună la uşile cofetăriilor, unde cîte un Ganimede[211] somnoros, care ieri zburase ca musca servind ciocolată, iese cu mătura în mînă, fără cravată, şi le aruncă plăcinte uscate şi resturi. Pe stradă umblă mulţimea truditoare: uneori o traversează mujicii ruşi, grăbindu-se la muncă, avînd în picioare nişte cizme atît de murdare de var, încît nici apa canalului Ekaterinski, renumită prin curăţenia sa, nu le-ar putea spăla. La ora aceasta, în mod obişnuit, doamnele ar trebui să se jeneze să iasă din casă, pentru că poporului rus îi place să vorbească cu nişte expresii atît de tari, cum dumnealor, cu siguranţă, n-au auzit nici la teatru. Din cînd în cînd, vezi cîte un funcţionar somnoros cu servieta subsuoară, dacă drumul spre departamentul lui trece prin Nevski Prospekt. S-ar putea spune cu toată certitudinea că, în acest timp, adică pînă la ora douăsprezece, Nevski Prospekt nu constituie pentru nimeni un scop, ci serveşte numai ca mijloc: treptat, se umple de oameni care au ocupaţiile lor, grijile lor, supărările lor, dar care îl ignoră cu desăvîrşire. Mujicul rus vorbeşte despre o grivnă[212] sau despre şapte pitaci de aramă, bătrînii şi bătrînele dau din mîini sau vorbesc singuri, uneori cu gesturi destul de ciudate, dar nimeni nu-i ascultă şi nu rîde de ei, poate doar cu excepţia băieţandrilor cu halate pestriţe, care trec ca fulgerul pe Nevski Prospekt, ducînd clondire goale sau cizme de comandă. În acest timp, oricum te-ai îmbrăca, chiar dacă în loc de pălărie ai purta o şapcă pe cap, chiar dacă gulerul ţi s-ar ridica mult deasupra cravatei, nimeni nu te ia în seamă.

La ora douăsprezece, pe Nevski Prospekt preceptorii de toate naţiile fac incursiuni cu învăţăceii lor care poartă guleraşe de batist. Cîte un John englez sau un Cocq francez merg la braţ cu discipolii încredinţaţi grijii lor părinteşti şi le explică, cu manierată gravitate, că magazinele au firme numai ca să putem afla ce mărfuri se află înăuntru. Guvernantele, palide *miss* şi rumene slave, păşesc maiestuos în urma copilelor subţiri şi zglobii, poruncindu-le să-şi ridice un pic umărul sau să-şi îndrepte spatele; cu alte cuvinte, în acest timp avem un Nevski Prospekt pedagogic. Dar, cu cît ne apropiem de ora două, cu atît se micşorează numărul preceptorilor, al pedagogilor şi al copiilor; în cele din urmă, ei cedează locul părinţilor, care merg la braţ cu prietenele lor nevricoase, îmbrăcate în straie pestriţe, multicolore. Încetul cu încetul, li se alătură toţi cei care şi-au încheiat treburile domestice destul de importante: au discutat cu doctorul despre timp şi despre minusculul coş apărut pe nas, s-au interesat de sănătatea cailor şi a copiilor, de altfel foarte talentaţi, au citit un afiş sau un articol important din ziare privitor la persoanele venite şi plecate din oraş, în sfîrşit, au băut o ceaşcă de cafea sau ceai. Acestora li se adaugă şi cei cărora o soartă de invidiat le-a hărăzit binecuvîntatul titlu de funcţionar cu însărcinări speciale. Urmează cei care au slujbe la Ministerul de Externe şi se disting prin nobleţea ocupaţiilor şi a manierelor. Doamne, ce funcţii şi slujbe minunate! Cum înnobilează şi cum desfată ele sufletul! Dar, vai! Eu unul n-am slujbă şi-s lipsit de plăcerea de a vedea un comportament atît de fin din partea şefilor. Tot ce întîlneşti pe Nevski Prospekt e plin de bună-cuviinţă: bărbaţi în redingote lungi şi cu mîinile în buzunare, doamne cu pălării şi jachete de atlaz roze, albe şi albastru-pal. Întîlneşti aici favoriţi fără pereche, băgaţi pe sub cravate cu o artă neobişnuită şi uluitoare, favoriţi precum catifeaua, precum atlazul, negri ca zibelina sau cărbunele, dar care, din păcate, ţin numai de Ministerul de Externe. Pe slujbaşii de la celelalte ministere, providenţa i-a lipsit de favoriţi negri, aşa încît, spre marele lor necaz, trebuie să se mulţumească cu favoriţi roşcaţi. Aici întîlneşti mustăţi magnifice, pe care nu le-ar putea zugrăvi nici o pană, nici un penel; mustăţi cărora li s-a dedicat cea mai frumoasă jumătate a vieţii,

care sînt obiectul unor lungi vegheri, ziua şi noaptea, mustăţi asupra cărora s-au revărsat splendide parfumuri şi arome, unse cu cele mai scumpe şi mai rare pomezi, mustăţi care sînt răsucite în timpul nopţii pe hîrtie velină din cea mai subţire, mustăţi cărora posesorii le nutresc cel mai emoţionant ataşament şi pentru care trecătorii îi invidiază. Mii de pălării de toate felurile, de rochii, de eşarfe, pestriţe, vaporoase, de care posesoarele lor se simt ataşate şi cîte două zile la rînd, orbesc pe oricine trece pe Nevski Prospekt. Parcă o întreagă mare de fluturi s-a ridicat deodată de pe lujeri şi, ca un nor strălucitor, unduieşte deasupra cărăbuşilor negri de sex masculin. Aici întîlneşti talii pe care nici nu le-ai visat vreodată: subţiri, zvelte, în nici un caz mai groase decît un gît de sticlă şi, întîlnindu-le, te tragi respectuos deoparte, ca nu cumva să le atingi cu cotul tău nepoliticos; inima ţi se umple de sfială şi teamă ca nu cumva răsuflarea ta neatentă să frîngă această sublimă creaţie a naturii şi artei. Şi ce mîneci au doamnele de pe Nevski Prospekt! Ah, ce splendoare! Sînt întru cîtva asemănătoare cu două baloane aeronautice, aşa că doamna s-ar înălţa în văzduh, dacă bărbatul n-ar ţine-o de braţ; căci să ridici o doamnă în văzduh e la fel de uşor şi de plăcut ca atunci cînd duci la gură o cupă cu şampanie. Nicăieri doi oameni care se întîlnesc nu se salută cu atîta distincţie şi dezinvoltură ca pe Nevski Prospekt. Aici întîlneşti cîte un zîmbet unic, culmea artei, un zîmbet care te face să te topeşti de plăcere, uneori altul, care te face să te simţi mic-mititel şi să-ţi pleci capul, alteori ai parte de un zîmbet care te înalţă mai sus decît săgeata de pe clădirea amiralităţii. Aici întîlneşti persoane care vorbesc despre un concert sau despre vreme cu o distincţie rară şi cu sentimentul propriei demnităţi. Aici întîlneşti o mie de caractere şi fenomene de neînţeles. Creatorule! Ce caractere ciudate pot fi întîlnite pe Nevski Prospekt! Există o mulţime de oameni care, întîlnindu-te, se uită neapărat la cizmele tale şi, dacă ţi-ai văzut de drum, întorc capul ca să-ţi vadă pulpanele redingotei. Nici pînă astăzi nu pot pricepe de la ce li se trage asta. Mai întîi am crezut că-s cizmari, dar nici pomeneală! Majoritatea lucrează la diferite departamente, mulţi dintre ei se pricep de minune să întocmească o adresă din partea unei instituţii către alta; sînt şi inşi care se plimbă, care citesc

ziarele prin cofetării; cu alte cuvinte, cei mai mulţi dintre ei sînt oameni cumsecade. În acest binecuvîntat răstimp de la două la trei după-amiază, care ar putea fi numit capitală în mişcare a bulevardului Nevski Prospekt, se desfăşoară principala expoziţie a celor mai frumoase creaţii umane. Unul îşi etalează redingota elegantă, cu cea mai bună blană de castor, altul – minunatul său nas grecesc, al treilea poartă favoriţi superbi, al patrulea, o doamnă, are o pereche de ochi frumoşi şi o pălărie nemaipomenită, al cincilea – un inel de filfizon, cu talisman, pe degetul mic, al şaselea, tot o doamnă, are picioruşul încălţat cu o ghetuţă fermecătoare, al şaptelea îşi etalează cravata uluitoare, al optulea – mustăţile ce te lasă cu gura căscată. Dar bate ora trei, iar expoziţia ia sfîrşit, mulţimea se răreşte... La ora trei are loc o nouă schimbare. Pe Nevski Prospekt se face deodată primăvară: bulevardul se umple de funcţionari îmbrăcaţi în uniforme verzi. Flămînzi, consilierii titulari[213], consilierii de curte şi toţi ceilalţi consilieri încearcă din răsputeri să-şi iuţească paşii. Tinerii registratori de colegiu, secretarii guberniali şi de colegiu se grăbesc să profite de ocazie şi să se plimbe pe Nevski Prospekt, arborînd o ţinută care nu lasă să se vadă că au stat şase ore la slujbă. Dar cei mai bătrîni, secretarii de colegiu, consilierii titulari şi de curte merg repede, cu capul în pămînt: n-au chef să se uite la trecători, încă nu s-au rupt de grijile lor, au în minte un adevărat talmeş-balmeş şi o întreagă arhivă de lucrări începute şi neterminate; mult timp, în loc de firma unui magazin li se năzare o mapă cu acte sau faţa şefului de birou.

De la ora patru, Nevski Prospekt este pustiu şi-i foarte puţin probabil să întîlneşti măcar un funcţionar. Mai poţi vedea doar cîte o croitoreasă care iese din magazin şi trece bulevardul în fugă, cu o cutie în mînă; cîte o biată victimă a unui grefier filantrop, care i-a făcut vînt în lume numai într-o manta de dimie; cîte un tip excentric în trecere prin oraş, pentru care toate ceasurile sînt la fel; cîte o englezoaică lungă şi deşirată cu o poşetă şi o carte în mînă; cîte un breslaş, un rusnac cu surtuc de demicoton, cu talia pe spinare, cu barbă ascuţită, ducîndu-şi zilele de azi pe mîine, la care totul se mişcă: spinarea, şi mîinile, şi capul, şi picioarele, cînd calcă cuviincios pe

trotuar; uneori cîte un meseriaş mărunt; pe altcineva nu mai întîlneşti pe Nevski Prospekt.

Dar, de îndată ce amurgul cade peste case şi străzi, iar gardianul de noapte, punîndu-şi rogojina în cap, urcă pe scară ca să aprindă felinarul, cînd în vitrinele joase ale magazinelor se-arată stampele ce nu îndrăznesc să iasă la iveală în timpul zilei, atunci Nevski Prospekt prinde iarăşi viaţă şi începe să se mişte. Atunci vine un timp misterios, cînd lămpile învăluie totul într-o lumină ademenitoare, plină de farmec. Întîlneşti acum mulţi tineri, mai ales burlaci, îmbrăcaţi în redingote şi mantale groase. În acest timp se simte un ţel sau, mai bine zis, ceva ce seamănă a ţel, ceva instinctiv; paşii tuturor se iuţesc şi devin, în general, foarte neregulaţi. Lungi umbre alunecă pe ziduri şi pe caldarîm şi mai că nu ating cu capetele podul Poliţeiski. Tineri registratori de colegiu, secretari de gubernie şi de colegiu se plimbă îndelung încoace şi încolo; dar cei mai mulţi dintre bătrînii consilieri titulari şi de curte stau acasă, fie pentru că sînt însuraţi, fie pentru că bucătăresele nemţoaice, care locuiesc la ei, le pregătesc bucate gustoase. Îi întîlneşti aici pe bătrîneii venerabili care, şi la ora două, s-au plimbat cu prestanţă şi extraordinară distincţie pe Nevski Prospekt. Îi vezi fugind pe tinerii registratori de colegiu, încercînd să arunce o privire sub pălăria unei doamne văzute de departe, ale cărei buze groase şi obraji tencuiţi cu fard plac teribil multora dintre plimbăreţi, dar mai cu seamă vînzătorilor, breslaşilor, negustorilor, care se preumblă în surtucuri nemţeşti, în grupuri mari, mergînd de obicei la braţ.

— Stai! strigă la ora asta locotenentul Pirogov[214], trăgîndu-l de mînecă pe un tînăr care mergea alături de el, îmbrăcat în frac şi pelerină. Ai văzut-o?

— Am văzut-o, e superbă, leit Bianca lui Perugino[215].

— Despre cine vorbeşti?

— Despre ea, cea cu părul negru. Şi ce ochi! Doamne, ce mai ochi! Totul e minunat la ea: ţinuta, contururile, ovalul feţei!

— Eu îţi zic de blonda care-a trecut după ea într-acolo. Dacă ţi-a plăcut atît de mult bruneta, de ce nu te duci după ea?

— O, cum se poate! exclamă, îmbujorîndu-se la faţă, tînărul în frac. Parcă-i dintre acelea care umblă seara pe Nevski Prospekt... Trebuie să fie o doamnă ilustră, continuă el după un oftat, numai pelerina de pe ea face vreo optzeci de ruble!

— Prostule! strigă Pirogov, împingîndu-l cu de-a sila într-acolo unde flutura pelerina ei ţipătoare. Du-te, nătărăule, altfel îţi scapă! Iar eu mă duc după blondă.

Cei doi prieteni apucară în direcţii diferite.

„Vă cunoaştem noi pe toate“, gîndea în sinea lui Pirogov, cu un zîmbet încrezut şi plin de sine, convins că nu există frumuseţe să-i poată rezista.

Tînărul în frac şi pelerină porni, cu paşi sfioşi şi tremurători, într-acolo unde, în depărtare, flutura pelerina pestriţă, care ba licărea viu, pe măsură ce se apropia de lumina unui felinar, ba se cufunda într-o clipită în întuneric, îndepărtîndu-se de acesta. Inima îi bătea tare, şi el, fără voie, îşi iuţea paşii. Nici nu îndrăznea să creadă că va căpăta dreptul la atenţia frumoasei care zbura în depărtare, necum să admită insinuarea atît de murdară, strecurată de locotenentul Pirogov; nu voia decît să vadă casa, să arunce o privire lăcaşului unde locuia această fiinţă minunată, care părea să fi picat din cer de-a dreptul pe Nevski Prospekt şi care, cu siguranţă, va zbura de-aici cine ştie unde. Mergea atît de repede, încît se lovea mereu de cîte un domn serios, cu favoriţii cărunţi, făcîndu-l să coboare de pe trotuar. Acest tînăr făcea parte dintr-o clasă care reprezintă la noi un fenomen destul de bizar şi care are în comun cu locuitorii Petersburgului tot atît de mult cît are o persoană văzută în vis cu realitatea palpabilă. Această tagmă cu totul aparte este foarte neobişnuită în oraşul în care toţi sînt sau funcţionari, sau negustori, sau meşteşugari germani. Era pictor. Ciudat, nu-i aşa? Un pictor la Petersburg! Un pictor în ţara zăpezilor, un pictor în ţara finlandezilor, unde totul e umed, neted, plat, palid, cenuşiu, ceţos. Aceşti pictori nu seamănă deloc cu cei italieni, care sînt mîndri şi înflăcăraţi ca Italia şi cerul ei; dimpotrivă, sînt inşi cel mai adesea buni la suflet, sfioşi, timizi, boemi, care-şi iubesc cu discreţie arta, care-şi beau ceaiul cu doi prieteni într-o cameră mică, discutînd cu modestie pe marginea temei lor preferate şi nici

nu se gîndesc la mai mult. Mereu cheamă la ei acasă cîte o bătrînă cerşetoare şi o silesc să stea pe scaun cîte şase ceasuri, ca să transpună pe pînză chipul ei jalnic, lipsit de simţire. Pictează perspectiva camerei lor, în care se găsesc toate fleacurile artistice: mîini şi picioare din gips, care au căpătat o patină cafenie din cauza prafului şi a vechimii, şevalete sparte, o paletă răsturnată, un amic cîntînd la ghitară, pereţii pătaţi de vopsele, cu fereastra deschisă prin care se zăresc Neva cea palidă şi nişte bieţi pescari în cămăşi roşii. La ei, aproape întotdeauna, totul are un colorit cenuşiu şi tulbure, care este pecetea de neşters a Nordului. Oricum, ei lucrează cu o voluptate adevărată. Adeseori au talent veritabil şi, dacă măcar o dată ar adia asupra lor aerul proaspăt al Italiei, talentul li s-ar dezvolta în voie, viguros şi strălucitor, asemenea unei plante scoase din odaie, în sfîrşit, afară, la aer curat. În general, ei sînt foarte timizi: o stea şi un epolet gros îi zăpăcesc atît de tare, încît fără să vrea scad preţul operelor lor. Uneori le place să se îmbrace elegant, dar eleganţa aceasta pare la ei prea stridentă şi aduce întru cîtva a peticeală. Îi vezi uneori îmbrăcaţi într-un frac impecabil şi o pelerină murdară, într-o vestă scumpă de catifea şi o redingotă mînjită de vopsele. La fel, pe un peisaj neterminat al lor vezi uneori cîte o nimfă pictată cu capul în jos, pe care artistul, negăsind alt loc, a schiţat-o pe fondul mînjit al unei opere mai vechi, la care a lucrat cîndva cu voluptate. Un asemenea ins nu se uită niciodată drept în ochii tăi; dacă se uită, o face cumva tulbure, vag; nu te străpunge cu privirea de erete a unui om care observă, nici cu privirea de şoim a unui ofiţer de cavalerie. Asta se întîmplă din cauză că el vede în acelaşi timp şi trăsăturile tale, şi trăsăturile unui Hercule de gips, aflat în camera lui, sau i se năzare propriul tablou, pe care încă se mai gîndeşte să-l picteze. Din acest motiv răspunde uneori incoerent, alteori aiurea, şi lucrurile care i se amestecă în cap îi sporesc timiditatea. Din această categorie de oameni făcea parte şi tînărul nostru, pictorul Piskariov[216], un om timid, sfios, dar care purta în suflet scînteile unui sentiment gata să se transforme în flacără în condiţii prielnice. Păşea grăbit, cu o înfiorare misterioasă, pe urma făpturii care îl impresionase atît de mult şi parcă se mira singur de propria îndrăzneală. Necunoscuta care îi

atrăsese privirea, gîndurile şi sentimentele întoarse deodată capul spre el. Doamne, ce trăsături divine! Fruntea splendidă, de o albeaţă orbitoare, era umbrită de părul frumos şi negru precum agatul. Suviţele se unduiau în bucle fermecătoare şi cîteva dintre ele, căzînd de sub pălărioară, îi mîngîiau obrajii atinşi de roşeaţa fină şi proaspătă scoasă la iveală de gerul serii. Buzele strînse erau ferecate de un roi întreg de visări. Tot ce rămîne din amintirile copilăriei, ce dă visare şi blîndă inspiraţie la lumina candelei, totul parcă se contopise, se revărsase şi se oglindise în buzele ei armonioase. Îl privi pe Piskariov şi, la această privire, inima lui începu să se zbată; ea îl privi aspru, indignarea i se întipări pe faţă văzînd că o urmăreşte cu atîta insolenţă; dar pe acest chip minunat şi mînia era fermecătoare. Cuprins de ruşine şi sfială, el se opri, îşi plecă ochii în pămînt; dar cum să laşi să-ţi scape o asemenea făptură divină, fără să vezi măcar locul acela sfînt, unde ea a poposit o clipă din zborul ei? Aceste gînduri îi trecură prin minte tînărului visător şi el se hotărî s-o urmărească în continuare. Dar, ca să nu-l observe, lăsă să crească distanţa dintre ei, privind cu prefăcută nepăsare în toate părţile şi studiind firmele, neslăbind din ochi însă nici un pas al necunoscutei. Trecătorii se împuţinau, strada devenea mai puţin zgomotoasă; frumoasa femeie întoarse capul şi lui i se păru că un zîmbet uşor îi flutură pe buze. Începu să tremure din tot trupul, nevenindu-i să-şi creadă ochilor. Nu, felinarul, cu lumina lui înşelătoare, făcuse să-i apară pe buze ceva ce semăna a zîmbet; nu, propriile lui visări îşi bat joc de el. Dar răsuflarea i se înecă în piept, toată fiinţa lui fu cuprinsă de un fior confuz, toate simţirile îi ardeau şi în faţa ochilor totul se cufundă într-un fel de ceaţă. Trotuarul se perinda vertiginos sub tălpile lui, caretele cu cai, în goană, parcă stăteau pe loc, podul se deşira şi se frîngea drept în mijlocul bolţii, o casă stătea cu acoperişul în jos, o gheretă venea spre el, iar halebarda santinelei împreună cu literele aurite şi foarfecele zugrăvit pe o firmă luceau parcă lîngă geana ochilor lui. Şi toate astea din pricina unei priviri, la o singură întoarcere a unui căpşor drăgălaş. Neauzind, nevăzînd, nesimţind nimic, alerga pe urmele frumoaselor picioruşe, încercînd să-şi încetinească paşii, care călcau iute, în ritmul bătăilor inimii. Cîteodată

punea stăpînire pe el îndoiala şi se întreba dacă într-adevăr chipul ei păruse chiar atît de binevoitor; atunci se oprea pentru cîteva clipe, dar bătăile inimii, puterea de neînvins şi neliniştea tuturor simţurilor îl mînau înainte. Nici măcar nu băgă de seamă că în faţa lui apăru o clădire cu patru caturi, că toate cele patru şiruri de ferestre iluminate îl priveau deodată şi că balustrada scării de la intrare i se împotrivi cu o izbitură metalică. Văzu cum necunoscuta zbură pe trepte, cum se întoarse ducîndu-şi un deget la buze şi îi făcu semn s-o urmeze. Genunchii îi tremurau; gîndurile şi simţămintele lui ardeau; un fulger de bucurie îi străpunse inima cu ascuţişul lui dureros. Nu, nu era doar o nălucire! Doamne! Atîta fericire într-o singură clipă! O viaţă atît de minunată trăită în două minute!

Dar nu cumva toate acestea se întîmplă în vis? Oare fiinţa aceea, pentru a cărei unică privire celestă era gata să-şi dea întreaga viaţă, care-l fericise nespus numai lăsîndu-l să se apropie de locuinţa ei, oare acea făptură era acum atît de binevoitoare şi atentă faţă de el? Zbură în sus pe scară. Nu simţea nici un gînd pămîntesc; nu-l ardea focul nici unei pasiuni pămînteşti, nu, în clipele acelea era curat şi neprihănit, ca un adolescent cast, care încă mai simte nelămurit nevoia unei iubiri spirituale. Şi ceea ce i-ar fi trezit pofte obraznice unui om depravat lui îi purifica, dimpotrivă, şi mai mult cugetul. Încrederea pe care i-o arăta făptura aceea slabă şi sublimă îi impunea jurămîntul cavaleresc de austeritate, jurămîntul de a-i îndeplini ca un sclav toate poruncile. Nu-şi dorea decît ca aceste porunci să fie cît se poate de anevoioase şi de grele, ca să zboare cu şi mai multă rîvnă la îndeplinirea lor. Nu se îndoia că o întîmplare misterioasă şi, în acelaşi timp, importantă o făcuse pe necunoscută să aibă încredere în el, că-i va cere cu siguranţă servicii mari, aşa că simţea în fiinţa lui putere şi hotărîre pentru orice.

Scara urca în spirală şi împreună cu ea se roteau şi gîndurile lui repezi. „Fiţi atent!“ răsună, ca o harfă, vocea ei, umplîndu-i toate venele cu un nou freamăt. La înălţimea întunecată a etajului al treilea necunoscuta bătu într-o uşă, aceasta se deschise şi ei intrară împreună. O femeie, destul de plăcută la înfăţişare, îi întîmpină cu o lumînare în mînă, dar îl privi atît de ciudat şi

de insolent pe Piskariov, încît el îşi plecă fără voie ochii în pămînt. Intrară într-o cameră. Privirii lui i se înfăţişară trei siluete feminine, aşezate în colţuri diferite. Una făcea pasenţe, alta stătea la pian şi cînta cu două degete o biată parodie de veche poloneză, cea de-a treia şedea în faţa oglinzii, îşi pieptăna părul lung şi nici nu se gîndea să renunţe la toaletă, văzînd că a intrat o persoană necunoscută. Pretutindeni domnea o dezordine neplăcută, cum se poate vedea numai în camera unui celibatar neglijent. Mobilierul, destul de frumos, era acoperit de praf; un păianjen îşi ţesuse pînza pe galeria pentru draperie; prin uşa întredeschisă a unei alte camere se vedea strălucind o cizmă cu pinteni şi vipuşca roşie a unei uniforme; un glas puternic de bărbat şi un rîs de femeie se auzeau fără jenă.

Doamne, unde-a nimerit! La început nu-i veni să creadă şi se apucă să privească cu atenţie obiectele ce umpleau camera; dar pereţii goi şi ferestrele fără perdele nu arătau defel prezenţa grijulie a unei gospodine; feţele ofilite ale jalnicelor creaturi, dintre care una se aşezase aproape sub nasul lui şi îl studia imperturbabil, aşa cum examinezi pata de pe haina altcuiva, toate acestea îl convinseră că nimerise într-un loc dezgustător, unde îşi instalase cuibul desfrîul jalnic produs de spoiala de cultură şi de teribila supraaglomerare a capitalei. Era locul în care omul profanează şi batjocoreşte toate sentimentele curate şi sfinte ce împodobesc viaţa, în care femeia, această frumuseţe a lumii, această culme a creaţiei, s-a transformat într-o făptură de plîns, ambiguă, în care, alături de puritatea sufletului, ea şi-a pierdut toată feminitatea şi şi-a însuşit în mod vulgar toate apucăturile şi toată obrăznicia bărbatului şi a încetat să mai fie fiinţa acea slabă, cu atît mai aproape de sublim cu cît este mai diferită de noi. Cu ochii mari de uimire, Piskariov o măsura din cap pînă-n picioare, parcă mai dorind încă să se convingă c-o are în faţă pe cea care-l fermecase şi-l făcuse s-o urmeze pe Nevski Prospekt. Dar era dinaintea lui, la fel de frumoasă; părul ei era la fel de minunat, ochii ei încă mai păreau cereşti. Era proaspătă; n-avea decît şaptesprezece ani; se vedea că doar de puţină vreme căzuse pradă groaznicului desfrîu; Piskariov încă nu îndrăznea să-i atingă obrajii proaspeţi şi uşor îmbujoraţi; fata era minunată.

Stătea nemişcat în faţa ei şi, în naivitatea sa, era gata s-o vadă cu aceiaşi ochi ca şi mai înainte. Dar, plictisită de lunga lui tăcere, frumoasa îi zîmbi cu subînţeles, privindu-l drept în ochi. Însă zîmbetul avea în el un fel de obrăznicie vrednică de milă, fiind tot atît de ciudat şi potrivit cu chipul ei cum este o expresie de cucernicie pe mutra unui şperţar sau un registru contabil în mîna unui poet. Piskariov se cutremură. Ea îşi deschise frumoasa gură şi începu să-i spună ceva, dar erau nişte vorbe atît de idioate, atît de vulgare... Parcă odată cu neprihănirea, omul îşi pierde şi inteligenţa. El nu voia să audă nimic. Era naiv, inocent, ca un copil. În loc să profite de de bunăvoinţa ei, în loc să se bucure de ocazie, cum, neîndoielnic, oricare altul s-ar fi bucurat în locul lui, se repezi afară cît îl ţineau picioarele, sărind treptele ca o capră sălbatică.

Cu capul plecat, cu mîinile atîrnînd fără vlagă, stătea în camera lui, ca un om sărman care a găsit o perlă nepreţuită şi a scăpat-o tot atunci în mare. „Ce femeie frumoasă, ce trăsături divine! Şi unde? În ce loc!...“ Iată tot ce-a putut să îngaime.

Într-adevăr, niciodată mila nu ne copleşeşte mai tare decît la vederea frumuseţii atinse de suflarea otrăvitoare a desfrîului. Urîţenia n-are decît să se însoţească cu desfrîul, dar frumuseţea, gingaşa frumuseţe... În gîndurile noastre, ea nu se contopeşte decît cu neprihănirea şi curăţenia. Frumoasa femeie, care îl vrăjise într-o aşa măsură pe bietul Piskariov, era într-adevăr o apariţie minunată, neobişnuită. Prezenţa ei în cercul acela odios părea şi mai neobişnuită. Liniile ei erau atît de pure, întreaga expresie a minunatei sale feţe era marcată de atîta distincţie, încît nicidecum nu te puteai gîndi că desfrîul o prinsese în teribilele lui gheare. Ar fi putut fi o perlă nepreţuită, ar fi putut fi tot universul, tot paradisul, toată bogăţia pentru un soţ pătimaş; ar fi putut fi o stea sublimă şi calmă în cercul modest al unei familii şi numai cu o mişcare a frumoaselor ei buze ar fi putut împărţi dulci porunci. Ar fi putut fi o divinitate într-un salon plin de lume, pe parchetul strălucitor, la lumina lumînărilor, în veneraţia mută a mulţimii de admiratori îngenuncheaţi la picioarele ei; dar, vai, prin voinţa teribilă a unui spirit

diavolesc, care doreşte să sfarme armonia lumii, a fost aruncată, cu un hohot de rîs, în abisul iadului.

Copleşit de o milă sfîşietoare, Piskariov şedea în faţa lumînării fumegoase. Trecuse de mult miezul nopţii, clopotul din turn bătuse ora douăsprezece şi jumătate, iar el stătea nemişcat, fără să doarmă, fără să facă ceva. Profitînd de încremenirea lui, somnul începu să-l fure încetul cu încetul, camera începu să dispară, numai flacăra lumînării mai licărea prin visările ce-l biruiau treptat, cînd deodată o bătaie în uşă îl făcu să tresară şi să se trezească. Uşa se deschise, intră un lacheu îmbrăcat într-o livrea bogată. În camera lui singuratică, niciodată nu-şi mai făcuse apariţia o livrea atît de bogată şi încă la o oră atît de neobişnuită... Surprins, se uita cu o curiozitate nerăbdătoare la lacheu.

— M-a trimis, rosti acesta cu o plecăciune reverenţioasă, doamna pe care aţi binevoit s-o vizitaţi acum cîteva ceasuri. Mi-a poruncit să vă poftesc la dumneaei şi a trimis careta.

Piskariov tăcea uimit. „Caretă, lacheu în livrea!... Nu, trebuie să fie o greşeală la mijloc...“

— Ascultă, dragul meu, spuse el cu sfială, probabil că ai greşit adresa. Doamna te-a trimis cu siguranţă după altcineva, nu după mine.

— Nu, domnule, nu am greşit. Dumneavoastră aţi binevoit s-o conduceţi pe doamna pînă la o clădire de pe strada Liteinaia, într-o încăpere de la etajul al treilea, nu-i aşa?

— Eu.

— Atunci, vă rog să vă grăbiţi. Doamna doreşte neapărat să vă vadă şi vă roagă să veniţi chiar la dumneaei acasă.

Piskariov coborî scara în fugă. Într-adevăr, în stradă îl aştepta o caretă. Urcă, portiera se închise cu zgomot, copitele începură să ţăcăne şi roţile vuiră pe caldarîm, perspectiva iluminată a clădirilor cu firme strălucitoare se perindă pe lîngă geamurile caretei. Cît ţinu drumul, Piskariov se tot gîndi şi nu reuşi să găsească vreo explicaţie acestei aventuri. Casă proprie, caretă, lacheu în livrea bogată... Toate acestea nu se potriveau deloc cu odaia de la etajul al treilea, cu ferestrele prăfuite şi cu pianul dezacordat.

Careta se opri în dreptul unei case scăldate în lumină, şi Piskariov rămase pe loc uimit de şirul de trăsuri, de vorbirea vizitiilor, de ferestrele viu luminate şi de sunetele muzicii. Lacheul cu livrea bogată îl ajută că coboare din caretă şi-l conduse ceremonios într-un vestibul cu coloane de marmură, cu un portar scăldat în fireturi de aur din cap pînă în picioare, ticsit cu pelerine şi haine de blană, cu o lampă luminînd puternic. O scară eterică, cu balustrada strălucitoare, plină de miresme parfumate, ducea sus. Piskariov urcă repede, intră în primul salon, speriindu-se şi dînd înapoi cînd văzu ce aglomeraţie era acolo. Mulţimea pestriţă de chipuri îl zăpăci de tot; i se păru că un demon fărîmiţase lumea într-o sumedenie de ţăndări pe care le amestecase de-a valma, fără nici o noimă. Umerii strălucitori ai doamnelor şi fracurile negre, lustrele, lămpile, voalurile plutind vaporos, panglicile eterice şi contrabasul dolofan care se iţea de după balustrada splendidului balcon, toate erau strălucitoare pentru el. Văzu dintr-odată atîţia bătrîni, atîţia inşi aproape bătrîni, persoane venerabile, cu stele şi fracuri, atîtea doamne care păşeau uşor, mîndru şi graţios pe parchet sau şedeau unele lîngă altele, auzi atîtea cuvinte franţuzeşti şi englezeşti şi, pe deasupra, tinerii în fracuri negre arătau atîta distincţie, vorbeau sau tăceau cu atîta prestanţă, demonstrau atîta pricepere în a nu spune nimic de prisos, glumeau cu atîta decenţă, zîmbeau atît de ceremonios, purtau favoriţi atît de frumoşi, dovedeau atîta măiestrie atunci cînd, îndreptîndu-şi cravata, îşi arătau mîinele perfecte, doamnele erau atît de vaporoase, atît de cufundate în absoluta lor mulţumire şi încîntare de sine, îşi plecau ochii atît de fermecător, încît... Dar era de-ajuns să vezi înfăţişarea umilă a lui Piskariov, rezemat temător de o coloană, ca să-ţi dai seama că se zăpăcise cu totul. Între timp, mulţimea înconjurase un grup de dansatori. Femeile se roteau, învăluite în creaţia transparentă a Parisului, în rochii ţesute din văzduh; atingeau neglijent parchetul cu picioarele lor sclipitoare şi erau şi mai eterice decît dacă nu l-ar fi atins deloc. Dar, printre ele, una era şi mai frumoasă, era îmbrăcată mai luxos şi mai strălucitor decît toate celelalte. O îmbinare inexprimabilă, nespus de rafinată de bun-gust era revărsată în întreaga ei toaletă şi, cu toate acestea, ea parcă nu se gîndea la eleganţa care

o învăluia fără să vrea, de la sine. Privea şi nu privea la spectatorii care-o înconjurau, genele ei minunate şi lungi erau plecate indiferent şi albeaţa strălucitoare a feţei ei se reflectă şi mai orbitor în ochi, atunci cînd, înclinîndu-şi capul, o umbră uşoară căzu pe fermecătoarea ei frunte.

Piskariov luptă din răsputeri să-şi facă loc prin mulţime şi s-o privească; dar, spre marele lui necaz, un cap uriaş, cu părul negru şi creţ, o ascundea necontenit privirilor lui; pe deasupra mulţimea îl înghesuise atît de tare, încît el nu îndrăznea nici să înainteze, nici să se retragă, temîndu-se ca nu cumva să atingă vreun consilier intim. Totuşi, izbuti să ajungă în faţă şi îşi privi veşmîntul, dorind să şi-l îndrepte cît mai decent. Doamne-Dumnezeule, ce-i asta? Redingota îi era toată mînjită de vopsele: grăbindu-se să plece, uitase să-şi ia o haină mai ca lumea. Roşi pînă în vîrful urechilor şi, cu ochii plecaţi, ar fi vrut să intre în pămînt de ruşine, dar n-avea nicidecum unde să intre: nişte kammerjunkeri[217] în costume strălucitoare stăteau ca un zid îndărătul lui. De-acum şi-ar fi dorit să fie cît mai departe de frumoasa cu fruntea splendidă şi cu gene lungi. Cu spaimă, îşi ridică ochii să vadă dacă nu cumva femeia îl priveşte. Doamne! Era chiar în faţa lui... Dar ce-i asta? Ce-i asta!? „Ea e!“ strigă el aproape în gura mare. Într-adevăr, ea era: femeia pe care o întîlnise pe Nevski Prospekt şi o condusese pînă acasă.

Ea îşi ridică genele şi-i privi cu ochi strălucitori pe toţi cei de faţă. „Vai, vai, vai, ce frumoasă-i!“ – doar atît putu el să îngaime, sugrumat de emoţie. Ea îşi roti privirea peste toţi cei care o înconjurau şi doreau să-i atragă atenţia, dar, cu un fel de oboseală şi indiferenţă, şi-o întoarse curînd şi ochii ei întîlniră pe ai lui Piskariov. O, ceruri! O, rai! Dă-mi putere, Ziditorule, să îndur! Viaţa nu poate cuprinde acest paradis, care spulberă şi răpeşte sufletul! Ea îi făcu un semn, dar nu cu mîna, nu cu o înclinare a capului, nu, în ochii ei mistuitori acest semn avu o expresie atît de imperceptibilă, încît nimeni nu-l putu observa, dar Piskariov îl desluşi, îl înţelese. Dansul dură mult; muzica obosită părea că se stinge şi moare, dar iarăşi izbucnea, vuia şi tuna; în cele din urmă, se sfîrşi! Ea se aşeză, sînii i se ridicau şi coborau sub fumegarea uşoară a voalului; mîna ei – Ziditorule, ce mînă minunată! – îi

căzu pe genunchi, apăsă rochia eterică şi, sub această apăsare, rochia parcă începu să respire muzică, iar fina ei culoare liliachie accentua şi mai vizibil albeaţa strălucitoare a splendidei mîini. Doar să-i atingă mîna şi gata! Nici o altă dorinţă să nu mai aibă, dorinţele-s atît de cutezătoare... Sătea în spatele scaunului ei, neîndrăznind nici să vorbească, nici să răsufle.

— V-aţi plictisit? rosti ea. Şi eu m-am plictisit. Văd că mă urîţi... adăugă ea, coborîndu-şi genele lungi.

— Să vă urăsc! Eu? Eu... vru să spună ceva Piskariov, zăpăcit de-a binelea. Şi, cu siguranţă, ar fi bîlbîit o mulţime de cuvinte incoerente, dacă între timp nu s-ar fi apropiat un şambelan cu un superb moţ cîrlionţat pe cap, care făcu nişte observaţii ironice şi plăcute. Şambelanul îşi arăta dinţii destul de frumoşi şi, prin fiecare vorbă de duh pe care o rostea, înfigea cîte un cui ascuţit în inima lui Piskariov. În sfîrşit, spre norocul pictorului, cineva îl întrebă ceva pe şambelan.

— Nu mai pot suporta! spuse femeia, ridicînd spre el ochii cereşti. Mă voi aşeza în celălalt capăt al salonului. Să fiţi acolo!

Se strecură prin mulţime şi dispăru. Ca un smintit, el îmbrînci mulţimea în toate părţile şi ajunse repede lîngă ea.

— Sînteţi aici, rosti ea în şoaptă. Voi fi sinceră în faţa dumneavoastră: desigur, vi s-au părut ciudate circumstanţele întîlnirii noastre. Chiar credeţi că pot să aparţin acelei clase odioase de creaturi, printre care ne-am întîlnit? Purtarea mea vi se pare ciudată, dar vă voi dezvălui un secret. Veţi fi în stare, şopti ea, aţintindu-l repede cu privirea, să nu-l divulgaţi niciodată?

— O, voi fi! Voi fi! Voi fi!...

Dar, în vremea asta, un domn destul de înaintat în vîrstă se apropie, începu să-i vorbească femeii, într-o limbă pe care Piskariov n-o înţelegea, şi-i oferi braţul. Ea îi aruncă pictorului o privire imploratoare şi-i făcu semn să rămînă pe loc şi s-o aştepte, dar el căzu pradă unei crize de nerăbdare, nefiind în stare să asculte vreo poruncă, fie şi venită din partea ei. Porni pe urmele femeii; dar mulţimea îi despărţea. Nu mai vedea rochia liliachie; alarmat, trecea dintr-o cameră în alta şi-i îmbrîncea fără milă pe cei întîlniţi, dar în toate camerele nu vedea decît inşi simandicoşi jucînd *whist* pe la

mese, cufundaţi într-o linişte adîncă. Într-un colţ de cameră, cîţiva oameni în vîrstă discutau în contradictoriu despre avantajele carierei militare faţă de cea civilă; în alt colţ, nişte oameni în fracuri impecabile aruncau cîte o uşoară remarcă despre culegerea în mai multe volume a unui poet laborios. Piskariov simţi că un om înaintat în vîrstă şi cu înfăţişare respectabilă îl înhăţă de un nasture al fracului şi-i solicită părerea despre o observaţie foarte justă de-a sa, dar pictorul îl îmbrînci cu grosolănie, fără ca măcar să vadă că avea la gît o decoraţie destul de însemnată. Fugi în camera de alături, negăsind-o nici acolo. La fel, într-o a treia cameră. „Unde-i? Daţi-mi-o! O, nu pot trăi fără s-o mai văd o dată! Vreau să aud ce dorea să-mi spună!“ Însă toate căutările lui fură zadarnice. Neliniştit, frînt de oboseală, el se retrase într-un colţ, privind mulţimea; dar ochii lui încordaţi începură să-i arate lucrurile într-o lumină neclară. În cele din urmă, începu să desluşească limpede pereţii camerei lui. Îşi ridică ochii; în faţă se afla sfeşnicul cu flăcăruia aproape stinsă pe fund; lumînarea se topise toată, iar seul se scursese pe masă.

Deci dormise! Doamne, ce vis! Şi de ce a trebuit să se trezească? De ce n-a mai aşteptat cîteva clipe? Femeia ar fi venit cu siguranţă! O lumină searbădă strălucea mohorît în fereastra lui. În odaie domnea o dezordine atît de cenuşie, atît de sumbră... O, ce dezgustătoare e realitatea! Ce-i ea, în comparaţie cu visul? Se dezbrăcă repede şi se culcă în pat, trăgîndu-şi plapuma peste cap şi dorind să recheme pentru o clipă visul spulberat. Într-adevăr, somnul nu întîrzie să vină, dar îi aduse cu totul alte vise decît cel pe care ar fi vrut să-l vadă: ba apărea locotenentul Pirogov cu o pipă, ba paznicul de la academie, ba un consilier efectiv de stat, ba capul finlandezei căreia el îi făcea cîteodată portretul şi alte asemenea nerozii.

Zăcu în pat pînă la amiază, dorind să aţipească; dar ea nu-şi făcu apariţia. Măcar pentru o clipă să-şi fi arătat trăsăturile sublime, măcar o clipă să fi răsunat pasul ei uşor, măcar o dată să-i fi trecut prin faţă mîna ei dezgolită, strălucitoare ca zăpada din înaltul cerului.

Lăsînd totul baltă, uitînd de toate, stătea zdrobit, deznădăjduit, plin numai de amintirea visului. Nu se gîndea să se atingă de ceva; nesimţitori,

fără viaţă, ochii lui se uitau pe fereastra ce dădea în curte, unde un sacagiu murdar turna apa ce îngheţa de îndată din cauza gerului, iar vocea ca de capră a unui telal behăia: „Cumpăr haine vechi!“. Cotidianul şi realitatea îi zgîriau neplăcut auzul. Stătu aşa pînă seara şi se aruncă avid în pat. Mult timp luptă cu insomnia, dar pînă la urmă o birui. Avu iarăşi un vis urît, trivial. „Doamne, ai milă de mine: arată-mi-o, arată-mi-o măcar pentru o clipă!“ Iar aşteptă noaptea, iar aţipi, iar visă un funcţionar care era în acelaşi timp şi fagot. O, era insuportabil! În sfîrşit, ea îşi făcu apariţia! Îi văzu capul, buclele... îl privea... O, dar ce puţin! Totul se cufundă iarăşi în ceaţă; visă din nou ceva idiot.

În cele din urmă, ajunse să trăiască numai din visuri şi, din acel moment, viaţa lui luă o întorsătură bizară: s-ar fi putut spune că trăia aievea şi că veghea în vis. Dacă l-ar fi văzut cineva stînd tăcut la masa goală sau trecînd pe stradă, cu siguranţă l-ar fi luat drept un lunatic sau drept un ins ruinat de băuturi tari; privirea îi era lipsită de orice expresie; distrat din fire încă de la naştere, această însuşire se accentuă şi ajunse să-l domine, alungîndu-i de pe chip orice simţire, orice tresărire. Se înviora numai la căderea nopţii.

Starea aceasta îi istovi puterile, dar cel mai groaznic chin pentru el era faptul că somnul începuse să nu-i mai dea deloc tîrcoale. Dorind să-şi salveze unica bogăţie, utiliza toate mijloacele pentru a-şi recăpăta somnul. Auzise că există un medicament pentru a-ţi redobîndi somnul şi că acesta este opiumul. Dar de unde să facă rost de opium? Îşi aminti de un persan, proprietarul unui magazin de şaluri, care aproape de fiecare dată cînd îl întîlnea îl ruga să-i picteze o femeie frumoasă. Se hotărî să se ducă la acesta, presupunînd că trebuie să aibă opium. Persanul îl primi şezînd pe canapea, cu picioarele strînse sub el.

— Ce să faci cu opiumul? îl întrebă persanul.

Piskariov îi povesti despre insomnie.

— Bine, îţi dau opium, numai pictează-mi o femeie frumoasă. Dar să fie frumoasă! Să aibă sprîncenele negre şi ochii ca măslina! Iar eu să stau întins lîngă ea şi să fumez ciubuc! Auzi? Să fie frumoasă! Frumoasă să fie!

Piskariov îi promise totul. Persanul ieşi pentru cîteva clipe şi se întoarse cu un flaconaş plin cu un lichid de culoare închisă, turnă cu grijă o parte din el în alt flaconaş şi i-l dădu lui Piskariov, prevenindu-l să nu ia mai mult de şapte picături diluate cu apă. Piskariov înhăţă lacom acest flacon nepreţuit, pe care nu l-ar fi dat nici pentru un morman de aur, şi se repezi într-un suflet acasă.

Ajuns, turnă cîteva picături într-un pahar cu apă, bău şi se trînti în pat.

Doamne, ce bucurie! Ea-i! A venit din nou, dar într-o cu totul altă înfăţişare. O, ce frumos stă la fereastra unei albe căsuţe de la ţară ! Găteala ei iradiză simplitatea în care se înveşmîntează gîndul de poet. Pieptănătura ei... Ziditorule, ce simplă-i această pieptănătură şi ce bine o prinde! Năframa scurtă e aruncată pe gîtul ei zvelt; la ea totul e modest, totul e o misterioasă, inexplicabilă simţire a bunuluigust. Ce mers drăguţ şi graţios are! Ce muzical e foşnetul paşilor şi al rochiei ei simple! Ce frumoasă e mîna ei, strînsă într-o brăţară împletită din fire de păr! Îi spune cu lacrimi în ochi: „Să nu mă dispreţuiţi, nu sînt cea drept care mă luaţi. Priviţi-mă, uitaţi-vă mai atent la mine: oare sînt capabilă de ceea ce credeţi?“. „O, nu, nu! Cine îndrăzneşte să creadă, acela...“ Dar el se trezi, emoţionat, chinuit, cu lacrimi în ochi. „Mai bine n-ai fi existat, n-ai fi trăit pe lume, mai bine ai fi fost creaţia unui pictor inspirat! Nu m-aş mai fi îndepărtat de pînză, m-aş fi uitat mereu la tine şi te-aş fi sărutat. Aş fi trăit şi aş fi respirat prin tine, aşa cum trăieşti un vis minunat. Atunci aş fi fost fericit. Nu mi-aş fi dorit nimic mai mult. Te-aş fi invocat ca pe îngerul meu de pază, înainte de somn şi de veghe, pe tine te-aş fi aşteptat cînd mi s-ar fi întîmplat să pictez o imagine divină şi sfîntă. Dar acum... ce viaţă îngrozitoare! Ce folos că ea trăieşte? Oare viaţa unui nebun le face plăcere rudelor şi prietenilor care l-au iubit cîndva? Doamne, ce viaţă trăim! O veşnică dezbinare între vis şi realitate!“ Cam astfel de gînduri îl obsedau tot timpul. Nu se mai gîndea la nimic altceva, chiar nu mînca aproape nimic, aştepta seara şi nălucirea dorite cu pasiunea unui îndrăgostit. Avîntul permanent al năzuinţei asupra unui singur lucru ajunse să-i domine atît de mult existenţa şi imaginaţia, încît chipul dorit i se arăta aproape în fiecare zi, întotdeauna într-o situaţie

total opusă celei din realitate, pentru că gîndurile lui erau cu desăvîrşire curate, ca ale unui copil. Datorită acestor visuri, însuşi obiectul lor devenea parcă mai pur şi se transfigura cu totul.

Opiumul îi înfierbînta şi mai mult gîndurile şi, dacă a existat vreodată un îndrăgostit pînă în ultimul grad de nebunie, iubind năvalnic, teribil, ruinător, zbuciumat, acel nefericit era chiar el.

Dintre toate visele, unul îi adusese cea mai mare bucurie: văzuse în vis atelierul său, era acolo, vesel, stînd jos şi ţinînd cu desfătare paleta în mînă! Şi ea era acolo. Era de-acum soţia lui. Stătea pe scaun lîngă el, sprijinindu-şi cotul minunat de spătarul scaunului şi privindu-l cum lucrează. În ochii ei languroşi, obosiţi, era înscris timpul fericirii: camera lui părea un colţ de rai; totul era luminos, curat. Ziditorule! Ea îşi culcă minunatul cap pe pieptul lui... Un vis mai frumos decît acesta nu mai avusese vreodată. Se trezi oarecum înviorat şi mai puţin distrat ca altădată. În cap i se înfiripau gînduri ciudate. „Poate, cugetă el, a dus-o la desfrîu cine ştie ce întîmplare groaznică, pentru care ea n-are nici o vină; poate că mişcările ei sufleteşti sînt înclinate spre pocăinţă; poate că ea însăşi ar dori să se smulgă din îngrozitoarea stare în care se află. E cu putinţă oare să accept cu indiferenţă pieirea ei, mai ales că nu trebuie decît să întind mîna ca s-o salvez de la înec?“ Gîndurile lui mergeau şi mai departe. „Nu mă cunoaşte nimeni, îşi zicea, şi-apoi cui îi pasă de mine şi ce-mi pasă mie de alţii? Dacă doreşte sincer să se căiască şi-şi schimbă felul de viaţă, atunci mă însor cu ea. Trebuie să mă însor cu ea şi cu siguranţă voi face cu mult mai bine decît cei care se însoară cu menajerele lor sau adesea cu creaturile cele mai demne de dispreţ! Însă fapta mea va fi dezinteresată şi poate chiar măreaţă. Voi restitui lumii cea mai frumoasă dintre podoabele ei.“

Alcătuindu-şi un plan atît de uşuratic, simţi că roşeşte; se apropie de oglindă şi se sperie singur de obrajii supţi şi de paloarea feţei. Se apucă să se gătească cu mare grijă: se spălă, îşi netezi părul, se îmbrăcă în fracul cel nou, puse pe el o vestă elegantă, îşi aruncă pelerina pe umeri şi ieşi în stradă. Trase aerul proaspăt în piept şi-şi simţi inima înviorată, asemenea unui convalescent care s-a hotărît să iasă pentru prima oară din casă, după o

boală îndelungată. Inima îi bătea tare cînd se apropie de strada pe care nu mai pusese piciorul de la întîlnirea aceea fatală.

Căută îndelung clădirea, memoria părea că-l înşală. Trecu de două ori de la un capăt al străzii la celălalt şi nu ştiu în dreptul cărei clădiri să se oprească. În cele din urmă, i-o arătă un trecător. Urcă iute scara, bătu la uşă, aceasta se deschise şi cine-i ieşi în întîmpinare? Idealul lui, icoana lui misterioasă, originalul tablourilor lui imaginare, de dragul căreia trăia el atît de îngrozitor, atît de zbuciumat, atît de dulce. Chiar ea se afla în faţa lui! El începu să tremure, de-abia se mai putea ţine pe picioare de slăbiciune, cuprins de un val de bucurie. Ea stătea în faţa lui, la fel de minunată, deşi avea ochii somnoroşi, deşi paloarea i se furişase pe chipul ce nu mai era atît de proaspăt. Totuşi, era minunată.

— A! exclamă femeia, văzîndu-l pe Piskariov şi frecîndu-se la ochi (deşi era de-acum ora două). De ce-ai fugit atunci de mine?

Sleit de puteri, el se lăsă pe un scaun, de unde o privea.

— De-abia m-am sculat. M-au adus acasă la ora şapte dimineaţa. Eram tare beată, adăugă ea, cu un zîmbet.

O, mai bine ar fi mută şi lipsită cu totul de limbă, decît să spună asemenea vorbe! Ca într-un caleidoscop, îi înfăţişase dintr-odată întreaga viaţă pe care o ducea. Totuşi, neţinînd cont de aceste vorbe, el se hotărî să încerce, în speranţa că sfaturile sale vor avea vreun efect asupra ei. Luîndu-şi inima în dinţi, cu glas tremurat şi totodată înflăcărat, începu să-i zugrăvească situaţia ei disperată. Femeia îl asculta cu acea expresie de atenţie şi cu acel sentiment de uimire pe care le arătăm atunci cînd vedem ceva neaşteptat şi ciudat. Se uită şi zîmbi uşor spre prietena ei care, punînd deoparte pieptenele pe care-l curăţa, îl asculta şi ea cu atenţie pe noul predicator.

— Ce-i drept, sînt sărac, spuse Piskariov după o lungă predică moralizatoare, dar vom munci, ne vom strădui să ne întrecem unul pe altul în a ne îmbunătăţi viaţa. Nu există nimic mai plăcut decît să-ţi datorezi totul ţie însuţi! Eu voi lucra la tablourile mele, tu, stînd lîngă mine, îmi vei

inspira munca, vei broda sau vei face alt lucru de mînă şi astfel nu vom duce lipsă de minic.

— Asta-i bună! îi întrerupse ea peroraţia, cu o expresie de dispreţ. Nu-s spălătoreasă, nici croitoreasă, ca să muncesc.

Doamne! În aceste vorbe se exprimase întreaga ei viaţă josnică, demnă de dispreţ, viaţa de trîndăvie şi deşertăciune, care-s eternele însoţitoare ale desfrîului.

— Însoară-te cu mine! interveni cu impertinenţă prietena care pînă atunci tăcuse în colţul ei. Dacă o să fiu soţie, o să stau uite-aşa!

Şi făcu o mutră atît de idioată şi de jalnică, încît o înveseli grozav pe frumoasa ei prietenă.

O, asta era de-acum prea de tot! Aşa ceva nu era în stare să îndure. Ieşi în fugă, părăsit de orice simţire şi de orice gînd. Mintea i se înceţoşă: umblă toată ziua prosteşte, fără ţintă, fără să audă şi fără să simtă nimic. Nu ştie nimeni dacă a dormit pe undeva sau nu în noaptea aceea. De-abia a doua zi instinctul îl făcu să nimerească odaia lui. Era palid şi fioros, cu părul zburlit, cu semne de nebunie pe faţă. Se încuie în camera sa, nu primi pe nimeni, nu ceru nimic. Trecură patru zile şi uşa de la camera lui nu se deschise măcar o dată. În sfîrşit, trecu o săptămînă şi odaia rămase tot ferecată. Oamenii se repeziră la uşă, începură să-l strige, dar nu primiră nici un răspuns. Pînă la urmă sparseră uşa şi-i găsiră corpul lipsit de suflare, cu beregata tăiată. Un brici însîngerat era pe podea. După mîinile crispate şi întinse în lături, după faţa lui teribil de desfigurată, se putea trage concluzia că mîna lui a fost nesigură şi că s-a chinuit multă vreme pînă cînd sufletul lui păcătos a părăsit trupul.

Aşa a pierit, căzînd jertfă unei patimi nebune, bietul Piskariov, un om liniştit, sfios, modest, naiv ca un copil, care avea în el o scînteie de talent ce, poate, cu timpul s-ar fi transformat într-o flacără mare şi vie. Nimeni n-a plîns la căpătîiul lui, nimeni n-a fost văzut lîngă trupul său neînsufleţit, în afară de figura obişnuită a comisarului de poliţie şi de mina indiferentă a medicului de circumscripţie. Sicriul i-a fost dus în tăcere, chiar fără obişnuitul ritual religios, la cimitirul de la Ohta[218]; mergînd în urma lui, n-a

plîns decît un soldat, paznicul cimitirului, şi asta numai pentru că băuse un clondir de votcă în plus. Nici măcar locotenentul Pirogov n-a venit să vadă trupul sărmanului nefericit, căruia, cînd trăia, îi acorda înalta sa protecţie. De altfel, lui nu-i ardea de aşa ceva, deoarece era preocupat de o întîmplare ieşită din comun. Deci, să revenim la el.

Nu-mi plac cadavrele, morţii şi întotdeauna mă simt neplăcut impresionat cînd îmi taie drumul un lung cortegiu funerar şi un soldat invalid, îmbrăcat ca un capucin, trage tabac cu mîna stîngă, pentru că dreapta îi e ocupată cu făclia. Întotdeauna mi-e necaz cînd văd un catafalc bogat şi un sicriu îmbrăcat în catifea; dar necazul mi se amestecă cu tristeţea cînd văd un căruţaş cărînd sicriul din scînduri de pin, neacoperit, al unui sărac, după care nu se ţine decît vreo cerşetoare, întîlnită la o răscruce, care nu are altceva mai bun de făcut.

Mi se pare că l-am lăsat pe locotenentul Pirogov în momentul în care s-a despărţit de bietul Piskariov şi s-a luat după o blondă. Această blondă era o creatură fluşturatică, destul de interesantă. Se oprea în dreptul fiecărui magazin şi se uita îndelung la lucrurile expuse în vitrine: cingători, basmale, cercei, mănuşi şi alte nimicuri. Se rotea mereu, trăgea cu coada ochiului în toate părţile şi se uita în urmă. „A mea eşti, porumbiţo!“ îşi spunea Pirogov, sigur pe el, continuîndu-şi urmărirea şi ascunzîndu-şi faţa în gulerul mantalei, ca să nu-l vadă vreun cunoscut. Aşa că n-ar strica să-i informăm pe cititori cine era locotenentul Pirogov.

Dar, înainte de a spune cine era locotenentul Pirogov, n-ar fi de prisos să povestim cîte ceva despre societatea căreia îi aparţinea el. Sînt ofiţeri care, la Petersburg, formează un fel de clasă de mijloc a societăţii. La seratele şi mesele date de consilierii de stat sau de consilierii efectivi de stat, care au ajuns la acest rang după patruzeci de ani de muncă, veţi găsi întotdeauna cîte unul dintre ei. Cîteva fiice palide şi anemice precum Petersburgul, dintre care unele sînt cam trecute, o măsuţă pentru ceai, un pian, dansuri în familie, toate acestea sînt nedespărţite de un epolet alb ce străluceşte în lumina lămpii, între o blondă virtuoasă şi fracul negru al fratelui ei sau al unui prieten de-al casei. E foarte greu să le distrezi, să le

faci să rîdă pe aceste duduci cu suflet de gheaţă; pentru asta ai nevoie de mare talent sau, mai bine zis, n-ai nevoie de nici un talent. Trebuie să vorbeşti în aşa fel, încît conversaţia să nu fie nici prea inteligentă, nici prea hazlie, dar să conţină la tot pasul mărunţişurile atît de dragi femeilor. În privinţa asta, trebuie să fim drepţi cu sus-numiţii domni. Ei au harul deosebit de a le face să rîdă şi să asculte pe aceste frumoase incolore. Cea mai bună recompensă pentru ei este să audă exclamaţii înecate de rîs, cum ar fi: „Ah, încetaţi! Nu vă e ruşine să ne faceţi să rîdem atîta?“. În înalta societate ajung foarte rar sau, mai bine zis, nu ajung niciodată. Au fost cu desăvîrşire înlăturaţi de-acolo de ceea ce se numeşte aristocraţie; de altminteri, sînt consideraţi oameni învăţaţi şi cu educaţie. Le place să vorbească despre literatură; îi laudă pe Bulgarin[219], Puşkin şi Greci[220] şi se exprimă cu dispreţ şi cu ironii inteligente la adresa lui A.A. Orlov[221]. Nu le scapă nici o conferinţă publică, fie ea despre contabilitate sau chiar despre silvicultură. La teatru, oricare ar fi piesa, găseşti întotdeauna cîte unul dintre ei, excluzînd doar cazurile cînd se joacă ceva de genul lui *Filatka*[222], asemenea spectacole jignindu-le foarte mult gustul pretenţios. Sînt nelipsiţi de la teatru. Sînt cea mai bună clientelă a direcţiei teatrelor. La piese, cel mai mult le plac versurile bune şi, de asemenea, obişnuiesc să-i ovaţioneze zgomotos pe actori; mulţi dintre ei, predînd în şcoli de stat sau pregătind pentru admiterea în şcolile de stat, se procopsesc în cele din urmă cu cîte o gabrioletă şi cu cîte doi cai. Atunci cercul lor de cunoştinţe se lărgeşte şi, în sfîrşit, ajung să se însoare cu o fiică de negustor, care ştie să cînte la pian, are o zestre de o sută de mii sau cam aşa ceva, bani gheaţă, şi o sumedenie de rubedenii bărboase. Totuşi, nu se pot bucura de această onoare înainte de a căpăta cel puţin gradul de colonel, căci ruşii cu barbă, cu toate că încă mai miros a varză, nu vor nicidecum să-şi mărite fetele decît cu generali sau, în cel mai rău caz, cu colonei. Iată, deci, trăsăturile principale ale acestui soi de oameni. Însă locotenentul Pirogov avea o sumedenie de talente proprii numai lui. Recita excelent versuri din *Dmitri Donskoi*[223] şi *Prea multă minte strică*[224], avea măiestria deosebită de a scoate rotocoale de fum şi o făcea cu atîta artă, încît putea să înşire şi cîte zece deodată. Se pricepea de

minune să spună anecdota din care aflai că tunu-i tun şi rinoceru-i rinocer. De altminteri, e destul de greu să enumeri talentele cu care soarta l-a înzestrat pe Pirogov. Îi plăcea să vorbească despre vreo artistă sau dansatoare, dar mai cu perdea decît ar fi făcut-o un tînăr sublocotenent. Era foarte mulţumit de gradul său, la care fusese înaintat de curînd, şi, cu toate că uneori, întinzîndu-se pe canapea, spunea: „Oh, oh! Deşertăciunea deşertăciunilor! Şi ce dacă-s locotenent?“, în sinea lui se simţea foarte măgulit de noul grad; în conversaţii încerca pe departe să aducă vorba despre el, iar odată, cînd s-a nimerit să dea pe stradă peste un curier care i s-a părut nepoliticos, l-a oprit numaidecît şi, în cuvinte puţine, dar răspicate, i-a făcut observaţia că are a face cu un locotenent şi nu cu un ofiţer ca atîţia alţii. Încercase să fie cu atît mai elocvent, cu cît tocmai în clipa aceea treceau două doamne destul de simpatice. În general, Pirogov era pasionat de tot ce-i frumos şi-l încuraja pe pictorul Piskariov; de altfel, se prea poate s-o fi făcut şi pentru că tare ar fi dorit să-şi vadă pe pînză fizionomia virilă. Dar destul despre calităţile lui Pirogov. Omul e o fiinţă perfectă, încît niciodată nu-i poţi enumera toate însuşirile şi, cu cît îl pătrunzi mai bine, cu atît mai multe noi trăsături îţi apar în faţa ochilor, iar descrierea lor ar putea continua la infinit.

Prin urmare, Pirogov se ţinea scai de necunoscută, distrînd-o din cînd în cînd cu întrebări, la care ea răspundea tăios, scurt şi cu nişte sunete neclare. Trecură pe sub întunecata poartă a Kazanului şi ajunseră pe Meşceanskaia, strada tutungeriilor şi a dughenelor cu mărunţişuri, a meseriaşilor nemţi şi a nimfelor finlandeze. Blonda îşi iuţi paşii şi intră pe poarta unei clădiri destul de murdare. Pirogov, după ea. Femeia urcă în fugă o scară îngustă şi întunecată şi deschise o uşă, prin care se strecură şi Pirogov, urmînd-o cu îndrăzneală. Se pomeni într-o cameră mare, cu pereţii negri, cu tavanul afumat. Pe o masă zăcea un morman de şuruburi, de scule de lăcătuşerie, de ibrice strălucitoare şi sfeşnice; duşumeaua era murdară de pilitură de aramă şi fier. Pirogov îşi dădu pe loc seama că a intrat în locuinţa unui meseriaş. Necunoscuta zbură mai departe, pe o uşă laterală. Pirogov ezită cîteva clipe, fu cît pe ce să se răzgîndească, dar, urmînd deviza

rusească, se hotărî să înainteze. Intră într-o cameră ce nu semăna deloc cu prima, de o curăţenie deosebită, ceea ce arăta că proprietarul era neamţ. Fu uimit de o privelişte deosebit de ciudată.

În faţa lui şedea Schiller, dar nu Schiller care a scris *Wilhelm Tell* şi *Istoria războiului de 30 de ani*, ci renumitul Schiller, tinichigiul de pe strada Meşceanskaia. Lîngă Schiller, stătea în picioare Hoffmann, dar nu scriitorul Hoffmann, ci un cizmar destul de bun de pe strada Ofiţerskaia, prieten la cataramă cu Schiller. Schiller era beat şi stătea pe scaun, bătînd din picior şi vorbind ceva cu înfocare. Toate acestea nu l-ar fi uimit pe Pirogov, dar l-a surprins foarte mult ciudata poziţie a personajelor. Schiller stătea pe scaun cu faţa în sus, etalîndu-şi nasul destul de gros, iar Hoffmann îl ţinea cu două degete de nas şi tot învîrtea deasupra lui tăişul unui cuţit de cizmărie. Ambele persoane vorbeau în limba germană şi de aceea locotenentul Pirogov, care ştia nemţeşte doar cît să spună „gut morgen“, nu putu înţelege nimic din această istorie. De altfel, iată ce conţineau spusele lui Schiller:

„Nu vreau, nu-mi mai trebuie nasul! spunea el, dînd din mîini. Numai nasul mă costă trei funturi de tutun pe lună. Şi-l cumpăr dintr-un magazin rusesc parşiv, fiindcă magazinul nemţesc nu ţine tutun rusesc, plătesc la parşivul magazin rusesc cîte patruzeci de copeici funtul. Asta înseamnă o rublă şi douăzeci de copeici. De douăsprezece ori cîte o rublă şi douăzeci de copeici fac paisprezece ruble patruzeci de copeici. Mă auzi, amice Hoffmann? Numai cu nasul cheltuiesc paisprezece ruble patruzeci de copeici! Unde mai pui că în zilele de sărbătoare trag Rapé, pentru că nu vreau să trag tutun parşiv rusesc. Trag pe an cîte două funturi de Rapé, două ruble funtul. Şase şi cu paisprezece fac douăzeci de ruble patruzeci de copeici numai pentru tutun. Jaf curat! Te întreb, amice Hoffmann, nu-i aşa? Hoffmann, beat şi el, răspunse afirmativ. Douăzeci de ruble patruzeci de copeici! Sînt şvab şi neamţ. Am un rege în Germania. Mă lipsesc de nas! Taie-mi nasul! Poftim nasul, taie-mi-l!“

Şi, dacă nu s-ar fi nimerit neaşteptata apariţie a locotenentului Pirogov, nu mai încape îndoială că Hoffmann i-ar fi tăiat nasul de florile mărului, pentru că-şi potrivise cuţitul ca şi cum ar fi vrut să croiască o pingea.

Schiller se înciudă peste poate, văzîndu-se deranjat într-un moment atît de nepotrivit de un oaspete necunoscut şi nepoftit. Cu toate că era cuprins de dulcea euforie a berii şi vinului, simţea că-i întru cîtva indecent să se afle într-o asemenea postură şi să fie eroul unei asemenea scene, la care asistă un martor străin. Totuşi, Pirogov se înclină uşor şi, cu obişnuita lui amabilitate, spuse:

— Vă rog să mă scuzaţi...

— Ieşi afară! îi răspunse Schiller, cu vocea tărăgănată.

Această primire îl puse în încurcătură pe locotenentul Pirogov. O asemenea purtare era cu totul nouă pentru el. Zîmbetul uşor, care îi fluturase pe faţă, dispăru brusc. Cu sentimentul omului rănit în demnitatea lui, spuse:

— Mi se pare ciudat, stimate domn... Probabil că n-aţi observat... Sînt ofiţer...

— Ofiţer? Mare lucru! Eu şvab şi neamţ. Eu singur (spunînd aceasta, Schiller bătu cu pumnul în masă) face ofiţer: un an şi jumătate *junker*[225], doi ani locotenent şi mîine, gata, ofiţer. Dar nu vreau armată. Uite-aşa fac cu ofiţer: Ptiu! Înainte de a rosti ultimul cuvînt, Schiller îşi duse palma în dreptul buzelor şi suflă.

Locotenentul Pirogov văzu că nu-i mai rămînea altceva de făcut decît să se retragă. Totuşi, nu-i plăcea deloc această purtare total necuviincioasă faţă de gradul său. De cîteva ori se opri pe scară, parcă dorind să-şi ia inima în dinţi şi să se gîndească la felul cum l-ar putea face pe Schiller să-şi regrete obrăznicia. În sfîrşit, îşi zise că Schiller poate fi scuzat, deoarece i s-a urcat berea la cap. Pe deasupra, şi-o aminti pe blonda cea drăguţă, aşa că se hotărî să dea totul uitării. A doua zi de dimineaţă, locotenentul Pirogov îşi făcu apariţia în atelierul tinichigiului. În prima încăpere îl întîmpină blonda cea drăguţă şi îl întrebă, cu o voce destul de aspră, care-o prindea de minune:

— Ce doriţi?

— A, bună ziua, drăguţo! Nu m-ai recunoscut? Ştrengăriţo, ce ochi frumoşi ai! Spunînd aceste vorbe, locotenentul Pirogov vru să-i ridice foarte gingaş bărbia cu degetul.

Dar blonda scoase un ţipăt uşor de spaimă şi îl întrebă cu aceeaşi asprime:

— Ce doriţi?

— Să te văd pe dumneata şi nimic mai mult, rosti locotenentul Pirogov, zîmbind destul de plăcut şi apropiindu-se de ea. Dar, observînd că blonda voia s-o zbughească pe uşă, adăugă: Aş vrea, draga mea, să-mi comand o pereche de pinteni. Mi-i puteţi face? Cu toate că, pentru ca să te iubesc, nu de pinteni aş avea nevoie, ci mai curînd de un căpăstru. Ce mînuşiţe drăguţe ai!

Locotenentul Pirogov era întotdeauna foarte galant cînd făcea asemenea declaraţii.

— Îl chem imediat pe soţul meu, strigă nemţoaica şi ieşi. Peste cîteva minute Pirogov îl văzu pe Schiller venind cu ochii umflaţi de somn, de-abia dezmeticit după beţia din ajun. Aruncîndu-i o privire ofiţerului, acesta, ca într-un vis tulbure, îşi aminti întîmplarea din seara trecută. Nu-şi mai amintea decît crîmpeie din tărăşenia respectivă, dar simţea că a făcut o prostie şi de aceea îl primi pe ofiţer cu o mină foarte aspră.

— Pentru pinteni nu pot să iau mai puţin de cincisprezece ruble, rosti el, dorind să se descotorosească de Pirogov, deoarece, neamţ cinstit fiind, se simţea foarte jenat să privească în ochii celui care l-a văzut într-o postură indecentă. Lui Schiller îi plăcea să bea fără martori, cu doi sau trei prieteni şi cu uşa încuiată, ferindu-se chiar şi de calfele sale.

— De ce aşa scump? îl întrebă mieros Pirogov.

— Lucru nemţesc, îi răspunse Schiller cu sînge rece, mîngîindu-şi bărbia. Un rus s-ar apuca să vi-i facă şi pentru două ruble.

— Mă rog, ca să vă dovedesc că ţin la dumneavoastră şi doresc să ne cunoaştem, vă dau cincisprezece ruble.

Schiller rămase cîteva clipe pe gînduri. Neamţ cinstit fiind, i se făcu un pic ruşine. Dorind să scape de comandă, îi spuse că nu poate face pintenii în mai puţin de două săptămîni. Dar Pirogov nu avu nimic împotrivă, acceptînd cu seninătate şi această condiţie.

Neamţul căzu pe gînduri şi începu a chibzui cum să facă pintenii cît mai bine, pentru ca să merite cu adevărat cincisprezece ruble. În acest timp, blonda intră în atelier şi începu să caute ceva pe masa ticsită cu ibrice. Locotenentul profită de îngîndurarea lui Schiller, se apropie de ea şi-i strînse mîna dezgolită pînă la umăr. Asta nu-i plăcu deloc lui Schiller.

— *Mein Frau*! strigă el.

— *Was Wollen Sie doch*? întrebă blonda.

— *Gehen Sie* [226]* la bucătărie!

Blonda ieşi.

— Deci, peste două săptămîni? întrebă Pirogov.

— Da, peste două săptămîni, îi răspunde Schiller, îngîndurat. Acum am foarte mult de lucru.

— La revedere! Mai trec pe la dumneavoastră.

— La revedere! îi răspunde Schiller, încuind uşa după el.

Locotenentul Pirogov hotărî să nu se lase bătut, deşi nemţoaica îl respinsese făţiş. Nu înţelegea că cineva i s-a putea împotrivi, mai ales că amabilitatea lui şi gradul strălucit pe care îl avea îi dădeau tot dreptul la atenţie. Totuşi, trebuie să spunem şi că soţia lui Schiller, cu toată drăgălăşenia ei, era foarte proastă. De altminteri, prostia e deosebit de fermecătoare la o soţie frumoasă. În tot cazul, eu am cunoscut o mulţime de soţi încîntaţi de prostia soţiilor, pe care o iau drept un semn de inocenţă copilărească. Frumuseţea face adevărate minuni. La o femeie frumoasă, toate metehnele sufletului, în loc să dezguste, devin, nu ştiu cum, deosebit de atrăgătoare. Însuşi viciul pare la ele drăgălăşenie. Dar, de îndată ce-şi pierde frumuseţea, femeia trebuie să fie de douăzeci de ori mai deşteaptă decît bărbatul, ca să inspire dacă nu dragoste, cel puţin respect. De altfel, cu toată prostia ei, soţia lui Schiller îi rămînea întotdeauna credincioasă, astfel că lui Pirogov îi era destul de greu să-şi ducă la bun sfîrşit temerara sa acţiune. Însă depăşirea obstacolelor e legată întotdeauna de o anumită satisfacţie, aşa că blonda devenea pentru el din zi în zi mai interesantă. Începu să vină tot mai des să întrebe de pinteni, pînă cînd lui Schiller i se urî şi dădu zor să-i termine. În sfîrşit, pintenii fură gata.

— Ah, ce lucrare minunată! strigă Pirogov, văzînd pintenii. Doamne, ce bine-s făcuţi! Nici generalul nostru n-are asemenea pinteni!

Lui Schiller îi crescu inima de bucurie şi mulţumire de sine. Ochii i se înveseliră, îi trecu toată supărarea pe Pirogov. „Ofiţerul rus e deştept“ gîndi el.

— Atunci înseamnă că puteţi face şi o teacă, de pildă, pentru un pumnal sau alte asemenea obiecte.

— Oho, şi încă cum! spuse Schiller, zîmbind.

— Dacă-i aşa, faceţi-mi o teacă de pumnal. Am să vi-l aduc. Am un pumnal turcesc de toată frumuseţea, dar aş vrea să-i fac altă teacă.

Noua comandă îl lovi pe Schiller ca o bombă în cap. Fruntea i se încruntă. „Na-ţi-o bună!“ gîndi el, blestemîndu-se în sinea lui că şi-a făcut singur de lucru. Dar socotea că n-ar fi fost cinstit din partea sa să refuze acum, după ce ofiţerul rus îi lăudase lucrarea. Clătinînd cîteva clipe din cap, acceptă. Dar sărutul, pe care, plecînd, Pirogov îl puse cu obrăznicie chiar pe buzele frumoasei blonde, îl năuci cu desăvîrşire.

Cred că n-ar strica să-i fac cititorului cunoştinţă mai îndeaproape cu Schiller. Era un neamţ get-beget, neamţ în toată puterea cuvîntului. Încă de la vîrsta de douăzeci de ani, din perioada aceea fericită cînd rusul trăieşte fără socoteală, Schiller îşi trasase cu exactitate drumul vieţii şi niciodată nu se abătea de la el, indiferent de situaţie. Hotărîse să se scoale la ora şapte, să prînzească la două, să fie punctual în toate şi să se îmbete în fiecare duminică. Hotărîse să agonisească în zece ani un capital de cincizeci de mii, lucru tot atît de sigur şi implacabil ca destinul, pentru că mai curînd un funcţionar ar uita să treacă prin antecamera şefului său, decît un neamţ să-şi calce cuvîntul. Nu-şi mărea cheltuielile nici în ruptul capului, iar dacă preţul cartofilor urca mult peste cel obişnuit, el nu adăuga nici o copeică, ci doar reducea cantitatea şi, cu toate că uneori rămînea întru cîtva flămînd, se învăţase şi cu asta. Era atît de chibzuit în toate, încît hotărîse să nu-şi sărute soţia decît de două ori pe zi şi, ca nu cumva să întreacă măsura, nu punea niciodată mai mult de-o linguriţă de piper în supă. Ce-i drept, această regulă nu era respectată cu atîta stricteţe duminica, pentru că atunci Schiller bea

două sticle cu bere şi una cu votcă cu chimion, votcă pe care, totuşi, o blestema întotdeauna cum îi venea la gură. Nu bea deloc ca englezul, care, îndată după masa de prînz, se zăvorăşte în camera lui şi se face praf de unul singur. Dimpotrivă, ca un neamţ ce se afla, bea întotdeauna cu încîntare, fie cu cizmarul Hoffmann, fie cu tîmplarul Kunz, tot neamţ şi tot mare beţiv. Aceasta era firea lui Schiller, om cumsecade, ajuns într-o situaţie foarte dificilă. Cu toate că era flegmatic şi neamţ, purtarea lui Pirogov trezise în el ceva ce semăna a gelozie. Îşi bătea capul şi nu putea născoci un mijloc ca să scape de ofiţerul rus. În vremea asta, într-un cerc de prieteni, Pirogov trăgea din pipă – pentru că Providenţa aşa a lăsat: unde sînt ofiţeri, acolo să fie şi pipe – şi zîmbea mulţumit, făcînd nişte aluzii străvezii la intriga amoroasă pe care o avea cu o nemţoaică drăgălaşă, cu care, după cum reieşea din spusele lui, ajunsese în relaţiile cele mai intime, deşi, în realitate, mai că nu-şi pierduse orice speranţă de a o cuceri.

Într-o zi se plimba pe Meşceanskaia, trăgînd cu coada ochiului la clădirea pe care-şi etala frumuseţea firma cu ibrice şi samovare a lui Schiller. Spre marea lui bucurie, văzu capul blondei, care se aplecase pe fereastră şi-i privea pe trecători. Se opri, îi făcu semn cu mîna şi-i spuse: „*Gut Morgen*!“. Blonda îi răspunse cu o înclinare a capului, ca unei bune cunoştinţe.

— Soţul dumitale e acasă?

— Acasă, răspunse blonda.

— Dar cînd nu-i acasă?

— Duminica nu-i acasă, zise blonda cea prostuţă.

„Nu-i rău, îşi spuse Pirogov, trebuie să profit de asta.“

Şi, în duminica următoare, se înfăţişă pe nepusă masă dinaintea blondei. Într-adevăr, Schiller nu era acasă. Drăgălaşa amfitrioană se sperie, dar de această dată Pirogov fu destul de prudent, se purtă cu ea foarte politicos şi, făcîndu-i o reverenţă, îi arătă toată frumuseţea staturii sale zvelte, strînse în talie. Glumi foarte plăcut şi respectuos, dar nemţoaica cea prostuţă răspundea monosilabic. În sfîrşit, după ce-i dădu tîrcoale din toate părţile şi văzu că n-o poate distra cu nimic, îi propuse să danseze.

Nemţoaica acceptă imediat, întrucît nemţoaicele se dau întotdeauna în vînt după dans. Pirogov îşi punea foarte multe speranţe în această tentativă: în primul rînd, dansul îi făcea plăcere femeii; în al doilea rînd, el putea să-şi arate ţinuta; în al treilea rînd, dansînd, putea să se lipească de ea, s-o îmbrăţişeze pe drăgălaşa nemţoaică şi să pună bazele unui început pentru tot ce ar fi putut să urmeze. Pe scurt, de data asta era sigur că succesul va fi desăvîrşit. Începu cu o gavotă[227], ştiind că nemţoaicele trebuie luate cu binişorul. Drăgălaşa nemţoaică ieşi în mijlocul camerei şi îşi ridică picioruşul splendid. Această poză îl fermecă atît de tare pe Pirogov, încît se repezi s-o sărute. Nemţoaica începu să ţipe, ceea ce-o făcea şi mai frumoasă în ochii lui Pirogov, care o acoperi cu săruturi. Deodată uşa se deschise şi intră Schiller, însoţit de Hoffmann şi de tîmplarul Kunz. Toţi aceşti destoinici meseriaşi erau beţi turtă.

În ce mă priveşte, îi las pe cititori să judece singuri furia şi indignarea lui Schiller.

— Mojicule! strigă el, în culmea indignării. Cum îndrăzneşti să-mi săruţi nevasta? Eşti o pramatie, nu ofiţer rus! La naiba, prietene Hoffmann, eu sînt neamţ şi nu un porc de rus!

Hoffmann dădu afirmativ din cap.

— O, nu vreau coarne! Înşfacă-l, prietene Hoffmann, de guler! Nu vreau! continuă el, dînd cu înverşunare din mîini, în timp ce faţa i se făcea roşie ca stofa de la vestă. Trăiesc de opt ani la Petersburg, mama mi-i în Suabia, unchiu-meu – la Nürnberg! Sînt neamţ, nu o vită încornorată! Dezbracă-l în pielea goală, prietene Hoffmann! Ţine-l de mîini şi de picioare, camarade Kunz!

Şi nemţii îl înşfăcară pe Pirogov de mîini şi de picioare.

Degeaba se zbătea să scape de ei. Cei trei meseriaşi, cei mai zdraveni dintre toţi nemţii Petersburgului, îl tratară cu atîta grosolănie şi lipsă de respect, încît, recunosc, nu găsesc cuvinte ca să zugrăvesc acest trist incident.

Sînt sigur că a doua zi Schiller era speriat la culme, că tremura ca frunza, aşteptînd din clipă în clipă descinderea poliţiei, că era gata să dea

Dumnezeu ştie ce pentru ca tărăşenia din ajun să se fi întîmplat în vis. Dar ce-a fost a fost şi nu mai putea schimba nimic. Însă nimic nu se putea compara cu mînia şi indignarea lui Pirogov. Numai gîndul la teribila ofensă îl făcea să turbeze. Siberia şi cnutul le considera pedepse prea blînde pentru Schiller. Zbură acasă pentru ca, îmbrăcîndu-se, să se ducă de-a dreptul la general, să-i descrie în culorile cele mai izbitoare violenţa meseriaşilor nemţi. Voia totodată să înainteze şi un memoriu scris statului-major. Iar dacă statul-major va stabili o sancţiune insuficient de drastică, avea de gînd să ajungă şi pînă la consiliul de stat, dacă nu chiar la împărat.

Totuşi, lucrurile se sfîrşiră oarecum ciudat. Pe drum intră într-o cofetărie, mîncă două pateuri, citi cîte ceva în *Severnaia pcela*[228] şi, la ieşire, nu se mai simţea chiar atît de înfuriat. Pe deasupra, seara era atît de răcoroasă şi de plăcută, încît îl îndemnă să se plimbe pe Nevski Prospekt. Pe la ora nouă se calmă şi găsi că, fiind duminică, nu era bine să-l deranjeze pe general, mai ales că acesta, cu siguranţă, trebuia să fie invitat undeva. De aceea se duse la serata pe care o dădea un director al colegiului de control, unde se afla o foarte plăcută societate de funcţionari şi ofiţeri. Acolo îşi petrecu seara cu plăcere şi se destinse dansînd mazurca atît de bine, încît stîrni nu numai entuziasmul doamnelor, dar şi pe cel al cavalerilor.

„De-a mirării e rînduită lumea asta a noastră! mă gîndeam acum trei zile, plimbîndu-mă pe Nevski Prospekt şi amintindu-mi cele două întîmplări. Cît de ciudat, cît de neînţeles se joacă destinul! Oare căpătăm vreodată ceea ce ne dorim? Ne realizăm oare aspiraţiile pentru care par anume menite forţele noastre? Totul se întîmplă pe dos. Unuia destinul i-a dat o pereche de cai superbi, iar el se plimbă nepăsător cu trăsura, fără să le vadă defel frumuseţea, în timp ce altul, a cărui inimă tînjeşte de dragul cailor, merge pe jos şi se mulţumeşte să plesnească din limbă cînd vede cum e plimbat pe lîngă el un trăpaş. Unul are un bucătar excelent, dar, din păcate, gura îi e atît de mică, încît nu poate înghiţi mai mult de două bucăţele. Altul are gura cît arcul statului-major, dar, vai, trebuie să se mulţumească doar cu un prînz nemţesc din cartofi. Cît de ciudat se joacă destinul cu noi!“

Dar cele mai ciudate sînt întîmplările ce se petrec pe Nevski Prospekt. O, să nu vă încredeţi în acest Nevski Prospekt! Cînd păşesc de-a lungul lui, mă înfăşor mai bine în pelerină şi încerc să nu mă uit deloc la obiectele pe care le întîlnesc. Totul e înşelăciune, totul e vis, totul nu este ceea ce pare! Credeţi că domnul acesta care se plimbă într-o redingotă impecabil cusută este bogat? Cîtuşi de puţin! Toată averea lui este chiar redingota. Vă imaginaţi că aceşti doi grăsuni, care s-au oprit în faţa unei biserici în construcţie, discută despre arhitectura ei? Nici pomeneală! Discută despre felul ciudat în care s-au oprit două ciori, una în faţa alteia. Credeţi că acest entuziast care dă din mîini povesteşte cum nevastă-sa a aruncat cu o bilă de la fereastră într-un ofiţer pe care el nu-l cunoaşte defel? Nu, vorbeşte despre La Fayette[229]! Credeţi că doamnele acestea... Dar mai ales în doamne să nu vă încredeţi. Uitaţi-vă cît mai puţin în vitrinele magazinelor: fleacurile expuse în ele sînt splendide, dar miros a bani mulţi. Ferească-vă Dumnezeu să trageţi cu ochiul pe sub pălărioarele doamnelor! Oricît de tentantă ar fi fluturarea îndepărtată a pelerinei unei femei frumoase, pentru nimic în lume nu m-aş lăsa împins de curiozitate şi nu m-aş lua după ea. Feriţi-vă, pentru Dumnezeu, ţineţi-vă cît mai departe de felinar! Şi treceţi repede, cît mai repede pe lîngă el. Şi chiar sînteţi un om norocos, dacă scăpaţi numai cu cîteva pete de ulei puturos pe eleganta dumneavoastră redingotă. Dar şi fără felinar, totul miroase a înşelăciune. Tot timpul Nevski Prospekt minte, dar mai cu seamă atunci cînd noaptea, ca o unsoare groasă, se prelinge peste el şi lasă la vedere numai zidurile albe şi galbene ale clădirilor, cînd întreg oraşul se preface în vuiet şi strălucire, cînd nesfîrşite şiruri de carete coboară de pe poduri, cînd vizitiii strigă şi saltă în şa şi cînd însuşi demonul aprinde lămpile, pentru ca totul să arate altfel decît este.

Traducere de Emil Iordache

211 *Ganimede* – paharnicul lui Zeus în mitologia grecească.

212 *grivnă* – monedă de 10 copeici în Rusia de altădată.

213 *Consilier titular* – unul dintre gradele civile din celebrul Tabel al rangurilor instituit de Petru cel Mare. Întrucît în textele lui Gogol se întîlnesc numeroase referiri la aceste grade, dăm mai jos Tabelul

rangurilor, de la cel mai mic pînă la cel mai mare, cu precizarea că în vremea lui Gogol rămăseseră în vigoare 12 ranguri civile şi 11 militare.

Clasa	*Rangul civil*	*Gradul militar*
XIV	Registrator de colegiu	–
XIII	–	Stegar
XII	Secretar de gubernie	Sublocotenent
XI	–	–
X	Secretar de colegiu	Locotenent
IX	Consilier titular	Căpitan de stat-major
VIII	Asesor de colegiu	Căpitan
VII	Consilier de curte	Maior
VI	Consilier de colegiu	–
V	Consilier de stat	Colonel
IV	Consilier efectiv de stat	General-maior
III	Consilier secret	General-locotenent
II	Consilier efectiv secret	General de infanterie, cavalerie sau artilerie
I	Consilier efectiv secret de clasa I sau cancelar	General-felmareşal

214 *Pirogov* – de la „pirog“ = plăcintă (rus.).
215 *Perugino* (1446-1523) – pictor italian, maestru al lui Rafael.
216 *Piskariov* – de la „pisk“ = ţipăt, chiţcăit (rus.).
217 *kammerjunker* – titlu la curte (inferior şambelanului).
218 *Ohta* – suburbie a Petersburgului.
219 *Bulgarin, Faddei Venediktovici* (1789-1859) – ziarist, scriitor şi istoric.
220 *Greci, Nikolai Ivanovici* (1787-1867) – ziarist şi pedagog.
221 *Orlov, Aleksandr Amfimovici* (1791-1840) – scriitor minor.
222 *Filatka* – vodeviluri populare în timpul lui Gogol: *Filatka cu copiii* şi *Filatka şi Miroşka*, scrise de doi autori minori, P.I. Grigoriev şi P.G. Grigoriev.
223 *Dmitri Donskoi* – tragedie a scriitorului Vladislav Aleksandrovici Ozerov (1770-1816), avînd în centrul ei un erou din istoria Rusiei vechi.
224 *Prea multă minte strică* – comedie de Aleksandr Sergheevici Griboedov (1798-1829).
225 *junker* – elev de şcoală militară.
226* „Soţia mea!“ „Ce doriţi?“ „Mergeţi la...“ (în original, dialogul este transcris cu litere chirilice, într-o germană stricată – n.t.).
227 *gavotă* – vechi dans francez.
228 *Severnaia pcela [Albina nordică]* – singura revistă politică privată din Rusia, editată de Bulgarin şi de Greci.
229 *La Fayette, Gilbert Motier, marchiz de* (1757-1834) – general şi om politic francez.

Nasul

I

În ziua de 25 martie s-a petrecut la Petersburg o întîmplare mai mult decît ciudată. Bărbierul Ivan Iakovlevici, care locuieşte pe bulevardul Voznesenski (numele lui de familie s-a pierdut, neapărînd nici măcar pe firmă, unde este zugrăvit un domn cu obrazul săpunit, alături de inscripţia: „Luăm şi sînge“), s-a trezit destul de devreme şi a simţit miros de pîine caldă. S-a săltat un pic în aşternut şi a văzut-o pe consoarta lui – o doamnă destul de respectabilă şi mare amatoare de cafea – scoţînd din cuptor nişte pîine coaptă.

— Astăzi, Praskovia Osipovna, n-o să beau cafea, spuse Ivan Iakovlevici, în schimb aş mînca nişte pîine caldă cu ceapă.

(Adică Ivan Iakovlevici ar fi vrut şi una, şi alta, dar ştia că-i cu neputinţă să ceară două lucruri deodată, căci Praskoviei Osipovna nu-i plăceau deloc asemenea pofte.) „Las’ să mănînce pîine, nătărăul, îşi zice consoarta. Îmi rămîne o porţie de cafea în plus.“ Şi aruncă o pîine pe masă.

De dragul decenţei, Ivan Iakovlevici îşi îmbrăcă fracul peste cămaşă, se aşează la masă, îşi turnă sare, pregăti două cepe, puse mîna pe cuţit şi, cu un aer plin de importanţă, se apucă să taie pîinea. Despicînd-o în două jumătăţi, se uită înăuntru şi, spre marea lui uimire, văzu ceva albicios. Ivan Iakovlevici scobi atent cu cuţitul şi pipăi cu degetul. „E ceva tare! îşi zise el. Ce să fie?“

Îşi băgă degetele şi scoase un... nas! Ivan Ivanovici rămase cu gura căscată, se frecă la ochi şi pipăi nasul: era un nas adevărat şi, parcă, unul cunoscut. Spaima se întipări pe chipul lui Ivan Iakovlevici. Dar această spaimă era o nimica toată faţă de furia ce-o cuprinse pe consoarta sa.

— Cui i-ai tăiat nasul, bestie? începu ea să strige, mînioasă. Şnapanule! Beţivanule! Chiar eu te dau pe mîna poliţiei. Tîlharule! Cu urechile mele

am auzit trei oameni spunînd că-n timp ce-i bărbiereşti le zgîlţîi atît de tare nasurile, că de-abia se mai ţin.

Dar Ivan Iakovlevici era mai mult mort decît viu. Îşi dăduse seama că nasul era al asesorului de colegiu Kovaliov[230], pe care îl rădea în fiecare miercuri şi duminică.

— Stai, Praskovia Osipovna! Îl învelesc într-o cîrpă şi-l pun într-un colţ. Îl las puţin acolo şi pe urmă îl duc afară.

— Nici să n-aud! Să-i dau voie unui nas retezat să zacă la mine-n odaie?... Posmag prăjit ce eşti! Nu se pricepe decît să tragă briciul pe curea, golanul, nemernicul! Cît despre datorie, îndată n-o să mai fie în stare să şi-o facă! Vrei să dau seama pentru tine la poliţie?... Ah, cîrpaciule, nătărăule! Afară cu el! Afară! Du-l unde vrei! Să nu mai aud de el!

Ivan Iakovlevici, spuneam, era mai mult mort decît viu. Se gîndea, se tot gîndea, şi nu era în stare să născocească nimic.

— Dracu' ştie cum s-a întîmplat una ca asta! glăsui el în cele din urmă, scărpinîndu-se după ureche. N-aş putea zice cu siguranţă dacă ieri m-am întors acasă beat sau nu. După toate semnele, trebuie să fie o tărăşenie de necrezut: căci pîinea-i coptură, pe cînd nasu-i cu totul altceva. Nu pricep o iotă!...

Ivan Iakovlevici tăcu. Gîndul că poliţiştii vor găsi nasul la el şi-l vor pune sub acuzare îl buimăci cu totul. I se şi năzărea un guler stacojiu, frumos cusut cu fir, o sabie... şi tremura din tot trupul. Pînă la urmă, îşi găsi pantalonii şi cizmele, trase pe el pacostea asta şi, însoţit de vorbele grele ale Praskoviei Osipovna, înveli nasul într-o cîrpă, ieşind în stradă.

Voia să-l strecoare undeva, de pildă pe sub o poartă, sau să-l scape ca din greşeală pe trotuar şi să se facă nevăzut după colţ. Dar, ca un făcut, i se nimerea în cale cîte un cunoscut, care îl întreba de îndată: „Unde te duci?“ sau: „Pe care vrei să-l bărbiereşti aşa de dimineaţă?“. Aşa că Ivan Iakovlevici scăpa mereu cîte un moment potrivit. Într-un rînd izbuti chiar să-l lase să cadă, dar un vardist îi făcu semn cu alebarda şi-i spuse: „Ridică ce-ai scăpat!“. Iar Ivan Iakovlevici trebui să culeagă nasul de pe jos şi să-l

ascundă în buzunar. Se simţea cuprins de disperare, mai ales că strada se umplea de lume pe măsură ce se deschideau magazinele şi prăvăliile.

Se hotărî să se ducă la podul Isakievski, nădăjduind că va izbuti să-i facă vînt în Neva... Dar mă simt întru cîtva vinovat pentru că pînă acum n-am spus nimic despre Ivan Iakovlevici, om onorabil în multe privinţe.

Ivan Iakovlevici, ca orice meseriaş rus care se respectă, era grozav de beţiv. Şi, cu toate că în fiecare dimineaţă rădea bărbiile altora, a lui era veşnic nerasă. Fracul lui Ivan Iakovlevici (pentru că dumnealui nu purta niciodată redingotă) era bălţat; adică era el negru, dar îl împestriţau o mulţime de pete galben-cafenii şi cenuşii; gulerul îi strălucea, iar în locul celor trei nasturi nu-i mai atîrnau decît aţele. Ivan Iakovlevici era un mare cinic şi, atunci cînd asesorul de colegiu Kovaliov obişnuia să-i spună în timpul bărbieritului: „Ivan Iakovlevici, mereu îţi put mîinile!“, Ivan Iakovlevici îi răspundea cu întrebarea: „De ce-or fi puţind?“. La asta asesorul de colegiu zicea: „Nu ştiu, frate, dar uite că put“, iar Ivan Iakovlevici, după ce trăgea o porţie de tabac, îl săpunea din răzbunare şi pe obraz, şi sub nas, şi după ureche, şi sub bărbie, pe scurt, acolo unde avea el chef.

Acest cetăţean respectabil se afla de-acum pe podul Isakievski. Mai întîi se uită împrejur; apoi se aplecă peste balustradă, chipurile, ca să se uite sub pod şi să vadă dacă-i mult peştele care mişună în apă, apoi aruncă încet cîrpa cu nasul. Simţi că parcă i s-a luat de pe umeri o povară de zece puduri; Ivan Iakovlevici chiar îşi rîse în barbă. În loc să se ducă să radă bărbile de funcţionari, dădu s-o pornească spre localul cu firma „Mîncare şi ceai“, ca să dea pe gît un păhărel de punci, cînd deodată, în capul podului, îl zări pe poliţaiul cartierului, un bărbat cu înfăţişarea impunătoare, cu favoriţi laţi, cu tricorn pe cap şi sabie la şold. Încremeni. Iar poliţaiul îi făcu semn cu degetul şi spuse:

— Ia poftim încoace, stimabile!

Ivan Iakovlevici, cunoscînd tipicul, îşi scoase şapca încă de departe şi, apropiindu-se sprinten, zise:

— Să trăiţi, Înălţimea Voastră!

— Nu, nu, frate, lasă-mă cu „Înălţimea Voastră“! Mai bine spune-mi: ce făceai pe pod?

— Zău, domnule, mă duceam să bărbieresc pe cineva şi nu m-am uitat decît să văd dacă apa curge iute.

— Minţi! Minţi! Nu scapi de mine cu asta. Fă bine şi răspunde!

— Excelenţă, sînt gata să vă bărbieresc de două ori, ba chiar şi de trei ori pe săptămînă fără nici o pretenţie, îi răspunse Ivan Iakovlevici.

— Nu, amice, astea-s fleacuri! Trei bărbieri mă rad, ba încă mai cred că asta-i o cinste pentru ei. Ia, fii bun şi spune: ce făceai acolo?

Ivan Iakovlevici se făcu alb la faţă ca varul... Dar aici întîmplarea se învăluie cu totul în ceaţă şi ce-a urmat nu se mai ştie chiar deloc.

II

Asesorul de colegiu Kovaliov se trezi destul de devreme şi făcu din buze: „Brr...“. Aşa făcea întotdeauna la trezire, cu toate că nici el n-ar fi putut spune din ce pricină. Kovaliov se întinse şi porunci să i se dea oglinjoara de pe masă. Voia să se uite la coşul care-i ieşise în ajun pe nas; dar, spre marea lui uimire, văzu că locul unde trebuia să fie nasul era cu desăvîrşire neted! Speriat, Kovaliov porunci să i se aducă apă şi-şi frecă ochii cu prosopul: chiar aşa, nasul dispăruse! Începu să se pipăie cu mîinile ca să vadă dacă nu cumva doarme. Nu, s-ar părea că nu doarme. Asesorul de colegiu Kovaliov sări din pat, se scutură, dar degeaba: nasul nu era la locul lui!... Porunci îndată să i se aducă hainele, se îmbrăcă şi zbură de-a dreptul la şeful poliţiei.

Totuşi, este necesar să spunem cîte ceva despre Kovaliov, astfel încît cititorul să poată vedea ce fel de om era acest asesor. Asesorii de colegiu care-şi capătă titlul cu ajutorul diplomelor primite de la şcoli înalte nu pot fi nicidecum comparaţi cu asesorii de colegiu fabricaţi în Caucaz. Sînt două categorii total diferite. Asesorii de colegiu cu diplome... Dar Rusia este o ţară atît de bizară, încît, dacă spui ceva despre un asesor de colegiu, toţi asesorii de colegiu, de la Riga la Kamceatka, se simt negreşit vizaţi. Aşa se întîmplă şi cu celelalte titluri şi grade. Kovaliov era un asesor de colegiu de

sorginte caucaziană. Se procopsise cu acest titlu de-abia de doi ani şi de aceea nu-l putea uita nici o clipă. Şi, ca să-i confere mai multă prestanţă şi greutate, nu-şi zicea niciodată asesor de colegiu, ci maior[231]. „Ascultă, porumbiţo, obişnuia el să spună, întîlnind pe stradă o femeie ce vindea plastroane, vino la mine acasă. Locuiesc pe strada Sadovaia. N-ai decît să întrebi unde stă maiorul Kovaliov. Oricine o să-ţi arate.“ Iar, dacă întîlnea vreuna mai drăguţă, îi mai dădea şi un ordin secret, adăugînd: „Întreabă, păpuşică, de apartamentul maiorului Kovaliov“. Tocmai din această pricină, respectivului asesor de colegiu îi vom spune şi noi tot maior de acum înainte.

Maiorul Kovaliov avea obişnuinţa să se plimbe în fiecare zi pe Nevski Prospekt. Gulerul plastronului lui era întotdeauna extrem de curat şi bine scrobit. Favoriţii îi erau dintre aceia care şi astăzi mai pot fi văzuţi la inginerii hotarnici guberniali şi judeţeni, la arhitecţi şi medicii militari şi, de asemenea, la persoanele care îndeplinesc diferite funcţii poliţieneşti; în general, la toţi bărbaţii care au obrajii bucălaţi, rumeni şi joacă foarte bine boston[232]: aceşti favoriţi străbat mijlocul obrazului şi ajung de-a dreptul la nas. Maiorul Kovaliov purta o mulţime de brelocuri de carneol, şi din cele cu blazoane, şi din cele pe care era gravat: miercuri, joi, luni etc... Maiorul Kovaliov sosise la Petersburg cu un interes, şi anume să-şi caute o slujbă corespunzătoare rangului său, adică, dacă s-ar putea, una de viceguvernator sau, dacă nu, de intendent la vreun departament mai important. Maiorul Kovaliov nu excludea nici ideea căsătoriei, dar numai în eventualitatea în care s-ar fi întîmplat ca mireasa să aibă un capital de două sute de mii. Şi de aceea cititorul poate acum să judece singur în ce situaţie se afla acest maior, cînd a văzut că, acolo unde trebuia să fie nasul său frumos şi potrivit ca mărime, era un loc ridicol, neted şi drept.

Ca un făcut, nici o birjă nu se arătă pe stradă şi el fu nevoit să meargă pe jos, înfăşurat în pelerină şi cu faţa acoperită cu batista, de parcă i-ar fi curs sînge. „Dar dacă mi s-a năzărit? Nu se poate ca nasul să dispară aşa, prosteşte!“ îşi zise el şi intră într-adins într-o cofetărie ca să se uite în oglindă. Din fericire, cofetăria era goală. Băieţii măturau încăperile şi

aranjau scaunele. Cîţiva dintre ei, somnoroşi, aduceau pe tăvi pateuri fierbinţi. Pe mese şi pe scaune erau împrăştiate ziarele din ajun, stropite cu cafea. „Slavă Domnului că nu-i nimeni, îşi zise el. Acum pot să mă uit.“ Se apropie cu sfială de oglindă şi se privi. „Dracu’ ştie ce-i asta! O porcărie! rosti el şi scuipă. Măcar de-ar fi ceva în locul nasului, dar aşa... nimic!“

Îşi muşcă buzele de ciudă, ieşi din cofetărie şi, în pofida obişnuinţei sale, îşi impuse să nu se uite la nimeni şi să nu zîmbească nimănui. Deodată parcă prinse rădăcini în uşa unei clădiri: sub ochii lui se petrecu un fenomen inexplicabil: la scară trase o caretă; portiera se deschise; aplecîndu-se, sări un domn cu uniformă şi alergă în sus pe trepte. Mare fu spaima şi uimirea lui Kovaliov cînd îşi recunoscu propriul nas! Văzînd această privelişte neobişnuită, totul părea că i se învîrte în faţa ochilor; simţea că de-abia se mai ţine pe picioare; dar, tremurînd de parcă l-ar fi scuturat frigurile, se hotărî să-i aştepte cu orice preţ întoarcerea la caretă. Într-adevăr, peste două minute nasul reapăru. Era într-o uniformă cusută cu fir de aur, cu un guler tare şi înalt; era îmbrăcat în pantaloni din piele de antilopă; purta sabie la şold. După pălăria cu panaş se putea trage concluzia că avea rangul de consilier de stat. Totul la el arăta că se duce într-o vizită. Se uită într-o parte şi într-alta, îi strigă vizitiului: „Trage-aici!“, urcă şi plecă.

Bietul Kovaliov mai că nu-şi ieşi din minţi. Nici nu ştia ce să creadă despre această întîmplare ciudată. Şi, pe bună dreptate: cum se poate ca nasul, pe care ieri îl mai avea pe faţă, care nu putea merge nici cu careta, nici pe jos, să fie îmbrăcat acum în uniformă!? Fugi în urma caretei care, spre norocul lui, nu făcu drum lung şi se opri în dreptul Catedralei Maicii Domnului din Kazan.

Se grăbi spre Catedrală, îşi făcu loc printre bătrînele cerşetoare cu feţele înfăşurate în cîrpe, cu numai cîte două găuri pentru ochi, de care făcea haz mai înainte, şi intră în biserică. Înăuntru erau puţini oameni veniţi să se roage, stăteau cu toţii la intrarea în biserică. Kovaliov se simţea atît de tulburat, încît nu se putea nicidecum ruga şi-l căuta din priviri pe domnul acela, scrutînd fiecare ungher. În sfîrşit, îl văzu mai deoparte. Nasul îşi

ascunsese cu totul faţa în gulerul lui mare şi ţeapăn şi se ruga, părînd cuprins de o adîncă evlavie.

„Cum să-l abordez? se întreba Kovaliov. După toate, după uniformă, după pălărie, se vede că-i consilier de stat. Dracu' ştie cum să-l iau!“

Începu să tuşească lîngă el. Dar nasul nu-şi părăsea nici o clipă atitudinea evlavioasă şi bătea mătănii.

— Stimate domn... spuse Kovaliov, luîndu-şi inima în dinţi. Stimate domn...

— Ce doriţi? întrebă nasul, întorcîndu-se.

— Mă surprinde, stimate domn... mi se pare că... ar trebui să ştiţi unde vă e locul. Şi hodoronc-tronc vă găsesc. Şi unde? În biserică. Fiţi de acord că...

— Scuzaţi-mă, dar nu înţeleg ce binevoiţi să spuneţi... Explicaţi-vă.

„Cum să-i explic?“ se întrebă Kovaliov şi, făcîndu-şi curaj, începu:

— Desigur, eu... de altfel, sînt maior. Fiţi de acord că nu se cade să umblu fără nas. Mai ştiu eu care precupeaţă, una care vinde portocale decojite pe podul Voskresenki, poate sta şi fără nas. Dar eu, intenţionînd să primesc... pe deasupra, mai fiind cunoscut cu doamne din multe familii, cum ar fi Cehtariova[233], soţie de consilier de stat, şi altele... Judecaţi şi singur... nu ştiu, stimate domn. (Spunînd acestea, maiorul Kovaliov strînse din umeri.) Iertaţi-mă... dacă ar fi să privim lucrurile aşa cum o cer regulile datoriei şi ale onoarei... puteţi înţelege şi singur...

— Nu înţeleg absolut nimic, răspunse nasul. Daţi-mi explicaţii satisfăcătoare.

— Stimate domn... spuse Kovaliov, plin de demnitate. Nu ştiu cum să vă înţeleg cuvintele... S-ar părea că totul este cît se poate clar... Dar vreţi să... La urma urmei, sînteţi chiar nasul meu!

Nasul se uită la maior şi sprîncenele i se încruntară uşor.

— Vă înşelaţi, stimate domn. Sînt de sine stătător. De altminteri, între noi nu pot exista relaţii strînse. Judecînd după nasturii de la uniforma dumneavoastră, departamentul la care lucraţi ţine de alt resort.

După ce spuse aceste cuvinte, nasul se întoarse cu spatele şi îşi continuă rugăciunea.

Kovaliov se simţea descumpănit de tot, nemaiştiind ce să facă şi chiar ce să creadă. În acest timp se auzi foşnetul plăcut al unei rochii. Se apropie o doamnă în vîrstă, gătită toată cu dantele, însoţită de o domnişoară subţirică îmbrăcată într-o rochie albă, parcă turnată pe talia ei zveltă, cu o pălărie galbenă, uşoară ca o prăjitură. În spatele lor se opri şi deschise tabachera un lacheu înalt, cu favoriţi mari şi cu o duzină întreagă de gulere.

Kovaliov se dădu mai aproape, îşi scoase la vedere gulerul de batist al plastronului, îşi îndreptă brelocurile înşirate pe lănţişorul de aur şi, zîmbind în toate părţile, îşi îndreptă atenţia asupra suavei domnişoare care, precum o floare primăvăratică, se apleca uşor şi-şi ducea la frunte mînuşiţa albă, cu degete aproape străvezii. Zîmbetul de pe faţa lui Kovaliov se lăţi şi mai mult cînd el văzu, sub pălărie, bărbia ei rotunjoară, albă ca neaua şi o parte din obrazul aburit de roşeaţa primului trandafir al primăverii. Dar deodată sări ca ars şi se trase înapoi. Îşi aminti că, în locul nasului, n-are absolut nimic şi ochii i se umeziră de lacrimi. Se răsuci cu gîndul să-i spună de-a dreptul domnului în uniformă că doar se dă drept consilier de stat şi nu-i decît un escroc şi un ticălos, că-i nasul lui şi nimic altceva... Dar nasul dispăruse. Reuşise s-o şteargă, ducîndu-se probabil din nou în vizită la cineva.

Asta îl aduse pe Kovaliov la disperare. Făcu cale întoarsă şi se opri preţ de cîteva clipe sub colonadă, uitîndu-se în toate părţile, doar-doar o zări iarăşi nasul. Îşi amintea foarte bine că pălăria acestuia era cu panaş, că avea uniforma cusută cu fir de aur. Dar nu reţinuse nici ce fel de manta avea pe el, nici culoarea caretei, nici caii, nici măcar dacă avea vreun lacheu în spate şi cu ce livrea era îmbrăcat acesta. Unde mai pui că şirurile de carete treceau încoace şi încolo, şi atît de iute, încît i-ar fi fost greu să-l zărească. Şi, chiar dacă l-ar fi zărit în vreuna dintre ele, n-ar fi avut nici o putinţă să-l oprească. Ziua era frumoasă, însorită. Nevski Prospekt gemea de lume. Începînd cu Podul Poliţeiski pînă la Podul Anicikin, femeile invadau întreg trotuarul, ca o adevărată cascadă de flori. Iată-l şi pe cunoscutul lui,

consilierul de curte căruia îi spunea locotenent-colonel, mai ales cînd se întîmpla să mai fie şi alţii de faţă. Iată-l şi pe Iarîkin, şef de birou la senat, un bun prieten, care pierdea la boston ori de cîte ori miza pe opt. Iată încă un maior, înaintat tot în Caucaz la rangul de asesor, care-i face semn cu mîna, chemîndu-l...

— Ei, drăcie! spuse Kovaliov. Hei, birjar, du-mă de-a dreptul la şeful poliţiei!

Kovaliov urcă în trăsură şi-i tot striga birjarului: „Mînă cît poţi de tare!“.

— Şeful poliţiei e acasă? întrebă el de îndată ce ajunse în vestibul.

— Nu, răspunse uşierul. Chiar acum a plecat.

— Na-ţi-o bună!

— Da, adăugă uşierul, a plecat. Dacă aţi fi venit cu cîteva clipe mai devreme, poate că l-aţi fi prins acasă.

Fără să-şi ia batista de pe faţă, Kovaliov urcă în trăsură şi strigă cu voce disperată:

— Mînă!

— Încotro? întrebă birjarul.

— Drept înainte!

— Cum să mîn drept înainte? Sîntem la cotitură. S-o iau la dreapta sau la stînga?

Această întrebare îl opri pe Kovaliov şi-l obligă să gîndească. În situaţia lui, ar fi trebuit să se adreseze în primul rînd secţiei de moravuri, nu pentru că avea legătură directă cu poliţia, ci pentru că dispoziţiile ei se execută mult mai repede decît în alte locuri. Ar fi fost o nebunie să caute dreptate la şeful instituţiei unde nasul pretindea că lucrează, deoarece din răspunsurile lui se putea vedea că acesta n-avea nimic sfînt şi putea minţi şi de data asta, la fel cum minţise atunci cînd pretinsese că nu s-au văzut niciodată. Aşadar, Kovaliov era de-acum gata să-i spună birjarului să-l ducă la secţia de moravuri, dar iarăşi se gîndi că acest pungaş şi ticălos, care s-a purtat cu atîta neruşinare la prima lor întîlnire, ar fi putut să profite de întîrzierea lui şi s-o şteargă din oraş. Atunci, toate căutările ar fi fost

zadarnice şi – ferească Dumnezeu! – s-ar fi putut prelungi şi o lună întreagă. În sfîrşit, parcă însuşi cerul îi lumină mintea. Hotărî să se adreseze direct serviciului de publicitate şi să dea din timp o descriere amănunţită a tuturor semnalmentelor, astfel încît oricine l-ar întîlni să i-l poată aduce imediat sau, cel puţin, să-i dea de ştire despre locul în care se află. Deci, luînd această hotărîre, îi porunci birjarului să-l ducă la serviciul de publicitate şi tot drumul îl ţinu în ghionturi, repetînd întruna: „Mai iute, ticălosule! Mai iute, pungaşule!“. „Eh, boierule!“ îi răspundea birjarul, scuturîndu-şi capul şi şfichiuind cu hăţurile calul flocos ca un cîine. În sfîrşit, trăsura se opri şi Kovaliov, gîfîind, dădu buzna în mica sală de primire, unde un slujbaş cărunt, cu ochelari, îmbrăcat într-un frac vechi, şedea la o masă şi, cu creionul în gură, număra bănuţii de aramă primiţi.

— Cine primeşte aici anunţurile? strigă Kovaliov. A, bună ziua!

— Respectele mele, îi spuse bătrînul slujbaş, ridicîndu-şi pentru o clipă privirea şi coborînd-o din nou pe grămăjoarele de pitaci.

— Vreau să tipăriţi...

— Îndată. Aşteptaţi un pic, rosti slujbaşul, scriind cu dreapta nişte cifre pe hîrtie şi mutînd cu stînga două bile pe abac.

Un lacheu galonat, a cărui înfăţişare arăta că slujeşte într-o casă de aristocraţi, stătea lîngă masă cu o hîrtie scrisă în mînă şi socoti că-i politicos să-şi arate sociabilitatea:

— Credeţi-mă, domnule, căţeluşa nu face nici opt grivne, adică eu n-aş da pe ea o ceapă degerată. Dar contesa o iubeşte, zău aşa, şi uite că-i dă o sută de ruble celui care-o găseşte! Dacă-i să păstrăm buna-cuviinţă, de pildă ca mine şi ca dumneavoastră, trebuie să zicem că gusturile oamenilor nu se potrivesc deloc. Dacă eşti vînător, atunci n-ai decît să ţii un prepelicar sau un pudel. Să nu-ţi pară rău de cinci sute; dă şi-o mie, numai cîinele să fie bun.

Onorabilul slujbaş asculta cu o mină gravă şi, în acelaşi timp, număra literele din anunţul primit. De jurîmprejur stăteau o mulţime de băbuţe, băieţi de prăvălie şi argaţi, toţi cu anunţuri. Într-unul se spunea că se oferă spre angajare un vizitiu care nu pune strop de băutură în gură; altul dădea

de ştire că se pune în vînzare o caleaşcă puţin uzată, adusă de la Paris în anul 1814; în altul se ceda o slujnică de nouăsprezece ani, pricepută la spălatul rufelor, bună şi pentru alte treburi; se mai ofereau: o trăsură trainică, cu un arc lipsă; un cal vînăt-rotat tînăr şi iute, de şaptesprezece ani; seminţe de ridiche şi de napi, proaspăt aduse de la Londra; o vilă la ţară cu toate dependinţele: două boxe pentru cai şi teren pe care poate fi plantat un splendid crîng de mesteceni sau brazi; mai era şi o ofertă pentru cei doritori să cumpere pingele vechi, cu invitaţia de a veni la supralicitaţie în fiecare zi, de la ora opt la trei. Încăperea în care se înghesuiau toţi aceşti oameni era mică, cu aerul extrem de îmbîcsit, dar asesorul de colegiu Kovaliov nu putea simţi duhoarea, pentru că îşi ascundea faţa în batistă şi pentru că însuşi nasul său se afla Dumnezeu ştie pe unde.

— Stimate domn, permiteţi-mi să vă rog... Am foarte mare nevoie, spuse el în cele din urmă, pierzîndu-şi răbdarea.

— Imediat! Imediat! Două ruble patruzeci şi trei de copeici. Îndată! O rublă şaizeci de copeici! spunea domnul cărunt, aruncîndu-le băbuţelor şi argaţilor anunţurile în ochi. Ce doriţi? întrebă în cele din urmă, adresîndu-i-se lui Kovaliov.

— V-aş ruga... spuse acesta, sînt victima unei escrocherii sau înşelăciuni, nici pînă în momentul de faţă nu-mi dau seama ce-a fost. Nu vă rog decît să daţi anunţ că acela care mi-l aduce pe ticălos va primi o recompensă bună...

— Spuneţi-mi, vă rog, cum vă numiţi.

— Nu, ce rost are numele? Nu-mi pot permite să-l divulg. Am multe cunoştinţe: Cehtariova, soţie de consilier de stat, Palagheia Grigorieva Podtocina[234], soţie de ofiţer superior... Doamne fereşte să afle! Puteţi scrie pur şi simplu: un asesor de colegiu sau, şi mai bine, o persoană cu gradul de maior.

— Fugarul era sluga dumneavoastră?

— Care slugă? Asta n-ar fi fost cine ştie ce escrocherie! Mi-a fugit... nasul...

— Hm! Ce nume ciudat! Şi domnul acesta, pe care-l cheamă Nas, v-a şterpelit mulţi bani?

— Pe care-l cheamă Nas... Vă gîndiţi la cu totul altceva! Nasul, propriul meu nas a dispărut cine ştie unde! Dracul a vrut să-şi bată joc de mine!

— Păi, cum a dispărut? Nu prea pot înţelege.

— Nici eu nu vă pot spune cum. Dar important e că umblă prin oraş cu careta şi se dă drept consilier de stat. Şi de aceea vă rog să scrieţi în anunţ că acela care îl va prinde trebuie să mi-l aducă de îndată, în cel mai scurt timp. Judecaţi şi singur, la urma urmei: cum să mă lipsesc de o parte atît de vizibilă a feţei? Nu-i, mai ştiu eu, degetul mic de la picior, pe care-l bagi în cizmă şi nimeni nu-i observă lipsa. În fiecare joi o vizitez pe doamna Cehtariova, soţie de consilier de stat. Mă duc şi pe la Palagheia Grigorievna, soţie de ofiţer superior, pe care o cunosc foarte bine. Are o fiică tare drăguţă şi judecaţi şi dumneavoastră în ce situaţie m-am pomenit... Nu mai pot da ochii cu dumnealor.

Slujbaşul căzu pe gînduri, ceea ce se vedea după felul în care îşi strîngea buzele.

— Nu, nu pot insera în ziare un asemenea anunţ, spuse el, după o tăcere prelungă.

— Cum? De ce?

— Aşa. Ziarele riscă să-şi piardă reputaţia. Dacă fiecare se-apucă să scrie că i-a fugit nasul, atunci... Şi aşa se spune că se tipăresc tot felul de absurdităţi şi zvonuri mincinoase.

— Dar ce-i absurd în cazul meu? Mi se pare că totul e clar.

— Vi se pare, asta-i. Dar săptămîna trecută am avut un incident asemănător. A venit un funcţionar, cum aţi venit şi dumneavoastră, a adus un răvaş, am calculat că trebuie să plătească două ruble şaptezeci şi trei de copeici, iar tot anunţul se referea la faptul că s-a pierdut un pudel negru. Nimic deosebit, nu-i aşa? Dar a ieşit o batjocură: pudelul era casierul nu ştiu cărei instituţii.

— Păi, eu nu dau anunţ despre un pudel, ci despre propriul meu nas, ceea ce înseamnă că-i aproape ca şi cum m-aş referi la propria mea persoană.

— Nu, nu pot insera un asemenea anunţ.

— Bine, dar nasul chiar mi-a dispărut!

— Dacă a dispărut, asta-i treaba doctorului. Se spune că există oameni care pot să-ţi pună orice nas vrei. De altfel, remarc că trebuie să fiţi o persoană veselă, căreia îi place să glumească în societate.

— Vă jur pe toţi sfinţii! Bine, dacă-i pe-aşa, vă arăt!

— N-are rost să vă deranjaţi! continuă slujbaşul, trăgînd tabac pe nas. Totuşi, dacă nu vă incomodează, n-ar fi rău să mă uit.

Asesorul de colegiu îşi luă batista de pe faţă.

— Într-adevăr, e extrem de ciudat! spuse funcţionarul. Locul e cu desăvîrşire neted, ca o clătită abia luată din tigaie. Da, da, e incredibil de neted!

— Ei, şi acum o să mă mai contraziceţi? Vedeţi şi singur că e imposibil să nu publicaţi anunţul. Vă voi fi recunoscător. Şi mă bucur foarte mult că acest incident mi-a oferit plăcerea de a vă cunoaşte...

După cum se vede, maiorul se decisese să-l ia cu linguşelile.

— Desigur, l-aş putea publica, nu-i mare lucru, spuse slujbaşul. Numai că nu văd cine ştie ce folos pentru dumneavoastră. Dacă doriţi, adresaţi-vă cuiva priceput într-ale scrisului, puneţi-l să prezinte cazul ca pe-o operă rarisimă a naturii şi să publice articolul în *Severnaia pcela* (zicînd aşa, mai trase o dată tabac pe nas), spre folosul tineretului (aici se şterse la nas) sau, pur şi simplu, ca pe-o curiozitate publică.

Asesorul de colegiu era disperat de-a binelea. Îşi coborî ochii spre partea de jos a unei gazete, unde erau anunţate spectacolele. Faţa lui se şi pregătea să zîmbească, descoperind numele unei actriţe drăguţe, iar mîna pipăi buzunarul ca să controleze dacă dispune de o bancnotă albastră, pentru că ofiţerii superiori, după părerea lui Kovaliov, trebuie să aibă loc în fotoliile sălii de spectacole. Dar gîndul la nas strică totul!

Pînă şi funcţionarul părea mişcat de situaţia dificilă în care se afla Kovaliov. Dorind să-i îndulcească măcar cît de cît amărăciunea, găsi cu cale să-şi exprime compătimirea prin cîteva cuvinte:

— Zău că-mi pare foarte rău de situaţia anecdotică în care aţi ajuns. Nu doriţi o priză de tabac? E un bun remediu împotriva durerilor de cap şi a proastei dispoziţii. Chiar şi la hemoroizi face bine.

Spunînd aceste cuvinte, funcţionarul îi întinse lui Kovaliov tabachera, deschizînd cu destulă îndemînare capacul, pe care era pictată o doamnă cu pălărie.

Gestul acesta, cît se poate de nevinovat, îl scoase din sărite pe Kovaliov.

— Nu pricep cum vă lasă inima să glumiţi, spuse el cu năduf. Nu vedeţi că-mi lipseşte tocmai cu ce obişnuieşte omul să tragă tabac? Ducă-se naibii tabacul dumneavoastră! Să nu-l văd în ochi, şi asta nu pentru că-i „Berezinski“. Nici dacă ar fi „Rapé“ nu m-aş uita la el!

Aruncînd aceste vorbe, ieşi din agenţia de publicitate, profund mîhnit, şi se duse întins la comisarul de poliţie, care era mare amator de zahăr. Acasă la acesta, antreul, care servea şi de sufragerie, era ticsit cu căpăţîni de zahăr, aduse de negustori în semn de prietenie. Tocmai atunci bucătăreasa îi trăgea comisarului cizmele din picioare; sabia şi tot echipamentul lui militar zăceau de-acum paşnic prin unghere, iar tricornul ameninţător încăpuse pe mîinile băieţelului lui de trei ani. După o zi de fapte viteze şi războinice, comisarul se pregătea să se înfrupte din dulceaţa păcii.

Kovaliov intră tocmai în clipa următoare momentului în care comisarul se întinsese, căscase şi spusese: „Tii, ce bine o să dorm vreo două ceasuri!“. De aceea, se poate presupune că sosirea asesorului de colegiu era total inoportună. Cred că n-ar fi fost primit prea călduros nici dacă ar fi adus cîteva funturi de ceai sau niscaiva stofă. Comisarul era un mare protector al tuturor artelor şi manufacturilor, dar punea mai presus de orice bancnotele emise de stat: „Aşa lucru mai zic şi eu, spunea el de obicei, nu există nimic pe lume mai bun decît banul: nu cere de mîncare, nu ocupă mult loc, încape în buzunar şi, dacă-l scapi, nu se sparge“.

Comisarul îl primi destul de rece pe Kovaliov şi spuse că, după masa de prînz, nu-i timpul potrivit pentru o anchetă, că însăşi natura a lăsat ca omul, după ce s-a săturat, să se odihnească un pic (de unde asesorul de colegiu putea vedea că bravului comisar nu-i erau necunoscute aforismele înţelepţilor antici), că unui om de treabă nu-i rupe nimeni nasul şi că sînt pe lume mulţi maiori, de toate soiurile, care n-au nici izmenele în bună stare şi umblă prin tot felul de locuri rău-famate.

Cum s-ar zice, l-a lovit tocmai unde-l durea mai tare! Trebuie să remarcăm că maiorul Kovaliov era foarte supărăcios. Putea ierta tot ce se spunea despre el ca persoană, dar nu scuza nici cea mai mică aluzie la adresa rangului sau a gradului său. Era chiar de părere că în piesele de teatru puteau fi admise replicile privitoare la ofiţerii inferiori, dar că cei superiori nu trebuiau în nici un caz atacaţi. Atitudinea comisarului îl făcu să se simtă atît de penibil, încît scutură din cap şi spuse, cu sentimentul propriei demnităţi, desfăcîndu-şi un pic braţele: „Recunosc că după asemenea observaţii jignitoare nu mai am nimic de adăugat“. Apoi ieşi.

Ajunse acasă de-abia mai ţinîndu-se pe picioare de oboseală. Era pe înserate. După aceste căutări nereuşite, apartamentul i se păru trist şi extrem de respingător. Intrînd în vestibul, îl văzu pe Ivan, lacheul lui, întins pe spate pe murdara canapea de piele, scuipînd în tavan şi nimerind cu destulă precizie în acelaşi loc. Atîta indiferenţă din partea unui om îl făcu să turbeze. Îl pocni cu pălăria peste frunte, spunîndu-i: „Porcule, numai de prostii te ţii!“.

Ivan sări ca ars şi se repezi să-i ia pelerina.

Intrînd în camera lui, obosit şi trist, maiorul se prăbuşi în fotoliu şi, după cîteva oftaturi, spuse:

— Doamne-Dumnezeule! De ce mă năpăstuieşti? Mai bine-aş fi rămas fără o mînă sau un picior. Ar fi fost rău şi fără urechi, dar, oricum, mai suportabil. Însă fără nas, omul e dracu’ mai ştie ce: nici tu pasăre, nici tu cetăţean, n-ai decît să-l apuci de undeva şi să-l arunci pe fereastră. Şi măcar dacă mi l-aş fi pierdut la război sau într-un duel, măcar dacă eu însumi aş fi fost vinovat. Dar aşa, a dispărut din senin, aiurea, fără să mă aleg cu o para

chioară!... Dar nu, nu se poate, nu se poate nicidecum, adăugă el, după ce se mai gîndi puţin. E imposibil ca nasul să fi dispărut. Cred că visez sau mi se năzare. Poate că, din greşeală, în loc de apă, am băut din votca cu care mă dau pe faţă după bărbierit. Prostul de Ivan n-o fi pus-o la locul ei, şi eu pesemne am băut din ea!

Ca să se convingă că nu-i beat, maiorul se pişcă atît de tare, încît slobozi un ţipăt. Durerea îl convinse cu desăvîrşire că acţionează şi trăieşte aievea. Se apropie încetişor de oglindă cu speranţa că, poate, nasul se va arăta la locul lui dintotdeauna, dar în aceeaşi clipă sări îndărăt, zicînd:

— Ce mutră caraghioasă!

Într-adevăr, era ceva de neînţeles. Dacă ar fi dispărut un nasture, o lingură de argint, un ceasornic sau orice altceva de felul acesta... Dar să dispară nasul, şi încă din propriul lui apartament!... Cîntărind toate circumstanţele, maiorul Kovaliov ajunse la concluzia că versiunea cea mai aproape de adevăr trebuie s-o indice drept principală vinovată pe Podtocina, o soţie de ofiţer care ţinea morţiş ca maiorul să se însoare cu fiica ei. Lui nu-i displăcea să se ţină scai de fată, dar evita pasul decisiv. Cînd soţia de ofiţer i-a spus de-a dreptul că vrea să-şi mărite fata cu el, Kovaliov a bătut încetişor în retragere, cu complimentele sale, motivînd că este încă tînăr, că trebuie să mai facă măcar cinci ani de slujbă, ca să aibă exact patruzeci şi doi de ani. Şi de aceea ofiţereasa, din răzbunare, s-a hotărît să-l sluţească, tocmind pentru asta nişte babe-vrăjitoare, căci nu se putea nicidecum presupune că nasul i-ar fi fost tăiat: nimeni nu intrase în camera lui, bărbierul Ivan Iakovlevici îl răsese miercuri şi, în decursul întregii zile de miercuri, ca şi joi, nasul îi fusese intact, ceea ce el ţinea minte foarte bine. De altfel, ar fi trebuit să simtă că-l doare ceva, iar rana nu s-ar fi putut vindeca atît de repede şi n-ar fi fost netedă ca o clătită. Prin minte îi mişunau fel de fel de planuri: s-o dea pe ofiţereasă în judecată, aşa cum scrie la lege, sau să se ducă personal la ea şi s-o prindă cu cioara vopsită? Gîndurile îi fură întrerupte de lumina ce se strecură prin toate crăpăturile uşii, semn că Ivan aprinsese lumînarea în antreu. Curînd îşi făcu apariţia Ivan în persoană, cu lumînarea sus, luminînd toată încăperea. Kovaliov se

grăbi să ia batista şi să-şi acopere cu ea locul unde în ajun încă se mai afla nasul, pentru ca sluga cea proastă să nu rămînă cu gura căscată, văzînd o asemenea ciudăţenie la boierul lui.

Nici nu apucă Ivan să se întoarcă în chichineaţa sa, că în antreu se auzi o voce necunoscută:

— Aici locuieşte asesorul de colegiu Kovaliov?

— Intraţi. Maiorul Kovaliov este aici, spuse Kovaliov, sărind grăbit să deschidă uşa.

Intră un poliţist chipeş la înfăţişare, cu favoriţii nici prea blonzi şi nici prea negri, cu obrajii destul de bucălaţi, acelaşi care la începutul povestirii noastre stătea la capătul Podului Isakievski.

— Dumneavoastră aţi binevoit să vă pierdeţi nasul?

— Exact.

— S-a găsit.

— Ce spuneţi? strigă maiorul Kovaliov. Bucuria îi luase glasul. Se uita atent la poliţistul din faţa lui, la buzele şi obrajii rotunzi pe care juca lumina lumînării. În ce fel?

— Printr-o întîmplare ciudată. A fost reţinut chiar cînd se pregătea să plece la drum. Chiar urca în diligenţă, voia să meargă la Riga. Şi paşaportul era de mult semnat pe numele unui funcţionar. Ciudat e că pînă şi eu l-am luat mai întîi drept un domn. Dar noroc că aveam ochelarii la mine şi imediat am văzut că-i un nas. Sînt miop şi, dacă vă am în apropiere, nu văd decît că aveţi faţă, dar nu zăresc nimic, nici nasul, nici barba. Nici soacra mea, adică mama soţiei mele, nu vede nimic.

Kovaliov era în culmea fericirii.

— Unde-i? Unde? Dau fuga după el numaidecît!

— Nu vă deranjaţi. Ştiind că aveţi nevoie de el, vi l-am adus. Curios lucru, principalul inculpat în afacerea asta e şarlatanul de bărbier de pe strada Voznesenskaia, care e acum în arestul comisariatului. Îl suspectam de mult de beţie şi hoţie, chiar acum trei zile a şterpelit dintr-o prăvălie o duzină de nasturi. Nasul dumneavoastră e exact aşa cum a fost.

Spunînd acestea, poliţistul băgă mîna în buzunar şi scoase nasul învelit într-o hîrtie.

— El e! strigă Kovaliov. Precis! Să bem împreună o ceaşcă de ceai.

— Ar fi o mare plăcere pentru mine, dar nu pot nicidecum: de aici, trebuie să merg la penitenciar... Toate alimentele s-au scumpit foarte mult... Acasă o am pe soacră-mea, adică pe mama soţiei, am şi copii. Mai ales în cel mai mare ne punem toate speranţele: băiatul e tare deştept, dar n-avem nici un fel de mijloace pentru educarea lui...

Kovaliov ghici aluzia şi, luînd de pe masă o bancnotă roşie, o strecură în palma poliţistului care, făcîndu-i o plecăciune, ieşi pe uşă; şi, în clipa imediat următoare, Kovaliov îi auzi glasul din stradă, unde-i dădea peste fălci unui mujic neghiob, pe care-l împinsese păcatul să treacă pe bulevard cu căruţa lui.

După plecarea poliţistului, asesorul de colegiu rămase pentru cîteva minute într-o stare nedefinită şi de-abia peste cîtva timp îşi dobîndi facultatea de a vedea şi simţi, într-atît de mult îl zăpăcise bucuria neaşteptată. Luă cu grijă nasul găsit, în amîndouă palmele făcute căuş, şi îl mai cercetă o dată cu atenţie.

— El e! Chiar el! spuse maiorul Kovaliov. Iată şi coşul din partea stîngă, ieşit încă de ieri.

Maiorul mai că nu începu să rîdă de bucurie.

Dar nimic nu ţine mult pe lumea asta, aşa că nici bucuria nu mai este atît de vie peste un minut. Peste încă un minut devine şi mai slabă şi, în cele din urmă, se contopeşte imperceptibil cu starea obişnuită de spirit, aşa cum un cerc pe apă, stîrnit de căderea unei pietricele, se contopeşte pînă la urmă cu netezimea suprafeţei. Kovaliov începu să mediteze şi-şi dădu seama că lucrurile nu s-au terminat aici: nasul se găsise, dar trebuia fixat, pus la loc.

— Şi dacă nu se prinde?

Întrebarea pusă sieşi îl făcu să se îngălbenească la faţă.

Cuprins de o spaimă inexprimabilă, se repezi la masă, îşi trase oglinda la îndemînă, ca nu cumva să-şi potrivească strîmb nasul. Mîinile îi tremurau. Atent şi precaut, îl potrivi la locul lui obişnuit. Groaznic! Nasul

nu se lipea!... Îl duse la buze, îl încălzi un pic cu propria răsuflare şi îl îndesă din nou pe locul neted dintre cei doi obraji. Dar nasul nu se ţinea nicidecum.

— Hai, hai odată! Prinde-te, prostule! îi spunea el nasului. Însă nasul parcă rămînea de lemn şi cădea pe masă făcînd un zgomot ciudat, ca şi cum ar fi fost o plută. Figura maiorului se schimonosi convulsiv. Oare chiar n-o să se prindă la loc? se întreba el, bîntuit de spaimă. Dar, ori de cîte ori îl îndesa pe locul lui obişnuit, străduinţele se dovedeau a fi în continuare zadarnice.

Îl chemă pe Ivan şi-l trimise după doctorul care ocupa cel mai bun apartament din aceeaşi clădire, la mezanin. Acesta era un bărbat impozant, avea nişte favoriţi splendizi, negri ca smoala, o soţie fragedă şi sănătoasă, mînca mere în zorii zilei şi-şi păstra gura într-o curăţenie neobişnuită, clătind-o în fiecare dimineaţă aproape cîte trei sferturi de ceas şi şlefuindu-şi dinţii cu periuţe de cinci feluri diferite. Doctorul îşi făcu apariţia imediat. După ce-l întrebă dacă necazul i s-a întîmplat de mult, îi ridică bărbia şi-i dădu un bobîrnac cu degetul mare chiar în locul în care altădată îi stătea nasul, aşa că maiorul Kovaliov fu nevoit să-şi dea capul pe spate atît de repede, încît se lovi cu ceafa de perete. Medicul îi spuse că nu-i nimic grav, apoi, sfătuindu-l să se îndepărteze un pic de perete, îi porunci să-şi îndoaie capul mai întîi spre dreapta şi, pipăind fostul loc al nasului, zise: „Hm!“. După care îi porunci să-şi îndoie capul spre stînga şi zise: „Hm!“. Ca încheiere, îi dădu iarăşi un bobîrnac cu degetul mare, încît maiorul Kovaliov îşi smuci capul ca un cal pe care-l cauţi la dinţi.

— Nu, e imposibil. Mai bine rămîneţi aşa, căci altfel ar putea fi şi mai rău. Fireşte, poate fi pus la loc, chiar acum vi l-aş putea pune. Dar, vă asigur, ar fi mai rău pentru dumneavoastră.

— Asta-i bună! Cum să rămîn fără nas? spuse Kovaliov. Nu poate fi mai rău ca acum. Dracu’ ştie ce mai e şi asta! Cum să ies în lume cu aşa mutră caraghioasă? Am cunoştinţe sus-puse. Chiar şi astăzi trebuie să mă duc la două serate. Cunosc multă lume: pe Cehtariova, soţie de consilier de stat, pe Podtocina, soţie de ofiţer superior... cu toate că, după tot răul pe care

mi l-a făcut, nu mai vreau să ţin legătură cu ea decît prin intermediul poliţiei. Fiţi bun, rosti Kovaliov cu voce imploratoare, nu există nici un remediu? Puneţi-mi-l cumva! Să se ţină măcar cît de cît, numai să se ţină. Aş putea chiar să-l sprijin cu mîna în caz de primejdie. Pe deasupra nu dansez, aşa că nu-i pot dăuna prin mai ştiu eu ce mişcare imprudentă. În ce priveşte recunoştinţa mea pentru vizite, fiţi sigur că, atîta cît îmi permit mijloacele...

— Puteţi să mă credeţi, spuse doctorul cu voce nici tare, nici scăzută, dar extrem de insinuantă şi magnetică, puteţi să mă credeţi că niciodată nu tratez pe cineva din interese mercantile. Aşa ceva e împotriva regulilor şi a artei mele. Ce-i drept, iau onorarii pentru vizite, dar n-o fac decît ca să nu-i jignesc pe pacienţi cu refuzul meu. Bineînţeles, v-aş pune nasul la loc. Dar vă asigur, şi jur pe onoarea mea, dacă nu mă credeţi pe cuvînt, că ar fi mult mai rău pentru dumneavoastră. Lăsaţi mai bine natura să lucreze. Spălaţi-vă cît mai des cu apă rece pe faţă şi vă încredinţez că, fără nas, veţi fi mult mai sănătos decît dacă l-aţi avea. Cît despre nas, vă sfătuiesc să-l puneţi într-un borcan cu spirt sau, şi mai bine, să turnaţi acolo două linguri de votcă tare şi puţin oţet cald. Aşa, aţi putea lua bani buni pe el. Chiar eu l-aş cumpăra, dacă n-aţi cere un preţ exagerat.

— Nu şi nu! Nu-l vînd pentru nimic în lume! strigă cu disperare maiorul Kovaliov. Mai bine să se-aleagă praful din el!

— Scuzaţi! rosti doctorul, înclinîndu-se în faţa lui. Am vrut să vă fiu de folos... Nu-mi mai rămîne nimic de făcut! În tot cazul, aţi văzut că mi-am dat toată silinţa.

Spunînd acestea, distinsul doctor ieşi din cameră. Kovaliov nici măcar nu-l văzuse bine la faţă şi, în adînca lui stare de insensibilitate, desluşise doar manşetele cămăşii lui albe şi curate ca neaua, ieşind de sub mînecile fracului negru.

Chiar a doua zi se decise, înainte de a înainta reclamaţia, să-i scrie soţiei de ofiţer superior, sperînd că aceasta va accepta să-i înapoieze fără luptă ceea ce i se cuvine. Scrisoarea avea următorul conţinut:

„Stimată doamnă Aleksandra Grigorievna!

Nu pot înţelege o asemenea faptă ciudată din partea dumneavoastră. Fiţi sigură că, procedînd în acest fel, nu veţi cîştiga nimic şi nu mă veţi contrînge cîtuşi de puţin să mă însor cu fiica dumneavoastră. Fiţi sigură că istoria nasului meu îmi este totalmente cunoscută, precum şi faptul că dumneavoastră şi nimeni altcineva sînteţi autoarea principală. Deplasarea subită de la locul lui, evadarea şi deghizarea, ba sub chipul unui funcţionar, ba, în sfîrşit, sub propria lui înfăţişare, nu sînt altceva decît consecinţa farmecelor efectuate de dumneavoastră sau de cei care prestează asemenea ocupaţii, în aceeaşi măsură de nobile ca şi dumneavoastră. În ce mă priveşte, consider de datoria mea să vă informez că, dacă nasul la care mă refer nu va reveni chiar astăzi la locul lui, voi fi nevoit să mă pun sub apărarea şi ocrotirea legilor.

De altfel, cu desăvîrşită stimă, am onoarea să rămîn al dumneavoastră supus servitor,

Platon Kovaliov.“

„Stimate domnule Platon Kuzmici!

Scrisoarea dumneavoastră m-a mirat extrem de mult. Recunosc sincer că nu mă aşteptam la una ca asta, ba încă şi la reproşuri nedrepte din partea dumneavoastră. Vă informez că pe funcţionarul la care vă referiţi nu l-am primit niciodată în casa mea, nici deghizat, nici sub înfăţişarea lui reală. Ce-i drept, a venit de mai multe ori Filipp Ivanovici Potancikov. Umbla, într-adevăr, după mîna fiicei mele, fiind o persoană cu purtare bună, nebăutoare şi cu studii înalte, dar eu nu i-am dat vreodată vreo speranţă. Amintiţi şi despre nas. Dacă prin asta înţelegeţi că am vrut să vă duc de nas şi să vă las cu buzele umflate, adică să vă refuz categoric, mă mir că afirmaţi aşa ceva, întrucît eu, după cum ştiţi, am avut o părere diametral opusă şi, dacă acum mi-aţi cere fata după toate formele legale, sînt gata să vă dau imediat satisfacţie, căci aceasta a fost dintotdeauna dorinţa mea cea mai fierbinte, cu care rămîn în continuare la dispoziţia dumneavoastră.

Aleksandra Podtocina.“

„Nu, îşi spuse Kovaliov, citind scrisoarea. Sînt sigur că nu-i vinovată. Ar fi imposibil. Aşa nu poate scrie o persoană care a comis o fărădelege.“ Asesorul de colegiu era versat în acest domeniu, întrucît, încă pe cînd se afla în Caucaz, efectuase nişte anchete. „Dar cum, în ce mod s-a întîmplat tărăşenia? Numai dracul mai poate descurca ceva!“ Spunînd aceste cuvinte, descurajat, lăsă să-i cadă mîinile neputincioase.

Între timp, începu să se vorbească prin toată capitala despre această întîmplare neobişnuită; şi, cum se întîmplă de obicei, nu fără anumite adaosuri. Pe atunci, minţile tuturor se aşteptau la lucruri ieşite din comun: nu demult, publicul fusese distrat cu experienţe de acţiune a magnetismului. Mai mult, istoria cu scaunele dansatoare din strada Koniuşennaia era încă proaspătă şi de aceea nu trebuie să ne mire faptul că, în scurt timp, s-a răspîndit zvonul conform căruia nasul asesorului de colegiu Kovaliov se plimbă zilnic pe Nevski Prospekt la ora trei fix. Zi de zi se aduna o mulţime de curioşi. A spus cineva că nasul s-ar afla, cică, în magazinul lui Junker[235], iar lîngă magazin s-a bulucit atîta lume, încît a fost nevoie de intervenţia poliţiei. Un speculant cu înfăţişare onorabilă, cu favoriţi, care vindea la intrarea în teatru felurite pateuri de cofetărie, cu acest prilej făcu nişte bănci frumoase şi trainice din lemn, invitîndu-i pe curioşi să se urce pe ele în schimbul unei taxe de optzeci de copeici pentru fiecare client. Un colonel cu merite ieşi din casă special pentru asta îşi făcu loc cu mare greutate prin mulţime. Dar, spre marea lui indignare, în vitrina magazinului nu văzu nasul, ci o flanelă obişnuită din lînă şi o litografie reprezentînd o fată ridicîndu-şi ciorapul, la care, de după un copac, trăgea cu ochiul un fante cu vesta răscroită şi barbişon, ilustraţie ce atîrna de vreo zece ani în acelaşi loc. Îndepărtîndu-se, colonelul spuse cu ciudă: „Cum se poate să zăpăceşti lumea cu asemenea tîmpenii neverosimile?“.

Apoi se auzi că nasul maiorului Kovaliov nu se plimbă pe Nevski Prospekt, ci prin Parcul Tavriceski[236] şi că, pasămite, s-ar fi aflat acolo de mult, că, încă de pe cînd locuia acolo Hozrev-Mirza[237], el se mira foarte tare de acest bizar joc al naturii. Cîţiva dintre studenţii Academiei de Chirurgie porniră într-acolo. O doamnă de vază şi distinsă, într-o scrisoare

trimisă special cu acest scop, îl rugă pe administratorul parcului să le prezinte copiilor respectivul fenomen rarisim şi, dacă se poate, s-o facă cu explicaţii instructive şi moralizatoare pentru tineret.

De aceste întîmplări se bucurau nespus toţi mondenii de care nu se pot lipsi sindrofiile, tipi cărora le place să le distreze pe doamne şi cărora tocmai li se epuizase verva. Însă cîteva dintre persoanele onorabile şi de bună-credinţă erau extrem de nemulţumite. Un domn spunea cu indignare că nu înţelege cum, în secolul nostru civilizat, se pot răspîndi scorneli absurde şi că se miră de ce guvernul nu ia măsuri. Acest domn, după cum se vede, făcea parte dintre aceia care ar fi dorit să implice guvernul peste tot, chiar şi în certurile sale zilnice cu soţia. Apoi... dar aici întîmplarea se pierde din nou în ceaţă şi nu se mai ştie nimic din ce-a urmat.

III

Tot felul de tîmpenii se întîmplă pe lume. Uneori nu seamănă absolut deloc cu realitatea: subit, acelaşi nas, care se plimbase în caretă sub înfăţişarea unui consilier de stat şi stîrnise vîlvă în tot oraşul, apăru, de parcă nu s-ar fi întîmplat nimic, la locul lui, adică între cei doi obraji ai maiorului Kovaliov. Evenimentul a avut loc în ziua de şapte aprilie. Trezindu-se şi privind întîmplător în oglindă, văzu nasul! Îl pipăi: da, era chiar nasul! „Oho!“ zise Kovaliov şi, de bucurie, mai că nu trase un *hopak* prin toată camera, aşa desculţ cum era; dar intrarea lui Ivan îl împiedică s-o facă. Maiorul porunci să-i aducă imediat apă de spălat şi, spălîndu-se, se privi încă o dată în oglindă: nasul era la locul lui. Se şterse cu prosopul şi se uită iar în oglindă: da, nasul era acolo!

— Ia vezi, Ivan, mi se pare că am un coş pe nas, spuse el, gîndind: „Ar fi o nenorocire dacă Ivan mi-ar zice: nu, boierule, nici pomeneală de coş, dar nici nas nu ai!“

Dar Ivan îi răspunse:

— Nu, n-aveţi nici un coş. Nasu-i curat!

„Bine că-i aşa, la mama dracilor!“ îşi zise maiorul şi pocni din degete. În momentul acesta, temător ca o pisică de-abia bătută pentru că a şterpelit

o halcă de slănină, îşi strecură capul pe uşă bărbierul Ivan Iakovlevici.

— Mai întîi spune dacă ţi-s mîinile curate! strigă de departe Kovaliov.

— Curate.

— Minţi!

— Curate, zău că-s curate.

— Bagă de seamă!

Kovaliov se aşeză pe scaun. Ivan Iakovlevici îi puse un şervet la gît şi, într-o clipă, cu ajutorul pămătufului, îi prefăcu barba şi o parte din obraz în crema ce se serveşte la zilele onomastice ale negustorilor.

„Ca să vezi!“ îşi spuse Ivan Iakovlevici, aruncînd o privire asupra nasului, după care îşi îndoi capul în cealaltă parte, ca să-l vadă şi din profil. „Uite-l! Zău aşa, numai să te gîndeşti“ continuă el, ţintuind mult timp nasul din priviri. În cele din urmă, uşurel, cu cea mai mare băgare de seamă posibilă, îşi ridică două degete ca să-l apuce de vîrf. Aşa era sistemul lui Ivan Iakovlevici.

— Ia, ia, bagă de seamă! strigă Kovaliov.

Ivan Ivanovici îşi lăsă mîinile în jos, fîstîcit şi buimăcit ca niciodată. În sfîrşit, cu grijă, începu să-l gîdile cu briciul pe sub bărbie. Şi, cu toate că-i venea peste mînă să-l bărbierească fără să-l ţină de acea parte a feţei cu care omul miroase, totuşi, proptindu-se cumva cu degetul cel mare, cam scorţos, în obrazul şi în falca de jos a maiorului, birui pînă la urmă toate obstacolele şi-l termină de bărbierit.

Cînd totul fu gata, Kovaliov se grăbi să se îmbrace, luă o birjă şi se duse de-a dreptul la cofetărie. Intrînd, strigă de departe: „Băiete, o ceaşcă de ciocolată!“. După care se duse imediat la oglindă: nasul era la locul lui! Satisfăcut, mijindu-şi puţin ochii, se răsuci şi, cu o mină ironică, se uită la doi ofiţeri, dintre care unul avea nasul nu mai mare decît un nasture de la vestă. Apoi se duse la cancelaria departamentului la care făcea demersuri pentru obţinerea unui post de viceguvernator sau, de nu, unul de intendent. Trecînd prin antecameră, se uită în oglindă: nasul era la locul lui! Apoi luă o birjă şi se duse la alt asesor de colegiu sau maior, un mare mucalit, căruia, ca răspuns la observaţiile înţepătoare, îi spunea adesea: „Lasă, te ştiu eu,

răutăciosule!“. Pe drum se gîndi: „Dacă nici maiorul n-o să crape de rîs văzîndu-mă, înseamnă că toate-s la locul lor“. Dar asesorul de colegiu nu-i spuse nimic. „E bine, e bine, la mama dracilor!“ se gîndi în sinea sa Kovaliov. Pe drum se întîlni cu soţia de ofiţer superior Podtocina şi cu fiica acesteia, le făcu o plecăciune şi fu întîmpinat cu exclamaţii de bucurie: deci, nu avea nici o meteahnă. Discută mult cu ele şi, scoţînd înadins tabachera, îşi înfundă nasul cu tabac, pe îndelete, în faţa lor, pe amîndouă intrările, zicîndu-şi în sinea lui: „Uite-aşa, muierilor, găini proaste ce sînteţi! Dar cu fiică-ta tot nu mă însor. N-am nici un chef s-o fac numai aşa, *par amour*!“. Şi de atunci maiorul Kovaliov începu să se arate, de parcă nimic nu s-ar fi întîmplat, şi pe Nevski Prospekt, şi la teatre, şi peste tot. Şi, tot de parcă nimic nu s-ar fi întîmplat, nasul stătea cuminte pe faţa lui, fără să dea de bănuit că ar avea intenţia s-o ia razna. Şi mai tîrziu maiorul Kovaliov putea fi văzut mereu bine dispus, zîmbitor, ţinîndu-se scai după toate femeile drăgălaşe. Odată chiar s-a oprit în dreptul unei prăvălii din *Gostinîi dvor*[238] şi a cumpărat o panglică pentru cine ştie ce decoraţie, din motive necunoscute, deoarece nu era cavalerul vreunui ordin.

Iată ce istorie s-a întîmplat în capitala nordică a imensului nostru stat! De-abia acum, după ce am cîntărit totul bine, observăm multe aspecte neverosimile. Nemaivorbind de faptul că e foarte ciudată desprinderea supranaturală a nasului, care şi-a făcut apariţia în diferite locuri sub înfăţişarea unui consilier de stat, ne întrebăm cum de maiorul Kovaliov nu şi-a dat seama că nu se putea să dea în ziare un anunţ privitor la nas. Nu zic că anunţul ar fi fost prea scump. Asta-i o aiureală: în ce mă priveşte, nu mă număr printre hrăpăreţi. Dar ar fi fost ceva indecent, penibil, urît! Şi din nou mă întreb: cum de-a ajuns nasul într-o pîine şi cum la Ivan Iakovlevici?... Nu, asta n-o înţeleg nicidecum, nici în ruptul capului! Dar cel mai ciudat şi mai de neînţeles este faptul că autorii pot să se-apuce de asemenea subiecte. Recunosc că-i ceva cu totul de neconceput, e exact ca... Nu, nu, nu înţeleg cîtuşi de puţin. În primul rînd, patria n-are nici un folos din toate astea. În al doilea rînd... dar nici în doilea rînd nu-i nici un folos. Pur şi simplu, nu ştiu ce-i asta...

Cu toate acestea, am putea admite, desigur, ba una, ba alta, ba chiar încă ceva... De fapt, unde nu există contradicţii?... Totuşi, dacă stăm să ne gîndim bine, parcă ar fi ceva în istoria asta. Orice s-ar spune, asemenea tărăşenii se întîmplă pe lume. Rar, dar se întîmplă.

Traducere de Emil Iordache

230 *Kovaliov* – de la „kovat'"= a forja, a bate fierul (rus.).
231 *...nu-şi zicea niciodată asesor de colegiu, ci maior* – după cum se vede din Tabelul rangurilor, atribuindu-şi gradul de maior, personajul sărea o clasă, gradului său civil corespunzîndu-i cel de căpitan.
232 *boston* – joc de cărţi.
233 *Cehtariova* – de la „cehtat'" = a vomita (rus., reg.).
234 *Podtocina* – de la „podtocit'" = a ascuţi, a roade pe dedesubt (rus.).
235 *Junker* – proprietarul unui magazin la modă în Petersburg.
236 *Parcul Tavriceski* – grădină publică din Petersburg.
237 *Hozrev-Mirza* – prinţ persan, care a condus solia sosită în Petersburg în august 1929, după asasinarea, la Teheran, a lui A.S. Griboedov, fost ambasador al Rusiei în Persia. Pe timpul sejurului la Petersburg, Hozrev-Mirza a locuit în Parcul Tavriceski.
238 *Gostinîi dvor* – cartier comercial al Petersburgului.

Portretul

Partea I

Nicăieri nu se oprea atîta lume ca în faţa prăvăliei cu tablouri din piaţa Şciukin[239]. Într-adevăr, prăvălia era colecţia cea mai eterogenă de bizarerii: cele mai multe tablouri erau pictate în ulei, acoperite cu un strat de lac verde-închis, iar ramele erau vopsite într-un galben înşelător. O iarnă cu copaci albi, o seară cu desăvîrşire roşie, asemănătoare cu vîlvătaia unui incendiu, un ţăran flamand cu pipă şi cu mîna răsucită, semănînd mai degrabă a curcan cu manşete decît a om – iată temele lor obişnuite. La acestea trebuie să adăugăm cîteva imagini gravate: portretul lui Hozrev-Mirza cu cuşmă de berbec, portretele unor generali cu tricornuri şi nasuri strîmbe. Pe deasupra, uşile unor astfel de prăvălii sînt de obicei împodobite cu şiraguri de gravuri grosolane, imprimate pe foi mari, mărturie a talentului nativ cu care este înzestrat rusul. Pe una era înfăţişată ţarina Militrisa Kirbitievna[240], pe alta – oraşul Ierusalim, peste clădirile şi bisericile căruia se revărsa fără menajamente culoarea roşie, acoperind o bucată de pămînt şi doi mujici rusnaci, cu mănuşi pe mîini, care se rugau. De obicei, puţini oameni cumpără asemenea tablouri, dar sînt mulţi care le privesc. De cu dimineaţă, cîte un lacheu chefliu cască în faţa lor, ţinînd în mînă sufertaşele cu mîncarea cumpărată de la birt pentru boierul său, care, fără îndoială, nu va înfuleca supa prea fierbinte. În faţa lui, cu siguranţă, s-a şi postat un soldat, acest cavaler al pieţei de vechituri, îmbrăcat în manta şi oferind spre vînzare două bricege. O precupeaţă din Ohta se uită şi ea, avînd la subsuoară o cutie plină cu ghete. Fiecare îşi exprimă admiraţia în felul lui: mujicii împung de obicei cu degetul; cavalerii se uită cu seriozitate; lacheii-băieţandri şi calfele rîd şi se iau peste picior unii pe alţii, arătîndu-şi cîte o caricatură: lacheii bătrîni, în mantale de dimie, se uită doar ca să aibă la ce să caşte ochii; iar precupeţele, rusoaice tinere, se grăbesc într-acolo din

instinct, ca să audă ce trăncănesc oamenii şi să vadă la ce se holbează lumea.

Într-o bună zi, fără voie, se opri în faţa prăvăliei tînărul pictor Ceartkov, care avea drum pe-acolo. Mantaua veche şi straiele fără pretenţii de eleganţă îl arătau a fi un om dedicat cu totul muncii sale, care nu avea timp să se îngrijească de îmbrăcămintea ce exercită întotdeauna o tainică atracţie asupra tineretului. Se opri în dreptul prăvăliei şi rîse mai întîi în sinea lui de aceste tablouri pocite. Pînă la urmă îl cuprinseră nişte gînduri involuntare. Începu să se întrebe cine are nevoie de aceste opere. Nu i se părea de-a mirării că poporul rus nu se mai satură uitîndu-se la alde *Eruslan Lazarevici*, la *Flămînzilă* şi *Setilă*, la *Foma* şi *Erioma*[241]: figurile reprezentate erau foarte accesibile şi pe înţelesul tuturor. Dar unde-s cumpărătorii acestor mîzgăleli pestriţe, murdare, în ulei? Cine are nevoie de aceşti ţărani flamanzi, de aceste peisaje roşii şi albastre, care pretind să se înalţe la un nivel mai ridicat în artă, dar în care s-a exprimat, întreagă, profunda ei înjosire? Nu păreau a fi cîtuşi de puţin lucrările unui copil autodidact. Altfel, cu toată insensibilitatea caricaturală a întregului, ar fi irumpt în ele un elan vioi. Dar nu se vedeau în ele decît tîmpenie, platitudine neputincioasă şi fadă, care se ridicau la rangul de artă cu de la sine putere, în timp ce locul le era printre meşteşugurile vulgare. Era o lipsă de talent, fidelă totuşi chemării sale, care-şi introdusese meşteşugul în artă. Aceleaşi culori, aceeaşi manieră, aceeaşi mînă rutinată şi rigidă, aparţinînd mai curînd unui automat grosolan, decît unui om!... Stătu mult timp în faţa acestor tablouri murdare, deşi spre sfîrşit nu se mai gîndea la ele, iar proprietarul prăvăliei, un omuleţ cu figura ştearsă, îmbrăcat într-o manta de dimie, cu barba nerasă de duminică, îi tot explica ceva, se tocmea cu el asupra preţului, fără să fi aflat mai întîi ce-i place şi ce caută.

— Ţăranii şi peisajul vi-i dau cu zece ruble. Ah, ce mai pictură! Îţi ia ochii, nu altceva! De-abia le-am primit de la bursă. Nici lacul nu s-a uscat pe ele. Sau iarna, luaţi iarna! Cincisprezece ruble. Numai rama cît face! E o iarnă grozavă! Spunînd acestea, negustorul dădu un bobîrnac uşor în pînză,

probabil ca să arate buna calitate a iernii. Doriţi să le împachetez la un loc şi să vi le trimit acasă? Unde locuiţi? Hei, băiete, dă-mi o sfoară!

— Stai, frate, nu mă lua aşa repede! spuse pictorul, dezmeticindu-se şi văzînd că agerul negustor ţine morţiş să-i împacheteze tablourile. Se simţi cam stingherit să nu cumpere nimic, după ce a stat atît de mult în prăvălie, aşa că spuse:

— Stai, o să mă uit dacă n-ai ceva care să mă intereseze.

Şi, aplecîndu-se, începu să culeagă de pe jos, din maldărul de tablouri, mîzgăliturile şterse, prăfuite, vechi, care, după cum se vede, nu se bucurau de nici un respect. Erau aici străvechi portrete de familie – familii ale căror urmaşi probabil nu mai trăiau de mult pe lumea asta –, figuri cu totul necunoscute, cu pînza ruptă, în rame cu poleiala ştearsă, pe scurt, vechituri bune de aruncat la gunoi. Dar pictorul se apucă să le cerceteze, gîndind în taină: „Poate găsesc ceva“. Auzise nu o dată că la negustorii de pictură de gang s-au descoperit uneori, îngropate în gunoi, tablouri ale unor mari maeştri.

Proprietarul, văzînd unde răscoleşte, renunţă la agitaţie şi, adoptînd poziţia obişnuită şi necesarul aer grav, se puse din nou în uşă, chemîndu-i pe trecători şi arătînd cu mîna spre prăvălie: „Pe-aici, taică, uite tablourile! Intră, intră! De-abia le-am primit de la bursă“. Strigă aşa mult şi bine, însă aproape degeaba; se sătură de sporovăit cu vînzătorul de haine vechi, care stătea şi el în uşa prăvăliei de peste drum, după care, în sfîrşit, îşi aminti că are înăuntru un cumpărător, întoarse spatele mulţimii şi reveni în prăvălie. „Ei, taică, aţi ales ceva?“ Însă pictorul stătea nemişcat în faţa unui portret pus într-o ramă mare, cîndva excelentă, dar pe care acum de-abia se mai vedeau urme de poleială.

Era un bătrîn cu faţa ca de bronz, cu pomeţii obrajilor ieşiţi în afară, plin de zbîrcituri; liniile feţei lui păreau surprinse într-un moment de crispare şi exprimau o forţă neîntîlnită în Nord. Sudul înflăcărat era întipărit în ele. Era înfăşurat într-un veşmînt larg, asiatic. Portretul era deteriorat şi prăfuit, dar, cînd pictorul izbuti să şteargă praful de pe el, descoperi urme trase de penelul unui mare maestru. Lucrarea părea neterminată; însă forţa

autorului era frapantă. Mai ales ochii impresionau: părea că în ei pictorul concentrase toată forţa şi virtuozitatea penelului. Ochii priveau de-a dreptul, priveau de pe portret, parcă stricîndu-i armonia prin ciudata lor vioiciune. Cînd Ceartkov duse portretul la uşă, ochii priveau şi mai viu. Aceeaşi impresie o produseră şi asupra mulţimii. O femeie oprită îndărătul lui strigă: „Se uită, se uită!“ şi se dădu înapoi. Un sentiment neplăcut, pe care nu şi-l putea explica, îl cuprinse pe pictor, aşa că puse portretul jos.

— Nu mai tărăgănaţi, luaţi portretul! spuse proprietarul.

— Cît face? întrebă pictorul.

— O nimica toată! Şaptezeci şi cinci de copeici.

— Nu.

— Atunci cît?

— Două grivne, spuse pictorul, pregătindu-se să plece.

— Păi, ăsta-i preţ? Cu două grivne nu cumperi nici rama. Nu-i aşa că vreţi să-l cumpăraţi mîine? Domnule, domnule, nu plecaţi! Mai puneţi măcar o grivnă. Bine, luaţi-l, daţi-mi două grivne. Numai de saftea, zău aşa, fiindcă sînteţi primul cumpărător.

Apoi făcu un gest cu mîna, ce-ar fi vrut să însemne: „Fie, ducă-se!“.

Astfel, întru totul pe neaşteptate, Certkov cumpără vechiul portret şi, în acelaşi timp, se gîndi: „De ce l-am cumpărat? La ce-mi trebuie?“. Dar nu mai avea ce face. Scoase din buzunar o monedă de două grivne, i-o dădu proprietarului, luă portretul la subsuoară şi plecă. Pe drum îşi aduse aminte că moneda aceea era ultima pe care o avea. Gîndurile i se întunecară de îndată. Îl inundă pe loc un val de ciudă şi apatie indiferentă; „La dracu’! Parşivă mai e şi lumea asta!“ spuse el ca tot rusul căruia treburile-i merg rău. Păşea repede şi aproape maşinal, nesimţitor la toate. Lumina roşie a amurgului încă mai acoperea o jumătate de cer; clădirile îndreptate cu faţa spre apus erau încă scăldate în roşeaţa lui caldă; se înteţea sclipirea rece şi albăstruie a lunii. Umbre uşoare, aproape străvezii, cădeau pe pămînt, aruncate de clădiri şi de picioarele trecătorilor. Treptat-treptat, pictorul începu să se uite la cerul învăluit de o lumină descompusă, subţire, îndoielnică şi, aproape în acelaşi timp, exclamă: „Ce nuanţă vaporoasă!“ şi:

„La dracu', păcat!“. Tot săltînd portretul care-i aluneca de sub braţ, îşi iuţea paşii.

Obosit şi lac de sudoare, ajunse acasă, în Insula Vasilievski, pe linia a 15-a. Gîfîind şi răsuflînd din greu, urcă scara murdară de lături şi înfrumuseţată cu urmele lăsate de pisici şi cîini. Ciocănitului său în uşă nu-i răspunse nimeni: servitorul lipsea de acasă. Se sprijini de fereastră şi aşteptă cu răbdare, pînă auzi nişte paşi urcînd treptele. Flăcăul care venea, îmbrăcat cu cămaşă albastră, era oploşit pe lîngă el şi îi servea drept model, mai ocupîndu-se şi cu prepararea culorilor, şi cu spălatul duşumelilor, pe care le murdărea de îndată cu cizmele sale. Se numea Nikita şi îşi omora timpul la poartă atunci cînd stăpînul nu era acasă. Acum se căzni mult timp să nimerească cu cheia în broască, gaura nevăzîndu-se din cauza întunericului. În sfîrşit, uşa se deschise. Ceartkov păşi în antreul insuportabil de friguros, tipic pentru toţi pictorii, lucru pe care ei, de altminteri, nu-l observă. Fără să-i dea lui Nikita mantaua, intră cu ea în studiou, o cameră pătrată, mare, dar cu tavanul jos, cu ferestrele îngheţate, ticsită de obişnuita recuzită artistică: bucăţi de mîini de ghips, pînze întinse pe rame, schiţe începute şi abandonate şi draperii atîrnate pe scaune. Sleit de osteneală, se dezbrăcă de manta, puse, distrat, portretul între două pînze mari şi se trînti pe canapeaua îngustă, despre care nu s-ar fi putut spune că era tapiţată cu piele, deoarece rîndul de cuie de aramă care o fixau cîndva rămăsese de mult în plata Domnului, iar pielea de deasupra rămăsese şi ea în plata Domnului, aşa că Nikita vîra sub ea ciorapi negri, cămăşi şi toate rufele nespălate. Stînd în capul oaselor şi întinzîndu-se atît cît îi permitea canapeaua îngustă, ceru în cele din urmă o lumînare.

— N-avem nici una, îi răspunse Nikita.

— Cum n-avem?

— Păi, nici ieri n-am avut.

Pictorul îşi aminti că nici în ajun nu avuseseră lumînare, se potoli şi tăcu. Se lăsă dezbrăcat şi se înfăşură în halatul său ponosit şi foarte jerpelit.

— A, proprietarul a fost pe-aici, spuse Nikita.

— După bani, nu-i aşa? întrebă pictorul. Ştiu eu, adăugă, dînd din mînă a lehamite.

— Dar n-a venit singur, spuse Nikita.

— Cu cine era?

— Nu ştiu... era un poliţist.

— Ce să caute aici poliţistul?

— Habar n-am. Cică pentru că n-aţi plătit chiria.

— Şi ce ne facem?

— Nu ştiu. Zicea că, cică, dacă nu vrea, atunci să plece. Voiau să vină şi mîine amîndoi.

— N-au decît să vină, spuse Ceartkov, cu o indiferenţă amărîtă. Şi căzu pradă tristeţii.

Tînărul Ceartkov era un pictor talentat, de mare viitor: în anumite clipe de sclipire, penelul lui dovedea spirit de observaţie, inteligenţă, pornire impetuoasă de a se apropia de natură. „Ai grijă, băiete, îi spunea adeseori profesorul lui, ai talent şi ar fi păcat să-l iroseşti. Dar n-ai răbdare. Dacă te interesează ceva, dacă-ţi place ceva, doar cu lucrul acela te ocupi şi uiţi de restul, ignori orice altceva şi nu te sinchiseşti de nimic. Vezi ca nu cumva să iasă din tine un pictor la modă. Şi acum culorile tale-s cam ţipătoare. Desenul e neîngrijit şi uneori de-a dreptul slab, linia nu se vede. De pe-acum cauţi cu tot dinadinsul efecte de lumină la modă, tot ce frapează de la prima privire. Vezi să nu cazi în maniera englezească. Ai grijă, începe să te atragă lumea aristocrată. Te văd uneori purtînd o eşarfă elegantă sau o pălărie cu lustru... E tentant, desigur, te-ai putea apuca de pictat tablouri şi portrete de modă ca să faci bani. Însă aşa talentul nu evoluează, ci se distruge. Rabdă. Meditează bine asupra fiecărei lucrări, renunţă la eleganţa exagerată, lasă-i pe alţii să se umple de bani. Ce-i al tău e pus deoparte.“

Profesorul avea dreptate într-o oarecare măsură. Într-adevăr, pictorul nostru avea chef să petreacă, să se îmbrace bine, să-şi arate, adică, tinereţea. Totuşi, se putea stăpîni. Uneori, punînd mîna pe penel, era în stare să uite de tot şi de toate şi nu se despărţea de el, decît ca de un vis frumos, întrerupt din cine ştie ce pricină. Gustul său se perfecţiona văzînd cu ochii. Încă nu

înţelegea întreaga profunzime a lui Rafael, dar de pe acum se simţea atras de tuşele largi ale lui Guido[242], se oprea în faţa portretelor lui Tizian, îi admira pe flamanzi. Coloritul întunecat al vechilor tablouri încă nu dispăruse cu totul din percepţia lui, dar întrezărea cîte ceva în ele, deşi în sinea lui nu era de acord cu părerea profesorului că maeştrii de altădată s-au ridicat pe o culme inaccesibilă nouă. Chiar i se părea că secolul al nouăsprezecelea i-a depăşit cu mult în anumite privinţe, că imitarea naturii a devenit acum mai vie, mai intensă, mai intimă. Pe scurt, în acest caz, gîndea aşa cum gîndeşte tinereţea ce a ajuns să înţeleagă ceva şi simte acest lucru în vanitoasa ei mîndrie lăuntrică. Uneori îi era necaz cînd vedea că vine cîte un pictor străin, francez sau german, deseori nici măcar pictor de vocaţie, care, numai datorită rutinei, vioiciunii penelului şi culorilor stridente, stîrneşte în scurt timp mare vîlvă şi adună într-o clipă o mulţime de bani. Asta nu-i venea în minte atunci cînd, absorbit cu totul de munca sa, uita de băutură, de mîncare, de lumea întreagă, ci în momentele de mari lipsuri, cînd nu mai avea cu ce să-şi cumpere pensule şi culori, cînd proprietarul pisălog venea de cîte zece ori pe zi ca să-i ceară chiria. Atunci, în imaginaţia lui flămîndă, vedea cu invidie soarta unui pictor bogat. Atunci îl fulgera gîndul care le trece adeseori ruşilor prin minte: să lase totul baltă şi, de necaz, să tragă un chef straşnic în ciuda a tot şi a toate. Şi acum se afla aproape în aceeaşi stare de spirit.

— Da! Cică să rabzi, să tot rabzi! rosti el cu năduf. Dar şi răbdarea are un capăt, la urma urmei! Rabdă, cică! Dar cu ce bani am să mănînc mîine ceva? Doar nimeni nu-mi dă cu împrumut. Şi, dacă m-aş duce să-mi vînd toate tablourile şi desenele, n-aş lua pe ele mai mult de două grivne. Mi-au fost de folos, desigur, simt asta: n-a fost făcut degeaba nici unul, din fiecare am aflat cîte ceva. Dar, la ce bun? Studii, încercări şi tot aşa, la infinit. La drept vorbind, cine le-ar cumpăra fără să-mi cunoască numele? Şi cine are nevoie de nişte schiţe ce-i reproduc pe antici, făcute în clasa de desen după natură, cui îi trebuie *Psyché îndrăgostită*, tabloul pe care nici nu l-am terminat, perspectiva camerei mele sau portretul lui Nikita, deşi, la drept vorbind, sînt mai bune decît portretele oricărui pictor la modă? Ce

Dumnezeu! De ce mă chinuiesc atîta şi, ca un elev, buchisesc abecedarul, cînd aş putea străluci la fel ca alţii, avînd bani asemenea lor?

Rostind aceste cuvinte, pictorul se cutremură şi îngălbeni deodată: dintr-o ramă rezemată de perete îl privea o faţă convulsiv schimonosită. Doi ochi înspăimîntători îl ţintuiau, pregătindu-se parcă să-l sfîşie. Pe buze se citea porunca ameninţătoare să tacă. Speriat, vru să-l strige, să-l cheme pe Nikita, care apucase între timp să aţipească în antreu şi sforăia voiniceşte, dar se opri brusc şi izbucni în rîs. Spaima îi trecu într-o clipă. Era portretul de-abia cumpărat, de care uitase cu totul. Razele lunii pătrundeau în cameră şi cădeau pe portret, făcîndu-l să pară ciudat de viu. Ceartkov se apucă să-l examineze şi să-l cureţe. Înmuie un burete în apă, îl trecu de cîteva ori peste pînză, spălă aproape toată murdăria şi praful care-l îmbîcseau, îl atîrnă în faţa sa pe perete şi se miră şi mai mult de lucrarea aceea neobişnuită: aproape tot chipul înviase şi ochii îl priviră în aşa fel, încît el se cutremură şi, trăgîndu-se înapoi, spuse uimit: „Se uită, se uită cu ochi omeneşti!“. Îşi aminti deodată o istorie, povestită demult de profesorul său, despre un portret al celebrului Leonardo da Vinci, la care marele maestru muncise cîţiva ani şi tot îl mai socotea neterminat şi care, după spusele lui Vasari, era considerat de toată lumea drept cea mai cizelată operă de artă, una desăvîrşită. Perfecţi erau mai ales ochii, care îi uluiau pe contemporani: pînă şi vinişoarele cele mai mici, de-abia vizibile, nu fuseseră uitate şi se aşternuseră pe pînză. Dar aici, în portretul pe care-l avea acum în faţă, era ceva ciudat. Ochii nu mai însemnau artă, distrugeau chiar armonia întregului portret. Erau doi ochi vii, omeneşti! Păreau scoşi din orbitele unui om viu şi puşi în portret. Aici nu mai exista acea înaltă desfătare care îţi umple sufletul atunci cînd priveşti opera unui pictor, oricît de hidos ar fi subiectul; te copleşea un sentiment morbid, chinuitor. „Ce-i asta? se întreba pictorul fără voie. E totuşi natura, natura vie. De unde acest sentiment ciudat şi neplăcut? Sau imitarea servilă, rigidă a naturii este un delict şi pare un ţipăt strident şi distonant? Sau, dacă te apleci cu nepăsare, cu indiferenţă asupra unui subiect, fără dragoste, el ţi se arată neapărat numai în realitatea sa îngrozitoare, neiluminat de raza gîndului inefabil, prezent în toate, ţi se

arată în acea realitate ce ţi se dezvăluie atunci cînd, dorind să cunoşti în profunzime un om minunat, te înarmezi cu un bisturiu, îi diseci viscerele şi nu descoperi decît o fiinţă dezgustătoare? De ce natura simplă, vulgară apare la un pictor într-o anumită lumină şi nu simţi nici o repulsie? Dimpotrivă, o priveşti cu plăcere şi după aceea totul curge şi se mişcă mai liniştit şi mai uniform împrejurul tău. Şi de ce aceeaşi natură, la alt pictor, ţi se pare vulgară, murdară, deşi şi acesta îi este la fel de fidel? Dar nu există în ea ceva care să te însenineze. E ca un peisaj care, oricît ar fi de splendid, pare frustrat de ceva, dacă soarele nu străluceşte pe cer.“

Se apropie iarăşi de portret, ca să vadă mai bine ochii aceia bizari, şi se înspăimîntă, observînd că ochii îl ţintuiau într-adevăr. Nu mai era o copie după natură, era acel ciudat fior viu care ar străluci pe chipul unui cadavru ivit din mormînt. Să fi fost de vină lumina lunii, care aduce cu sine delirul visului şi învăluie totul în alte forme, în contrast cu cele ale zilei, sau la mijloc să fi fost altă pricină? Cert e că lui Ceartkov, cine ştie de ce, i se făcu frică să stea singur în cameră. Se îndepărtă tiptil de portret, se întoarse cu spatele şi încercă să nu-l privească, însă ochii lui, fără voie, se uitau pieziş la el. În cele din urmă i se făcu frică să umble singur prin cameră, i se părea că cineva era gata-gata să pornească în urma lui şi, de aceea, întorcea capul de fiecare dată. Nu fusese laş niciodată. Dar imaginaţia şi nervii i se ascuţiseră şi, în seara aceea, nici el nu-şi putea explica teama instinctivă. Se aşeză într-un ungher, dar şi acolo i se părea că acuşi-acuşi cineva se va întinde să-l privească peste umăr. Sforăitul lui Nikita, care se auzea din antreu, nu-i împrăştia frica. În sfîrşit, cu sfială, se săltă de la locul lui şi, fără să-şi ridice ochii, se duse şi se întinse pe patul ascuns de un paravan. Prin crăpăturile paravanului vedea camera scăldată de lumina lunii şi portretul de pe perete. Ochii îl priveau şi mai înfiorător, şi mai pătrunzător; parcă nu mai voiau să-l privească decît pe el. Cu un sentiment apăsător, se hotărî să se scoale din pat, înşfăcă cearşaful şi, apropiindu-se de portret, îl acoperi de sus pînă jos.

După aceea se culcă mai liniştit şi începu să se gîndească la sărăcie şi la trista soartă de artist, la calea spinoasă ce-i era hărăzită pe lumea asta. Dar,

între timp, fără voie, prin crăpătura paravanului, privirea-i era aţintită spre portretul acoperit cu cearşaful. Strălucirea lunii amplifica albeaţa acestuia şi lui i se părea că teribilii ochi începuseră să răzbată prin pînză. Înspăimîntat, se uită cu şi mai multă încordare, parcă dorind să se convingă că totul nu-i decît o nălucire. Dar iată că vede în sfîrşit... vede, vede clar că cearşaful nu mai este... portretul e dezvelit în întregime şi, alunecînd cu privirea pe lîngă toate lucrurile dimprejur, se uită la el, îl sfredeleşte pur şi simplu pe dinăuntru... Inima începu să i se zbată bezmetic. Şi vede: bătrînul s-a mişcat şi, deodată, s-a proptit în ramă cu amîndouă mîinile. În sfîrşit, s-a ridicat în mîini şi, scoţîndu-şi picioarele afară, a sărit din ramă... Prin crăpătura paravanului nu se mai vedea decît rama goală. În cameră se auzi zgomotul unor paşi ce se apropiau tot mai mult de paravan. Inima bietului pictor începu să-i bată şi mai tare în piept. Cu răsuflarea sugrumată de spaimă, aştepta ca bătrînul să apară din clipă în clipă după paravan. Şi iată că, într-adevăr, acesta îşi iţi capul, cu aceeaşi faţă de culoarea bronzului şi scormonind pretutindeni cu ochii. Ceartkov vru să ţipe, dar îşi dădu seama că nu mai are glas, vru să se mişte, dar îşi dădu seama că nu-l ascultă nici mîinile, nici picioarele. Cu gura căscată şi cu respiraţia tăiată, se uita la această fantomă înaltă, înspăimîntătoare, înveşmîntată într-un fel de rasă largă, asiatică, aşteptînd să vadă ce va face. Bătrînul se aşează aproape la picioarele lui, apoi scoase ceva de sub faldurile veşmîntului larg. Era un sac. Bătrînul îl dezlegă şi, apucîndu-l de cele două colţuri de jos, îl scutură: cu un zgomot surd, căzură pe duşumea fişicuri lungi şi grele. Fiecare era învelit în hîrtie albastră, pe care scria: „1 000 de galbeni“. Scoţîndu-şi la iveală, din mînecile largi, mîinile lungi şi osoase, bătrînul se apucă să desfacă fişicurile. Aurul începu să sclipească. Cu tot sentimentul apăsător care-l copleşea şi cu toată spaima nebună ce pusese stăpînire pe el, pictorul nu-şi mai putea lua ochii de la aur, se uita ţintă la mîinile osoase care dezveleau galbenii, îi făceau să strălucească, să zornăie subţire şi stins, după care îi înveleau la loc. Deodată zări un fişic rostogolit mai departe de celelalte, chiar la piciorul de la căpătîiul patului. Cu o mişcare aproape convulsivă, îl înşfăcă şi, plin de spaimă, se uită să vadă dacă nu cumva

bătrînul a observat. Dar acesta părea foarte ocupat. Îşi adună toate fişicurile, le puse la loc în sac şi, fără să-i arunce vreo privire, ieşi de după paravan. Inima lui Ceartkov zvîcni în piept, auzind zgomotul paşilor ce se îndepărtau. Strîngea cît putea de tare fişicul în mînă, tremurînd de frică să nu-l piardă. Deodată auzi că paşii se apropie din nou de paravan: se vede treaba că bătrînul şi-a amintit că-i lipseşte un fişic. Şi iată-l privind din nou după paravan. Disperat, strînse fişicul în pumn cît putu de tare, se căzni să facă o mişcare, strigă şi... se trezi.

Era scăldat într-un val de sudoare rece. Inima i se zbătea, să-i spargă pieptul, nu alta. O greutate imensă îi strivea toracele, de parcă din el se pregătea să zboare ultima suflare. „Oare am visat?“ se întrebă el, apucîndu-se cu amîndouă mîinile de cap. Dar totul fusese teribil de viu, nu semăna deloc a vis. Treaz de-acum, îl văzu pe bătrîn intrînd în ramă, zări chiar cum îi flutură poalele veşmîntului larg, iar mîna lui simţea limpede că a ţinut o greutate cu cîteva clipe mai înainte. Strălucirea lunii lumina camera, făcînd să apară prin colţurile întunecate ba o pînză, ba o mînă de ghips, ba o draperie lăsată pe un scaun, ba o pereche de pantaloni şi nişte cizme necurăţate. De-abia acum îşi dădu seama că nu stă întins pe pat, ci se află în picioare în faţa portretului. Nu putea nicidecum să înţeleagă cum ajunsese acolo. Şi mai mult îl miră faptul că portretul era dezvelit şi cearşaful lipsea într-adevăr. Cuprins de o spaimă inexplicabilă, se uita la pînză şi vedea cum îl ţintuiesc ochii aceia vii, de om. Broboane de sudoare rece îi udau faţa. Voia să se îndepărteze, dar simţea că picioarele lui parcă prinseseră rădăcini în podele. Şi vedea că nu mai e un vis: trăsăturile bătrînului prindeau viaţă, buzele se întindeau spre el, ca şi cum ar fi vrut să-l soarbă... Ţipînd disperat, sări îndărăt şi... se trezi.

„Oare şi acum am visat?“ Cu inima gata să-i spargă pieptul, pipăi cu mîinile împrejur. Da, era întins pe pat, în poziţia în care a adormit. Paravanul se afla dinaintea lui. Prin crăpătura acestuia se vedea portretul, acoperit bine cu cearşaful, aşa cum îl învelise cu mîna lui. Da, a fost un vis! Dar pumnul lui strîns parcă simte şi acum că a avut ceva în el. Inima i se zbătea puternic, aproape înspăimîntător. Greutatea din piept era

insuportabilă. Îşi lipi ochiul de crăpătură şi se uită atent la cearşaf. Şi iată: vede limpede că cearşaful începe să se desfacă, de parcă sub el s-ar bălăngăni nişte mîini, încercînd să-l arunce cît colo. „Doamne-Dumnezeule, ce-i asta?“ strigă el, făcîndu-şi cruce cu disperare şi trezindu-se.

Şi acesta fusese un vis! Buimăcit, sări din pat ca scos din minţi. Nu-şi mai dădea seama ce se întîmplă cu el: s-o fi aflînd în plin coşmar, în puterea unui duh rău, va fi fost o nălucire provocată de febră sau i s-a arătat o făptură vie? Străduindu-se să-şi potolească măcar cît de cît tulburarea sufletului şi clocotul sîngelui, ce-i zvîcnea năvalnic prin toate venele, se duse şi deschise fereastra. Vîntul rece şi parfumat îl învioră. Strălucirea lunii se întindea pe toate acoperişurile şi pe zidurile albe ale clădirilor, deşi nişte nori mici începuseră să se perinde pe cer. Era linişte. Arareori ajungea pînă la auzul lui scîrţîitul îndepărtat al cîte unei birje, al cărei vizitiu, într-un fundac nevăzut, dormea în fornăitul de leagăn al mîrţoagei sale, pîndind cîte un client întîrziat. Privi îndelung în noapte, scoţîndu-şi capul pe fereastră. De-acum apăreau pe cer primele semne ale zorilor. În sfîrşit, simţi că-l apucă somnul, trînti fereastra, făcu cei cîţiva paşi, se întinse în pat şi, după puţin timp, adormi buştean.

Se trezi foarte tîrziu şi simţi starea neplăcută ce pune stăpînire pe om după ce a respirat un aer infestat cu gaz de carbon: îl sîcîia o durere de cap. În cameră era mai mult întuneric decît lumină: o ploaie măruntă şi neplăcută cernea în văzduh şi pătrundea prin crăpăturile din ferestrele lui, astupate cu tablouri şi pînze gruntuite. Posomorît, nemulţumit ca un cocoş plouat, se aşează pe canapeaua lui zdrenţuită, neştiind nici el de ce să se apuce, ce să facă. În cele din urmă, îşi aminti tot visul. Pe măsură ce şi-l amintea, în imaginaţia lui visul devenea atît de apăsător şi de viu, încît chiar începu să se întrebe dacă a fost un simplu delir sau vis, dacă nu cumva o fi fost altceva la mijloc, adică dacă nu cumva cele văzute erau reale. Smulgînd cearşaful, examină la lumina zilei acest portret înspăimîntător. Într-adevăr, ochii uimeau cu expresia lor neobişnuit de vie, dar Ceartkov nu mai găsea în ei nimic înfiorător, doar că-i rămînea în suflet o impresie neplăcută, inexplicabilă. Totuşi, nu se putu convinge pe deplin dacă a visat sau nu. I se

părea că în cursul visului intervenise un crîmpei teribil de realitate. Parcă pînă şi privirea, pînă şi expresia bătrînului spuneau că fusese la el peste noapte; mîna simţea o greutate pe care de-abia o ţinuse şi cineva i-o smulsese doar de cîteva clipe. I se părea că, dacă ar fi strîns mai tare fişicul în pumn, l-ar fi avut în mînă şi la trezire.

„Doamne, dacă aş avea măcar o parte din banii aceştia!“ spuse el, oftînd din greu, şi imaginaţia începu să-i deşerte din sac toate fişicurile pe care le văzuse avînd ademenitoarea inscripţie: „1 000 de galbeni“. Fişicurile se desfăceau, aurul lucea, se împachetau la loc, iar el şedea cu ochii aţintiţi în gol, fără rost şi fără să clipească, nefiind în stare să-şi mute privirea de la vedenia aceea, ca un copil care stă în faţa unei tăvi cu dulciuri şi înghite în sec, văzînd cum le mănîncă alţii. În cele din urmă, se auziră bătăi în uşă, care-l siliră să se dezmeticească, ceea ce nu-i făcu deloc plăcere. Intrară proprietarul şi poliţistul cartierului, a cărui apariţie, pentru oamenii neînsemnaţi, după cum se ştie, este mai neplăcută decît mutra unui petiţionar pentru cei bogaţi. Proprietarul micii clădiri în care locuia Ceartkov era una dintre creaturile obişnuite ale tagmei de proprietari de clădiri situate pe Linia a 15-a de pe Insula Vasilievski, din Cartierul Petersburg sau dintr-un colţ îndepărtat al Kolomnei, o creatură ca multe altele în Rusia, al căror caracter e tot atît de dificil de definit precum culoarea unei redingote ponosite. În tinereţe fusese căpitan şi îi plăcuse să zbiere, fusese utilizat şi în afaceri civile, se dovedise un maestru al bătăilor cu biciul, fusese şi descurcăreţ, şi spilcuit, şi prost. Însă la bătrîneţe îşi contopise toate aceste calităţi izbitoare în ceva imprecis şi incolor. Era acum văduv, se retrăsese din armată, n-o mai făcea pe filfizonul, nu se mai lăuda, nu mai căuta sămînţă de ceartă, nu-i plăcea decît să bea ceai, timp în care discuta tot felul de nimicuri. Umbla prin cameră tot îndreptînd mucul lumînării de seu. La sfîrşitul fiecărei luni, trecea cu punctualitate pe la toţi locatarii, cerîndu-le chiria. Ieşea în curte cu o cheie în mînă, ca să se uite la acoperişul casei sale. Pe portar îl alunga de cîteva ori pe zi din magherniţa unde se ascundea să doarmă. Pe scurt, era un pensionar care, după o viaţă

dezmăţată, petrecută în zdruncinăturile diligenţelor, nu mai rămăsese decît cu apucături vulgare.

— Poftim, uitaţi-vă, Varuh Kuzmici, spuse proprietarul, adresîndu-i-se poliţistului de cartier şi desfăcîndu-şi mîinile, nu plăteşte chiria, n-o plăteşte şi pace.

— Dacă n-am bani! Aveţi răbdare, o să plătesc.

— Eu, taică, nu pot aştepta, spuse proprietarul cu năduf, făcînd un gest cu cheia pe care o ţinea în mînă. Uite, la mine locuieşte Potogonkin, locotenent-colonelul, locuieşte de şapte ani. Anna Petrovna Buhmisterova ocupă şi şopronul, şi grajdul cu iesle pentru doi cai, mai avînd pe deasupra şi trei argaţi. Uite ce chiriaşi am! La mine, ca să fiu sincer cu dumneavoastră, nu merge cu neplata chiriei. Fiţi bun, plătiţi-mi pe loc şi mutaţi-vă de-aici.

— Da, dacă aşa-i înţelegerea, fiţi bun şi plătiţi, spuse poliţistul, scuturîndu-şi uşor capul şi vîrîndu-şi un deget în cheutoarea unui nasture al uniformei.

— Păi, cu ce să plătesc? Asta-i întrebarea. Acum n-am nici un sfanţ.

— În acest caz, achitaţi-vă faţă de Ivan Ivanovici cu bunuri rezultate din profesia dumneavoastră, spuse poliţistul. Poate va accepta să primească tablouri.

— Nu, taică, mulţumesc pentru tablouri. Măcar dacă ar fi tablouri mai acătării, să le poţi atîrna pe perete. Dacă ar fi pe ele vreun general cu stea sau măcar prinţul Kutuzov[243]... Dar aşa... A desenat un mujic în cămaşă, sluga care-i freacă vopselele. Porcul! I-a mai făcut şi portretul. Am să-i trag o bătaie zdravănă într-o bună zi. Mi-a scos toate cuiele de la broaşte, tîlharul! Ia uitaţi-vă ce zugrăveşte: camera în care stă! Măcar de-ar fi pictat-o curată, aranjată, dar a înfăţişat-o cu tot gunoiul şi talmeş-balmeşul în care se tolăneşte. Ia uitaţi-vă în ce hal mi-a adus camera! Păi, la mine stau cîte şapte ani chiriaşi, colonei, Buhmisterova Anna Petrovna... Nu, o zic de-a dreptul: nu există chiriaş mai rău decît un pictor. Să te ferească Dumnezeu de el, căci trăieşte în mai mare mizerie decît porcul.

Şi toate acestea bietul pictor trebui să le asculte cu răbdare. Între timp, poliţistul de cartier se apucase să privească tablourile şi schiţele, demonstrînd pe loc că sufletul lui e mai plin de viaţă decît al proprietarului şi chiar că nu-i e străină o anumită sensibilitate artistică.

— Ha, spuse el, împungînd cu degetul într-un tablou ce înfăţişa o femeie goală, e un subiect frivol, ca să zic aşa. Dar ăsta de ce are negru sub nas? I-o fi rămas tabac pe buză?

— E umbra, îi răspunse Ceartkov ursuz, fără să-l privească.

— Putea fi pusă şi în alt loc, căci sub nas e prea la vedere, spuse poliţistul. Dar portretul ăsta al cui e? continuă el, apropiindu-se de portretul bătrînului. Prea e înspăimîntător. Chiar aşa de fioros să fie şi în realitate? Aoleu, se uită cu adevărat! Parcă ar fi Gromoboi, zău aşa! Al cui e?

— Al unui... începu Ceartkov şi nu mai sfîrşi; se auzise un trosnet. Poliţistul strînsese pesemne prea tare rama portretului, datorită alcătuirii grosolane a mîinilor sale. Scîndurile laterale se frînseră înăuntru, alta căzu pe podea şi odată cu ea alunecă, zornăind înfundat, un fişic învelit în hîrtie albastră. Pictorului îi sări în ochi însemnarea: „1 000 de galbeni“. Ca un apucat, se repezi să-l ridice, îl înşfăcă, îl strînse convulsiv în pumnul ce se lăsă în jos din pricina greutăţii.

— Parcă au zornăit nişte bani, spuse poliţistul, care auzise zgomotul unui obiect căzut pe podea, dar nu putuse vedea despre ce-i vorba din cauza iuţelii cu care Ceartkov îl ridicase.

— Ce vă priveşte pe dumneavoastră dacă-s bani sau nu?

— Mă priveşte, pentru că trebuie să-i achitaţi chiria proprietarului. Văd că aveţi bani şi nu plătiţi, asta-i.

— Bine, o să-i plătesc astăzi.

— Atunci de ce n-aţi plătit mai înainte, ca să nu-l faceţi pe proprietar să se îngrijoreze şi ca să nu deranjaţi poliţia?

— Pentru că nu voiam să mă ating de aceşti bani. Dar am să-i plătesc deseară pînă la ultima leţcaie şi am să mă mut chiar mîine, pentru că nu vreau să mai rămîn la un asemenea proprietar.

— Ei bine, Ivan Ivanovici, o să vă plătească, spuse poliţistul, adresîndu-i-se proprietarului. Şi, dacă diseară nu veţi fi pe deplin mulţumit, atunci, domnule pictor, s-avem iertare...

Spunînd acestea, îşi puse pe cap tricornul şi ieşi în tindă, urmat de proprietarul care privea în pămînt, muncit parcă de-un gînd.

— Slavă Domnului, i-a luat dracul de-aici! spuse Ceartkov, după ce auzi închizîndu-se uşa din antreu.

Intră în antreu, îl trimise pe Nikita după ceva, ca să rămînă singur, încuie uşa după el şi, întorcîndu-se în camera lui, se apucă să desfacă fişicul, cu inima zvîcnindu-i năvalnic în piept. Erau acolo galbeni nou-nouţi, arzînd ca focul. Aproape înnebunit, Ceartkov stătea în faţa grămăjoarei de aur, tot întrebîndu-se dacă nu cumva visează. În fişic erau exact o mie de monede. Hîrtia în care erau împachetate arăta exact precum cea din vis. Cîteva minute vîntură galbenii, îi cercetă cu luare-aminte şi tot nu-şi putea veni în fire. În imaginaţia lui renăscură deodată toate istoriile despre comori, despre sipetele prevăzute cu sertare tainice, lăsate nepoţilor de strămoşii ferm convinşi că urmaşii îşi vor risipi în viitor toată averea. Se întreba: „Oare nu s-o fi gîndit şi în cazul acesta vreun bunic să-i lase nepotului un cadou, tăinuindu-l în rama acestui portret de familie?“. Avîntîndu-se într-un delir romantic, începu chiar să se gîndească dacă nu cumva va fi fiind vreo legătură tainică cu soarta lui, dacă existenţa portretului n-o fi cumva legată de propria lui existenţă, dacă faptul că l-a cumpărat n-o fi fost cumva un lucru dinainte hotărît. Se apucă să cerceteze curios rama portretului. Într-o latură, descoperi o scobitură mascată cu atîta abilitate şi discreţie de o scîndurică, încît, dacă n-ar fi rupt-o mîna grosolană a poliţistului, galbenii ar fi rămas neatinşi pînă la sfîrşitul lumii. Examinînd portretul, admiră din nou marea artă, modul extraordinar în care erau pictaţi ochii. Aceştia nu-i mai păreau înspăimîntători, dar tot îi insuflau de fiecare dată cînd îi privea un sentiment neplăcut în suflet. „Nu, îşi spuse, bunicul oricui vei fi fost, ca răsplată, eu tot o să te pun sub sticlă şi o să-ţi fac ramă aurită.“ Spunînd acestea, puse mîna pe grămăjoara de aur din faţa lui şi atingerea ei îi înteţi bătăile inimii. „Ce să fac cu galbenii? se întreba, cu

privirea pironită asupra lor. Acum sînt asigurat pe cel puţin trei ani, pot să mă zăvorăsc în cameră şi să lucrez. Am cu ce-mi cumpăra culori, mi-ajung banii pentru mîncare, ceai, întreţinere, chirie. Nimeni n-o să mă mai deranjeze, nimeni n-o să mă mai sîcîie. Îmi cumpăr un manechin excelent, îmi comand un tors de ghips, modelez nişte picioare, pun pe masă o statuetă reprezentînd-o pe Venus, îmi procur gravuri cu reproduceri ale celor mai importante opere. Şi, dacă lucrez trei ani pentru mine însumi, fără grabă, fără să pictez cu gîndul la vînzarea tablourilor, îi pun pe toţi cu botul pe labe, pot ajunge pictor renumit.“

Aşa îşi zicea, aşa îi şoptea raţiunea. Dar din adîncul fiinţei lui se făcea auzit un glas şi mai puternic, şi mai răsunător. Şi îndată ce se mai uită o dată la aurul de pe masă, altceva îi spuseră cei douăzeci şi doi de ani şi tinereţea lui fierbinte. Avea acum la picioarele lui toate lucrurile pe care pînă atunci le privise cu invidie, le admirase de la distanţă, înghiţind în sec. Ah, cum îi tresălta inima de bucurie numai gîndindu-se la toate acestea! Să se îmbrace într-un frac la modă, să mănînce pe săturate după un post atît de lung, să închirieze un apartament splendid, să se ducă imediat la teatru, la cofetărie, la... şi aşa mai departe. Aşa că, înşfăcînd banii, se repezi în stradă.

Mai întîi se duse la un croitor, se îmbrăcă din cap pînă în picioare şi, ca un copil, începu să se admire. Îşi cumpără parfumuri, creme, închirie pe Nevski Prospekt, fără să se tocmească, primul apartament somptuos ce i se oferi, cu oglinzi şi ferestre dintr-un singur geam. Fără să-şi dea seama ce face, îşi cumpără un lornion scump dintr-un magazin, mai cumpără, tot fără să stea pe gînduri, o mulţime de cravate felurite, mai multe decît îi trebuiau, îşi încreţi părul la frizerie, se plimbă prin oraş de două ori cu trăsura, fără nici o trebuinţă, se îndopă cu bomboane la o cofetărie şi intră într-un restaurant franţuzesc, despre care pînă atunci nu auzise decît nişte zvonuri tot atît de vagi ca despre statul chinez. Acolo mîncă ţanţoş, aruncînd nişte priviri destul de arogante spre ceilalţi clienţi şi îndreptîndu-şi întruna zulufii în faţa oglinzii. Bău o sticlă de şampanie, de existenţa căreia ştia mai mult din auzite. Băutura i se urcă puţin la cap şi pictorul ieşi în stradă sprinten şi vioi, gata să se ia de piept cu dracul, cum spune o expresie rusească. Se

plimbă îngîmfat pe trotuar, privindu-i pe toţi trecătorii prin lornion. Pe pod îl zări pe fostul său profesor şi trecu la iuţeală pe lîngă el, făcîndu-se că nu-l observă, aşa încît acesta rămase mult timp încremenit, cu un semn de întrebare întipărit pe faţă.

Toate lucrurile şi ustensilele: şevaletul, pînzele, tablourile fură transportate în aceeaşi seară în apartamentul somptuos. Pe cele bune le puse la vedere, pe cele mai proaste le aruncă într-un colţ. Ceartkov se plimba prin camerele luxoase, privindu-se mereu în oglinzi. În sufletul lui se trezi dorinţa irezistibilă de a apuca imediat gloria de coadă, de a se impune în ochii lumii. De pe-acum i se năzăreau strigăte: „Ceartkov! Ceartkov! N-aţi văzut tablourile lui Ceartkov? Ce penel agil are Ceartkov! Ce talent viguros are Ceartkov!“. Exaltat, umbla încoace şi-ncolo prin cameră, cu gîndul cine ştie unde. Chiar a doua zi luă zece galbeni şi se duse la editorul unui ziar de mare tiraj, solicitîndu-i ajutorul generos. Ziaristul îl primi cu bucurie, adresîndu-i-se de îndată cu „prea stimate domn“, îi strînse amîndouă mîinile şi-l chestionă amănunţit, întrebîndu-l de nume, de patronimic, de adresă. În ziua următoare, sub un anunţ privitor la inventarea unui nou tip de lumînări de seu, apăru un articol cu titlul „Despre talentele neobişnuite ale lui Ceartkov“: „Ne grăbim să-i bucurăm pe locuitorii culţi ai capitalei noastre, aducîndu-le la cunoştinţă o achiziţie, am putea spune, excepţională din toate punctele de vedere. Toţi sînt de acord cu faptul că la noi există numeroase fizionomii splendide şi figuri remarcabile, dar că pînă acum ne-au lipsit mijloacele de a le transpune pe pînza miraculoasă, pentru a le lăsa posterităţii. Acum, această deficienţă a fost înlăturată: a apărut un pictor care întruneşte toate calităţile necesare. De-acum o femeie frumoasă poate fi sigură că va fi înfăţişată cu toată graţia splendorii sale, vaporoasă, uşoară, fermecătoare, minunată, precum fluturii care zboară primăvara din floare în floare. Un respectabil tată de familie se va putea vedea între ai săi. Un negustor, un militar, un cetăţean, un om de stat, fiecare, cu şi mai multă rîvnă, va continua să lucreze în sectorul său de activitate. Grăbiţi-vă, grăbiţi-vă să-i treceţi pragul după o promenadă, după o vizită făcută unui prieten, unei verişoare, într-un magazin de lux, grăbiţi-vă, oriunde v-aţi afla.

Atelierul splendid al pictorului (Nevski Prospekt, numărul cutare) este împodobit cu tablourile penelului lui, demn de un Van Dyck sau Tizian. Nu ştii ce să admiri mai întîi: precizia şi asemănarea cu originalul sau neobişnuita strălucire şi prospeţimea coloritului. Fiţi lăudat, domnule pictor! Aţi tras un bilet norocos la loterie. Vivat, Andrei Petrovici! (După cum se vede, ziaristul prefera un ton familiar.) Gloria dumneavoastră va fi şi a noastră. Noi ştim cum să vă preţuim. Răsplata dumneavoastră va consta din afluenţa publicului şi, odată cu ea, din bani, deşi împotriva lor se ridică unii dintre confraţii noştri ziarişti.“

Pictorul citi anunţul cu o tainică plăcere. Chipul îi radia de bucurie. Pentru prima dată se scria în presă despre el. Reciti de cîteva ori articolul, rînd cu rînd. Îl măgulea foarte mult comparaţia cu Van Dyck şi Tizian. Partea cu „Vivat, Andrei Petrovici!“ îi plăcea şi ea nespus. O onoare absolut necunoscută pînă atunci era şi faptul că-şi vedea numele şi patronimicul tipărite. Răvăşindu-şi părul, începu să umble repede prin cameră, ba aşezîndu-se pe canapea, ba sărind în picioare, imaginîndu-şi clipă de clipă cum îi va primi pe vizitatori şi vizitatoare. Se apropia de şevalet şi trăgea energic pe pînză cîte o tuşă imaginară, încercînd să imprime mîinii cît mai multă graţie în mişcări.

A doua zi se auzi clopoţelul de la uşă şi el se grăbi să deschidă. Intră o doamnă, însoţită de un lacheu cu mantaua de la livrea îmblănită, urmată de o fetişcană de vreo optsprezece ani, fiica ei.

— Sînteţi *monsieur* Ceartkov? întrebă doamna.

Pictorul se înclină.

— Se scrie mult despre dumneavoastră. Se zice că portretele pe cale le faceţi sînt culmea perfecţiunii. Spunînd aceste vorbe, doamna îşi ridică lornionul la ochi şi se apucă să privească nerăbdătoare pereţii, pe care nu era aproape nimic. Dar unde sînt portretele?

— Au fost scoase, spuse pictorul, oarecum fîstîcit. De-abia m-am mutat în apartamentul acesta şi încă n-au ajuns, sînt... pe drum.

— Aţi fost în Italia? întrebă doamna, privindu-l prin lornion, în absenţa altor lucruri demne de a fi privite.

— Nu, n-am fost, deşi aş vrea... De altfel, am fost nevoit să amîn... Luaţi loc, vă rog. Sînteţi obosită?

— Mulţumesc, am stat destul în caretă. A, în sfîrşit văd nişte lucrări ale dumneavoastră! spuse doamna, după care se duse repede şi îşi îndreptă lornionul spre schiţele, crochiurile, perspectivele şi portretele sprijinite de peretele din faţă. *C'est charmant*! *Lise, Lise, venez ici*[244]*! Camera este pe gustul lui Teniers[245]. Vezi? Dezordine, dezordine, o masă, pe ea un bust, o mînă, o paletă, iată şi nişte praf. Vezi cum e pictat praful? *C'est charmant*! Uite şi o pînză cu o femeie care se spală pe faţă. *Quelle jolie figure* [246]*! Ah, uite şi un mujic tînăr! Lise, Lise, un mujic în cămaşă rusească! Uite: un mujic! Deci, nu vă ocupaţi numai de portrete?

— Ah, sînt fleacuri... O joacă... Nişte schiţe...

— Ce părere aveţi despre portretiştii de acum? Nu-i aşa că nici unul dintre ei nu se poate compara cu Tizian? Nu mai au acea vigoare în coloristică, nu mai au... ce păcat că nu vă pot spune asta în limba rusă (doamna era amatoare de pictură şi trecuse în goană, cu lorninonul la ochi, prin toate muzeele Italiei). Totuşi, *monsieur* Nol[247]... Ah, cum pictează! Ce penel extraordinar! Găsesc că figurile pictate de el sînt chiar mai expresive decît la Tizian. Nu-l cunoaşteţi pe *monsieur* Nol?

— Cine-i acest Nol? întrebă pictorul

— *Monsieur* Nol. Ah, ce talent! I-a făcut portretul cînd avea doar doisprezece ani. Neapărat trebuie să ne vizitaţi. *Lise*, să-i arăţi albumul. Ştiţi, am venit ca să începeţi chiar acum să-i faceţi portretul.

— Sigur că da. Imediat.

Într-o clipă împinse şevaletul cu pînza pregătită, luă paleta în mînă, îşi aţinti ochii pe chipul palid al fetei. Dacă ar fi fost un cunoscător al naturii omeneşti, ar fi citit îndată semnele timpurii ale pasiunii copilăreşti pentru baluri, un început de plictiseală, de nemulţumire pentru că orele de dinainte şi de după-amiază sînt atît de lungi, dorinţa de a da fuga într-o rochie nouă la petreceri, urmele grele ale îndeletniciri indiferente cu feluritele arte, la îndemnul mamei, care spera că astfel îşi va înălţa sufletul şi sentimentele.

Dar pictorul nu vedea la ea decît transparenţa de porţelan a trupului, ispititoare pentru penel, paloarea uşoară şi fermecătoare, gîtul subţire şi alb, talia de-o supleţe aristocratică. De pe acum se pregătea să triumfe, să arate agilitatea şi strălucirea penelului lui, care pînă atunci avusese de-a face doar cu trăsăturile aspre ale unor modele grosolane, cu rigiditatea anticilor şi copiile după cîţiva dintre maeştrii clasici. Îşi şi imagina cum va ieşi acest chip vaporos.

— Ştiţi, spuse doamna, afişînd o expresie întru cîtva patetică, aş vrea... Acum e îmbrăcată în rochie. Dar, ca să fiu sinceră, n-aş vrea să fie îmbrăcată în rochia cu care ne-am obişnuit atîta. Aş vrea să fie îmbrăcată simplu şi să stea sub un umbrar verde, pe fundalul unor cîmpii, să se vadă în depărtare cirezi sau un crîng... Să nu se observe că merge la un bal sau la o serată mondenă. Balurile noastre, sincer vorbind, ucid sufletul, omoară orice rămăşiţă de sentiment... Simplitate, să fie cît mai multă simplitate.

Vai! Pe chipurile mamei şi fiicei era scris că amîndouă dansaseră atît de mult la baluri, încît aveau obrajii ca de ceară.

Ceartkov se apucă de lucru, îi oferi originalului un scaun, cumpăni puţin în minte toate indicaţiile, trecu cu penelul prin aer, fixînd mental punctele de reper. Îşi miji un pic ochiul, se trase îndărăt, se uită de la distanţă şi, într-o oră, sfîrşi schiţa. Mulţumit de aceasta, începu să picteze, iar lucrul îl absorbi. Uită de toate, uită şi de faptul că se află în prezenţa unor doamne aristocrate, începu chiar să-şi dea pe faţă unele apucături de pictor, rostind cu voce tare felurite sunete, fredonînd uneori o melodie, cum li se întîmplă artiştilor adînciţi cu tot sufletul în munca lor. Fără să se jeneze, cu o mişcare a penelului o punea să-şi ridice capul pe fată, care pînă la urmă începu să se sucească repede şi să exprime deplina oboseală.

— De-ajuns, pentru prima dată e de-ajuns, îl întrerupse doamna.

— Încă puţin, spuse pictorul, care nu-şi dădea seama că se scursese atîta timp.

— Nu, trebuie să plecăm! *Lise*, e ora trei! se arătă ea hotărîtă, scoţînd de la cingătoare un ceas minuscul, atîrnat de un lănţişor de aur. Ah, ce tîrziu e!

— Numai un minut! o rugă Ceartkov, cu vocea unui copilaş naiv.

Dar se pare că doamna nu era dispusă să-i satisfacă de data aceasta pretenţiile de artist. În schimb, îi promise că va sta mai mult data viitoare.

„Păcat, îşi spuse Ceartkov în sinea lui, de-abia mi-am dezmorţit mîna.“ Şi îşi aminti că nimeni nu-l deranja şi nu-l întrerupea atunci cînd lucra în atelierul de pe Insula Vasilievski. Nikita stătea nemişcat, aşa cum îl puneai; să tot pictezi... Uneori chiar adormea în poziţia pe care i-o impunea. Nemulţumit, Ceartkov puse paleta şi penelul pe masă şi se opri tulburat înaintea pînzei. Complimentul rostit de doamnă îl trezi la realitate. Se repezi la uşă să le conducă. Pe scară primi invitaţia să treacă pe la ele, să vină la masă săptămîna următoare. Vesel, se întoarse în camera lui. Aristocrata îl fermecase pur şi simplu. Pînă atunci privise asemenea fiinţe ca pe ceva inaccesibil, crezînd că sînt născute doar pentru a trece în goană într-o caretă superbă, cu lacheu în livrea şi cu vizitiu fercheş, privind nepăsătoare spre omul ce merge pe jos, cu o pelerină modestă pe umeri. Şi, deodată, una dintre aceste fiinţe i-a intrat în cameră. Pictează un portret, este invitat la masă într-o casă de aristocraţi. Îl cuprinse un sentiment de adîncă mulţumire. Era de-a dreptul încîntat, aşa că se premie singur, oferindu-şi un prînz excelent, un spectacol de seară şi încă o plimbare cu trăsura prin oraş, fără să aibă nevoie de aşa ceva.

În zilele care urmară nu-i era gîndul la lucrul său obişnuit. Doar se pregătea şi aştepta clipa cînd se va auzi clopoţelul. În sfîrşit, doamna aristocrată veni împreună cu palida ei fiică. Le invită să se aşeze, împinse pînza cu un gest dibaci şi cu pretenţii de maniere mondene şi începu să picteze. Îl ajutau mult ziua însorită şi lumina intensă. La gingaşul său original remarcă multe amănunte care, surprinse şi redate pe pînză, puteau face portretul foarte valoros. Văzu că poate face ceva deosebit, dacă redă totul în desăvîrşirea pe care i-o arăta acum natura. Inima începu să-i tresalte un pic cînd simţi că va exprima ceea ce alţii încă nu observaseră. Lucrul îl absorbi cu totul, nu-şi mai simţea decît penelul din mînă, uitînd din nou de originea aristocrată a originalului. Cu sufletul la gură, vedea cum îi ieşeau trăsăturile uşoare şi acest trup aproape transparent al fetei de şaptesprezece

ani. Îi prindea fiecare nuanţă, paloarea uşoară, umbra albăstruie, abia vizibilă, de sub ochi şi chiar se pregătea să fixeze pînă şi micul coş ce-i ieşise pe frunte, cînd auzi la urechea lui vocea mamei. „Ah, de ce? Nu e nevoie, spuse doamna. Şi culoarea... uite, în unele locuri... parcă-i prea galbenă şi aici petele-s aproape negre.“ Pictorul începu să-i explice că tocmai acele pete mici şi culoarea galbenă sînt de efect, că ele alcătuiesc trăsăturile plăcute şi uşoare ale feţei. Dar i se răspunse că acestea nu alcătuiesc nici un fel de tonuri şi că n-au nici un efect, că lui doar i se pare. „Daţi-mi voie ca măcar într-un punct să pun un pic de culoare galbenă“, spuse, naiv, pictorul. Dar nu i se permise. I se declară că *Lise* este astăzi puţin indispusă, că în mod obişnuit nu-i deloc galbenă la faţă şi chipul ei uimeşte mai ales prin prospeţimea culorii. Cu tristeţe, se apucă să atenueze ceea ce penelul său îl silise să pună pe pînză. Dispărură o mulţime de linii aproape imperceptibile şi, odată cu acestea, dispăru în parte şi asemănarea. Apatic, se apucă să imprime portretului acel colorit care-ţi iese pe de rost şi transformă pînă şi feţele pictate pe viu în nişte chipuri ideale şi reci, cum se văd în programele şcolare. Însă doamna era mulţumită de faptul că supărătorul colorit fusese definitiv înlăturat. Se arătă doar surprinsă că lucrarea merge atît de greu şi adăugă că auzise despre el că termină un portret în numai două şedinţe. Pictorul nu găsi ce să-i răspundă. Doamnele se ridicară şi se pregătiră să plece. El puse penelul pe masă, le conduse pînă la uşă şi apoi rămase îngîndurat în faţa portretului, fără să se mişte din loc. Îl privea prosteşte, iar în acest timp prin cap îi fluturau acele suave trăsături, acele nuanţe şi tonuri vaporoase, surprinse de el şi distruse apoi fără milă de penel. Fiind încă plin de ele, lăsă portretul deoparte şi scoase capul Psychéi, la care renunţase după ce, demult, îl schiţase pe pînză. Era un chip desenat cu îndemînare, dar cu desăvîrşire ideal, rece, alcătuit din linii generale, care nu prinseseră încă în ele un trup viu. Neavînd ce face, se apucă să-l completeze, trecînd pe pînză tot ce surprinsese pe chipul vizitatoarei aristocrate. Trăsăturile, nuanţele şi tonurile prinse se aşterneau purificate, cum se întîmplă atunci cînd pictorul, după ce a privit îndeajuns natura, renunţă la ea şi realizează o operă egală ei. Psyché începu să prindă viaţă şi

ideea de-abia întrezărită începu să se întrupeze încetul cu încetul. Tipul de faţă al tinerei fete din înalta societate i se transmise fără voie Psychéi, imprimîndu-i o expresie ce-i dădea dreptul să se numească operă de artă veritabilă şi originală. Părea că utiliza în parte şi totodată în întregime ceea ce-i oferea originalul. În cele din urmă, lucrarea ajunse să-l absoarbă cu totul. Cîteva zile la rînd se ocupă numai de ea. Şi tot lucrînd la ea îl surprinse vizita celor două doamne cunoscute. Nu reuşise să ia pînza de pe şevalet. Amîndouă doamnele scoaseră de la distanţă un strigăt de bucurie şi bătură din palme.

— *Lise, Lise*! Ah, ce asemănare! *Superbe, superbe*! Ce idee grozavă s-o îmbrăcaţi în costum grecesc! Ah, ce surpriză!

Pictorul nu ştia cum să le scoată din această eroare plăcută.

— E Psyché.

— Aţi pictat-o în chip de Psyché? *C'est charmant*! spuse mama, zîmbind. De altfel, şi fiica zîmbea. *Lise*, nu-i aşa că-ţi stă foarte bine în chip de Psyché? *Quelle idée délicieuse* [248]*! Dar ce lucrare! Corregio, nu altceva! Recunosc, am citit şi am auzit atîtea despre dumneavoastră, dar n-am ştiut că aveţi un asemenea talent. Nu, neapărat trebuie să-mi faceţi şi mie portretul.

După cum se vede, şi doamna voia să apară sub chip de Psyché.

„Ce să mă fac cu ele? se gîndi pictorul. Dacă aşa vor, atunci Psyché n-are decît să treacă drept ceea ce doresc.“ Şi spuse cu voce tare:

— V-aş ruga să luaţi loc un pic, mai am de făcut un mic retuş.

— Ah, mi-e frică să nu cumva s-o... acum seamănă atît de bine.

Dar pictorul înţelese că temerile proveneau de la culoarea galben şi le linişti, spunînd că doar va da ochilor mai multă strălucire şi expresivitate. În realitate, se cam jena şi voia să facă portretul cît de cît asemănător cu originalul, ca nu cumva cineva să-l acuze de lipsă totală de ruşine. Şi, într-adevăr, trăsăturile palidei fete începură să se distingă mai bine pe chipul Psychéi.

— Destul! spuse mama, care începuse să se teamă că asemănarea va ajunge pînă la exagerare.

Pictorul fu răsplătit cu de toate: cu zîmbete, bani, complimente, cu invitaţia la masă, pe scurt, se alese cu o mie de recompense măgulitoare. Portretul stîrni vîlvă în oraş. Doamna îl arătă prietenelor. Toate se mirară de arta cu care pictorul se pricepea să păstreze asemănarea şi, totodată, să înfrumuseţeze originalul. Ultima observaţie fu făcută, desigur, nu fără o uşoară umbră de invidie pe faţă. Şi deodată pictorul se pomeni asaltat de comenzi. Parcă tot oraşul voia să fie pictat de el. Clopoţelul de la uşă suna întruna. Pe de o parte, asta putea fi bine, oferindu-i o practică nesfîrşită, o mulţime de figuri variate. Dar, din păcate, era greu să se înţeleagă cu toţi aceşti clienţi, care erau persoane grăbite, ocupate sau aparţinînd înaltei societăţi, fiind deci mai ocupate decît oricare altele, aşa că se manifestau extrem de nerăbdător. Toată lumea nu-i cerea decît să lucreze repede şi bine. Pictorul văzu că era imposibil să facă faţă tuturor comenzilor, că arta trebuia substituită de dibăcia şi agilitatea penelului. Trebuia să surprindă numai ansamblul, numai expresia generală a clientului, fără să intre în amănuntele subtile. Cu alte cuvinte, era absolut imposibil să urmeze natura în toată desăvîrşirea ei. Pe deasupra, trebuie să adăugăm şi că aproape toţi cei care-şi făceau portretul aveau şi multe alte exigenţe în numeroase privinţe. Doamnele îi cereau ca portretele să le înfăţişeze mai ales sufletul şi caracterul, asupra restului să nu insiste, să rotunjească toate colţurile, să atenueze defectele şi chiar, dacă se poate, să le treacă de tot cu vederea. Pe scurt, voiau nişte feţe de la care să nu-ţi mai iei privirea, dacă nu cumva chiar să te şi îndrăgosteşti de ele. Din această cauză, aşezîndu-se să pozeze, îşi luau uneori nişte expresii care îl lăsau perplex pe pictor: una încerca să-şi aşeze pe chip un aer melancolic, alta – unul visător, o a treia voia să-şi micşoreze cu orice preţ gura şi-şi strîngea buzele atît de tare, încît gura sfîrşea prin a deveni un punct nu mai mare decît gămălia unui ac. Şi, cu toate acestea, pretindeau fidelitate şi naturaleţe dezinvoltă. Nici bărbaţii nu erau mai buni decît ele. Unul voia să fie zugrăvit cu o întoarcere puternică, energică a capului; altul, cu ochii inspiraţi, ridicaţi în sus; un sublocotenent dintr-un regiment de gardă voia neapărat ca în ochii lui să se vadă zeul Marte; un demnitar civil insista ca faţa lui să exprime cît mai multă

sinceritate şi nobleţe, iar mîna să i se sprijine pe o carte, pe care să stea scris cît mai citeţ: „A fost întotdeauna de partea adevărului“. La început, aceste pretenţii îl făceau pe pictor să năduşească: totul trebuia gîndit, pus la punct, dar timp i se dădea foarte puţin. În cele din urmă înţelese cum stau lucrurile şi nu-şi mai bătu capul deloc. Din cel mult două-trei cuvinte îşi dădea seama cum voia fiecare să fie înfăţişat. Cui îl dorea pe Marte i-l băga pe Marte în portret; celui care se dorea Byron îi dăruia o atitudine şi o alură byroniană. Dacă doamnele voiau să fie Corina[249], Ondina[250] sau Aspasia[251], el accepta orice cu plăcere şi adăuga de la sine imaginaţie din belşug, fiind ştiut că aceasta nu strică niciodată şi, de dragul ei, pictorului i se iartă uneori chiar şi lipsa de asemănare. Curînd începu să se mire singur de nemaipomenita iuţeală şi agilitate a penelului său. Şi, se înţelege de la sine, cei pictaţi erau încîntaţi şi-l proclamau geniu.

Ceartkov deveni pictor la modă în toate privinţele. Începu să meargă la sindrofii, să însoţească doamnele la muzee sau chiar la promenadă, să se îmbrace elegant şi să afirme în public că pictorul trebuie să aparţină societăţii, că trebuie să-şi cunoască demnitatea rangului său, că pictorii se îmbracă precum cizmarii, nu ştiu să se poarte, nu respectă manierele cerute de etichetă şi sînt lipsiţi de cultură. Acasă, în atelier, introduse o ordine şi o curăţenie desăvîrşite, tocmi doi lachei impozanţi, primi elevi spilcuiţi, schimba costumele de cîteva ori pe zi, îşi ondula părul, se ocupa cu perfecţionarea manierelor de primire a vizitatorilor, se apucă să-şi înfrumuseţeze înfăţişarea prin toate mijloacele posibile, ca să le impresioneze plăcut pe doamne. Ca să nu mai lungim vorba, curînd nu mai semăna deloc cu modestul pictor care lucrase cîndva în magherniţa de pe Insula Vasilievski. Acum se exprima pe un ton categoric despre pictori şi despre artă: susţinea că artiştilor de altădată li se atribuie exagerat de multe calităţi, că toţi, chiar şi Rafael, nu pictau figuri, ci scrumbii; că doar în imaginaţia privitorilor există ideea conform căreia aceştia ar avea ceva sfînt în operele lor; că nici măcar Rafael n-a pictat totul bine şi că multe dintre lucrările sale sînt celebre numai datorită tradiţiei; că Michelangelo a fost un fanfaron, deoarece a dorit să se laude cu cunoştinţele sale de anatomie, că n-

are nici un pic de graţie şi că adevărata strălucire, forţa penelului şi coloritul trebuie căutate doar acum, în secolul nostru. În chip firesc, fără voie, aducea vorba şi despre sine.

— Nu, nu pricep, spunea el, efortul pe care-l depun unii stînd şi migălind la o lucrare. După părerea mea, insul care se căzneşte luni în şir la un tablou nu-i pictor, ci meşteşugar. Nu cred că are talent. Geniul creează repede şi cu îndrăzneală. Iată, li se adresa el de obicei vizitatorilor, acest portret l-am făcut în două zile, acest cap – într-o singură zi, asta – în cîteva ore, cealaltă – într-o oră şi ceva. Nu, eu... mărturisesc că nu recunosc drept artă ceea ce se face cu migală, tuşă după tuşă. Ăsta-i meşteşug, nu pictură.

Aşa le vorbea vizitatorilor, care se mirau de forţa şi vioiciunea penelului lui şi chiar scoteau exclamaţii de încîntare, auzind ce repede erau realizate lucrările, după care îşi împărtăşeau şi altora impresiile: „E un talent, un talent veritabil! Uitaţi-vă cum vorbeşte, cum îi ard ochii! *Il y a quelque chose d'extraordinaire dans toute sa figure* [252]* !“

Aceste vorbe răspîndite pe seama lui îl măguleau pe pictor. Cînd în reviste apărea un articol laudativ, se bucura ca un copil, deşi elogiile erau plătite cu banii lui. Avea toată vremea la el cîte o astfel de tipăritură şi, ca din întîmplare, o arăta cunoscuţilor şi prietenilor, acesta fiind pentru el un prilej de bucurie naivă. Faima lui creştea şi comenzile se înmulţeau. Începuse de-acum să i se urască de aceleaşi potrete şi chipuri, ale căror poziţie şi atitudine deveniseră stereotipe. Le picta fără prea mare plăcere, încercînd să schiţeze numai capul, restul lăsîndu-l pe seama elevilor. Mai înainte căuta totuşi poziţii noi, se străduia să uimească prin forţă, prin efect. Acum se plictisise şi de asta. Intelectul lui obosise să tot gîndească şi să inventeze. Nu mai putea şi nu mai avea timp s-o facă: viaţa dezordonată şi înalta societate, unde încerca să joace rolul unui om de lume, îl îndepărtau mult de muncă şi gîndire. Penelul lui devenea tot mai rece şi mai rigid, fără să-şi dea seama se cantona în nişte forme monotone, închise, de mult uzate. Feţele anoste, reci, întotdeauna sclivisite şi, ca să spunem aşa, anchilozate ale funcţionarilor, ofiţerilor şi civililor nu ofereau un cîmp prea larg de activitate penelului, care uitase şi de faldurile splendide, şi de mişcările

viguroase, şi de pasiuni. Nici nu mai putea fi vorba de grupuri, de dramă artistică, de un deznodămînt sublim. N-avea în faţa ochilor decît o uniformă, un corset, un frac, care te lasă rece şi subminează orice imaginaţie. În operele sale nu se mai zăreau nici calităţile cele mai obişnuite, cu toate că se bucurau de faimă, în pofida faptului că adevăraţii cunoscători şi pictorii ridicau din umeri, privindu-i ultimele lucrări. Iar unii, care îl cunoşteau pe Ceartkov mai dinainte, nu puteau pricepe cum şi-a putut pierde talentul, care de la bun început se manifestase atît de viu, şi încercau zadarnic să înţeleagă cum poate să dispară harul unui om de-abia ajuns pe culmea dezvoltării puterilor sale.

Dar pictorul, ameţit, nu auzea asemenea vorbe. Începuse să se apropie de momentul cumpătării intelectului şi vîrstei, se îngrăşase şi se lăbărţase la trup văzînd cu ochii. Citea acum prin ziare şi reviste epitete ca: „venerabilul nostru Andrei Petrovici“, „emeritul nostru Andrei Petrovici“. I se ofereau tot feluri de funcţii onorifice, era invitat la examene, în comitete. Cum se întîmplă întotdeauna la o vîrstă respectabilă, începuse să ţină partea lui Rafael şi pictorilor din vechime şi asta nu pentru că s-ar fi convins întru totul de marea lor artă, ci numai şi numai ca să le scoată cu ei ochii pictorilor tineri. Începuse, aşa cum obişnuiesc toţi cei ajunşi la o asemenea vîrstă, să le reproşeze tuturor tinerilor, fără excepţie, că sînt imorali şi că spiritul lor se află pe un drum greşit. Ajunsese să creadă că totul se face simplu pe lume, că nu există inspiraţie divină şi că totul trebuie supus doar ordinii, preciziei şi uniformităţii. Cu alte cuvinte, ajunsese la vîrsta cînd tot ce emană elan se chirceşte în fiinţa omului, cînd arcuşul viguros pătrunde mai slab în suflet şi nu mai revarsă sunete pătrunzătoare în preajma inimii, cînd atingerea frumuseţii nu mai preface puterile virgine în foc şi pară, iar toate simţurile mistuite devin mai receptive la sunetul aurului, îi ascultă cu mai multă atenţie muzica ademenitoare şi, încetul cu încetul, îi permit să le adoarmă pe nesimţite. Gloria nu-i poate aduce bucurie celui care n-a cîştigat-o pe merit, ci a furat-o; îl înfioară statornic doar pe cel demn de ea. Şi, de aceea, toate sentimentele şi elanurile lui Ceartkov se îndreptară spre aur. Aurul deveni pasiunea, idealul, spaima, desfătarea, scopul lui.

Teancurile de bancnote creşteau în lăzi, iar el, ca oricare ins hărăzit de soartă cu acest dar îngrozitor, începu să devină plicticos, preocupat numai de aur, un zgîrcit, un avar frivol, gata să se prefacă într-una dintre acele fiinţe ciudate, destul de numeroase în societatea noastră nesimţitoare, pe care le priveşte cu groază omul de omenie şi plin de viaţă, părîndu-i-se nişte sicrie de piatră ce se mişcă şi au un mort în loc de inimă. Dar un eveniment îl zdruncină profund şi-l trezi din amorţirea în care se cufundase.

Într-o zi văzu pe masă o scrisoare, prin care Academia de Arte, în calitate de prestigios membru al ei, îl invita să vină şi să-şi spună opinia despre o lucrare nouă, trimisă din Italia de către un pictor rus care îşi desăvîrşise studiile acolo. Pictorul acela era unul dintre foştii lui colegi, care purta în sine de timpuriu pasiunea pentru artă şi i se dedicase cu toată înflăcărarea unui suflet dornic să muncească, se îndepărtase de prieteni, de rude, de obiceiurile dragi şi se dusese în ţara unde sub cerul splendid înfloreşte o măreaţă pepinieră artistică, în minunata Romă, al cărei nume răsună atît de sonor şi de puternic în inimile înflăcărate ale pictorilor. Acolo, ca un sihastru, se adîncise în muncă şi în studiu, renunţînd la orice distracţie. Nu se sinchisea de cîte se vorbeau despre caracterul său, despre nepriceperea de a se purta cu oamenii, despre faptul că nu respectă convenienţele, că înjoseşte profesia de pictor purtînd nişte veşminte sărace, lipsite de eleganţă. Îi era indiferent dacă se supărau sau nu confraţii pe el. Neglija totul, consacrîndu-se în întregime artei. Vizita neobosit galeriile de artă, stătea ore întregi în faţa operelor marilor maeştri, încercînd să surprindă şi să urmărească mişcarea virtuoasă a penelului. Nu sfîrşea nici o lucrare fără să se verifice de cîteva ori din confruntarea cu marii săi mentori şi fără să citească în creaţiile lor un sfat tacit şi elocvent totodată. Nu se implica în discuţii şi polemici zgomotoase, nu era nici de partea puriştilor, nici împotriva acestora. Dădea fiecăruia ce i se cuvenea, luînd de la toţi doar ceea ce aveau mai frumos. În cele din urmă îşi alese drept unic mentor pe divinul Rafael, la fel cum un mare poet, după ce a citit numeroase scrieri pline de minunăţii şi frumuseţi, îşi alege, în cele din urmă, drept carte de căpătîi numai *Iliada* lui Homer, descoperind că în ea se află tot ce vrei şi că

nu există nimic pe lume care să nu se fi oglindit aici într-o perfecţiune profundă şi deplină. Astfel, din această şcoală, deprinse el măreaţa idee a creaţiei, viguroasa frumuseţe a gîndirii, farmecul înalt al unui penel ceresc.

Intrînd în sală, Ceartkov găsi o imensă mulţime de vizitatori adunaţi în faţa tabloului. De data aceasta domnea pretutindeni o tăcere profundă, cum arareori se întîmplă să fie în prezenţa unui număr mare de admiratori. Se grăbi să-şi ia o mină importantă de expert şi se apropie de tablou. Dar, Doamne, ce-a văzut!

Opera pictorului stătea în faţa lui curată, neprihănită, ca o mireasă. Modestă, divină, nevinovată ca însuşi geniul, plutea ea deasupra tuturor. Părea că personajele ei cereşti, uimite de atîtea priviri aţintite spre ele, îşi coborîseră sfioase genele minunate. Cunoscătorii contemplau tabloul, impresionaţi fără voie de acel penel nou, nemaivăzut. Aici parcă se îmbinase totul: studierea lui Rafael, oglindită în înalta nobleţe a ţinutelor, studierea lui Corregio, vădită în măiestria desăvîrşită a penelului. Dar, mai presus de orice, era vizibilă puterea de creaţie, căreia pictorul îi făcuse de-acum sălaş în sufletul său. Aceasta se simţea în fiecare amănunt, în toate se exprimau legea şi puterea lăuntrică. Peste tot era surprinsă acea rotunjime vaporoasă a liniilor, specifică naturii, văzută doar de ochiul unui pictor creator, care unui copist îi iese colţuroasă. Se vedea că tot ce culesese pictorul din lumea exterioară închisese mai întîi în sufletul său şi de-abia de acolo, din izvorul sufletesc, făcuse să ţîşnească un cîntec armonios, triumfal. Pînă şi profanii înţeleseră ce prăpastie imensă se cască între o creaţie şi o simplă copie după natură. E aproape imposibil de exprimat acea linişte neobişnuită, în care fără voie se cufundaseră toţi cei care stăteau cu privirile aţintite asupra tabloului. Nu se auzea nici un foşnet, nici un sunet. Iar tabloul părea tot mai înalt de la o clipă la alta, tot mai limpede şi mai miraculos se detaşa de lume şi, în sfîrşit, se prefăcu într-o clipă unică, rod al ideii coborîte din cer asupra pictorului, clipă pentru care omul se pregăteşte o viaţă întreagă. Lacrimile erau gata-gata să se prelingă pe obrajii vizitatorilor care înconjurau tabloul. Parcă toate gusturile, toate devierile îndrăzneţe, îndoielnice ale gustului se contopiseră într-un imn mut, înălţat

acestei creaţii dumnezeieşti. Nemişcat, cu gura căscată, Ceartkov stătea în faţa tabloului; cînd, în sfîrşit, vizitatorii şi cunoscătorii începură încetul cu încetul să rupă tăcerea şi să discute despre calităţile operei şi cînd fu rugat să-şi spună părerea, îşi veni în fire. Voi să-şi ia un aer indiferent, ca de obicei, voi să rostească o apreciere banală, nepăsătoare de pictor blazat, ceva în genul: „Da, desigur, e adevărat că nu i se poate contesta talentul, tabloul are ceva, se vede că a vrut să exprime ceva, dar în ce priveşte esenţialul...“. Şi după aceea să adauge, firește, cîteva dintre laudele care nu-i cad bine nici unui pictor. Vru să facă toate acestea, dar vorbele îi îngheţară pe buze, lacrimile şi suspinele îi înăbuşiră răspunsul şi el se năpusti afară, ca ieşit din minţi.

Cam un minut, nemişcat şi nesimţitor, stătu în mijlocul splendidului său atelier. Întreaga lui fiinţă, viaţa întreagă se deşteptaseră într-o clipă, de parcă îi revenise tinereţea, de parcă scînteile stinse ale talentului său se aprinseseră iarăşi. Vălul de pe ochi îi căzu deodată. Doamne! Să-şi cheltuiască atît de nemilos cei mai buni ani ai tinereţii! Să distrugă, să înăbuşe scînteia focului care îi pîlpîia în piept şi care ar fi izbucnit acum, poate, în toată măreţia şi frumuseţea lui şi ar fi stors lacrimi de uimire şi recunoştinţă! Şi să spulbere totul, să spulbere fără milă! Se părea că în momentul acela îi reînviaseră deodată în suflet toate aspiraţiile şi avînturile pe care le avusese odinioară. Înşfăcă penelul şi se apropie de o pînză. Sudoarea efortului i se prelinse pe obraji: întreaga lui fiinţă se prefăcu deodată într-o singură dorinţă, într-un singur gînd fierbinte: să picteze un înger căzut. Această idee se armoniza cel mai bine cu starea lui sufletească. Dar, vai! Figurile, atitudinile, grupurile, ideile se aşterneau pe pînză forţat şi haotic. Penelul şi imaginaţia lui se închistaseră prea mult într-o manieră, iar elanul neputincios de a depăşi limitele şi cătuşele, pe care singur şi le impusese, ducea acum la soluţii defectuoase şi greşite. Neglijase lunga şi obositoarea scară a acumulărilor treptate şi a primelor legi ce trebuie să stea la baza unei viitoare mari opere. Se simţea exasperat. Porunci să fie scoase din atelier ultimele sale lucrări, toate tablourile la modă şi lipsite de viaţă, toate portretele de husari, doamne şi consilieri de stat. Se zăvorî în camera

lui, ceru să nu fie deranjat de nimeni şi se cufundă în lucru. Ca un adolescent răbdător, ca un elev îşi vedea de lucru. Dar ce nemilos şi ingrat era tot ce-i ieşea de sub penel! La fiecare pas îl oprea necunoaşterea celor mai elementare principii; mecanismul simplu, lipsit de importanţă îi răcea tot avîntul şi, ca un prag de netrecut, se împotrivea imaginaţiei. Fără să vrea, penelul lui făcea apel la formele inflexibile, mîinile se împreunau în aceeaşi manieră stereotipă, capul nu îndrăznea să ia o înclinaţie neobişnuită, pînă şi faldurile veşmintelor nu voiau să se supună şi să cadă pe un trup aflat într-o poziţie necunoscută. Şi el simţea, simţea şi vedea toate acestea!

„Oare am avut într-adevăr talent? se întrebă într-un sfîrşit. Nu cumva m-am înşelat?“ Şi, rostind acest cuvinte, se apropie de fostele sale lucrări, făcute cîndva atît de curat, atît de dezinteresat, acolo, în jalnica magherniţă din sihăstria Insulei Vasilievski, departe de oameni, de huzur şi de felurite capricii. Se apropie acum de ele şi se apucă să le cerceteze cu atenţie, în timp ce-i reînvia în memorie toată viaţa sărăcăcioasă pe care o dusese. „Da, spuse el cu disperare, am avut talent. Pretutindeni se văd semnele şi urmele lui...“

Deodată se opri şi se cutremură din tot trupul: ochii lui întîlniră alţi ochi, care-l priveau ţintă. Era neobişnuitul potret cumpărat cîndva în piaţa Şciukin. Tot timpul fusese acoperit de alte tablouri şi Ceartkov uitase cu desăvîrşire de el. Iar acum, ca un făcut, fuseseră scoase toate tablourile la modă care îi ticseau atelierul, iar portretul ieşise la iveală laolaltă cu picturile lui din tinereţe. Simţi că-i pe cale să turbeze de îndată ce-şi aminti întreaga istorie de demult, de faptul că portretul acesta ciudat fusese, într-o oarecare măsură, cauza transformării lui, că acea comoară găsită într-un mod atît de miraculos făcuse să se deştepte în el toate pornirile deşarte ce-i nimiciseră talentul. Pe loc, porunci ca portretul acela nesuferit să fie scos din cameră. Dar nici după aceea nu-şi recăpătă liniştea sufletească: toate sentimentele, toată fiinţa lui fură adînc răscolite şi el cunoscu acel chin îngrozitor care, ca o excepţie uimitoare, apare uneori în natură, atunci cînd un talent minor se străduieşte zadarnic să se exprime la o dimensiune ce-l depăşeşte; acel chin care, la un tînăr, dă naştere unei mari opere, dar la cel

trecut de hotarul visărilor se preface doar într-o sete sterilă; acel chin teribil care-l face pe om capabil de nelegiuiri îngrozitoare. Căzu pradă unei invidii înspăimîntătoare, vecină cu turbarea. Plesnea fierea în el cînd vedea o operă ce purta pecetea talentului. Scrîşnea din dinţi şi o devora cu ochi de vasilisc[253]. În sufletul lui se născu cea mai infernală pornire încercată vreodată de un om, şi el, cu înverşunare turbată, se grăbi să-i dea frîu liber. Începu să cumpere tot ce producea arta mai frumos. După ce cumpăra, pe un preţ enorm, cîte un tablou, îl aducea cu băgare de seamă în camera lui şi, ca un tigru turbat, se repezea la el, îl rupea, îl sfîşia, îl făcea bucăţi şi îl călca în picioare, însoţindu-şi fapta cu rîsete de adîncă voluptate. Nenumăratele bogăţii pe care le adunase îi puneau la dispoziţie toate mijloacele pentru a-şi satisface această dorinţă infernală. Îşi dezlegă toţi sacii cu aur şi deschise toate lăzile. Nici un monstru al ignoranţei nu a distrus vreodată atîtea opere sublime cîte a nimicit acest răzbunător sălbatic. La orice licitaţie, atunci cînd apărea el, toţi erau cuprinşi de disperare, înţelegînd că nu vor putea achiziţiona tabloul dorit. Parcă însuşi cerul înfuriat trimisese în lume acest bici teribil, dorind s-o lipsească de armonie cu totul. Patima aceasta îngrozitoare se putea citi pe chipul lui, veşnic plin de fiere. Trăsăturile lui arătau hulă şi negare a lumii. Parcă în el se întrupase teribilul demon[254], reprezentat de Puşkin la modul ideal. Buzele lui nu rosteau decît vorbe veninoase şi dezaprobatoare. Asemenea unei harpii apărea pe stradă şi toţi cunoscuţii, zărindu-l de departe, se străduiau să-l evite, să-l ocolească, spunînd că o astfel de întîlnire e suficientă pentru a le strica toată ziua.

Spre norocul lumii şi al artei, această viaţă încordată şi silnică nu putu ţine prea mult: pentru slabele lui puteri, patimile erau anormal de mari. Crizele de turbare şi nebunie începură să-l scuture tot mai des şi, în cele din urmă, se transformară în boala cea mai îngrozitoare. Frigurile crîncene, însoţite de tuberculoza cea mai galopantă, puseră stăpînire pe trupul său atît de necruţător, încît în trei zile nu mai rămase din el decît o umbră. Pe deasupra, se mai adăugară şi toate simptomele unei nebunii incurabile. Uneori nu-l puteau ţine nici cîţiva oameni, unindu-şi puterile. Începură a i se năzări ochii uitaţi, vii ai neobişnuitului portret şi atunci turbarea lui era

cumplită. I se părea că toţi cei aflaţi la căpătîiul lui erau nişte portrete înspăimîntătoare. În ochii lui, portretul se dubla, se tripla, i se părea că toţi pereţii sînt acoperiţi de portrete, care-l ţintuiesc cu ochii lor împietriţi, vii. Teribilele portrete îl priveau din tavan, de pe duşumea, camera se lărgea, crescînd la infinit, ca să încapă în ea cît mai mulţi ochi împietriţi. Doctorul care-şi luase obligaţia să-l trateze auzise cîte ceva despre bizara lui istorie şi se străduia din răsputeri să găsească legătura misterioasă dintre vedeniile ce i se năzăreau şi întîmplările din viaţă, dar nu reuşi să afle mare lucru. Bolnavul nu înţelegea şi nu simţea nimic, în afara propriilor lui chinuri, de pe buzele lui nu se auzeau decît urlete groaznice şi vorbe neînţelese. În cele din urmă, firul vieţii sale se rupse într-un ultim acces de suferinţă, tăcut de data asta. Cadavrul îi era înfricoşător. Nu se mai găsi nimic din imensele lui bogăţii. Dar, văzînd rămăşiţele ciopîrţite ale operelor de artă cumpărate pe preţ de milioane, oamenii pricepură groaznica lor întrebuinţare.

Partea a II-a

O mulţime de carete, trăsuri şi caleşti se aflau în faţa clădirii în care se vindeau la licitaţie lucrurile rămase de pe urma unuia dintre bogaţii amatori de artă care şi-au petrecut viaţa într-o dulce toropeală, cufundaţi în lumea zefirilor şi a amoraşilor[255], care au trecut fără nici o vină drept mecenaţi şi au risipit pentru asta cu candoare milioanele agonisite de truditorii lor taţi sau adeseori rezultate chiar din munca lor de altădată. După cum se ştie, asemenea mecenaţi nu mai există acum, iar secolul al XIX-lea şi-a şi luat de mult fizionomia plicticoasă a bancherului care nu se delectează cu milioanele sale decît sub forma cifrelor înşirate pe hîrtie. Sala lungă era plină de o mulţime pestriţă de vizitatori, care păreau un cîrd de păsări de pradă năpustite asupra unui stîrv neîngropat. Era aici o întreagă flotilă de negustori din Gostinîi Dvor şi chiar din piaţa de vechituri, îmbrăcaţi îl redingote albastre, nemţeşti. Înfăţişarea lor, expresiile feţelor erau aici parcă mai aspre, mai voluntare, nemaiarătînd acea slugărnicie mieroasă pe care o afişează negustorul rus, cînd stă la tejghea faţă în faţă cu cumpărătorul. Aici nu se simţeau cîtuşi de puţin stingheriţi, deşi în sală erau şi mulţi dintre

aristocraţii în faţa cărora, dacă s-ar fi aflat în alt loc, ei ar fi fost gata să se ploconească pînă în pămînt, măturînd praful adus tot de cizmele lor murdare. Aici se simţeau în largul lor, pipăiau fără jenă cărţile şi tablourile, voind să vadă calitatea mărfii, şi urcau cu îndrăzneală preţurile oferite de conţii cunoscători în materie. Erau prezenţi şi nelipsiţii vizitatori ai licitaţiilor, care preferă să vină zilnic aici, în loc să ia micul dejun. Nu lipseau nici aristocraţii experţi, care se credeau obligaţi să nu scape prilejul de a-şi îmbogăţi colecţiile şi n-aveau altă ocupaţie de la ora douăsprezece la unu. În sfîrşit, veniseră şi acei domni cumsecade, cu hainele şi buzunarele ciuruite, care-şi fac apariţia în fiecare zi fără nici un scop mercantil, ci numai şi numai ca să vadă cum se termină vînzarea, care dă mai mult, care dă mai puţin, cine-l întrece pe cine şi care se procopseşte cu obiectul rîvnit. Foarte multe tablouri erau împrăştiate de-a valma cu mobilierul şi cu cărţile ce aveau monograma fostului proprietar, care probabil nu a avut lăudabila curiozitate de a-şi arunca privirea prin ele. Vaze chinezeşti, tăblii de marmură pentru mese, mobilier nou şi vechi cu linii curbe, cu grifoni, sfincşi şi labe de leu, aurit şi neaurit, lustre, lămpi cu untdelemn, toate erau învălmăşite într-o cu totul altă rînduială decît în magazine. Era aici un fel de haos al artelor. De fapt, licitaţiile îţi produc o impresie sinistră: totul pare un fel de procesie funerară. Sala în care are loc licitaţia este de obicei mohorîtă, ferestrele, astupate de mobile şi tablouri, lasă să pătrundă înăuntru o lumină sărăcăcioasă, tăcerea aşternută pe chipuri şi vocea de înmormîntare a celui care conduce licitaţia, bătînd cu ciocanul, cîntă parcă parastasul bietelor arte, care s-au întîlnit aici într-un mod atît de bizar. Parcă toate acestea amplifică şi mai mult strania impresie de neplăcere.

Licitaţia părea să fie în toi. Foarte mulţi oameni de treabă, strînşi grămadă, se frămîntau care mai de care. „O rublă, o rublă, o rublă“, se auzea din toate părţile, iar strigătele nu-i lăsau timp celui care conducea licitaţia să repete preţul sporit, care crescuse de patru ori faţă de cel anunţat la început. Mulţimea se agita din pricina unui portret, care nu putea să nu atragă atenţia celor cît de cît iniţiaţi în pictură. Virtuozitatea penelului era evidentă. După cîte se pare, portretul fusese de cîteva ori restaurat. Înfăţişa

un asiatic tuciuriu, îmbrăcat în straie largi, cu o expresie neobişnuită, ciudată pe faţă. Dar privitorii erau impresionaţi mai ales de ochii vii ai acestuia. Cu cît fiecare dintre cei prezenţi privea mai atent portretul, cu atît mai mult ochii parcă îl străpungeau. Această ciudăţenie, această centrare operată de către pictor atrăsese atenţia tuturor. Mulţi dintre cei care luptaseră pentru el se lăsaseră păgubaşi, pentru că preţul crescuse exagerat. Rămăseseră doar doi aristocraţi cunocuţi, amatori de pictură, care nu voiseră nici în ruptul capului să renunţe la o asemenea achiziţie. Se înfierbîntaseră şi probabil ar fi ridicat preţul la nesfîrşit, dacă unul dintre privitori n-ar fi rostit deodată:

— Daţi-mi voie să întrerup pentru un timp disputa domniilor voastre. Poate că eu, mai mult ca oricare altul, am dreptul la acest portret.

Vorbele atraseră de îndată atenţia asupra lui. Era un bărbat zvelt, de vreo treizeci şi cinci de ani, cu plete negre şi lungi. Chipul plăcut, de o seninătate luminoasă, arăta un suflet străin de cutremurările lumii mondene. Straiele lui nu pretindeau deloc să fie la modă. Întreaga înfăţişare arăta că e artist. Într-adevăr, era pictorul B., cunoscut personal de către mulţi dintre cei prezenţi.

— Oricît de ciudate vi se vor părea cuvintele mele, continuă el, observînd că se află în centrul atenţiei, dacă sînteţi dispuşi să ascultaţi o mică istorie, poate veţi vedea că am avut dreptul să le spun. Toată lumea mă încredinţează că e vorba chiar de portretul pe care-l caut.

O curiozitate firească se aprinse pe aproape toate chipurile, aşa că pînă şi cel care conducea licitaţia căscă gura, rămase cu ciocanul ridicat în mînă şi se pregăti să asculte. La începutul povestirii mulţi se uitau fără să vrea la portret, dar apoi îşi atinţiră privirile asupra povestitorului, pe măsură ce istorisirea lui devenea mai captivantă.

— Cunoaşteţi acea parte a oraşului care se numeşte Kolomna, începu el. Aici nimic nu seamănă cu celelalte părţi ale Petersburgului, aici nu-i nici capitală, nici provincie. Ajungînd pe străzile din Kolomna, parcă te părăsesc orice dorinţi şi elanuri ale tinereţii. Aici viitorul nu vine, aici e linişte şi tihnă, aici locuiesc toţi cei retraşi din forfota capitalei. Se mută aici

funcţionari ieşiţi la pensie, văduve, oameni fără avere, care au avut de-a face cu senatul şi de aceea s-au condamnat să-şi petreacă aici toată viaţa, bucătăresele care şi-au isprăvit anii de slujbă şi acum se înghesuie toată ziua prin pieţe, flecărind cu vreun ţăran într-o prăvălie de mărunţişuri şi cumpărînd cafea de cîte cinci copeici pe zi şi zahăr de patru. În sfîrşit, aici locuiesc acei oameni care pot fi numiţi, în cîteva cuvinte, oameni cenuşii. Care, datorită îmbrăcăminţii, chipului, părului, ochilor lor, au o înfăţişare tulbure, cenuşie, ca a zilei cînd cerul nu este nici bîntuit de furtună, nici luminat de soare, o zi spălăcită, cînd se cerne ceaţa şi obiectele rămîn fără claritate. La această categorie îi putem adăuga pe toţi cei ieşiţi la pensie, fie ei plasatori la teatru, consilieri titulari sau slujitori ai lui Marte, cu cîte un ochi scos şi cu cîte o buză umflată. Aceşti oameni sînt cu totul impasibili: umblă fără să se uite la nimic, tac fără se se gîndească la nimic. În camerele lor, avutul e o nimica toată, fiind adesea alcătuit dintr-un clondir de votcă rusească, curată, din care sug pe îndelete toată ziua, fără să li se urce prea mult la cap, aşa cum, după cîte o porţie zdravănă, i se întîmplă de obicei duminica vreunui meseriaş neamţ, acestui viteaz al străzii Meşceanskaia, care stăpîneşte de unul singur tot trotuarul după ce trece de miezul nopţii.

În Kolomna viaţa este îngrozitor de tihnită: arareori apare cîte o caretă, cel mult echipajele în care merg actorii tulburînd liniştea atotstăpînitoare cu vuietul, cu zgomotul şi cu scîrţîitul lor. Aici toţi sînt pietoni. Adeseori cîte un birjar fără clienţi trece pe stradă, cărînd fîn pentru căluţul său bărbos. Poţi găsi un apartament cu cinci ruble pe lună, în preţul chiriei intrînd chiar şi cafeaua din fiecare dimineaţă. Văduvele care primesc pensie reprezintă aici familiile cele mai aristocrate, se poartă cuviincios, îşi mătură des camera, trăncănesc cu prietenele lor despre scumpetea cărnii de vită şi a verzei. Cele mai multe au cîte o fiică tinerică, tăcută, uneori chiar drăgălaşă. Se întîmplă să mai ţină în casă un căţel urîcios şi un pendul cu bătaie tristă. Urmează apoi actorii, a căror leafă nu le permite să se mute din Kolomna, oameni liberi, ca toţi artiştii, trăind numai pentru plăcerea lor. Îmbrăcaţi în halate, stau pe scaune şi curăţă cîte un pistol sau fac din carton felurite lucruri trebuitoare în casă, joacă dame sau cărţi cu cîte un prieten venit în

vizită, şi aşa îşi petrec dimineaţa, la fel şi seara, de altfel, cînd se mai adaugă şi nişte punci. După aceşti granguri şi aristocraţi ai Kolomnei urmează neobişnuit de pestriţa tagmă a celor mulţi şi mărunţi. E cu neputinţă să-i înşiri pe toţi, aşa cum e cu neputinţă să numeri mulţimea de insecte care se iscă în oţetul învechit. Sînt aici bătrîne care se roagă, bătrîne care se ţin de băutură, bătrîne care se roagă şi totodată se ţin de băutură, bătrîne care trăiesc nu se ştie cum, cărînd, precum furnicile, haine vechi şi rufărie de la Podul Kalinkin pînă la piaţa de vechituri, ca să le vîndă acolo pe cincisprezece copeici. Ca să nu mai lungim vorba, trăieşte aici cea mai nenorocită drojdie a omenirii, pentru care nici economistul politic cel mai filantrop n-ar găsi vreun mijloc spre a-i face viaţa mai bună.

Am vorbit despre aceşti oameni ca să vă arăt cît de des se află ei în situaţia de a căuta un ajutor urgent, provizoriu, de a recurge la împrumuturi. Şi astfel se stabilesc printre ei cămătari de un soi aparte, care le împrumută, pe amanet, sume mici cu dobîndă mare. Aceşti cămătari mărunţi sînt de cîteva ori mai haini decît cei mari, pentru că apar în mijlocul sărăciei şi al zdrenţelor bătătoare la ochi, pe care nu le vede cămătarul bogat care are a face doar cu inşi sosiţi în carete. Şi, de aceea, în sufletul lor moare mult prea de timpuriu orice sentiment de omenie. Printre aceşti cămătari era unul... dar n-ar strica să vă spun că întîmplarea datorită căreia mi-am început povestirea s-a petrecut în veacul trecut, în timpul domniei răposatei ţarine Ecaterina a II-a[256]. Înţelegeţi şi singuri că înfăţişarea Kolomnei s-a schimbat mult, la fel şi modul de viaţă al locuitorilor ei. Deci, printre cămătari era unul, o fiinţă neobişnuită în toate privinţele, care se mutase de mult în această parte a oraşului. Umbla îmbrăcat într-un strai asiatic larg; chipul lui oacheş arăta că vine din Sud, dar nimeni n-ar fi putut spune precis de ce naţie era: hindus, grec, persan. Statura lui neobişnuit de înaltă, faţa negricioasă, uscată, arsă de soare, de o culoare îngrozitoare, ochii mari, neobişnuit de arzători, sprîncenele stufoase îl deosebeau net şi categoric de locuitorii cenuşii ai capitalei. Nici locuinţa lui nu semăna cu celelalte căsuţe de lemn. Era o clădire din piatră de felul celor, multe, zidite odinioară de negustorii genovezi, cu ferestre asimetrice, de diferite mărimi, cu obloane

de fier şi zăvoare. Acest cămătar se deosebea de ceilalţi şi prin faptul că putea oferi orice sumă tuturor, începînd cu o bătrînă cerşetoare şi terminînd cu un demnitar risipitor de la curte. În faţa casei lui se arătau adesea echipajele cele mai strălucitoare, pe fereastra cărora privea uneori capul unei splendide doamne din înalta societate. Gura lumii, ca de obicei, spunea că lăzile lui de fier sînt pline cu bani fără număr, cu bijuterii, cu briliante şi cu tot felul de lucruri lăsate ca amanet, dar că, totuşi, el n-avea lăcomia de care dădeau dovadă alţi cămătari. Dădea bani cu plăcere, părînd să eşaloneze foarte convenabil termenele de plată. Dar, prin cine ştie ce operaţii aritmetice ciudate, făcea ca dobînzile să fie uriaşe. Cel puţin aşa vorbea gura lumii. Însă, ceea ce era cel mai ciudat şi nu putea să nu-i uimească pe mulţi era soarta nefastă a tuturor celor care primeau bani de la el: toţi sfîrşeau tragic. Nu se ştie dacă toate acestea erau părerile oamenilor, dacă erau nişte vorbe fără noimă, superstiţioase sau nişte zvonuri împrăştiate cu gînd rău. Dar cîteva cazuri, întîmplate în scurt timp în văzul tuturor, erau exemple vii şi cît se poate de grăitoare.

Din mediul aristocraţiei de atunci se făcu remarcat curînd un tînăr de cea mai bună familie, care se evidenţiase de timpuriu în slujba statului, un înfocat admirator al tuturor celor adevărate şi sublime, un iubitor al tuturor celor create de artă şi de mintea omului, în care se întrezărea un viitor mecenat. În scurt timp ajunse să se bucure de aprecierea personală a împărătesei, care îi încredinţă o funcţie importantă, întru totul potrivită cu aspiraţiile lui, o funcţie în care putea face multe pentru ştiinţe şi, în general, pentru binele societăţii. Tînărul demnitar se înconjură de pictori, poeţi, savanţi. Voia să le dea tuturor de lucru, să-i stimuleze pe toţi. Iniţie pe cheltuiala lui o mulţime de publicaţii utile, făcu o mulţime de comenzi, anunţă premii de încurajare, cheltui pentru asta o mulţime de bani şi, în cele din urmă, se ruină. Dar, împins de generozitate, nu voia să renunţe la ceea ce începuse, căuta peste tot surse de împrumut şi, în sfîrşit, apelă la cămătarul nostru. Împrumutînd o sumă importantă, în scurt timp acest om se schimbă cu desăvîrşire: începu să prigonească, să persecute orice inteligenţă, orice talent în devenire. În toate lucrările începu să vadă partea

rea, răstălmăcea fiecare cuvînt. Din nefericire, atunci izbucni revoluţia franceză. Evenimentul îi servi drept pretext pentru toate mîrşăviile posibile. Începu să vadă peste tot cine ştie ce orientare revoluţionară, pretutindeni i se năzăreau aluzii. Deveni atît de suspicios, încît pînă la urmă ajunse să se bănuiască pe el însuşi, se apucă de scris denunţuri teribile, nedrepte, nenorocind o mulţime de oameni. Se înţelege că asemenea fapte nu puteau să nu ajungă în cele din urmă la cunoştinţa tronului. Mărinimoasa împărătească se îngrozi şi, plină de nobleţea sufletească ce-i împodobeşte pe monarhi, rosti nişte cuvinte care nu ne-au putut parveni întocmai, dar al căror înţeles s-a întipărit adînc în inimile multora. Împărăteasa a atras atenţia că nu regimul monarhic este cel care asupreşte avînturile înalte, nobile ale sufletului, că nu el este acela care dispreţuieşte şi persecută creaţiile minţii, ale poeziei şi ale artelor şi că, dimpotrivă, numai monarhii le-au fost protectori, că un Shakeaspeare, un Molière au prosperat sub mărinimoasa lor ocrotire, în timp ce Dante nu şi-a putut găsi un ungher în patria sa republicană. A mai spus că adevăratele genii apar în epocile de strălucire şi grandoare ale împăraţilor şi statelor şi nu în timpul unor monstruoase fenomene politice, unor terorisme republicane, care pînă acum nu au dăruit lumii nici un poet; că poeţii şi pictorii trebuie răsplătiţi, deoarece ei revarsă în suflete doar pace, linişte sublimă şi nu tulburare sau nemulţumire; că savanţii, poeţii şi toţi oamenii de artă sînt perle şi briliante pe coroana imperială, că ei dau mai multă frumuseţe şi strălucire epocii unui mare împărat. Pe scurt, rostind aceste cuvinte, împărăteasa era în acel moment dumnezeiesc de frumoasă. Ţin minte că bătrînii nu puteau să nu plîngă atunci cînd vorbeau despre asta. Cazul trezi interesul tuturor. Spre onoarea noastră naţională, trebuie să remarcăm că întotdeauna în inima rusească e pururi trează dorinţa de a lua partea celui asuprit. Demnitarul care a înşelat aşteptările a fost pedepsit exemplar şi concediat. Dar o pedeapsă mult mai teribilă a citit-o în rîndurile compatrioţilor: dispreţul categoric şi unanim. E imposibil de redat suferinţa acestui suflet vanitos: mîndria, ambiţiile înşelate, speranţele spulberate, toate s-au strîns laolaltă şi viaţa i s-a curmat în accese de groaznică nebunie şi turbare.

Tot în văzul tuturor s-a întîmplat cazul frapant al unei fete care, printre frumoasele de care nu ducea lipsă pe atunci capitala noastră nordică, era hotărît cea mai strălucitoare. Era o admirabilă îmbinare de frumuseţe nordică şi sudică, unul dintre briliantele rar întîlnite pe lume. Tatăl meu recunoştea că nu mai văzuse aşa ceva în toată viaţa lui. Parcă întrunea totul: bogăţie, inteligenţă şi frumuseţe sufletească. Avea o mulţime de pretendenţi, dintre care cel mai remarcabil era prinţul R., cel mai nobil, cel mai bun dintre tineri, frumos şi la înfăţişare, şi prin avînturile sale cavalereşti, generoase, idealul suprem al romanelor şi al femeilor, un Grandisson[257] în toate privinţele. Prinţul R. o iubea pătimaş, o iubea la nebunie, iar ea îi răspundea cu aceeaşi dragoste înflăcărată. Însă rudelor partida li se părea inegală. Moşiile strămoşeşti nu-i mai aparţineau de mult prinţului, familia îi căzuse în dizgraţie, iar situaţia lui proastă era cunoscută de toată lumea. Deodată, prinţul părăseşte capitala pentru o vreme, sub cuvînt că vrea să-şi aranjeze treburile şi, peste cîtva timp, se întoarce şi se înconjoară de lux şi strălucire imensă. Balurile grandioase şi seratele îl fac cunoscut la curte. Tatăl frumoasei devine binevoitor şi în oraş are loc nunta cea mai fastuoasă. Probabil că nimeni n-ar fi putut spune cum s-a întîmplat această schimbare şi de unde avea mirele averea aceea fabuloasă. Dar se şoptea pe la spate că ar fi încheiat o înţelegere cu enigmaticul cămătar şi că s-ar fi împrumutat de la acesta. Oricum, nunta deşteptase curiozitatea întregului oraş. Iar mirele şi mireasa erau invidiaţi de toată lumea. Toţi ştiau de dragostea lor fierbinte, statornică, de zbuciumul îndelungat prin care trecuseră amîndoi, de înaltele lor însuşiri. Femeile înfocate prevedeau de pe acum fericirea paradiziacă în care se vor desfăta tinerii căsătoriţi. Dar n-a fost să fie aşa. Într-un singur an, soţul s-a schimbat teribil. Caracterul lui, pînă atunci nobil şi sublim, s-a otrăvit cu veninul geloziei suspicioase, al intoleranţei şi al capriciilor inepuizabile. A început să-şi tiranizeze şi să-şi chinuiască soţia şi, ceea ce nimeni nu şi-ar fi imaginat, s-o trateze neomeneşte, chiar s-o bată. După un an, nimeni nu mai putea recunoaşte în ea pe femeia care strălucise cu puţin timp în urmă, după care se ţineau scai o mulţime de admiratori devotaţi. În sfîrşit, nemaiputînd să-şi îndure soarta grea, ea fu prima care pomeni de

divorţ. Dar, la auzul acestui cuvînt, soţul se mînie grozav. Împins de prima criză de furie, cu cuţitul în mînă, se năpusti în camera ei şi ar fi înjunghiat-o fără îndoială, dacă nişte oameni nu l-ar înşfăcat de mîini şi nu l-ar fi împiedicat s-o facă. Nebun şi disperat, el abătu cuţitul spre sine şi muri în chinuri îngrozitoare.

Pe lîngă cele două cazuri, petrecute în ochii întregii înalte societăţi, lumea povestea numeroase alte întîmplări din sînul claselor de jos, aproape toate cu sfîrşit îngrozitor. Un om de treabă, nebăutor, căzuse în patima beţiei; un vînzător de prăvălie îşi prădase stăpînul; un birjar, care ani de-a rîndul îşi făcuse cinstit meseria, înjunghiase un muşteriu pentru cîţiva bănuţi. Era imposibil ca asemenea istorii, povestite adesea cu înfloriturі, să nu bage groaza în modeştii locuitori ai Kolomnei. Nimeni nu se îndoia că acest om îl are-n el pe necuratul. Se spunea că punea nişte condiţii, încît clientului i se zbîrlea părul în cap şi nenorocitul nu se mai încumeta niciodată să i le împărtăşească altuia, că banii lui au însuşirea de a se înfierbînta şi a te pîrjoli, că-s pecetluiţi cu nişte semne ciudate... ce mai, pe seama lui se năşteau o mulţime de zvonuri neghioabe. Şi cel mai interesant era faptul că toată populaţia Kolomnei, toată această lume de băbuţe sărace, de funcţionari şi artişti mărunţi, cu alte cuvinte toată plevuşca pomenită mai înainte, prefera să îndure cea mai neagră mizerie decît să se împrumute de la teribilul cămătar. S-au găsit bătrîne moarte de foame, care au crezut că-i mai bine să-şi ucidă trupul decît să-şi ducă sufletul la pierzanie. Întîlnindu-l pe stradă, oamenii se simţeau, fără voie, cuprinşi de spaimă. Trecătorul se ferea temător şi apoi, mult timp, se uita cu frică în urmă, urmărind cu privirea silueta lui neobişnuit de înaltă, care se pierdea în zare. Înfăţişarea lui era atît de puţin obişnuită, încît oricine era tentat să-i atribuie ceva supranatural. Aceste linii ale feţei, tăiate neomenesc de adînc, această culoare de aramă încinsă în foc, aceste sprîncene peste măsură de stufoase, ochii groaznici, insuportabili, chiar şi faldurile largi ale straielor lui asiatice – totul parcă mărturisea că patimile celorlalţi oameni erau o nimica toată faţă de cele ce bîntuiau în trupul lui. Tatăl meu se oprea de fiecare dată încremenit cînd îl întîlnea şi nu se putea abţine să nu rostească: „E un

diavol, un diavol în toată legea!“. Dar e timpul să vi-l prezint pe tata, care, de altfel, este eroul principal al acestei istorisiri.

Tata era un om remarcabil în multe privinţe. Era un pictor cum puţini sînt, unul dintre acele miracole pe care numai Rusia le zămisleşte la sînul ei mănos, un autodidact care, fără mentori şi şcoli, a descoperit în sufletul său regulile şi legile, mînat fiind doar de dorinţa de a se perfecţiona şi mergînd, din cauze poate şi lui necunoscute, doar pe drumul pe care i-l arăta sufletul. Era una dintre minunile naturale, pe care contemporanii le califică adesea cu vorba jignitoare de „ignoranţi“ şi care nu se lasă descurajaţi de hulă şi de propriile eşecuri, depăşind cu mult în sufletul lor lucrările ce au făcut posibilă categorisirea lor drept ignoranţi. Printr-un înalt instinct lăuntric el a simţit prezenţa ideii în fiecare obiect, a pătruns de unul singur înţelesul veritabil al expresiei „pictură istorică“, a înţeles de ce un simplu cap, un portret de Rafael, de Leonardo da Vinci, Tizian sau Corregio poate fi numit pictură istorică şi de ce un tablou imens cu subiect istoric este totuşi un *tableau de genre* [258]*, în pofida faptului că pictorul pretinde a face pictură istorică. Şi simţirea interioară, şi propria convingere i-au îndreptat penelul spre subiectele creştine, care sînt ultima şi cea mai de sus treaptă a sublimului. Nu era, ca mai toţi pictorii, ambiţios sau impulsiv. Avea un caracter ferm, cinstit, de om dintr-o bucată, chiar grosolan, acoperit pe dinafară cu o scoarţă întru cîtva insensibilă, nu lipsit de o oarecare mîndrie în suflet. Despre oameni vorbea în acelaşi timp îngăduitor şi tăios. „N-are rost să mă iau după ei, spunea el de obicei, doar nu pentru ei lucrez. Tablourile mele n-o să le duc în vreun salon, locul lor e la biserică. Cine mă va înţelege îmi va mulţumi, cine nu, se va ruga totuşi lui Dumnezeu. N-are rost să-l învinuieşti pe un om de lume că nu se pricepe la pictură. În schimb, el se pricepe la jocul de cărţi, ştie care-i vinul bun, e versat în ce priveşte caii de rasă. Ce-i mai trebuie unui boier? Dacă se amestecă unde nu-i fierbe oala şi se-apucă s-o facă pe deşteptul, atunci să te ţii, nu-ţi mai dă pace şi gata! Fiecare trebuie să rămînă cu ce are, fiecare să-şi vadă de treaba lui. Mai mult îmi place de omul care spune de-a dreptul că nu se pricepe decît de cel care spune că se pricepe, dar habar nu are, şi nu face decît mizerii şi

stricăciuni.“ Lucra pe bani puţini, cît să-i ajungă pentru întreţinerea familiei şi pentru posibilitatea de a-şi vedea de treabă. Pe deasupra, nu refuza niciodată cînd era vorba să ajute pe cineva şi-i întindea întotdeauna o mînă de ajutor cîte unui pictor sărac. Împărtăşea simpla, pioasa credinţă a strămoşilor şi, poate de aceea, pe chipurile pictate de el apărea de la sine acea expresie înaltă, la care nu ajung nici talentele strălucite. În cele din urmă, prin statornicia muncii sale şi prin urmarea neabătută a căii alese, ajunse chiar să cîştige respectul celor care-l categorisiseră drept ignorant şi autodidact necioplit. Bisericile îl asaltau cu comenzi şi tata avea de lucru pînă peste cap. O lucrare îl pasionă foarte mult. Nu-mi mai aduc aminte subiectul, ştiu doar că tabloul trebuia să reprezinte duhul întunericului. Mult timp s-a gîndit ce imagine să-i dea. Voia să zugrăvească pe acest chip toată povara de împilare ce-l copleşeşte pe om. Meditînd la asta, i se năzărea cîteodată chipul misteriosului cămătar şi el se gîndea fără voie: „Uite cine ar trebui să-mi slujească drept model pentru diavol“. Închipuiţi-vă ce mare-i fu uimirea cînd, într-o zi, pe cînd lucra în atelierul său, auzi un ciocănit în uşă, după care intră groaznicul cămătar. Nu putu să nu simtă un fel de fior lăuntric, care-i trecu fără voie prin tot trupul.

— Eşti pictor? îl întrebă cămătarul de-a dreptul.

— Da, sînt pictor, îi răspunse tata nedumerit, aşteptînd să vadă ce-o să urmeze.

— Bine. Fă-mi portretul. Poate că o să mor curînd şi n-am copii. Dar nu vreau să mor de tot, vreau să trăiesc. Eşti în stare să-mi faci un portret, în care să fiu viu în toată puterea cuvîntului?

Tata se gîndi: „Ce mi-aş mai putea dori? Singur vrea să fie diavolul din tabloul meu“. I-a promis. S-au înţeles asupra termenului şi a preţului, iar a doua zi, luîndu-şi paleta şi pensulele, tata era la el acasă. Gardul înalt, cîinii, uşile ferecate şi zăvoarele, ferestrele arcuite, lăzile acoperite cu covoare ciudate şi, în sfîrşit, neobişnuitul amfitrion îi produseră o impresie stranie. Ca un făcut, ferestrele erau astupate de felurite lucruri îngrămădite pe pervazuri, încît numai prin partea de sus pătrundea o geană de lumină. „Drace, ce bine-i cade lumina pe faţă!“ îşi spuse tata în sinea lui şi, avid, se

apucă să picteze, parcă temîndu-se ca nu cumva lumina favorabilă să dispară. „Ce forţă! repetă în sinea lui. Dacă-l zugrăvesc măcar pe jumătate aşa cum este, îi va ucide pe toţi sfinţii şi îngerii mei. Vor păli în faţa lui. Ce forţă diavolească! Pur şi simplu va sări de pe pînză, dacă voi fi cît de cît fidel naturii. Ce linii neobişnuite!“ repeta el la nesfîrşit, sporindu-şi rîvna şi văzînd că unele dintre trăsături se mutau pe pînză. Dar, pe măsură ce chipul căpăta contur, simţea din ce în ce mai puternic o nelinişte apăsătoare, pe care nici el nu şi-o înţelegea. Totuşi, îşi puse în gînd să reproducă întru totul fiecare trăsătură şi expresie imperceptibilă. Mai întîi se ocupă de redarea ochilor. În aceşti ochi era atîta forţă, încît s-ar fi părut că n-are nici un rost să creadă în posibilitatea de a-i picta aşa cum erau ei în realitate. Cu toate acestea, tata ţinea morţiş să ajungă pînă la ultima lor linie şi nuanţă, să le pătrundă misterul... Dar, de îndată ce începu să intre şi să se cufunde cu penelul în ei, în suflet i se iscă un dezgust atît de ciudat, o apăsare atît de neînţeleasă, încît de cîteva ori fu nevoit să pună penelul deoparte şi apoi să-l ia din nou în mînă. În sfîrşit, nu mai putu să suporte, simţi că aceşti ochi i se implîntau în suflet, stîrnind acolo o nelinişte obscură. A doua, a treia zi, acest sentiment se înteţi. I se făcu frică. Aruncă pensula cît colo şi-i spuse verde în faţă că nu-l mai poate picta. Ar fi trebuit să vedeţi cum, auzind aceste cuvinte, se schimbă ciudatul cămătar. I se aruncă tatei la picioare şi îl imploră să-i termine portretul, spunînd că de asta depinde soarta şi existenţa lui în lume, că i-a şi atins cu penelul trăsăturile vii, că, dacă le redă fidel, viaţa lui, printr-o forţă supranaturală, se va menţine în portret, că astfel el, cămătarul, nu va muri cu desăvîrşire, că are nevoie să fie prezent în lume. Aceste cuvinte îl îngroziră pe tatăl meu şi i se părură atît de ciudate şi îngrozitoare, încît aruncă paleta şi penelul şi o zbughi afară din cameră, fugind cît îl ţineau picioarele.

Se gîndi la asta, zbuciumîndu-se, toată ziua şi toată noaptea, iar dimineaţa primi de la cămătar portretul, pe care i-l aduse o femeie, singura fiinţă aflată în slujba lui, care îi spuse de îndată că stăpînul ei nu vrea portretul, că nu-i dă nici un ban pe el şi i-l restituie. În seara aceleiaşi zile află că ciudatul cămătar a murit şi că va fi înmormîntat în legea lui. Toate

acestea i se părură nespus de stranii. Dar, de atunci încolo, caracterul lui se schimbă vădit: se simţea neliniştit, alarmat şi nu-şi dădea nici el seama din ce cauză. Curînd săvîrşi o faptă la care nu s-ar fi aşteptat nimeni. De la un timp încoace lucrările unuia dintre elevii săi începuseră să atragă atenţia unui mic cerc de cunoscători şi amatori. Tata îi apreciase întotdeauna talentul şi-i dăduse tot concursul. Deodată simţi că-l invidiază. Nu mai putea suporta interesul şi laudele la adresa lui. În sfîrşit, ca să se înciudeze şi mai tare, află că elevului său i s-a propus să picteze un tablou pentru o biserică bogată, construită de curînd. Asta îl scoase din sărite. „Nu, n-o să-l las pe mucos să triumfe! spuse el. E prea devreme, frăţioare, să-i pui pe bătrîni cu botul pe labe! Slavă Domnului, încă mai sînt în putere. O să vedem noi cine pe cine pune mai întîi cu botul pe labe.“ Şi omul acesta dintr-o bucată, cinstit, recurse la intrigile şi uneltirile pe care le dispreţuise pînă atunci. În sfîrşit, reuşi să facă astfel încît pentru tabloul respectiv să se anunţe un concurs, la care să poată participa şi alţi pictori cu lucrările lor. Apoi se încuie în camera lui şi se apucă să picteze cu patimă. Parcă voia să-şi concentreze în această lucrare toate forţele, întreaga fiinţă. Şi, într-adevăr, realiză una dintre cele mai bune opere ale sale. Nimeni nu se îndoia că întîietatea va fi de partea lui. Tablourile fură expuse şi toate celelalte, faţă de al lui, erau precum noaptea pe lîngă zi. Deodată, unul dintre membrii comisiei, dacă nu mă înşel, faţă bisericească, făcu o observaţie care îi uimi pe toţi: „Taboul acestui pictor arată într-adevăr mult talent, spuse el. Dar chipurile sînt lipsite de sfinţenie. Dimpotrivă, ochii au ceva demonic, de parcă mîna pictorului ar fi fost călăuzită de o putere necurată“. Toţi priviră tabloul şi se convinseră de adevărul celor spuse. Tata se repezi spre tablou, parcă voind să verifice observaţia aceea jignitoare, dar văzu cu groază că mai tuturor figurilor le pusese ochii cămătarului. Îl priveau atît de demonic şi de ucigător, încît se înfioră fără voie. Tabloul fu respins şi, spre nespusa lui ciudă, tata fu nevoit să audă că întîietatea rămăsese de partea elevului său. E imposibil de descris furia ce clocotea în tata la întoarcerea acasă. Mai că n-o lovi pe mama, îi alungă pe copiii, rupse pensulele şi sfărîmă şevaletul, înşfăcă de pe perete portretul cămătarului, ceru un cuţit, porunci

să se aprindă focul în cămin, avînd de gînd să-l taie bucăţi şi să-l ardă. Astfel îl surprinse un amic, pictor şi el, om vesel, întotdeauna mulţumit de sine, care picta cu plăcere orice i se cerea şi care, cu şi mai multă plăcere, se aşeza la masă sau se apuca de chefuit.

— Ce faci, ce vrei să arzi? întrebă el şi se apropie de portret. Cred că-i una dintre cele mai bune creaţii ale tale. E cămătarul care a murit. Da, e o lucrare perfectă. L-ai prins de minune. Nici cînd era viu, ochii lui n-au privit vreodată cum privesc din tabloul tău.

— Am să văd cum privesc din foc, zise tata, dînd să-l arunce în flăcări.

— Stai, pentru Dumnezeu! spuse prietenul, oprindu-l. Mai bine dă-mi-l mie, dacă ţi-e atît de nesuferit.

Mai întîi tata se împotrivi, apoi acceptă, iar pictorul cel vesel, extrem de mulţumit de achiziţie, luă portretul acasă.

După plecarea lui, tata se simţi brusc mai liniştit. Parcă odată cu portretul i se luase o povară de pe suflet. Se miră singur de răutatea, de invidia care-l cuprinseseră, de felul cum i se schimbase firea. Judecîndu-şi fapta, nu fără o tristeţe lăuntrică, spuse:

— Nu, Dumnezeu a fost cel care m-a pedepsit: pe bună dreptate m-am făcut de ruşine cu tabloul acela. L-am gîndit ca să-mi distrug un confrate. Sentimentul diavolesc al invidiei mi-a purtat penelul, sentimentul diavolesc trebuia să se şi reflecte în el.

Se duse de îndată să-l caute pe fostul său elev, îl îmbrăţişă cu putere, îi ceru iertare şi încercă pe cît putu să-şi repare greşeala. Începu să lucreze din nou, la fel de senin ca mai înainte. Dar tot mai des îngîndurarea începu să se facă văzută pe chipul lui. Se ruga mai mult, era şi mai taciturn şi nu se mai exprima atît de tăios la adresa oamenilor. Curînd un incident îl cutremură şi mai tare. Nu se mai văzuse de mult cu amicul care-i ceruse portretul. Chiar se gîndea să meargă să-l vadă, cînd acesta îşi făcu pe neaşteptate apariţia în camera lui. După cîteva cuvinte şi întrebări de ambele părţi, amicul îi spuse.

— Ei bine, frăţioare, nu degeaba voiai să arzi portretul. Ptiu, drace! Are în el ceva ciudat... Nu cred în puterea vrăjitoarelor, dar să ştii că-l are-n el pe necuratul...

— Cum aşa? întrebă tata.

— Păi, de cînd l-am pus în camera mea, am simţit o tulburare... de parcă aveam de gînd să bag cuţitul în cineva. Toată viaţa n-am ştiut de insomnie, dar acum nu numai prin insomnie am trecut, dar am avut şi nişte vise... Nici eu n-aş putea spune dacă erau vise sau altceva, dar parcă simţeam că mă gîtuie un strigoi şi mi se tot năzărea blestematul de bătrîn. În fine, nu-ţi pot descrie starea în care mă aflam. Aşa ceva nu mi s-a mai întîmplat niciodată. Toate acele zile am umblat ca bezmetic, simţeam un fel de frică, un fel de aşteptare neplăcută. Simţeam că nu pot spune nimănui o vorbă veselă şi sinceră, de parcă lîngă mine ar fi stat mai ştiu eu ce spion. Şi de-abia după ce am dat portretul nepotului meu, care mă tot ruga să i-l fac cadou, am simţit că parcă mi s-a luat o piatră de pe umeri: mi-a revenit, precum vezi, veselia. Aşa că, frăţioare, să ştii: l-ai zugrăvit pe dracul!

Tata ascultă istorisirea cu atenţie şi în cele din urmă îl întrebă:

— Zici că portretul e acum la nepotul tău?

— Da’ de unde! spuse pictorul cel vesel. N-a rezistat nici el. Cred că sufletul cămătarului s-a aciuat în portret: sare afară din ramă, umblă prin cameră. Ţi-ar sta mintea-n loc, dacă ai auzi ce povesteşte nepotu-meu. Aş fi crezut că-i nebun dacă n-aş fi trecut şi eu prin stări de acelaşi fel. L-a vîndut unui colecţionar, dar nici acela nu l-a putut răbda şi l-a strecurat cuiva la rîndul lui.

Această povestire l-a impresionat puternic pe tata. A căzut de-a binelea pe gînduri, l-a apucat ipohondria şi, în cele din urmă, a ajuns să creadă că penelul lui a servit drept unealtă diavolească şi că o parte din viaţa cămătarului a trecut într-adevăr în portret, tulburîndu-i acum pe oameni, insuflîndu-le porniri satanice, abătîndu-l pe pictor de la calea cea dreaptă, trezind în el chinurile invidiei etc., etc. Cele trei nenorociri survenite mai apoi – moartea subită a trei fiinţe dragi: a soţiei, a fiicei şi a unui fiu minor – le-a luat drept pedeapsă cerească şi s-a hotărît să se retragă neapărat din lume. Cînd am împlinit nouă ani, tata m-a dat la Academia de Arte şi, plătindu-şi toate datoriile, s-a dus la o mănăstire izolată, unde a fost curînd hirotonisit călugăr. Acolo i-a uimit pe toţi fraţii prin viaţa sa austeră, prin

respectarea tuturor regulilor mănăstireşti. Stareţul, aflînd de măiestria penelului său, i-a cerut să picteze icoana cea mare din biserică. Dar fratele cel smerit i-a răspuns cu tărie că nu-i vrednic să pună mîna pe penelul pîngărit, că el însuşi, prin trudă şi mari jerfe, trebuie să-şi cureţe sufletul mai întîi şi abia apoi să se apuce de o asemenea lucrare. Stareţul n-a vrut să-l silească. Tata făcea tot posibilul ca să-şi înăsprească viaţa de călugăr. În cele din urmă şi aceasta i se păru prea blîndă şi insuficient de ascetică. Cu binecuvîntarea stareţului, se retrase în pustie, ca să fie singur de tot. Acolo îşi clădi din crengi o chilie, mînca numai rădăcini crude, căra pietre dintr-un loc într-altul, de la răsăritul la apusul soarelui stătea nemişcat într-un loc cu mîinile ridicate spre cer, îngînînd întruna rugăciuni. Pe scurt, părea să caute toate treptele posibile ale răbdării şi acea totală uitare de sine, ale cărei pilde pot fi găsite doar în vieţile sfinţilor. Astfel, multă vreme, cîţiva ani la rînd, îşi istovi trupul, întărindu-l în acelaşi timp cu puterea dătătoare de viaţă a rugăciunii. În sfîrşit, într-o bună zi, se întoarse la mănăstire şi-i spuse cu tărie stareţului: „Acum sînt gata. Cu voia Domnului, voi săvîrşi ce am de făcut“. Subiectul ales de el era naşterea lui Iisus. Un an întreg lucră fără să iasă din chilie, hrănindu-se cu mîncare de post şi rugîndu-se neîncetat. Dar la sfîrşitul anului tabloul era gata. Într-adevăr, era o minune a penelului. Trebuie să vă spun că nici fraţii, nici stareţul n-aveau cine ştie ce cunoştinţă în domeniul picturii. Dar fură cu toţii uimiţi de sfinţenia figurilor. Sentimentul de smerenie şi blîndeţe dumnezeiască a chipului Maicii Preacurate, aplecată deasupra Pruncului, adînca înţelepciune din ochii dumnezeiescului Prunc, care parcă de pe-acum zărea în depărtare, tăcerea solemnă a regilor uimiţi de minunea divină, căzuţi la picioarele lui Iisus, şi, în sfîrşit, tăcerea sfîntă, inexprimabilă, în care era cufundat întreg tabloul, toate acestea apăreau într-o forţă atît de armonioasă şi într-o frumuseţe atît de strălucitoare, încît impresia era magică. Toţi călugării îngenunchează în faţa icoanei şi, înduioşat, stareţul rosti: „Nu, nu se poate ca un om, numai cu ajutorul artei omeneşti, să picteze un asemenea tablou. Puterea cea sfîntă, puterea cea de sus ţi-a călăuzit penelul şi binecuvîntarea cerurilor a pogorît asupra lucrării tale“.

Eu tocmai îmi terminasem studiile la Academie, primisem medalia de aur şi, împreună cu ea, fericita speranţă a unei călătorii în Italia, cel mai frumos vis al unui pictor de douăzeci de ani. Nu-mi mai rămînea decît să-mi iau rămas-bun de la tatăl meu, de care mă despărţisem de doisprezece ani. Mărturisesc că pînă şi chipul lui îmi dispăruse din memorie. Auzisem cîte ceva de sfinţenia ascetică a vieţii lui şi-mi închipuiam că voi vedea înfăţişarea aspră a unui pustnic, străin de toate cele lumeşti în afară de chilia lui şi rugăciune, un om istovit, stors de vlagă după atîta post şi priveghere. Şi ce mult m-am mirat cînd în faţa mea a apărut un bătrîn frumos, aproape un sfînt! Pe chipul lui nu era nici urmă de istovire, faţa îi era luminată de o bucurie cerească. Barba albă ca zăpada şi pletele moi, aproape vaporoase şi la fel de colilii, îi cădeau pitoresc pe piept, atingînd cingătoarea veşmîntului sărăcăcios de călugăr. Dar cel mai mult m-au mirat vorbele şi ideile lui despre artă, pe care, mărturisesc, mult timp le voi păstra în suflet şi aş dori ca fiecare confrate al meu să facă la fel.

— Te-am aşteptat, fiule, îmi spuse el, cînd m-am apropiat să mă binecuvînteze. Ai în faţă o cale pe care de-acum înainte ţi se va depăna viaţa. Calea ta e curată, să nu te abaţi de la ea. Ai talent. Să nu-l risipeşti, căci talentul e cel mai pe preţ dar al Domnului. Cercetează, studiază tot ce vezi, supune totul penelului tău, deprinde-te să vezi în toate ideea lăuntrică şi, mai ales, străduieşte-te să dezlegi înalta taină a creaţiei. Fericit e cel ales să o stăpînească. Pentru el nu există în natură vreun obiect inferior. În cele neînsemnate pictorul-creator e la fel de mare ca şi în lucrurile importante. Ceea ce e demn de dispreţ la el nu mai are nimic demn de dispreţ, căci în lucrul acela, nevăzut, este prezent sufletul sublim al creatorului şi ceea ce e demn de dispreţ a şi căpătat o expresie înaltă, întrucît a trecut prin purgatoriul sufletului său. Pentru om, arta conţine o aluzie la raiul dumnezeiesc, ceresc şi, prin asta, arta e mai presus de om. Cu cît liniştea solemnă e mai presus de orice tulburare lumească, cu cît creaţia este mai presus de distrugere, cu cît un înger, numai prin curata nevinovăţie a sufletului lui senin, e mai presus de toate nenumăratele puteri şi trufaşele patimi ale satanei, pe atît o sublimă creaţie a artei e mai presus de tot ce

există în lume. Sacrifică totul pentru artă şi iubeşte-o cu patimă. Dar nu cu o patimă plină de pofte lumeşti, ci cu una blîndă, cerească. Fără ea omul nu-i în stare să se înalţe deasupra pămîntului şi nu poate da glas sunetelor minunate ale împăcării. Căci întru alinarea şi împăcarea tuturor coboară în lume înalta creaţie a artei. Ea nu poate sădi revolta în suflet ci, ca o rugăciune sonoră, se avîntă mereu spre Dumnezeu. Însă sînt clipe, clipe negre...

Tata se opri şi eu văzui că faţa lui senină i se întunecă deodată, de parcă ar fi trecut peste ea umbra fugară a unui nor.

— Am trecut în viaţă printr-o întîmplare, spuse el. Nici pînă astăzi nu pot înţelege ce-a fost chipul ciudat pe care l-am avut drept model. Trebuie să fi fost o arătare diavolească. Ştiu că lumea tăgăduieşte existenţa diavolului şi de aceea nu voi vorbi despre el. Voi spune doar că l-am pictat cu dezgust, că nu simţeam nici o plăcere în timp ce lucram. Am vrut să-mi calc pe inimă şi, fără să pun suflet în ceea ce făceam, să înăbuş totul şi să-i fiu fidel naturii. N-a fost o operă de artă şi de aceea sentimentele pe care le încearcă toţi privind tabloul sînt rebele, alarmante, nu sînt trăirile pictorului, căci acesta, chiar şi înconjurat de nelinişte, împrăştie tihnă în preajma sa. Mi s-a spus că acest portret trece din mînă în mînă şi seamănă în suflete impresii chinuitoare, făcînd să încolţească în inima pictorilor invidia, ura neagră faţă de confraţi, setea feroce de a persecuta şi asupri. Să te păzească Cel de Sus de asemenea patimi! Nimic nu-i mai groaznic decît ele. Mai bine să rabzi tu amarul tuturor prigonirilor posibile, decît să arunci asupra cuiva o umbră cît de mică de prigoană. Păstrează-ţi sufletul curat. Cine are talent, acela trebuie să fie mai curat la suflet decît toţi ceilalţi. Altuia multe i se vor ierta, dar celui cu talent nu i se va ierta nimic. E de-ajuns ca o roată să-l împroaşte cu un singur strop pe omul ieşit din casă îmbrăcat în haine curate de sărbătoare şi de îndată toată lumea se adună împrejurul lui, îl arată cu degetul, îşi rîde de neglijenţa lui, fără să vadă mulţime de pete de pe hainele de zi cu zi ale altor trecători. Căci pe straiele de toate zilele petele nu se văd.

Tata mă binecuvîntă şi mă îmbrăţişă. Niciodată n-am mai avut în viaţă un sentiment atît de înălţător. Cu o veneraţie ce depăşea dragostea de fiu, m-am lipit de pieptul lui şi i-am sărutat părul argintiu, răsfirat pe rasă. O lacrimă sclipi în ochii lui.

— Fiule, îndeplineşte-mi o rugăminte, îmi spuse el în clipa despărţirii. Poate vei da vreodată de portretul de care ţi-am vorbit. Îl vei recunoaşte după ochii neobişnuiţi şi după expresia lor nefirească. Orice-ar fi, distruge-l...

Vă daţi seama şi singuri că n-am putut să nu jur că-i voi îndeplini această dorinţă. Timp de cincisprezece ani nu mi s-a întîmplat să dau peste ceva care să semene cît de cît cu descrierea făcută de tatăl meu, cînd deodată, aici, la licitaţie...

În clipa aceea, fără să termine ce avea de spus, pictorul îşi întoarse privirea spre perete, ca să mai vadă o dată portretul. Într-o clipă, aceeaşi mişcare o făcu toată mulţimea celor care ascultau, căutînd din priviri neobişnuitul portret. Dar, spre marea lor uimire, portretul nu mai era la locul lui. O rumoare tulbure trecu prin mulţime şi spoi se auzi limpede exclamaţia: „A fost furat!“. Cineva izbutise să şterpelească tabloul, profitînd de neatenţia publicului, captivat de povestirea pictorului. Şi mult timp cei prezenţi rămaseră nedumeriţi, nemaiştiind dacă într-adevăr văzuseră ochii aceia neobişnuiţi sau dacă totul nu fusese decît o nălucire, apărută doar pentru o clipă în ochii lor obosiţi să tot privească vechile picturi.

Traducere de Emil Iordache

239 *Piaţa Şciukin* – una dintre pieţele Petersburgului.

240 *Militrisa Kirbitievna* – personaj dintr-un basm popular rusesc.

241 *Eruslan Lazarevici, Foma şi Erioma* – personaje ale basmelor populare şi ale picturii de gang.

242 *Guido, Reni* (1575-1642) – pictor italian.

243 *Kutuzov, Mihail Ilarionovici* (1745-1813) – prinţ de Smolensk, mareşal rus, celebru prin războiul purtat împotriva lui Napoleon.

244* E încîntător! Lise, Lise, vino aici! (fr.).

245 *Teniers, David* (1610-1690) – pictor flamand.

246* Ce figură drăguţă! (fr.).

247 *Nol* – „zero“ (rus.).

248* Ce idee fericită! (fr.).

249 *Corina* – eroina romanului cu acelaşi nume de Madame de Staël.

250 *Ondina* – eroina poemului cu acelaşi nume de V.A. Jukovski, scrisă pe motivele unei nuvele a scriitorului german Friedrich Lamotte-Foqué (1777-1843).

251 *Aspasia* (sec. V î.Hr.) – grecoaică, celebră prin inteligenţă şi frumuseţe, iubita lui Pericle.

252* Există ceva extraordinar în toată figura sa! (fr.).

253 *vasilisc* – şarpe fabulos, care ucide numai cu privirea.

254 Este vorba despre poezia *Demonul* de Puşkin.

255 *…cufundaţi în lumea zefirilor şi a amoraşilor* – parafrază a unui replici din *Prea multă minte strică* de A.S. Griboedov (despre un moşier, amator de teatru cu iobagi, care şi-a cheltuit averea).

256 *Ecaterina a II-a* – numită şi „cea Mare“, împărătească a Rusiei (1762-1796).

257 *Grandisson* – eroul romanului lui S. Richardson (1689-1761), *Istoria lui sir Grandisson*.

258* Pictură de gen (fr.).

Mantaua

La departamentul... dar mai bine să nu spunem la care departament. Nimic mai supărător decît departamentele, regimentele şi cancelariile de tot felul, adică, pe scurt, decît castele administrative, de orice fel ar fi ele. Acum fiecare individ consideră că o ofensă adusă lui personal lezează întreaga societate. Se zice că, nu demult, s-a primit o reclamaţie din partea unui căpitan-ispravnic, nu-mi mai aduc aminte din ce oraş, în care acesta relatează negru pe alb că decretele de stat sînt călcate în picioare şi că sacrosanctul său nume este pur şi simplu luat în deşert. Iar ca dovadă a anexat la reclamaţie un tom voluminos, o scriere romantică, în care, la fiecare zece pagini, îşi face apariţia un căpitanispravnic, uneori chiar beat-turtă. Aşadar, pentru a evita orice neplăceri, e mai bine să numim departamentul cu pricina *departamentul cutare*. Deci, la *departamentul cutare* îşi făcea slujba *funcţionarul cutare*. Nu s-ar zice că omul era remarcabil, dimpotrivă, era scund, cam ciupit de vărsat, cam roşcovan, părînd şi puţin cam scurt de vedere, cu un început de chelie pe frunte, cu zbîrcituri pe ambii obraji şi cu acea culoare a feţei care se numeşte hemoroidală... Ce să-i faci! Vinovată e clima Petersburgului. În ce priveşte gradul (căci la noi trebuie să spui înainte de toate care-i gradul), era ceea ce se numeşte etern consilier titular, de care, aşa cum se ştie, şi-au bătut joc şi au rîs pe săturate feluriţi scriitori care au lăudabila deprindere de a tăbărî asupra tuturor celor care nu pot să muşte. Numele de familie al funcţionarului era Başmacikin[259]. Numele de familie îşi trăda originea: venea de la botină. Dar cînd, în ce epocă şi în ce fel a descins numele de la botină, asta nu se ştie chiar deloc. Şi tatăl, şi bunicul, chiar şi cumnatul şi absolut toate rudele lui Başmacikin umblau în cizme, schimbînd doar de trei ori pe an pingelele. Se mai numea Akaki Akakievici. Poate că numele acesta i se va părea cititorului întru cîtva ciudat şi căutat cu tot dinadinsul, dar îl pot încredinţa că nu l-a căutat nimeni şi că s-a impus de la sine în

urma unor împrejurări care au creat imposibilitatea de a i se da altul. Iată cum s-a întîmplat. Akaki Akakievici s-a născut, dacă nu mă înşală memoria, în noaptea de 23 martie. Răposata maică-sa, văduvă de funcţionar, o femeie foarte cumsecade, s-a gîndit, după cum se cuvine, să-şi boteze copilul. Maică-sa încă mai zăcea pe patul din dreptul uşii, iar de-a dreapta ei stăteau cumătrul, un om tare cumsecade, Ivan Ivanovici Eroşkin[260], şef de birou la senat, şi cumătra, soţia ofiţerului de poliţie din cartier, femeie cu virtuţi rare, pe numele ei Arina Semionovva Belobriuşina[261]. Lehuzei i s-a dat să aleagă oricare din trei nume: Mokki, Sossi sau să-şi boteze copilul cu numele mucenicului Hozdazat. „Nu, se gîndi răposata, tare-s nu ştiu cum numele astea.“ Ca să-i facă pe plac, deschiseră calendarul la altă filă. Ieşită alte trei nume: Trifili, Dula şi Varahasi. „Asta-i pedeapsa lui Dumnezeu! murmură bătrîna. De cînd sînt pe lume n-am mai auzit asemenea nume. Să fi fost măcar Varadat sau Varuh, dar nu Trifili şi Varahasi.“ Mai întoarseră o filă. Ieşiră: Pahvikahi şi Vahtisi. „Nu, spuse bătrîna, văd că asta îi e soarta. Dacă-i pe-aşa, mai bine să poarte numele lui taică-su. Taică-su a fost Akaki, şi fiul să fie tot Akaki.“ De aici provine Akaki Akakievici. Copilul fu botezat, ocazie cu care începu să plîngă şi făcu o grimasă, de parcă presimţea că va fi consilier titular. Deci, aşa s-au întîmplat lucrurile. Dacă le-am relatat aici, n-am făcut-o decît ca pînă şi cititorul să vadă că totul s-a întîmplat de nevoie şi că era imposibil să i se fi dat alt nume. Cînd şi în ce an a intrat la departament şi cine l-a numit în slujbă – nici de asta nu-şi mai amintea nimeni. Oricît de mulţi directori şi feluriţi şefi se schimbau, Akaki Akakievici era văzut în acelaşi loc, în aceeaşi poziţie, în aceeaşi funcţie de copist, aşa că ulterior toţi ajunseră să creadă că aşa s-a născut pe lume, gata de slujbă, cu uniforma pe el şi cu chelia pe cap. La departament nu se bucura de respectul nimănui. Uşierii nu numai că nu se ridicau atunci cînd apărea el, dar nici măcar nu-l priveau, de parcă prin sala de primire nu trecea decît o muscă în zbor. Şefii se purtau cu el cumva rece şi despotic. Cîte un subşef de birou îi vîra sub nas hîrtiile, fără să-i spună nici măcar „copiaţi-le“ ori „uite ceva interesant şi drăguţ“ sau altceva plăcut, cum se obişnuieşte în instituţiile cu funcţionari bine-crescuţi. Iar el, de-abia uitîndu-

se la hîrtie, o lua fără să-l privească pe cel care i-o punea pe masă şi fără să se întrebe dacă acesta era autorizat s-o facă. O lua şi se apuca imediat s-o copieze. Funcţionarii tineri rîdeau de el şi-l ironizau atît cît le permitea inteligenţa lor de birocraţi, povesteau în prezenţa lui felurite anecdote născocite tot pe seama sa: despre gazda la care stătea, o bătrînă de şaptezeci de ani, spuneau că-l bate, îl întrebau cînd va fi nunta, îi presărau pe cap bucăţele de hîrtie, zicînd că-s fulgi de nea. La toate acestea, Akaki Akakievici nu răspundea, de parcă în faţa lui nu s-ar fi aflat nimeni. Munca sa nu avea cîtuşi de puţin de suferit din pricina şicanelor: sîcîit de toată lumea, nu făcea nici o greşeală de scriere. Numai dacă gluma era mult prea insuportabilă, numai cînd cineva îi dădea peste mînă, împiedicîndu-l să-şi vadă de treabă, rostea: „Lăsaţi-mă în pace, de ce mă necăjiţi?“. Şi ceva ciudat răzbătea atunci în cuvintele lui şi în tonul cu care le rostea. Se simţea ceva ce îţi făcea atîta milă, încît un tînăr nou în serviciu care, urmînd exemplul celorlalţi, îşi permise să-şi rîdă de el se opri deodată ca săgetat şi de-atunci parcă totul i se arăta în altă lumină şi sub altă înfăţişare. O putere supranaturală îl înstrăină de colegii săi, pe care de-abia-i cunoscuse şi-i luase drept oameni cumsecade şi de lume. Şi, mult timp după aceea, în momentele cele mai vesele, îl vedea în faţa ochilor pe funcţionarul acela scund, cu chelie pe cap, cu vorbele sale mişcătoare: „Lăsaţi-mă în pace, de ce mă necăjiţi?“. Şi, în aceste cuvinte răscolitoare, se făcea auzit ecoul altor vorbe: „Sînt fratele tău“. Iar bietul tînăr îşi acoperea faţa cu mîinile şi de multe ori în viaţa lui s-a cutremurat apoi, văzînd cîtă neomenie zace în om, cîtă brutalitate sălbatică se ascunde sub aparenţa de om de lume, rafinat şi cultivat şi – Doamne! – asta chiar la persoanele pe care societatea le consideră nobile şi cinstite...

Nu cred să se mai fi putut găsi un om care să trăiască numai pentru munca lui. E puţin să spun că-şi dădea toată osteneala. Nu, el muncea cu dragoste. Copiind hîrtiile, el se vedea într-o lume variată şi plăcută. Desfătarea i se exprima pe chip. Unele litere erau favoritele lui şi, dacă ajungea la ele, nu mai ştia pe ce lume se află: rîdea încetişor, făcea cu ochiul, se ajuta şi cu buzele, aşa că pe faţă parcă i se putea citi fiecare literă

pe care o caligrafia pana lui. Dacă ar fi fost recompensat pe măsura rîvnei depuse, el, spre marea sa mirare, ar fi ajuns, poate, consilier de stat. Dar în fapt, cum spuneau spiritualii lui colegi, se alesese la petliţă cu o cheutoare şi cu hemoroizi mai jos de şale. De altfel, nu s-ar putea spune că nimeni nu i-ar fi acordat atenţie. Un director, fiind om bun la suflet şi dorind să-l răsplătească pentru numeroşii ani de slujbă, dădu dispoziţie să i se încredinţeze o lucrare mai importantă decît transcrierea documentelor. Pe baza unui dosar rezolvat, trebuia să întocmească o adresă către o altă instituţie. Nu avea decît de schimbat titlul şi de trecut ici-colo nişte verbe de la persoana întîi la a treia. Se căzni pînă îl trecură toate sudorile, îşi şterse fruntea şi, în cele din urmă, spuse: „Nu, mai bine daţi-mi ceva de copiat“. De atunci îl lăsară să-şi vadă de copiile lui. În afară de această activitate, parcă nu mai exista nimic pentru el. Nu se gîndea cîtuşi de puţin la îmbrăcăminte: uniforma lui nu era verde, ci mai curînd roşcată, precum tărîţea. Gulerul îi era strîmt, îngust, aşa că gîtul lui, destul de scurt de altminteri, ieşind din guler, părea nefiresc de lung, ca la pisoii de ghips cu capetele bălăngănindu-se, pe care îi poartă cu zecile pe creştet ruşii care se dau drept străini. Şi întotdeauna i se lipea ceva de uniformă: ba un fir de fîn, ba o aţă. Pe deasupra, mai avea şi deosebitul talent ca, mergînd pe stradă, să nimerească chiar sub fereastra pe care cineva arunca tot felul de lături, aşa că purta mereu la pălărie coji de pepene verde sau galben şi multe alte asemenea necurăţenii. Niciodată în viaţă nu acordase atenţie întîmplărilor de pe stradă, care, după cum se ştie, îi interesează la culme, zi de zi, pe confraţii lui funcţionari, care au nişte ochi atît de ageri şi de pătrunzători încît, de pe celălalt trotuar, observă cum insului cutare i s-a rupt cureluşa ce trece de la manşeta pantalonilor pe sub talpă, incident ce le stîrneşte întotdeauna un zîmbet maliţios.

Însă Akaki Akakievici, dacă îşi arunca undeva privirea, nu vedea decît rîndurile drepte, aşternute cu scrisul lui caligrafic şi numai dacă, făcîndu-şi apariţia cine ştie de unde, cîte un bot de cal i se aşeza pe umăr şi-i sufla din nări un întreg uragan de-a dreptul în obraz, de-abia atunci îşi dădea seama că nu se află la mijlocul unui rînd, ci mai curînd în mijlocul străzii.

Ajungînd acasă, se aşeza de îndată la masă, îşi sorbea pe fugă ciorba, mînca o bucată de carne de vită cu ceapă, fără să-i simtă gustul, înghiţea cu tot cu muşte şi cu ce mai dădea Dumnezeu să-i pice în farfurie în acel anotimp. Simţind că stomacul începe să i se umfle, se ridica de la masă, scotea un borcănel cu cerneală şi copia hîrtiile aduse acasă. Dacă nu avea nici o hîrtie adusă de la serviciu, făcea pentru propria lui plăcere cîte o copie, mai ales dacă hîrtia nu era remarcabilă prin frumuseţea stilului, ci prin adresa unei persoane noi sau importante.

Chiar şi în ceasurile cînd cerul cenuşiu al Petersburgului se întunecă de-a binelea şi întreaga tagmă funcţionărească s-a săturat şi s-a ospătat pe măsura posibilităţilor oferite de leafă şi de poftă; cînd toţi s-au odihnit după scîrţîitul penelor de la departamente, după alergătură, după tot felul de treburi personale sau ale altora, după tot ce întreprinde din proprie iniţiativă, chiar şi cu asupră de măsură, omul nepotolit; cînd funcţionarii se grăbesc să se bucure de timpul liber: unii mai dezgheţaţi zoresc la teatru, alţii ies pur şi simplu în stradă, cu gînd să se ţină scai după vreo pălărioară, alţii se duc la o serată ca să-şi omoare timpul făcîndu-i complimente vreunei fetişcane nostime, steaua unui mic cerc funcţionăresc, iar alţii, cum se întîmplă cel mai adesea, îşi vizitează cîte un confrate care locuieşte la etajul al treilea sau al doilea, în două camere cu antreu sau bucătărie şi cu oarecare pretenţii de a fi în pas cu moda, datorită unei lămpi sau altui fleac cumpărat cu multe sacrificii, cu renunţări la mese şi distracţii; cu alte cuvinte, chiar în timpul cînd toţi funcţionarii se împrăştie prin micile apartamente ale amicilor ca să joace *whist*, sorbind ceai din pahare şi ronţăind pesmeţi de cîte o copeică, să pufăie din ciubucele lungi, povestind, în timp ce împart cărţile, cancanuri din înalta societate, ajunse la urechea lor, la care rusul nu poate renunţa niciodată, în orice situaţie s-ar afla, sau chiar cînd nu mai au despre ce să vorbească, spunînd eterna anecdotă cu comandantul pieţei, la care vine cineva să-i spună că i s-a retezat coada calului turnat în bronz de Falconet[262], mai pe scurt, chiar în răgazul cînd toţi încearcă să se distreze, Akaki Akakievici nu-şi permitea nici cea mai mică distracţie. Nimeni n-ar fi putut spune că l-ar fi văzut la vreo serată. Săturîndu-se de scris, se culca

zîmbind, cu gîndul la ziua care urma: oare ce-i va trimite Dumnezeu să transcrie mîine? Astfel se depăna viaţa paşnică a unui om care, cu o leafă de patru sute de ruble, ştia să fie mulţumit de soarta sa. Şi poate astfel s-ar fi depănat pînă la adînci bătrîneţi, dacă n-ar fi fost acele necazuri ce presară nu numai calea vieţii consilierilor titulari, ci şi a celor secreţi, activi, de curte şi de tot felul, chiar şi a celor care nu consiliază pe nimeni şi nu sînt consiliaţi de nimeni.

Există la Petersburg un duşman puternic al tuturor celor care au leafa de patru sute de ruble pe an sau cam atît. Duşmanul acesta nu-i nimeni altul decît gerul nostru nordic, deşi, de altfel, se spune că ar fi foarte sănătos. Dimineaţa, după ora opt, tocmai în vremea cînd străzile forfotesc de slujbaşii care merg la departamentele lor, dumnealui începe să le tragă la nimereală peste nasuri atîtea bobîrnace zdravene şi usturătoare, încît bieţii funcţionari nu mai ştiu cum să-şi dosească nasurile mai bine. În acest răstimp, cînd pînă şi înalţilor demnitari le îngheaţă fruntea şi le lăcrimează ochii, bieţii consilieri titulari sînt uneori lipsiţi de apărare. Singura salvare e să străbaţi în fugă, cu mantaua firavă pe umeri, cele cinci sau şase străzi şi apoi să tropăieşti zdravăn din picioare în vestibul, pînă se dezmorţesc astfel toate aptitudinile şi talentele care ţi-au îngheţat pe drum, dar care sînt necesare pentru îndeplinirea obligaţiilor de serviciu.

De la un timp, Akaki Akakievici începu să simtă că-l cam frige în spinare şi pe umăr, cu toate că se străduia să străbată cît mai iute spaţiul reglementar. Pînă la urmă se întrebă dacă nu cumva mantaua lui o fi avînd cine ştie ce cusururi. Cercetînd-o acasă, descoperi că în două-trei locuri, tocmai pe spate şi pe la umeri, era precum sita: postavul se rosese într-un asemenea hal, încît se vedea prin el, iar căpuşeala se făcuse ferfeniţă. Trebuie să ştiţi că şi mantaua lui Akaki Akakievici era subiect de batjocură pentru funcţionari: o deposedaseră pînă şi de respectabilul nume de manta şi-i spuneau capot. Într-adevăr, avea o alcătuire ciudată: gulerul i se micşora de la un an la altul, căci oferea material pentru cîrpirea altor porţiuni. Cîrpirea nu dovedea arta croitorului, aşa că mantaua era urîtă ca un sac. Văzînd despre ce-i vorba, Akaki Akakievici îşi zise că trebuie să i-o ducă

lui Petrovici, croitorul care locuia undeva la etajul al treilea, cu acces pe scara de serviciu. Acesta, cu toate că era chior de-un ochi şi cu faţa ciupită de vărsat, se ocupa cu destul succes de repararea pantalonilor şi a fracurilor de funcţionari sau nefuncţionari; asta, desigur, cînd nu era în stare de ebrietate şi nu-i umblau alte planuri prin cap. Despre acest croitor, fireşte, n-ar trebui să vorbim prea mult; însă, deoarece regula cere ca într-o nuvelă caracterul fiecărui personaj să fie conturat cu precizie, poftească şi Petrovici încoace.

Mai întîi se numea pur şi simplu Grigori şi fusese iobagul unui moşier. Petrovici a început să se numească după ce a primit actul de dezrobire şi s-a apucat de băut destul de tare în zilele de sărbătoare, mai întîi în cele mari, apoi de-a valma, la toate sărbătorile bisericeşti însemnate în calendar cu o cruciuliţă. În această privinţă era credincios obiceiurilor strămoşeşti şi, certîndu-se cu nevasta, zicea că-i femeie necredincioasă şi nemţoaică. Deoarece ne-a luat gura pe dinainte şi am pomenit-o pe nevastă-sa, s-ar cuveni să-i dedicăm şi ei două-trei vorbe. Dar, din păcate, nu se ştiu prea multe despre ea, în afară de faptul că Petrovici avea o nevastă, că purta bonetă şi nu basma şi că, după cît se pare, nu se putea lăuda cu frumuseţea: în tot cazul, întîlnind-o, numai soldaţii din regimentele de gardă i se uitau pe sub bonetă, mişcîndu-şi mustăţile şi vorbindu-i cu o voce aparte.

Urcînd scara ce ducea spre Petrovici, care, ca să fim drepţi, era toată îngălată cu apă, lături şi se distingea prin acea duhoare de spirt care ustură ochii şi, după cum se ştie, este prezentă în permanenţă pe toate scările de serviciu ale clădirilor din Petersburg, deci, urcînd scara, Akaki Akakievici se gîndea cam cît va cere Petrovici; şi-şi hotărî să nu-i dea mai mult de două ruble. Uşa era deschisă, deoarece gospodina, care prăjea nişte peşte, făcuse atîta fum la bucătărie, încît nici măcar gîndacii nu mai puteau fi zăriţi. Akaki Akakievici trecu prin bucătărie fără ca gospodina să-l observe şi pînă la urmă ajunse într-o cameră unde, pe o masă lată din lemn nevopsit, îl văzu pe Petrovici şezînd cu picioarele sub el, ca un paşă turcesc. Avea picioarele goale, după obiceiul croitorilor atunci cînd lucrează. Şi, de îndată, Akaki Akakievici îşi ţintui privirea asupra degetului mare, pe care-l cunoştea

foarte bine, cu unghia stîlcită, groasă şi tare ca o carapace de broască-ţestoasă. Petrovici avea la gît o jurubiţă de fire de mătase şi de aţe, iar pe genunchi ţinea un fel de vechitură. De vreo trei minute se căznea să bage aţa în ac, dar nu nimerea şi de aceea era foarte furios pe întunericul din cameră şi chiar pe firul de aţă, bombănind cu jumătate de glas: „Nu vrea să intre, nemernica! Mi-ai mîncat zilele, lepră!“. Lui Akaki Akakievici îi păru rău că a nimerit tocmai într-un asemenea moment. Îi plăcea să-i comande ceva lui Petrovici atunci cînd cel din urmă era cu chef sau, cum se exprima nevastă-sa, „l-a turtit rachiul, chiorul dracului“. Într-o asemenea stare, Petrovici lăsa de obicei foarte uşor mai ieftin şi se înţelegea cu muşteriul, ba îi mai făcea şi plecăciuni. Apoi, ce-i drept, venea nevastă-sa, plîngîndu-se că bărbatu-său era beat şi de aceea luase atît de ieftin, dar era de-ajuns să mai pui o grivnă şi totul se aranja. Acum însă Petrovici părea să fie treaz, fiind deci sucit, neînduplecat şi pornit să ceară al dracului de scump. Akaki Akakievici îşi dădu seama de asta şi era cît pe ce, cum se spune, să bată în retragere, dar era prea tîrziu. Petrovici îl aţinti cu singurul său ochi, iar Akaki Akakievici îngînă fără voie:

— Bună seara, Petrovici!

— Bună seara, domnule, spuse Petrovici şi-şi aruncă pieziş privirea spre mîinile lui Akaki Akakievici, voind să vadă ce pradă îi aduce.

— Am venit, Petrovici, ca să...

Trebuie să ştiţi că Akaki Akakievici se exprima de cele mai multe ori prin prepoziţii, adverbe şi, în sfîrşit, prin particule care, hotărît lucru, nu aveau nici un înţeles. Dacă se afla în dificultate, obişnuia chiar să nu sfîrşească frazele, aşa că, în mod frecvent, începînd cu vorbele: „Asta, zău, e exact ca...“, nu mai continua deloc, uitînd să mai adauge ceva şi fiind încredinţat că a spus tot ce avea de spus.

— Ce-i asta? întrebă Petrovici şi, în acelaşi timp, îi cercetă cu singurul lui ochi întreaga uniformă, de la guler la mîneci, spate, poale şi petliţe, toate acestea fiindu-i bine cunoscute, căci chiar el le lucrase. Aşa obişnuiesc să facă toţi croitorii cînd îşi întîlnesc clienţii.

— Păi, uite, Petrovici... mantaua, postavul... vezi şi singur, peste tot e trainic, s-a cam prăfuit şi pare vechi, dar e nou şi numai într-un singur loc s-a cam... la spate şi la un umăr s-a ros un pic, iar pe umărul ăsta puţin de tot. Vezi şi dumneata, asta-i tot. Nici n-ai mult de lucru...

Petrovici luă capotul, îl aşternu mai întîi pe masă, îl cercetă îndelung, clătinînd din cap, apoi întinse mîna spre pervaz după tabachera rotundă cu portretul unui general, nu se ştie care, deoarece locul în care se afla faţa acestuia era spart cu degetul şi astupat cu un petic pătrat de hîrtie. După ce trase o priză de tabac, Petrovici desfăcu capotul în mîini, îl cercetă la lumină, clătină iarăşi din cap, iarăşi săltă capacul cu generalul lipit cu hîrtie şi, mai trăgînd o priză, închise tabachera, o băgă în buzunar şi spuse în cele din urmă:

— Nu, nu mai poate fi dreasă. Garderoba-i prea şubredă!

Auzind aceste vorbe, Akaki Akakievici îşi simţi inima cît un purice.

— Cum să nu se poată, Petrovici? întrebă el cu glas rugător, de copil. Păi, nu s-a ponosit decît un pic pe umeri. Nu cred să n-ai tu nişte bucăţele...

— De găsit s-or găsi ele, bucăţelele, spuse Petrovici. Dar nu pot fi cusute: postavul e putred de tot, îl împungi cu acul şi se destramă.

— Dacă se destramă, îi pui dumneata un petic.

— Păi, n-am pe ce pune peticul, n-are de ce se ţine, postavul s-a învechit din cale-afară. Vorba vine că-i postav, dar vedeţi că suflă vîntul prin el.

— Poate faci cumva. Că altfel cum adică!...

— Nu, spuse Petrovici hotărît, nu se mai poate face nimic. E ponosită rău de tot. Mai bine vă faceţi obiele din ea la iarnă, căci ciorapii nu ţin cald. Ciorapii i-au scornit nemţii, ca să stoarcă lumea de bani (lui Petrovici îi plăcea să-i zgîndăre pe nemţi din cînd în cînd). Cît despre manta, va trebui să vă faceţi una nouă.

Auzind cuvîntul „nouă“, Akaki Akakievici simţi că i se împăienjenesc ochii şi toate lucrurile din cameră se învălmăşiră în faţa lui. Nu-l vedea clar decît pe generalul de pe tabachera lui Petrovici, cel cu faţa astupată de peticul de hîrtie lipit pe el.

— Cum adică una nouă? întrebă el, ca prin vis. N-am bani pentru aşa ceva.

— Da, una nouă, spuse Petrovici cu o nepăsare barbară.

— Şi dacă mi-aş face, cam ce...

— Cu alte cuvinte, cît ar costa?

— Da.

— Păi, ar trebui să puneţi la bătaie un sutar şi jumătate, chiar ceva mai mult, îi spuse Petrovici, ţuguindu-şi plin de importanţă buzele. Îi plăceau la nebunie efectele tari, buimăcea omul ca să-l privească apoi pe furiş şi să vadă ce mutră face.

— O sută cincizeci de ruble pentru o manta! strigă bietul Akaki Akakievici poate pentru prima dată în viaţă, căci vorbea întotdeauna încet.

— Da, spuse Petrovici, şi asta depinde de manta. Dacă-i fac gulerul din blană de jder şi-i mai adaug o glugă căptuşită cu mătase, ajunge şi la două sute.

— Petrovici, te rog, spuse Akaki Akakievici cu voce imploratoare, încercînd să nu audă cuvintele acestuia şi să le evite efectul, drege-o cumva, s-o mai pot purta cît de cît.

— Nu, aşa nu merge: eu aş munci degeaba, iar dumneavoastră aţi arunca nişte bani în vînt, spuse Petrovici, după care Akaki Akakievici plecă distrus cu totul.

Iar Petrovici nu-şi reluă lucrul multă vreme şi rămase cu buzele ţuguiate, mulţumit că nu s-a înjosit şi nici arta de croitor nu şi-a trădat-o.

Ieşit în stradă, Akaki Akakievici parcă visa. „Ca să vezi ce tărăşenie, îşi zicea în sinea lui, nici nu mă gîndeam c-o să se întîmple una ca asta...“ Şi apoi, după un răstimp de tăcere, adăugă: „Ia te uită! Pînă la urmă a ieşit ceva la care nici nu m-am gîndit vreodată“. Urmă apoi încă o tăcere prelungă, după care rosti: „Asta-i bună! Ca să vezi că nici nu mă aşteptam la... dar chiar deloc... la o asemenea tărăşenie!“. Spunînd toate acestea, în loc să se ducă acasă, porni în direcţia diametral opusă, fără să-şi dea seama. Pe drum, un coşar se frecă de el în trecere şi-i murdări tot umărul cu funingine; o pălărie întreagă de var se vărsă pe el de pe acoperişul unei

clădiri în construcţie. Akaki Akakievici nu observă aceste incidente şi abia mai apoi, cînd se ciocni de un străjer care, proptindu-şi halebarda de zid, vărsa dintr-un cornet nişte tabac în palma plină de bătături, se dezmetici cît de cît, şi asta doar din pricina faptului că străjerul îl luă la rost: „Ce dai peste mutra oamenilor, n-ai trotuar?“. Aceste cuvinte îl siliră să se uite împrejur şi să facă iute cale întoarsă, plecînd spre casă. În camera lui începu să-şi adune gîndurile, îşi văzu clar situaţia aşa cum era în realitate, prinse să vorbească de unul singur, dar nu dezlînat, ci judicios şi sincer, ca şi cum i s-ar fi adresat unui prieten chibzuit, cu care te poţi sfătui în problemele cele mai intime şi scumpe inimii tale. „Nu, zise Akaki Akakievici, acum nu mă pot înţelege cu Petrovici. Astăzi... l-o fi bătut nevasta. Duminică, după beţia de sîmbătă, cînd s-o trezi din somn şi-o să se uite strîmb împrejur, neavînd cu ce să se dreagă, fiindcă nevastă-sa n-o să-i dea bani... Ei bine, atunci eu o să-i strecor o grivnă-n palmă, el o să fie mai înţelegător şi o să-mi cîrpăcească mantaua...“ Aşa judecă în sinea lui Akaki Akakievici, îşi făcu curaj şi aşteptă prima duminică. Pîndind de departe şi văzînd că nevasta lui Petrovici pleacă undeva, se duse glonţ la croitor. Într-adevăr, Petrovici, după cheful din ajun, se uita strîmb cu ochii umflaţi de somn şi-şi ţinea capul în pămînt. Dar îndată ce află despre ce-i vorba, parcă îl înghionti dracul. „Nu, spuse el, trebuie să comandaţi una nouă.“ Akaki Akakievici se grăbi să-i vîre grivna în palmă. „Mulţumesc, domnule, o să trag o duşcă în sănătatea dumneavoastră, spuse Petrovici. Cît despre manta, nu vă mai bateţi capul cu ea: nu mai e bună de nimic. Dar una nouă v-o fac la marea meserie, lăsaţi pe mine.“

Akaki Akakievici dădu să-i pomenească din nou despre dregerea celei vechi, dar Petrovici nu-l ascultă pînă la capăt şi zise: „Pe cea nouă v-o fac fără doar şi poate, fiţi pe pace, o să-mi dau toată silinţa. Aş putea chiar s-o cos cum a ieşit acum moda: gulerul o să se încheie cu două aplice de argint în formă de lăbuţe“.

De data asta Akaki Akakievici înţelese că n-o va scoate la capăt fără o manta nouă, ceea ce-l făcu să-şi piardă tot curajul. Cum, cu ce bani s-o facă? Desigur, putea conta în parte pe o viitoare gratificaţie de sărbători, dar

banii aceştia erau din timp luaţi în calcul şi aveau o destinaţie precisă. Trebuia să-şi cumpere o pereche de pantaloni, să-i plătească cizmarului datoria pentru căputele noi puse la turetcile vechi, să-i comande lenjeresei trei cămăşi şi vreo două perechi din rufăria ce nu se cade a fi pomenită într-o scriere dată la tipar, cu alte cuvinte, după toate acestea, urma să rămînă fără o leţcaie. Şi, chiar dacă directorul ar fi fost atît de darnic încît, în loc de patruzeci de ruble, să-i dea patruzeci şi cinci sau cincizeci, oricum suma rămasă ar fi fost un nimic, o picătură în ocean faţă de capitalul necesar pentru manta. Deşi, firește, ştia că Petrovici avea uneori toane şi trîntea dracul mai ştie ce preţ, încît cîteodată nici măcar nevastă-sa nu mai putea răbda şi striga la el: „Ţi-ai ieşit din minţi, tîmpitule! Altădată, prostul, lucrează pe nimica, iar acum îl pune naiba să ceară cît nici el nu face!“, deşi ştia, deci, că Petrovici i-ar face-o şi pentru optzeci de ruble, totuşi, de unde să ia aceste optzeci de ruble? Jumătate mai merge, jumătate ar găsi el acolo, poate chiar ceva mai mult, dar de unde să ia cealaltă jumătate?... Însă mai întîi cititorul trebuie să afle de unde s-ar fi găsit prima jumătate. Akaki Akakievici avea obiceiul să agonisească, din fiecare rublă cheltuită, cîte o copeică, pe care o punea într-o cutiuţă ţinută sub cheie, prevăzută în capac cu o tăietură ca să poată arunca acolo monedele. O dată la jumătate de an făcea totalul bănuţilor de aramă şi îi schimba în monede mărunte de argint. Aşa proceda de mult şi astfel, în decurs de cîţiva ani, agonisise peste patruzeci de ruble. Deci, avea în mînă o jumătate. Dar de unde s-o ia pe cealaltă? De unde să facă rost de încă patruzeci de ruble? Akaki Akakievici se gîndi, se tot gîndi şi hotărî că trebuie să-şi micşoreze cheltuielile obişnuite pe timp de cel puţin un an: să renunţe la ceai seara, să nu mai aprindă lumînări, iar, dacă va trebui să facă ceva, să se ducă în camera proprietăresei şi să lucreze la lumînarea ei; mergînd pe stradă, să păşească atent şi cît mai uşor pe pietre şi lespezi, aproape în vîrful picioarelor, ca să nu-şi tocească prea repede pingelele; să-i dea cît mai rar spălătoresei rufele şi, ca să nu le uzeze, să se dezbrace de ele de cum ajunge acasă şi să rămînă doar în halatul de demicoton, foarte vechi şi cruţat chiar şi de timp. Trebuie să fim drepţi şi să spunem că la început i-a fost oarecum greu să se deprindă

cu aceste măsuri de austeritate, dar apoi s-a obişnuit şi lucrurile au început să meargă mai lesne. Se învăţase chiar să rabde de foame seara, hrănindu-se în schimb spiritual, purtînd în gîndurile sale veşnica idee a mantalei viitoare. De atunci, existenţa lui deveni parcă mai împlinită, parcă s-ar fi însurat, parcă avea alt om lîngă el, parcă nu mai era singur, ci o prietenă frumoasă consimţise să străbată împreună cu el calea vieţii, iar această prietenă nu era nimeni alta decît mantaua bine vătuită, cu căptuşeală trainică. Arăta acum mai voi şi chiar mai hotărît, ca un om care ştie ce are de făcut în viaţă şi şi-a stabilit un scop. De pe faţa şi din faptele lui dispărură de la sine îndoiala, nehotărîrea, pe scurt, toate trăsăturile ezitante şi nedefinite. Uneori în ochii lui se aprindea un foc, prin minte îi treceau pînă şi gîndurile cele mai temerare şi mai semeţe: de ce nu şi-ar face, la urma urmei, gulerul din blană de jder? Aceste meditaţii mai că nu-l făceau să fie distrat. Odată, copiind o hîrtie, era cît pe ce să strecoare o greşeală, aşa că exclamă în şoaptă: „Uf!“ şi îşi făcu cruce. Cel puţin o dată pe lună se ducea la Petrovici ca să discute cu el despre manta, să se sfătuiască de unde-i mai bine să cumpere stofa, de ce culoare să fie şi la ce preţ, după care, deşi întru cîtva îngrijorat, se întorcea întotdeauna mulţumit acasă, cu gîndul că va veni timpul cînd toate vor fi cumpărate şi mantaua va fi gata cusută. Lucrurile merseră chiar mai repede de cum se aştepta el. Peste orice aşteptări, directorul îi acordă lui Akaki Akakievici nu patruzeci, nu patruzeci şi cinci, ci şaizeci de ruble în cap. O fi presimţit că Akaki Akakievici are nevoie de manta sau la mijloc n-o fi fost decît întîmplarea, dar el se pomeni cu douăzeci de ruble în plus. Asta a grăbit mersul lucrurilor. După alte două-trei luni de foamete cumpătată, Akaki Akakievici agonisi aproape optzeci de ruble. Inima lui, în general foarte liniştită, începu să se zbată în piept. Chiar în prima zi, împreună cu Petrovici, dădu o raită prin prăvălii. Cumpărară o stofă foarte bună, ceea ce nu era de-a mirării, întrucît se gîndiseră la asta cu o jumătate de an înainte şi aproape că nu trecea o lună fără să umble prin prăvălii şi să se intereseze de preţuri. În schimb, însuşi Petrovici spuse că stofă mai bună nici că se află. Pentru căptuşeală aleseră un percal atît de rezistent şi de des încît, după cum

spunea Petrovici, era mai bun decît mătasea şi chiar părea mai frumos şi mai lucios. Blană de jder nu cumpărară, pentru că era într-adevăr scumpă. În locul ei aleseră una de pisică, cea mai bună din prăvălie, care, de departe, putea fi întotdeauna luată drept blană de jder. Petrovici trudi la manta două săptămîni, pentru că avea mult de vătuit, altfel ar fi terminat-o mai repede. Pentru lucru ceru douăsprezece ruble, mai puţin nu se putea nicidecum: toate cusăturile le făcuse cu aţă de mătase şi pe fiecare cusătură Petrovici trecuse apoi cu propriii lui dinţi, eliminînd orice nod. Era... mi-e greu să spun în ce zi era, dar, probabil, ziua în care Petrovici i-a adus, în sfîrşit, mantaua a fost cea mai solemnă din viaţa lui Akaki Akakievici. I-a adus-o de dimineaţă, înainte de ora cînd trebuia să plece la departament. Niciodată n-ar fi avut mai multă nevoie de manta, pentru că începeau nişte geruri destul de aprige care ameninţau că se vor înteţi. Petrovici îşi făcu apariţia cu mantaua, aşa cum se cuvine să facă un bun croitor. Avea întipărită pe faţă o expresie plină de importanţă, pe care Akaki Akakievici nu i-o mai văzuse niciodată. Parcă simţea pe deplin că a făcut un lucru mare şi că deodată, prin propria lui persoană, a arătat ce prăpastie se cască între croitorii care cîrpesc şi schimbă căptuşeala şi cei care nu cos decît haine noi. Scoase mantaua din basmaua în care o adusese, o basma curată, de-abia adusă de la spălătoreasă, pe care o împături şi o puse în buzunar pentru trebuinţă. După ce scoase mantaua la vedere, o privi cu vădită mîndrie şi, ţinînd-o în mîini, o desfăcu şi o aruncă foarte îndemînatic pe umerii lui Akaki Akakievici. Apoi o trase de poale şi o netezi cu palma, după care îi aranjă faldurile, desfăcînd-o niţel în faţă. Akaki Akakievici, ca om în vîrstă, voi s-o încerce pe mîneci. Văzu că şi pe mîneci e bună. Ce mai, mantaua era tocmai bună şi pe măsură. Petrovici nu scăpă ocazia şi spuse că i-a cusut-o atît de ieftin doar pentru că stă fără firmă pe o stradă mică şi pentru că-l cunoaşte de mult pe Akaki Akakievici. Pe Nevski Prospekt, spunea el, numai pentru lucru i s-ar fi luat şaptezeci şi cinci de ruble. Akaki Akakievici nu vru să discute aşa ceva cu Petrovici, mai ales că se şi temea de sumele mari cu care lui Petrovici îi plăcea să arunce praf în ochi. Îi plăti, îi mulţumi şi plecă imediat la departament, îmbrăcat în mantaua cea nouă. Petrovici ieşi în

urma lui şi, rămas în stradă, privi încă mult timp mantaua de la distanţă, apoi o luă într-o parte pentru ca, străbătînd în fugă o alee piezişă, să iasă din nou în stradă şi să-şi mai privească o dată mantaua din partea cealaltă, adică de-a dreptul din faţă. Iar Akaki Akakievici păşea în cea mai sărbătorească bună dispoziţie. Nu uita nici o clipă că are mantaua cea nouă pe umeri şi, de cîteva ori, plăcerea lăuntrică îl făcu să surîdă. Într-adevăr, de pe urma ei trăgea două foloase: îi ţinea cald şi îi stătea bine cu ea. Străbătu drumul fără să-şi dea seama şi se pomeni ajuns la departament. În vestibul îşi scoase mantaua, o cercetă pe toate părţile şi-o încredinţă uşierului spre specială supraveghere. Nu se ştie cum, toţi funcţionarii departamentului aflară de îndată că Akaki Akakievici are o manta nouă şi că vechiul capot nu mai există. Imediat dădură fuga cu toţii în vestibul ca să vadă mantaua cea nouă a lui Akaki Akakievici. Prinseră să-l felicite, să-l salute, astfel încît acesta doar zîmbea la început, după care ajunse chiar să se jeneze. Cînd colegii, înconjurîndu-l, începură să-i spună că trebuie să ude mantaua cea nouă şi că, în tot cazul, se cuvine să-i poftească pe toţi la o agapă, nu mai ştia ce să facă, ce să le răspundă şi cum să se descotorosească de ei. Peste cîteva clipe, roşind cu totul, începu să susţină cu destulă naivitate că mantaua nu-i deloc nouă, că o are de mult. În sfîrşit, unul dintre funcţionari, şi nu unul oarecare, ci un subşef de birou, probabil ca să arate că nu-i deloc înfumurat şi că întreţine relaţii chiar şi cu subordonaţii, spuse: „Fie, în locul lui Akaki Akakievici, dau o serată şi vă rog să veniţi la mine la o ceaşcă de ceai. Parcă anume s-a potrivit să fie onomastica mea!“. Natural, funcţionarii îl felicitară pe subşeful de birou şi primiră bucuroşi invitaţia. Akaki Akakievici dădu să se eschiveze, dar toţi se apucară să-i spună că ar fi nepoliticos din partea lui, că ar fi mai mare ruşinea să refuze, aşa că fu nevoit să accepte şi el invitaţia. De altfel, mai apoi şi-a amintit cu plăcere că, astfel, va avea prilejul să se plimbe chiar şi pe înserate îmbrăcat în mantaua cea nouă.

Toată ziua aceea a fost pentru Akaki Akakievici sărbătoarea cea mai solemnă cu putinţă. Se întoarse acasă fericit ca niciodată, îşi scoase mantaua şi o atîrnă cu grijă în cuierul de perete, admirînd încă o dată stofa şi

căptuşeala, după care scoase dinadins, pentru comparaţie, vechiul său capot, zdrenţuit cu totul. Îl privi şi chiar izbucni în rîs, atît de mare era diferenţa! Şi, mult timp după aceea, la masă, rîse mereu, ori de cîte ori îşi aminti starea în care se găsea capotul. Mîncă vesel, după care nu scrise nimic, nici o hîrtie, permiţîndu-şi doar să huzurească în pat pînă se făcu întuneric. Apoi, fără a mai zăbovi, se îmbrăcă, îşi puse mantaua pe umeri şi ieşi în stradă. Din păcate, nu putem spune unde locuia funcţionarul care îl invitase: memoria începe să ne cam lase şi tot ce este în Petersburg, toate străzile şi clădirile s-au contopit şi s-au amestecat în capul nostru, încît e foarte greu să scoatem de acolo ceva cît de cît lămurit. Oricum, e sigur că funcţionarul cu pricina locuia în partea selectă a oraşului, deci foarte departe de Akaki Akakievici. Mai întîi, el trebui să străbată cîteva străzi pustii, slab iluminate, dar, pe măsură ce se apropia de locuinţa funcţionarului străzile deveneau tot mai animate, mai aglomerate şi mai puternic iluminate. Trecătorii erau tot mai numeroşi, începură să se arate şi doamne frumos îmbrăcate, bărbaţi cu gulere de castor, tot mai rari erau birjarii cu săniile lor de lemn şi cu coşul zăbrelit, bătut cu ţinte aurite; dimpotrivă, apăreau tot mai mulţi vizitii semeţi, cu căciuli din catifea vişinie, cu sănii lăcuite, cu învelitori din blană de urs, tot mai multe erau caretele cu capre luxoase, care străbăteau strada în zbor, cu roţile scrîşnind prin zăpadă. Akaki Akakievici se uita la toate acestea ca la ceva nou. De cîţiva ani nu mai ieşise seara în stradă. Se opri curios în faţa vitrinei luminoase a unui magazin, ca să privească un tablou înfăţişînd o femeie frumoasă care-şi scotea botina şi astfel îşi dezgolea tot piciorul, foarte frumos de altminteri; iar din spatele ei, pe uşa altei camere, îşi iţea capul un bărbat cu favoriţi şi cu un frumos barbişon sub buză. Akaki Akakievici clătină din cap, surîse, apoi îşi văzu de drum. Poate că o fi surîs pentru că a întîlnit ceva cu totul necunoscut, dar pentru care omul nutreşte întotdeauna o anumită slăbiciune sau pentru că s-o fi gîndit, ca mulţi alţi funcţionari, cam aşa: „Ce ţi-e şi cu franţujii ăştia! Nimic de zis, dacă vor ceva, atunci nici vorbă...“. Sau poate nici la asta nu s-a gîndit, căci nu se poate să te bagi în sufletul omului şi să afli tot ce gîndeşte. În sfîrşit, ajunse la clădirea în care locuia subşeful de birou. Acesta trăia pe picior mare: pe

scară era aprins un felinar, apartamentul lui se afla la etajul întîi. Intrînd în antreu, Akaki Akakievici văzu pe duşumea mai multe şiruri de galoşi. Printre ele, în mijlocul încăperii, pufnea un samovar, scoţînd rotocoale de aburi. În cuierele de pe pereţi erau atîrnate mantale şi pelerine, printre care cîteva aveau chiar gulere de castor sau revere de catifea. De dincolo de perete se auzeau larmă şi voci, care deveniră dintr-odată clare şi sonore, cînd se deschise uşa şi ieşi un lacheu cu o tavă ticsită de pahare golite, alături de o căniţă cu frişcă şi un coşuleţ cu pesmeţi. Se vedea că funcţionarii se adunaseră de mult şi apucaseră să bea primul pahar de ceai. După ce-şi atîrnă mantaua în cuier cu mîna lui, Akaki Akakievici intră în cameră şi dinaintea ochilor prinse să-i joace totul: lumînările, funcţionarii, pipele, mesele pentru jocul de cărţi, iar în auz îi răsunară confuz discuţiile şi zgomotul scaunelor mutate dintr-un loc într-altul. Se opri foarte încurcat în mijlocul încăperii, neştiind ce să facă. Dar fusese observat, toţi îl întîmpinară cu urale şi se îmbulziră de îndată în antreu ca să-i mai admire o dată mantaua. Deşi puţin fîstîcit, Akaki Akakievici, ca om naiv ce era, nu putu să nu se bucure, văzînd că toţi îi laudă mantaua. Apoi, fireşte, îl lăsară în plata Domnului cu tot cu manta şi, cum se întîmplă de obicei, se aşezară la mesele de *whist*. Zgomotele, larma şi mulţimea adunată erau ceva curios pentru Akaki Akakievici. Pur şi simplu nu ştia ce să facă, cum să-şi ţină mîinile, picioarele şi întreaga făptură. În cele din urmă, se aşeză lîngă cei care jucau, ba uitîndu-se la cărţi, ba trăgînd cu coada ochiului la chipuri, aşa că peste un timp începu să caşte, să simtă că se plictiseşte, mai ales că de mult se făcuse ora cînd se culca de obicei. Voi să-şi ia rămas-bun de la amfitrion, dar nu-l lăsară să plece, spunîndu-i că trebuie să bea neapărat cîte o cupă de şampanie în cinstea mantalei lui noi. Peste o oră se servi masa, alcătuită din vinegretă, friptură rece de viţel, pateu, prăjituri de cofetărie şi şampanie. Îl siliră pe Akaki Akakievici să golească două cupe, după care el simţi că atmosfera din încăpere a devenit mai veselă, deşi nu putea să uite că era ora douăsprezece şi că trebuia să plece acasă. Ca nu cumva să-l reţină amfitrionul, ieşi încetişor din cameră, îşi căută mantaua în antreu, o descoperi, cu părere de rău, trîntită pe jos, o scutură, culese de pe ea toate

scamele, şi-o puse pe umeri şi coborî în stradă. Aici era încă lumină. Mai erau deschise cîteva prăvălii de mărunţişuri, aceste cluburi permanente ale slugilor de pe la curţile şi casele mari. Altele, închise, lăsau să se strecoare prin fiecare crăpătură a uşii cîte o fîşie lungă de lumină, ceea ce dovedea că nu erau încă lipsite de vizitatori şi că, probabil, servitorii mai stăteau încă la taifas, lăsîndu-şi stăpînii să se întrebe nedumeriţi pe unde le-o fi umblînd slujitorimea. Akaki Akakievici păşea bine dispus şi chiar, fără să ştie de ce, dădu s-o ia la fugă în urma unei femei care trecu precum fulgerul pe lîngă el, mişcîndu-şi cît se poate de neobişnuit fiecare parte a trupului. Totuşi, se opri de îndată şi îşi reluă mersul domol, mirîndu-se singur de sprinteneala ce-l apucase aşa, din senin. Curînd ajunse la străzile acelea pustii, care nici ziua nu sînt prea vesele, ca să nu mai vorbim de felul cum arată în timpul nopţii. Acum erau şi mai neumblate, şi mai însingurate: felinarele luminau doar ici-colo, deoarece în această parte a oraşului uleiul pentru iluminat se dădea, pesemne, cu ţîrîita. De-o parte şi de alta a străzilor se înşiruiau case şi garduri de lemn. Nu se vedea ţipenie de om. Nu străluceа decît zăpada pe străzi, iar cocioabele scunde şi adormite, cu obloanele trase, se zăreau ca nişte pete negre, triste. Akaki Akakievici se apropie de locul din care strada dădea într-o piaţă nesfîrşită, care părea o pustietate îngrozitoare, ale cărei clădiri de pe partea cealaltă de-abia se zăreau.

În depărtare, Dumnezeu ştie unde, licărea o luminiţă într-o gheretă, aflată parcă la capătul lumii. Akaki Akakievici simţi că-i piere o bună parte din voia bună. Păşi în piaţă nu fără o anumită teamă, de parcă inima lui presimţea ceva nefast. Se uita în urmă şi în toate părţile, părîndu-i-se că se află în mijlocul unui ocean. „Nu, mai bine să nu mă uit“, se gîndea el şi mergea cu ochii închişi. Cînd îi deschise ca să vadă dacă mai e mult pînă la capătul pieţei, se pomeni aproape nas în nas cu nişte oameni mustăcioşi, pe care nici măcar nu-i văzu bine cum arătau la faţă. Ochii i se împăienjeniră, iar inima începu să i se zbată în piept. „Păi, asta-i mantaua mea!“ spuse unul dintre ei cu voce de tunet şi-l înşfăcă de guler. Akaki Akakievici dădu să strige: „Ajutor!“, dar altul îi astupă gura cu un pumn cît un cap de funcţionar şi-i spuse: „O păţeşti, dacă ţipi!“. Akaki Akakievici nu simţi decît

cum oamenii aceia îl dezbracă de manta, îl lovesc cu genunchiul şi atîta tot, după care căzu pe spate în zăpadă. După un timp îşi veni în fire şi se ridică în picioare, dar lîngă el nu mai era nimeni. Simţea că îi e frig pe maidan şi că nu mai are mantaua, începu să strige, dar vocea lui parcă nici nu avea de gînd să ajungă în zbor pînă la capătul celălalt al pieţei. Disperat, ţipînd întruna, o luă la fugă spre ghereta lîngă care stătea un străjer sprijinit în halebardă, care se uita oarecum curios şi se întreba de ce naiba aleargă spre el omul acela şi strigă de departe. Akaki Akakievici ajunse în sfîrşit şi, cu vocea întretăiată, începu să strige la el că doarme şi nu veghează, că nu vede cum sînt jefuiţi oamenii. Străjerul îi răspunse că n-a văzut nimic, decît doar că îl opriseră în mijlocul pieţei doi oameni, dar că a crezut că-i sînt prieteni. L-a mai sfătuit ca, decît să se răstească degeaba la el, să se ducă a doua zi la poliţistul de cartier şi acesta va da negreşit de urma celor care i-au furat mantaua. Akaki Akakievici ajunse acasă într-un hal fără de hal. Era tăvălit prin zăpadă din cap pînă-n picioare, iar puţinul păr de la tîmple şi de pe ceafă i se zburlise de tot. Bătrîna proprietăreasă a apartamentului lui, auzind bătăi groaznice în uşă, sări iute din pat, nimeri cu piciorul într-un singur papuc şi dădu fuga să-i deschidă, strîngîndu-şi, din pudoare, cămaşa pe piept. Dar, după ce deschise, se trase îndărăt, văzînd în ce hal era Akaki Akakievici. După ce acesta îi povesti ce păţise, ea plesni din palme şi spuse că trebuie să se ducă direct la comisar, că poliţistul de cartier o să-l tragă pe sfoară, o să-i promită şi-apoi o să-l ducă cu vorba. De aceea-i mai bine să se ducă de prima dată la comisar, pentru că ea îl cunoaşte: finlandeza Anna, fosta ei bucătăreasă, e acum dădacă în casa comisarului, iar ea, proprietăreasa, îl vede adeseori trecînd pe lîngă casa lor sau duminica la biserică, unde se închină şi în acelaşi timp se uită vesel la toată lumea, ceea ce înseamnă că trebuie să fie un om bun la suflet. După ce ascultă deducţia bătrînei, Akaki Akakievici se retrase abătut în camera lui şi despre felul cum şi-a petrecut noaptea le oferim posibilitatea să judece celor care se pot pune cît de cît în situaţia altcuiva. Dimineaţa devreme se duse la comisar, dar i se spuse că acesta doarme. Reveni la ora zece, comisarul încă dormea. Mai veni o dată la unsprezece şi i se spuse că nu-i acasă. Se înfăţişă şi la ora

prînzului, dar conţopiştii din antecameră nu vrură nici în ruptul capului să-l lase să intre, dorind să afle neapărat ce treabă are, ce nevoie l-a adus la comisar şi ce s-a întîmplat. Aşa că, în cele din urmă, Akaki Akakievici se decise să dea dovadă de tărie măcar o dată în viaţa lui şi le spuse răspicat că trebuie să-l vadă personal pe comisar, că n-au dreptul să-l oprească, deoarece a venit de la departament în interes de serviciu şi vor regreta atunci cînd va înainta o plîngere împotriva lor. La aceste argumente conţopiştii nu mai avură ce să-i riposteze şi unul dintre ei se duse să-l cheme pe comisar. Acesta reacţionă extrem la ciudat la istoria despre furtul mantalei. În loc să acorde atenţie punctului principal al tărăşeniei, se apucă să-l descoase pe Akaki Akakievici de ce s-a întors atît de tîrziu acasă, dacă nu cumva fusese într-un loc rău-famat, aşa că Akaki Akakievici se pierdu cu desăvîrşire şi plecă fără să-şi fi dat seama dacă afacerii cu mantaua i se va da cursul cuvenit. Lipsi toată ziua de la serviciu (unicul caz în viaţa lui). A doua zi apăru, palid de tot la faţă, îmbrăcat în vechiul lui capot, care ajunsese într-o stare şi mai de plîns. Cu toate că şi de data asta se găsiră funcţionari care nu scăpară prilejul să-şi bată joc de Akaki Akakievici, istoria cu furtul mantalei îi impresionă, totuşi, pe mulţi. Se deciseră pe loc să facă pentru el o chetă, dar nu strînseră mai nimic, pentru că funcţionarii şi aşa cheltuiseră peste posibilităţi, punînd mînă de la mînă bani pentru portretul directorului şi pentru o carte, la propunerea unui şef de secţie care era prieten cu scriitorul. Deci, banii adunaţi erau foarte puţini. Făcîndu-i-se milă de el, unul dintre funcţionari se gîndi să-i sară în ajutor măcar cu un sfat şi-i spuse să nu se ducă la poliţistul cartierului, pentru că acesta, dorind să cîştige bunăvoinţa conducerii, ar găsi mantaua într-un fel sau altul, dar mantaua va rămîne totuşi la poliţie dacă el, Akaki Akakievici, nu va prezenta dovezile cerute de lege, din care să rezulte că mantaua îi aparţine. De aceea ar fi mai bine să se adreseze unei *persoane importante*, că acea *persoană importantă*, scriind şi intervenind unde se cuvine, poate face ca lucrurile să se rezolve cu mai mult succes. Nerămînîndu-i altceva mai bun de făcut, Akaki Akakievici se hotărî să se ducă la *persoana importantă*. Nici pînă astăzi nu se ştie cine era şi ce funcţie avea persoana importantă.

Trebuie să ştiţi că *respectiva persoană importantă* devenise doar de curînd persoană importantă şi că mai înainte fusese o persoană neimportantă. De fapt, nici acum postul lui nu era considerat important în comparaţie cu altele, şi mai importante. Dar întotdeauna se va găsi un cerc de oameni, pentru care pare important ceea ce-i neimportant în ochii altora. De altminteri, această persoană se străduia să-şi dea cît mai multă importanţă prin felurite mijloace: stabilise ca funcţionarii inferiori să-l întîmpine la scară atunci cînd venea la serviciu, ca nimeni să nu intre la el decît în cea mai strictă ordine ierarhică: registratorul de colegiu îi raporta secretarului gubernial, secretarul gubernial – consilierului titular sau altui consilier de resort şi abia după aceea chestiunea ajungea la el. Aşa-i în sfînta noastră Rusie, totul e contaminat de spiritul imitaţiei, fiecare împrumută apucăturile şefului şi le maimuţăreşte. Se spune chiar că un consilier titular, cînd a fost numit şef al unei mici cancelarii, a pus că se clădească un zid, amenajîndu-şi astfel o cămăruţă separată, pe care a botezat-o „cameră de consiliu“. La uşă a postat nişte supraveghetori cu gulere roşii şi cu fireturi, care apăsau clanţa uşii şi deschideau fiecărui vizitator, deşi în „camera de consiliu“ abia dacă încăpea o masă obişnuită de scris. Metodele şi obiceiurile persoanei importante erau impunătoare şi pline de prestanţă, dar deloc complicate. Principiul de bază al sistemului său era severitatea. „Severitate, severitate şi iar severitate“, spune el de obicei şi, rostind ultimul cuvînt, se uita foarte semnificativ în ochii celui cu care vorbea. De fapt, n-avea nici un motiv de severitate, pentru că şi fără asta cei zece funcţionari, care alcătuiau întregul mecanism administrativ al cancelariei, erau cuprinşi de spaima de rigoare şi, văzîndu-l de departe, îşi lăsau baltă treburile şi aşteptau în poziţie de drepţi pînă cînd şeful lor traversa încăperea. Discuţia lui obişnuită cu subalternii emana severitate şi conţinea aproape întotdeauna trei fraze: „Cum de îndrăzniţi? Ştiţi cu cine staţi de vorbă? Vă daţi seama în faţa cui vă aflaţi?“. Totuşi, în adîncul sufletului său, era om bun, era prietenos şi serviabil cu colegii, dar gradul de general i se urcase la cap. De cînd primise acest grad, se zăpăcise, îşi pierduse cumpătul şi nu mai ştia cum să se poarte. Dacă se întîmpla să se afle într-un anturaj de persoane cu acelaşi

grad, era un ins cumsecade, foarte de treabă, chiar inteligent în anumite privinţe; dar, de îndată ce nimerea în societatea unor persoane inferioare măcar cu un grad, devenea pur şi simplu nesuferit: tăcea şi-ţi venea să-i plîngi de milă, mai ales că pînă şi el simţea că şi-ar putea petrece timpul incomparabil mai plăcut. I se citea în ochi dorinţa puternică de a participa la o conversaţie captivantă, de a se integra unui grup de oameni interesanţi, dar îl oprea teama că ar fi prea mult din partea lui, că ar cădea în familiaritate şi şi-ar ştirbi prestigiul. Ca urmare a acestor raţionamente, rămînea mereu un taciturn, rostind doar arareori nişte sunete monosilabice şi cîştigîndu-şi astfel titlul de om foarte plicticos. Ei bine, la această *persoană importantă* veni Akaki Akakievici al nostru şi veni în momentul cel mai nefavorabil, cel mai nepotrivit pentru el, deşi foarte potrivit pentru persoana importantă. Persoana importantă se afla în biroul ei şi discuta, într-o atmosferă foarte destinsă, cu o veche cunoştinţă, un prieten din copilărie, pe care nu-l mai văzuse de cîţiva ani. În acest timp i se raportă că a venit un anume Başmacikin. El întrebă scurt: „Cine-i?“. I se răspunse: „Un funcţionar“. „A! Poate să mai aştepte, sînt ocupat“ zise omul cel important. Aici trebuie să observăm că omul important spusese o mare minciună: nu era ocupat, discutase multă vreme cu prietenul său despre tot şi despre toate şi acum aveau în conversaţie pauze tot mai lungi, între care se băteau uşor peste coapse, repetînd întruna: „Uite-aşa, Ivan Abramovici!“ sau: „Chiar aşa, Stepan Varlamovici!“. Cu toate acestea, dăduse ordin ca funcţionarul să aştepte, ca să-i arate amicului său, om retras de mult din serviciu şi stabilit la ţară, cam cît trebuie să facă antecameră funcţionarii care vor să ajungă la el. În cele din urmă, după ce vorbiră sau, mai ales, tăcură pe săturate, după ce fumară cîte o ţigară de foi, tolăniţi în fotoliile confortabile, cu spătarul mobil, se prefăcu a-şi aduce aminte şi-i spuse secretarului oprit în uşă cu dosarul pentru raport: „Mi se pare că aşteaptă un funcţionar. Spuneţi-i că poate intra“. Văzînd înfăţişarea umilă a lui Akaki Akakievici şi uniforma lui veche, se răsuci brusc către el şi-l întrebă: „Ce doriţi?“. Întrebarea fusese pusă pe un ton sec şi hotărît, pe care îl învăţase într-adins la el în cameră, singur în faţa oglinzii, şi asta cu o săptămînă înainte de a fi înaintat la

actualul grad de general şi de a-şi fi luat postul în primire. Akaki Akakievici, cum era şi firesc, era sfios dintru început. Auzind întrebarea, se intimidă puţin şi, cum putu, cît îi permise libertatea limbii, îi relată, folosind chiar mai mult decît altădată cuvîntul „asta“, cum că a avut o manta nou-nouţă şi cum a fost jefuit în modul cel mai neomenesc cu putinţă, că apelează la el, rugîndu-l să intervină, să-i scrie domnului şef al poliţiei sau altui demnitar, astfel ca mantaua să fie găsită. Nu se ştie de ce, generalului această purtare i se păru nepermis de familiară.

— Ce-i cu dumneavoastră, stimate domn? urmă el, tăios. Nu cunoaşteţi regula? Unde aţi venit? Nu cunoaşteţi procedura? Trebuia să depuneţi mai întîi o reclamaţie la cancelarie. Ea ar fi trecut pe la şeful de birou, pe la şeful de secţie, apoi i-ar fi fost predată secretarului şi de-abia acesta mi-ar fi adus-o mie.

— Dar, Excelenţă, spuse Akaki Akakievici, încercînd să-şi adune ultima rămăşiţă de curaj pe care o mai avea şi simţind în acelaşi timp că-l trec sudori groaznice, eu, Excelenţă, am îndrăznit să vă deranjez, ştiind că secretarii... asta... nu-s oameni de nădejde...

— Ce, ce, ce? făcu persoana importantă. Cum îndrăzniţi să vorbiţi aşa? De unde-aţi scos ideile astea? Ce-i cu răzvrătirea asta a tineretului împotriva şefilor şi superiorilor?

Se pare că persoana importantă nu observase că Akaki Akakievici număra mai bine de cincizeci de ani. Aşadar, putea să pară tînăr numai relativ, adică numai în comparaţie cu cei trecuţi de şaptezeci de ani.

— Ştiţi cu cine vorbiţi? Vă daţi seama în faţa cui vă aflaţi? Vă daţi seama sau nu? Răspundeţi!

Aici, generalul bătu din picior, ridicîndu-şi vocea la o notă atît de înaltă, încît s-ar fi îngrozit şi un om mai tare de înger decît Akaki Akakievici. Acesta încremeni, se clătină pe picioare, se cutremură din tot trupul şi, dacă paznicii n-ar fi dat fuga să-l ţină, s-ar fi prăbuşit la pămînt. Aproape că nu mai mişca atunci cînd îl scoaseră din încăpere. Iar omul important, mulţumit că efectul chiar i-a întrecut aşteptările şi absolut încîntat de ideea că un cuvînt al lui îl poate face pe om să leşine, se uită pe

sub sprîncene la amicul său pentru a-şi da seama cum vede acesta lucrurile şi, nu fără plăcere, observă că amicul se găsea în starea cea mai confuză şi începea, la rîndul lui, să se simtă înspăimîntat.

Akaki Akakievici nu-şi amintea nici cum a coborît treptele, nici cum a ajuns în stradă. Nu-şi mai simţea nici mîinile, nici picioarele. Niciodată în viaţă nu mai fusese muştruluit atît de tare de un general, ba încă de unul străin. Mergea prin viscolul ce şuiera pe străzi, cu gura căscată, călcînd mereu pe-alături de trotuar. Vîntul, cum face de obicei la Petersburg, îl bătea din toate patru părţile, din toate ulicioarele. Într-o clipă i-a băgat pe gît o anghină, aşa că, ajungînd acasă, Akaki Akakievici nu mai era în stare să scoată o vorbă. Se umflă de tot şi căzu la pat. Iată cît de puternică este uneori cuvenita muştruluială! Dimineaţa se trezi cu febră mare. Datorită generosului ajutor al climei Petersburgului, boala evoluă mai repede decît era de aşteptat şi, cînd veni doctorul, acesta, luîndu-i pulsul, nu mai avu altceva de făcut decît să-i prescrie comprese calde, şi asta numai pentru ca pacientul să nu rămînă fără asistenţa binefăcătoare a medicinei. De altfel, a declarat pe loc că într-o zi şi jumătate va fi „kaput“. După care i se adresă proprietăresei şi-i spuse: „Dumneata, mamaie, nu mai pierde vremea degeaba şi dă comandă pentru un sicriu de brad, căci unul de stejar ar fi prea scump pentru el“. O fi auzit Akaki Akakievici aceste cuvinte fatale pentru el şi, dacă le-a auzit, l-or fi cutremurat ele oare, şi-o fi căinat el viaţa nenorocită? Despre toate acestea nu se ştie nimic, pentru că bolnavul aiura tot timpul şi avea febră. Îi apăreau întruna tot felul de vedenii, una mai ciudată decît alta: ba îl vedea pe Petrovici şi-i dădea comandă de o manta cu capcane pentru hoţii care i se năzăreau mereu sub pat, iar el, clipă de clipă, o chema pe proprietăreasă să alunge un hoţ chiar şi de sub plapumă; ba întreba de ce atîrnă pe el vechiul capot, atîta timp cît are o manta nouă; ba i se părea că se află în faţa generalului, ascultă cuvenita muştruluială şi îngînă: „Scuzaţi-mă, Excelenţă!“; ba chiar, în cele din urmă, ajunse să spună măscări, rostind cuvintele cele mai îngrozitoare, încît bătrîna proprietăreasă, care nu auzise în viaţa ei asemenea vorbe, îşi făcea cruce, mai ales că respectivele expresii urmau nemijlocit după: „Excelenţă“. Mai

apoi urmară cuvinte fără şir, ce nu mai puteau fi înţelese. Nu se putea înţelege decît că vorbele şi gîndurile dezlînate se învîrteau împrejurul aceleiaşi mantale. În cele din urmă, Akaki Akakievici îşi dădu sufletul. Nici camera, nici lucrurile nu-i fură sigilate, în primul rînd pentru că nu se găsiră moştenitori şi, în al doilea rînd pentru că moştenirea rămasă era cu totul neînsemnată, constînd dintr-un mănunchi de pene de gîscă, un teanc de hîrtie albă oficială, trei perechi de ciorapi, doi-trei nasturi căzuţi de la pantaloni şi capotul bine cunoscut cititorilor. Dumnezeu ştie cine s-a bucurat de aceste lucruri. Drept să spun, cel care relatează această istorie nici nu s-a interesat de ele. Akaki Akakievici a fost dus la cimitir şi îngropat. Şi Petersburgul a rămas fără Akaki Akakievici, de parcă nu l-ar fi avut niciodată. A dispărut şi s-a mistuit o fiinţă neocrotită de nimeni, nimănui dragă, de care nu se interesa nimeni, care nu atrăsese nici măcar atenţia unui naturalist, deşi se ştie că acesta nu scapă prilejul să ia în ac o muscă obişnuită şi s-o studieze la microscop; o fiinţă care a îndurat supusă batjocurile cancelariei şi, fără să fie nevoie urgentă de asta, a coborît în mormînt, dar căreia, deşi abia înainte de sfîrşitul vieţii, i s-a arătat un oaspete de lumină sub înfăţişarea unei mantale, care i-a înviorat pentru o clipă sărmana viaţă; o fiinţă peste care apoi s-a abătut neînduplecata nenorocire, aşa cum de-atîtea ori s-a abătut asupra regilor şi puternicilor acestei lumi... La cîteva zile după moarte a fost trimis la el acasă paznicul departamentului, cu porunca de a se prezenta de urgenţă la serviciu, pentru că îl cheamă şeful. Dar paznicul a fost nevoit să se întoarcă fără nici un rezultat şi, spunînd că cel chemat nu poate veni, cînd a fost întrebat: „De ce?“, s-a exprimat astfel: „Uite-aşa, a murit, l-au îngropat acum patru zile“. Astfel s-a aflat la departament de moartea lui Akaki Akakievici şi, chiar de-a doua zi, la masa lui şedea alt funcţionar, mult mai înalt, care înşira literele nu atît de drept, ci mult mai înclinat şi în rînduri mai piezise.

Însă nimeni nu şi-ar fi putut închipui că asta încă nu-i tot despre Akaki Akakievici şi că i-a fost scris să mai trăiască furtunos cîteva zile după moarte, parcă drept răsplată pentru faptul că nimeni nu-l băgase în seamă cît fusese în viaţă. Dar aşa s-a întîmplat, şi sărmana noastră istorie capătă pe

neaşteptate un sfîrşit fantastic. Deodată, prin Petersburg se răspîndiră zvonuri că lîngă Podul Kalinkin şi mai departe a început să-şi facă apariţia noaptea un mort în chip de funcţionar, care caută cine ştie ce manta furată şi, în căutarea acesteia, smulge de pe toţi umerii, fără să ţină cont de grad şi rang, toate mantalele, căptuşite cu blană de pisică, de castor, vătuite sau cu blănuri de raton, de vulpe, de urs, cu alte cuvinte tot felul de blănuri şi piei, pe care le-au scornit oamenii pentru a şi-o acoperi pe-a lor. Unul dintre funcţionarii departamentului îl văzu pe mort cu propriii săi ochi şi îl recunoscu în el de îndată pe Akaki Akakievici, dar întîlnirea îi băgă o asemenea frică în oase, încît o luă la sănătoasa cît îl ţineau picioarele şi nu-l putu privi bine în faţă, văzîndu-l doar de departe cum îl ameninţă cu degetul. Din toate părţile ploua mereu cu reclamaţii că spinările şi umerii consilierilor nu numai titulari, dar chiar şi ai celor secreţi erau expuşi cu totul răcelii din cauza jefuirii nocturne a mantalelor. La poliţie se dădu ordin ca mortul să fie prins cu orice preţ, viu sau mort, şi să fie pedepsit cît mai aspru, ca să le servească şi altora drept pildă, ceea ce era cît pe ce să se întîmple. Un străjer din stradela Kiriuşkin înşfăcă mortul de guler chiar la locul faptei, cînd încerca să smulgă mantaua de dimie a unui muzicant pensionar, care cîntase la vremea lui la flaut. Înşfăcîndu-l de guler, strigă după ajutor la doi tovarăşi de-ai săi, îi puse să-l ţină, iar el se aplecă doar pentru o clipă, ca să scoată din carîmbul cizmei tabachera din coajă de mesteacăn, avînd de gînd să-şi învioreze măcar cît de cît cu tabac nasul care-i degerase de şase ori la viaţa lui. Dar, desigur, tabacul era atît de rău, încît nici mortul nu putu să-l rabde. Nici nu apucă străjerul, astupîndu-şi cu degetul nara dreaptă, să tragă o grămăjoară de tabac cu nara stîngă, că mortul strănută atît de tare, încît îi împroşcă în ochi pe toţi trei. În timp ce ei se frecau cu pumnii la ochi, mortul dispăruse, aşa că nici ei nu mai ştiau precis dacă-l avuseseră în mîini. De atunci străjerii prinseră o asemenea spaimă de morţi, încît nu se încumentau să pună mîna nici pe cei vii şi doar strigau de departe: „Hei, tu, vezi-ţi de drum!“. Aşa că mortul-funcţionar începu să se arate chiar şi dincolo de Podul Kalinkin, speriindu-i zdravăn pe toţi cei slabi de înger. Totuşi, noi am uitat cu totul de *persoana importantă*

care, dacă-i să fim drepţi, a fost cauza turnurii fantastice luate de această istorie absolut reală, de altfel.

Mai întîi de toate avem datoria să spunem că *persoana importantă*, după plecarea bietului Akaki Akakievici, pe care-l muştruluise atît de aspru, simţi un fel de regret. Compătimirea nu-i era străină. Inimii lui îi erau accesibile multe intenţii bune, deşi gradul le împiedica adeseori să iasă la iveală. De îndată ce amicul aflat în trecere prin Petersbug ieşi din birou, generalul începu să se gîndească la sărmanul Akaki Akakievici. Şi de atunci, în fiecare zi, parcă-l vedea în faţa ochilor pe Akaki Akakievici, slujbaşul palid la faţă, care nu putuse să îndure perdaful superiorului. Gîndul acesta îl tulbura într-o aşa măsură, încît, după o săptămînă, se hotărî să trimită la el un funcţionar ca să afle cum o duce şi dacă nu-l poate într-adevăr ajuta cu ceva. Şi atunci cînd i se raportă că Akaki Akakievici murise subit, mistuit de febră, rămase chiar impresionat, simţind mustrări de conştiinţă şi fiind ziua întreagă prost dispus. Dorind să se distreze cît de cît şi să scape de acea impresie neplăcută, se duse la serata pe care o dădea un prieten al său, găsi acolo o societate onorabilă şi, ceea ce era mai important, tot anturajul avea cam acelaşi grad, nu trebuia să se simtă absolut deloc stingherit. Acest lucru avu un efect extraordinar asupra stării lui de spirit. Se simţi degajat, se arătă plăcut şi amabil în discuţii, cu alte cuvinte, petrecu foarte bine toată seara. La cină bău vreo două cupe cu şampanie, licoare care, cum se ştie, e un remediu foarte bun pentru proasta dispoziţie. Băutura îi trezi înclinaţia spre fapte deosebite: hotărî să nu plece încă acasă, ci să se ducă la o doamnă cunoscută, Karolina Ivanovna, pare-mi-se de origine germană, faţă de care nutrea nişte sentimente cu desăvîrşire amicale. Trebuie să spunem că *persoana importantă* era un bărbat cam în vîrstă, un bun soţ, un respectabil cap de familie. Doi fii, dintre care unul lucra de pe acum la o cancelarie, şi o drăgălaşă fiică de şaisprezece ani, cu năsucul puţin încovoiat, dar nostim, veneau în fiecare zi să-i sărute mîna, spunîndu-i: „*Bonjour, papa*“. Consoarta lui, o femeie încă proaspătă şi deloc urîtă, îi întindea mai întîi mîna să i-o sărute, apoi, întorcîndu-i-o pe a lui pe cealaltă parte, i-o săruta şi ea. Dar *persoana importantă*, de altfel absolut satisfăcută

de gingăşiile de-acasă, găsise de cuviinţă să aibă, pentru relaţii amicale, o prietenă în celălalt capăt al oraşului. Această amică nu era cîtuşi de puţin mai frumoasă şi mai tînără decît soţia lui, dar aşa sînt rînduite lucrurile pe lume şi nu-i treaba noastră să le judecăm. Aşadar, *persoana importantă* coborî scara, urcă în sanie şi-i spuse vizitiului: „La Karolina Ivanovna“. Apoi, înfăşurîndu-se cît se poate de maiestuos în mantaua călduroasă, rămase în acea stare plăcută, cum nu-i alta mai bună pentru un rus, adică aceea cînd nu te gîndeşti la nimic, iar gîndurile îţi vin de la sine, unul mai plăcut decît altul, fără să te osteşti să umbli după ele şi să le cauţi. Plin de mulţumire, îşi amintea fugar cele mai vesele momente ale seratei, toate vorbele care făcuseră să hohotească acel grup restrîns. Multe le repetă cu jumătate de glas şi găsi că-s tot atît de hazlii ca mai înainte şi de aceea nu se miră că şi el rîsese din tot sufletul. Totuşi, din cînd în cînd îl deranja vîntul în rafale, care, repezindu-se de Dumnezeu mai ştie unde şi cine ştie din ce pricină, îi biciuia faţa, împroşcîndu-l cu pale de zăpadă, umflîndu-i, ca o pînză de corabie, gulerul de la manta sau, cu o putere nefirească, aruncîndu-i-l peste cap şi dîndu-i astfel de furcă mereu, căci era nevoit să-şi scoată afară capul. Deodată, *persoana importantă* simţi că cineva l-a înşfăcat zdravăn de guler. Întorcînd capul, observă un om scund, cu o uniformă veche şi ponosită şi, nu fără groază, îl recunoscu pe Akaki Akakievici. Faţa funcţionarului era albă ca neaua şi arăta întocmai ca a unui mort. Dar spaima *persoanei importante* ajunse la culme, cînd văzu că gura mortului se strîmbă şi, suflînd asupra lui duhoarea mormîntului, rosti asemenea cuvinte: „Aha! Iată-te şi pe tine, în sfîrşit! În sfîrşit, asta, te-am apucat de guler! Chiar de mantaua ta am nevoie! Dacă nu te-ai sinchisit de mantaua mea, ba încă m-ai şi bruftuluit, dă-mi-o pe-a ta!“. Biata *persoană importantă* era cît pe ce să moară. Cît era el de drastic în cancelarie şi în general cu subalternii – deşi, privindu-i doar înfăţişarea bărbătească şi profilul impunător, oricine spunea: „Oho, cîtă intransigenţă!“ –, în această situaţie, la fel ca mulţi alţi inşi cu înfăţişare de eroi, se simţi copleşit de o asemenea spaimă încît, nu fără pricină, începu să-şi facă temeri cu privire la vreo criză de inimă. Îşi smulse grăbit mantaua de pe umeri şi-i strigă vizitiului cu vocea schimbată

de groază: „Mînă într-un suflet acasă!“. Vizitiul, auzindu-i strigătul, care este slobozit de obicei în clipe decisive şi chiar este însoţit de îndemnuri mult mai eficace, îşi vîrî, pentru orice eventualitate, capul între umeri şi dădu bice cailor, care porniră ca săgeata. În vreo şase minute şi ceva *persoana importantă* ajunse dinaintea casei sale. Palid, speriat de moarte şi fără manta, în loc să se ducă la Karolina Ivanovna, sosi acasă, se tîrî cu chiu cu vai în camera lui şi îşi petrecu noaptea în mare zbucium, aşa că a doua zi de dimineaţă, cînd îşi bea ceaiul, fiica lui îi spuse fără înconjur: „Tată, astăzi eşti palid de tot la faţă“. Dar tatăl tăcu şi nu suflă nimănui o vorbă nici despre cele întîmplate, nici despre locul unde voise să meargă. Această peripeţie îi lăsă o adîncă impresie. Pînă şi subalternilor le spunea mult mai rar: „Cum de îndrăzniţi, vă daţi seama în faţa cui vă aflaţi?“. Şi, dacă le spunea, n-o făcea nicidecum înainte de a asculta şi a afla despre ce-i vorba. Dar cel mai semnificativ e faptul că, de-atunci, au încetat cu totul apariţiile mortului-funcţionar: se vede că mantaua generalului se nimerise a fi tocmai pe măsura lui. Oricum, nu se mai auzi niciodată de cazuri în care oamenii să fie jefuiţi de mantale. De altminteri, numeroşi oameni de acţiune şi cu grija altora nu-şi găseau astîmpăr şi spuneau că, în părţile îndepărtate ale oraşului, mortul-funcţionar încă îşi mai făcea apariţia. Şi într-adevăr, un străjer din Kolomna a văzut cu ochii lui o stafie arătîndu-se dindărătul unei clădiri. Dar, fiind cam becisnic de felul lui, astfel că odată un godac matur obişnuit, năpustindu-se dintr-o casă particulară, îl doborîse din picioare spre marele haz al birjarilor strînşi împrejurul lui, de la care apoi a pretins, pentru că l-au făcut de ocară, cîte un pitac pentru tutun, deci, fiind cam becisnic, nu a îndrăznit s-o oprească şi a mers prin întuneric în urma ei, pînă cînd stafia s-a uitat brusc peste umăr şi, oprindu-se, l-a întrebat: „Tu ce mai vrei?“, după care i-a arătat un pumn cum nici la oamenii vii nu poţi găsi. Străjerul i-a răspuns: „Nimic“ şi a făcut de îndată cale întoarsă. Stafia era, totuşi, mult mai înaltă de stat, purta nişte mustăţi uriaşe şi, îndreptîndu-şi paşii, pare-se, spre Podul Obuhov, s-a mistuit cu totul în noapte.

Traducere de Emil Iordache

259 *Başmacikin* – de la „başmak“ = gheată, pantof (rus.).
260 *Eroşkin* – de la „eroşit’“ = a zbîrli, a ciufuli (rus.).
261 *Belobriuşina* – de la „belîi“ = alb, şi „briuho“ = pîntece (rus.).
262 *...coada calului turnat în bronz de Falconet* – este vorba despre monumentul lui Petru cel Mare („Călăreţul de aramă“), operă a sculptorului francez Étienne Falconet (1716-1791).

Caleaşca

După ce se încartirui aici regimentul *** de cavalerie, orăşelul B. se înveseli foarte tare. Pînă atunci fusese o localitate groaznic de plicticoasă. Cînd ţi se întîmplă să treci cu trăsura prin orăşel şi te uiţi la căsuţele scunde, lipite cu lut, care privesc incredibil de acru în stradă, atunci... e imposibil să exprimi ce-i în inima ta: o jale, de parcă ori te-ai lefterit la cărţi, ori ai spus nitam-nisam cine ştie ce tîmpenie; pe scurt, nu ţi-e bine. Lutul, cu care au fost cîndva lipiţi, e cojit de ploi, aşa că pereţii, în loc să fie albi, s-au făcut bălţaţi. Acoperişurile sînt mai mult din stuf, ca de obicei prin oraşele noastre sudice. Pentru a deschide privelişte a, grădinile au fost tăiate demult, la porunca primarului. Pe străzi, nici ţipenie de om. Doar cîte un cocoş trece caldarîmul moale ca o pernă din pricina prafului gros de-un sfert de arşin[263] care, la cea mai mică ploaie, se preface în noroi, şi atunci străzile orăşelului B. sînt luate cu asalt de acele animale domestice, pe care primarul de acolo le numeşte „frunţuji“. Săltîndu-şi rîturile serioase din scăldători, ele fac atîta larmă cu grohăitul lor, încît călătorului nu-i mai rămîne altceva de făcut, decît să dea bice cailor. De altfel, se întîlnesc puţini călători în orăşelul B. Rar, foarte rar, cîte un moşier, stăpîn peste unsprezece suflete de iobagi, îmbrăcat într-o redingotă de nanchin, hodorogeşte pe caldarîm cu un vehicul pe jumătate brişcă, pe jumătate telegă, iţindu-şi capul de după sacii cu făină şi îndemnîndu-şi iapa, în urma căreia aleargă un mînz. Însăşi piaţa oraşului arată oarecum jalnic: casa croitorului iese din rînd prosteşte, nu cu toată faţada; vizavi de ea se construieşte, de vreo cincisprezece ani, o clădire din piatră cu două ferestre; mai încolo, răzleţ, se înalţă un gard de scînduri la modă, vopsit în culoarea cenuşie a noroiului, pe care, drept model pentru alte construcţii, l-a durat primarul în tinereţea sa, cînd nu avea încă obiceiul să doarmă îndată după prînz, iar seara, înainte de culcare, să bea un decoct dres cu agrişe uscate. În alte locuri, gardurile sînt din nuiele; în mijlocul pieţei sînt amplasate dughenele cele mai mici, în care poţi vedea

întotdeauna şiraguri de covrigi, o muiere cu broboadă roşie pe cap, un pud de săpun, cîteva funturi de migdale amare, alice de vînătoare şi doi băieţi de prăvălie jucînd *svaika*[264] la orice oră. Dar, de îndată ce în orăşelul B., capitală de judeţ, se încartirui regimentul de cavalerie, urbea deveni de nerecunoscut. Străzile au căpătat culoare, animaţie, arătau cu totul altfel. Căsuţele scunde vedeau adesea cîte un ofiţer brav şi chipeş, cu pană la chipiu, ducîndu-se la un tovarăş al său ca să discute despre avansare, despre un tutun foarte bun, iar cîteodată să pună la bătaie, la cărţi, o droşcă ce putea fi denumită droşca regimentului, pentru că, nepărăsind regimentul, trecea din mînă în mînă: astăzi se plimba în ea maiorul, mîine îşi făcea apariţia în grajdul unui locotenent, iar peste o săptămînă, cînd te uitai, din nou îi ungea bucşele cu seu ordonanţa maiorului. Zăplazurile de nuiele dintre case erau împănate cu chipiuri soldăţeşti, puse să se usuce la soare; cîte o manta cenuşie atîrna negreşit pe vreo poartă; pe ulicioare întîlneai soldaţi cu mustăţi la fel de aspre ca peria unui cizmar. Aceste mustăţi puteau fi văzute pretutindeni. De se adunau la piaţă cîteva tîrgoveţe cu căuşe, peste umerii lor îndată se iţeau nişte mustăţi. În mijlocul pieţei, vreun soldat mustăcios îl trăgea negreşit de barbă pe cîte-un ţărănoi mocofan, căruia nu-i mai rămînea altceva de făcut decît să bolborosească şi să-şi dea ochii peste cap. Ofiţerii înviorară societatea locală, care pînă atunci era alcătuită doar din judecător, care locuia în aceeaşi casă cu văduva unui diacon, şi primar, un om cu scaun la cap, dar care dormea toată ziua: de la prînz pînă seara şi de seara pînă la prînz. Societatea deveni mai numeroasă şi mai atractivă cînd se instală aici cartierul generalului de brigadă. Moşierii din împrejurimi, de existenţa cărora nimeni nu auzise pînă atunci, începură să sosească mai des în orăşelul reşedinţă de judeţ, ca să se vadă cu domnii ofiţeri şi uneori să joace un bănculeţ, care li se năzărea foarte nebulos în capetele lor bîntuite de semănături, cumpărături pentru neveste şi iepuri de cîmp. Îmi pare foarte rău că nu-mi pot aminti cu ce ocazie s-a întîmplat că generalul de brigadă a dat o masă mare, pentru care s-au făcut pregătiri uriaşe, încît se auzea pînă aproape de bariera oraşului cum tocau cuţitele în bucătăria generalului. Toată piaţa fusese cu desăvîrşire golită pentru această

sindrofie, aşa că judecătorul cu diaconeasa lui au fost nevoiţi să mănînce numai lipii din făină de hrişcă şi chiseliţă din cartofii fierţi pentru scrobeală. Curtea mică a casei generalului era ticsită de droşte şi caleşti. Societatea era masculină: ofiţeri şi cîţiva dintre moşierii din împrejurimi. Dintre aceştia din urmă cel mai remarcabil era Pifagor Pifagorovici Certokuţki[265], unul dintre cei mai distinşi aristocraţi ai judeţului B., care stîrnea mai multă zarvă decît toţi la alegeri, cînd îşi făcea apariţia într-un echipaj foarte elegant. Slujise mai înainte într-un regiment de cavalerie, unde fusese unul dintre cei mai de seamă şi mai de vază ofiţeri. În tot cazul, fusese văzut la multe baluri şi sindrofii de prin localităţile unde pribegise regimentul lui. De altminteri, toate acestea pot fi aflate, întrebîndu-le pe duducile din guberniile Tambov şi Simbirsk. Se prea poate ca şi în alte gubernii să-şi fi cîştigat un bun renume, dacă nu şi-ar fi dat demisia din armată în urma unui caz care se numeşte de obicei istorie neplăcută: el i-o fi dat pe vremuri cuiva o scatoalcă sau poate altcineva i-o fi dat lui o scatoalcă, asta n-o mai ţin bine minte, fapt este că i s-a sugerat să-şi dea demisia. De altminteri, asta nu i-a ştirbit deloc prestanţa: purta un frac cu talia sus, ca a vestoanelor de uniformă militară, avea pinteni la cizme şi mustaţă sub nas, deoarece altfel nobilii ar fi putut să creadă că a slujit la infanterie, pe care uneori, cu dispreţ, o numea, „pifanterie“, alteori, „pifănie“. Era prezent la toate iarmaroacele cu îmbulzeală de lume, la care măruntaiele Rusiei, alcătuite din mame, copii, fiice şi moşieri graşi, veneau să se distreze în brişte, gabriolete, trăsuri şi carete, cum nici în vis nu se pot vedea. Adulmeca locul unde era încartiruit un regiment de cavalerie şi venea întotdeauna să se vadă cu domnii ofiţeri. Sărea foarte sprinten în faţa lor din caleaşca lui uşoară sau din brişcă şi făcea extrem de repede cunoştinţă cu ei. La alegerile precedente dăduse nobilimii o masă excelentă, la care declarase că, dacă va fi ales mareşal al nobilimii, el o va pune la locul cel mai de cinste. Îndeobşte, cum se spune prin judeţe şi gubernii, se purta boiereşte, se însurase cu o fată frumuşică, a cărei zestre era de două sute de iobagi şi cîteva mii bani gheaţă. Capitalului îi găsise întrebuinţare de îndată: cumpărase şase cai, într-adevăr admirabili, broaşte aurite pentru uşi, o

maimuţă dresată pentru casă şi angajase un majordom francez. Cele două sute de suflete împreună cu alte două sute ale lui fuseseră puse la credit pentru nişte manipulaţii comerciale. Cu alte cuvinte, era un moşier sadea... Un moşier în toată regula. Pe lîngă el, la masa dată de general se mai aflau cîţiva moşieri, dar n-are rost să vorbim despre ei. Ceilalţi invitaţi erau militari din acelaşi regiment şi chiar doi ofiţeri de stat-major: un colonel şi un maior destul de gras. Însuşi generalul era voinic şi corpolent, de altminteri un bun comandant, cum se exprimau despre el ofiţerii. Vorbea cu o voce de bas, profundă şi apăsată. Masa era excepţională: nisetrul, morunul, cega, dropiile, sparanghelul, prepeliţele, potîrnichile, ciupercile dovedeau că bucătarul nu luase din ajun o picătură de tărie în gură şi că cei patru soldaţi cu cuţite în mînă munciseră toată noaptea, ajutîndu-l la fricaseuri şi jeleuri. Mulţimea de sticle, unele înalte, cu Lafitte[266], altele joase, cu Madera[267], minunata zi de vară, ferestrele larg deschise, farfuriile cu gheaţă de pe masă, vestoanele domnilor ofiţeri, descheiate la nasturele de sus, plastroanele şifonate ale posesorilor de fracuri încăpătoare, conversaţia încrucişată, acoperită de vocea generalului şi bine garnisită cu şampanie, totul se potrivea de minune. După masă toţi se ridicară cu o greutate plăcută în stomac şi, aprinzîndu-şi pipele lungi sau scurte, ieşită în pridvor cu cîte o ceaşcă de cafea în mînă.

Generalul, colonelul şi chiar maiorul aveau vestoanele descheiate la toţi nasturii, aşa că li se zăreau elegantele bretele de mătase, dar domnii ofiţeri, păstrînd respectul cuvenit, rămaseră cu vestoanele încheiate, mai puţin la cei trei nasturi de sus.

— Acum putem s-o vedem, spuse generalul. Fii drăguţ, i se adresă el aghiotantului, care era un tînăr destul de dezgheţat şi plăcut la înfăţişare, dă ordin s-o aducă aici pe iapa cea murgă! O să vedeţi cu ochii dumneavoastră. Aici, generalul trase din pipă şi slobozi fumul. Încă nu-i foarte bine îngrijită: păcătos tîrguşor, nu găseşti un grajd ca lumea. Iapa, puf, puf, e de toată frumuseţea!

— Şi de mult, Excelenţă, puf, puf, binevoiţi s-o aveţi? întrebă Certokuţki.

— Puf, puf, puf, nu... puf, nu chiar de mult. Nu-s decît doi ani de cînd am luat-o de la herghelie!

— Şi aţi binevoit s-o luaţi învăţată pentru călărie sau aţi învăţat-o aici?

— Puf, puf, pu, pu... u... u... f, aici, spuse generalul, după care dispăru cu totul într-un nor de fum.

Între timp, din grajd ţîşni un soldat, se auzi tropot de copite, apoi apăru alt soldat îmbrăcat într-un soi de anteriu alb, cu mustăţi negre şi mari, ducînd de dîrlogi un cal care tresărea înspăimîntat, care, săltîndu-şi capul deodată, mai că nu-l ridică în văzduh, cu tot cu mustăţi, pe soldatul care se chircise repede la pămînt. „Hai-hai, fii cuminte, Agrafena Ivanovna!“, spuse el, aducînd calul lîngă pridvor.

Iapa se numea Agrafena Ivanovna. Puternică şi sălbatică, aidoma unei frumoase femei sudice, lovi cu copitele în pridvorul de lemn şi se opri.

Scoţîndu-şi pipa din gură, generalul începu să privească satisfăcut spre Agrafena Ivanovna. Însuşi colonelul, coborînd din pridvor, o apucă pe Agrafena Ivanovna de bot. Maiorul în persoană îi mîngîie Agrafenei Ivanovna un picior, iar ceilalţi plescăiră din limbă.

Certokuţki coborî din pridvor şi se opri în spatele iepei. Soldatul, luînd poziţia de drepţi şi ţinînd dîrlogii, se uita drept în ochii vizitatorilor, de parcă s-ar fi pregătit să se scufunde în ei.

— E o iapă foarte, foarte frumoasă! spuse Certokuţki. Chipeşă iapă! Îmi permiteţi să vă întreb, Excelenţă, cum merge?

— Pasul îl are bun. Numai că... dracu’ ştie... tîmpitul de felcer i-a dat nişte pilule şi-s două zile de cînd strănută întruna.

— Da, e foarte, foarte frumoasă. Dar, Excelenţă, aveţi un echipaj corespunzător?

— Echipaj?... Păi, e cal de călărie.

— Ştiu. Dar v-am întrebat, Excelenţă, ca să aflu dacă aveţi un echipaj corespunzător pentru alţi cai.

— Eh, echipaje nu prea am destule. Ca să fiu sincer cu dumneavoastră, de multă vreme îmi doresc să am o caleaşcă modernă. I-am scris fratelui meu, care-i acum la Petersburg, dar nu ştiu dacă o să-mi trimită sau nu.

— Mi se pare, Excelenţă, observă colonelul, că nu există caleşti mai bune decît cele vieneze.

— Aveţi dreptate, puf, puf, puf.

— Eu, Excelenţă, am o caleaşcă grozavă, curată lucrare vieneză.

— Care? Cea cu care aţi venit?

— O, nu. Asta-i aşa, de alergătură, pentru drumurile mele personale, dar cealaltă... e o minune, uşoară ca fulgul, cînd urci în ea e ca şi cum, cu permisiunea Excelenţei Voastre, te-ar legăna doica în leagăn.

— Adică, e confortabilă?

— Foarte, foarte confortabilă. Pernele, arcurile, totul parcă ar fi pictat, nu alta.

— Asta-i bine.

— Şi ce încăpătoare e! Vreau să vă spun, Excelenţă, că n-am văzut caleaşcă mai încăpătoare. Cînd eram în armată, în lăzi încăpeau zece sticle de rom şi douăzeci de funturi de tutun. Pe deasupra, aveam întotdeauna la mine vreo şase vestoane, rufărie şi două pipe, lungi, cu voia Excelenţei Voastre, cît două tenii, iar în buzunarele ei ar încăpea un bou întreg.

— Asta-i bine.

— Am dat pe ea, Excelenţă, patru mii de ruble.

— Judecînd după preţ, trebuie să fie bună. Aţi cumpărat-o chiar dumneavoastră?

— Nu, Excelenţă, am obţinut-o ocazional. A cumpărat-o un prieten de-al meu, un om excepţional, amic din copilărie, cu care m-am înţeles de minune, adică ce era al lui era şi al meu, totuna. I-am cîştigat-o la cărţi. N-aţi binevoi, Excelenţă, să mă onoraţi mîine cu vizita la dejun şi să vedeţi şi caleaşca?

— Nu ştiu ce să vă spun. Să vin singur mi-e cam... Doar dacă-mi permiteţi să vin împreună cu domnii ofiţeri....

— Îi poftesc cu toată plăcerea şi pe domnii ofiţeri. Domnilor, mă voi considera foarte onorat dacă-mi veţi oferi prilejul să vă văd în casa mea!

Colonelul, maiorul şi ceilalţi ofiţeri îi mulţumiră, înclinîndu-se curtenitor.

— După părerea mea, Excelenţă, dacă tot cumperi un lucru, apoi neapărat să fie unul bun, că, dacă-i rău, nici n-are rost să te mai încurci cu el. Mîine, cînd o să-mi faceţi onoarea cu vizita dumneavoastră, o să vă arăt nişte inovaţii în domeniul gospodăriei.

Generalul îl măsură cu privirea şi slobozi fumul din gură.

Certokuţki era extrem de mulţumit că-i invitase pe domnii ofiţeri. De pe acum, în imaginaţie, comanda felurite pateuri şi sosuri, îi privea foarte vesel pe domnii ofiţeri care, la rîndul lor, îşi dublaseră bunăvoinţa faţă de el, ceea ce se putea citi în ochii lor şi în mişcările uşoare ce semănau cu nişte mici reverenţe. Certokuţki era acum mai degajat, iar vocea îi era mai relaxată, copleşită fiind de satisfacţie.

— Cu ocazia asta, Excelenţă, o să faceţi cunoştinţă cu stăpîna casei.

— Voi fi foarte încîntat, spuse generalul, netezindu-şi mustăţile.

În acest moment, Certokuţki se pregăti să plece de îndată acasă, să pregătească din timp totul pentru primirea oaspeţilor la dejunul de a doua zi; chiar îşi luă pălăria în mînă, dar, lucru curios, se întîmplă să mai zăbovească. Între timp, în cameră se instalară mesele de joc. Curînd, întreaga societate se împărţi în grupe de cîte patru, se împrăştie prin toate colţurile odăilor din casa generalului şi se puse pe jucat *whist*.

Se aduseră lumînări. Mult timp, Certokuţki stătu la îndoială: să joace şi el sau nu? Cum însă domnii ofiţeri începură să-l ivite, găsi cu cale că refuzul lui n-ar fi potrivit cu regulile bunei-cuviinţe. Se aşeză la una dintre mese. Pe nesimţite răsări în faţa lui un pahar cu punci, pe care, fără să-şi dea seama ce face, îl goli de îndată. După ce jucă două robere, se trezi iar cu un pahar de punci la îndemînă, pe care, tot fără să-şi dea seama ce face, îl bău, nu înainte de a fi spus: „Domnilor, e vremea să plec acasă, zău aşa!“. Dar se aşeză la locul lui pentru a începe a doua partidă. Între timp, discuţiile din diferitele colţuri ale camerei luară o turnură cu desăvîrşire particulară. Cei care jucau *whist* erau destul de tăcuţi, dar cei care nu jucau purtau propria lor conversaţie, şezînd deoparte, pe-o canapea. Într-un colţ, un locotent de cavalerie, cu o pernă sub coastă şi cu pipa între dinţi, îşi relata destul de dezinvolt şi curgător aventurile amoroase, punînd stăpînire pe

atenţia unui grup mic, adunat împrejurul lui. Un moşier extrem de gras, cu braţele scurte, semănînd întru cîtva cu doi cartofi zdraveni, îl asculta cu o mină neobişnuit de dulceagă şi numai din cînd în cînd încerca să-şi ducă la spate mîna scurtă, ca să scoată de acolo tabachera. În alt colţ se înfiripase o discuţie destul de aprinsă despre instrucţia escadroanelor şi Certokuţki, care între timp aruncase de două ori valetul în locul damei, se băga şi el pe nepusă masă în discuţie, strigînd din colţul lui: „În care an?“ sau „Din ce regiment?“, fără să observe că uneori întrebarea lui se potrivea ca nuca-n perete. În sfîrşit, cu cîteva minute înaintea cinei, jocul de cărţi luă sfîrşit, dar se mai prelungi în discuţii, ca şi cum capetele tuturor erau pline de *whist*. Certokuţki îşi amintea foarte bine că apucase să cîştige mult, dar nu luase nimic în mînă şi, ridicîndu-se de la masă, stătu mult timp cu expresia unui om căruia îi lipseşte din buzunar batista de nas. Între timp, se servi cina. Se înţelege că vinurile curgeau gîrlă şi că Certokuţki, aproape fără voie, trebuia să-şi toarne din cînd în cînd în pahar, deoarece avea sticle şi în dreapta, şi în stînga.

La masă, conversaţia se întinse din cale-afară şi, de altfel, fu purtată într-un mod destul de curios. Un moşier, care apucase campania din 1812, povesti o bătălie ce nu s-a dat niciodată şi apoi, din pricini cu totul neînţelese, luă dopul de la un clondir şi-l înfipse într-o prăjitură. Ca să nu mai lungim vorba, cînd invitaţii începură să se împrăştie, era de-acum ora trei, iar vizitiii se văzură siliţi să ia unele persoane la subsuoară, ducîndu-le ca pe nişte pachete cu cumpărături. Cu tot aristocratismul lui, şezînd în caleaşcă, Certokuţki se înclina atît de adînc şi-şi apleca atît de hotărît capul, încît ajunse acasă cu doi ciulini în mustaţă.

Ai casei dormeau cu toţii. Vizitiul îl găsi cu greu pe fecior, acesta îl conduse pe boier prin salon, îl predă cameristei, în urma căreia Certokuţki ajunse cu chiu cu vai în dormitor şi se culcă lîngă tinerica şi frumuşica lui soţie, fermecătoare în cămaşa ei de noapte, albă ca neaua. Mişcarea produsă de prăbuşirea soţului ei pe pat o trezi. Se întinse, îşi ridică genele, clipi repede de trei ori, îşi deschise apoi ochii de-a binelea, afişînd un zîmbet pe jumătate supărat, dar, văzînd că de data asta soţul nu vrea deloc să fie

tandru cu ea, se întoarse înciudată pe partea cealaltă şi, punîndu-şi pe braţ obrazul proaspăt, adormi numaidecît la loc.

Cînd tînăra consoartă se trezi lîngă soţul ei, care încă mai sforăia, nu mai era ceasul căruia, la ţară, i se spune *devreme*. Aducîndu-şi aminte că bărbatul se întorsese acasă după ora trei, femeia nu se îndură să-l trezească şi, luîndu-şi în picioare papucii de casă comandaţi de soţul ei la Petersburg, într-o bluză albă, care curgea pe ea ca o cascadă, se duse în camera de toaletă, se spălă cu apă proaspătă ca ea însăşi, apoi se aşeză la oglindă. Privindu-se de vreo două ori, văzu că în ziua aceea nu arată deloc rău. Acestă constatare, probabil neînsemnată, o ţinu în faţa oglinzii încă două ore. În sfîrşit, se îmbrăcă foarte frumos şi ieşi la aer în grădină. Ca un făcut, vremea era minunată, cum nu se poate lăuda decît o zi sudică de vară. Soarele amiezii ardea cu toată puterea razelor sale, însă pe aleile umbrite de frunzişul des al pomilor era răcoare, iar florile, încălzite de căldura soarelui, răspîndeau în jur o aromă de trei ori mai puternică. Frumoasa stăpînă a casei uitase cu desăvîrşise că era ora douăsprezece şi că soţul ei doarme. Se-auzea de-acum sforăitul a doi vizitii şi a unui *foreitor*[268], care îşi făceau somnul de după-amiază. Dar ea stătea pe-o bancă în umbra deasă a aleii, de unde i se deschidea în faţa ochilor priveliştea către drumul mare, şi privea distrată pustietatea aceea fără ţipenie de om, cînd deodată, un nor de praf stîrnit în zare îi atrase atenţia. Uitîndu-se mai bine, desluşi cîteva echipaje. În frunte venea o caleaşcă uşoară, deschisă, cu două locuri, în care şedea un general cu epoleţii groşi lucindu-i în soare, însoţit de un colonel. Urma încă o caleaşcă, de patru locuri, ocupată de un colonel şi un aghiotant, care şedeau faţă-n faţă cu doi ofiţeri. Această caleaşcă era urmată de droşca regimentului, cunoscută deja tuturor, aflată acum în proprietatea maiorului gras. În urma briştei venea un *bonvoiaj*, în care şedeau patru ofiţeri, care-l ţineau pe al cincilea în braţe... După *bonvoiaj* se zăreau patru ofiţeri călărind nişte splendizi cai murgi rotaţi.

„Nu cumva vin la noi?“ se întrebă stăpîna casei. „Ah, Doamne! Într-adevăr, uite că se îndreaptă spre pod!“. Slobozi un strigăt, plesni din palme

şi, printre răzoare şi flori, dădu fuga de-a dreptul în dormitor, unde soţul ei dormea buştean.

— Scoală, scoală, scoală mai iute! strigă ea, trăgîndu-l de mînă.

— Ha? îngînă Certokuţki, întinzîndu-se fără să deschidă ochii.

— Scoală, bombonel! Mă auzi? Ne vin oaspeţi!

— Oaspeţi? Care oaspeţi? întrebă el, şi scoase un mic muget, ca un viţel care caută cu botul ugerul vacii. Mmm, gînguri el, întinde gîtul, puicuţă, să-ţi dau un pupic!

— Sufleţelule, scoală, pentru Dumnezeu, scoală-te mai repede! Vine un general cu nişte ofiţeri. Ah, Dumnezeule, ai ciulini în mustaţă.

— Un general? Ah, a şi venit? Ce înseamnă asta? De ce nu m-a trezit nimeni, la mama dracului!? Dar masa, masa-i gata? Totu-i în regulă?

— Care masă?

— Cum? N-am poruncit să se pregătească masa?

— Tu? Ai venit la ora patru noaptea şi, cît nu te-am întrebat, nu mi-ai spus nimic. Nu te-am trezit, bombonel, pentru că mi-a fost milă de tine, nu dormiseşi aproape deloc... Ultimele cuvinte le rosti cu o voce neobişnuit de languroasă şi imploratoare.

— Ah, sînt un dobitoc! spuse el, plesnindu-se peste frunte. I-am invitat la masă. Ce să mă fac? Sînt departe?

— Nu ştiu... Trebuie să sosească din clipă-n clipă.

— Sufleţelule... ascunde-te!... Hei, care-i acolo? Tu eşti, fato? Vino încoace! Nu te teme, proasto! Îndată or să vină nişte ofiţeri. Spune-le că boierul nu-i acasă, spune-le că nici n-o să vină, că a plecat de dimineaţă. Auzi? Tot aşa spune-le şi oamenilor din curte. Hai, du-te mai repede!

Spunînd toate acestea, îşi înşfăcă repede halatul şi dădu fuga să se ascundă în şopronul unde-şi ţinea trăsurile, cu gîndul că acolo va fi în deplină siguranţă. Dar, oprindu-se într-un ungher al şopronului, îşi dădu seama că şi aici ar putea fi zărit. „Uite, aşa-i cel mai bine!“ se gîndi şi într-o clipă coborî scara caleştii de lîngă el, sări înăuntru, închise portiera şi, pentru mai multă siguranţă, trase peste el şorţul şi învelitoarea din piele, rămînînd nemişcat, încovrigat în halatul său.

Între timp, echipajele traseră la scară. Generalul coborî şi se scutură de praf, urmat de colonel, care-şi îndreptă penajul de pălărie. Apoi sări din brişcă maiorul cel gras, ţinîndu-şi sabia subsuoară. După aceea, din *bonvoiaj*, săriră sprinteni locotenenţii subţirei împreună cu sublocotenentul pe care-l ţinuseră pe braţe. În sfîrşit, descălecară şi ofiţerii veniţi ţanţoşi în şa.

— Boierul nu-i acasă, le spuse lacheul, ieşind în pridvor.

— Cum aşa? Înseamnă că, totuşi, vine pînă la prînz, nu?

— Nu vine. A plecat pentru toată ziua. De-abia mîine dacă s-o întoarce, cam la ora asta.

— Asta-i bună! făcu generalul. Cum se poate?...

— Recunosc că gluma-i bună, spuse colonelul, rîzînd.

— Păi, se face aşa ceva? continuă colonelul, nemulţumit. Pfiu... Drace... Dacă nu poţi primi, ce rost are să mai insişti?

— Eu, Excelenţă, nu pricep cum îşi poate permite cineva una ca asta, spuse un ofiţer tînăr.

— Ce? întrebă generalul, care avea obiceiul să rostească acest pronume interogativ ori de cîte ori vorbea cu un ofiţer inferior.

— Am spus, Excelenţă, că nu se poate proceda aşa.

— Normal... Mă rog, dacă s-a întîmplat ceva, dă-i omului de ştire sau cel puţin nu-l invita.

— Asta-i, Excelenţă, n-avem încotro, trebuie să facem cale întoarsă! spuse colonelul.

— Fireşte, e singura soluţie. De altfel, puteam să vedem caleaşca şi fără el. Nu cred să fi plecat cu ea. Hei, tu, frăţioare, ia vino încoace!

— Doriţi ceva?

— Eşti grăjdar?

— Grajdar, Excelenţă.

— Ia arată-ne caleaşca cea nouă a boierului.

— Poftiţi în şopron.

Însoţit de ofiţeri, generalul se îndreptă spre şopron.

— Asta-i, numai îngăduiţi-mi s-o trag afară, că aici e cam întuneric.

— Ajunge, ajunge, e bine-aşa!

Generalul şi ofiţerii dădură ocol caleştii şi îi priviră cu luare-aminte roţile şi arcurile.

— Mda, nimic deosebit, spuse generalul. O caleaşcă dintre cele mai obişnuite.

— Şi nu-i deloc arătoasă, spuse colonelul. Nu văd nimic frumos la ea.

— Mi se pare, Excelenţă, că nu face nici pe departe patru mii de ruble, zise unul dintre tinerii ofiţeri.

— Ce?

— Am spus, Excelenţă, că, după părerea mea, nu face patru mii.

— Care patru mii!? Nici două mii nu face. Pur şi simplu, n-are nimic deosebit. Poate cumva în interior... Fii bun, drăguţă, trage învelitoarea...

Şi ochii ofiţerilor avură surpriza să-l descopere pe Certokuţki, înfăşurat în halat şi încovrigat într-un mod neobişnuit.

— A, aici eraţi!... spuse, uluit, generalul.

Şi zicînd aşa, trînti de îndată portiera, îl acoperi din nou pe Certokuţki cu învelitoarea din piele şi plecă împreună cu domnii ofiţeri.

Traducere de Emil Iordache

263 *arşin* – veche unitate de măsură pentru lungime, egală cu 0,711 m.
264 *svaika* – joc de copii: un cui se aruncă în aşa fel încît să nimerească într-un cerc de fier pus pe pămînt.
265 *Certokuţki* – de la „ciort“ = drac şi „kuţîi“ = cu coada scurtă (rus.).
266 *Lafitte* – vin roşu de Bordeaux.
267 *Madera* – vin sec, denumit astfel după insula din Antlantic de unde este originar.
268 *foreitor* – surugiu călare pe calul înaintaş.

Însemnările unui nebun

3 octombrie

Astăzi am trecut printr-o întîmplare neobişnuită. M-am sculat destul de tîrziu şi, cînd Mavra mi-a adus cizmele lustruite, am întrebat-o cît e ceasul. Aflînd că demult bătuse ora zece, m-am grăbit să mă îmbrac. Recunosc că nu m-aş fi dus la departament, ştiind dinainte ce mutră acră va face şeful de secţie. De multe ori mi-a spus: „Ce-i cu tine, omule? N-ai decît talmeş-balmeş în cap. Uneori umbli ca năuc, ba încurci cîte-o lucrare, că nici satana nu-i mai dă de capăt, ba scrii titlul cu literă mică, ba nu pui nici data, nici numărul de înregistrare“. Pisălog afurisit! Cred că mă invidiază, pentru că stau în biroul directorului şi ascut pene pentru Excelenţa Sa. Pe scurt, nu m-aş fi dus la departament, dacă nu aş fi avut speranţa să-l întîlnesc pe casier şi să storc de la ovrei un avans cît de mic în contul lefii. Ce mai creatură! DoamneDumnezeule, mai degrabă vine Judecata de Apoi, decît să-ţi dea el vreodată leafa pe o lună înainte! Poţi să-l rogi, poţi să crăpi, poţi să fii în cea mai mare nevoie, tot nu-l îndupleci pe diavolul ăsta sur! În schimb, acasă, bucătăreasa îl plesneşte peste bot. Asta o ştie toată lumea. Nu pricep ce chilipir poţi avea lucrînd la departament. N-ai nici un fel de resurse. Uite, la o administraţie de gubernie, la curţile civile sau la cele de conturi, e cu totul altceva: te uiţi şi vezi acolo cîte unul înghesuit în colţul lui, care scrie şi iar scrie. Are pe el un frac ca vai de lume, o mutră de-ţi vine să scuipi în sîn, dar dacă ai vedea ce vilă ţine cu chirie! Să nu-i duci cumva o ceaşcă de porţelan aurit: „Ăsta, cică, e un plocon pentru doctori!“. Lui să-i dai o pereche de trăpaşi, o droşcă sau blană de castor de vreo cîteva sute de ruble. Pare smerit, vorbeşte delicat – „Împrumutaţi-mi cuţitaşul să-mi ascut pana“ –, dar aşa mi ţi-l curăţă pe petiţionar, că nu-l mai lasă decît cu cămaşa pe el. Ce-i drept, la noi slujba e simandicoasă, avem o curăţenie cum nici în veacul-vecilor nu s-ar întîmpla să fie la o administraţie de gubernie: mese din lemn de mahon şi toţi şefii te iau cu *dumneavoastră*. Da,

recunosc că, dacă slujba n-ar fi simandicoasă, aş fi plecat de mult de la departament.

M-am îmbrăcat cu mantaua mea cea veche şi mi-am luat umbrela, fiindcă ploua cu găleata. Pe străzi, nici ţipenie de om. Nu mi-au ieşit în cale decît nişte femei cu fustele în cap, cîţiva negustori ruşi cu umbrele şi nişte curieri. Din lumea bună, n-am dat ochii decît cu un confrate funcţionar. L-am văzut la o intersecţie. De cum l-am văzut, mi-am spus: „Ehei, puişorule, nu la departament te duci, ci te-ai luat după femeia care fuge în faţa ta şi te uiţi la picioruşele ei“. Mare bestie şi funcţionarul nostru. Nu-l întrec, zău aşa, nici măcar ofiţerii: de cum trece una cu pălărie, o şi agaţă. Pe cînd mă gîndeam aşa, am văzut o caretă oprindu-se în faţa magazinului prin dreptul căruia tocmai treceam. Am recunoscut-o de îndată: era careta directorului nostru. „El n-are ce căuta la magazin, mi-am zis, trebuie să fie fiică-sa.“ M-am lipit de zid. Lacheul a deschis portiera şi ea a sărit din caretă, uşoară ca o păsărică. Cum s-a uitat în dreapta şi în stînga, cum a mişcat din ochi şi din sprîncene... Doamne-Dumnezeule! Sînt pierdut, sînt pierdut cu totul. Ce i-o fi trebuit să iasă din casă pe o asemenea ploaie? Să mai spună careva că femeile nu se dau în vînt după cîrpe. Nu m-a recunoscut, de fapt şi eu am încercat să mă înfăşor cît mai bine, pentru că mantaua mea era murdară rău şi, pe deasupra, mai e şi de modă veche. Acum se poartă pelerine cu gulere lungi, iar ale mele sînt scurte, unul peste altul, şi nici stofa nu-i decatată. Căţeluşa ei nu apucase să se strecoare pe uşă şi rămăsese în stradă. O cunosc: o cheamă Meggy. După nici un minut, numai ce aud o voce subţirică: „Salut, Meggy!“. Asta-i bună! Cine vorbeşte? M-am uitat împrejur şi am văzut două doamne, una bătrînă, alta tinerică, mergînd sub o umbrelă. După ce au trecut, iar aud în apropiere: „Nu-i frumos, Meggy!“. Ce drăcovenie! Am văzut-o pe Meggy adulmecîndu-se cu căţeluşa ce mergea în urma doamnelor. „Ehe, mi-am zis eu, ce naiba, nu cumva sînt beat? Numai că mi se întîmplă rar să beau.“ „Nu, Fidèle, greşeşti (am văzut-o cu ochii mei pe Meggy rostind aceste cuvinte), am fost, ham, ham, am fost, ham, ham, foarte bolnavă.“ Să-ţi fie de cap, căţeluşă! Mărturisesc că m-am mirat foarte mult, auzind-o vorbind omeneşte. Dar apoi, după ce m-

am gîndit bine, am încetat să mă mai mir. Într-adevăr, pe lume s-au întîmplat multe cazuri asemănătoare. Se zice că în Anglia a ieşit la mal un peşte care a spus două cuvinte într-o limbă atît de ciudată, încît de trei ani oamenii de ştiinţă îşi bat capul cu ele, dar tot nu le-au dat de rost. Am mai citit în ziare despre două vaci care au venit la o dugheană şi au cerut un funt de ceai. Dar, mărturisesc, m-am mirat mult mai tare atunci cînd Meggy a spus: „Ţi-am scris, Fidèle, dar cred că Polkan nu ţi-a adus scrisoarea mea!“. Jur pe leafa mea! N-am mai auzit vreodată în viaţă de un cîine care să ştie a scrie. Numai nobilii pot să scrie corect. Fireşte, mai scriu şi unii contabili din tagma negustorilor, chiar şi iobagii mai scriu, dar asta-i la ei ceva mecanic: nici tu virgule, nici tu puncte, ca să nu mai vorbim de stil.

Asta m-a mirat. Mărturisesc că de la un timp încoace aud şi văd lucruri pe care nimeni nu le-a mai văzut şi nu le-a mai auzit. „Ia să mă iau după căţeluşa asta, mi-am zis, şi să aflu ce-i cu ea şi ce gîndeşte.“

Mi-am deschis umbrela şi am pornit în urma celor două doamne. Au traversat strada Gorohovaia, au luat-o pe Meşcianskaia, de acolo pe Stoliarnaia, au ajuns în fine la podul Kokuşkin şi s-au oprit în dreptul unei clădiri mari. „Clădirea asta o cunosc, mi-a zis eu. E casa lui Zverkov.“ Ce hardughie! Şi cîtă lume locuieşte aici: bucătărese, nou-veniţi în oraş! Iar alde noi, funcţionarii, stăm claie peste grămadă, precum cîinii. Am şi eu în casa asta un amic, care cîntă bine la trompetă. Doamnele au urcat la etajul al patrulea. „Bine, mi-am zis eu, acum nu intru, doar să văd care-i apartamentul şi la prima ocazie n-o stau deloc pe gînduri.“

4 octombrie

Astăzi e miercuri şi de aceea am fost în biroul şefului nostru. Am venit special mai devreme şi, aşezîndu-mă la masa de lucru, i-am ascuţit toate penele. Directorul nostru trebuie să fie un om foarte deştept. Tot biroul este ticsit de rafturi cu cărţi. Am citit titlurile cîtorva dintre ele: numai ştiinţă, atîta ştiinţă că alde noi, funcţionarii, nici nu ne putem apropia, pentru că toate-s franţuzeşti sau nemţeşti. Dar ia să-l priveşti în faţă: ce măreţie îi străluceşte în ochi! Nu l-am auzit vreodată să spună o vorbă mai mult decît

e nevoie. Doar atunci cînd îi dai hîrtiile, se întîmplă să te întrebe: „Cum e afară?“. „Umezeală, Excelenţă!“ Da, nu-i din tagma noastră. Om de stat, ce mai! Totuşi, observ că la mine ţine cumva în mod deosebit. Dacă şi fiică-sa... Eh, mare canalie mai sînt şi eu!... Dar tăcere, tăcere, nu mai zic nici pîs! Am citit *Pciolka*[269]. Ce mai tîmpiţi şi franţujii ăştia! Ei bine, ce vor? Zău că i-aş înşfăca pe toţi şi i-aş zvînta în bătaie cu vergile! Am citit o descriere foarte plăcută a unui bal, făcută de un moşier din Kursk. Moşierii din Kursk scriu foarte bine. După aceea am băgat de seamă că bătuse ora douăsprezece şi jumătate, iar directorul nostru tot nu ieşise din dormitor. Dar pe la unu şi jumătate s-a petrecut un eveniment, pe care nici o pană n-ar fi în stare să-l descrie. S-a deschis uşa, am crezut că-i directorul şi am sărit de pe scaun cu hîrtiile în mînă, dar era ea, chiar ea! Sfinţi ierarhi, cum era îmbrăcată! Rochia de pe ea era albă ca o lebădă. Ah, ce splendoare! Cînd mi-a aruncat o privire, mi-am zis că-i soarele şi nimic altceva! S-a înclinat şi m-a întrebat: „*Papa* n-a fost aici?“. Ah, oh, oh! Ce voce! O cănăriţă, zău, o cănăriţă! „Excelenţă, îmi venea să-i spun, nu mă osîndiţi, iar dacă ţineţi cu tot dinadinsul, luaţi-mi viaţa cu mîna dumneavoastră de fiică de general!“ Da, lua-m-ar dracul, limba n-a vrut să mă asculte şi n-am spus decît: „Nu, n-a fost“. S-a uitat la mine, la cărţi, şi a scăpat jos batista. M-am repezit într-un suflet, am alunecat pe blestematul de parchet şi era cît pe ce să-mi turtesc nasul, totuşi m-am ţinut pe picioare şi am ridicat batista. Sfinţi părinţi, ce mai batistă! Din cea mai fină pînză, cu un parfum ca ambra, chiar ca ambra! Miroase de departe a general! Ea mi-a mulţumit şi a surîs uşor, de-abia mişcîndu-şi buzele ca zahărul, după care a ieşit. Am mai stat un ceas, apoi a venit lacheul şi mi-a spus: „Sînteţi liber, Aksenti Ivanovici, boierul a şi plecat de-acasă“. Nu pot să-i sufăr pe lachei: veşnic stau tolăniţi în antreu şi nici nu se ostenesc să dea măcar din cap cînd treci pe lîngă ei. Şi asta încă-i nimic: odată, una dintre aceste bestii s-a gîndit să mă trateze cu tabac fără să se mişte din loc. Parcă n-ai şti, slugoi tîmpit, că sînt funcţionar, de viţă nobilă. Totuşi, mi-am luat pălăria, m-am îmbrăcat singur cu mantaua, pentru că aceşti domni nu se sinchisesc niciodată să ţi-o ţină, şi am plecat. Acasă am stat mai mult întins în pat. Apoi am copiat nişte versuri

foarte frumoase: „De un ceas nu am văzut-o,/ Parc-un an întreg s-a scurs,/ Viaţa tare mi-i urîtă./ «Mor mai bine» – eu mi-am spus“[270]. Trebuie să fie o creaţie a lui Puşkin. Seara, înfăşurat în manta, m-am proţăpit la scara Excelenţei sale şi am stat mult timp la pîndă, doar-doar s-o urca în caretă, ca s-o mai văd o dată, dar nu, n-a ieşit din casă.

6 noiembrie

M-a înfuriat peste poate şeful de secţie. Cînd am venit la departament, m-a chemat la el în birou şi a început să-mi vorbească aşa: „Ia spune-mi, rogu-te, ce faci?“ „Cum ce fac? Nu fac nimic“ i-am răspuns eu. „Ia şi te gîndeşte bine! Ai peste patruzeci de ani, ar cam fi timpul să-ţi vină mintea la cap. Ce-ţi închipui? Crezi că nu-ţi cunosc toate năzbîtiile? Te ţii după fiica directorului! Uită-te la tine şi gîndeşte-te ce eşti tu în faţa ei? Un zero şi nimic mai mult. N-ai un pitac la sufletul tău. Mai bine te-ai uita în oglindă, ca să-ţi iasă din cap tîmpenia asta!“ Ei, drăcie, dacă faţa îi seamănă întru cîtva cu un flacon de spiţerie şi are pe cap un smoc de păr încîrligat în sus, pe care-l unge cu nu ştiu ce pomadă şi-l face să stea ca o fofează de sfeşnic, de-acum crede că-şi poate permite orice? Pricep eu, pricep de ce-mi poartă sîmbetele. Mă invidiază: a văzut, poate, semnele de bunăvoiţă care mai ales mie mi se arată. Dar nici nu mă sichisesc de el! Mare lucru că-i consilier de curte! Şi-a agăţat la ceasornic un lănţişor de aur, îşi face la comandă cizme de treizeci de ruble, lua-l-ar dracu’! Ce, eu mă trag din tîrgoveţi, tata mi-a fost croitor sau mai ştiu eu ce subofiţer? Sînt de viţă nobilă. Pot ajunge şi eu să am grad mare. N-am decît patruzeci şi doi de ani, o vîrstă la care cariera de-abia începe cu adevărat. Aşteaptă, amice! Vom fi şi noi colonei şi, dacă o da Dumnezeu, poate ceva mai mare. Ne vom face şi noi o reputaţie mai bună decît a ta. Ce, ţi-ai băgat în cap că, în afară de tine, nu mai sînt oameni de ispravă pe lume? Ia dă-mi mie un frac de la Ruci[271], cusut după ultima modă, leagă-mi la gît o cravată întocmai ca a ta şi-o să vezi că n-o să-mi ajungi nici la degetul cel mic. N-am bani destui, asta-i nenorocirea.

8 noiembrie

Am fost la teatru. S-a jucat *Filatka*, prostovanul rus. Am rîs pe săturate. S-a mai dat un vodevil cu versuri amuzante despre avocaţi, mai ales la adresa unui registrator de colegiu, destul de libertin scrise, aşa că m-am mirat cum de le-a dat drumul cenzura. Iar despre negustori se spunea de-a dreptul că înşală lumea, că odraslele lor se ţin de scandaluri şi vor să se strecoare în rîndul nobililor. Şi despre jurnalişti a fost un cuplet foarte amuzant, cum că le place să defăimeze totul şi că autorul cere protecţia publicului. Scriitorii de astăzi compun piese foarte distractive. Îmi place să merg la teatru. Cum am un ban în buzunar, nu mă pot abţine să nu merg. Însă printre confraţii noştri funcţionari sînt unii de-a dreptul porci: nu ţi s-ar duce ţărănoiul la teatru nici în ruptul capului. Doar dacă i-ai da biletul pe gratis. O actriţă a cîntat foarte bine. Mi-am amintit-o pe cealaltă... Ah, ce canalie mai sînt şi eu!... Tăcere, tăcere... Nu mai spun nimic.

9 noiembrie

La ora opt am plecat spre departament. Şeful de secţie s-a prefăcut că nu-mi observă venirea. Am procedat şi eu la fel, de parcă între noi nu s-ar fi întîmplat nimic. Am revăzut şi am verificat hîrtiile. Am plecat la ora patru. Am trecut pe lîngă locuinţa directorului, dar n-am văzut pe nimeni. După masă, am stat mai mult întins în pat.

11 noiembrie

Astăzi am stat în cabinetul directorului nostru, am ascuţit pentru el douăzeci şi trei de pene şi – ah! ah! – patru pene pentru ea, pentru Excelenţa Ei. Directorului îi place să fie cît mai multe pene pe masă. Oho, ce cap trebuie să aibă! Tace el, dar cred că pe toate le frămîntă în minte. Aş vrea să aflu la ce se gîndeşte mai mult, ce idei umblă prin acest cap. Aş vrea să văd mai de aproape viaţa acestor domni, toate echivocurile şi chestiile de la curte, cum se poartă şi ce fac ei în cercul lor, uite ce aş vrea să aflu! De cîteva ori m-am gîndit să aduc vorba despre asta cu Excelenţa Sa, dar nu ştiu de ce dracu’ mi se înţepeneşte limba: nu spui decît că-i frig sau cald

afară şi nu mai eşti în stare să adaugi nimic altceva. Aş vrea să intru în salon, unde nu pot decît să-mi arunc uneori privirea cînd se deschide uşa, şi încă într-o cameră, dincolo de salon. Ehei, ce interior bogat! Ce oglinzi şi porţelanuri! Aş vrea să ajung în camerele locuite de Excelenţa Ei. Uite unde-aş vrea să nimeresc: în budoar! Să văd cum îşi ţine acolo borcănaşele, flacoanele, florile, asupra cărora ţi-e şi frică să sufli. Să văd straiele ei, care seamănă mai mult a aer decît a straie, împrăştiate peste tot. Să-mi arunc o privire în dormitorul ei... Acolo, cred eu, sînt nişte minuni, cred că-i un rai cum nici în ceruri nu există. Aş vrea să mă uit la scăunelul pe care, ridicîndu-se din pat, îşi pune picioruşul, să văd cum îşi trage pe picioruş ciorapul alb ca zăpada... Ah, ah, ah! Tac, tac... Nu mai spun nimic.

Totuşi, astăzi parcă m-am luminat: mi-am amintit discuţia celor două căţeluşe, auzită pe Nevski Prospekt. „Bine, mi-am zis, acum o să aflu totul. Trebuie să pun mîna pe corespondenţa celor două javre. Din ea o să aflu cîte ceva.“ Mărturisesc, chiar am ademenit-o o dată pe Meggy şi i-am spus: „Ascultă, Meggy, sîntem singuri. Dacă vrei, închid uşa şi n-o să ne vadă nimeni. Povesteşte-mi tot ce ştii despre duduca, spune-mi ce face şi cum o duce. Jur că n-o să afle nimeni nimic“. Dar şireata căţeluşă şi-a strîns coada între picioare, s-a făcut mică de tot şi a ieşit pe uşă, de parcă nu auzise nimic. Cîinele-i mult mai deştept decît omul, bănuiam de mult asta, chiar eram convins că ştie să vorbească, dar că n-o face dintr-un fel de încăpăţînare. Cîinele e un politician extrem de abil: nu-i scapă nimic, nici un pas al omului. Nu, orice-ar fi, chiar mîine mă duc la casa aceea a lui Zverkov, o interoghez pe Fidèle şi, dacă am noroc, pun mîna pe toate scrisorile primite de la Meggy.

12 noiembrie

La două după-amiază m-am dus cu gîndul s-o văd cu orice preţ pe Fidèle şi s-o interoghez. Nu pot suferi varza, al cărei miros răbufneşte din toate dughenele de mărunţişuri de pe strada Meşcianskaia. Pe deasupra, pe sub poarta fiecărei clădiri te trăsneşte o duhoare infernală, încît eu, astupîndu-mi nasul, am luat-o la fugă cît am putut de repede. Şi nemernicii

de meseriaşi scot atîta funingine şi fum pe hornurile atelierelor lor, încît un om cuviincios nu se poate plimba pe aici. Cînd am ajus la etajul al cincilea şi am tras clopoţelul, a ieşit o fetişcană destul de frumuşică, cu pistrui mărunţi. Am recunoscut-o. Era aceeaşi care mergea împreună cu bătrîna. A roşit un pic la faţă şi eu mi-am dat seama imediat: îi arde de mire porumbiţei. „Ce doriţi?“ m-a întrebat ea. „Am ceva de discutat cu căţeluşa dumneavoastră.“ Fata era proastă! Am priceput îndată că era proastă! Între timp căţeluşa venise şi începuse să latre. Am vrut s-o prind, dar ticăloasa era cît pe ce să mă apuce cu colţii de nas. Totuşi, i-am zărit culcuşul într-un ungher. Tocmai de asta aveam nevoie! M-am dus într-acolo, am răscolit paiele puse într-o ladă de lemn şi, spre marea mea satisfacţie, am scos o legătură nu prea mare de hîrtiuţe. Văzînd una ca asta, ticăloasa de căţeluşă m-a muşcat de pulpă, iar apoi, cînd a mirosit că am pus mîna pe scrisori, a început să scîncească şi să se gudure pe lîngă mine, dar eu i-am spus: „Nu, porumbiţă, rămîi cu bine!“. Apoi am luat-o la fugă. Cred că fata m-a luat drept un nebun, pentru că s-a speriat peste măsură. Ajuns acasă, am vrut să mă apuc îndată de lucru şi să descifrez scrisorile, pentru că nu văd bine la lumina lumînării. Dar Mavrei îi venise în cap să spele duşumelele. Pe finlandezele astea proaste le-apucă cheful să facă curăţenie tocmai cînd nu trebuie. De aceea m-am dus să mă plimb şi să reflectez la cele întîmplate. În sfîrşit, acum voi şti toate amănuntele, toate resorturile şi voi afla totul. Scrisorile îmi vor da totul în vileag. Cîinii sînt isteţi, cunosc toate relaţiile politice şi de aceea, cu siguranţă, voi găsi totul: portretul şi toate afacerile acestui bărbat. Trebuie să fie cîte ceva şi despre aceea, care... Tac, nu mai zic nimic! Spre seară m-am întors acasă. Am stat mai mult întins în pat.

13 noiembrie

Ia să vedem: scrisoarea e destul de clară. Totuşi, caligrafia are în ea ceva cîinesc. Să citim:

Dragă Fidèle, tot nu mă pot obişnui cu numele tău de mahala. Chiar nu-ţi puteau da unul mai frumos? *Fidèle, Roza, ce ton vulgar*! *Dar să lăsam asta. Mă bucur foarte mult că ne-am gîndit să ne scriem.*

Scrisul este foarte corect. Semnele de punctuaţie şi chiar litera „iati“ sînt puse la locul lor. Păi, aşa de bine nu scrie nici şeful nostru de secţie, deşi susţine că ar fi studiat la nu ştiu ce universitate. Să vedem mai departe:

Mi se pare că-i o mare fericire pe lume să-i împărtăşeşti altuia gîndurile, sentimentele şi impresiile tale.

Hm! Ideea asta-i luată dintr-o lucrare tradusă din germană. Nu-mi mai aduc aminte titlul.

Asta o spun din experienţă, deşi nu mi-a fost dat să merg prin lume mai departe de poarta casei noastre. Viaţa mea să nu se scurgă în satisfacţii? *Duduca mea, căreia* papa *îi spune Sophie, mă iubeşte la nebunie...*

Ah, ah!... Tac, tac, nu mai spun nimic!

Şi papa *mă mîngîie des. Beau ceai şi cafea cu frişcă. Ah,* ma chère*, trebuie să-ţi spun că nu văd nici o plăcere în oasele mari şi curăţate de carne, pe care Polkan al nostru le înfulecă la bucătărie. Sînt bune doar oasele de vînat şi asta numai cînd încă nu a supt nimeni măduva din*

ele. E foarte bine să amesteci mai multe sosuri la un loc, numai să fie fără caper şi verdeţuri. Dar nu ştiu ceva mai oribil decît obişnuinţa de a da cîinilor cocoloaşe din pîine. Stă la masă cîte un domn, care a ţinut în mîini felurite porcării şi se-apucă să frămînte pîinea cu mîinile acestea, te cheamă şi-ţi bagă în gură un cocoloş. N-ar fi politicos să-l refuzi, aşa că mănînci, cu dezgust, dar mănînci...

Dracu' ştie ce mai e şi asta! O aiureală! De parcă nu putea scrie despre un subiect mai interesant. Să ne uităm la altă pagină, poate găsim ceva mai serios.

Cu mare plăcere sînt gata să te ţin la curent cu tot ce se întîmplă la noi. Ţi-am şi spus cîte ceva despre domnul cel mai important, căruia Sophie îi zice papa*. E un om foarte ciudat.*

Aha! În sfîrşit! Ştiam eu: au perspectivă politică asupra tuturor lucrurilor. Să vedem ce-i cu *papa*:

...un om foarte ciudat. Mai mult tace. Vorbeşte foarte rar. Dar cu o săptămînă în urmă a vorbit toată vremea de unul singur: *„O capăt sau nu?“. Lua în mînă un petic de hîrtie, mîna cealaltă o strîngea, goală, şi se întreba*: *„O capăt sau nu?“. Odată m-a întrebat şi pe mine*: *„Ce crezi tu, Meggy, o capăt sau nu?“. N-am priceput absolut nimic, i-am adulmecat cizma şi mi-am văzut de treabă. Apoi,* ma chère*, peste o săptămînă,* papa *a venit nespus de bucuros acasă. Toată dimineaţa s-au perindat foarte mulţi domni în uniforme, felicitîndu-l cu nu ştiu ce prilej. La masă a fost vesel, cum nu l-am mai văzut niciodată, iar după*

dejun m-a luat pe umeri şi mi-a spus: *„Ia vezi şi tu, Meggy, ce-i asta*!*“. Am văzut o panglică. Am mirosit-o, dar n-avea nici o aromă. În fine, am lins-o uşor*: *era un pic sărată.*

Hm! Căţeluşa asta, mi se pare, a cam luat-o razna... ar merita o bătaie bună! Aha, deci e vanitos. Asta trebuie s-o notăm.

Rămîi cu bine, ma chère*, mă grăbesc şi etc., etc... Voi termina mîine scrisoarea. Aşa*! *Bine te-am găsit*! *Sînt din nou cu tine. Astăzi, duduca mea, Sophie...*

Aha! Să vedem ce-i cu Sophie. Oho, mare canalie mai sînt şi eu!... Tac, tac... Să continuăm.

...duduca mea, Sophie, a fost extrem de agitată. Se pregătea să plece la bal şi eu eram bucuroasă că, în absenţa ei, îţi voi putea scrie. Sophie a mea se bucură foarte mult cînd merge la bal, deşi se enervează aproape de fiecare dată cînd se îmbracă. Nu înţeleg deloc, ma chère*, ce plăcere are să meargă la bal. De la bal, Sophie vine-acasă la şase dimineaţa şi, văzînd-o cît e de slăbită şi palidă la faţă, aproape întotdeauna ghicesc că acolo nu i-au dat să mănînce, biata de ea. Eu una, mărturisesc, n-aş putea nicidecum să trăiesc aşa. Dacă nu mi s-ar da sos cu cărniţă de ieruncă sau friptură din aripi de găină, atunci... nu ştiu ce s-ar întîmpla cu mine. E bun şi sosul cu terci. Pe cînd morcovul, napul, anghinara nu pot fi niciodată gustoase...*

Stilul este extrem de inegal. Se vede îndată că nu un om a compus scrisoarea. Începe cum trebuie, dar termină cîineşte. Ia să mai vedem una. E cam lungă. Hm! Nici data n-a pus-o.

Ah, draga mea! *Se simte teribil apropierea primăverii. Inima mi se zbate în piept de parcă ar aştepta ceva. Am în urechi un zumzet permanent, aşa că adesea, ridicîndu-mi picioruşul, stau aşa cîteva minute, trăgînd cu urechea la uşă. Îţi mărturisesc că am mulţi curtezani. Adesea, stînd pe pervaz, îi studiez. Ah, dacă ai şti ce pocitanii sînt printre ei. Un dulău de curte, un mitocan de cea mai joasă speţă, prost ca noaptea, ceea ce i se citeşte pe mutra bleagă, umblă ţanţoş pe stradă şi îşi închipuie că-i o persoană de vază şi că toată lumea îl admiră. Nicidecum. Nu-i dau nici o atenţie, de parcă nici nu l-aş vedea. Şi ce dog înfricoşător se opreşte în dreptul ferestrei mele*! *Dacă s-ar ridica pe labele dinapoi, ceea ce, desigur, mîrlanul nu-i în stare să facă, ar fi cu un cap mai înalt decît* papa *al scumpei mele Sophie, care-i şi el destul de înalt şi trupeş. Tîmpitul ăsta trebuie să fie grozav de impertinent. Am mîrîit la el, dar nici nu i-a păsat. Măcar să se fi strîmbat un pic*! *Şi-a scos limba afară, şi-a pleoştit urechile uriaşe şi, ca un mojic ce este, se holba pe fereastră*! *Dar să nu crezi,* ma chère*, că inima mea e indiferentă la toate avansurile. Ah, nu... Dacă l-ai vedea pe unul dintre cavaleri, care sare gardul dinspre curtea vecină, pe care-l cheamă Trezor... Ah,* ma chère*, ce botişor are*!

Ptiu, la dracu'!... Ce tîmpenie!... Cum poate umple cineva scrisorile cu asemenea prostii! Mie daţi-mi omul! Vreau să văd omul! Vreau hrana care să-mi hrănească şi să-mi bucure sufletul! Şi-n loc de asta, nu găsesc decît fleacuri... Să mai întoarcem o pagină, poate o fi mai bine:

Sophie şedea la masă şi cosea ceva. Eu mă uitam pe fereastră, pentru că-mi place să-i privesc pe trecători. Deodată a intrat lacheul şi a spus: *„Teplov*!*“*[272]. *„Pofteşte-l*! *a exclamat Sophie şi s-a repezit să mă îmbrăţişeze. Ah, Meggy, Meggy*! *Dacă ai şti cine-a venit*! *E brunet, kammerjunker, şi ce ochi are*! *Negri şi strălucitori ca focul.“ Şi Sophie a zbughit-o în camera ei. Peste cîteva clipe a intrat un kammerjunker tînăr cu favoriţi negri, s-a dus la oglindă, şi-a netezit părul şi s-a uitat prin cameră. Eu am mîrîit şi m-am aşezat la locul meu. Curînd după aceea a ieşit Sophie şi, cu o plecăciune, i-a răspuns veselă la bătaia lui din pinteni. Eu, de parcă n-aş fi văzut nimic, mă uitam mai departe pe fereastră, dar mi-am înclinat capul puţin într-o parte ca să aud ce spun. Ah,* ma chère*, de-ai şti ce nerozii îşi debitau*! *Vorbeau despre o doamnă care, la dans, a făcut o figură în locul alteia*; *cum un oarecare Bobov, care, în jaboul lui, seamănă cu un cocostîrc, era cît pe ce să cadă*; *că nu ştiu care Lidina îşi închipuie că are ochii albaştri, deşi îi are verzi*; *şi au ţinut-o tot aşa. „Kammerjunkerul ăsta, mi-am zis eu, nici nu se compară cu Trezor*!*“ Cerule*! *Ce diferenţă*! *În primul rînd, kammerjunkerul are faţa lată şi netedă cu desăvîrşire, încadrată de favoriţi, de parcă s-ar fi îmbrobodit cu o basma neagră, iar Trezor are botişorul subţire şi o pată albă în frunte. Talia lui Trezor nici nu se poate asemui cu a kammerjunkerului. Şi-apoi ochii, manierele, gesturile sînt mai presus de orice comparaţie. Oh, ce diferenţă*! *Nu ştiu,* ma chère*, ce-o fi găsit la Teplov al ei. De ce-o fi aşa de încîntată de el*?...

Mi se pare că ceva nu-i în regulă. Nu se poate ca un kammerjunker s-o fi fermecat într-un asemenea hal. Să vedem mai departe:

Cred că, dacă-i place acest kammerjunker, curînd o să-i placă şi funcţionarul din biroul lui papa*. Ah,* ma chère*, dacă ai şti ce slut e*! *Parcă-i o broască-ţestoasă vîrîtă într-un sac...*

Cine să fie funcţionarul?

Are un nume de familie foarte ciudat. Stă în birou şi ascute pene. Părul de pe cap parcă ar fi o claie de fîn, nu altceva. Papa *îl trimite întotdeauna în locul servitorului.*

Mi se pare că javra mă vizează pe mine. Dar de unde şi pînă unde am eu pe cap o claie de fîn în loc de păr?

Sophie nu se poate stăpîni să nu rîdă, cînd îl vede.

Minţi, căţeluşă blestemată! Ce limbă afurisită! Parcă n-aş şti că aici e invidia la mijloc. Parcă n-aş şti cine mă lucrează. Şeful de secţie şi-a băgat nasul. S-a jurat că o să-mi poarte ură toată viaţa şi-mi face mizerii, la tot pasul îmi face mizerii. Totuşi, să mai vedem o scrisoare. Poate că totul se va lămuri de la sine.

Draga mea Fidèle, scuză-mă că nu ţi-am scris de atîta timp. Am fost pur şi simplu în al şaptelea cer de fericire. Mare dreptate a avut scriitorul acela care-a spus că dragostea-i a doua viaţă. Pe deasupra, în casa noastră au loc mari schimbări. Kammerjunkerul vine acum în

fiecare zi. Sophie e îndrăgostită nebuneşte de el. Papa *este foarte vesel. Chiar am auzit de la Grigori, care mătură duşumeaua şi aproape întotdeauna vorbeşte singur, că în curînd o să facem nunta, pentru că* papa *vrea neapărat s-o dea pe Sophie sau după un general, sau după un kammerjunker, sau după un colonel de carieră...*

La dracu'! Nu mai pot citi... Peste tot dai numai de kammerjunkeri şi generali. Tot ce-i mai bun pe lume cade în mîna kammerjunkerilor şi a generalilor. Găseşti şi tu o biată comoară, vrei să întinzi mîna după ea, dar ţi-o suflă un kammerjunker sau un general. La dracu'! Aş vrea şi eu să ajung general, dar nu ca să-i capăt mîna şi aşa mai departe, aş vrea să fiu general numai ca să-i văd mirîndu-se şi făcînd în faţa mea toate chestiile şi echivocurile de la curte, după care să le spun că mă doare-n cot de amîndoi. La dracu'! Mi-e necaz! Am să rup în bucăţi scrisorile năroadei căţeluşe.

3 decembrie

Nu se poate. Minciuni sfruntate! Nu va fi nici o nuntă! N-are importanţă că-i kammerjunker. Nu-i decît un rang, nu-i un lucru care să se vadă şi să-l poţi lua în mînă. Dacă-i kammerjunker, asta nu înseamnă că-i răsare un al treilea ochi în frunte. Nici nasul nu-i e de aur, e ca al meu, ca al oricui, miroase cu el, nu mănîncă, strănută, nu tuşeşte. De cîteva ori am încercat să înţeleg de unde provin toate aceste nepotriviri. De ce sînt consilier titular şi cum adică sînt consilier titular? Poate că-s cine ştie ce conte sau general şi doar par consilier titular! Poate că nici eu nu ştiu cine sînt. Doar au fost destule cazuri în istorie cînd un om oarecare, care nici măcar nu era nobil, ci un tîrgoveţ sau chiar un ţăran de rînd, a descoperit deodată că-i un mare demnitar sau chiar împărat. Dacă dintr-un ţăran poate ieşi aşa ceva, ce să mai spunem despre un nobil? Să zicem că, deodată, îmi fac apariţia în uniformă de general. Am un epolet pe umărul drept, unul pe umărul stîng, peste care-mi mai trece şi o panglică albastră. Ce s-ar întîmpla atunci? Cum ar cînta frumoasa mea? Ce-ar spune atunci *papa*, directorul

nostru? Ah, e un mare vanitos! E mason, sînt sigur că-i mason. Cu toate că o întoarce şi aşa, şi altfel, mi-am dat seama din capul locului că-i mason: dacă dă mîna cu tine, îţi întinde numai două degete. Parcă eu n-aş putea fi înaintat chiar acum la rangul de general-guvernator, de intendent sau de mai ştiu eu ce? Aş vrea să aflu de ce-s consilier titular? De ce-s tocmai consilier titular?

5 decembrie

Azi am citit toată dimineaţa ziarele. În Spania se petrec nişte lucruri foarte ciudate. Nici măcar nu m-am putut lămuri pe deplin asupra lor. Se scrie că tronul a rămas de izbelişte şi că demnitarii întîmpină dificultăţi în alegerea moştenitorului, din care cauză au loc revolte. Toate acestea mi se par extrem de ciudate. Cum se poate ca un tron să rămînă de izbelişte? Se spune că ar trebui să urce pe el nu ştiu care *donna*. Dar o *donna* nu poate urca pe tron. Nu poate nicidecum. Pe tron trebuie să fie un rege. Chiar dacă se spune că nu există nici un rege, aşa ceva e imposibil: regele trebuie să existe. Regele există, numai că-şi păstrează anonimatul. Poate că se află chiar în Spania, dar anumite motive familiale sau teama de ţările vecine, cum ar fi Franţa şi alte state, îl fac să se ascundă. Poate mai sînt şi alte motive.

8 decembrie

Era cît pe ce să mă duc la departament, dar m-au reţinut diferite motive şi gînduri. Evenimentele din Spania nu-mi mai ies din minte. Cum se poate ca o *donna* să ajungă regină? Nu se va permite una ca asta. Mai întîi de toate, Anglia nu va permite. Apoi situaţia politică a întregii Europe: împăratul austriac, suveranul nostru... Mărturisesc că aceste evenimente m-au dat gata şi m-au zdruncinat în aşa hal, încît toată ziua n-am putut face nimic. Mavra mi-a atras atenţia că la masă am fost extrem de distrat. Şi, într-adevăr, mi se pare că, distrat cum eram, am trîntit pe duşumea două farfurii, care s-au spart pe loc. După masă m-am dus la dealurile amenajate

pentru săniuş. N-am putut trage nici o învăţătură. Am stat mai mult întins în pat, reflectînd la evenimentele din Spania.

Anul 2000, aprilie 43

Astăzi e o zi de mare sărbătoare! Spania are un rege. S-a găsit. Regele sînt eu. Chiar astăzi am aflat. Mărturisesc: parcă m-a luminat deodată un fulger. Nu înţeleg cum am putut să cred şi să-mi imaginez că-s consilier titular. Cum de-a putut să-mi treacă prin cap o idee atît de ţicnită? Bine că nu s-a gîndit careva să mă bage la casa de nebuni. De-acum, totul mi-e limpede. Văd clar, ca în palmă. Mai înainte nu pricepeam, mai înainte aveam un fel de ceaţă pe ochi. Şi toate astea se întîmplă, cred eu, din cauză că oamenii îşi imaginează că locul creierului este în cap. Nu-i deloc aşa: creierul este adus de vînt dinspre Marea Caspică. Mai întîi am anunţat-o pe Mavra cine sînt eu. Cînd a auzit că-l are-n faţă pe regele Spaniei, a plesnit din palme, mai să moară de spaimă. Proasta de ea, n-a mai văzut vreodată un rege al Spaniei. Totuşi, am încercat s-o liniştesc şi, în cuvinte îngăduitoare, m-am străduit s-o încredinţez de bunăvoinţa mea şi că nu-i port deloc pică pentru că uneori mi-a lustruit cizmele de mîntuială. Aşa-s oamenii de rînd, lor nu le poţi vorbi despre lucruri abstracte. S-a speriat pentru că-i încredinţată că toţi regii din Spania seamănă cu Filip al II-lea[273]. Dar i-am explicat că între mine şi Filip nu există nici o asemănare şi că eu nu am nici un capucin... Nu m-am dus la departament... Dracu' să-l ia! Nu, stimabililor, de-acum n-o să mă mai păcăliţi, n-o să mai copiez hîrtiile voastre parşive!

86 martombrie, între zi şi noapte

Astăzi a venit aprodul nostru să mă cheme la departament, fiind mai bine de trei săptămîni de cînd n-am mai dat pe la slujbă. M-am dus mai mult în glumă. Şeful de secţie credea că am să mă închin în faţa lui şi am să-mi cer iertare, însă eu l-am privit cu răceală, nici prea mînios, dar nici prea binevoitor, şi m-am aşezat la locul meu, de parcă n-aş fi observat pe nimeni. Mă uitam la toate lepădăturile acelea conţopiste şi îmi spuneam:

„Ce-ar fi dacă ar şti cine se află printre ei... Doamne-Dumnezeule! Ce balamuc s-ar stîrni! Pînă şi şeful de secţie ar începe să mi se ploconească de la brîu, cum se ploconeşte acum în faţa directorului!“. Mi s-au pus dinainte nişte hîrtii să fac un extras din ele. Dar eu n-am mişcat un deget. Peste cîteva minute toţi au început să se agite. Li s-a spus că vine directorul. Mulţi funcţionari au început să alerge încolo şi încoace, ca să li se vadă rîvna. Dar eu nu m-am mişcat din loc. Cînd a trecut prin secţia noastră, toţi şi-au încheiat nasturii de la fracuri, însă eu nici nu m-am sinchisit. Auzi, director! Să mă ridic în faţa lui? Niciodată! Care director? Un dop, nu director. Un dop obişnuit, un simplu dop şi nimic mai mult. Un dop de astupat sticle. Cel mai mult m-am amuzat cînd mi-au vîrît sub nas o hîrtie s-o semnez. Credeau c-o să scriu în marginea de jos a paginii: şeful de birou cutare. Ba bine că nu! Chiar în capul foii, în locul unde semnează şeful departamentului, m-am iscălit: „Ferdinand al VIII-lea“. Să fi văzut ce tăcere plină de veneraţie s-a instaurat, dar eu, făcînd un gest cu mîna, am ieşit, nu înainte de a le spune: „Nu-i nevoie de nici un semn de supuşenie!“. De la departament m-am dus de-a dreptul la director acasă. Dumnealui încă nu se întorsese. Lacheul n-a vrut să-mi dea drumul, dar eu i-am spus una, că i-a pierit piuitul. Am luat-o întins spre camera de toaletă. Ea şedea în faţa oglinzii. Văzîndu-mă, a sărit în picioare şi s-a tras cîţiva paşi înapoi. Totuşi, nu i-am destăinuit că sînt regele Spaniei. Nu i-am spus decît că o aşteptă o fericire pe care nici nu şi-o poate imagina şi că, în pofida uneltirilor puse la cale de duşmani, vom fi împreună. N-am vrut să-i spun mai multe şi am plecat. Ah, ce creatură perfidă e femeia! De-abia acum am înţeles eu ce-i cu femeia. Nimeni încă nu a aflat de cine-i ea îndrăgostită. Eu am descoperit primul. Femeia-i îndrăgostită de dracul. Da, îl iubeşte, nu glumă! Fizicienii scriu prostii, cum că ea e aşa şi pe dincolo, dar n-au dreptate, femeia numai pe drac îl iubeşte. Uite-o ducîndu-şi lornionul la ochi dintr-o lojă din rîndul întîi. Credeţi că se uită la burtosul acesta cu stea? Da’ de unde! Se uită la dracul, care-i în spatele lui. Uite că s-a pitit în fracul lui. Uite că-i face de acolo semn cu degetul! Şi ea o să se mărite cu el. O să se mărite. Iar aceşti părinţi, înalţi funcţionari, care se gudură în toate părţile şi dau tîrcoale

curţii, spunînd că-s patrioţi şi aşa mai departe, ce vor ei? Arende, arende vor aceşti patrioţi! Pentru bani, vanitoşii şi iudele şi-ar vinde mama, tata, pe Dumnezeu l-ar vinde! Toate acestea-s vanitate, iar vanitatea li se trage de la băşicuţa mică de sub limbă, în care se află un viermişor de mărimea unei gămălii de ac, pe care le face un bărbier de pe strada Gorohovaia. Nu-mi aduc aminte cum îl cheamă, dar se ştie precis că el împreună cu o moaşă vor să răspîndească mahomedanismul în toată lumea şi cică de asta în Franţa cea mai mare parte a poporului mărturiseşte de pe-acum credinţa lui Mahomed.

Fără dată. Ziua nu a avut dată

M-am plimbat incognito pe Nevski Prospekt. A trecut suveranul în echipajul lui. Tot oraşul şi-a scos căciula din cap şi eu de asemenea. Însă nu m-am trădat prin nimic că sînt regele Spaniei. Am socotit că n-ar fi cuviincios să mă dau în vileag în faţa tuturor, fiindcă, mai întîi şi mai întîi, trebuie să mă prezint la curte. Pînă acum nu m-a oprit decît lipsa unui costum de rege. Trebuie să fac rost măcar de o mantie. M-am gîndit să i-o comand unui croitor, dar măgarii ăştia lucrează cu totul neglijent, umblă cu afaceri murdare şi cel mai adesea bat străzile de pomană. M-am hotărît să-mi fac mantia din uniforma cea nouă, pe care n-am îmbrăcat-o decît de două ori. Pentru ca puşlamalele de croitori să nu mi-o strice, m-am gîndit să mi-o cos singur, cu uşa zăvorîtă, ca să nu mă vadă careva. Am tăiat-o toată cu foarfecele, deoarece croiala trebuie să fie cu totul alta.

Data nu mi-o amintesc. Nici lună n-a fost.
A fost dracu’ ştie ce

Mantia-i gata cusută. Cînd m-am îmbrăcat cu ea, Mavra a scos un ţipăt. Totuşi, nu mă pot hotărî încă să mă prezint la curte. Pînă acum n-a sosit nici o delegaţie din Spania. Fără delegaţi, nu se cuvine să mă prezint. Nu m-aş bucura de prestigiul cuvenit. Îi aştept din clipă în clipă.

Data de 1

Mă miră la culme încetineala delegaţilor, oricare ar fi motivele care-i opresc să apară. Oare Franţa să fie de vină? Da, asta-i ţara cea mai ostilă. Am vrut să mă interesez la poştă dacă nu cumva au venit delegaţii spanioli, dar dirigintele e din cale-afară de prost, habar n-are de nimic. Nu, zice, aici nu-s nici un fel de delegaţi spanioli, dar, dacă doriţi să expediaţi o scrisoare, o primim conform tarifului. La dracu'! Care scrisoare? Scrisoarea-i o prostie. Scrisori nu scriu decît spiţerii.

Madrid. Al treizecilea februarie

Aşadar, sînt în Spania şi totul s-a petrecut atît de iute, încît de-abia am putut să mă dezmeticesc. Azi-dimineaţă au venit la mine delegaţii spanioli şi împreună cu ei am urcat în caretă. Mi s-a părut ciudată rapiditatea neobişnuită a călătoriei. Am mers atît de repede, încît într-o jumătate de ceas am ajuns la graniţa spaniolă. De altminteri, Europa-i acum toată împînzită cu drumuri de tuci, iar vapoarele merg foarte repede. Ciudată ţară şi Spania asta! Cînd am pătruns în prima cameră, am văzut o mulţime de oameni cu capetele rase. Cu toate acestea, mi-am dat seama că trebuie să fie sau granzi, sau soldaţi, pentru că ei se rad în cap. Extrem de ciudată mi s-a părut comportarea cancelarului de stat, care m-a condus la braţ, m-a împins într-o cameră mică şi mi-a spus: „Şezi aici şi, dacă o să mai spui că eşti regele Ferdinand, îţi scot eu gărgăunii din cap". Dar eu, ştiind că nu era altceva decît o încercare, i-am răspuns negativ, din care cauză m-a croit de două ori pe spinare cu băţul. M-a durut atît de tare, încît era cît pe ce să ţip, dar m-am abţinut, amintindu-mi că acesta-i ritualul cavaleresc la acordarea unui rang înalt, pentru că în Spania tradiţiile cavalereşti dăinuie şi în zilele noastre. Rămas singur, m-am gîndit să mă ocup cu treburile statului. Am descoperit că Spania şi China sînt una şi aceeaşi ţară şi că numai din ignoranţă au fost considerate drept state diferite. Îi sfătuiesc pe toţi să scrie pe hîrtie „Spania" şi o să vadă că le iese „China". Totuşi, m-a întristat peste măsură o întîmplare care urmează să aibă loc mîine. Mîine, la ora şapte, se va săvîrşi un fenomen ciudat: pămîntul va încăleca luna. Despre asta scrie şi

celebrul chimist englez Wellington[274]. Mărturisesc, mi-a sărit pur şi simplu inima din loc cînd mi-am închipuit neobişnuita gingăşie şi şubrezenie a lunii. Căci luna se fabrică de regulă la Hamburg, şi se fabrică foarte prost. Mă mir că Anglia nu ia atitudine. O fabrică un dogar şchiop şi se vede de la o poştă că prostul habar n-are ce-i aceea lună. A pus în lună un otgon gudronat şi a turnat peste el untdelemn: de aceea pe tot pămîntul e o duhoare groaznică, încît oamenii sînt nevoiţi să-şi astupe nasurile. Şi de aceea luna-i o bilă atît de gingaşă, încît oamenii nu pot nicidecum trăi pe ea şi acum e locuită numai de nasuri. De aceea noi nu ne putem vedea nasurile, căci ele se află pe lună. Iar cînd mi-am dat seama că pămîntul, materia asta grea, încălecînd luna, ar putea să ne prefacă nasurile în praf şi pulbere, m-a copleşit o asemenea îngrijorare încît, trăgîndu-mi în picioare ciorapii şi botinele, m-am grăbit să mă duc în sala consiliului de stat şi să poruncesc poliţiei să ia măsuri ca nu cumva pămîntul să încalece luna. Granzii raşi în cap, pe care i-am găsit în număr mare în sala consiliului de stat, erau oameni foarte inteligenţi şi, cînd le-am spus: „Domnilor, să salvăm luna, pentru că pămîntul vrea s-o încalece“, s-au repezit de îndată să ducă la îndeplinire regeasca mea dorinţă, unii căţărîndu-se chiar pe pereţi, ca să ajungă la lună. Dar între timp a intrat marele cancelar. Văzîndu-l, s-au împrăştiat cu toţii. Eu, ca rege, am rămas singur. Dar, spre marea mea uimire, cancelarul m-a croit cu băţul şi m-a alungat în camera mea. Mare putere mai au în Spania obiceiurile pămîntului!

Ianuarie, care, în acelaşi an,
s-a întîmplat să fie după februarie

Nici pînă astăzi nu pot înţelege ce fel de ţară e Spania. Obiceiurile pămîntului şi eticheta de la curte sînt cu desăvîrşire neobişnuite. Nu înţeleg, nu înţeleg, chiar nu mai înţeleg nimic. Astăzi m-au ras în cap, cu toate că am ţipat ca din gură de şarpe că nu vreau să fiu călugăr. Dar nu mai sînt în stare să-mi amintesc ce-a fost cu mine cînd s-au apucat să-mi picure apă rece în creştet. N-am mai trecut niciodată printr-un asemenea iad. Era cît pe ce să turbez, aşa că de-abia m-au putut ţine. Nu înţeleg deloc semnificaţia

acestui obicei bizar. E un obicei prostesc, fără noimă! Pentru mine e un mister faptul că regii sînt atît de nechibzuiţi şi nu-l desfiinţează. Judecînd după toate semnele, mă întreb dacă nu cumva am căzut în mîna Inchiziţiei şi dacă nu cumva cel pe care l-am luat drept cancelar n-o fi însuşi marele inchizitor. Numai că nu pot înţelege cum e cu putinţă ca un rege să fie cercetat de inchiziţie. Ce-i drept, asta s-ar putea întîmpla cu concursul Franţei şi, mai ales, al lui Polignac[275]. Ah, bestia de Polignac! S-a jurat să-mi facă rău pînă la moarte. Şi uite că mă persecută şi mă tot persecută. Dar eu ştiu, amice, că nu eşti decît o unealtă a englezului. Englezul e mare politician. Îşi vîră nasul peste tot. Toată lumea ştie că, atunci cînd Anglia trage tabac pe-o nară, Franţa strănută.

Data 25

Astăzi marele inchizitor a venit în camera mea, dar eu, auzindu-i paşii de departe, m-am ascuns sub un scaun. Văzînd că nu dă de mine, a început să mă strige. Mai întîi a strigat: „Poprişcin!“[276]. Eu am tăcut chitic. Apoi: „Aksenti Ivanov, consilier titular, nobil!“. N-am zis nici pîs. „Ferdinand al VIII-lea, regele Spaniei!“. Am vrut să-mi scot capul, dar pe urmă m-am gîndit: „Nu, frate, n-o să mă păcăleşti! Te ştim noi: iar o să-mi torni apă rece pe creştet“. Totuşi, m-a zărit şi m-a scos cu băţul de sub scaun. Tare dureroase-s loviturile afurisitului de băţ! De altminteri, pentru toate astea m-a răsplătit descoperirea pe care am făcut-o astăzi: am aflat că fiecare cocoş are o Spanie, că o ţine sub pene. Totuşi, marele inchizitor a plecat furios din camera mea, ameninţîndu-mă cu nu ştiu ce pedeapsă. Dar furia lui neputincioasă m-a lăsat cu totul rece, ştiind că acţionează ca o maşină, ca o unealtă a englezului.

Da 34 ta, Ln alnu,
Februarie 349

Nu, nu mai am putere să îndur. Doamne! Ce fac ei cu mine! Îmi toarnă apă rece în cap! Sînt neîndurători, nu mă văd, nu mă ascultă. Ce rău le-am făcut? De ce mă chinuie? Ce le pot da eu? Doar n-am nimic la sufletul meu.

Nu mai pot, nu mai sînt în stare să îndur toate chinurile lor, capul îmi arde şi totul mi se învîrte dinaintea ochilor. Salvaţi-mă! Luaţi-mă de-aici! Daţi-mi o troică iute ca viforul! Urcă, surugiule, sună, clopoţelule, luaţi-vă zborul, bidiviilor, şi duceţi-mă din lumea asta! Mai departe, mai departe, să nu se mai vadă nimic, nimic. Uite cerul învolburîndu-se dinaintea mea; o steluţă luceşte în depărtare; pădurea fuge cu copacii ei negri şi cu luna; negura albăstruie mi se aşterne sub picioare; o strună răsună în negură; de-o parte-i marea, de cealaltă – Italia; iată că se zăresc nişte căscioare ruseşti. N-o fi a mea casa aceea albastră din depărtări? Nu cumva mama şade la fereastră? Maică, salvează-ţi fiul nenorocit! Varsă o lacrimă pe capul lui bolnav! Uită-te cum ţi-l chinuie! Strînge-l la sînul tău pe bietul orfan! El n-are loc pe lume! E prigonit! Maică, fie-ţi milă de copilul tău bolnav!... Dar ştiţi că deiul[277] Algerului are o umflătură chiar sub nas?

Traducere de Emil Iordache

269 *Pciolka* – diminutivul revistei *Severnaia pcela*.
270 *„De un ceas nu am văzut-o…“* – versuri dintr-o poezie de N.P. Nikolaev (1758-1815).
271 *Ruci* – croitor din Petersburg.
272 *Teplov* – de la „teplo“ = cald (rus.).
273 *Filip al II-lea* (1527-1598) – rege al Spaniei.
274 *Wellington, Arthur Wellesley, duce de* (1769-1852) – general englez, învingător al lui Napoleon la Waterloo (1815).
275 *Polignac, Jules Auguste Armand Marie, prinţ de* (1780-1847) – om politic francez.
276 *Poprişcin* – de la „poprişce“ = domeniu de activitate (rus.).
277 *dei* – titlul unor suverani africani.

Roma

Fragment

Încearcă să te uiţi la un fulger cînd, după ce despică norii negri precum cărbunii, răbufneşte orbitor cu un întreg potop de strălucire. Aşa-s ochii Annunziatei din Albano. Totul la ea aminteşte de acele timpuri antice, cînd marmura prindea viaţă şi luceau daltele sculptorilor. Smoala deasă a părului, împletit într-o coadă grea, se înalţă în două rotocoale deasupra capului şi în patru bucle lungi i se împrăştie pe gît. Oricum şi-ar răsuci neaua strălucitoare a feţei, chipul ei ţi se întipăreşte cu totul în inimă. Dacă se întoarce din profil, acesta respiră o splendidă nobleţe şi-ţi sare în ochi frumuseţea unor linii, pe care nu le-a creat penelul unui artist. Dacă îţi întoarce spatele şi-i vezi ceafa cu părul minunat, adunat spre creştet, dacă-şi arată din spate gîtul strălucitor şi frumuseţea umerilor, cum n-a mai văzut pămîntul, şi aşa e o minune! Dar cel mai miraculos e cînd te priveşte drept în ochi, făcîndu-ţi inima să se înfioare şi să ţi se oprească în piept. Vocea ei plină răsună ca arama. Nici o panteră ageră nu se poate asemui cu ea în iuţeala, forţa şi mîndria mişcărilor. Totul este la ea o culme a creaţiei, de la umeri pînă la glezna ce emană antichitate şi pînă la cel din urmă deget al piciorului ei. Oriunde s-ar duce, poartă cu sine un tablou. Dacă, seara, se grăbeşte spre fîntînă purtînd pe creştet un ulcior de aramă, este toată pătrunsă de minunata armonie a împrejurimilor: mai lin se pierd în depărtare splendidele linii ale munţilor Albano, adîncimea cerului Romei e mai albastră, chiparosul se înalţă mai drept, iar frumoasa arborilor meridionali, *pinna* romană, îşi desenează mai clar şi mai curat pe cer coama ca o umbrelă ce aproape că pluteşte în văzduh. Şi totul: şi fîntîna, unde s-au şi adunat pe treptele de marmură, una mai înaltă decît alta, tîrgoveţele din Albano, vorbind pe rînd cu voci puternice, argintii, în vreme ce apa, ţîşnind ca un arc sonor de diamant, umple pe rînd vasele de aramă, deci, şi fîntîna,

şi mulţimea femeilor par a se afla aici pentru ea, ca să-i arate şi mai limpede frumuseţea triumfătoare, ca să se vadă cum ea e mai presus de toate, aşa cum o regină e mai presus de toate doamnele de la curte. De-i zi de sărbătoare, cînd aleea umbrită de copaci, ce duce de la Albano la Castel-Gondolfo, e plină de oameni îmbrăcaţi în straie de sărbătoare, cînd sub bolţile ei întunecate se zăresc eleganţii *minenti*[278] în haine de catifea, cu cingători strălucitoare şi cu flori aurii la pălăriile pufoase, cînd umblă agale sau aleargă la galop asinii cu ochii pe jumătate închişi, purtînd pitoresc în spinare zvelte şi vînjoase femei albane sau francastine, ale căror basmale albe lucesc pînă departe, sau cărînd nepitoresc, cu greu şi poticnindu-se, cîte un englez deşirat şi ţeapăn, îmbrăcat într-un impermeabil de culoarea mazărei, cu picioarele strînse într-un unghi ascuţit ca să nu atingă cu ele pămîntul, sau purtînd în spate cîte un pictor cu bluză, cu o ladă de lemn atîrnată de o curea, cu o bărbuţă măiastră *à la* Van Dyck, iar umbra şi lumina aleargă una după alta peste capetele mulţimii – şi atunci, în acea zi de sărbătoare, totul e mult mai frumos în prezenţa, decît în absenţa ei. Din întunecimea ei sumbră, aleea adîncă o arată strălucitoare, parcă îmbrăcată toată în lumină. Cînd o ating razele soarelui, stofa purpurie a veşmîntului ei alban se aprinde ca jăraticul. De pe chipul ei, splendoarea sărbătorii zboară în întîmpinarea tuturor. Şi, întîlnind-o, se opresc şi încremenesc şi fercheşul *minente* cu floare la pălărie, scoţînd fără să vrea un strigăt de admiraţie, şi pictorul cu bărbuţa *à la* Van Dyck, care rămîne mult timp locului, zicîndu-şi: „Ar putea fi un model splendid pentru Diana, mîndra Junona, ispitoarele Graţii şi pentru toate femeile zugrăvite vreodată pe pînză“, timp în care se gîndeşte cu îndrăzneală: „Ar fi raiul adevărat, dacă minunea asta ar înfrumuseţa pentru totdeauna umilul meu atelier!“.

Dar a cui este privirea aţintită irezistibil în urma ei? Cine-i pîndeşte vorbele, mişcările şi umbrele de gînduri, care-i flutură pe chip? Un tînăr de douăzeci şi cinci de ani, prinţ roman, urmaş al unei familii ce a fost pe vremuri cinstea, mîndria şi dezonoarea Evului Mediu şi care acum se stinge singuratică într-un splendid castel, împodobit cu fresce de Guercino[279] şi Caraccio[280], cu o galerie de tablouri înnegrite de vreme, cu tapiţerii

decolorate, cu mese azurii şi cu un *maestro di casa* [281]* alb la cap, precum lumina lunii. Îl văzuseră de curînd străzile Romei, cu ochii săi negri, aruncînd flăcări de sub pelerina aruncată peste umăr, cu nasul arcuit într-o linie antică, cu fruntea albă precum fildeşul, pe care cădea o şuviţă de păr, vaporoasă precum mătasea. Apăruse la Roma după o absenţă de cincisprezece ani; apăruse, în locul copilului de pînă nu demult, un tînăr mîndru.

Dar cititorul trebuie să ştie negreşit cum s-au întîmplat toate acestea şi de aceea vom parcurge la iuţeală viaţa lui, încă tînără, dar de pe-acum bogată în impresii puternice. Primii ani de copilărie şi i-a petrecut la Roma. A primit educaţia obişnuită a fiilor de demnitari romani, care şi-au trăit traiul. Drept învăţător, preceptor, unchi şi orice altceva îl avusese pe un abate, clasicist riguros, care admira scrisorile lui Pietro Bembo[282], operele lui Giovanni della Casa[283] şi cinci-şase cînturi ale lui Dante, pe care nu le citea decît însoţite de nişte exclamaţii tari: „*Dio, che cosa divina*!“ [284]* sau, după alte două versuri: „*Diavolo, che divina cosa*!“ [285]*. În asta consta aproape întreaga sa apreciere şi exegeză. Restul conversaţiei se referea la *broccoli* şi anghinare, subiectul său preferat. Abatele ştia foarte bine cînd e mai bună carnea de viţel, la cîte luni poate fi mîncat iedul, îi plăcea să trăncănească despre toate acestea şi în stradă, cînd se întîlnea cu un amic, tot abate. Îşi strîngea cu multă dibăcie pulpele pline în ciorapii negri de mătase, nu înainte de a-şi trage pe dedesubt o pereche de lînă. Regulat, o dată pe lună, îşi curăţa stomacul cu *olio di ricino* [286]* luat într-o ceaşcă de cafea şi se îngrăşa zi de zi, ceas de ceas, aşa cum se îngraşă toţi abaţii. Natural că, îndrumat astfel, tînărul prinţ nu a aflat prea multe. A aflat doar că limba latină este mama celei italiene, că monsegnorii sînt de trei feluri: unii cu ciorapi negri, alţii cu ciorapi violeţi, urmaţi de o a treia categorie, alcătuită din abaţi care-s aproape cardinali. A cunoscut cîteva scrisori ale lui Pietro Bembo adresate cardinalilor din vremea sa, depeşe de felicitare în majoritatea lor. A cunoscut bine strada Corso, pe care mergea la plimbare cu abatele, două-trei dughene, în faţa cărora se oprea abatele ca să-şi cumpere

hîrtie, peniţe şi tabac pentru prizat, şi spiţeria, de unde acesta îşi cumpăra *olio di ricino*. Acesta era întregul orizont de cunoştinţe al învăţăcelului. Despre celelalte ţări şi state abatele vorbea numai pe departe, exprimîndu-se vag şi şovăielnic. Îi spunea că există Franţa, o ţară bogată, că englezii sînt buni neguţători şi le place să umble prin lume, că nemţii sînt beţivi şi că în Nord se află ţara barbară a Moscovei, unde gerurile sînt atît de crunte, încît, din pricina lor, oamenilor le poate crăpa creierul în cap. Probabil că învăţăcelul ar fi rămas doar cu aceste cunoştinţe şi pînă la vîrsta de douăzeci şi cinci de ani, dacă bătrînului prinţ nu i-ar fi trecut prin minte să schimbe vechea metodă şi să-i ofere fiului său o educaţie europeană, intenţie ce poate fi pusă parţial pe seama influenţei unei franţuzoaice, asupra căreia în ultima vreme, la teatru şi la petreceri, începuse să-şi îndrepte mereu lornionul, vîrîndu-şi clipă de clipă bărbia în uriaşul său jabou alb şi netezindu-şi cîte o buclă neagră din perucă. Tînărul prinţ a fost trimis la Universitatea din Lucca. Timp de şase ani, cît a stat acolo, a ieşit la iveală firea lui italienească, vie, care mocnise sub supravegherea plicticoasă a abatelui. S-a văzut că tînărul are un suflet însetat de bucuriile celor aleşi şi o minte perspicace. Universitatea italiană, în care ştiinţa trăia de azi pe mîine, încorsetată în forme scolastice învechite, nu satisfăcea tînăra generaţie, care auzise în răstimpuri ecouri despre o altă ştiinţă, vie, care veneau de peste Alpi. Influenţa franceză devenea tot mai vizibilă în Italia de nord, unde pătrundea împreună cu moda, vignetele, vodevilurile şi năbădăioasele opere ale muzei franceze, monstruoasă, pătimaşă, dar pe alocuri nelipsită de semnele talentului. Începînd cu revoluţia din iunie, puternica mişcare politică din ziare se făcuse simţită şi aici. Tinerii visau să recîştige gloria apusă a Italiei, priveau indignaţi uniforma albă a soldaţilor austrieci, pe care o urau. Dar firea italiană, iubitoare de plăceri tihnite, nu s-a dezlănţuit într-o revoltă, de la care francezul nu s-ar fi dat înapoi. Totul a avut drept rezultat dorinţa irezistibilă a tinerilor de a ajunge în Europa adevărată, cea de dincolo de Alpi. Mişcarea ei şi strălucirea perpetuă ademeneau din depărtare. Acolo era noul, în contrast cu vetusteţea italiană, acolo începea secolul al XIX-lea, viaţa europeană. Sufletul tînărului prinţ ardea de dorinţa

de a ajunge acolo, fiind însetat de aventuri şi lumină şi, ori de cîte ori vedea că e cu desăvîrşire imposibilă această călătorie, îl încerca un greu sentiment de întristare: îi era bine cunoscut despotismul neînduplecat al bătrînului prinţ, cu care nu se putea înţelege, cînd, deodată, primi de la acesta o scrisoare în care i se poruncea să plece la Paris, să-şi încheie acolo studiile, dar mai înainte de asta să aştepte la Lucca sosirea unchiului său, ca să pornească la drum împreună. Tînărul prinţ sări în sus de bucurie, îşi sărută toţi prietenii, îi ospătă la o *osteria* din afara oraşului şi peste două săptămîni era pe drum, cu inima gata să-i sară în piept de bucurie la întîlnirea cu orice lucru nou. Cînd traversară Simplonul, un gînd plăcut îi trecu prin minte: se află în partea cealaltă, este în Europa! Priveliştea sălbatică şi haotică a munţilor elveţieni, îngrămădiţi fără pespectivă, fără depărtări line, îi îngrozi întru cîtva privirea, deprinsă cu frumuseţea înaltă şi calmă, dezmierdătoare a naturii italiene. Dar se însenină de îndată ce văzu oraşele europene, hotelurile splendide şi luminoase, confortul oferit pretutindeni călătorului, care se putea simţi ca acasă. Curăţenia elegantă, strălucirea, toate erau noi pentru el. În oraşele germane îl cam uimi ciudata statură a nemţilor, lipsită de armonia suplă a frumuseţii, al cărei simţ este înnăscut în inima italianului; şi limba germană îi impresionă neplăcut urechea muzicală. Dar de-acum se afla în faţa graniţei franceze şi inima îi tresări. Sunetele zglobii ale limbii europene la modă, mîngîindu-l, îi sărutau auzul. Cu o plăcere tainică, le prindea foşnetul alunecos care, încă din Italia, i se părea ceva înălţător, purificat de toate vibraţiile convulsive ce acompaniază sunetele puternice din limbile popoarelor meridionale, care nu ştiu să se stăpînească. Şi mai mult îl impresionară femeile, parcă de pe altă lume, uşoare, vaporoase. Îl uimi această fiinţă volatilă, cu forme line, de-abia rotunjite, cu picioruş mic, cu talie subţirică şi aeriană, cu ochi de foc, care-ţi răspund la priviri, şi cu vorbirea uşoară, aproape nerostită. Era nerăbdător să ajungă la Paris, a cărui imagine şi-o construia de pe acum, atribuindu-i turle şi palate; şi, în sfîrşit, cu inima cuprinsă de înfrigurare, văzu semnele apropierii de capitală: afişe, litere uriaşe, tot mai multe diligenţe, omnibuze... pînă cînd îi trecură prin faţa ochilor clădirile de la periferie. Şi iată-l la Paris, copleşit

haotic de exteriorul colosal, uluit de aglomeraţia şi strălucirea străzilor, de acoperişurile dezordonate, de mulţimea coşurilor de pe case, de clădirile îngrămădite una într-alta fără nici o concepţie arhitectonică, acoperite de sus pînă jos cu firme zdrenţuite de magazine, cu ziduri laterale goale, urîte, fără contraforturi, de hoarda imensă a literelor aurite ce se căţără pe ziduri, pe ferestre, pe acoperişuri şi chiar pe hornuri, de transparenţa luminoasă a parterelor, cu pereţii numai şi numai din oglinzi. Iată Parisul, acest crater veşnic clocotitor, această fîntînă arteziană care aruncă scînteile noutăţilor, culturii, modei, gustului elevat şi legilor, mărunte, dar puternice, de la care nu se pot sustrage nici cei care le blamează, iată măreaţa expoziţie a tot ce produce meşteşugul, arta şi orice talent ascuns în ungherele nevăzute ale Europei, iată visul drag şi tulburător al unui tînăr de douăzeci de ani, iată piaţa şi tîrgul Europei! Aproape zguduit, fără să-şi poată veni în fire, o porni pe străzile forfotind de lume pestriţă, brăzdate de şinele omnibuzelor, mirîndu-se ba de o cafenea, care-şi etala bogăţia nemaiauzită, imperială, ba de celebrele pasaje acoperite, unde îl năucea vuietul surd făcut de cele cîteva mii de paşi ai mulţimii mişcîndu-se compact, alcătuită aproape în întregime din oameni tineri, unde îl orbea strălucirea tremurătoare a magazinelor inundate de lumina ce cădea în galerii prin tavane de sticlă; se oprea în faţa milioanelor de afişe multicolore ce-ţi săreau în ochi, strigînd despre douăzeci şi patru de spectacole zilnice şi despre nenumărate concerte de tot felul; în fine, se zăpăci de tot cînd, spre seară, această îngrămădire vrăjită ieşi în lumina fermecată a gazului, cînd toate clădirile dimprejur se făcură străvezii, puternic iluminate de jos, cînd ferestrele şi vitrinele magazinelor parcă dispărură, se mistuiră cu desăvîrşire şi tot ce era expus în ele rămase în stradă fără pază, strălucind şi reflectîndu-se în oglinzile din nişe. „*Ma quest'è una cosa divina*!“ [287]* repeta italianul cel vioi.

Şi viaţa lui începu să curgă viu, cum curge viaţa multor tineri parizieni şi a mulţimii de tineri străini, care vin la Paris. La ora nouă dimineaţa, abia sculat din pat, se şi instala într-o cafenea cu fresce la modă sub sticlă, cu tavanul poleit în aur, cu reviste şi ziare de format mare, cu un chelner plin de distincţie, care trecea pe lîngă clienţi, ducînd un splendid ibric de argint,

plin cu cafea. Acolo, cu o voluptate de sibarit, bea cafea cu caimac dintr-o ceaşcă enormă, lenevind pe o canapea elastică, cu arcuri şi amintindu-şi de cafenelele italieneşti, scunde şi întunecoase, cu cîte un *bottega*[288] şleampăd, aducîndu-ţi pahare de sticlă nespălate. Apoi se apuca să citească foile uriaşe ale revistelor şi îşi amintea revistele mici şi ofticoase din Italia, un *Diario di Roma* sau *Il Pirato* şi altele de acelaşi soi, care publicau ştiri politice inofensive şi anecdote răsuflate, aproape de pe vremea lui Thermopile sau a lui Darius, regele perşilor. Aici, dimpotrivă, peste tot era vizibilă o pană clocotitoare. Întrebări la întrebări, riposte la riposte – parcă fiecare se zburlea la toţi ceilalţi, ameninţînd cu o schimbare imediată a stării de lucruri şi prevestind distrugerea statului. Orice mişcare sau acţiune cît de cît însemnată a camerelor şi ministerelor era amplificată pînă la dimensiunile unui eveniment de proporţii uriaşe între partidele îndîrjite şi se făcea auzită în gazete aproape ca un ţipăt de disperare. Italianul se simţea chiar cuprins de frică atunci cînd le citea, crezînd că a doua zi va izbucni revoluţia, ieşea aproape ameţit din sala de lectură şi numai Parisul cu străzile sale putea să-i scoată într-o singură clipă din cap toată această povară. Strălucirea lui, plutind peste tot şi peste toate, şi forfota lui pestriţă i se păreau, după o asemenea lectură grea, un fel de flori uşoare, căţărate pe povîrnişul unei prăpăstii. Într-o clipă devenea cu totul al străzii, un gură-cască, precum toţi ceilalţi. Căsca gura în faţa vînzătoarelor strălucitoare şi sprintene, de-abia intrate în primăvara vieţii lor, care umpleau magazinele pariziene, de parcă înfăţişarea rigidă a bărbaţilor n-ar fi fost cuviincioasă şi ar fi apărut ca o pată neagră dindărătul geamurilor imense. Privea cum mîinile subţiri, spălate cu toate felurile de săpunuri, înveleau seducător, strălucind, bomboanele în hîrtiuţe, în timp ce ochii lor luminoşi se uitau insistent la trecători, privea cum, în altă parte, se contura un cap blond, aplecat pictural, cu genele lungi lăsate în jos, aproape atingînd paginile unui roman la modă, neobservînd că împrejurul ei s-au şi adunat cîţiva tineri care-i sorb din ochi grumazul diafan, alb ca zăpada, şi fiecare fir de păr din cap, care-i ascultă bătăile inimii din piept, înfiorate de emoţia lecturii. Căsca gura în faţa cîte unei librării, unde, pe hîrtia de culoarea fildeşului, vignetele negre, ca nişte

păianjeni, se vedeau trasate neglijent, în grabă, încît uneori nici nu-ţi puteai da seama ce reprezintă, iar lîngă ele literele ciudate păreau hieroglife. Căsca gura şi în faţa maşinii care ocupa un magazin întreg şi funcţiona în spatele unui geam ca oglinda, rostogolind un valţ ce frămînta ciocolată. Căsca gura în dreptul prăvăliilor lîngă care se opreau ceasuri întregi crocodilii Parisului, cu mîinile vîrîte în buzunare şi cu ochii holbaţi la stratul de verdeaţă ce înconjura un rac de mare uriaş, o curcă umplută cu trufe şi o inscripţie laconică: „300 fr.“, alături de vase de sticlă, în care peşti galbeni şi roşii îşi sclipeau solzii aurii şi cozile. Căsca gura şi pe bulevardele largi, care străbăteau maiestuos, în curmeziş, întregul Paris, împodobite cu copaci înalţi cît clădirile de cinci etaje, pe ale căror trotuare asfaltate forfotea mulţimea celor aflaţi în trecere prin oraş şi se înghesuiau autohtonii, leii şi tigrii parizieni, nu întotdeauna zugrăviţi veridic în povestiri. Şi, săturîndu-se de-atîta căscat gura, o pornea spre un restaurant, unde, la lumina becurilor de gaz, străluceau de mult timp pereţii cu oglinzi, reflectînd mulţimea nenumărată de femei şi bărbaţi care stăteau la mesele împrăştiate prin toată încăperea şi vorbeau zgomotos. După masă, se grăbea să se ducă la vreun teatru şi nu întîmpina greutăţi decît în privinţa alegerii, fiecare teatru avînd celebritatea, autorul şi actorul său. Peste tot erau noutăţi. Aici sclipea un vodevil, viu, frivol, precum francezul însuşi, nou aproape în fiecare zi, creat în întregime în doar trei minute de inspiraţie, care te făcea să rîzi de la început pînă la sfîrşit datorită inepuizabilei verve a actorului; în alt loc se juca o dramă pasională. Şi el, fără să vrea, îşi amintea scena stearpă, prizărită a Italiei, unde se repeta la nesfîrşit acelaşi bătrîn Goldoni[289], ştiut pe de rost, sau nişte comedioare noi, nevinovate şi atît de naive, încît şi un copil s-ar fi plictisit de ele; compara repertoriul ei pricăjit cu această avalanşă vie, grăbită, dramatică, în care fierul se bătea cît era cald şi fiecare se temea ca noutatea lui să nu se răcească. Sătul de rîs sau de emoţii, copleşit de spectacol, impresionat, obosit, se întorcea acasă şi se arunca pe pat, căci se ştie că singurul lucru de care are nevoie francezul în casă este patul, localurile publice ţinîndu-i loc de birou, de cameră pentru mîncare, oferindu-i şi iluminatul atunci cînd se întunecă. Totuşi, prinţul nu a uitat că

acest variat căscat al gurii trebuia să fie îmbinat cu studiul intelectual, pe care sufletul i-l pretindea cu nerăbdare. Începu să-i frecventeze pe toţi profesorii celebri. Discursul viu, adeseori plin de entuziasm, noile puncte de vedere şi aspecte sesizate de cîte un profesor plin de elocinţă erau noi pentru tînărul italian. Simţea că i se ia o pînză de pe ochi cînd vedea în altă lumină, vie, obiectele pe care altădată nu le observase, iar puţinele cunoştinţe, căpătate cine ştie cum, care la marea majoritate a oamenilor mor fără să-şi fi găsit vreo aplicaţie, se trezeau şi, privite cu alţi ochi, prindeau rădăcini pentru totdeauna în memoria lui. De asemenea, nu lăsă să-i scape conferinţele predicatorilor, ale publiciştilor, ale oratorilor vestiţi din parlament, văzînd şi auzind tot ce constituie faima zgomotoasă a Parisului în faţa Europei. Cu toate că nu întotdeauna avea bani destui, deoarece bătrînul prinţ îi asigura mijloace de întreţinere studenţeşti, nu princiare, reuşi totuşi să frecventeze toate locurile, să se apropie de toate celebrităţile despre care, repetîndu-se una pe alta, trîmbiţează gazetele europene, izbuti chiar să-i vadă cu ochii lui pe cîţiva dintre tinerii scriitori la modă, de operele ciudate ale cărora era plin tînărul său suflet înflăcărat, ca şi al altora de aceeaşi vîrstă, la care tuturor li se părea că aud strune încă neatinse pînă atunci, că descoperă meandre ale unor pasiuni încă neîntîlnite pînă la ei. Cu alte cuvinte, viaţa italianului luă un curs larg, multilateral, cufundîndu-se în strălucirea uriaşă a activităţii europene. Totul şi dintr-odată: căscatul gurii fără nici o grijă şi trezirea îngrijorată, munca uşoară a ochilor şi truda încordată a minţii, un vodevil la teatru, un predicator la biserică, vîrtejul politic al ziarelor şi al camerelor parlamentului, aplauzele din sălile de conferinţe, tunetul zguduitor al orchestrei conservatorului, strălucirea vaporoasă a unei scene de balet, rumoarea vieţii de pe străzi – ce viaţă titanică pentru un tînăr de douăzeci şi cinci de ani! Nu există loc mai bun decît Parisul, pentru nimic în lume nu şi-ar fi schimbat acest mod de viaţă. Ce trai vesel şi plăcut în însăşi inima Europei, unde te ridici tot mai sus şi simţi că eşti membru al marii societăţi universale! Chiar îi dădea ghes gîndul să renunţe cu totul la Italia şi să se stabilească definitiv la Paris. Italia

i se părea acum un ungher întunecat şi mucegăit al Europei, unde a încremenit viaţa şi s-a oprit orice mişcare.

Aşa se scurseră patru ani înflăcăraţi din viaţa lui, patru ani din cele-afară de importanţi pentru un tînăr. Şi, spre sfîrşitul lor, multe i se păreau altfel decît mai înainte. Era dezămăgit în numeroase privinţe. Acelaşi Paris, mereu atrăgător pentru străini, veşnica pasiune a parizienilor, i se părea acum cu totul altfel. Vedea cum toată această varietate şi activitate a vieţii oraşului dispăreau fără concluzii şi fără sedimente rodnice în suflet. Sub aparenţa de clocot veşnic şi activitate descoperea acum o ciudată lipsă de activitate, o teribilă împărăţie a cuvintelor în loc de fapte. Vedea cum fiecare francez muncea parcă numai în creierul său înfierbîntat, cum lectura revistelor uriaşe îi înghiţea toată ziua şi nu-i lăsa nici măcar o oră pentru viaţa practică; vedea cum fiecare francez era educat de acest bizar vîrtej al politicii livreşti, pusă în mişcare de tipografii şi, încă străin de categoria socială din care făcea parte, încă fără să afle în fapt care-i sînt drepturile şi în ce raporturi se află cu ceilalţi, se alătura unuia sau altuia dintre partide, punînd la inimă cu căldură şi patimă toate interesele, ridicîndu-se cu ferocitate împotriva adversarilor, fără să-şi fi cunoscut prea bine nici propriile interese, nici pe ale adversarilor... Pînă la urmă, cuvîntul „politică“ ajunse să-l scîrbească foarte tare pe italianul nostru.

În mişcarea comerţului, a minţii, pretutindeni şi în toate nu vedea decît efortul încordat şi năzuinţa spre noutate. Fiecare se dădea peste cap să i-o ia altuia înainte măcar cu o clipă. Comerciantul îşi întrebuinţa întregul capital numai pentru decorarea magazinului, ca să atragă mulţimea cu strălucirea şi splendoarea lui. Literatura apela la ilustraţii şi lux tipografic ca să atragă publicul, a cărui atenţie era pe cale să se răcească. Nuvelele şi romanele se străduiau să-l captiveze pe cititor cu bizareria unor pasiuni nemaiauzite, cu monstruozitatea unor excepţii ale naturii umane. Totul parcă se impunea de la sine, cu impertinenţă, se oferea de la sine, fără să fie solicitat, precum o femeie desfrînată, care-şi pescuieşte noaptea clienţii pe stradă. Toate întindeau mîna care mai de care mai sus, precum o gloată de cerşetori cicălitori, îngrămădiţi împrejurul tău. Chiar şi în ştiinţă, în cursurile

însufleţite, a căror valoare nu putea să n-o recunoască, începu să observe la tot pasul dorinţa de a ieşi la vedere, de laudă, de afişare: peste tot erau doar episoade strălucite, fără curgerea solemnă, măreaţă a întregului. Pretutindeni, strădania de a pune în discuţie fapte inedite şi de a le acorda o importanţă uriaşă, uneori în detrimentul armoniei întregului, şi asta numai pentru ca vreunul să-şi rezerve onoarea descoperirii lor; în fine, peste tot domnea o siguranţă de sine aproape neobrăzată şi nicăieri nu se vedea conştiinţa umilă a propriei neştiinţe. Aşa că eroul nostru îşi aduse aminte o poezie, în care italianul Alfieri[290], aflat într-o stare de spirit caustică, le reproşa francezilor toate păcatele:

Tutto fanno, nulla sanno,
Tutto sanno, nulla fanno;
Gira volta son Francesi,
Più gli pesi, men ti danno [291]*.

Începu să se simtă deprimat. Degeaba încerca să se distreze, să lege prietenie cu oamenii pe care-i respecta: firea lui italiană nu se potrivea cu elementul francez. Prietenia se înfiripa repede, dar într-o singură zi francezul se dezvăluia în întregime, pînă la cea din urmă trăsătură: a doua zi nu mai aveai ce afla de la el, mai departe de profunzimea pe care i-o ştiai nu mai puteai cufunda o întrebare în sufletul lui, iar sentimentele italianului erau prea puternice ca să întîlnească un răspuns deplin în această fire uşuratică. Descoperi o ciudată pustietate chiar şi în inimile celor care se bucurau de stima lui. În fine, se convinse că această naţiune, cu toate trăsăturile ei strălucite, cu toate avînturile ei pline de nobleţe, cu toate exploziile ei de cavalerism, era ceva palid, nedesăvîrşit, era vodevilul uşor, pe care tot ea îl crease. Nu coborîse pe creştetul ei o idee măreaţă şi gravă. Peste tot, doar umbre de idei şi nu idei împlinite; peste tot, doar semipasiuni, nu pasiuni adevărate; nimic terminat, totul doar schiţat şi

însăilat la repezeală; întreaga naţiune era o vignetă strălucită şi nu tabloul unui mare artist.

Poate că urîtul, care-l cuprinsese pe neaşteptate, l-o fi îndemnat să vadă totul în această lumină sau poate că de vină va fi fost simţirea lăuntrică proaspătă şi fără greş, oricum însă, Parisul, cu toată strălucirea şi faima sa, deveni pentru italian un pustiu apăsător, ceea ce-l făcea să aleagă fără voie ungherele cele mai îndepărtate, cele mai lăturalnice. Nu se mai ducea decît la opera italiană, numai acolo se odihnea sufletul lui şi sunetele limbii materne îi apăreau în toată puterea şi plenitudinea lor. Şi, tot mai des, Italia, pe care o uitase, începu să i se arate dinaintea ochilor, departe, într-o lumină ademenitoare. Din zi în zi, chemările ei deveneau tot mai puternice şi el se hotărî în sfîrşit să-i scrie tatălui său pentru a-i cere permisiunea să se întoarcă la Roma, întrucît nu vedea vreo necesitate să mai rămînă la Paris. Timp de două luni nu primi nici un răspuns, nici obişnuitele mandate poştale pe care ar fi trebuit să le primească. La început aştepta cu răbdare, ştiind firea capricioasă a tatălui său, dar, pînă la urmă, începu să se neliniştească. De cîteva ori pe săptămînă trecea pe la bancherul său şi de fiecare dată se alegea cu răspunsul invariabil că de la Roma nu s-a primit nici o ştire. Disperarea era cît pe ce să-i răbufnească în suflet. Mijloacele de trai i se sfîrşiseră de mult, se împrumutase de la bancher, dar şi banii aceştia se epuizaseră, rămăsese dator pentru masă şi casă, cei din jur începuseră să se uite chiorîş la el şi măcar de-ar fi primit vreo veste de la prieteni. De-abia acum îşi simţea singurătatea deprimantă. Cuprins de o aşteptare plină de nelinişte, rătăcea prin acest oraş de care se plictisise de moarte. În timpul verii i se părea şi mai insuportabil: mulţimea celor veniţi din străinătate se împrăştia pe la staţiunile de ape minerale, pe drumurile şi prin hotelurile Europei. Fantoma pustietăţii se vedea la tot pasul. Clădirile şi străzile Parisului erau urîcioase, grădinile lui lîncezeau întristate între casele bătute de soare. Mort de oboseală, se oprea deasupra Senei, pe un pod mare şi greu, pe cheiul încins de arşiţă, străduindu-se zadarnic să uite de griji şi să-şi oprească privirile asupra unui lucru demn de atenţie. O tristeţe nemărginită îl măcina, viermele ei fără nume îi rodea inima. În sfîrşit, soarta

se îndură de el şi, într-o bună zi, bancherul îi înmînă o scrisoare. Era de la unchiul său, care îl înştiinţa că bătrînul prinţ nu mai este pe lumea asta, că se poate întoarce pentru a dispune de moştenire, aceasta pretinzînd prezenţa lui personală, întrucît era foarte încurcată. În plic mai era o bancnotă nenorocită, care de-abia-i ajungea pentru drum şi pentru achitarea unui sfert din datorii. Tînărul prinţ, nedorind să mai întîrzie nici o clipă, îl convinse cu greu pe bancher să-l mai amîne cu datoria şi îşi luă un loc la diligenţă. Parcă o greutate teribilă i se luă de pe suflet atunci cînd Parisul dispăru din vedere şi simţi aerul proaspăt al cîmpiilor. După două zile era la Marsilia, unde nu voi să se odihnească nici măcar un ceas şi, în aceeaşi seară, luă vaporul. Marea Mediterană i se păru foarte dragă, deoarece scălda ţărmurile patriei sale şi prinţul se simţi înviorat numai privindu-i valurile nesfîrşite. E greu de explicat sentimentul pe care îl încercă la vederea primului oraş italian. Era splendida Genova. De două ori mai frumoase se înălţau deasupra lui clopotniţele multicolore, bisericile în dungi, cu zidurile din marmură albă şi neagră şi întregul amfiteatru al oraşului, înţesat cu turnuri, care îl înconjurară pe neaşteptate din toate părţile în momentul în care vaporul trase la chei. Nu mai văzuse niciodată Genova. Acest joc pestriţ al caselor, bisericilor şi palatelor, desfăşurat în văzduhul străveziu ce unduia sub cerul de un albastru nespus, era unic. Coborînd pe ţărm, se pomeni deodată pe străzile întunecate, ciudate, strîmte, pavate cu lespezi de piatră, deasupra cărora nu se vedea decît o fîşie îngustă de cer. Îl uimi înghesuiala clădirilor înalte, uriaşe, absenţa tropotului cailor înhămaţi la echipaje, piaţetele triunghiulare, mici şi, între ele, ca nişte coridoare înguste, liniile şerpuitoare ale străzilor, înţesate de prăvăliile argintarilor şi aurarilor din partea locului. Pitoreştile voaluri dantelate ale femeilor, de-abia clătinate de caldul *sirocco*[292]; mersul lor apăsat, larma zglobie a vocilor pe străzi; uşile deschise ale bisericilor, parfumul de tămîie al cădelniţelor care adia dinăuntru – toate acestea îl învăluiau precum ceva îndepărtat, trecut. Îşi aminti că nu mai fusese de mulţi ani la biserică şi că aceasta, în locurile pline de înţelepciune ale Europei, acolo unde fusese el, îşi pierduse semnificaţia pură, superioară. Intră încet într-una din ele, se aşeză tăcut în

genunchi lîngă splendidele coloane de marmură şi se rugă mult timp, fără să ştie de ce: se ruga pentru ca Italia să-l primească, pentru ca să coboare asupra lui dorinţa de a se ruga, pentru ca în sufletul lui să fie sărbătoare şi, cu siguranţă, rugăciunea aceasta era cea mai bună dintre toate. Cu alte cuvinte, luă Genova în suflet ca pe o staţie minunată, în care primise primul sărut al Italiei. Cu acelaşi sentiment senin văzu Livorno, Pisa din ce în ce mai pustie, Florenţa, pe care n-o cunoscuse decît prea puţin pînă atunci. Maiestuos îl priviră cupola greoaie, cu multe faţete, a catedralei de aici, palatele întunecate de o arhitectură imperială şi măreţia severă a micului oraş. Apoi trecu iute Apeninii, însoţit de aceeaşi stare senină de spirit şi cînd, în sfîrşit, după o călătorie de şase zile, în zarea limpede, pe cerul curat, zări o cupolă în minunata ei rotunjime... Ah! Cîte sentimente i se îngrămădiră dintr-odată în piept! Nu le mai cunoscuse pînă atunci şi nu s-ar fi priceput să le redea! Privea lacom fiecare măgură, fiecare vîlcea. Iată, în sfîrşit, *Ponte Molle*[293], porţile oraşului, şi iată că se văzu îmbrăţişat de preafrumoasa *Piazza del Popolo*, i se arătă *Monte Pincio*[294] cu terasele, scările, statuile lui, cu oamenii care se plimbau pe culmi. Doamne, cum i se mai zbătea inima în piept! Un *vetturino*[295] trecu repede pe strada Corso, unde venea cîndva împreună cu abatele, pe cînd era încă nevinovat, naiv şi nu ştia decît că limba latină este mama celei italiene. Iată, i se arătară în faţa ochilor toate clădirile ştiute pe dinafară: *Palazzo Ruspoli*, cu cafenelele sale uriaşe, *Piazza Colonna*, *Palazzo Sciaro*, *Pallazo Doria*. Apoi coti pe stradelele atît de ocărîte de străini, liniştite, unde doar arareori dai de o frizerie cu crini zugrăviţi deasupra uşii, de prăvălia unui pălărier, prin a cărei uşă iese pe jumătate o pălărie de cardinal cu borurile largi, sau de o prăvălie de scaune împletite, care se lucrează pe loc, chiar în stradă. În sfîrşit, careta se opri în dreptul unui palat maiestuos, în stilul Bramante[296]. În vestibulul pustiu şi nedereticat îi ieşi în întîmpinare bătrînul *maestro di casa*, pentru că uşierul plecase cu bastonul, ca de obicei, la cafenea, unde-şi petrecea tot timpul. Bătrînul se repezi să deschidă obloanele şi să facă puţină lumină în sălile maiestuoase. Un sentiment de tristeţe puse stăpînire pe prinţ, sentiment pe care îl înţelege oricine se întoarce acasă după cîţiva

ani de absenţă, cînd toate i se par mai vechi şi mai pustiite şi cînd fiecare obiect, ştiut din copilărie, îi vorbeşte apăsător şi cu cît mai vesele sînt întîmplările legate de el, cu atît mai copleşitoare este tristeţea ce i-o insuflă inimii. Trecu prin şirul lung de săli, aruncă o privire prin cabinet şi prin dormitorul în care pînă nu demult bătrînul proprietar al palatului aţipea în patul de sub baldachinul cu ciucuri şi stemă şi apoi, în halat şi papuci, venea în cabinet să bea un pahar cu lapte de măgăriţă, avînd intenţia să se îngraşe. Intră în camera de toaletă, unde bătrînul, cu stăruinţa rafinată a unei cochete bătrîne, se gătea şi pleca apoi cu caleaşca, însoţit de lachei, să se plimbe la *Villa Borghese*[297], să studieze mereu prin lornion o englezoaică, venită şi ea la plimbare. Pe mese şi în sertare se mai vedeau încă resturi de farduri de culoare roşie sau albă şi de tot felul de pomezi cu care se întinerea bătrînul. *Maestro di casa* îi spuse că, înainte cu două săptămîni de moarte, acesta luase hotărîrea fermă să se căsătorească şi pentru asta făcuse într-adins o consultaţie la nişte doctori veniţi din străinătate, voind să afle cum trebuie să-şi susţină *con onore i doveri di marito* [298]*, dar că a doua zi, după ce a făcut două sau trei vizite unui cardinal şi unui *priore*, s-a întors acasă obosit, s-a aşezat într-un jilţ şi a murit ca un sfînt, deşi moartea i-ar fi fost şi mai fericită dacă el, după cum spunea *maestro di casa*, s-ar fi gîndit să trimită după duhovnicul său, *il padre Benvenuto*. Tînărul prinţ ascultă toate acestea absent, cu gîndurile aiurea. După ce se odihni de oboseala drumului şi de impresiile ciudate, începu să se ocupe de treburile lui. Îl uimi talmeşbalmeşul acestora. Toate, de la mic la mare, erau încurcate şi învălmăşite. Patru procese nesfîrşite pentru nişte palate dărăpănate şi pămînturi din Ferrara şi Neapole, venituri cheltuite cu desăvîrşire pe următorii patru ani, datorii şi o sărăcie lucie mascate de lux – iată ce-i văzură ochii. Bătrînul prinţ era o îmbinare de neînţeles de zgîrcenie şi bogăţie. Ţinea o mulţime de servitori, care nu primeau nici o simbrie în afară de livrea şi se mulţumeau cu pomana căpătată de la străinii care veneau să viziteze galeria de pictură. Prinţul avea în preajmă vînători, chelneri, lachei care îi însoţeau călări caleaşca, lachei care nu-l însoţeau nicăieri şi stăteau zile întregi în cafeneaua sau *osteria*[299] din apropiere,

pălăvrăgind felurite fleacuri. Îi concedie imediat pe toţi aceşti ticăloşi, pe toţi vînătorii şi hăitaşii, păstrîndu-l numai pe bătrînul *maestro di casa*; renunţă aproape cu totul la grajduri, vînzînd caii de care bătrînul prinţ nu se folosise niciodată; chemă nişte avocaţi şi puse capăt proceselor, astfel că din patru moşii rămase cu două, lăsîndu-se păgubaş de celelalte care-i erau absolut inutile; se hotărî să se restrîngă în toate privinţele şi să trăiască pe cît putea mai econom. Nu-i era greu s-o facă, deoarece era învăţat cu puţin şi mai înainte. De asemenea, nu-i fu greu să renunţe şi la legăturile cu aristocraţia, care, de altfel, era alcătuită din două-trei familii pe cale de a se stinge, dintr-o societate educată cu chiu cu vai prin nişte ecouri ale culturii franceze, dintr-un bancher bogat, care strînsese împrejurul său un cerc de străini, şi din nişte cardinali inaccesibili, oameni necomunicativi, hîrşîiţi, care-şi omorau timpul jucînd *tresette* (un fel de popa-prostul) cu valetul sau cu bărbierul lor. Cu alte cuvinte, se izolă cu desăvîrşire, se apucă să cunoască Roma şi deveni în această privinţă aidoma unui străin care la început e uimit de înfăţişarea ei meschină, lipsită de strălucire, de clădirile murdare şi sumbre şi, trecînd de pe o stradelă pe alta, se întreabă cu nedumerire unde va fi fiind uriaşa Romă antică, pe care o descoperă mai tîrziu cînd, încetul cu încetul, din stradelele vechi, începe să iasă la iveală vechea Romă, arătîndu-şi ba un arc întunecat, ba o cornişă de marmură, ba o coloană de porfir înnegrit, ba un fronton în mijlocul unei pieţe de peşte urît mirositoare, ba un portic rămas întreg dinaintea unei biserici nu prea vechi şi, în fine, acolo unde se sfîrşeşte cu totul oraşul viu, îşi ridică urieşeşte, din iedera şi saburul milenar, dintre cîmpiile largi, necuprinsul Coliseu, arcurile de triumf, ruinele nemărginite ale palatelor cezarilor, termele imperiale, bisericile, cavourile împrăştiate pe cîmp; iar străinul nu mai vede străzile şi aleile înguste de acum, îl înconjoară din toate părţile lumea antică: în memorie îi reînvie figurile colosale ale cezarilor, în auz îi răsună strigătele şi rumoarea mulţimii antice...

Dar el nu se purta ca un străin devotat numai lui Tit Liviu şi Tacit, care trece în fugă pe lîngă tot ce nu este antichitate şi, într-un avînt de nobil pedantism, ar dori să îngroape întregul oraş nou. Nu, el le găsea pe toate

deopotrivă de sublime: lumea antică ce se făcea simţită de sub cîte o arhitravă întunecată, robustul Ev Mediu, care lăsase pretutindeni urmele uriaşilor lui pictori şi ale splendidei dărnicii a papilor şi, în sfîrşit, alăturat acestora, noul veac cu forfota noii populaţii. Îi plăcea această minunată contopire a epocilor într-una singură, aceste semne de capitală aglomerată şi, totodată, de pustietate: un palat, nişte coloane, iarbă, tufişuri sălbatice căţărîndu-se pe ziduri, o piaţă fremătătoare printre coloşii negri, tăcuţi, acoperiţi de alte clădiri în partea de jos, strigătele vioaie ale unui precupeţ care-şi vinde peştele lîngă un portic, vînzătorul de limonadă cu taraba lui fragilă, împodobită cu verdeaţă, din faţa Panteonului. Îi plăcea chiar lipsa de frumuseţe a străzilor întunecate, nemăturate, absenţa culorilor galbene şi luminoase de pe clădiri, idila în mijlocul oraşului, alcătuită de un cîrd de capre odihnindu-se pe caldarîmul străzii, de ţipetele copiilor şi de prezenţa nevăzută pe toate lucrurile a unei linişti senine, solemne, care-i învăluia pe oameni. Îi plăceau toate aceste permanente surprize, toate descoperirile imprevizibile care te uimesc la Roma. Ca un vînător plecat de cu dimineaţă în căutarea prăzii, ca un cavaler din vechime, căutător de aventuri, ieşea în fiecare zi din casă să descopere noi şi noi minuni şi, fără voie, se oprea cînd, deodată, în mijlocul unei stradele neînsemnate se înălţa în faţa lui un palat respirînd o măreţie severă, sumbră. Din travertin[300] negru erau clădite zidurile lui greoaie, inexpugnabile, coama i-o încorona o cornişă colosală, minunat alcătuită, uşa lui mare era încadrată de grinzi de marmură, iar ferestrele priveau cu măreţie, împovărate de bogate podoabe arhitectonice; sau deodată, împreună cu o mică piaţă, zăreai un havuz pitoresc care-şi stropea propria statuie şi treptele de granit, sluţite de muşchiul crescut pe ele; o stradă întunecată şi murdară se isprăvea brusc cu o jucăuşă decoraţie arhitecturală a lui Bernini[301], sau cu un obelisc avîntat în înalt, sau cu un zid de biserică ori mănăstire, toate sclipind în lumina soarelui pe cerul azuriu, spre care se înălţau chiparoşi negri precum cărbunele. Şi, cu cît înaintai în profunzimea străzilor, se vedeau tot mai des palate şi opere arhitectonice ale lui Bramante, Borromini[302], Sangallo[303], Dellaporto[304], Vignolo[305], Buonarotti. În cele din urmă prinţul înţelese că numai aici, numai în Italia,

se simte prezenţa arhitecturii şi măreţia ei austeră ca artă. Încîntarea lui sufletească era şi mai mare cînd pătrundea în interioarele bisericilor şi ale palatelor, unde arcurile, stîlpii pătraţi şi coloanele rotunde din toate soiurile posibile de marmură, lalolată cu cornişele azurii de bazalt, cu porfir, aur şi pietre antice, se îmbinau armonios, supunîndu-se ideii bine chibzuite, iar mai presus de ele se afla opera nemuritoare a penelului. Erau sublime aceste decoraţii bine gîndite ale sălilor, pline de măreţie imperială şi de o bogăţie arhitecturală care se pricepea peste tot să se încline cu respect în faţa picturii în veacul acela fecund, cînd artistul era şi arhitect, şi pictor, chiar şi sculptor în acelaşi timp. Viguroasele creaţii ale penelului, irepetabile în zilele noastre, se înălţau sumbru în faţa lui pe pereţii înnegriţi, încă imposibile de înţeles şi inaccesibile imitaţiei. Intrînd şi cufundîndu-se tot mai mult în contemplarea lor, simţea că i se dezvoltă vizibil gustul, al cărui sîmbure îl avea în suflet. Şi, faţă de această bogăţie măreaţă, sublimă, cît de josnic i se părea acum fastul secolului al XIX-lea, un fast meschin, neînsemnat, bun doar pentru împodobirea magazinelor, ajuns pe mîna aurarilor, tîmplarilor de mobilă, tapiţerilor, a meseriaşilor de tot felul, care au coborît arta la rangul de meşteşug, lipsind lumea de un Rafael, Tizian sau Michelangelo. Cît de josnic i se păru acest fast, care te uimeşte doar la prima vedere şi apoi îl priveşti indiferent, în comparaţie cu ideea măreaţă de a împodobi pereţii cu splendide creaţii ale penelului, în comparaţie cu excelenta idee a proprietarului palatului de a-şi asigura un veşnic obiect de încîntare în ceasurile cînd se odihnea după treburile zilnice şi zîzaniile zgomotoase ale vieţii, retrăgîndu-se singur într-un colţ, pe o sofa veche, departe de toţi ceilalţi, aţintindu-şi în tăcere privirea şi, împreună cu ea, pătrunzînd mai adînc cu sufletul în misterele penelului, găsindu-şi pe nevăzute împlinirea în frumuseţea aspiraţiilor sufleteşti. Căci arta îl înalţă pe om, dînd nobleţe şi minunată frumuseţe mişcărilor lui sufleteşti. Faţă de această bogăţie statornică şi rodnică, ce-l înconjoară pe om cu obiecte care-i pun sufletul în mişcare şi i-l cultivă, ce josnice i se păreau decoraţiile meschine de acum, distruse şi aruncate în fiecare an de moda neliniştită, de acest produs ciudat, de neînţeles al secolului al XIX-lea, în faţa căruia s-au

plecat în tăcere înţelepţii, moda, care a ucis şi a ruinat tot ce era colosal, maiestuos, sfînt. Meditînd astfel, fără voie îi trecea prin minte gîndul că, poate, de aici provin răceala indiferentă ce cuprinde secolul actual, calculul negustoresc, josnic, tocirea timpurie a unor sentimente care n-au apucat să se înfiripeze şi să se dezvolte. Icoanele au fost scoase din biserică şi biserica nu mai e biserică, mişună prin ea doar liliecii şi duhurile rele.

Cu cît o privea mai de aproape, cu atît îl uimea mai mult această fertilitate neobişnuită a veacului aceluia şi atunci exclama fără să vrea: „Cînd şi cum au apucat ei să facă atîtea lucruri!?“. Această splendidă ipostază a Romei creştea parcă zi de zi în ochii lui. Galerii de artă după galerii, parcă fără sfîrşit... Şi acolo, şi în biserica aceea se păstrează o minune a penelului. Şi dincolo, pe peretele părăginit, încă te mai uimeşte o frescă gata să dispară. Şi acolo, înălţat pe coloanele şi stîlpii de marmură luaţi din străvechile temple păgîne, străluceşte plafonul zugrăvit de un penel veşnic proaspăt. Toate acestea semănau cu nişte filoane de aur, ascunse sub ţărîna obişnuită, pe care nu le ştie decît minerul priceput. Cît de plin îşi simţea el sufletul de fiecare dată cînd se întorcea acasă! Ce diferit era acest sentiment, învăluit într-o seninătate calmă şi solemnă, de impresiile îngrijorătoare şi fără rost pe care le simţea în suflet la Paris, atunci cînd se întorcea acasă obosit, sfîrşit, arareori în stare să facă un bilanţ.

Acum i se părea că aceste comori interioare ale Romei se armonizau şi mai bine cu înfăţişarea întunecată, murdară a oraşului, atît de ponegrită de către străini. După toate acestea, cu şi mai puţină plăcere ieşea pe o stradă la modă, cu magazine strălucitoare, cu oameni eleganţi şi echipaje luxoase: i se părea că, trecînd prin asemenea locuri, se distrează frivol, săvîrşeşte un sacrilegiu. Îi plăcea mai degrabă liniştea modestă a străzilor, această expresie deosebită a populaţiei oraşului, această fantomă a secolului al XVIII-lea, care încă se mai vedea pe stradă ba sub înfăţişarea unui abate îmbrăcat în negru, cu tricorn, cu ciorapi şi pantofi negri, ba sub înfăţişarea unei străvechi carete de cardinal, purpurie, cu osiile, roţile, cornişele şi stemele aurite. Toate parcă se armonizau cu măreţia Romei; şi, înainte de toate, aceşti oameni vioi, dar care nu cunosc graba, care se plimbă agale pe

străzi, oferind un tablou pitoresc, cu pelerina descheiată sau cu haina pe umeri, fără acea expresie deprimantă pe care o întîlnise (şi care îl uimise) pe chipurile tinerilor recruţi şi ale întregii populaţii din Paris. Aici, pînă şi sărăcia se arăta într-o înfăţişare senină, lipsită de griji, necunoscînd chinurile şi lacrimile, întinzînd palma cu nepăsare şi sugestiv; regimentele pitoreşti de călugări, în straiele lor lungi, albe sau negre, traversînd străzile; cîte un capucin murdar, roşcovan, arătîndu-se deodată la soare în veşmintele lui de culoarea părului deschis de cămilă; în sfîrşit, această tagmă a pictorilor, veniţi din toate colţurile lumii, care au renunţat aici la dantelele înguste ale straiului european şi îşi făceau apariţia în haine largi, coborîte parcă dintr-un tablou; bărbile lor stufoase, impunătoare, copiate de pe portretele lui Leonardo da Vinci şi Tizian, nu semănau cîtuşi de puţin cu barbişoanele ascuţite şi slute, pe care francezii şi le fasonează şi le tund de cîte cinci ori pe lună. Aici pictorii au simţit frumuseţea pletelor lungi, fîlfîitoare şi le-au permis să se împrăştie în cîrlionţi. Pînă şi neamţul, cu picioarele sale strîmbe şi cu talia otova, căpăta aici o expresie impozantă, lăsînd să-i cadă pe umeri zulufii aurii şi îmbrăcîndu-se într-o bluză grecească cu cute uşoare sau în veşmîntul de catifea cunoscut sub numele de *cinquecento*, pe care nu l-au adoptat decît pictorii din Roma. Pe feţele lor se oglindeau urmele liniştii severe şi ale muncii tihnite. Înseşi discuţiile şi opiniile care se făceau auzite pe străzi, în cafenele şi *osterii*, erau cu totul opuse sau deloc asemănătoare celor pe care prinţul le auzise în oraşele Europei. Aici nu se vorbea despre fondurile împuţinate, despre dezbaterile din camere, despre evenimentele din Spania; conversaţiile de aici erau dedicate unei statui antice, descoperite recent, meritelor penelurilor marilor maeştri, se făceau auzite polemici şi controverse despre tabloul expus de un pictor nou, despre sărbătorile populare şi, în fine, aveau loc discuţii private, de la om la om, cu sufletul deschis, discuţii care în Europa fuseseră înlăturate de plicticoasa vorbărie socială şi de opiniile politice, ce făcuseră să dispară de pe chipurile oamenilor orice expresie pornită din inimă.

Adeseori prinţul părăsea oraşul ca să-i vadă împrejurimile şi atunci îl uluiau alte minunăţii. Presărate cu ruinele templelor antice, erau splendide

aceste cîmpii mute şi pustii ale Romei antice care, într-o inexprimabilă netulburare, se întindeau de jur-împrejur, ba părînd poleite cu totul în aurul covorului de flori galbene, ba strălucind precum jăratecul din pricina petalelor purpurii ale macului sălbatic. Ele ofereau patru privelişti minunate din toate patru părţile. Dintr-o parte, se uneau de-a dreptul cu orizontul într-o linie uniformă, bine conturată, arcurile apeductelor parcă stăteau în văzduh, lipite pe cerul argintiu şi strălucitor. Din altă parte, deasupra cîmpiilor, sclipeau munţii. Fără să se smulgă vertical, năvalnic şi placid, ca în Tirol sau Elveţia, ci unduindu-se în sus şi în jos în linii vaporoase şi armonioase, luminate de minunatul senin al văzduhului, erau gata să zboare spre cer; la poalele lor trecea arcada lungă a apeductelor, asemenea unei prelungi temelii, culmea munţilor părea prelungirea vaporoasă a unei clădiri minunate, iar cerul de deasupra lor nu mai era argintiu, ci avea culoarea inexprimabilă a liliacului primăvăratic. Din cea de-a treia parte, aceste cîmpii erau încoronate tot de munţi, mai apropiaţi şi mai înalţi, ale căror şiruri din faţă se vedeau mai clar, în timp ce şirurile din spate se pierdeau în zare în praguri, unul după altul. Văzduhul subţire şi albastru îi îmbrăca într-o minunată succesiune de culori; şi, prin acest albastru înveliş vaporos, de-abia zărite, luceau clădirile şi vilele din Frascati, ba uşor atinse pe alocuri de soare, ba ascunzîndu-se în pîcla senină a dumbrăvilor învolburate, aproape nevăzute. Iar cînd îşi întorcea privirea îndărăt, prinţului i se arăta în faţa ochilor cea de-a patra latură a priveliştii: la capătul cîmpiei se afla Roma însăşi. Viu şi clar străluceau colţurile şi liniile caselor, rotunjimile cupolelor, statuile bisericii Sf. Giovanni din Lateron şi cupola maiestuoasă a catedralei Sf. Petru, care se înălţa tot mai sus pe măsură ce te îndepărtai de ea şi, în fine, rămînea singură deasupra orizontului, după ce întregul oraş dispărea din vedere. Şi mai mult îi plăcea prinţului să privească aceste cîmpii de pe terasa vreunei vile din Frascati sau Albano la vremea asfinţitului de soare. Atunci i se păreau o mare ce nu poate fi cuprinsă cu privirea, care strălucea şi îşi pornea unduirea chiar de lîngă balustradă; povîrnişurile şi liniile dispăreau în lumina ce le învăluia. Un timp încă mai păreau verzui şi se mai vedeau pe ele împrăştiate ici-colo cripte şi arcuri, apoi căpătau o gălbeaţă

deschisă în nuanţele multicolore ale soarelui, de-abia mai scoţînd la iveală vechile ruine şi, în sfîrşit, deveneau tot mai purpurii, înghiţind şi imensa cupolă şi contopindu-se într-o culoare zmeurie, aşa că numai dunga aurie a mării, strălucind în depărtare, le mai despărţea de orizontul purpuriu ca şi ele. Nicăieri, niciodată prinţul nu mai avusese prilejul să vadă cîmpia prefăcîndu-se într-o vîlvătaie, asemenea cerului. Mult timp, plin de nespusă încîntare, stătea el în faţa acestei privelişti, iar apoi rămînea aşa, fără să se mai minuneze, uitînd de toate atunci cînd soarele se ascundea, cînd orizontul se stingea repede şi, încă şi mai repede, se stingeau într-o clipă cîmpiile întunecate, cînd seara îşi punea peste tot pecetea ei neagră, cînd deasupra ruinelor, ca un havuz de foc, se ridicau roiuri de musculiţe luminoase şi cîte o gîză care zboară cu capul în sus, cunoscută sub numele de diavol, îl lovea fără rost în ochi. De-abia atunci simţea că răcoarea nopţii meridionale l-a cuprins cu totul şi se grăbea spre străzile oraşului, ca să nu se îmbolnăvească de friguri sudice.

Aşa îşi petrecea el viaţa, contemplînd natura, artele şi antichităţile. Trăind aşa, simţi, mai mult ca niciodată, dorinţa de a pătrunde mai adînc în istoria Italiei, cunoscută pînă atunci doar pe episoade şi fragmente; fără istorie, prezentul i se părea incomplet, aşa că, avid, începu să studieze arhivele, cronicile şi memoriile. Acum le putea citi altfel decît un italian sedentar, care pătrunde cu trupul şi cu sufletul în evenimentele lecturate şi nu vede întregul din pricina persoanelor istorice şi a întîmplărilor ce-l asaltează. El putea acum cuprinde totul cu privirea, calm, ca de la o fereastră a Vaticanului. Şederea în afara Italiei, cunoaşterea zgomotului şi a mişcărilor făcute de popoarele şi statele aflate în plină acţiune îi serveau drept verificare riguroasă a deducţiilor, îi confereau ochiului său capacitatea de a vedea totul variat şi atotcuprinzător. Citind, era şi mai uimit, şi mai puţin părtinitor faţă de măreţia şi strălucirea epocii trecute a Italiei. Îl mira rapida şi variata dezvoltare a omului pe această îngustă fîşie de pămînt, printr-un puternic efort al tuturor forţelor. Vedea cum fiecare om era în fierbere, cum fiecare oraş vorbea propriul său limbaj, avîndu-şi propriile tomuri de istorie, vedea cum au apărut aici deodată toate formele şi genurile

de organizare socială şi de administraţie: republicile frămîntate, alcătuite din caractere puternice, nesupuse şi dominate uneori de despoţi cu puteri absolute; un întreg oraş de negustori falnici, prins în mrejele tăinuite ale guvernului sub fantoma puterii unice a dogelui; străini chemaţi să vină printre băştinaşi; presiuni şi împotriviri puternice în cîte un orăşel neînsemnat; strălucirea aproape fabuloasă a ducilor şi monarhilor unor ţinuturi minuscule; mecenaţi, protectori şi opresori; o serie întreagă de oameni mari intraţi simultan în conflict unii cu alţii; lira, compasul, sabia şi paleta; catedrale edificate în vreme de bătălii şi răzmeriţe; duşmănie, *vendetta*, generozitate şi numeroase întîmplări romantice ale vieţii private în mijlocul vîrtejului politic al societăţii şi legătura ciudată dintre acestea – ce uluitoare deschidere a tuturor aspectelor vieţii politice şi private, ce trezire, într-un spaţiu atît de mic, a tuturor elementelor umane, trezire care, în alte locuri, s-a manifestat numai în parte şi doar pe teritorii întinse! Şi toate acestea au dispărut, au trecut brusc, au încremenit precum lava răcită şi au fost chiar aruncate afară din memoria Europei, ca nişte vechituri de care nu mai ai nevoie. Nicăieri, nici măcar în reviste, biata Italie nu-şi arată fruntea descoronată, lipsită fiind de importanţă politică, deci şi de influenţă în lume.

„Oare, se întreba prinţul, nu va reînvia niciodată gloria ei? Oare chiar nu există mijloace pentru a i se reda fosta strălucire?“ Şi îşi aminti vremea cînd, la universitatea din Lucca, visa la renaşterea gloriei de altădată a Italiei, îşi aminti că acesta era gîndul scump al tineretului care, cu un pahar de ceai dinainte, visa cu naivitate şi candoare la această renaştere. Şi văzu acum ce miop era tineretul, la fel de miop ca oamenii politici care îi reproşează poporului nepăsarea şi lenea. Simţi acum, cu tulburare, mîna Providenţei, în faţa căreia omul muteşte şi se preface în ţărînă, mîna Providenţei ce hotărăşte de sus cursul evenimentelor mondiale. Ea l-a chemat pe cetăţeanul prigonit, pe bietul genovez, care singur şi-a ucis patria, arătînd lumii pămînturi necunoscute şi noi drumuri largi. Atunci s-a deschis orizontul universal, Europa a început să fiarbă într-un avînt uriaş, în jurul lumii au pornit corăbii, punînd în mişcare viguroasele forţe ale nordului. Mediterana a rămas pustie; precum albia secată a unui rîu, Italia,

ocolită de toţi, a rămas împotmolită. Veneţia stă neclintită, oglindindu-şi în valurile Adriaticii palatele sale ce nu mai au strălucire şi o durere sfîşietoare pune stăpînire pe inima străinului atunci cînd un gondolier cu capul în jos îl poartă pe sub zidurile pustii şi pe sub balustradele năruite ale mutelor balcoane de marmură. A încremenit Ferrara, iar palatul ducelui te sperie cu sălbatica lui tristeţe. Pe tot cuprinsul Italiei privesc în pustiu turnurile povîrnite şi minunile arhitecturii, care au avut nenorocul să fie contemporane cu o generaţie ce le tratează cu indiferenţă. Ecouri sonore răsună pe străzile cîndva pline de forfotă, iar cîte o birjă amărîtă trage la scara unei *osterii* murdare, instalate într-un palat splendid. Italia s-a pomenit în zdrenţe de cerşetoare, din veşmîntul ei regesc de odinioară n-au mai rămas decît nişte flenduri prăfuite, care-i atîrnă pe trup.

Cuprins de milă, prinţul era chiar gata să plîngă. Dar un gînd consolator, măreţ îi venea singur în suflet şi el intuia cu o altă simţire, cea mai înaltă, că Italia nu a murit, că se face auzită eterna, implacabila ei dominaţie asupra lumii, că pluteşte veşnic deasupra ei marele geniu care dintru început a făcut ca în inima ei să se afle destinul Europei, care a dus crucea în codrii negri ai Europei, l-a transformat în cetăţean pe omul sălbatic ce locuia în marginea lor îndepărtată, a făcut ca pe aceste meleaguri să clocotească întîia oară comerţul mondial, politica abilă şi complexitatea resorturilor civile, s-a ridicat apoi prin toată strălucirea minţii, punîndu-şi pe frunte coroana sfîntă a poeziei şi, cînd influenţa politică a Italiei a început să dispară, s-a desfăşurat în lume prin minunile lui triumfătoare, prin artele, care i-au dăruit omului desfătări neştiute şi simţiri dumnezeieşti ce nu se mai ridicaseră pînă atunci din străfundurile sufletului său. Iar cînd s-a stins şi veacul artei, iar oamenii adînciţi în calcule şi-au răcit interesul pentru ea, el adie şi pluteşte deasupra lumii în gemetele sfîşietoare ale muzicii şi pe ţărmurile Sevei, Nevei, Tamisei, Moscovei, ale Mediteranei şi Mării Negre, şi în stepele Algeriei, şi pe insulele depărtate, sălbatice pînă nu demult, răsună aplauze entuziaste pentru cîntăreţii cu voci sonore. În sfîrşit, chiar prin vechimea şi ruinarea sa, acest geniu are o dominaţie de temut asupra lumii: aceste măreţe minuni arhitectonice au rămas ca nişte fantome, ca să-i

reproşeze Europei luxul ei ieftin, chinezesc, fărîmiţarea miniaturală a gîndirii. Şi toată această minunată colecţie de lumi apuse şi farmecul contopirii lor cu natura veşnic înfloritoare există pentru a trezi lumea, pentru ca locuitorul nordului, ca prin vis, să zărească uneori acest Sud, pentru ca visul să-l smulgă din mijlocul vieţii reci, dedicate unor ocupaţii care-i împietresc sufletul, să-l smulgă de acolo făcîndu-i să-i scapere pe neaşteptate dinaintea ochilor o perspectivă ce se pierde în depărtare, o noapte cu lună deasupra Coliseului, Veneţia în splendoarea ei muribundă, scînteierea nevăzută a cerului şi sărutările minunate, calde ale văzduhului, astfel încît să fie şi el, măcar o dată în viaţă, un om sublim...

Prinţul se împăca, în asemenea clipe solemne, cu ruina patriei sale şi în toate întrezărea mlădiţele vieţii veşnice, ale viitorului veşnic mai bun, pe care veşnic i-l pregăteşte lumii veşnicul ei creator. În asemenea clipe se gîndea, chiar foarte des, la importanţa actuală a poporului roman. Vedea în el un material încă virgin. Niciodată nu jucase vreun rol în epoca strălucită a Italiei. Pe paginile istoriei şi-au lăsat numele papii sau familiile aristocratice, dar poporul a trecut neobservat. Nu l-a angrenat mişcarea de interese care a acţionat în interiorul şi în exteriorul lui. Cultura nu l-a atins şi n-a făcut să ţîşnească din el vîrtejul forţelor ascunse. Firea lui avea în ea ceva copilăresc de nobil. Mîndria pentru numele de roman îi făcea pe unii, care se considerau urmaşi ai vechilor romani, să nu intre în legături de căsătorie cu alţii. Trăsăturile acestui caracter, alcătuit din amestec de blîndeţe şi pasiuni, arătau firea lui deschisă: un roman nu uită niciodată nici binele nici răul, el este sau bun sau rău, mînăspartă sau zgîrîie-brînză, virtutea şi viciul nu se amestecă niciodată la omul simplu ca la cel cultivat, în sufletul căruia ele iau forme nedefinite şi egoismul suprem are cîte ceva din fiecare pasiune măruntă. Necumpătarea şi pornirea de a-şi risipi toţi banii, năravuri ale popoarelor puternice, îşi aveau importanţa lor pentru prinţ. Era o veselie senină şi neprefăcută, pe care acum alte popoare n-o mai au: prin toate locurile unde fusese, i se păruse că stăpînirea căuta să distreze poporul; aici, dimpotrivă, poporul se distra singur. Poporul vrea să fie participant, cu greu îl poţi ţine în frîu în timpul carnavalului; tot ce-a

agonisit în decursul anului e gata să cheltuiască într-o săptămînă şi jumătate; dă toţi banii pe costum: se travesteşte în paiaţă, femeie, poet, doctor, conte, trăncăneşte verzi şi uscate şi ţine discursuri celor care-l ascultă şi celor care nu-l ascultă; şi această veselie, ca un vifor, îi cuprinde pe toţi, de la insul de patruzeci de ani pînă la copil: cel din urmă calic, care n-are cu ce se îmbrăca, îşi întoarce haina pe dos, îşi mînjeşte faţa cu tăciuni şi se amestecă şi el în mulţimea pestriţă. Şi această veselie izvorăşte din însăşi firea lui, nu-i vorba aici de ameţeala băuturii, pentru că tot poporul îi fluieră pe cei care umblă beţi pe străzi. Apoi, există trăsături ale unui instinct şi simţ artistic înnăscut: prinţul văzuse cum o femeie simplă îi arăta ceva unui pictor în tabloul pictat de acesta; văzuse cum, fără voie, acest simţ se exprima în straiele pitoreşti şi în decoraţiile bisericilor, cum la Gensanno poporul împodobea străzile cu covoare de flori, cum petalele policrome se prefăceau în culori şi umbre, alcătuind pe caldarîm steme de cardinali, portretul papei, monograme, păsări, animale sălbatice şi arabescuri; cum, în ajunul duminicii luminate, băcanii, *pizzicaroli*, îşi împodobeau prăvăliile: şuncile, cîrnaţii, băşicile albe, lămîile şi frunzele se prefăceau într-un mozaic ce acoperea tavanul; roţi de parmezan şi de alte brînzeturi, puse una peste alta, alcătuiau coloane; din lumînări de seu se făceau franjurile perdelei mozaicale ce drapa pereţii interiori; din untura albă ca zăpada se turnau statui întregi, grupuri istorice cu conţinut creştin şi biblic, pe care privitorul uimit le credea sculptate în alabastru; toată prăvălioara se transforma într-o catedrală luminoasă, strălucindu-şi steluţele poleite, luminată cu măiestrie de candele atîrnate în tavan şi reflectînd în oglinzi grămezi nesfîrşite de ouă. Pentru asta era nevoie de prezenţa bunului-gust şi oricare *pizzicarolo* n-o făcea pentru cine ştie ce cîştiguri, ci pentru ca să-i admire opera ceilalţi şi să şi-o admire şi el. În sfîrşit, e un popor cu un viu sentiment al demnităţii: aici el este *il popolo*, nu plebe şi are în firea sa trăsăturile moştenite direct de la vechii romani; n-au putut să-l strice nici năvălirile străinilor, care corup naţiunile inactive şi fac să apară prin cîrciumi şi pe drumuri o clasă de oameni demni de tot dispreţul, judecînd după care adeseori călătorul rosteşte o sentinţă la adresa întregului

popor. Însăşi absurditatea deciziilor guvernamentale, această îngrămădire incoerentă de felurite legi, apărute în toate timpurile şi condiţiile istorice şi neabrogate nici pînă astăzi, printre care există chiar şi edicte din timpul republicii antice romane, toate acestea deci nu au stîrpit în popor înaltul sentiment al dreptăţii. El îl blamează pe cel cu pretenţii strîmbe, fluieră sicriul mortului şi se înhamă cu mărinimie la dricul ce poartă trupul unui mort drag lui. Pînă şi faptele clerului, adeseori ispititoare, care în altă parte ar duce la dezmăţ, aproape că nu-l influenţează: poporul se pricepe să facă deosebirea între religie şi slujitorii ei făţarnici şi nu s-a molipsit de gîndul rece al necredinţei. În sfîrşit, nevoile şi sărăcia, soarta inevitabilă a unui stat ce nu progresează, nu duc la sumbra fărădelege: poporul e vesel şi îndură totul şi numai în romane şi nuvele oamenii sînt înjunghiaţi pe străzi. Toate acestea îi arătau prinţului forţele unui popor puternic, virgin, pentru care parcă se pregătea un cîmp de activitate în viitor. Parcă dinadins cultura europeană nu se atinsese de el şi nu-şi arborase pe pieptul lui perfecţiunea sa cea rece. Pînă şi guvernul clerical, această ciudată fantomă din vremurile trecute, rămăsese parcă pentru a feri poporul de influenţe străine, pentru ca nici unul dintre vecinii ambiţioşi să nu atenteze la personalitatea lui, pentru ca pînă la momentul potrivit să se păstreze în linişte mîndria sa naţională. Mai mult, aici, la Roma, nu se simţea nimic mort: în înseşi ruinele şi în însăşi splendida sărăcie a Romei nu exista sentimentul acela chinuitor, pătrunzător, în care omul se cufundă fără voie, contemplînd vestigiile unei naţiuni ce moare de vie. Dimpotrivă, era un sentiment opus, o linişte senină, solemnă. Şi, de fiecare dată cînd medita la aceste lucruri, prinţul se lăsa în voia gîndurilor, aşa că începu să bănuiască o semnificaţie misterioasă în expresia „eterna Romă“.

Rezultatul tuturor acestor căutări a fost că încerca să-şi cunoască tot mai bine propriul popor. Îl urmărea pe străzi, la cafenelele care îşi aveau fiecare clienţii proprii: într-una veneau anticarii, în alta puşcaşii şi vînătorii, într-o a treia servitorii cardinalilor, într-o a patra pictorii, într-o a cincea tot tineretul şi lumea elegantă a Romei; îl urmărea în *osterii*, în *osteriile* pur romane, în care nu intră străinii, unde cîte un *nobile* roman se aşază alături

de un *minente* şi întregul public îşi dă jos redingota şi cravata în zilele toride; îl urmărea în bodegile din afara oraşului, pitoreşti şi deloc plăcute vederii, cu ferestrele fără geamuri, în care familii şi grupuri întregi de prieteni veneau de la Roma să ia masa sau, cum spuneau ei, *far alegria* [306]*. Se aşeza la masă şi mînca împreună cu ei, se amesteca în conversaţia lor cu plăcere, mirîndu-se foarte des de judecata lor simplă şi sănătoasă, de originalitatea vie a povestirilor acestor orăşeni de rînd, neştiutori de carte. Dar cel mai bun prilej pentru a-l cunoaşte i-l ofereau ceremoniile şi sărbătorile, în timpul cărora iese deodată la iveală o mulţime nesfîrşită de femei frumoase, a căror existenţă nici n-ai bănuit-o, femei ale căror chipuri le întîlneşti numai în basoreliefuri şi în antologiile de poezie antică. Privirile adînci, umerii de alabastru, părul negru ca smoala, ridicat pe creştet în mii de feluri sau lăsat pe spate, străpuns pictural de o săgeată de aur, braţele, mersul mîndru, toate acestea erau trăsăturile şi semnele unei serioase frumuseţi clasice şi nu semănau deloc cu farmecul uşor al femeilor graţioase. Aici femeile păreau asemănătoare clădirilor din Italia: erau fie palate, fie cocioabe, fie nespus de frumoase, fie urîte de tot, între ele nu găseai linie de mijloc, nu existau femei numai drăguţe. Le admira ca pe versurile unui poem splendid, versuri care se fac remarcate printre celelalte şi-ţi umplu sufletul de un fior ce te împrospătează.

Curînd însă, acestei admiraţii i se adăugă un sentiment care le declară celorlalte război pe viaţă şi pe moarte, un sentiment care, din somnul sufletului lui, cheamă la viaţă pasiunile omeneşti, punînd la cale o revoltă democratică împotriva înaltei autocraţii a sufletului: o văzu pe Annunziata. Şi astfel ajungem în sfîrşit la chipul senin care a strălucit la începutul nuvelei noastre.

Era în timpul carnavalului.

— Astăzi nu mă duc pe Corso, spuse *principe* lui *maestro di casa*. Carnavalul mă plictiseşte, îmi plac mai mult sărbătorile şi ceremoniile estivale...

— Parcă ăsta-i carnaval? îi răspunse bătrînul. E un carnaval de copii. Îmi aduc aminte de carnavalurile de altădată, cînd pe tot Corso nu era nici o

caretă şi toată noaptea răsuna muzica pe stradă, cînd pictorii, arhitecţii şi sculptorii scorneau tot felul de grupuri şi istorii, cînd poporul – înţelegeţi, prinţe – tot poporul: aurarii, meşterii de rame, mozaicarii, femeile frumoase, toată *signoria*, toţi nobilii, toţi, toţi, toţi... *o quanta allegria* [307]*! Atunci carnavalul era carnaval, dar acum, ce carnaval mai e şi ăsta? Ehe! făcu bătrînul şi strînse din umeri, după care iarăşi spuse: Ehe! Apoi mai strînse o dată din umeri, rostind: *È una porcheria* [308]*.

Apoi, într-un avînt sufletesc, *maestro di casa* făcu un gest neobişnuit de puternic cu mîna, dar se potoli, văzînd că prinţul nu se mai afla de mult în faţa lui. Prinţul era de-acum în stradă. Nedorind să ia parte la carnaval, nu-şi luase nici mască, nici coif cu gratii de oţel pentru a-şi acoperi faţa. Înfăşurîndu-se în pelerină, nu voia decît să-şi croiască drum pe Corso, pînă în partea cealaltă a oraşului. Dar mulţimea de oameni era prea mare. Nici n-apucă bine să treacă printre doi inşi, că cineva îi şi aruncă de sus cu făină în cap; un arlechin în haine pestriţe îl lovi peste umăr cu pîrîitoarea, zburînd pe-alături cu Colombina lui; *confetti* şi buchete de flori îl nimeriră în ochi; din amîndouă părţile începură să-i bîzîie la ureche: dintr-o parte un conte, de cealaltă un medic, care-i ţinea un lung discurs despre conţinutul intestinului gros. Nu avea putere să-şi facă loc printre ei, pentru că îmbulzeala crescuse; un şir de echipaje se oprise în loc, nemaiavînd posibilitatea să înainteze. Atenţia mulţimii fu atrasă de un îndrăzneţ, care mergea pe catalige la înălţimea caselor, riscînd clipă de clipă să fie doborît şi să se zdrobească mortal de caldarîm. Însă, după cît se părea, el n-avea grija asta. Căra pe umeri o momîie de uriaş, pe care o ţinea cu o mînă, iar în cealaltă ducea un sonet scris pe o coală, care avea o coadă, cum au zmeiele de hîrtie, şi striga din rărunchi: „*Ecco il gran poeta morto. Ecco il suo sonetto colla coda*!“ („Iată un mare poet mort! Iată sonetul lui cu coadă [309]*!“). Îndrăzneţul adunase atîta lume în jurul lui, încît prinţul de-abia reuşi să-şi tragă sufletul. În sfîrşit, gloata porni înainte, pe urma poetului mort; şirul de echipaje se urni din loc, ceea ce îl bucură nespus pe prinţ, deşi forfota mulţimii îi smulse pălăria de pe cap şi el se văzu nevoit s-o ridice.

Ridicînd-o, îşi ridică totodată şi ochii şi încremeni: dinaintea lui se afla o femeie nemaipomenit de frumoasă. Era într-un veşmînt strălucitor de Albano, alături de două femei, foarte frumoase şi ele, dar care, pe lîngă ea, păreau ca noaptea pe lîngă zi. Era o minune fără asemănare. Totul trebuia să pălească în faţa acestei străluciri. Privind-o, începeai să înţelegi de ce poeţii italieni compară femeile frumoase cu soarele. Era un soare, o frumuseţe deplină. Toate crîmpeiele, ce s-au împrăştiat şi lucesc cîte unul la femeile frumoase ale lumii, se adunaseră la un loc în făptura ei. Privindu-i sînii şi bustul, începeai să înţelegi ce le lipseşte sînilor şi busturilor celorlalte femei frumoase. Alături de părul ei des şi strălucitor, părul altora ar fi părut rar şi fără luciu. Braţele ei erau sortite să facă din oricine un pictor şi, ca pictor, le-ar fi admirat veşnic, neîndrăznind nici să sufle. Faţă de picioarele ei, picioarele englezoaicelor, nemţoaicelor, franţuzoaicelor şi ale femeilor de altă naţie ar fi părut nişte surcele; numai sculptorii antici au imortalizat în statui înalta idee a frumuseţii lor. Era o frumuseţe deplină, creată pentru a-i orbi pe toţi deopotrivă! Nu trebuia să ai vreun gust deosebit: aici toate gusturile trebuiau să se întîlnească, toate trebuiau să se prosterneze: şi credinciosul, şi necredinciosul n-ar putea să nu se prăbuşească în faţa ei ca în faţa unei divinităţi apărute pe neaşteptate. Prinţul văzu cum mulţimea adunată acolo o privea, cum femeile aveau pe faţă o expresie de uimire fără voie, amestecată cu admiraţie, şi repetau: „O bella [310]*!“, cum toţi cei prezenţi se prefăcuseră parcă în pictori şi n-aveau ochi decît pentru ea. Dar pe chipul frumoasei femei nu se putea citi decît atenţia pentru carnaval: se uita numai la mulţime şi la măşti, fără să observe ochii aţintiţi asupra ei, de-abia ascultîndu-i pe bărbaţii în surtuce de catifea care stăteau în spatele ei, fiind probabil nişte rude care o însoţeau. Prinţul începu să-i întrebe pe cei din preajmă cine şi de unde era această minune a frumuseţii. Dar de pretutindeni îl întîmpina aceeaşi strîngere din umeri, însoţită de un gest nedumerit şi de cuvintele: „Nu ştiu, cred că-i străină [311]*“. Nemişcat, ţinîndu-şi răsuflarea, prinţul o sorbea din ochi. În cele din urmă, frumoasa îşi îndreptă ochii mari asupra lui, dar se intimidă de îndată şi se uită în altă

parte. Îl dezmetici un ţipăt: în faţa lui se oprise o căruţă uriaşă. Mulţimea de oameni cu măşti şi bluze trandafirii din căruţă îl strigă pe nume, se apucă să-l împroaşte cu făină, strigînd prelung: „U-u-uuu!“. Într-o clipă se pomeni murdărit din cap pînă în picioare de pulberea albă, în hohotele de rîs ale celor care se înghesuiau în preajma lui. Alb ca zăpada peste tot, chiar şi pe gene, prinţul dădu fuga acasă să se schimbe.

Pînă fugi acasă, pînă izbuti să se îmbrace cu alte haine, văzu că mai rămăsese doar un ceas şi jumătate pînă la *Ave Maria*. De pe Corso se întorceau caretele pustii: cei care şezuseră în ele se mutaseră în balcoane să privească de acolo mulţimea în continuă mişcare, în aşteptarea curselor de cai. Dînd s-o cotească spre Corso, întîlni o căruţă ticsită cu bărbaţi în surtuce şi femei strălucitoare, cu coroane de flori pe cap, cu tamburine şi timpane în mîini. Pesemne, căruţa se întorcea veselă acasă, avea loitrele împodobite cu ghirlante, pe spiţele şi obezile roţilor erau împletite ramuri verzi. Inima îi sări din piept cînd, printre femei, o văzu pe frumoasa care-l uimise. Chipul ei era luminat de un rîs strălucitor. Căruţa trecu repede pe lîngă el, în chiote şi cîntece. Primul lui gînd fu să fugă după ea, dar îi tăie drumul un şir lung de muzicanţi care, pe şase roţi, cărau o vioară de dimensiuni înspăimîntătoare. Un om călărea pe gîtul viorii, altul, mergînd pe-alături, plimba un arcuş uriaş pe cele patru frînghii întinse în loc de strune. Pesemne că vioara fusese făcută cu multă muncă, multă cheltuială şi mult timp. Dinaintea ei mergea o tobă de dimensiuni uriaşe. Mulţimea de oameni şi de copii se ţinea scai de cortegiul muzical, iar alaiul era încheiat de un *pizzicarolo*, celebru la Roma prin grosimea sa, ţinînd în mînă un clistir înalt cît o clopotniţă. După ce alaiul trecu şi strada rămase goală, prinţul îşi dădu seama că ar fi fost o prostie să alerge după căruţă: era prea tîrziu şi, pe deasupra, n-avea cum să ştie pe ce drum apucase. Totuşi, nu putea renunţa la gîndul că trebuie s-o caute. În imaginaţia lui pluteau rîsul ei strălucitor şi buzele desfăcute, de sub care se zărea un şirag de dinţi minunaţi. „E o scăpărare de fulger, nu femeie“, repeta el în sinea lui. Dar în acelaşi timp adăuga cu mîndrie: „E romană. O asemenea femeie nu se putea naşte decît la Roma. Trebuie s-o văd neapărat, nu ca s-o iubesc, nu, doar s-o

privesc, s-o privesc toată, să mă uit în ochii ei, să-i văd mîinile, degetele, părul strălucitor. Nu s-o sărut aş vrea, ci doar s-o privesc. Ei şi? Doar aşa trebuie să se întîmple, e în firea naturii: nu are dreptul să-şi ascundă frumuseţea şi să ne lase fără ea. Frumuseţea deplină i-a fost dăruită lumii pentru ca oricine s-o vadă, să-i păstreze veşnic ideea în inima lui. Dacă ar fi pur şi simplu frumoasă, dacă n-ar fi suprema desăvîrşire, ar avea dreptul să-i aparţină cuiva, care s-o ducă într-un pustiu, s-o ascundă de lume. Dar frumuseţea deplină trebuie să fie văzută de toţi. Oare arhitectul clădeşte o catedrală splendidă pe o străduţă lăturalnică? Nu, o înalţă într-o piaţă deschisă, pentru ca omul s-o poată privi din toate părţile şi să se minuneze. Oare opaiţul a fost aprins, a zis învăţătorul dumnezeiesc, ca să-l ascundem şi să-l punem sub masă? Nu, opaiţul a fost aprins ca să stea pe masă, ca să poată toţi vedea, pentru ca toţi să se mişte la lumina lui. Nu, trebuie s-o văd neapărat“. Aşa chibzuia prinţul şi apoi mult timp se tot gîndi şi trecu în revistă toate mijloacele de a-şi atinge scopul. În sfîrşit, păru să se hotărască asupra unuia şi plecă de îndată, fără să mai zăbovească o clipă, spre una dintre străzile îndepărtate, care la Roma sînt multe, unde nu există nici măcar un palat de cardinal cu steme zugrăvite pe panouri ovale din lemn, unde se vede numărul deasupra ferestrei şi uşii fiecărei căsuţe înghesuite, unde caldarîmul se bombează ca o cocoaşă, unde, dintre străini, se arată doar cîte un pişicher de pictor neamţ, cu scăunelul pliant şi vopselele lui, sau cîte un ţap rămas în urma turmei şi oprit să se uite cu mirare la strada aceea pe care n-a mai văzut-o pînă atunci. Aici răsună sporovăiala femeilor romane: din toate părţile, de la toate ferestrele se aud vorbe şi discuţii încrucişate. Aici totul este fără ascunzişuri şi trecătorul poate afla absolut toate tainele domestice; pînă şi mama vorbeşte cu fiică-sa scoţîndu-şi amîndouă capetele în stradă; bărbaţi nu vezi deloc aici. De cum se face dimineaţă, *siora* Susanna deschide fereastra şi-şi scoate afară capul, apoi la altă fereastră se arată *siora* Grazia, trăgîndu-şi fusta pe ea. După aceea deschide fereastra *siora* Nanna. Apoi se iţeşte *siora* Lucia, pieptănîndu-şi coada; în sfîrşit, *siora* Cecilia scoate mîna pe fereastră ca să strîngă rufele întinse pe frînghie şi, pentru că-s departe şi ajunge cu greu la ele, le

pedepseşte îndată, mototolindu-le, aruncîndu-le pe jos şi spunîndu-le: „*Che bestia* [312]*!“. Aici totul e plin de viaţă, totul clocoteşte: de la o fereastră zboară un pantof scos de pe picior, care-l ţinteşte pe băieţelul obraznic sau pe ţapul care s-a apropiat de coşul în care e culcat un prunc de un an, s-a apucat să-l miroasă şi, aplecîndu-şi capul, s-a pregătit să-i explice ce-s coarnele. Aici nu există nimic necunoscut: totul se ştie. Signorele ştiu orice: ce fel de basma şi-a cumpărat *siora* Giudita, cine va avea peşte la masa de prînz, cine-i amantul Barbaruciei, care capucin spovedeşte mai bine. Doar arareori reuşeşte să strecoare o vorbă unul dintre soţi, stînd de obicei în stradă, sprijinit de zid, cu pipa scurtă între dinţi, care, auzind ceva despre capucini, crede că-i necesar să adauge o frază scurtă: „Toţi sînt nişte şarlatani“, după care scoate mai departe fum pe nas. Pe aici nu vine nici o caretă, decît poate o droşcă pe două roţi, trasă de un catîr, aducînd făină brutarului, sau un măgar somnoros, ce abia duce coşul cu *broccoli*, cu toate îndemnurile băieţilor, care-i blagoslovesc cu pietre coastele care nu-l gîdilă deloc. Aici nu-s magazine, în afară de prăvălioara unde se vinde pîine şi frînghii, ticsită cu damingene de sticlă, şi de cafeneaua strîmtă şi întunecoasă, cunoscută sub numele de Aurora, aflată chiar în colţul străzii, de unde se vede un *bottega* ieşind mereu şi ducîndu-le signorilor cafea sau ciocolată cu lapte de capră în nişte ibrice mici de tablă. Casele au aici cîte doi, trei sau chiar patru proprietari, dintre care doar unul are dreptul pe viaţă, altul este stăpîn peste un etaj şi are dreptul să se bucure de profit doar doi ani, după care, potrivit testamentului, etajul trebuie să treacă pentru zece ani în posesia lui *padre* Vincenzo, dar vrea să i-l ia o rudă a fostei familii ce locuieşte acum la Frascati şi a şi intentat din timp un proces. Sînt şi proprietari care stăpînesc o fereastră într-o casă şi alte două în altă casă, împărţind pe din două cu un frate profitul de pe urma unei ferestre, pentru care, de altminteri, chiriaşul nepunctual nu plăteşte o leţcaie. Cu alte cuvinte, toate acestea sînt prilej de procese şi-i hrănesc pe avocaţi şi curiali[313] de care-i plină Roma. Doamnele, despre care de-abia am vorbit, toate, atît cele de prim rang, cărora le spui pe numele întreg, cît şi cele de mîna a doua, numite cu diminutive, cele mai multe dintre aceste Tette, Tutti,

Nanne nu se ocupă cu nimic, sînt neveste şi au drept soţ un avocat, un funcţionar mărunt, un comerciant de mărunţişuri, un hamal, un *faquino* sau cel mai adesea un cetăţean fără ocupaţie, care nu se pricepe decît să se gătească frumos într-o pelerină nu prea de nădejde.

Multe dintre *signore* le servesc pictorilor drept modele. Găseşti aici tot felul de modele. Cînd au bani, îşi petrec tot timpul la *osteria* împreună cu soţii şi cu o ceată întreagă de prieteni; dacă n-au bani, nu-s urîcioase şi se uită pe fereastră. Acum strada era mai liniştită ca de obicei, pentru că unii dintre locuitori se duseseră pe Corso, să îngroaşe mulţimea de acolo. Prinţul se apropie de uşa veche a unei căsuţe, în care erau atîtea găuri, încît pînă şi stăpînul bîjbîia mult timp cu cheia pînă nimerea în cea adevărată. Tocmai punea mîna pe inel, cînd auzi o întrebare:

— *Sior* principe vrea să-l vadă pe Peppe?

Prinţul se uită în sus: de la etajul al doilea, aplecată peste pervaz, îl privea *siora* Tutta.

— Te-ai apucat să ţipi, spuse *siora* Susanna de la fereastra de peste drum. Poate că prinţul are alt interes decît să-l vadă pe Peppe.

— Sigur a venit să-l vadă pe Peppe. Nu-i aşa, prinţe? Nu-i aşa că aţi venit să-l vedeţi pe Peppe? Prinţe, vreţi să-l vedeţi pe Peppe?

— Ce Peppe, care Peppe!? continuă *siora* Susanna, gesticulînd cu amîndouă braţele. N-are el, prinţul, grija lui Peppe! Acum e timpul carnavalului, prinţul o să plece împreună cu verişoara lui, marchiza Montelli, şi cu prietenii, o să urce în caretă şi-o să se ducă să arunce flori, o să meargă în afara oraşului *far allegria*. Ce Peppe!? Care Peppe!?

Prinţul se miră auzind atîtea amănunte despre felul cum îşi va petrece timpul. Dar n-avea de ce să se mire, pentru că *siora* Susanna ştia tot.

— Nu, stimatele mele *signore*, spuse prinţul, într-adevăr trebuie să-l văd pe Peppe.

La aceste cuvinte îi răspunse *signora* Grazia, care îşi scosese de mult capul pe o fereastră de la primul etaj şi asculta. Îi răspunse plesnind uşor din limbă şi răsucindu-şi degetul, obişnuitul semn de negaţie al femeilor din Roma, după care adăugă:

— Nu-i acasă.

— Atunci poate că ştiţi unde s-a dus?

— Ehe! Unde s-a dus! repetă *siora* Grazia, aplecîndu-şi capul într-o parte. S-ar putea să fie la *osterie*, în piaţă, lîngă fîntînă. L-o fi chemat cineva şi s-o fi dus, *chi lo sa* (cine să-l ştie)!

— Dacă prinţul vrea să-i spună ceva, urmă Barbaruccia de la fereastra de peste drum, punîndu-şi în acelaşi timp cercelul în ureche, să-mi zică mie, că-i transmit eu.

„Ba bine că nu“, se gîndi prinţul şi mulţumi pentru amabilitate.

În acest timp, de după colţul străzii se arătă un nas uriaş şi murdar care, ca un topor mare, era proţăpit deasupra buzelor ce se iţiră mai apoi, odată cu toată faţa. Era Peppe în persoană.

— Iată-l pe Peppe! strigă *siora* Susanna.

— Vine Peppe, *sior principe*! zise cu însufleţire şi *signora* Grazia, de la fereastra ei.

— Peppe, vine Peppe! dădu glas tocmai din colţul străzii *siora* Cecilia.

— *Principe, principe*, iată-l pe Peppe, iată-l pe Peppe (*ecco Peppe, ecco Peppe*)! strigau băieţandrii pe stradă.

— Îl văd, îl văd, spuse prinţul, asurzit de această larmă însufleţită.

— Iată-mă, *eccellenza*, iată-mă! spuse Peppe, scoţîndu-şi pălăria.

Se vedea că Peppe apucase să guste din plăcerile carnavalului. Dintr-o parte fusese bine mînjit cu făină. Un umăr şi spinarea îi erau albe cu desăvîrşire, avea pălăria spartă şi pe toată faţa parcă îi înfipsese cineva o mulţime de cuie albe. Peppe era remarcabil cel puţin prin faptul că toată viaţa rămăsese cu diminutivul de Peppe. Nu apucase să-i spună nimeni Giuseppe, deşi era de-acum cărunt. Se trăgea dintr-o familie destul de bună, dintr-o casă de neguţător bogat, dar ultima casă pe care o mai avea îi fusese luată ca urmare a unui proces. La vremea lui, taică-su, un ins cam de teapa lui Peppe, deşi i se spunea *sior* Giovanni, a cheltuit şi ultima brumă de avere, aşa că Peppe trăgea mîţa de coadă ca mulţi alţii, adică trăia şi el cum putea: ba se băga slugă la vreun străin, ba era omul de alergătură al unui avocat, ba deretica atelierul unui pictor, ba îl vedeai păzind o vie sau o vilă,

ocupaţii în funcţie de care i se schimba mereu şi costumul. Uneori Peppe apărea pe stradă cu pălărie rotundă şi surtuc larg, alteori cu un caftan strîmt, plesnit în două sau trei locuri, cu nişte mîneci atît de strîmte, încît mîinile lui lungi ieşeau din ele aidoma unor mături; uneori avea în picioare ciorapi şi pantofi popeşti, alteori îşi făcea apariţia într-un costum atît de năstruşnic, încît nici nu-ţi dădeai seama din ce era alcătuit, mai ales că toate straiele le îmbrăca altfel decît ar fi trebuit: cîteodată puteai să crezi că, în loc de pantaloni, şi-a tras haina pe picioare, potrivind-o şi legînd-o cumva dindărăt. Era cel mai inimos executant al tuturor comisioanelor posibile, adeseori fără să aibă vreun interes: căra spre vînzare feluritele vechituri pe care i le încredinţau femeile de pe strada lui, cărţile tipărite pe hîrtie de pergament ale vreunui abate sau anticar ruinat, tabloul unui pictor; trecea dimineaţa pe la abaţi ca să ia şi să ducă la el acasă, la spălat sau la curăţat, pantalonii şi botinele acestora, pe care uita să le aducă înapoi la ora stabilită, din pricina dorinţei exagerate de a mai face cuiva un serviciu, iar abaţii trebuiau să stea acasă, ca sub arest, fără botine şi pantaloni, ziua întreagă. Adeseori se întîmpla să-i pice bani buni, dar dispunea de ei într-un mod pur roman, adică a doua zi rămînea aproape fără nici o leţcaie şi asta nu pentru că şi-ar fi făcut vreun chef cu ei sau i-ar fi cheltuit pe mîncare, ci pentru că toţi se duceau pe loterie, de care era mare amator. Puţin probabil să existe vreun număr pe care să nu-l fi încercat. Orice întîmplare neînsemnată din viaţa de zi cu zi avea pentru el mare importanţă. Dacă i se întîmpla să găsească pe stradă un fleac, se uita de îndată în cartea de vise, vedea la ce număr se află şi juca negreşit numărul respectiv la loterie. Odată a visat cum că diavolul, pe care şi-aşa, din cine ştie ce pricină, îl visa la începutul fiecărei primăveri, l-a înşfăcat de nas şi l-a tîrît pe acoperişurile tuturor clădirilor, începînd cu Biserica Sf. Ignatie, apoi de-a lungul întregului Corso, pe stradela *Tre ladroni* [314]*, pe *Via della stamperia* [315]* şi s-a oprit, în sfîrşit, pe treptele Catedralei *Trinità* [316]*, spunîndu-i: „Uite, Peppe, asta ţi-e pedeapsa pentru că te-ai rugat sfîntului Pancratie: biletul tău n-o să cîştige“. Acest vis a stîrnit lungi discuţii între *siora* Cecilia, *siora*

Susanna şi femeile de pe aproape toată strada, dar Peppe i-a găsit dezlegarea în felul său: a dat fuga imediat la cartea de vise şi a aflat că dracul înseamnă numărul 13, nasul – 24, sfîntul Pancratie – 30 şi a luat în aceeaşi dimineaţă toate trei numerele. Apoi le-a adunat pe toate trei, a văzut că totalul este 67 şi a luat şi numărul 67. Ca de obicei, nu i-a ieşit nici unul dintre cele patru numere. Altă dată i s-a întîmplat să se certe cu un podgorean, un roman gras, *sior* Rafael Tomaceli. Numai Dumnezeu ştie de la ce s-au certat, dar au strigat tare, făcînd gesturi puternice cu mîinile şi, în fine, s-au făcut amîndoi palizi la faţă, semn că urma să se ajungă la cuţite. Şi, într-adevăr, grăsanul Tomaceli îşi şi vîrîse mîna la carîmb ca să scoată cuţitul de acolo, spunîndu-i lui Peppe: „Las' că-ţi arăt eu, cap de viţel ce eşti!“. Dar Peppe s-a plesnit cu palma peste frunte şi a dat bir cu fugiţii de pe cîmpul de bătaie. Îşi amintise că nu luase niciodată un bilet cu numărul capului de viţel; a găsit numărul şi a dat fuga la loterie, aşa că toţi cei care se pregătiseră să privească lupta sîngeroasă s-au mirat peste poate de o asemenea faptă neaşteptată, iar Rafael Tomaceli, băgîndu-şi la loc cuţitul în carîmb, mult timp n-a ştiut ce să facă şi în cele din urmă a spus: „*Che uomo curioso*!“ (Ce om ciudat!). Faptul că numerele nu-i ieşeau nu-l scotea pe Peppe din apele lui. Era absolut convins că va fi bogat şi de aceea, trecînd pe lîngă prăvălii, întreba aproape de fiecare dată cît face cutare sau cutare lucru. Odată, aflînd că se pune în vînzare o casă mare, s-a dus special să vorbească cu cel care vindea şi, cînd cunoscuţii au început să rîdă de el, le-a spus cu candoare: „De ce, la ce bun rîdeţi? Doar n-am vrut să cumpăr acum, ci mai tîrziu, cu timpul, cînd o să am bani. Aici nu-i nimic de rîs... Fiecare om trebuie să facă avere, ca s-o lase apoi copiilor, bisericii, săracilor şi pentru alte lucruri... *chi lo sa*!“. Prinţul îl cunoştea de mult, deoarece tatăl lui îl angajase odată ospătar şi-l alungase imediat, pentru că într-o lună îşi făcuse livreaua flenduri şi aruncase pe fereastră toate obiectele de toaletă ale bătrînului prinţ, împingîndu-le din greşeală cu cotul.

— Ascultă, Peppe! spuse prinţul.

— Ce vreţi să-mi porunciţi, *eccellenza*? întrebă Peppe, cu capul descoperit. Prinţul n-are decît să spună: „Peppe!“ şi eu o să-i răspund:

„Aicea-s!“. Pe urmă prinţul să spună doar atît: „Ascultă, Peppe“ şi eu am o să-i zic: „*Ecco me, eccellenza* [317]*!“.

— Peppe, trebuie să-mi faci un serviciu... Spunînd aceste vorbe, prinţul privi împrejur şi văzu că siorile Grazia, Susanna, Barbarucia, Tetta, Tutta şi toate cîte mai erau se aplecaseră curioase peste pervaz, iar biata Cecilia mai că nu se prăbuşea de tot în stradă.

„Mda, nu-i a bine!“ se gîndi prinţul.

— Hai, Peppe, vino cu mine.

Spunînd acestea, prinţul porni înainte, urmat de Peppe, care-şi ţinea capul plecat şi vorbea singur: „Eh, femeile-s curioase pentru că-s femei şi-s femei pentru că-s curioase“.

Merseră aşa mult timp, trecînd dintr-o stradă într-alta, fiecare cufundat în gîndurile lui. Iată ce-i trecea lui Peppe prin minte: „Prinţul o să-mi dea cu siguranţă o însărcinare, probabil importantă, dacă nu vrea să spună de faţă cu toată lumea despre ce-i vorba. Prin urmare, mă aşteaptă un cadou bun sau nişte bani. Dacă-mi dă bani, ce să fac cu ei? Să-i dau lui *sior* Servillo, proprietarul cafenelei, căruia îi sînt de mult dator? Căci *sior* Servillo îşi va cere negreşit banii chiar în prima săptămînă a postului, întrucît *sior* Servillo şi-a cheltuit toţi banii cu vioara gigantică, la care a lucrat cu mîna lui trei luni pentru carnaval, dorind să se plimbe cu ea pe toate străzile. Pesemne că de-acum *sior* Servillo va mînca, mult timp, în loc de ied la frigare, numai *broccoli* fierte cu apă, pînă cînd va aduna iarăşi bani de pe urma cafelelor vîndute. Sau să nu-i plătesc datoria lui *sior* Servillo şi, în loc de asta, să-l invit la masă la *osteria*? Ştiu că *sior* Servillo este un *il vero Romano* [318]* şi, pentru onoarea făcută, ar putea să mă amîne cu datoria, iar loteria va începe negreşit din a doua săptămînă de post. Numai cum să păstrez banii pînă atunci, cum să-i ţin dosiţi ca să nu afle nici Giacomo, nici Petrucio, meşterul tocilar, care mi-ar cere neapărat cu împrumut, pentru că Giacomo şi-a amanetat toate hainele ovreilor din ghetou, iar meşterul Petrucio şi le-a amanetat şi el tot în ghetou şi tot la ovrei, ba încă a mai rupt şi o fustă şi

ultima basma a nevesti-sii, ca să se travestească în femeie... Cum să fac să nu le dau cu împrumut?“. Iată la ce se gîndea Peppe.

Şi iată la ce se gîndea prinţul: „Peppe ar putea să-i dea de urmă, să-i afle numele, unde locuieşte, de unde vine şi cine este femeia asta frumoasă. În primul rînd, cunoaşte pe toată lumea şi de aceea, mai mult decît oricare altul, poate da de amici în mulţime, se poate interesa prin ei, poate intra în vreo cafenea sau *osteria*, poate chiar aduce vorba despre ea, fără ca persoana lui să trezească vreo bănuială. Şi, cu toate că adeseori e un gură-spartă şi un aiurit, dacă-l sileşti să-ţi dea cuvîntul lui de roman adevărat, e în stare să păstreze totul în taină“.

Aşa gîndea prinţul mergînd pe stradă şi, în sfîrşit, se opri, văzînd că de mult trecuse podul şi se afla în acea parte a Romei numită Transtevere, că de mult urca la deal şi ajunsese în apropierea Bisericii *St. Pietro in Montorio*. Ca să nu stea în drum, urcă pe o terasă de unde se deschidea priveliştea întregii Rome şi, întorcîndu-se spre Peppe, rosti:

— Ascultă, Peppe, vreau să-ţi cer să-mi faci un serviciu.

— Ce doreşte *eccellenza*? întrebă din nou Peppe.

Dar în clipa aceea prinţul privi spre Roma şi se opri: dinaintea lui se arătă panorama minunată şi strălucitoare a oraşului etern. Toată îngrămădirea albă de case, biserici, cupole, turle ascuţite era puternic luminată de strălucirea soarelui coborît spre asfinţit. În grupuri şi cîte una, dindărătul celorlalte, ieşeau la iveală case, acoperişuri, statui, terase suspendate şi galerii; acolo se vedea în întregime un palat întunecat la culoare; dincolo se înălţa cupola plată a Panteonului; mai încolo apărea culmea împodobită a Coloanei lui Antoniu, cu un capitel şi cu statuia apostolului Pavel; mai la dreapta se avîntau în sus clădirile Capitoliului, cu cai şi statui; şi mai la dreapta, deasupra mulţimii strălucitoare de case şi acoperişuri, se înălţa maiestuos şi auster statura întunecată şi uriaşă a Coliseului; în altă parte se înghesuia o mulţime jucăuşă de ziduri, terase şi cupole, acoperite de poleiala orbitoare a soarelui. Şi deasupra acestei imensităţi strălucitoare se zăreau, întunecate, vîrfurile verdeînchis ale fagilor pietroşi de la vilele familiilor Ludovici şi Medicis, iar mai sus,

deasupra lor, se înălţau în văzduh, ca nişte cupole, vîrfurile pinilor Romei, sprijinite pe tulpinele lor subţiri. Şi apoi, pe toată lungimea tabloului, se vedea azuriul transparent al munţilor uşori ca aerul, înveşmîntaţi într-o lumină fosforescentă. Nici prin cuvinte, nici cu penelul nu s-ar fi putut reda armonia minunată şi îmbinarea tuturor planurilor din acest tablou. Văzduhul era atît de curat şi de străveziu, încît cea mai mică linie a clădirilor îndepărtate era clară şi toate păreau atît de aproape, încît credeai că le poţi atinge cu mîna. Cel mai mic ornament arhitectonic, podoaba dantelată a unei cornişe – totul apărea într-o puritate de neînţeles. În acest timp se auzi o bubuitură de tun şi răsună în depărtare strigătul compact al mulţimii, semn că trecuseră în goană caii fără călăreţi, care încheiau încă o zi de carnaval. Soarele cobora tot mai aproape de pămînt; pe întreaga masă arhitectonică, strălucirea lui devenea tot mai rumenă şi mai fierbinte; oraşul deveni tot mai plin de viaţă şi mai apropiat; munţii păreau tot mai azurii şi mai fosforescenţi; pinii se arătau tot mai negri; văzduhul ceresc era tot mai solemn şi mai frumos, gata de-acum să se stingă... Dumnezeule, ce privelişte! Cufundat în toate acestea, prinţul uită şi de sine, şi de frumuseţea Annunziatei, şi de destinul misterios al poporului său şi de toate cîte sînt pe lume.

278 *minente* (*eminente*) – nobil, aristocrat (ital.).
279 *Guercino* (*saşiul*) – poreclă a pictorului italian Giovanni Barbieri (1591-1666).
280 *Caraccio, Anibale* (1650-1609) – pictor italian.
281* Majordom (ital.).
282 *Bembo, Pietro* (1470-1547) – filolog şi poet italian al Renaşterii.
283 *della Casa, Giovanni* (1503-1556) – scriitor italian, arhiepiscop.
284* Doamne, ce lucru divin (ital.).
285* Drace, ce lucru divin (ital.).
286* Ulei de ricin (ital.).
287* Dar asta-i ceva divin! (ital.).
288 *bottega* – chelner (ital.).
289 *Goldoni, Carlo* (1707-1783) – celebru comediograf italian.
290 *Alfieri, Vittorio* (1749-1803) – dramaturg italian.

291* Fac tot, nu ştiu nimic,/ Ştiu tot, nu fac nimic;/ Francezii sînt fluşturatici,/ Cu cît le pui mai mult pe cîntar, cu atît mai puţin îţi dau (ital.).
292 *sirocco* – vînt ce bate dinspre sud-est.
293 *Ponte Molle* – pod peste Tibru, la intrarea în Roma.
294 *Monte Pincio* – deal la periferia nordică a Romei.
295 *vetturino* – birjă (ital.).
296 *Bramante, Donato Lazzari* (1444-1514) – arhitect italian din epoca Renaşterii, autorul proiectului Catedralei Sf. Petru din Roma.
297 Villa Borghese – castel din secolul al XVII-lea, cu un parc şi o colecţie de opere de artă.
298* Cu onoare, îndatoririle conjugale (ital.).
299 osteria – bodegă (ital.).
300 travertin – tuf calcaros.
301 Bernini, Giovanni Lorenzo (1598-1680) – sculptor şi arhitect italian, reprezentant de frunte al stilului baroc.
302 Borromini, Francesco (1599-1667) – sculptor şi arhitect italian.
303 Sangallo – familie de arhitecţi din secolele XV-XVI, dintre care cel mai cunoscut a fost Antonio da Sangallo (1482-1546), autorul proiectului Palatului Farnese din Roma.
304 Dellaporto (della Porta Giacomo, 1541-1608) – sculptor şi arhitect italian.
305 Vignolo, Jacopo Barotti (1507-1563) – arhitect italian.
306* Să se înveselească (ital.).
307* O, ce mai veselie (ital.).
308* E o porcărie (ital.).
309* În poezia italiană există un gen, cunoscut sub denumirea de sonet cu coadă (con la coda), cînd ideea nu a încăput şi atrage după sine o adăugire care adesea este mai lungă decît sonetul (Nota lui N.V. Gogol).
310* Ce frumoasă! (ital.).
311* Pe toţi cei care nu locuiesc la Roma romanii îi numesc străini (*forestieri*), chiar dacă stau la numai cîteva mile de oraş. (Nota lui N.V. Gogol.)
312* Ce bestie! (ital.)
313 curial (curiale, ital.) – slujbaş la judecătorie.
314* Trei tîlhari (ital.).
315* Strada tipografilor (ital.).
316* Treimea (ital.).
317* Iată-mă, Excelenţă (ital.).
318* Adevărat roman (ital.).

Note

Serile în cătunul de lîngă Dikanka

Partea întîia

Precuvîntare

Cu acest text se deschidea prima carte a *Serilor...*, apărută în 1831.

Iarmarocul din Sorocinţi

Textul a fost tipărit pentru întîia oară în volumul întîi al *Serilor...*, dar a fost scris la începutul anului 1830, fiind finalizat de-abia în 1831. Data, 1829, inserată în ediţia a doua a *Serilor...*, se referă numai la momentul conceperii.

Nuvela valorifică unele motive ale piesei *Prostănacul sau şiretenia femeii păcălite de soldat*, scrisă de Vasili Gogol-Ianovski, tatăl scriitorului. De altfel, într-o scrisoare către mama sa (30 aprilie 1829), autorul o roagă să-i trimită piesa.

În româneşte, povestirea a văzut pentru prima dată lumina tiparului în volumul *La şezătoare în Ukraina*, traducere de Mihai Gh. Ionescu, Editura Minerva, Bucureşti, 1915; ediţia a II-a a acestui volum s-a tipărit în 1929 la Editura Cartea Românească.

Seara în ajunul lui Ivan Kupala

A fost publicată pentru prima dată în numărul pe februarie al revistei *Otecestvennîe zapiski (Însemnări din patrie),* din anul 1830, fără semnătura autorului, cu titlul *Bisavriuk sau Seara în ajun de Ivan Kupala. Povestire malorusă (după o legendă populară) istorisită de dascălul bisericii Pocroavele*.

Întîia versiune românească îi aparţine lui S. Cujba şi a fost tipărită în *Vatra*, Bucureşti, II, (1895), cu titlul *De noaptea sfîntului Ioan*.

O noapte de mai sau înecata

Pentru prima dată a văzut lumina tiparului în întîia carte a *Serilor...* (1831).

Hrisovul pierdut

Povestirea a fost tipărită pentru prima dată în 1831, în prima carte a *Serilor...*.

Prima versiune românească, nesemnată, apare în *Revista ilustrată*, Craiova, I, 1899, cu titlul: *Scrisoarea pierdută. Povestire adevărată de Nicolae Gogol*.

Partea a doua

Precuvîntare

Acest text deschidea cartea a doua a *Serilor...*, apărută în 1832.

Pentru prima dată textul a fost publicat în româneşte în: N.V. Gogol, *Opere*, vol. I, Editura Cartea Rusă, Bucureşti, 1954.

Noaptea din ajunul Crăciunului

Nuvela a văzut lumina tiparului în cartea a doua a *Serilor...*, apărută în anul 1832.

Fioroasa răzbunare

Povestirea a fost tipărită pentru prima dată în cartea a doua a *Serilor...*, în 1832. În prima ediţie purta subtitlul *Legendă străveche*, la care ulterior

autorul a renunţat.

Prima versiune românească integrală: *Răzbunare îngrozitoare*, roman tradus de B. Marian, Editura Tipografiei Universul, Bucureşti, 1898.

Ivan Feodorovici Şponka şi mătuşica lui

Publicată pentru prima dată în cartea a doua a *Serilor...* (1832).

Prima traducere românească este cea colectivă din: N.V. Gogol, *Opere*, vol. I, Editura Cartea Rusă, Bucureşti, 1954.

Locul vrăjit

Această povestire încheia ciclul *Serilor...*, fiind ultima din cea de-a doua carte apărută în 1832.

Prima versiune românească, aparţinîndu-i lui C. Cioflec, a apărut cu titlul: *Locul fermecat. Povestire adevărată spusă de paracliserul de la biserica din ...ski*, în *Gazeta Transilvaniei*, Braşov, 1908, nr. 158-159, din 19 şi 20 iulie.

Mirgorod

Partea întîi

Culegerea de nuvele *Mirgorod* a ieşit de sub tipar la începutul anului 1835. În timpul vieţii lui Gogol a fost reeditată o singură dată, în 1842, ca al doilea volum al *Operelor* scriitorului.

Moşieri de altădată

Publicată pentru prima dată în ediţia întîi a volumului *Mirgorod* (1835).

În româneşte, a apărut pentru prima dată (fără a se indica numele traducătorului) cu titlul: *Un tablou din trecut. Nuvelă de Nicolae Gogol*, în ziarul bucureştean *Românul*, în trei numere din 26/27, 28 şi 29 septembrie 1887.

Taras Bulba

A văzut lumina tiparului în volumul *Mirgorod* din anul 1835. În 1842, editînd volumul al II-lea al *Operelor* sale, Gogol a publicat o nouă versiune a nuvelei, mult modificată faţă de prima.

Prima traducere românească, anonimă, a apărut în ziarul bucureştean *Timpul*, în 32 de foiletoane, în numerele 72-127 (9 iulie-17 septembrie 1872).

Partea a doua

Vii

Publicată pentru prima dată în volumul *Mirgorod* (1835), varianta definitivă apărînd în anul 1832, în al doilea volum al *Operelor* lui Gogol.

Prima versiune românească, anonimă, apare în ziarul sibian *Tribuna*, în anul 1886, în 16 foiletoane (11 aprilie-1 mai) cu titlul *Strigoaica*.

Cum s-a certat Ivan Ivanovici cu Ivan Nikiforovici

Nuvela este cea dintîi din ciclul *Mirgorod* care a văzut lumina tiparului în almanahul *Novosel'e [Casa nouă],* 1834, cu subtitlul *Una din istorisirile nepublicate ale lui Panko Roşcovanul*.

Prima tălmăcire românească a apărut, anonimă, în 1866, în publicaţia sibiană *Tribuna*, între 22 august şi 11 septembrie, cu titlul *Vecinii. Din fantasiile lui Nicolae Gogol* (17 foiletoane).

Nuvele

Scrise între 1835 şi 1842, nuvelele au fost tipărite, în succesiunea devenită canonică, în al treilea volum al *Operelor* lui Gogol (1842).

Nevski Prospekt

A fost tipărită pentru prima dată în volumul *Arabescuri* (1835) şi a fost scrisă între anii 1833 şi 1834.

Nasul

Nuvela a fost publicată pentru prima dată în revista *Sovremennik [Contemporanul]*, editată de Puşkin, în nr. 3 pe anul 1835. A fost scrisă în perioada 1833-1835 şi prelucrată în 1842. Aici publicăm ultima variantă.

Portretul

A fost publicată pentru prima oară în partea întîi a volumului *Arabescuri* (1835). A fost scrisă între 1833 şi 1834 şi, practic, rescrisă între 1841 şi 1842. Publicăm ultima variantă.

Mantaua

Tipărită pentru prima dată în al treilea volum al *Operelor* lui Gogol (1842), a fost scrisă în perioada 1839-1841.

Caleaşca

Tipărită pentru prima dată în revista *Sovremennik*, nr. din aprilie pe anul 1836.

Însemnările unui nebun

Scrisă în toamna lui 1834, nuvela a fost publicată pentru prima oară în partea a doua a volumului *Arabescuri* (1835).

Roma

Nuvela a fost publicată pentru prima oară în revista *Moskviteanin [Moscovitul]*, nr. 3, 1842, cu subtitlul „Fragment“.